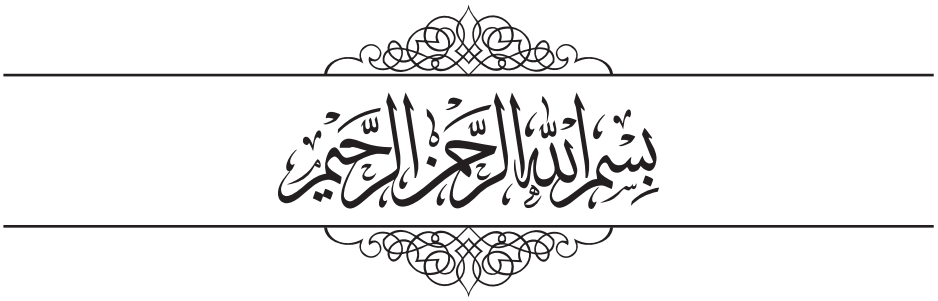
بسم الله الرحمن الرحيم

Copyrigh © Ravza Yayınları, 2022

Eserin tüm hakları Ravza Yayınları'na aitir.
İzinsiz tamamı veya bir kısmı hiçbir ortamda kopyalanamaz.
Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

Ravza Yayınları Umumi Neşriyat No: 1099
Ali Muhammed Sallabi Kitaplığı: 39

Halilu'r-Rahman
HAZRETİ İBRAHİM
Prof. Dr. Ali Muhammed Sallâbî

Genel Yayın Yönetmeni
Ömer Faruk Kasadar

Tercüme
Mustafa Kasadar - Asım Sarıtaş

Tashih
Rabia Kasadar

Kapak
Yunus Karaaslan

Sayfa Düzeni
Ahmet Kahramanoğlu

Sertifika No
43988

ISBN
978-625-8081-65-7

Basım Yeri ve Yılı
Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık
Kale İş Merkezi No: 51-52
Davutpaşa / İstanbul
Tel: 0212 481 94 11

1. Baskı: Eylül 2022

RAVZA YAYINLARI

Büyük Reşitpaşa Cad. No: 22/42
Vezneciler - Eminönü / İstanbul

Tel: (0212) 528 46 17
Fax. (0212) 514 27 31

www.ravzakitap.com
ravzasiparis@hotmail.com

PEYGAMBERLER TARİHİ: 3

Prof. Dr. Ali Muhammed Sallabî

HALİLU'R-RAHMAN
HAZRETİ İBRAHİM
ALEYHİSSELAM

– Tevhid ve İslam Davetçisi Güzel Örnek –

Tercüme:
Mustafa Kasadar – Asım Sarıtaş

ravza
YAYINLARI

Ali Muhammed Sallâbi

1963 yılında Libya'nın Bingazi şehrinde doğdu. Lisans eğitimini Medine-i Münevvere İslam Üniversitesi'nde 1993'te derece ile tamamladı. Ümmü Derman İslâm Üniversitesi'nde mastır ve doktora çalışmasını tamamladı. Bundan sonra kendisini tamamen İslâm Tarihi araştırmalarına vakfetti. Yazdığı eserler, İslâm dünyasında büyük kabul gördü ve kısa bir sürede her tarafa yayıldı. İslâm Tarihi ile alakalı, hepsi derin araştırma ürünü olan altmışı aşkın eseri yayınlandı ve çok sayıda dile çevrildi. Halen Katar'da ikamet etmekte olup telif çalışmalarına devam etmektedir. Şu ana kadar Türkçe'ye kazandırılan ve tamamı Ravza Yayınları tarafından yayımlanan eserleri şunlardır:

A- İslam Tarihi Serisi:

1. Siyer-i Nebi / Olaylar ve Tahlili (1 cilt) 2. Siyer-i Nebi / Olaylar ve Tahlili (2. cilt) 3. I. Halife Hz. Ebûbekir (r.a.) Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi 4. II. Halife Hz. Ömer (r.a.) Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi 5. III. Halife Hz. Osman (r.a.) Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi 6. IV. Halife Hz. Ali (r.a.) Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi 7. VI. Halife Hz. Hasan (r.a.) Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi 8. Emeviler Dönemi (1, Cilt) 9. Emeviler Dönemi (2. Cilt) 10. Abbasiler Dönemi ve Murabıtlar Devleti 11. Selçuklular 12. Nureddin Zengi ve Zengiler Dönemi 13. Eyyübi Devleti Selahaddin Eyyübi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi 14. Osmanlı Devleti.

B. Diğer Kitapları:

1. Yaratılışın Başlangıcı ve Hz. Âdem'in Yaratılışı (2 Cilt) 2. Hazreti Nuh ve Büyük Tufan 3. Halilu'r-Rahman Hz. İbrahim (a.s.) 4. Tüm Gerçekleriyle Hz. İsa Aleyhisselam 5. Hz. Hüseyin ve Kerbela 6. Büyük Islah ve Tecdid Önderi Ömer B. Abdülaziz Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi 7. İmam Gazali 8. Sultanu'l Arifin Abdülkadir Geylani 9. Sultanu'l Ulema ve Bayiu'l Ümera İz Bin Abdüsselam 10. İstanbul'un Fethi ve Fatih Sultan Mehmed 11. Kur'an-ı Kerim'de Fıkhu'n Nasr ve't-Temkin 12. Doğuştan Günümüze Şiilik ve Rafızilik 13. Çağdaş Müslüman Devlette Vatandaşlık ve Vatan Kavramı 14. Adalet ve Milli Barış 15. Doğuşundan Günümüze Hariciler 16. Allah'a İman 17. Meleklere İman 18. Kur'an-ı Kerim'e ve Diğer Semavi Kitaplara İman 19. Peygamberlere İman 20. Kadere İman 21. Ahiret Gününe İman 22. İslam İnanç Esasları 23. İslam'da Şura 24. Çöl Aslanı Ömer Muhtar

İÇİNDEKİLER

İTHAF 15
TAKDİM 17
GİRİŞ 21

Birinci Bölüm
HZ. İBRAHİM'İN İSMİ, NESEBİ, DOĞUM YERİ, YAŞADIĞI DÖNEM, HİCRETLERİ VE DİĞER PEYGAMBERLER ARASINDAKİ YERİ

HZ. İBRAHİM'İN İSMİ, NESEBİ, DOĞUM YERİ, YAŞADIĞI DÖNEM, HİCRETLERİ, DİĞER PEYGAMBERLER ARASINDAKİ YERİ 43

Birinci Konu
İSMİ, NESEBİ, KÜNYESİ VE DOĞUM YERİ 45
İsmi ve Nesebi 45
DOĞUM YERİ, LAKABI, KÜNYESİ VE DİLİ 53
Doğum Yeri 53
Lakabı ve Künyesi 55
Hz. İbrahim Eski Arapçayı mı Konuşuyordu? 56

İkinci Konu
HZ. İBRAHİM'İN DÖNEMİ VE HİCRETİ 59
Hz. İbrahim (a.s)'ın Peygamberliğinden Önceki Tarihsel Aşama 59
Hz. İbrahim (a.s) Döneminde Dini Hayat 61
1. Gezegenlere ve Yıldızlara İbadet 62
2. Putlara İbadet 64
3. Krallara İbadet 65
4. Kurbanlar ve Adaklar Sunmak 65
5. Tapınaklar İnşa Etmek 67
6. Sabiîlik 71

Sosyal ve Siyasî Hayat 75
1. Sosyal Sınıflar 75
2. Mezopotamya'da Evlilik ve Aile 76
3. Bayram Kutlamaları 78
4. Eğitim Yönü 78
5. Siyasî Yönü 80
Hz. İbrahim'in Hicretleri 81

Üçüncü Konu

HZ. İBRAHİM VE PEYGAMBERLER ARASINDAKİ KONUMU 83
1. Nebi, Resul, Nübbüvvet ve Risalet Kavramları 86
Nebi Kavramının Sözlük ve Terim Anlamı 86
Resul Kavramının Sözlük ve Terim Anlamı 87
Hz. İbrahim (a.s)'ın Yüce Allah'tan Aldığı Öğretiler 89
Hz. İbrahim (a.s) Ulu'l-Azm Peygamberlerdendir 93
Nübüvvetin Hakikati 97
Peygamberlerin Gönderilmelerinin Arka Planında Yatan Hikmet 100
2. Peygamberlerin Görevleri 107
İnsanları Yalnızca Allah Teâlâ'ya Kulluk Etmeye ve Allah Teâlâ'nın Dışındaki Varlıklara Kulluğu Terk Etmeye Davet Etmek 107
İnsanlara İlahi Hukuku Tebliğ Etmek 108
İndirilen Dini Hükümleri Tebliğ Etmek 108
Ümmeti Hayra Yöneltmek, Yaptıkları Takdirde Kendilerine Hazırlanan Karşılığı Müjdelemek; Kötülükten Sakındırmak ve İşledikleri Takdirde Kendilerine Hazırlanan Azabtan Korkutmak 108
Güzel Örnek Olarak İnsanları Düzeltmek, Söz ve Fiillerde Güzel Örnek Olmak 108
Allah Teâlâ'nın Şeriatını Kullar Arasında İkame Etmek ve Uygulanmasını Sağlamak 109
Peygamberlerin Kıyamet Günü Allah Teâlâ'nın Emirlerini Onlara Açıkça Tebliğ Ettiklerine Dair Ümmetlerine Şahitlik Etmeleri 109
3. Peygamberlere Has Durumlar 110
Vahiy 110
Peygamberlerin Gözleri Uyur Kalpleri Uyumaz 110
Peygamberler Miras Bırakmazlar 111

Peygamberlerin Miras Bırakamamasının Hikmeti 112
Peygamberlere Ölüm Esnasında Tercih Hakkı Tanınması.....113
Toprak Peygamberlerin Bedenlerini Yemez.....114
İsmet / Günah İşlemekten Korunmuşluk, Masum Olma 114
4. Nebi ve Resullere İman 115
Peygamberlere İman İmanın Esaslarındandır 115
İslam Bütün Peygamberlerin Dinidir 117
Yeryüzündeki İlk İnanç Tevhid İnancıdır 120
Peygamberlerin Çağrısı Aynıdır 121
Asıllarda Birlik, Furu'larda Farklılık.....123
5. Hz. İbrahim Kıssasının Kur'an'daki Ehemmiyeti 125
Hz. İbrahim (a.s) İnsanlık İçin En Büyük Örnektir 125
Halis Tevhid İnancı 126
Hz. İbrahim (a.s) ile Müslümanlar Arasındaki İlişkinin Derinliği.....127
Meleklerin Sıfatları ve Görevleri.....128
Allah Yoluna Çağrıda Diyalog ve Hicretin Önemi.....128
Müslümanların Kudüs ile Bağlantısı 129
Kur'an-ı Kerim'in Allah Katından Olduğunun İspatı 130
Allah'ın Kanunlarından İstifade Etmek ve Onları Güzelce Uygulamak 131
6. Hz. İbrahim Kıssası Sahnelerinin Birden Fazla Sureye Dağıtılmasının Hikmeti.131
7. Hz. İbrahim'in Kur'an-ı Kerim'de Zikredildiği Yerler.....134
Hz. İbrahim (a.s)'ın Bakara Suresi'nde Anlatılması.....135
Hz. İbrahim (a.s)'ın Al-i İmran Suresi'nde Anlatılması.....136
Hz. İbrahim (a.s)'ın En'am Suresi'nde Anlatılması.....136
Hz. İbrahim (a.s)'ın Hud Suresi'nde Anlatılması 137
Hz. İbrahim (a.s)'ın İbrahim Suresi'nde Anlatılması 137
Hz. İbrahim (a.s)'ın Hicr Suresi'nde Anlatılması 138
Hz. İbrahim (a.s)'ın Meryem Suresi'nde Anlatılması.....138
Hz. İbrahim (a.s)'ın Enbiya Suresi'nde Anlatılması 138
Hz. İbrahim (a.s)'ın Hac Suresi'nde Anlatılması.....138
Hz. İbrahim (a.s)'ın Şuara Suresi'nde Anlatılması.....139
Hz. İbrahim (a.s)'ın Ankebut Suresi'nde Anlatılması.....139
Hz. İbrahim (a.s)'ın Saffât Suresi'nde Anlatılması 139
Hz. İbrahim (a.s)'ın Zâriyât Suresi'nde Anlatılması 140
Hz. İbrahim (a.s)'ın Mümtehine Suresi'nde Anlatılması.....140
Hz. İbrahim (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'in Diğer Surelerinde Anlatılması 140

İkinci Bölüm

HZ. İBRAHİM'İN EN'AM, MERYEM, ENBİYA, ŞUARA, ANKEBUT VE SAFFÂT SURELERİNDE GEÇEN KISSASI

Birinci Konu

HZ. İBRAHİM'İN EN'AM SURESİ'NDEKİ KISSASI, BABASI VE KAVMİ İLE GEZEGENLERE VE YILDIZLARA TAPINMA KONUSUNDAKİ DİYALOĞU.....145
Hz. İbrahim (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'de Çokça Anılması.....146
En'âm Suresindeki Ayetlerin Tefsiri.....150
Hz. İbrahim (a.s)'ın Babasını ve Kavmini Şirkten Sakındırması.....150
Hz. İbrahim (a.s)'e Göklerin ve Yerin Melekutunun Gösterilmesi.....152
Yakin.....157
Hz. İbrahim (a.s)'ın Kavmini Hakikate Yönlendirmesi.....160
1. Aşamalı İlerleme Metodu.....166
2. Gaybî, Tarihî ve Bilimsel Mucizelerden Bazıları.....168
Kavminin Hz. İbrahim (a.s) ile Tartışması.....170
İmanlarına Şirk Bulaştırmayanlar.....174
1. Taberi'nin Görüşü.....174
2. İbn Aşur'un Görüşü.....175
Alimlerin En'am Suresinde Hz. İshak'ın Hz. İsmail'den Önce Zikredilmesinin Hikmeti Konusundaki Görüşleri.....185
Yüce Allah'ın Hz. İbrahim (a.s.)'a Hz. İshak ve Hz. Yakub'u Bahşettiğini Zikrettikten Sonra Hz. Nuh'a Hidayet Verdiğini Zikretmesinin Hikmeti.....186

İkinci Konu

HZ. İBRAHİM'İN MERYEM SURESİNDEKİ KISSASI.....201
Ayetlerin Tefsiri.....204
Kur'an-ı K erim'de Hz. İbrahim (a.s)'ın Anılması.....204
Hz. İbrahim (a.s)'ın Sıddîk Olması.....205
Hz. İbrahim (a.s)'ın Sıddîkiyetle Vasıflanmasının Geldiği Anlamlar.....207
Hz. İbrahim (a.s)'ın Babasıyla Diyaloğu.....210
Hz. İbrahim (a.s)'ı Babasını Davet Etme Üslubu.....213
Hz. İbrahim (a.s)'ın Babasını Şeytana Tapmaktan Vazgeçirmeye Çalışması.....216
Hz. İbrahim (a.s)'ın Babasının Şahsiyeti.....221
Hz. İbrahim (a.s)'ın Babasının Karakteristik Özellikleri.....221
1. Müşrik Baba.....221
2. Dini Konumu.....222
3. Başkasına Kulak Vermek.....222
4. Küfür ve İnatta Taassub ve Katılık.....222
5. Sert Tabiat ve Duygu Katılığı.....223
6. Kibir, Kendini Üstün Görme ve Başkasını Küçük Görme.....223
Hz. İbrahim (a.s)'ın Babasının Tehditlerine Cevabı.....225

Üçüncü Konu
HZ. İBRAHİM'İN ENBİYA SURESİNDEKİ KISSASI 239
Dr. Fadl Hasan Abbas'ın Görüşü 242
Dr. Behiy el-Havlî'nin Görüşü 243
Sa'dî'nin görüşü 244
Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî'nin Görüşü 245
Dr. Fatıma Muhammed Ahmed Alî'nin Görüşü 245
İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn'in Görüşü 245
Dr. Muhammed Ratıb en-Nablusî'nin Görüşü 246
Razî'nin Görüşü 281
Sa'dî'nin Görüşü 282
İbn Aşur'un Görüşü 282
Şenkıtî'nin Görüşü 283

Dördüncü Konu
ŞUARA SURESİNDE İBRAHİM (A.S) KISSASI 285

Beşinci Konu
ANKEBUT SURESİ'NDE İBRAHİM (A.S) KISSASI 335
Takvanın Tarifleri 339
İbadet ve Takva Arasındaki Fark 340
Allah Teâlâ'nın er-Rezzak İsm-i Şerifi 348

Altıncı Konu
SAFFAT SURESİNDE İBRAHİM ALEYHİSSELAM 383
1. İsmail (a.s.)'ın Annesi Hz. Hacer'in Kıssası 402
2. Hz. Hacer'in Şam Topraklarına Gelmesi ve Hz. İsmail'in Doğması 408
Hz. Hacer ve Hz. İsmail Hicaz Bölgesinde 411
Boğazlanan Kim? 434
İsmail (a.s.) ve Kur'an-ı Kerim'in Ondan Bahsetmesi 436
İsmail (a.s.)'ın Davet ve Islah Çalışmalarındaki Hırsı 438
Rabbinin Emrine Yapışması ve Ona İtaat yolunda çabalaması Nedeniyle Rabbinin Ondan razı Olması 439
İsmail (a.s.)'ın Sabır ile Nitelenmesi 439
Hayırlılardan Olarak Vasıflanması 439
Nübüvvet ve Risalet ile Vasıflaması 440
İsmail (a.s.)'ın Hilm / Yumuşaklıkla Nitelenmesi 442
Güçlü ve Azim / Kararlı sahibi olması 442
Başkalarına Olan Fazileti ve Üstünlüğü 443
Allah Teâlâ'nın Bir Hibesi Olması 444
3. Hadis / Sünnet Kaynaklarında Hz. İsmail 445

4. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Heykellerinin Ellerindeki Fal Oklarının Uzaklaştırılması 448
5. Tarihî Kaynaklarda Hz. İsmail (a.s.) 448
6. Hz. İsmail'in Dinini İlk Değiştirenler 454

Üçüncü Bölüm

HZ. İBRAHİM (A.S.)'IN ZALİM KRAL İLE KONUŞMASI VE KRALIN HZ. İBRAHİM'E "SENİN RABBİN ÖLÜLERİ NASIL DİRİLTİR?" DİYE SORMASI

Birinci Konu

HZ. İBRAHİM ZALİM KRAL İLE GÖRÜŞMELERİ VE KRALIN, İBRAHİM'İN RABBİNİN ÖLÜLERİ NASIL DİRİLTTİĞİNİ SORMASI 463
Hz. İbrahim Zalim Kral ile Görüşmeleri 463
1. Hz. İbrahim (a.s.) Zalim Kral İle Görüşmesi 464
2. Hz. İbrahim ile Nemrud Arasında bu Münazara Ne Zaman Oldu? 466
3. Bu Kral Kimdir ve Ülkesinin Adı Nedir? 469
4. Tarih Kitaplarında Krallara İbadet ve İlahların Taaddüdü Konusu 470
5. "Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi?" 473
7. "Hani İbrahim: 'Benim Rabbim diriltir, öldürür' demişti." 479
8. Rabbimiz ayetin devamında şöyle buyuruyor ve: "o/zalim kral da, 'Ben de diriltir, öldürürüm' demişti" 482
9. "Bunun üzerine İbrahim, 'Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir' dedi." 484
10. "Kâfir şaşırıp kaldı." 488
11. "Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez" 490
12. Bu Kıssada Hz. İbrahim'in En Önemli Vasıfları 493
13. Kralın Şahsiyeti 496
14. Tarihsel Açıdan Aczine İlişkin Yönü 496
15. Belagat Yönünden Bu Kıssanın Bir Mucize Olması 497
16. Hz. İbrahim'in Ayetlerde Adının Üç Kez Geçmesi 498
İbrahim (a.s.)'ın Rabbine Sorusu: Ölüleri Nasıl Diriltirsin? 499
1. Bu Ayetin Kendinden Önceki Ayetle Alakası 499
2. İbrahim (a.s.)'ın Rabbine Sorusu 500
3. "Bir vakit İbrahim: "Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster.' demişti." 501
4. "Allah buyurdu: 'Yoksa inanmadın mı?' İbrahim: 'İnandım, ancak kalbimin iyice yatışması için.' dedi." 502

5. “Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler.” buyurdu. (Bakara, 260) 505
6. “Bil ki Allah azizdir, hâkimdir.” 507

İkinci Konu
TEVBE, ZUHRUF VE MÜMTEHİNE SURELERİNDE HZ. İBRAHİM ALEYHİSSELAM.....509
Mümtehine Suresinde Hz. İbrahim aleyhisselam.....509
İbni Cerir et-Taberi’nin Görüşü 509
2. “Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.” 510
3. Şirk ve Küfür Ehline İstiğfar Dilemenin Yasaklanması Konusunda Sünnette Bulunan Deliller 511
4. Kıyamet Gününde Hz. İbrahim’in Babasının Durumu 512
Zuhruf Suresinde İbrahim Aleyhisselam.....513
İbni Kesir’in Görüşü 516
Sa’di’nin Görüşü.....516
Şankıti’nin Görüşü.....516
Mümtehine Suresi’nde Hz. İbrahim (a.s) Kıssası 522
Müşrik Akrabaları Gözetmek 534
Taberi’nin Görüşü 534
Şeyh Atiyye Salim’in Görüşü.....535
Sa’dî’nin Görüşü.....535

Üçüncü Konu
HUD, HİCR, ANKEBUT VE ZARİYAT SURELERİNDE GEÇEN HZ. İBRAHİM (A.S)’IN YAŞLILIĞINDA MELEKLERLE ARALARINDA GEÇEN DİYALOGU, İYİ YAŞAMI, HZ. İSHAK VE HZ. YAKUB İLE MÜJDELENMESİ, KENDİSİNE LÛT KAVMİNİN HELAK OLACAĞINI BİLDİRİLMESİ.....539
Hz. İbrahim (a.s)’ın Meleklerle Aralarında Geçen Diyalogun Hud Suresinde İşlenişi.....539
Meleklerin Özellikleri 543
Şekil Değiştirme Kabiliyeti.....543
Melekler Yemez İçmezler.....543
Meleklerin Görevleri 543
Allah Teâlâ’nın “el-Hamid” İsm-i Şerifi.....554
Allah Teâlâ’nın “el-Mecid” İsm-i Şerifi 555
Hz. İbrahim’in (a.s) Melek Misafirlerinin Hicr Suresinde Anlatılması 561
Hz. İbrahim’in (a.s) Lût Kavmi Hakkında Meleklerle Tartışmasının Ankebut Suresinde Anlatılışı 574

Hz. İbrahim (a.s)'ın Misafirleri Kıssası ve Lût Kavminin Helaki Kıssasının Zariyat Suresinde Anlatılışı 577
Hz. İshak (a.s)'ı Kur'an-ı Kerim'de Zikredilen Özellikleri 593
Hz. İshak (a.s)'In Peygamberliği 594
Hz. İshak'ın Annesi Hz. Sare 595
Şam Bölgesi Tevhid Fenerlerinin Yandığı Yerdir 596

Dördüncü Bölüm

BAKARA SURESİNDE HZ. İBRAHİM'İN İMTİHANI GEÇMESİ, İNSANLARA İMAM OLMASI, KÂBE'Yİ YAPMASI VE ÇOCUKLARINA VASİYETİ / İBRAHİM SURESİNDE HZ. İBRAHİM'İN DUASI, YAKARIŞI, HAMDİ VE İNSANLARI HACCA ÇAĞIRMASI

Birinci Konu

BAKARA SURESİNDE HZ.İBRAHİM'İN İMTİHANI GEÇMESİ, İNSANLARA İMAM OLMASI, KÂBE'Yİ YAPMASI VE ÇOCUKLARINA VASİYETİ 601
Hz. İbrahim (a.s) Hacca Çağırmak İçin Makam-ı İbrahim'de 618
Makam-ı İbrahim'deki Taşta Hz. İbrahim (a.s) Halil'in Ayak İzi 619
Makam-ı İbrahim'in Faziletleri 620
1. Kur'an-ı Kerim'de Makam-ı İbrahim'in Anılmasının Ebedileştirilmesi 620
2. Allah Teâlâ'nın Kâbe'deki En Büyük Ayetleri 621
3. Makam-ı İbrahim'in Namazgah Edinmesine Yönelik İlahi Emir 622
4. Duanın Kabul Edildiği Yerlerden Biri: Makam-ı İbrahim'in Arkası 622
5. Makam-ı İbrahim ile Alakalı Bazı Fıkhî Hükümler 623
Yüce Allah'ın es-Semî' İsm-i Şerifi 635
Allah'ın el-Alîm İsm-i Şerifi 636
Allah'ın et-Tevvab İsm-i Şerifi 642
Allah'ın er-Rahim İsm-i Şerifi 643
Allah Teâlâ'nın el-Aziz İsm-i Şerifi 647
Allah Teâlâ'nın el-Hâkim İsm-i Şerifi 648
Yeryüzünde İnsanlar İçin Yapılmış İlk Ev 650
Kâbe'nin Faziletleri 651
Mescid-i Aksa Kâbe'den 40 Sene Sonra Hz. İbrahim (a.s) ya da Hz. Yakub Tarafından Yapılmıştır 653
Hz. İbrahim (a.s) Mekke İçin. Hz. Muhammed Medine İçin Dua Ediyor 654
Kâbe Dünyanın Merkezidir 656
Kâbe'nin Merkez Olmasının Manevî ve Maddî Boyutu 657
Taberi'nin Görüşü 667
Kasımî'nin Görüşü 668

İslam'ı Diğer Dinlerle Birleştirme Teorisinin Çürütülmesi..... 677
Taberî'nin Görüşü 680
Sa'dî'nin Görüşü.....681

İkinci Konu
İBRAHİM SURESİNDE HZ. İBRAHİM'İN DUASI, YAKARIŞI, HAMDİ VE İNSANLARI HACCA ÇAĞIRMASI 693
Taberi'nin Görüşü 710
Şevkânî'nin Görüşü 711
Hz. İbrahim'in İnsanları Hac Vazifelerini Yerine Getirmek İçin Çağırmasının Hac Suresinde Ele Alınışı..... 713
Hz. İbrahim Hakkında Fırkaların Çekişmesi 718
Hz. İbrahim'e Verilen Sahifeler..... 721
Hz. İbrahim'in Hususiyetleri, Faziletleri ve Özellikleri 731
1. İslam Girmekte Öncelik 731
2. Haniflik.....732
3. Yumuşak Huyluluk 733
4. Evvah.....733
5. İnabe 734
6. Sıddıkiyet/Doğruluk 735
7. Şükür.....735
8. Dua 736
9. Kunut.....736
10. Kalp Selameti 737
11. Mescid-i Haramı İmar Etme.....737
12. Misafire İkram.....738
13. Dostluk 738
14. Yaratılmışların En Hayırlısı 739
15. İmamlık 740
16. Seçilmişlik 740
17. Rüşd 741
19. Makamının Namazgah Edinilmesi 742
20. Hz. Muhhammed'in Velisi 742
21. Yumuşak Huyluluk ve Merhamet.....742
22. Ümmet Adamı 744
23. Vefa 744
24. İhlas.....745
25. Fetanet/Zekilik 745
26. İlim 746

27. Allah Teâlâ'ya Davet 747
28. Delil Getirmek 748
29. Sabır 749
30. Cesaret 749
31. Fedakar Olmak 750
32. Soyuna Verilmiş Büyük Saltanat 750
33. Sünnet Olmak 750
Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed (s.a.v) Arasındaki Büyük Yakınlık 751
1. Yetişme 752
2. Allah Teâlâ'nın Melekutunu Tefekkür Etmek 752
3. Akraba düşmanlığı 752
4. Hz. İbrahim (a.s)'ın Babası İçin Mağfiret Dilemesi 752
5. Hz. İbrahim (a.s) ve Mümin Akraba 753
6. Hz. İbrahim (a.s) ve Kâbe'nin İnşası 753
7. İnsanların Liderliği 754
8. Hicret 754
9. Engin Merhamet 754
10. Salli-Barik Duası (Salat-ı İbrahimiyye) 755
11. Hz. İbrahim (a.s)'ın Haremi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) Haremi 755
12. Bereket İçin Dua Etmek 756
13. Allah Teâlâ'nın Onları Koruması 756
14. Mısırla Akrabalık 757
15. Tefekkür Ufuklarının Açılması 757
16. Hasbünallu ve-Ni'me'l-Vekîl 757
17. Görünüş ve Benzerlik 758
18. Millet-i İbrahim 759
Kıyamet Gününde Hz. İbrahim 761
1. Mahşer Günü İlk Giydirilecek Kişi 761
2. Hz. İbrahim (a.s)'ın Kıyamet Günündeki Şefaat Meselesindeki Konumu 761
3. Hz. İbrahim (a.s)'ın Babasının Durumu 763
4. Hz. Peygamber'in Bir Rüyasında Müşrik Çocuklarının Hz. İbrahim (a.s)'ın Etrafını Sarmaları 763
5. Hz. İbrahim (a.s)'ın Vefatı ve Kabri 766
ÖZET 769
KAYNAKÇA 801

İTHAF

– İnanç

– Psikolojik

– Ahlaki

– Davranışsal

– Fikirsel

hayatlarında kendilerine uyacakları bir önder arayanlara; Allah Teala'nın Vahdaniyeti, Kâinatın yaratılışı, Cennet-Cehennem, Kaza-Kader, Peygamberlik, Sünnettullah (Allah'ın mahlukatı içerisine koyduğu kanunları), Hak-Batıl, Hayır-Şer, Hidayet-Dalalet ve Küfür-İman Çekişmesi gibi insan hayatında varlık gösteren en büyük sorulara net ve anlaşılır cevaplar arayanlara…

Genel olarak peygamberlerin ve özelde ise ulü'l-azm peygamberlerin hayatlarını bilmeye çok ihtiyacı olan parlak beyinlere, sağduyulu ve temiz kalpli insanlara…

Bu ulü'l-azm peygamberlerden biri de kendinden sonraki peygamberlerin atası olan Hz. İbrahim (a.s)'dır. Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatı, kendisi hakkında "*Ona ne önünden ve ne de ardından hiçbir batıl girmez. O, hikmet sahibi ve hamde lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir*"[1] vasfına sahip olan Allah Teâlâ'nın kitabından çıkarılıp yazıldı.

[1] Fussilet Suresi, 42.

Erkek ve kadın, genç ve yaşlı, acı çeken ve sabreden, yüce değerleri ve yüce ilkeleri savunan, hak söze sahip çıkan, yeryüzünün doğusuna ve batısına hakikati yayan ümmetin tüm harika evlatlarına… Bu çalışmayı hepsine ithaf ediyorum. Kayıplara yol gösterecek bir kandil, tarihi gerçeği arayanlar için bir kaynak ve tüm insanlık için faydalı bir bilgi kaynağı olmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz ediyorum.

Bu kitap, içinde pek çok mana, ibret, fayda, öğüt ve kanun bulunan bir kitaptır. Kitapta ne eksiklik varsa bendendir. Onda doğru ve hayır ne varsa, güç, hidayet ve makbûliyet umduğumuz Allah'ın lütfudur. O'ndan mağfiret, rıza ve rahmet umarız. O işitendir ve dualara icabet edendir.

TAKDİM

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'ya mahsustur. Salât ve selam, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v)'e, O'nun peygamber kardeşlerine, temiz ailesine, ashabının tamamına ve kıyamete kadar onun yoluna uyanların üzerine olsun…

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s.)'a çok büyük ayrıcalıklar bahşetmiştir. Bunların en önemlisi iki muazzam ayet-i kerimede peygamberlerin sonuncusu Habib-i Ekrem (s.a.v)'e ve onun ümmetine Hz. İbrahim (a.s)'a uymalarını emretmesidir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine, "Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir" demişlerdi. Yalnız İbrahim'in, babasına, "Senin için mutlaka bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez" sözü başka. Onlar şöyle dediler: "Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır.*"[2] Ardından bu önderliğin ve rehber oluşun kapsamlı olduğunu şöyle vurgulamıştır: "*Andolsun, onlarda (İbrahim ve beraberindekilerde) sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır.*"[3]

---

2 Mümtehine Suresi, 4.

3 Mümtehine Suresi, 6.

Kuşkusuz Hz. İbrahim (a.s)'ın güzel bir örnek ve rehber olmakla ayrıcalığa sahip olması pek çok anlamlar, işaretler ve nice nice aydınlatıcı manalar taşır. Başlıcaları şöyledir:

1) Hz. İbrahim (a.s)'ın tevhid inancını isbat etmede takip ettiği metot sağlam fıtratla, güçlü kanıtlar ve sağlam delillerle uyumlu, kalıcı, süreğen bir metottur. Bu aynı zamanda Habib-i Ekrem (s.a.v)'in metodunun bizzat kendisi olup getirdiği din fıtrata uygun ve sağlam delillerle desteklenen bir dindir.
2) Hz. İbrahim (a.s)'ın metodu, ümmetine hatta ve hatta tüm insanlığa karşı merhametli olmaya, kolaylaştırma ve müjdeleme ilkelerine dayalı bir metottur. Allah Teâlâ ondan bahsederken buyuruyor ki: "*Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin.*"[4] Bu Hz. Peygamber (s.a.v)'in de bizzat takip ettiği bir metottur. Mesela, Bedir gazvesinde Kureyş'li esirlere ne yapılacağı konusunda önce ashabıyla istişare etti. Hz. Ömer (r.a) hepsinin öldürülmesini önerdi. Hz. Ebubekir (r.a) ise fidye vermeleri karşılığında hepsinin affedilmesini önerdi. Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. İbrahim (a.s)'ın metodunu takip ederek fidye karşılığında affetmeyi ve merhameti, yıkıcı olmayı değil yapıcı olmayı seçti. Nitekim Hz. Ebubekir (r.a)'ı Hz. İbrahim (a.s)'e benzeterek şöyle buyurdu*:* "*Ey Ebubekir! Sen tıpkı İbrahim gibisin.*"[5]
3) İşte, Allah Teâlâ Hz. Peygamber (s.a.v)'in peygamberliğini âlemlere rahmet olarak, şeriatını da kolaylık ve zorluğu defetmek ilkelerine sahip olma vasıflarıyla özetlemiştir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez.*"[6] Hz. İbrahim (a.s)'ın şeriatı da kuşatıcı bir surette idi.

---

4 İbrahim Suresi, 36.

5 Müslim, Had. No: 1762; Ayrıca bkz: İmam Nevevî'nin hadis şerhi için 12, 86-87.

6 Bakara Suresi, 185.

Bu Kitap Hem Bir Biyografi Hem Tarih Yolculuğu Kitabıdır

Araştırmacılara ve okurlara takdim etmekte olduğumuz bu kıymetli kitap değer ve kıymetini, ele aldığı konusundan almaktadır. Nitekim denilmiştir ki: "*İnne şerefe'l-ilmi bi şerefi mevdûihi*" "İlmin değer ve kıymeti konusunun şeref ve kıymetiyle bilinir." Bu kitabın konusu da Allah Teâlâ'nın başlı başına bir ümmet olarak vasfettiği Hz. İbrahim (a.s)'dır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Gerçekten İbrahim (tek başına) bir ümmetti; Allah'a gönülden yönelip itaat eden bir muvahhidi ve o müşriklerden değildi. Allah'ın nimetlerine şükredici idi. (Allah) onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.*"[7] Allah Teâlâ onu müminlere bir önder, tüm insanlara da imam kılmıştır. Zira buyuruyor ki: "*Ben seni insanlara önder yapacağım.*"[8] O aynı zamanda Allah Teâlâ'nın kendisine deliller verdiği Halilullah'tır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.*"[9]

Kitabın yazarı değerli kardeşim Dr. Ali Muhammed Sallabi, bilgisi, tecrübesi ve titiz çalışması ile peygamberlerin babası üzerine yaptığı araştırma ile peygamberler tarihinin özetini ortaya çıkarmaya muvaffak olmuştur. Şöyle ki, konuyu detaylıca ele almış ve faydalı malumatlar ortaya koymuş, buradan dersler ve ibretler çıkarmak suretiyle bir hayli mesai harcamıştır. Hazreti İbrahim'in peygamberler kervanındaki biyografisinden ve Kur'an-ı Kerim'in çeşitli sure ve ayetlerde ondan bahsetmesinden ve babası, oğlu, halkı, melekler, krallar ile diyaloglarını vb. konular üzerinde durmuştur.

Kitabı farklı kılan yönü eğitici yönüdür. Çünkü kitapta, hidayet ve dalalet, kurtuluş ve zafer, ölüm ve sıkıntı ve çocuk yetiştirme gibi konularda bir dizi ders, hikmet ve Yüce Allah'ın bu hususlardaki yasaları çıkarılmıştır. Şöyle ki, Hz. İbrahim (a.s) iki oğlunu çok başarılı bir şekilde yetiştirmişti. Allah Teâlâ bu sayede her iki oğlunu da peygamberler

---

7 Nahl Suresi, 120-121.

8 Bakara Suresi, 124.

9 En'am Suresi, 83.

zümresine dâhil etmiştir. Hz. İbrahim (a.s) torunlarını yetiştirmede ve onlara vasiyetinde de başarıya ulaşmıştı. Onlardan çok sayıda resuller ve nebiler çıktı. O, gerçekten resuller ve nebilerin babasıdır.

Yine yazarın, Hz. İbrahim (a.s.)'ın sahifelerinden Hanif dinine (İslam'a) dair çıkardıklarının yanı sıra, rüya, tövbe, şükran, dua, ibadet, kalp huzuru, bina inşası, kutsal ev, misafire karşı misafirperverlik vb. hususlara dair çıkarımlar da kitabı ayrıcalıklı kılan hususlardandır. Kitap gerçekten gerek ilmi zeminde gerekse eğitici ve tarihi yönüyle bir ansiklopedi niteliği taşımaktadır. Özellikle peygamberlerin babası Hz. İbrahim hakkında gerçekleri araştırmak isteyenler için olmazsa olmaz bir eserdir. Bu kitabın önemini artıran bence en önemli yönü vermiş olduğu bilgilerin kahir ekseriyetinin "*Ona ne önünden ve ne de ardından hiçbir batıl girmez. O, hikmet sahibi ve hamde lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir*"[10] *vasfına sahip Allah'ın kitabından ve* "*O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir*"[11] denilen Sünnet-i Seniyye'den alınmış olmasıdır.

Bize düşen görev; bir müfessir, tarihçi ve araştırmacı olan değerli kardeşimiz Dr. Ali Sallabi'nin, peygamberlerin en büyüklerinden olan Hz. İbrahim (a.s.) hakkındaki bu büyük çalışmasını kabul etmesi için, İslam ve Müslümanların bu çalışmadan faydalanması için ve müellifinin de daha fazla hayır ve bereketlere ulaşması için Allah Teâlâ'ya dua ve niyaz etmektir. Âmin.

Son duamız âlemlerin rabbi olan Allah'a hamd olsun. Salat ve selam da Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) ve al ve ashabı üzerine olsun.

Prof. Dr. Ali Muhyiddin el-Karadâğî
(Dünya Müslüman Âlimler Birliği Genel Sekreteri)
H. 27 Şevval 1442 / M. 27 Haziran 2021

---

[10] Fussilet Suresi, 42.

[11] Necm Suresi, 3-4.

GİRİŞ

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla…

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'ya mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım ister ve O'ndan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüğünden Allah Teâlâ'ya sığınırız. Allah Teâlâ'nın hidayet ettiği kişiyi kimse saptıramaz; Allah Teâlâ'nın saptırdığı kişiyi de kimse hidayete erdiremez. Şahitlik ederim ki, Allah Teâlâ'dan başka ilah yoktur, tek ilah O'dur. O'nun ilahlıkta ortağı yoktur. Yine şahitlik ederim ki Hz. Muhammed sallahu aleyhi ve sellem O'nun kulu ve resulüdür.

"*Ey iman edenler! Allah Teâlâ'dan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.*"[12]

"*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah Teâlâ'dan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.*"[13]

"*Ey iman edenler! Allah Teâlâ'dan korkun ve doğru söz söyleyin. (Böyle davranırsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.*"[14]

---

[12] Âli İmrân, 102.

[13] Nisâ, Sûresi, 1.

[14] Ahzâb Sûresi, 70-71.

Allah'ım! Zatının azametine ve hâkimiyetinin yüceliğine yakışır şekilde Sana hamdolsun. Bizden razı oluncaya kadar, bizden razı olduğun zaman ve bizden razı olduktan sonra da Sana hamdolsun.

Besmele, Allah Teâlâ'ya hamd ve Resulüne salat ve selamdan sonra derim ki; bu kitap, Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen peygamberlerden bir kısım olan "**Ulü'l-Azm**" peygamberlerden ve resullerin kıssalarından bahseden geniş çaplı yepyeni ilmî bir projenin uzantısıdır.

Bu kitap, tamamlamayı umduğum "**Ulü'l-Azm Peygamberler**" serisinin bir parçasıdır. Allah Teâlâ'dan bu kitabı kendi rızasına uygun ve kullarına da faydalı kılmasını ümit ediyorum. Çünkü insanlık, hiçbir surette batılın iliş-mediği Allah Teâlâ'nın kitabı çerçevesinde peygamberlerin hayatlarını bil-meye, yine sahih hadislerden yola çıkarak onların biyografilerinin, ahlaki ö-zelliklerinin ve tebliğ metotlarının genişçe açıklanmasına bir hayli muhtaç-tır. Yine; Allah Teâlâ, kâinat, hayat, cennet- cehennem, kaza-kader, dinler ve peygamberler, kadim insanlık medeniyetleri, bu medeniyetler ne zaman kurulmuş ve akıbetleri ne olmuş; Allah Teâlâ'nın yarattıkları arasına koydu-ğu yasalar, ahlakın temelleri, manevi değerler, hak-batıl, hidayet-dalalet, ha-yır-şer, iman-küfür… gibi daha nice sorularına doyurucu cevaplar arayan insanlığın, geçtiği sürece uygun güncel bir üslupla ilimde uzman âlimlerin görüşlerine şiddetle ihtiyaç vardır.

Bu konulara önem vermeye beni eriştirdiği için çok yüce ve büyük olan Allah Teâlâ'ya hamd ediyorum. Vermiş olduğu sayısız ve sonsuz nimetlerin-den dolayı Allah Teâlâ'ya hamd ve şükrediyorum. Allah Teâlâ'dan faydalı ve sistematik bir yazı ortaya koymam konusunda beni güçlendirmesini, doğru yola iletmesini ve başarıya ulaşmak için bana yardım etmesini diliyorum. Ve insanlar nezdinde bu çalışmamın kabul görmesini sağlamasını diliyorum. Sırat-ı müstakime ulaşmak için kâinattaki büyük hakikatleri araştıranların hidayetine vesile kılmasını niyaz ediyorum. O sırat-ı müstakim ki, Allah Teâlâ'nın Peygamberlere, Sıddıklara, Şehitlere ve Salihlere bahşettiği yoldur. Bakışların hakka çevrilmesi, hakka uymak ve hakkı savunmak için akılların aydınlanması, nefislerin temizlenmesi ve insanların ruhlarının arındırılma-sında bu yazılanların katkısının olmasını umuyorum.

İşte böylece "**Ulü'l-Azm Peygamberler**" serisinden bir dizi kitap meydana geldi. Bu kitaplar:

1. Es-Sîretu'n-Nebeviyye, (Siyer-i Nebi, 2 Cilt).
2. Tüm Gerçekleriyle Hz. İsa (a.s).
3. Hz. Nuh (a.s.) ve Büyük Tufan, İkinci İnsanlık Medeniyetinin Doğuşu.

İşte şimdi de "Ulü'l-Azm Peygamberler" serisinin "**Tevhid ve İslam Dininin Davetçisi, Güzel Örnek Hz. İbrahim (a.s) Halilullah**" isimli dördüncü kitabının önsözünü takdim ediyorum.

Kitabı *dört bölüme* ayırdım. *Birinci bölümde,* Hz. İbrahim (a.s)'ın kökenini, adını, doğumunu, yaşadığı dönemi, hicretlerini ve peygamberler arasındaki konumunu ele aldım. Bu bölüm üç konuyu içeriyor:

İlk konu: Hz. İbrahim (a.s)'ın adı, soyu, lakabı ve künyesi hakkında malumatlar verilmektedir.

İkinci konu: Hz. İbrahim (a.s) devrini ele aldım. Hz. İbrahim (a.s)'ın içinden geçtiği tarihsel aşamadan, dini yaşamdan ve zamanının gezegenlere, yıldızlara ve putlara tapınma, krallara tapınma ve onlara adak ve kurban sunma, alçak ve yüksek tapınaklar inşa etmelerinden, Sabiilik gibi kadim inançlarından bahsettim. Sosyal ve politik yaşamdan ve toplumun özgür sınıf, orta sınıf ve köleler gibi sınıflarından bahsettim. Evlilik ritüellerine, aileye, o toplumun geleneklerine, bayramların kutlanmasına, eğitim ve siyasi yönlerine değindim. Hz. İbrahim (a.s)'ın göçlerinden bahsettim.

Üçüncü konu: Hz. İbrahim (a.s)'ın nebiler ve resuller kafilesi arasındaki biyografisini ele aldım. Nebi ve resul farkına değindim. Ulü'l-azm kavramından, nübüvvetin hakikatinden, peygamberlerin gönderiliş hikmetinden ve insanların onlara olan ihtiyacından; Allah Teâlâ'nın peygamberleri insanlara karşı tanık olarak ileri sürmesinden, Allah Teâlâ'nın gaybi meseleleri bilmenin tek yolu olan peygamberlere vahyetmesinden, insanların güzel örneklere, nefislerin ıslah ve terbiyeye muhtaç olmasından; insanları Allah'a ibadet etmeye davet etmek, ilahi şeriatı onlara tebliğ

etmek, dinin inen emirlerini açıklamak, insanoğlunu ıslah etmek, Allah'ın şeriatını ikame etmek ve insanlar arasında tatbik etmek gibi büyük ve mühim amaçların ve vazifelerin gerçekleşmesinden, peygamberlerin kıyamet günü ümmetlere karşı şahitlik yapmalarından; şahıslarda, milletlerde, halklarda ve devletlerde geçerli olan sünnetullaha itibar etmekten, kalpleri ve ruhları mübarek peygamberlerin kafilesinde yolculuk etmeye yönlendirmekten bahsettim.

Bu kitapta peygamberlerin hususiyetlerinden ve onların vahiy ve peygamberlik görevine seçilmelerinden bahsettim. Onların gözleri uyur kalpleri uyumaz. Ölüm esnasında muhayyer bırakılmalarından, her peygamberin vefat ettiği yere gömülmesinden, onların kabirlerinden diri olduklarından, toprağın onların bedenlerini yemediğinden, vefatlarından sonra miras bırakmadıklarından, Allah'ın onları peygamberliğe hazırlamasından bahsettim.

Aynı şekilde peygamberlerin dinlerinin bir olduğunu da açıkladım. Bu ortak dinin kaynağı Allah'ın birliğini ikrar etmektir. Peygamberlerin çağrıları da birdir. İmanın erkânları, temelleri hususunda birdirler. Onların dinleri İslam'dır ve yeryüzündeki ilk inanç tevhid inancıdır. Peygamberler dinlerinin asıllarında birdirler, tafsilatında ayrılırlar. Hz. İbrahim (a.s) kıssasının Kur'an-ı Kerim'de işlenişine değindim. O'nun insanlık için en üstün örnek olduğunu, çağrısının halis tevhid çağrısı olduğunu belirttim. Bu çağrıdan Hz. İbrahim (a.s) ile Müslümanlar arasındaki derin ilişki ortaya çıkmaktadır.

Hz. İbrahim (a.s) kıssasının sahnelerini birden fazla sureye dağıtılmasının hikmetini ve Hz. İbrahim (a.s) kıssasının her sahnesinin tek başına bir kıssa olmaya uygun olması ve kıssaya uygun dersi vermesini beyan ettim. Bu yüzden bu sahneler Kur'an-ı Kerim'in her bir tarafına ve surelerinde bu şekilde dağıtılmıştır. Mesela Hz. Yusuf kıssasının tüm sahnelerini tek bir surede toplanmış halde buluyoruz. Çünkü birbiriyle bağlantılı sahneler oldukları için ve surenin nesnel birliğini korumak için sahneler birbirinden ayrılmamışlardır. Hz. İbrahim (a.s) kıssasından her sahne ise, sahneden bahseden surede bu kitapta da göreceğimiz gibi surenin konusu ve nüzul zamanı ile tutarlı olarak gelmiştir.

Hz. İbrahim (a.s) kıssasının sahneleri, tevhid çağrısının, yalnızca Allah'a ibadet etmenin bir sembolü ve hak yolun büyük bir mihenk taşı olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla tevhide, Allah'a ibadete, şirk ve küfürle mücadeleye çağrıda bulunan bu sembol, bir Müslüman'ın asla unutamayacağı bir şekilde aklında kalmalıdır. Çünkü Hz. İbrahim onun örneğidir. Kur'an-ı Kerim'de de "*Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi.*"[15] derken bu anlamı kastedilmiştir. Bu, Hz. İbrahim (a.s) hakkında doğru ve teyitli bilgilerin Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetler ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'den gelen sahih hadisler olduğunu ima eder. Hz. İbrahim (a.s)'ın hikâyesinin ilginç yönlerini de beyan ettim.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'deki kıssası gerçektir. Doğruluk ve dikkat açısından, tahriften, sahtecilikten ve yalandan uzak bütün bu gerçeklik ne Tevrat'ta ne de İncil metinlerinde bulunur. Bu hakkında "*Ona ne önünden ve ne de ardından hiçbir batıl girmez. O, hikmet sahibi ve hamde lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir*"[16] denilen Kur'an-ı Kerim'in kendine özgü Kur'ânî söylemin dokusunda onun saflığını ve sağlamlığını artırmaktadır. Hz. İbrahim (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim hitabında özel bir yeri vardır. Hz. İbrahim (a.s) hakkında Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi.*"[17]

"*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[18]

"*İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır.*"[19]

"*Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların*

---

15 Meryem Suresi, 41.
16 Fussilet Suresi, 42.
17 Nahl Suresi, 120.
18 Enbiya Suresi, 51.
19 Mümtehine Suresi, 4.

hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: "Ben seni insanlara önder yapacağım."[20]

"*Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de iyilerdendir."*[21]

"*De ki: "Allah, doğru söylemiştir. Öyle ise hakka yönelen İbrahim'in dinine uyun. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi."*[22]

Hz. İbrahim (a.s) Rahman'ın dostu, peygamberlerin babası, Kâbe-i Şerifin banisidir. İlim, ihlâs, cesaret, fedakârlık, bağımsızlık, sabır, yumuşaklık gibi özelliklerle temayüz etmiştir. İnşallah yeri geldiğinde bunları açıklayacağız.

İkinci bölümde ise En'am suresi, Meryem suresi, Enbiya suresi, Şuara suresi, Ankebut ve Saffât surelerinde yer alan Hz. İbrahim (a.s) kıssasına yer verilmiştir. Bu bölümde altı konu vardır:

Bu bölümün *birinci konusu*, Hz. İbrahim (a.s.)'ın En'am suresindeki kıssasını, babası ve kavmiyle gezegenlere, yıldızlara ve güneşe tapınma konusundaki diyalogunu içermektedir. Ben En'am Suresi'ndeki yüce ayetler vasıtasıyla Hz. İbrahim (a.s.) dönemini yaşadım ve Allah'ın O'na, hidayet mertebesine erinceye kadar göklerin ve yerin melekûtunu açtığını gördüm. Gezegenlere ve yıldızlara tapanlar karşısında Allah'ın O'na akıl, mantık, kuvvet, delil ve sebat verdiği, onları derinden sarsan, şirklerinin batıllığını, Allah'ın tevhid ve ibadetinden uzaklığını onlara bildirmiştir. Hz. İbrahim (a.s)'ın onların inançlarını sorguladıktan ve yanlışlığını, doğru yoldan sapmalarını ortaya çıkardıktan sonra onları bir olan Yüce Allah'a ibadet etmeye nasıl çağırdığını beyan ettim. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım" dedi. Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri*

[20] Bakara Suresi, 124.
[21] Bakara Suresi, 130.
[22] Al-i İmran Suresi, 95.

yaratana döndürdüm. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim."[23] Hz. İbrahim (a.s)'ın diyalog yoluyla ve hasma ayak uydurarak, mantıklı yollarla neticeye ulaşmak için sunduğu argümanlara kademeli bir yaklaşımla durdum. Hz. İbrahim (a.s)'ın En'am Suresi'nde geçen kıssasındaki tarihi mucizelerin bir kısmından bahsettim ve hem eski hem de çağdaş müfessirlerin sözlerini aktararak Yüce Allah'ın "*İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz.. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.*"[24] kavl-i şerifi gibi ayet-i kerimeleri açıklamakta detaya indim.

İkinci konuda Hz. İbrahim (a.s)'ın Meryem Suresi'nde geçen kıssasından ve babasıyla diyalogundan bahsettim.

Üçüncü konuda Enbiya Suresi'nde Hz. İbrahim (a.s) kıssasını, babası ve müşrik kavmi ile diyaloğunu, ateşe atılarak imtihan edilmesini ve Allah'ın emriyle ateşten kurtuluşunu ve Allah'ın O'nu, tevhide çağıran ve ibadeti yalnız Allah'a has kılan salih bir zürriyetle şereflendirmesini anlattım.

Dördüncü konuda "*Şüphesiz onlar benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi olan Allah, dostumdur. O, beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. O, bana yediren ve içirendir. Hastalandığımda da O bana şifa verir. O, benim canımı alacak ve sonra diriltecek olandır. O, hesap gününde, hatalarımı bağışlayacağını umduğumdur. Ey Rabbim! Bana bir hikmet bahşet ve beni salih kimseler arasına kat. Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl. Beni Naîm cennetinin varislerinden eyle. Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır. (Kulların) diriltilecekleri gün beni utandırma! O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka*"[25] ayetleri bulunan Şuara suresinde geçen Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahsettim. Hz. İbrahim (a.s) kıssası ile ilgili ayetleri tefsir ilminin kaide ve esaslarına göre açıkladım ve kıssadan insanların hayatlarında yararlanacakları incileri, yararları, ibretleri ve dersleri çıkardım.

---

[23] En'am Suresi, 78-79.

[24] En'am Suresi, 83.

[25] Şuara Suresi, 77-89.

Beşinci konuda Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmini Allah'a kulluk etmeye ve putları terk etmeye çağırmasından ve onları rızıklarının Allah'ın elinde olduğuna inanmaya yönlendirmesinden; o halde yalnız O'ndan istesinler, ibadetle ve şükürle O'na yönelsinler ve O'na kavuşmaya hazır olsunlar, çünkü dönüşün yalnızca O'na olduğundan bahsettiği Ankebut Suresi'ndeki kıssasından bahsettim. Ayetlerde peygamberlerin çağrılarında Allah'ın sünnetine ve ahiret gününe inanmanın önemine ve buna dair delillere değinilmiştir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*O, dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. Ancak O'na döndürüleceksiniz.*"[26] Kavminin O'na nasıl karşılık verdiğine ve O'na nasıl tuzak kurduklarına, ateşten nasıl kurtulduğuna değinilmiştir. Bu kıssada birçok ibretler bulunmaktadır. Zira Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.*"[27]

Birinci ibret: Ateşten kurtuluş.

İkinci ibret: Zorbalığın, Allah Teâlâ'nın kurtarmak istediği tek bir adama zarar verememesi.

Üçüncü ibret: Mucize, nankör kalplere hidayet etmez. Peygamberlerin davetlerinin tarihini, hidayet ve sapıklık faktörlerini düşünen bunun böyle olduğuna delil bulur.

Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasından bahseden Ankebut Suresi'ndeki ayetleri Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifin kadar açıklamaya devam ettim: "*Bunun üzerine Lût, ona (İbrahim'e) iman etti. İbrahim,* "*Ben, Rabbime (gitmemi emrettiği yere) hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*" *dedi. Ona (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitab verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir.*"[28]

Altıncı konuda Hz. İbrahim (a.s)'ın Saffât Suresi'nde geçen kıssasından bahsettim. Ayet-i kerimeler Hz. İbrahim (a.s)'ın Hz. Nuh aleyhisselamın

---

[26] Ankebut Suresi, 21.

[27] Ankebut Suresi, 24.

[28] Ankebut Suresi, 26-27.

takipçilerinden olduğunu beyan etmektedir. O selim bir kalp sahibidir. İnandıkları batılları çürüterek babasına ve kavmine karşı deliller sundu. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "*İbrahim, onların putlarının tarafına gizlice gitti ve şöyle dedi: "Yemez misiniz? Ne diye konuşmuyorsunuz?" Derken üzerlerine yürüyüp onlara güçlü bir darbe indirdi.*"[29] Hz. İbrahim (a.s) onlarla mücadele etmiş ve diyalogda bulunmuştur. Ardından O'nu ateşe attılar ardından ateşten kurtuldu. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en alçak kimseler kıldık.*"[30] Daha sonra Hz. İbrahim (a.s)'ın hicretinden, evlat istemesinden ve Allah Teâlâ'nın O'na icabet etmesinden bahsettim. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İbrahim, şöyle dedi:* "*Ben Rabbime (O'nun emrettiği yere) gideceğim. O, bana yol gösterecektir.*"[31]

Hz. İsmail'in annesi Hz. Hacer'in Hz. İbrahim (a.s) ile evlilik kıssasını ve Mısır halkı için güven, merhamet ve zimmet olduğunu, Hz. İsmail'in Şam diyarında doğmasını, Hz. İbrahim (a.s)'ın eşi Hz. Hacer ve süt emen oğlu ile Hicaz'a hicretini, Hz. Hacer'in Hz. İbrahim (a.s)'ın rabbinin emriyle ayrılmasından sonra bir yardımcı arayışına girmesini, Zemzem suyunun çıkması gibi mucize ve kerametleri, Cürhüm kabilesinin gelmesini, Hz. İbrahim (a.s)'ın tekrar Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i ziyaret etmesini ve Hz. İsmail'in boğazlanmasını rüyasını anlattım. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İşte o zaman biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik. Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi. Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzerine yatırınca: Biz ona: "Ey İbrahim!" diye seslendik. Rüyayı gerçekleştirdin. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Bu, gerçekten, çok açık bir imtihandır. Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında ona (iyi bir nam) bıraktık: İbrahim'e selam! dedik. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandır.*"[32]

---

[29] Saffat Suresi, 91-93.

[30] Saffat Suresi, 98.

[31] Saffat Suresi, 99.

[32] Saffat Suresi, 101-111. .

Bu bölümde boğazlanacak olanın kim olduğunu, Hz. İsmail'den bahseden ayetleri, doğruluk, sözde durmak, davet ve ıslah etme gayreti, hayırlı olmak, peygamberlik, hilm, kuvvet, üstün kılınma ve Allah'tan bir hibe olma gibi en önemli vasıflarını beyan ettim. Hadis kitaplarının Hz. İsmail'in atıcılık maharetine dair rivayetlerini, O'nun fasih Arapçayı ilk konuşan olduğunu, Hz. İbrahim (a.s)'ın iki oğlu Hz. İsmail ile Hz. İshak'ı koruması için Allah'a yalvarması, Kinane'nin Hz. İsmail'in evlatlarından olduğunu, Hz. İbrahim (a.s)'ın fal oklarıyla kısmet aramayı yasaklamasını zikrettim. Yine Hz. İsmail hakkında tarih kitaplarında geçen rivayetleri de naklettim.

Üçüncü bölümde;

- Hz. İbrahim (a.s)'ın zalim hükümdar Nemrud'la diyalogundan,
- Hz. İbrahim (a.s)'ın Rabbinden ölüleri nasıl dirilttiğini sormasından,
- Vela ve Bera hakkındaki ayetlerden,
- Hz. İbrahim (a.s)'ın misafirlerinden söz edildi.

Üçüncü bölümün ilk konusunda Hz. İbrahim (a.s)'ın zalim hükümdar Nemrud'la diyaloğundan, Hz. İbrahim (a.s)'ın Rabbinden ölüleri nasıl dirilttiğini sormasından bahsedildi. Bu konuyu ikiye ayırdım:

1) Hz. İbrahim (a.s)'ın zalim hükümdar Nemrud'la diyalogunu ve bu kıssayla ilgili ayetleri açıkladım. Ayet-i kerime şöyledir: "*Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim,* "*Benim Rabbim diriltir, öldürür.*" *demiş; o da,* "*Ben de diriltir, öldürürüm*" *demişti. (Bunun üzerine) İbrahim,* "*Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir*" *deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.*"[33]
2) Hz. İbrahim (a.s)'ın Rabbinden ölüleri nasıl dirilttiğini sorması hakkında Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Hani İbrahim,* "*Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster*" *demişti. (Allah ona)* "*İnanmıyor musun?*" *deyince,* "*Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için*" *demişti.* "*Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları*

[33] Bakara Suresi, 258.

parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[34]

Üçüncü bölümün ikinci konusunda Hz. İbrahim (a.s)'ın Tevbe, Zuhruf ve Mümtehine surelerinde anlatılan kıssasından bahsettim ve Vela ve Bera ile ilgili ayetleri açıkladım. Bu konuyu da üç fıkraya ayırdım:

1) Hz. İbrahim (a.s)'ın Tevbe suresinde anlatılan kıssası. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne Peygambere yaraşır, ne de mü'minlere. İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi.*"[35] Bu ayet-i kerimeleri içlerindeki hüküm ve ibretleri beyan ederek açıkladım.
2) Hz. İbrahim (a.s)'ın Zuhruf suresinde anlatılan kıssası. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Hani İbrahim, babasına ve kavmine şöyle demişti:* "*Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben ancak O, beni yaratana taparım. Şüphesiz O beni doğru yola iletecektir. İbrahim bunu, belki dönerler diye, ardından gelecekler arasında kalıcı bir söz yaptı.*"[36]
3) Hz. İbrahim (a.s)'ın Mümtehine suresinde anlatılan kıssası. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine,* "*Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir*" *demişlerdi. Yalnız İbrahim'in, babasına,* "*Senin için mutlaka bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez*" *sözü başka. Onlar şöyle dediler:* "*Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır. Ey Rabbimiz! Bizi, inkâr*

[34] Bakara Suresi, 260.
[35] Tevbe Suresi, 113-114.
[36] Zuhruf Suresi, 26-28.

edenlerin zulmüne uğratma. Bizi bağışla. Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin. Andolsun, onlarda (İbrahim ve beraberindekilerde) sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır."[37] Bu ayet-i kerimeleri içlerindeki hükümleri, duaları ve inançları beyan ettim ve ayetlerde geçen esma-i hüsnayı açıkladım.

Üçüncü konuda ise Hz. İbrahim (a.s)'ın yaşlılığında meleklerle aralarında geçen diyalogdan, iyi yaşamından, Hz. İshak ve Hz. Yakub ile müjdelenmesinden, Hud, Hicr, Ankebut ve Zariyat surelerinde de kendisine Lût kavminin helak olacağını bildirmelerinden söz edildi. Ben bu ayetleri izah ettim ve buralarda geçen dersleri, hükümleri ve faydaları sırasıyla çıkardım. İzah ve tefsir edilen ayetler şunlardır:

1) Hz. İbrahim (a.s)'ın Hud suresinde anlatılan meleklerle olan diyalogu ve kıssası. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde getirdiler ve: "Selam (sana)" dediler. O da: "(Size de) selam" dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi. Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. Dediler ki: Korkma! (biz melekleriz). Lût kavmine gönderildik. O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da Ya'kub'u müjdeledik. (İbrahim'in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.(Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur. İbrahim'den korku gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında (adeta) bizimle mücadeleye başladı. İbrahim cidden yumuşak huylu, bağrı yanık, kendisini Allah'a vermiş biri idi. (Melekler dediler ki): Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azap) emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!*"[38]

---

[37] Mümtehine Suresi, 4-6.

[38] Hud Suresi, 69-76.

2) Hz. İbrahim (a.s)'ın Lût kavmi hakkında meleklerle mücadelesi kıssasının Ankebut Suresinde işlenişi. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde, "Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir" dediler. İbrahim, "Ama orada Lût var" dedi. Onlar, "Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı başka. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır.*"[39]
3) Hz. İbrahim (a.s)'ın misafirleri ve Lût kavminin helaki kıssasının Zariyat Suresi'nde işlenişi. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İbrahim'in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi? (Bunlar meleklerdi.) Onlar İbrahim'in yanına girmişler, selam vermişlerdi. İbrahim de selamı almış, içinden, "Bunlar, yabancılar" demişti. Hemen ailesinin yanına giderek semiz bir dana (kebabını) getirmiş, Onların önüne koyup "Yemez misiniz?" demişti. Derken onlardan korkmaya başladı. "Korkma" dediler ve ona bilgin bir oğlan çocuğu müjdelediler. Karısı çığlık atarak geldi. Elini yüzüne çarparak: "Ben kısır bir kocakarıyım!" dedi. Onlar: "Bu böyledir. Rabbin söylemiştir. O, hikmet sahibidir, bilendir" dediler. İbrahim:) O halde işiniz nedir, ey elçiler? dedi. "Biz, dediler, suçlu bir kavme gönderildik. Üzerlerine çamurdan taş yağdırmaya (geldik)." (Bu taşlar,) aşırı gidenler için Rabbinin katında işaretlenmiş (taşlardır). Bunun üzerine orada bulunan müminleri çıkardık. Zaten orada Müslümanlardan, bir ev halkından başka kimse bulmadık. Acı azaptan korkanlar için orada bir işaret bıraktık.*"[40]

Dördüncü bölümde;

- Hz. İbrahim (a.s)'ın imtihandan başarı ile geçmesinden,
- İnsanlara imam oluşundan,
- Kâbe'yi inşa etmesinden,
- Huşu içerisinde yaptığı dualardan,

[39] Ankebut Suresi, 31-32.
[40] Zariyat Suresi, 24-37.

- Evlatlarına İslam dinine sımsıkı sarılmaları için vasiyet etmesinin Bakara suresinde ele alınışından,
- İbrahim suresinde geçen duasından,
- İnsanları hacca çağırmasından,
- Kendisine verilen sahifelerden,
- Hz. İbrahim (a.s)'ın fazilet ve sıfatlarından,
- Peygamber Efendimize (s.a.v) olan büyük yakınlığından,
- Kıyamet günündeki makamından,
- Vefatından ve kabrinden söz edildi.

Bu bölümün ilk konusunda Hz. İbrahim (a.s)'ın imtihanından, insanlara imam oluşundan, Kâbe'yi inşa etmesinden, huşu içerisinde yaptığı dualardan, Bakara suresinde geçen evlatlarına yaptığı vasiyetten bahsettim. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti. "Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)" dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu. Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik. İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. Allah buyurdu ki: Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası! Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin. Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin. Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin. İbrahim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu*

dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir. Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Âlemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti. Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakub da: Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz (dedi)."[41]

İkinci konuda Hz. İbrahim (a.s)'ın duasından, İbrahim suresinde geçen Allah'a yalvarıp yakarmasından bahsettim. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: "Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!" Çünkü onlar (putlar), insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldular, Rabbim. Şimdi kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek esirgeyensin. Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler. Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi de açıklayacağımızı da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı işitendir. Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle; ey Rabbimiz! Duamı kabul et! Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!*"[42]

Gerideki ayet-i kerimeleri tefsir ilminde mutemet olan kaynaklara dayanarak tefsir ettim. Hac suresinde geçen Hz. İbrahim (a.s)'ın insanları hacca çağrısına delalet eden ayet-i kerimelerin maksatlarını beyan ettim. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İnsanlar arasında haccı ilân et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen argın develer üzerinde sana gelsinler. Ta ki kendilerine ait bir takım yararları yakînen görmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günler de Allah'ın ismini ansınlar. Artık ondan hem kendiniz yiyin, hem de yoksula, fakire*

[41] Bakara Suresi, 124-132.

[42] İbrahim Suresi, 35-41.

yedirin. Sonra kirlerini gidersinler; adaklarını yerine getirsinler ve o Eski Ev'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler."[43]

Hz. İbrahim (a.s) hakkında fırkaların çekişmesinden, Kur'an-ı Kerim'in bu konudan söz etmesinden ve fırkalarla mücadele etmesinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın Allah'ın nitelediği vasıf üzere olduğunu beyan etmesinden bahsettim. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İbrahim, ne Yahudi, ne de Hristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; müşriklerden de değildi.*"[44] Yine Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın faziletlerinden; İslam, Haniflik, hilm, ah-vah diye hayıflanan biri oluşu, tevbekâr, sıddıkiyet, şükür, dua, yalvarış, kalp selameti, Beytü'l-Haram'ı inşa etmek, misafire ikram etmek, dostluk, insanların en hayırlısı oluşu, imam olması, seçilmesi, rüşdüne ermesi, evlatlarından peygamberler gelmesi ve kitaplar verilmesi, makamının namazgâh edinilmesi, Hz. Peygamber (s.a.v)'in velisi olması, tek başına bir ümmet olması, vefalı olması, ihlaslı olması, zeki olması gibi en önemli özelliklerinden ve faziletlerinden bahsettim. Peygamber Efendimize (s.a.v) olan büyük yakınlığından bahsettim. Bu yakınlık zamanın uzunluğuna ve mekânın boyutlarına rağmen sanki yakın babası mesabesindedir. Bu yüzden Hz. İbrahim (a.s), evladı Hz. Peygamber'le (s.a.v) Miraç gecesinde mele-i alada buluştular. Buluşmaları babalarla evlatların buluşması türünden bir buluşmaydı. Hz. İbrahim (a.s) Hz. Peygamber'i (s.a.v): "Salih evlat ve salih peygamber merhaba!" diyerek karşılamıştı.

Dr. Abdülvehhab b. Nasır et-Tarîrî'nin Hz. İbrahim (a.s) kıssasıyla Hz. Peygamber (s.a.v)'in kıssasının birçok sahnesindeki benzerliği ve uyumluluğu gösteren, faydalı, nadir ve hoş, harika güzellikte bir makalesini okudum. Ben de kitabın sonunda Dr. Abdülvehhab'ın kıssaların birçok benzerlik ve uyumluluk yönünü ele aldığı bu makaleye itimat ettim. O yönlerden bazıları şöyledir:

– Yetişme,
– Allah'ın hâkimiyetini tefekkür,

[43] Hac Suresi, 27-29.
[44] Al-i İmran Suresi, 67.

– Akraba düşmanlığı,
– Hz. İbrahim (a.s)'ın babası için af dilemesi,
– Hz. İbrahim (a.s) ve mümin akraba,
– Hz. İbrahim (a.s) ve Kâbe'nin inşası,
– İnsanlığa liderlik,
– Hicret,
– Umumi merhamet,
– Salli-Barik Duası,
– Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. Muhammed'in haremi,
– Bereket için edilen dua,
– Allah'ın ikisini koruması,
– Mısırlı soy,
– Sorgulama ufkunun açılması,
– Vekil olarak Allah yeter,
– Dış görünüş ve benzerlik,
– İbrahim milleti.

Aynı şekilde Hz. İbrahim (a.s)'ın kıyamet günündeki durumundan da söz edildi. Zira Hz. İbrahim (a.s):

– Mahşer günü ilk elbise giyecek olan olması.
– Hz. İbrahim (a.s)'ın kıyamet günündeki şefaat konusunda konumu.
– Hz. İbrahim (a.s)'ın kıyamet günündeki durumu.
– Hz. Peygamber'in gördüğü rüyada müşriklerinin çocuklarının Hz. İbrahim (a.s)'ın etrafını sarması.

Kitabın sonunda Hz. İbrahim (a.s)'ın vefatından, kabrinden bahsedildi ve ardından da çalışmadan çıkan sonuçlar ifade edildi.

Bu kitap; Allah'ın izniyle sizlere Hz. İbrahim (a.s)'ın Irak'taki gençliğini; hakikati savunmak, insanları tevhide ve yalnızca Allah'a ibadet etmeye çağırmak gibi büyük gayretlerini; meşakkatlere karşı büyük dayanma gücü ve ender bulunan sabrını; ailesini, kabilesini ve vatanını feda etmesini, eşi Hz. Sare ve yeğeni Hz. Lût ile hicret etmesini gözlerinizin önüne getirecek.

Aynı şekilde Şam diyarına yolculuğunu, kendisine iyi bir geçim kaynağının sağlanmasını, insanların sevgisine mazhar olmasını, meleklerin müjdelediği mübarek ve temiz bir nesle sahip olmasını görecek ve yaşayacaksınız. Şam'da ikamet ederken Mısır'a yaptığı yolculuğu dersler ve ibretlerle doludur. Pek çok konuda Allah'ın kaza ve kaderinin mazharını, Allah'ın Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail'e nimetini ve Hicaz'a hicretlerini, Kâbe'nin yapılışını, meydana gelen olayları ve imtihanları, Hz. İbrahim (a.s)'ın neslinden büyük ümmetlerin çıktığını göreceksiniz. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Allah'ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir.*"[45]

Bu kitabı Pazar günü, gece saat 10.22'de, H. 2 Receb 1442 / M 14 Şubat 2021'de bitirdim. İstanbul'un beyaz bir kar parçasına dönüştüğü soğuk, karlı bir geceydi. Lütuf, önce de sonra da sadece Allah'tandır. Yüce Allah'tan bu amelimi güzel bir kabulle kabul etmesini ve bize peygamberlerle, doğrularla, şehitlerle ve Salihlerle birlikte olmayı ikram etmesini niyaz ederim.

Kitabın bitiminde, O'nun fazlını, ihsanını ve ne kadar cömert olduğunu itiraf ederek; gücümü ve kuvvetimi reddederek; hayatımda ve ölümümde, her hal ve hareketimde ona sığınarak tövbekâr ve huşulu bir kalple yüce yaratıcımın ve cömert Rabbimin huzurunda durmaktan başka bir şey yapamam. Benim yaratıcım Allah Teâlâ'dır. O iyilikseverdir ve benim cömert Rabbimdir. O yardım edendir. Yüce Rabbim başarıya ulaştırandır. Şayet O beni yalnız bıraksa, beni aklımla ve nefsimle bir başıma bıraksa nutkum tutulur, hafızam gider, parmaklarım hareket edemez, hislerim körelir, bilincim kapanır ve kalem ifade etmekten aciz kalır.

Allahım! Seni razı edecek şeyleri bana göster. Göğsümü genişlet. Seni razı etmeyen şeylerden beni uzak et ve kalbimden ve düşüncemden çıkar. Ey Allahım! Esma-i Hüsna'nın ve yüce sıfatların hürmetine senden, beni ve bu çalışmamı tamamlamamda bana yardımcı olan kardeşlerimi mükâfatlandırmanı istiyorum.

Allahım! Bu çalışmayı rızana uygun, kullarına faydalı kıl. Çalışmayı

[45] Hud Suresi, 73.

berekete, kabule ve çok faydalı olmaya mazhar kıl. Kitabı okuyan her okuyucudan, Rabbinin af ve mağfiretine, rahmet ve rızasına muhtaç olan bu kulu duasında unutmamasını istirham ediyorum.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Ey Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat.*"[46]

Âlemlerin rabbi Allah Teâlâ'ya hamdolsun.

Rabbinin aff-ı mağfiretine, rahmet ve rızasına muhtaç olan

Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî.

Allah Teâlâ onu, ana babasını ve tüm Müslümanları bağışlasın. Âmin.

[46] Neml, 27, 19.

Birinci Bölüm

HZ. İBRAHİM'İN İSMİ, NESEBİ, DOĞUM YERİ, YAŞADIĞI DÖNEM, HİCRETLERİ VE DİĞER PEYGAMBERLER ARASINDAKİ YERİ

Birinci Konu:
İsmi, Nesebi, Künyesi ve Doğum Yeri

İkinci Konu:
Hz. İbrahim (a.s)'ın Dönemi, Hicretleri

Üçüncü Konu:
Hz. İbrahim (a.s) ve Diğer Peygamberler Arasındaki Yeri

HZ. İBRAHİM'İN İSMİ, NESEBİ, DOĞUM YERİ, YAŞADIĞI DÖNEM, HİCRETLERİ, DİĞER PEYGAMBERLER ARASINDAKİ YERİ

Allah'ın peygamberi Hz. İbrahim (a.s) Halilullah'ın çağrısından, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın tevhidine davet etmede sahip olduğu tecrübeden, kavmi arasında bu büyük mesuliyeti yüklenmesinden, peygamberler arasındaki yerini anlamaktan söz etmeden önce Hz. İbrahim (a.s)'ın da kavmi tarafından zorbalıklarla, işkencelerle ve reddedilmekle karşı karşıya kalan ulü'l-azm peygamberlerden biri olduğuna değinmek gerekiyor. Bu yüzden önce doğumundan, soyundan, neslinden ve dönemindeki şartlardan bahsetmemiz gerekir.

Hz. İbrahim (a.s)'ın konumu ve fazileti Allah'ın O'nu nitelediği vasıflar ve sünnet-i seniyyede O'nun hakkında geçen rivayetler üzerinden ortaya çıkmaktadır. O iyilik sahibi ve cefalı bir kuldu. Allah Teâlâ O'nu makamına yaraşır bir biçimde şereflendirmiş, halis tevhid inancını O'nun dini kılmış, O'nun dinine tabi olanları ise akıllılar diyerek övmüştür. O insanların imamı ve önderidir. Allah Teâlâ peygamberlik için sadece O'nun zürriyetini seçmiştir. Nitekim O'ndan sonra gelen bütün peygamberler O'nun neslindendir. O peygamberlerin sonuncusu da, Allah'ın Hz. İbrahim (a.s)'ın "Arap milletinin içinden kendilerine bir peygamber göndermesi" için yaptığı duasına icabet ettiğinin göstergesi olan mahlûkatın efendisi Hz. Muhammed (s.a.v)'dir.

Hz. İbrahim (a.s) insanlığın üçüncü babası ve peygamberlerin atası sayılır. Çünkü ilk babamız Hz. Âdem, ikinci babamız Hz. Nuh'tur. Yeryüzü

halkının tamamı Hz. Nuh'un neslindendir. Hz. İbrahim (a.s) ise Allah'ın kendine dost seçtiği, peygamberliği ve kitapları kendi neslinden getirdiği peygamber ve hanif inancına sahip olanların imamıdır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Onun neslini yeryüzünde kalanlar kıldık.*"[47] İşte O Halilurrahman ve kendinden sonraki tüm peygamberlerin babasıdır.

⁂

[47] Saffat Suresi, 77.

Birinci Konu

İSMİ, NESEBİ, KÜNYESİ VE DOĞUM YERİ

İSMİ VE NESEBİ

❖ **İsmi**

إِبْرَاهِيمُ kelimesi Süryanice bir kelime olup "أَبٌ رَحِيمٌ / *Merhametli, şefkatli baba*" demektir. İbranicede ise iki kelimeden أَبْ yani "*baba*" ve Arapçadaki رِهَام kelimesi gibi راهام yani "*cemaat*", "*cumhur*" yahut "*çok sayıda kişi*" kelimelerinden oluşan türemiş bir isimdir.[48]

Denildi ki: إِبْرَاهِيمُ ismi Arapça değil Acemce/yabancı bir kelimedir.

Denildi ki: إِبْرَاهِيمُ ismi اَلْبَرْهَمَ kelimesinden türemiş "*yoğun ve sürekli görme*" anlamındadır.[49]

Yine denildi ki; إِبْرَاهِيمُ ismi dini bir kaynaktan geldiğini bildiren isimlerdendir. Çünkü bu kelime "*Allah'ın sevgilisi*" anlamını ifade eder. رَامْ kelimesi Süryanicede *sevgi* demektir. Öyle görülüyor ki, إبرام kelimesinin uğradığı değişim, babasının putperestlerin tapınaklarında taptığı "Tanrı'nın sevgilisi" yerine "Allah'ın sevgilisi" anlamını ifade etmesi içindir. İbn Hacer şöyle demiştir: Denildi ki, إِبْرَاهِيمُ ismi Süryanicede "*merhametli*" demektir.[50]

---

[48] الرهام ve الرهم "erkek topluluğu" demektir. Kadın da رهم diye adlandırılmıştır. İbn Manzur (ö.H, 711), *Mu'cemu Lisâni'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, Lübnan, 3. Baskı, H. 1414, رهم maddesi, 12, 257.

[49] İbn Manzur, *Mu'cemu Lisâni'l-Arab*, برهم maddesi, 12, 48.

[50] Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1410, 6, 389.

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ı dünyanın üçüncü babası kılmıştır. Zira şöyle buyuruyor: "*Babanız İbrahim'in dinine uyun.*"[51] İlk babamız Hz. Âdem'dir; ikinci babamız Hz. Nuh ve üçüncü babamız ise Halilurrahman ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in nitelemesiyle peygamberlerin hocası Hz. İbrahim (a.s)'dır.[52]

Hz. İbrahim (a.s), tek başına insanlık âleminde peygamberlik davetinin öncüsü olduğu için "Peygamberlerin Hocası" ve "Peygamberlerin Babası" diye isimlendirilmiştir.[53] Peygamberler peş peşe O'nun soyundan geldi. İsrailoğullarının bütün peygamberleri O'nun soyundandır. Çünkü onlar Hz. İshak'ın oğlu Hz. Yakub'un soyundandırlar. Hz. İshak ise Hz. İbrahim (a.s)'ın oğludur. Peygamberlik ağacı Hz. İbrahim (a.s)'dan başlayarak peygamberlerin sonuncusuna kadar dallanıp budaklanır. Son peygamber Hz. Muhammed de Hz. İsmail'in evlatlarındandır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Ona (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitab verdik.*"[54]

❖ Nesebi

İbrahim b. Azer'dir. Kur'an-ı Kerim bundan daha uzak bir nesep zikretmemiştir. Bununla birlikte Müslüman tarihçiler ve diğerleri Hz. İbrahim (a.s)'ın nesebi hakkında Tevrat'a da itimat etmişlerdir. Hz. İbrahim (a.s)'ın atalarının isimlerinde ihtilaf edilmiştir. Belki de bu ihtilaf eski dillerden yapılan çeviri farklılığından ve Tevrat'ın eski baskılarının ve diğer tarih kitaplarının baskılarının tashihinden kaynaklanmaktaydı.[55]

---

[51] Hac Suresi, 78.

[52] Sahihu'l-Buhârî, "Enbiya", 8, Dâru İbn Kesir, Dımeşk ve Beyrut, 4. Baskı, 2002; Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Daru'l-menâr, Cidde, Suudi Arabistan, H. 1406, s. 28.

[53] Abbas Mahmud el-Akkâd, *İbrahim Ebu'l-Enbiyâ,* s. 28.

[54] Ankebut Suresi, 27; Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 29.

[55] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 29.

Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye'de Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının adı "Azer" olarak geçmektedir. Bazı Müslüman tarihçilerden Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının adının Tevrat'ta geçtiği gibi تَارِح yahut تَارِخ olduğu rivayet edilmektedir. Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının adının تَارِح olduğunu söyleyen âlimler, Kur'an ayetinin çeşitli yorumlarına başvurmuş, bu da İslam düşmanlarından bazılarının Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının ismi hakkında şüphe duymalarına ve Kur'an-ı Kerim'i yanlış olmakla suçlamalarına neden olmuştur. Razi buna şu sözlerle atıfta bulunmuştur: "Ve dinsizlerden bunu Kur'an-ı Kerim'e hakaret olarak kullananlar vardır. "Ve dedi ki: "Bu soy yanlıştır, doğru değildir."[56]

İslami İlimler Ansiklopedisi, modern çağda bu şüpheyi yeniden canlandırmak için şunları söylemiştir: Azer, Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının Kur'an-ı Kerim'deki adıdır. Burada bir karışıklık ortaya çıkmaktadır. Çünkü Azer ismi bu yerin dışında başka hiçbir yerde Hz. İbrahim (a.s)'ın babası olarak geçmiyor. Ayrıca bazı Müslüman tarihçi ve müfessirlerin rivayetlerinde İbrahim'in babası olarak da تَارِح yahut تَارِخ zikredilmiştir. Dolayısıyla bu iki rivayeti uzlaştırmak için kurnazlığa başvurmuşlar, ancak bu kurnazlığın hiçbir değeri yoktur.[57]

Müslüman âlimlerin Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının ismiyle ilgili görüşlerini sıralamadan ve doğru gördüklerimi tercih etmeden önce bu makalenin yazarının kendi içinde taşıdığı bir amaç için kurnazlığa başvuran bir kişi olduğunu fark ettim. Onun ve çoğu oryantalistin İslam'la alakalı kaprisine uyan kısmını hakikatten göstermiş. Makalenin yazarı, Kur'an-ı Kerim'e meydan okumaya başlar ve şöyle der: "Bunda bir karışıklık var." Sonra Müslüman âlimlerin birçoğunun Tevrat'ın rivayetini reddetmesine ve Kur'an'da anlatılanların zahirini hak olarak görmesine rağmen o, Müslüman âlimlerin kurnazlığa başvurduklarını ima ediyor. Bunların yanı sıra, iki anlatıyı bilimsel zeminde uzlaştırmaya çalışan başka bilim adamları da vardı. Hem de kafadan uydurarak veya bir hevesin peşinden gitmekle veya

---

[56] Fahruddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr Mefâtîhu'l-Ğayb (Tefsîru'r-Râzî),* Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan, 2. Baskı, H.1417, M.1997, 37.

[57] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 86.

kasten gerçeği gizlemekle ve aşağılık sözleri kullanmakla değil. Zira bu, sözünde ve fiilinde âdil olan âlimlerin özelliklerinden değildir. İslam âlimleri, Yüce Allah'ın "*Hani İbrahim, babası Âzer'e…*"[58] ayetinin tefsirindeki farklılıklarına göre, Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının adında ihtilafa düştüler.

İbnü'l-Cevzi, Azer hakkında dört görüş zikretmiştir:

1) Babasının adıdır.
2) Bir putun adıdır.
3) Bir isim değil, daha çok bir hakarettir.
4) Bu babasının bir lakabıdır, ismi değil. Bazen kişinin lakabı isminin önüne geçer ve isminden daha şöhret bulur.[59]

Azer isminin anlamı konusunda iki görüş vardır:

1) "Eğri" demektir. Böylece sanki Hz. İbrahim (a.s) onu haktan sapması ve eğrilmesinden dolayı kınamıştır.
2) "Yanlış yapan, hatalı, doğrudan sapan" demektir. Buna göre sanki Hz. İbrahim (a.s) ona şöyle demiş: "Ey doğrudan sapan! Putlar mı ediniyorsun?"[60]

Muhammed Murtaza Zebîdî der ki: Denildi ki; bu Hz. İbrahim (a.s)'ın amcasının adıdır. Amca'ya baba denilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de bu hususta Arap adetlerine göre hareket edilmiştir. Çünkü Araplar amca için baba kelimesini çok kullanırlar. Babası ise تَارِخ 'tir.[61]

Bu görüşlere bakıldığında "Azer bir putun ismidir" şeklinde Mücahid'e nispet edilen görüşün isnad yönünden sabit olmadığı ve de Arapça açısından da doğru olmadığı anlaşılmıştır.[62]

---

58 En'am Suresi, 74.

59 Muhammed Murtaza Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs fî Cevâhiri'l-Kâmûs,* Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut, ty. 13.

60 Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 187.

61 el-Hüseyn b. Muhammed ed-Dâmiğânî, *Kâmûsu'l-Kurân ev İslâhu'l-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ani'l-Kerim,* Thk: Abdülaziz Seyyid el-Ehl, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 4. Baskı, 1983, s. 13.

62 Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 187.

Hafız İbn Hacer der ki: Taberî zayıf bir kanalla Mücahid'den Azer'in put ismi olduğunu aktarır. Ama bu isnad açısından şazdır. Dil yönüne gelince ise Taberî tefsirinde şöyle der: Bu Arapça açısından doğrudan uzak bir görüştür. Çünkü Araplar istifham harfinden sonra gelen fiilden sonraki ismi nasbetmezler. Azer kelimesinin "babasını ayıplamak ve ona hakaret etmek" anlamında olduğu görüşü ise oldukça uzak bir görüştür. Çünkü bir peygamberden babasına yönelik böyle bir şey meydana gelmez. Özellikle de Hz. İbrahim (a.s) gibi, babasını ihtar ettikten sonra babasının "*Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taşa tutarım. Uzun bir süre benden uzaklaş!*"[63] *cevabından sonra* "*Esen kal! Senin için Rabbimden af dileyeceğim. Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır.*"[64] diye karşılık veren bir peygamberden! Tartışma esnasında bile babasına karşı bu şekilde edepli olan birinin babasını hak yola çağırırken tartışmadan önce ona hakaret etmesini, sövmesini akıl kabul eder mi?[65]

Azer'in Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının lakabı olduğu yahut babasının Hz. Yakub'un iki ismi "Yakub / İsrail" gibi iki ismi olduğu görüşü –eğer delil getirilse– kabul edilebilir bir görüştür.[66] Fakat bunun da iki rivayet arasını birleştirme girişimi dışında başka delili yok maalesef.

Baba kelimesini amca olarak yorumlamaya gelince bu lafzı zahir anlamından başka bir anlama çevirmek, mecaz kastedildiğine dair bir karine olmadan hakikatten mecaza geçmektir. Biz şayet açık ifadeleri bu şekilde yorumlarsak o zaman lafızların anlamlara delalet etmesi boş ve batıl olur. Hem ayrıca bütün karineler bu lafzın hakiki anlamında olduğuna, mecaz olmadığına işaret etmektedir. Örneğin Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifi gibi: "*İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan*

---

63 Meryem Suresi, 46.

64 Meryem Suresi, 47.

65 Ebû Mansûr el-Cevâlîkî, *el-Muarreb mine'l-Kelâmi'l-A'cemiyyî alâ Hurûfi'l-Mu'cem,* Thk: Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, H.1361, s. 361.

66 Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 188.

uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi."[67] Yine Meryem, Enbiya, Saffât, Zuhruf ve Mümtehine surelerinin ayetlerinde geçen ifadelerin tamamında Hz. İbrahim (a.s)'ın davetinin babasına yönelik olduğuna açık delalet vardır. Öyleyse biz neden hakikati mecaza hamlediyoruz ve lafzı zahirinden uzaklaştırıyoruz. Bütün gerekçeler lafzın zahir anlamından çevrilmemesini gerektirmektedir.[68]

Azer kelimesinin farklı kıraatlerine dair rivayetlere gelince bunlar da kıraat âlimlerince senedi bulunmayan, sabit olmayan rivayetlerdir. Hatta şaz bile denilemeyecek kadar zayıf rivayetlerdir.[69] Hâsılı-ı kelam; Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının ismi hakkındaki bu ciddi ihtilaf iki hususta kaynaklanmaktadır:

1) Soy bilimcilerin görüşleri
2) Ehl-i kitabın kitaplarında geçenler

Soy bilimcilerin görüşlerine itimat etmemek gerekir. Çünkü geçmiş nesepleri ispat etmenin ve bilmenin bir yolu yoktur ve bu konuda çokça ihtilaf ve karışıklık meydana gelir. İbn Sa'd "*et-Tabakât*"ta İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: Hz. Peygamber (s.a.v) nesebini saydığında Ma'ad b. Adnan'a geldiğinde durur, öteye geçmez ve şöyle buyururdu: "Nesebçiler / soybilimciler yalancıdırlar." Allah Teâlâ da şöyle buyuruyor: "*Bunların arasında pek çok nesilleri de helâk ettik.*"[70] Ehl-i kitabın kitaplarına gelinceyse onlara itimat edilmez, onlarda geçenlere kesin gözüyle bakılmaz. Hele ki Kur'an ve Sünnet'teki ifadelerle çelişirlerse!

Allah Teâlâ diğer kitaplarında Kur'an-ı Kerim'in gözetimi ve kontrolü altında olduğunu belirtmiş ve şöyle buyurmuştur: "*(Ey Muhammed!) Sana da o Kitab'ı (Kur'an'ı) hak, önündeki kitapları doğrulayıcı, onları gözetici olarak indirdik.*"[71]

---

67 Tevbe Suresi, 114.

68 Ebû Mansûr el-Cevâlîkî, *el-Muarreb mine'l-Kelâmi'l-A'cemiyyî alâ Hurûfi'l-Mu'cem,* s. 326.

69 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâ'âti'l-Aşr,* Thk: Ali Muhammed ed-Dabbâ', 2, 350.

70 Furkan Suresi, 38.

71 Maide Suresi, 48; Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü*

İmam Buharî'nin "Sahih"inde geçen, Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının adının açıkça geçtiği hadis-i şerif de Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının adının "Azer" olduğunu, "Tarih" olmadığını destekliyor ve tashih ediyor. Ebu Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*İbrahim, kıyamet günü babası Azer'le karşılaşır. Azer'in yüzünde toz-duman vardır. İbrahim (babasının bu haline üzüldüğü için): ‹Ben sana, bana isyan etme, demedim mi?' diye çıkışır. Babası: ‹Bugün artık sana isyan etmem.' der. Bunun üzerine İbrahim (as), ‹Ya Rabb! Kıyamet günü beni perişan etmeyeceğine dair söz vermiştin. Şimdi babamın rahmetten uzak kalmasından daha büyük bir perişanlık var mı?' diye Allah'a şekvada bulunur. Allah ise, ‹Muhakkak ki ben cenneti kâfirlere haram kıldım.' diye cevap verir. "Sonra Hz. İbrahim (a.s)'e 'ayaklarının altına bakması' söylenir. Hz. İbrahim (a.s) bakar ki orada pis kokan çamura bulaşmış bir Ayı görür. Derken, kol ve bacaklarından tutulup cehenneme atılır.*"[72]

Bu söz, Yunanlı Hıristiyan tarihçi Josephus'un Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının adının آثر (Aser) olduğunu belirtmesiyle daha da kuvvet kazanmaktadır. آزر (Azer) ile آثر kelimesi arasındaki lafzi yakınlıkla آزر ile تَارِح arasındaki uzaklık ortada.[73]

---

fi'l-Kur'ani'l-Kerim, s. 189.

[72] Sahihu'l-Buhârî, Had. No: 3350.

[73] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 190.

DOĞUM YERİ, LAKABI, KÜNYESİ VE DİLİ

DOĞUM YERİ

Tarihçiler ve siyer âlimleri Hz. İbrahim (a.s)'ın doğduğu yer hakkında ihtilaf etmişlerdir. Ahvaz'ın Sus kentinde doğduğu yine Irak'ın Babil kentinde doğduğu söylenmiştir.[74] Kûş veya Kûşa'da doğduğu ve yine Harran'da doğduğu söylenmiştir.[75] İlim ehlinin geneli şöyle der: Hz. İbrahim (a.s) Nemrud yahut Nemrud b. Kûş zamanında doğmuştur.[76] Denilmiştir ki: Hz. İbrahim (a.s) Şam'ın Guta kentinde, Kasyun Dağı'nın eteğindeki Berze köyünde doğmuştur. İbn Asâkir bu konuda tashih ederek ve not düşerek der ki: Doğrusu Hz. İbrahim (a.s) Ur şehrinin Babil kentinde doğmuştur. Siyer, Tarih ve Biyografi bilginlerinin de sahih ve meşhur kabul ettiği görüş budur.[77] Hz. İbrahim (a.s) M.Ö. (1940 – 1765) aralıklarında yaşamıştır.[78]

---

[74] Sa'd el-Kahtânî, *Menhecu İbrahim aleyhisselam fî Takrîri'l-Akîde,* Yüksek Lisans Tezi, Câmiatu'l-Kurâni'l-Kerim ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Omdurman, Sudan, 2018, s. 13.

[75] A.g.e.,s. 13.

[76] İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih,* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1407 , M. 1987, 1, 53.

[77] İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* Mektebetü'l-Ma'rife, Beyrut, Lübnan, 2. Baskı, 1974, 1, 161.

[78] Muhammed Beyyûmî Mehran, *Dirâsâtun fî Târîhi'l-Arabi'l-Kadim,* Dâru'l-Marifeti'l-Câmii'yye, İskenderiye, 2. Baskı, 1998, s. 189.

Kitâb-ı Mukaddes'te varit olan rivayetlere baktığımızda Hz. İbrahim (a.s)'ın aşağı Fırat bölgesinde yahut yukarı Fırat bölgesinde, Dicle ile Fırat arasındaki Cezire bölgesinde olduğu belirtilmeksizin Ûr şehrinde doğduğu geçmektedir.[79] Hz. İbrahim (a.s) 3 kardeş içinden ortanca evlattı. Diğer iki kardeşin isimleri Haran ve Nahur'dur. Haran Hz. Lût'un babasıdır. Haran babası hayattayken Babil'de vefat etmiştir. Sahih olan görüşe göre Haran en büyük çocuktur.[80]

Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim (a.s)'ın doğum yerini ve tarihini zikretmemiştir. Bunları kesin bir biçimde bildiren herhangi bir ifade yoktur. Bu yüzden de tarihçiler Hz. İbrahim (a.s)'ın doğum yeri hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hz. İbrahim (a.s)'ın tam olarak nerede ve hangi tarihte doğduğu hususundaki rivayetler çeşit çeşittir. Bazıları Hz. İbrahim (a.s)'ın doğumunu kabaca belirlemeye giderken tarihçilerin çoğunluğu ise doğum tarihi olarak net bir sene belirtmeden MÖ 19'ncu asır ile 20'nci asır aralığını kabul ederler.

Tarihçiler Hz. İbrahim (a.s)'ın doğum kıssasının Nemrut döneminde gerçekleştiğini kaydederler. Tarihçilerin anlattığına göre: Yıldızbiliminin/Astronominin çoğaldığı Nemrut döneminde yıldızların yerlerine bakılarak kavminin tüm emellerini kursaklarında bırakacak, ibadetlerini ortadan kaldıracak bir çocuğun doğacağını öğrenmişlerdi. Bunun üzerine kral olan Nemrut o bölgede doğan tüm çocukların öldürülmesini emretmişti. Hz. İbrahim (a.s) doğunca bir mağaraya gizlediler ve gençlik çağına kadar mağarada yaşadı. Mağarada yetişti ve yıllar sonra buluğ çağına kadar büyüyüp serpilince mağaradan çıktı. Daha sonra babasına geldi. Babası onu görünce sevindi. Daha sonra Hz. İbrahim (a.s) yeryüzünü ve yeryüzündeki alametleri, oradaki delilleri bir bir tefekkür etmeye başladı. Ardından Cebrail (a.s) O'na geldi ve Allah'ın peygamberi olduğunu bildirdi ve O da kavmini davet etmeye başladı.

Tarihçilerin çeşitli şekillerde aktardığı bu kıssaya ne Kur'an-ı Kerim ne

---

[79] Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış, 11.

[80] Muhammed Ali Sabûnî, *en-Nübüvvetü ve'l-Enbiyâ,* el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, Sayda, Lübnan, 2003, s. 148.

Kitab-ı Mukaddes ne de Hadis-i şerifler değinmiştir. Hem bu kıssada çelişkiler de mevcut olup kıssanın kendisi sabit olmadığından bu çelişkilerin neler olduğuna değinmeye de lüzum görülmedi.[81]

⁂

LAKABI VE KÜNYESİ

❖ Lakabı

Hz. İbrahim (a.s)'ın lakabı "Halil/Dost" idi. Allah Teâlâ yüce kitabında şöyle buyurmaktadır: "*Allah, İbrahim'i dost edindi.*"[82] Hadis-i şerifte Hz. Cündüb'ten (r.a) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyuruyor: "*Allah Teâlâ beni kendine dost edindi. Tıpkı İbrahim'i edindiği gibi.*"[83]

❖ Künyesi

Hz. İbrahim (a.s)'ın künyesi "*Ebû'd-Dayfân/Misafir Babası*" dır.[84] Çünkü Hz. İbrahim (a.s)'ın misafire ikrama verdiği önem ve oldukça cömert oluşu meşhurdur. Nitekim Allah Teâlâ da pek çok ayet-i kerimede bu yönüyle Hz. İbrahim (a.s)'dan bahseder. Örneğin Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*(Ey Muhammed!) İbrahim'in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi? Hani onlar, İbrahim'in yanına varmışlar ve* "*Selâm olsun sana!*" *demişlerdi. O da* "*Size de selâm olsun.*" *demiş,* "*Bunlar tanınmamış (yabancı) kimseler*" *(diye düşünmüştü). Hissettirmeden ailesinin yanına gidip, (pişirilmiş) semiz bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu.* "*Yemez misiniz?*" *dedi.*"[85]

⁂

---

81 Sa'd el-Kahtânî, *Menhecu İbrahim aleyhisselam fî Takrîri'l-Akîde,* s. 14.

82 Nisa Suresi, 125.

83 İmam Ebû Abdillah Hakim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Thk: Mustafa Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, H.1411, M. 1990, Had. No: 4018.

84 Abdulkadir Bedran, *Tehzîbu Târîhi Dımeşk İbn Asâkir*, Amman, Ürdün, Dâru'l-Müseyyere, 2. Baskı, 1979, 2, 137.

85 Zariyat Suresi, 24-27.

HZ. İBRAHİM ESKİ ARAPÇAYI MI KONUŞUYORDU?

Hz. İbrahim (a.s) M. Reşid Rıza'ya göre Cürhüm kabilesinin konuştuğu Arapçaya yakın olan eski Arapçayı konuşuyordu. Diyor ki: Hadis kitaplarından ve kadim Arap tarihi kitaplarından öğrenildiği kadarıyla, Hz. İbrahim (a.s) oğlu Hz. İsmail'i Mısırlı eşi Hz. Hacer'le birlikte daha sonra yerinde Kâbe'nin inşa edileceği bu vadiye yerleştirdi. Allah Teâlâ onlara bir grup Cürhümlüyü gönderdi ve onlarla birlikte oraya yerleştiler. Hz. İbrahim (a.s) onları ara ara ziyaret ederdi. Oğlu Hz. İsmail ile birlikte Allah'ın evi Kâbe'yi inşa ettiler ve Arabistan bölgesinde İslam dinini yaydılar.[86]

Buradan eski Arapça'nın Hz. İbrahim (a.s) ve eşi Hz. Hacer'in dili, Hammurabi ve halkının dili, eski Mısırlıların dili veya bu iki ülkenin ikisine de hâkim olan dil olduğu anlaşılmaktadır. Buradan, eski Arapçanın diğer dillerin karışımına maruz kalarak, Keldanilerin ve Mısırlıların dillerine benzediği anlaşılıyor. Nitekim Cürhüm Arapçasına çok yakındı. Bu bakımdan Hz. Hacer'in Cürhümlü komşuları onu, o da onları anlayabiliyordu. Buhari'de[87] geçtiğine göre, bir keresinde Hz. İbrahim (a.s) Hz. İsmail'i ziyaret etti fakat evde bulamadı. Cürhümlü karısıyla görüştü ancak ondan memnun kalmadı. Bir başka ziyaretinde yine Hz. İsmail'i evde bulamadı ancak bu defa karısı başkaydı. Onunla da görüştü ve ondan memnun kaldı.[88]

Yukarıda bahsettiğim deliller bilimsel bir öneme sahip olsa da, -bana göre- kesinlik derecesine ulaşmayan, "tarih öncesi" dönemle ilgili tarihi konularda birtakım teoriler ve akli çıkarımlardan başka bir şey değildir. Hz. İbrahim (a.s)'ın Araplıkla tanımlanması bizim onu tanımlamamıza dayanıyor ve o günlerdeki anlayış ile bugün bizim onu anlayışımız birbirinden farklıdır. Her halükarda bu konulara girmek faydasız ve bazı ırksal sorunlara yol açabilir. Araplar ile Arap olmayan Müslümanlar arasında bir tür çekişmeye yol açabilir ki, Müslümanlar bugün zaten bir dağılma ve bölünme halinde

---

86 Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 32.

87 Buhari, Enbiya, 9; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buharî*, 6, 1398.

88 Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr (Tefsîru'l-Kurâni'l-Hakim),* el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, Kahire, 1990, 7, 535.

yaşadıklarından, bizim daha fazla ayrılığa değil yeniden birlik olmamıza ihtiyacımız varken böyle bir ayrışmaya gerek yok.[89]

Profesör Akkad, Hz. İbrahim (a.s)'ın kendisine atfedilen en doğru soyun Arap kimliği olduğuna inanmaktadır. Ama bu duyanlar tarafından garipseniyor. Bunu iddia edenlere denilir ki: Daha önce duymadığımız bu konuyu nereden çıkardınız?[90] Hz. İbrahim (a.s)'ın İsrailli olduğu söylenemez; çünkü Hz. Yakup, İsrail olarak adlandırılan ilk kişidir ve Hz. Yakub, Hz. İbrahim (a.s)'ın torunudur. Yine Hz. İbrahim (a.s)'ın Yahudi olduğu da söylenemez; çünkü Yahudi, Hz. Yakub'un dördüncü oğlu Yahuda'ya nispet edilir. Yahuda'ya da bu isim Hz. Yakub'un oğulları arasında toprak bölündüğünde, adı kendisine bölünen topraklara konulana kadar ona nispet edilmemişti. İbranice ile kastedilen eğer Sami dilleri arasında bir grup Sami'nin başka mezhepler olmadan anladığı ayrı bir dil ise Hz. İbrahim (a.s) için "O İbranidir" de denemez. Çünkü Hz. İbrahim (a.s), iki nehrin ve Kenan'ın tüm sakinlerinin anladığı bir dili konuşuyordu ve İbranice o günlerde diğer Sami dillerinden henüz ayrılmamıştı.[91]

Hz. İbrahim (a.s)'ın Hz. Nuh'un oğlu Sam'a dayandığından bir Sami olduğu söylenebilir, ancak bu bir halka değil, bir dedeye dayanmaktadır. Sami dili, Süryani, Arami ve Himyarîlerden olmayan Habeşliler tarafından konuşulmaktaydı. Hz. İbrahim (a.s)'ın soyunu araştırdığımızda, Arap soyundan daha doğru, daha yakın soy bulamadık. Ayrıca o dönemde Arabistan Arap Yarımadası ve Bereketli Hilal bölgelerinde bulunuyordu. En doğru tahminler, Kuzey Yemen'den Güney Irak'a göç eden yeni bir ailede büyüdüğü yönündedir. Bu aile, Babillilerin verdikleri ad ile "deniz ülkesinden" gelen ve Basra Körfezi yakınlarında yaşayan Araplarla birlikteydi. En eski tahminlere göre, Hz. İbrahim (a.s) devrini içine alan uzun bir devirde, Güney Babil'deki kraliyet aileleri arasında Arapların isimleri geçmektedir.[92]

---

89 Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 33.

90 Abbas Mahmud Akkad, *İbrahm Ebu'l-Enbiya,* s. 289-291.

91 Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 31.

92 Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 31.

Muhammed Beyyumi Mehran, Hz. İbrahim (a.s)'ın Arap kimliği hakkında söylenenleri destekliyor. Hz. İbrahim (a.s) kavminin, çeşitli Sami toplulukların yetiştiği Arap Yarımadası'nın kalbinden çıktığı ve O'nun, soyu Sam bin Nuh'a kadar uzanan Arap soyundan bir Arap olduğu ve O'nun, oğlu Hz. İsmail'in çocukları olan Adnani Arapların babası olduğu ve dolayısıyla İsrailoğullarının dedesi olmadan önce Arapların dedesi olduğu belirtilir.[93]

⁂

[93] A.g.e., s.32.

İkinci Konu

HZ. İBRAHİM'İN DÖNEMİ VE HİCRETİ

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN PEYGAMBERLİĞİNDEN ÖNCEKİ TARİHSEL AŞAMA

Hz. İbrahim (a.s)'ın risaletinden önce Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Salih ve onlardan önce de Hz. Âdem risaleti gibi birkaç risalet geçmiştir. Hz. İbrahim (a.s)'ın risaletinden önceki aşama hakkında iki kitap yazdım: "**Hz. Nuh ve Büyük Tufan**" ve "**Yaratılışın Başlangıcı ve Hz. Âdem'in Yaratılışı Hadisesi**". İnşallah Hz. Hud'un hayatını da yazmaya niyetliyim. Bu bizi Hz. İbrahim (a.s)'dan önceki insanlığın önderleri olan Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih gibi Peygamberler ve semavi Risaletlerden kısaca bahsetmemize mani değildir. Çünkü peygamberlerin ve elçilerin hayatlarını incelemek, insanlığın birçok gelişme ve kentleşme alanında borçlu olduğu kadim uygarlığın ve gelişiminin günümüze kadar olan seyrini araştırmacıya ve okuyucuya göstermektedir.

O bölge Arabistan Doğusu ya da Ortadoğu olarak adlandırılan bölgede, iyi bir iklime ve özel topraklara sahip ve Nil, Dicle ve Fırat nehirlerinin geçtiği yerde bulunur. Sümer, Mısır, Babil, Asur ve diğerleri dâhil olmak üzere MÖ 5. binyıldan başlayarak bu yerlerde büyük ve öncü uygarlıklar gelişti.[94] Diğer uzak bölgelerde de, örneğin nehirlerin kıyılarında ortaya çıkan Çin uygarlığı gibi uygarlıkların ortaya çıktığı da açıktır. Ancak

[94] Ahmed Serîrât, *Sünenullah fi'l-Hadâreti'l-İnsâniyye,* s. 42.

peygamberlerin gönderildiği bölgelerden uzak olması nedeniyle ortaya çıkmada öncelikli olamamışlardır.[95]

Arap Yarımadası'na kadar uzanan Doğu Akdeniz bölgesi, medeniyetler diyarı ve semavi dinlerin beşiği ve yeryüzündeki medeniyet döngüsünün kaynağı olarak bilinir. Medeniyetler kuran halklar da Hz. Nuh'un oğullarındandır. Bunların çoğu atalarına, peygamberlerin davetini inkâr etmelerinden, bozgunculuklarından, büyüklük taslamalarından, kötü yönetimlerinden ve şerlerinden dolayı Cenab-ı Hak tarafından doğrudan bir ceza olarak ölümcül belalar verilen ve b yüzden Arap Yarımadası topraklarından sürülen, soyları tükenen Araplar, Ad ve Semud kabilelerinden müminlerdir.

Eski insan gruplarının yeni ortamlar aramak için bölgelerinden hareket etmesi bilinen bir olgudur. Bu iyi bir yaşam için su ve kaynakların bulunduğu yerlere yerleşen insanın doğası gereğidir. Bu göçmen kitleler, Dicle, Fırat ve Nil nehirlerinin kıyısında hedeflerine ulaştılar ve atalarının maddi ve örgütsel başarılarının en iyileri için kazı ve arama süreci başlattılar. Çağlarının tekniklerini, idari sistemlerini ve geçim araçlarını geliştirdiler. İnsan toplulukları oluşmaya ve yayılan bir devlet olmaya, monarşik ve imparatorluk rejimlere dönüşmeye başladı.

Kadim insanın Ortadoğu'daki büyük nehirler etrafında medeniyetler kurmayı başarmasından sonra sorumlu devlet aşamasına geçişin tam ortasında ve kutsal bir hediye olarak miras aldıkları bir kral temelinde inanç, ahlak, ekonomi, sosyal ve askeri hayat alanlarında bir hükümet sistemi kurmayı başardılar. İnsanların tevhid inancından sapıp, yalnızca Aziz ve Yüce Allah'a kulluk etmekten vazgeçip, şeytanın hile ve tuzağına düştükten ve Allah'tan başka putlara, yıldızlara, gezegenlere ve insanlara tapındıktan ve Hz. Nuh, Hz. Hud ve Hz. Salih'in çağrısını unutup büyük bir sapkınlığa düştükten sonra Hz. İbrahim (a.s), Babil'in "Ur" şehrinde, Güney Irak'ta kavmi arasında ortaya çıktı.

⁂

[95] Ahmed Serîrât, *Sünenullah fi'l-Hadâreti'l-İnsâniyye,* s. 42.

HZ. İBRAHİM (A.S) DÖNEMİNDE DİNİ HAYAT

Hz. İbrahim (a.s), Mezopotamya'da (bugünkü Irak) doğdu ve gezegenlere ve putlara tapınmanın hüküm sürdüğü bir toplumda, insanların Allah'ı bırakıp krallara ve yöneticilere secde ettiği bir toplumda, insanlara putlar yontan ve rivayetlere göre bunun ticaretini yapan kâfir bir ailenin arasında büyümüştür.[96] Hz. İbrahim (a.s) bu putperest ortamda büyüdüğü halde, saf, temiz ve asil tabiatını korudu, şirkin pislikleri imanını kirletemedi ve O'nun düşüncesine kavminin karıştığı batıldan hiçbir şey karışmadı. O halkının yanlış inançlarından nefret ederek yetişti.

Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'ı çocukluğundan beri şirkten korumakla onurlandırmıştır. Allah Teâlâ, O'na hidayet vermiş ve O'nu hak yola yöneltmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[97] Bu yüzden O Allah'ın kendisine verdiği akıl ve hidayetle, kâinatın tek bir Allah'ı olduğunu, mahlûkata hâkim olduğunu ve insanların bu kâinatı yaratana kulluk etmeleri gerektiğini anladı. İşte bu yüzden Hz. İbrahim (a.s), temiz tabiatı ve hakikate bağlılığı ile Allah'ın kendisine kâinattaki gizli sırları ve varoluştaki hidayetin apaçık delillerini göstermesini hak etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İşte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümranlığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun.*"[98]

Cenab-ı Hak, dostuna, göklerin ve yerin sahip olduklarını, onlarda yarattığı güneşi, ayı, yıldızları, ağaçları, hayvanları ve diğer yarattıklarının büyüklüklerini gösterdi. Allah'ın birliğinden emin olması ve kavminin putlara tapmalarında ve onları Allah'tan başka ilah edinmelerindeki sapıklıklarını görmeleri için meselelerin zahirini O'na açıkladı. Allah Teâlâ O'na sahip olduğu bu sağduyuyla, bu açık görüşle, hakikate bu şekilde bağlılıkla ve batılın inkârıyla, bunlar üzerinden göklerin ve yerin mülkünün hakikatini göstermiş, kâinatın içinde saklı olan sırları bildirmiştir ve O'na varlık sahifesindeki

---

[96] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–*, s. 5.

[97] Enbiya Suresi, 51.

[98] En'am Suresi, 75.

ayetleri göstermiştir. Böylece O kalbi ve fıtratıyla bu acayip evrendeki iman etmeyi gerektiren alametlere ve hidayete eriştiren delillere ulaşabilsin. Böylece halkının sahte tanrılara tapınmasını reddetme derecesinden gerçek ilahı benimseme derecesine geçer.[99]

Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatı, Mezopotamya toplumunda ve daha sonra Şam, Mısır ve Hicaz bölgelerinde Allah'ın tevhidine ve yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet etmeyi temsil ediyordu. Mezopotamya, Arap Yarımadası'ndan ve başka yerlerden göç eden birçok Arap kabilesine ev sahipliği yapıyordu. Bu, topraklarının verimliliğinden ve içindeki yaşam kolaylığından kaynaklanmaktadır. Ama bunun yanı sıra ibadetleri ve çeşitli inançları vardı. Çünkü oraya göç edenler, putperestlik, gezegenlere tapınma, kralları takdis etme ve evrensel nesnelere tapınma gibi mabutlarını ve yanlış inançlarını yanlarında taşırlardı.[100]

Akkad, Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki inanç ve ibadetlerin çokluğuna atıfta bulunarak şöyle der: MÖ 3'ncü binyıldan 2'nci binyıla kadar o çağlarda bilinen her dini inanca mensup kişiler Arap ülkelerinde ikamet etmekteydi ve en büyük merkezi, peş peşe devletlerin, dinlerin, ritüellerin ve ibadet merasimlerinin geldiği Mezopotamya'ydı. İçinde gezegenlere ibadet edildi, krallara ibadet edildi ve her bölge halkının ayrı ayrı din edindiği yerel tanrılara ibadet edildi. Hiçbir bölge ibadetlerini paylaşmaz ve bu dinlerin her birinin ritüelleri farklı farklıydı. Bu yüzden evlerde ya da onlara bitişik mezarlıklarda yapılan ibadetleri bildikleri gibi, rahiplerin önderlik ettiği tapınaklardaki ibadetleri de biliyorlardı.[101]

Hz. İbrahim (a.s) zamanında yaygın olan inanç ve ibadetlerin şu şekilde olduğu söylenebilir:

1. Gezegenlere ve Yıldızlara İbadet

Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmi yıldızlara, gezegenlere ve gök cisimlerine

---

[99] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* Dâru'ş-Şurûk, Kahire, 32. Baskı, 2003, 7, 1139.

[100] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–,* s. 55.

[101] Abbas Mahmud Akkad, *İbrahm Ebu'l-Enbiya,* s. 156.

tapıyorlardı. Örneğin Sabii fırkasının, gezegenleri ve yıldızları kutsallaştırmaya ve onlara tapınmaya dayalı özel bir inancı vardı. Gökteki bu cisimler için yeryüzündeki tapınaklara semboller olarak putları koymuşlar ve daha sonra önlerinde dualar, ibadetler, adaklar, sunaklar ve diğer ritüeller gibi dini ritüelleri gerçekleştirmişler.[102]

İbn Kesir, Hz. İbrahim (a.s)'ın kavminin inançları hakkında şöyle diyor: "Onlar yedi yıldıza taparlardı, Şam şehrinde yaşayanlar da bu din üzereydiler. Kuzey Kutbu'na yönelir ve bu yedi yıldıza kavli ve fiili olarak çeşitli şekillerde taparlardı. Bu nedenle Şam'ın yedi kadim kapısının her birinde bir yıldız için bir tapınak bulunur ve onun için ziyafetler ve kurbanlar sunulurdu. Harranlılar gezegenlere ve putlara bu şekilde tapıyorlardı ve o dönem Hz. İbrahim (a.s), karısı ve yeğeni Hz. Lût dışında yeryüzündeki herkes kâfirdi.[103]

İşte.. Gezegenlere tapmaları, Yüce Allah'a tapınma tarzında bir ibadet değildi, aksine, gezegenlerin kendilerini yaratan ve gökteki yerlerini belirleyen bir tanrıları olduğuna inanıyorlardı. Akkad, Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmi hakkında şöyle der: Onlar küçük tanrıları yaratan ve onlara göklerdeki yörüngelerini takdir eden büyük bir Tanrı'ya inanıyorlardı. Bu küçük tanrılar, en ünlüsü ay olan üst gökcisimleridir. Mezopotamya vadisinden Sina'ya kadar Sami ülkelerinde, özellikle ilk Araplarda aya ibadet hüküm sürdü ve ona *Sin* diyorlardı. Onun Mezopotamya vadisinde tapındıkları "*Nanar*" adında bilimsel bir adı vardı. Hz. İbrahim (a.s)'ın memleketi Ur şehrinde bir merkezi ve Kuzey Irak'ta bir merkezi vardı. Onunla birlikte Marduh veya Mars dedikleri başka bir tanrı vardı. Gezegenleri gözlemlemek için yapılar inşa ederlerdi. Ay'dan sonra tapılan gezegenlerin en ünlüleri arasında Venüs (İştar) ve Mars (Marduk) bulunur. Bunlar Venüs'ü parlaklığı ve değişkenliğinden ötürü aşk tanrıçası olarak nitelendirirlerdi. Mars'ı, rengi kan rengi kadar kırmızı olduğu için savaş tanrısı olarak nitelendirirlerdi. Güneşe tapınmaları, aya tapınmak kadar yaygın olmasa da, geçmişte "Şamaş" adı

---

[102] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–*, s. 56.

[103] Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn,* Dâru'r-Reşâd, Kahire, 1. Baskı, 2010, s. 117-118.

altında güneşe de tapıyorlardı.[104] Ay tanrı "Sin"i, güneş ve "İştar" olarak bilinen Zühre tanrı "Şamaş"ı, Mars gezegeni ise tanrı "Marduk" veya "Marduh"u temsil ediyordu.[105]

2. Putlara İbadet

Peygamber Hz. İbrahim (a.s) zamanında insanlar Cenab-ı Hakk yerine putlara tapıyorlar; onlar için namaz kılıyor, onları takdis ediyor, kurban ve adak sunuyor ve çeşitli dini merasimler tertip ediyorlardı. Çünkü onlar putların insanların işlerini yürüten ve tasarruflarını yöneten tanrılar olduğuna inanırlardı. Onlara göre bu tanrılar bereket, rızık ve hayat kaynağıdırlar. Fakat bu tanrılar, otoritesi tüm evrene yayılan daha büyük bir Tanrı'ya tabi küçük tanrılardır. İtaat ve ibadet merasimlerini yapmak için bu putlar için özel mabetler veya evler tahsis eder veya onları tek tek veya toplu olarak kutsarlardı. Aynı zamanda ailenin her bir üyesinin özel bir putu vardı.[106]

Akkad "Wole"nin Hz. İbrahim (a.s) kitabından şunları aktarır: Sümer tanrılarının görünüşe göre üç katmanı vardı:

a) Devlet mabetlerinin tahsis edildiği büyük tanrılar,
b) Bunlardan düşük olup yol kenarlarındaki mabetlerin tahsis edildiği tanrılar,
c) Bunlardan da daha düşük olan aile tanrıları,

Büyük tanrılar genellikle güneş, ay, su, toprak, cidal, doğurganlık ve ölüm gibi doğa güçlerini kontrol ederlerdi. Her bir tanrının kendisine ibadetin hâkim olduğu bir bölgeleri vardı. Bu nedenle ona tam bağlı bölge dışında başka bir bölgede tam bir velayeti/otoritesi yoktu.[107]

Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmi, ilahların elbiselerinin insanların elbiseleri gibi olması gibi, kendilerinden daha soyut ve mükemmel olmaları dışında

---

[104] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–*, s. 58.
[105] A.g.e., s. 58.
[106] A.g.e., s. 58.
[107] Abbas Mahmud Akkad, *İbrahim Ebu'l-Enbiya,* s. 161.

insan niteliklerini ilahlarına atfetmişlerdir. Ama tanrıların giysileri prenslerin giysilerinden daha güzeldir, göz alıcı bir parlaklık yayar; tanrıların aileleri ve silahları vardır ve onlar da insanlar gibi mücadele ederler. Ama elbette tanrılar daha büyük ve daha devasadır. Tanrılarını insanlardan ölümsüzlükleri ile ayırırdılar ve tanrılar her zaman iyi olduklarından kötülükleri onlardan bilmezler, bilakis tanrı olmayan insanüstü kötü ruhlardan bilirlerdi. Hz. İbrahim (a.s)'ın kavminin taptığı en ünlü ilahlar arasında, *Anu*, *Enlil* ve *İya*'dan oluşan "Büyük Üçlü" olarak bilinen tanrılar vardır.[108]

3. Krallara İbadet

Hz. İbrahim (a.s)'ın kavminde yaygın olan ibadetlerden biri, krallara ibadet etmek ve onları kutsallaştırmaktı. Onların yaratma ve öldürme kabiliyetine sahip olduklarına, faydanın, zararın, saadetin ve sefaletin ellerinde olduğuna inanırlardı. Bu ibadetin içlerinde ortaya çıkış sebebine gelince, tufandan sonra hüküm süren ilk kralların gökten yeryüzüne indiklerine olan inançlarının bir sonucudur. İlahlık iddiasında bulunan krallar arasında Hz. İbrahim (a.s) ile tartışan zalim kral da vardı.[109] Krallarına olan hürmet ve takdislerinin tecellilerinden biri şöyledir; kral öldüğünde, maiyeti ve bakanları da onunla birlikte gömülürdü. Nitekim çıkan fosillerden böyle olduğu anlaşılıyor. Wole, "Keldanililerin Ur'u" adlı kitabında, halkın tanrı krallar ile dünya hayatındaki gibi gökte de birlikte olacaklarına inandıkları için kendilerini uyuşturan ve öldüren zehirli bir ilaç içtiklerine inanır.[110]

4. Kurbanlar ve Adaklar Sunmak

Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki yaygın dini ritüeller arasında günahların ve hataların kefareti ve tanrıları memnun etmek gibi çeşitli amaçlarla putlara kurbanlar ve adaklar sunmak da vardı. İnsanların tanrılara sundukları adaklar ya buğday, mısır, arpa, susam vb. tarımsal adaklardı veya kuzu ve

---

[108] Muhammed Beyyûmî Mehran, *Dirâsâtun Târîhiyye mine'l-Kurâni'l-Kerim,* 4, 105-106.

[109] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–,* s. 60.

[110] Abbas Mahmud Akkad, *İbrahim Ebu'l-Enbiya,* s. 163.

keçi gibi hayvan kurbanlarıydı. Adaklarını tanrıların heykelinin önündeki bir sunağa yerleştirirler ve daha sonra diğer bazı ritüellerin yanı sıra dua ve namazlarla dini törenlerine başlarlardı. Tanrıların heykelinin önüne koydukları tarımsal adaklara gelince, bunlar tapınak rahipleri, din adamları ve krallar arasında dağıtılırdı.

Hz. İbrahim (a.s) döneminde yaygın olan ritüellerden biri de, tanrıların heykelinin önünde altın, gümüş, tahıl, kumaş ve giysi adak sunmaktı. Tapınağın rahipleri onu alır, tartarlar ve tapınak deposuna taşımadan önce bir kayıt defterine kaydederler, sonra bir kil tablet üzerine bir makbuz yazarlar ve onun bir kopyası da yapan kişi için saklanırdı. Çocuklarını da tanrılarına adak olarak sunarlardı. Tanrıların heykelinin önünde evlatlarını kesmeyi adarlardı.[111]

Will Durant, Babillilere dair şunları söylüyor: Başlarına büyük ve ciddi bir şey geldiğinde Fenikelilerin yaptığı gibi çocuklarını tanrılara kurban olarak feda ederlerdi. Babalar bir bayram günüymüşçesine ziynetlerini takınarak ayine gelirlerdi. Davul tokmakları ve çalgı sesleri ile tanrının taşında yanan çocuklarının çığlıklarını bastırırlardı.[112] Sadece bu kadar da değil, tapınak rahibine bekâretini veren bir kızın bu hareketini, en büyük kurban olarak kabul ederlerdi.[113]

O dönemde kadınların bedenlerini tanrılara adak olarak sunmaları en büyük kurbanlardan biriydi. Abdülhamid es-Sahhar der ki: Kim kendini tapınağa verirse, bedenini tanrılara adak olarak kurban ederse, onun kurbanı bir koç, bir çocuk veya bir boğa kurban eden birinin kurbanından daha üstündür. Çünkü amacı cinsel şehvetin tatmininden daha üstündür. Bir kadın vücudunu yabancı bir adama sunduğunda, onu tanrıların sunağında sunardı.[114]

---

[111] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–*, s. 61.

[112] Will Durant, *Kıssatu'l-Hadâre,* el-Munazzamatu'l-Arabiyye li't-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-Ulum, Tunus, Dâru'l-Cebel, Beyrut, 2, 318-319.

[113] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–*, s. 62.

[114] Abdulhamid Cevde es-Sahhâr, *İbrahim Ebu'l-Enbiyâ,* Kahire, 1965, s. 21.

5. Tapınaklar İnşa Etmek

Tapınaklar, Kenan ve Mısır halklarında olduğu gibi Mezopotamya sakinleri arasında önemli bir yere sahipti. Tapınak, dini açıdan dini ve sivil yaşamın merkezini temsil ediyordu. Çünkü Mezopotamya sakinlerinin ve diğer eski halkların gözünde tapınak en kutsal yerdi. Bunun nedeni, tapınağın tanrının karısı, çocukları, maiyeti ve hizmetçileriyle birlikte oturduğu ve yaşadığı yer olduğuna inanmalarıdır. Sivil yönüne gelince, tapınak yargı ve yargıçlar için bir merkezdi ve orada emanetler bırakılırdı. Bilim, edebiyat ve kraliyet kitaplarının kayıtları tutulurdu.

Bu gibi nedenlerle Mezopotamya halkı şehrin merkezinde tapınaklar inşa etmeye hevesliydi ve tapınağın temelini atarken, inançlarına göre kötü ruhları tapınaktan uzaklaştıran koruyucu imgeler ve tılsımlar içeren tortular koyarak dinsel törenler yaparlardı.

İki tür tapınak vardı:

❖ Yer Tapınağı

Tanrı'nın insanlar arasında yaşadığına, şikâyetlerini dinlediğine, dualarını dinlediğine ve adaklarını kabul ettiğine inandıkları için, bu tapınağın inşa ediliş amacı Tanrı'nın içinde yaşamasıydı.[115]

Will Durant şöyle der: "Tanrıların hizmetkârları tapınaklarda yaşardı. Müminler onlara para, eşlerini ve hurma, incir, salatalık, zeytinyağı, kek, keçi, koyun, güvercin, tavuk ve ördek gibi yiyecekler sunarlardı."[116]

❖ Yüksek Tapınak

Üç veya dört katmandan oluşur, dışarıdan her dönüşte kademeli olarak yükselen ve tepesinde dikilen sunağa ulaşana kadar yükselen bir yol ile çevrilidir. Yüksek tapınaklar inşa etmenin amacı, Tanrı'nın gökten ona indiğine ve yere inerken dinlendiğine dair olan inançlarıdır.

---

[115] Necib Mihâîl İbrahim, *Mısr ve'ş-Şarku'l-Ednâ'l-Kâdîm- Sûriyyetu'l-Fînîkiyyûn ve'l-Kenâ'niyyûn ve'l-İsrâiliyyûn ve'l-Filistiniyyûne'l-Ârâmiyyûn,* Kahire, 1964, 6, 164.

[116] Will Durant, *Kıssatu'l-Hadâre,* 2, 29.

Büyük şehirlerin yanı sıra her şehrin bir mabedi vardı. Şehirde yüksek kulelerin yanı sıra birden fazla tapınak bulunuyordu. Yapılan tapınaklara örnek olarak tanrı "Enlil"in tapınağı, "Venüs"ün tapınağı, ay tanrısı "Sin"in tapınağı, güneş tanrısı "Şamaş" tapınağı ve diğer tapınaklar gösterilebilir. Bunlar, Hz. İbrahim (a.s) döneminde Mezopotamya'daki dini yaşamın bazı yönleridir. Bunlar Şam, Mısır ve Arap Yarımadası'nın geri kalanında da dini yaşamın nasıl olduğuna dair bir fikir vermektedir. Çünkü Ay, Güneş, Venüs ve doğanın diğer tüm tezahürlerine Irak, Şam, Mısır ve Arap Yarımadası'nın her yerinde tanrı olarak tapılıyordu.[117]

Kenanlılar doğaya ve onun tezahürlerine tapıyorlardı. Tıpkı deniz ve bereket tanrıları olduğu gibi, onların da gökyüzü, güneş, ay, fırtına ve yağmur tanrıları vardı…

Kenanlıların en ünlü tanrıları arasında şunlar vardı:

❖ Îyl

Kenan tanrılarının en büyüğü. Onlara göre en yüksek olanıdır ve ona "En Yüce" veya "Büyük Tanrı" derler ve Mezopotamya sakinlerinin dinlerinde "Anu" ona karşılık gelir.[118] Kenanlılar tanrı "Îyl"in tanrıların babası, göklerin ve yerin yaratıcısı, insanlara bereket veren, yağmur suları ve nehirlerle yeryüzünü canlandıran olduğuna inanırlar. Kenanlıların inancına göre tanrı "Îyl"in tanrıça "A'şira" veya deniz tanrıçası "Eşira" adında bir karısı vardı ve "Baal" ve "Â'nât" adında da çocukları vardır.

❖ Ba'l

Ba'l kelimesi "Rab" anlamına gelir. Yunanlılar tarafından da "Adonis" denilirdi. Kenanlılar tanrı "Ba'l"ın bereket ve yağmur tanrısı olduğuna, evrenin düzenleyicisi olduğuna ve aynı anda musibet ve hayır getirme kabiliyetine sahip olduğuna inanırdı.[119]

---

[117] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–*, s. 63.

[118] Ahmed Suse, *el-Mufassal fî Târîhi'l-Arabi ve'l-Yehûd fi't-Târîh,* Dâru'l-Verrâk, Beyrut, 1. Baskı, 2014, s. 120.

[119] Muhammed el-Ureybî, *ed-Diyânâtu'l-Vedîa'l-Munkarida,* Dâru'l-Fikri'l-Lübnânî, Beyrut, 1995, s. 182, 183.

❖ İ'ştâr

Kenanlıların inancına göre doğurganlık tanrıçasını temsil eder ve ona taparlardı. Babil dinindeki tanrıça "İştar"a karşılık gelir.[120] Mısırlılar doğanın tezahürlerini tanrılaştırmışlar[121] ve onları insan bedenleri ve buzağılar, koç, kedi ve yılan gibi hayvan başlarıyla sembolize etmişlerdir. Bunun nedeni, tanrıların ruhlarının kendileri için kutsal olan bu hayvanların bedenlerinde bulunduğuna inanmalarıdır.[122] Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Bilimi, aya ibadetin güneşe ibadetten önce geldiğini, Yunan tanrılar tanrısının güneş ya da ay değil Jüpiter olduğunu ortaya koymuştur. Bu yüzden ona Jüpiter diyorlar. Bu ismi tanrıların babası anlamına gelen iki kelimeden alırlar. Dinler Tarihi Bilimi aynı şekilde onların krallara da ibadet ettiklerini kaydeder.[123] Kur'an-ı Kerim karşılaştırmalı dinler biliminden önce gelmiş, gezegenlere, putlara ve krallara tapınmanın -geçmiştegerçek bir olgu olduğunu beyan etmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim (a.s)'ın bu ilâhların sahiplerine yaptığı çağrıda, Allah'a ortak koşmadan ibadet etme çağrısında bulunduğunu ifade etmiştir. Cenab-ı Hak, bize Hz. İbrahim (a.s)'ın kavminden gezegenlere ve yıldızlara tapanlarla olan münazarasını ve onlara ibadetlerinin batıl olduğunu gösterdiğini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "İşte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümranlığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun. Üzerine gece karanlığı basınca, bir yıldız gördü. "İşte Rabbim!" dedi. Yıldız batınca da, "Ben öyle batanları sevmem" dedi. Ay'ı doğarken görünce de, "İşte Rabbim!" dedi. Ay da batınca, "Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum" dedi. Güneşi doğarken görünce de, "İşte benim Rabbim! Bu daha büyük" dedi. O da batınca (kavmine dönüp), "Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım" dedi."[124]

---

[120] Ahmed Suse, *el-Mufassal fî Târîhi'l-Arabi ve'l-Yehûd fi't-Târîh,* s. 133.

[121] Will Durant, *Kıssatu'l-Hadâre,* 2, 156.

[122] Abdulhamid Cevde es-Sahhâr, *Hâceru'l-Mısriyye Ummu'l-Arab,* Mektebetu Mısr, Kahire, 1965, s. 33.

[123] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–,* s. 65.

[124] En'am Suresi, 75-78.

Kur'an-ı Kerim bize, Hz. İbrahim (a.s)'ın, babasının ve kavminin fayda ve zarar vermeyen putlara tapmalarını inkâr ettiğini, kabul etmediğini zikreder. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Hani o, babasına ve kavmine,* "*Ne bu tapınıp durduğunuz heykeller?*" *demişti.*"[125] Ayrıca bize Hz. İbrahim (a.s)'ın zamanının tanrılaştırılmış kralıyla yaptığı tartışmayı da anlatmıştır: "*Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim,* "*Benim Rabbim diriltir, öldürür.*" *demiş; o da,* "*Ben de diriltir, öldürürüm*" *demişti. (Bunun üzerine) İbrahim,* "*Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir*" *deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.*"[126] Hz. İbrahim (a.s)'ın çağrısını Kur'an-ı Kerim'de ve Sünnet-i Seniyye'de geldiği şekliyle anlatırken -inşallah- bundan bahsedeceğiz.[127]

Yukarıdakilerden, Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki dini hayatın aşağıdaki gibi olduğu sonucuna varıyoruz:

- Hz. İbrahim (a.s) devrindeki toplum, putperestliğe batmış bir toplum olduğu için ideolojik yozlaşmanın hâkim olduğu bir toplumdu. Çünkü insanlar gezegenleri ilahlaştırmışlar ve putlara ve krallara tapmışlar, ayrıca bu sahte putlarına dualar, adaklar ve kurbanlar sunmak şeklinde dini ritüeller gerçekleştirmişler.
- Hz. İbrahim (a.s) devrinde dini yönden sapmanın büyüklüğü. Bir devirde bu kadar batıl inanç ve ibadet karışımına sahip olmak kolay değildi. İşte bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın kendi zamanının insanlarına rehberlik etmek ve putperest inançlara, Sabiîlere veya ilah gibi davranan krallara karşı çıkmak için yaptığı çağrının ağırlığını gösterir.
- İster Irak ülkesinde, ister Kenan ülkesinde, ister Mısır ülkesinde olsun, Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki inanç ve dinlerin benzerliği. O dönemde insanların putlara ve güneş, ay ve yıldızlar gibi kozmik

[125] Enbiya Suresi, 52.
[126] Bakara Suresi, 258.
[127] *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–*, s. 66.

olgulara tapınmaları ve krallara tapınmanın yaygın olması o dönemde dinler arasındaki güçlü ilişkiyi gösterir.[128]

⁂

6. Sabiîlik

Sâbiîlerin tarihleri, ayinleri ve inançları konusunda âlimler ihtilafa düşmüşlerdir. Onların, usûl ve furû bakımından birbiriyle çelişen ve zaman içinde değişim ve dönüşümden kurtulamamış çok sayıda mezhep ve kollara ayrılmış fırkalar olduklarını ifade etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim Sabiîlerden üç yerde söz eder. Yahudi ve Hıristiyanlardan sonra onlardan bir defa bahsetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Şüphesiz, inananlar (Müslümanlar) ile Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sâbiîlerden (her bir grubun kendi şeriatında)* "*Allah'a ve ahiret gününe inanan ve salih ameller işleyenler için Rableri katında mükâfat vardır; onlar korkuya uğramayacaklar, mahzun da olmayacaklardır*" *(diye hükmedilmiştir).*"[129]

Onlardan Yahudiler ve Hıristiyanlar arasında orta bir yol olarak bahsetmiştir: "*Şüphesiz inananlar (Müslümanlar) ile Yahudiler, Sabiîler ve Hıristiyanlardan (her bir grubun kendi şeriatında)* "*Allah'a ve ahiret gününe inanan ve salih ameller işleyenler için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır*" *(diye hükmedilmiştir.)*"[130]

Bir başka yerde onlardan şöyle bahseder: "*Şüphesiz, iman edenler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecûsiler ve Allah'a ortak koşanlar var ya; Allah, kıyamet günü onların aralarında mutlaka hüküm verecektir. Çünkü Allah, her şeye şahittir.*"[131]

Tarihçiler, Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen Sabîilerle, Harran Sabîileri ile Irak Sabîilerinin arasında bağlantı kurmuşlar ve onları iki fırkaya ayırmışlar:

---

[128] *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–,* s. 67.

[129] Bakara Suresi, 62.

[130] Maide Suresi, 69.

[131] Hac Suresi, 17.

a. Sabiî Fırkaları

❖ Hanif Sabiiler

Bunlar Hz. İbrahim (a.s)'ın dini üzerine olan ashabıdır.

❖ Müşrik Sabiiler

Bunlar bozuk olan ve yıldızlara inanan Sabiîlerdir.[132]

Geçmiş âlimlerden İbn Teymiyye[133] ve çağdaş âlimlerden Muhammed İzzet Derveze[134] Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Sabiîlerin iman sahibi olduklarını kabul etmişlerdir.[135]

Sabiîlerin inancının incelenmesi, araştırmamız için birkaç açıdan önemlidir:

✓ Yaşandığı konum açısından önemlidir.

Çünkü bu konum Irak'ın güneyinden kuzeyine, Süryani ülkesine, Hicaz'dan Nebatiye ülkesine kadar Hz. İbrahim (a.s)'ın biyografisi ile ilgili her yerle kadim bir ilişkiye sahiptir.[136]

✓ Yaşandığı zaman açısından önemlidir.

Çünkü kutsal dili, eski terk edilmiş diller ile modern Süryanice dili arasında bir ara zamanı ifade eder. Hz. İbrahim (a.s)'ın dili, ne günümüze ulaşan modern Süryaniceydi ne de terk edilmiş dillerden biriydi. Zira terk edilmiş diller, Hz. İbrahim (a.s)'ın dilinin tersine, kendilerinden sonra gelenlerle bağlarını kesmiştir. Sabiî dili, terk edilmiş diller ile geç Sami dilleri

---

[132] Cevad Alî, *el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm,* Dâru's-Sâkî, Beyrut, 4. Baskı, 2001, 1, 701.

[133] *el-Cevâbu's-Sahîh limen Beddele Dine'l-Mesîh,* Dâru'l-Âsıme, Riyad, Suud-i Arabistan, 2. Baskı, 1999, 2, 62-63.

[134] Muhammed İzzet Derveze, *Asru'n-Nebî aleyhisselam ve Bîetuhu Kable'l-Bi'set,* Matba'atu Dâri'l-Yakaza el-Arabiyye, Dımeşk, 1946, s. 696, 719.

[135] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 42.

[136] A.g.e. s. 42.

arasında bir ara zamanı ifade ediyorsa, o zaman Hz. İbrahim (a.s)'ın zamanını belirlemek için bir ipucu verebilir.[137]

✓ Konusu itibariyle de önemlidir.

Çünkü bize eski tektanrıcılık ile eski putperestliğin kesişim noktasını gösterir ve iki inanç arasındaki çarpışmanın kalıntılarını içerir. Hz. İbrahim (a.s)'ın itikadı ile muhalifleri arasındaki fark bu inançla ilgili olabilir çünkü inançlar arası çatışmanın kalıntıları Sabiî inancında açıkça görülmektedir. Bazıları adeta diğerlerine cevap niteliğindedir.

Sabiilikte bir yanda ne putperestlik ne gezegenlere inanma vardır, ne de aynı zamanda paganizmden ve her nasılsa yıldızlara inançtan kurtuluş vardır. Belki de Sabi inancı, Hz. İbrahim (a.s) ve taraftarlarının eski anavatanlarından göç etmesinden sonra her iki yönelişin bir karışımıdır. Bu nedenle, Sabi inancı genel olarak dinlerin özelde de Hz. İbrahim (a.s)'ın dininin incelenmesinde önemliydi.[138]

b. Sabiî Mezhepleri

Sabilerin en önemli mezhepleri arasında:

❖ Ruhaniler Mezhebi

Bu mezhebin taraftarlarına göre bu âlemin bir yaratıcısı, yapıcısı ve yöneticisi vardır. Bu varlık, sonradan olma özelliğine sahip varlıkların sıfatlarından münezzehtir. O'nun azametini anlamaktan, bilmekten aciz olduğumuzu, bu yüzden de O'na yaklaşmanın tek yolu aracılardır. Bu aracılar, öz (cevher), fiil ve hâl bakımından arınmış, ulvî ve pak kimseler olan ruhanîlerdir.[139]

❖ Gök Cisimlerine Tapanlar/ Ashab-ı Heyakil

Ruhanîlere inananlar, insan için bir aracı bulunması ve bu aracının görünen, yaklaşılan, kendisine yönelinen ve yararlanılan olması gerektiğini düşündüklerinden heykeller olarak bilinen yedi gezegene sarıldılar. Önce

---

[137] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 42.
[138] Abbas Mahmud Akkad, *İbrahim Ebu'l-Enbiya,* s. 139, 147-148.
[139] Eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal,* Müessesetu'l-Halebî, Kahire, 1968, 2, 64.

bunların gökyüzünde bulundukları yerleri, yükselip alçaldıkları noktaları, arkasından da doğdukları ve battıkları yerleri tespit ettiler. Sonra bu gezegenlerin tabiatlarına bağlı olarak uygun veya ters düşme biçimleriyle ilgili bağlantıları ortaya çıkardılar. Dördüncü olarak bunların konumlarından hareketle günleri, geceleri ve saatleri taksim ettiler. Beşinci olarak da yine bunların hareketlerine dayanarak suret, şahıs, bölge ve mevkilerin durumlarım takdir ettiler.[140]

Bu meyanda vefkler hazırlayıp evrâd ve dualar öğrendiler. Bu gezegenler için belli günler tayin ettiler, onlara tanrı isimleri verdiler, gezegene özgü elbiseler giyip ona özgü kokular süründüler. Gök cisimlerine, ruhanîlere taptıkları gibi taparken, ruhanîlere de Allah Teâlâ'ya taptıkları gibi taparlardı.[141]

❖ Putlara Tapanlar/Ashab-ı Eşhas

Bunlar şöyle der: Allah Teâlâ'ya yakın durmak ve O'nun şefaatine nail olabilmek için kendisine tevessülde bulunulan bir aracı gereklidir. Ne var ki asıl aracılar konumunda bulunan ruhanîler de insanlar tarafından görülmemekte ve kendileriyle konuşulmamaktadır. Bu durumda onları temsil eden gezegenlere yönelmek mümkün olabilir. Ama bu gezegenler de günün bir kısmında görünüp bir kısmında gözden kaybolmaktadırlar. Çünkü gün ışıdığında batmakta, karanlık çöktüğünde doğmaktadırlar. Dolayısıyla insanların bunlara yönelip itaatte bulunmaları tam ve verimli olmamaktadır. Şu halde insanların devamlı görebilecekleri, her an gözlerinin önünde dikili duran suret ve putlara ihtiyaç vardır. İnsanlar, bunlara yönelip istedikleri her an dua edebilir ve bunların temsil ettikleri ruhanîler vasıtasıyla da Allah Teâlâ'ya yakınlaşabilirler. Bu inançta olanların genel ifadeleri de şudur: "**Biz onlara 'Bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye' kulluk ederiz.**"[142]

Ashâb-ı Heyâkil olarak bilinenler, gezegenlere tapanlardır. Çünkü onların ulûhiyetlerini iddia etmişlerdir. Ashâb-ı Eşhas ise puta tapanlardır. Zira onlar

---

[140] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 44.

[141] Eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal,* 2, 107.

[142] Zümer Suresi, 3.

da bu putları, semavî ilahların sembolleri olarak tanrı bilmişler; "*Bunlar bizim Allah katında şefaatçilerimizdir*"[143] demişlerdir. Hz. İbrahim (a.s) her iki toplulukla da münazarada bulunmuş ve iddialarının geçersizliğini açıkça ortaya koymuş, hem taş putlarını hem akıl putlarını kırmıştır.[144]

Will Durant, gök cisimlerine tapan Sabiilerden olan Babil halkının inançlarını yorumlayarak şöyle der: Babilliler yıldızları kervanların ve gemilerin güzergâhında onlara yardımcı olacak haritalar çizmek için değil, insanların geleceğini, koşullarını ve kaderlerini tahmin etmelerine yardımcı olmak için incelediler. Yıldızların hareketlerinden gelecek bilgisini elde etme çabaları Babillilerin şehvetine dönüştü.[145]

⁂

SOSYAL VE SİYASÎ HAYAT

Hz. İbrahim (a.s)'ın toplumunda yaygın olan dini yönlerden bahsettikten sonra, şimdi de o dönemin, özellikle Hz. İbrahim (a.s)'ın doğum yeri olan Mezopotamya topraklarının sosyal yönlerini açıklamaya geçeceğiz. Bu yönler şunlardır:

1. Sosyal Sınıflar

Mezopotamya'da toplum üç sınıftan oluşuyordu:

❖ Birinci Tabaka: Hürler Tabakası

Kraliyet ailesi tarafından yönetilen, kutsal bir konuma ve özel bir saygıya sahip olan yönetici sınıftan oluşur. Bunun nedeni, kral ve ailesinin genel olarak halk arasında sahip olduğu konumdur. Zira halk, kralı tanrıların yeryüzündeki temsilcisi ve vekili olarak görür. Bu sınıf aynı zamanda eşrafın oğulları, büyükelçiler, tapınak denetçileri, ordu komutanları, vergi memurları ve rahipleri de içine alır.

---

[143] Yunus Suresi, 18.

[144] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 45.

[145] A.g.e. s. 45.

❖ İkinci Tabaka: Orta Tabaka

"Meskinum" olarak adlandırılır. Askeri taburları oluşturan ve silahla donatılmış, kamplarda çalışmak için orta sınıfın çocuklarından oluşur. Kanun önünde aynı muameleye tabi tutulurlar ve kanun aksini öngörmediği sürece hak ve ödevlerden yararlanırlar. Teoride hepsi özgürdü. Ama gerçekte, zorlu ekonomik koşullar nedeniyle onların büyük bir bölümünün özgürlükleri kısıtlanmıştı.

❖ Üçüncü Tabaka: Köle Tabakası

Bu sınıf, savaş esirleri, esaret ve köle pazarlarında satılanlardan oluşur. Orta sınıf bireyi, kanunun öngördüğü belirli suçları işlemesi veya borcunu ödeyememesi veya evlat edinen kişinin evlatlığını reddetmesi gibi belirli durum ve koşullarda köle olarak kabul edilebilir. Aynı şekilde, koca karısını inkâr ederse cariyelerden olur. Bu sınıfın toplum üzerinde hiçbir etkisi yoktu. Bu tabakadan olanlar insan olarak görülmüyor, eşya muamelesi görüyor, dolayısıyla sahiplerinin isimleriyle anılıyor ve kendilerine bir zarar gelmesi durumunda sahiplerine tazminat ödeniyor ve saçlarını keserek ya da vücutlarına kölelik işaretleri koyarak toplumun geri kalanından ayırt ediliyorlardı.[146]

⁂

2. Mezopotamya'da Evlilik ve Aile

Şüphesiz aile, bir toplumun temel yapı taşıdır. Aile, baba (koca), anne (karı) ve çocuklardan oluşur ve bunlar evliliğin neticeleridir. Mezopotamya'da evlilik bir dizi temele dayanırdı.

– Yazılı ve tanıklar tarafından onaylanan açık bir sözleşme kapsamında olmalıdır.
– Nişanlı erkek ve kızın ebeveynlerinin rızasının şart olduğu bu sözleşmeye uygun olarak yapılmayan evlilik, evlilik sayılmazdı.
– Oğulları için doğru kızı seçmede anne ve babanın büyük rolü vardı.
– İki aile evlilik konusunda anlaşınca, damat tarafı gelinin babasına

[146] Necîb Mîhâîl İbrahim, *Mısr ve'ş-Şarku'l-Ednâ'l-Kadîm,* s. 30; Ayrıca bkz. Heyet, *el-Irâk fi't-Târîh,* Dâru'l-Hürriyye, Bağdat, Irak, 1. Baskı, 1983, s. 188.

"Terkhano" adı verilen mehrin ön ödemesini gönderir ve daha sonra mehrin geri kalanını öderdi.

– Eğer damat tarafı, evliliği feshederse, mehri geri alma hakkına sahip değildi. Ancak fesih kızın ailesi tarafından yapılmışsa, kocanın tüm ödediklerini geri vermeliydi.

Babil toplumu, Babil'de "kutsal fuhuş" olarak bilinen cinsel ilişkilerin kurulmasına izin verirdi. Will Durant şöyle der: Babillilerde, evlenmeden önce çok sayıda cinsel ilişkiye girilmesine müsaade edilirdi. Erkek ve kadınların "deneysel evlilikler" olarak izinsiz ilişki kurmaları garip görülmezdi. Taraflardan biri ne zaman bitirmek isterse bu deneysel evlilikler sona erdirilirdi.[147]

Kanunlar ve gelenekler, kadının kocasının çocuk sahibi olması için cariyesini kocasına vermesini onaylıyordu. Cariye doğum yaptıktan sonra özgürlüğüne kavuşurdu. Evlatlık isteyenler ile çocuğu yetiştirenler arasındaki yazılı sözleşmeye göre, bir bireyin erkek veya kız çocukları evlat edinmesine izin verilmiştir. Bu, birkaç koşula göredir:

- Evlat edinenin evlatlık çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirmesi.
- Evlat edinen, evlatlığına öz çocuklarından biri gibi davranmak zorundaydı.
- Evlat edinenin, evlatlığını öz oğlu gibi eğitmesi ve yetiştirmesi.
- Evlat edinen kişinin, gerçek çocuklarına vasiyet ettiği gibi evlat evlatlığına da vasiyet etmesi.

Öte yandan evlatlık, evlat edinen anne ve babasına itaat etmek, onları gerçek anne babası gibi görmek zorundaydı. Eğer onlara hakaret ederse veya inkâr ederse, anne baba onu dövebilir, tokatlayabilir veya onu uzaklaştırabilirlerdi.[148]

⁂

[147] Will Durant, *Kıssatu'l-Hadâre,* 1, 231.

[148] Salih Ahmed el-Alîy, *Târîhu'l-Arabi'l-Kadîm ve'l-Bi'seti'n-Nebeviyye,* Şeriketu'l-Metbûât, Abu Dabî, BAE, 1. Baskı, 2000, s. 192.

3. Bayram Kutlamaları

Hz. İbrahim (a.s) döneminde mevcut olan sosyal aktiviteler arasında, toplumsal ve dini şölen ve kutlamalar düzenlemek vardı. Bu bayramların en önemlileri tanrıların bayramlarıdır. Tanrıların her birinin kendi dini bayramları vardı. Yine her yeni yılda en büyük bayramlarından biri olarak kabul edilen bir bayram kutlarlardı. Bu, - iddia ettiklerine göre- tüm tanrıların davetiyle oluyordu. Tüm şehir sakinleri, erkek, kadın ve çocuk, kralın önderliğindeki kutlamalara katılmak için bu bayrama çıkardı. En büyük tanrıları "Marduk"un önünde yakarışlar, dualar, adaklar ve diğer dini ritüelleri yerine getirirlerdi. Dini ritüellerini birkaç gün boyunca gerçekleştirmeye devam ederlerdi.[149]

Belki de bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın kavminin kutlamaya çıktığı ve Hz. İbrahim (a.s)'den de kutlamalarına katılmak için onlarla dışarı çıkmasını istedikleri bayramdır. Fakat Hz. İbrahim (a.s) onların davetlerini kabul etmedi ve onların bayramlarına çıkmalarını fırsat bilerek mabetlerine gidip putlarını kırdı. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İbrahim, onların putlarının tarafına gizlice gitti ve şöyle dedi:* "*Yemez misiniz? Ne diye konuşmuyorsunuz? Derken üzerlerine yürüyüp onlara güçlü bir darbe indirdi.*"[150]

⁂

4. Eğitim Yönü

Hz. İbrahim (a.s) zamanında eğitim mevcuttu ve insanlara okuma ve yazma gibi farklı bilgileri vermek amacıyla tapınaklara ait okullar her yere dağılmıştı. Islak kil levhalara kamış kalemlerle yazı yazıyorlardı. O dönemin insanları astronomi ile de ilgileniyordu. İnsanların geleceğini tahmin etmelerine ve kaderlerini belirlemelerine yardımcı olan gök cisimlerini gözlemlemek için yüksek yapılar inşa etmişlerdi.[151]

Hz. İbrahim (a.s) devrinde yaygın olan ilimlerden biri matematik

---

[149] Muhammed el-Arabî, *ed-Diyânâtu'l-Vad'iyyetu'l-Munkarida*, s. 88-89.

[150] Saffât Suresi, 91-93.

[151] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–*, s. 72.

ilmidir. İnsanlar bu ilimle çok ilgileniyorlardı. Bu, mabetlerin ve adakların gelirlerinin hesaplamak, sayı bilmeyi gerektiren ticari faaliyetlerini ve diğer matematiğe dayalı meselelerini kolaylıkla halletmek içindi. Kitapları resmi belgeleriyle birlikte tapınaklarda ve kraliyet saraylarında tutarlardı. Bu, Hz. İbrahim (a.s) döneminde halkın eğitime olan ilgisinin boyutunu göstermektedir. Okullardan mezun olduktan sonra tapınakların ve kraliyet saraylarının hizmetine katılırlardı.[152]

Yukarıdakilerden, Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki sosyal ortamı şöyle özetlemek mümkündür:

- Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki sosyal ortam, derin ve yenilikçi bir medeniyete sahip bir ortamdı. İnsanların sosyal işlerini düzenledikleri yasaları ve kuralları vardı.
- Hz. İbrahim (a.s) döneminde toplumun içinde bulunduğu sosyal çevre, maddiyatın ön planda olduğu bir çevredir. Astronomi alanında ileri derecedeydiler ve gezegenleri gözlemlemenin yanı sıra aritmetik, okuma-yazma ve diğer bilimleri inceleme konusunda yüksek bir ruh inşa ettiler ve bu onların zenginlik ve lüksten ne derece zevk aldıklarını açıkça göstermektedir.
- Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki sosyal çevre, tüm biçimleriyle ahlaki yozlaşmanın hakim olduğu bir çevreydi. Toplumsal ahlaksızlık ve ahlaki çöküş bataklıklarında eriyip gidiyorlardı.[153]

Din ahlâktan ayrı, değerler hayattan ve tatbikattan uzaktı. Gündüzleri alenen ahlaksızlık yapmaktan çekinmiyorlardı. Hatta insanlardan bazıları zinayı dinle bağdaştırıp, onu tanrılara yaklaşmak için bir araç haline getirmişti.[154] Bu konuda Will Durant şöyle der: Her Babilli kadın hayatında bir kez Venüs tapınağında oturmalı ve yabancı bir adamla yatmalıdır. "Kutsal fuhuş", Konstantin tarafından yaklaşık MÖ 325 yılında kaldırılıncaya kadar Babil'de bir gelenek olarak devam etti. Bunun yanında kadınların işlettiği

---

[152] A.g.e. s. 73.

[153] Fatıma bint Halid Radmân, *İbrahim aleyhisselam fî Esfâri'l-Yehûd –Arz ve Nakd–*, s. 74.

[154] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 46.

meyhanelerde yaygın olan bir "sivil fuhuş" vardı ve Babillilerin genellikle evlenmeden önce çok fazla cinsel ilişkiye girmelerine izin veriliyordu.[155] Bu, Hz. İbrahim (a.s) zamanındaki durumun kısa bir özetidir. Burada O'nun imanı ve tevhidi yüceltmek için yaptığı çağrıyla, insanların içinde bulundukları cehalet ve günah bataklığı arasındaki büyük uçurumu görebilmekteyiz.[156]

⁂

5. Siyasî Yönü

Mısır ve Babil, antik çağın en iyi uygarlıklarının kurulduğu iki müreffeh ülkeydi. Kenan diyarı, iki ülke arasındaki savaşların ve reKâbetlerin sonuçlarından etkilenmiş, Kenan diyarı ve sakinleri üzerindeki kontrol çoğunlukla onlarda olmuştur. Babil antik eserleri, Babil'in MÖ 3'ncü binyılda Kenan ülkesini kontrol ettiğini gösteriyor. Bu nedenle Kenan uygarlığı Babil uygarlığından etkilenmiştir.[157]

Bazı tarihi kaynaklarda Hz. İbrahim'in, halkını küçümseyen ve kendisini tanrıları haline getiren zalim, güçlü bir hükümdar olan Nemrut b. Kenan b. Kush b. Sam b. Nuh'un döneminde doğduğu, dolayısıyla halkın putlara ve heykellere tapmanın yanı sıra ona da itaat ve ibadet ettikleri belirtilmektedir.[158]

Bu devletin hükümdarının güçlü, tanrılaştırılmış, zamanının tağutlarından biri olması doğaldır. Nasıl olmasın ki!? Böyle bir konuma sahip birinin Hz. İbrahim (a.s)'ı yakmak için bir emir vermesi gayet kolaydı. Kur'an-ı Kerim'de onun hakkında şöyle buyuruluyor: "*(İçlerinden bazıları), "Eğer (bir şey) yapacaksanız, onu yakın da ilâhlarınıza yardım edin"*

---

[155] Will Durant, *Kıssatu'l-Hadâre,* 2, 229-234.

[156] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 46.

[157] Ahmed Şelebî, *Mukârenetu'l-Edyân* "*el-Yahûdiyye*", Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısriyye, Kahire, 9. Baskı, 1990, s. 44.

[158] Et-Taberî, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk,* Dâru'l-Meârif, Mısır, 2. Baskı, 1967, 1, 142.

dediler."[159] Nasıl olmasın ki!? Rablik, öldürme ve diriltme iddiasında bulunmuştu. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*O da, "Ben de diriltir, öldürürüm" demişti.*"[160]

⁂

HZ. İBRAHİM'İN HİCRETLERİ

Hz. İbrahim (a.s) Irak'ta çağrısına önce babasıyla, sonra kavmiyle, sonra ateşte yakılmasını emreden zalim, kafir kralla başladı. Fakat Allah O'nu bu zalim kralın şerrinden kurtardı ve ardından Allah Teâlâ O'na Irak'tan ayrılmasını ve hicret etmesini emretti. Neticede Hz. Lût ile birlikte kutsal topraklara gitti.

Hz. İbrahim (a.s), mübarek Filistin topraklarında ikamet ediyordu ve O'nunla birlikte mümine karısı Hz. Sare de vardı. Hanımı Hz. Sare ile Mısır'a gitti. Orada Mısır kralıyla bir olay yaşandı. Akabinde kral onlara Hz. Hacer'i hediye etti. Hz. Sare, Hz. Hacer'i kocası Hz. İbrahim (a.s)'e takdim etti. Hz. İbrahim (a.s) onunla evlendi ve ondan ilk oğlu Hz. İsmail doğdu. Allah Teâlâ O'na Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i Hicaz'a götürmesini emretti. O da Allah'ın emrini yerine getirdi. Ardından O yaşlı bir ihtiyar, karısı da kısır bir kocakarı iken Allah Teâlâ onlara Hz. İshak'ı bahşetti. Hz. İshak, kendisinden önce Hz. İsmail'in yetiştiği gibi Hz.İbrahim'in hal-i hayatında yetişti ve büyüdü.[161]

İslam alimleri ve tarihçiler Hz. İbrahim (a.s)'ın hicretlerinden ve seyahatlerinden bahsetmişlerdir. Bunlar şöyledir:

- Keldaniler ülkesindeki Babil'den, yine Keldaniler ülkesinde bulunan Harran şehrine gitti.
- Harran'dan ayrılarak Kudüs'ün doğusundaki Keldanilerin ülkesi Suriye'ye göç etti.

---

159 Enbiya Suresi, 68.

160 Bakara Suresi, 258.

161 Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* Dâru'l-Kalem, Dımeşk, Beyrut, 1. Baskı, 1998, 1, 313.

- Şam'dan Mısır'a göç etti, sonra bir süre orada kaldı ardından Şam'a döndü.
- Şam'dan ayrıldı, Hz. Hacer ve Hz. İsmail ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıktı ve Allah'ın emrine itaat ederek onları ekin ekilmemiş çorak bir vadiye bıraktı. Sonra Şam'daki kalıdığı yere geri döndü.
- Allah'tan, oğlu Hz. İsmail'i kurban etme emrini aldıktan sonra Mekke'ye gitti, sonra Şam'a döndü.
- Oğlu Hz. İsmail'i ziyaret etmek için üçüncü kez Suriye'den Mekke'ye gitti, ancak onunla görüşemedi ve bu yolculuğunda oğluna ilk karısından ayrılmasını emretti ve ardından Şam'a döndü.
- Dördüncü kez Mekke'yi ziyaret etti ve oğluyla yine görüşemedi. Oğluna ikinci karısını nikahı altında tutmasını tavsiye ettikten sonra Şam'a döndü.
- Hz. İsmail ile birlikte Allah'ın evi Kâbe'yi inşa etmek için beşinci kez Mekke'yi ziyaret etti.[162]

Hz. İbrahim (a.s)'ın yolculukları üç büyük göçle özetlenebilir. Bunlar:

1) Babil'den Şam'a gidişi ve Harran'dan geçişi.
2) Şam'dan Mısır'a yolculuğu ve ardından Şam'a dönüşü.
3) Mekke-i Mükerreme ziyareti.[163]

Allah'ın izniyle bu göçleri bu kitapta ayrıntılarıyla ele alacağız. Hz. İbrahim (a.s)'ın tüm hayatı Allah içindi. İnsanları tevhide, yalnızca Allah'a ibadet etmeye çağırdı.

⁂

[162] Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 49.
[163] A.g.e, s. 50.

Üçüncü Konu

HZ. İBRAHİM VE PEYGAMBERLER ARASINDAKİ KONUMU

Ayetlerin akışı, peygamberlerden Hz. Nuh, Hz. İbrahim (a.s) ve son Peygamberin (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun) oluşturduğu şerefli topluluğun öncülük ettiği ulu iman kafilesini sunmaya başlıyor. Ayetlerin akışı, birbirine bağlı olarak yol alan bu kafileyi –özellikle Hz. İbrahim ve O'nun soyundan peygamberleri– sunarken, değişik yerlerde göz önünde bulundurduğu tarihsel sıralamayı burada dikkate almıyor. Çünkü güdülen amaç, bir bütün olarak bizzat kafilenin kendisidir, yoksa tarihsel kronoloji değildir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz.. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir. Biz ona İshak'ı ve Yakub'u armağan ettik. Hepsini hidayete erdirdik. Daha önce Nûh'u da hidayete erdirmiştik. Zürriyetinden Dâvud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı, İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi.İsmail'i, Elyasa'ı, Yûnus'u ve Lût'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık. Babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bir kısmını da. Bütün bunları seçtik ve bunları dosdoğru bir yola ilettik. İşte bu, Allah'ın hidayetidir ki, kullarından dilediğini buna iletip yöneltir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, bütün yaptıkları boşa gitmişti. Onlar kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik

verdiğimiz kimselerdir. Eğer şunlar (inanmayanlar) bunları tanımayıp inkâr ederlerse, biz onları inkâr etmeyecek olan bir kavmi, onlara vekil kılmışızdır. İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy. De ki: "Bu tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur'an), bütün âlemler için ancak bir uyarıdır."[164]

Bu kutlu kafilenin izleri Kur'an'da Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifleriyle geçmektedir:

– "*İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.*"
– "*Her birini âlemlere üstün kılmıştık.*"
– "*Bütün bunları seçtik ve bunları dosdoğru bir yola ilettik.*"

Bütün bu değerlendirmeler, şu ulu kafilenin elde ettiği iyilikleri, Allah tarafından seçilişlerini ve doğru yola iletilişlerini göstermektedir. Bu yeryüzünde hidayet kaynağını oluşturma amacına yönelik bir açıklamadır. Buna göre yüce Allah'ın insanlar için belirlediği doğru yol peygamberlerin getirdiği mesajda somutlaşmaktadır. Böylece içtenlikle inanılması ve direktiflerine zorunlu olarak uyulması gereken yol göstericilik, bu biricik kaynakla sınırlandırılmış oluyor. Çünkü yüce Allah, bunun kendi hidayeti olduğunu ve kullarından dilediğini bununla doğru yola ilettiğini bildirmektedir. Şayet bu yol gösterici kullar, Allah'ın birliğinden ve O'nun hidayetini aldıkları kaynağın birliğinden şaşacak olurlarsa, inanç, kulluk ve herhangi bir konuda başvurulacak merci olması bakımından Allah'a ortaklar koşarlarsa, sonunda yaptıklarının boşa gitmesi kaçınılmaz olacaktır: Yani tüm yaptıkları kaybolup gidecektir. Zehirli otlakta otlayıp sonunda şişerek ölen bir hayvan gibi yok olacaktır. Ayette geçen "Habitat: kelimesinin sözlük anlamı budur.

"*Onlar kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer şunlar (inanmayanlar) bunları tanımayıp inkâr ederlerse, biz onları inkâr etmeyecek olan bir kavmi, onlara vekil kılmışızdır.*"

Bu da ikinci açıklamadır. Birincide yol göstericiliğin kaynağı belirtilmiş ve bu peygamberlerin getirdiği hidayetle sınırlandırılmıştı. İkincide ise, adları geçen ve kendilerine işaret edilen peygamberlerin yüce Allah'ın

[164] En'am Suresi, 83-90.

kendilerine kitap, hikmet, yetki ve peygamberlik verdiği kimseler olduğu belirtilmektedir. `Hüküm' kelimesi, hikmet anlamına geldiği gibi, `yetki, otorite' anlamına da gelmektedir. Ayette her iki anlamın da kastedilmiş olması muhtemeldir. Buna göre bu peygamberlerden kimisine yüce Allah kitap indirmiştir, Musa'ya Tevrat'ı, Davud'a Zebur'u, İsa'ya İncil'i indirdiği gibi. Kimisine de egemenlik verilmiştir, Davud ve Süleyman gibi (selâm üzerine olsun). Her birisine getirdikleri dinin Allah'ın hükmü olması ve insanlara taşıdıkları bu dinin vicdanlar ve emirler üzerinde Allah'ın otoritesine sahip olması bakımından yetki verilmiştir. Başka ayetlerde belirtildiği gibi yüce Allah, peygamberleri yalnızca kendilerine itaat edilmesi, kitabı da insanlar arasında adaletle hükmetmesi için göndermiştir. Her birine hikmet ve peygamberlik verilmiştir. Yüce Allah, dininin sorumluluğunu onlara bırakmıştır. Dini insanlara götürecek, onu insanların hayatına yerleştirecek, ona inanacak ve koruyacaklardır. Bundan sonra Arap müşrikleri, kitabı, hükmü ve peygamberliği inkâr ediyorlarsa, Allah'ın dininin onlara ihtiyacı yoktur. Şu seçkin toplulukla onlara inananlar, bu din için yeterlidir. Bu, ağacı boy salmış köklü bir gerçektir. Bu halkaları birbirine bağlı yol alan bir kafiledir. Birbirinin ardınca tüm peygamberlerin insanlara taşıdıkları tek mesajdır bu. Bu mesaja, doğru yola girmeyi hak ettiklerini bilmesinden dolayı, yüce Allah'ın doğru yola ilettiği kişiler inanmış ve inanacaklardır. Bu açıklama mümin gönüllere ve sayıları ne olursa olsun Müslüman topluluğun vicdanlarına huzur akıtmaktadır. Bu topluluk tek başına değildir, dalından koparılmamıştır. Bu topluluk, kökü sağlam, dalları gökleri kaplamış bir ağacın dalı mahiyetindedir. Allah'a ve yol göstericiliğine bağlanmış ulu kafilenin bir halkası konumundadır. Yeryüzünün neresinde olursa olsun, hangi soydan gelirse gelsin mümin kişi, son derece güçlü ve oldukça büyüktür. Çünkü o, kökü insan fıtratının ve insanlık tarihinin derinliklerine kadar uzanan sağlam ve soylu ağacın bir parçasıdır. Eski çağlardan beri, Allah'a ve O'nun yol göstericiliğine bağlı olarak yol alan ulu kervanın bir parçasıdır.

"*İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy. De ki:* "*Bu tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur'an), bütün âlemler için ancak bir uyarıdır.*"

Bu da üçüncü açıklama... Buna göre, iman kafilesine öncülük yapan şu seçkin topluluk, yüce Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. Bu topluluğun Allah'dan getirdiği hidayet, Peygamberimizin ve O'na inananlar için bir örnek konumundadır. O halde uyulacak tek yol göstericilik budur, sadece onun hükmüne başvurulur. Ona çağrılır ve onunla müjde verilir. Çağrılacak kimselere, "Sizden buna karşılık bir ücret istemem..." "Bu, alemler için bir öğüttür" diye iletilen mesajdır bu. Bu çağrı tüm alemlere yapılmaktadır. Herhangi bir ulusa, ırka, uzağa ya da yakına özgü kılınamaz. Çünkü bu, tüm insanlığa öğüt vermek amacına yönelik yüce Allah'ın yol göstericiliğidir. Bu nedenle onun karşılığında bir ücretin alınması söz konusu değildir. Bu işin ücreti Allah'a aittir.[165]

⁂

1. NEBİ, RESUL, NÜBBÜVVET VE RİSALET KAVRAMLARI

Nebi Kavramının Sözlük ve Terim Anlamı

❖ Nebi Kavramının Sözlük Anlamı

نَبَأٌ Nebe kelimesi haber anlamına gelir. Çoğulu أَنْبَاءٌ şeklindedir. Arapçada وَإِنَّ لِفُلَانٍ نَبَأٌ "*Falandan nebe var*" yani haber var denilir. نَبِيءٌ /Nebi ise Allah Teâlâ'dan haber veren kişi demektir. Çünkü o, haberi Allah Teâlâ'dan getiriyor. نَبِيءٌ kelimesi نَبَاوَةٌ /Nebâvet kökünden türemiş; *üstte olan*, *yükseltilmiş şey* anlamındadır. Yani bu anlama göre nebi, diğer canlılardan daha üstün demektir.[166] Fîrûzâbâdî نُبُوَّةٌ /Nübüvvetün kelimesinin tanımında şöyle der: Allah Teâlâ ile akıl sahipleri arasında, dünya ve ahiret meselelerindeki müşküllerini çözüme kavuşturmak için elçilik yapmaktır.[167]

Râgıb el-Asfahânî, isimlendirmenin gerekçesi hakkında şöyle der: Diğer

---

[165] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 2, 1144-1145.

[166] Recâ bint Salih Muhammed el-Bahr, *Tenevvu'u Hitâbi'l-Kur'âni'l-Kerim fi'l-Ahdi'l-Mekkîyyi Dirasetün li'l-Üslûbi ve'l-Mevzu,* Mektebetü'l-Mütenebbî, 2016, s. 244.

[167] Râgıb el- Asfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân,* thk: Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Dımeşk- ed-Daru'ş-Şâmiyye, Beyrut, 4. Baskı, H. 1430, M. 2009, s. 790.

insanlardan makamca üstün olduğu için nebi denilmiştir. Allah Teâlâ'nın Hz. İdris hakkındaki şu kavl-i şerifi buna delalet eder: "*Onu üstün bir makama yücelttik.*"[168]

❖ Nebi Kavramının Terim Anlamı

Nebi, kendinden önceki peygamberin şeriatını anlatmak üzere gönderilmiş peygamberdir.[169]

Resul Kavramının Sözlük ve Terim Anlamı

❖ Resul Kavramının Sözlük Anlamı

رَسْلٌ Resl / kelimesi aslen gönderilme anlamındadır. رَسُولٌ مُنْبَعِثٌ /Resûlün Münbais ifadesi de gönderilen resul anlamındadır. Bazen bu kelime yumuşak başlı, mülayim olma manasında kullanılır. Mesela birine yumuşak ve mülayim olmayı emredeceğinde عَلَى رَسْلِكَ /Âlâ raslike yani "acele etme! Sakin ol!" denir. Bazen de gönderilme manasına kullanılır ve resul kelimesi bu anlamdadır. Resul bazen katlanan, yüklenen anlamında bazen de sözü ve risaleti üstlenen anlamında kullanılır.[170]

Resul kelimesi bir kişi için de bir grup için de kullanılır. Mesela bir kişi için kullanıldığına örnek olarak Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifi verilebilir: "*Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki…*"[171] Bir grup için kullanıldığına örnek olarak ise şu kavl-i şerifi verilebilir: "*Deyin ki: Gerçekten biz, âlemlerin Rabbi'nin resulleriyiz.*"[172]

رَسُولٌ kelimesinin çoğulu رُسُلٌ / Rusül şeklinde gelir. Allah Teâlâ'nın resulleri denilerek bazen melekler de kastedilir; Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*O (Kur'ân), şüphesiz değerli bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği*

---

168 Meryem Suresi, 57; *Tenevvu'u Hitâbi'l-Kur'âni'l-Kerim fi'l-Ahdi'l-Mekkîyyi,* s. 244.

169 el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'il-Mesânî,* thk: Ali Abdulbari Atiyye, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, H. 1415, 17, 173.

170 el-Bahr, *Tenevvu'u Hitâbi'l-Kur'âni'l-Kerim fi'l-Ahdi'l-Mekkîyyi,* s. 244.

171 Tevbe Suresi, 128.

172 Şuarâ Suresi, 19.

sözdür."[173] Bazen de nebiler kastedilir: "*Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et.*"[174]

Resul kelimesi sözlükte, kendisini gönderenin sözlerinin peşinden giden demektir. Bu anlam Arapların şu ifadelerinden alınmıştır: جَاءَتِ الْإِبِلُ رُسُلًا / Câet el-İbilu rusülen- *Develer peş peşe geldi*. Nahiv (Arap dilbilgisi) âlimi Ebû İshâk, Allah Teâlâ'nın Hz. Musa ve ağabeyi Hz. Harun hakkındaki: "*Deyin ki: Gerçekten biz, âlemlerin Rabbi'nin resulleriyiz*"[175] kavl-i şerifi hakkında der ki: Bu, biz âlemlerin Rabbinin habercisiyiz yani âlemlerin Rabbinin risaletinin sahipleriyiz demektir.

Resul'e risalet sahibi olduğu için resul denilmiştir. Resul, elçi gönderdiğin kişiye verilen addır. Risalet /Elçilik de aynı anlamdadır.[176]

❖ Resul Kavramının Terim Anlamı

Resul, yeni bir şeriatla gönderilen peygamberdir.[177] İmam Şevkânî, Resul ile Nebi arasındaki farkı açıklamak gayesiyle yaptığı tariflerden birinde şöyle der: Resul, bir şeriatla gönderilen ve onu tebliğ etmekle memur olan peygamberdir. Nebi ise, kendinden önceki peygamberin (resulün) şeriatına davet etmekle memur olan ve kendisine kitap indirilmeyen peygamberdir. Fakat her iki peygamberin de zahiri (hissedilebilir) mucize sahibi olması gerekir.[178]

Öyleyse, terminolojik tanımlarından anlaşıldığı üzere resul ile nebi kelimeleri arasında fark vardır. Buna göre; nebi, kendisinden önceki resulün şeriatını anlatmak üzere gelen peygamberdir. Resul ise, yeni bir şeriat sahibi

---

[173] Tekvîr Suresi, 19.

[174] Mâide Suresi, 67.

[175] Şuarâ Suresi, 19.

[176] İbn Manzûr; Muhammed b. Mükerrem b. Ali, Ebu'l-Fazl, Cemâluddîn İbn Manzûr el-Ensârî el-İfrîkî (v. H. 711), *Lisânu'l-Arab,* Daru Sâdır li't-Tıbâa ve'n-Neşr, Beyrut, Lübnan, 3. Baskı, H. 1414, رسل maddesi.

[177] el-Âlûsî, *Tefsîru'l-Âlûsî,* 17, 173.

[178] eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr,* 461.

olan peygamberdir. O halde her resul nebi oluyor ve nebi kelimesi resul kelimesinden daha geniş anlamlı olmuş oluyor.[179]

Bazı âlimler, nebi ve resullerin sayısının zikredildiği Ebû Zer'den (r.a) rivayet edilen hadisi delil göstererek, nebi ve resullerin sayısı hakkında istidlalde bulunmuşlardır. Söz konusu hadis-i şerifin ifadesi şöyledir: Ebû Zer (r.a) dedi ki: "Ya Rasulallah! Kaç nebi vardır?" dedim. Rasulullah (s.a.v) buyurdu ki: "***Yüz yirmi bin tane vardır***." Dedim ki: Bunlardan kaçı resuldür ya Rasulallah? Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki: "***Toplamda üç yüz on üç tanesi resuldü.***"[180] Ancak bu hadis-i şerifin senedinde zayıflık vardır.[181]

Sahih görüşe göre resullerin ve nebilerin sayısını şu ayet-i kerimenin delaletiyle yalnızca Allah Teâlâ bilir: "*Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, kıssalarını sana anlatmadığımız kimseler de var.*"[182]

⁂

Hz. İbrahim (a.s)'ın Yüce Allah'tan Aldığı Öğretiler

Bu öğretiler, Hz. İbrahim (a.s)'ın Rabbinden vahiy yoluyla aldığı mesajı içerir. Allah Teâlâ Kur'an'da Hz. İbrahim (a.s)'ı kendilerine vahyolunan peygamberler arasında zikretmiştir.[183]

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyüb'e, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davûd'a da Zebûr vermiştik. Daha önce kıssalarını sana anlattığımız peygamberler gönderdik. Anlatmadığımız (nice) peygamberler de gönderdik. Allah, Mûsa ile de doğrudan konuştu. Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra*

---

179 *Tenevvu'u Hitâbi'l-Kur'âni'l-Kerim fi'l-Ahdi'l-Mekkîyyi,* s. 245.

180 *Sahîhu İbn Hibbân,* Kitâbu's-Siyer, Had. No: 361.

181 *Senedinde İbrahim b. Yahya el- Ğassânî vardır: Kezzaptır.*

182 Mü'min Suresi, 78.

183 Muhammed Vasfî, *el-İrtibâtu'z-Zemenî ve'l-A'kâidî beyne'l-Enbiya ve'r-Rusul,* Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1. Baskı, 1997, s. 315.

insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[184]

Bu, insanlık tarihi boyunca yol alan, birbirine bağlı tek bir kervandır. Uyarı ve müjdelemek için, bir tek hidayetle gelmiş bir mesajdır bu. Kervanda insanlığın şu üstün ve seçkin kişileri yer almaktadır: Nuh, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve torunları, İsa, Eyyüb, Yunus, Harun, Süleyman, Davud, Musa... Bunların dışında yüce Allah'ın Kur'an'da peygamberine anlattığı ve anlatmadığı daha nice peygamber. Bu, çeşitli kavim ve ırktan, değişik bölge ve kıtadan farklı zamanlarda ortaya çıkan kafiledir. Ne soy, ne ırk, ne toprak, ne vatan, ne zaman ne de ortam bunları birbirinden ayıramaz. Hepsi de o yüce kaynaktan gelmişlerdir. Tümü de o yol gösterici nurun taşıyıcılarıdır. Uyarı ve müjdeleme ödevini yerine getiriyorlar. Tümü de insanlığı bu nura sürüklemeye çabalıyorlar. Bir aşirete, bir kavme, bir şehire, bir bölgeye ya da peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (salât ve selâm üzerine olsun) gibi tüm insanlığa gönderilmiş olmaları, bu durumu değiştirmez. Hepsi de vahyi Allah'tan almışlardır. Kendilerinden hiçbir şey katmış değillerdir. Şayet yüce Allah Musa (a.s) ile doğrudan konuşmuşsa bu da nasıl gerçekleştiğini kimsenin bilmediği bir vahiy çeşididir. Doğruluğundan şüphe edilmeyen tek doğru kaynak olan Kur'an, bu konuda herhangi bir ayrıntıya girmiyor. Çünkü bunun bir konuşma olduğundan öte bir şey bilmiyoruz. Bu konuşmanın mahiyeti nedir? Nasıl meydana gelmiştir? Musa bunu hangi duyu ve güçle karşılamıştır, bilmiyoruz. Bütün bunlar Kur'an'ın bize sözünü etmediği bir gaybdır. Kur'an'ın dışında -bu konudahiçbir kanıta dayanmayan efsanelerden başka bir şey söz konusu değildir. Yüce Allah'ın, peygamberine anlattığı ve anlatmadığı şu peygamberlerin gönderilmesini O'nun adaleti ve merhameti gerektirmiştir. Bunları, itaat eden müminler için hazırlanan nimet ve hoşnutlukları müjdelemek ve isyancı kafirler için hazırlanan cehennem ve gazaptan korkutmak için göndermiştir. Bütün bunların nedeni de... "**Peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı ileri sürebilecekleri hiçbir bahaneleri kalmasın**" diyedir.

İnsanların iç ve dış dünyasında, yüce Allah'ın, doğru yola iletici kanıtları vardır. Aynı zamanda yüce Allah, insanların iç ve dış dünyasındaki bu

[184] Nisa Suresi, 163-165.

kanıtları düşünecek aklı da insanlara vermiştir. Ancak yüce Allah'ın kullarına yönelik merhameti ve onlara bahşettiği yeteneğe bu akıl yeteneğine arzuların galip geleceğini takdir etmesi nedeniyle O'nun rahmeti ve hikmeti, "müjdeci ve uyarıcı" peygamberlerin gönderilmesini gerektirmiştir. Bu peygamberler insanlara hatırlatmış, gerçeği onlara göstermiştir. Fıtratlarını uyandırmaya ve akıllarını şehvetlerin ağırlığından kurtarmaya çalışmışlardır. Nitekim bu şehvetler, ya insanların akıllarına perde olmuşlar ya da iç ve dış dünyada yer alan hidayet kanıtlarına ve iman belirtilerine örtü olmuşlardır: "**Hiç kuşkusuz Allah güçlüdür ve hikmet sahibidir.**" Güçlüdür; yaptıklarına karşılık kullarını hesaba çekecek güçtedir. Hikmet sahibidir; her işi hikmetle planlar ve her şeyi yerli yerine koyar. Hiç kuşkusuz yüce Allah'ın takdir edip hoşnut olduğu bu işte, O'nun, gücünün ve hikmetinin etkisi vardır.[185]

Şu varlığa ilişkin muazzam bilgisinin karşısında hayretle duruyoruz. Ona verdiği güç ve enerjilerin, bünyesinde yerleştirdiği hidayet ve sapıklık yeteneklerinin karşısında buluyoruz kendimizi. Bu sonsuz bilgisinin bir sonucu olarak kendisine bahşettiği akıl mekanizmasının büyüklüğüne, iç ve dış dünyada birçok hidayet kanıtlarının ve imanı zorlayıcı işaretlerin bulunmasına rağmen, insanı sadece aklına havale etmediğini görüyoruz. Kuşkusuz yüce Allah, arzu ve heveslerin bu büyük mekanizmayı etkilediğini biliyordu. Varlığın evrelerine ve nefsin gizliliklerine yerleştirilen kanıtların, heva ve hevesler, bilgisizlik ve kusurluluk tarafından perdelendiğini biliyordu. Bu yüzden -peygamber gönderip açıklamadan- hidayet ve sapıklığın sorumluluğunu insana yüklemiştir. Tebliğ ve hidayetten sonra da hayat sistemini belirlemeyi de insana bırakmamıştır. Ancak yüce Allah'ın belirlediği hayat sistemini uygulamayı insana bırakmıştır. Bundan sonrasını da insanın aklına bırakmıştır. Kuşkusuz bu da, geniş alanı insana bahşetmiş olmasından yararlanarak, dilediği şeyin bileşimini ya da analizini yapabilir. Kuşkusuz insan aklı yanılabilir de doğruyu bulabilir de. Yolda ayağı kayabildiği gibi dosdoğru da yürüyebilir.

Şayet müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler gönderilmiş olmasaydı, bunun, Allah'a karşı insanların ileri sürebilecekleri bir mazeret olacağını

---

[185] *Fî Zilâli'l-Kurân*, 2, 805-806.

gerektiren ilahî adaletin karşısında duruyoruz. Bir yaratıcıya, onun birliğine tedbir ve takdirine, güç ve bilgisine şahitlik eden kanıtlarla dolu açık evren kitabına ve gizli nefis kitabına, fıtrata yaratıcısına kavuşma, onu bilme isteği ve eğilimine, onunla evren ve nefislerde yer alan yaratıcının varlığını gösteren kanıtlar arasındaki uyuma, çekiciliğe de denkliğe rağmen. Aynı zamanda insana bahşedilen bu alan, kanıtlar bulup sonuçlar çıkaracak şekilde yaratılmış olmasına rağmen, yüce Allah, tüm bu güçlerin üzerine çullanıp iş görmez hale getiren, bozan yada bastıran yada hükmüne yanılgı ve çelişki bulaştıran zaaf ve etkenlerini bildiğinden, kendisine görülen şeylerle karşı bu mekanizmaya bütünüyle uyandırmak için peygamber göndermediği sürece insanı evren, fıtrat ve aklın karmaşıklığından muaf saymıştır. Amaç bu mekanizmanın peygamberlikte somutlaşan hak terazisine bağlanmasını sağlamaktadır kuşkusuz. İlahî sistemi gözettiği sürece hükümleri doğru olacaktır. İşte ancak o zaman insanı kabullenmeye, uyup uygulamaya zorlar. Aksi takdirde haklılığını yitirerek cezaya layık olur.[186]

Şayet hile ve yanıltma değilse, hata ve şaşkınlıktır şu iddia; "Büyük akıllar, peygamberliğin amaçladığını, peygamberlik olmadan gerçekleştirebilirler." Çünkü akıl, peygamberlik sayesinde doğru bir bakış metodu edinir. Bundan sonra uygulama alanında bir hata yapacak olursa bu, uyarlanmış ancak; hava şartlarından, birtakım etkenlerden ve bu etkenlerin etkisinde kalan madeninin özelliğinden dolayı yanılan bir saatin hatası gibidir. Başıboşluğa ve tesadüflere bırakılmış ayarsız bir saatin hatası gibi değil. İkisinin arasındaki farksa çok büyüktür.

Peygamberliğin gerçekleştirdiği şeyin -bizzat aklın yöntemine göre- başka bir şekilde gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığının ve insan aklının hiçbir zaman kendi kendine yeterli olamayacağının kanıtı, insanlık tarihi boyunca, az bulunur büyük bir aklın, doğruluğu bulma bakımından peygamberliğe bağlı sıradan bir aklın düzeyine çıkamamış olmasıdır. Ne itikadî düşünce bakımından, ne bireysel ahlâk açısından, ne hayat düzeni ne de bu düzenin tek yasama merciine inanma bakımından... Kuşkusuz Eflatun ve Aristo'nun akıllan büyük akıllardır. Hatta, Aristo'nun aklının, insanlığın tanıdığı en büyük akıl olduğunu söylüyorlar. Tabii ki, peygamberlikten ve

[186] A.g.e. 2, 811.

onun yol göstericiliğinden uzak bir akıldır bu. Ancak biz Aristo'un, -kendi nitelendirmesi ile- tanrısına ilişkin düşüncesine baktığımızda, bu düşünce ile, peygamberliğin yol göstericiliği doğrultusunda doğru yolu bulmuş sıradan bir Müslümanın ilahına ilişkin düşüncesi arasında korkunç uçurumlar görmekteyiz.[187]

⁂

Hz. İbrahim (a.s) Ulu'l-Azm Peygamberlerdendir

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*O halde (Resulüm), peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret.*"[188]

Ulu'l-azm peygamberler şunlardır: Hz. Nuh, Hz. İbrahim (a.s), Hz. Musa, Hz. İsa ve Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. Allah Teâlâ'nın Hz. İsa'ya ve diğer ulu'l-azm peygamberlere talimatı Şura suresinde zikredilen şu ifadelerdir: "*Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin*" *diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine (peygamber) seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.*"[189]

Hz. İbrahim (a.s), Allah'ın nebi ve resullere emrettiği dini ikame eden ulu'l-azm peygamberlerdendir. Bu ayet-i kerime Allah'tan ümmet-i Muhammed'e bir hitaptır. Burada onlara şöyle buyuruyor:

- "**Allah size de din kıldı.**" Sizin için bu dine razı oldu, onu izah etti ve netliğe kavuşturdu.
- "**Nuh'a tavsiye ettiğini**" razı olup Nuh'a tavsiye ettiğini.
- "**Sana vahyettiğimizi**" Bu din senin için razı geldiği dinin ta kendisidir ve kulları için de ona razı geldi.
- "**İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi**" Bu dini yani İslam'ı Hz. Adem'den sonra insanlığın babası olan Hz. Nuh ve resul ve

---

187 *Fî Zilâli'l-Kurân,* 2, 811.

188 Ahkâf Suresi, 35.

189 Şura Suresi, 13.

nebilerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v) için seçip razı olduktan sonra Hz. İbrahim (a.s) Halîlullah, Hz. Musa Kelimullah ve Hz. İsa Ruhullah için de seçmiştir. Bunlar ulu'l-azm peygamberlerdir.

– "**Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin**" Hepsine bu dini ayakta tutmayı ve ona sımsıkı yapışmayı tavsiye etmiştir. Onlara bu tevhid inancını ve İslam'ı terk etmelerini yasaklamıştır.

– "**Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi.**" İslam'a, tevhid inancına, La ilahe illallah sözünü söylemeye, putperestliği terk etmeye, yalnızca Allah'a ibadet edip ona ortak koşmamaya, Allah'a teslim olmaya, O'na boyun eğmeye ve itaat etmeye davet edilmeleri müşriklere ağır geldi.

– "**Allah dilediğini kendisine (peygamber) seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.**" Allah kullarından salih olan kimseyi bilir ve onu doğru yola iletir. Onu bütün insanlar arasından seçer. Yani peygamberler insanlara;

- Allah'ın tevhidini,
- Meleklere ve ahiret gününe imanı,
- Öldükten sonra dirilişi ve haşrı,
- Namaz kılmayı, zekât vermeyi, oruç tutmayı, hac etmeyi;
- Doğruluk, sözünde durmak, emaneti yerine getirmek, sıla-i rahim gibi salih amellerle Allah'a yaklaşmayı;
- Cana kıymanın, küfre dönmenin, zina yapmanın, yaratılana eziyet etmenin, hayvanlara eziyet etmenin ve alçak düşürücü işlere girişmenin haram olduğunu emretmişlerdir.

Sayıları farklı olsa bile peygamberlerin dilinden çıkan bu hükümlerin tamamı aynı inancın ve aynı dinin hükümleridir. Ama ibadet ve hukuk konusundaki ayrıntılarında şeriattan şeriata farklılık gösterebilir.[190]

Allah Teâlâ'nın ulü'l-azm peygamberlere meşru kıldığı hükümler kâmil amel ve hikmetten kaynaklanmaktadır. Nitekim bu hükümlerin mezkûr peygamberlere nispetinin altında yatan gaye tüm peygamberlerin üzerinde

[190] Mansûr Temim Netşe, *Hakîkatu'l-Mesîh ve't-Teslîs,* s. 144.

birleştikleri bu hükümlerin eskiden beri süregelen birer din prensibi olduğuna dikkat çekmektir. Burada hitap ise Sevgili Peygamberimizin (s.a.v) ümmetine yöneliktir. Yani size meşru kılınan din Nuh'a ve O'nun ardından gelen şeriat sahibi ulu'l-azm olarak tanınmış peygamberlere emredilen dindir. Allah Teâlâ onlara kesin bir emir vermiştir.

Ayrıca ayet-i kerimede özellikle bu peygamberlerin zikredilmeleriyle şanlarının yüceliğine, büyük şöhrete sahip olduklarına, her birinin diğerinin peygamberliği konusunda uzlaştığı için kâfirlerin kalplerini onlara uymaya çekmeye ve de Yahudilerin Hz. Musa'ya tabi olanlar Hıristiyanlarınsa Hz. İsa'ya tabi olanlar olduğuna işaret edilmiştir.[191]

Allah Teâlâ bütün peygamberlerden söz aldığını haber vermiş ve özellikle de ulü'l-azm peygamberleri zikretmiştir. Kuşkusuz Allah Teâlâ peygamberlerden Nuh, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa'dan bu yoldaki emaneti yüklenmeye, bu yolda istikamet üzere kalmaya, insanlara bu yolu tebliğ etmeye ve gönderildikleri kavimlerde bunu hayata geçirmeye çalışacaklarına dair söz almıştır. Ta ki peygamberlerin tebliğleriyle bahaneleri ortadan kalkan insanlar doğru veya yanlış yolda olmalarından, imanlarından veya küfürlerinden dolayı sorumlu olsunlar. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Peygamberlerden söz almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan, Meryem oğlu İsa'dan sağlam bir söz almışızdır. Allah, doğrulardan doğruluklarını sormak ve inkârcılara can yakıcı azap hazırlamak için bunu yapmıştır.*"[192]

Bu sözleşme ve anlaşma, Hz. Âdem peygamberden son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar değişmeden yürürlükte kalan bir sözleşmedir. Bu, tek bir sözleşme, tek bir hayat sistemi ve tek bir emanet hüviyetine sahiptir. Her biri emaneti kendisinden önceki peygamberden aldığı şekliyle kendisinden sonra gelene teslim etmiştir.

Önce genel bir ifade kullanılıyor: "**Hani biz Peygamberlerden söz almıştık...**" diye. Sonra kendisine Kur'an-ı Kerim indirilen ve âlemlere yönelik evrensel mesajı taşıyan Hz. Muhammed'e (s.a.s) özel olarak işaret

---

[191] Leyla Bilhayr, *Kısasu Uli'l-Azm*, Dâru Tayyibe, Dımeşk, Suriye, I. Baskı, 1432, s. 42.

[192] Ahzâb Suresi, 7-8.

ediliyor. Ardından Peygamberler içinde (ulu'l-azm) büyük olanlara değiniliyor. Bunlar, son Peygamberlikten önce gönderilen büyük risaletlerle görevlendirilmiş Peygamberlerdir. "**Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan söz almıştık.**"

Kendileri ile sözleşme yapılanların açıklanmasından sonra sözleşmenin niteliğine değiniliyor: "**Onlardan pek sağlam bir söz aldık.**" Burada sözleşme sağlam olarak nitelendirilirken ayetin orijinalinde geçen sözleşme anlamındaki "misak" kelimesinin sözlük anlamı göz önünde bulundurulmuştur. Bu sözcük bükülmüş ip anlamındadır. Bu yüzden antlaşmalar ve ilişkiler bu sözcükle ifade edilmiştir. Öte yandan sözcüğün duygulara yönelik mesajının etkinliğini arttıran manevi bir vurgusu da vardır. Bununla yüce Allah ile seçkin kulları arasında; Allah'ın vahyini almak, onu insanlara açıkça duyurmak, hiçbir taviz vermeden, sağa-sola sapmadan onun sistemini tam bir güvenle uygulamak üzere gerçekleşen bu sözleşmenin sağlam ve dayanıklı bir sözleşme olduğu vurgulanmak isteniyor. "**Allah doğrulardan doğruluklarını sormak için böyle yapmıştır.**"

Doğrular müminlerdir. Çünkü doğru sözü söyleyen ve doğru bir inanç sistemine inananlar onlardır. Onların dışındakiler yalancı kimselerdir. Çünkü batıla inanıyor, batıl söz söylüyorlardır. Bunun için ayette kullanılan bu nitelemenin bir amacı, vermek istediği bir mesaj vardır. Müminlerden doğruluklarının sorulması ise, tıpkı bir öğretmenin seçkin ve başarılı öğrencisine, mezuniyet törenine davet edilenlerin huzurunda soru sorup onun başarısını ve yükselmesini sağlayacak cevap almasına benziyor. Onurlandırma, başarıyı duyurma, şahitlerin huzurunda herkese bildirme, ödülün kazanıldığını açıklama, büyük haşir gününde böylesine büyük bir onuru hak edenleri övme amacına yönelik bir sorudur bu.

Doğrulardan başkalarına gelince... Batıl bir inanç sistemine uyan, ya doğru ya da yalan söylemeyi gerektiren en büyük meselelerde, yani inanç meselesinde yalanı tercih edenlere gelince, onlar için hazırlanmış, onları bekleyen bir başka karşılık vardır. Kâfirlere ise can yakıcı bir azap hazırlanmıştır.[193]

⁂

[193] *Fi Zilâli'l-Kur'an*, 5, 2830.

Nübüvvetin Hakikati

Risalet (Peygamberlik), yaratanın kanununu tebliğ etmede yaratan ile yaratılan arasındaki aracı; sultan ile kulu arasındaki elçilik müessesesi; kullarını karanlıklardan aydınlığa çıkarmak ve dünyanın darlığından alıp hem dünya hem ahiret genişliğine erdirmek için Rahman ve Rahim olan Yüce Allah tarafından gönderilen bir çağrıdır. Nübüvvet;

1. Yüce Allah'tan kullarına hediye olarak ihsan edilmiş bir nimet,
2. Onlara lütufta bulunduğu bir fazl-ı keremidir.

Bunlar kendilerine peygamber gönderilen insanlar için peygamberlerin gönderilmelerinin olumlu yönleridir.

Gönderilen peygamberin bizzat kendisi hakkındaki olumlu yönleri ise;

1. Peygamberliğin, Yüce Allah'tan peygamberin kendisine bahşedilen bir nimet olması
2. Tüm insanlar arasından onu seçmesi
3. Tüm yaratılanlar arasından ilahi mevhibelere yalnızca kendisinin mazhar olması gibi yönlerdir.

Peygamberlik, ilimle (tahsille) veya çalışmakla elde edilmez. Çok itaatkâr ve ibadetkâr olmakla; nefsi aç veya susuz bırakmakla da gerçekleşmez. Sersem beyinlilerin zannettiği gibi öyle sıradan, basit bir şey değildir. Peygamberlik başlı başına bir fazl-ı ilahi, rabbanî bir seçimdir. Allah Teâlâ kendinden şöyle haber vermiştir: "*Allah rahmetini dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.*"[194]

Öyleyse nübüvvet, nebinin tercihiyle ve talebiyle gerçekleşmez, elde edilmez. Bu sebepten dolayı müşrikler: "*Bu Kur'ân iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?*"[195] dediklerinde Allah Teâlâ şöyle karşılık vermiştir: "*Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların maişetlerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini diğerine derecelerle üstün kıldık.*"[196] Bunları

[194] Bakara Suresi, 105.
[195] Zuhruf Suresi, 31.
[196] Zuhruf Suresi, 32.

bölüştüren ve insanlardan dilediğine bu üstünlüğü veren Allah Teâlâ'dır. Allah kullarından dilediğini seçer; yarattıklarından dilediğini tercih eder. Allah Teâlâ'dan başka tercih etme hakkına, seçme hakkına sahip olan hiç kimse yoktur.[197]

Peygamberliğe iman etmek Allah Teâlâ'yı bilmeye ve sevmeye ulaştıran yol, Allah Teâlâ'nın rızasına ve cennetine ileten harita ve Allah Teâlâ'nın azabından kurtulmaya ve O'nun bağışlamasıyla kurtuluşa ermeye yönelten güzergâhtır.[198]

Peygamberliğe iman etmek kurtuluşun ve saadetin asıl formülüdür. Bu kapıdan girmeyi başaramayana hidayet ve dalalet, iman ile küfür yollarını ayırmak zor gelir ve böyle bir kimse doğru ile yanlışı birbirinden ayırt edemez.[199]

Kullar, peygamberliğe inanmaya aldıkları nefesten, yedikleri yemekten, içtikleri içecekten daha çok muhtaçtırlar. Çünkü bu ihtiyaçlardan birinden yoksun olan kişinin yalnızca dünyası zarar görmüş olur. Ama peygamber inancından yoksun olan kişinin zararı daha ağır, daha kötüdür; çünkü bu durumda -Allah muhafaza etsin- hem dünyası hem de ahireti zarar görmüş olur. Şüphesiz her mükellef kul Allah Teâlâ'yı bilmeye; O'na iman ve ibadet etmeye; peygamberini bilmeye ve ona itaat etmeye muhtaçtır. İnsanlar ne zaman bir şeyi bilmeye çok ihtiyaç duysalar Allah Teâlâ hikmeti gereği o şeyi kolaylaştırır ve basitleştirir.[200]

İnsanların nübüvveti bilmeye ve resule inanmaya olan ihtiyaçlarından ötürü, Allah Teâlâ yüce kitabında peygamberlik müessesesini burada genişçe

---

[197] İbn Teymiyye, *Kitâbu'n-Nübüvvât,* thk: Abdulaziz b. Salih et- Tûyân, Edvâu's-Selef, Riyad, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1420, M. 2000, Tahkik edenin takdimi 1, 20.

[198] *Kitâbu'n-Nübüvvât,* Tahkik edenin takdimi 1, 20.

[199] A.g.e, s.447; Alî Muhammed Sallabî, *Nuh aleyhisselam ve't-Tûfânu'l-Azîz,* Dâru İbn Kesir, Dımeşk, 1. Baskı, 2020. S. 79.

[200] *Der'u Teârudi'l-Akli ve'n-Nakl,* thk: Muhammed Reşâd Salim, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Suudi Arabistan, 2. Baskı, H. 1411, M. 1991, 9, 66 ve 10, 129.

izah etmeye mahal bırakmayacak net bir biçimde izah etmiştir. Zira geniş izahat vermek konuyu oldukça uzatır.

Peygamberliklerin Kur'ân-ı Kerim'de anlatılması burada açıklamaya gerek bırakmayacak derecede yeterlidir. Çünkü bu mesele dinin direği, peygamberlik davetinin esası, her hayrın kaynağı ve tüm hak yolların ana kavşağıdır.[201]

Allah Teâlâ peygamberleri, kendi ile kulları arasında onlara yararlı ve zararlı olan şeyleri bildirmek, dünya ve ahiretlerine yarayacak şeyleri sağlamak için aracılar kılmıştır. Tüm peygamberler Allah Teâlâ'ya davet etmek, Allah Teâlâ'ya ulaştıran yolu tanıtmak ve Allah Teâlâ'ya ulaştıktan sonraki durumlarını açıklamak üzere gönderilmişlerdir. Peygamberlerin gönderilmesine ilişkin üç esas vardır:

- **Birinci Esas**: Allah Teâlâ'nın sıfatlarını, tevhidini ve kader anlayışını ispat etmeyi, Allah Teâlâ'nın günlerini yani kullarına anlattığı kıssalarda ve verdiği örneklerle dost ve düşmanlarının başına getirdiği olayları hatırlatmayı ihtiva eder.
- **İkinci Esas**: Şeriatları, emredilen ve nehyedilen ve mübah kılınan şeyler ile Allah Teâlâ'nın sevdiği ve sevmediği şeyleri açıklamayı ihtiva eder.
- **Üçüncü Esas**: Ahiret gününe, cennete, cehenneme, sevaba ve cezaya inanmayı ihtiva eder.

Bu üç esas yaratma ve yönetmenin ana omurgasıdır; saadet ve kurtuluş da bu üç esasa bağlıdır. Bu esasları bilmenin tek yolu peygamberlerdir. Zira akıl, her ne kadar bunların varlığının zarurî oluşunu kısaca kavrasa da tek başına bu esasların ayrıntılarına ve hakikatlerine kılavuzluk etmesi mümkün değildir. Örneğin hasta biri, tıbba ihtiyacını ve kendisini tedavi edecek birilerinin varlığını akledebilir ancak, hastalığının detaylarına ve hastalığına şifa olacak ilacın özelliğine ilişkin bilgisi yoktur. Şu bir hakikattir; kulun peygamberliğe olan ihtiyacı hastanın tıp ilmine olan ihtiyacından daha fazladır. Çünkü doktorun yokluğuyla akla gelebilecek en nihaî sonuç bedenlerin ölümü olur. Ama kul, hayatında risalet nurundan nasiplenmemişse, bir daha asla canlanmayacak şekilde kalbi ölmüş yahut

[201] *en-Nübüvvât,* 1, 21.

bir daha asla saadete erişemeyecek şekilde bedbaht olmuş olur. Bu yüzden kurtuluş ancak ve ancak peygambere uymakla mümkündür.[202]Nübüvvet bilgi ve beceriye dayalıdır. Peygamberin bilgi ve beceriyle donanımlı olması lazımdır. Nübüvvet en üstün bilgi, en değerli beceridir. Durum böyle olunca nübüvvet meselesinde doğru sözlü olan yalancıyla nasıl karıştırılabilir ki![203]

⁂

Peygamberlerin Gönderilmelerinin Arka Planında Yatan Hikmet

❖ Nebiler ve Resuller Yaratılmışların Seçkinleridirler, Hak Tarafından Seçilmişlerdir ve Mahlûkatın Onlara İhtiyacı Hayati Öneme Sahiptir

İnsanlar, Allah Teâlâ'nın sevdiği ve razı olduğu şeyleri, sevmediği ve hoşnut olmadığı şeyleri kendilerine ulaştıracak peygamberlere muhtaçtırlar. İsyankâr ve yoldan sapmış birçok kimse, peygamberlerin bulunmasına rağmen şekavet dolambaçlarında bocalayıp durmaktadır. Ya müjdeleyici ve uyarıcı olan bu peygamberler gönderilmeseydi durum ne olurdu!

Peygamberler kulları eğitmek, onları kullara kulluk etmekten alıp kulların sahibine ibadet etmeye yöneltmek üzere gönderilmişlerdir. Onları, yaratılmışa kulluk etme esaretinden, bütün rab diye tapılanları yoktan var eden Allah Teâlâ'ya kulluk özgürlüğüne kavuşturmuşlardır. Allah Teâlâ kim bedbaht kim iyi ortaya çıksın diye onları var ettikten sonra yok edecek, fani olduktan sonra tekrar diriltecektir.

Şayet insanlar uyarılmadan, korkutulmadan başıboş bırakılsalardı cahiller gibi, yolunu kaybeden körler gibi sapkın adetler ve bozuk ahlak girdabında çok zor bir hayat sürerlerdi ve neticede hayat, güçlünün zayıfı ezdiği, asil olanın asil olmayanı hakir gördüğü cehalet dolu bir hayat olurdu. Böylece devam ederdi… Ancak Allah Teâlâ hikmeti gereği kullarını boş yere yaratmamış, onları başıboş bırakmamıştır. Allah Teâlâ

---

[202] *Mecmû'ul-Fetâvâ,* 19, 96-97.

[203] *en-Nübüvvât,* 1, 22.

şöyle buyuruyor: "*Yoksa insan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?*"[204]

Allah Teâlâ kullarına olan merhameti gereği onlara lütfedip müjdeleyici ve uyarıcı olan, onlara rablerinin ayetlerini okuyan, onlara fayda verecek şeyleri öğreten, her ne kadar önceleri apaçık bir sapkınlık içerisinde olmuş olsalar da onlara dünya ve ahiret saadetinin kaynağını gösteren peygamberler göndermiştir.

❖ Allah Teâlâ'nın İnsanlığı Yarattığı En Büyük Gaye, İnsanlığın Kendisine İbadet Etmeleri, O'nu Birlemeleri, Sevdiği İşleri Yapmaları ve Sevmediği Şeylerden Kaçınmalarıdır

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Ve ben, cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.**"[205] İnsan ibadetin hakikatini, Allah Teâlâ'nın neleri sevip neleri sevmediğini, Allah Teâlâ'nın kerih gördüğü ve kabul etmediği şeyleri ancak Allah Teâlâ'nın kulları arasından seçtiği peygamberler vasıtasıyla bilebilir. Allah Teâlâ onları tüm insanlara üstün kılmış, alçaltıcı her türlü ayıptan ve ahlaktan uzak tutmuş, onları mucizelerle ve kuvvetli delillerle desteklemiş, onlara apaçık kanıtlar ve hidayete ulaştıran yolları indirmiş, kendini onlara tanıtmış ve insanları yalnızca kendisine hakkıyla ibadet etmeye davet etmelerini emretmiştir.[206]

❖ Peygamberler Göndermekle İnsanlara Karşı Şahit Getirme

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Peygamberleri müjdeciler ve azab habercileri olarak gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah Teâlâ'ya karşı bir bahaneleri olmasın. Allah mutlak üstündür, yegâne hikmet sahibidir.**"[207]

---

[204] Kıyâme Suresi, 36.
[205] Zâriyât Suresi, 56.
[206] *en-Nübüvvât,* 1, 23.
[207] Nisâ Suresi, 165.

"*Biz bir Peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azab edecek değiliz.*"[208]

"*Eğer biz, onları bundan (peygamber veya Kur'ân'dan) önce bir azab ile yok etseydik, muhakkak "Ey Rabbimiz! Bize bir peygamber gönderseydin de, alçak ve rezil olmadan önce ayetlerine uysaydık, olmaz mıydı?" diyeceklerdi.*"[209]

Allah Teâlâ, kâfirler bize uyarıcı gelmedi şeklinde inkârlarına kılıf bulamasın diye ve küfrün kökünü kazımak için, bir de Allah Teâlâ kim itaatkâr kim isyankâr açıkça belli olsun diye peygamberler gönderdi. Yoksa zaten Allah Teâlâ ezeli ilmiyle kimin kendisine itaat ettiğini kimin isyan ettiğini biliyor. Bunun yanı sıra kullara aksi iddia edilemeyecek kuvvetli bir delil sunmak hedeflenmiştir. Böylece getirilen delile inanarak ihya olan âbad olmuş olur; delilsiz ve burhansız kalan ise helak olmuş olur.

❖ İnsanlar Gaybî Meselelerin Birçoğunu Akıllarıyla İdrak Edemezler; Bu Yüzden Kendilerine Bu Meseleleri Öğretecek Şahıslara İhtiyaç Duyarlar

İnsanlar gaybî konuları bilmezler ve akıllarıyla kavrayamazlar. Örneğin; Allah Teâlâ'nın isimlerini ve sıfatlarını bilmek, meleklerin, cinlerin ve şeytanların varlığını bilmek, Allah Teâlâ'nın kendisine itaat edenlere rıza ve ikram yeri olan cennette ve kendisine isyan edenlere gazap ve alçaltma yeri olan cehennemde neler hazırladığını bilmek gibi… İşte bu gibi sebeplerden ötürü insanların kendilerine bu hakikatleri öğretecek ve mutlaka bilinmesi gereken bu gaybî konuların anlaşılmasını sağlayacak kişilere ihtiyaçları vardır.

Allah Teâlâ gayba iman eden kullarını övmüştür: "*Elif. Lâm. Mîm. O kitap (Kur'ân); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir. Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.*"[210] Şayet Allah Teâlâ peygamberleri göndermeseydi insanlar bu gaybî meseleleri bilemezler

---

[208] İsrâ Suresi, 15.

[209] Tâhâ Suresi, 134.

[210] Bakara Suresi, 1-3.

ve sadece duyu organlarıyla algıladıkları şeylere inanırlardı. İşte kullarına nebi ve resuller göndermekle lütufta bulunan Allah Teâlâ tüm noksan sıfatlardan münezzehtir.

❖ İnsanlık, Allah Teâlâ'nın Üstün Ahlakla Donattığı, Şüpheli ve Küçük Düşürücü Arzulardan Koruduğu Kişilerden İyi Birer Modele Muhtaçtır

Peygamberler hidayet kandilleri, karanlıkları aydınlatan fenerlerdir. İnsanlık onlara uyar, onların siretlerinden ve hayatlarından örnekler çıkarır, selamet yurdu olan cennete ulaşana kadar izlerinden gider ve böylece dünya yolculuklarını bitirip rablerinin kurduğu meydanda yerlerini alırlar.[211]

Peygamberler; ibadet, ahlak ve muamelat alanında ve Allah Teâlâ'nın dini üzere kalma ve yaşama hususlarında kendilerine uyanlar ve itaat edenlere birer rehber ve güzel örnektirler. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Andolsun ki, Rasulullah, sizin için, Allah Teâlâ'ya ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.*"[212]

❖ Peygamberler Nefisleri Islah Etmek, Temizlemek, Terbiye Etmek ve Nefisleri Helak Edecek Her Şeyden Sakındırmak İçin Gelmişlerdir

Peygamberler, insanlığı sırat-ı müstakime ve dosdoğru yola iletmek, güzel ahlaka yönlendirmek ve kötü işlerden uzaklaştırmak namına gönderilmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Çünkü ümmîlere içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.*"[213]

Peygamberlik kullar için bir zaruret, olmazsa olmaz bir zorunluluktur. İnsanlığın peygamberlere olan ihtiyacı her ihtiyacın üstündedir. Peygamberlik dünyanın can damarıdır, ışığıdır ve hayatıdır. Ruhunu, hayatını ve ışığını kaybettikten sonra âlemden geriye fayda kalır mı? Dünya

---

[211] *el-Fetâvâ*, 19, 93-94.

[212] Ahzâb Suresi, 21.

[213] Cum'a Suresi, 2.

karanlık ve mel'anetlidir ancak risalet güneşiyle aydınlanır. İşte kulun durumu da aynen böyledir. Kalbine risalet güneşi doğmadıkça, hayatının ve ruhunun her zerresine ulaşmadıkça o kul karanlıktadır ve ölülerdendir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?*"[214] İşte müminin özelliği budur. Önceleri cehalet karanlığında bir ölüydü; Allah Teâlâ risalet ruhu ve iman nuruyla onu diriltti. Ona insanlar arasında ışığında yürüyeceği bir nur verdi. Kâfir ise karanlıklar içerisinde bocalayan kalbi ölü bir haldedir.[215]

Kulun hem dünyasında hem ahiretinde yararlı olacak şeyleri bilme konusunda peygamberlik gereklidir. Nasıl ki, peygambere uymadan ahirette iyiliğe erişmek mümkün değilse aynı biçimde dünya hayatında da iyiliğe erişmek ancak peygambere uymakla olur. İşte bu yüzden insan ilahî şeriata uymaya mecburdur. Zira insan iki eylemi gerçekleştirme arasında gidip gelir; kendisine fayda verecek şeyleri elde etmesine olanak sağlayan eylem ile kendisine zarar verecek şeyleri giderecek eylem. Şeriat ise faydalı ve zararlı şeyleri açıklayan nurdur. Şeriat Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki nuru, kulları arasındaki adalet terazisi ve içine girenin emniyette olduğu kalesidir. Şeriattan maksat duyu organlarıyla hissedilen zararlı ve faydalı şeylerin arasını ayırmak değildir. Zira bu durum hayvanlar için geçerlidir. Çünkü eşek de, deve de arpa ile toprağı birbirinden ayırt edebilir. Oysaki şeriattan maksat, dünyada ve ahirette kişiye zarar ve fayda veren amellerinin arasını ayırt etmektir. Faydalı amellere örnek olarak;

- İman,
- Tevhid,
- Adalet,
- İyilik,
- Hakkı doğrulamak,

---

[214] En'âm Suresi, 122.

[215] *el- Fetâvâ,* 19, 100.

– Yardımda bulunmak,
– Güvenilir olmak,
– Namuslu olmak,
– Cesur olmak,
– Yumuşak huylu olmak,
– Sabırlı olmak,
– Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker yapmak,
– Akrabayı koruyup kollamak,
– Ana babaya iyi davranmak
– Elinin altındaki hizmetçilere (işçilere) ve komşulara iyi davranmak,
– Hakları yerine getirmek,
– Allah Teâlâ'ya ihlâsla amel etmek,
– Allah Teâlâ'ya tevekkül etmek,
– Allah Teâlâ'dan yardım dilemek,
– Kaderine razı gelmek,
– Allah Teâlâ'nın hükmüne teslim olmak,
– Allah Teâlâ'nın emrine boyun eğmek,
– Allah Teâlâ'nın dostlarını dost edinmek,
– Allah Teâlâ'nın düşmanlarını düşman edinmek,
– Gizli ve aşikâr Allah Teâlâ'dan korkmak,
– Farzları işleyerek O'na yaklaşmak, haramlarından sakınmak ve yalnızca O'ndan sevap ummak,
– Allah Teâlâ'yı tasdik etmek,
– Peygamberlerin getirdikleri tüm haberleri doğrulamak,
– Peygamberlerin emrettikleri tüm emirlerde onlara itaat etmek,

Bunların zıddı olan ameller ise kişinin dünya ve ahirette kötü duruma düşmesine ve zarara uğramasına neden olur.

Peygamberler olmasaydı akıl tek başına dünyada ve ahirette fayda ve zarar veren şeyleri bilemezdi. İşte bu nedenle Allah Teâlâ'nın kullarına verdiği en büyük nimet ve en üstün lütuf onlara peygamberlerini göndermesi, kitaplarını indirmesi ve sırat-ı müstakimi beyan etmesidir. Eğer böyle olmasaydı insanlar tıpkı hayvanlar gibi hatta ve hatta hayvanlardan daha da kötü bir durumda olurlardı. Kim Allah Teâlâ'nın risaletini kabul edip o istikamet üzere yaşarsa insanların en hayırlısı olur; her kim de reddedip istikametten saparsa insanların en şerlisi; köpekten, domuzdan hülasa akılsız tüm hayvanlardan daha kötü bir halde olur.[216]

İnsanların peygamberlere olan ihtiyacına denk hiçbir ihtiyaç yoktur. Peygamberlerin gönderilmelerine olan gereksinimlerinin üstünde bir gereksinim de yoktur. İnsanlar peygamberlere çok muhtaçtır ve aşırı gereksinim duyarlar.[217] İnsanların peygamberlere olan ihtiyacı, güneşe, aya, rüzgâra veya yağmura olan ihtiyaçları gibi değildir. Hatta yaşamaya olan ihtiyaç gibi, gözün ışığa olan ihtiyacı, bedenin yeme ve içmeye ihtiyacı gibi de değildir. Bu ihtiyaç olağanüstü bir ihtiyaçtır. Akla hayale gelebilecek tüm şeylerden daha aşırı bir ihtiyaçtır. Bu yüzden peygamberler Allah Teâlâ ile kulları arasında, emirlerinin ve yasaklarının ulaştırılması hususunda birer aracı ve birer elçidirler.[218]

Kulların peygamberlere gereksinim duymalarına eş değer olabilecek başka bir gereksinim yoktur. Müjdeleyici ve uyarıcı olan peygamberlere olan ihtiyacın bir benzeri ihtiyaç yoktur.[219]

İbn Kayyim el-Cevziyye der ki: Hem dünyada hem ahirette saadet ve kurtuluş ancak peygamberler eliyle mümkündür. Helal ve haram detaylı bir şekilde ancak peygamberler yoluyla bilinebilir. Allah Teâlâ'nın rızasına erişmek de ancak ve ancak onların elleriyle olur. Helal olan ameller, sözler ve ahlak ancak onların yoludur ve getirdikleridir. Peygamber sözleri, amelleri ve ahlakları tüm sözlerin, amellerin ve ahlakların ölçüldüğü

---

[216] *Mecmû'ul-Fetâvâ,* 19, 100.
[217] *en- Nübüvvât,* 1, 27.
[218] *Mecmû'ul-Fetâvâ,* 19, 101.
[219] *en- Nübüvvât,* 1, 27.

makbul terazilerdir. Onlara uymakla hidayet ehli ile dalalet ehli birbirinden ayırt edilir. Onlara olan gereksinim bedenin ruha, gözün ışığa, ruhun yaşama olan gereksinimden daha büyüktür. Hangi zaruret ve ihtiyaç farz edilirse edilsin kulun peygamberlere olan ihtiyacı ondan kat kat fazladır. Ne düşünüyorsun o kişi hakkında; getirdiği yolu ve mesajları göz açıp kapayacak kadar bir an kaybetsen ne olur biliyor musun? Kalbin bozulur ve sudan çıkarılıp tavaya konmuş balığa dönersin! Böyle bir kimse hakkında ne düşünürsün! İşte kalp, peygamberlerin getirdiği şeylerden ayrılırsa kul bu hale hatta bundan daha korkunç bir hale düşmüş olur. Ancak bunu yalnızca diri kalp anlar. Nitekim (şair Mütenebbî'nin de dediği gibi) ölünün aldığı yara ona hiç acı vermez.[220]

Peygamberler, insanlığın önderleridir; insanları hayırlı ve doğru yola iletirler, sapkınlık ve dalalet yollarından ise sakındırırlar. Onlar insanların ahlaki yapılarında ve ibadetlerinde, yaşam biçimlerinde önderleridirler. Allah Teâlâ onlara uymayı, onların yolundan gitmeyi emretmiştir: "*Bunlar, Allah Teâlâ'nın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy.*"[221]

⁂

2. PEYGAMBERLERİN GÖREVLERİ

Peygamberlerin son derece önemli gayeleri, büyük vazifeleri ve yüksek hedefleri vardır. Bazılarını aşağıdaki noktalarda özetledim:

İnsanları Yalnızca Allah Teâlâ'ya Kulluk Etmeye ve Allah Teâlâ'nın Dışındaki Varlıklara Kulluğu Terk Etmeye Davet Etmek

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Andolsun ki biz her ümmete, "Allah Teâlâ'ya ibadet edin ve tağuta tapmaktan sakının" diye (emretmeleri için) bir peygamber gönderdik.*"[222]

---

[220] İbn Kayyim el- Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd,* Beyrut, 1994, 1, 69.

[221] En'âm Suresi, 90; Ömer Ahmed Ömer, *Risâletü'l-Enbiyâ min Şuayb ilâ İsa,* Kahire, 1997, 1, 7.

[222] Nahl Suresi, 36.

"Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona şöyle vahyetmiş olmayalım: "Gerçek şu ki benden başka ilâh yoktur. Onun için bana ibadet edin."[223]

İnsanlara İlahi Hukuku Tebliğ Etmek

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Ey şanlı Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun peygamberlik görevini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah Teâlâ kâfirler toplumunu doğru yola iletmez.**"[224]

İndirilen Dini Hükümleri Tebliğ Etmek

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Ey Peygamberim! Sana da Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara vahyedileni açıklayasın. Belki onlar da düşünürler.*"[225]

Ümmeti Hayra Yöneltmek, Yaptıkları Takdirde Kendilerine Hazırlanan Karşılığı Müjdelemek; Kötülükten Sakındırmak ve İşledikleri Takdirde Kendilerine Hazırlanan Azabtan Korkutmak

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Peygamberleri müjdeciler ve azab habercileri olarak gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah Teâlâ'ya karşı bir bahaneleri olmasın. Allah mutlak üstündür, yegâne hikmet sahibidir.*"[226]

Güzel Örnek Olarak İnsanları Düzeltmek, Söz ve Fiillerde Güzel Örnek Olmak

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Bunlar, Allah Teâlâ'nın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların hidayetine uy. De ki: "Ben ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum. O, sadece bütün âlemlere bir öğüttür.*"[227]

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Andolsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah*

---

[223] Enbiyâ Suresi, 25.
[224] Mâide Suresi, 67.
[225] Nahl Suresi, 44.
[226] Nisâ Suresi, 165.
[227] En'âm Suresi, 90.

Teâlâ'ya ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir."[228]

Allah Teâlâ'nın Şeriatını Kullar Arasında İkame Etmek ve Uygulanmasını Sağlamak

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: (*Sana şu talîmatı verdik): Aralarında Allah Teâlâ'nın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah Teâlâ'nın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır."*[229]

Peygamberlerin Kıyamet Günü Allah Teâlâ'nın Emirlerini Onlara Açıkça Tebliğ Ettiklerine Dair Ümmetlerine Şahitlik Etmeleri

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*O gün her ümmetin içinden kendilerine birer şahit göndereceğiz. Seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz. Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.*"[230]

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık.*"[231]

İşte bu zikrettiklerimiz peygamberlerin değerlerine değer, şereflerine şeref katan görevlerinden bazısıdır. Allah Teâlâ'nın buyruklarını tebliğ etmeleri onlara övünç olarak yeter. Onlara bu yüce rütbeyi tahsis eden ve bu ulu vazifeyi bahşeden yüce Allah tüm noksan sıfatlardan münezzehtir. Allah Teâlâ, bu sevilen hizmeti yürütmek için tüm kulları arasından onları seçmiş ve tercih etmiştir.[232]

⁂

[228] Ahzâb Suresi, 21.
[229] Mâide Suresi, 49.
[230] Nahl Suresi, 89.
[231] Bakara Suresi, 143.
[232] *en- Nübüvvât,* 1, 28-29.

3. PEYGAMBERLERE HAS DURUMLAR

Vahiy

Allah Teâlâ peygamberlere vahyederek onları diğer insanlardan ayrıcalıklı kılmıştır. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, İlâh'ınızın, sadece bir İlâh olduğu vahyolunuyor.*"[233]

Vahiy, peygamberleri diğer insanlardan ayıran bir takım ayrıcalıkları icap ettirir. Mesela; Allah Teâlâ'nın bazı peygamberlerle bizzat konuşması, peygamberlerin bazı meleklerle temas kurmaları ve Allah Teâlâ'nın bir kısım gaybî meseleleri onlara öğretmesi gibi… Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*O bütün gaybı bilir. Fakat gaybını hiç kimseye açmaz. Ancak seçtiği elçiye açar.*"[234] Allah Resûlü'nün (s.a.v) Kudüs'e götürüldüğü İsra ve yedi kat semaya çıkarıldığı Miraç olayı, melekleri ve peygamberleri görmesi, cennet ve cehennemi incelemesi, kabirlerinde azab görenleri görmesi ve azablarını duyması hep bu gaybi şeylerdendir… Hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "*Şayet ölülerinizi defnetmeyeceğinizden korkmasam size kabir azabını işittirmesi için Allah Teâlâ'ya dua ederdim.*"[235]

Peygamberlerin Gözleri Uyur Kalpleri Uyumaz

Allah Teâlâ'nın peygamberlere mahsus kıldığı özel durumlardan biri, peygamberlerin gözlerinin uyuması kalplerinin ise uyumamasıdır. Hz. Enes'ten (r.a) rivayet edilen İsra hadisinde şöyle geçer: "Hz. Peygamber (s.a.v)'in gözleri uyur kalbi uyumaz. Peygamberler hep böyledir; gözleri uyur kalpleri uyumaz."[236]

Şimdi; bu ifadeleri her ne kadar Hz. Enes (r.a) aktarmışsa da onun söylemiş olduğu bir söz değildir. Çünkü - İbn Hacer'in de dediği gibi- böyle

---

[233] Kehf Suresi, 110.
[234] Cin Suresi, 26-27.
[235] *Sahîhu Müslim,* Kitâbu'l-Cennet, 4, 200, Had. No: 2868.
[236] *Sahîhu'l-Buhârî,* Had. No: 3570.

bir meselede şahsi kanaat ileri sürülemez.[237] Allah Resulü (s.a.v) kendinden şöyle bahsetmiştir: "Gözlerim uyur kalbim uyumaz."[238]

Peygamberler Miras Bırakmazlar

Allah Teâlâ'nın peygamberlere mahsus kıldığı bir özel durum da peygamberlerin miras bırakmamalarıdır. Peygamberlerin bıraktıkları mallar artlarından sadaka olur. Hz. Aişe'den (r.a) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: "*Biz miras bırakmayız; bizim geriye bıraktıklarımız sadakadır.*"[239]

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.av.) şöyle buyurdu: "*Varislerim para bölüşmezler. Eşlerimin nafakasından ve işçimin ücretinden geriye bıraktıklarım sadakadır.*"[240]

İşte bu sebepten dolayı Hz. Ebubekir (r.a), Hz. Peygamber (s.a.v)'in hal-i hayatında sahip olduğu mülkiyetinin vefatından sonra varislerinden birine verilmesini engelledi. Eğer Hz. Peygamber (s.a.v)'in yukarıdaki ifadeleri olmasaydı Hz. Ebubekir (r.a) Resûlullah'ın (s.a.v) geriye bıraktığı mülkiyetini varislerine dağıtırdı. Hz. Peygamber (s.a.v)'in varisleri ise kızı Hz. Fatma (r. anha), eşleri ve amcası Hz. Abbas (r.a)'tır. Hz. Ebûbekir (r.a) onlara Hz. Peygamber (s.a.v)'in mallarını vermemeye bu hadis-i şerifi delil gösterdi. Ömer b. Hattab (r.a), Osman b. Affân (r.a), Ali b. Ebî Talib (r.a), Abbas b. Abdülmuttalib (r.a), Abdurrahman b. Avf (r.a), Talha (r.a), Zübeyr (r.a), Ebû Hureyre (r.a) ve başka sahabiler de Hz. Ebûbekir'in (r.a) Allah Resulü'nden (s.a.v) yaptığı bu rivayette O'nu onaylamışlardır.[241]

---

[237] İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî,* 6, 670.

[238] İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî,* 6, 670, Had. No: 3569.

[239] *Sahîhu'l-Buhârî,* Had. No:6730; *Sahîhu Müslim,* Had. No: 1758.

[240] Müsned-i Ahmed b. Hanbel, 5, 463; Müslim, Had. No: 1760.

[241] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* Mektebetü'l-Meârif, Beyrut, 3. Baskı, 1974, 2, 45.

Peygamberlerin Miras Bırakamamasının Hikmeti

Allah Teâlâ peygamberleri dünyalık bırakmaktan korumuştur. Böylelikle peygamberlerin peygamberliğini karalamaya çalışanların eline: "Peygamberler dünyalık elde ettiler ve varislerine bıraktılar" şeklinde konuşmaları için bir koz geçmemiş olur.[242]

Allah Teâlâ'nın "*Süleyman Davud'a varis oldu*"[243] ayet-i kerimesinde geçen miras; ilim, peygamberlik vb. konularda varis olmasıdır, yoksa dünyalık konusunda değil. İbn Kesir bu ayet-i kerimenin altına şu notu düşmüştür: Yani Hz. Süleyman, peygamberlik ve hükümdarlık bakımından Davud'a mirasçı oldu. Buradaki mirasçılıktan kasıt, mal mirasçılığı değildir. Çünkü Hz. Davud'un, Hz. Süleyman'dan başka oğulları da vardı. O'nun malı, sadece Hz. Süleyman'a miras olarak kalacak değildi. Ayrıca sahih hadis-i şerifte sabit olduğuna göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Biz miras bırakmayız, geride bıraktığımız sadakadır.*" Bir başka hadis-i şerifte de Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "*Biz peygamberler topluluğu, miras bırakmayız.*" Doğru konuşan ve sözü tasdik edilen Efendimiz (s.a.v), peygamberlerin mallarının miras olarak bırakılmayacağını haber vermiştir. Bilakis onların bıraktıkları mallar, kendilerinden sonra yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine sadaka olarak verilir. Malları, sadece akrabalarına tahsis edilmez. Çünkü onlara göre dünya, pek basit ve değersizdir. Nitekim onları insanlara üstün kılıp seçerek peygamber olarak gönderen ve üstün kılan Allah katında da dünya, pek basit ve değersizdir.[244]

"*Bana da mirasçı olsun, Yakub ailesine de mirasçı olsun*"[245] kavl-i şerifinde geçen miras da mal bırakmak anlamında değildir. Burada da kastedilen ilim ve peygamberlik mirasıdır. Hadis-i şerifte şöyle buyruluyor:

---

[242] *Minhâcu's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzi Kelâm eş-Şia el-Kaderiyye,* Thk: Muhammed Reşâd Salim, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1406, M. 1986, 4, 195.

[243] Neml Suresi, 16.

[244] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* 2, 17.

[245] Meryem Suresi, 6.

"*Peygamberler altın ve gümüş miras bırakmazlar. Yalnızca ilim bırakırlar. Kim onu alırsa bol bol alsın.*"[246]

İbn Battal ve başkaları şöyle demişlerdir: Peygamberlerin miras bırakmamalarının gerekçesi –Allah daha iyi bilir- şöyledir: Allah Teâlâ onları verdiği risalet görevini tebliğ etmeleri için göndermiş ve buna karşılık bir ücret almamalarını onlara emretmiştir. Nitekim ayet-i kerimede şöyle Hz. Nuh'un dilinden buyrulmaktadır: "*Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden bir ücret istemiyorum.*"[247] Hz. Nuh, Hz. Hud ve diğer peygamberler de böyle demişlerdir. Miras bırakmamalarının hikmeti, onların varisleri için mal topladıkları zannedilmesin diyedir.

Sa'âtî "el-Fethu'r-Rabbânî"de şöyle der: Âlimler demişler ki; Peygamberlerin miras bırakmamalarının hikmetlerinden birisi şudur: Onların varisleri için mal topladığı şeklinde yanlış bir algı oluşmasın. Zira böyle düşünenler helak olur. Yahut varisleri onları ölümlerini bekleyip de helak olmasınlar diyedir. Yahut peygamber ümmetine bir baba mesabesinde olduğundan onun mirası tüm ümmeti için olacaktır. Bu da bir anlamda umumi bir sadakadır.[248]

Peygamberlere Ölüm Esnasında Tercih Hakkı Tanınması

Peygamberlerin diğer insanlardan ayrıldığı bir diğer nokta dünya ile ahiret arasında muhayyer bırakılmalarıdır. Hz. Aişe'den (r.a) rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: "Allah Resulü'nün (s.a.v) şöyle buyurduğunu işittim: "***Ölüm hastalığına yakalanan her peygamber dünyada kalmakla ahirete gitmek arasında serbest bırakılmıştır.***" Hz. Peygamber (s.a.v)'in vefat ettiği son hastalığında kendisine bir boğaz kısılması ve şiddetli bir ses kalınlaşması isabet etmişti. İşte o zaman ben kendisinden şu ayeti işittim: "*Allah Teâlâ'nın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerle, sıddıklarla,*

---

[246] Mansûr b. Râşid et- Temîmî, *el-İsmetu fî Akîdeti Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa,* Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, Suudi Arabistan, H. 1429, s. 42.

[247] Şura Suresi, 23.

[248] Abdulkadir Geylânî, *el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî,* el-Mektebetü's-Sekâfetu'd-Dîniyye, Kahire, Mısır, 1. Baskı, 2014, 15, 192.

şehîdlerle, iyi kişilerle beraber…"[249] Artık ben de bundan Rasûlullah'ın (s.a.v) bu iki dilek arasında muhayyer kılındığını anladım."[250]

Toprak Peygamberlerin Bedenlerini Yemez

Allah Teâlâ'nın nebi ve resullerine yaptığı ikramlarından bir diğeri de; toprak onların bedenlerini yemez/çürütmez. Aradan ne kadar zaman geçse de bedenleri çürümekten korunmuştur. Hadis-i şerifte şöyle geçer: "*Allah Teâlâ yeryüzüne peygamberlerin cesetlerini yemeyi haram kılmıştır.*"[251]

İsmet / Günah İşlemekten Korunmuşluk, Masum Olma

İsmet vasfı da Allah Teâlâ'nın sadece peygamberlere has kıldığı durumlardandır. Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât adlı eserinde ismeti şöyle tarif etmiştir: "İsmet, Allah Teâlâ'nın, peygamberleri öncelikle onlara tertemiz öz vererek koruması sonra onlara fiziki ve ruhi üstünlükler vererek muhafaza etmesi, yardımını onlardan esirgememesi ve hak üzerinde ayaklarını sağlam tutması, üzerlerine sekinet indirmesi ve başarıya ulaştırarak kalplerini haktan sapmaktan koruması" demektir.[252]

Hafız İbn Hacer, Râgıb el- Asfâhânî'nin bu tarifini benimsemiş ve Fethu'l-Bârî'de şöyle demiştir: Peygamberlerin ismeti/korunmuşluğu, eksikliklerden korunmaları; nefsi yönden olgunlukla, yardımla, her işte sağlam hareket etmekle ayrıcalıklı kılınmaları ve üzerlerine sekinet indirmekle korunmalarıdır.[253]

Şeyh Mansûr b. Râşid et-Temîmî yaptığı akademik çalışmasında ismet kelimesini şöyle tarif etmiştir: "İsmet, Allah Teâlâ'nın peygamberleri peygamberlik verilmeden önce, kendilerini kabul etmekten uzaklaştıracak

---

[249] Nisa Suresi, 69.

[250] *Sahîhu'l-Buhârî,* Kitâbu't-Tefsîr, Had. No: 4587.

[251] Sünenü Ebî Dâvûd, Had. No: 1047.

[252] Râgıb el- Asfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân,* s. 337.

[253] İbn Hacer el- Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,* Tahkik ve tashih: Muhammed Fuâd Abdulbâkî- Muhibuddîn el- Hatîb, Daru'l-Marife, Beyrut, Lübnan, H. 1379, 11, 51.

vasıflardan koruması; yalan söylemekten, peygamberlik verildikten sonra tebliğ edilmesi gereken şeyleri saklamaktan koruması; aynı şekilde büyük günah işlemekten koruması ve onlara küçük günahlardan tevbe ve istiğfar ve günahta ısrar etmeme kabiliyeti vermesidir."[254]

⁂

4. NEBİ VE RESULLERE İMAN

Peygamberlere İman İmanın Esaslarındandır

Allah Teâlâ'nın gönderdiği nebi ve resullerine iman etmek iman rükünlerinden bir rükündür. Bir kul, tüm peygamberlere iman etmedikçe ve Allah Teâlâ'nın onları insanlığın hidayet bulması, onları irşad etmek ve insanları karanlıklardan alıp aydınlığa çıkarmak için gönderdiğini kabul etmedikçe imanı gerçekleşmez. Yine onların rablerinden kendilerine indirilen vahyi açık bir şekilde tebliğ ettiklerine iman etmedikçe iman etmiş olmaz. Zira onlar peygamberliği tebliğ etmişler, emaneti yerine getirmişler, ümmete nasihat etmişler ve Allah yolunda bihakkın cihat etmişlerdir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah Teâlâ'ya, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. Allah Teâlâ'nın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır*" dediler."[255]

Yine buyuruyor ki: "*Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah Teâlâ'ya, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır.*"[256]

Sünnet'ten delil ise Hz. Peygamber (s.a.v)'in şu hadis-i şerifidir: "*İman; Allah Teâlâ'ya, meleklerine, kitaplarına, Allah Teâlâ'ya kavuşmaya, peygamberlere ve öldükten sonra dirilmeye inanmandır.*"[257]

---

[254] Mansûr b. Râşid et- Temîmî, *el- İsmetu fî Akîdeti Ehli's-Sünneti ve'l-Cemâati*, s. 51

[255] Bakara Suresi, 285.

[256] Bakara Suresi, 177.

[257] Sahîhu'l-Buhârî, *Kitâbu't-Tefsîr,* Had. No: 4777.

İman olabilmesi için kulun Allah Teâlâ'ya, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, Allah Teâlâ'nın gönderdiği tüm peygamberlere ve indirdiği tüm kitaplara iman etmesi lazımdır.[258]

Kul, Allah Teâlâ'nın bize haber verdiği ve vermediği ne kadar peygamber varsa sınırlama getirmeksizin tümüne iman etmedikçe imanı tamamlanmış olmaz. Allah Teâlâ bize kıssalarını anlatmadığı nice peygamberlerin olduğunu Kur'ân-ı Kerim'de haber vermektedir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var.*"[259]

Biz Allah Teâlâ'nın, kitabında bahsettiği ne kadar peygamberi varsa iman ederiz. Allah Teâlâ'nın onları resuller ve nebiler olarak yarattığına ve isimlerini ise yalnızca onları peygamber olarak gönderen Allah Teâlâ'nın bildiğine inanırız. Hz. Muhammed'e (s.a.v) de iman ederiz. Hz. Muhammed'e (s.a.v) olan imanın öteki peygamberlere olanın iman gibi değildir. Öteki peygamberlere ettiğin iman onların peygamber olduğunu ikrar etmen demektir. Hz. Muhammed'e (s.a.v) ettiğin iman ise O'nun (s.a.v) peygamber olduğunu ikrar etmen ve getirdiği tüm şeylerde O'nu her daim tasdik etmendir. O'nun (s.a.v) getirdiklerine uyduğun zaman farzları eda etmiş, helali helal, haramı da haram kabul etmiş, şüpheli şeyleri bırakmış ve hayırları da çabucak yapmış olursun.[260]

Tek bir peygambere itaat eden tüm peygamberlere itaat etmiş olur. Peygamberlerden birine iman eden tamamına iman etmiş olur. Onlardan birine isyan eden tüm peygamberlere isyan etmiş olur. Birini yalanlayan tümünü yalanlamış olur. Çünkü her bir peygamber diğerini tasdik eder ve "O doğru söyleyen bir peygamberdir" der ve ona itaat etmeyi emreder. Bir

---

[258] *el- Furkân beyne Evliyâi'r-Rahman ve Evliyai'ş-Şeytân,* Thk: Abdulkadir el- Arnâût, Mektebetü Dâri'l-Beyan, Dımeşk, 1. Baskı, 1985, s. 117.

[259] Mü'min Suresi, 78.

[260] *Mecmûu'l-Fetâvâ,* 7, 313.

peygamberi yalanlayan o peygamberi tasdik edenleri de yalanlamış olur. Bir peygambere isyan eden ona itaat etmeyi emreden zata da isyan etmiş olur.[261]

İslam Bütün Peygamberlerin Dinidir

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, "Şüphesiz, benden başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet edin" diye vahyetmişizdir.*"[262]

İslam bütün peygamberlerin dinidir. Hz. Âdem'in indirildiği andan itibaren O'nun dini İslam daveti İslam'dı. Sonra İslam inancı, şirk ilk olarak Nuh kavminde ortaya çıkana kadar O'nun nesli arasında on asır boyunca devam etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ, peygamberi Hz. Nuh'u İslam ile gönderdi. Ardından Cenab-ı Hak, ne zaman şirk ortaya çıksa ve İslam'ın nurları sönse, kavimlerine İslam dinini tebliğ etmeleri için peş peşe peygamberlerini gönderdi.[263]

Dolayısıyla İslam dini ve İslam tarihi, genel anlamıyla insanın bu yeryüzündeki varlığı ile bulunmuş ve bütün peygamberlerin dinidir. Özel anlamıyla İslam'a gelince, o, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) gönderildiği ve genel İslam'ı -ki bu tevhid ve şirkin reddidir- bu ümmetin şer'î hükümleriyle birleştirdiği şeydir. Zira İslam ile bu ümmete helâl olanı helal, haram olanı haram kıldı ve öncekilere yüklenen yükü ve prangaları ondan kaldırdı. Eksiksiz, mükemmel, kolay, kapsamlı, her zaman ve her yerde geçerli, şeriatların sonuncusu geldi. İşte Hz. Peygamber (s.a.v)'in "*Peygamberler babaları bir anneleri farklı kardeşlerdir. Dinleri ise aynıdır*"[264] hadis-i şerifinin anlamı budur.

Bu hadis-i şerif, peygamberlerin farklı annelerin ve tek babanın oğulları gibi olduğunu açıklamaktadır. Bu onların tevhid, İslam, iman ve ahlâk esasları üzerinde ittifak etmeleri ve şeriatlardaki farklılıkları sebebiyledir.[265] Bu din Allah Teâlâ'nın ne öncekilerden ne sonrakilerden

---

[261] A.g.e, 19, 180.

[262] Enbiya Suresi, 25.

[263] Abdulazîz Nasır el-Celil, *Vakafâtun Terbeviyye fî Davi'l-Kurâni'l-Kerim,* 41.

[264] Sahih-i Buharî, Kitabu'l-Enbiya, Had. No. 3443.

[265] Abdulazîz Nasır el-Celil, *Vakafâtun Terbeviyye fî Davi'l-Kurâni'l-Kerim,* 42.

kendisinden başkasını kabul etmediği yegâne dindir. Nitekim tüm peygamberler İslam dini üzereydiler. Allah Teâlâ Hz. Nuh hakkında şöyle buyurmaktadır: "*Nûh'un haberini onlara oku. Hani o, bir vakit kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Eğer benim konumum ve Allah'ın âyetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa, (biliniz ki) ben sadece Allah'a dayanıp güvenmişim. Artık siz de (bana) ne yapacağınızı ortaklarınızla beraber kararlaştırın ki, işiniz size dert olmasın! Bundan sonra bana hükmünüzü uygulayın; bana mühlet de vermeyin! Eğer yüz çeviriyorsanız, sizden zaten hiçbir ücret istemedim. Benim ücretim, ancak Allah'a aittir. Bana Müslümanlardan olmam emredildi.*"[266]

Hz. İbrahim (a.s) hakkında şöyle buyurmaktadır: "*Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de iyilerdendir. İbrahim, bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakub da öyle: "Oğullarım! Allah, sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. Siz de ancak Müslümanlar olarak ölün" dedi. İbrahim, bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakub da öyle: "Oğullarım! Allah, sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. Siz de ancak Müslümanlar olarak ölün" dedi.*"[267]

Hz. Musa hakkında şöyle buyurmuştur: "*Mûsâ, "Ey kavmim! Eğer siz gerçekten Allah'a iman etmişseniz, eğer O'na teslim olmuş kimseler iseniz, artık sadece O'na tevekkül edin" dedi.*"[268] Hz. İsa'nın havarileri hakkında şöyle buyurmuştur: "*Hani bir de, "Bana ve Peygamberime iman edin" diye havarilere ilham etmiştim. Onlar da "İman ettik. Bizim Müslüman olduğumuza sen de şahit ol" demişlerdi.*"[269] Geçmiş peygamberler hakkında şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz Tevrat'ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah'a) teslim olmuş nebiler, onunla Yahudilere hüküm verirlerdi.*"[270] Belkıs'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "*Belkıs, "Ey Rabbim!*

[266] Yunus Suresi, 71-72.
[267] Bakara Suresi, 130-132.
[268] Yunus Suresi, 84.
[269] Maide Suresi, 111.
[270] Maide Suresi, 44.

Şüphesiz ben nefsime zulmetmiştim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum" dedi."[271]

İslam, yalnızca Allah'a teslimiyet anlamını içerir. Bu yüzden O'na ve başkalarına teslim olan müşrik, O'na teslim olmayan ise O'na kulluktan büyüklük taslayandır. Müşrik kişiyle ibadetinde büyüklük taslayan kişi kâfirdir. Yalnızca O'na teslimiyet, sadece O'na ibadet etmeyi ve sadece O'na itaat etmeyi içerir. Bu, Allah'ın O'ndan başkasını kabul etmediği dindir. Bu teslimiyet, ancak her defasında kendisine emrolunan şeyi yaparak uyulmasıyla gerçekleşir. O halde önce bize kayaya yönelmemizi emrettiyse, sonra ikinci olarak Kâbe'ye yönelmemizi emrettiyse, emrettiği zaman iki amelin her ikisi de İslam'a dâhildir. Din, her iki fiilde de ona itaat ve ibadettir. Ancak ibadetin bazı biçimlerinin çeşitliliği –ki bu ibadet eden açısından– olabilir. Yasa, yöntem, hedef ve ibadet farklı olsa bile, peygamberler de öyledir. Bu, dinin bir oluşunu engellemez.[272]

Şeyh Ömer Aşkar şöyle diyor: Bütün peygamberlerin getirdikleri mesajlar, her şeyi bilen, hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan Allah katındandır. Bu nedenle, her biri kendinden öncekinin ve sonrakinin izlediği aynı yolu temsil eder. Kur'an'da bahsi geçen peygamberlerin çağrısına baktığımızda, bütün peygamberlerin çağrıda bulunduğu dinin İslam olduğunu görürüz. "*Hiç şüphesiz Allah katında din İslam'dır.*"[273] Kur'an dilinde İslam, belirli bir dinin adı değil, tüm peygamberlerin haykırdığı ortak dinin adıdır. Hz. Nuh kavmine şöyle diyordu: "*Eğer yüz çeviriyorsanız, sizden zaten hiçbir ücret istemedim. Benim ücretim, ancak Allah'a aittir. Bana Müslümanlardan olmam emredildi.*"[274]

İslam Allah Teâlâ'nın peygamberlerin atası Hz. İbrahim (a.s)'e emrettiği dindir: "*Rabbi ona* "*Teslim ol*" *dediğinde,* "*Âlemlerin Rabbine teslim oldum*" *demişti.*"[275] Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. Yakub evlatlarına şöyle

---

[271] Neml Suresi, 44.

[272] Falih b. Mehdî Âl-i Mehdî ed-Devsûrî, Metâbiu'l-Câmiati'l-İslâmiyye, Medine-i Münevvere, Suud-i Arabistan, 3. Baskı, H.1413, s. 322.

[273] Al-i İmran Suresi, 19.

[274] Yunus Suresi, 72.

[275] Bakara Suresi, 131.

vasiyet etmişlerdir: "*İbrahim, bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakub da öyle:* "*Oğullarım! Allah, sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. Siz de ancak Müslümanlar olarak ölün*" *dedi.*"[276] Hz. Yakub'un evlatları babalarına şöyle cevap vermişlerdi*:* "*Yoksa siz Yakub'un, ölüm döşeğinde iken çocuklarına,* "*Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?*" *dediği, onların da,* "*Senin ilâhına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek bir ilâha ibadet edeceğiz; bizler O'na boyun eğmiş Müslümanlarız.*" *dedikleri zaman orada hazır mı bulunuyordunuz?*"[277] Hz. Musa kavmine şöyle diyordu: "*Mûsâ,* "*Ey kavmim! Eğer siz gerçekten Allah'a iman etmişseniz, eğer O'na teslim olmuş kimseler iseniz, artık sadece O'na tevekkül edin*" *dedi.*"[278] Havariler Hz. İsa'ya şöyle demişlerdi: "*İsa, onların inkârlarını sezince,* "*Allah yolunda yardımcılarım kim?*" *dedi. Havariler,* "*Biziz Allah yolunun yardımcıları. Allah'a iman ettik. Şahit ol, biz Müslümanlarız*" *dediler.*"[279] Ehl-i kitaptan bir grup Kur'an-ı Kerim'i işitince şöyle demişlerdi: "*Kur'an kendilerine okunduğu zaman,* "*Ona inandık, şüphesiz o Rabbimizden gelen gerçektir. Şüphesiz biz ondan önce de Müslümandık*" *derler.*"[280] İslam, en eski tarihi çağlardan Hz. Muhammed (s.a.v) dönemine kadar peygamberlerin ve onların takipçilerinin dillerinde dönen genel bir slogandır.[281]

Yeryüzündeki İlk İnanç Tevhid İnancıdır

Bu gerçek, yeryüzünde bilinen ilk akidenin Cenâb-ı Hakk'ın tevhidine dayalı İslâm olduğu gerçeğidir. Bunu "Yaratılışın Başlangıcı ve Âdem'in Yaratılışı" ve "Hz. Nuh ve Büyük Tufan" kitaplarımda anlatmıştım. Zorlayıcı argümanlar, parlak ve sağlam deliller, sözde "karşılaştırmalı dinler âlimlerinin" karıştırdığı her şeyi reddeder. Tevhidi inancın geç bir aşaması olarak ele alan bu ve diğer evrimciler, bunun öncesinde, tanrıların çoğulluğu ve

---

[276] Bakara Suresi, 132.

[277] Bakara Suresi, 133.

[278] Yunus Suresi, 84.

[279] Al-i İmran Suresi, 52.

[280] Kasas Suresi, 53.

[281] Ömer Süleyman el-Aşkar, *er-Rusul ve'r-Risâlât,* mektebetü'l-Felâh, Lübnan, Dâru'n-Nefâis, Kuveyt, 4. Baskı, 1989 s. 243.

ikiliği, doğal güçlerin tanrılaştırılması, ruhların tanrılaştırılması ve güneşlerin ve gezegenlerin tanrılaştırılmasının çeşitli aşamalarının var olduğunu iddia etmişlerdir. Belli tarihi, psikolojik ve siyasi faktörlerin yönlendirdiği bir yaklaşıma dayanan bu kötü niyetli çalışmaların sonuncusu, semavi dinlerin, ilahi vahiylerin ve Allah'ın mesajlarının temelini yıkmayı ve dinlerin insan yapımı olduğunu ve zamanla insan düşüncesinin gelişmesiyle geliştiğini kanıtlamayı amaçlamaktadır.

Peygamberlerin çağrısının tek bir çağrı, yani Cenab-ı Hakk'a ibadet ve tevhid çağrısı olduğu zihinlere iyice yerleşince, o zaman tevhidle o kapsamlı tevhid ve ibadet kavramını, yani insanları Allah'tan başkasına kulluk yapmaktan, tüm kapsayıcılığıyla yalnızca Allah'a kulluğa çıkarmayı kastediyoruz. İnsanların sadece dilleriyle birlemelerini ya da zahiri ibadetlerle Allah'a yönelmelerini değil. Yoksa bu durumda onların kalpleri, ilim kaynakları ve kanunları Allah'tan başkasının yanında kalır.

Peygamberlerin mesaj ve çağrılarındaki görevi, bu sınırlı tevhid ve iman kavramından daha kapsamlıdır. Tevhide çağrı bu sınırlı anlamda olsaydı, Allah'ın peygamberlerinin tüm bu yoğun çabalarını ve müthiş fedakârlıklarını hak etmeyecekti.[282]

Peygamberlerin Çağrısı Aynıdır

Bütün peygamberlerin dile getirdikleri, bütün peygamberlik görevlerinin baş maddesini oluşturan tek ve ölümsüz çağrıya değinmek istiyoruz. İbadeti ve kulluğu birlikte yüce Allah'a sunma çağrısı. Kur'an-ı Kerim, bu çağrıyı bize her peygamberin dilinden şöyle aktarıyor; "Ey soydaşlarım, Allah'a kulluk (ibadet) ediniz, O'ndan başka bir ilahınız yoktur." Biz tek Allah'a "ibadet etmeyi, sürekli biçimde dünya ve ahiretle ilgili bütün konularda tek Allah'a kapsamlı biçimde boyun eğmek" şeklinde açıkladık. Çünkü "ibadet" kelimesi sözlük anlamı ile bu demektir. Çünkü "ibadet" kökünden türemiş bir fiil olan "abede" "boyun eğdi, baş eğdi, eğildi" anlamlarına gelir. Yine aynı kökten türemiş bir kelimenin oluşturduğu "Tarıkun muabbedün" tamlaması "düzleştirilmiş, yürünmeye elverişli duruma getirilmiş yol"

[282] Abdulazîz Nasır el-Celil, *Vakafâtun Terbeviyye fî Davi'l-Kurâni'l-Kerim,* 45.

demektir. Yine bu kökten türemiş "Abbedehu" ifadesi "ona boyun eğdirdi, onu emri altına aldı" anlamına gelir. Zaten Kur'an-ı Kerim'in Mekke'deki ilk muhatapları olan ve "ibadet" etme emrini alan Araplar bu kelimenin içeriğini bildiğimiz "kulluk amaçlı hareketler" ile sınırlı görmüyorlardı. Hatta Kur'an, Mekke'de onlara ilk seslendiği günlerde henüz bu "kulluk içerikli hareketler" farz kılınmamıştı bile. O günün Arapları bu kelimeyi ilk duyduklarında onun "yüce Allah'ın bütün emirlerine uyarak O'nun dışındakilerin boyunlardaki her türlü itaat halkalarını söküp atmak" demek olduğunu biliyorlar, bu kelimeden bu anlamı çıkarıyorlardı.

İlahın birliği; Rabbin birliği; yönlendirici merciin birliği; yasa kaynağının birliği; hayat sisteminin birliği; insanların kapsamlı biçimde benimseyecekleri egemen merciin birliği; otoritenin birliği. İşte bunca peygamberlerin gönderilişine, uğrunda bunca zahmetli çabaların harcanmasına, tarih boyunca gerçekleşmesi için bunca işkenceye ve acıya katlanılmasına değen tek yüce amaç budur. Bütün bunlar, yüce Allah böyle bir sonuca -haşa- muhtaçtır diye yapılmamıştır. Çünkü O'nun hiçbir canlıya ve hiçbir şeye ihtiyacı yok. Bütün bu çabaların gerisinde yatan sebep şudur: İnsan hayatının dirlikli, düzenli, tutarlı, üst düzeyli ve "insana yaraşır" bir hayat tarzı olabilmesi için sosyal hayatı, her yanı ve yönü ile kesin etkisi altında tutan böylesine yaygın bir "birlik" sisteminin var olması şarttır.[283]

Yukarıdakilerin hepsinden, peygamberlerin dinlerinin ve çağrılarının bir olduğu, yani İslam'ın çağrısı olduğu ve insanları insanlara ibadetten insanların Rabbine ibadete yöneltmek, dünyanın darlığından genişliğine, dinlerin zulmünden İslam'ın adaletine çıkarmak olduğunu anlıyoruz. Ayrıca, tüm mesajların üzerinde anlaşmaya vardığı ve çağrıda bulunduğu başka hususlar da vardır ki, onlar Allah'ın insanları üzerinde yarattığı ahlak ve değerlerdir. Her mesajda ona çağrıda bulunmayı ve onu korumayı ve onunla çelişenleri reddetmeyi görmekteyiz. Tüm peygamberlerin çağrısı bunları içermektedir. Bu çağrının içeriği değiştirilemez, neshedilemez. Ana-babaya saygıyı, ahlâkı, zulmün ve haksız yere öldürmenin yasaklanmasını, öksüze iyi muameleyi, insanlar arasında adaleti, kibir ve gururu yasaklamayı,

[283] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1902-1903.

cömertliği ve sadakati teşvik etmeyi, hıyanet etmeyi yasaklamak gibi hususları içerir ve tıpkı tevhid ve imanın rükünleri gibidirler.[284]

Asıllarda Birlik, Furu'larda Farklılık

Allah, iman esasları ve yerleşik değerler dışında, her elçiye kavmi için özel, kapsamlı ve eksiksiz bir şeriat koymuştur. Bu şeriatlar peygamberden peygambere farklılık gösterebilir, bazıları da uyuşabilir. Allah Teâlâ bütün şeriatları Hz. Muhammed'e (s.a.v) verdiği tam ve kapsamlı şeriatla mühürlemiştir. Bu şeriat ebedidir. Allah Teâlâ yeryüzünü ve üzerindekileri miras alana kadar her zaman ve her yerde kulların yararına hükümler içerir. Allah Teâlâ'nın "*Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol koyduk*" kavl-i şerifinin anlamı budur.[285]

Abdurrezzâk Afîfî şeriatların farklılıkları ve peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v) şeriatıyla şeriatların tamamlanması hususunda şöyle der: Allah'ın kulları üzerindeki rahmet ve lütfunun kemalinden ve daha önce kendileri hakkında söz geçen kimselere karşı delil getirmedeki hikmetinin kemalinden ötürü her peygamberinin şeriatını, kavminin ihtiyaç duyduğu her şeyi kuşatan ve devletini kurmak, varlığını korumak, işlerini düzeltmek ve varlığını sürdürmeye ilerletecek her şeyi içine alan şeriat kılmıştır. Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Gerçekten benden önce hiç bîr peygamber geçmemiştir ki bildiklerinin hayırlısını ümmetine göstermesi ve bildiklerinin kötüsünden onları sakındırması boynuna borç olmasın!*"[286] Her şeyden önce, zaruriyatı, haciyatı ve en iyi ve en basit şekilde tamamlayan unsurları içeriyordu… Geçmiş milletler, peygamberler tarafından yönetiliyordu. Ne zaman bir peygamber vefat etse, onun yerine bir peygamber gelirdi. Vahiy sürekliydi ve yasamadaki gelişme geleneği ve hükümlerin kademeli olarak ilerlemesi bu toplumların şeriatında yer alıyordu. Şeriat'ın birçok ayrıntısı ve hükmü geçiciydi, bu nedenle sonraki şeriat, milleti yükseltmek, eğitmek ve ihtiyacını karşılamak ve millete karşı adaletsizliğin ve Rabbinin

---

[284] Abdulazîz Nasır el-Celil, *Vakafâtun Terbeviyye fî Davi'l-Kurâni'l-Kerim,* 47.

[285] Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli Âyi'l-Kurân,* Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 1992, 10, 385.

[286] Sahih-i Müslim, *Kitâbu'l-İmâret,* Had. No: 1844.

kanunlarına isyanının bir cezası olarak maslahat gereği kaldırılması gereken hükümleri kaldırırdı.

Allah Teâlâ Hz. İsa'nın peygamberliği hususunda şöyle buyurmaktadır: "*Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildim ve Rabbiniz tarafından size bir mucize de getirdim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.*"[287]

Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamberliği hususunda ise şöyle buyurmaktadır: "*Rahmetim ise her şeyi kapsamıştır. Onu, bana karşı gelmekten sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım. Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resûle, o ümmî peygambere uyan kimselerdir. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır. Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura (Kur'an'a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.*"[288]

Yine şöyle buyurmaktadır: "*Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine yasaklanmış olduğu hâlde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle önceden kendilerine helâl kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık. İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azap hazırladık.*"[289]

Ümmet-i Muhammed'e gelince, onun tabi olduğu şeriat bütün şeriatların sonu ve kendisine uyduğu peygamber de peygamberlerin sonuncusu olup ondan sonra bir peygamber yoktur. Allah'ın hikmeti, Ümmet-i Muhammedin şeriatının onlar için umumî ve kıyamete kadar kalıcı olmasını, bütün dinî ve dünyevî menfaatlerini garanti altına almasını, hayatlarının her yönünü düzenlemesini, her işlerinde onları başka kanun ve yasalara muhtaç bırakmamayı gerekli kılmıştır. Zaman ne kadar uzarsa uzasın, medeniyet ve kültür bakımından çağlar boyunca ne kadar farklılık gösterirse göstersin, fikirleri akıl ve aptallık bakımından ne kadar farklılık

[287] Âl-i İmran Suresi, 50.
[288] A'raf Suresi, 156-157.
[289] Nisa Suresi, 160-161.

gösterirse göstersin ve şartları güç, zayıflık, zenginlik ve fakirlik bakımından değişirse değişirsin bu hüküm değişmez.[290]

⁂

5. HZ. İBRAHİM KISSASININ KUR'AN'DAKİ EHEMMİYETİ

Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssası, Hz. Musa kıssasından sonra en uzun Kur'an kıssasıdır ve bir cüzden fazla alan kapsamaktadır. Ayetleri Mekke döneminin başlarında nazil olmuş ve Medine döneminin sonuna kadar devam etmiştir. Demek ki, Kur'an-ı Kerim'de bu kadar geniş yer alan ve bu vahyin nüzulünde bu kadar uzun bir zamana yayılan Hz. İbrahim (a.s) kıssası, Kur'an-ı Kerim'in amaç ve hedeflerine ulaşmasında önemli bir etkiye sahiptir.[291] Bu hedeflerin bir kısmı şöyledir:

Hz. İbrahim (a.s) İnsanlık İçin En Büyük Örnektir

Hz. İbrahim (a.s) kıssası, İslam'a bağlılığı/teslimiyeti temsil eden bir kişiliğin özelliklerini ortaya koymuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Ben seni insanlara önder yapacağım.*"[292] Yine şöyle buyurmaktadır: "*Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi.*"[293] Yine şöyle buyurmaktadır: "*Yoksa Musa'nın ve Allah'ın emirlerini bütünüyle yerine getiren İbrahim'in sahifelerindeki şu hakikatler kendisine haber verilmedi mi?*"[294]

Hz. İbrahim (a.s) hem kendi devrinde ve hem de her devirde tevhidin sembolü olmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İbrahim bunu, belki dönerler diye, ardından gelecekler arasında kalıcı bir söz yaptı.*"[295]

---

[290] Abdurrezzak Afîfî, *el-Hikmetu min İrsâli'r-Rusul,* Dâru's-Samî'î, Riyad, Suudi Arabistan, 2. Baskı, 1999, s. 30-32.

[291] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* Amman, 1992, s. 15.

[292] Bakara Suresi, 124.

[293] Nahl Suresi, 120.

[294] Necm Suresi, 37.

[295] Zuhruf Suresi, 28.

Hz. İbrahim (a.s), evlatlarına bu kelimeyi emretti ve onlar da ona icabet edip onu kendisinden sonraki nesillere aktardılar ve ardından da "Allah'tan başka ilah yoktur" tevhid sözü devam etti. Ondan sonra da bunu kesintisiz olarak devam ettiren peygamberler gelmiştir. Ta ki Hz. İsmail'in neslinin sonuncusu, peygamberlerin mührü ve Hz. İbrahim (a.s)'ın oğulları arasında O'na en çok benzeyen, tevhide ve yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet eden, küfür ve şirkle her şekilde savaşan Hz. Muhammed (s.a.v) gelene dek devam etmiştir.[296]

Halis Tevhid İnancı

Hz. İbrahim (a.s) kıssası, Hz. İbrahim (a.s)'den Hz. Muhammed'e (s.a.v) tüm peygamberlerin dininin saf tevhid olduğunu göstermektedir. Bu, Müslümanların dinlerinin en iyi din olduğuna olan güvenlerini derinleştirir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Babanız İbrahim'in dinine uyun.*"[297] Yine şöyle buyurmaktadır: "*Kimin dini, iyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir?*"[298] Yine şöyle buyurmaktadır: "*İşte en doğru din budur.*"[299]

Hz. İbrahim (a.s) kıssası aynı zamanda, halis tevhid inancından herhangi bir sapmanın, bir kişinin onların soyundan olsa bile peygamberlerle olan bağlantısını kaybettiğini göstermektedir. İşte Hz. İbrahim (a.s), tevhid dininden ayrılan babasından uzaklaşmıştı: "*Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı.*"[300] Babasına karşı tutumu böyleyse sonraki nesillerde Hz. İbrahim (a.s)'ın dininden ayrılanlara nasıl olur?[301]

İşte Hz. İbrahim (a.s) kıssası, tek tanrılı dinden sapan müşrikler ve Hz. Musa ve Hz. İsa'nın mesajından sapan ve insanlığa önderlik etmek

---

296 İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 16.
297 Hac Suresi, 78.
298 Nisa Suresi, 125.
299 Yusuf Suresi, 40.
300 Tevbe Suresi, 114.
301 İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 16.

namına dini istismar ederek kendilerine kutsallık atfeden ve dinden yararlanan Yahudi ve Hıristiyanlara bir cevaptır. Hz. İbrahim (a.s) kıssası, bu insanların Hz. İbrahim (a.s)'ın dini üzerinde olmadıklarını ve onunla hiçbir bağlarının olmadığını ispatlamaktadır. Çünkü Hz. İbrahim (a.s)'ın gerçek mirası sadece iman mirasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Şüphesiz, insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü'minlerdir. Allah da mü'minlerin dostudur.*"[302]

Hz. İbrahim (a.s) ile Müslümanlar Arasındaki İlişkinin Derinliği

Hz. İbrahim (a.s) kıssası, peygamberlerin babası Hz. İbrahim (a.s) ile Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v) tabi olan Müslümanlar arasındaki bağı derinleştirmiştir. Hz. İbrahim (a.s) Kur'an-ı Kerim'de Mekkî ve Medenî olan 25 surede 69 defa kez zikredilmiştir. Hz. İbrahim (a.s) kıssasının sahneleri, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yerlerinde 17 cüze dağıtılmıştır. Bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın daima akılda olduğu ve Müslümanlar tarafından asla unutulmayacağı anlamına gelir. Çünkü o, tevhidin ve İslam'ın bir sembolü ve tüm Müslümanlar için bir rol modelidir. Bu tefsir, Hz. İbrahim (a.s)'ın En'am Suresi'ndeki kıssasını Hz. Muhammed'e (s.a.v) hitaben şöyle diyerek doğrulamaktadır: "*İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy.*"[303] Bu mana Kur'an-ı Kerim'in kastettiği manadır: "*Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi.*"[304]

Farz ve nafile namaz müminlerin ruhlarında bu manayı derinleştirmek için gelmiştir. Başlangıçta kıbleye yönelerek Hz. İbrahim (a.s)'ın inşa ettiği Kâbe-i Şerife yöneliriz ve sonunda, son oturuşta rivayet edilen dua (Salli-Barik) ile bitiriyoruz. Hac ibadeti de bu anlamı derinleştirmek

[302] Al-i İmran Suresi, 68.
[303] En'am Suresi, 90.
[304] Meryem Suresi, 41.

amacıyla gelmiştir. Cenab-ı Hakk'ın "*İnsanları hacca davet et*"[305] buyurarak kendisine emrettiği gibi Hz. İbrahim (a.s)'ın Hac için yaptığı duaya cevaben başlangıçta telbiye getirilerek (Lebbeyk Allahümme Lebbeyk…) başlayan ihrama girmek gerekmektedir. İbadetlerin sonunda Hz. İbrahim (a.s)'ın inşa ettiği Kâbe'nin etrafını veda tavafı yapmak gerekmektedir. Bunlar, Safa ile Merve arasında Sa'y yapmak, Zemzem kuyusu, Makam-ı İbrahim ve kurban gibi Hz. İbrahim (a.s)'ı, oğlu Hz. İsmail'i ve eşi Hz. Hacer'i hatırlatan diğer hac menasikine ektir. Bize Hz. İbrahim (a.s)'ı hatırlatmak için dualar da gelmiştir.

İbn Mesud'un (r.a) Hz. Peygamber'den (s.a.v) rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v) buyurdu ki: "***Miraca götürüldüğüm gece ibrahim'i (a.s.) gördüm. Bana şöyle dedi: "Ey Muhammed! Ümmetine selâm söyle ve onlara bildir ki, Cennet toprağı hoş ve temiz suyu tatlı ve kendisi düz ve boş bir arazidir. Bitkileri ise, "Sübhanallahi ve'l-hamdülillah ve lâ ilahe illallahu vallahü ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billâh"tır.***"[306]

Meleklerin Sıfatları ve Görevleri

Hz. İbrahim (a.s) kıssası bize meleklerin bazı sıfatlarını ve görevlerini açıklamıştır. "Meleklere İman" İslam inancının rükünlerinden biridir. Bu sıfatlar, Allah'ın elçilerinin Hz. İbrahim (a.s)'e bilgili çocuk "Hz. İshak" ve O'nun arkasından "Hz. Yakup"u müjdelemeye geldiklerinde Hz. İbrahim (a.s)'ın misafirleriyle yaşadığı sahnesinde ortaya çıkmaktadır. Kıssa, meleklerin yiyip içmediklerini, insan suretine girme kabiliyetlerine sahip olduklarını, onların Allah'a isyan etmeyen, kendilerine emrolunanları yerine getiren şerefli kullar olduklarını ispat eder.

Allah Yoluna Çağrıda Diyalog ve Hicretin Önemi

Hz. İbrahim (a.s) kıssası bize Hz. İbrahim (a.s)'ın diyalog, Allah'a davet ve O'nun emirlerine uyma konularında değerli tecrübeler kazandırmıştır. O, çocukluğundan ihtiyarlığına kadar bize örnektir. Kıssa aynı zamanda bize Hz. İbrahim (a.s) tarafından yetiştirilen eşi ve çocukları gibi diğer

---

[305] Hac Suresi, 27.

[306] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 17.

kişilerin de değerli deneyimlerinden de istifade etmeyi sağlamaktadır. Kısa, bu ailenin mübarek olduğunu, bir İslami eğitim okulu olduğunu ve hiçbir İslami eğitimde bu okulun müfredatından asla vazgeçmeyeceğimizi ortaya koyuyor. Bu tecrübelerin ayrıcalığı, tamamen Allah rızası için olmaları ve sağlam bir inançtan kaynaklanmalarıdır. Bir başka ayrıcalık ise, Müslümanlar için bir rol model olarak normal bir kişilik için farklı topraklarda ve farklı ortamlarda gerçekleşen çeşitli deneyimlerdir. İşte Hz. İbrahim (a.s) kıssası, Müslümanlar arasındaki farkındalığı derinleştirir ve birden fazla alandaki tecrübelerini arttırır.

Müslümanların Kudüs ile Bağlantısı

Hz. İbrahim (a.s) kıssası, Müslümanların Kudüs'le olan bağını derinleştiriyor ve onu Müslümanların inancının hiçbir şekilde vazgeçilemez bir parçası haline getiriyor. Hz. İbrahim (a.s), Irak'tan Kudüs ve çevresine göç etmiş, oraya yerleşmiş, yörelerinde yaşamış, orada vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Mezarı da Halilurrahman şehrindedir. Hz. İbrahim (a.s) Filistin'den Mısır'a, Hicaz'a ve diğer ülkelere seferlere çıkmış ve en sık seferleri Filistin'den Mekke-i Mükerreme'ye oğlunu ve eşini ziyaret etmek ve Allah'ın kendisine emrettiği Haccı eda etmek için yaptığı seyahatler olmuştur. Hz. İbrahim (a.s)'ın bu mükerrer seyahatleri, Mescid-i Haram ile Mescid-i Aksa arasındaki bağı asla taviz verilmemesi ve ihmal edilmemesi gereken Müslüman akidesinin bir parçası haline gelmiştir. İsra ve Mi'rac olayı da, bu bağlantıyı tekrar teyit etmek için Efendimiz Hz. Muhammed'e (sav) tarafından gerçekleşti. Bu anlam, Müslümanların birkaç ay boyunca Mescid-i Aksa'ya yönelmelerinde daha da derinleşti. Müslümanların Mescid-i Aksa ile bağlantısı gitgide arttı. Hz. Ömer'in Mescid-i Aksa'yı fethi gerçekleşti. Hz. Ömer, anahtarlarını almak için şahsen Mescid-i Aksa'nın fethine katıldı. Tüm bunlar Beytü'l-Makdis'in inananların kalbindeki önemini teyit etmektedir. İşte böylece Hz. İbrahim (a.s) kıssası, Müslümanların Beytü'l-Makdis ile bağlantısının çok eski olduğunu ve Hz. İbrahim (a.s)'den bu yana insanlık tarihinde derin kökleri olduğunu kanıtlamaktadır.[307]

---

[307] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 19.

Kur'an-ı Kerim'in Allah Katından Olduğunun İspatı

Hz. İbrahim (a.s) kıssası, Kur'an-ı Kerim'in, her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah'tan geldiğini ispat eder. Delillerden bazıları şöyledir:

a) Surelerin farklı konularına ve nazil oldukları farklı zaman dilimlerine rağmen Hz. İbrahim (a.s) kıssasının sahnelerini aktarmada çelişki bulunmaması. Bu, Yüce Allah'ın da buyurduğu gibi Kur'an-ı Kerim'in Allah katından olduğuna dair açık bir delildir: "*Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.*"[308]

b) Hz. İbrahim (a.s) kıssasının her bir sahnesi ile O'ndan bahseden surenin konu ve bağlam açısından bu şaşırtıcı tutarlılığı, Kur'an-ı Kerim'in Allah'tan geldiğini teyit etmektedir. Zira bu tutarlılık bir tür mucizedir.

c) Hz. İbrahim (a.s) kıssasının sonuçlarından biri şudur: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.*"[309] Bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatındaki son sahnelerden biridir. Bu sahne kıssaya sanatsal bir sonuç olarak hizmet edebilecek bir sahnedir. Güçlü ve etkili bir sahne olduğu ve sonu açık olduğu için perdeyi kapattıktan sonra da hayal gücünü sürekli meşgul ediyor. Bu, Kur'an'ın Allah'tan geldiğini tasdik eden bir mucizedir. Ayrıca, bundan sonra sonuç kısmındaki manaların idrak edilmesi de, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini teyit etmektedir: Hz. İbrahim (a.s)'ın sesini bütün insanlara kim ulaştırdı da, hac ve umre için her derin yoldan bu davete geldiler? Elbette O, Yüce Allah'tır ve bu, Kur'an'ın Allah'tan geldiğini teyit eder.[310]

---

[308] Nisa Suresi, 82.

[309] Hac Suresi, 27.

[310] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 19.

Allah'ın Kanunlarından İstifade Etmek ve Onları Güzelce Uygulamak

Hz. İbrahim (a.s) kıssası bazı sünnetleri ve kanunları ortaya koymaktadır. Örneğin:

- Peygamberlerin inkâr edilmesi ve onların imtihan edilmesi bir kanundur.
- Allah yolunda her fedakârlığın karşılığı bu dünyada ve ahirette ödenir.
- Yeryüzünde güçlenme ve zafer ancak imtihan, çaba ve çileden sonra gelir.

Son olarak, Hz. İbrahim (a.s) kıssasının Kur'an-ı Kerim'deki önemine dair bu sekiz nokta örnek olarak verilmiş ancak bunlarla sınırlı kalmamıştır. Zira Kur'an kıssasının her bir sahnesi, gerçek hayatta belirli bir durumu ele almak ve birden fazla hedefe ulaşmak için yerinde zikredilmiştir.[311]

⁂

6. HZ. İBRAHİM KISSASI SAHNELERİNİN BİRDEN FAZLA SUREYE DAĞITILMASININ HİKMETİ

Hz. İbrahim (a.s) kıssasının sahneleri çok sayıda Mekkî ve Medeni sureye serpiştirilmiştir. Bu serpme öyle rastgele ve boşuna değil, hikmet gereği ve kasıtlı olarak yapılmıştır. Bunlardan 3 hikmeti zikredebiliriz:

1) Hz. İbrahim (a.s) kıssasının her bir sahnesi tek başına bir kıssa olmaya uygundur ve uygun dersi verir. Bu nedenle, Hz. İbrahim (a.s) kıssasının sahneleri Kur'an-ı Kerim'in her bir yanına bu şekilde dağıtılırken, Hz. Yusuf kıssasının sahnelerinin tek bir surede toplanmış olduğunu görüyoruz. Çünkü Hz. Yusuf kıssasının sahneleri birbiriyle bağlantılıdır ve surenin konu bütünlüğünü korumak için onları birbirinden ayırmak mümkün değildir.
2) Hz. İbrahim (a.s) kıssasında geçen her sahne, konu ve genel atmosfer açısından anlatıldığı bağlama uygundur. Örneğin Mekkî surelerde tıpkı Hz. İbrahim (a.s)'ın putperestliğin batıllığını, gezegenlere

[311] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 19.

ve yıldızlara tapınmanın geçersizliğini kanıtlamak, tevhidin bütün peygamberlerin dini olduğunu ispatlamak için babası ve kavmi ile yaptığı diyalog gibi İslami hareketin gerçekliği ile güçlü bir ilişkisi olan sahnelere rastlıyoruz. Bu, Hz. Muhammed'in (s.a.v) dininin, Hz. İbrahim (a.s)'ın dini ile aynı olduğu anlamına gelir. Ayrıca bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın dininden olduklarını iddia eden ancak Allah'tan başka putlara, gezegenlere, yıldızlara tapan ve aynı zamanda Hz. Muhammed'in (s.a.v) dinine karşı savaşan Mekke'deki Araplara da bir cevaptır.

Ayrıca Medeni surelerde de örneğin Hz. İbrahim (a.s)'ın varisleri konusunda dinler arasındaki çekişme, Kâbe'nin inşası ve insanları hacca çağırmak gibi Hz. İbrahim (a.s)'ın mirasının bir inanç mirası olduğu, akrabalık ve kan mirası olmadığını kanıtlamak için sahnelerin yeni realite ile alakalı olduğunu görüyoruz. Hz. İbrahim (a.s) de kendisine en yakın olan insanları reddetti. Küfründen emin olduğu zaman Babası Azer'den uzaklaştı. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi.*"[312] Buna binaen Hz. İbrahim (a.s), Yahudiler, Hıristiyanlar ve müşrikler gibi kendisine nispet edilen tüm iddia sahiplerinden beridir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi.*"[313]

3) Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim (a.s) kıssasından sahnelerin serpiştirilmesi, Hz. İbrahim (a.s)'ın tevhid çağrısının ve yalnızca Allah'a eden ibadet bir sembolü ve hak yolun bir mihenk taşı olduğuna işaret eder. Tevhide, Allah'a ibadete, şirkle ve küfürle mücadeleye çağrıda bulunan bu sembol akılda kalmalıdır ve bir Müslüman bunu asla unutmamalıdır. Çünkü Hz. İbrahim (a.s), onun rol modeli ve örneğidir. Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'deki şu buyruğunda bu anlam kastedilmiştir: "*Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece*

[312] Tevbe Suresi, 114.

[313] Al-i İmran Suresi, 67.

dürüst bir kimse, bir peygamber idi."[314] Bu, Hz. İbrahim (a.s) hakkında doğru ve teyit edilmiş bilgilerin Kur'an-ı Kerim'de yer aldığını gösterir.[315]

Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasının parlak yönlerini gösteren Peygamberimiz Hz. Muhammed'den (sav) rivayet edilen sahih hadislerde de şüphe yoktur. Hz. İbrahim (a.s), Yahudiler gibi çeşitli maddi ve ticari kabiliyetleri olan veya "Rum- Habeşistan" gibi Hıristiyanlığı kabul eden ve Arap Yarımadası'na komşu olan büyük teşekküllerin ve ülkelerin mevcudiyeti gibi Arap Yarımadası'nda varlıkları bulunan ehl-i kitap arasında seçkin bir konuma sahiptir. Hz. İbrahim (a.s)'ın seçilmesi, yalnızca Arap soyuna değil, aynı zamanda milletler arasındaki ilişkilere, özellikle de kendilerini Araplar da dâhil olmak üzere, okuma yazma bilmeyen diğer halklardan üstün gören ehl-i kitap milletlerine köklü bir bağ sağlamıştır.[316]

Arapların tarih boyunca hac ziyaret mekânı olan Kâbe'nin inşasına katılan oğlu Hz. İsmail aracılığıyla kendilerini Hz. İbrahim (a.s)'e atfettiklerini de unutmuyoruz. Araplar arasında soy o kadar önemlidir ki, soyu olmayanların Arap olmadığını düşünürlerdi. Bu nedenle, Kur'an söylemi tektanrıcılık kavramını ve Yüce Allah'a ibadet ve yüce İslam'a çağrı fikrini pekiştirmek için büyük dedeleri Hz. İbrahim (a.s)'ın biyografisine ayrı bir önem atfetmiştir.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'deki hikayesi gerçektir. Ne Tevrat'ta ne de İncil kitaplarında böylesine doğru, hakikat ve tahrif ve tezyiften uzak tam bir hakikat vardır. Bu da, seçkin Kur'an söyleminin dokusuna saflık, sağlamlık ve derinlik katmaktadır. Çünkü o, önünden veya arkasından batılın ilişmediği Yüce Allah'ın yüce kitabıdır. Hz. İbrahim (a.s), Kur'an söyleminde işte bu şekilde seçkin bir konuma ulaşmıştır. Allah Teâlâ O'nun hakkında şöyle buyurmuştur:

---

[314] Meryem Suresi, 41.

[315] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 21.

[316] Ahmed Hayri el-Ömerî, *el-Bevsaletu'l-Kurâniyye*, Dımeşk, 2005, s. 56-57.

"*Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi.*"[317]

"*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[318]

"*İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır.*"[319]

"*Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: "Ben seni insanlara önder yapacağım.*"[320]

"*Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir?*"[321]

"*De ki: "Allah, doğru söylemiştir. Öyle ise hakka yönelen İbrahim'in dinine uyun. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.*"[322]

Hz. İbrahim (a.s), Allah'ın dostu, peygamberlerin babası ve Kâbe-i Mükerreme'nin mimarıdır. İnşaallah açıklaması daha sonra gelecek olan büyük nitelikleri ile ayırt edilmiştir.

⁂

7. HZ. İBRAHİM'İN KUR'AN-I KERİM'DE ZİKREDİLDİĞİ YERLER

Kur'an-ı Kerim ayetleri, Hz. İbrahim (a.s)'ın biyografisinden ve hayatından birden fazla yerde ve sûrede bahsetmiştir. O, insanların imamı ve Allah'ın resulü ve peygamberidir. Biyografisinde bizi doğru yola ve alemlerin Rabbi katındaki hak dine yönlendiren birçok iman dersi ve imani anlam vardır.

---

317 Nahl Suresi, 120.
318 Enbiya Suresi, 51.
319 Mümtehine Suresi, 4.
320 Bakara Suresi, 124.
321 Bakara Suresi, 130.
322 Bakara Suresi, 95; İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 57.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Bakara Suresi'nde Anlatılması

Onun kıssası Bakara Suresi'nde üç yerde zikredilmiştir:

Birinci Yer:

Kıssa 124 – 141'nci ayetlerde zikredilmiştir. Ayetler Hz. İbrahim (a.s)'ın ve salih zürriyetinin insanlara imam yapılmasından, Hz. İbrahim (a.s)'ın Kâbe'ye yakın olan makamının mescit yapılmasından, Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'in Allah'ın mukaddes evini inşa ederken dua etmelerinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın dininden –ki o İslamdır-, çocuklarına Müslüman olmalarını ve Müslüman olmadan ölmemelerini öğütlemesinden bahsetmektedir. Ayetlerde ayrıca Yahudilerin ve Hıristiyanların Hz. İbrahim (a.s)'e uydukları iddialarına da değinilmiş, Hz. İbrahim (a.s)'ın ve O'ndan sonra gelen tüm peygamberlerin tevhid çağrısı sahipleri olduğunu açıklanmıştır. Ayetler, Yahudilerin ve Hıristiyanların Hz. İbrahim (a.s) hakkındaki argümanlarını ve polemiklerini yalanlamış, Hz. İbrahim (a.s)'ın ve O'ndan sonra gelen peygamberlerin Yahudi veya Hıristiyan olduklarını kabul etmemiş, onların Müslüman olduklarını kaydetmiş ve Yahudi ve Hıristiyanları Hz. İbrahim (a.s)'e bağlılıktan uzak saymıştır.

İkinci Yer:

Kıssa surenin 258'nci ayetinde geçmektedir. Hz. İbrahim (a.s)'ın ilahlık iddiasında bulunan adaletsiz kral ile karşılaşmasını anlatır. Hz. İbrahim (a.s)'ın ona hayat ve ölüm verenin Allah olduğunu söylediğinde kralın kendisinin diriltme ve öldürmeye kabiliyeti olduğunu iddia edişinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın de ona güneşin yönünü değiştirmesi ve onu batıdan getirmesi üzerine meydan okumasından ve bu yüzden kafir kralın şaşırıp kala kalmışlığından bahseder.

Üçüncü Yer:

Kıssa surenin 260'nci ayetinde zikredilmiş ve Hz. İbrahim (a.s)'ın Rabbinden, ölüleri nasıl dirilteceğini kendisine gösterme isteğinden bahsetmiştir. Bu, Yüce Allah'ın kudretinden şüphe etmek anlamına gelmemektedir. Bilakis kalbini yatıştırmak içindi. Dört kuş aldı, her dağa

birer parça koydu, sonra onları yanına çağırdı ve onlar da peşinden koşarak geldiler.[323]

Hz. İbrahim (a.s)'ın Al-i İmran Suresi'nde Anlatılması

Al-i İmran suresi, Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasından sahneler veya makamlar zikretmemekte, aksine ona intisap etme ve üzerinde bulunduğu dinin hakikatini anlatmaktadır. Al-i İmran suresi, Yahudiler, Hıristiyanlar ve müşrik Araplar arasında cereyan eden tartışmalar hakkında nazil olmuştur. Onların Hz. İbrahim (a.s)'le hiçbir bağlantılarının olmadığını belirtmektedir.

* Al-i İmran Suresi'nin ayetleri, Allah'ın Hz. İbrahim (a.s) ailesini ve İmran ailesini alemler üzerinde seçmesine işaret eder. (Bkz. 33. ayet)

* Ayetler, Yahudilerin ve Hıristiyanların kendilerini Hz. İbrahim (a.s)'e nisbet etmelerini reddetmektedir. (Bkz. 65. ayet)

* Hz. İbrahim (a.s)'ın Hanif bir Müslüman olduğu, Yahudi, Hıristiyan veya müşrik olmadığı ortaya çıktı. (Bkz. 67. ayet)

* Hz. İbrahim (a.s)'e en yakın olanların, kavminden ona iman edenler, sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) ve kavmi olduğundan söz edilmektedir. (Bkz. 68. ayet)

* Ayetlerde Yahudi ve Hıristiyanlara Hz. İbrahim (a.s)'ın dinine uymaları ve İslam'a girmeleri emredilmektedir. Allah'a ibadet için yeryüzünde kurulan ilk ev olan Kâbe'nin Hz. İbrahim (a.s) tarafından inşa edildiğine işaret eder. Hz. İbrahim (a.s)'ın Beytu'l-Haram'daki makamını zikreder ve Müslümanlara Beytu'l-Haram'ı haccetmelerini ve orayı mescit edinmelerini emretmektedir. Bu da (95 – 97) ayetlerde zikredilmektedir.[324]

Hz. İbrahim (a.s)'ın En'am Suresi'nde Anlatılması

En'am Suresi, 74'ncü ayetten 86'ncı ayete kadar olan ayetlerinde Hz.

---

[323] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 305.

[324] A.g.e. 1, 306.

İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. En'am Suresi'ndeki ayetler, Hz. İbrahim (a.s) ile babası arasında geçen diyaloğun bir bölümünü sunmaktadır. Ayetlerin ifadesine göre, Hz. İbrahim (a.s) babasının Allah'tan başkasına tapmasını kabul etmemektedir. Daha sonra ayetler, Hz. İbrahim (a.s) ile kavmi arasındaki tartışma sahnesinden bahsediyor, diyalektik ve kanıtlayıcı bir mantıkla gezegenlerin tanrı olduğunu geçersiz kılıyor ve onlara Allah'a olan inancını ve taptıkları şeylerden beri olduğunu bildiriyor. Daha sonra ayetler O'nun soyundan gelen peygamberlere atıfta bulunur ve surenin son ayetleri Hz. İbrahim (a.s)'ın 116'nci ayetteki Haniflik olan dininin gerçeğine atıfta bulunur.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Hud Suresi'nde Anlatılması

Hud Suresi, 69 ila 76'ncı ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, meleklerin Hz. İbrahim (a.s)'e insan suretinde geldiklerini, onları tanımadığını ve melek oldukları için onlara sunduğu yemeği yemediklerini ve Hz. İbrahim (a.s) ve eşi Hz. Sare'ye Hz. İshak'ı müjdelemelerini, Hz. Sare'nin bundan duyduğu şaşkınlığa verdikleri yanıtı ve Hz. İbrahim (a.s)'e Hz. Lût'un zalim kavmini yok etme görevlerini anlatmaları bildirmektedir. Ayetler bize Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasının her sahnesinde geçerli olan karakteristik özellikleri anlatmaktadır. "*Çünkü İbrahim çok içli ve Allah'a yönelen bir kimseydi.*"[325]

Hz. İbrahim (a.s)'ın İbrahim Suresi'nde Anlatılması

Kendi adını taşıyan İbrahim Suresi 35 ila 41'nci ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasının bir sahnesinden bahseder. Bu ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın oğlu Hz. İsmail'i ve annesini Hicaz'da ekinsiz bir vadide nasıl bıraktığını ve Rabbine insanları onların etraflarında toplaması, onlara güzel şeyleri rızık olarak vermesi ve kendisini ve oğullarını şirkten koruması için dua etmesinden, Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın doğumu da dahil olmak üzere kendisine bahşedilen nimetler için Allah'a şükretmesinden bahseder.[326]

---

[325] Hud Suresi, 75.

[326] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 307.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Hicr Suresi'nde Anlatılması

Hicr Suresi 51 ila 60'ncı ayetlerde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, meleklerin insan suretinde kendisine geldiklerine, O'na çocuk müjdelediklerine ve Lût kavmini helak etmek niyetinde olduklarını ona bildirdiklerine değinmektedir.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Meryem Suresi'nde Anlatılması

Meryem Suresi 41 ila 50'nci ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler O'nun babasına Allah'ı inkar etmeyi bırakıp Allah'ın dinine girmesi için yaptığı çağrıya atıfta bulunmakta ve babasının bu çağrıyı reddetmesinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın kavminden uzaklaşmasaından ve Allah'ın O'na Hz. İshak'ı ve ardından Hz. Yakub'u nimet vermesi hakkında söz etmektedir.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Enbiya Suresi'nde Anlatılması

Enbiya Suresi 51 ila 73'ncü ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın babasını ve kavmini Allah'tan başkasına tapmamaya ve onları Allah'a inanmaya davet ettiğinden, onların putlarını kırmasından, insanların gözleri önünde mahkeme edilmesinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın kendisine atılan iftira karşısındaki başarısından, imtihan sırasında kendilerine karşı delil getirmesinden ve onunla tartışmaları neticesinde bozguna uğradıktan sonra onu ateşle yakmaya başvurmalarından, Allah'ın O'nu ateşten kurtarmasından, Hz. Lût ile mübarek Filistin topraklarına çıkışı ve Allah'ın O'na Hz. İshak'ı ve ardından Hz. Yakup'u vererek lütufta bulunmasından bahseder.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Hac Suresi'nde Anlatılması

Hac Suresi, 26 ila 29'ncu ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, surenin konusu olan hac, menasik, mukaddes ev ve kurban konularına uyan hikayesinin bir anlık görüntüsünü sunmaktadır. Hac Suresi'ndeki ayetlerde Hz. İbrahim (a.s)'den, Allah'ın kutsal evini inşa etmesinden, onu hazırlamasından ve ibadete hazır hale getirmesinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın insanları hacca çağırmasından ve insanları hac yapmaya,

menasiki yerine getirmeye ve Allah'ın şiarlarını yüceltmeye davet etmesinden bahsedilmektedir. Surenin son ayeti olan 78'nci ayette, Allah'ın Müslümanların üzerine yüklediği görevi hatırlatmaktan ve babaları Hz. İbrahim (a.s) ile olan bağlarından ve onlara "Müslüman" ismini ilk kullananın O olduğundan söz edilir.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Şuara Suresi'nde Anlatılması

Şuara Suresi, 69 ila 89'ncu ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının ve kavminin kafirliğini reddettiğinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmini Allah'ın dinine girmeye davet etmesinden, Allah'tan başka taptıklarından beri oluşundan, Allah'a yönelişinden, ahiret günü düşüncesinden bahsetmekte ve o gün galip gelenlerden olmak için yaptığı duasına işaret etmektedir.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Ankebut Suresi'nde Anlatılması

Ankebut Suresi, 16 ila 27'nci ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmini yalnızca Allah'a kulluk etmeye çağırmasından ve başkalarına tapınmayı reddetmesinden sonra onları Allah'ın bazı sıfat ve fiilleriyle tanıştırmasından bahseder. Ayetler ayrıca kavminin O'nun bu güzel çağrısına onu ölümle veya yakmakla tehdit ederek karşılık verdiğinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın onların tuzaklarından kurtulmasından sonra Hz. Lût'la birlikte Filistin'e hicret ettiğinden ve Allah'ın O'na Hz. İshak'ı ve ardından Hz. Yakub'u vererek nimetlendirdiğinden de söz eder.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Saffât Suresi'nde Anlatılması

Saffat Suresi, 83 ila 113'ncü ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın sıhhatli bir kalbe sahip olmasına ve kavminin putlara tapmasını kabul etmeyişine, putlarını parçalamasına, kavminin onu yakmaya kalkışmalarına, Allah'ın onu ateşten kurtarmasına, oğlu Hz. İsmail'in doğumuna, rüyada oğlunu boğazlamasını görmesine, oğluyla birlikte Allah'ın emrine teslimiyetine, diğer oğlu Hz. İshak'ın

peygamber olarak müjdelenmesine ve Hz. İshak'ın oğullarının salih ve iyi olanlarına Allah'ın lütfuna değinmektedir.[327]

Hz. İbrahim (a.s)'ın Zâriyât Suresi'nde Anlatılması

Zâriyât Suresi, 24 ila 34'nci ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, meleklerin Hz. İbrahim (a.s)e'e misafir olarak gelişlerinden, Hz. İshak'ın doğumunu kendisine ve eşine haber vermelerinden, karısının şaşkınlığına karşılık vermelerinden ve Hz. İbrahim (a.s)'e Lût kavmini helak etme niyetlerini haber vermelerinden bahseder.

Hz. İbrahim (a.s)'ın Mümtehine Suresi'nde Anlatılması

Mümtehine Suresi, 4 ila 6'ncı ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Ayetler, Hz. İbrahim (a.s) ve sadık takipçileri için büyük bir iman tutumundan söz etmektedir. Bu tutum, kâfir kavimlerine karşı masum olmaları ve bir tek Allah'a iman edinceye kadar onlara düşmanlık ve kin beslediklerini ilan etmeleridir. Bu tutum, müminleri Hz. İbrahim (a.s) ve O'nun etbaına uymaya davet etmekte ve Hz. İbrahim (a.s)'ın babasına karşı tavrının hakikatini göstermektedir.

Şunu söyleyebiliriz: Hz. İbrahim (a.s) kıssası, Kur'an-ı Kerim'de çeşitli yerlerde ard arda zikredilmiştir. Bununla amaç, Bakara Suresi'nden başlayarak daha sonra Al-i İmran, En'am, Hud, İbrahim, Hicr, Meryem, Enbiya, Hac, Şuâra, Ankebût, Saffât, Zariyat ve Mumtehine ve diğer surelerdeki olaylar ve sahneler, her mü'min için bir örnek ve bir öğüt olsun.[328]

Hz. İbrahim (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'in Diğer Surelerinde Anlatılması

Hz. İbrahim (a.s) kıssasından pasajlar içeren başka sureler de vardır. Bunlar arasında:

---

[327] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 309.

[328] A.g.e, 1, 310.

- **Nisa Suresi 125. ayet:** Hz. İbrahim (a.s)'ın Hanif dinine uyanlara övgü, e Allah'ın Hz. İbrahim (a.s)'ı dost edindiğine bir gönderme vardır.
- **Tevbe Suresi 114. ayet:** Hz. İbrahim (a.s)'ın babası için mağfiret dilediğine ve onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine apaçık belli olunca, Hz. İbrahim (a.s)'ın babasına beri olduğunun bir ifadesi vardır.
- **Nahl Suresi 120 ve 123. ayetler:** Hz. İbrahim (a.s)'ın Allah'a itaat eden, dosdoğru bir ümmet olduğu ve müşriklerden olmadığı bildirilir ve Hz. İbrahim (a.s)'ın dinine uyma emri vardır.
- **Zuhruf Suresi 26. ayet:** Hz. İbrahim (a.s)'ın, kâfir kavminden beri olduğunu haber verir.
- **Hadid Suresi 26. ayet:** Hz. Nuh ve Hz. İbrahim (a.s)'ın peygamberliğine ve onların zürriyetine peygamberlik verildiğine atıfta bulunulmaktadır.

Yusuf, Ahzab, Şura, Necm ve A'la gibi Allah'ın peygamberlerinden ve elçilerinden bahsetme bağlamında ya da peygamberlerin bazı konumlarını övmek bağlamında Hz. İbrahim (a.s)'den bahsetmekle yetinen sûreler de vardır.[329] Hz. İbrahim (a.s)'ın adı Kur'an-ı Kerim'de 25 surede ve 63 ayet içerisinde toplamda 99 kez geçmektedir.[330]

Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrahim (a.s)'ın doğum yeri ve zamanı, çocukluğu ve yetiştirilişi hakkında bir bilgi vermemiştir. Hz. İbrahim (a.s)'ın doğduğu yer konusunda ihtilafa düşülmüş. Ben bu konuda tarihçilerin farklı görüşler ileri sürdüklerini beyan ettim.[331]

Nesefî tefsirine göre Hz. Nuh ile Hz. İbrahim (a.s) arasında 2640 sene vardır. Salebî tefsirine göre Hz. İbrahim (a.s) tufandan 1263 sene sonra, Hz. Adem'in yaratılışından ise 3337 sene sonra doğmuştur. Görünen o ki, mütekaddim alimlerin bu konuda alıntı yaptıkları Tevrat'ta belirtilen tarihler kesin değildir ve birbiriyle uyuşmamaktadır. Dr. Abbas Mahmud

---

329 Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 311.

330 Ömer Ahmed Ömer, *Risâletu'l-Enbiya min Şuayb ilâ İ'sa,* 1, 181.

331 *Risâletu'l-Enbiya min Şuayb ilâ İ'sa,* 1, 183.

Akkâd, Hz. İbrahim (a.s)'ın daha önce de bahsettiğimiz gibi M.Ö. 20. yy ile 17. yy arasında yaşadığını öne sürmektedir.[332] Kazıların gösterdiği ve tarih kitaplarında ve Eski Ahit'te yer alan şey de budur.[333]

⁂

[332] Mahmud Akkad, *İbrahim Ebu'l-Enbiya,* s. 23, 68, 99, 166, 207, 234.

[333] Abdurrahman Hasan Habenneke'l-Meydanî, *el-Akidetu'l-İslâmiye ve Ususuha,* Dâru'l-Kalem, Beyrut, Dımeşk, 2. Baskı, 1979, s. 519.

İkinci Bölüm

HZ. İBRAHİM'İN EN'AM, MERYEM, ENBİYA, ŞUARA, ANKEBUT VE SAFFÂT SURELERİNDE GEÇEN KISSASI

Birinci Konu:
Hz. İbrahim (a.s)'ın En'am Suresi'ndeki Kıssası, Babası ve Kavmi ile Gezegenlere ve Yıldızlara Tapınma Konusundaki Diyaloğu

İkinci Konu:
Hz. İbrahim (a.s)'ın Meryem Suresi'ndeki Kıssası ve Babasıyla Diyaloğu

Üçüncü Konu:
Hz. İbrahim (a.s)'ın Enbiya Suresi'ndeki Kıssası, Babası ve Puta Tapan Kavmi ile Diyaloğu

Dördüncü Konu:
Hz. İbrahim (a.s)'ın Şuara Suresi'ndeki Kıssası

Beşinci Konu:
Hz. İbrahim (a.s)'ın Ankebut Suresi'ndeki Kıssası

Altıncı Konu:
Hz. İbrahim (a.s)'ın Saffât Suresi'ndeki Kıssası

Giriş

Bu bölümde Cenab-ı Hakk'a çağrı, O'na iman, Hz. İbrahim (a.s)'ın babası ve kavmi ile diyaloğu, tartışmaları, iddiasının gücü, maruz kaldığı imtihanlar, göçler ve musibetlere ışık tutmaya çalışacağız. Bu aşamada Allah O'na hidayet vermiş, yakin mertebesine ulaşmış ve ilgi ve alakasını babasının ve Irak topraklarındaki kavminin hidayetine yöneltmişti.

Birinci Konu

HZ. İBRAHİM'İN EN'AM SURESİ'NDEKİ KISSASI, BABASI VE KAVMİ İLE GEZEGENLERE VE YILDIZLARA TAPINMA KONUSUNDAKİ DİYALOĞU

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*İbrahim, babası Azer'e, "Putları tanrı olarak mı benimsiyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti. Yakinen bilenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk: Gece basınca bir yıldız gördü, "işte bu benim Rabbim!" dedi; yıldız batınca, "batanları sevmem" dedi. Ayı doğarken görünce, "işte bu benim Rabbim!" dedi, batınca, "Rabbim beni doğruya eriştirmeseydi and olsun ki sapıklardan olurdum" dedi. Güneşi doğarken görünce "işte bu benim Rabbim, bu daha büyük!" dedi; batınca, "Ey milletim! Doğrusu ben ortak koştuklarınızdan uzağım" dedi. Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana, doğruya yönelerek çevirdim, ben ortak koşanlardan değilim." Milleti onunla tartışmaya girişti. "Beni doğru yola eriştirmişken, Allah hakkında benimle mi tartışıyorsunuz? O'na ortak koştuklarınızdan korkmuyorum, meğer ki Rabbim bir şeyi dilemiş ola. Rabbim ilimce her şeyi kuşatmıştır; hala öğüt kabul etmez misiniz?" dedi. "Allah'a koştuğunuz ortaklardan nasıl korkarım? Oysa siz, Allah'ın, size, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden ne diye korkayım? Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Eğer biliyorsanız söyleyin. İman edip de imanlarına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların*

hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır. İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir. Ona İshak'ı, Yakub'u bağışladık, her birini doğru yola eriştirdik. Daha önce Nuh'u ve soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u -ki işlerini iyi yapanlara böylece karşılık veririz-, Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı -ki hepsi iyilerdendir-, İsmail'i, Elyesa'ı, Yunus'u, Lût'u -ki hepsini dünyalara üstün kıldık- doğru yola eriştirdik. Babalarından, soylarından, kardeşlerinden bir kısmını seçtik ve doğru yola eriştirdik. Bu, Allah'ın kullarından dilediğini eriştirdiği yoludur. Eğer ortak koşsalarda amelleri boşa çıkardı. Kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiklerimiz işte bunlardır. Kafirler onları inkar ederlerse, inkar etmeyecek bir milleti onlara vekil kılarız. İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, onların yoluna uy, "Sizden buna karşılık bir ücret istemem, bu sadece herkes için bir hatırlatmadır" de."[1]

⁂

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN KUR'AN-I KERİM'DE ÇOKÇA ANILMASI

Hz. İbrahim (a.s) figürü Kur'an söyleminde önemli bir yer tutmuştur. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen bütün peygamberler arasında merkezi bir şahsiyettir. O'nun kişiliğine olan bu ilgi belki de çeşitli mezhepler ve fırkalar arasındaki konumundan kaynaklanmaktadır. Gerek müşrikler gerek Yahudi ve Hıristiyan ehl-i kitap olsun O'nun üstünlüğünü kabul eder ve O'na bağlı olmaktan şeref duyarlar.[2]

O, din tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Paleontoloji[3] bilimcileri bile, Hz. İbrahim (a.s)'ın tarihini araştırmaya hevesli olduğu kadar başka hiç kimsenin tarihini araştırmaya bu denli hevesli değildir.[4]

---

1 En'am Suresi, 74-90.

2 Abdurrahman Halelî, *Risâlâtu'l-Enbiya* "*Dinun Vahid ve Şerâiu İdetun*", Merkezeu Nemâ, Beyrut, 1. Baskı, 2015, s. 73.

3 Paleontoloji, taşılbilim ya da fosilbilim. Fosilleri veri olarak kullanarak dünyada yaşamın tarihini yazmak amacını taşıyan bilim dalıdır. (Vikipedi, Paleontoloji mad.)

4 A.g.e., s. 73.

En'am Suresi'nde, Hz. İbrahim (a.s)'ın gezegenlere, aya ve güneşe tapanlarla yaptığı münazaradan sahneler sergilenmektedir. En'am Suresi'ndeki bu kıssa, şüpheleri çürütmeye ve müşrikleri zorlamak, ilâhî hakikati ve tebliği inkar edenleri her zaman ve her yerde zora sokmak için argümanlar oluşturmaya odaklanan tek kıssadır. En'am Suresi'nde diğer peygamberlerin kıssalarından hiçbirinin geçmemesine şaşırmamak gerekir. Zira bu surede bahsedilen tek haber Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasıdır. Bu kıssa, Allah Teâlâ'nın birliğinin delillerini tesis etmek ve O'ndan başka ibadet edilen her şeyi ortadan kaldırmak olan sûrenin konusuna uygun yönden zikredilmiştir. Amacı, Hz. İbrahim (a.s)'ın dini üzerine olduğunu iddia eden ve buna rağmen putlara tapanlara, tevhid meselesini küçümseyenlere karşı bir delil sunmaktadır. İşte Hz. İbrahim (a.s) kıssası böyle başladı. Babası Azer'in ve kavminin Allah'tan başka putlara tapmasını kabul etmiyordu.[5]

En'am Suresi'ndeki Hz. İbrahim (a.s) kıssası, surenin konusuyla uyumlu olayları temsil etmektedir. Çünkü En'am Suresi, doğru inancın delillerinin yer aldığı bir suredir. Daha önce de söylediğim gibi, Hz. İbrahim (a.s) kıssası bu sûrede bahsi geçen tek peygamber kıssasıdır. Bu sure Hz. İbrahim (a.s)'ın dininden ayrılanlara ve O'nun yaptığı eve putlar getirenlere karşı çürütülemez bir delil içerir. Bu güzel ayetlerin sonunda peygamberlerden bahsettikten sonra -En'am Suresi'nin bize anlattığı gibi- Allah'ın kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiği kimseler hakkında açık, yeterli, tam ve eksiksiz bir açıklama buluyoruz. Bu peygamberlerin kavimlerinden kimisi küfrü tercih etmiş, kimisine Allah Teâlâ iman hidayeti nasip etmiştir.

Burada belirtmek gerekir ki, bu ayetlerin tefsirinde birçok görüşten bahsedilmekte olup bu görüşlerden Hz. İbrahim (a.s)'ın bu gezegenlerin her biri hakkında "Bu benim Rabbimdir" dediği zaman ciddi olduğu anlaşılmaktadır. Biz peygamberlerin atasını bu tür sözlerden tenzih ederiz. Ne yazık ki, kitaplar bunlarla doludur. Bu yüzden ayet-i kerimelerin tefsirinde ve açıklamasında bu gibi sözlerden uzak durmalıyız. O, yıldız, ay ve güneş hakkında "Bu benim Rabbim'dir" dediğinde, bunu sadece kavmini kınamak,

---

[5] Fadl Hasan Abbâs, *Kısasu'l-Kurâni'l-Kerim,* Dâru'n-Nefâis, Amman, Ürdün, 3. Baskı, 2010, s. 289.

onlarla alay etmek için söylemiştir. Yoksa bu söz O'nun bir iman ve inancından kaynaklanmamaktaydı.[6]

Hz. İbrahim (a.s)'ın onları taptıkları şeyleri düşünmeye ve onları bir ilahtan diğerine düşünmeye sevkederek daha büyük ve daha harika bir ilaha yükselmeye teşvik ettiğini görüyoruz. Yanındakiler ona doğru yönelip Hz. İbrahim (a.s)'ın üç defa söylediği: "Bu benim Rabbimdir", "Bu benim Rabbimdir" ve "Bu benim Rabbimdir, bu daha büyüktür" sözlerine kulak kesildiler. Hz. İbrahim (a.s) böyle diyerek bir kere gezegene, bir kere aya ve üçüncüsünde de güneşe işaret ediyordu. O'nun esasen bu sözleriyle tapılmaya layık olmayan bu rablerin her defasında bir kusurunu ifşa ettiğini görüyoruz. Madem kusurlular, o halde bunlar ibadet edilmeye asla layık olamazlar. Hz. İbrahim (a.s) her bir gök cismi hakkında söylediklerini her seferinde gizli bir şekilde çürütüyor ve sonunda yıldızın, ay ve güneşin rab olamayacağını belirtiyor ve Cenab-ı Hakk'la birlikte ibadet edilmeye layık olmadıklarını ikrar ediyordu.

Münazaranın sonunda Hz. İbrahim (a.s) onların ortak koştuklarından uzak olduğunu beyan ediyor ve gökleri ve yeri yaratan Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceğini ikrar ediyordu. Zira O, ebedî ve baki olandır. O'ndan başka ilah yoktur ve O'nun ortağı yoktur. Öyleyse sevgili okuyucular, kimse Hz. İbrahim (a.s)'ın, Rabbi hakkında bir şaşkınlık ve şüphe içinde olduğu gibi bir düşünceye kapılmasın. Allah Teâlâ O'na daha önceden rüşdünü vermişken nasıl olur da Rabbi hakkında şaşkınlığa ve şüpheye dalabilir? Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[7]

Allah O'na göklerin ve yerin melekutunu göstermişken ve böylece yakini daha da sağlamlaşmışken, onda nasıl şüphe doğabilir? Enam suresinin ayetlerinin başında bu hakikat şöyle ifade edilmiştir: "*Yakinen bilenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk*"[8]

---

6 Fadl Hasan Abbâs, *Kısasu'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 191.

7 Enbiya Suresi, 51.

8 En'am Suresi, 75.

Bahru'l-Muhît tefsirinde geçtiğine göre Mücahid (rh.a) şunları söyledi: Gökler ve yer Hz. İbrahim (a.s)'e açıldı ve gözleriyle alt alemin hükümranlığı gördü. Yani: Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'e imanı kesinleşmiş olanlardan olması için ve rab oluşunu ve birliğini gösteren mülkünün bazı sırlarını açıkladı.[9] Ey akıl sahibi kardeşlerim! Hz. İbrahim (a.s)'ın inanç konusunda kafasının karışması ve bir gezegene, aya, güneşe gerçekten "Rabbim budur" demesi mümkün değildir. Öyleyse bunu söylemesi, rasyonel bir protesto yöntemi ve rakibin söylediklerinin doğruluğunu varsayan mantıklı bir tartışma yöntemidir. Bundan, onun geçersizliğine delil çıkarmak amaçlanmaktadır. En güzel argümanlardan ve en güçlü delillerden biri, ilzam etme yoluyla ifadede muhalifle anlaşmaktır. Hz. İbrahim (a.s)'ın şaşkın ve şüphe içerisinde olmadığına ve söylediklerinin muhaliflerine karşı bir delil olduğuna Allah Teâlâ'nın Enam suresinin bu ayetlerinin sonunda buyurduğu şu ifadeler bize delil olarak yeter: "*Bu, İbrahim'e, milletine karşı verdiğimiz hüccetimizdir. Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Doğrusu Rabbin Hakim'dir, Bilen'dir.*"[10] İbn Kesir şöyle demiştir: Buradaki bağlam, tefekkür bağlamı değil, münazara bağlamıdır. Yoksa peygamberlerin babası ve haniflerin imamı olan Hz. İbrahim (a.s)'ın Rabbinden şüphe etmesi düşünülemez.

Hz. İbrahim (a.s)'ın amacı ve "Bu benim Rabbimdir" sözü hakkında ileri sürülen görüş, kadim ve çağdaş müfessirlerin çoğunluğu tarafından ortaya konan görüştür.[11] Bu müfessirler arasında Beğavî, Zemahşeri, Razî, İbn Kesir, Ebû Suud, Tahir b. Aşur, Sa'dî, Kâsimî, Şenkıtî gibi alimler yer almaktadır.[12]

⁂

[9] Ebu Hayyan el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr,* Beyrut, H.1420, 4, 165.

[10] En'am Suresi, 83.

[11] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Tabiri'l-Kur'anî Havle Siyeri'l-Enbiya ve'l-Mürselîn (Adem ve Nûh ve İbrahim),* 1. Baskı, 2002, s. 165.

[12] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* Merkezu Nemâ, Beyrut, 1. Baskı, 2015, s. 50.

EN'ÂM SURESİNDEKİ AYETLERİN TEFSİRİ

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN BABASINI VE KAVMİNİ ŞİRKTEN SAKINDIRMASI

– "*İbrahim, babası Azer'e, "Putları tanrı olarak mı benimsiyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti.*"[13]

Ebû Hayyan der ki: Hz. İbrahim (a.s)'ın babası ve kavmi ile olan kıssasını Mekke halkına anlatmak, ona geri dönmeleri açısından daha uygundur. Çünkü O Arapların büyük atasıdır. Böylelikle onlara şu hatırlatıldı: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sizi putlara tapmaktan men etmesi, sizin putlara ibadet etmenizi inkar etmesi tıpkı atanız İbrahim'in babasının ve kavminin onlara tapmasını inkar etmesi gibidir. Buna göre burada önceki salih babaların ve ataların izinden gitmeye dikkat çekilmektedir. Aynı şekilde diğer tüm taifeler de Hz. İbrahim (a.s)'ı övmektedirler.[14]

Taberi der ki: Allah Teâlâ peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v) şöyle buyuruyor: Ey Muhammed!

– Kavminle münakaşa ettiğinde kullandığın delilleri,
– Onların ilahları hakkında onlarla çekiştiğin ve tartıştığın konuları,
– Kavminin batıllığını ortaya koyan delilleri,
– Senin sahip olduğun din hakkında ileri sürdüğün argümanların doğruluğunu,
– İbrahim'in kavmine sunduğu delillerinden elde ettiğin şeylerin hakikatini,
– Onların puta tapmalarını batıl olarak açıklamasını ve yalnızca Allah'a yönelmesini,
– Putları terkedip yalnızca Allah'ı koruyucu ve yardımcı kabul etmesini hatırla.

O halde O'nu kendine imam kıl ve kavminle birlikte O'nun yolunu

---

[13] En'am Suresi, 74.

[14] Ebu Hayyan el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr,* 4, 168.

kendine örnek al. Bu husus Allah'ın şu kavl-i şerifinde ifade edilmektedir: "**Putları tanrı olarak mı benimsiyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum.**" Bu, Cenab-ı Hakk'ın Hz. İbrahim (a.s)'ın babası Azer'e: "**Siz putları ilahlar mı ediniyorsunuz?**" demesiyle ilgili bir haberdir. Yani, siz onlara tapıyor ve sizi yaratan, biçimlendiren ve rızıklandıran Allah'ı bırakıp da onları ilah mı ediniyorsunuz?[15] Ardından da şunları ekledi: "**Ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.**" Yani ey babacığım, seni ve seninle birlikte putlara tapan ve onları ilah edinen kavmini doğru yoldan sapmış, açık bir sapkınlık içerisinde görüyorum.[16]

İbn Kesir şöyle demiştir: Burada kasdedilen şudur: Hz. İbrahim (a.s), putlara tapınma hususunda babasına nasihatte bulunmuş, onu bundan men etmiş, fakat o bunları bırakmamıştır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "**Putları tanrı olarak mı benimsiyorsun?** Allah'tan başka tapındığın bir putu tanrı mı ediniyorsun. **Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum.**" **Doğrusu ben, seni ve** (Senin yolunda giden) **kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.**" Onlar şaşkın olup hangi yola gireceklerini bilmiyorlar. Aksine şaşkınlık ve bilgisizlik içindedirler. Bilgisizlik ve sapıklık içindeki durumunuz her sıhhatli akıl sahibi için son derece açıktır.[17]

Abdulhamid Tahmaz Allah Teâlâ'nın "**Putları tanrı olarak mı benimsiyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum.**" kavl-i şerifi hakkında şöyle der: Bu taaccub ve memnuniyetsizlik ifade eden bir sorgulamadır. Bu ayet-i kerime Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının kendi elleriyle putlar yaptığını göstermektedir. Rivayetlerde de onun bir put yapıcısı olduğu bildirilmektedir. Öyle görünüyor ki, Hz. İbrahim (a.s),

---

[15] Arapça'da put için kullanılan Sanem ve Vesen kelimeleri arasında fark vardır. İbn Arafe der ki: Şekli ve sureti olan puta *Sanem* denir. Eğer şekli ve sureti yoksa ona *Vesen* denir. (Muhammed b. Abdirrahman el-Mağravî, *et-Tedebbür ve'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kurân bi-Sahîhi's-Sünen*, Mektebetü'l-Mişkati'l-İslâmiyye, Lübnan, H.1435, M.2013, 10, 291.

[16] Tefsîr-i Taberi, 7, 242-244.

[17] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kurâni'l-Azîm Tefsiru İbn Kesir*, Daru İbn Kesir, Dımeşk, Beyrut, 1. Baskı, H.1434, H.2013, 283.

küfründe ısrarını ve aşırı inatçılığını gördükten sonra babasıyla yaptığı konuşmayı sertleştirdi. Hz. İbrahim (a.s), kabalık ve sertlik görmesine, inatla karşılaşmasına rağmen babasını davet ederken yine de çok şefkatliydi. Bu husus, Meryem Suresi'nde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

"**Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum.**" Yani: Zahiri bir kafa karışıklığı ve cehalet içinde görüyorum demektir. Hz. İbrahim (a.s)'ın bu sözü bize, yanında ailesi ve halkı olmadan yalnız olmasına rağmen Cenab-ı Hakk'a olan inancından, imanıyla gurur duymasından ve Rabbine olan güveninden kaynaklanan bir gücü yansıtmaktadır. Zira o babasının ve kavminin apaçık bir sapıklık içinde olduklarını görüyordu.[18]

⁂

HZ. İBRAHİM (A.S)'E GÖKLERİN VE YERİN MELEKUTUNUN GÖSTERİLMESİ

"*Yakinen bilenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk.*"

Bu ayet-i kerime, insanın kâinatı yani göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür etmesinin, onların ve kendisinin yaratıcısını tanımanın yollarından biri olduğuna ve O'nun her şeyin yaratıcısı olduğuna ve her şeyin O'nun emriyle olduğuna işaret etmektedir.

Büyük çağdaş astronomların, bizim uçsuz bucaksız evrenimizin pürüzsüz yapısının, disiplinli hareketlerinin, cüziyatının ve külliyatının sağlamlığı, referans noktası dedikleri, evrenin kendi dışında bir referansı olması gerektiği kararına vardıklarını belirtmek bu işaret için yeterlidir. Bu yüce referans, içindeki her şey ve her varlıkla evrenden tamamen farklı olmalı, mekan veya zamanın herhangi bir boyutuyla sınırlı olmamalı ve herhangi bir madde veya enerji formu tarafından şekillendirilmemeli. Onlar sanki Allah

---

[18] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* Külliyetu'd-Dirâsâti'l-Ulya ve'l-Bahsi'l-İlmî, BAE, 2010, 2, 462.

Teâlâ'nın "*O'nun gibisi yoktur ve O, her şeyi işiten, her şeyi görendir*"[19] buyruğuyla indirdiği gerçeği söylemektedirler.[20]

1. "**İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk.**"

İbrahim'e Allah'ın büyüklüğü ve birliğinden bahseden bazı varoluş sırlarını açıklayacak ve göstereceğiz. İbrahim de bu sırları, hakikati kanıtlamak ve batılı reddetmek için bir delil olarak kullanacaktır. Ayet-i kerimede geçen "melekut" kelimesi "hükümranlık" manasındadır. Sanki Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'ı, yaratıcısının ve var edicisinin birliğini gösteren evrende saçılmış olan kesin yasalara tanık olması için yönlendiriyordu. Bu, her insanın aklını, kulağını ve gözünü iyi kullanırsa ondan bir şeyler elde edebileceği, gözle ve kavrayışla gerçekleşen bir görüştür ve bu yüzden Cenab-ı Hak bize birçok ayette bunu emretmiştir. Mesela "*Onlar göklerdeki ve yerdeki sınırsız hükümranlık ve nizama, Allah'ın yarattığı her şeye, ecellerinin yaklaşmış olabileceğine hiç bakmadılar mı? Peki, bundan sonra artık hangi söze inanacaklar?*"[21] kavl-i şerifi bu ayetlerden bir tanedir. Dolayısıyla hükümleri, yasaları ve yaratıcının birliğine götürecek sonuçları çıkarmak için melekuta bakmak sadece Hz. İbrahim (a.s)'e has bir durum değildi.[22]

Hz. İbrahim (a.s)'ın göklerin ve yerin krallığını görmesi, Yüce Allah'ın O'na bahşettiği derin tefekküri yetenekleri nedeniyle başkalarının Allah'ı görmesinden daha mükemmel bir şekilde olduğunu vurgulayabiliriz. Peygamberler, insanların akıl bakımından en mükemmel, beden bakımından en sağlıklı olanlarıdır. O halde, alemlerin Rabbinin dostu ve muvahhidlerin imamı Hz. İbrahim (a.s)'e ne demeli? Cenab-ı Hak, O'nun aklını mükemmelleştirdiğini ve küçüklüğünden beri kendisine hidayet verdiğini haber vermiştir: "*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[23]

---

[19] Şura Suresi, 11.

[20] Zeğlul Neccar, *Min Âyâti'l-İ'câzi'l-İnbâî ve'-t-Târîhî,* Dâru'l-Marife, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 2013, 1, 303.

[21] Araf Suresi, 185.

[22] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm*,2, 463.

[23] Enbiya Suresi, 51; A.g.e., 2, 463.

Cenab-ı Hakk, O'na verdiği hidayet, iman nuru, sağduyu, basiret, Allah'a karşı ihlas ve batıllara direnmesi gibi hususlarla, O'na evrenin özünde saklı kalan sırları açmış ve yine O'na, varlık sayfasında nakledilen ayetleri vahyetmiş ve O da bunun neticesinde tevhid inancını elde etmiş ve yalnızca Allah'a ibadet etmiştir. Taberi şöyle demiştir: Allah Teâlâ "**İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk**" kavl-i şerifiyle, O'na göklerin ve yerin hükümdarını gösterdiğini ve güneşte, ayda, yıldızlarda, ağaçlarda, hayvanlarda vb. yarattıklarını, zahiri ve batını şeyleri O'na açıkladı.[24] Melek gözönünde olandır; melekut ise, bunun ötesinde, arka planında olandır. Yaratıcısıyla özel bir irtibat kuran herkese mevlamız kainatın pekçok sırrını ifşa eder.[25]

Hz. İbrahim Allah Teâlâ'nın kendisine bahşettiği hidayet, iman nuru, selim fıtrat, açık bir basiret, Allah'a karşı ihlas ve batıla set çekme sayesinde Allah Teâlâ O'na kainatın içyüzünü ve sırlarını açmış, evren kitabının sahifelerinde serpilmiş ayetleri göstermiştir. O da bunun karşılığında tevhid inancını gerçekleştirmiş ve yalnızca Allah Teâlâ'ya ibadet etmiştir.

Taberî demiştir ki: Allah Teâlâ "**İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk**" kavl-i şerifiyle şunu kasdetmiştir: O'na göklerin ve yerin hükümranlığını, o ikisi arasında yaratılan güneş, ay, yıldız, ağaç, hayvan gibi tüm varlıkları göstermiştir. Her şeyin içyüzünü ve dışyüzünü göstermiştir.[26]

Dr. Behîy el-Hûlî şundan bahseder: Göklerin ve yerin melekutu hakkında iki kavram vardır ve bunlar:

– **Birinci Kavram**

Bu melekutun hissi/duyusal manasıdır. Şurada ve burada algıladığımız güneşin, ayın, yıldızların, dağların, ağaçların, hayvanların ve benzeri birçok mahlûkun yaratılışı gibi göklerde ve yerde somut anlamda veya bilimsel

---

[24] Mustafa el-Adevî, *Kısasu'l-Enbiya,* Mektebetu Mekke, Tanta, Mısır, 1. Baskı, H.1436, M.2015, 2, 79.

[25] Tefsir-i Şa'râvî, 6, 3739.

[26] Mıstafa el-Adevî, *Kısasu'l-Enbiya*, Mektebetü Mekke, Tanta, Mısır, 1. Baskı, H. 1436, M. 2003, s. 46-49.

yollarla şahit olduğumuz şeylerdir. Melekut bu hissi/somut anlamıyla çokluğu, tür ve çeşitlerinin fazlalığı, hareketlerinin, bileşimlerinin, gelişimlerinin, faydalarının ve ufuklarının genişlemesi gibi yasaları nedeniyle bilim adamlarının şimdiye kadar ulaşamadıkları kozmik uzayın harika duyusal varlıklarından Allah'ın hükümranlığını içeren her şeye denir.[27]

– **İkinci Kavram**

Bu duyusal melekutun Yüce Allah'a delalet etmesidir. Bu, O'nun bilgisinin ufuklarına uzanan bir delalettir. Zira bu duyusal özellik, duyulara değil de düşünceye göründüğünde, onda ne cürüm ne ses ne tat ne de maddenin herhangi bir özelliği görülür. Bilakis, sırf sebep ile müsebbeb arasındaki kaçınılmaz bağ olan belirli bir meseleye bakar, yani sadece yaradana işaret etme yönüne bakar. O halde, herhangi bir işçilikte yalnızca yapılan işin malzemesine bakılmadığı gibi düşünce de, ancak sanatkara delalet eden yönüne ve varlıkları var etmesindeki mükemmellik ve yetkinliğine bakar. Buna binaen bütün varlıklar, ilahi işaretlerle dolup taşan düşünceye görünürler. Varlıkların insanlar tarafından sayılması mümkün değildir. Ancak her varlık başlı başına hikmetler, ibretler ve mükemmellik alametler taşır. Yaratan'ın varlığının, birliğinin, kudretinin ve hikmetinin işaretlerinden, sahip olduğu güzellik ve ululuk sıfatlarına kadar bütün kâinat zihne büyük bir mülk veya "krallık" olarak görünür. Cenâb-ı Hakk'ın "**İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk**" kavlini okuduğumuzda, bu hükümranlığı O'na hem duyusal hem de ahlaki anlamda göstermiş olduğunu anlıyoruz.[28]

Hz. İbrahim (a.s)'ın yaşadığı evrenle olan bağlantısı, Yüce Allah'ın "**Yakinen bilenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk**" kavl-i şerifinde tecelli etmektedir. Ayetin zahirinden de bu bağlantının algıda belirli bir sınıra bağlı kalmadığını, kendisinin farkına vardığı andan itibaren başladığı bir "zihinsel yolculuk" gibi olduğunu söyleyebiliriz. O, bu yolculukla akıl ve ilim bakımından birbirinin üzerine yükselen basamaklarla, kesinliğe ulaşıncaya kadar göklerin ve yerin melekûtunde dolaştı. Nass-ı Kur'an "yerin ve göklerin hükümranlığını

---

[27] el-Behiy el-Havlî, *Benû İsrâil fî Mîzâni'l-Kurân,* Daru'l-Kalem, Dımeşk, 1. Baskı, 2003, s. 46-49.

[28] A.g.e., s. 49.

göstermenin" gayesinin yakinî bilgi olduğuna işaret etmiştir. Bu tederrüc ve devamlı yolculuğun gayesinin yakini bilgiye ulaşma olduğuna Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifi işaret etmektedir: "**İbrahim'e gösteriyorduk.**" Çünkü bu ayet-i kerimede "gösteriyorduk" ifadesi nahivcilerin de belirttiği gibi devamlılığa ve teceddüde/yenilenmeye delalet eden fiil-i muzariyle ifade edilmektedir. Fahruddin Razi der ki: Yakin, tefekkür nedeniyle şüphe ortadan kalktıktan sonra ortaya çıkan bilgidir. Nitekim deliller çoğalsa, uyuşsa ve örtüşürse bu yakinin oluşmasına neden olur. Bu delillerin her biri bir çeşit tesir ve kuvvet alır ve neticede bu kuvvet artarak devam eder ve nihayet kesinliğe ulaşır.

Düşünme sürecinin sadece bir çıkarım değil, hem çıkarım hem de öğrenme olduğu açıktır. Daha önce düşünme kanununun göklerin ve yerin hükümranlığı hakkında ilahi bilgiye ulaşmanın anahtarı olduğunu, tüm evrenin düşünceye yaratıcının sıfatlarını, birliğini, kudretini, hikmetini vesair güzellik ve kemal sıfatlarına saip olduğunu gösteren büyük bir krallık olarak gözüktüğünü belirtmiştik. Bu âyetler hakiki bilginin kaynağı ve hakiki bilgiye giden yoldur. Bu yüzden dedik ki: O'nun kâinatla bağlantısı, hakikat üzerine bir ilim elde etme ve çıkarımda bulunma bağlantısı olarak başladı.[29]

O'nun şahsiyetinin inşasına gelince, bu, Cenab-ı Hakk'ın Hz. İbrahim (a.s)'e bahşettiği ve kendisinin farkına vardığı andan itibaren düşüncesinde belirgin olan bu gücün yaydığı fikrî ve psikolojik kuvvette açıkça görülmektedir. İşte o andan itibaren, O'nun kişiliği daha ilk bakışta ayırt edilmeye başlandı. Bu kesinlikle hakikatin ve iyi bir kul olmanın bir sonucudur. Geçen günler ve yıllar O'nun evrene bakışını netleştirdi ve derinleştirdi. Kişiliğinin özellikleri, çevresindeki kişiler, durumlar, değerler ve varlıklarla ilişkisinde ortaya çıkmakta ve ayırt edilmekte olan bir takım ölçülerle belirlenmişti. Bu ölçülerin özünde, doğru ile yanlış ayırımda samimiyet ve O'na hakkı sevdiren ve hak için gayrete gelmeyi sağlayan, batıldan nefret ettiren ve O'nu aklayan vicdan namusu bulunmaktadır. Zihnin anladığı anlamlardan çıkarılan hakikat ve değerler ruhtan ayrı değildirler. Zira biz şu koca yığının bir dağ ve şu dallı yapraklı şeyin bir ağaç olduğunu idrak ettiğimizde,

---

[29] el-Behiy el-Havlî, *Benû İsrâil fî Mîzâni'l-Kurân,* s. 51.

bu idrak bizde derin bir hayranlık, yüceltme ve sevinç duygusuyla ilişkilendirilir. Bu idrakin hariçte hemfikir olduğu ya da karşı çıktığı durumlarla ilişkisini belirlemede rolü vardır. Bunun etkisini, bu doğru ölçülerle yetiştirilirken topluluğa karşı çıkmaya başladığında risalet görevini yürütürken göreceğiz. Onların putlara ibadetlerine kendi görüşüyle çelişen bir bakış açısıyla bakmadı. Bilakis O, batılın yayılmasına karşı çıkan bir vicdanla bakıyordu kli zaten O batıldan uzaktı.[30]

1. "**Yakinen bilenlerden olması için.**"

YAKİN

Yakin, kalpte değişmeyen, dönüşmeyen sabit ilim demektir.[31] Beden için ruh ne ise iman için de yakin odur. Arifler yakin sayesinde üstün makama eriştiler, yarışanlar yakine erişmek için yarıştılar, amel sahipleri kolları yakin elde etmek için sıvadılar. Sabır yakin ile eşleştiğinde neticesinde dinde önderlik hasıl eder. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "**Sabredip âyetlerimize kesin olarak inandıkları zaman, içlerinden emrimizle doğru yola ileten önderler çıkardık.**"[32]

❖ Yakinin Nevileri

Yakinî Haber: Kalbin duyduğu haber karşısında susması ve habere güvenmesidir.

Yakinî Delalet: Haberi, delillerin güvenilirliği ile değerlendirmektir. Bunun örneği, imana ve tevhide dair haberler ve Kur'an'ın genel haberleridir.

Yakinî Müşâhede: Kalblere gelen haber, gözlerine görünen gibi olur, o sırada gaybın kalbe olan nispeti, görünenin göze olan nispeti gibidir.[33]

Şeyh Muhammed Mütevellî el-Şa'râvî der ki: Hz. İbrahim (a.s)

---

30 el-Behiy el-Havlî, *Benû İsrâil fî Mîzâni'l-Kurân,* s. 52.

31 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricu's-Salikin beyne Menâzili İyyake Na'budu ve İyyake Neste'in,* Daru'l-Fikr, Beyrut, H. 1412, 2, 398.

32 Secde Suresi, 24; A.g.e,. 2, 397.

33 Müniy Abdullah b. Davud, *Menhecu'd-Da've ila'l-Akîde fî Davi'l-Kısasi'l-Kurânî,* Daru İbn Hazm, Beyrut, 1998, s. 44.

gerçekten hayatının tüm aşamalarında kesinlikle yakinen inananlardan biriydi. Çünkü Allah Teâlâ O'na mülkünün ve eşyanın tezahürlerinin arka planını öğretmişti. Meselâ, ateşe atılmak üzere götürüldüğünde Hz. Cebrail O'na geldi ve "*Bir ihtiyacın var mı?*"dedi. Hz. İbrahim (a.s) ise dedi ki: Sana, hayır." Ateşin yaktığını bildiği halde bu cevabı veriyordu. İşte bu Allah'ın hakimetinin ve eşyanın tezahürüdür. Hz. İbrahim (a.s) ateşi yaratanın ve onu yakıcı yapanın Allah Teâlâ olduğunu ve dilerse yakmaz hale dönüştürebileceğini son derece iyi biliyordu. Bu yüzden Allah Teâlâ ateşi su vs. zahiri sebeplerle söndürmedi. Allah Teâlâ düşmanlarının boyunlarını eğmek için zahiri sebeplerle söndürmedi. Hakkı ortaya çıkarmak için buyuruyordu ki: *Ey ateş! Sende yakıcılık özelliğini ben yarattım. Şimdi ise sana diyorum ki: Yakma!* "*Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol*" *dedik.*"[34]

Öyleyse Hz. İbrahim (a.s) görünen bu mülkün arka planındaki gizli hakikatleri biliyordu. Bu Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatındaki ilk imtihanlarından biriydi. Cebrail O'na ateşe atılmazdan önce "bir ihtiyacın var mı?" diye sorduğunda anında "sana ihtiyacım yok" demeye kadirdi. Yine hayatının sonlarında O'nu bir imtihan daha bekliyordu: Oğlunu kurban etmek! Biliyoruz ki, bir kişi benlik aşamalarından geçer ve bazen benliği baskın gelir ve kendisine özen gösterir. Bir başka aşamada çocuklarını kendinden daha çok sever, bu yüzden kişisel olarak kaçırdığı her şeyi çocukları için elde etmek ister. Hz. İbrahim (a.s) yaşlandığında Allah Teâlâ O'na bir oğul verdiğinde, oğlunu boğazlamakla imtihan edildi. Bu çok ağır ve zor bir imtihandı. Melek vasıtasıyla gelen bir vahiy olarak değil, görülen bir rüya üzerine gelen bir imtihandır. Biz biliyoruz ki Peygamberlerin rüyaları da haktır, vahiydir. Hz. İbrahim (a.s) de iyi biliyordu ki, Allah'ın hükmüne teslim olmaktan başka bir çare yoktur.

Bir insanın Rabbi tarafından uzun süre hastalık, musibet, mal veya herhangi bir konuda imtihan edildiğini gördüğünde bil ki o başına gelene razı olmamıştır. Şayet başına gelen şeye razı olursa imtihanı sona erer. Çünkü imtihan kendisine razı olunmadan kalkmaz. İmtihanın uzun sürmesi insanlardan dolayıdır. Hz. İbrahim (a.s) bunu biliyordu. Melekut aleminin/bu dünyanın kanunlarını biliyordu. Bu yüzden kendisine "oğlunu kurban et"

---

[34] Enbiya Suresi, 69.

dendiğinde oğlunun, babasının davranışına karşı bir öfke dönemi geçirmesini istemiyordu. Çünkü oğlunu bir eline alıp diğer eline de bıçağı aldığında oğlu o an öfke ve kızgınlık ile dolabilir ve bu yüzden imtihanın sevabından mahrum olur. İşte bu yüzden Hz. İbrahim (a.s) önce oğluna meselenin içyüzünü anlattı. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim (a.s)'dan hikaye edilerek şöyle buyrulmaktadır: "*Ey yavrucuğum! Rüyamda seni boğazladığımı görüyorum.*" O'nu yücelten imtihana razı olmasıdır. Kur'an-ı Kerim der ki: "*Biz de Ona şöyle seslendik : Ey İbrâhim! Rüyayı cidden gerçekleşirdin. Şüphesiz biz, iyiliği, güzelliği, yararlı işleri huy edinenleri böyle mükâfatlandırırız.*"[35] Allah Teâlâ, Hz. İsmail'i büyük bir kurbanla kurtarır. Mesele bu kadarla da sınırlı değildir, Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e başka bir oğul bahşeder. Çünkü O, göklerin ve yerin hükümranlığını anlamış ve her şeyin akıbetini bilmişti. Bir insan bir musibete maruz kalsa buna razı gelip: "Madem benim bu musibete müdahale etmeye gücüm yok, onu bana gönderen ve tercih eden benim yaratıcımdır. O'nun yaptığını bozacak ve bozduğunu yapacak hiç kimse yok. O halde bunda bir benim bilmediğim bir hikmet vardır " demesi gerekir.[36]

Hz. İbrahim (a.s)'ın özellikle oğlunu boğazlarken geçirdiği imtihanı büyüktü, ama imanı ve Rabbine olan güveni bundan daha büyüktü. Kalbi Rabbinin emrine razı oldu, itaat gösterdi ve sükûnet buldu. Tereddüt etmedi, rahatsız olmadı, ikilemde kalmadı. Bilakis Allah'ın emrine boyun eğdi ve ona rıza gösterdi. Hz. İsmail de böyleydi. Babası Allah'ın emrini kendisine haber verdiğinde, baba oğul her ikisi de Allah'ın emrine boyun eğdiler. Her ikisi de Allah'ın emrinin kesinliğine yakinen inanıyordu. İşte bunun neticesinde Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'den imtihanı kaldırdı ve bedel olarak bir koç gönderdi. Hz. İbrahim (a.s) de tereddüt etmeden ve gecikmeden Allah'ın emrine uymak için onu kesti.[37]

⁂

[35] Saffât Suresi, 104-105.

[36] Muhammed Mütevelli eş-Şa'râvî, *Tefsîru'ş-Şa'râvî,* 6, 3748.

[37] Müniy Abdullah b. Davud, *Menhecu'd-Da've ila'l-Akîde fî Davi'l-Kısasi'l-Kurânî,* s. 48.

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN KAVMİNİ HAKİKATE YÖNLENDİRMESİ

"*Gece basınca bir yıldız gördü, "işte bu benim Rabbim!" dedi; yıldız batınca, "batanları sevmem" dedi. Ayı doğarken görünce, "işte bu benim Rabbim!" dedi, batınca, "Rabbim beni doğruya eriştirmeseydi and olsun ki sapıklardan olurdum" dedi. Güneşi doğarken görünce "işte bu benim Rabbim, bu daha büyük!" dedi; batınca, "Ey milletim! Doğrusu ben ortak koştuklarınızdan uzağım" dedi. Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana, doğruya yönelerek çevirdim, ben ortak koşanlardan değilim.*"

Bu ayet-i kerimeler Hz. İbrahim (a.s)'ın, yeryüzünde meydana gelen olaylara tesir eden ilahlar olduklarına inandıkları yıldızlara ibadet edip onları kutsamalarının boş ve batıl olduğunu ortaya koymak için kavmiyle nasıl münakaşa ettiğini beyan etmektedir. Hz. İbrahim (a.s) muhalifleriyle yaptığı tartışmalarda onların bakışlarını hakikate çevirmek ve hakikati somut ve onların anlayabileceği şekilde zihinlerine yakın kılmak maksadıyla gerçekçi ve pratik yöntemlere başvuruyordu. İşte o, yıldızların acizliğini, zayıflığını, diğer mahlûklar gibi yaratılmış olduklarını, tesbih ve ibâdete lâyık olmadıklarını kavmine göstermek istediğinde, gecenin gelmesini ve gece karanlığında yıldızların parıldaması anını bekledi.[38]

Hz. İbrahim (a.s) muhaliflerini apaçık hakikate iletmek için kendisini bir an hakikate inanmayan biri olarak lanse etti. Gezegenlere tapanlarla oturdu ve belki de bu oturma onların toplandığı tapınaklarındaydı. Akşam olduğunda, parıldadığını gördükleri bu görünür varlıklara, bu gezegenlere şiirsel bir biçimde bir tür tefekküriyle bakarlar. Bu varlıklar inandırıcıdırlar ve sırlarını ifşa etmezler. Akşam oldu ve yıldızlar ve gezegenler gökyüzünde görünmeye başladı. Hz. İbrahim (a.s) akıl ve zeka dolu bir metotla onları tartışmaya başladı. Kavmini Yüce Allah'ın birliğine yönlendirmeye hevesliydi.[39]

⁂

[38] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm*,2, 465.

[39] Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn*, s. 114.

1. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: ""*Gece basınca bir yıldız gördü,* "*işte bu benim Rabbim!*" *dedi; yıldız batınca,* "*batanları sevmem*" *dedi.*"[40]

Bu, batıl olduğunu bildiği halde hasmına karşı adaletli olan, bu yüzden kendi düşüncesinde taassup göstermeden sözlerini aktaran kimsenin sözüdür. Çünkü bu yöntem hakka çağrıda en etkili ve kargaşayı önlemede en başarılı yöntemdir. Olayı aktardıktan sonra onların bu yanlış iddia ve düşüncelerine delille hücum ediyor.[41] Hz. İbrahim (a.s) bununla muhaliflerle tartışırken izlenecek en iyi yolu bize öğretiyordu. Hiç şüphe yok ki, bununla halkının dikkatini çekmiş ve bundan sonra söyleyeceği şeye onların düşünce ve dikkatlerini çekebilmişti. O, daha önce geçtiği üzere bilimsel yöntemi izleyerek yıldızın kaybolmasını bekledi. İnsanlar, Hz. İbrahim (a.s)'ın yüreklerinde ve kulaklarında çınlayan sesiyle şaşkınlık geçirdiler. Hz. İbrahim (a.s) onları tek seferde hakikatle sarsmak istemedi, bilakis onları ısındırmak ve hazır hale getirmek maksadıyla peyderpey bir yol izliyordu. Bu yüzden onlara "**batanları sevmem**" dedi, "**batanlara ibadet etmem**" demedi. Ama "sevmem" kelimesi esasen içerisinde "ibadet etmem" anlamını da içermektedir ve bu manayı daha da arttırmaktadır.[42]

Öyleyse itikad konusunda kendisine muhalif olanlarla tartışan kimse, mânâsına uygun, hasmına ulaşacağı ve onu susmaya zorlayacağı kelimeleri iyi seçmelidir.[43] "**Batanları sevmem**" kavl-i şerifinde çok ince anlam ve işaretler vardır. Zira eğer sevmiyorsam o halde onlara ibadet de etmiyorum. Çünkü ibadet muhabbetten kaynaklanır. Muhabbet yoksa ibadet de olmaz.[44] "**Batanlar**" ifadesinin münazaranın konusunda çok büyük anlamları vardır. Batmak işi bir harekettir. Hareket hudûs/yaratılma alametlerindendir. Batmak değişim içerir. İlah ise değişmez. Batmak yok olmak, zayıflamaktır. İlah ise daima hazırdır, kaybolmaz; güçlüdür, O'na zayıflık isabet etmez. Batmak malum bir vakitte ve malum bir mekanda gerçekleşir.

---

[40] En'am Suresi, 76.

[41] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 465.

[42] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 465.

[43] A.g.e., 2, 465.

[44] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, Mısır, 2008, 5, 2561.

Batmak yıldızın sabit bir kanuna mahkum olduğunu, o kanundan asla ayrılamayacağını gösterir. Mahkum ise ne hakim olur ne de ilah olur.[45]

Bazıları Hz. İbrahim (a.s)'ın bu durumda bir tartışma içinde olmadığını, bu suallerin ve cevapların kendisi için olduğunu belirtmektedir. Ancak bu görüşleri peygamberlerin ismet sıfatıyla ve hayatlarının başından itibaren küfür ve şirkten uzak olmalarıyla uyuşmadığı gibi Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şeriifine de uymamaktadır: "*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[46] Bu görüş sahipleri şöyle delil getirmişlerdir: "Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmi yıldızın doğup batmasına kadar nasıl beklediler o kadar zaman?" Ama onların bu delillerine şöyle cevap verilmektedir: Biz biliyoruz ki, o toplum zaten yıldızlara ve gezegenlere tazim ediyor ve ibadet ediyorlardı. Yıldıza tapanlar ibadetlerini gerçekleştirmek için yıldızın doğuşunu beklerler. Çünkü toplum yıldızlara ibadet etmeye son derece can-ı gönülden bağlılardı.[47]

Hz. İbrahim (a.s)'ın sözleri ruhlarını etkilemişti, bu yüzden düşünmeye ve şüphe etmeye ve tanrıları ile Hz. İbrahim (a.s) arasında gidip gelmeye başladılar. Ona cevap verirken mantıkları onlara ihanet etti, ibadetleri ve alışmış oldukları durumları akla ve mantığa cevap vermeyi reddetti, bu yüzden kendilerini sıkıntı bastı. Fakat Hz. İbrahim (a.s) -ayın doğduğunu gördüğünde- onun rab olduğunu varsayarak, ikilemde kalan akıllarını ve ruhlarını rahatlatan şeyle onları şaşırttı. Bunun üzerine insanlar arasında rahatlama fısıltıları ve memnuniyet sesleri yükselmeye başladı, gümüş ışınlarına ve parlak güzelliğine hayran kalarak aya baktılar. Ayın alçalmaya başlamasıyla kalpleri çarpmaya başladı, ayın batışını ve Hz. İbrahim (a.s)'ın ne diyeceğini beklediler.[48]

2. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Ayı** *doğarken görünce, "işte bu benim Rabbim!" dedi, batınca, "Rabbim beni doğruya eriştirmeseydi and olsun ki sapıklardan olurdum" dedi.*"[49]

---

[45] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 466.

[46] Enbiya Suresi, 51.

[47] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 466.

[48] Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn,* s. 115.

[49] En'am Suresi, 77.

Hz. İbrahim (a.s) Halilullah bu defa onlara hakikati açıklıyor ve hakikatle karşı karşıya getiriyordu. Rabbinin yardım ve tevfiki olmadan tek başına hakikati idrak edemeyeceğini onlara izhar ediyordu. İnsan, önce peygamberlerin görevi olan irşad ile, ikinci olarak da yardımı ve tevfiki ile Rabbinin hidayetine muhtaçtır. Bu, Allah'ın kullarından dilediğine verdiği hidayetidir. Âlemlerin Rabbinin yardımı ve peygamberlerin irşadı olmadan insanlık kayıp ve yitik olarak kalır.[50]

"*Rabbim beni doğruya eriştirmeseydi and olsun ki sapıklardan olurdum" dedi*" kavl-i şerifinde Hz. İbrahim (a.s), Allah'ın hidayetinin ne yıldızlara ibadet etmede ne de aya ibadet etmede olduğunu açıkladı. Bu söz üzerine insanların yüzleri asıldı, sessizliğe büründüler ve sabaha kadar düşünüp taşınmaya devam ettiler. Sonra güneş parlak ve ışıltılı bir şekilde doğdu.[51] Hz. İbrahim (a.s) üçüncü defasında da yıldızlar ve ay için kullandığı aynı üslubu tekrarladı.[52]

3. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Güneşi doğarken görünce* "*işte bu benim Rabbim, bu daha büyük!" dedi; batınca, "Ey milletim! Doğrusu ben ortak koştuklarınızdan uzağım" dedi.*"[53]

Yani bu doğan ya da bu cisim benim Rabbim. Ayet-i kerimede, Rabbi müenneslik/dişilik şüphesinden korumak için ism-i işaret müzekker getirilmiştir. Bu maksatla alimler Allah Teâlâ'nın sıfatlarında da buna riayet etmiş ve müenneslik alametlerinden uzak tutmak için mesela "Allam / علام " demişler, "Allame / علامة " dememişler.[54]

Güneş batınca onları hakikatle yüzleştirdi ve "*Ey milletim! Doğrusu ben ortak koştuklarınızdan uzağım*" dedi. "*Ey milletim!*" ifadesi Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmiyle münazara yaptığını kendi nefsiyle münazara yapmadığını tekid etmektedir. O, kavminin üzerinde bulunduğu her türlü küfr ve şirk tecellilerinden masumiyetini ilan etmekle yetinmedi, onlara yalnızca

---

50 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 467.

51 Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn,* s. 115.

52 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 467.

53 En'am Suresi, 78.

54 Tefsîr-i Nesefî, Daru'l-Kelimi't-Tayyib, Dımeşk, 1. Baskı, H. 1419 , M1998, 2, 435.

kendisine ibadet etmeleri ve itaat etmeleri gereken Allah Teâlâ'yı tanıtmaya ve başladı.[55]

Hz. İbrahim (a.s), kavmini davet ederken kademe kademe ilerledi ve onlara her gezegenin –hatta güneşin bile– yok olmaya mahkûm olduğunu kanıtladı. Mantık yoluyla gezegenlere tapmanın doğru olmayacağını gösterdi ve niyetini gerçekleştirecek bir mantık izleyerek bu rabliği inkar ediyor ve kendisini dinleyenlerin kulağını bu ifadelere alışık hale getiriyordu. Şöyle bir soru sorabiliriz: Allah'ın peygamberi Hz. İbrahim (a.s)'ın yıldızı, ayı ve güneşi rab olmakla nitelemesi nasıl caiz olabilir? Cevabı şudur: Allah Teâlâ hayatından endişe eden kişinin küfür lafızlarını telaffuz etmesini mübah kılmıştır. Zira Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır.*"[56] Allah Teâlâ, tek başına olan ve imanı sağlam bir müminin kendi hayatını kurtarmak için dilinden küfür kelimesinin çıkması mübah kılıyorsa, bir peygamber olan Hz. İbrahim (a.s)'ın irşad maksadıyla "bu benim Rabbimdir" demesini nasıl sahih saymaz? Hz. İbrahim (a.s) kullandığı bu üsluplarla başlı başına bir milleti gezegenlere ve yıldızlara tapmaktan kurtarmıştır.[57] Zaten ayet-i kerimede Hz. İbrahim (a.s)'ın küfür ve şirkten beri olduğu "*Doğrusu ben ortak koştuklarınızdan uzağım*" kavl-i şerifiyle ifade edilmiştir. Zira O bir mümin olarak kendini aldatmayacağı gibi kavmini de aldatmaz. Bu yüzden hakkı açıkça haykırıp şirkten uzak olduğunu ilan etti. Şirkten beri olmak en büyük günahtan temizlenmektir. Temizlenmek, bozuk amelden kendini koparmak demektir. Temzilenmeyi gerçekleştirdikten sonra güzel amele yönelir ve salih amellerin en üstünü olan Allah'ın tevhidi ve yalnızca O'na ibadet etmeyle bezenir.[58] Hz. İbrahim (a.s) onlara bir önder ve örnek olmak için hep kendinden bahsettiği bir üslup kullanmıştı. Mesela tekidli haber sıgasıyla şöyle demiştir:

---

55 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 467.

56 Nahl Suresi, 106.

57 Muhammed Mütevelli eş-Şa'râvî, *Tefsîru'ş-Şa'râvî,* 6, 3751.

58 Muhammed Mütevelli eş-Şa'râvî, *Tefsîru'ş-Şa'râvî,* 6, 3753.

4. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana, doğruya yönelerek çevirdim, ben ortak koşanlardan değilim.*"

"**Ben yüzümü çevirdim**"**:** Yani ben ibadetimi ve itaatimi gökleri ve yeri yaratana çevirdim.[59] İbadetimle Allah'ı birlemeyi kasdettim. Çünkü O'na boyun eğen O'na yüzüyle yönelir. Yüz ile yönelmek itaat, ibadet ve tevhidden kinayedir. Allah'a karşı ihlaslı olmanın temeli yüz ile yönelmek üzerinden külliyen O'na yönelmektir. Çünkü yüz insanın en değerli organıdır. Burada nefsi, kalbi, hareketleri, sekenatı tamamıyle Allah için ve O'nun rızası doğrultusunda olduğunu ifade etmektedir. İşte Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmiyle tartıştığı tevhid ve ihlasın özü budur.[60]

"**Gökleri ve yeri yaratana**": Yani gökleri ve yeri benzersiz yaratana demektir.[61] Bu vasıf Allah'ın yalnızca kendisine ibadet edilmesini ve hükümranlığın yalnızca O'na ait olduğuna inanmayı gerektirir. Bu gökler ve yerler, Allah'ın kendilerini yarattığını gösteren yaratılmış varlıklardır.[62] Bu gibi ayet-i kerimeler çok büyük bir izaha ihtiyaç duymaz. Çünkü Hz. İbrahim (a.s)'ın, kendisine ibadet etmeye çağırdığı mabut tek başına ibadet edilmeyi hak ediyor. Çünkü insan gözüne devasa görünen varlıklar olan gökleri ve yeri yaratan O'dur. Yani tüm evreni emsalsiz bir şekilde yoktan var eden O'dur. Evrendeki her şeyi tek başına idare eden O'dur. İnsanların içini ve dışını bilen O'dur. Melekut kelimesi bu evrenin dışında kalan gayb alemine işaret etmektedir. Bu alem, Allah'ın özel kullarını bazı sırlarına vakıf ettiği alemdir. Allah Teâlâ herşeyin Rabbidir ve herşeyi ilmen çepeçevre kuşatmıştır.[63]

---

59 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 467.

60 Hamd el-Vehbî, *el-İhlas fi'l-Kurâni'l-Kerim,* Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud, H. 1433, s. 130.

61 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 468.

62 Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 170.

63 Ferhât b. Alî el-Ca'beyrî, *Ve İbrahimullezî Veffâ,* Maskat, Umman, 2. Baskı, 2014, s. 78.

Ayet-i kerimede geçen "حَنِيفًا " ifadesi, tevhide aykırı olan[64] tüm inanç ve ideolojilerden yüz çevirmek yani tüm yanlış ve batıl dinlerden hak din olan İslam'a yöneldim demektir.[65]

"**Ben ortak koşanlardan değilim.**"**:** Yani ben Allah'a mahlukattan hiçbir şeyi ortak koşmam.[66] Hz. İbrahim (a.s) gerek kendisine gerek babasına gerek kavmine karşı olsun son derece açık sözlüydü. Dini konusunda onlara iltifat etmez, gereksiz ılımlı görünüme kapılmaz, kalbindeki inancın aksini onlara göstermezdi. Kavminin ilâhlarına karşı tavrını net bir biçimde ifade etti ve onlara şöyle seslendi: "*Ey kavmim! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden beriyim.*"[67] İşte bu şekilde son derece cüret ve kuvvetle tavrını beyan ediyor ve tam bir doğruluk, açık sözlülülük ve kendinden emin bir tutum içerisinde onları ve kutsadıkları ilahlarını terk ediyor. Böylelikle muhataplar - kolay ve basit bir şekilde – O'nun amacını anlıyor, açık ve net olan tavrından maksadını anlıyorlardı. Hz. İbrahim (a.s) diyaloğun amacına açıkça ulaşılana kadar, net olan tavrını ve onlara karşı bakış açısını ve inancını sürekli yenilediğini görüyoruz: "*Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana, doğruya yönelerek çevirdim, ben ortak koşanlardan değilim.*"[68]Hz. İbrahim (a.s)'ın açıklama, teyit ve yenileme yöntemindeki bu ısrarı, amacının açıklığını, mesajının bütünlüğünü ve başkalarının kalplerine nüfuz etmesini sağlamak içindir.[69]

1. Aşamalı İlerleme Metodu

Önceki ayetlerden, Hz. İbrahim (a.s)'ın, gezegenlere tapan kavmiyle birlikte gezegenden aya, sonra da en büyüğü olan güneşe ilerlerken izlediği aşamalı savunuculuk yaklaşımını çıkarıyoruz. Bir meseleyi en aşağıdan yukarıya doğru kademe kademe yükselerek ele almanın, o meseleyi anlatmada,

---

64 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 468.

65 Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 170.

66 Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 170.

67 En'am Suresi, 78.

68 En'am Suresi, 79.

69 Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 288.

izah etmede ve te'kid etmede yapacağı tesir, diğer üslûblarda bulunmaz. Bu sebeple, Hak Teâlâ'nın bu hususları bu şekilde anlatması daha münasip ve yerinde olmuştur.[70] Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmiyle diyalog metodu, aşağıda belirtilen birkaç aşamadan geçmektedir:

Muhalife Yaklaşma Aşaması

Hz. İbrahim (a.s) kavmini kazanarak onların gönlünü aldı ve kendilerine karşı ön yargılı olmadığını onlara hissettirdi. Buna "muhalife yaklaşma" metodu denir. Gezegenlere, aya ve güneşe tapınmanın yanlışlığını kanıtlamak için halkına ulaşabildi, çünkü hepsi batıp kaybolmakla muttasıftır. Öyleyse özelliği yok olmak, batıp gitmek olan, bir halden başka bir hale geçen, bir yerden bir yere hareket eden tanrılar kendilerine tapılmaya layık değildirler.[71]

Kavmini İnançlarında Şüpheye Düşürme Aşaması

Hz. İbrahim (a.s) bu akıllara durgunluk veren sorularla kavminin yıldızlara ve gezegenlere tapınma konusundaki inançlarına şüphe düşürmeyi başarmış ve halkını, kendisinin Allah'tan başka bir ilahı olmadığını ilan etmeye karar verdiği şeye hazırlamıştır. Sonra kavminin yanlış yolda olduklarını üstü kapalı ifade etmiş, yanlış yolda olduklarını bilmeleri için onları önce hazırlamış ve inançlarında bir kez daha şüpheler kafalarına yerleşmiştir. Güneş battıktan sonra onlara: "**Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım**" **dedi.**" Bu, onları, sapıklıklarına razı olmaya onu ikna etmeye çalışmamaları gerektiğine yönelik bir ikna çabasıdır. Çünkü taptıkları gezegenlerin en büyüğünden rablık meziyeti inkar edildiğinde, ondan daha aşağı olan gezegenlerin rab olmayacağı daha net olarak anlaşılır.[72]

Mantıksal Çıkarım Aşaması

Hz. İbrahim (a.s) mantık yürüterek gezegenin, ayın ve güneşin kaybolup yok olduklarını, onların ibadet ve şükretmekle meşgul olan bir kimseye

---

[70] Emine Muhammed, *Menheciyyetu't-Tederruc fî Da'veti İbrahim elyhisselam,* s. 274.

[71] A.g.e., s. 273.

[72] *Menheciyyetu't-Tederruc fî Da'veti İbrahim elyhisselam,* s. 273.

layık efendiler olamayacakları sonucunu çıkardı. Çünkü Rabbin işi sürekli gözetmek, kullarının işlerini yönetmektir. Onlarla kolaylıkla tartışmaya başladı, sonra yavaş yavaş gezegenden aya, aydan güneşe geçti ve sonuç hep aynıydı. İfadede anlaşmak, muhalifi susturmak için en etkili argümanlardan ve en net yaklaşımlardan biridir.[73]

Sonucun İlanı Aşaması

Hz. İbrahim (a.s), tüm bu varlıkların durumlarından yola çıkarak onların ortadan kaybolmalarının onları bir yaratan olduğuna işaret ettiği ve bunun, şirkten uzak durmayı, gökleri ve yeri yaratana ibadet etmeyi gerektiren kaçınılmaz bir sonuç olduğu argümanı ile kavmine ulaşmıştır. Dedi ki: "*Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana, doğruya yönelerek çevirdim, ben ortak koşanlardan değilim.*"[74]

2. Gaybî, Tarihî ve Bilimsel Mucizelerden Bazıları

Önceki ayetlerde Kur'an-ı Kerim'in gaybî, tarihî ve ilmî mucize yönleri arasında şunlar vardır:

a) Özellikle Arap Yarımadası'nda hiçbir canlının bu ayrımı yapma kabiliyetine sahip olmadığı ve halkının çoğunluğunun okuma yazma bilmediği bir dönemde, gezegenin, ayın ve güneşin doğası arasında kesin ve dakik bir ayrım yapması.

b) Herhangi bir semavi cismin ortadan kaybolmasının (yokluğu) onun bir araz olduğunun delili olduğunu ve bu cansız cisimlerin her tabiî olayının onların boyun eğdirilmiş birer mahluk olduğunu gösterdiğini, dolayısıyla Hz. İbrahim'in sapık kavmi ve O'nun zamanından önce ve O'ndan sonra gelenlerin düşündüğü gibi O'nun yaratıcısı olamayacağını vurgulaması. Bu sağlam bir öngörü ve bilimsel bir sonuçtur. Zira kâinatın zuhuru, bütün mahlûkatın zuhurunu ve yok olmalarının kaçınılmazlığını tasdik ettiği gibi, mahvolmasını da zorunlu kılar. Ölümlü varlığın, yarattıklarının bütün sıfatlarından münezzeh

---

[73] A.g.e., s. 273.

[74] En'am Suresi, 79; Emine Muhammed, *Menheciyyetu't-Tederruc fî Da'veti İbrahim elyhisselam,* s. 275.

olan, mekandan ve zamandan uzak olan ezelî bir yaratıcıya ihtiyacı vardır. Bitkiler, hayvanlar, insanlar, melekler ve cinler olmak üzere tüm canlı ve cansız varlıkları tanımlayan uzay, zaman, madde ve enerjinin yaratıcısı yarattıklarından tamamen farklıdır.

c) Cenâb-ı Hakk'ın, mahlukatın yaratıcısı, varlığı yoktan var eden ve "gökleri ve yeri yaratan" olduğunu belirtmek. Pozitif ilimler de, içinde yaşadığımız evren için üstün ve aşkın bir referansın varlığını ve bu referansın mahlukatın niteliklerinden farklı niteliklere sahip olduğunu zorunlu kılmaktadır.

d) Göklerin ve yerin melekutu gibi O'nun harikulade yaratıcılığı üzerinde tefekkür ederek yaratıcıyı tanımak için bilimsel bir model vermek. Çünkü yaratılıştaki mükemmellik, yaratıcının en açık delillerinden biridir. Evren, tüm varlıkları, olguları ve son derece disiplinli hareketleriyle, tüm bunları yaratan ulûhiyet, rablik, vahdaniyet ve yaratıcılık sıfatlarına sahip büyük bir Yaratıcı'nın varlığının gerekliliğine şahitlik etmektedir.

e) Cenab-ı Hakk'a imanın insanoğluna aşılandığını ve insanın içgüdüleri sağlam ve sezgileri yerinde olduğu müddetçe, bir ve tek olan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, isimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde tüm mahlukatından münezzeh olan, zatına yakışmayan özelliklerden uzak olan Allah'ın, yarattıklarını aklî tefekkür ederek ve gökleri dinleyerek bu doğuştan gelen inancı uyandırması gerektiğini belirtmek. Bu, insanın kendi yaratılışının ve onu çeğeçevre kuşatan geniş evrenin yaratılışının mükemmelliği üzerinde tefekkür etmesiyle gerçekleşir.

f) Cenab-ı Hakk'a şirk koşmak, O'na imanı bozan, zedeleyen şeylerden biridir. Aynı zamanda ilâhlığın mânâsını anlamada eksikliktir. Hele ki kâinatı mütefekkir olan kişi, içinde bulunduğu yapının birliğini görür. Bu birlik, yaratıcısının tüm yaratılmışların üstünde mutlak birliğine şehadet eder.

g) Allah'ın evreni harika yaratışını tanımak için evrene bakmanın gerekliliği ve yüce yaratıcıya olan inancın duyusal algı ve somut farkındalık yoluyla tasdik edilmesi. Bu duyusal inanç, Cenab-ı Hakk'ın atamız Hz. Âdem'e yaratılışı anında öğrettiği ve daha sonra uzun bir peygamberler ve elçiler silsilesine indirdiği ve ardından Kur'an-ı

> Kerim'de ve Hâtemu'l-Enbiyâ'nın sünnetinde tamamladığı doğuştan gelen imana, yani fıtrat inancına bir destektir. Aklı başında her insan bunu yapsa, kainatı tefekkür etse, yeryüzünde kâfir, müşrik, inancında tereddüt eden (ateist, agnostik), Aziz ve Celîl olan Allah'a îmân konusunda şüpheci kalmaz.[75]

Bunlar, yıldızlara, gezegenlere ve Allah dışında putlara tapan putperest bir ortamda büyüyen Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasından bahseden Kur'an-ı Kerim'in açıkladığı ilmî, gaybî ve tarihî mucizelerin bazısıdır. Ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın sahip olduğu fıtrat-ı selimeyi ve halkını Yüce Allah'ı birlemeye ve tek başına O'na ibadet etmeye kademeli olarak davet etmesini ve Kur'an'ın insan yapımı olamayacağını sunmakta ve En'am Suresi'nin [75 – 79] ayetlerinde geçen tüm tarihi ve bilimsel hakikatlere tanıklık etmektedir. Kur'an-ı Kerim peygamberlerin mührü Hz. Muhammed'e (s.a.v), ilmiyle onu indiren yaratıcı olan Allah'ın sözüdür. Allah Teâlâ onu korumayı kendi üstüne almıştır. Kur'an-ı Kerim kıyamete kadar tüm yarattıklarının üzerinde Allah'ın nihai delili olarak kalacaktır.[76]

KAVMİNİN HZ. İBRAHİM (A.S) İLE TARTIŞMASI

"*Milleti onunla tartışmaya girişti.* "*Beni doğru yola eriştirmişken, Allah hakkında benimle mi tartışıyorsunuz? O'na ortak koştuklarınızdan korkmuyorum, meğer ki Rabbim bir şeyi dilemiş ola. Rabbim ilimce her şeyi kuşatmıştır; hala öğüt kabul etmez misiniz?*" *dedi. Allah'ın, size, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden ne diye korkayım? Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Eğer biliyorsanız söyleyin.*"[77]

Hz. İbrahim (a.s), Allah'ın tevhidini, yalnızca O'na ibadet edilmesi gerektiğini ve şirkten uzak olduğunu ilan ettiğinde kavmi onunla tartıştılar.[78] Psikolojik savaş yoluyla ve tanrılarının gizli gücüyle tehdit ederek Hz. İbrahim (a.s)'ı etkilemeye çalıştılar. Putların kendilerine meydan okuyanlardan

---

[75] Zeğlûl Neccâr, *Min Âyâti'l-İ'câzi'l-İnbâî ve't-Târîhî,* 1, 320.

[76] Zeğlûl Neccâr, *Min Âyâti'l-İ'câzi'l-İnbâî ve't-Târîhî,* 1, 320.

[77] En'am Suresi, 80-81.

[78] Mustafa el-Adevî, *Kısasu'l-Enbiya,* 2, 89.

intikam alacağını, bu yüzden tanrılardan kendisine kötülük isabet etmemesi için putlara karşı gelmeyi bırakmasını istediler. Hz. İbrahim (a.s) ise onlara son derece kararlılık ve güven içerisinde, kendinden emin bir şekilde cevap vermiş, düşmanlarının aldatmaya, yanıltmaya ve ayartmaya yönelik her türlü girişime karşılık vermiştir.[79]

1. "**Milleti onunla tartışmaya girişti.**" **Beni doğru yola eriştirmişken, Allah hakkında benimle mi tartışıyorsunuz?**

Yani kavmi onunla tartıştı, o da onlara şu cevabı verdi ve onların iddialarını yalanladı: Benimle Cenab-ı Hakk'ın birliğini mi tartışıyorsunuz? Bana gösterdiği şeylerle ve O'na ileten delillerle birliğini bana gösteren O'dur. Buradaki istifham vakıayı inkar için getirilmiş istifham-ı inkaridir. Vakıayı inkar etmek azarlama anlamı ifade eder. Nitekim Hz. İbrahim (a.s) de onları azarlıyor ve tartışmanın olası neticesinden dolayı onların tüm ümitlerini kırıyordu.[80] Yani siz Allah'ın tevhidi konusunda, yalnızca O'na ibadet etmem konusunda mı benimle tartışıyorsunuz?! Allah Teâlâ beni kendisine ibadet etmeye ve sizin Allah ile birlikte taptığınız putlarınızı ve tanrılarınızı terketmeye muvaffak kıldı. Benim Allah'a ibadetimi nasıl yok sayarsınız? Hz. İbrahim (a.s) onların kendisiyle çekişmelerinden ve tartışmalarından bir hayli taaccub etmişti. Halbuki onlara yakışan, kendilerine Allah'ın birliğine işaret eden gösterilen onca delil ve mucize karşısında iman edip teslim olmalarıydı. Ama ne var ki kavmi hidayete muvaffak olamamış, dalalet ve şirk üzere kalmakta ısrar etmişlerdi. Bunun yanıda Hz. İbrahim (a.s)'ı zarar ve fayda verdiklerine inandıkları tanrılarıyla korkutuyorlardı. Eğer onlara ibadet etmekten yüz çevirmeye devam ederse tanrılarının O'na kötülük dokunduracaklarını söylüyorlardı.[81]

2. "**O'na ortak koştuklarınızdan korkmuyorum, meğer ki Rabbim bir şeyi dilemiş ola. Rabbim ilimce her şeyi kuşatmıştır; hala öğüt kabul etmez misiniz?**"

Yani ben sizin gibi zan ve kuruntuyla hareket etmiyorum ve tanrılarınızdan da korkmuyorum. Çünkü ben biliyorum ki onlar ne fayda verirler ne

---

79 Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 298.

80 Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2566.

81 Mustafa el-Adevî, *Kısasu'l-Enbiya,* 2, 89.

de zarar. Onlar sağır, dilsiz ve kör taşlardan ibarettirler. Bir yerden alınıp bir başka yere nakledilen aciz varlıklardır. Onlardan nasıl korkarım?! İşitmeyen ve görmeyen bir taştan nasıl ve neden korkayım? Halbuki onları siz kendi ellerinizle yapıyor ve sonra da kafanıza göre onlara tapıyorsunuz! Hz. İbrahim (a.s) hazırcevaptı. Ama kendisine bir kötülük dokunmasından endişe ediyordu. Müşrikler ise bu endişeye sebep olarak kendi tanrılarını görüyorlardı. Fakat Hz. İbrahim (a.s) onların düşüncelerini boşa çıkaracak bir netlik ve gönül rahatlığıyla "eğer Rabbim dilemişse o müstesna" diyordu. Bu istisna iki duruma işaret eder:

Birincisi: Tüm işlerini Allah'a ısmarlaması, Allah'ın takdir ettiğine rıza göstermesi ve O'ndan gelen herşeyi kabul etmesi. İkincisi: Tanrılarının hiçbir şey yapmaya muktedir olmadığını söyleyerek onlara cevap vermesi. Çünkü bütün işler Allah'a dönmektedir. Dilerse zarar veren O'dur, dilerse rıza buLûtundan iyilik ve hayrı indiren O'dur. O herşeye kadirdir.[82] Allah Teâlâ zarar vermeyi dilese kula zarar gelir, fayda vermeyi dilese kula fayda gelir.[83] Fayda ve zarar vermek yalnızca Allah Teâlâ'nın dilemesine bağlıdır. İşte Hz. İbrahim (a.s) de bunu yakinen bildiğinden putlardan ve onların tanrı diye taptıklarından beri olduğunu ifade edip bütün işlerini Allah'a ısmarladı.[84]

"**Rabbim ilimce her şeyi kuşatmıştır.**" Allah Teâlâ ilmiyle herşeyi bilir. Bu yüzden eğer tanrılarınızdan bana bir zarar gelecekse O'nun bilmemesi mümkün değildir.[85] İşte Hz. İbrahim (a.s) kendi canı ve dini için böyle önlem alıyordu. Böylece Allah eğer kötülük vermeyi takdir etmişse bunu kendi tanrılarının yaptığını ileri süremeyeceklerdir.[86] Allah Teâlâ herşeyi bilir. Her şeyi yerli yerince koyar. Ne yerde ne gökte zerre miskal kadar hiçbir şey O'nun ilminden kaçmaz. Olmuş ve olacak herşey O'nun ilmine göredir. Allah'ı "Rabbim" diyerek anması Hz. İbrahim (a.s)'ın rububiyet manasının

---

82 Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2566.

83 Muhammed Mütevelli eş-Şa'râvî, *Tefsîru'ş-Şa'râvî,* 6, 3755.

84 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 468.

85 Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl Tefsîr-i Beydâvî,* Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1. Baskı, H.1418, 2, 437.

86 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 469.

her daim bilincinde olduğunu göstermektedir. Zira O'nu terbiye eden Rabbidir. O'nu her türlü kötülükten ve zarardan koruyup kollayan O'dur. Ancak eğer Rabbi dilemiş ve irade etmişse O'na bir zarar ve kötülük dokunur.[87]

"**Hala öğüt kabul etmez misiniz?**" Bütün işler Allah'ın elinde olunca sizin taşlarınız ne fayda verebilir ne de zarar. Siz bunları düşünmez misiniz? Bu putlara bakıp görmüyor musunuz?[88] "**Hala öğüt kabul etmez misiniz?**" kavl-i şerifi inanç meselelerinin fıtrattan geldiğine ve nefsin şehvetlere, heva ve hevesine yönelmesinin bu fıtratı çiğnemek olduğuna delalet etmektedir. Bu yüzden ey insan! Senden yeni bir inanç fikri geliştirmen istenmiyor. Senden sadece düşünüp öğüt alman isteniyor. Düşünmek, ibret almak fıtrî ve doğal bir olgudur. Çünkü yeryüzünün halifesi olan insan Hz. Adem'den günümüze kadar çoğalıp gelmiştir. Hz. Adem hayatı tanzim eden, yaşam tarzına hükmeden semavî bir sistem ve inançla dünyaya gelmiş ve bu sistemi evlatlarına da telkin etmiş onlar da kendilerinden sonraki nesillere telkin etmiş ve böyle böyle devam etmiştir. Yalnız şu da var ki, sistemler bazen bozulabilir ve silinebilir. Çünkü insanların şahsî eğilimleri sistemlere etki edebilir ve bu nedenle bu inanç sistemlerinden yüz çevirebilir veya tanımazlıktan gelebilirler. Öyleyse bu sistemler unutlmaya maruz kalabilir. İşte peygamberlik kurumu Allah'tan gelen bu hak sistemi tekrar asli haliyle hatırlamaya ve ona dönmeye vesiledir. Hz. İbrahim (a.s) de bu amaçla onlara düşünmez misiniz, akletmez misiniz, hatırlamaz mısınız diye serzenişte bulunuyor.[89]

3. "**Allah'ın, size, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden ne diye korkayım? Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Eğer biliyorsanız söyleyin.**"

Saçma sapan düşünceler peşinde koşan bu tip insanların durumları oldukça ilginçtir. Allah'ın peygamberini faydasız ve zararsız oluşları hem gözle görülür biçimde olan hem de aklen ve mantıken ortada olan taşların kendisine bir kötülük dokundurmalarıyla korkutuyorlar. Kendileriyse tüm

---

87 Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2567.

88 Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2568.

89 Muhammed Mütevelli eş-Şa'râvî, *Tefsîru'ş-Şa'râvî,* 4, 3755.

varlığı kudret elinde tutan Allah'tan kendilerine bir bela inmesinden korkmuyorlar. Bu yüzden Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s) diliyle onlara şöyle buyuruyordu: "*Allah'ın, size, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden ne diye korkayım?*"Bu ayette geçen istifham onların yaptığı ayırıma duyulan taacubu bildiren istifhamdır. Çok ilginç bir ayırım yaparak Hz. İbrahim (a.s)'ı tanrılarından kendisine bir kötülük gelebileceğiyle korkutuyorlar, kendileri de Allah'a şirk koşmaktan korkmuyorlar. Buna dair ellerinde bir güç ve kuvvet de yok. İlginçlik iki açıdandır:

Birinci Açı: Onların tanrı diye taptıkları putlar ne fayda ne de zarar verebilir. Allah Teâlâ ise herşeyin sahibidir. Fayda ve zarar vermeye ve zarar sebeplerinden de kurtarmaya maliktir.

İkinci Açı: Onlar Hz. İbrahim (a.s)'ı korkutuyorlar. Halbuki ortada korkutmayı gerekitrecek bir sebep ya da bunu gerçekleştirecek bir neden yok. Ama korkmalarını gerektirecek tüm nedenler toplanmışken kendileri için korkmuyorlar.

"**Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Eğer biliyorsanız söyleyin.**" Yani siz ne zarar ne de fayda veren şeylere sığınıyor ve kendilerine inanmayanlara kötülük dokunduracaklarını zannediyorsanız Hz. İbrahim (a.s) de herşeyin sahibine sığınıyor. Bu iki gruptan hangisi daha güvendedir ve daha korkusuzdur? Herşeyin sahibine sığınan Hz. İbrahim (a.s) mi yoksa ne zarar ne de fayda veren putlara sığınanlar mı?[90]

İMANLARINA ŞİRK BULAŞTIRMAYANLAR

"*İman edip de imanlarına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır.*"

1. Taberi'nin Görüşü

Bu Hz. İbrahim (a.s) ile O'nunla tartışan müşrik kavmi arasında Allah Teâlâ'nın verdiği hükümdür. Çünkü Hz. İbrahim (a.s) onlara demişti ki: "*Allah'ın, size, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak*

[90] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2569.

koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden ne diye korkayım? Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Eğer biliyorsanız söyleyin." Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s) ile onlar arasını şöyle ayırmaktadır: Allah'ı tasdik edenler, yalnızca O'na ibadet edenler ve tasdiklerine ve ibadetlerine zulüm yani şirk karıştırmayanlar, O'na ibadet ederken şirk koşmayanlar Allah tarafından cezalandırılmaktan putlara taparak Allah'a şirk koşan müşriklerden daha güvendedirler. Müşrikler ise Allah'ın azabından hiç emin olamayacaklar. Dünyadayken Allah'ın azabına düçar olmaktan korkarlar ahirette ise Allah'ın elem verici azabını bizzat göreceklerdir.[91]

2. İbn Aşur'un Görüşü

Müfessirlerin çoğunluğuna göre bu ayette geçen ifadeler Hz. İbrahim (a.s)'ın sözlerinden hikayedir. Bu durumda bu sözler yine Hz. İbrahim (a.s)'ın "**Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?**" sözüne cevaptır. Hz. İbrahim (a.s) kendi sualine kendi cevap vermeyi üstlenmiş onların cevap vermelerini beklememiştir. Çünkü bu sualin cevabı ancak kendisi gibi birinden gelebilir. Bu bir bakıma onları azarlama ve ayıplamadır. İbn Abbas (r.a) der ki: Bu tıpkı alimin "eğer dersen ki… derim ki…" gibi kendi kendine soru sorup yine kendi cevap vermesine benzer. Bunun benzerleri surede geçmektedir.[92]

Bu sözün Hz. İbrahim (a.s)'ın sözü olmadığı da söylenmiştir. Hz. İbrahim (a.s)'ın sözü "**bir bilseniz**.."e kadardır. Ondan sonraki "**İşte güven…**" ifadesi Allah Teâlâ'nın hüküm belirttiği ifadelerinin başlangıcıdır. Buna göre bu cümle Hz. İbrahim (a.s)'ın sözlerini tasdik etmek için söylenmiş başlangıç cümlesidir. Yine denildiğine göre bu ifadeler Hz. İbrahim (a.s)'ın "**Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?**"sorusuna karşılık kavminin verdiği cevabı aktarmaktadır. Fakat bu sahih değildir. Çünkü bu durumda "O iman edenler dedi ki…" denir. Eğer bu kavminin sözü

---

91 Tefsir-i Taberi, 7, 254.

92 Muhammed b. Abdurrahman el-Ğamrâvî, *et-Tedebbür ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân bi-Sahîhi's-Sünen*, 10, 310.

olsaydı bu sözlerine rağmen sapıklıkta, kibirde ısrar etmez işi Hz. İbrahim (a.s)'ı ateşe atacak kadar ilerletmezlerdi.[93]

3. Şenkıtî'nin Görüşü

Buradaki zulümden maksat şirktir. Sahih-i Buhârî'de Abdullah b. Mesud'dan (r.a) rivayet edilen hadis-i şerifte de böyle geçmektedir. Allah Teâlâ birçok ayet-i kerimede zulmün şirk olduğunu beyan etmiştir: "*Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür.*"[94] Bir diğer ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: "**Kâfirler zalimlerin tâ kendileridir.**"[95] Bir diğerinde ise şöyle buyrulmaktadır: "*Allah'ı bırakıp da sana ne fayda ne de zarar verecek şeylere tapma. Eğer (böyle) yaparsan sen şüphesiz zalimlerden olursun.*"[96]

4. Sa'dî'nin Görüşü

Allah Teâlâ iki grubun arasını ayırmak için*:* "*İman edip de imanlarına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır*" buyurmakatadır. Onlar korkudan, azaptan ve kötülükten doğru yoldan sapmaktan güvendedirler. Eğer imanlarına ne şirk ne günah hiçbir zulüm bulaştırmayanlar tam bir güven ve hidayet içerisindedirler. Eğer imanlarına sadece şirk bulaştırmamış fakat bununla birlikte günah işlemişlerse onlarda da tam ve kamil olmasa da hidayetin ve güvenin aslı vardır. Ayetten anlaşılana göre bu iki durumu gerçekleştirmeyenlere hidayet ve güven hasıl olmaz. Onların payına düşen dalalet ve kötülüktür.[97] Abdullah b. Abbas'tan (r.a) rivayet edildiğine göre O dedi ki: "*İman edip de imanlarına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır*"ayet-i kerimesi inince bu durum insanlara ağır geldi ve "Ey Allah'ın Resulü! Hangimiz nefsine zulmetiyor ki?" dediler. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

---

93 Muhammed Tahır İbn Aşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr,* 7, 331-332.

94 Lokman Suresi, 13.

95 Bakara Suresi, 254.

96 Yunus Suresi, 106; Muhammed el-Emin eş-Şenkıtî, *Edvâu'l-Beyân fî İzâhi'l-Kurâni bi'l-Kurân,* Dâru'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, H.1415, M.1995, 2, 201-202.

97 Tefsir-i Sa'dî, s. 487.

"*Bu sizin kasdettiğiniz zulüm değil! Salih kulun (Hz. Lokman'ın) dediğini işitmediniz mi:"Yavrucuğum! Allah'a şirk koşma! Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür."*[98] *İşte zulüm şirktir."*[99]

5. İbn Kayyim'in Görüşü

Korku her zaman şirkle, güven ve emniyet ise her zaman tevhidle ve imanla birliktedir. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmiyle tartışırken söylediklerini şöyle aktarır: "*Allah'ın, size, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden ne diye korkayım? Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Eğer biliyorsanız söyleyin.*" İşte Allah Teâlâ iki grubun arasını ayırmış ve şöyle buyurmuştur: "*İman edip de imanlarına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır.*"

Allah Resulü (s.a.v) zulmü şirk ile tefsir etmiş ve "*Salih kulun dediğini işitmediniz mi: "İşte zulüm şirktir*"[100] buyurmuştur. Emniyet ve güvende olmanın en büyük sebebi tevhiddir. Şirk ise korkunun sebebidir. Bu yüzden Allah'tan başkasından korkan kişiye o şey musallat olur. Ondan korkması o şeyin ona musallat olma nedenidir. Sadece Allah'tan korksa o şeyden korkmasa o şeyden korkmaması ve yalnızca Allah'a tevekkül etmesi o şeyden kurtulmasına sebep olur. Aynı şekilde bir şey için Allah'tan başkasına ümit bağlayan ondan mahrum olur. Allah'tan başkasına ümit bağlaması o şeyden mahrum olmasının en kuvvetli sebebidir. İman edip kendilerini Allah'a samimiyetle teslim edenler, ibadet ve itaatlerine şirk bulaştırmayanlar işte bunlar güvendedir, hidayet üzeredirler.[101]

– "**İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.**"

---

98 Lokman Suresi, 13.

99 Buhârî, Had. No: 4629; 8, 373.

100 Lokman Suresi, 13.

101 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Miftâhu Dâri's-Saâde,* Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî, Cidde, Suud-i Arabistan, 1. Baskı, 1997, 387-388; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 2, 1142.

"**İşte delillerimiz…**": Burada uzak için kullanılan ism-i işaret / تلك kullanılmıştır. Hz. İbrahim (a.s)'ın tartıştığı kavmine karşı kullandığı delilleri içerir. Hz. İbrahim (a.s) onlarla yıldızlar, ay, güneş ve heykeller/putlar konusunda tartışmaya girmiş ve başta babası olmak üzere kavmine galip gelmişti.[102]

İsm-i işaret / تلك ile uzağa işaret edilir fakat burada hakiki anlamıyla bir uzaklık kastedilmemiş, delili kuvvetlendirmek ve ika gücünü göstermek için mecaz anlamı kastedilmiştir. Allah Teâlâ delil getirmeyi kendi yüce zatına izafe etmiş böylelikle delillerin doğruluğunu ve pozisyonunu yüceltmiş ve bu delilleri kullanan kişiyi teşrif etmiştir.[103]

"**Kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz…**" Yani O'na sağlam bir fıtrat ve sadece hakka yönelen halis ve hanif bir akıl ilham ederek verdiğimiz delillerimiz demektir. Bu deliller Hz. İbrahim (a.s)'ın kullanarak kavmine karşı başarılı olduğu güçlü delillerdir. Hz. İbrahim (a.s) onların yapageldikleri, düşündükleri ve zannettikleri şeyler ardından hak olmayan batıl inançları üzerinden delil getirdi.

İnsanlar düşünce ve bilgi bakımından bir değildirler. Kimisi insanları hakka çağıran elçi olmak için Allah Teâlâ'nın seçtiği hidayet yolu üzeredir; kimisi hidayet arayan yolunu şaşırmış kimselerdir; kimisi de şerre bulaşmış, şerden bir türlü yakasını kurtaramamış, Allah'ın, gözlerini, kulaklarını ve algılarını mühürlediği, bu yüzden de hakkı idrak edemeyen ve hak davetçisine kulak vermeyen kimselerdir.[104] Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmine de delil sunmuş ve Hz. İbrahim (a.s)'ı usta bir konuşmacı ve muhalifini susturucu bir tartışmacı kılarak karakter olarak onu güçlendirdi. Allah Teâlâ O'na kavminin büyüklerine ve önde gelenlerine karşı peşpeşe galibiyetler kazandıran kuvvetli deliller ve burhanlar vermiştir. Bu yüzden de Allah'tan büyük bir övgüyü hak etmiştir. Ayette geçen ismi işaret olan تِلْكَ Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmine karşı sunduğu bütün delilleri işaret eder. Delillerin

---

[102] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2571; Muhammed el-Emin eş-Şenkıtî, *Edvâu'l-Beyân fî İzâhi'l-Kurâni bi'l-Kurân,* 2, 202.

[103] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2571.

[104] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2572.

Allah'a izafe edilmesinde bu delillerin önemine ve doğruluğuna dikkat çekilmektedir. Hz. İbrahim (a.s)'e delillerin verilmesi, O'na bu delillerin ilham edilmesi ve bu delilleri kendince ifade etmesi Yüce Allah'ın Hz. İbrahim (a.s)'e vermiş olduğu bir lütuftur. Böylece O tartıştığı kimselere karşı galibiyet kazanmıştır.[105]

Aslında, Hz. İbrahim (a.s)'ın tüm diyalogları, başkalarının kalplerinde ikna olmuşluk hissi ve bir etki bırakır. O'nun bu diyalogları teslimiyet ve ittibadan başka bir seçenek bulamayan rakiplerine karşı zaferiyle sona erer. Fakat gururları ve inatları onları hakikatten caydırır ve diyalog ve anlaşma yerini baskı, şiddet ve istismar yöntemleriyle değiştirir. O'nun diyaloglarını düşünen ve kişisel yapısını ve peygamberlik rolünü gözünde canlandıran herkes, Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinin ayırt edici bir özellik ve ayrı bir tarz haline gelmiş olan tartışmacı gücünün ve diyalektik deneyimin birçok yönünü zahmetsizce fark eder.[106]

– "**Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz.**"

"Dereceler"ifadesi, hayır, makam, bilgi, hakimiyet ve rızık gibi manevi mertebeleri ifade eder. Ayetin geldiği anlamlardan biri şöyledir: Kullarımızdan dilediğimizi, hiçbir derece üzerinde değilken derecelerle yükseltiriz. Ayetin mânâları arasında şu da vardır: Derece sahiplerinin derecelerini yükseltiriz ki, onların fazilette her bir derecesi, diğerlerinin derecesinden daha yüksek olsun. Teorik bilim bir mükemmellik derecesindendir. Bilimsel ve pratik bilgelik mükemmellik derecelerindendir. Delil sunmada söz ve hükmün kuvveti kemal derecelerindendir. Egemen olmak, doğru ve adilane yönetim, bir mükemmellik derecesidir. Peygamberlik ise onları içerdiği ve hatta hepsini aştığı için bütün bu derecelerden daha yüksektir. Bu derecelerin hepsi Allah'ın fazl-ı ihsanı gereği farklı farklıdır. Bazı derece sahiplerini diğerlerine üstün kılmıştır. Cenab-ı Hak, dostu Hz. İbrahim (a.s)'e insanlar arasında tartışmada, hakimiyet kurmada ve kabul görmede en

---

[105] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 286; Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *Tefsîru'l-Kurtubî*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1427-M.2006, 7, 30; İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir,* 7, 335.

[106] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 287.

yüksek dereceler bahşetmiştir. O'nun için en yüksek derece olan peygamberlik derecesini seçmiştir.

Muhammed Ebû Zehra şöyle der: Buradaki dereceler hidayet ve ilahi tevfik açısından üstün mertebeler demektir. Allah Teâlâ bu derecelerin ve yükselişlerin sürekli tekrar ettiğini bildirmek maksadıyla نَرْفَعُ şeklinde fiil-i muzari ile ifade etmiştir. İnsan varlığı hidayet rehberlerinin, mürşidlerin ve söz dinleyip "işittik ve itaat ettik" diyen iyilerin varlığıyla sürekli hayır ve iyilik içerisinde olmaya devam eder. Bununla birlikte güzel sözü dinleyip "işittik ve isyan ettik" diyenlerin varlığıyla da hayat boyu iyilik ve kötülük arasında çekişme yaşanır. Kur'an-ı Kerim'de muttaki kullarının akibetinin ne olacağı şöyle geçmektedir: "*Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. Bunu ancak akıl sahipleri anlar.*"[107]

– "**Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.**"

Bu, kendisinden önceki ifadelerin içeriğine, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarıyla bağlantısını gösteren kesin bir ektir. Allah Teâlâ burada Hz. Peygamber'e buyuruyor ki: Seni terbiye eden, sana bunu gösteren ve öğreten, sana hidayet eden, lütfu ve keremiyle senin şanını yücelten, seni Hâtemu'l-Enbiya yapan Rabbin tüm fiillerinde hikmet sahibidir. Mahlukatının işlerini ve onları idare etmeyi bilir. İbrahim'in kavmi ile durumunu sana beyanda bulunduğu gibi, kavmin ile olan durumunu da bunun ilk elden şahidi olarak sana gösterecektir.

Allah Teâlâ hakimdir, herşeyi bir ölçüye göre koyar, herşeyi bilir. O dilediği hükmü verir. Ayet-i kerimede Allah Teâlâ'nın 3 ism-i şerifi geçmektedir: "Rabb", "Hakim" ve "Alim" ism-i şerifleri. Bu isimlerin manaları şöyledir:

a) Rabb

Çeşitli nimetlerle ve idare etmekle tüm mahlukatını terbiye eden demektir. Özel anlamda ise şöyle demektir: Seçtiği kulların kalplerini, ruhlarını ve ahlaklarını ıslah ederek terbiye etmesi. Bu nedenle seçilmiş kulların

---

[107] Bakara Suresi, 269; Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2572.

çoğunlukla dua ve zikrettikleri isim bu yüce isimdir. Çünkü onlar Allah'tan özel bir terbiye talep ederler.[108]

b) el-Hakîm

Yaratmasında ve yönetmesinde en yüce hikmete sahip olan, herşeyi yerli yerince yaratan demektir. Zira ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: "*Kesin olarak inanacak bir toplum için, kimin hükmü Allah'ınkinden daha güzeldir?*"[109] Hiçbir şeyi boşuna yaratmamıştır. Abesle iştigal etmez. Dünyada da ahirette de hüküm vermek O'na aittir. Hiç kimse O'na ortak olamaz. Dini, kaderi ve amellere vereceği karşılık hususunda kulları arasında hüküm verecektir. Hikmet; her şeyi yerli yerince koymak, hakkettiği konuma oturtmak demektir.

c) el-Alîm

Allah Teâlâ'nın ilmi zahiri-batıni, gizli-açık, varlığı zorunlu-imkansız ve mümkin olan herşeyi kuşatmıştır. Ulvî-süflî, geçmişi, şimdikiyi ve geleceği kısacası tüm zamanları kuşatır. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz.[110]

– "**Ona İshak'ı, Yakub'u bağışladık, her birini doğru yola eriştirdik. Daha önce Nuh'u ve soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u -ki işlerini iyi yapanlara böylece karşılık veririz-, Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı –ki hepsi iyilerdendir–, İsmail'i, Elyesa'ı, Yunus'u, Lût'u –ki hepsini dünyalara üstün kıldık– doğru yola eriştirdik.**"[111]

Hz. İbrahim (a.s) kavmini Allah'a davet ettikten sonra, onlardan gördüğü sıkıntılar, onların putlarını kırması, kavminin O'nu ateşe atmaları, Allah Teâlâ'nın O'nu ateşten kurtarması gibi olaylardan sonra onlarla birlikte kalamayacağını anladı ve onlardan uzaklaşmak üzere hicret etmeye karar verdi ve dünyanın çeşitli yerlerine yolculuklar yaptı. Şam ve Mısır bölgelerine gitti. Her gittiği yere tevhid düşüncesini serpiyordu. Beraberinde

---

[108] Tefsir-i Sa'dî, 5, 486.
[109] Maide Suresi, 50.
[110] Tefsir-i Sa'dî, 5, 299.
[111] En'am Suresi, 84-86.

karısı ve amcasıyla birlikte çok güzel bir tebliğ hizmeti sunan yeğeni Hz. Lût'tan başka kimse yoktu.

Hz. İbrahim (a.s) Rabbine itaat ederken samimiyetten ayrılmayıp O'nun birliğini anlatmada ihlas üzere devam ve sebat edince Allah Teâlâ mükafaat olarak O'nun dercesini yükseltti ve peygamberlik görevini ve indireceği kitapları O'nun soyuna vermeyi takdir etti. İşte bu yönüyle Hz. İbrahim (a.s) peygamberlik ağacının kökü sayılır. Bu ağacın dalları Hz. İbrahim (a.s)'dan dallanıp budaklandı. O'ndan sonra gelen Allah'ın peygamberlik ikram ettiği tüm peygamberler O'nun neslinden geldi. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*O'na (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitab verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir.*"[112]

Allah Teâlâ insanların en şereflileri olan peygamberleri Hz. İbrahim (a.s)'ın soyundan getirerek O'nu dünyada teşrif etmiştir. Bu şerefi kıyamete kadar O'nun nesline bahşetmiştir. Bir insanın kendisinden sonra kendi neslinden peygamberlerin ve sultanların geleceğini bilmesi elbette en büyük sevinç ve iftihar vesilesidir. Bu ayet-i kerimelerin amacı, tevhid davasına yaptığı üstün hizmetlere karşı bir mükafaat olmak üzere Hz. İbrahim (a.s)'e Allah Teâlâ'nın bahşettiği nimetleri sıralamaktır.[113]

Enâm Suresinin ayetlerinde 18 peygamber geçmektedir. Bu ayetlerin tefsiri ise şöyledir:

– "**Ona İshak'ı, Yakub'u bağışladık, her birini doğru yola eriştirdik.**"

Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'e ilerlemiş yaşına rağmen, eşi Hz. Sare ile çocuk sahibi olmaktan ümidini kesmişken Hz. İshak'ı bahşettiğini haber vermektedir. Hz. Lût'un kavmini helak etmekle görevli melekler Hz. İbrahim (a.s)'e gelip ikisine Hz. İshak'ı müjdelediler. Eşi bu duruma çok şaşırmış ve: "*Karısı, "Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı ve bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Gerçekten bu, çok şaşılacak bir şey!" dedi. Melekler, "Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O,*

---

[112] Ankebut Suresi, 27; Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm*, 2, 471.

[113] Tefsîr-i Razî, 67.

övülmeye lâyıktır, şanı yücedir." dediler."[114] Bir de Hz. İshak'ın peygamber olacağı ve soyunun devam edeceği müjdesini de verdiler: "*Biz O'nu salihlerden bir peygamber olarak İshak ile de müjdeledik.*"[115] Bu son derece mükemmel bir müjde ve çok büyük bir nimettir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*O'na da İshak'ı müjdeledik; İshak'ın arkasından da Yakûb'u.*"[116] Yani siz daha hayattayken bu çocuğun çocuğu (torununuz) olacak ve babasından dolayı parladığı gibi bu torundan dolayı da sevinçten gözleriniz parlayacak. Çünkü neslin devamını sağlayacağı için torun sevgisi daha fazladır.

Yaşlı ana-babanın zayıflığından dolayı çocuklarının neslinin devam etmediği sanıldığı için, bu müjde verilmiş ve müjdede O'nun çocuğunun ismi Ya'kûb olarak aynca müjdelenmiştir. Ya'kûb kelimesi, "Zürriyyet ve son" anlamındaki (Akb) kökünden türetilmiştir. Kavminden ayrılması, onları terkedip onlardan uzaklaşması, yeryüzünde Allah'a ibâdet etmek üzere onların ülkesinden hicret etmesi üzerine bu Hz. İbrahim (a.s)'e bir mükâfat olmuştur. Allah Teâlâ O'nun kavmi ile aşiretine bedel olarak, kendi sulbünden kendi dinine bağlı sâlih evlâd vermiştir. Bunlarla O'nun gözü aydın olacaktır. Başka bir âyette de Allah Teâlâ : "*Onları Allah'tan başka taptıklarıyla başbaşa bırakıp çekilince; ona îshâk'ı ve Ya'kûb'u bahşettik. Ve her birini peygamber yaptık.*"[117] buyururken burada da: "*Ve Biz ona îshâk'ı ve Ya'kûb'u ihsan ettik. Her birini hidâyete erdirdik.*" buyurmaktadır.[118]

Geçen ayet-i kerimeden Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e oğlu Hz. İshak'ı ve torunu Hz. Yakub'u bahşetmesindeki yüceliği "وَهَبْنَا - bahşettik" şeklinde tazim nunuyla ifade etmesinden görmekteyiz. Hibe yani bahşetmek bir şeyi karşılık almadan vermektir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim (a.s)'e Hz. İshak'ı ve Hz. Yakub'un bahşedilmesi 4 kere cemi sıgasıyla ifade edilmiştir:

---

[114] Hud Suresi, 72-73.
[115] Saffat Suresi, 112.
[116] Hud Suresi, 71.
[117] Meryem Suresi, 49.
[118] Tefsîr-i İbn Kesir, 3, 290-291.

Birincisi: Mushaf sırası yönüyle Enam suresinin bu bahsini ettiğimiz ayetlerinde.

İkincisi: Meryem suresinin 49 ila 50. ayetlerinde: "*İbrahim, onları da onların taptıklarını da terk edince, ona İshak ile Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk. Onlar için yüce bir doğruluk dili var ettik (güzel bir söz ile anılmalarını temin ettik).*"[119]

Üçüncüsü: Enbiya suresinin 71 ila 72. ayetlerinde: "*O'nu Lût ile beraber kurtarıp, içinde âlemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık. Ona İshak'ı ve ayrıca da Yakub'u bağışladık ve her birini salih kimseler yaptık.*"[120]

Dördüncüsü: Ankebut suresinin 26 ila 27. ayetlerinde: "*Bunun üzerine Lût, ona (İbrahim'e) iman etti. İbrahim,* "*Ben, Rabbime (gitmemi emrettiği yere) hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*" *dedi. O'na (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. O'nun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitab verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de salih kimselerdendir.*"[121]

Bu surelerin hepsi Mekki surelerdir. Hz. İshak ve Hz. Yakub'un Mekki surelerde özellikle ve öncelikle zikredilmesi, karşılaştığı zorluklar karşısında Peygamber Efendimiz'i (s.a.v) teselli etmek ve Allah Teâlâ'nın O'nu koruyup yardım edeceğini bildirmektir. Tıpkı atası Hz. İbrahim (a.s)'ı daha önce koruduğu gibi. Ayrıca tıpkı Hz. İbrahim (a.s)'ı ve neslini yeryüzünde sağlam ve güçlü kıldığı gibi Allah Teâlâ'nın O'nu yeryüzünde sağlam ve güçlü kılacağını, kavmi O'na düşmanlık etse bile dinini yayacağını bildirmektedir.

Bu dört yerde Hz. İshak ile Hz. Yakub'un birlikte zikredilmesi ikisinin aynı anda müjdelendiğini göstermektedir. Bu Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'ın eşi Hz. Sare'ye hitabında açıkça geçmektedir: "*İbrahim'in karısı ayakta idi. (Bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı müjdeledik; İshak'ın arkasından da Yakûb'u.*"[122]

---

[119] Meryem Suresi, 49-50.
[120] Enbiya Suresi, 71-72.
[121] Ankebut Suresi, 26-27.
[122] Hud Suresi, 71.

Taberi (rh.a) şöyle der: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: İbrahim'i bize itaat ettiği için, Rabbinin birliğini ihlasla itiraf ettiği için, Allah'a şirk koşan kavminin dininden ayrıldığı için mükafaatlandırdık. O'nun derecesini yüceler derecesine çıkardık. Dünyada O'nun ecrini verdik ve O'na peygamber olarak seçtiğimiz evlatlar ve şerefli bir nesil bahşettik ve herkese üstün kıldık. Oğlu Hz. İshak ve oğlunun oğlu Hz. Yakub bunlardandır. "**Her birini hidâyete erdirdik.**" Yani hepsini olgunluğa erdirdik ve hak ve doğru yolda onları başarıya ulaştırdık.[123]

ALİMLERİN EN'AM SURESİNDE HZ. İSHAK'IN HZ. İSMAİL'DEN ÖNCE ZİKREDİLMESİNİN HİKMETİ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Büyük müfessir Fahreddin er-Râzî buna şöyle cevap vermiştir: "Buna göre şayet, "Allah Teâlâ niçin Hz. İsmail'i Hz. İshâk'la beraber zikretmeyip de, aksine O'nu, Hz. İshâk'tan çok sonra zikretmiştir?" denilirse, biz deriz ki: (Bunları) burada zikretmekten maksat, İsrailoğullanın peygamberlerini zikretmektir. Onların hepsi de, İshak ve Yakub'un zürriyetidir. Hz. İsmail'e gelince, O'nun sulbünden, Hz. Muhammed'den (s.a.v) başka hiçbir peygamber gelmemiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v), bu makamda zikredilmesi uygun düşmez... Zira Allah Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.v)'e, Araplara karşı Allah'a şirk koşmayı nefyetme hususunda, "Hz. İbrahim (a.s), şirki bırakıp tevhid akidesinde sebat edince, Allah Teâlâ O'na gerek dinî, gerekse dünyevi hususlarda çok büyük nimetler vermiştir. Hz. İbrahim (a.s)'e dünyevi bakımdan verdiği en büyük nimetlerden birisi de, O'na peygamber ve hükümdar olacak nesiller vermesidir..." diye istidlalde bulunup delil getirmesini emretmiştir. Binâenaleyh, bu hücceti getiren bizzat Hz. Muhammed (s.a.v) olunca, O'nun bu makamda, bu sadedde zikredilmesi imkansız olur. İşte bu sebepten dolayı Hz. İsmail, Hz. İshak ile beraber zikredilmemiştir."[124]

Bu güçlü ve açık bir gerekçedir. Bununla şunu kastediyor: Hz. İsmail ve Hz. İshak birlikte zikredilmediler. Zaten sadece bir ayet-i kerimede Hz. İmail Hz. İshak'tan sonra zikredilmiştir. Bukâî öncelikle Hz. İshak'ın

[123] Tefsir-i Taberi, 7, 260.

[124] Tefsir-i Râzî, 6, 359.

zikredilmesinin hikmeti hususunda der ki: Allah Teâlâ önce Hz. İshak ve Hz. Yakub'u zikretti. Çünkü konu Allah'ın Hz. İbrahim (a.s)'e verdiği nimetlerden bahsetmektedir. Hz. İbrahim (a.s) kendisinden faydalandığı ve kendisinden ayrılmakla emrolunmadığı oğluna ve soyundan seçilmiş peygamberlerin çoğunun geldiği torununa daha fazla sevinmişti. Evlatlarının, Hz. İbrahim (a.s)'ın soyuyla yaşadığı ve yerleştiği bölge olan mukaddes yerleri temizlemiş olmaları onları öncelikle zikretmenin en büyük nedenidir.[125]

YÜCE ALLAH'IN HZ. İBRAHİM (A.S.)'A HZ. İSHAK VE HZ. YAKUB'U BAHŞETTİĞİNİ ZİKRETTİKTEN SONRA HZ. NUH'A HİDAYET VERDİĞİNİ ZİKRETMESİNİN HİKMETİ

"*Daha önce Nuh'u hidayete erdirdik.*" Yani İbrahim'den önce Nuh'a hidayet verdik ve O'na salih bir nesil bahşettik. Her ikisinin de üstün özellikleri vardır. Hz. Nuh'un özelliği şudur: Allah Teâlâ O'na iman edenler hariç yeryüzü ahalisini helak etmişti. O'na iman edenler ise O'nunla beraber gemiye binenlerdir. Allah Teâlâ Hz. Nuh'tan sonra gelen insanları O'nun soyundan getirmiştir. Bu nedenle tüm insanlar Hz. Nuh'un zürriyetindendir. Hz. İbrahim (a.s) de böyledir. Çünkü Allah Teâlâ O'ndan sonra gelen tüm peygamberleri O'nun sonundan göndermiştir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*O'nun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitab verdik.*"[126] Yine şöyle buyuruyor: "*Andolsun, biz Nûh'u ve İbrahim'i peygamber olarak gönderdik. Peygamberliği ve kitabı onların soylarına da verdik.*"[127] Yine şöyle buyuruyor: "*İşte bunlar, Âdem'in ve Nûh ile beraber (gemiye) bindirdiklerimizin soyundan, İbrahim'in, Yakub'un ve doğru yola iletip seçtiklerimizin soyundan kendilerine nimet verdiğimiz nebîlerdir. Kendilerine Rahmân'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.*"[128]

– "*Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u -ki işlerini iyi yapanlara böylece karşılık veririz.*"

---

[125] Süleyman İbrahim el-Husayn, *Hadîsu'l-Kurân an İsmail ve İshak aleyhimesselam*, s. 471; Burhanuddin Ebu'l-Hasan İbrahim b. Ömer el-Bukâî, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyâti ve's-Süver*, 7, 170.

[126] Ankebut Suresi, 27.

[127] Hadid Suresi, 26.

[128] Meryem Suresi, 58; Tefsir-i İbn Kesir, 3, 290-292.

Allah Teâlâ bu 3 ayet-i kerimede 14 peygamber zikretmiştir. Bu peygamberleri yaşadıkları tarihe ve zamana yani kronolojik tertibe göre sıralamadı. Çünkü bu Kitap hidayet ve öğüt alma kitabıdır, tarih kitabı değil. Onları fazilet ve menkıbelerine göre de zikretmemiştir. Çünkü Kur'an menakıb ve övgüler kitabı da değildir. O bir hatırlatma ve ibret kitabıdır. Allah Teâlâ bu 14 peygamberi her biri arasında ortak olan çeşitli maksatlarla 3 kısma ayırmıştır:

Birinci Kısım: Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyüb, Hz. Yusuf, Hz. Musa ve Hz. Harun. Bu peygamberleri buluşturan ortak nokta şudur: Allah Teâlâ onlara peygamberliğin yanı sıra saltanat, liderlik, hüküm verme ve yöneticilik vermiştir. Önce Hz. Davud ve Hz. Süleyman zikredildi. Her ikisi de zengin ve servet sahibi iki kral idiler. Daha sonra Hz. Eyyüb ve Hz. Yusuf zikredildi. Hz. Eyyüb çok iyiliksever ve zengin bir liderdi. Hz. Yusuf ise büyük bir vezir ve yetkili bir yöneticiydi. Her ikisi de nimetle imtihan edildi ve şükrettiler. Hz. Musa ve Hz. Harun ise yönetici idiler ancak kral değildiler. Bu üç çiftten her iki çift bir özellikle diğerinden ayrıcalıklıdır.

İkişer çift halindeki bu peygamberler arasındaki sıralama dünya nimetleri bakımından yukarıdan aşağı bir sıralamadır. Ama bu dini yönden aşağıdan yukarı bir sıralama da olabilir. Örneğin Hz. Davud ve Hz. Süleyman dünya nimetleri bakımından en fazla nimete sahip idiler. Onlardan sonra Hz. Eyyüb ve Hz. Yusuf, onlardan da sonra Hz. Musa ve Hz. Harun gelir. Açıktır ki Hz. Musa ve Hz. Harun hidayet üzere olmakta ve peygamberliğin sorumluluklarını yüklenmekte Hz. Eyyüb ve Hz. Yusuf'tan daha üstündürler. Hz. Eyyüb ve Hz. Yusuf da sevinçli zamanlarında şükür üzere bulunmak ve sıkıntılı zamanlarda da sabretmek hususunda Hz. Davud ve Hz. Süleyman'dan daha üstündürler.

Allah Teâlâ bu peygamberleri zikrettikten sonra "*işlerini iyi yapanlara böylece karşılık veririz*" buyurmaktadır. Yani dünya nimetleriyle, hak, hidayet ve insanları hak yola çağırma yolunda liderlikle mükafatlandırırız. Allah Teâlâ Hz. Yusuf hakkında şöyle buyurmaktadır: "*Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle*

mükâfatlandırırız."[129] Bu Allah'ın verdiği özel bir mükafaattır ve birazı dünyada verilir. Allah Teâlâ kimisinin mükafaatını da ahirete bırakmıştır.[130]

– "*Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı -ki hepsi iyilerdendir.*"

İkinci Kısım: Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. İsa ve Hz. İlyas. Bu peygamberler diğer peygamberlerden dünyaya karşı zahid olmak ve dünya lezzetlerinden, süsünden, makam ve mevkisinden yüz çevirmekle imtiyaz kazanmışlardır. Bu yüzden Allah Teâlâ onları burada salihler olarak nitelemiştir. Her ne kadar her bir peygamber salih ve iyi ise de bu peygamberler diğerleriyle karşılaştırıldığında bu vasıfları almaya daha layıktırlar.[131]

– "*İsmail'i, Elyesa'ı, Yunus'u, Lût'u -ki hepsini dünyalara üstün kıldık-doğru yola eriştirdik.*"

Üçüncü Kısım: Hz. İsmail, Hz. Elyesa', Hz. Yunus ve Hz. Lût. Allah Teâlâ bu peygamberleri yukarıda sayılan hususiyetleri taşımadığından en son zikretti. Çünkü bu peygamberlerin, birinci kısım peygamberler gibi dünya saltanatı ve mülkü yoktu ve ikinci kısım peygamberler gibi dünyadan büsbütün yüz çevirmiş değillerdi. Allah Teâlâ onların adlarını zikrettikten sonra onların alemlere üstün olduğunu zikretti. Bir peygamber bir toplumda tek ise tartışmasız o toplumun en üstünü odur. Bir toplumda birden fazla peygamber varsa peygamber olmayanlara üstün oldukları gibi kendi aralarında da birbirinden üstündürler. Hz. İbrahim (a.s)'ın, kendisiyle muasır olan Hz. Lût'tan, Hz. Musa'nın, kardeşi ve veziri olan Hz. Harun'dan, Hz. İsa'nın da teyze oğlu Hz. Yahya'dan üstün olduğu şüphesizdir.[132]

Fahreddin er-Razi bu ayetlerde peygamberleri sayarken tertib gözetilmesinin hikmetinden şöyle bahseder: Bil ki! Cenâb-ı Allah, ilk önce dört peygamberden bahsetmiştir. Bunlar: Nûh, İbrahim, İshâk ve Yakûb (a.s)'dur. Daha sonra da, bunların zürriyetlerinden ondört tane peygamber zikretmiştir ki bunlar da: Dâvud, Süleyman, Eyyûb, Yûsuf, Musa, Harun. Zekeriyyâ, Yahya, İsâ, İlyâs, İsmail, Elyesa, Yûnus ve Lût (a.s)'dur. Her iki kısmın

---

[129] Yusuf Suresi, 22.

[130] Tefsiru'l-Menar, 7, 586-588.

[131] Tefsiru'l-Menar, 7, 586-588.

[132] A.g.e, 7, 586-588.

toplamı, onsekizdir.[133] Buna göre şayet: "Tertibe riayet etmek vaciptir. Tertib ise, ya fazilet ve derece itibariyle yahut da zaman itibariyle yapılır. Hâlbuki ayet-i kerimede, bu iki itibara göre de tertipleme nazar-ı itibara alınmamıştır. Öyleyse bunun sebebi nedir?" denilirse, biz deriz ki: Gerçek olan şudur ki, vav harfi tertibi gerektirmez. Bunun böyle olduğunun delillerinden birisi de, tefsirini yaptığımız bu ayettir. Çünkü vav harfi bu ayetlerde de mevcuttur. Ancak ne var ki bu harf; ne şeref, ne de zaman bakımından kesinlikle bir tertib ifade etmemiştir. Ben derim ki bana göre burada bir çeşit tertib vardır. Çünkü Cenâb-ı Hak, her bir kısım peygambere, ayrı ayrı fazilet ve ikramlar vermiş, tahsis etmiştir.

İnsanların ekserisine göre nazar-ı itibara alınan mertebeler pek çoktur.

Birinci Mertebe: Mülk, hükümranlık ve kudrettir... Allah Teâlâ, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'a, işte bu türden pek büyük bir hisse vermiştir.

İkinci Mertebe: Çok şiddetli belâ ve büyük sıkıntılardır. Allah Teâlâ, bu mertebeyi ve özelliği de Hz. Eyyub'a tahsis etmiştir.

Üçüncü Mertebe: (Peygamberler) içinde, bu iki hali kendisinde toplamış olanlar da bulunmaktadır. Bu, Hz. Yusuf'tur. Çünkü O, işin başında çok şiddetli belalara uğramış, işin sonunda da hükümranlığa (mülke) nail olmuştur.

Dördüncü Mertebe: Peygamberlerin faziletlerinden ve özelliklerinden dördüncüsü, mucizelerin kuvvetli, aklî delillerin çok olması, saygı uyandıran bir heybet ve görünüm, çok şiddetli ve çetin bir kuvvet sahibi olma ve Allah'ın onlara, en büyük yakınlığı ve mükemmel bir ikram tahsis etmesidir ki bu da Hz. Musa ve Harun hakkında söz konusudur.

Beşinci Mertebe: Alabildiğine zühd, dünyaya iltifat etmeme ve insanlarla iç içe bulunmamadır. Bu da, Hz. Zekeriyya, Hz. Yahya, Hz. İsa ve Hz. İlyas hakkında söz konusudur. İşte bu sebepten dolayı Cenâb-ı Hak onları, "Onlar sâlihlerdendir." diye tavsif etmiştir.

---

[133] Süleyman İbrahim el-Husayn, *Hadîsu'l-Kurân an İsmail ve İshak aleyhimesselam*, s. 472.

Altıncı Mertebe: İnsanlar arasında taraftarları ve kendilerine uyan kimseleri kalmayan peygamberlerdir. Bunlar, Hz. İsmail, Hz. Elyesa', Hz. Yunus ve Hz. Lût'tur. Biz, nazar-ı dikkate aldığımız bu izaha itibar ettiğimizde, peygamberlerin zikredilmesinde bir sıranın gözetildiği ortaya çıkmış olur.[134]

İmam er-Razî'nin açıkladığı bu gerekçeden bu dört peygamberin; Hz. İsmail, Hz. Elyesa', Hz. Yunus ve Hz. Lût'un bir arada zikredilmesinin hikmetini anlıyoruz. Bu ayet-i kerimelerde Hz. İsmail ile babasının, Hz. Yusuf ile babasının arasının ayrılmasının hikmetini beyan sadedinde Bukâî şöyle der: Hz. İsmail ile babasının, Hz. Yusuf ile babasının adları ayrı ayrı zikredilmiştir. Bununla her iki peygamberin hayatlarında babalarından ayrı düştüğüne işaret edilmektedir.[135]

– "*Babalarından, soylarından, kardeşlerinden bir kısmını seçtik ve doğru yola eriştirdik. Bu, Allah'ın kullarından dilediğini eriştirdiği yoludur. Eğer ortak koşsalarda amelleri boşa çıkardı. Kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiklerimiz işte bunlardır. Kafirler onları inkar ederlerse, inkar etmeyecek bir milleti onlara vekil kılarız. İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, onların yoluna uy,* "*Sizden buna karşılık bir ücret istemem, bu sadece herkes için bir hatırlatmadır*" *de.*"

"*Babalarından, soylarından, kardeşlerinden bir kısmını seçtik ve doğru yola eriştirdik.*" Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim (a.s)'ın neslinden zikretmediği dört peygamber vardır. Ancak bu peygamberler Hz. İbrahim (a.s)'ın zürriyetinden olan peygamberlerle akrabadırlar. "*Babalarından, soylarından, kardeşlerinden bir kısmını seçtik.*" Yani onların babalarından, soylarından ve kardeşlerinden de yüzünü sadece Allah'a çevirmiş peygamberler seçtik. Hz. İdris, Hz. Şuayb, Hz. Hud ve Hz. Salih ve diğer peygamberler gibi. Biz onları ilahi risalet için tercih edip seçtik ve onları hak olan sırat-ı müstakime eriştirdik. O yolda eğrilik ve şaşma yoktur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona*

---

[134] Tefsir-i Razî, 6, 360; Süleyman İbrahim el-Husayn, *Hadîsu'l-Kurân an İsmail ve İshak aleyhimesselam,* s. 473.

[135] el-Bukâi, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyâti ve's-Süver,* 7, 172.

uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O'nun yolundan ayırır. İşte size bunları Allah sakınasınız diye emretti."[136] Sırat-ı müstakim Allah Teâlâ'nın yolu olup onda yürüyen şaşırmaz ve sapmaz.[137]

"*Bu, Allah'ın kullarından dilediğini eriştirdiği yoludur. Eğer ortak koşsalardı amelleri boşa çıkardı.*" Bu yeryüzünde hidayet kaynağını oluşturma amacına yönelik bir açıklamadır. Buna göre yüce Allah'ın insanlar için belirlediği doğru yol peygamberlerin getirdiği mesajda somutlaşmaktadır. Böylece içtenlikle inanılması ve direktiflerine zorunlu olarak uyulması gereken yol göstericilik, bu biricik kaynakla sınırlandırılmış oluyor. Çünkü yüce Allah, bunun kendi hidayeti olduğunu ve kullarından dilediğini bununla doğru yola ilettiğini bildirmektedir. Şayet bu yol gösterici kullar, Allah'ın birliğinden ve O'nun hidayetini aldıkları kaynağın birliğinden şaşacak olurlarsa, inanç, kulluk ve herhangi bir konuda başvurulacak merci olması bakımından Allah'a ortaklar koşarlarsa, sonunda yaptıklarının boşa gitmesi kaçınılmaz olacaktır: Yani tüm yaptıkları kaybolup gidecektir. Zehirli otlakta otlayıp sonunda şişerek ölen bir hayvan gibi yok olacaktır.[138]

Muhammed Ebû Zehra şöyle der: Bu peygamberlerin bollukta ve darlıkta, güçlülükte ve zayıflıkta, sıkıntıda ve rahatlıkta sahip oldukları sabır, ruhu bedene galip kılıp bedeni sadece yaşamın gereksinimlerini gidermede hizmetçi kılmaları, zillet bulunmayan bir yücelik, düşkünlük bulunmayan bir tevazu sahibi olmaları, işte bütün bunlar peygamberlerin ahlaklarından alınan hidayettir. Bu Allah'ın hidayet yoludur. Bu yüzden Allah Teâlâ geçmiş peygamberlerin kıssalarından sonra şöyle buyurmuştur: "*Bu, Allah'ın kullarından dilediğini eriştirdiği yoludur.*"[139]

Allah Teâlâ "**kullarından**" ifadesini kullanmıştır. Çünkü hepsi Allah'ın kullarıdır. Bu peygamberler ulaştıkları dereceye tevhidle ve vahdaniyetle erişmişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Eğer ortak koşsalardı amelleri boşa çıkardı.*" Ayet-i kerimede "لَوْ أَشْرَكُوا " şeklinde "لَوْ " harfi kullanılmıştır. Bu

[136] En'am Suresi, 253.
[137] *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2579.
[138] *Fî Zilali'l-Kurân,* 2, 1144.
[139] *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2579.

harf nahiv ilminde "şartın imkansız olmasından dolayı cevabın imkansız olması" anlamını ifade eder. Yani "şayet onlar ortak koşsalardı…" Ortak koşmak peygamberler hakkında muhaldir. Çünkü onlar masumdurlar. "Şayet onlar ortak koşsalardı amelleri boşa çıkardı." Şart yani şirk koşmaları imkansız olduğundan cevap da yani amellerinin boşa çıkması da imkansızdır. Amellerin boşa çıkması sanki hiç işlenmemiş olması demektir. Yani amellerdeki iyilik, hayır yok olur, hidayet belirtisi onlardan çekilir. Şirke gelince şirk tüm iyilikleri yok eder. Tüm faydalı amelleri giderir. Müşriklerin yaptıkları iyiliklerin Allah katındaki kabul terazisinde hiçbir kıymeti yoktur. Bu ayet-i kerimede de ne şekilde olursa olsun şirk çirkin gösterilmekte ve hayır teşvik edilmektedir.[140]

Fahreddin er-Razi şöyle demiştir: Hak Teâlâ daha sonra bu âyetlerini, şirki nefyederek tamamlayıp, "Eğer onlar da eş koşsalardı..." buyurmuştur. Bunun mânası, "Eğer o peygamberler şirk koşmuş olsalardı, onların taatları ve ibadetleri boşa çıkardı" şeklindedir. Bundan murad, tevhidi izah edip, şirk yolunun bâtıllığını göstermektir.[141] Allah Resulu (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "*Ben şirk konusunda kendisine ortak koşulanların şirkten en uzak olanıyım. Her kim bir amel işler de benimle birlikte başkasını ona ortak ederse onu ve işlemiş olduğu şirkini bırakırım.*"[142]

"*Kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiklerimiz işte bunlardır. Kafirler onları inkar ederlerse, inkar etmeyecek bir milleti onlara vekil kılarız.*"[143]

Bu da ikinci açıklamadır. Birincide yol göstericiliğin kaynağı belirtilmiş ve bu peygamberlerin getirdiği hidayetle sınırlandırılmıştı. İkincide ise, adları geçen ve kendilerine işaret edilen peygamberlerin yüce Allah'ın kendilerine kitap, hikmet, yetki ve peygamberlik verdiği kimseler olduğu belirtilmektedir. "Hüküm" kelimesi, hikmet anlamına geldiği gibi, `yetki, otorite' anlamına da gelmektedir.[144] "Hüküm" hakla batılın, zulumla adaletin,

---

[140] *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2580.

[141] Tefsir-i Razî, 5, 54.

[142] Sahih-i Müslim, 4, 2289.

[143] En'am Suresi, 89.

[144] Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kurân,* 2, 1144.

düzgün olanla bozuk olanın arasının ayrılması demektir.[145] "Nübüvvet" Allah'ın peygamberlere indirdiği vahiy demektir.[146]

Allah Teâlâ, şeref ve Allah'a olan bağlılığından dolayı burada sadece nübüvvet kavramını zikretmiştir. Ayrıca kendilerine kitap indirilemeyen peygamberleri açıklamak ve sahip oldukları ilmi konumu beyan etmek için nübüvvet kavramını zikretmiştir. Yine nübüvvet kavramını küfre karşı bir hüküm vermek için zikretmiştir. Çünkü araplardan nübüvveti inkar edenler vardı ve şöyle diyorlardı: Allah Teâlâ insanlığa hiçbir şey indirmemiştir.[147]

Bu peygamberlerden kimisine yüce Allah kitap indirmiştir, Musa'ya Tevrat'ı, Davud'a Zebur'u, İsa'ya İncil'i indirdiği gibi. Kimisine de egemenlik verilmiştir, Davud ve Süleyman gibi (selâm üzerine olsun). Her birisine getirdikleri dinin Allah'ın hükmü olması ve insanlara taşıdıkları bu dinin vicdanlar ve emirler üzerinde Allah'ın otoritesine sahip olması bakımından yetki verilmiştir. Başka ayetlerde belirtildiği gibi yüce Allah, peygamberleri yalnızca kendilerine itaat edilmesi, kitabı da insanlar arasında adaletle hükmetmesi için göndermiştir. Her birine hikmet ve peygamberlik verilmiştir. Yüce Allah, dininin sorumluluğunu onlara bırakmıştır. Dini insanlara götürecek, onu insanların hayatına yerleştirecek, ona inanacak ve koruyacaklardır. Bundan sonra Arap müşrikleri, kitabı, hükmü ve peygamberliği inkâr ediyorlarsa, Allah'ın dininin onlara ihtiyacı yoktur. Şu seçkin toplulukla onlara inananlar, bu din için yeterlidir. Bu, ağacı boy salmış köklü bir gerçektir. Bu halkaları birbirine bağlı yol alan bir kafiledir. Birbirinin ardınca tüm peygamberlerin insanlara taşıdıkları tek mesajdır bu. Bu mesaja, doğru yola girmeyi hak ettiklerini bilmesinden dolayı, yüce Allah'ın doğru yola ilettiği kişiler inanmış ve inanacaklardır. Bu açıklama mümin gönüllere ve sayıları ne olursa olsun Müslüman topluluğun vicdanlarına huzur akıtmaktadır. Bu topluluk tek başına değildir, dalından koparılmamıştır. Bu topluluk, kökü sağlam, dalları gökleri kaplamış bir ağacın dalı mahiyetindedir. Allah'a ve yol göstericiliğine bağlanmış ulu kafilenin bir halkası konumundadır. Yeryüzünün neresinde olursa olsun, hangi soydan gelirse

---

[145] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2580.

[146] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 473.

[147] *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2581.

gelsin mümin kişi, son derece güçlü ve oldukça büyüktür. Çünkü o, kökü insan fıtratının ve insanlık tarihinin derinliklerine kadar uzanan sağlam ve soylu ağacın bir parçasıdır. Eski çağlardan beri, Allah'a ve O'nun yol göstericiliğine bağlı olarak yol alan ulu kervanın bir parçasıdır.[148]

"*Kafirler onları inkar ederlerse, inkar etmeyecek bir milleti onlara vekil kılarız*" kavl-i şerifinde bahsedilenler kıyamete kadar Hatemu'l-Enbiya olan Hz. Peygamber'in peygamberliğine inanan sahabe, tabiin ve onlara tabi olanlardır. İslam ümmeti, son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamberliğinden sonra risalet görevini yüklenmek ve emaneti yerine getirmek için vazifelendirilmiş ümmettir. İslam ümmetinin görevlendirilmesinin manası, iman etmekle müşerref olmaları ve imanın gereklerini yerine getirmeleri demektir. Tıpkı bir iş için görevlendirilen bir adam nasıl ki artık o görevi yapmak, verdiği sözü yerine getirmek ve bununla ilgili hukuku korumak durumunda ise Hz. Peygamber'e (s.a.v) iman edenlerin de konumu aynen öyledir.[149]

Allah Teâlâ indirdiği vahiyle peygamberlere risalet görevi vermiş, onu tebliğ etmekle onları görevlendirmiştir. İslam ümmeti de son peygamberden sonra risalet görevini korumak, ona göre yaşamak ve yaymakla vazifelendirilmiştir. Ele aldığımız bu ayet-i kerimede Hz. Peygamber'e (s.a.v) Mekke'de iken büyük bir işaret vardır, o da şudur: Allah Teâlâ O'nun dinini izhar edecek ve mesajını yüceltecek, yeryüzüne hakim kılacaktır. Ayrıca Allah Teâlâ'nın risalet görevini yaymak ve yaşamakla görevlendirdiği muhacir ve ensar olan sahabenin üstünlüğüne dikkat çekilmektedir. Aynı zamanda islam ümmetinin üstünlüğüne ve islam mesajını taşımak, korumak ve insanlar arasında yaymak hususundaki büyük mesuliyetine vurgu yapılmaktadır.

Ayet-i kerime islam şeriatının mükemmelliğini de göstermektedir. Onun kitabı Allah Teâlâ'nın koruyacağını taahhüd ettiği Kur'an-ı Kerim'dir. Onun hükmü Kur'an-ı Kerim'i açıklayan Hz. Peygamber (s.a.v)'in sünnet-i seniyyesidir. İslam şeriatının peygamberi son peygamberdir. O'nunla (s.a.v)

---

[148] *Fî Zilali'l-Kurân*, 2, 1144.

[149] Tefsir-i Nesefî, 2, 241.

peygamberlik ağacı tamamlanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.*"[150]

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Benimle benden önceki peygamberlerin misali şuna benzer: Bir adam bir ev inşa etmiş ve bir köşede bir kerpiç yeri hariç, evi güzelce yapıp süslemiş. Derken insanlar onun etrafını dolaşmaya başlamışlar. (Onun güzelliğine) hayran kalmış ve 'keşke şu kerpiç de yerine konsaydı' demişler. İşte o kerpiç benim. Ben peygamberlerin sonuncusuyum.*"[151]

– "*İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, onların yoluna uy,* "*Sizden buna karşılık bir ücret istemem, bu sadece herkes için bir hatırlatmadır*" *de.*"

Bu da üçüncü açıklama... Buna göre, iman kafilesine öncülük yapan şu seçkin topluluk, yüce Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. Bu topluluğun Allah'tan getirdiği hidayet, Peygamberimizin ve O'na inananlar için bir örnek konumundadır. O halde uyulacak tek yol göstericilik budur, sadece onun hükmüne başvurulur. Ona çağrılır ve onunla müjde verilir. Çağrılacak kimselere, "Sizden buna karşılık bir ücret istemem..." "Bu, âlemler için bir öğüttür" diye iletilen mesajdır bu. Bu çağrı tüm âlemlere yapılmaktadır. Herhangi bir ulusa, ırka, uzağa ya da yakına özgü kılınamaz. Çünkü bu, tüm insanlığa öğüt vermek amacına yönelik yüce Allah'ın yol göstericiliğidir. Bu nedenle onun karşılığında bir ücretin alınması söz konusu değildir. Bu işin ücreti Allah'a aittir.

Bu ayetlerde zikredilen bu peygamberler on sekiz tanedir. Geriye yedi tane kalmıştır ki, Allah Teâlâ onları da kitabında zikretmiştir. Onlar Hz. Adem, Hz. İdris, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Şuayb, Hz. Zülkifl ve Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. On sekiz peygamberin adı zikredildikten sonra "*İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, onların yoluna uy*" buyurularak Hz. Peygamber (s.a.v)'in onlara uyması emredildi. Yani sadece onlara uy

[150] Ahzab Suresi, 40.

[151] Sahih-i Buhârî, Had. No. 3535.

başkasına uyma. Onların yolu yalnızca Allah'a iman etmeleri, Allah'ın emrine ve iradesine teslim olmaları ve sahip oldukları üstün ahlaktır.[152]

Peygamberler, gerek kendilerinde gerekse davet metotlarında yüksek bir konuma ulaşmış insan modelini temsil ederler. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Onlar, Yaradan'ın seçtiği, şereflendirilmiş, peygamberlik için ehil kılınmış zatlardır. Peygamberlik onların isteği, kazancı veya çalışmaları ile onlara verilmemiştir. Bilakis bu onlar için seçilmiş bir iştir. Allah risaletini nereye koyacağını en iyi bilendir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İşte bunlar, Âdem'in ve Nûh ile beraber (gemiye) bindirdiklerimizin soyundan, İbrahim'in, Yakub'un ve doğru yola iletip seçtiklerimizin soyundan kendilerine nimet verdiğimiz nebîlerdir. Kendilerine Rahmân'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.*"[153]

İnançları, davranışları ve eylemleriyle bu peygamberlerin bireysel ve toplu davet yöntemleri, Allah'ın kullara hidayet ve rahmet olarak indirdiği bu dinin bir tercümesi veya gerçekçi ve etkili bir uygulaması olarak kabul edilir.[154] Hz. Peygamber (s.a.v)'in ayet-i kerimede geçen peygamberlere uymasının emredilmesi Allah Teâlâ'nın, bu peygamberlerin her birinin sahip olduğu üstün özellikleri Hz. Peygamber'de (s.a.v) topladığını ima etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) insanların için alınacabilecek en üstün örnektir ve O (s.a.v) peygamberlerin sonuncusudur. Allah Teâlâ O'nda (s.a.v) diğer peygamberlerde bulunmayan pekçok fazileti bir arada toplamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v) "büyük ve yüce" olarak nitelendirilen "ahlak"ın sahibidir. Bu nedenle "*Şüphesiz Sen yüce bir ahlak üzeresin*"[155] kavl-i şerifi hem peygamberlerin dinlerinin asıllarını hem nefsin temzilenmesini hem de güzel ve üstün ahlakı kapsar.[156] Büyük Şeyh Allame Muhammed Mütevelli eş-Şa'râvî der ki: Hz. Peygamber'e (s.a.v) Allah Teâlâ tarafından bir emir verildiğinde biz kesinlikle inanmalıyız ki Hz. Peygamber (s.a.v) o emri yerine getirmiştir. Madem

---

[152] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 474.

[153] Meryem Suresi, 58; Muhammed Süleyman el-Aşkar, *Zübdetu't-Tefâsîr,* s. 402.

[154] Muhammed Kutub, *Menhecu't-Terbiyyeti'l-İslâmiyye,* 1, 180.

[155] Kalem Suresi, 4.

[156] İbn Aşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvir*, 7, 356-357.

kendisinde tüm peygamberlerin özellikleri toplanmıştır o halde peygamberlerin sonuncusu olmak O'nun hakkıdır.[157]

Fahreddin er-Razi ise şöyle demiştir: Ayetteki, "O halde sen de onların hidayet yoluna uy" buyruğunun Hz. Muhammed (s.a.v)'e bir emir olduğunda da şüphe yoktur. Binaenaleyh mesele, Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed (s.a.v)'e, o peygamberlere hangi hususta uymasını emrettiği konusunu belirlemektir. Bu hususta bazı âlimler: "Bundan murad, Hz. Peygamber (s.a.v)'in onlara, (şeriatlarının) bir ve müşterek olduğu hususlarda uymasıdır. Bu hususlar da; tevhid inancı ile zatı, sıfatları, fiilleri ve diğer akli meselelerde Allah'a uygun olmayan şeylerden Allah'ı tenzih etmedir" demişlerdir. Bazıları: "Bundan murad, akılsız ve cahil kimselerin eziyetlerine katlanıp onları affetmek gibi bütün güzel ahlak ve olgun sıfatlar hususunda, o peygamberlere uymasıdır" demişlerdir.[158]

Mükemmel ve kâmil olmanın özellikleriyle, şeref vasıfları, o peygamberlerde bütünü itibariyle dağıtılmıştır. (Bu cümleden olarak), Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman (a.s)'ın, nimetlere şükredenlerden; Hz. Eyyüb'un, bela ve sıkıntılara sabredenlerden; Hz. Yûsuf'un, her iki durumu da kendisinde bulundurmuş olanlardan olduğundan; Hz. Musa'nın kuvvetli, hükümran, şeriat ve apaçık mucizeler sahibi olduğundan; Hz. Zekeriyya, Hz. Yahya, Hz. İsâ ve Hz. İlyas'ın zühd ve takva ehli olduklarından; Hz. İsmail'in sadâkat sahibi olduğundan; Hz. Yûnus'un da dua, niyaz ve yakarış ehli olduğundan bahsetmiştik. Böylece Allah Teâlâ'nın, bu peygamberlerden herbirini zikrettiği sabit olmuş olur. Çünkü her birinde baskın olan ve görülen, muayyen bir medih ve şeref özelliğidir. Daha sonra Cenâb-ı Hak, bu peygamberlerin hepsini zikredince, Hz. Peygamber (s.a.v)'e, onların hepsine uymasını emretmiştir. Böylece de kelamın takdiri, "Cenâb-ı Hak sanki Hz. Muhammed (s.a.v)'e, o peygamberlerin hepsine dağıtılmış olan bütün sıfatlar ile, kulluk ve taat hasletlerini kendisinde toplamasını emretmiştir..." şeklinde olur. Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'e emrettiğine göre, "O'nun, bunları elde etme hususunda kusur ettiği..."nin söylenmesi imkansız olur. Binâenaleyh, O'nun bütün

---

[157] Tefsir-i Şa'râvî, 6, 3776.

[158] Tefsir-i Razî, 5, 56.

bunları elde etmiş olduğu sabit olmuş olur. Durum her ne zaman böyle olursa, peygamberlerin tamamına dağıtılmış olan o güzel hasletlerin Hz. Muhammed (s.a.v)'de bir araya gelmiş olduğu sabit olmuş olur. Buna göre de: "Hz. Muhammed'in bütün peygamberlerden üstün olduğunun" söylenmesi gerekir. Allah en iyisini bilendir.[159]

Hz. Peygamber (s.a.v), peygamberlerin hem ortak olan hem de bazılarının diğerlerine nazaran daha fazla ön plana çıktığı özel durumlarda peygamberlerin yoluna uyması emredilmiştir. Mesela Hz. Nuh, Hz. İbrahim (a.s) ve Davud ailesi şükür edilmesi gereken nimetlere sahip olmakla ön plana çıkmaktadırlar. Hz. Eyyüb, Hz. Yusuf ve Hz. İsmail sabır gerektiren durumlarla karşı karşıya kalmakla ön plana çıkmışlardır. Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. İsa ve Hz. İlyas kanaat ve zühd özellikleriyle ön plandadırlar. Hz. Musa ve Hz. Harun gibi peygamberler ise şecaat ve hakkı hakim kılma yolunda gösterdikleri güçlü irade ile ön plana çıkmışlardı. Hiç kuşkusuz Allah Teâlâ her peygambere hidayet yolunu göstermiş, her birini kemal derecelerinin basamaklarında yüceltmiş ve kimisinin derecesini kimisininkinden üstün kılmıştır. En son olarak da son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) bu peygamberlerin en meşhur ve en üstün olanlarının kıssalarını vahyetmiştir. Hem bu ayet-i kerimede hem de Kur'an-ı kerim'in çeşitli yerlerinde bu peygamberlerden söz edilmiştir.

İşte peygamber kıssalarının Kur'an-ı Kerim'de zikredilmesinin en büyük hikmeti budur. Allah Teâlâ Hz. Peygamber (s.a.v)'in hak yolu getirdiğine ve peygamberleri doğruladığına ve O'nun (s.a.v) uyduruk bir peygamber olmadığına bizzat şahitlik etmiştir. Bu yolla anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (s.a.v) bütün peygamberlerin yoluna uymuştur. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v)'in faziletleri ve kendi kazanımı olan hayat tecrübeleri/menkıbeleri bütün peygamberlerinkinden daha üstündür. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) o peygamberlerin hepsine uymuş ve onların her birinde ayrı ayrı bulunan üstünlükler ve özellikler kendisinde cümleten toplanmıştır. Bu yüzden Allah Teâlâ diğer hiçbir peygamber için yapmadığı şahitliği Hz. Peygamber (s.a.v) için yapmış ve "***Şüphesiz Sen yüce bir***

[159] Tefsir-i Razî, 5, 57.

ahlak üzeresin"[160] buyurmuştur. Bu Hz. Peygamber'in kendi kazanımı olan üstünlüklerdir. Kendi kazanımı olmayan, vehbi olan üstünlükler konusunda diğer peygamberlerden üstün olması tartışmasız ve apaçıktır. Bu özelliklerin en başta gelenleri Hz. Peygamber (s.a.v)'in peygamberliğinin umumi olması ve kendisininden sonra başka bir peygamber gelmeyen son peygamber olmasıdır. Zira malumdur ki her şeyin en mükemmeli ve tamamolmuş hali en son halidir.[161]

Büyük alim Muhammed Ebû Zehra der ki: Hz. Peygamber (s.a.v) bütün peygamberlerin tüm özelliklerine uymakla emrolunmuştur. Çünkü O (s.a.v) son peygamberdir. Kendinden sonraki bütün kuşaklara, bütün insanlara bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir. O'nun (s.a.v) peygamberliği ve getirdiği dini nizam bütün kuşaklar için yaşanmaya elverişlidir. Çünkü O'nun (s.a.v) peygamberliği ve getirdiği din kendinden önce geçen tüm peygamberlerin üstün özelliklerinin bir derlemesidir.[162]

İşte Hz. Peygamber (s.a.v)'in peygamberliğinin konumu ve durumu bu şekildedir. Allah Teâlâ buna davet etmeyi vacip kılmıştır. Bu yüzden muhterem peygamberini muhatap alarak şöyle buyurmuştur: "*De ki: Sizden buna karşılık bir ücret istemem*" yani sizden hiçbir mal, makam veya mevki istemiyorum. Çünkü onlar basit düşünceleriyle Hz. Peygamber (s.a.v)'in amacının mal olduğunu zannettiler ve bu yüzden O'na (s.a.v) mal vermeyi teklif ettiler. Ya da Hz. Peygamber (s.a.v)'in makam ve mevki peşinde olduğunu, onlara liderlik yapmak istediğini zannettiler ve bunu teklif ettiler. Fakat Allah Teâlâ peygamberini tenbihleyerek onlara hiçbir dünyalık istemediğini bilakis amacının onları düzeltmek ve onlara Allah'ı ve ahireti hatırlatmak olduğunu söylemesini beyan etti. "**Bu sadece herkes için bir hatırlatmadır" de.**"

Allah Teâlâ'nın, peygamberine Kur'an-ı Kerim'i indirmesinin maksadı mal mülk veya makam ve mevki değildir. Sadece tüm akıl sahibi canlılara hatırlatmada bulunsun, vaazlanıp ibret alsınlar ve hidayet bulsunlar diye

---

[160] Kalem Suresi, 4.

[161] Tefsiru'l-Menâr, 7, 597-598.

[162] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2584.

indirdi. Kur'an-ı Kerim akıl sahiplerinin yararına olacak, işlerini düzenleyecek ve aralarında adaleti yaygınlaştıracak şeyleri içermesi sebebiyle onlar için bir hatırlatıcıdır. Onlara ahireti hatırlatır. Orada hesaba çekileceklerini, cezaya çarptırılacaklarını hatırlatır. Daima rablerini zikir üzere olmalarını onlara hatırlatır. Allah'ı zikretmek kalp hastalıklarına şifadır.[163]

Bunlar İslam dininin evrensel olduğunu gösteren hususlardır. İslam en mükemmel dindir. Evrenseldir, tüm materyalist düşünce ve gayelerden uzaktır. İslam'ı tebliğ eden ve İslam davetçiliği yapanların bu dinin tabiatını iyi bilmeleri gerekir. Ta ki bu dinin düzeyine ulaşıp kendilerini, hayatlarını ve davet çalışmalarını bu dünyanın ucuz ve basit gayelerinden uzak tutabilsinler.[164]

---

[163] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 5, 2584.

[164] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 2, 475.

İkinci Konu

HZ. İBRAHİM'İN MERYEM SURESİNDEKİ KISSASI

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi. Hani babasına şöyle demişti:* "*Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?*" "*Babacığım! Doğrusu, sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Bana uy ki seni doğru yola ileteyim.*" "*Babacığım! Şeytana tapma! Çünkü şeytan Rahmân'a isyankâr olmuştur.*" "*Babacığım! Doğrusu ben, sana, çok esirgeyici Rahmân tarafından bir azabın dokunmasından, böylece şeytana bir dost olmandan korkuyorum.*" *Babası,* "*Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taşa tutarım. Uzun bir süre benden uzaklaş!*" *dedi. İbrahim, şöyle dedi:* "*Selam sana (esen kal)! Senin için Rabbimden af dileyeceğim. Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır.*" "*Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı terk ediyor ve Rabb'ime ibadet ediyorum. Rabbime ibadet etmekle de mutsuz olmayacağımı umuyorum.*" *İbrahim, onları da onların taptıklarını da terk edince, ona İshak ile Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk. Onlar için yüce bir doğruluk dili var ettik (güzel bir söz ile anılmalarını temin ettik).*"[165]

Hz. İbrahim (a.s) kıssasını bize en tafsilatlı haliyle anlatan sure vahyin henüz erken döneminde inmiş olan Meryem Suresi'dir. Hz. Ca'fer b. Ebî

[165] Meryem Suresi, 41-50.

Talib'in Habeş kralı Hz. Necaşî ve beraberindeki Hristiyan din adamlarına karşı okumasından Meryem suresinin erken indiğini anlıyoruz. Bu surede Rabbimiz bize Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. Meryem ve Hz. İsa'dan bahsetmekte ardından konu kalbe dokunan ve cezbeden bir tarzda Hz. İbrahim (a.s) ve O'nun evlatlarından olan bazı peygamberlere geçmektedir. Ancak bu kalp, bu ifade tarzı karşısında hayranlıkla dans etmekten ve sonra teslimiyetle yumuşamaktan başka bir şey yapmaz. Çünkü Meryem Suresi'ndeki İbrahim (a.s.) kıssası, kendisi ile babası arasındaki o tesirli diyalogu ele almaktadır. Bu güzel sureye, aklını çalıştırarak, mekânı dikkatle inceleyerek bakan kişi, aromasını ve kokusunu yayan bu sırrı anlayacaktır.

Başlangıcında bize baba Zekeriya'dan ve oğul Yahya'dan, anne Meryem'den ve oğul İsa'dan bahseden Meryem Suresi, sonunda gönülleri ve duyguları titreten, göklerin parçalanmak üzere olduğu, yerin yarılacağı, dağların yıkılacağı şeyleri bize anlatacak. O halde Hz. İbrahim (a.s)'den bahseden surenin çoğunlukla bu konudan yani Hz. İbrahim (a.s)'ın babasıyla diyaloğundan bahsetmesi şaşırtıcı değildir. Öyleyse gelin ayetlerin nasıl bir etki ve tesirde bulunabileceğini görmek için ayet-i kerimeleri okuyalım.[166]

Bu kıssa, Hz. İbrahim (a.s)'ın babasıyla nasıl görüştüğünü ve onu nezaket, yumuşaklık ve büyük bir edeple putperestliği terk etmeye ve şeytana itaatten kaçınmaya nasıl çağırdığını göstermektedir. Allah'ın izniyle Kur'ânî belâgat ile bunu detaylı olarak açıklayacağız. Bu kıssayı Hz. İbrahim (a.s)'ın diyalog, tartışma ve vaaz verme anında bile babasına karşı ahlâkının nasıl olduğunu görmek için bilhassa babalarına asi olan çocukların okumasını temenni ederim.

Surede Hz. İbrahim (a.s) kıssasından söz edilmesi bağlama çok uygundur. Çünkü Araplar, O'nun dininin yüceliğini, pak ve temiz oluşunu kabul ederler. Hz. İbrahim (a.s) Arapların babası olduğundan onların gönül dünyasında büyük bir makama sahiptir. Bu anlamda Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Babanız İbrahim'in dinine uyun.*"[167]

---

[166] Fadl Hasan Abbas, *Kısasu'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 278.

[167] Hac Suresi, 78.

Hz. İbrahim (a.s)'ın haberlerinden bir kısmının zikredilmesinde Arap müşriklerini ve diğerlerini dini kabul etmeye teşvik gayesi bulunmaktadır. Böylelikle onlar Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından kendilerine okunan Hz. İbrahim (a.s) kıssasını tutku ve şevkle dinleyeceklerdir. Bunun maksadı, onların Cenâb-ı Hakk'a iman hususunda batıl şirk inançlarının bozukluğunu açıklamak ve şuna açıklık getirmektir: Sanki Araplara denilmiş ki: Eğer babanız İbrahim'i seviyorsanız, niçin onu taklit etmiyorsunuz? O, puta tapmayı reddetmekte ve siz, biz atalarımızın dini üzereyiz ve onları takip ediyoruz diyenlersiniz? Siz şöyle demiyor musunuz: "*Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz.*"[168]

O halde neden şirki bırakma konusunda başınıza, aslınıza, kökeninize, size en yakın, en sevimli olan ve en şerefli olan atanız İbrahim'e uymuyorsunuz? Babanız İbrahim, atalarının batıl dinini reddetti, öyleyse neden siz de atalarınızın batıl dinini terk etmiyorsunuz? Hem siz en büyük babanız olan Hz. İbrahim (a.s)'ın dininin temizliğini, şirk pisliklerinden temiz olduğunu kabul ediyorsunuz da, O'nun tevhid dinini neden terk ettiniz öyleyse? Eğer siz araştırma, inceleme, akıl yürütme ve delille hareket edenlerdenseniz, o halde, babanız Hz. İbrahim (a.s)'ın genel olarak babasının bozuk dinini geçersiz kılmak için getirdiği delilleri düşünün. Madem en büyük ve en şerefli olan babanız Hz. İbrâhîm'i taklid ederek uymuyorsanız, bari akıl yürütme, delil getirme ve mantık üzerinden O'na uyun.[169]

Özetle: Hz. İbrahim (a.s) kıssasının zikredilmesi dinleyicide bir merak uyandırmak ve cezbetmek içindir. Böylelikle onlar ister fiillerini, ister düşünce, argüman ve mantığını, ister her ikisini birlikte takip ederek en büyük babaları olan Hz. İbrahim (a.s)'ın yolundan gitsin ve onun akidesine uysun.[170]

---

[168] Zuhruf Suresi, 23.

[169] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* Dâru'n-Nevâdir, Dımeşk, Suriye, 2011, s. 181.

[170] Tefsîr-i Râzî, 10, 464.

AYETLERİN TEFSİRİ

"*Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi.*"[171]

KUR'AN-I K ERİM'DE HZ. İBRAHİM (A.S)'IN ANILMASI

1) "**Kitap'ta İbrahim'i de an.**

Hz. İbrahim (a.s) kıssası surede bu şekilde başlıyor. Bu başlangıç Meryem suresinde geçen diğer kıssaların başlangıçlarıyla uyumludur. Örneğin surede anlatılan Hz. Zekeriya kıssası "*Bu, Rabbinin, Zekeriya kuluna olan merhametinin anılmasıdır*" diye başlar. Hz. Meryem kıssası "*Kitap'ta (Kur'an'da) Meryem'i de an*"[172] şeklinde başlar. Hz. Musa, Hz. İsmail ve Hz. İdris'in kıssaları da "Kitap'ta an" şeklinde başlar.[173]

"**An**" ey Muhammed (s.a.v) "**Kitap'ta**" yani Kur'an-ı Kerim'de. Kitaplar arasında en üstün kitap odur. Bu sebeple orada zikredilen kıssalar en doğru, en gerçek ve en faydalı kıssalardır. Orada emirler ve yasaklar zikredilmişse o halde o emir ve yasaklar en üstün, en adilane ve insaflı emir ve yasaklardır. Eğer orada ceza, müjde ve tehdit zikredilmişse o halde en doğru, en gerçek ve hikmete, adalete ve fazilete en uygun haberler orada zikredilenlerdir. Eğer orada peygamber adları geçmişse o halde onlar diğer insanlardan daha üstün ve daha kamil kişilerdir. Bu yüzden çoğu zaman Kur'an-ı Kerim'de dönüp dolaşıp insanlardan üstün olan, derece ve mertebeleri yüce olan peygamber kıssaları zikredilir. Çünkü onlar Allah'a samimiyetle ibadet üzere olmuşlar, O'nun muhabbetiyle yaşamışlar, hem Allah'ın hem kulların hukukunu gözetmişler, insanları Allah yoluna davet etmişler ve bu uğurda her türlü sıkıntıya katlanmışlardır. Allah Teâlâ bu surede, peygamberine anmayı emrettiği bir grup peygamberi zikretmiştir. Çünkü onları anarak Allah'a övgüde bulunulmuş oluyor. Onları zikretmek Allah'ın onlara fazl-ı ihsanını ortaya koyuyor ve onlara iman etmeye, onları sevmeye ve onlara uymaya teşvik ediyor.[174]

---

[171] Meryem Suresi, 41.

[172] Meryem Suresi, 16.

[173] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem*, s. 179.

[174] Tefsir-i Sa'dî, s. 1000.

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN SIDDÎK OLMASI

2) "Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi."

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın şahsında hem sıddıkiyet/dürüstlük hem de nübüvvet/peygamberlik özelliklerini bir arada toplamıştır. Sıddîk: Çok doğru ve dürüst kimse demektir. Sıddîk olan kimse söz fiil ve ahvalinde daima doğru ve dürüst olan kimsedir. Tasdik etmekle emrolunduğu her şeyi tasdik edendir. Bu kalbe ulaşan ve ona etki eden, yakin ve salih amel işlemeye sevkeden üstün bir ilme sahip olmayı gerektiren bir husustur. Hz. İbrahim (a.s)'de Hz. Muhammed'den (s.a.v) sonra peygamberlerin en üstünüdür. Yüce peygamberler taifesinin üçüncü babasıdır. Allah Teâlâ'nın nesline peygamberlik bahşettiği zat O'dur. İnsanları Allah yoluna çağıran, bu uğurda her türlü eziyete ve işkenceye katalanan O'dur. Yakın uzak demeden herkesi davet etti. Bulduğu her fırsatta babasını da davet etmeye çalıştı.[175]

Allah Teâlâ kendisine daha peygamberlik vermeden önce Hz. İbrahim (a.s)'ı sıddık olarak vasıflamıştı. Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'ı peygamberlikle vasıflamadan önce sıddıkiyetle vasıflandırmasının perde arkasını bir düşünün! Allah Teâlâ böyle yaparak bize sıdkın yani doğruluk ve dürüstlüğün ne denli kıymetli olduğunu gösteriyor. Çünkü doğruluk vasfı peygamberlik görevinin en önemli sac ayaklarındandır.[176]

Şüphesiz her bir peygamber aynı zamanda sıddîktir. Ancak her sıddîk aynı zamanda peygamber değildir. Sıddîk vasfına sahip kişi derece olarak peygamberin altındadır ve derece olarak sonra gelir ama derece bakımından şehitlik mertebesinden de öncedir ve üstündür.

الصديق / Sıddîk kelimesi Kur'an-ı Kerim'de 3 kere geçer: 2 kere Meryem suresinde, Allah Teâlâ'nın iki peygamberden yani Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İdris'ten haber vermesinde geçer. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s) hakkında buyuruyor ki: "*Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi.*"[177] Hz. İdris hakkında da şöyle buyuruyor:

---

[175] Tefsir-i Sa'dî, s. 1000.

[176] Afif Abdulfettah Tabbâre, *el-Yehûd fi'l-Kurân,* Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, Lübnan, 13. Baskı, 2001,s. 131.

[177] Meryem Suresi, 41.

"*Kitap'ta İdris'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi.*"[178] Sıddîk kelimesi 3'ncü kez olarak, Hz. Yusuf'un zindandan kurtulan ve O'na rüya tabirini sormak için gelen zindan arkadaşının diliyle Hz. Yusuf'un vasfı olarak şöyle geçer: "*(Zindana varınca),* "*Yûsuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler*" *dedi.*"[179]

الصديق / Sıddîk kelimesinin müennes hali الصديقة şeklindedir ve Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem validemiz hakkında bir kere ve şöyle geçmektedir: "*Meryem oğlu Mesih, sadece bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler geldi geçti. Onun annesi de dosdoğru bir kadındır.*"[180] Yani o peygamberleri tasdik eden ve onlara iman eden bir kadındır. Allah Teâlâ Tahrim suresinde şöyle buyumaktadır: "*Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem'i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi.*"[181]

الصديق / Sıddîk kelimesinin çoğul hali الصديقون dur. Bu haliyle Kur'an-ı Kerim'de 2 kere geçer. Birincisi Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifinde: "*Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır.*"[182] Diğeri de şu ayet-i kerimede geçer: "*Allah'a ve Peygamberlerine iman edenler var ya, işte onlar sıddîklar (sözü özü doğru kimseler) ve Allah katında şahitlerdir. Onların mükâfatları ve nurları vardır. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemliklerdir.*"[183]

---

[178] Meryem Suresi, 56.

[179] Yusuf Suresi, 46.

[180] Maide Suresi, 75.

[181] Tahrim Suresi, 12.

[182] Nisa Suresi, 69.

[183] Hadid Suresi, 19; Muhammed Fuad Sindî, *Min Letâifi't-Ta'biri'l-Kur'ânî Havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 110.

Hz. İbrahim (a.s) peygamberliğinden önce de kavmine karşı dürüst ve doğru sözlüydü. Risalet görevini tebliğ etmeyi sürdürürken, Rabbinin emirlerine uyarken güvenilir ve samimiydi.[184]

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN SIDDÎKİYETLE VASIFLANMASININ GELDİĞİ ANLAMLAR

Hz. İbrahim (a.s)'ın sıddîkiyet ve nübüvvetle vasıflanması birkaç anlama gelmektedir:

Birinci Anlam:

Hz. İbrahim (a.s) babasına hitaplarını yöneltirken tüm sıddıkların ve peygamberlerin özelliklerini kendinde toplamıştı.[185] Bu Hz. İbrahim (a.s)'ın babası, kavmi ve kralla diyaloga girmeden önce peygamber olduğu anlamına geliyor. Çünkü diyalogun amacı Allah'ın emrettiği üzere tastamam bir şekilde Allah'ın çağrısını tebliğ etmektir. Allah Teâlâ bu yüzden Hz. İbrahim (a.s)'ı övmüş ve şöyle buyurmuştur: "*Ve çok vefalı İbrahim'in (sahifelerinde) olan.*"[186] "*İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz.. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.*"[187] Hz. İbrahim (a.s)'ın ateşten kurtulması mucizesi O'nun Allah tarafından kavmine gönderilmiş bir peygamber olduğunu doğrulayan bir delildir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*(İbrahim'in) kavminin cevabı,* "*Onu öldürün veya yakın*" *demekten ibaret oldu. Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.*"[188] "*Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol*" *dedik. Ona böyle bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları en çok zarar edenler durumuna düşürdük.*"[189]

---

[184] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 28.

[185] Muahhmed Ahmed el-Adevî, *Da'vetu'r-Rusul ilallah*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1. Baskı, 1997, s. 50.

[186] Necm Suresi, 37.

[187] En'am Suresi, 83.

[188] Ankebut Suresi, 24.

[189] Enbiya Suresi, 69-70.

İkinci Anlam:

Hz. İbrahim (a.s)'ın peygamberlik vasfından önce sıddîkiyet ile vasıflanması sıdkiyetin her peygamberin esas ve temel özelliği olduğuna işaret etmektedir. Bu da bir peygamberin asla yalancı olamayacağı anlamına gelir. Hz. Muhammed (s.a.v) ve her bir peygamber bu yüzden daha kendisine peygamberlik verilmeden önce "sadiku'l-emin/ güvenilir ve doğru sözlü" olarak anılıyordu. Doğru sözlü olmak islam ahlakının en temel ahlaklarından sayılır. Eğer bir kimsede doğru sözlülük ahlakı varsa diğer güzel ahlaklar da var demektir. Hz. İbrahim (a.s)'ın Allah tarafından sıddîkiyet ile vasıflanması bunun delilidir. Çünkü O bir ümmette toplanması gereken tüm güzel sıfatları kendinde toplamış ve bu yüzden Allah Teâlâ tarafından övülmüş ve hakkında şöyle denilmiştir: "*Şüphesiz ki İbrahim, Allah'a itaat içinde boyun eğen ve O'na dosdoğru yönelen, kendi başına bir ümmet idi.*"[190] O halde diyebiliriz ki; insanın özellikleri sahip olduğu sıdkiyet nispetinde artar.[191]

Sıddîk olan kişi hakkı ve hakikati doğrulamakta zirveye ulaşmış kimse demektir. Allah Teâlâ ona, konuyu derinlemesine tetkik etmeye gerek bırakmadan daha ilk bakışta kendisini hak yola götürecek ve hakkı batıldan ayırt edebilecek bir şeffaflık bahşeder. Çünkü sıddîk kişiye şüphe buLûtlarını dağıtacak nuru, her şeyi tartacağı hassas teraziyi Lûtfeden Allah Teâlâ'dır. Ayet-i kerimesinde buyuruyor ki*:* "*Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız; O, size iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış verir ve sizin kötülüklerinizi örter, sizi bağışlar. Allah, büyük lütuf sahibidir.*"[192] Hz. Ebubekir-i Sıddîk bu yüzden Sıddîk diye isimlendirildi. O sadece özünde sıddîk/doğru olduğu için bu sıfatı almadı bilakis O, Hz. Peygamber'den (s.a.v) gelen herşeyi tasdik ediyordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v) Hz. Ebubekir efendimizi siddîkiyet ile nitelemişti. O sadık idi asla yalan söylemezdi. Allah Resulü (s.a.v) her neyi haber verse O hiç tereddüt etmez derhal O'nu (s.a.v) tasdik ederdi. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) haber verdiği şey eğer işlenmesi ve tatbik edilmesi gereken bir amel ise derhal

---

[190] Nahl Suresi, 120.

[191] Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9092.

[192] Enfal Suresi, 29; Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9092.

onunla amel eder, hayatına tatbik ederdi. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) Hz. Ebubekir'i sıddîkiyet ile nitelemesi hicretten önce Mekke'de meşhur Miraç hadisesi zamanında olmuştur.[193]

Bu hadise, daha önce iman eden ve davayı tasdik eden bazı insanlar için bir fitne oldu. Dolaylısıyla mürted olup dinden çıktılar. Kureyş'in ileri gelenleri Ebubekir Sıddık'a gittiler ve: "Arkadaşından haberin var mı? Bu gece Beytü'l-Makdis'e götürülüp Mekke'ye geri getirildiğini söylüyor. Sen buna inanıyor musun?" dediler. Hz. Ebubekir: "Gerçekten öyle söylemiş midir?" diye sordu. Onlar: "Evet." diye cevap verdiler. O da: "Vallahi eğer bunları o söylemişse, doğru söylemiştir!" dedi. Onlar: "Yani bu gece Beytü'l-Makdis'e gidip sabah olmadan geri geldiğini söylüyor, sen onu hâlâ tasdik ediyor musun?" dediler. O da: "Evet, ben onu bundan daha uzak olan şeylerde de tasdik ediyorum. Sabah veya akşam semadan yeryüzüne haber (vahiy) geldiğini bildiriyor ve ben de tasdik ediyorum." dedi. Bundan dolayıdır ki, ona "Sıddik" unvanı verildi.[194] O'nun için Rasulullah'ın (s.a.v) sözü olsun yeter. O'nun ölçüsü buydu. Madem Allah'ın Resulü böyle demiş o halde doğrdur. İşte aynen böyle tartışmaya, çekişmeye girmeden, meselenin iç yüzünü araştırmaya koyulmadan direkt tasdik etmek. Bu yüzden o günden sonra hakkıyla "Sıddîk" olarak bilinir oldu.[195]

Hz. İbrahim (a.s) de hem "Sıddîk" ve hem de "Peygamber"di. Çünkü insan doğru sözlü olabilir, Allah Teâlâ ona özel bir şeffaflık verebilir. Ama doğru sözlü olan bir insanın mutlaka peygamber olması gerekmez. Mesela Hz. Meryem ve Hz. Ebubekir sıdkiyet ile mevsuftular ama peygamber değillerdi. Öyleyse bu şahsi ve Allah tarafından mülhem bir sıfattır. Peygamberlik ise Allah vergisidir, yüceler yücesinden gelen bir kanundur ve peygamberin sorumlululuğunu yüklenmesi için Allah'tan gelen bir hidayettir.[196]

---

[193] Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9059.

[194] Ebu Abdillah el-Hakim en-Nîsâburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn,* 3, 62; Muhammed Ali Sallabi, *es-Sîretu'n-Nebeviyye,* 1, 317.

[195] Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9093.

[196] Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9093.

Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatında sıdkiyet özelliğinin yansımaları bir hayli çoktur. Mesela dinlerinin batıl, ibadetlerinin geçersiz, tanrılarının da uyduruk olduğunu kavmiyle tartıştığı esnada Allah'ın emrine sımsıkı sarılması bu yansımalardan bir örnektir. Kavmi putlara tapıyor, kendi elleriyle oydukları taşlara secde ediyorlardı. Hz. İbrahim (a.s) ilk olarak babasına yöneldi. Babasının doğru yola girmesi için elinden geleni yapıyordu. Onun iyiliğini istiyordu.[197]

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN BABASIYLA DİYALOĞU

"*Hani babasına şöyle demişti:* "*Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?*"[198]

Yüce Allah, Hz. İbrahim (a.s)'de bu iki makamı (sıdkiyet-nübüvvet) topladıktan ve onu bu iki makamla şereflendirdikten sonra; Hz. İbrahim (a.s) babasına, dinleyicilerin sempatisini uyandıran ve en yumuşak ve ince ifadelerle toplumun kalbini cezbeden, onları boyun eğmeye sevkeden ve kavga ve tartışmalarda nezaket ve yumuşaklık, üstün edebiyat ve görgü kurallarını içeren sözlerle hitap etti.[199] Biz de bu ayet-i kerimelerde Hz.İbrahim'in babasıyla sohbet edip ona nasihat ederken, nezaket, hürmet, hikmet ve lütuf ile onun yozlaşmış inancını geçersiz kılarken o anı yaşıyoruz.

Babasına "**Babacığım**" nidasıyla vaaz vermeye ve rehberlik etmeye başladı. Bu, babasının kalbini yumuşatmak ve onun sempatisini çekmek için bulunulmuş bir nezaket ve sevgi seslenişidir. Dikkatini çekmek, kendine getirmek, zihnini duyacaklarına hazırlamak gayesiyle babasının yanıbaşında olmasına rağmen ona seslendi. Hz. İbrahim (a.s) yanı başında olan babasına seslenişinde sanki babası uzaktaymış gibi Arapça gramer kurallarına göre uzağa seslenmek için kullanılan "يا -ya" nida edatını kullandı. Böyle yapmasındaki amaç babasının evladı gözündeki üstün konumunu ona hissettirmektir. Hz. İbrahim (a.s) "**Babacığım**" şeklindeki seslenişini

---

197 Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiya fî Rihâbi'l-Kevn,* s. 97.

198 Meryem Suresi, 42.

199 Zeyneb Abdullatif el-Kürdî, *Belâğatu'l-İhticaci'l-Aklî fi'l-Kurâni'l-Kerim,* Riyad, 2014, s. 202.

dört kez tekrarlamıştır. Bu her babanın neşesini yerine getiren, onu yumuşatan ve gönlünü hoş eden; içinde yumuşaklık, sevgi, duygusallık bulunan, karşıdakini kendine çeken bir sesleniştir. Hz. İbrahim (a.s) babasına babalık vurgusu üzerinden yaklaşarak hitap etmeye çalıştı. Böyle yapmakla gayesinin kendisinin iyiliğini düşünmek ve ona samimi bir nasihatçi olmak sinyalini vermekti.

Bu harika psikolojik hazırlıktan sonra, ibadetinin ve yanlış amelinin sebebini sorgulama şeklinde babasına ibadetinin bozulduğuna dair bir argüman sundu ve ona şöyle dedi: "*Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?*" Böylece diyaloğu, duyulara ağır basan argümanla başladı ve babasını taştan yapılmış bir puta tapmaya sevk eden sebebi sordu ve putu ayıplanacak üç özellik ile tanımladı:

Biri: Duymuyor.

İkincisi: Görmüyor.

Üçüncüsü: Hiçbir şey yapamıyor.

Babasının putlara olan inancını reddederken, onların ilah olamayacaklarını ortaya koyan açıklamalarla tasvir ederken, Allah'a davet eden Hz. İbrahim (a.s)'ın zekası üzerinde düşünün.

Bunun açıklaması şudur: Eğer bu ilah diye taptığınız putlar işitmiyor ve görmüyorsa, kendilerine itaat edenlere fayda sağlamıyorsa ve kendilerine isyan edenlere zarar vermiyorsa, onlara ibadet etmenin ne faydası var?! Madem ibadetin özü duadır; o zaman eğer putlar dua edenin duasını işitmiyorsa, onlara ibadet etmenin ne faydası var?! Kendilerine yaklaşan birini görmüyorlarsa, o zaman onlara yaklaşmanın ne faydası var?! O halde, kendilerini tesbih edenleri, kendilerine yaklaşanları, kendilerini hor görenleri ve incitenleri görmüyorlarsa, onlara kulluk etmenin ne faydası var?! Madem fayda ve zarar veremiyorlar o halde kendilerini dahil koruyamayan bu putlara ibadet etmenin ne faydası var?![200]

[200] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 183.

Hz. İbrahim (a.s) ne kendisine ne de ona tapanlara hiçbir faydası olmayan putlara tapan birine şaşkınlık ve kınamayla dolu bir soru sorarak, bozuk inançlı babasının karşısına çıktı.[201] Yâni, hem kendileri hem fiilleri noksan olan, işitemeyen ve göremeyen, kullarına ne bir fayda ne de bir zarar veren, bilakis kendilerine bile hiçbir fayda ve zararı olmayan bu putlara niçin tapıyorsunuz? Bu, zatında ve fiillerinde noksan olana ibadet etmenin hem aklen hem de hukuken kötü bir şey olduğunun açık bir delilidir. O'nun uyarısı ve işareti, farz ve güzel olanın, mükemmel olan Allah'a ibadet olduğunu göstermiştir.[202]

Normal olarak insanın ibadeti insandan daha üstün, daha bilgili ve daha güçlü bir varlığa yöneltmesi; insanın konumundan daha yüce ve daha ulu bir makama sunmasıdır. Ancak böyle bir tutum ibadet kavramı ile bağdaşabilir.[203] Sahihayn'da Hz. Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre; *Hz. Ömer Hacerü'l-Esved'e gelmiş, onu öpmüş ve şöyle demiştir: Ben senin fayda ve zarar vermediğini biliyorum. Eğer Rasulullah'ın (s.a.v) seni öptüğünü görmeseydim seni öpmezdim.*[204]

İbadet tazim ve hürmetin en yüce zirvesidir. Bu yüzden de ancak çok büyük lütüf sahibine yaraşır. O da yaratıcı olan, rızık veren, her şeye gücü yeten, yaşatan ve öldüren, en güzel isimlere ve sıfatlara sahip olan, tüm nimetlerin kaynağı ve her türlü noksan sıfattan münezzeh olan Allah Teâlâ'dır.[205]

İbadet şöyle tarif edilir: Bir kulun emrettiği ve yasakladığı hususlarda taptığı varlığa itaat etmesidir. O halde Allah Teâlâ dışında putlara, güneşe ve aya ibadet edenlere sorsanız onları taptıkları bu varlıklar mı yaratmış ya da bunlar hiçbir şey yaratabilir mi? Onları bu putlar mı rızıklandırmış ya da bu putlar herhangi bir şeye rızık verebilirler mi? Bu putlar onlara ne emrediyorlar? Onlara neyi yasaklıyorlar? Kendilerine ibadet edenlere ve isyan

---

201 A.g.e, s. 148.

202 Tefsir-i Sa'dî, s. 1000.

203 Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2311.

204 Sahih-i Buhârî, Had. No: 1597; Sahih-i Müslim, Had. No: 1270.

205 Zeyneb Abdullatif Kamil el-Kürdî, *Belâğatu'l-İhticaci'l-Aklî fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 204.

edenlere mükafaat ve ceza olarak ne hazırlamışlar? İbadet edilmeyi hak edecek hangi sistem ve nizamı getirmişler? Cevabı basit! Bunlardan hiçbirini yapamamışlar. O halde onlara ibadet etmek boş ve batıldır.[206]

Hz. İbrahim (a.s) babasını hak yola davet ederken en güzel yöntemi kullanmış, en güçlü delilleri getirmiştir. Önce kalbini putlara hürmet ve tazim etme hastalığından temizlemekle başladı. Ona bu putların hareketsiz, aciz ve güçsüz oldukları için ne ibadeti ne de tazimi hak ettiğini anlatmıştır. Onlar ne işitirler ne de görürler. Kendilerine tapanlara ne fayda verebilir ne de onlardan bir zararı giderebilirler. Daha sonra da babasının dikkatini Allah Teâlâ'nın kendisine bahşettiği peygamberlik nimetine çevirdi. Defalarca babalık vurgusuyla babasına seslendi. Çünkü bu yöntem aradaki kaynaşmayı daha fazla sağlar.[207]

HZ. İBRAHİM (A.S)'I BABASINI DAVET ETME ÜSLUBU

"*Babacığım! Doğrusu, sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Bana uy ki seni doğru yola ileteyim.*"[208]

Hz. İbrahim (a.s) babasına nasihatlerini sürdüryor: "*Babacığım! Doğrusu, sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Bana uy ki seni doğru yola ileteyim.*" Babasına taptığı şeylerin noksan ve aciz şeyler olduğunu, mabudun abidden daha düşük olamayacağını ve bu putların ibadet edilmeye layık şeyler olmadığını anlattıktan sonra babasına yaptığı davetin kaynağını açıklamaya başladı. O babasını canı istediği için davet etmedi. Bilakis Allah'ın kendisine bahşettiği ilme dayanıyordu. Bu yüzden helak olmaktan kurtulması ve doğru yola girmesi için kendisine yani oğluna uymasının gerektiğini babasına nasihat ediyordu.[209]

Allah'ın peygamberi Hz. İbrahim (a.s) o nazik seslenişiyle "**Babacığım!**" diye bir kez daha sesleniyor. Sanki babasındaki şefkat içgüdüsünü uyandırmak ve onda yakınlık bağlarını uyandırmak istiyor, sanki ona şöyle

---

[206] Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9097.

[207] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 5, 182.

[208] Meryem Suresi, 43.

[209] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 186.

diyormuş gibi: "Seninle olan konuşmam bir oğlun babasına konuşmasıdır." Zira O bu ayetlerde bu şekilde peş peşe dört kere böyle seslenmiştir. Bunu ancak babasının hidayete gelmesi için, doğru yola getirmek için yapıyordu.[210]

Hz. İbrahim (a.s)'ın babasına yaptığı ikinci nasihati bir düşün! O'nun teveccühünü kazanmaya çalışıyor ve bu yüzden sözlerini إِنَّ ve قَدْ gibi edatlarla pekiştiriyordu. Çünkü O babasının putlara ibadet etmesinin batıllığını ortaya koyuyor ve kendisine uymaya çağırıyordu. Çünkü O'na Allah tarafından babasında olmayan bir ilim verilmişti. Bu da doğal olarak babasının kendisini inkar etmesini doğuruyordu. Bu yüzden de sözlerini birden çok pekiştirici ile pekiştiriyordu. Şu yumuşak huylu davetçi evladın edebini düşün! Heva ve hevesine uymayı sürdürdüğü halde babasını cehaletle yaftalamıyor. Mesela ona şöyle demiyor: Ben alimim sen cahilsin bu yüzden bana uy! Hem Hz. İbrahim (a.s) her ne kadar ilmi derecelerin zirvesine ulaşmış ise de babasına ilmi derecelerin zirvesine çıktığını da iddia etmiyordu. Evet, Hz. İbrahim (a.s)'ın ilmi en zirve ilimdi. Çünkü O'nun ilmi vahiy ve hidayet sebebiyle Allah'a bağlıydı. O şöyle diyordu: "*Doğrusu, sana gelmeyen bir ilim bana geldi.*" Yani bende bir tür ilim var ki o sende yok.[211] B,u hidayet yoluna götüren ilimdir.[212] Bu ilmi şu noktalarda mülahaza ediyoruz:

1. Meânî âlimlerinin haber-i inkarî dedikleri tek bir tekid ile müekked habere çağrıdan sonra delili sunmak. "*Doğrusu, bir ilim bana geldi.*" Bu, makama uygundur çünkü burada haberi inkar edene hitap ediyor.[213] Daha sonra, "beni takip et" nasihatını verme amacıyla, inşa-i talebiye bir giriş olarak haberi emir sıgasıyla yaptı.[214]
2. Kur'an'ın lisanından anlaşıldığına göre, Hz. İbrahim (a.s) kendisine ilmin gelişini ifade ederken sadece "bana geldi" fiilini kullanıyor.

---

[210] Tefsir-i Şa'râvî, 15, 9098.

[211] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 187.

[212] Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kurâni'l-Azim,* 8, 15; Zeyneb Abdullatif Kamil el-Kürdî, *Belâğatu'l-İhticaci'l-Aklî fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 205.

[213] Zeyneb Abdullatif Kamil el-Kürdî, *Belâğatu'l-İhticaci'l-Aklî fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 204.

[214] Zeyneb Abdullatif Kamil el-Kürdî, *Belâğatu'l-İhticaci'l-Aklî fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 204.

Çünkü bu çok önemli ve farklı bir gelmedir. Zira bu ilim, çok açık olduğundan ve kuvvetli deliller içeridiğinden cehaleti ve sapıklığı giderir ve gözlerden ve kalplerden perdeyi kaldırır, heva ve hevese kapılmayı, yoldan çıkmayı engeller. Bu yüzden Hz. İbrahim (a.s)'ın diliyle "Hiç şüphesiz bana geldi" denildi "Gerçekten bana verdi" demedi.[215]

3. "İlim bana Allah'tan geldi" demek yerine sadece "ilim"lafzının kullanılması. Bunu babasını ikna etmeden önce peygamberliğiyle şaşırtmamak için böyle yapmıştır. Çünkü babası, halkının başkâhiniydi ve bu yüzden kendisinin büyük bir ilim sahibi olduğunu düşünüyordu. Hz. İbrahim (a.s) ise vahiy ve peygamberlik ilmini kastediyordu.[216]
4. İlim, hiçbir insanın kavrayamayacağı kadar derin ve yenilenen bir okyanustur. Hz. İbrahim (a.s) öğüt vermeye hazırlanırken seçkin bir şey kanıtlıyor: "Öyleyse bana uyun." Burada "ilim" kelimesinin bulunması, müminin Allah'a ilim ile ibadet etmesi, insanları ilim ile Cenâb-ı Hakk'a kulluk etmeye çağırması, peygamberlere ilim ile tâbi olması ve hayatının bütün işlerini ilim ile icra etmesi gerektiğinin bir göstergesidir. Allah, yarattıklarının en hayırlısı olan Hz. Muhammed'e (s.a.v), insanın hayatında yapabileceği en şerefli iş olan, onu cehennem azabından kurtaran ve ahirette cenneti garanti eden tevhid sözünü emrettiği zaman onu ilim ile almasını emretti. Allah Teâlâ buyurdu ki: "*Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! Allah, gezip dolaştığınız yeri de, içinde kalacağınız yeri de bilir.*"[217]

Sa'di "*Bana uy ki seni doğru yola ileteyim*" ayetinin tefsirinde der ki: Yani hiçbir şeyi şirk koşmadan yalnızca Allah'a ibadet etme ve tüm hallerde O'na itaat etme hususunda bana uy demektir. Burada nazik ve ince bir hitap vardır. Hz. İbrahim (a.s) "Babacığım! Ben alimim sen cahilsin" ya da

---

[215] Mahmud Musa Hamdan, *el-İtyânu ve'l-Mecîu Fıkhu Dilâletihima ve İstimâluhuma fi'l-Kurâni'l-Kerim,* Mektebetu Vehbe, Kahire, 1. Baskı, 1998, s. 74.

[216] Talib Muhammed İsmail, *Esâlîbu'l-Muhavere fi'l-Kurâni'l-Kerim,* Dâru Zehran, Amman, 1. Baskı, 2013, s. 156.

[217] Muhammed Suresi, 19; Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim,* s. 66.

"Sen hiçbir şey bilmiyorsun" demedi. Hem kendisinde hem de babasında ilim olduğunu ifade eden bir ifade biçimiyle söyledi. "Hem bende hem de sende ilim vardır. Bana ulaşan ilim sana ulaşmadı ve sana verilmedi. Bu yüzden senin delile uyman ve boyun eğmen lazım" dedi.[218]

"*Bana uy ki seni doğru yola ileteyim*" kavl-i şerifi salih alimlere uymanın güzel bir şey olduğuna, ilimden nasibi olmayanın ilim sahibi olan ve kendisini irşad edecek birine uyması gerektiğine delalet etmektedir. Çünkü bu kıyamet günü ya lehine ya da aleyhine delil olacaktır.[219]

"*Bana uy ki seni doğru yola ileteyim*" kavl-i şerifi Hz. İbrahim (a.s)'ın babasına karşı edebini gösteriyor. Kendisini babasına bir yol rehberi ve arkadaşı olarak görüyor. Daha sonra babasına putlara tapmanın şeytana tapmak olduğunu çünkü putlara tapma rezaletini ilk tesis edenin, ilk davet edenin şeytan olduğunu açıklamıştır.[220]

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN BABASINI ŞEYTANA TAPMAKTAN VAZGEÇİRMEYE ÇALIŞMASI

"*Babacığım! Şeytana tapma! Çünkü şeytan Rahmân'a isyankâr olmuştur.*" "*Babacığım! Doğrusu ben, sana, çok esirgeyici Rahmân tarafından bir azabın dokunmasından, böylece şeytana bir dost olmandan korkuyorum.*"[221]

Hz. İbrahim (a.s) putlara tapmanın ne kadar çirkin ve saçma bir tutum olduğunu açıkladıktan ve babasına çağrı yöneltirken hangi kaynağa dayandığını, gücünü nereden aldığını belirttikten sonra babasına açık açık söylüyor ki, tuttuğu yol, şeytanın yoludur, oysa kendisi onu rahmeti bol olan Allah'ın yoluna iletmek istiyor.[222]

1. "*Babacığım! Şeytana tapma!*

Hz. İbrahim (a.s) babasına şeytana tapmamasını tavsiye ediyor. Çünkü Allah dışında başka bir şeye tapan şeytana tapmış demektir. Zira Allah

---

[218] Tefsîr-i Sa'dî, s. 1001.

[219] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 188.

[220] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 5, 183.

[221] Meryem Suresi, 44-45.

[222] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2311.

Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Ey Âdemoğulları! Size şeytana kulluk etmeyin, çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır*" *demedim mi?*"[223] Burada şeytana kulluktan maksat putlara tapmaktır. Hz. İbrahim (a.s) babasını şeytana tapmaktan nehyetti. Çünkü puta tapmayı emreden, süslü gösteren ve kendisine ittiba etmek için vesvese veren odur. Ya da şeytana kulluktan maksat ona itaat etmek, onun vesvesesiyle hareket etmektir. Kim Allah'a isyan konusunda ona uyarsa ona kulluk etmiş olur. Ya da kim putlara taparsa şeytana ibadet etmiş olur.[224]

2. "*Çünkü şeytan Rahmân'a isyankâr olmuştur.*"

Hz. İbrahim (a.s) bu ayet-i kerimede şeytana ibadet etmekten neden nehyettiğinin gerekçesini anlatıyor. Sanki ona şöyle dedi: "Şeytana tapma! Çünkü o sana bunca nimeti veren Rahman'a çok isyankardır. Rabbine isyan eden, nimetlerini inkar eden ve emrine aykırı davranan birine ibadet etmek sana yakışmaz."[225] Hz.İbrahim birkaç nedenden dolayı başka isimleri değil "Rahman" lafzını zikretmiştir:

- İbadet edilmeye layık olan, isyan edilmesi yakışık olmayan Allah'ın rahmetinin genişliğine dikkat çekmek.
- Şeytanın kötülüğünü duyurmak. Çünkü o bu sıfata sahip olan zata isyan etmiş, onu bu rahmetten uzaklaştıracak suç işlemiştir. Bu da onun isyanın ne kadar vahim bir dereceye vardığını göstermektedir.
- Günahların kulu Allah'ın geniş rahmetine nail olmaktan engellediğine, rahmet kapılarını yüzüne kapattığına işaret etmek. Allah'a itaat etmek ise ilahi rahmete ermenin en büyük sebebidir. O halde evla olan Allah'a itaate yönelmektir.[226]

"Babacığım! Şeytana tapma. Çünkü o Rahman'a isyan etmiştir" şeklinde "çünkü o" diyerek şeytanın ismini gizlemek daha kurallı olurdu. Ancak ayet-i kerimede "Babacığım! Şeytana tapma. Çünkü şeytan Rahmân'a

---

[223] Yasin Suresi, 60.

[224] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 190.

[225] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 190.

[226] İmad Züheyr Hafız, *el-Kısasu'l-Kurânî beyne'l-Âbâi ve'l-Ebnâ,* Daru'l-Kalem, Dımeşk, 1. Baskı, 1990, s. 65.

isyankâr olmuştur" şeklinde ismini açıkça zikretmiştir ki ona itaat etmekten daha fazla soğutsun. Çünkü onun isminin ikinci kez zikredilmesi her normal insanın vicdanında ona karşı kötü, çirkin ve iğrenç bir hissiyat oluşturur.[227]

3. "*Babacığım! Doğrusu ben, sana, çok esirgeyici Rahmân tarafından bir azabın dokunmasından, böylece şeytana bir dost olmandan korkuyorum.*"

Hz. İbrahim (a.s), babasını eğer şirk üzere ve şeytana itaat eder vaziyette ölürse Allah'ın azabına ve gazabına uğramaktan sakındırıyordu. Çünkü bu durumda şeytanla aynı azabı tadacak ve Allah'ın rahmetinden kovulacaktı. Hayırlı evlat Hz. İbrahim (a.s) babasına yaptığı dördüncü öğüde de tıpkı diğer üç öğüde başladığı gibi başlıyordu. Nezaket ve sevgi dolu babalık vurgusunu içeren nidasıyla "Babacığım!" diyordu. Babasıyla konuşması babasına şefkatine, onun için duyduğu endişeye, imana gelmesi için verdiği mücadeleye ve ona acımasına uygun bir tarzdaydı. "*Babacığım! Doğrusu ben, sana, çok esirgeyici Rahmân tarafından bir azabın dokunmasından korkuyorum*" diyordu. Korktuğunu dile getirmişti. Çünkü korku kötü bir şeyin beklenmesi demektir. Gelip gelmeyeceği net değildir.[228]

Öyleyse Hz. İbrahim (a.s) babasına azabın geleceğini açık ve net bir dille ifade etmemişti. Bilakis bunu kesinlik ifade etmeyen zan bildiren korku kelimesiyle dile getiriyordu. Bu da Allah Teâlâ'ya karşı edebtendir. Allah'ın tasarrufunda olan birşeyi ispat etmiyordu. Hem de babasının putlara tapmaktan ve şeytana itaatten sıyırlarak bu azaptan kurtulma ümidini diri tutmak istiyordu.[229]

Eğer babasına "sana azab ilişecektir" deseydi onu ümitsiz düşürecek, belki de girmeyi düşündüğü kurtuluş kapılarını yüzüne kapatacaktı. Oysa ki O babasına azabın ilişmesini cezalandırma düşüncesinden daha yumuşak bir ifade olan "dokunma" lafzıyla tabir ediyor böylece ona az bir azabın dokunacağını hissettiriyordu. Ona azabın şiddetli olduğunu ima edecek

---

[227] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem*, s. 193.
[228] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem*, s. 193.
[229] Tefsîr-i İbn Aşur, 16, 118.

ifadeler kullanmıyordu.[230] Allah Teâlâ'nın "Rahman" sıfatını kullanarak babasının suçunun geniş rahmet sahibi olan yüce zatın rahmetinden mahrum bırakacak dereceye vardığını ifade ediyordu.[231] Bu sıfatın tercih edilme nedenlerinden biri de rahmetin azabın gelmesine engel olmayacağını bildirmektir. Ayrıca rahmetin gazabı geçtiğine de delalet etmektedir.[232]

Hz. İbrahim (a.s) babasını Allah'ın azabından sakındırınca bu azabın neticesinin ve doğuracağı sonucun ne olduğunu da şöyle dile getirdi: "*Böylece (hem dünyada hem de ahirette) şeytana bir dost olmandan korkuyorum.*" Onun o kötülenen, istenmeyen seviyelerine düşer, onun zararlı otlaklarında gezinir durursun. Hz. İbrahim (a.s) babasını çağrıda kolaydan zora doğru tedrici bir yol izliyordu. Ona ilminden haber verdi. Bu yüzden kendisine uyması gerektiğini, eğer kendisine uyarsa onu doğru yola ileteceğini haber verdi. Daha sonra onu şeytana tapmaktan men etti. Şeytana tapmanın zararlarını ona anlattı. Sonra da bu halini devam ettirirse Allah'ın azabına düçar olmaktan ve şeytana dost olmaktan onu sakındırdı.[233]

Şenkıtî şöyle der: "Şeytana tapma" kavl-i şerifinde babasının şeytana kulluk etmesinden maksat küfür ve masiyet konusunda şeytana itaat etmesidir. Bu şirke "Taat Şirki" denir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Ey Âdemoğulları! Ben, size, şeytana kulluk etmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte bu dosdoğru yoldur, diye emretmedim mi?*"[234] Ayet-i kerime kıyamet günü azaba düçar olacak kafirlerin şeytanın dostları olduğuna delalet ediyor. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: ""*Babacığım! Doğrusu ben, sana, çok esirgeyici Rahmân tarafından bir azabın dokunmasından, böylece şeytana bir dost olmandan korkuyorum.*" Kafirlerin şeytanın dostları olduğunu gösteren ayetler çoktur. Mesela şu ayet-i kerimeler gibi: "*O hâlde, siz şeytanın dostlarına karşı savaşın.*"[235] "*O şeytan*

---

[230] Tefsir-i Zemahşerî, 2, 511; Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 194.

[231] Tefsîr-i İbn Aşur, 16, 118.

[232] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 194.

[233] Tefsir-i Sa'dî, s. 1001.

[234] Yasin Suresi, 60-61.

[235] Nisa Suresi, 76;

sizi ancak kendi dostlarından korkutuyor."[236] "*Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları dost edinmişlerdi.*"[237] Şeytanın küfür ve isyanı süslü gösterdiği herkes, ona dünyadayken bu konuda uyanların ahiretteki tek dostu şeytandır. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Allah'a andolsun, senden önceki ümmetlere peygamberler gönderdik. Fakat şeytan onlara işlerini güzel gösterdi. O, bugün de onların dostudur ve onlar için elem dolu bir azap vardır.*"[238] Dostu şeytan olanın kıyamet günü kendisine fayda verecek bir velisi olmaz.[239] Fakat en sevecen ve tatlı sözler aracılığı ile yapılan bu nazik çağrı bile putperest babanın kalbini yumuşatamaz, onun duygularını etkilemeyi başaramaz. Nitekim Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının bu yumuşak sözlere verdiği cevabın paylama, azarlama ve tehdit olduğunu görüyoruz.[240]

"*Babası,* "*Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taşa tutarım. Uzun bir süre benden uzaklaş! Dedi.*"[241]

İşte Azer yukardaki terbiyeli ve nazik sözlere, böylesine kabaca bir karşılık veriyor, kendisine yöneltilen doğru yola gelme çağrısını bu kadar sert bir küstahlıkla reddediyor. İmanın eğittiği, olgunlaştırdığı kalp ile kâfirliğin kararttığı kalp arasındaki, iman ile küfür arasındaki ilişki hep böyle olmuştur.[242]

Bu sert baba tutumunda o esnada amcası Ebu Leheb'den ve genel olarak kavminden gördüğü eziyetlere karşı Hz. Peygamber'e (s.a.v) ve müşrik anne-babalarından eziyet gören sahabeye bir teselli bulunuyor. Aynı zamanda daha sonra gelecek olan ve fıtratları bozulmuş, haktan uzaklaşmış ve yüz çevirmiş ailelerinden sıkıntı görecek olan müminlere de teselli ve ayaklarını sabit tutma mesajı bulunmaktadır. Malumdur ki, Allah yolunun davetçisinin nefsine en ağır gelen şey ailesinin ve yakınlarının davetine karşı

---

[236] Al-i İmran, 175.
[237] Araf Suresi, 30.
[238] Nahl Suresi, 63.
[239] Muhammed Emin eş-Şenkıtî, *Edvâu'l-Beyan fî İzâhi'l-Kurani bi'l-Kurân,* 4, 208.
[240] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2312.
[241] Meryem Suresi, 46.
[242] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2314; Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsiru'l-Merâği,* Matbaatu Mustafa el-Babeyi'l-Halebî, Kahire, Mısır, 1. Baskı, 1946, 16, 57.

çıkmaları ve ona fiili ve sözlü eziyet etmeleri, onu terk etmeleri ve ondan yüz çevirmeleridir. Ama ne var ki bu Allah Teâlâ'nın mümin kullarını daima tabi tuttuğu, aralarını ayırmak ve doğruluk ve samimiyetlerini ortaya çıkarmak için tabi tuttuğu imtihanlar zincirinden bir imtihandır. Böyle bir durumda tek çare sabretmek ve cesur olmaktır.

Azer'in duruşu elbette bir babanın evladına karşı sergileyeceği sevgi yüklü bir duruş değildi. Halbuki normalde babanın evladına şefkat ve merhameti daha fazladır. Ama burada aksini görüyoruz. Bu bize küfür ve şirkin insan fıtrat ve tabiatını değiştirmesinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Biz bunu zamanımızdaki Allah'ın dininden uzaklamış kafirlerde çok açık bir şekilde görebilmekteyiz. Bu insan grubunun hayatında kaç olay normal bir şey haline geldi? Anne ve babaların çocuklarını öldürdüğü ve buna kayıtsız kaldıkları, umursamadıkları birçok olay yaşanıyor. İnsan tabiatının bozulması ve sapmasında, küfrün ve Allah'tan uzaklaşmanın ne kadar etkili olduğunu gösteren daha nice hadiseler gerçekleşmektedir her gün.[243]

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN BABASININ ŞAHSİYETİ

Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının oğluna verdiği cevabı aktaran bu ayet-i kerime Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının nasıl bir şahsiyet ve karaktere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer ayet-i kerimelerde ise babasının kavmiyle beraber Hz. İbrahim (a.s)'e karşı nasıl bir tutum içinde olduğu sergilenmektedir. Kur'ân-ı Kerim Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahsederken babası Azer'in bazı karakteristik özelliklerine de işaret etmektedir.

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN BABASININ KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

1. Müşrik Baba

Kur'an-ı Kerim ayeti baba Azer'in inancını Hz. İbrahim (a.s)'ın lisanıyla şöyle ortaya koymaktadır: "*İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?*" Şimdi karşımızda putlara tapan bir adam

[243] İmad Züheyr Hafız, *el-Kısasu'l-Kurânî beyne'l-Âbâi ve'l-Ebnâ*, s. 82.

bulunmaktadır. Anlaşılan o ki, o putlara çok özen gösteren, tüm vaktini ve gayretini putlar uğruna sarfeden biri. Enam suresinin ayetinde bu açıkça anlaşılmaktadır.[244] Ayet-i kerime Azer'in put yaptığını ve put oymacılığı yaptığını işaret ediyor.[245]

2. Dini Konumu

Diyalogun akışından anlıyoruz ki, Hz. İbrahim (a.s)'ın babası Azer, kavminde hatrı sayılır bir konuma sahipti. Tanrılarına, ayinlerine ve inançlarına çok önem veriyor. Biz bunu az önce geçen "**Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taşa tutarım**" ifadelerinde görebilmekteyiz. Azer, kavmi arasında saygın bir konumdadır. Taşlamayı kendine atfetmesi mecaz-ı aklî kabilindendir. Esasen onun verdiği hüküm ve kararla taşlamayı gerçekleştirecek olan onun kavmidir.[246]

3. Başkasına Kulak Vermek

Baba Azer oğluyla diyalog sahnesinde başkasına kulak verdiğini açıkça belli ediyor. Zira oğlu İbrahim söylemek istediği her şeyi söyledi. Baba oğlunun sözlerini kesmedi, oğlu sözlerini bitirinceye kadar suskunluğunu korudu.[247]

4. Küfür ve İnatta Taassub ve Katılık

Baba-oğul diyalogu babanın küfründe taassub içerisinde olduğunu, küfrünü ölesiye savunduğunu, ona aykırı düşen her şeyi –aykırı düşen gönlünün meyvesi ve ciğerparesi evladı dahi olsa– reddettiğini ve küfrü uğrunda her şeyini feda ettiğini gösteriyor. "**Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun?**" Yani sen işi bu kadar cüret ve kabalık noktasına mı getirdin. Bu bir tür azarlama inkarıdır ve durumdan hoşlanmadığını ve garipsediğini ima etmektedir.[248] Ayet-i kerimede "أَرَاغِبٌ" ism-i failinin

---

[244] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 77.
[245] Ebû Hayyan el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr,* 4, 170.
[246] Tefsîr-i İbn Aşur, 16, 120; Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 78.
[247] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 78.
[248] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 78.

kullanılması Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının taptığı putlardan yüz çevirmesinin sürekli olduğunu gösteriyor. Yani bu yüz çevirme yeni başlanmış, yeni karar verilmiş bir şey değil. Babasının ve kavminin tanrılarından yüz çevirmesinin Hz. İbrahim (a.s)'de kökleşmiş olduğunu göstermektedir.[249]

5. Sert Tabiat ve Duygu Katılığı

Baba, kasvetli kalbi yumuşatan, sert kayalıkları yumuşatan, işitme ve düşünme yeteneklerini uyandıran, Allah'tan korkma duygularını harekete geçiren ve şeytana uymaktan sakındıran babalık vurgulu seslenişleriyle tekrar tekrar seslenen nazik, şefkatli ve yumuşak huylu oğula kaba sözlerle, körelmiş duygularla, babalık duygusundan yoksun, küfürde isyanını sürdüren, ölümle tehdit eden ve şefkatli ve iyiliksever oğlun ruhunu daraltan ve psikolojisini altüst eden bir yaklaşımla karşılık veriyor.[250]

6. Kibir, Kendini Üstün Görme ve Başkasını Küçük Görme

Bu şahsiyetin özelliklerini tahlil ettiğimizde karşımıza iki karakteristik özellik çıkıyor: Kendini üstün gören, kibir yüklü mağrur bir şahsiyet ve başkalarını aşağılayan bakışlar. Biz bu özellikleri daha oğluyla diyalogunun ilk anlarındna itibaren hissedebiliyoruz. Kıssadaki kesitleri bir düşünelim. Hz. İbrahim (a.s)'ın babasına babalık vurgusuyla seslenmesine karşın babası Hz. İbrahim (a.s)'e "Yavrucuğum, evladım" diye seslenmek yerine oğlunun ismiyle sadece "ey İbrahim" diye sesleniyor. Bu da olsa olsa böyle bir evladın kendisine nispet edilmeye, tanrılardan yüz çevirmeye devam ettikçe adının yanına adının eklenmesine layık olmadığını oğluna hissettirmek içindir. O bu diyalogta kafir babanın kalbinin katılığını ve haşinliğini ortaya koyuyor. Zaten oğluna seslenirken uzaktaki birine seslenmek için kullanılan "يَا / ya" nida edatını kullanması oğlunun kendi nefsine ve kalbine uzak olduğunu bildirmektedir.[251]

---

[249] Eş-Şahhât Muhammed Ebu Sitît, *Hasâisu'n-Nazmi'l-Kurânî fî Kıssati İbrahim aleyhisselam,* Matbaatu'l-Emâne, mısır, 1. Baskı, 1991, s. 40.

[250] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 78.

[251] Eş-Şahhât Muhammed Ebu Sitît, *Hasâisu'n-Nazmi'l-Kurânî fî Kıssati İbrahim aleyhisselam,* s. 39.

İşte bunlar baba-oğul diyalogundan müstekbir babanın karakterini ortaya çıkaran bazı unsurlardır. Bunlar hayırlı evladın babasının hidayete gelmesi ve Rahman'ın azabından kurtulması uğruna karşı karşıya kaldığı çetin zorlukları bilmemizi sağlayan özelliklerdir. Böylelikle Hz. İbrahim (a.s), yozlaşmış bir toplumda kalan, bozuk bir hayata sahip bir aile ortamında yetişen ve fıtratı ve karakteri bozuk, hak dine hiçbir değer vermeyen bir babanın evladı olan aynı duruma maruz kalan tüm hayırlı evlatlar için çok güzel bir diyalog örneği bırakıyor.[252]

– "*Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taşa tutarım. Uzun bir süre benden uzaklaş!*"

Bu Hz. İbrahim (a.s)'e bir uyarı ve tehdittir. Demek istiyor ki: "Eğer sen putları terketme çağrından vazgeçmezsen seni taşlarım." Hakkı inkar etmesi ağır olduğu gibi tehdidi de bir hayli ağır. Tehdidini şart üslubuyla dile getirmesi taşa tutma işinin kesin ve süratle gerçekleşeceğini ima etmek içindir. Yani şart oluşursa tehdit konusu olan iş de derhal gerçekleşir. Baba tehdidini yeminle de pekiştirmektedir. Baba oğlundan tanrılarına ilişiecek her türlü söz ve davranıştan tamamen uzak durmasını istiyor. Bu tehdit babanın kalp katılığının ne boyutlara ulaştığını göstermektedir. Çünkü recim yani ölene dek taşlamak öldürmen en uzak çeşitlerinden biriyle tehdit etmek anlamına gelir. Bu haliyle ayet-i kerimedeki recm kelimesi hakiki anlamında kullanılmış olur. Fakat bu kelimeden kötülemek ve hakaret etmek anlamı da kastedilir. Bu haliyle de recm kelimesiyle istiare-i tebeiyye kastedilmiş olur. İki anlamın da kastedilmiş olmasının önünde bir engel yoktur. Çünkü ayet-i kerimede ne recimde kullanılacak araç ne de recmin türü zikredilmiş. Bundan taşla mı recmetmek yoksa dille mi recmetmek kastedildiği net değildir. İşte bu adamın tehdidi böyle ucu açık bir tehdit. Katılığının ve zorbalığının ulaştığı boyutu hissedebiliyorsunuz.

Baba cevabında diyordu ki: Uzaklaş benden, benimle konuşma! Uzun bir süre gözüme gözükme! Oğluna uzaklaşmasını emrediyordu. Senden uzaklaşacağım demiyordu. Çünkü bu uzaklaşma isteğiyle aslında oğlunu aşağılayarak kovmayı ima ediyordu.[253] Baba tüm babalık duygularını

---

[252] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 80.

[253] Tefsir-i İbn Aşur, 16, 120.

yitirmiş, fıtrattan gelen tüm bağları paramparça olmuştu. Oğlunun kendinden alakasını kesmesini, kendisinden uzaklaşmasını istiyor, oğlunun ne yaptığını umursamıyor, onunla ne oturuyor ne de yakınlaşıyor. Uzak kalmasını belli bir zamanla sınırlamamış "uzunca bir süre" diyerek ucunu açık bırakmıştı. Demek ki, baba oğlundan sonu bilinmeyen uzun bir zaman kendinden uzaklaşmasını talep etmiş. İşte kafir bir babanın oğluna verdiği cevap buydu. Son derece katı, kaba ve sert bir cevaptı. Peki, Hz. İbrahim (a.s)'ın buna cevabı ne olmuştu? Babasına aynı katılıkla ve sertlikte mi karşılık vermişti? Asla! Babasının tüm bu katılığı, kabalığı ve sertliği Hz. İbrahim (a.s)'ın sadece daha fazla yumuşak huylu olmasını, daha fazla tevazulu olmasını arttırdı.[254] Şu gelecek ayet-i kerimede Hz. İbrahim (a.s)'ın cevabını beraber okuyalım:

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN BABASININ TEHDİTLERİNE CEVABI

"*İbrahim, şöyle dedi: "Selam sana (esen kal)! Senin için Rabbimden af dileyeceğim. Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır." "Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı terk ediyor ve Rabb'ime ibadet ediyorum. Rabbime ibadet etmekle de mutsuz olmayacağımı umuyorum.*"[255]

Hz. İbrahim (a.s) babasıyla samimi dua kelimeleriyle, kibar lafızlarla, babası için selamet ve hidayet temennisi içeren bir diyalog kuruyordu. Zalim ve kafir babanın dayattığı sınır dışı etme ve sürgün kararına mutlak bir anlaşma garanti ediyor ve doğrudan yanıt veriyordu. Hz. İbrahim (a.s) Rabbi nezdinde üstlendiği büyük statüye rağmen, Cenâb-ı Hakk'a karşı alçakgönüllüydü, yumuşak huylu, karşısındakine karşı şefkatli ve iyi davranan bir karakterdi. Özellikle de sürekli aşağılama kanadını indiren ve küstahlığına ve kabalığına rağmen babasına karşı.[256]

Bu diyalog sahnesinde Hz.İbrahim'in karakteri, olgun bir akıl, sıkı bir planlama yeteneği, sağlam düşünme, sağlam davranış ve büyük ve hoşgörülü bir sabır ile temayüz etmiştir. Zira Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Çünkü*

---

[254] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 200.

[255] Meryem Suresi, 47-48.

[256] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 85.

İbrahim çok içli ve Allah'a yönelen bir kimseydi."[257] Bu diyalog sahnesini iyice analiz eden kişi, Hz. İbrahim (a.s)'ın bakış açısındaki olumlu ve iyimser ruh onu hayrete düşürür. Nezaket ve hoşgörü yöntemlerinin başarısızlığa uğramasından ve karşılaştığı tüm ölüm, evden ve yurttan kovulma tehditlerinden sonra şafağın gelmesini ve yakında rahatlamayı bekliyordu.[258]

1. "İbrahim, şöyle dedi: "Selam sana (esen kal)!"

Bu, babasına her türlü beladan güven ve emniyet içinde olması için bir duadır. Hz. İbrahim (a.s), yokluğunda babasının emniyet ve güven içinde olmasını umuyor. Ayrıca babasına, kendisinden ona istemediği hiçbir kötülüğün gelmeyeceği güvencesini vermek istiyor.[259]

Selam bir mütareke ve emanet etme, kötülüğe – yani babasının yüz çevirmesine, tehdidine ve inkarına- iyilikle karşılıktır. Hz. İbrahim (a.s)'ın selamında kuvvetli ve mübalağalı mananın yanı sıra bedi' sanatının icaz özelliklerinden biri ortaya çıkıyor. "سلام عليك / selamun aleyke" şeklinde isim cümlesinin getirilmesi selamın devamlılığına ve sübutuna delalet eder. Mübteda olan سلامٌ lafzının nekre formunda gelmesi babasına yaptığı duada selamın en tamam ve en kamil şeklini istediğini bildirmektedir. Sanki babasına "Sana tam ve kamil selam olsun" demiş gibidir. İşte bu nekreyle cümleye başlamanın cümleye kattığı anlamdır.[260]

سلام عليك sözü Hz. İbrahim (a.s)'ın vardığı yumuşak huyluluk ahlakının zirvesine bir göndermedir.[261] İşte davetçinin hali ve belirgin vasfı budur. Kendisine kötülük yapıldığında kötülüğe iyilikle muKâbelede bulunmalı. Rabbinin "*Kötülüğü, en güzel olan şeyle uzaklaştır. Biz onların yakıştırmakta oldukları şeyleri daha iyi biliriz*"[262] emrine uymak için kendisini bilmeyenlerden yüz çevirir. Bu noktada Şeyh Abdurrahman es-Sa'dî'nin şu sözlerini nakletmeyi uygun bulduk. Şeyh diyor ki: Allah Teâlâ bize Hz.

---

[257] Hud Suresi, 75.

[258] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 85.

[259] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 201.

[260] Eş-Şahhât Muhammed Ebu Sitît, *Hasâisu'n-Nazmi'l-Kurânî fî Kıssati İbrahim aleyhisselam,* s. 42.

[261] İmad Züheyr Hafız, *el-Kısasu'l-Kurânî beyne'l-Âbâi ve'l-Ebnâ,* s. 84.

[262] Müminun Suresi, 96.

İbrahim (a.s)'ın milletine uymayı emretmiştir. Onun milletine uymanın yollarından biri, O'nun Allah yoluna davet ederken izlediği gibi ilim ve hikmetle, yumuşak huyluluk ve kolaylaştırmakla, bir aşamadan diğer aşamaya geçmekle, sözlü veya fiili karşılacağı her türlü sıkıntı ve eziyete katlanmakla, bu sıkıntıları görmezlikten gelerek, iyilikle muKâbelede bulunarak sabırla, bıkmadan usanmadan davet etme yolunu izlemektir.[263]

2. "Senin için Rabbimden af dileyeceğim."

Hz. İbrahim (a.s) babasını sadece davet etmeke ve kendisinden uzaklaşmasına rağmen onun selametini istemekle yetinmeyip onun için Rabbinden af dileyeceğini de, kendisini hidayete erdirmesi, imana ve tevbeye muvaffak kılması için dua edeceğini de vaadetti. Kafir için istiğfar etmek; Allah'ın bağışlamasını celbetmeyte vesile olacak iman ve hidayetle buluşmasını istemek demektir. Bunun, kafir kimsenin kafir olarak öldüğü kesinlik kazanmadan önce yapılması caizdir.[264] İşte Hz. İbrahim (a.s) de vaadettiği üzere babası Azer için af dilemiştir. Şuara suresinde de bu husus şöyle ifade edilmektedir: "*Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır.*"[265] Yani ya Rabbi! Babam Azer'i bağışla! Ona iman bahşet. Çünkü o hidayet yolundan sapmış, kafirlerden olmuştur.[266]

Hz. İbrahim (a.s) babası hayattayken Allah'a iman edebilir ümidiyle onun için bağışlanma talep etmişti. Ancak ne zaman ki babası kafir olarak öldü, küfür üzere ölümü kesinleşti o zaman bağışlanma talebinde bulunmayı bıraktı. Hz. İbrahim (a.s)'ın bu davranışı doğru bir davranıştır. Çünkü kim olursa olsun biri iman ederse bu başlı başına bir güzelliktir. Bu kişinin babası olması ya da bir başkası olması farketmez. Bu yüzden babasının iman etmesini dilemesi, bu beklenti içerisinde olması elbette daha güzeldir. Kur'an-ı Kerim'de de bu husus şöyle dile getirilir: "*İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim,*

---

263 Tefsîr-i Sa'dî, s. 1002.

264 Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 201.

265 Şuara Suresi, 86.

266 Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 126.

çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi."[267] Bu konuda herhangi bir günah veya vebal yoktur. Hz. İbrahim (a.s) Allah'tan yalnızca verilmiş bir sözün yerine getirilmesini istemiştir. Bu söz babasının imanla müşerref olması sözüydü.[268]

Kadî Beydâvî "*İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi*" ayet-i kerimesinin tefsirinde der ki: Hz. İbrahim (a.s)'ın babasına verdiği söz (Mümtehine suresinin 4'üncü ayetinde de geçen) "*mutlaka senin için bağışlanma dileyeceğim*" sözüdür. Yani senin imana erişmen namına senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü iman önceki kusurları siler. "*Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca*" yani küfür üzere ölmesiyle ya da o iman etmeyecek şeklinde gelen bir vahiyle bunu anlayınca "*ondan uzaklaştı.*" Yani onun için istiğfar etmeyi kesti.[269]

Kadî Beydâvî iki hususu bir araya cem etmiştir. Hz. İbrahim (a.s), babası küfrü üzere ısrar edip o halde ölünceye dek onun için istiğfar etmiştir. Küfür üzere öldüğü kesinleşince de istiğfar etmeyi kesti ve ondan uzaklaştı. Çünkü babası küfründe ısrarcıydı. Ya da Allah Teâlâ babasının iman etmeyeceğini Hz. İbrahim (a.s)'e vahyetti O da bundan sonra istiğfarı kesti.[270]

Hz. İbrahim (a.s)'ın babasına söz verdiği istiğfar onun imana erişmesi ve tevbe etmesi isteğidir. Bu yüzden şöyle dua etti: "*Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır.*"[271] Kendisi için bağışlanma talep edilen kişi hayatta olduğu sürece bu caizdir. Çünkü hayatta olduğu için hala iman etmesi umulur. Ama kafir olarak öldüğü kesinleşti mi artık bağışlanması için onun adına istiğfarda bulunmak caiz değildir.[272] Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne*

---

[267] Tevbe Suresi, 114.

[268] Amal Salih Nasîr, *et-Tevbe fî Davi'l-Kurân,* Daru'l-Endelusu'l-Hadrâ, Cidde, Suudi Arabistan, 1. Baskı, 1998, s. 224.

[269] Tefsir-i Beydâvî, s. 299.

[270] Amal Salih Nasîr, *et-Tevbe fî Davi'l-Kurân,* s. 224.

[271] Şuara Suresi, 86.

[272] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm*, 5, 184.

Peygambere yaraşır, ne de mü'minlere. İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi."[273]

"*Senin için Rabbimden af dileyeceğim*" ayet-i kerimesi Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının kafir olduğunu anlamadan önce söz verdiğine delalettir. سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ diyerek sözünü sin harfiyle tekitlemiştir. Çünkü bu fiilin meydana geleceğinin vaadedilmesini ifade eder.[274]

3. "Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır."

Yani O latiftir, çok merhametli ve iyidir. Benim mutluluğumu sağlayacak şekilde bana bolca ikram ediyor.[275] Ayet-i kerimenin Arapçası'nda إنه كان بي حفيّا şeklinde بي harf-i cer ve mecruru, Allah'ın O'na ikramının mutlaka gerçekleşeceğini beyan etmek için كان nin haberinden önce gelmiştir. Ayet-i kerimenin anlamı şöyledir: Senin için Allah'tan mağfiret isteyeceğim. Çünkü O bana karşı çok iyiliksever, çok lütufkardır. Dua etsem duamı kabul eder.[276]

كان kelimesi, kesinlikle nimetle kuşatılacağını beyan etmek için cümlenin ortasında gelmiştir. Allah'ın O'nu nimetiyle kuşatması çok önceden vardı, yeni bir şey değil. Geçmişte, şimdide ve gelecekte de gerçekleşen bir şeydir.[277]

4. "*Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı terk ediyor ve Rabb'ime ibadet ediyorum. Rabbime ibadet etmekle de mutsuz olmayacağımı umuyorum.*"

Hz. İbrahim (a.s), babasının kendisini uzun bir süre terketmesi emrine, davet ve öğüt verme görevini yerine getirdikten, babasına ve kavmine deliller sunarak üstündeki vazifeyi ifa ettikten sonra ondan ve kavminden uzak duracağı cevabını verdi. Biz bu ayet-i kerimede Hz. İbrahim (a.s)'ın adeti

---

[273] Tevbe Suresi, 113-114.

[274] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 202.

[275] Tefsir-i Şa'râvî, 15, 9105.

[276] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 204.

[277] Eş-Şahhât Muhammed Ebu Sitît, *Hasâisu'n-Nazmi'l-Kurânî fî Kıssati İbrahim aleyhisselam,* s. 44.

olduğu üzere daima tevazulu oluşunu ve o yüce edebini müşahede ediyoruz. Zira o sadece babasını terketmiyor, terketme işini genelleştirip babasıyla beraber kavmini de terkediyor. İşte bu Hz. İbrahim (a.s)'ın babasına karşı olan merhametini göstermektedir. Zira babasının bu tavrına karşın Hz. İbrahim (a.s) babasından kendisini terketmesini istememiş, terketme talebini babasına bırakmıştır. Çünkü babası bu konuları kendisiyle konuşmaya başladığı ilk andan itibaren kendisini terketmesini ve kendisinden uzaklaşmasını istemiştir. Hz. İbrahim (a.s)'ın orayı terketmesi küfür diyarını ve kafirleri terketmenin mümkün olduğunu gösteriyor.

Hz. İbrahim (a.s) kavminin putları için Arapça'da akılsız varlıklar için kullanılan مَا ism-i mevsulunu kullanmıştır. Böyle yaparak onların akıl, hikmet ve yönetme gücü gibi akıllı varlıkların hususiyetlerinden yoksun oldukları için ibadet edilmeye layık şeyler olmadığını belirtmiştir.[278] "Tanrılarınız" yerine "taptıklarınız" diyerek tapılacak zatın seslenilmeye ve sıkıntılı anlarda dua edilmeye ehil olmasına işaret etmiştir.[279] Akılsız varlıklar için kullanılan lafzı onlar için kullanmak da onlara tapanlar gözünde onları küçümsemektir. Bu şekilde tanrı diye iddia edilen, ibadet edilip tazim gösterilen bu putlardan ilahlık sıfatını soyutlamış olmaktadır. Yani Hz. İbrahim (a.s)'ın onların tanrılarını küçümsemesi o dereceye varmış ki diliyle anmaya bile tenezzül etmiyor.[280]

" مِنْ دُونِ اللهِ/*Allah'tan başka*" denmesi tüm kemal sıfatlarını kendisinde bulunduran Allah Teâlâ'ya ibadet etmeyi terkedip hiçbir şeye sahip olmayan, kendilerine tapanlara hiçbir faydası olmayan sağır taşlara ibadet edenleri daha fazla caydırıcı anlamı taşır. Hz. İbrahim (a.s) şahsında üstün insan edebini bir düşünelim. Babasının kasvet ve kabasızlık dolu "لَأَرْجُمَنَّكَ **/seni taşa tutarım**" sözüne, güven ve esenlik yüklü " سَلَامٌ عَلَيْكَ **/selam sana**" sözüyle muKâbelede bulunuyor ve üzerindeki babalık hakkını ödemek gayesiyle istiğfar edeceğini vaadediyor. Babasının kendisinden uzun bir süre uzaklaşması talebine de hem ondan, hem kavminden ve hem de taptıklarından uzak duracağını, bu uzaklaşmanın ne kadar süreceğine dair bir zaman

---

[278] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 205.

[279] el-Bukâî, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyâti ve's-Süver,* 12, 208.

[280] Tefsîr-i İbn Aşur, 16, 122.

sınırı olmadığını, bu batıl din üzere yaşamaya devam ettikleri sürece onlardan uzak kalacağını haber vererek karşılık veriyor.[281]

Hz. İbrahim (a.s)'ın " وَاَدْعُوا رَبِّی عَسٰی اَلَّا اَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّی شَقِيًّا " "*Rabb'ime ibadet (dua) ediyorum. Rabbime ibadet etmekle de mutsuz olmayacağımı umuyorum*" ifadesinde "وَاَدْعُوا اللهَ /Allah'a ibadet ediyorum" yerine "وَاَدْعُوا رَبِّی /Rabbime dua ediyorum" demesi kendi ibadetiyle onların ibadeti arasındaki farklılığa işaret etmektedir.[282]

رَبِّ kelimesi, kendi Rabbinin ibadet edilmeye ve kendisine boyun eğmeye müstehak olduğunu ima etmek için mütekellim ya'sına izafe edilmiştir. Çünkü O'nun Rabbi, onların münacaat edenleri işitmeyen, isteklerine cevap vermeyen uyduruk tanrılarının aksine kendisine münacaat edenleri işitir, dua edenlere cevap verir. Sanki onlara diyordu ki: Benim Rabbim ibadet edilmeye müstehaktır sizin tanrılarınız değil! Yine رَبِّ kelimesinin mütekkelim ya'sına izafe edimesi kavmi içerisinde Allah'a sadece kendisinin ibadet ettiğine işaret etmektedir. O sadece O'nun Rabbidir.[283]

Hz. İbrahim (a.s) Rabbine ibadetini ve duasını " عَسٰی اَلَّا اَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّی شَقِيًّا / *Rabbime ibadet etmekle de mutsuz olmayacağımı umuyorum*" sözündeki "عَسٰی / *umuyorum*" sözüyle gerekçelendirmiştir. Hz. İbrahim (a.s)'ın umudunun gayesi yalnızca kötülükten kaçınma ve uzak olma arzusudur. Umutlanmak anlamını ifade eden "عَسٰی " ile cümleye başlaması Hz. İbrahim (a.s)'ın tevazusunu ve Rabbi karşısındaki hüsn-ü edebini, içinde bulunduğu durumda nefsine hakim olmasını göstermektedir. Dikkat edilirse Hz. İbrahim (a.s) ibadetini ve ibadetinin kabulünü kesin bir dille ifade etmemiş, umut bildiren bir kelimeyle ifade etmiştir. Bu da Rabbine karşı tazim ve hürmetinin bir göstergesi olup Allah'ın ibadeti kabul etmesi ve ibadete karşılık sevap vermesinin mecburi olmadığı bilakis Allah'ın lütfu ve keremi olduğuna ve hem de her işin neticesinin önemli olduğuna dikkat çekmek içindir.[284]

---

[281] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 206.

[282] el-Alûsî, *Rûhu'l-Meânî,* 15, 148.

[283] Tefsîr-i İbn Aşur, 16, 123.

[284] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 207.

Hz. İbrahim (a.s)'ın, Kur'an-ı Kerim'in aktardığı bir önceki geçen sözünde kavminin ve babasının kurbanlar sundukları, kendilerini ibadetlerine ve hizmetlerine adadıkları putlara ibadet etmekle yanlış yolda olduklarına gönderme vardır. Zira o putlar onlara hiçbir şey sunamıyor, fayda da veremiyor. Bilakis o putlar kendilerine tapanların pişmanlıklarını ve yanlış yolda olduklarını göstermek için kıyamet günü cehennem yakıtı olacaklardır.[285]

Hz. İbrahim (a.s), tebliğ ve nasihat görevini yerine getirdikten, küfre hem diliyle hem eliyle ve hem de kalbiyle karşılık verdikten sonra aldığı kararı uygulamaya geçmiş, küfür diyarından göçüp dinini kurtarmak amacıyla Allah için Şam diyarına hicret etmişti.[286]

Hz. İbrahim (a.s) dini, inancı ve Allah'ın tevhidi uğruna ilk hicret eden kişidir. Allah için Allah yolunda Allah'a hicret etti. Kavmi tarafından ateşe atılıp Allah tarafından ateşin serin ve selamete çevrilmesiyle kurtarıldıktan sonra hicret etti. Hicret ederken beraberinde karısı ve kardeşinin oğlu Hz. Lût vardı. Hz. İbrahim (a.s) hicret ederken şöyle dedi: "*İbrahim, şöyle dedi: "Ben Rabbime (O'nun emrettiği yere) gideceğim. O, bana yol gösterecektir.*"[287] Allah Teâlâ O'nu Şam diyarında mübarek topraklara yönlendirdi: "*O'nu Lût ile beraber kurtarıp, içinde âlemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık.*"[288]

Hz. İbrahim (a.s) sırf Allah'a yakınlaşmak ve Allah sevgisi uğruna gurbeti, babasından ve kavminden uzaklaşmayı seçmiş ve Allah'ın mahlukat içerisine koyduğu kanunlara dair pratik bir örnek teşkil etmiştir ki o da şudur: Kim Allah için bir şeyi terkederse Allah ona daha hayırlısını verir. Sıkıntıların ardında ilahi lütuflar bulunmaktadır.

---

[285] Eş-Şahhât Muhammed Ebu Sitît, *Hasâisu'n-Nazmi'l-Kurânî fî Kıssati İbrahim aleyhisselam*, s. 47.

[286] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem*, s. 207.

[287] Saffat Suresi, 99.

[288] Enbiya Suresi, 71; Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem*, s. 207.

"*İbrahim, onları da onların taptıklarını da terk edince, O'na İshak ile Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk. Onlar için yüce bir doğruluk dili var ettik (güzel bir söz ile anılmalarını temin ettik).*"[289]

Hz. İbrahim (a.s), belki tevhid inancını yaymak için verimli bir zemin bulur diye Allah için babadan, kavimden ve vatandan geçip Şam'a hicret etti. Cenab-ı Hakk'ın O'na mükâfatı ise gurbette ve uzakta O'nu teselli edici salih zürriyetlerle ödüllendirmesiydi. Allah Teâlâ ileri yaşına rağmen kısır hanımı Hz. Sare'den O'na Hz. İshak'ı ve ardından da torunu Hz. Yakub'u bahşetti. Bunlardan önce de Hz. İsmail bahşedildi. Allah Teâlâ bu salih insanlara hem dünya hem ahiretin en hayırlı nesillerini bahşetti, onları peygamber kıldı. Onları kıyamet gününe kadar insanlar arasında güzellikle anılan insanlar kıldı. İşte böylece Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın önceki ailesini ondan daha hayırlı bir aileyle, önceki vatanını da daha hayırlı bir vatanla değiştirdi. Bu mübarek ayet-i kerimeler ekseninde şimdi bunları düşünelim.[290]

1 – "**İbrahim, onları da onların taptıklarını da terk edince…**"

Yani Hz. İbrahim (a.s) kavmini ve onların yaşam tarzlarını, şirk ve küfürlerini terketti.[291] Gerideki ayet-i kerimelerde Hz. İbrahim (a.s) onları terketme hususundaki azmini onlara duyurmuştu. Ayet-i kerimenin Arapçasında geçen fa harfi kavmini terketmesinin hemen süraatle gerçekleştiğini bildirir.

2 – "**O'na İshak ile Yakub'u bağışladık.**"

Hz. İshak ile Hz. Yakub'un Hz. İbrahim (a.s)'e bağışlanması Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmini terketmesinin bir neticesidir. Ayet-i kerimenin bu kısmında Allah için aileden, akrabalardan ve vatandan ayrılmanın karşılığı olarak Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e verdiği büyük mükafaat beyan edilmiştir. Bu büyük bağış ayet-i kerimede şart ve cevap suretinde ifade edilerek şartın gerçekleşmesi durumunda Allah Teâlâ'nın vereceği mükafaatın

---

[289] Meryem Suresi, 49-50.

[290] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 208.

[291] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 5, 181.

kesinlikle gerçekleşeceği bildirilmektedir. Hz. İbrahim (a.s)'ın terketme fiili ile Allah'ın verdiği mükafaat arasına kısa bir zaman diliminin girmesi bu konuda herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Meşhur bir rivayete göre, Hz. İbrahim (a.s)'e önce Hz. İsmail bağışlanmış aradan uzun bir zaman geçtikten sonra da Hz. İshak bağışlanmış.[292]

Hz. İshak salih bir kimse olarak bilinirdi. Allah Teâlâ O'na hususi bir bereket bahşetmiş ve O'na salih bir nesil ihsan etmiştir ve O'nu şöyle övmüştür: "*Biz onu salihlerden bir peygamber olarak İshak ile de müjdeledik. Onu da İshak'ı da uğurlu kıldık. Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de.*"[293]

Hz. Peygamber (s.a.v) Hz. İbrahim (a.s)'ı kerim vasfıyla nitelemiştir. Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.v): "İnsanların (Allah katında) en çok kerem ve ihsana nail olanı kimdir? diye soruldu. Hz. Peygamber (s.a.v): "***İnsanların en kerîmi, en muttaki olanıdır***" buyurdu. Soranlar: "Ey Allah'ın Peygamberi, biz Senden amel cihetiyle en kerîm olanı sormuyoruz" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v)*:* "*İnsanların (şerefçe) en kerîmi Allah'ın Peygamberi Yûsuf*'tur. *Yûsuf, Allah'ın Peygamberi (Ya'kûb'un) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi (İshâk'ın) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi İbrahim Halîlullah'ın oğludur*" buyurdu. Suâl soranlar yine: "Biz sana bundan sormuyoruz", dediler. Bu defa Hz. Peygamber (s.a.v): "*Siz Arab şeceresinin ma'denlerinden (yânî anaç soylarından) soruyorsunuz!*" buyurdu. Onlar: "Evet" dediler. Hz. Peygamber (s.a.v): "*Sizin Câhiliyet zamanında hayırlı olanlarınız, İslâm'ı anlayıp ilim üzere hareket ederlerse İslâm devrinde de en hayırlı olanlarınızdır*" buyurdu.[294]

İşte en şereflinin oğlu olan en şerefliler: İbrahim oğlu İshak oğlu Yakub oğlu Yusuf'tur. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e bu şerefi bahşetmiştir. O'nu bir de salih amellerde, namaz kılmada, zekat vermede ve Allah'a bir kul

---

[292] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem*, s. 209.

[293] Saffat Suresi, 112-113.

[294] Sahih-i Buharî, *Ehâdîsu'l-Enbiya*, Had. No: 3373.

olma yönünde kendisine uyulan bir örnek saymıştır. İşte halis tevhidin kaynağı budur. İnsanın Allah'a kul olabilmesi![295]

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*O'na İshak'ı ve ayrıca da Yakub'u bağışladık ve her birini salih kimseler yaptık. O'nları bizim emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlar işlemeyi, namazı dosdoğru kılmayı, zekâtı vermeyi vahyettik. O'nlar sadece bize ibadet eden kimselerdi.*"[296] Hz. İbrahim (a.s) oğlu Hz. İshak'ın oğlu Hz. Yakub'un lakabı İsrail'di. Allah Teâlâ Hz. Lût'un kavmini helak etmeye gelen melekler vasıtasıyla dedesi Hz. İbrahim (a.s)'e Hz. Yakub'u da müjdelemişlerdi.[297] Hz. Yakub dedesi Hz. İbrahim (a.s) hayattayken doğduğu için Hz. İbrahim (a.s)'ın torunundan öte oğlu sayılmaktadır. Çünkü dedesinin evinde yetişti. Bu yüzden doğrudan oğlu gibiydi. Dedesinin dinini öğrendi ve evlatlarına da öğütledi. O da babası ve dedesi gibi bir peygamberdi.[298] Bütün bunlar gösteriyor ki, Hz. İbrahim (a.s) kavmini terkedip uzaklara yerleşince torunu Hz. Yakub'u görecek kadar uzun bir süre yaşamış.[299]

Allah Teâlâ kendisinden bir rahmet eseri olarak karşılıksız bir şekilde Hz. İbrahim (a.s)' önce Hz. İshak'ı ardından da Hz. Yakub'u bahşetmiştir. Çünkü karşılıksız veren Vehhâb O'dur. Dilediğini dilediğine verir. Allah Teâlâ'nın bağışları ve nimetleri hiçbir kalemin yazmaya, hiçbir aletin hesaplamaya gücünün yetmeyeceği kadar çoktur. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, bunları sayamazsınız. Kuşkusuz, Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.*"[300] Muhtaca ihtiyacını daha istemeden verendir O. Karşılıksız çokca nimet veren O'dur. Hz. İbrahim (a.s)'e de fazl-ı ihsanı, keremi ve Vehhab isminin bir tecellisi olarak Hz. İshak ve Hz. Yakub'u bahşetmiştir.[301]

---

[295] Dr. Cemal Abdulhâdî ve Dr. Vefâ Muhammed Rıf'at, *Ahtâun Yecibu en Tusahhah fi't-Târîh,* Dâru'l-Vefâ, Mısır, 2005, s. 88.

[296] Enbiya Suresi, 72-73.

[297] A.g.e., s. 89.

[298] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kuran,* 4, 2312.

[299] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 210.

[300] Nahl Suresi, 18.

[301] Akîl Hüseyn Akil, *Sıfâtu'l-Enbiya min Kısasi'l-Kurân –İbrahim, İsmail, İshak ve Lut,* Dâru Sema, Kahire, Mısır, 2011, s. 232.

Allah Teâlâ hastaya şifa veren, çocuğu olmayana çocuk veren, yolunu şaşırmış olan hidayet yolunu gösteren, sıkıntıda olana afiyet veren, mahlukata çok cömert olan el-Vehhâb'tır. Bağışları sürekli, kesintisiz devam etmektedir.[302]

Burada Hz. İbrahim (a.s)'ın ilk oğlu Hz. İsmail de olduğu halde neden sadece Hz. İshak ve Hz. Yakub'un bu ayet-i kerimede zikredildiğinin arkasında yatan sırrı merak ediyoruz.[303] Bu duruma birkaç yönden cevap verilebilir:

1) Hz. İbrahim (a.s) kavmini terkedip uzaklara gittiğinde beraberinde hanımı Hz. Sare de vardı. O da aynı şekilde hem Rabbinin, hem kocasının rızasını kazanmak amacıyla kocasıyla beraber kavmini terketti. Bu yüzden Allah Teâlâ ayet-i kerimede hem Hz. İbrahim (a.s) hem de karısıyla ilgili olan ihsanını zikretti. Çünkü bu mükafaat Hz. İbrahim (a.s)'e babasını ve kavmini terkettiği için verilince o anda O'nunla birlikte olanların zikredilmesi uygun düşmektedir. Çünkü Hz. İsmail o esnada onlardan uzak bir yerdeydi.[304]
2) Allah Teâlâ Hz. İsmail'i Rabbinin katında şanının ve kadrinin yüce olduğunu vurgulamak kasdıyla ayrı zikretmiştir. Bunu da aynı surede görmekteyiz: "*Kitap'ta İsmail'i de an. Şüphesiz o, sözünde duran bir kimse idi. Bir resûl, bir nebî idi. Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabb'inin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı.*"[305]
3) Hz. İshak ve Hz. Yakub peygamberler silsilesinin temel taşlarıdır. Çünkü Allah Teâlâ onların neslinden nice nice şanı yüce peygamberler göndermiştir. Hz. İsmail'in soyundan ise sadece Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) peygamber olarak gelmiştir.[306]
4) Hz. İshak ve Hz. Yakub, Hz. İbrahim (a.s)'ın yaşadığı yerde yaşadıkları ve O'nun vekilliğini yaptıkları için ayrıca zikredilmişlerdir. Hz.

---

[302] Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâu'l-Hüsna,* Dâru Tayyibe, Riyad, 3. Baskı, H. 1430-M.2009, s. 684.

[303] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 210.

[304] Tefsîr-i İbn Aşur, 16, 124.

[305] Meryem Suresi, 54-55.

[306] İmad Züheyr Hafız, *el-Kısasu'l-Kurânî beyne'l-Âbâi ve'l-Ebnâ,* s. 71.

İsmail ise süt emme çağında Mescid-i Haram'a götürüldüğünde babasından uzakta Allah Teâlâ tarafından bizzat terbiyesi üstlenildi. Bu yüzden O sonra zikredilerek bütün konuşma O'nun üstüne yoğunlaştı.[307]

5) Hz. İshak Hz. Sare'den dünyaya gelmişti. Hz. Sare'nin de çocuğu olmuyordu. Hz. İsmail ise genç ve doğurgan bir kadından dünyaya geldi. Bu açıdan bakıldığında Hz. İshak'ın bahşedilmesindeki nimet daha açıktır.[308]

Bu gerekçelerin hepsi müfessirlerin şahsî içtihat ve kanaatleridir. Bunların üzerine bir hüküm bina edilemez elbette. Gerekçenin hangisi olduğunun pek bir önemi yok. Hepsi de muhtemeldir. Ne kasdettiğini Allah Teâlâ daha iyi bilir.[309]

3 –"**Her birini peygamber yaptık. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk. Onlar için yüce bir doğruluk dili var ettik (güzel bir söz ile anılmalarını temin ettik).**"

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın çektiği sıkıntılara karşılık olarak oğul ve torunlarla ferahlanmayı verdi. Oğul Hz. İshak'tı, torun ise Hz. Yakub'tu. Allah için uzaklara gittikten sonra O'nunla beraber olan ve yalnızlığında O'na eşlik eden grubu bunlardan oluşuyordu. Allah Teâlâ her birini peygamber yaptı. Bu ayet-i kerime, Hz. İbrahim (a.s)'e O'nu tersleyen ve recimle tehdit eden müşrik babasına karşılık, O'na yalnızlığında arkadaş olacak, yalnızlığını giderecek bu peygamberleri bahşettiğini işaret etmektedir.[310] Demek ki, bütün bunlar Hz. İbrahim (a.s)'e verilen birer mükafaattır. Bu ayet-i kerime Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e özlem duyduğu nesli nimet olarak verdiğini ve bu nimetin, oğlu Hz. İshak ve Hz. Yakub için de devam eden ilahî bir nimet olduğunu beyan etmektedir. Zira Allah Teâlâ her birine dünya ve ahiret iyiliklerini lütfetmiş ve onları insanlar arasında daima hoşça anılan ve güzellikle övülen zatlar eylemiştir.[311]

---

[307] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 210.

[308] İmad Züheyr Hafız, *el-Kısasu'l-Kurânî beyne'l-Âbâi ve'l-Ebnâ,* s. 71.

[309] İmad Züheyr Hafız, *el-Kısasu'l-Kurânî beyne'l-Âbâi ve'l-Ebnâ,* s. 71.

[310] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 9, 4654.

[311] Adil Ahmed Sabir er-Ruveynî, *Teemmülâtün fî Sureti Meryem,* s. 211.

Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s) ve nesline bahşettiği nimetlerden biri onların güzellikle anılmasıdır. Ayrıca bu Hz. İbrahim (a.s)'ın duasına icabettir. Çünkü O şöyle dua etmişti: "*Bana, sonra gelecekler arasında, iyilikle anılmayı nasip eyle!*"[312]Allah Teâlâ duasını kabul etmiş ve hem O'na hem de nesline bu nimeti bahşetmiştir.[313]

"*Onlar için yüce bir doğruluk dili var ettik (güzel bir söz ile anılmalarını temin ettik).*" Onlar davetlerinde samimiydiler. İçlerinde yaşadıkları toplumlarda sözleri dinlenir, saygıyla, hürmetle, takdir ve övgüyle karşılanırdı. Bu da Allah Teâlâ'nın onlara bahşettiği nimetler cümlesindendir. Çünkü Allah Teâlâ her muhsin kulu ihsanına göre övgüye, sevgiye mazhar kılacağını söz vermiştir. Bu peygamberler de muhsin olan imamlardandır. Allah Teâlâ onları güzellikle ve doğrulukla anmış, dilden dile gönülden gönüle sevgi ve muhabbetlerini yaymıştır.[314]

---

[312] Şuârâ Suresi, 84.

[313] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 9, 4654.

[314] Tefsîr-i Sa'dî, s. 1002.

Üçüncü Konu

HZ. İBRAHİM'İN ENBİYA SURESİNDEKİ KISSASI

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*Andolsun biz İbrahim'e daha önce rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık. O, babasına ve kavmine: Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor? demişti.Dediler ki: Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk.Doğrusu, siz de, babalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz, dedi. Dediler ki: Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin? Hayır, dedi, sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim. Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım! Sonunda İbrahim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye. Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir, dediler. (Bir kısmı:) Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş, dediler. O halde, dediler, onu hemen insanların gözü önüne getirin. Belki şahitlik ederler. Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim? dediler. Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa! dedi. Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) "Zalimler sizlersiniz, sizler!" dediler. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun, dediler. İbrahim: Öyleyse, dedi, Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâla tapacak mısınız? Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız? (Bir kısmı:) Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin! dediler. "Ey*

ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!" *dedik. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler; fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk. Biz, onu ve Lût'u kurtararak, içinde cümle âleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık. Ona (İbrahim'e), İshak'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Ya'kub'u lütfettik; herbirini sâlih insanlar yaptık. Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.*"[315]

Bu diyalog sahnesi, Hz. İbrahim (a.s)'e verilen üstün mertebeyi ilan eden bir girişle başlıyor. "*Andolsun biz İbrahim'e daha önce rüşdünü vermiştik*" şeklinde kasem ifadesi getirilerek, Hz. İbrahim (a.s)'e intisap ettiklerini öne süren arap muhatapların iç alemlerinde doğru olup olmadıkları ortaya çıkarılmaktadır.[316] Bu ayetlerin bir önceki ayetlerle münasebeti şöyledir: Allah Teâlâ tevhid, nübüvvet ve ahirete dair delilleri zikredince peşinden sıralamaya bakmadan 13 peygamberin adını zikretti.[317] Bu peygamberlerin maruz kaldıkları birkaç imtihanı zikrederek Hz. Peygamber'i (s.a.v) teselli etmek ve toplumuyla karşılaşacağı bu gibi durumlarda onlar gibi davranmasını öğütlemiştir.[318]

Bu surede bahsedilen en temel konu dinin aslı ve temeli olan akide/ inanç konusudur. Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmiyle yaşadığı kıssasının bu konuda ilk sırada yer alması icab etmektedir. Çünkü İbrahim adı–uzun asırlar boyunca ve tüm kitabî dinlerde- putperestlikle mücadelenin, şirke karşı cephe almanın, tevhidi ilan etmek ve insanlar arasında yaymanın simgesi haline gelmiştir. Hatta Hz. İbrahim (a.s) "*İbrahim başlı başına bir ümmetti*"[319] ayet-i kerimesinin bir tasdiki olarak muvahhidlerin imamı sayılmakatadır.[320]

---

315 Enbiya Suresi, 51-73.

316 Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 90.

317 Muhammed Emin Abdullah el-Eremî el-Alevî el-Hererî eş-Şâfiî, *Tefsîru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhân,* Dâru Turuki'n-Necât, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1421-M. 2001, 18, 116.

318 A.g.e., 18, 116.

319 Nahl Suresi, 120.

320 Muhammed el-Mekkî en-Nâsırî, *et-Teysîr fî Ehâdîsi't-Tefsîr,* Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî,

Kur'an-ı Kerim'in Enbiya suresinde peygamberlerden söz ederken kullandığı icaz üslûbunu görebiliyoruz. Ancak Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahsederken tasilata girdiğini görüyoruz. Bunun sebebi müşriklerin kendilerini Hz. İbrahim (a.s)'e intisap etmeleri olabilir. Bu yüzden Allah Teâlâ da Hz. İbrahim (a.s)'ın putları kırarken ki net tutumunu beyan etmek istemiştir.[321]

Şimdi Enbiya suresinde geçen ayet-i kerimeleri tahlil edelim:

"*Andolsun biz İbrahim'e daha önce rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık.*"[322]

Allah Teâlâ, içeriğinin muhataplarca daha iyi kavranması ve zihinlerine iyice girmesi için kıssaya tekid/yemin ifadesiyle "**Andolsun**" buyurarak başlıyor. Çünkü bu onların kesinlikle bilmeleri gereken pek mühim hususlardandır. Yine arapları, ataları Hz. İbrahim (a.s)'ın dinine muhalif davranmalarından dolayı inkarcılar konumuna indirgemektedir. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e rüşdünün verilmesinin zamiri yüce zatına izafe ederek آتينا buyururak haber vermiştir. Böylece Hz. İbrahim (a.s)'e verilen rüşdün büyüklüğüne dikkat çekmiştir.[323]

İbn Kesir şöyle der: Allah Teâlâ, Halil'i İbrahim (a.s.) e küçüklüğünden itibaren doğru yolu bulma kabiliyetini verdiğini, ona gerçeği ve kavmine karşı huçceti ilham buyurduğunu haber verir. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurmaktadır: "*İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz.*" Babasının Hz. İbrahim (a.s)'ı o henüz süt emen bir çocuk iken bir hayvan inine veya bir mağaraya koyduğu, günler sonra onu çıkardığı, Hz. İbrahim (a.s)'ın yıldızlara ve yaratıklara bakıp onlar üzerinde düşündüğü ve buna benzer müfessirlerin hikâye ettikleri birçok şeyin tamâmı İsrâiliyyâttandır.

Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1405-M. 1985, 4, 130.

321 Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* Yüksek Lisans Tezi, Külliyetu Usûli'd-Dîn, Camiatu Ummi Darmâni'l-İslâmiyye, Sudan 2008, s. 385.

322 Enbiya Suresi, 51.

323 Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 386.

Bunlardan elimizdeki korunmuş, muhafaza olunmuş Kur'an'a ve gerçeğe uyan, sahîh olan haberlere muvafık düştüğünde kabul ederiz. Bunlardan herhangi birine muhalif olanı ise reddederiz. Ne muvafık ve ne de muhalif olmayanlara gelince; onları ne tasdik eder ne de yalanlarız. Bilakis olduğu halde bırakırız. Bu çeşitten olanların rivayetini Seleften çokları caiz görerek buna ruhsat vermişlerdir. Halbuki bunların bir çoğu faydasız şeylerdendir. Dinde fayda getirmeyecek hususlardandır. Şayet mükelleflere dinlerinde herhangi bir fayda sağlamış olsaydı, herhalde bu mükemmel ve şümullü şeriat bunları beyân eder, açıklardı. Bu çeşit açıklamalarda bizim yolumuz, zaman kaybına sebep olacağı ve içlerine karıştırılmış yalanlarla dolu olduğu için bu tür İsrâilî haberlerin çoğundan yüz çevirmektir. Zîrâ bu tür haberleri rivayet edenler onların sahihleri ile yanlışlarını ayıracak durumda değildirler. Nitekim bu ümmetin itkân sahibi hafız imamları da bu yolu tutmuşlardır. Burada maksad, Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e bundan önce doğru yolu bulma kabiliyetini vermiş olmasıdır. "*Ve Biz onu, (buna ehil ve lâyık olduğunu) bilenlerdik.*"[324]

DR. FADL HASAN ABBAS'IN GÖRÜŞÜ

Hz. İbrahim (a.s) kıssası Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e rüşdünü ikram etmesiyle başlıyor. Rüşd kelimesi dünya ve ahiretin maddi ve manevi işlerine yarayacak tüm manaları içeren kapsamlı bir kelimedir. Rüşd doğru yoldan sapmanın zıddıdır. Tıpkı hidayet-dalalet gibi. Kur'an-ı Kerim'in yüceliklerinden bir tanesi kelimeyi başka bir kelimeyle birlikte kullanarak o kelimeye özel bir anlam yüklemesidir. O kelime tek başına kullanılsa umumi anlam ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de bu tür kullanımlar çoktur. İslam, iman, birr, takva, fakir, miskin, küfür, şirk, rüşd, hidayet… Bu kelimeler birlikte kullanıldıklarında her birinin kendine has bir anlamı vardır. Mesela Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifine bakalım: "*Bedevîler "İman ettik" dediler. De ki: "İman etmediniz. (Öyle ise, "iman ettik" demeyin.) "Fakat boyun eğdik" deyin. Henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve Peygamberine itaat ederseniz, yaptıklarınızdan hiçbir şeyi eksiltmez. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*"[325] Ayet-i

[324] Tefsîr-i İbn Kesir, 5, 341-342.

[325] Hucurat Suresi, 14.

kerimede geçen iman ve islam kelimelerinin kendilerine has anlamları olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Allah Teâlâ'nın "*Ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın*"[326] kavl-i şerifi, "*Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler içindir.*" kavl-i şerifi ve "*Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı.*"[327] kavl-i şerifi de böyledir. Mealini verdiğimiz bu ayet-i kerimelerin Arapça orijinallerinde de geçen kelimelerin kendilerine uygun anlamları vardır.

Bu kelimeler tek başlarına kullanılsa her iki kelimenin ifade ettiği anlam ifade eder. Mesela iman kelimesi islam kelimesinden ayrı zikredilse hem kendi anlamını hem islam kelimesinin ifade ettiği anlamı da ifade eder. Aynı şekilde fakir kelimesi miskin kelimesinden, küfür kelimesi şirk kelimesinden bağımsız kullanılsa her iki anlamı ifade eder. Burada bizi alakadar eden husus rüşd kelimesi Enbiya suresinde hidayet kelimesi olmadan tek başına zikredilmiştir. O halde bu kelime akidenin, davranış ve tercihlerin selamette olması anlamını ifade eden umumi bir kelimedir. İlim ve amelde muvaffakiyet ve iç ve dışın bir olmasını ifade eder.[328]

DR. BEHİY EL-HAVLÎ'NİN GÖRÜŞÜ

Ne Kur'an-ı Kerim'de ne Tevrat'ta Hz. İbrahim (a.s)'ın yetişmesine ilişkin açık ifadeler yer almaktadır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de iki ayet-i kerime var ki çok hassas bir i'cazla Hz. İbrahim (a.s)'ın yetişmesine ve eğitilmesine işaret etmektedir:

"*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[329] Yani peygamber olmadan önce çocukluğunda rüşdünü verdik.[330]

---

[326] Maide Suresi, 2.

[327] Tevbe Suresi, 60.

[328] Fadl Hasan Abbas, *Kısasu'l-Kur'ani'l-Kerim,* s. 306.

[329] Enbiya Suresi, 51.

[330] el-Behiy el-Havlî, *Benû İsrâil fî Mîzâni'l-Kurân,* s. 46.

Kur'an-ı Kerim anlayışında iki tür rüşd vardır:

Birinci Rüşd: Kişi bu tür rüşd ile yaşamsal, malî ve dünyevî işlerini yürütür. Böyle bir rüşde sahip kişi belli bir yaşa gelince iyi-kötü şeylerle karşılaşır. Mesela Allah Teâlâ yetimler hakkında şöyle buyurmaktadır: "*Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin.*"[331]

İkinci Rüşd: Bu rüşd türü ile hak ile batılı anlamak ve aralarını ayırmak ve hayatta bu idrak ve ayırma kabiliyetine göre davranışlar sergilemek mümkün olur. Manevi rüşdün gereği batılın hakka tesir etmemesi gerekir yoksa düşük olanla üstün olan değiştirilmiş olur. Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e bahsini ettiğimiz iki tür rüşdü en mükemmel haliyle kendisine vermiştir.[332]

İkinci Ayet: "*İşte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümranlığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun.*"[333] Yani buluğ çağında kesin ilme erenlernden olsun diye çocukluğundan itibaren hükümranlığı gösteriyoruduk.[334] Bu ayet-i kerimeyi geride açıklamıştım.

SA'DÎ'NİN GÖRÜŞÜ

Allah Teâlâ Hz. Musa ve Hz. Muhammed'i (s.a.v) ve kitaplarını şöyle zikredince peşinden şöyle buyurmuştur: "*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan rüşdünü/ayırma yeteneğini verdik.*" Yani Musa ve Muhammed'in gönderilişinden ve kitaplarının indirilişinden önce Allah Teâlâ İbrahim'e yerin ve göklerin hükümranlığını göstermiş, nefisini kemale ulaştıracak ve insanları kendisine davet edecek alemde Hz. Muhammed'den başkasına verilemeyen rüşdünü vermişti. Hali ve derecesinin üstünlüğünden dolayı ayet-i kerimede rüşd kelimesi "rüşdünü" şeklinde Hz. İbrahim (a.s)'e izafe edilmiştir. Her mümin sahip olduğu iman ölçüsünde rüşde sahiptir. "*Biz zaten onu biliyorduk.*" Yani O'na rüşdünü

---

331 Nisa Suresi, 6.

332 el-Behiy el-Havlî, *Benû İsrâil fî Mîzâni'l-Kurân,* s. 46.

333 En'am Suresi, 75.

334 A.g.e., s. 46.

verdik ve peygamber ve dostlukla özel kıldık. Ehil ve layık olduğunu bildiğimiz için, temiz ve zeki olduğu için dünya ve ahirette O'nu seçtik. Bu yüzden ayet-i kerimede O'nun kavmiyle tartışması, onları şirkten men etmesi, putları kırması ve getirdiği delillerle onları susturması zikredilmiştir.[335]

MUHAMMED MÜTEVELLÎ EŞ-ŞA'RÂVÎ'NİN GÖRÜŞÜ

Rüşd, aklın salah/iyi ve sağlam olan hususunda en mükemmele iyilik hususunda en üstüne erişmesidir. Öyle ki salahtan sonra fesad, iyilikten sonra kötülük gelmez. Yüceldikten sonra inişe müsaade etmez. İşte rüşd budur.[336]

DR. FATIMA MUHAMMED AHMED ALÎ'NİN GÖRÜŞÜ

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ı hak yola iletti ve daha peygamber olmadan hatta daha adamlık çağına erişmeden O'na doğru yolu öğretti.[337] Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'de peygamberliğe ve seçilmeğe yaraşır güzel ahlakların bulunduğunu biliyordu. Hz. İbrahim (a.s)'ı küçüklüğünden itibaren doğru yola iletmesi olgun ve parlak akıl sahibi olduğu içindir.[338] "**Verdik**" tabirinin kullanılması rüşdün Allah Teâlâ tarafından Hz. İbrahim (a.s)'e bir armağan ve hediye kabilinden verildiğine, kendi çabasıyla elde etmediğine delildir. "**Biz zaten onu biliyorduk**" ifadesi ise Hz. İbrahim (a.s)'ın Alemlerin Rabbi katındaki mevkisini göstermektedir.[339]

İSHAK MUHAMMED HAMDAN EL-BİDÂREYN'İN GÖRÜŞÜ

Allah Teâlâ bu girizgahta Hz. İbrahim (a.s)'e, O'nu tevhide götürecek hidayeti önceden verdiğini vurgulamaktadır. Bu her insanda bulunan

---

335 Tefsir-i Sa'dî, s. 1071.

336 Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9567.

337 Fatıma Muhammed Ahmed Alî, *el-Bu'du'l-Akadî fî Kıssati Seyyidina İbrahim aleyhisselam mea Kavmihi min Hilali'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 58.

338 Fatıma Muhammed Ahmed Alî, *el-Bu'du'l-Akadî fî Kıssati Seyyidina İbrahim aleyhisselam mea Kavmihi min Hilali'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 59.

339 Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 386.

potansiyel fıtrattan farklı birşeydir. Bu rüşdün en büyük basamağıdır. Bu, vahiyle ve ilahi kanunları kullanarak ümmeti ıslah etmeye güç yetirmeyle gerçekleşen özel bir hidayete dayanan tam bir hidayettir.[340]

DR. MUHAMMED RATIB EN-NABLUSÎ'NİN GÖRÜŞÜ

Rüşd Allah'tan başka ilah olmadığını bilmenin yoludur. Bu ayet-i kerimede Hz. İbrahim (a.s)'ın çocukluğundan beri sahip olduğu lider şahsiyeti ortaya konmaktadır.[341] Kurtubî'nin naklettiği üzere, Allah Teâlâ O'na peygamberlik vermeden önce iyilik ve olgunluk mertebelerini idrak edecek bir akılla üstün tutarak O'nu nimetlendirmiştir. Kurtubî der ki: Müfessirlerin çoğunluğu bu görüştedir.[342] Ayet-i kerimedeki rüşd kelimesi bülûğ çağı ve peygamberlikle irtibatı olmaksızın fizikî, manevi ve fikrî rüşdü içine almaktadır. Bu rüşd zamanından çok önce verilmiş bir rüşddür. Nitekim ayet-i kerimede geçen "**daha önce de**" ifadesi rüşdün bülûğ ve peygamberlikten önce olduğuna delildir.[343] Rüşde/Olgunluğa erişmekle tevhidi bulmak kastediliyor. Çünkü en büyük olgunluk tevhittir. Burada bir hikmetten dolayı "olgunluk" olarak tanımlanmaktadır.[344]

Olgun olmak, iyi liderliğin özelliklerinden biridir. Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasında görünen de budur. Hz. İbrahim (a.s) cömert bir ruh, sağlam bir kalp, sezgisi güçlü, güçlü argümanlı, anlayışlı, derin düşünceye sahip bir halde yaşadı ve büyüdü. Kendisini bir lider ve tüm insanlar için bir rol modeli yapan liderlik niteliklerine ve bileşenlerine sahipti. Onun rüşdü, babasıyla, yıldızlara tapanlarla veya halkıyla veya Babil kralı Nemrut b. Kenan ile yaptığı tüm diyaloglarda kendini göstermiştir.[345]

---

340 İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 67.

341 Tefsîr-i Nablusi, 9, 450.

342 Tefsir-i Kurtubî, 4, 215.

343 İbrahim Hasan İsmail Ramî, *Simâtu'l-Kıyâde fi'l-Kurâni'l-Kerim min Hilali Kıssati İbrahim aleyhisselam,* Mecelletu'l-Kalem, Camiatu'l-Kalem li'l-Ulûmi'l-İnsâniyye ve't-Tatbîkiyye, Yemen, 5. Cilt, 10. Sayı, 31. 08. 2018, s. 57.

344 Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2385.

345 İbrahim Hasan İsmail Ramî, *Simâtu'l-Kıyâde fi'l-Kurâni'l-Kerim min Hilali Kıssati İbrahim aleyhisselam,* s. 58.

"*O, babasına ve kavmine: Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor? demişti. Dediler ki: Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk. Doğrusu, siz de, babalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz, dedi. Dediler ki: Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin? Hayır, dedi, sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim.*"[346]

– "*O, babasına ve kavmine: Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor? Demişti.*"

Burada hitap Hz. Muhammed'e (s.a.v)'dir. Anlamı şöyledir: Kavminden İbrahim'e intisap etmek ve O'na tabi olmakla övünen müşrik araplara İbrahim'in şirkle nasıl mücadele ettiğini anlat![347] Bu sözden Hz. İbrahim (a.s)'ın, herkesten önce babasını şirkin derinliklerinden çıkarmaya özellikle hevesli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü baba ile oğul arasında diğer ilişkilerde bulunmayan güçlü ve özel bir ilişki vardır. Aynı zamanda, Hz. İbrahim (a.s) halkının geri kalanını da hepsinin düştüğü aynı uçurumdan çıkarmakla uğraştı. En yakınları diğerlerinden önce hatadan kurtarmayı amaçlayan bu eğilim, Allah'ın Kitabı'nın Hatemu'l-Enbiya'ya yaptığı hitapta vurgulanmıştır. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*(Önce) en yakın akrabanı uyar.*"[348] Bu sözden, Hz. İbrahim (a.s)'ın akıllılığı ve düşünmeden konuşmama konusundaki temkinliliği açıkça görülmektedir. Bu nedenle, babasının ve halkının taptığı putlara, onların ifade ettikleri gibi tanrılar değil, sadece heykeller adını verdi.[349]

Bu sahnede başkalarını sevmek ve onlara nasihat etmek ve onların hidayet bulması için gayret etmenin önemi açıkça ortaya çıkıyor. Bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinde, Allah'a çağırmaya başladığı andan itibaren öne çıkan bir özelliktir. Biz bu cümleden Hz. İbrahim (a.s)'ın, babasını ve kavmini kurtarmak için ne kadar samimi olduğunu ve ne kadar gayret ettiğini hissedebiliyoruz. Babasına, ismiyle değil de babalık vurgusunu ön plana çıkararak hitap ederek sevecen bir tavırla yaklaşmaktadır. Gerek babasıyla

---

[346] Enbiya Suresi, 52-56.

[347] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 9, 4881.

[348] Şuara Suresi, 214.

[349] Muhammed el-Mekkî en-Nâsırî, *et-Teysîr fî Ehâdîsi't-Tefsîr,* 4, 130-132.

gerek kavmiyle girdiği ilk diyalogta onların yaptıklarını inkar etmekte katı bir tutum sergilemek yerine yumuşak davranmış, sözlerini sanki bilmiyor da öğrenmek istercesine soru sorar tarzda serdetmiştir. Buna Bedi' sanatında "tecâhul-i arif" denir.[350]

Bu ayet-i kerimelerde geçen Hz. İbrahim (a.s) ve kavmi arasında cereyan eden diyalog putlara ve heykellere son derece bağlı olan, sürekli bir biçimde onları yücelten ve onlara kulluk yapan bir kuşağın portresini çizmektedir. Ayet-i kerimede geçen عاكف kelimesi "bir şey üzerinde durmak ve ayrılmamak" anlamlarına gelir. Bu kelimenin ism-i fail formunda gelmesi ise bu anlamı daha da arttırmaktadır. Bu kelimenin burada kullanılması gösteriyor ki, bu kuşağın ataları putlara sadece tapıyorladı, onlardan sonra gelen bu kuşak ise putlara tapmanın yanı sıra "sıkı sıkıya bağlı" olan bir kuşaktır. Dalalet yolunda ve alemlerin Rabbine şirk koşma ananesini sürdürmekte aşırıya kaçmışlardı.[351]

Hz. İbrahim (a.s)'ın sorgulamaları bu toplumun taşlaşmış beyinlerini gün yüzüne çıkarmaktadır. Bunlar akıllarını, tercihleri ne kadar bozuk, dinleri de ne kadar batıl olursa olsun sadece atalarına uymakta kullanan bir kuşaktır.[352] Muhammed Ebu Zehra der ki: Ayet-i kerimede geçen heykeller kelimesi, insan veya hayvanın fiziksel görüntüsü demektir. Putlar çoğu zaman insan görünüşünde olurlar. Yunan ve Romalılarda da heykeller vardı. Onlara taparlar ya da onlara tanrı adı takarlardı. "Aşk tanrısı", "Ziraat tanrısı", "Adalet tanrısı"gibi… Hz. İbrahim (a.s)'ın "şunlar" diyerek işaret etmesi o putları küçümseme ve aşağılama anlamı taşımaktadır. Çünkü yaptığı işaret "bunlar ne fayda ne de zarar veren somut taşlardır" anlamını ve "bunlara bağlanmanın ve ibadet etmenin kötü bir şey olduğu" anlamını içermektedir. Buradaki istifham bu putların mahiyetini sorgulamak için değil özelliklerini bilmek için ortaya atılmış bir istifham olup bu putların hiçbir zarar veremeyeceğini ve ibadet edilmeye layık olamadıklarını ima etmektedir. Çünkü bunlarda ibadet edilmeyi gerektirecek ilahlık vasıfları bulunmamaktadır. Onlar Hz. İbrahim (a.s)'ın suallerine cevap veremediler. Çünkü Hz.

---

[350] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 95.

[351] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 100.

[352] A.g.e., s. 100.

İbrahim (a.s), sualiyle bu putlarda ibadet edilmeyi hak edecek bir gerekçeyi arıyordu. Kavim cevap vermekten kaçınıp "*Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk*" bahanesinin arkasına sığındılar.[353]

Bu cevap, imanın sağladığı özgürlüğe, bakış ve düşünce serbestliğine, eşya ve olayları geleneğe göre değil gerçek değerleri ile değerlendirmeye karşılık ölü geleneğin kalıpları içinde meydana gelmiş, akli ve ruhsal taşlamaya kanıt oluşturmaktadır. Çünkü Allah'a inanmak, geleneksel kuruntulara dayanan kutsallıklardan, hiçbir kanıta dayanmayan donuklaşmış alışkanlıklardan kurtulmak, özgür olmak demektir.[354] "**Bulduk**" ifadesi onların çok kıymetli bir işi başarmakla övündüklerini ima etmektedir. "**Babalarımızı**" tabiri kutsiyet, liderlik ve uyma anlamlarıyla doludur. Eğer "babalarımızı" yerine "kavmimizi" deselerdi bu anlamlar anlaşılmazdı. Bu cevabı düşünen kişi, Allah'ın kendisine doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan ayırt edecek akıl verdiği birinin bunu nasıl söylediğine şaşırır. Akılları iptal eden ve ne kadar açık ve güçlü olursa olsun kanıtları havaya uçuran, tüm diyalog girişimlerini, düzeltme ve aslına döndürme müzakerelerini felce uğratan şey işte bu iğrenç ataerkilliktir/atalara uymaktır.[355]

"*Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk.*" Aklın kabul edebileceği her türlü mânâdan yoksun olan bu basit cevabı düşünen kişi, bırakın nakledilmeyi veya anılmayı hak etmek şöyle dursun, birinin bunu nasıl dile getirdiğine hayret eder. Ancak Kur'an bu diyaloğu -doğruluk ve dürüstlükle- kesmeden ve değiştirmeden eksiksiz bir şekilde aktarır. Böylece buradaki diyalog diğer diyalogu çağrıştırır ve tam anlamıyla gelişebilmesi için ona faydalı bir cümleyi tamamlaması için tam bir fırsat vererek, tüm gücü, güzelliği ve tutarlılığı ile net bir fikir verir. Bu vesile ile, Kur'an-ı Kerim'deki diyalog metodolojisinin -düşüncesi ve konumu ne olursa olsun- karşısındakinin varlığına geniş yer açan ve bugün medya kuruluşlarını kontrol eden ve Arap ve İslam ülkelerinin büyük ve pek çok kesiminde nüfuz sahibi olan

---

[353] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 9, 4882.

[354] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2385.

[355] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 101.

birçok sembolün artık yerleşmiş olduğu çarpıtma, tahrif ve dışlama yöntemlerine başvurmayan farklılığını anlıyoruz.[356]

"*Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk*" söylemi pekçok kuşakta ve birçok peygambere karşı söylenegelmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) kavmi de O'na (s.a.v) "*Onlar sadece,* "*Şüphesiz biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve biz onların izlerinden gitmekteyiz*" *dediler.*"[357] Hz. Peygamber'den önceki her ümmet kendi peygamberine böyle karşılık vermiştir*:* "*Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz*" *demiş olmasınlar.*"[358]

– "**Doğrusu, siz de, babalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz, dedi.**"

Hz. İbrahim (a.s) bu sözü daha önce Enam suresinde babasıyla geçen diyalogunda söylemişti: "**Kuşkusuz seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.**" Hz. İbrahim (a.s)'ın bu cesareti ve cüreti onların batıl inanışlarını sarsmıştı.[359] Bu cevapla onların argümanlarına meydan okudu ve kavmini dalâletle nitelendirdi. Burada Hz. İbrahim (a.s)'ın gençliğinin ayırt edici özellikleri, hakkı savunmadaki cesaretinden, batıla saldırmasından ve köhne geleneklere meydan okumasından anlaşılmaktadır. Bu değerli fedakarlıklar O'na ne kadara mal olursa olsun, kavmi tereddütte iken O'na soru sorması uzun sürmedi.[360]

Dalâlet, sonu bilinmeyen ve sonu olmayan bir yolda yürümektir. Dalâlet batılda yürümek ve batıl menziline ulaşmak anlamında kullanılır. İbadet edilenin, ibâdet edenden üstün ve kuvvetli olması gerektiğine göre, bir heykelin insan üzerinde herhangi bir gücü olabilir mi? Hangi yanılgı bundan daha açık, aklen ve fikren daha sapıkçadır?! Hz. İbrahim (a.s) onlarla atalarının sapıklıklarını birleştirdi ve böylece taklitçi ile taklit edilenin sapıklığını birleştirmiş oldu.[361] Onlar bu ciddi konuşmayı şöyle cevapladılar: "*Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin?*"

---

[356] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 302.

[357] Zuhruf Suresi, 22.

[358] Zuhruf Suresi, 23.

[359] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 68.

[360] Muhammed el-Mekkî en-Nâsırî, *et-Teysîr fî Ehâdîsi't-Tefsîr,* 4, 130-132.

[361] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 9, 4883.

– "**Dediler ki: Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin?**"

Diyalog sahnesi bu kişilerin psikolojilerini ve en derin düşüncelerini ortaya çıkarmıştır. Hz. İbrahim (a.s)'ın ilk denemesinde, içlerine inançlarına dair bir şüphe girdi. Çünkü bu inanç, zihinleri kuşatmaya ve gerçekleri çarpıtmaya dayanan bir inançtır. "*Dediler ki: Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin?*" İşte bu, örf ve âdetlerin kendisine emrettiği dışında dininin hakikatini bilmeyenin, imanı sarsılan, kim olduğundan emin olmayanın sorusudur. Çünkü düşünmeden ve emin olunmadan sorulmuş. O kaybolmuş ve başıboş dolaşır bir vaziyette, hangi sözlerin ve hangi doktrinlerin daha doğru olduğunu bilmemektedir.[362]

Ayetin anlamı şöyledir: Söylediğinde ciddi misin, yoksa oyun olarak şaka yollu mu söylüyorsun?[363] Hz. İbrahim (a.s) onların sorularına cevap verme gereği duymadı. Onların zihinlerini gerçek manada ibadet edilmesi gereken gerçek ilahı düşünmeye yönlendirdi. Konuşması esnasında ne kadar ciddi ve kararlı olduğunu bileceklerdir.[364]

– "**Hayır, dedi, sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim.**"

Hz. İbrahim (a.s)'ın cevabı hem aklî hem naklî delili bir arada barındırmaktadır. *Aklî delil:* Herkes hatta Hz. İbrahim (a.s)'ın mücadele ettiği bu adamlar dahi biliyorlar ki Ademoğlunu, melekleri, cinleri, hayvanları, gökleri, yerleri hasılı tüm mahlukatı yaratan ve her türlü işlerini idare eden yegane zat Allah Teâlâ'dır. Her varlık Allah'ın tedbiri ve tasarrufu altındadır. Buna puperestlerin taptıkları putlar da dahildir. Bir tutam kadar bile aklı ve fikri olan kişiye yöneten ve rızık veren yüce yaratıcıyı bırakıp başkasının tasarrufu altında olan, ne fayda ne de zarar veren, ne öldüren ne de dirilten bir varlığa tapması yaraşır mı?[365] Hz. İbrahim (a.s) kavmine

---

[362] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 101.

[363] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 5, 363.

[364] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 5, 363.

[365] Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9579.

şöyle diyordu: Allah Teâlâ gökleri ve yeri yaratandır. Sizi de daha önce bir benzeri olmadan yaratandır. İsteseniz de istemeseniz de O sizin Rabbinizdir. Hem akıl hem fıtrat delili O'nun insanların, göklerin ve yerin Rabbi olan yegane rab olduğunu gösteriyor. Rab olması yaratıcı olmasından gelmektedir. Bunlar birbirinden ayrılmaz iki vasıftırlar. "*Hayır, dedi, sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir.*" İşte net ve dosdoğru inanç budur. Yoksa putların yaratmaya gücü yetmediğini bildikleri halde müşriklerin inandığı gibi birden fazla rab yoktur. Gerçeke yaratıcı Allah Teâlâ'dır.[366]

Naklî delil: Peygamberlerden nakledilen rivayetlerdir. Çünkü onların getirdikleri şeyler hatadan korunmuştur. Onlar haktan başka bir şeyi haber vermezler. Bu delillerden bir tanesi Hz. İbrahim (a.s)'ın "*ben buna şahitlik edenlerdenim*" sözüdür. Yani tek mabud Allah Teâlâ'dır. O'ndan başkasına ibadet etmek yanlıştır. Allah'ın şahitliğinden sonra peygamberlerin şahitliğinden daha üstün bir şahitlik var mıdır? Hele ki bu ulü'l-azm peygamberlerin özellikle de Halilurrahman Hz. İbrahim (a.s)'ın şahitliğiyse!?[367]

"*Ben buna şahitlik edenlerdenim*" yani Allah'ın sizin Rabbiniz olduğuna, O'ndan başka ilah olmadığına, yerin ve göklerin Rabbi olduğuna şahitlik edenlerdenim. Hz. İbrahim (a.s)'ın içinde olduğu şahitler şu kavl-i şerifte zikredilen kimselerdir: "*Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şâhitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"[368]

Açık ve doğru inanç sistemi budur, müşriklerin birtakım tanrıların olduğuna inanmaları, aynı zamanda bu bunların herhangi bir şey yaratmadıklarını, her şeyi yaratanın Allah olduğunu söylemeleri değil... Ve halâ hiçbir şey yaratmadıklarını bildikleri bu düzmece tanrılara ibadet ederler. Hz. İbrahim (a.s), içinde kuşkuya yer bulunmayan realiteyi bizzat gözlemleyen birinin güveni içindedir. "*Ben bu gerçeğin tanıklarından biriyim.*" Hz.

---

366 *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2385.

367 Tefsir-i Sa'dî, s. 1072.

368 Al-i İmran Suresi, 18; Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 5, 363.

İbrahim (a.s) göklerin ve yerin, kendisinin ve milletinin yaratılışını görmüş değildir. Ama durum mü'minlerin güvenle şahitlik edecekleri kadar kesin ve gerçektir... Evrende olan her şey, her şeyi planlayan yaratıcının birliğini dile getirmektedir. İnsanın yapısındaki her şey, yaratıp planlayan yüce Allah'ın evreni yönetip yönlendiren yasalar sisteminin birliğini kabul etmeyi telkin etmektedir insana.[369]

"*Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım! Sonunda İbrahim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye. Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir, dediler. (Bir kısmı:) Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş, dediler. O halde, dediler, onu hemen insanların gözü önüne getirin. Belki şahitlik ederler. Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim? dediler. Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa! dedi. Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine)* "*Zalimler sizlersiniz, sizler!*" *dediler. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun, dediler. İbrahim: Öyleyse, dedi, Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâla tapacak mısınız? Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız?*"

– "**Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!**"

Onlar batıl uğruna didişip tartışmaya girince Hz. İbrahim (a.s) yemin etti. Sözlerini tekid getirerek pekiştirmesi bu cesur kararı uygulamak için bir eylem planı geliştirme kararlılığını göstermektedir. Ancak, bunu uygulamak birçok engelle ve ciddi risklerle karşılaşmayı berbaerinde getirir.[370] Bu ifade, Hz. İbrahim (a.s)'ın bu kesin ve geri dönüşü olmayan kararı verdiğini bildirmektedir. Bütün bunlar, modern yönetim anlayışındaki planlama anlamından farklı birşey değildir. Planlama sürecinin tüm temel unsurları bu sahnede yerini almıştır. Hedefler, tahminler, prosedürler, araçlar ve

---

[369] *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2386.

[370] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 198.

yetenekler.. Tahminde bulunma da bunlardan biridir. Tahmin: Doğru kararı vermeye yardımcı olan öncel bir zihinsel aktivitedir.[371]

Hz. İbrahim (a.s)'ın zihnindeki amaç, babasını ve kavmini yalnızca Allah'a kulluk etmeye ve Allah'tan başka tapılan her şeyi inkar etmeye çağırmaktı. Tahmin unsuruna gelince, O'nun "لَأَكِيدَنَّ " sözünde ortaya çıkmaktadır. Yapacağı eylemin fikrini, zorluğunu ve tehlikesini tahmin ediyor. Ayrıca, kırık putlara sormalarını istediğinde, cevaplarına ilişkin tahmininde de bu öngörüyü buluyoruz.[372] Şimdi, diyaloğu başlatmadan önce, önceden tasarlanmış bir sonucu tanımlamak, bilgi toplamak ve kanıtları desteklemek anlamına gelen "diyalog analizi" denilen şeyi buluyoruz.

Amaç siyasetine gelince, onları putperestliği terk etmeye davet etmektir. Cevap vermezlerse, onu kırmaya ve onun, bırakın başkalarını, zararı önlemeye veya kendisine fayda sağlamaya yetmediğini kanıtlamaya ikna etmek. Bu işi yapacak kişi Hz. İbrahim (a.s)'dır ki onu لَأَكِيدَنَّ deki zamirden anlıyoruz. Daha sonra hedefi belirliyor. Hedef "putlar"dır. Daha sonra zamanı belirliyor. Hedefin gerçekleşeceği zaman ise ibadetlerinden ayrılıp bayram kutlamasına gittikten sonra. Yönteme gelince, onların aptallığına ve hayallerinin zayıflığına şahit olması için, bu putların içine sızıp, en büyükleri hariç, onları parça parça kırmaktır.[373]

Hz. İbrahim (a.s) putları kırmak için uygun zamanı kolladı. Uygun zamanı tercih edişinde son derece başarılı olmuştu. Onların bayram zamanını seçmişti. O gün, bu cesaret isteyen işi yapmak için en uygun gündü. Çünkü o gün insanlar gaflet içerisinde olurlar. Kinlerini, düşmanlıklarını unuturlar.

Beklenen gün geldi ve çattı. Denilir ki, o gün Nevruz günüydü. O gün insanlar putları, önlerine bereketlenmesi amacıyla meyve ve yiyeceklerini bırakarak kırlara ve yeşil alanlara giderler. Daha sonra eğlence bitince de putların önüne koyduklarını yemeye dönerlerdi. İnsanlar Hz. İbrahim (a.s)'ın da kendileriyle birlikte bayram kutlamalarına katılmalarını istediler. Ancak Hz. İbrahim (a.s) planladığı işi yapmak için insanlara mazeret

---

371 *Sinâatu'l-Hivar,* s. 199.

372 *Sinâatu'l-Hivar,* s. 199.

373 *Sinâatu'l-Hivar,* s. 200.

sundu. Gözlerini semaya dikerek kavmine: "*Ben hastayım" dedi. Bunun üzerine arkalarını dönüp ondan uzaklaştılar.*"[374]

Kavmine hasta gibi göründüğü için dışarı çıkamamaktan dolayı özür diledi. Aslında onların inançsızlıkta ısrar etmelerinden dolayı içten içe daralıyordu. Bu sıkıntısını onu rahat bırakmaları için "hastayım" diye dile getirdi. Bu, şer'î anlamda bir yalan değildi. Çünkü bu, iki anlamı olan kelimelerin söylendiği bir tür kelime oyunudur. İnsanlar onun bedenen hasta olduğunu düşündüler, bu yüzden onu rahat bıraktılar. Aslında O kavminin şirkinden ve onların putlara tapmakta ısrar etmelerinden ve davetine uymamalarından dolayı üzgün, hasta ve kalbi kırıktı.[375]

Bu aslında O'nun adına bir yalan değildi, o günkü hayatından, içerisinde bulunduğu ruh halinden yansıyan gerçek bir temeli vardı. İçteki darlık insanları ve yakınlarını hasta eder. Halk, o bayramda kendi örf, âdet ve merasimlerini yaşama telaşı içindeydi. O'nun durumunu araştırmakla uğraşmadılar. Bilakis O'ndan yüz çevirerek, içinde bulundukları işle meşgul oldular ve bu tam da Hz. İbrahim (a.s)'ın istediği bir fırsattı.[376] Şeyh Muhammed Mütevellî Şa'râvî şöyle bir soru sorar ve şöyle cevap vermektedir: Putlara oyun oynanır mı, yoksa "*putlarınıza bir oyun oynayacağım!*" dan kastedilen nedir? Allah'ın yaratıklarından biri olan putlar, Allah'ı tesbih eder ve bu iş için Hz. İbrahim (a.s)'e teşekkür ederler. Şairin de Hira ve Sevr mağaralarındaki taşların diliyle konuşurken bu anlamda söylediği sözler ne güzeldir. Şair der ki:

Taşlar Hira'yı kıskanırlardı. Çünkü Hz. Muhammed Mustafa, peygamberlikten önce orada Allah'a ibadet ederdi. Hira, Rasûlullah'ın (s.a.v) ibadetine şahitlik etmiş ve bu sohbetle iftihar etmiştir. Rasûlullah (s.a.v) hicret sırasında Sevr mağarasında konaklayınca bu defa Sevr mağarası sevindi. Çünkü artık o da Hira statüsünde olmuştur.

Öyleyse putları yok etmek, putlara değil, onların zararlı ve faydalı olduğuna inananlara bir oyundur. Sanki Hz. İbrahim (a.s) bu insanlara

---

[374] Saffat Suresi, 88-90.

[375] Sad Sadık Muhammed, *el-Enbiyâ fi'l-Kuran,* s. 111.

[376] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 83.

putperestliğin batıllığına dair çürütülemeyecek bir delil getiriyor ve lisan-ı haliyle şöyle diyordu: Putları kırdığım zaman haksızsam beni durdursunlar, elimden baltayı alsınlar, haklıysam beni ve yaptıklarımı bıraksınlar.[377]

– "**Sonunda İbrahim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye.**"

Kendilerine ibadet edilen düzmece tanrılar kırık dökük ağaç parçalarına, taş parçalarına dönüştüler. Büyükleri hariç... Hz. İbrahim (a.s) "bilgisine başvursunlar" diye ona dokunmamıştır. Olayın nasıl meydana geldiğini, kendisi de oradayken bu ufak tanrıları neden savunmadığını sorarlar diye onu kırmamıştır. Belki de o zaman meseleyi yeni baştan ele alırlar, doğruyu bulurlar. Bu putlara ibadet etmenin saçmalığını, tutarsızlığını kavrarlar diye.[378]

Hz. İbrahim (a.s), birkaç amaç için putları küçük parçalara ayırdı. Bunlardan belki de en önemlileri şunlardır:

* Putlara ve bozuk inanca karşı yoğun gazap yükünü boşaltarak, öfkesini putları küçük parçalara ayırarak tedavi etti ve hastalıktan, kaygıdan ve sıkıntıdan kendini tamamen iyileştirdi. Cenab-ı Hakk, Allah yolunda savaşmanın meyvelerini açıklarken belirttiği gibi: "*Onlarla savaşın ki Allah, sizin ellerinizle onları cezalandırsın, alçaltsın, sizi onlara üstün kılsın ve mü'minler toplumunun göğüslerini huzura kavuştursun.*"[379]

* Putlara ibadet etmenin batıl olduğunu ispat ederek geçersizliğine delil getirmek. Çünkü kendini himaye edemeyen bir varlık başkalarını nasıl koruyabilir ve kendine tapanlara nasıl fayda sağlayabilir?!

* Putlara tapanların kalplerinde putlara dair inancı paramparça etmek. Gözleri önünde yıkıldıklarını, kendilerini savunamadıklarını görürler ve bu olaydan sonra artık kalplerinde onlara karşı bir saygı ve kutsiyet kalmaz. Tıpkı Hz. Musa'nın Samiri'nin tanrısına yaptığı gibi: "*Hele şu ibadet edip durduğun ilâhına bak! Biz onu elbette yakacağız ve onu*

---

377 Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9579.

378 *Fî Zilâli'l-Kuran*, 4, 2386.

379 Tevbe Suresi, 14.

muhakkak denize savuracağız."[380] Bu yakma işlemi, insanların Allah'tan başka taptıkları bu buzağıya karşı Hz. Musa'nın ruhundaki kin ve öfke yüklerini boşaltmak içindir. Savurma işlemi ise, Allah yerine buzağıya kulluk eden kavminin kalbinden batıl inancı havaya uçurma sürecidir. Hz. İbrahim (a.s) putları yok ettikten ve onlar hakkında sıkıntısını giderdikten sonra ailesine huzur ve mutluluk içinde döndü. Çünkü uzun zamandır planladığı hedefe ulaşmıştı.[381]

"*Yalnız onların büyüğünü bıraktı*" yani en büyük putu kırmadı. Geride belirttiğim gibi, bir amaç için büyük putu bıraktı ve böyle ilginç bir önlem düşündü. Allah tarafından sevilmeyenler için tazim ifade eden cümleler kullanılmaz. Ancak onlara tazim edenlere izafeten böyle ifadeler kullanılabilir. Mesela Peygamber Efendimiz (s.a.v) müşrik krallara gönderdiği mektuplarda şöyle derdi: "Fars büyüğüne…", "Rum büyüğüne…" Doğrudan "Büyük" ifadesini kullanmıştır. Buradaki ayet-i kerimede de "*Yalnız onların büyüğünü bıraktı*" ifadesi kullanılmıştır. Bu da göstermektedir ki, Allah'ın katında değersiz olan şeylere tazim edilmemesi gerekir. Sadece onlara tazim gösterenlere izafe olunacağında bu tarz ifadeler kullanılabilir.[382]

– "**Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir, dediler. (Bir kısmı:) Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş, dediler.**"

Toplum bayram yerinden dönüp putlarının başına geleni gördüklerinde korku ve paniğe kapıldılar. Putlarının enkazını gördüklerinde donup kaldılar. Ardından hiç zaman kaybetmeden kendilerine gelip bu işi kimin yaptığını sorgulamaya başladılar. "*Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir, dediler.*" Bu sözleri bu işi yapana karşı derin bir nefret ve tehdit içermekte, onu zalimlikle suçlamaktalar. "*tanrılarımıza*" sözüne dikkat çekelim. Muhakeme esnasında Hz. İbrahim (a.s)'le konuşurken bu sözü tekrarlamaları onların taşlaşmış zihin yapılarını, yıkık ve kırık putlara tapmadaki ısrarlarını, batıla sımsıkı sarılışlarını ve batıl

---

[380] Taha Suresi, 97.

[381] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 85.

[382] Tafsîr-i Sa'dî, s. 1073.

olduğu anlaşılsa bile müdafa etmelerindeki hırslarını açıkça gözler önüne sermektedir. Halbuki Hz. İbrahim (a.s)'ın kavminin önce kendilerini ya da kırılmadan sağlam kalmayı başaran taptıkları o büyük putu sorgulamaları gerekirdi. Eğer bunlar tanrı iseler başlarına bunca şey gelirken kendilerini nasıl koruyamadılar? Bu büyük put onları neden koruyamadı? Hurafe inançları, onların düşünme yetilerini akamete uğratmış, atalarının yolundan gitmek onları tefekkür etmekten, ibret almaktan engellemiştir. Birden bire zihinlerine onları Allah'a ibadete davet eden Hz. İbrahim (a.s)'ın sureti geldi. Putlara karşı bir tutum içerisinde olan, defalarca putlardan uzak olduğunu, onlara düşman olduğunu, onlar gittikten sonra putlara bir oyun oynayacağını ilan eden O'ydu. Bir kısım insan O'nun bu sözlerini duymuştu: "*(Bir kısmı:) Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş, dediler.*" Bu yüzden onlar çeşitli ipuçlarından da hareketle bu işi yapanın İbrahim olduğunu kabul ettiler. Bu ipuçlarından bazıları şöyleydi:

- Putların kırılmasında çıkarı olan tek kişi O'ydu.
- Bu tehlikeli işe kalkışacak kadar cüretkar olan tek kişi O'ydu.
- Putları daima kötülükle anan tek kişi O'ydu.[383]

"*Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş, dediler*" kavl-i şerifinde kavminin Hz. İbrahim (a.s)'ı küçük düşürme, değersizleştirme çabalarını görebilmekteyiz. Hz. İbrahim (a.s) onlar tarafından biliniyordu. Göz dolduran biriydi. O'nu çok defa dinlemişlerdi. Hikayesini ve yaptığı çağrıyı duymuşlardı, hatta krala kadar ulaşmıştı. Ama ne zaman ki putları kırdı o zaman "*kendisine İbrahim denilirmiş*" dediler.[384] "*bir genç*" lafzı, aralarında bir hayli meşhur olmasına rağmen Hz.İbrahim'i -haşa- aşağılama ve değerini görmezden gelme anlamı taşımaktadır. Bu yolla O'nun bu gençlik özelliğini duyan kimse O'na karşı cüretkâr davranabilecektir. Bu özelliğin "فَتًى " şeklinde nekre üslûbuyla gelmesi O'nu daha fazla küçümsemek ve aşağılamak anlamını taşır. Ayrıca "فَتًى " kelimesinin diğer bir ifade olan "*kendisine İbrahim denilirmiş*" sözleriyle vasıflanması ayrı bir tahkir anlamı taşır. "*denilirmiş*" şeklinde meçhul/

---

[383] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 86.

[384] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 351.

edilgen fiille ifade edilmesi de bu tahkir etme ve değersizleştirme anlamını daha da arttırmaktadır. Başarılı bir diyolgcunun karşısında diyalog kurduğu kişiyi dolaylı da olsa hiçbir şekilde aşağılamaması gerekir. Çünkü bu kötü bir ahlak olmanın yanı sıra karşıdakinin yenilmesini tetikleyecek bir üsluptur.[385]

Kavmin ileri gelenleri insanları Hz. İbrahim (a.s)'e karşı kışkırtmada ısrarcılardı. O'nu mahkum etme ve cezalandırma konusunda kendilerine arka çıkmalarını istiyorlardı. Onlar "*O halde, dediler, O'nu hemen insanların gözü önüne getirin*" sözleriyle sanki "*halk mahkemesinde*" hüküm veriyorlar, "*halkın hükmünü*" uyguluyorlar ve "*halkın iradesini*" yerine getiriyorlardı. Bununla sanki bütün halk Hz. İbrahim (a.s)'ı sevmiyor, O'nu mahkum etmek istiyor ve bu konuda yalnız olmadıkları havası oluşturmak istiyorlardı. Onlar böylelikle halkın hükmünü tatbik etmiş oluyorlardı.[386]

Niyetleri açık bir yargılama yürütmekti. Bu yargılamayla birkaç hedef gerçekleştirmek istiyorladı:

* Tanrılarını parçalayan kişiden intikam almak ve O'nu öldürmek için susamış ruhlarını tatmin etmek için ölüm cezası isteyen öfkeli kalabalığın zihinlerini sakinleştirmmek.

* Hz. İbrahim (a.s)'den intikam alarak güveni yeniden tesis etmek ve yıkılan putlara itibarlarını iade etmek ve aynı zamanda kendilerinin intikamını almak. Çünkü bu operasyonun kendi güçlerine bir meydan okuma ve onları küçümseme olduğunu hissettiler ve kalpleri Hz. İbrahim (a.s)'e karşı kin ve hiddetle doldu.

* Kitleleri terörize etmek ve halkı Hz. İbrahim (a.s)'ın aleyhine eğitmek, böylece bundan sonra hiç kimse bölünmeyecek ve batıl yola girmeyecek. Bu, zorbaların her zaman ve her yerde rakiplerine karşı başvurdukları bir yöntemdir. Korku pompalamak maksadıyla insanların gözleri önünde rakiplerine güç ve gövde gösterisi yapıyorladı. Meydan mahkemelerine başvuruyorlar ve ölüm cezasını hemen halkın önünde infaz ediyorlardı. Hz.

---

[385] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* s. 103.

[386] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 352.

İbrahim (a.s) gaddarlıkla halkın önüne getirildi, oysa O onların arasında başı dik bir devdi. Kendine güvenen bir heybet, sağlam ve alçakgönüllü bir iman içerisindeydi.[387]

İnsanlar bu tarihi duruşmayı izlemek için toplandı. Haberi duymuş ve failin kim olduğunu öğrenmişlerdi. Bu yüzden büyük bir gürültü koparak aceleyle O'na geldiler ve bu büyük, öfkeli ve azgın kalabalıktı içerisinde Hz. İbrahim (a.s) tek başınaydı. Ama onların çokluğuna, hiddetlerine, çılgınlıklarına aldırış etmeyen, mümin bir duruş sergiliyordu.

Hz. İbrahim (a.s)'ın de istediği buydu. Bütün insanlar, her taraftan duruşmaya tanık olmak ve tanrılarını yok edenin sözlerini dinlemek için geldiler. Hz. İbrahim (a.s) bu kalabalıklar arasında, istikrarlı bir şekilde, ruhen sakin, tehditlerine ve korkutmalarına aldırış etmeden ilerledi.[388]

– "*Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim? dediler.*"

Putları yok etme sürecinin kahramanı Hz. İbrahim (a.s)'ın alenen yargılanması başladı. Kısaca şöyle dediler: "**Bunu** *ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim? dediler.*" Bu Hz. İbrahim (a.s) için şiddetli bir inkar ve tehdit içeren bir sorudur. Soruları Hz. İbrahim (a.s)'e karşı kin ve öfke dolu sözlerden meydana geliyordu. Çünkü Hz. İbrahim (a.s) onların putlarını korkunç bir şekilde yok etmiş, onların, babalarından ve dedelerinden miras kalan batıl inançların en kutsalına bulaşmıştı. Bu cüretkar hareket onların tüm varlıklarını her düzeyde sarstı. Muhakeme sırasındaki inkar sorularında Hz. İbrahim (a.s)'ın adının geçmesine dikkat edin. Bu, putları yok edenin Hz. İbrahim (a.s) olduğuna inandıklarının bir göstergesidir. "*Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş*" demeleri bu kanaatte ısrar ettiklerinin delilidir.

Hz. İbrahim (a.s), diğer putlara ne olduğunu sormaları için büyük putu kırmadan bıraktı. Hz. İbrahim (a.s), kendinden emin ve kesin bir şekilde, gözünü korkutmayan ölümünü isteyen bu azgın kitlelere apaçık gerçek üzerinde olduğu yanıtını veriyordu. Güç, vahşet ve terör gösterisi havasıyla

---

[387] Abdulhamid Keşk, *Enbiyâullah,* s. 22.

[388] Mahmud Surur b. Nayif Zeynulabidin, *Menhecü'l-Enbiyâ fi'd-Da've ilallah,* Daru'l-Erkam, Kuveyt, 3. Baskı, H. 1409-M. 1988, s. 87.

çevrili bu meydan mahkemelerinden ve sanki bir savaş suçlusuymuş gibi O'nu bağladıkları bu demir zincirler ve bukağılardan korkmuyordu. Hz. İbrahim (a.s) sorularına soruyla karşılık vererek kendisine yöneltilen suçlamaya, en büyük putu bunu yapmakla suçlayarak reddetti ve bunun üzerine parçalanmış putların şahitliğini istedi.[389]

– "**Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa! dedi. Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) "Zalimler sizlersiniz, sizler!" dediler.**"

Verdiği bu cevapta Hz. İbrahim (a.s)'ın delil sunmadaki üstün tecrübe ve mahretini görmekteyiz: "*Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır.*" Bu söz aslında yalan değildir. Bir türlü üstü kapalı laf çarpma kabilinden bir sözdür. Eğer cevap verebiliyorlarsa onlara soruyor ve içinde bulundukları yanlış ve sapkın yolun farkına varmalarını sağlıyordu.[390]

Bu alaylı cevapta Hz. İbrahim (a.s)'ın onlarla dalga geçtiği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla bunu Hz. İbrahim (a.s)'ın söylediği bir yalan olarak nitelendirmek ve tefsircilerin üzerinde görüş ayrılığına düştükleri çeşitli meşru gerekçeler aramak yersizdir. Mesele bundan çok daha basittir. Hz. İbrahim (a.s) onlara şunu söylemek istemiştir: Şu heykelleri kimin kırdığını bilmiyorsunuz. Ben mi, yoksa onlar gibi hareket edemeyen şu büyük put mu? Bu heykeller düşünme yeteneğinden yoksun katı cisimlerdir. Sizde onlar gibi düşünme yeteneğinizi yitirmişsiniz, normal ile anormali birbirinden ayırt edemiyorsunuz. Bu yüzden ben mi kırmışım yoksa bu heykel mi kırmış bilmiyorsunuz. O zaman "*Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa!*" Öyle anlaşılıyor ki, bu horlama amaçlı alay onları hafifçe sarsmış, birazcık düşünmeye, akıllarını kullanmaya yöneltmiştir.[391]

Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmine ulaştırmayı istediği peygamberlik vazifesi yerine ulaştı. Maddi deliller getirerek onlara sundu. Çünkü onlar bu sahneden oldukça etkilenmişlerdi: "*Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine)* "*Zalimler sizlersiniz, sizler!*" *dediler.*" Bu kırık putlar da

---

[389] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 88.

[390] Fadl Hasan Abbas, *Kısasu'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 308.

[391] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kuran*, 4, 2387.

neyin nesi? Üstelik bu iddiaları ortaya atan kişi de kendine güvenen, korkusuz, delikanlı, mantığı güçlü ve delil sağlam, kendine çeken birisi.

Sihir sihirbazın başında patladı. Oradaki topluluklar birden Hz. İbrahim (a.s)'e karşı sempati duydular ve mazlum kim, zalim kim anladılar. Bu uyanış zalim hükümdarı ve yandaşlarını endişelendirdi ve o dönemin medyasını hemen gördükleri bu ışığı söndürmeye başladılar. Onlara seslenen içgüdünün sesi değil onlarla ve putlarıyla alay eden Hz. İbrahim (a.s)'ın sesidir. Halkın ve mahkeme üyelerinin İbrahim'in açık ve net haklı olduğuna kanaat getirmeleri ile birlikte karar vericiler, zalimane bir kararla tüm bu mahkumiyetleri havaya uçurdu.[392]

Özetle: Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmine ulaştırmayı istediği peygamberlik vazifesi yerine ulaşmıştı. Kalplerinin derinliklerine kadar nüfûz etmişti. O'nun doğru sözü onların iç alemlerinin derinliklerini harekete geçirmiş ve gerçek kişiliklerini ortaya çıkarmıştı. Bunun anlamı şudur: Eğer bu putlar konuşabiliyorsa onlara sorun. Yok, eğer konuşamıyorlarsa nasıl olur da onları tanrı kabul eder ve taparsınız? Hz. İbrahim (a.s) kavmini putlara tapmanın yanlışlığına ikna etmek için bu üslûba başvurdu.[393]

– "**Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun, dediler.**"

Bu ayet-i kerime Kur'an-ı Kerim'in ifade tarzındaki inceliklerini gösteren ayetlerden biri sayılmaktadır. Ayet-i kerimede geçen نكس fiili Kur'an-ı Kerim'de 3 yerde 3 kalıpla geçer:

Birincisi: Sülasi babtan ism-i fail kalıbında. Örneğin: وَلَوْ تَرٰى اِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ", "*Suçlular, Rablerinin huzurunda boyunlarını büküp, "Rabbimiz! (Gerçeği) gördük ve işittik*" ayet-i kerimesi gibi.[394]

İkincisi: Tefil babından fiil-i muzari kalıbında. Örneğin: وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِى الْخَلْقِ اَفَلَا يَعْقِلُونَ "*Kime uzun ömür verirsek, onu yaratılış itibariyle*

[392] Abdulhamid Keşk, *Enbiyâullah*, s. 22.
[393] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 191.
[394] Secde Suresi, 12.

tersine çeviririz (gücünü azaltırız). Hâlâ düşünmeyecekler mi?"[395] ayet-i kerimesi gibi.

Üçüncüsü: Sülasi babtan meçhul fiil kalıbında. Örneğin: ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُؤُسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ "*Sonra eski inanç ve inatlarına döndüler ve, "Andolsun, bunların konuşmayacağını sen de bilirsin" dediler.*"[396]

Hz. İbrahim (a.s)'dan delilleri duyduklarında "*tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler.*" Müslüman kardeşim! "*Tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler*" kavl-i şerifini okuduğunda hissi ve manevi işaretleri görürsün. Eski inançlarına dönen toplumları gördüğünde Kur'an-ı Kerim'in bu tabirindeki acayipliği görürsün. Onlar üstün olanları alaşağı eder, başlarını ayaklar altına alır ve küçümseyici ve alaycı bir tavır sergilerler. Çünkü onlar onların başlarıydılar. Onlara boyun eğmelerinin yerini dik kafalılık aldı. İnat ve ısrar içerisinde "*Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun, dediler.*" Yani ey İbrahim! Sen bu putlarını konuşamadıklarını, cevap veremediklerini biliyorsun. Bizden onlara sormamızı nasıl istersin. Bu sözleri tanrılarının konuşmaktan aciz olduğunu itiraf etmek sayılır. Ama bununla birlikte onlara halen tapıyorlar. İşte sapkınlıklarının vardığı nokta bu.[397]

Önce ruhlarına dönmüş, vicdanlarının sesine kulak vermişlerdi. Sonra da baş üstü yere çakılır gibi eski inatçılıklarına dönmüşlerdi. Kur'an-ı Kerim'in olağanüstü, tasvirli ifade tarzının dile getirdiği gibi. Birincisi bakmak ve düşünmek için insanın içinde uyanan bir hareketti. İkincisi ise, düşünmeden, aklını kullanmadan tepe üstü yuvarlanmaktır. Yoksa bu son sözleri onların aleyhine bir kanıttır. Bu putların konuşmamasından daha büyük bir kanıt mı vardı İbrahim'in elinde?[398]

---

[395] Yasin Suresi, 68.

[396] Enbiya Suresi, 65; Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 146.

[397] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 146.

[398] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kuran,* 4, 2387.

"*Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun.*" Yargıçlar, ilahlıkla asla bağdaşmayan bu putlarının acziyetini ve noksan olduklarını itiraf ettiler ki, Hz. İbrahim (a.s) da bunun için çabalıyordu. Belki de tarihte ilk kez sanık yargıçlarını sorguya çekiyor ve onlardan suçlarını itiraf etmelerini ve hatalarını kabul etmelerini istiyor. Hz. İbrahim (a.s), sanık sandalyesinde olduğu halde hâkim, yargıçlar da karar kürsüsünde sanık oldular. Hz. İbrahim (a.s) kabul etmeyen ve azarlayan bir şekilde hükmünü verdi: "*Öyleyse, Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâla tapacak mısınız?*"[399]

– "**İbrahim: Öyleyse, dedi, Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâla tapacak mısınız? Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız?**"

Putların konuşamayacaklarını kabul ettiklerinde, Hz. İbrahim (a.s) onlara doğru yolu gösterme fırsatı yakaladı. Durumu akılcı ve ikna edici bir şekilde kullanmadaki yeteneği açıktı. Bu yüzden onların tanrılarını kırma neticesi veren bu fırsat penceresinden yararlandı ve efendilerin, takipçilerin ve tüm insanların önünde büyük gerçeği ilan etti. "*Öyleyse, Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâla tapacak mısınız?*"[400]

Bu zayıf ve aciz putlara nasıl tapıyorsunuz?! İşte karşınızdalar, kırık dökük, yerle bir olmuş haldeler. Eğer tanrı olsaydılar kendilerini savunurlardı. Onlar kendilerine ne bir fayda sağlarlar ne de bir zararı def ederler. Size fayda sağlayabilirler mi, sizden kötülükleri def edebilirler mi? Onlar, size ne fayda ne de zarar veren putlardır, Allah'ı bırakıp da onlara nasıl taparsınız?! Sadece Yüce Allah'a ibadet edilir; Çünkü O, her şeye Kadir'dir. Kullarına fayda sağlayan ve onlardan zararı uzaklaştıran yalnızca O'dur. Durum Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmini şiddetli bir şekilde sarsması ve onlara yüksek sesle hitap etmesi için uygundu. Bu yüzden onlara "*Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız?*" dedi.[401]

---

[399] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 5, 267.

[400] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 201.

[401] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 308.

Bu sahne O'nun çağrısının geç bir aşamasını temsil ediyor. İçinde yumuşaklılığın, nezaket ve merhametin hakim olduğu diğer sahnelerde bulamadığımız bir öfke tonu ve yorgun bir iç çekişle "öf" diyor. Bu özellikler O'nun kişiliğini gölgeleyen en belirgin özellikler arasındadır. Belki de kavminin aptallığı, akılsızlıkları, kesin delillere karşı körlükleri ve açık delilleri inkarları öyle bir boyuta ulaştı ki, yumuşak ve kıskanç adamı çileden çıkarmış ve hatta kavminden sıkıldığını ilan eder hale getirmiş.[402]

"Öf" kelimesi, onların sapıklıklarını inkar, batıllarını ve küfürlerini red etmenin bir ifadesidir. Onlara, putlarına, sahte ilahlarına ve Allah'tan başka taptıklarınıza "öf" olsun.[403] "Öf" kelimesi, can sıkıntısı, homurdanma ve ruhu iğrendiren bir şeyden dolayı sıkıntıya işaret etmesiyle hayal gücünde kırgınlık uyandıran kelimelerden biridir. Bazen bıkmış birinin yüz ifadesi de bu kelimeye eşlik edebilir. Bu ifadenin gölgeleri Hz. İbrahim (a.s)'ın halkından ve cehaletinden tiksinmesini resmetmektedir.[404]

Hz. İbrahim (a.s) kavmine "*Siz akıllanmaz mısınız?*" sözüyle açıklamasını noktalamıştır. Bu da onları inkar ettiğinin, onları zemmettiğinin, akıllarını kullanmadıklarını dile getiren ayrı bir ifadesidir. Akılsal çıkarımlar, mantıklı açıklamalar onlara etki etmiyordu. Çünkü onlar akıllarını, fikirlerini küfür ve sapkınlıkla atıl hale getirmişlerdi. Hz. İbrahim (a.s)'ı mahkemede yargılamayı düşündüklerinde Hz. İbrahim (a.s) onları yargılamış, O'nu küçük düşürmek istediklerinde Hz. İbrahim (a.s) onları küçük düşürmüş ve imanından gelen mantığı ve mantıkî açıklamalarıyla onlara galip gelmiştir. İşte hak mantığı her zaman böyledir ve hak her zaman böyle galip gelir.[405]

Ayet-i kerimelerde Hz. İbrahim (a.s)'ın cevabının son derece kuvvetli ve açık olduğunu ve tüm azarlama, paylama ve yerme ifadelerini içerdiğini görebilmekteyiz. Durumu çok güzel ve ince bir tertibatla yönetmiştir. Bize muhaliflerimizle nasıl bir diyaloga girmemiz gerektiğini öğretmektedir.

---

402 Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 98.

403 Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 308.

404 Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 348.

405 Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 308.

Onların ibadete lâyık olmadığını kabul ettirdikten sonra ilk olarak onların ibadetlerini boşa çıkarmaya başladı. Sonra, ikinci olarak, onların batıl olduğunu bildikleri halde bu batıla dönmelerinden ve ona sarılmalarından tekrar endişe duydu. Sonra onların, akıl yürütmeye dayanan takdir ve düşünce eksikliklerini belirtti. Bu münakaşada, bu açık delilden yüz çevirmeleri, batıla bağlılıkları ve onu savunmaları yüzünden Hz. İbrahim (a.s)'ın içinde bulunduğu psikolojik durum ifade edilmektedir.[406]

Hz. İbrahim (a.s)'ın zihin dünyasında aklın büyük bir değeri vardı. Nitekim o mübarek peygamber insanın mutluluğa ve hakikate ulaşmasında aklın önemini seziyor ve bu yüzden onlara yönelerek "anlamıyor musunuz?" diyordu. Bu sıcak diyalogun her bir gelişmesini takip ettiğimizde Hz. İbrahim'in (a.s) aklî boyutunu, kendini savunma maharetini, putları yok edip paramparça bir hale getirdiği o biyografisinde bu konudaki ustalığını ve inanılmaz cesaretini görmekteyiz. Bu yüzden O'nu şiddetli bir cezaya çarptırmadan önce sorguya çekmek ve kalabalığın önünde yargılamak istediler. O'nu karalamak ve korkutmak için dev bir kalabalık oluşturdular. Hz. İbrahim hiçbir şeyi umursamadan ve takmadan onlara baktı, yeri eldiğinde onlarla tartıştı ve kendisine onları kimin yok ettiğini sorduklarında da hem onlarla hem de tanrılarıyla alay etti. Alaycı bir şekilde dedi ki: "*Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa.*" Bu cevabıyla onların kafalarını karıştırdı ve onları vicdanlarıyla baş başa bıraktı. Aralarında tartıştılar ve neredeyse anlayacaklardı, ama çabucak geri döndüler.[407]

Hz. İbrahim (a.s), hakikatin zuhuruna ve delillerin açık olmasına rağmen onların cüretkarlıklarını ve Allah'a ortak koşmada ısrar etmelerini görünce, Rabbi için sinirlendi ve onlara bir aslan gibi iç çekti. Kalabalığın sayısının çokluğundan, göreceği zulmün şiddetinden korkmuyordu. Hiç kimseye yağ çekmiyor, iltifat etmiyordu. Dini hususları küçümsemek, eşyayı kutsallaştırmaya cüret etmek, milletlerin ve halkların haklarını hiçe saymak, bütün bunlar, akılcı bir reformcunun, cesur bir muhatabın ve

---

[406] Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 399.

[407] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 202.

yüreğine milliyetçilik kaygılarının hakim olduğu cesur bir vaizin yokluğunun kaçınılmaz bir sonucudur.[408]

– "**(Bir kısmı:) Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin! dediler.**"

Hz. İbrahim (a.s), getirdiği kuvvetli delillerle kavminin iddialarını geçersiz kılıp, onların batıl olduklarını ortaya çıkardığı ve putlarını halkın gözü önünde teşhir ettiği zaman, onlar, delillerle O'nun karşısına çıkamadılar. Gerginlikleri yükseldi, hırslandılar ve kendilerine yaklaşan tehlikeyi hissettiler. Tevhide çağıran ve ibadette Cenâb-ı Hakk'ı tek ilân eden bu büyük, aklı başında muhatabı durdurmak için, demir ve ateş mantığı, kaba kuvvet yolu ve elemli azapla tehdit etmekten başka bir çare bulamadılar. Bu onların ve apaçık hakikat, sağlam mantık ve zahiri deliller karşısında kalan bütün zorbaların üslubudur. "*Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin! dediler.*"

Kur'an-ı Kerim'in Ankebut Suresi'nde bildirildiği gibi, konunun bağlamı, bu korkunç öldürme ve yakma yöntemiyle ilgili istişarelerini göstermektedir: "*(İbrahim'in) kavminin cevabı, "Onu öldürün veya yakın" demekten ibaret oldu. Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.*"[409] Bu onlardan birinin görüşü değil, dillerde dolaşan, akıllarla sınanmış bir görüştür.[410]

Putperestlerin Rahmân'ın dostu Hz. İbrahim (a.s) Efendimiz'den intikam almaları, Allah'ın kutsal kitabında üç bölümde zikredilmiştir. Bunlar Ankebut Suresi, Enbiya Suresi ve Saffât Suresi'dir. O ayetler de şunlardır:

Birincisi: Ankebut Suresi. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*(İbrahim'in) kavminin cevabı,* "*Onu öldürün veya yakın*" *demekten ibaret oldu. Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.*"[411]

---

[408] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 104.
[409] Ankebut Suresi, 24.
[410] Hamd Abdullah es-Seyf, *Sinâatu'l-Hivar,* 104.
[411] Ankebut Suresi, 24.

İkincisi: Enbiya Suresi. "*(Bir kısmı:) Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin! dediler.* "*Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!*" *dedik. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler; fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk.*"[412]

Üçüncüsü: Saffat Suresi. "*Kavmi,* "*Onun için bir bina yapın, (içinde ateş yakın) ve onu ateşe atın*" *dedi. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en alçak kimseler kıldık.*"[413]

Bu ayet-i kerimeler üzerinde tefekkür ettiğimizde, bunların birbirini tamamladığını görürüz. Çünkü her âyet bize intikam konusu ve neticesi hakkında yeni bir yönü zikretmektedir. Ankebut Suresi'nin ilk ayeti "(*İbrahim'in) kavminin cevabı, "Onu öldürün veya yakın" demekten ibaret oldu.*" Anlamı şuydu: İbrahim'in kavmi, İbrahim onları Cenab-ı Hakk'a çağırdığında, onları putlara tapmaktan men ettiğinde ve putların yıkılışından önce ve sonra onlarla tartıştığında ne cevap verdi? Sadece "*Onu öldürün veya yakın" demekten ibaret oldu.*" Bunu ya birbirilerine söylemişler ya mücrim elebaşları söylemiş ya da onlardan biri söylemiş. Geri kalanlar da buna razı gelmişlerdir. Dolayısıyla hepsi aynı karara varmışlardı.[414]

"*Onu öldürün*" Yani O'ndan kurtulmak için İbrahim'i öldürün. Sonra O'nu öldürmenin intikam almaya yetmediğini ve nefret dolu kalplerini rahatlatmadığını kendi şeytani benliklerinde hissetmiş gibiydiler. Bu yüzden "*veya yakın*" dediler. Yani İbrahim'i ateşle yakın. Çünkü bu, en iğrenç ve en korkunç cezadır. Sanki putperestler, öldürmenin Hz. İbrahim (a.s)'ı çabucak kurtaracağını ve ruhunu bir anda alacağını, yakmanın ise O'na işkence edeceğini ve vücudunu kızartacağını görmüş gibiydiler. Ateşin vücudunu yakması, onların ağır nefretlerinin bir bölümünü iyileştirebilirdi. Hz. İbrahim (a.s)'e karşı birikmiş öfkelerini çıkarabilirdi. Bu yüzden ilk ayet-i kerimede öldürmekle birlikte yakmayı da birlikte zikretmişler daha sonraki ayet-i kerimede ise sadece "yakmak" ve neden sadece yakmayı tercih

---

412 Enbiya Suresi, 68-70.

413 Saffat Suresi, 97-98.

414 Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 148.

ettiklerinin sebebi zikredilmiştir. "*Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin!*"[415]

Böylece Hz. İbrahim (a.s) için en büyük ceza olan yakmayı seçtiler. Sadece ondan intikam almak için bu cezayı seçmediler. Hz. İbrahim (a.s)'ın aşağıladığı ve küçümsediği sözde tanrıları için şanlı bir zafer anlamı içerdiği için bu cezalandırma yolunu seçtiler. "*Eğer iş yapacaksanız*" yani eğer tanrılarınıza yardım edecekseniz yakın. Eğer O'nu yakmazsanız o zaman tanrılarınıza yardım etmeyi ihmal etmiş olursunuz. Bu zalimane imtihandan sonra kindar insanları, Hz. İbrahim (a.s)'ı sadece vücudunu yiyip bitiren bir ateşle yakmayı kabul etmemişler gibi görüyoruz. Aksine, zalimlikleri onları bu ateşi sürekli bir cehenneme dönüştürmeye itti. Bu, zaferin ve intikamın abartılmasıdır. Saffat Suresi'nin üçüncü ayetinde, Cenab-ı Hakk'ın şu buyruğunda buna işaret edilmektedir: "*Kavmi, "Onun için bir bina yapın, (içinde ateş yakın) ve onu ateşe atın" dedi.*" Cehîm, üst üste yükselen ateş demektir. Bu şekilde O'nu, göğüslerinde yanan nefretin sızısı kadar alev alev bir cehenneme çevirmeye karar verdiler.

İşte görüyorsun sevgili okurum! Zalimler, Ankebut Suresi ayetinde anlatıldığı vechiyle İbrahim aleyhisselamı misilleme olarak öldürmeyi ya da yakmayı önermişler ve Enbiya Suresi ayetinde anlatıldığı üzere de sanki tanrıları için bir zafer kazanmış edasıyla ateşle yakmayı seçmişlerdir. Saffat Suresi ayetinde de anlatıldığına göre kavim ateşi adeta cehenneme çevirmişler, dehşetinden ona yaklaşamamışlar ve ateşin yüksekliğinden Hz. İbrahim (a.s)'ı uzaktan ateşe atmak zorunda kalmışlardır. Her ayet bir yönü anlatır ve diğerine nazaran biraz fazlasını ekler. Bu Kur'an'ın ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Nitekim Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Elif, Lâm, Râ. Bu bir kitaptır ki âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra tam hüküm ve hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından açıklanmıştır.*"[416]

Zalimler Hz. İbrahim (a.s)'ı yakarak idam etme hükmü çıkardılar ve hükmü infaz etmeye başladılar. İlk iş olarak odun topladılar ve devasa bir

---

[415] A.g.e., s. 148.

[416] Hud Suresi, 1; Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 151.

ateş yaktılar. Hz. İbrahim (a.s)'ı getirip intikam almaya susamış toplulukların gözü önünde ateşe attılar. Hz. İbrahim (a.s) bir an olsun titremedi ve sarsılmadı. Metanet ve sekinet halini korudu. Ne hava sahasında yükselen alevler ne de etrafında toplanan ayaktakımı avamın çığlıkları O'nu hiç etkilemedi. Dili ve kalbiyle sürekli şunu tekrarlıyordu: Hasbiyallahu ve Ni'me'l-Vekîl (Bana Allah yeter. O ne güzel vekildir.)

Sahih-i Buharî'de İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. İbrahim (a.s) ateşe atıldığında "Hasbiyallahu ve Ni'me'l-Vekîl (Bana Allah yeter. O ne güzel vekildir.)" dedi. Hz. Muhammed'de (s.a.v) bu sözü söylemiştir. Bu ayet- kerimede şöyle geçer: "*İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun" dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!*"[417]

Hz. İbrahim (a.s) bu kelimeyi tekrarlarken ateşe atıldı ve anında Allah Teâlâ tarafından kurtuluş geldi. İbn Kesir der ki: Selef-i salihinden bazısı şöyle anlattı: Hz. İbrahim (a.s) ateşe atıldığında henüz havadayken Cebrail (a.s) O'na geldi ve "İhtiyacın var mı?" diye sordu. Hz. İbrahim (a.s): "Sana ihtiyacım yok. Ama Allah'tan gelecekse evet, ihtiyacım var." dedi. İbn Abbas'tan (r.a) şöyle dediği rivayet edilir: Zira Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e yetişmesi Cebrail'den (a.s) daha hızlıdır."[418]

Gökteki meleklerin Hz. İbrahim (a.s)'ın yardımına koşmasına şaşmamak gerek. Yerdeki haşeratlara varıncaaya kadar her canlı O'na yardıma koşmuştu. Hz. Aişe'den (r.a) rivayet edilen hadis-i şerifte Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*İbrahim ateşe atıldığı zaman alaca kelerler hâriç, yer yüzünde olan bütün hayvanlar o ateşi söndürmeye çalışıyordu, fakat alaca kelerler ateşe üfürüyordu.*" Bu yüzden Allah Resulü (s.a.v) alaca keleri öldürmeyi emretti.[419] Allah Teâlâ da evrensel ve kudretli emriyle ateşin Hz. İbrahim (a.s)'e soğuk ve selametli olmasını emretmiştir.[420]

---

[417] Sahih-i Buhârî, Had. No: 4563.

[418] Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesir,* Dâru'l-Kur'ani'l-Kerîm, Beyrut, 7. Baskı, H.1402-M. 1981, 2, 84.

[419] Müsned-i Ahmet, 6, 83.

[420] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm, 5*, 370.

– "**Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!" dedik.**

Yani zarar vermeyecek derecede serin ve esenlik ol. Ateş de Allah'ın mahlukatındandır ve O'nun (c.c) kudretine göre hareket eder, emrine ve iradesine amadedir. Allah'ın iradesi tüm mahlukatı nezdinde geçerlidir. Ateş Allah'ın emrine boyun eğdi ve yanar olduğu halde Hz. İbrahim (a.s)'ı yakmadı. Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifi bu hadiseye işaret etmektedir: "*Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.*"[421]

Şu ilahi ifadeye bakar mısınız! Allah Teâlâ "ey ateş, İbrahim'e serin ol" demiyor. Eğer böyle demiş olsaydı bu defa soğuk O'na zarar verirdi. Ancak Allah Teâlâ ahkemu'l-hâkimîn'dir. Hüküm verenlerin en hikmetlisidir. Serinliğe bir de esenlik kaydı eklemiş. Böyle olunca ateş zararsız, yararlı bir serinliğe dönüşmüş oldu. Şüphe yok ki Allah Teâlâ böyle zor zamanlarda ve durumlarda ihlaslı kullarını yalnız bırakmaz. Buyuruyor ki: "*Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar. Onu beklemediği yerden rızıklandırır.*"[422] Yani her zorluktan, her sıkıntıdan bir çıkış yolu gösterir. Ona hiç beklemediği yerden rızık vasıtalarını kolaylaştırır.[423]

Hz. İbrahim (a.s) ateşe atıldığında Allah Teâlâ kudretiyle ateşten sıcaklık ve yakıcılık özelliklerini çekip aldı ve sadece ışık saçma ve aydınlatma özelliklerini olduğu gibi bıraktı. O herşeye güç yetirendir. Ateş Allah'ın mahlukatından olup O'nun emrine asla isyan etmez. Allah Teâlâ da ona Hz. İbrahim (a.s)'e serin ve esenlik olmasını emretti ve Allah Teâlâ'nın emrettiği gibi oldu ve Hz. İbrahim (a.s) onların yaktığı ateşten bir zarar görmedi.[424]

Hz. İbrahim (a.s) kavminden kaçıp bir yerlere saklanabilir ve bu şekilde onların yaktığı ateşten korunabilirdi. Yine ateşin yakıldığı gün gökten bir yağmurun yağıp ateşi söndürmesi ve bu sayede Hz. İbrahim (a.s)'ın

---

[421] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm, 5*, 370.

[422] Talak Suresi, 2-3.

[423] Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn,* s. 114.

[424] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 153.

kurtulması da mümkün olabilirdi. Ancak bunlardan hiçbiri olmadı. Çünkü, eğer Hz. İbrahim (a.s) bir yerlere saklansaydı o zaman kafirler "eğer biz İbrahim'i yakalayıp ateşte yaksaydık, tanrılarımız O'nu yerle bir ederdi" derlerdi. Yine eğer yağmur yağarak ateşi söndürseydi bu defa "eğer yağmur yağmasaydı tanrılarımız yakarak İbrahim'den intikam alırdı" derlerdi. Fakat Allah Teâlâ ateşin sıcak kalmasını, Hz. İbrahim (a.s)'ın insanların önüne çıkarılmasını ve yanan ateşe atılıp ateşin O'nu yakmamasını murad etti. Çünkü Allah Teâlâ ateşin yakıcılık kanununu iptal etmiş, böylelikle kulu ve resulü Hz. İbrahim (a.s)'ı korurken ilahi bir mucize zuhur etmiş oldu ve toplum inandıkları şeyin batıl olduğunu gözleriyle görmüş oldu. Kendileri için intikam almayı diledikleri tanrıları Hz. İbrahim (a.s)' e herhangi bir zarar vermekten aciz kalmışlardır. Halbuki onları kıran, parçalayan ve yerle bir eden O'ydu. Kavmi O'na oyun oynamak istediler ve hüsrana uğradılar.[425]

Ateş de İbrahim'e serin ve zararsız oldu... Nasıl?.. Niye sadece bunu soruyoruz ki?.. Çünkü bütün varlıklar bu "ol" kelimesi ile var olmuşlar, alemler onunla meydana gelmişler, evrene egemen olan yasalar onunla yaratılmışlar. "*O'nun, bir şeyin olmasını istedi mi, ona sadece `ol' demektir, hemen oluverir.*"[426] Bu yüzden, "Ateşin canlı bedenleri yaktığı her zaman görülen ve bilinen bir şeydir, peki nasıl oluyor da ateş İbrahim'i yakmaz?" diye sormuyoruz. Çünkü ateşe "yak" diyen bu sefer "serin ve zararsız ol" demiştir. Bu kelime söylenir söylenmez, kastettiği anlam ne olursa olsun hemen gerçekleşir, insanların bu anlamı bilip bilmemeleri, alışık olup olmamaları durumu değiştirmez.

Yüce Allah'ın yaptıklarını insanların yaptıkları ile karşılaştıranlar, "Bu nasıl olur", "Şu nasıl olabilir?" gibi sorular sorarlar. Ama her iki tabiatın farklılığını, her iki tabiatın başvurduğu araçların başkalığını bilenler, kesinlikle böyle sorular sormazlar, gerek bilimsel gerek bilimsel olmayan gerekçeler uydurmaya çalışmazlar. Mesele kesinlikle bu alanla ilgili değildir. İnsanların kullandıkları ölçülere ve kriterlere göre yüce Allah'ın

---

[425] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 153.

[426] Yasin Suresi, 82.

yaptıklarını analiz etme, yorumlama ile ilgili değildir. Bu mucizeleri yüce Allah'ın sınırsız gücüne bırakmanın dışında bu mucizeleri yorumlamak amacı ile başvurulan bütün düşünce sistemleri temelden bozuk sistemlerdir. Çünkü yüce Allah'ın yaptıkları insanların kriterlerine, az ve sınırlı bilgilerine uymaz.

Bize düşen bunun olduğuna inanmaktır. Çünkü bunu yapanın böyle bir şeyi yapmaya gücü yeter. Ama, ne yaptı da ateş serin ve zararsız oldu? Aynı şekilde İbrahim'e ne yaptı ki ateş onu yakmadı?.. İşte Kur'an ayeti buna bir açıklık getirmiyor. Çünkü sınırlı insan aklı ile bunu kavramak mümkün değildir. Elimizde de Kur'an ayetinden başka kanıt yoktur.

Ateşin İbrahim'e karşı serin ve zararsız olması, her gün değişik şekillerde yaşanan benzeri olaylara bir örnektir sadece. Ama bu geçici ve belirgin örnekte olduğu gibi, insanların duyguları bu olaylar karşısında o kadar sarsılmıyorlar. Fertleri ve toplumları zaman zaman kuşatan sıkıntılı anlar olur, krizler olur. Her şey altüst olur, darmadağın olur, böyle anlarda. Ama çok kısa bir anda, ansızın büyük değişiklikler olur. Ölecekken dirilir, uyuşacakken canlanır. Az önce her tarafı kaplayan bir kötülükten şimdi iyiliğe dönüşmüştür. "*Ey ateş, İbrahim'e karşı yakıcılığını yitir, ona zarar verme*" mucizesi kişilerin toplumların ve milletlerin hayatlarında, düşüncelerin inançların ve davet hareketlerinin hayatlarında sık sık gerçekleşmektedir. Bütün söylenenleri geçersiz kılan, tüm planları altüst eden bu kelimenin bir sembolünden başka bir şey değildir. Çünkü bu yüce bir yerden gelen ve geri çevrilmesi mümkün olmayan bir kelimedir.[427]

"*Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!*" *dedik*" kavl-i şerifinde Allah Teâlâ, mucizeyle tabiat kanunlarını yaran bir emir vermektedir. Tabiat kanunlarını da ancak bu kanunları yaratan zat yarabilir. Çünkü hiçbir şey tek başına ayakta duracak güce sahip değildir. Herşey bir görevi ifa etmek maksadıyla yaratılmıştır. Onları bir görev ifa etmek için yaratan yaratıcı sahip olduğu özellikleri onlardan almaya da kadirdir. Öyleyse Allah Teâlâ ateşi yarattı ve onda yakıcılık özelliği yarattı. Ateşin bu özelliğini ondan almaya muktedir tek kişi de Allah Teâlâ'dır. O yüzden ateş artık yakmayan bir

[427] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2388.

ateştir. Çünkü ateşin kendi başna bir varlığı yoktur. Ayet-i kerimede görüyoruz ki Allah Teâlâ serinliği esenlikle kayıtlamış. Çünkü eğer sadece serinlik olsaydı bu Hz. İbrahim (a.s)'e zarar verebilirdi.[428]

– "**Böylece ona bir tuzak kurmak istediler; fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk.**"

Yani onlar büsbütün hüsrana uğradılar. Hak nurunu söndürmeye dönük sözlü ve fiili tüm gayretleri Hz. İbrahim (a.s)'ın hak üzere, kendilerinin ise batıl üzere olduğuna birer delil olduğu gibi Hz. İbrahim (a.s)'ın mertebesine ve onların azaba müstehak kimseler olduğuna da delildir.[429]

Onların Hz. İbrahim (a.s)'ı yakma girişimlerinin "tuzak kurmak" olarak nitelendirilmesi, onların bu işi Hz. İbrahim (a.s)'dan gizli plandıklarını göstermektedir. Herhalde böyle yapmakla Hz. İbrahim (a.s)'ın şehirden kaçmasını önlemek istemişlerdi. Yoksa tanrılarının intikamını alamayacaklardı. Ona tuzak kurmak istediler fakat galip değil mağlub oldular. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e gereken delil ve hücceti telkin ettirmişti. Bu yüzden onlar da delille galip gelemeyeceklerini anlayınca zorbalığa başvurdular. Allah Teâlâ da Hz. İbrahim (a.s)'e yardım ederek onlardan daha güçlü kıldı.[430]

Allah Teâlâ burada Enbiya Suresi'nde *fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk*" buyururken Saffât Suresi'nde "*Biz de onları en alçak kimseler kıldık*" buyurmaktadır. Çünkü davalarının boşa çıkmasının ardından onların çekecekleri azap ve duyacakları gam ve keder bir hayli fazla olacaktır. Çünkü onlar Hz. İbrahim (a.s)'dan tanrılarının intikamını almaya epeyce heveslilerdi. Sanki tanrıları adına bir intikam savaşındaydılar. Böyle olunca da Allah Teâlâ onları daha fazla hüsrana uğrattı ve Hz. İbrahim (a.s)'ı ateşte yanmaktan kurtardı. Dikkafalı ve zalim olan her zorbanın akibeti budur.[431]

---

[428] Tefsîr-i Şa'râvî, 15, 9586.

[429] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm, 5*, 370.

[430] Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 401.

[431] Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 403.

Saffat Suresi'nde kafirler "*Onun için bir bina yapın, (içinde ateş yakın) ve onu ateşe atın*" dediler. Hz. İbrahim (a.s)'ı yüksek bir yerden aşağı doğru attılar. Binaların arasından ateşe fırlattılar. Kendileri de binaların bir tarafında durup Hz. İbrahim (a.s)'ı seyrediyorlardı. Görünürde yani maddi planda onlar yüksekte Hz. İbrahim (a.s) ise alçaktaydı. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'de maddi planda yüksekliğin zıttı olan alçaklık kelimesinin kullanılması münasip oldu ve "*Biz de onları en alçak kimseler kıldık*" denildi. Onlar her ne kadar mekan olarak yüksektelerse de derece bakımından aslında onlar alçaktadırlar. Hz. İbrahim (a.s) ise her ne kadar mekan olarak alçakta ise derece bakımından onlardan daha yüksektedir.[432]

Hüsran mal ve makam gibi dış dünyaya ait şeyler için kullanılabilirken sağlık, sıhhat, akıl nimeti,iman ve sevap gibi manevi kazanımlar için de kullanılmaktadır.Kur'an-ı Kerim'de geçen her hüsranla ikinci anlamdaki kazanımlar kastedilmektedir.[433] Hz. İbrahim (a.s)'ın çağdaşı olan kralın, Irak Haramilerinin kralı "Nemrut" olduğu, kurmaylarıyla birlikte Allah katından gelen bir azapla yok edildiği rivayet edilmektedir. Bu hikâyenin ayrıntılarına ilişkin çeşitli rivayetler vardır. Ama bunları doğrulayacak bir kanıt yok elimizde. Önemli olan yüce Allah'ın Hz. İbrahim (a.s)'ı aleyhinde kurulmak istenen tuzaktan kurtarmasıdır. Ona tuzak kuranları, eşi görülmemiş bir hüsrana uğratmasıdır. "*Onları en ağır hüsrana uğrattık*" Bu şekilde genel ve belirsiz bir ifadeyle...[434]

– "**Biz, O'nu ve Lût'u kurtararak, içinde cümle âlemlere bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık.**"

Hz. İbrahim (a.s) kavminin bulunduğu bölge olan Irak'tan, Allah Teâlâ'nın âlemlere bereketler verdiği kutsal topraklar olan Filistin'e hicret etti ve orada ikamet etti. Filistin'deki ilahi bereket bereketin tüm alanlarına ve türlerine şamildir. Bu bereket imani, iktisadî, siyâsî, ilmî, medenî ve cihadî tüm alanlardaki bereketir. Zaten Kur'an-ı Kerim de Filistin'in sahip olduğu bu bereketin kuşatıcı bir bereket olduğu "*âlemlere*" diyerek ikrar

---

[432] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 365.

[433] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 155.

[434] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2388.

etmektedir. Burada Filistin'deki bereketin sadece kendilerine has olduğunu öne süren yahudilerin israiliyat ve hurafeleri de reddedilmektedir. Aksine bu bereket tüm alemlere şamildir. Müslüman ve mübarek olan Filistin sahip olduğu bereketi, kendi tarihinden alınacak dersleri, işaretleri, nurları tüm alemlere sunmaktadır.[435]

Hz. İbrahim (a.s) mübarek Filistin topraklarında ikamet etmişti. Çünkü orası O'nun hicret yurduydu. Tıpkı Hz. Muhammed'in (s.a.v) Medine-i Müneverre'ye hicretinde yaptığı gibi. Hz. İbrahim (a.s) hicret yurdunda kaldı ve civar bölgelere yolculuklarını buradan gerçekleştirir ve tekrar hicret yurduna dönerdi. Hz. İbrahim (a.s) mübarek Filistin topraklarında ikamet ettiği süre içerisinde hem Kur'an-ı Kerim hem de Hadis-i Şerif'lerde zikredilen civar bölgelere yaptığı yolculukları gerçekleştirdi. İlk yolculuğu Mısır'a oldu. Diğerleri ise Hicaz bölgesine. Hicaz'a dörten fazla yolculuk yapmıştı. Hicaz'a yaptığı ilk yolculuğunda beraberinde hanımı Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail vardı. Diğer yolculuklarında ise oğlunu ziyaret etmek için tek başına yolculuk etmişti.[436]

Hicret Sonrası Hz. İbrahim (a.s)'ın Yaşadığı Olayları Kısaca Şöyle Özetleyebiliriz:

- Eşi Hz. Sare ile Mısır'a yolculuğu.
- Hanımı Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail ile birlikte Hicaz'a yolculuğu.
- Oğlu Hz. İsmail'i kestiğini rüyada görmesi.
- Hicret yurdundaki misafirleri ve Hz. İshak ve Hz. Yakub'u müjde alması.
- Oğu Hz. İsmail'in yardımcılığında Kâbe'yi inşa etmesi.
- Allah'ın emrini yerine getirmek üzere hacca davet etmesi.

Bu önemli olayları ilerleyen sayfalarda işleyeceğiz inşaallah. Eşi Hz. Sare ile Mısır'a yaptığı yolculuk hadisesi hadis-i şeriflerde geçmektedir. Hicret yurdundayken gelen misafirleriyle yaşadığı hadise de Filistin'de gerçekleşti.[437]

---

[435] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 108.
[436] A.g.e., s. 108.
[437] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 108.

Hz. İbrahim (a.s)'ın hicreti Kur'an-ı Kerim'de 4 yerde geçmektedir:

1) Meryem Suresi'nde. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı terk ediyor ve Rabb'ime ibadet ediyorum.*"[438]
2) Saffat Suresi'nde. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İbrahim, şöyle dedi:* "*Ben Rabbime (O'nun emrettiği yere) gideceğim. O, bana yol gösterecektir.*"[439]
3) Ankebut Suresi'nde. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Bunun üzerine Lût, ona (İbrahim'e) iman etti. İbrahim,* "*Ben, Rabbime (gitmemi emrettiği yere) hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*" *dedi.*"[440]
4) Enbiya Suresi'nde. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İbrahim, şöyle dedi:* "*Onu Lût ile beraber kurtarıp, içinde âlemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık.*"[441]

İlim erbabı Hz. İbrahim (a.s)'ın hicret ettiği yurt hakkında iki görüşe ayrılmışlardır:

Birinci görüş: Mekke'ye hicret etti.

İkinci görüş: Şam'a hicret etti.

Fakat O hem Şam'a hem Mekke'ye girmişti. Filistin ve Şam bölgesinde oturdu. Bu benim tercih ettiğim görüştür. Ayrıca müfessirlerin büyük çoğunluğunun kabul ettiği görüştür. Müfessirler: Allah Teâlâ'nın alemlere bereketler verdiği topraktan maksat Şam topraklarıdır. Zira Allah Teâlâ verimliliği, meyveleri ve nehirleri çok olduğundan ve peygamberlerin çoğunu oradan göndermekle orayı bereketlendirmiştir.[442]

İbn Kesir şöyle der: Allah Teâlâ kavminin ateşinden koruduğunu ve şam diyarınadaki mukaddes topraklara hicret ettirerek onların arasından

---

[438] Meryem Suresi, 48.
[439] Saffat Suresi, 99.
[440] Ankebut Suresi, 26.
[441] Enbiya Suresi, 71.
[442] Tefsîr-i Kurtubî, 11, 202.

çıkardığını haber vererek Hz. İbrahim (a.s)'dan bahsetmektedir.[443] "*Onu Lût ile beraber kurtarıp, içinde âlemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık*" yani Hz. İbrahim (a.s)'ı ateşten Hz. Lût'u ise helak olmaktan kurtardık, mübarek topraklara ulaşana kadar onları koruduk.[444] Hz. İbrahim (a.s) yeryüzünde Allah için ilk hicret edendir. Beraberinde yeğeni Hz. Lût ve eşi Hz. Sare de vardı. Bu ayet-i kerimede dinini yaşayabileceği, imanını muhafaza edeceği bir yere kaçabilen kişinin küfür diyarından kaçıp kurtulmasının vacip olduğuna delil vardır. Bu nevi hicretin vaciplik hükmü kalıcıdır. Bu husuta alimler arasında ihtilaf yoktur.[445]

Hadis-i şeriflerde Şam bölgesinin fazileti hakkında pekçok rivayet varid olmuştur. İmam Münzîrî "et-Terğîb ve't-Terhîb" adlı kitabında "*Şam'da Oturmaya Terğib ve Şam'ın Faziletine Dair Varid Olan Rivayetler*" adında özel bir başlık atmış ve 18 tane hadis-i şerif zikretmiştir. Onlardan bir tanesi şudur: Zeyd b. Sabit (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.)'in yanında Kur'ân-ı Kerim yazılı parçalardan derlemekte idik. Rasûlullah (s.a.v.): "*Ne mutlu Şam'a*" buyurdu. Biz de: "Hangi sebeplerden dolayı Ey Allah'ın Rasûlü!" dedik. Rasûlullah (s.a.v.): "*Rahman'ın melekleri kanatlarını Şam'ın üzerine germişlerdir*" buyurdu.[446] Filistin Şam bölgesindeki en faziletli yerdir. Çünkü ilk kıblemiz Mescid-i Aksa oradadır ve İsra olayı da orada gerçekleşmiştir.[447]

Burası Hz. İbrahim (a.s)'ın yeğeni Hz. Lût ile birlikte göç ettiği Şam bölgesidir. Burası uzun bir süre vahyin indiği, İbrahim'in soyundan peygamberlerin gönderildiği bir bölgeydi. Kutsal topraklar, iki haremden biri bu bölgede yer almaktadır. Kuşaklar boyu süren vahiy ve peygamberlik bereketinin yanında, bol verim ve rızık elde ediliyordu.[448] Hicret, kurtuluşun kapısı ve yoluydu. Hz. İbrahim (a.s) hicret etmeseydi, kavminin tuzağından ve insanı her türlü ehlileştirmeye çalışan şeytanın hilesinden

---

[443] Tefsir-i İbn Kesir, 3, 226.
[444] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 9, 4893.
[445] Muhammed Emin eş-Şenkıtî, *Edvâu'l-Beyân,* 4, 590-591.
[446] Sünen-i Tirmizî, 3954.
[447] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 5, 372.
[448] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2388.

güvende olmazdı. Kafirler ile beraber kalmak ve zalimler sınıfına meyletmek, azaba lâyık olan fitneye ve sapıklığa düşmekten korumaz. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra size yardım da edilmez.*"[449]

Demek ki hicret, zalimlerin tuzaklarından kurtuluş için gerçek bir başlangıç noktasıydı. Bu hicretin ilk zaferlerinden ve ilk rahmetlerindendir. Dolayısıyla kavminin çürümeye ve yok olmaya sevk etmek istediği Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatı, bilhassa hicret anından itibaren yapıcı ve hayat veren bir hal almıştır. Çünkü hicret, zâlimlerden kurtuluş ve nefsin kâfirlerle bir arada yaşama belasından kurtuluşudur. Aynı zamanda bundan sonraki tüm büyük İbrahimî başarıların yapı projesinin kuruluş noktası ve başlangıcı olacaktır.

Bu hicretin zaferlerinden biri de Hz. İbrahim (a.s)'ın ve ondan sonra ailesinin Allah'ın alemlere bereket kıldığı diyara varis kılınmasıdır. Nitekim Hz. İbrahim (a.s), ilk İbrahimî ümmet olan Yakub bin İshak bin İbrahim Halil'in oğulları için Cenab-ı Hakk'ın razı olduğu ilk kıble istikametine hicret etmişti. İlk kıblenin zuhuru tarihte büyük bir hadisedir ve sadece dünya tarihinin ilahî planından bir şey görmeyenlere göre kolay ve basit, alelade bir şeydir. Müminlere gelince, böylesine büyük bir olayın tarihin ayırt edici alametlerinden biri olduğunu, insan yolculuğunun gerçekliğini ve milletlerin yeryüzündeki hareketlerinin sırlarını anlamak için önemli bir nokta olduğunu bilirler.[450]

– **Ona (İbrahim'e), İshak'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Ya'kub'u lütfettik; herbirini sâlih insanlar yaptık.**

Cenab-ı Hak, bu sûrede, hicreti ve uğrunda yaptığı fedakarlıklar sonucunda Hz. İbrahim (a.s)'e verdiği bazı hediye ve ihsanlardan bahsetmiştir. Allah onu yalnız bırakmadı, ona zürriyet verdi ve onu hayırla rızıklandırdı. Hz. İshak, Hz. İbrahim (a.s)'ın Hz. Sare'den doğan oğludur; Hz. Yakup Hz. İshak'ın oğludur, ancak Hz. İbrahim (a.s)'ın oğlu gibi kabul

[449] Hud Suresi, 113.

[450] Said eş-Şiblî, *Derbu İbrahim aleyhisselam,* Ümmü Key, 1. Baskı, 2019, s. 251.

edilir. Çünkü Hz. Yakub Hz. İshak'a, dedesi Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatındayken bahşedilmiş, dedesinin evinde ve odasında büyümüş sanki doğrudan O'nun oğluymuş gibiydi. O'nun getirdiği dinini öğrenmiş ve O da babası gibi bir peygamberdi. Burada Hz. İbrahim (a.s)'ın en büyük oğlu olmasına rağmen Hz. İsmail ve annesi Hz. Hacer'den söz edilmemiştir. Çünkü konu Hz. İbrahim (a.s)'ın hicret ettiği topraklardan ve İsrailoğulları peygamberlerinin oturduğu bu bölgeden bahsetmektedir. Hz. İsmail ise Saffat suresindeki doğrudan hicretten bahseden ayette anılmaktadır: "*İbrahim, şöyle dedi:* "*Ben Rabbime (O'nun emrettiği yere) gideceğim. O, bana yol gösterecektir.* "*Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla.*"[451] Buradaki salih çocuk Hz. İsmail'dir. Yahudi ve Hristiyanlara gelen peygamberler Hz. İshak'ın soyundan gelmişlerdir. Hz. İsmail'in soyundan ise yalnızca Hz. Muhammed (s.a.v) gelmiştir. Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e bahşettiği en büyük nimetler Hz. İsmail ve Hz. İshak'tır. Hz. İbrahim (a.s) bu nimetleri hamd ve şükürle karşılamış ve şöyle demiştir: "*Hamd, iyice yaşlanmış iken bana İsmail'i ve İshak'ı veren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbim duayı işitendir.*"[452]

"Nafile yani fazladan bir bağış" olarak nitelendirilen Hz. Yakub'tur. Çünkü Hz. Yakub Hz. İbrahim (a.s)'ın oğlunun oğlu yani torunudur. Mücahid "nafile"nin "bağış" anlamında olduğunu söylemiştir.[453] Fahreddin er-Razi "O'na İshak'ı bağışladık" ayetini "duasına icabeten O'na İshak'ı bağışladık ve istediğine karşılık Yakub'u da fazladan verdik. Tıpkı farzlardan artı olarak kılınan nafile namaz gibi. " diyerek tefsir etmiştir. "*Herbirini sâlih insanlar yaptık*" yani İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u peygamber yaptık. Bu Dahhak'ın tefsiridir. Diğerleri ise "*Her birini sâlih insanlar yaptık*" kavlini "Allah'a itaat eden ve haramlarından sakınan kimseler yaptık" diye tefsir etmişlerdir.[454] Hz. İshak ve Hz. Yakub Hz. İbrahim (a.s)'ın hicretinin hemen peşinden bağışlanmamışlar bilakis meleklerin

---

[451] Saffat Suresi, 99-100.

[452] İbrahim Suresi, 39; İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 105.

[453] Muhammed Emin eş-Şenkıtî, *Edvâu'l-Beyân,* 4, 591-592.

[454] Tefsîr-i Razî, 22, 191-192.

Lût kavmini helak etmeye gelmelerinin peşinden Hz. İbrahim (a.s)'e bağışlanmışlar.[455]

Hz. İbrahim (a.s) kendisinden geriye bir vatan, aile ve toplum bıraktı. Allah Teâlâ da O'na terkettiği vatanından daha hayırlı olan mübarek toprakları, geride bıraktığı ailesinden daha hayırlı olan Hz. İshak ve Hz. Yakub'u ve ardında bıraktığı toplumdan daha hayırlı olan sayıca daha fazla olan bir nesil bahşetti.[456] Onun soyundan, insan uygarlığının geleceğinde çok önemli bir rol oynayan iki büyük ümmet ortaya çıktı. O'nun soyundan gelen bu iki ümmet sırasıyla; İsmail'in oğulları tarafından kurulan Arap ümmeti ve Yakup bin İshak'ın soyundan oluşan İsrailoğulları ümmetidir.[457]

– **Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.**"

RAZÎ'NİN GÖRÜŞÜ

Bil ki, Cenâb-ı Hak onları önce "salih olmakla (salâh) vasfetmiştir. Bil ki bu, Allah'a doğru gidenlerin ilk mertebesidir. Sonra Cenâb-ı Hak terakki buyurmuş ve onları, imâm olmakla nitelemiştir. Daha sonra yine terakkî buyurmuş ve onları, nübüvvet ve vahye mazhar olmakla nitelemiştir. Masumiyeti ifade eden "salâh-salih olma", nübüvvet mertebelerinin ilki olunca, bu nebîlerin masum olduklarına delâlet etmiş olur. Çünkü, mertebelerin ilkinden mahrum olan, nihayetinden de mahrumdur, demektir. Daha sonra Cenâb-ı Hak, nasıl onlara olan nimetlerinin çeşitlerini açıklamışsa, bundan sonra da, onların, kendisine ibâdetle meşgul olduklarını beyân etmiş ve şöyle buyurmuştur: "*Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.*"[458]

---

[455] Süleyman İbrahim el-Husayn, *Hadîsu'l-Kurân an İsmail ve İshak aleyhimesselam,* s. 483.

[456] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 106.

[457] Ahmed Serîrât, *Sünenullah fi'l-Hadâreti'l-İnsaniyye,* s. 48.

[458] Tefsîr-i Razî, 22, 193.

SA'DÎ'NİN GÖRÜŞÜ

Allah'ın onları emriyle hidayet eden imamlar kılması da onların salih oluşlarındandır. Hidayete erenlerin hidayete erdirildiği ve yeryüzü üstünde yürüyen mahlûkatının önünde yürüyen bir imam olmak Allah'ın kulu üzerindeki en büyük lütuflarından biridir. Bu lütuflar onlar sabredip ve Allah'ın âyetlerinden emin olduklarında verildi. "*emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren*" yani dinimizin esaslarına göre insanları hidayete erdirirler, kendi şehvetlerine göre değil, Allah'ın emri ve dinine göre ve O'nun rızasına uygun şekilde doğru yolu gösterirler. Kul Allah'ın dinine çağırmadıkça imam sayılmaz. "*kendilerine hayırlı işler yapmayı vahyettik*" onları yaparlar ve insanları o işleri yapmaya davet ederler. Bu işler, Allah hakları ve kul haklarında olan tüm iyiliklere şamildir. "*Namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik*" Bu iki ibadet üstün ve faziletli olduğu için hayırlı işlerle beraber ayrıca zikredilmişlerdir. Çünkü kim bunları emredildiği gibi yerine getirirse, dinini ayakta tutmuş olur ve kim bunları terk ederse, bunların dışındaki ibadetleri hayli hayli terk eder. Zekât, içerisinde yaratılanlara ihsanda bulunulan amellerin en hayırlısıdır. "*Onlar, daima bize*, yani başkalarına değil. " *İbadet eden kimselerdi.*" yani onlar kalblerinde, sözlü ve bedeni ibâdetlerinin çoğunda sebat ettiler, dolayısıyla ibadet edenler sıfatını hak ettiler.[459]

İBN AŞUR'UN GÖRÜŞÜ

Hayırlı işlerin içerisine girmesine rağmen namaz kılmanın ve zekat vermenin ayrıca zikredilmesi bu iki ibadetin değerine vurgu yapmak içindir. Çünkü namaz nefsin düzelmesi içinir. Namaz çirkin işleri ve fenalığı önler. Zekat ile toplumun düzelmesi gerçekleşir ve muhtaçların ihtiyacı karşılanır. Bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın kendisiyle gönderildiği Hanif dininin kökenine bir işarettir. Hayırlı işlerin, namazı kılmanın ve zekat vermenin vahyedilmesinin manası, için vahyin anlamı, emrin onlara olduğu gibi, açıkça vahyolunmuş olması demektir. Onlar Allah'tan başkasına asla ibadet etmemişlerdir. Nitekim peygamberlik rütbesi mükelleflik çağından itibaren Allah'tan başkasına ibadet etmekten masum olmayı iktiza eder. Hz.

---

[459] Tefsîr-i Sa'dî, 5, 245-246.

Yusuf'un dediği gibi: "*Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz.*"[460] Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ı överken buyuruyor ki: "*İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi.*"[461]

ŞENKITÎ'NİN GÖRÜŞÜ

Bu ayet-i kerime Hz. İshak ve Hz. Yakub'un imamlardan olduğuna delalet etmektedir. Yani onları hayırlı işlerde, güzel amellerde kendilerine uyulan din reisleri kılmıştır. "*Emrimiz uyarınca*" yani onlara indirdiğimiz vahiy, emir ve nehiy gereğince ya da onlara emrimiz gereği insanları tevhide çağırarak dinimize yönlendirirler demektir. Bu ayet-i kerime, Hz. İbrahim (a.s)'ın Bakara Suresi'nde zikredilen soyu için imamlık isteğine, Allah Teâlâ'nın O'nun bu isteğini zürriyetinin bir kısmı hakkında kabul ettiğini, diğer bir kısmı hakkında kabul etmediğini beyan etmektedir. Bunun kuralı şöyledir: Hz. İshak ve Hz. Yakub gibi diğerlerinden farklı olanlar dışında O'nun soyundan gelen zalimler önderliğe erişemezler. Fakat Hz. İshak ve Hz. Yakub gibi diğerlerinden farklı olanlar ise o imamlığa erişecekler. Nitekim buradaki ayet-i kerimede Allah Teâlâ sarahaten "*onları önderler yaptık*" buyurmaktadır. Hz. İbrahim (a.s)'ın "*Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: "Ben seni insanlara önder yapacağım." İbrahim de, "Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)" demişti. Bunun üzerine Rabbi, "Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz" demişti*"[462] ayet-i kerimesinde geçen "*Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)*" yani soyumdan da hayırda kendilerine uyulan önderler yap talebine karşılık Allah Teâlâ "*Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz*" yani önderlik verme sözüme zalimler erişemez buyurarak cevap vermiştir. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın soyu hakkında zikredilen bu ayrıntıya Saffat Suresi'nde şöyle işaret etmiştir: "*Onu da İshak'ı da uğurlu kıldık. Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de.*"[463]

---

[460] Yusuf Suresi, 38.

[461] Al-i İmran, 67; Tefsir-i İbn Aşur, 17, 111.

[462] Bakara Suresi, 124.

[463] Saffat Suresi, 113; Muhammed Emin eş-Şenkıtî, *Edvâu'l-Beyân,* 4, 592-593.

"*Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.*" Yalnızca Allah'a itaat eden ve boyun eden kimselerdi. Bu Allah Teâlâ'dan çok büyük bir şahitliktir. Onların ehl-i kitabın ellerindeki kitaplarda zikredilen, müfterilerin attığı tüm iftiralardan beri olduklarına delalet etmektedir.[464]

⁂

[464] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 5, 374.

Dördüncü Konu

ŞUARA SURESİNDE İBRAHİM (A.S) KISSASI

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*(Resûlüm!) Onlara İbrahim'in haberini de naklet. Hani o, babasına ve kavmine: Neye tapıyorsunuz? demişti. "Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz" diye cevap verdiler. İbrahim: Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı? Şöyle cevap verdiler: Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk. İbrahim dedi ki: İyi ama, neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü? ''İster siz, ister eski atalarınız'' İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur). Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur. Beni yediren, içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur. Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur. Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle! Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl. Babamı da bağışla (ona tevbe ve iman nasip et). Çünkü o sapıklardandır. (İnsanların) dirilecekleri gün, beni mahcup etme. O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur). (O gün) cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır. Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir. Onlara: Allah'tan gayrı taptıklarınız hani nerede? denilir. Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine (olsun) yardımları dokunuyor mu?. Onlar ve azgınlar oraya tepetaklak (cehenneme) atılırlar. İblis bütün orduları da. Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler: Vallahi, biz*

gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz.Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbi ile eşit tutuyorduk. Bizi ancak o günahkârlar saptırdı. ''Şimdi artık bizim ne şefaatçilerimiz var''. ''Ne de yakın bir dostumuz''. Ah keşke bizim için (dünyaya) bir dönüş daha olsa da, müminlerden olsak! Bunda elbet (alınacak) büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir."[465]

⁂

Kur'an-ı Kerim bize Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasını tüm dürüstlüğü ve doğruluğuyla ve konu bütünlüğüyle anlatıyor. Hz. İbrahim (a.s)'ı akıl ve kalple etkileşim halinde olan sağlam bir duruşla, kavminin kökleşmiş inançlarına karşı tevhidi savunan bir şahıs olarak görüyoruz. Hz. İbrahim (a.s)'dan bahseden bu ayetlerde Rabbi ile olan bu yakın ilişkinin açıklığa kavuşturulduğunu fark edeceğiz. O halde geliniz şimdi Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmi ile ilgili bu ayetlerin, insan içgüdülerine, insan akıllarına ve nerede olursa olsun her insanın genel vicdanına ve Rahmân'ın hidayetine hitap edecek şekilde, aşamalar ve paragraflar halinde tefsirine geçelim.

⁂

– "**(Resulüm!) Onlara İbrahim'in haberini de naklet. Hani o, babasına ve kavmine: Neye tapıyorsunuz? demişti.** "**Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz**" **diye cevap verdiler.**"[466]

1 – "**(Resulüm!) Onlara İbrahim'in haberini de naklet.**

Ayetler, Allah Resulü Hz. Muhammed'e (s.a.v.) insanlara okuması için verilen ilahi bir emirle başladı. ***İbrahim'in haberi*** derken; haber, kesin olarak doğrulanmış bilgi demektir. Abdurrauf el-Menavi der ki: Haber, kendisinden ilim veya zann-ı ğalip ile elde edilen çok faydalı haberlerdir.[467] Doğrul bilgi denilmeyi hak eden bilgi yalandan ari olandır. Mesela tevatürle ulaşan haber, Allah'ın ve Resulünün verdiği haberler gibi. Peygamberlik

[465] Şuara Suresi, 69-104.

[466] Şuara Suresi, 69-71.

[467] Muhammed Abdurrauf b. Taci'l-Ârifin b. Ali b. Zeynilabidin el-Haddâdî el-Menâvî el-Kahirî, *et-Tevkîf ala Muhimmati't-Teârif,* Âlemu'l-Kütüb, Kahire, 1. Baskı, H. 1410, M.1990, 1, 691.

Allah ile akıl sahibi kulları arasında dünya ve ahiret işlerini yoluna koymak için bir elçiliktir. Peygambere de bu yüzden nebi/elçi denilmiştir.

Allah'ın dostu Hz. İbrahim'in kıssası ve O'nun tecrübesi bize Allah'ın kelamı Kur'an-ı Kerim tarafından anlatıldı. Allah Teâlâ'dan daha doğru sözlü kim olabilir. Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssası Peygamberimize (s.a.v) ve ümmetine göre gaybi haberlerdendir. Biz bu haberlerin doğruluğuna iman ederiz.

Gayb 3 kısımdır:

* Gayb-i Mazi: Hz. İbrahim'in (a.s) ve ondan önceki ve sonraki peygamberler ve milletlerin haberleri gibi.

* Gayb-i müstakbel: Dünya hayatı ve sonu, kıyamet alametleri, cennet ve cehennem haberleri ve gelecek zaman hadiselerinin haberleri gibi.

* Gayb-i hazır: Bu da melekler, cinler ve bunlara benzer şeylerin haberleri gibi.

Bunların hepsi ve gaybi haberlerin tümü Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed (s.a.v)'in kalbine vahyettiği şeylerdir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*(Ey peygamber!) İşte bu anlatılanlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin! Sabret, çünkü iyi son günahtan sakınanlarındır.*"[468] Hz. İbrahim (a.s.)'ın dininde gayba iman, Cenab-ı Hakk'a imanın ayrılmaz bir parçasıdır. Allah Teâlâ, gaybı imanın esaslarından biri kılmıştır. Ayrıca gayba iman etmek mütteki kulların sıfatlarının ilkidir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İşte kitap; onda asla şüphe yoktur. O, günahtan sakınanlar için bir rehberdir.) (Onlar) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar.*"[469]

Hz. İbrahim (a.s) cesur bir duruş, büyük bir gösteri ve emsalsiz bir cüretle, Cenab-ı Hakk'ın tevhidini savunmak ve O'nu ibadetlerde birlemek üzere dimdik ayakta durmakta ve insanları Allah Teâlâ'nın razı olduğu dine davet etmektedir. Emanetini ve görevini yerine getirmiştir.

---

[468] Hud Suresi, 49.

[469] Bakara Suresi, 2-3.

Putperestlerle cüretkâr bir diyalog başlatmış, münafıklık, riyakârlık veya dünyevi menfaatler için değil, sadece hakikati savunmak için bir tartışma açıyordu. Bizler ise onun dinine tabi olanlardanız ve bu dinin büyük temellerinde tevhide ve bedeli ne kadar yüksek olursa olsun çoktanrıcılığa karşı savaşmaya çağrıdır.[470]

⁂

2 – Hani o, babasına ve kavmine: "Neye tapıyorsunuz?" demişti.

Hz. İbrahim (a.s) önce başkalarıyla değil babasıyla başlıyor daha sonra kavmine yöneliyor. Akıllı insanların mantığı tam da budur. Hak olan projeyi gerçekleştirmek ve hayata geçirmek isteyen kişi önce kendinden ardından yakınlarından başlar, daha sonra uzaktakilere ve en uzaktakilere yönelir.

İnsanın ailesi hakka davet edilmeye ve durumlarının düzeltilmesine daha lâyıktırlar. Baba, anne, erkek kardeş, kız kardeş, oğul vb. bir insanın üzerine düşen en önemli sorumluluklardır. Özellikle de inançlarını tashih etme noktasında.

Diyalog ilk etapta " قال /dedi, konuştu" ifadesiyle ile başladı. Zira konuşma önemli bir değişim ve başkalarını etkileme aracıdır. Nice yolunu şaşırmış kişiler hak bir sözle doğru yolu bulur. Sözler olumlu etkilediği gibi olumsuz da etkiler. Hz. İbrahim (a.s) onlara doğrudan ve net bir soru sordu. Soru şuydu: "*Neye tapıyorsunuz*?"

Hz. İbrahim (a.s) tıpkı onların bildikleri gibi cevabı biliyordu. Zira onlar putlara tapıyorlardı. Hz. İbrahim (a.s) sorusunu, akılsız varlıklar için kullanılan ما soru edatı ile sormuştu. Bu yüzden soru onlar için ıstırap verici oldu. Yani lisan-ı hal ile "Akıllıdan başkasına mı tapıyorsunuz, deli misiniz? Batıla mı tapıyorsunuz?" dedi. Bu yüzden onları cevapları boş ve basit oldu.

Hz. İbrahim (a.s)'ın meselesi, bir tasdik ve kınama meselesiydi ve onlara putlara ibadetin geçersizliğini göstermek için bir kanıtlama meselesiydi. Çünkü ibadet, abidin emrettiği ve yasakladığı şeylerde mabuda itaat etmesidir. O halde putlara tapanlara o putlar neleri emretti? Neleri yasakladı?

---

[470] Abdussettar Kerim el-Mersûmi, *Millete Ebiküm İbrahim,* s. 31.

Öyleyse: Bu putlar, müfredatı olmayan ilahlardır ve bir insanın kendisine hiçbir şeyi emretmeyen, hiçbir şeyi yasaklamayan bir tanrıya tapması ne kadar basit ve bayağı bir durumdur. O putlar da yapılanlara karşılık vermeyen ve hesap sormayan tanrılardır. Çünkü kendilerine itaat edeni mükâfatlandırmaz, itaat etmeyeni cezalandırmazlar. Biz hakiki Allah'ın yerine getirilmesi gereken emirleri, terk edilmesi gereken yasakları olduğunu ve insanların hareketlerini düzenleyen bir metodu olduğunu biliyoruz. Putlara tapmada ise ne bir emir, ne bir yasak, ne de hayatın akışını düzenleyen bir yöntem vardır. Bu sadece bir aldatmacadır. Şeytanın tuzağına açıkça düşmektir.[471]

⁂

3 – "Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz" diye cevap verdiler."

Cevaplarında, Allah'tan başka ilahlara ve putlara taptıklarını itiraf ettiler ve mesuliyetlerine aldırış etmediler. Onlara tapmaya devam edeceğiz yani onlara bağlı kalacağız diyerek haddi iyice aştılar. Bu bağlılık hem fikri hem de manevidir. Zira putlara tapma onların günlük değil mevsimlik yaptıkları bir şeydir. Putlara tapıyoruz cevabının üzerine tapmaya da devam edeceğiz şeklindeki cevapları habis nefislerinde yerleşmiş bulunan övünme ve gururlanma duygusunu açığa çıkarmak içindi.[472] Cenab-ı Hakk'ın "*onlara tapmaya devam edeceğiz*" buyruğu, Hz. İbrahim (a.s) ile aralarındaki diyalogun sonucu ne olursa olsun o putlara bağlı kalacaklarına ve canlarını putları için feda edeceklerine onlardan bir işarettir. Putlarını savunuyor, putlarına ibadet etmeyenlere karşı duruyorlardı. Putlarına düşmanlık yapanlara karşı savaşmaya kendilerini adamışlardı adeta.[473] Hz. İbrahim (a.s) bu cevabı bekliyordu, bu yüzden mantıksal, pratik ve rasyonel cevaplar verdi.[474]

⁂

---

[471] Tefsir-i Şaravî, 17, 10591.

[472] Ebu Hayyan el-Endulusi, *Bahru'l- Muhit,* 8, 22-23; Tefsir-i Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 2, 116.

[473] Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 359.

[474] *Millete Ebiküm İbrahim,* s. 32.

– "**İbrahim: Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı? Şöyle cevap verdiler: Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk.**"

1 – "İbrahim: Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı?

Hz. İbrahim (a.s) "Dua ettiğinizde sizi işitiyorlar mı?" diyerek ilk diyaloğunda "işitme" üzerinde durmuştur. Hz. İbrahim (a.s) diyalog sırasında nasıl bir uslubun yararlı olacağını çok iyi bilen bir kimseydi, zira cevab vermek işitmekle alakalıdır, işitmeyen nasıl cevap verebilir ki?

Beşar bin Burd'un dediği gibi:

Diriye seslenseydin, elbette işittirirdin, ama sen ölüye seslendin
Ateşe üfleseydin, elbette aydınlanırdın, ama sen küle üfledin

Hz. İbrahim (a.s) "Dua ettiğinizde işitiyorlar mı? derken ifadesinden başkasını kullanmadı. Bunu kasıtlı seçmişti. Çünkü dua sesli ve sessiz olabilirdi, ama onlara o putların sesli de sessiz de, gizlice de dua etseler asla onları işitmeyeceklerini anlatmak istedi. Hâlbuki gerçek olan ilah herhalukarda kulunu işitebilir.[475]

Belki biri "ayetin manası işaret ederek o putlardan bir şey isteme manasında olabilir" derse, şöyle cevap verilir: O putlar her durumda cevap vermekle sorumluyken, sen onun seni görmediği bir yerdeysen nasıl cevap verecek. İşitme, duyular arasında yüksek bir öneme ve konuma sahiptir. Kur'an bağlamı öncelik ve önem ile ilgilenir ve bazı istisnalar dışında her zaman söylemde işitmeyi öne çıkarır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.*"[476]

Aynı şekilde Cenab-ı Hakk, Kur'an'ın pek çok yerinde kendisini tarif ederken, işitmeye öncelik verir ve şöyle buyurur: "*O işiten, bilendir*", "*İşiten, görendir.*" Öncelik çoğu kez işitme sıfatındadır. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in dualarından biri şöyleydi: "*Allah'ım bedenime afiyet ver, kulağıma*

[475] *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 33.
[476] İsra Suresi, 36.

afiyet ver, gözüme afiyet ver, Senden başka hiçbir ilah yoktur."[477] Hz. Peygamber (s.a.v) yaptığı duasında işitmeyi görmeden üstün tutmuştur.

Onların sözde ilahları hakkında söylediklerimizde, Allah'ın dostu Hz. İbrahim'in (a.s.) diyalog sırasında odaklanma ve doğru kelime dağarcığını seçme konusundaki yeteneğini belirtmek gerekir.[478]

⁂

2 – Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?

Onlar biliyorlar ki, tanrıları kendilerine yararlanabilecekleri bir şey sunamaz. Kendisine bir şey sunmaya gücü yetmeyen, başkasına yardım etmeye nasıl güç yetirebilsin? Aynı şekilde onların ilahları başkalarına zarar vermekten de acizdir. Kur'an-ı Kerim bu tür insanları "delalette olanlar" şeklinde nitelendirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapık kim olabilir? (Oysa) onlar, bunların tapmalarından habersizdirler.*"[479]

Yine Hz. İbrahim (a.s) "zarar verebiliyorlar mı?" yerine "size fayda sağlarlar mı" ifadesini takdim etmekle sözlerini özenle ve ilahi bir lütuf ile seçmiştir. İnsan her şeyden önce fayda elde etmeyi ister. Bu insana ve duygularına has bir husustur. Ancak yasama ve insanların çıkarları konusunda, kötülükleri defetmek ve ondan kaçınmak birinci önceliktir. Bu nedenle kaide-i fıkhiyye şöyle der: Kötülüğü savmak, menfaati elde etmekten daha evlâdır, daha önce gelir. Çünkü kötülüğün galip gelmesi menfaate giden yolları tıkar. İmam Şatibi (rh.a) der ki: Şeriat ihtiyatlı olmak üzerine bina edilmiştir, metanetli olmak, kötülüğe giden yoldan sakınmaktır, bu onun temellerinden biridir.[480]

Hz. İbrahim (a.s)'ın "onlar size zarar verebilirler mi?" sözünde bu ilahların hiçbir mahlûka, hatta kâfirlere ve onların düşmanlarına dahi zarar veremeyeceğinin bir işaretidir. Hz. İbrahim'in (a.s) ne dediğini duyduklarında,

---

[477] Buhari, *Edebü'l-Müfred*, Thk: Muhammed Fuad Abdulbaki, el-Matbaatu's-Selefiyye ve Mektebüha, Kahire, H. 1370, Had. No: 701.

[478] *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 34.

[479] Ahkaf Suresi, 5.

[480] *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 34.

hayal kırıklığına uğradılar ve yenildiklerini anladılar. Acaba ne cevap verdiler? Eğer "evet" derlerse, onlara "şimdi ondan bir şey isteyin de görelim" deriz. Şayet "hayır" derlerse, mağlub olmuşlar demektir.[481]

Hz. İbrahim (a.s) onlara dedi ki: "*Allah'tan başka bir takım uydurma ilâhlar mı istiyorsunuz?*"[482] Bu bir inkâr sorusudur. Onlara ilahlarının ve davalarının yalan üzerine kurulu olduğunu hatırlatıyor. Bu, her zaman ve mekânda tanrılarına bağlı olanların durumudur. Sözde tanrılar bir yalan ve bir aldatmacadır. Sağır taşlar oldukları için, sahte tanrılar oldukları için sıradan insanlar arasındaki bir yanılsamadır. Ayrıca Allah'ın dostu Hz. İbrahim (a.s) onlara Allah'ın, âlemlerin Rabbi olduğunu hatırlattığına dair büyük bir delil sundu. Onlara şöyle dedi: "*O halde âlemlerin Rabbi hakkındaki görüşünüz nedir?*"

Hz. İbrahim (a.s) onların aldandıklarını, haktan uzak olduklarını ve "alemlerin Rabbi olan Allah'tan başkasına taptıklarını" hatırlatıyor. Tüm deliller, mantık ve tecrübeler, evren için tek bir İlah'ın varlığına işaret eder, O da Yüce Allah'tır. Bu âyette, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a kulluktan yüz çevirmenin, O'nun yarattıklarından birine ibadete yönelmenin, Allah'a güvenmemekten neşet ettiğine bir işaret vardır. Hem insanın tabiatını hareketе geçirmesi için Rabbini düşünmesi lâzım iken, güzel bir şekilde zikretmek gerekirken.. Allah Resûlü bir Hadis-i Kudsi'de şöyle buyurmaktadır: "Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: "*Ben kulumun beni zannettiği gibiyim.*"[483]

Bu, salihlerin uygulamasıydı. Allah Teâlâ'ya karşı güzel zan beslerlerdi. Allah'ı yüceltmek ve O'na iman etmek, bu dünyada ve ahirette kendilerini ve geleceklerini güvence altına almak üzere yaşarlardı. Hz. İbrahim'in (a.s) dininin temeli ve aslı da budur. Rabbinize olan iyi niyetiniz ve O'ndan ümidiniz ölçüsünde O'na güveniniz olur. Çünkü O bize yeter. O ne güzel vekildir. Bu nedenle bazıları tevekkülü Cenâb-ı Allah hakkında iyi bir zanda bulunmak şeklinde yorumlamıştır.[484]

---

[481] *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 34.

[482] Saffat Suresi, 86.

[483] Sahih-i Buhari, Had. No: 7405.

[484] İbn Kayyım el-Cevziyye, *Medaricüs-Salikin,* 2, 121.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, müminlere vefatından üç gün önce rableri olan Allah'a karşı, geçici olarak değil kesin bir şekilde güzel bir zanna sahip olmalarını emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "*Hiçbiriniz Allah hakkında iyi zannetmedikçe ölmesin.*"[485]

Kadî İyaz (rh.a) şöyle demiştir: "Ben kulumun beni zannettiği gibiyim" demesi: Benden mağfiret dilerse onun için mağfiret olur, bana yönelirse onu kabul ederim, dua ederse icabet ederim, bana sığınırsa ona yeterim, şeklinde açıklanmıştır. Çünkü bu nitelikler, kul Allah hakkında iyi düşünmedikçe ve kuvvetli bir kesinliğe sahip olmadıkça kulda meydana gelmez. Kulun kendi içinde olup bitenlerden sakındırma manasına da ihtimali vardır. Tıpkı Allah'ın: "*İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir*" kavl-i şerifi ile "*Bilin ki Allah, gönlünüzdekileri bilir. Bu sebeple Allah'tan sakının*" kavl-i şerifi gibi.[486]

Hattabî "*Hiçbiriniz Allah hakkında iyi zanda bulunmadıkça ölmesin*" hadisi hakkında şöyle demiştir: Yani amellerinde iyi zanda bulunmadıkça ölmesin demektir. Kimin ameli güzelse zannı da güzel olur, kimin de ameli kötüyse zannı da kötü olur.[487]

Ancak Hz. İbrahim'in (a.s) kavmi cevap vermeli veya yenilgilerini ilan etmeliler. Görünüşe göre uygun olmadığını düşündükleri bir cevap bulup Hz. İbrahim'e (a.s) şöyle cevap verdiler: Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk.[488]

⁂

3 – "Şöyle cevap verdiler: Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk."

Alûsî der ki: Onlar, putların işitmediklerini, fayda ve zarar vermediklerini inkâr edemeyerek taklitten başka bir dayanaklarının olmadığını göstermek zorunda kaldılar. Sanki şöyle dediler: Evet, onlar bizi duymuyor, bize

---

485 Sahih-i Müslim, Had. No: 81.

486 Bakara Suresi, 235.

487 Kadı İyad, *Şerhu Sahih'l-Müslim*, Daru'l-Vefa, Mısır, 1. Baskı, H.1419, M. 1998, 8, 172.

488 *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 36.

fayda sağlamıyor ve bize zarar veremiyorlar ama biz atalarımızı bizim yaptığımızı yaparken bulduk ve onlara uyduk.[489]

Demek ki onlar, ilahlarının işitmediğini, fayda ve zarar vermediğini kabul ettiler, sonra da imanlarının hakikatini, düşünmeden, anlamadan, atalarını takip ederek, körü körüne onlara tâbi olduklarını itiraf ettiler.

Razi şöyle demiştir: Bu, taklidin kötü bir iş olduğunun ve delille hareket etmenin gerekliliğine en kuvvetli delillerdendir. Çünkü eğer bu meseleyi kabul edersek taklit işini övmüş istidlalde bulunmayı kötülemiş oluruz. Bu bakımdan da Allah Teâlâ'nın kötülediği kâfirlerin yolunu övmüş oluruz. Hz. İbrahim şu sözleriyle onlara cevap verdi: "*İbrahim dedi ki: İyi ama, neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü? ‹'İster siz, ister eski ataları-nız'*"[490]Hz. İbrahim batılın ister yeni ister eski olsun batıl batıldır demeyi kasdetmiştir.[491]

Dünyada ve ahirette helak olanlardan nicesi, düşünmeden, tefekkür etmeden, şuursuz ve anlayışsız bir halde baba ve dedelerinin dinine bağlanırlar. Bu, Hz. İbrahim'in (a.s) dininin bizzat reddettiği bağnazlıktır. Resûlullah sallallahu aleyhi vesellem, "*Yaratan'a isyan olacak yerde mahlûkata itaat edilmez*" buyurarak, Yaradan'a isyanda mahlûkata itaatten sakındırmıştır.[492]

İşte tam da bu kesişim noktasında sıra Hz. İbrahim'e (a.s) geldi. Onlar Hz. İbrahim'in (a.s) tartışmayı uzatmasını bekliyorlardı. Ancak O her seferinde kararlı duruşuyla onları şaşırtıyordu. Onlar, atalarına tabi olmaya devam etmede kararlı olmaları ve ısrar etmelerine rağmen, O (a.s), konumu itibariyle sağlam ve güçlüydü. Çünkü O haklıydı ve hak yol takip edilmeye daha layıktı ve hak sahibinin konuşmaya hakkı vardır.[493]

⁂

[489] Alusî, *Ruhu'l-Meani fî Tefsiri-l Kur'ani'l- Azim ve Seb'il-Mesani*, 19, 94.

[490] Şuara Suresi, 75-76.

[491] Tefsir-i Razi, 24, 143.

[492] Taberani, *Mu'cemu'l-Kebir*, , Tahkik: Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi, Mektebetü Kahire, 2. Baskı, Had. No: 381.

[493] *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 38.

– "**İbrahim dedi ki: İyi ama neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü? ''İster siz, ister eski atalarınız'' İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur).**"

Hz. İbrahim'in (a.s) cevabı, son derece güzellik, ihtişam ve mükemmellik içeren bir dizi kelime ile temsil edildi. Hz. İbrahim (a.s) onların ve atalarının taptığı şeylere düşmanlık ve savaş ilan etti ve "atalarınız" kelimesini kullandı. Böylece akılları sadece bir üst soy babalarına çevrilmesin, bunun yerine "atalarınız", yani konunun tarihte uzandıkları yere kadar olan bütün geçmişini kapsasın. Hz. İbrahim (a.s) demişti ki: "Onlar benim düşmanımdır." Bu, Allah'tan başka bir tanrıyı tamamen reddettiğinin delilidir. Yani; Benim ibadet ettiğim, yalnız âlemlerin Rabbi Allah'tır ve O'ndan başka ibadete layık olan yoktur. Başka bir yerde Hz. İbrahim (a.s) onlara "*Doğrusu, siz de, babalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz, dedi.*"[494]

Hz. İbrahim (a.s) onlara açık bir sapıklık içinde olduklarını bildirmeyi seçti. Çünkü anlatım açısından daha güzel ve onların sefil gerçekliğini ve sefil durumunu çok daha iyi ifade ediyor. Dalâlet hidâyetin zıddıdır ve dalâlet ziyandır, şaşkınlık ve haktan sapmadır. Böylece Hz. İbrahim Halilullah (a.s.), onlara hidayet üzere olmadıklarını, haktan uzak olduklarını, yanlışın tuzağına düşmüş, şaşkın, asi ve kontrolsüz; dini, ahlaki ve hatta geleneksel kontroller tarafından zabtedilmeyen kimseler olduklarını söylemek istedi.[495]

Hz. İbrahim Halilullah (a.s), onlara ilahlığın Allah'a ait olduğunu kanıtladığı zaman, diyalog bağlamında hiçbir anlamı olmayan garip bir soru sordular. Bu soruları, ikiyüzlülük ve zaman kaybından başka bir şey değildi. Ehl-i hak ile cebelleşenlerin hali hep böyledir! Onlar şöyle dediler: "*Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin?*"[496]

Sonra Hz. İbrahim (a.s), son sorularına cevap vermeden önce onlara alemlerin Rabbini tanıtmaya başladı. Yüce mesajların, özgün ilkelerin ve büyük değerlerin sahipleri saçma sapan şeyleri dikkate almaz ve iltifat

[494] Enbiya Suresi, 54; *Millete Ebiküm İbrahim,* s. 38.
[495] *Millete Ebiküm İbrahim,* s. 38.
[496] Enbiya Suresi, 55.

etmezler! Onlar hangi zırvadan bahsediyorlardı!? Hz. İbrahim onlara tüm esasların temeli olan ve Cenab-ı Hakk'ın insanı ve insan dışı varlıkları onun için yarattığı tevhidden bahsediyordu. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Senden önce hiçbir Rasûl göndermedik ki ona: "Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım.*"[497]

Hz. İbrahim (a.s) dedi ki: "*Hayır, dedi, sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim.*"[498] Bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın Allah'ın evrendeki tasarrufu hakkındaki şahadetidir ki, Cenab-ı Hak, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin yaratıcısı ve insanın da yaratıcısıdır. Böylece gökleri ve yeri yarattı ve insanı da yarattı. Ne taştan putlardan bir put, ne de zalim, kibirli bir kral, ilahlık iddiasında bulunamaz.[499]

Hz. İbrahim (a.s) bu güzel ayetlerde putlara, onlara tapanlara ve onların bozuk inançlarına meydan okudu. Allah yolunda kınayanın kınamasından korkmadı. Belki de bu meydan okuma, kavminin fanatizm ve başkalarını körü körüne taklit etmekle yozlaşmış donuk zihinlerini uyandırır.[500]

Allah Teâlâ âlemlerin Rabbidir. Zatıyla kaimdir, her şey O'nun iradesiyle olur, hayır olsun şer olsun her canlı üzerinde tasarruf sahibidir. Saltanatını yönetmekte eşsizdir. "*Göklerde ve yerde bulunan herkes, O'ndan ister. O, her an yaratma halindedir.*"[501]

İşte bu şekilde, babası ve milleti taptıklarına tapmaya devam ettikleri halde, inancıyla onlardan ayrılmasına, onların ilahlarına ve inançlarına karşı olmasına rağmen, hem kendisinin hem de milletinin eski ataları olmalarına rağmen, düşmanlığını açıkça ilan etmekten çekinmemiştir!

Kur'an böylelikle mü'minlere de öğretiyordu ki, inanç konusunda ne millete ne de babaya hoş görünmek yoktur. En başta gelen bağ, inanç

---

497 Enbiya Suresi, 25.

498 Enbiya Suresi, 56.

499 Said eş-Şibli, *Derebü İbrahim (a.s)*, s. 130.

500 İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 45.

501 Rahman Suresi, 29.

bağıdır. En başta gelen değer iman değeridir. Bunların dışında kalan bütün bağlar ona bağlıdır. Onlar neredeyse bunlar da oradadır.

Hz. İbrahim alemlerin Rabbini onların ve önceki atalarının taptıkları tanrılardan hariç tutmuştu: "*O putlar benim düşmanlarımdırlar. Benim tek dostum alemlerin Rabb'i olan Allah'tır.*" Zira milletin inancı bozulup değişmeden önce, eski atalarından Allah'a tapanlar da olabilirdi. Ayrıca onlardan Allah'a taptığı halde onunla birlikte başka sahte ilahlara da tapanlar olabilirdi. Bu durumda Hz. İbrahim'in alemlerin Rabbini hariç tutması ihtiyatlı oluşundan ve sözünü bilinçli ve dikkatli kullanmasından kaynaklanmış olur. Zaten Hz. İbrahim (a.s) gibi bir zata, inançtan ve inanç sisteminin en hassas konusu olan ilahtan söz ederken böyle dikkatli bir ifade kullanması yakışırdı.

Sonra Hz. İbrahim (a.s) Rabb'ini, yani alemlerin Rabb'ini tanıtıyor. Her yerde ve her zaman onunla bir bağı bulunduğunu ifade ediyor. Böylece biz de onda sağlam bir yakınlığı, huzur veren bir bağı, her ihtiyaç ve amacın gerçekleşmesinin Allah'ın elinde olduğu bilincinin hakim olduğunu görüyoruz.[502]

⁂

– "**Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur. Beni yediren, içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur. Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur.**"[503]

Hz. İbrahim'in Rabbini tanıtması ve O'nunla olan bağının tasvirinde geniş bilgi vermesi onun, bütün bir varlığıyla Rabb'i ile beraber yaşadığını göstermektedir. Güven içinde onun hakkında bilgi edindiğini, sevgi dolu olarak O'na yöneldiğini, görüyormuş gibi tanıttığını, kalbi, vicdanı ve bütün organları ile Rabb'inin kendisine verdiği nimetlerin ve üstünlüklerin etkisini hissettiğini ortaya koymaktadır.

Hz. İbrahim'in sözü Kur'an'da aktarılırken kullanılan o güzel nağme bu

---

[502] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân*, 5, 2602.

[503] Şuara Suresi, 78-82.

havanın yayılmasına, bu çağrışımın yapılmasına; engin, yumuşak, tatlı, güzel etkinin her tarafı kuşatmasına yardım etmektedir.[504]

"*Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur. Beni yediren, içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur. Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur.*" Bu ayetler kısalığına rağmen yaratılış, hayat ve hidayetten başlayarak, yeme-içme, sağlık ve hastalıktan geçen ve ölümle biten, sonra dirilişe ve günahların bağışlanmasını ummaya varıncaya kadar hayatın tüm evrelerini bir arada anlatmaktadır.[505]

⁂

1 – "Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur.

Yaratan, hidayet veren, rızık veren, şifa veren, dirilten ve öldüren ve kıyamet günü bağışlayacak olan tek zat yalnızca Allah'tır. Hayatında bunlardan daha önemli şeyler var mı? Yaratılmaktan, hidayete ermekten, rızıklandırılmaktan, şifa bulmaktan, yaşayıp ölmekten ve günahlarının bağışlanmasından daha mühim bir şey var mı? Cenâb-ı Hakk'ın hayatınızdaki bu önemli fiilleri tek başına yaptığına olan inancımız tam ise o halde sadece O'na itaat ve ibadet etmeniz, sevgi beslememiz daha uygun olur.[506]

Mesela "falan yemek hazırladı" dediğinde, bu söz bir başkasının da yemeği hazırlamış olmasını anlamaya mani değildir. Ama "yemeği hazırlayan falandır" dediğinde, işte o zaman ondan başkasının yemeği hazırladığını düşünmek mümkün değildir. Çünkü ikinci ifade biçimi bir tahsis ve hasr biçimidir. İşte Hz. İbrahim (a.s) da hasr ifade edecek bir biçimde "O beni yarattı" demektedir. Çünkü O'ndan (c.c) başka insanı yarattığını iddia eden hiç kimse yoktur. Mesela Firavun gibi azgın ve asiler insanları yarattıklarını değil, onları doğru yola ilettiklerini öne sürerler. Hiç kimse yaratıcılık iddiasında bulunamamıştır. Çünkü bunun Allah işi olduğu kesindir.

Allah, her şeyi bilen yaratıcıdır. Bu evren O'nun eseridir ve bu Kur'an

---

[504] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 5, 2603.

[505] Muhammed Lütfi Cum'a, *Nazaratün Asriyyetin fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Alemü'l-Kütüb, Kahire, 1. Baskı, 1991, s. 323.

[506] Tefsîr-i Nablusi, 8, 366.

O'nun sözleridir. O'nun sözleri yaratmasına uygundur. Sen karmaşık bir makine gibisin. Dünyanın hiçbir yerinde üreticin dışında seni çalıştırma ve bakım talimatlarını vermeye yetkili bir tek yetkili yoktur. Bu makine için bu talimatlar üreticisi tarafından yayınlanmıştır.

Şayet, insan yapımı bir öğreti veya büyük bir filozofun kitabını ya da insan yapımı bir teori okusan, bunların hepsinin yanlış olduğunu görürsün. Seni yaratan, sana yol gösteren tek olduğu için, yaradan'ın varlığını inkar eden her tür düşünce bir vesvesedir. Derler ki: İnsanın aslı maymundur. Bu bir sapıklıktır. Maddenin insan hayatında her şey olduğunu söylerler; bu da bir şaşırmışlıktır. Derler ki: Cinsi münasebet, bir insanın hayatındaki her şeydir. Bu da apaçık bir sapıklıktır. İnsan hayatının tek gerçeği zevktir sözleri ise tam bir aldatmacadır.

Psikoloji üzerine bir kitapta şöyle geçer: Genç bir erkek genç bir kızla bir birliktelik kurduğunda, duyguları incelir ve yükselir, konuşması güzelleşir. Elbette haram olan bir birlikteliğin ne evlilikle ne de sahih bir nikâh ile hiçbir ilgisi yoktur. Bilakis bu tarz bir hayat şehvetleri hak yoldan değil batıl yoldan, helal ile değil haram ile tatmin etmektir. Bunların tamamı sapıklıktır. Çünkü bunlar, Kur'an-ı Kerim'in öğretilerine aykırıdır. Eğer bir kitap Kur'an'dan deliller getiriyorsa doğrudur. Ama bir kitap birazcık şarabın kalbi tazelediğini iddia eden bilimsel bir araştırmayla gelen bir kitapsa bu safsatadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'e aykırıdır. Ayrıca onların "Şarap vücudu ısıtır, bu yüzden kışın gereklidir" gibi sözleri de hezeyandır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'e aykırıdır. Zira çoğu sarhoş eden bir içeceğin bir avuç kadarı dahi haramdır.[507]

Hidayet veren yegâne zat yüce yaratıcıdır. O'nun şanı yücedir, hidayet ve onun hidayet vesileleri önünden ve arkasından batıl gelmeyen yüce kitabında yer alır. Bu "*Beni yaratan…*" sözü, insanların dilinde dönen geleneksel "beni kim yarattı?" sorusunun tatmin edici ve yeterli cevabıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka tanrı yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin,*

[507] Tefsîr-i Nablusi, 8, 368.

O her şeye vekildir (güvenilip dayanılacak tek varlık O'dur."[508] Sonra Hz. İbrahim (a.s), "*bana doğru yolu gösterendir*" diyerek, yaratılıştan sonra hidayeti zikretti. Yedirmeyi ve içirmeyi zikretmedi. Çünkü insan, yeme ve içme ihtiyacından daha çok hidâyete muhtaç olduğundan, iman hidayeti olmadan Rabbi'yle bağlantısı olduğunu iddia etmesi serap ve zırvadan başka bir şey değildir. Mahlûkat, tabiatı gereği, işlerini yoluna koymak için hidayete muhtaçtır. Burada kastedilen, öncelikle umumi olan iman hidayetidir. Bu ibadet edilmeye lâyık bir Allah'ın var olduğunu bildiren fıtrat hidayetidir.[509]

Hz. İbrahim'in (a.s) hidayet yolundaki başarısının rehberliği, Rabbinin kullarından dilediğine verdiği ilahi bir hediyedir ve bu seçimde hiçbir mahlûkun payı yoktur, yaratıcının tercihidir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "*Resulüm! Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir.*"[510] Kur'an bağlamı bu ayette son derece açıktır. Çünkü Allah yaratılmışların en sevgilisi ve en hayırlısı Hz. Muhammed'e (s.a.v) şöyle hitap ediyor: "*Resulüm! Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir.*" İnsanları hidayete erdirmek, bizim sevgimiz ya da onlara yakınlığımızla ilgili değildir. Yüce Allah'ın iradesiyledir bu. Bu Hz. İbrahim'in (a.s) dinine iman eden her insan için gerekli bir inançtır.[511]

Hidayet türleri arasında maişet yoluna iletme/hidayet etme vardır. Zira Allah, mahlûkatı çeşitli maişet yollarına iletir. Allah onları yeme-içme, avlanma, üreme, türlerin korunması, nefsi müdafaa ve bu mahiyette olan her şeye hidâyet eder. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*O da: Bizim Rabbimiz, her şeye hılkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir, dedi.*"[512] Bu ayet-i kerimede hidayet fiil-i muzari /şimdiki zaman kalıbıyla geldi, çünkü hidayet her zaman tekrarlanıp yenilenmekte. Allah

---

[508] En'am Suresi, 102.

[509] *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 42.

[510] Kasas Suresi, 56.

[511] *Millete Ebîküm İbrahim*, S.42

[512] Taha Suresi, 50.

Teâlâ kulunu her an, rehberlik vasıtasıyla dinin ve bu dünyanın maslahatlarına hidayet eder. Yarattığı her şeyi, kendisi için yarattığı şey ne ise ona doğru hidayete erdirir. Yaratılışın başlangıcından ömrünün sonuna kadar sürekli, tedrici bir hidayet hep vardır.[513]

Cenâb-ı Hakk'ın "*Beni yaratan, hidayete erdiren*" kavl-i şerifi, Allah'ın tekliğini mahlûkatla, tekliğini hidâyet ile ilişkilendirmiştir ve bu, aklın ve hikmetin özüdür. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*O, yaratıp şekil vermiştir. O, her şeyi ölçüyle yapıp doğru yolu göstermiştir.*"[514]

Allah Teâlâ hidayetin kaynağını beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: "*Dedik ki: Hepiniz cennetten inin! Eğer benden size bir hidayet gelir de her kim hidayetime tâbi olursa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler. İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir, onlar orada ebedî kalırlar.*"[515] O halde yüceler yücesi Allah Teâlâ, yaratılışın kaynağı olduğu gibi, hidayetin kaynağının da ta kendisi olduğu konusunda uyarmış ve O'nun hidayetine uyan kimsenin kendisine korku ve keder gelmeyeceğini vurgulamıştır. Kim de ona uymazsa varacağı yer cehennemdir, o ne kötü bir barınaktır.[516]

Yaratma ve hidayet kanunu, yaratan, hidayete erdiren Allah Teâlâ tarafından konmuştur. Hayatın kaynağında, varlığın yaratılış sırrında var olan Cenâb-ı Hakk'ın hidayeti olmasaydı, gördüğümüz mükemmelliğe hiçbir şey ulaşamazdı. Ağaç meyvesini vermezdi, kâinat, içinde barındırdığı her şeyle birlikte, yaratıcının, rehberin, her şeye gücü yeten'in kudretinin açık işaretleri ile geldi. Yaratılanları kendileri için sevdiklerinden ve kemale erdikleri şeylerden başkasına hidâyet etmeyen ve varlıklarını hayatlarında faydalı kılan Allah'ın hidayetidir. Bu hidayet kuşlarla, uzayda bir yörüngede dönen yıldızlarla, denizlerde yüzen balinayla beraberdir, atomu bir arada tutan, O'nun izni ve hidayeti'dir.

---

[513] Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 364.

[514] A'la Suresi, 2-3; Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 359.

[515] Bakara Suresi, 38-39.

[516] Said eş-Şibli, *Derebü İbrahim (a.s), s.* 133.

İnsan, kâinata ve düzenine ne kadar bakarsa baksın, Allah'ın hidayetinden başka bir şey bulamayacaktır. O'nun sancakları yayılmıştır, her mahlûku kendisine faydalı olana hidâyet eder. Kâinatın bu büyük ayeti, gördüğümüz yaratılışın zaruret olarak hidayet edici olduğunu ve O'nun hidayetinin, ancak bir mucize olarak nitelendirilebilecek şekilde en hikmetli hidayet olduğunu tasdik etmekte birleşir. Evrenin dış görünüşünde ve gizli kıvrımlarında var olan ve verilen ilahî rehberliğe dair gördüğümüz her şeye rağmen, dünyanın varlığında, yaşamın ortaya çıkışında, evrenin geilişiminde, rasyonel ve bilinçli bir varlık için yaşamın üretilmesinde tesadüften bahseden insanlar var.

İşte böyle bir körlük, şayet konuşsaydı hayvanların bile söylemeye utanacağı yalanlar üretmeye devam ediyor. Âlimlerden olduğunu iddia eden aklı başında bir insandan bahsetmiyorum bile.

Yaratma ile hidayet arasındaki fark, insan ile şeytan için geçerlidir. Şeytan isyan etti ve sonra şer yolunda yürüdü ve şerde önder oldu. Cenab-ı Hak ise birtakım hikmetlere binaen ona kıyamet gününe kadar mühlet verdi. İnsan ise, Allah'ın hidayetine tâbi olan müstesna, o da aldatılmıştır ve hala da aldatılmaktadır.[517]

Hz. İbrahim (a.s), hidayeti olmayan insanın, döllenmemiş bir yumurtaya benzediğini, çok geçmeden ölüp yok olacağını ve yaratılış hareketinin, ancak yaratılışın itici hareketi olan hidayet hareketi ile arzu edilen amaç ve hedeflere doğru gidebileceğini biliyordu. O, Aziz ve Celil olan Yaradan'dan başka hidayet rehberi olmadığını biliyordu. Bütün bunları şu ayette özetledi: "*Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur.*" Böylece Cenab-ı Hakk'ın insana bahşettiği en önemli iki nimeti ispatlamış oldu: Yaratılış nimeti ve hidayet nimeti. Bu iki nimet birbirini destekler niteliktedir. Biri olmadan diğeri anlamsızdır. Bunlardan biri olan yaratma nimeti hidâyet nimetiyle birleştirilmediği takdirde kâfirler, müşrikler ve münafıklar için azap olur. Cenab-ı Hakk'ın kendilerine hidayet etme hakkını inkâr ettiler, böylece şeytanlar onları saptırmış, heva ve heveslerine tapmışlar ve bunun sonucunda da varlığın tanık olduğu en büyük küfür hareketine girişmeleri

[517] Said eş-Şibli, *Derebü İbrahim (a.s)*, s. 135.

için onları putların mabedine sokmuşlardır.[518] Âlemlerin Rabbi olan Allah, yaratan ve yol gösterendir. Hz. İbrahim'in (a.s) büyük ilahını tarif etmeye yönelik yaptığı ilk tanımı budur.

⁂

Yüce Allah'ın "el-Halık / Yaratan" İsm-i Şerifi

el-Halık ism-i şerifi müfred kalıpla Kur'an-ı Kerim'de 8 kere geçer. Örneğin şu ayet-i kerimeler gibi:

"*O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nun'dur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"[519]

"*Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Allah'tan başka size göklerden ve yerden rızık veren bir yaratıcı var mı? O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde nasıl oluyor da haktan döndürülüyorsunuz?*"[520]

"*Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir*"[521] kavl-i şerifi gibi.

İsm-i tafdil kalıbıyla 2 kere geçer. Örneğin şu ayet-i kerimeler gibi:

"*Sonra bu az suyu "alaka/ aşılanmış yumurta" hâline getirdik. Alakayı da "mudga/ bir çiğnem et" yaptık. Bu "mudga"yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!*"[522]

"*Siz Ba'le tapıp da yaratıcıların en güzeli (olan Allah'ı) mı bırakıyorsunuz?*"[523]

---

[518] Said eş-Şibli, *Derebu İbrahim aleyhis-selam*, s.135.
[519] Haşr Suresi, 24.
[520] Fatır Suresi, 3.
[521] Zümer Suresi, 62.
[522] Müminûn Suresi, 14.
[523] Saffat Suresi, 125.

Bir kere cemi kalıbıyla geçer. Şu kavl-i şerif gibi: "**Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?**"[524] el-Halık ismi Allah'ın herkes tarafından kabul edilen ismi ve sıfatıdır. Bilinen şeyler arasında Allah'ın yaratıcı oluşu kadar besbelli olan başka bir şey yoktur.

⁂

Yüce Allah'ın "el-Hadî / Hidayet Veren" İsm-i Şerifi

el-Hadî ism-i şerifi Kur'an-ı Kerim'de 2 kere geçer. Örneğin şu ayet-i kerimeler gibi:

"*Biz, işte böyle, her peygamber için suçlulardan bir düşman yarattık. Yol gösterici ve yardım edici olarak Rabbin yeter.*"[525]

"*Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar onun, Rabbinden gelen hak olduğunu bilsinler, böylece ona iman etsinler ve sonuçta da kalpleri ona saygı duysun diye Allah böyle yapar. Hiç şüphe yok ki Allah, iman edenleri doğru yola iletir.*"[526]

el-Hadi kullarından dilediğine hidayetiyle hidayet eden, onları tevhidinin nuruyla müşerref kılandır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Allah (kullarını) selam/esenlik yurduna çağırır ve dilediği kimseyi de doğru yola iletir.*"[527] Ayet-i kerimedeki "Selam yurdu"ndan maksat, cennettir. Çünkü cennette olanlar hep esenlik içindedirler. Tüm canlıları kendilerine faydalı olan şeyleri elde etmeye hidayet eden, onlara rızık yollarını ilham eden ve zararlı şeylerden nasıl korunacaklarını bildiren O'dur. Nitekim ayet-i kerimede şöyle geçmektedir: "*Rabbimiz, her şeye hilkatini (yaratılış özelliklerini) veren, sonra onlara yol gösterendir*"[528]

İbn Kayyim el-Cevziyye 4 kısım hidayet olduğunu beyan etmiştir.

---

[524] Vakıa Suresi, 59.
[525] Furkan Suresi, 31.
[526] Hac Suresi, 54.
[527] Yunus Suresi, 25.
[528] Taha Suresi, 50.

Birinci Kısım:

Cenâb-ı Hakk'ın "*O da: Bizim Rabbimiz, her şeye hılkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir, dedi*"[529] kavl-i şerifinde zikredilen ve mahlûkatın ortak olduğu genel hidayet. Yani, O, her şeye benzeri olmayan suretini verdi, her bir uzva şeklini ve şemalini ve var olan her şeye kendi has yaratılışın özelliğini verdi, sonra onu kendisi için yarattığı fiilleri yapmaya hidayet etti.

Bu hidayet çeşidi, kendisine fayda sağlayanı getirmek, kendisine zarar vereni defetmek üzere kendi iradesiyle hareket eden hayvanın hidayetidir.. Yaratılış amacına hizmet eden cansız varlıkların hidayetidir. Çünkü onların da kendisine lâyık bir hidayeti vardır. Her hayvanın cinsi ve suretleri farklı olsa da her hayvanın kendisine lâyık bir hidayeti, her uzvun da buna lâyık bir hidâyeti vardır. Bu yüzden iki ayak yürümeye, eller kuvvet ve harekete, dil konuşma hidâyetine ermiştir. Dinlemek için kulak, görünen şeyleri keşfetmek için göz ve yaratılan herşey kendi yaratılış amacına doğru hareket eder. Var edenlerin, yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir.

Arının da hidâyeti, dağlardan, ağaçlardan ve binalardan yuvalar edinmek, yuvalarına sığınmak, onları itaate hidâyet etmek, ona tabi olmak, onlarla birlikte gittiği her yerde ona tabi olmak, sonra onları, iyi yapılmış, harika inşa edilmiş binalarına, yuvalarına hidâyet etmektir. Kim onun dünyada her yere yayılmış olan hidayetinin ve rehberliğinin bir kısmını düşünürse, şehadet eder ki, kendisinden başka ilah olmayan, gaybı ve şahit olunanı bilen, güçlü ve hikmet sahibi bir Allahtır.[530]

İkinci Kısım:

İyilik ve kötülük, kurtuluş ve helak yollarının bildirilmesi, gösterilmesi ve tanımlanması hidayetidir. Bu hidayet, bir zaruret değil, bir sebep ve bir şart olduğundan, tam bir hidayete ihtiyaç duymaz. Allah Teâlâ şöyle

---

[529] Taha Suresi, 50.

[530] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedaiu'l-Fevaid,* Daru'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut, Lübnan, 2, 36.

buyurmaktadır: "*Semûd'a gelince onlara doğru yolu gösterdik, ama onlar körlüğü doğru yola tercih ettiler. Böylece yapmakta oldukları kötülükler yüzünden alçaltıcı azabın yıldırımı onları çarptı.*"[531] Yani, onları doğru yola ilettik, onlara açıkladık ve onları küçük düşürdük, fakat onlar hidayete ermediler. Şu ayet de aynı kabildendir: "*Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin.*"[532]

Üçüncü Kısım:

Bu başarı ve ilham hidayetidir ki, doğru dine bağlı olmayı gerektiren hidayettir. "*O, dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete erdirir*"[533] ayetinde zikredilmiştir. "*Sen Sevdiğini hidayete erdirmezsin*"[534] ayet-i kerimesinde hidayetin Hz. Peygamber'den (s.a.v) gelmesini reddederken şu ayet-i kerime ile de davet ve tebliğ yönüyle hidayet edebileceğini ispat etti: "*Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin.*"[535]

Dördüncü Kısım:

Bu hidayetin maksadı, cennete ve cehenneme hidayet etmektir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan (saraylara) erdirir.*"[536] Cennetlikler şöyle dedi: "*Ve onlar derler ki:* "*Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamdolsun!*"[537] Allah Teâlâ cehennem ehlinden şöyle haber vermektedir: "*Allah, meleklerine emreder: Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve tapmış olduklarını toplayın. Allah'tan başka. Onlara cehennemin yolunu gösterin.*"[538]

---

[531] Fussilet Suresi, 17.
[532] Şura Suresi, 52.bnü Kayyım el-Cevziyye, *Bedaiu'l-Fevaid,* 2, 37.
[533] Fatır Suresi, 8.
[534] Kasas Suresi, 56.
[535] Şura Suresi, 52.
[536] Yunus Suresi, 9.
[537] Araf Suresi, 43.
[538] Saffat Suresi, 22-23.

Hidayet, Cenab-ı Hakk'ın kuluna bahşettiği en büyük nimettir. Çünkü ondan başka her nimet gelip geçicidir. Kişi sahip olduğu hidayet ölçüsünde, bu dünyada mutluluk, güzel bir hayat ve huzur, ahirette başarı ve makamı olacaktır.

Peygamberler insanların iman ve hidayet bakımından en mükemmel olanlarıdır. Onlar Cenab-ı Hakk'tan kendilerine hidayet etmesini isterlerdi. Yusuf (a.s) şöyle diyor: "*Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı Müslüman olarak al ve beni iyilere kat!*"[539] Süleyman (a.s) şöyle dedi: "*Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki:* "*Ey Rabbim! Beni; bana ve ana babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!*""[540]

Peygamberlerin sonuncusu (s.a.v) dualarında Yüce Rabbinden hidayet isterdi. Geceleyin kalktığında şöyle dua ederdi: "*Ey Cebrailin, Mikailin, İsrafilin Rabbi! Gökleri ve yeri yaratan, gaybı ve görüleni bilen Allah'ım! Kullarının ihtilâfa düştükleri şeylerde aralarında sen hükmedersin, hakkında ihtilafa düştükleri şeylerde doğru ve hakikate beni ilet, zira sen izninle dilediğini hidayete erdirirsin ve* "*Allah'ım senden hidayet, güven, iffet ve zenginlik istiyorum*"[541] derdi.

Bu ümmet namazlarının her rekâtında hidayet istemekle emrolundu: "*Bize doğru yolu göster. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil!*"[542] Resûlullah'ın torunu Hz. Hasan b. Ali (r.a) şöyle demiştir: "Allah Resûlü (s.a.v) vitirde okumam için bana şu duayı öğretti: "*Allah'ım, hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidayete erdir. Sıhhat ve afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver.*"[543]

---

[539] Yusuf Suresi, 101.

[540] Neml Suresi, 19.

[541] Sahih-i Müslim, Had. No: 770.

[542] Fatiha Suresi, 6-7.

[543] Sünen-i Ebi Davud, Had. No: 1325.

Yine dualarından biri de şuydu: İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre, Allah Resûlü (s.a.v) şöyle derdi: "*Allah'ım! Sana teslim oldum, sana inandım, sana tevekkül ettim ve sana yöneldim. Senin yardımınla mücadele (gücü elde) ettim. Allah'ım! Beni saptırmaman için senin yüceliğine sığınıyorum. Zira senden başka ilâh yoktur. Sen ölmeyecek olan dirisin, cinler ve insanlar ise ölümlüdürler.*"[544] Bu dualar, dalaletten korunmuş olan Resulullah (s.a.v) dualarıydı. Peki, şüphe ve şehvet fitnesine düşmüş olan bizlere ne oluyorda hidayet istemeyelim. Kuşkusuz yeme ve içmeden daha çok hidayete muhtacız.[545]

Beni bilmediğim halde kendi bildiği gibi yaratan O'dur. O benim ne olduğumu, nasıl oluştuğumu, görevlerimi, duygularımı, şimdiki halimi ve geleceğimi daha iyi bilir. "**O beni doğru yola iletendir.**" Gireceğim yolu o gösterir, yaşayacağım yaşam tarzını o belirler. Sanki Hz. İbrahim (a.s) yaratan ve şekil veren kudret sahibinin elinde her şekle girebilen gevşek bir hamur olduğunu, kendisine dilediği şekli dilediği biçimi verebileceğini hissediyor. Bu ise, gönül huzuru ile rahatlıkla, güvenle ve sarsılmaz bir imanla kayıtsız-şartsız teslim olmak demektir.[546]

⁂

2 – "Beni yediren, içiren O'dur."

Onun, kullarını yedirmesi, yiyeceğin ve içeceğin sebebi olması, Allah'ın yüce tecellilerinden bir başka nimettir. Çünkü insanın yemeği ya lezzetli bir et veya taze balıktır. Ya ekmek ya da bir mahsulün meyvesidir ve bunların hepsi Allah'tandır. Tohumu çıkaran, ağaçlara meyve veren, balıkların yaşadığı nehirleri ve denizleri yaratan ve yağmuru yağdıran O'dur. Böylece ondan insanlar ve hayvanlar içerler. İşte böyle art arda sebepleri bir araya getirerek yediren ve içiren, rızık veren hep O'dur.[547]

Bu ayet-i kerimede Hz. İbrahim (a.s), Yüce Allah'ın yiyecek ve içeceğin kaynağı olduğunu ve onları kullarına ihsan edenin O olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu tartışılmaz bir gerçektir. Ancak birçok insan Cenab-ı Hakk'ı

---

544 Sahih-i Müslim, Had. No: 2717.

545 Abdulaziz Nasir el-Celil, *Ve Lillahi'l-Esma'ü'l-Hüsna,* s. 524.

546 Seyyid Kutub, *Fi Zilali-l Kur'an,* 5, 5603.

547 İmam Muhammed Ebu Zehra, *Zehratüt-Tefasir,* (10, 5367)

bir nimet verici olarak görmez, aksine diğer mahlûklara ve lütuf ile hiçbir ilgisi olmayan diğer varlıklara "nimet veren" sıfatını atfederler. Hz. İbrahim, yalnız Allah'a şükretmesi ve nimetleri verenin Allah Teâlâ olduğunu tanımasıyla kavmi arasında temayüz etti.[548] Hz. İbrahim (a.s) kıssası bize hak imanın en önemli meyvelerinden birinin Cenab-ı Hakk'tan başka bir lütuf sahibi tanımamak olduğunu öğretir.[549]

Hz. İbrahim'in (a.s) "*Beni yediren ve içiren O'dur*" sözleriyle, yedirmenin ve içirmenin rububiyet işlerinden olduğuna ve kavminin benimsediği tanrıların yedirmediğine ve içirmediğine bir işarettir. Aynı zamanda, insanların geçim korkusu sebebiyle, krallara veya prenslere dalkavukluk yapmamaya, boyun eğmemeye, insan ilişkilerinin rızık korkusuyla ibadete dönüşmemesi gerektiğine de işaret vardır.[550]

Hz. İbrahim (a.s), bize rızık için, ne endişe ne de korku duymamamız gerektiğini gösteriyor. Çünkü yediren, içiren ve rızık veren Allah'tır. Rızık konusu hükme bağlanmıştır. Fakat bu gerçekle beraber yaratan, geçimimizi sağlamak için tedbir almamızı emrediyor. Allah'ın peygamberleri kazanç uğruna çalıştılar ve tüm peygamberler çobanlık mesleği yaptılar.[551] Peygamber Efendimiz (s.a.v), Hz Davud'u(a.s), kendi eliyle kazandığını yediği için övmüştür. Yine Hz. İbrahim'in (a.s) dininin takip edenleri ve ashabını kendi eli ile çalışmaya teşvik etmiştir. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'e hangi kazanç daha hayırlı diye soruldu. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Kişinin kendi eliyle yaptığı ve her helal satış.*"[552] Nuh (as), bir marangozdu, Davud (as) bir demirciydi ve İdris (as), dikiş ve örme işlerinde çalışırdı. Hz. Muhammed (sav) bilindiği gibi ticaretle meşgul olmuştu.[553]

⁂

[548] Said eş-Şibli, *Derebü İbrahim (a.s)*, s. 141.
[549] Said eş-Şibli, *Derebü İbrahim (a.s)*, s. 141.
[550] Abdussettar Mersumi, *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 45.
[551] Abdussettar Mersumi, *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 44.
[552] Taberanî, *Mu'cemu'l-Evsat,* Tahkik: Tarık b. İvedillah bin Muhammed, Abdu'l-Muhsin bin İbrahim el-Hüseyni, Daru'l-Harameyn, Kahire, H. 1410, s. 7918.
[553] Abdussettar Mersumi, *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 44.

3 – "Hastalandığım zaman bana şifa verendir."

Bazı hastalıkların aşırı yemekten kaynaklandığını belirtmek için yemeden ve içmeden sonra hastalık ve iyileşmeden bahsetti. Bazı eserlerde belirtildiği gibi: Mide hastalıkların yuvasıdır ve diyet, perhiz ise tıbbın başıdır. Hangi ilaç ve tedavi olursa olsun, şifayı veren her zaman Allah'tır. Doktorlar, çok kere tedaviden aciz kalınca, şifa bir mucizedir ve iş artık Allah'a kalmıştır, derler.[554] Ayrıca ayette, Hz. İbrahim (a.s) hastalığıda, şifayı verenin Allah Teâlâ olduğunu bilmesine rağmen, edebe riayet etmek için, hastalığı kendisine, şifayı da Allah Teâlâ'ya nispet etmiştir.[555]

Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'e (a.s), sahip olduğu nimetin sahibini bilen, zahiri ve gizli nimetlerin farkında olan bir akıl ihsan etti. O'nun (a.s) şu sözüne bir bakın: "*Hastalandığım zaman bana şifa verendir.*" İnsanlığın durumunu ve Cenâb-ı Hakk nezdindeki konumunu iki kelimeyle nasıl da özetledi! İnsanlık hali, yoksulluk ve ihtiyaçtır, rızık ve afiyet Allah'tandır. Yoksa güçlü olduğunu iddia eden ve sanki dağları yaratan kendisiymiş havasına giren hasta zihniyetli insanların sandığı gibi değildir asla![556]

Günümüzde insanların çektiği hastalıkların çoğu Cenab-ı Hakk'ın metodunun uygulanmasındaki bir kusurdan dolayıdır. Kişi doktora gider, kendisine ilaç yazılır ve iyileşir. Şifayı verenin bu doktor olduğunu zanneder. Çünkü onu iyileştirdi. Kendisini iyileştirenin Cenab-ı Allah olduğunu unutur. Bu yüzden doktorun yaptığı küçük bir hata hastanın hayatını mahvedebilse de doktora teşekkür eder. Evet, sana hizmet ediyorsa, doktora teşekkür et, ama Yüce Allah'ın lütfünü da unutma.[557]

Hastalığın tedavi edilemez olduğuna, tedavisinin bulunmadığına ve hastanın sadece iki hafta yaşayacağına karar verilip, yıllarca yaşayan, doktorlar tarafından kendi kendini iyileştirme denilen bir şey vardır. Hâlbuki ne bilimin ne de tıbbın açıklayamadığı kaç kendi kendini iyileştirme vakası var?

---

[554] İmam Muhammed Ebu Zehra, *Zehratüt-Tefasir,* 10, 5368.

[555] Buka'î, *Nazmü'd-Dürer fî Tenasübi'l-Ayati ve's-Süver*, 5, 369.

[556] Said eş-Şibli, *Derebü İbrahim (a.s),* s. 145.

[557] Tefsir-i Nablusi, 8, 370.

Kesin olarak bilinmelidir ki, Cenâb-ı Hak sizi içinde bulunduğunuz durumdan şifalandırmak isterse, bu şifayı kimse engelleyemez. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Allah'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun tuttuğunu O'ndan sonra salıverecek de yoktur. O, üstündür, hikmet sahibidir.*"[558] Hastalık ne kadar dermansız, musibet ne kadar acı verici olursa olsun, Cenâb-ı Hak her şeye kadirdir ve şifa verirse hayrete düşürür.

Psikoterapinin gerekliliklerinden biri de doktorun hastaya şöyle demesidir: İlaç yok, kendini yorma! Bu yüzden hasta, şifa dilemesi için Yüce Allah'a yönelir ve sonra kendisini şaşırtan şeyi görür. Bu ayet-i kerime ruha ümit, iman ise ruha iyimserlik, kanaat ve nur aşılamaktadır. Ancak Allah'a olan inancından uzaklığı, onu kendi içinde küçültür.

"*Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.*"[559] Bazen doktor der ki: Bu kalıcı bir hastalıktır ve bu hastalığın tedavisi yoktur. Zira onun ilminin derecesi bu kadardır. Ama tam ve kapsamlı ilmi bilseydi şöyle derdi: Öğrendiğim bilgilerim bunu söylüyor. Ancak, Alla Teâlâ benim sahip olmadığım bilgilere vakıf'dır. Bildiğim şu ki, bu hastalığın tedavisi yoktur, fakat Cenab-ı Hak sana şifaya kadirdir, öyleyse duada Allah'a yönel.[560]

Peygamberimizin şerefli sünnetinde şifanın Cenab-ı Hakk'ın elinde olduğunu gösteren sahih ifadeler vardır. İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "*Her kim eceli gelmemiş olan bir hastayı ziyaret eder de onun yanında iken yedi defa, "Büyük arşın Rabbi Yüce Allah'tan sana şifa vermesini dilerim." diye dua ederse, Allah o hastaya afiyet ihsan eder.*"[561]

İbnü'l-Kayyim dedi ki: Peygamber (s.a.v) ashabı hastalandığında ziyaret ederdi Ehl-i Kitap'tan kendisine hizmet eden hasta bir çocuğu ve müşrik

---

[558] Fatır Suresi, 2.
[559] Yusuf Suresi, 87.
[560] Tefsir-i Nablusi, 8, 370.
[561] Buhari, *Edebul Müfred,* Had. No: 536.

olan hasta amcasını ziyaret etmiş ve islamı teklif ettiği olmuştur. Hastanın başucuna oturur halini hatrını sorardı.[562]

Hastaya canının bişey isteyip istemediğini sorar, eğer zarar vermeyecek bir şeyse, hastanın isteğinin yerine getirilmesini emrederdi. Sağ eliyle hastayı sıvazlar ve şöyle derdi: "*Bütün insanların Rabbi olan Allahım! Hastalığı gider; ona şifa ver. Şifa veren yalnız sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Hastalık bırakmayan şifa ver.*[563] Bazen "*Bu hastaya şifa ver, ey insanların Rabbi! Şifa senin (kudret) elindedir, Senden başka onu giderecek yoktur*"[564] der, Sad'a dediği gibi üç defa "*Allah'ım Sad'a şifa ver*" dediği de olmuştur.[565]

Hz. İbrahim'in (a.s) kıssası, Cenab-ı Hakk'ın beden ve kalp hastalıklarının gerçek şifacısı olduğunu, O'ndan başka şifa verenin bulunmadığını, zararı gideremeyeceğini, O'ndan başkasından hayır gelmeyeceğini bize gösterdi. Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: "*Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve O bağışlayandır, esirgeyendir.*"[566] Çünkü bu sebepleri, "Aziz ve Celil olan Allah dilerse onlardan faydalandırır, dilerse onları geçersiz kılar." Halimi dedi ki: Dua da; Ya Şafi, Ya Kâfi demek caizdir. Çünkü Cenab-ı Hak, göğüsleri şüphe, haset ve açgözlülükten, hastalıklardan iyileştirebilecek kudrettedir ve buna başka kimsenin gücü yetmez ve de hiç kimse bu isimle anılmaz.[567]

Şüphesiz Allah Teâlâ kitabında, kalplerin şifa ve hidayetini söylemiştir: "*Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.*"[568] Yine "*Ey insanlar! Size*

---

[562] Sahihu-l Buhari, Had. No: 5375.
[563] Sahih-ü Müslim, Had. No: 2191.
[564] İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zadü-l-Mead fî Hedyi Hayri'l-İbad,* 1, 394-395.
[565] Sahih-i Buhari, Had. No: 5744.
[566] Yunus Suresi, 107.
[567] Abdulaziz Nasir el-Celil, *Ve Lillahi'l-Esma'ül Hüsna,* s. 746.
[568] İsra Suresi, 82.

Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir"[569] buyurmuştur.[570]

⁂

4 – "Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur."

Hz. İbrahim (a.s) diyaloğunda yaşamdan sonra ölüm ve ölümden sonra diriliş konularına değindi. Bunlar imanın özü ve aslî meselelerdir. Bu yüzden onlara kendinden emin bir şekilde şöyle dedi: "*Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur.*"

Ölüm meselesine iyi, kötü, herkes inanır. Çünkü bu bir gerçektir. İnsanlar dedelerini, babalarını ve etraflarındakilerin öldüğünü görüyor. İnsanlar gözlerinin gördüğüne inanırlar ve bu konuda söylenen en güzel şeylerden biri de Ebu'l-Atahiya'nın şu sözüdür: "*Ölüm herkesin gireceği bir kapıdır.*"

Fakat ölümden sonra dirilme konusu, gayb meselesi olması sebebiyle insanlar ihtilafa düşmüşlerdir. Zira gayba iman ilahi tevfik neticesinde gerçekleşir. Hz. İbrahim (a.s) kasıtlı olarak bu hakikati gözler önüne serdi. Çünkü bu, Peygamberlik görevinin bir parçası olup iletmek zorunda olduğu bir hakikatti. Hz. İbrahim (a.s) onlara, Allah'ın, beni ve sizi öldüreceğini, sonra bizi kabirlerimizden dirilteceğini ve hesap soracağını bana haber verdi. O böylelikle onlara karşı zaferler elde etti, onlar ise haset içerisinde onu hayal kırıklığı içinde dinlediler.[571]

Hz. İbrahim'in (a.s) Allah Teâlâ'nın Rabliğine güçlü bir inanç içersinde olduğunu gözlemliyoruz. Sadece Allah, şayet insan çok sağlam burçlar içinde olsa da onun canını alabilir. İnsanlar için belirli ecel vakitleri vardır, ne bir an ileri, ne de bir an geri gitmeyecek. Daha sonrasında gerçek, hakiki, yeni bir hayat bizleri beklemektedir.[572]

Tekrar diriliş, ölümün hemen akabinde olmayıp aralarında hissi ve manevî bir gecikme vardır. Hissi olan bellidir. Manevî olan ise o, sükûnet

---

[569] Yunus Suresi, 57.

[570] Abdulaziz Nasir el-Celil, *Ve Lillahi'l-Esma'ül Hüsna,* s. 746.

[571] Abdussettar Mersumi, *Millete Ebiküm İbrahim*, s. 46.

[572] İmam Muhammed Ebu Zehra, *Zehratüt-Tefasir,* 10, 5368.

içinde, daha ziyade bahçelerde olan bir hayat ile boş ve ağır bir hayat arasında çelişkilidir.[573]

⁂

5 – Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur.

Hz. İbrahim (a.s)'ın en imrenilen yönü, kıyamet Günü Rabbinin onun hatalarını bağışlamasını en çok arzulamasıdır. Kendini aklamadan, hata yapmaktan korkarak, kendine güvenmeden ve Rabbinin lütfunu isteyip rahmetini ummaktan başka bir çaresi olmadığının idrakinde olmasıdır.

Rabb'ini bu şekilde tanıyan, bu anlayışla O'nun bilincinde olan, gönlünün derinliklerinde bu yakınlığı hisseden, hem Nebi, hem Resul olan Hz. İbrahim'in (a.s) en büyük umudu. Evet, en büyük arzusu kıyamet gününde Rabb'inin onun günahlarını bağışlamasıdır. O kendi nefsini: temize çıkarmamaktadır. Kendisinin bir günahı (suçu) olmasından endişe etmektedir.

Ameline güvenmemektedir. Kendi yaptıkları ile bir mükafatı hak ettiği kanısında değildir. Ancak O, Rabbinin lütfundan umutludur. Rahmetini ummaktadır. Affedilmesine ve günahlarının bağışlanmasına yönelik arzusunu kamçılayan tek sebep de budur.

İşte bu, takva bilinci, edep bilinci ve sakınma bilincidir. Bu aynı zamanda Allah'ın nimetlerini sağlıklı bir biçimde değerlendirme bilincidir. Ayrıca kulun amelinin değerini de ortaya koymaktadır. Allah'ın nimetleri gerçekten büyük mü büyük. Kulun ameli ise sönük mü sönüktür.

Böylece Hz. İbrahim Rabbinin niteliklerini verirken sağlıklı inancın ana ilkelerini özetlemektedir. Âlemlerin Rabb'ı olan Allah'ı bir kabul etme, yeryüzünde insanın hayatına ilişkin en ince meselelere varıncaya kadar beşerin bütün tasarruflarını onun belirlediğini kabul etme, ölümden sonra diriltme ve hesaba çekme, Bunlar hem Hz. İbrahim'in milletinin hem de Mekke'li müşriklerin inkâr ettiği olgulardır.[574]

---

[573] İmam Muhammed Ebu Zehra, *Zehratüt-Tefasir,* 10, 5368.

[574] Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an,* 5, 2603.

Ebu Suud, bu ayet hakkında şöyle dedi: Hz. İbrahim (a.s) bunu, nefsini kırmak ve ümmetine günahlardan sakınmayı ve dikkatli olmalarını, hatalarını telâfi etmeye çalışmalarını öğretmek, babası ve kavminin kendi durumlarını düşünmelerini sağlamak için söyledi. Zira onlar, takdir edemeyecekleri kadar kötü durumlarını hala savunuyorlardı. Hâlbuki Hz. İbrahim (a.s) devamlı Allah'a itaat halinde, bu yüce makamda olmasına rağmen Allah Teâlâ'dan merhamet istiyordu. Peki ya bu günaha batmış, küfür batağına saplanmış kimselere ne demeli..!

Sadi tefsirinde dedi ki: "*Ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur.) Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur.*" Dini ve dünyevi menfaatleri zikrettikten sonra, özellikle bazı zaruri şeyleri zikretti ve dedi ki: "*Beni yediren, içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur. Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur.*" Bütün bu işleri yapan sadece Allah Teâlâ'dır. O halde ibadet ve itaat ile de tevhid ortaya konmalı ve yaratmayan, hidayet vermeyen, hasta etmeyen, şifa vermeyen, doyurmayan, içirmeyen, öldürmeyen ve diriltmeyen, sıkıntıları gideremeyen ve günahları mağfiret ederek kullarına fayda sağlamayan bu putları bırakmak gerekir. Bu, sizin ve babalarınızın karşı çıkamayacağınız kesin ve son derece parlak bir delildir. Siz ve babalarınız buna karşı gelemezsiniz, bu da sizin sapıklığa katıldığınızı, hidayet yolundan ayrıldığınızı gösterir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz?*"[575], Sonra Rabbine dua etti ve dedi:

⁂

– "*Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle!. Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl. Babamı da bağışla (ona tevbe ve iman nasip et). Çünkü o sapıklardandır. (İnsanların) dirilecekleri gün, beni mahcup etme. O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler "o günde fayda bulur.*"[576]

[575] En'am Suresi, 80; Tefsir-i Sadi, s. 1221.

[576] Şuara Suresi, 83-89.

Hz. İbrahim (a.s) yüce ve azametli Rabbine yöneldi, çünkü insanı eğiten ve rabbani bir kul yapan O'dur.[577] Bu duanın içinde yeryüzünün, dünyanın nimetlerinden hiçbiri yer almıyor. Hatta vücud sağlığı bile. Bu, yüce ufuklara yönelen bir duadır. Arınmış duygular onu harekete itmektedir. Allah'ı tanıyan ve bu nedenle O'nun dışındaki her şeyi değersiz ve basit gören, verdiklerinin tadını damağında hissettiği için daha fazlasını isteyen, tadına vardığı ve dilediği ölçüde korku ve ümit hali içinde derinleşen bir kalbin duasıdır.[578]

⁂

1 – "Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat."

(Rabbim! Bana hikmet ver.) Yani bana ilim, anlayış ver ve seni, hükümlerini, hududlarını, haram ve helallerini en iyi bilen kullarından eyle, demektir.[579]

Bu, Cenâb-ı Hakk'ın size ayetleri, metnin arka planındaki derin manaları, şeriatın sırrını ve hikmetini anlama yeteneği bahşettiği harika bir şeydir.[580]

Ey "Rabbim bana hikmet ver" yani, bana hak ve batıl değerleri bilmeyi ihsan et ki, ebedi yurda götürecek yolda kalabileyim.[581] Hikmet, hakikate muvaffak olmak ve yaradılışı yönetebilmek için ilim ve fiilde kemale ermektir. Hikmet, bilgeliğin temelidir. "*Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.*"[582]

İbn-i Aşur dedi ki: Hikmet: Bilgelik ve Nübüvvet demektir. Hz. İbrahim (a.s) bu duayı yaptığında nebi idi. Bundan dolayı O'nun duası daha fazlasını isteme talebiydi. Çünkü olgunluk ve kemal mertebelerinin sınırı yoktur. Bu artış mesela nübüvvetle beraber resul de olabilir veya nübüvvetle

---

[577] İmam Muhammed Ebu Zehra, *Zehratüt-Tefasir,* 10, 5369.
[578] Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an,* 5, 2604.
[579] Tefsir-i Sadi *s.* 1222.
[580] Tefsir-i Nablusi, 8, 374.
[581] Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an,* 5, 2604.
[582] İshak Muhammed Hamdan el-Bidareyn, *Kıssatü İbrahim fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 48.

beraber kitab da verilebilir veya duası nimet üzerinde devamlılık manasında da olabilir.[583]

Duanın başında tevazu, alçakgönüllülük ve Aziz ve Celil olan Rabbine karşı teslimiyet vardır. Rububiyyet kelimesiyle Allah'a yalvarması duasına icabet edileceğini hissettiriyor. Hibe karşılıksız bir hediye olduğu için, "Bana ver" demesi, Cenab-ı Hakk'ın duasına icabet etmesi, kendisinden bir lütuf ve ihsan ettiği bir hediye olduğunun bir göstergesidir.[584]

"*Beni iyi kulların arasına kat.*" Bu sözü yumuşak huylu, içini Allah'a açan, şerefli peygamber Hz. İbrahim söylüyor. Bu ne alçak gönüllülük! Bu ne hassasiyet! Bu ne kusur işlemekten endişe etme duygusu! Bu ne kalbleri evirip-çeviren Allah korkusu! Allah'ın salih kullarına katılmaya karşı bu ne büyük arzu! Rabb'inin, kendisini iyi işlerde başarılı kılması vasıtası ile salih kullara katması konusunda ne coşkun bir beklenti bu![585]

"*Beni iyi kulların arasına kat.*" Yani, bana başarı ver, bana, ilimde derinleştirecek, olgun ve salih kimseler arasına girmemi sağlayacak ilimler ve ameller ihsan et.[586]

İbn-i Kesir şöyle der: Yani beni dünyada ve ahirette Salihlerle beraber eyle. Vefat anında Peygamber (sav)'in dediği gibi. Elini kaldırdı ve ruhu alınıp eli düşünceye kadar, "Refîk-i A"lâ"ya (En Yüce Dost"a)" demeye başladı. Başka bir hadiste "*Allah'ım! Müslümanlar olarak canımızı al ve Müslümanlar olarak dirilt, rezil olmadan ve fitneye uğramadan salih kullarının arasına dâhil eyle…*"[587]

⁂

2 – "Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle!"

Sadi dedi ki: Yani, benim için sonsuza kadar övgüyle dolu yâd edilme

---

583 Muhammed Tahir İbn Aşur, *Tefsirü't-Tahrir ve't-Tenvir*, 19, 125.

584 Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 367.

585 Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an,* 5, 2604.

586 İshak Muhammed Hamdan el-Bidareyn, *Kıssatü İbrahim fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 48.

587 Muhammed Ali Sabuni, *Muhtasar Tefsiri İbn Kesir,* 2, 65.

nasip eyle! Allah Teâlâ duasını kabul etti. Bu duasının neticesinde, O'na ilim ve hikmet verdi ve O'nu resuller arasına ilhak etti. Bütün milletler O'na sevgi ve muhabbet beslemektedir. Tüm vakitlerde ona salât ve selam getirilmektedir.[588] Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Geriden gelecekler arasında ona (iyi bir nam) bıraktık. İbrahim'e selam! dedik. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandır."[589]

Kurtubi (rh.a) dedi ki: Allah Teâlâ bu duasını yerine getirdi. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'e salât ve selam getiren herkes, en mübarek yerlerde ve en faziletli hallerde Hz. İbrahim'e de (a.s) salat ve selam getirir.[590]

Alusi (rh.a) dedi ki: Yani, tüm milletler arasında benim faydama olacak, güzel bir dil, hoş bir anılma kıl. Özetle; benim nam ve şöhretimi ölümsüzleştir. Bu da, O'nu hoşnut eden ve başkalarının örnek alacağı iyi olan güzel amelleri ve sünnetleri uzlaştırmakla olur.

"**Sonra gelecekler**"den kastedilenin, peygamberin gönderildiği son ümmet olması ve onun (a.s) aralarında iyi bir ün ve güzel bir hatıra ile yad edilmesi, diye anlaşılması da mümkündür. Çünkü Peygamberimiz (sav) insanları tevhide davet ediyor ve bunun İbrahim (as)'ın da dini olduğunu öğretiyordu. Sanki O (as) kıyamete kadar şeriatini nesh etmeyecek bir nebi gönderilmesini istedi, dolayısıyla bu Peygamberimiz Muhammed Musatafa (sav) başkası değildir. Yani şunu kasdediyorum, "*Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.*"[591]

Eşheb İmam Malik'den şöyle rivayet etti: "*Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle!*"[592] Bir kimsenin Allah'ın Rızasını kastederek salihlerden anılmayı sevmesinde bir beis yoktur. Şüphesiz Allah Teâlâ şöyle

---

588 Tefsir-i Sadi, s. 1222.

589 Saffat Suresi, 108-111.

590 Tefsir-i Kurtubi, 13, 113.

591 Bakara Suresi, 129; Tefsir-i Alusi, 19, 98-99.

592 Şuara Suresi, 83.

buyurmaktadır: "*Sana kendimden sevgi verdim*"[593] ve şöyle buyurmaktadır: "*İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.*"[594] Allah Teâlâ "*Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle!*" kavl-i şerifiyle, güzel bir hatırlanmayı doğuracak, sevgi ve muhabbeti kazanmaya çalışmaya dikkat çekti.[595]

"**Güzel bir anılma**"nın manası: Doğru, hak, güzel, hoş bir dille hatırlanmak demektir. Bu manada olduğu şu ayetlerde gelmiştir:

"*De ki:* "*Rabbim! Beni dâhil edeceğin yere hoşnutluk ve esenlikle dâhil et; çıkaracağın yerden de hoşnutluk ve esenlikle çıkar.*"[596]

"*Güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler.*"[597]

"*Bu, kendilerine verilen doğru bir sözdür.*"[598]

⁂

3 – "**Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl.**"

Yani: Beni rahmetinle naim cennetine girdir. Böyle dua etmesi Hz. İbrahim (as)'ın ameliyle değil, Allah'ın fazlı ve rahmetiyle cennete gireceğine inandığını gösteriyor. Peygamberiz (sav)'in dediği gibi*:* "*Aşırıya kaçmayın, dosdoğru yolu tutun ve (salih amellerden alacağınız mükafattan ötürü) sevinin. Zira hiç kimseyi kendi ameli (iyi işleri ve ibadeti) cennete koyamaz.*" Sahabe, "*Seni de mi Ey Allah'ın Rasulu?*" diye sorunca da, "*Evet, Rabbimin rahmeti bürümedikçe beni de, iyi bilinki amellerin Allah'a sevimli olanı az da olsa devamlı olandır.*" buyurmuştur.[599]

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İşte, asıl bunlar vâris olacaklardır. (Evet)*

---

[593] Taha Suresi, 39.
[594] Meryem Suresi, 96.
[595] Tefsir-i Kurtubi, 13, 113.
[596] İsra Suresi, 80.
[597] Kamer Suresi, 55.
[598] Ahkaf Suresi, 16; Tefsir-i Şaravi, 17, 10599.
[599] Sahih-i Müslim, Had. No: 2818.

Firdevs'e vâris olan bu kimseler, orada ebedî kalıcıdırlar."[600] Miras bir kimse öldükten sonra alınan mülkiyettir. Peki, cennet nasıl miras olur? Âlimler şöyle der: Allah Azze ve celle cenneti oraya girecekler miktarınca yaratmadı, cehennemi de. Cenneti de cehennemide bütün insanları içine alacak genişlikte yarattı. İnsanlara tercih hakkı yani irade verdi. Dolayısıyla dileyen iman eder, dileyen iman etmez. Yani Mü'min, kâfirin cennetteki yerine varis olur ve aralarında taksim edilir. Hem bu mirasın sorgusu da olmaz. Mü'min temiz, helal olan cennete karşılıksız bir şekilde varis olmuş olur. Varis başkasının malına ve çalışmasına mirasçı olur. Bu mirası nereden kazandın gibi sorgulamaya tabi tutulmaz. Miras olan mal varise helaldir. Hatta sahibi bu malı haram yoldan elde etmiş olsa bile. Ama varis miras bırakan kişinin üzerinden kimsenin hakkı veya borcu kalmamasını isterse hak sahiplerine miras malından haklarını verir ve böylece miras bırakanı bu mesuliyetten kurtarmış olur. Demek ki varis hiçbir bedel ödemeden sanki kendisine bağış yapılmış mirası alır. İşte bu manadan dolayı cennet de, Allah Teâlâ'nın Mü'min kullarına, amellerine mükabil değil, bilakis karşılıksız, çalışmadan, yorulmadan, Allah'ın fazlı ve rahmetinden dolayı yapmış olduğu hibesidir. Öyleyse cennet bir mirastır. Çünkü sen cenneti yaptığın bir hayır karşılığında elde etmiyorsun.

Demek ki hiç kimse Allah'ın bu fazlı ve ihsanından ihtiyaçsız kalamaz. Bu yüzden Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır.*" İşte bu cennet'in miras manasını açıklıyor, dolayısıyla kendi ameline, taatine ve çalışmana güvenme! Kurtuluş ancak Allah'ın fazlı ve rahmetiyle olur.[601]

Hz. İbrahim (as)'ın cenneti istemesinde "cennet için ibadet yapma!" diyenlere cevap vardır. Cennet bazılarının sandığı gibi yeme, içme, hurilerden ibaret değildir. Evet yiyecek, içecek, türlü meyveler var, ancak bunun ötesinde daha büyük nimet olan Allah'ı görmek var. Onun için isterken cennette yemeyi içmeyi değil, Allah'ın veçhine bakmayı da iste..[602]

---

[600] Müminun Suresi, 10-11.

[601] Tefsir-i Şaravi, 17, 10601.

[602] Tefsir-i Nablusi, 8, 377.

Hz. İbrahim (a.s) İsra ve Miraç gecesi Peygamberimiz (s.a.v)'den ümmetine selam söylemesini ve onlara cennetteki ağaçlarını çoğaltmalarını, bunun için de Allah'ı çokça zikretmeleri gerektiğini söylemesini istedi. Hadis-i şerifte geçtiğine göre, cennetin toprağının temiz, suyunun ise tatlı olduğu anlatıldı.[603]

İbn-i Mesud (r.a)'dan rivayet olundu ki: "*İsra gecesi, İbrahim'le karşılaştım, bana şöyle dedi,* "*Yâ Muhammed! Ümmetine benden selâm söyle ve onlara bildir ki, cennetin toprağı güzel, suyu tatlıdır. Cennette ovalar vardır. Buraların ağacı ise,* "*Sübhânallâhi velhamdülillâhi ve lâ ilâhe illâllâhu vallâhü ekber.*" *(Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim, Allah'a hamdederim, Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür.) cümlesidir.*"[604]

⁂

4 – "Babamı da bağışla (ona tevbe ve iman nasip et). Çünkü o sapıklardandır."

Hz. İbrahim (a.s), babasından sert sözler ve şiddetli tehditler almasına rağmen, onun için mağfiret dileyeceğine söz vermiş ve bu sözünü yerine getirmiştir. Daha sonra Kur'an-ı Kerim, akraba dahi olsalar müşrikler için mağfiret dilemenin caiz olmadığını bildirmiş ve İbrahim'in (a.s.) babası için kendisine verdiği söze dayanarak mağfiret dilemesine hükmetmiştir. İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi. Bu ayeti açıklayan hadis ilerde gelecek biiznillahi teala.

⁂

5 – "İnsanların) dirilecekleri gün, beni mahcup etme. O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm "temiz bir kalp" ile gelenler "o günde fayda bulur".

İbrahim'in (a.s) (*İnsanların) dirilecekleri gün, beni mahcup etme.*) diye dua etmesinden, ahiret gününün dehşetlerini ne kadar hissettiğini,

---

[603] Mahmûd Sa'd Abdulhamîd Şems, *el-Hivâr fî Kıssati'l-Halil aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,* s. 158.

[604] Sünen-i Tirmizi, Had. No: 3462.

Rabbinden ne kadar utandığını, O'nun huzurunda rezil olmaktan ve noksanlıklarından korktuğunu öğreniyoruz. Aynı zamanda (o gün, ne mal fayda verir ne de evlât.) O günün hakikatinin ne kadar farkında olduğu, değerlerin hakikatinin ne kadar farkında olduğunu da görüyoruz. Orda kıymetli olan ihlâslı bir kalptir, ihlâslı kalp ise, kalbin tümüyle Allah'a bağlılığıdır, her türlü pislikten, her hastalıktan ve her amaçtan temiz olması, arzu ve sapkınlıklardan arınmış olması ve Allah'tan başkasına bağlılıktan kurtulmasıdır. (O gün, ne mal fayda verir ne de evlât.) Yeryüzündeki kibirlilerin elde etmeye çalıştıkları bu fani ve sahte değerlerin hiçbiri, fayda vermeyecek ve ahiret terazisinde hiçbir ağırlık sahibi olmaz![605]

⁂

a- "**(İnsanların) dirilecekleri gün, beni mahcup etme.**"

İbn-i Cerir dedi ki: Kullarını kabirlerinden dirilteceğin gün beni azabınla rezil etme.[606] Mustafa Mansuri dedi ki: Bu onun, Allah'ın büyüklüğü önünde alçakgönüllülüğüdür ve tüm bunlar kendi nefsini kırmaya dayanmaktadır.

Nasiri de dedi ki: Kıyamet gününde şan ve şerefi aramayı, zillet ve rezilliğe maruz kalmamayı içerir.[607]

⁂

b- "**O gün, ne mal fayda verir ne de evlât.**"

Ancak Allah'a kalb-i selîm "temiz bir kalp" ile gelenler "o günde fayda bulur.

İbn Kesir dedi ki: Bir kimsenin yeryüzü dolusu altını olsa onu Allah'ın azabından koruyamaz. Yeryüzündeki tüm insanları feda etse o gün fayda vermez. Allah'a iman, ihlas, şirkten arınmış olmak müstesna, bu yüzden Allahu Teala, "*Ancak Allah'a kalb-i selîm* "*temiz bir kalp*" *ile gelenler o günde fayda bulur*" buyurdu. Muhammed İbn Sirin kalb-i selim; Allah'ı hak olarak bilmek, kıyametin kopacağına, insanların kabirlerinden tekrar dirileceğine inanmaktır, dedi. İbn Abbas (r.a), Kalb-i selim Allah'tan başka ilah

---

605 Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an,* (5, 2605)

606 Tefsir-i Taberi, 19, 86-87.

607 Muhammed Mekki Nasırî, *et-Teysir fî Ehadisi't-Tefsir*, 4, 377.

olmadığına şahitlik etmektir, dedi. Mücahid ve Hasan, Kalb-i selim şirkten temizlenmiş kalptir, dediler. Said İbn Müseyyeb, Kalb-i selim sağlıklı kalptir, o da Mü'minin kalbidir, çünkü kâfir ve münafığın kalbi hastadır, dedi. Zira Allah Teâlâ "*Onların kalplerinde bir hastalık vardır*"[608] buyurmuştur.

Ebu Osman Nisaburi, kalb-i selim, bidatten uzak, sünnetle mutmain olan kalptir, dedi.[609] Merağı dedi ki: Bir kimsenin yeryüzü dolusu altını olsa onu Allah'ın azabından koruyamaz, yeryüzündeki tüm insanları feda etse o gün ona fayda vermez. Ancak günah kirlerinden, dünyevi ve şehevi sevgilerden arınmış kalp fayda verir. Ayette özellikle "evlat" zikredildi, çünkü fayda ve zarar açısından kişiye en yakın olan onlardır, evlat bile fayda vermiyorsa başkası hiç veremez.[610]

Nesefi dedi ki: Eğer mal hayır yolunda kullanılır, evlatlar da İslam'a göre yetiştirilip şeriat öğretilirse fayda verir. O zaman ayetin manası, Allah yolunda harcadığı malı ve yetişdirdiği hayırlı evlatla beraber kalb-i selim fayda verir, şeklinde olur.

Hz. İbrahim (a.s) müşriklerle konuşurken ne güzel bir konuşma sırası izledi. Önce neye taptıklarını sordu sonra onların fayda veya zarar veremeyeceklerini söyleyip, körü körüne atalarını takip ettiklerini söyledi. Bu yüzden konuşmasını şüphe olmaktan çok bir hüccetle dile getirdi. Sonra Allah'ı hatırlatıp meseleyi kendi zaviyesinden tasvir etti. Ahirette rahmetini umduğunu ifade edip doğumundan vefatına kadar Allah'ın kendisine bahşettiği nimetleri saydı. Sonra bunu müminlere dua ederek takip etti. Bunu da kıyamet gününü hatırlatmaya, o gün verilecek mükâfata ve cezaya, o gün müşriklerin duyacağı pişmanlığa ve kalp kırıklığına, tekrar iman ve itaat etmek için dünyaya gönderilmek istemelerine bağladı.[611]

İbn-i Kayyim el-Cevziyye dedi ki: Kalb-i selim tüm yönleriyle Allah'a şirk koşmaktan kurtulmaktır. Kulluğunu sadece Allah'a tahsis etmek, sevdiğini Allah için sevmek, buğz ettiğine Allah için buğz etmek, verdiğini Allah

---

608 Bakara Suresi, 10.

609 Tefsir-i İbn Kesir, 5, 190-191.

610 Ahmed Mustafa Merâğî, *Tefsiru'l-Merâğî*, 19, 75.

611 Tefsir-i Nesefî, 3, 188.

için vermek, vermediğini de Allah için vermemek. Hatta bu da yeterli olmayıp, Allah Rasulu'ne (s.a.v) sözlü ve fiili tüm işlerinde uymaktır. Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi: "*Ey iman edenler! Allah'ın ve Resûlünün önüne geçmeyin.*"[612] Yani O'nun dediğini söyleyin, emrettiğini yapın.[613]

Aynı şekilde şöyle dedi: Kalbinin tüm selameti ancak, şu beş şeyden selamette olduğunda gerçekleşir.

1 – Tevhidi bozan her şirkten,

2 – Sünnete muhalif her âdetten (bid'at'den)

3 – Allah'ın emrine ters düşen her şehvet ve arzudan,

4 – Zikirle çelişen gafletten,

5 – İhlasa ve kendini Allah'a vermeye engel olan şeylerden.

Bu beş şey, kişiyi Allah'tan perdeleyen perdelerdir. Her birinin altında bir çok tür vardır ve her bir tür de sayısız alt neviler içerir.[614]

Kalb-i selim, şüphesiz şek ve şüphe hastalıklarından kalbin kurtulmasıdır.[615] İbn-ü Kayyım kalb-i selimi şöyle tanımlamıştır: İnsanların kalb-i selim hakkında farklı sözleri vardır. Ancak bu hususta ittifak edilen tarif şudur: Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı olan her türlü şehvetten, iyiliğine karşı olan her türlü şüpheden, kurtulmuş, Allah'ın gayrisine kulluktan azad olup, iradesi, muhabbeti, tevekkülü, korku ve ümidiyle sadece Allah'a kul olan kimsenin kalbidir.[616]

Hz. İbrahim (a.s)'ın duasının dünyevi hiçbir amaç ve gaye taşımadığını görüyoruz. Bu dua, daha yüksek ufuklara yönelen, daha saf duygularla hareket eden, Allah'ı bilip, bunun dışındakileri hor gören kalbin duasıdır.

---

612 Hucurat Suresi, 1.

613 İbn Kayyım el-Cevziyye, *İgasetü'l-Lehfân min Mesâyidi'ş-Şeytan*, Thk: Muhammed Üzeyr Şems ve Mustafa b. Said, Mecmau'l-Fıkhı'l-İslâmî, Cidde, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H.1432, 1, 11-13.

614 İbn Kayyım el-Cevziyye, *Ed-Da'ü ve'd-Devâ'ü*, Daru Âlemi'l-Fevâid, Mekke-i Mükerrem, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H.1429, s. 219.

615 Hamd el-Vüheybi, *el-İhlas Fi'l-Kur'ani'l-Kerîm*, s. 232.

616 Hamd el-Vüheybi, *el-İhlas Fi'l-Kur'ani'l-Kerîm*, s. 232.

⁂

– "**(O gün) cennet, takva sahiplerine yaklaştırılır. Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir. Onlara: Allah'tan gayrı taptıklarınız hani nerede? denilir. Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine (olsun) yardımları dokunuyor mu? Onlar ve azgınlar oraya tepetaklak (cehenneme) atılırlar. İblis'in bütün orduları da.**"

1 – "**(O gün) cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır. Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir.**"

Cennet, kurtuluşa erenlere yakınlaşır, ona bakarlar, oraya girecekler diye sevinirler. Cehennem de bedbahtlara gösterilir, onlar da oraya gideceklerine üzülürler. Allah Teâlâ, cennet ehli hakkında şöyle buyurmaktadır: "*Cennet de takvâ sahiplerine yaklaştırılır; (onlardan) uzakta olmayacaktır.*"[617] Cehennem ehli hakkında ise şöyle buyurmaktadır: "*Ama onu (azabı) yakından gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararacak.*"[618] Allah Teâlâ bunu mü'minlere sürur, sevinç, kâfirlere de büyük bir hüzün olsun diye yapacak.[619]

Taberi (rh.a) "*O gün, cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır*" ayeti hakkında der ki: Cennet, dünyada Allah'a itaat ederek, ahiretteki azap'dan sakınan Mü'min kula son derece yaklaştırılır. "*Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir*" ayeti için de; Sırat-ı Müstakim'den ayrılanlara cehennem apaçık gösterilir, dedi.[620]

Sadi (rh.a) cehenneme giren azgınlar hakkında dedi ki: Allah'a asi olan kişi, haramlarını çiğneyen, peygamberlerini yalanlayan, hakka karşı çıkan kimsedir.[621]

⁂

2 – "**Onlara: Allah'tan gayrı taptıklarınız hani nerede? denilir. Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine (olsun) yardımları dokunuyor mu?**

---

617 Kaf Suresi, 31.

618 Mülk Suresi, 27.

619 Tefsir-i Razî, 8, 518.

620 Tefsir-i Taberi, 19, 87-88.

621 Tefsir-i Sadi, s. 1223.

Yani: Bize Allah'a ortak koştuklarınızı gösterin, hani nerdeler? Kur'anı Kerimde başka bir yerde: "*Allah, meleklerine emreder: Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve tapmış olduklarını toplayın. Allah'tan başka . Onlara cehennemin yolunu gösterin. Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler! Size ne oldu ki birbirinize yardım etmiyorsunuz?*"[622]

Yine şöyle buyrulmaktadır: "*İşte o zaman (görecekler ki) kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşırlar ve (o anda her iki taraf da) azabı görmüş, nihayet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır.*"[623] Sonra o tabi olanlar gelir ve derler ki: "*Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster de aşağılanmışlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım! diyecekler.*"[624] Evet, orası bir savaş alanına dönecek. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*O gün, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar (bile) birbirlerine düşman kesilirler.*"[625] Ve şöyle buyurmaktadır: "*Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine (olsun) yardımları dokunuyor mu?*"[626] Yani size yardım etmeye güçleri yetmeyecek veya zararı sizden def edemeyecekler. Hatta kendi kendilerine bile yardım edemeyecekler. Ayette onlara ve taptıklarını kınama ve tahkir etme vardır.[627]

⁂

3 – "**Onlar ve azgınlar oraya tepetaklak (cehenneme) atılırlar.**"

Kur'an da geçen kelimeler manidardırlar. (كبكب) kelimesi harfleri ikilenen bir fiildir. Aynı (زلزل، قلقل، زعزع،عسعس، دمدم) filleri gibi kendisinde tekrar manası vardır. Yani kâfirler Cehenneme girince kabul töreni ile girmezler. Bilakis, sanki bir tırın içine yüz kişinin düzensiz, özensiz bir şekilde koyulması gibi. Tıpkı değersiz malların bulunduğu kutuların tek tek değil, rastgele yuvarlanması gibi izdiham halinde cehenneme atılırlar. Yani (كبكب)

---

622 Saffat Suresi, 22-25.
623 Bakara Suresi, 166.
624 Fussilet Suresi, 29.
625 Zuhruf Suresi, 67.
626 Şuara Suresi, 93.
627 Tefsir-i Şarâvi, 17, 106.

kelimesinin manası; kendileri ve onları ayartan şeytanlar, toptan cehenneme sürüldüler ve zaten bu da onlara layık olan muameleydi..!628

(كبكب) kelimesinin ses tonlarından onların, itişme, kakışma, çaresiz ve düzensiz olarak ateşe düşme gürültülerini sanki duyar gibi oluyoruz. Pat pat seslerinden kaynaklanan başaşağı düşüş seslerini işitiyor gibiyiz. Tıpkı bir nehrin göçerttiği bir yarın arkasından toprak yığınlarının yıkılması gibi. Bu, taşıdığı anlamı kendi ses tonu ile canlandıran bir sözcüktür. Onlar şaşkınlar, sapıklardır. Onlarla birlikte bütün sapıklar pat pat oraya dökülecekler dir. Onlar ve "*Şeytanın bütün askerleri de*" Aslında hepsi de İblis'in askerleridir. Bu, önce bir ayrıntıyı ifade edip sonra genel ifadeye varma sanatıdır.629

⁂

4 – "İblis bütün orduları da."

İster iblis'in, isterse insan soyundan olsun, kim iblis'e tabi olmuşsa hepsi onun ordusu demektir.630

⁂

– "*Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler: Tallahi, biz gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz. Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbi ile eşit tutuyorduk.*"

1 – "Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler:"

Bu, dalâlet ehlinin kendilerini saptıranlarla tartışıp birbirlerini suçladıkları, sonra dalâlet ehlinin dalâletlerini kabul edip yemin ettikleri kıyamet sahnesinden bir sahnedir.631

2 – "Tallahi, biz gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz."

Yemin, vav ve ba yerine ta harfi ile yapıldı. Zira ta, hayret uyandıran bir şeye yemin etmeye mahsus kullanılır. Zira onlar ümidlerini -yardım ve zaferi- kendilerine faydası olmayan taşlara nakşettikleri için,

628 Tefsir-i Nablusi, 8, 384.

629 Seyyid Kutub, *Fi Zilali-l Kur'an,* 5, 2605.

.Tefsir-i Taberi, 19, 87 – 88

630 Tefsir-i Şaravî, 17, 10610.

631 Tefsir-i Şaravî, 17, 10610.

sapıklıklarına hayret ederler. Bu, onları her yerden kuşatan açık yanılgılarının bir itirafıdır.

3 – "Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbi ile eşit tutuyorduk."

Yani ibadette, itaatte, sevgide, korku ve ümitte eşit tutuyor ve O'na ettiğimiz gibi size de dua ederdik. Sonra sapıklıkları kendilerine belli oldu ve aldıkları cezaların Allah'ın adaleti gereği olduğunu ve yerinde olduğunu kabul ettiler. Ayrıca Âlemlerin Rabbi demelerinden de anlaşılacağı gibi, taptıkları putları yaratmada değil ibadette eşit tuttular.[632]

⁂

– "*Bizi ancak o günahkârlar saptırdı. Şimdi artık bizim ne şefaatçilerimiz var. Ne de yakın bir dostumuz.*"

1 – Bizi ancak o günahkârlar saptırdı.

Yani, Bizi ancak suç, zulüm, delalette kök salmış kimseler sapkınlığa çağırdı. İmam Taberi (rh.a) dedi ki: Mücrimlerden kasıt, İblis ve öldürmeyi başlatan Adem oğlu Kabil'dir.[633]

2 – "Şimdi artık bizim şefaatçilerimiz de yok."

Şefaat; menfaati elde etmek ve zararı def etmek üzere başkası adına aracı olmaktır.[634]

Sahih bir şefaatin, kıyamet gününde meydana gelmesi için, kendisinde üç şartı bulundurması gerekir, bunlar şunlardır:

a- Allah'ın şefaat edecek olan kimseden razı olmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*O gün, Rahman'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez.*"[635]

b- Allah'ın şefaat edilen kimseden razı olmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Allah, onların önlerindekini de, arkalarındakini de (yaptıklarını da, yapacaklarını da) bilir. Allah rızasına ulaşmış*

---

[632] Tefsir-i Sadî, s. 1223.

[633] Tefsir-i Taberi, 19, 89.

[634] Ali Muhammed Sallâbi, e*l-Îman bi'l-Yevmi'l-Âhir,* Daru'l-Marife, Beyrut, H.1436, M.2015, s. 145.

[635] Taha Suresi, 109.

olanlardan başkasına şefaat etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler!"[636]

c- Allah Teâlâ'nın şefaate müsaade etmesidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?*"[637]

Allah Teâlâ bu üç şartı, şu ayette topladı: "*Göklerde nice melek var ki onların şefaatleri, dilediği ve hoşnut olduğu kimse için Allah'ın izin vermesi dışında, bir işe yaramaz.*"[638]

Şefaat'in kısımları vardır. Peygamberimiz (s.a.v)'in şefaati bundandır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) kıyamet gününde birkaç şefaati vardır. Şefaat'il Uzma, sadece kendisine cennet kapısının açılması, cennetliklerin amellerinin ötesinde derecelerinin yükseltilmesi için şefaat etmesi vb. gibi.

Peygamberimiz (s.a.v) dışındaki şefaatçiler şöyledir:

- Melekler
- Peygamberler ve Salih Zatlar
- Şehitler
- Mü'min çocuklar
- Kur'an'ı Kerim

Muhakkak şefaati celp edecek sebepler çoktur ama tevhid ve ihlaslı olmak en mühimleridir.[639]

⁂

3 – "Ne de yakın bir dostumuz yok."

Dostluk, yakınlıkla vasıflandırıldı. Zira yakın dost sıkıntı anında arkaşına daha çabuk yardımcı olur. Dostluğu yakınlıkla vasıflandırdı, çünkü sadece arkadaş olmakla, insanlar birbirinden çok istifade etmeyebilir. Arkadaş olanlar dostluklarını pekiştirip kaynaşmadıkça, biri öbüründen bir şey isteyemez. Allah Teala'nın dediği gibi: "*İşte o gün kişi kardeşinden, kaçar.*

---

[636] Enbiya Suresi, 28.
[637] Bakara Suresi, 255.
[638] Necm Suresi, 26.
[639] Ali Muhammed Sallâbi, e*l-Îman bi'l-Yevmi'l-Âhir, s.* 146

Annesinden, babasından,e şinden ve çocuklarından. O gün, herkesin kendine yetip artacak bir derdi vardır."[640]

Allame Ebu Zehra (rh.a) "*Şimdi artık bizim ne şefaatçilerimiz var. Ne de yakın bir dostumuz*!" ayetleri hakkında şunu der: Dost ve arkadaşlarımız mücrimler olunca, dolayısıyla ne bir şafaat eden, ne azabımızı azaltacak, ne bizimle beraber acımızı çekecek ne de acımıza ortak olan kimse bulunmayacak, demektir. Ayrıca ayette sadece yakın dost zikredildi, çünkü yakın dost az olur.[641]

⁂

– "*Ah keşke bizim için (dünyaya) bir dönüş daha olsa da, müminlerden olsak! Bunda elbet (alınacak) büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.*"

1 – "**Ah keşke bizim için (dünyaya) bir dönüş daha olsa da, müminlerden olsak!**

Tekrar gönderilişin manası şudur: Yani dünya'ya dönüp Allah'a iman edip yeni bir hayata, yeni bir yaşam programına başlamaktır. Bu mesele başka bir ayette şöyle açıklanmıştır: "*Nihayet onlardan (müşriklerden) birine ölüm gelip çattığında:* "*Rabbim, der, beni geri gönder. Ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş (ve hareketler) yapayım. Hayır! Onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır.*"[642] Yani asla tekrar dönemeyip, kıyamete kadar sürecek olan berzah âleminde olacaklar.

Başka bir ayette şöyle geçmektedir: "*Onların ateşin karşısında durdurulup* "*Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!*" *dediklerini bir görsen!*"[643]

Bu onların, amellerine muvafık olmayan yalanlarıdır. Çünkü Allah

---

[640] Abese Suresi, 34-37; Tefsir-i Şaravî, 17, 10612.
[641] İmam Muhammed Ebu Zehra, *Zehratü't Tefâsîr,* 10, 5374.
[642] Müminun Suresi, 99-100.
[643] En'am Suresi, 27.

devamında şöyle buyuruyor: "*Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler (günahlar) kendilerine göründü. Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar.*"[644]

"*Ah keşke bir daha dünyaya dönebilsek de mü'minlerden olsak.*" Bu bir temenni, dilek olmaktan öteye geçmiyor. Bu kıyamet günüdür. Artık ne dönüş ne de aracılık yok![645]

⁂

2 – "Bunda elbet (alınacak) büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler."

Ayette, tasavvur ve tefekkür edilmeden geçilmemesi gereken garip ve çarpıcı hususlar var. Açık ve anlaşılır olmasına rağmen, çokları iman etmiyor.[646]

İbn Aşûr, Şuara Süresi'nde geçen İbrahim aleyhisselam'ın kıssasını özetleyerek der ki: İmana davetin korku ve ümit arasında olması gerekir. Çünkü 0, basiretlerini açmak için, neye taptıklarını sorarak davete başlamış, ardından putlarının işitme, görme, fayda ve zarardan yoksun olduklarını söyleyerek, tefekkür delili ile putların ilah olmaya elverişli olmadığını izah ederek ilahlıklarını iptal etmiştir. Daha sonra kavmi, taklid delilini zikretmiş, kendi dinlerini destekleyememişlerdir.

Onların taptıkları putların ilahlığının batıl oluşu ortaya çıkınca, Hz. İbrahim (a.s) Âlemlerin Rabbi, ruhlarda ve bedenlerde tasarruf sahibi, mahşerde tekrar dirilme nimetini bahşedecek olan Allah'ın hak oluşunu beyan etmek için karşı atağa geçti. İşte O, kıyamet günü kendisinden bağışlanmayı dileyeceğimiz kişidir. Bilsinler ki, eğer geçmişteki inkârları için Allah'tan mağfiret dilerlerse, Allah onları bağışlar. Yok, eğer şirkten vazgeçmezlerse hiçbir şeyin kendilerine fayda sağlamayacağını bilsinler. Sonra onlara iyiliğin ve kötülüğün karşılık bulacağı ahiret yurdunu zikrederek, takvadan yoksun kalmanın ve sapkınlığın akıbetini tasvir etti.

---

644 En'am Suresi, 28; Tefsir-i Şaravî, 17, 10612.

645 Seyyid Kutub, *Fi Zilali-l Kur'an,* (5, 2605)

646 Tefsir-i Şaravî, 17, 10615.

Kavmi şirk koşmaya devam ettiğinden ve o sırada eşinden ve yeğeni Lût'tan başka mümin olmadığı için korkuyu anmak daha uygundu. Bu nedenle, korkutarak davet etmek, kıyamet günüdeki sapkın durumlarını ve kötü akıbetlerini söylemeyi daha çok dile getirdi. Şöyle ki, imanı ve itaati ihmal ettiklerinden dolayı pişmanlık duyup, tekrar dünyaya dönmek istediklerinde, bunun bir anlamı olmayacak.[647]

⁂

3 – Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

Şuara suresinde Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssası, Allah'ın ilahi hitabıyla bitti. Cenab-ı Allah nebilerin ve resullerin sonuncusuna, Allah'ın, düşmanlarını gözcü olduğunu, dostlarına ise rahmet ve imdad sahibi olduğunu hatırlatarak, Hz. Peygamberimiz'e (sav) yöneldi : "*Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.*" Düşmanlarına nisbetle mutlak galip'dir, dostlarına nisbetle yüce merhamet sahibidir. Dünyada asilere azabı acele olarak vermeyip, ahirete kadar ertelemesi de rahmetinin eseridir. Bunda sağlıklıyla hastayı, iyiyle kötüyü ayırmamış, günahlarında fazla ileri gitmesinler diye suçlulara azap vermeyerek onlara merhamet etmiştir.[648]

Kuşkusuz bu ayetlerle Hz. İbrahim'in kavminin ve bütün bir şirkin sonu tasvir ediliyor. Surenin bütün kıssalarında asıl ders ve ibret alınacak nokta da budur. Kur'an'daki kıyamet sahneleri somut bir realite gibi sunulur. Okundukları zaman sanki gözler onları seyreder, duygular onları hisseder, vicdanları onlarla sarsılır, titrer. Tıpkı insanların gözlerini faltaşı gibi açan, dikkatle seyredilen cezalandırma, yok etme örnekleri gibi.[649]

⁂

Allah Teâlâ'nın "el-Aziz" ismi şerifi

Allah Teâlâ, bu ismini Kur'an'da 92 defa zikretmiştir. Çoğunda başka bir isimle beraber gelmiştir. Örneğin şu ayet-i kerimeler gibi:

---

[647] Tefsir-i İbn Aşûr, 19, 150-151.

[648] İmam Muhammed Ebu Zehra, *Zehratü't Tefâsîr*, 10, 5375.

[649] Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an,* 5, 2605.

- "*Bil ki Allah azîzdir, hakîmdir.*"[650]
- "*Yoksa azîz ve lütufkâr olan Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır!*"[651]
- "*Şüphesiz Allah, Aziz'dir daima üstündür, çok bağışlayandır.*"[652]
- "*İşte bu, azîz ve alîm olan Allah'ın takdiridir.*"[653]
- "*Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi (olan Allah) Aziz'dir (üstündür), çok bağışlayıcıdır.*"[654]
- "*Onlardan, sırf, azîz ve hamîd olan Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar.*"[655]
- "*Kuşkusuz İzzet tümüyle Allah'ındır, Allah'ın buyurduğu gibi: (Kim izzet ve şeref istiyorsa, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır.*"[656]

İbn Kesir der ki: Aziz; herşeyden üstün olan ve boyunduruğu altına alan, herşeye galip olan demektir. İmam Kurtubi dedi ki: Aziz'in manası, ulaşılamayan, üstesinden gelinemeyecek zat demektir.[657] Sadi dedi ki: Allah Teala'nın Aziz olması, güç, kudret, kuvvet, üstünlüğün onda olması, hiçbir canlının O'nun üstesinden gelemeyip her şeyin, azameti karşısında ona boyun eğmesi demektir.[658]

⁂

Allah'ın "er-Rahim" ismi

Kur'an da Rahim ismi 123 yerde gelmiştir. Çoğunlukla "el-Ğafur" ismi ile beraber zikredilir. Örneğin şu ayet-i kerimeler gib:

---

650 Bakara Suresi, 260.
651 Sad Suresi, 9.
652 Fatır Suresi, 28.
653 Yasin Suresi, 38.
654 Sad Suresi, 66.
655 Buruc Suresi, 8.
656 Fatır Suresi, 10.
657 Tefsir-i Kurtubî, 2, 131.
658 Tefsîr-i Sadî, 5, 300-301.

- "*Allah'tan mağfiret dileyin, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.*"[659]
- "*Allah, müminlere karşı çok merhametlidir.*"[660]
- "*Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.*"[661]

Allah'ın Rahim ve Rahman isimlerinin ikisi de rahmet kelimesinden türemiştir. Ama bazı ehl-i ilim Rahman ve Rahim kelimelerinin arasında mana farkı olduğunu söylemiştir. Farklar şu şekildedir:

1. Rahman ismi, dünyada tüm canlılara, ahirette ise Mü'minlere Allah'ın Rahmetini ifade eder. Ama Rahim ismi şerifi ise, sadece Mü'minlere Allah'ın rahmetini ifade eder. Şu ayette geçtiği gibi: "*Allah, müminlere karşı çok merhametlidir.*"[662] Ancak bu ayet başka ayetlerle bir çelişki teşkil etmektedir. Örneğin şu ayetlerle: "*Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.*"[663]

   "*(Kullarım!) Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir.*"[664]
2. Rahman ismi, Allah'ın zati sıfatını, Rahim ise fiili rahmete delalet eder.

⁂

[659] Müzzemmil Suresi, 20.
[660] Ahzab Suresi, 43.
[661] Şuara Suresi, 191.
[662] Ahzab Suresi, 43.
[663] Bakara Suresi, 143.
[664] İsra Suresi, 66.

Beşinci Konu

ANKEBUT SURESİ'NDE İBRAHİM (A.S) KISSASI

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"*İbrahim'i de gönderdik. O kavmine şöyle demişti: Allah'a kulluk edin. O'na karşı gelmekten sakının. Siz Allah'ı bırakıp birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz. Bilmelisiniz ki, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, size rızık veremezler. O halde rızkı Allah katında arayın. O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Ancak O'na döndürüleceksiniz. Eğer (size tebliğ edileni) yalan sayarsanız, bilin ki sizden önceki birçok milletler de (kendilerine tebliğ edileni) yalan saymışlardır. Peygamber'e düşen, yalnız açık bir tebliğdir. Allah'ın, yaratılanı ilk baştan nasıl yarattığını, (ölümden) sonra bunu(nasıl) tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye kadirdir. O, dilediğine azab eder, dilediğini esirger. Ancak O'na döndürüleceksiniz. Siz ne yeryüzünde ne de gökte (Allah'ı) âciz bırakamazsınız. Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamazsınız. Allah'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler -işte onlar- benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için acıklı bir azap vardır. Kavminin (İbrahim'e) cevabı ise: "Onu öldürün yahut yakın!" demelerinden ibaret oldu. Ama Allah onu ateşten kurtardı. Doğrusu bunda, iman eden bir kavim için ibretler vardır. (İbrahim onlara) dedi ki: Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has muhabbet uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü (gelip çattığında ise) birbirinizi*

tanımazlıktan gelecek ve birbirinize lânet okuyacaksınız. Varacağınız yer cehennemdir ve hiç yardımcınız da yoktur. Bunun üzerine Lût ona iman etti ve (İbrahim): Doğrusu ben Rabbim'e(emrettiği yere) hicret ediyorum. Şüphesiz O, mutlak güç ve hikmet sahibidir, dedi."[665]

⁂

Ankebut süresi, Hz. İbrahim (a.s)'dan bahseden surelerin sonuncusudur. İşte, Hz. İbrahim'in (a.s) kıssası ile ilgili ayetlerin açıklaması ve bunun ortasında, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ilahî talimatlarından ve Allah'ın birliğine, O'na ibadete davetinden, peygamberliğe, ahirete, tekrar dirilişe ve hesaba imandan açıklamalar şöyledir:

Birinci ayet-i kerime: "*İbrahim'i de gönderdik. O kavmine şöyle demişti: Allah'a kulluk edin. O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır.*

Kuşkusuz Hz. İbrahim (a.s) onları açık ve anlaşılır bir şekilde hakka davet etti. Bu davet tertibini, tebliğcilerin de düşünmesi gereklidir. Onlara, davet ettiği hakikati açıklamakla başladı:

Allah Teâlâ Hz. Muhammed'e (s.a.v) Hz. İbrahim'in (a.s) kavmiyle yaşadıklarını ve O'nun numune misali güzel bir ahlaka sahib kimse olduğunu hatırlatıyor.

a- Allah'a kulluk edin:

İbadeti sadece Allah'a yapın, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın, başka ilahlara ibadet etmeyin. Tevhid inancına sahip olarak, namazınızı dosdoğru kılarak ve itaatkâr birer kul olarak Allah'ın azabıyla kendi aranıza engeller koyun. Eğer biliyorsanız; Allah'a şirk koşmayıp, küfürden uzak durup, yalnızca Allah'a ibadet etmek sizin için daha hayırlı olacaktır. Bunun benzerini ilim ehli de söyler. Taberi demiştir ki: Allah Teâlâ Hz. Muhammed'e (s.a.v), Hz. İbrahim'in (a.s) kavmine putlara değil kendisinden başka ilah olmayan Allah'a ibadet edin dediğini anlat, buyurdu.[666]

---

[665] Ankebut Suresi, 16-27.

[666] Mustafa el-Adevî, *Kısasü'l Enbiyâ,* 2, 118. Tefsir-i Taberî, 18, 372.

İstisnasız bütün Peygamberlerin daveti ve çağrısı: "*Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka İlahınız yoktur*"[667] ayet-i kerimesi ile "*Senden önce hiç-bir Rasûl göndermedik ki ona:* "*Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin*" *diye vahyetmiş olmayalım*"[668] ayet-i kerimesinde ifade edilmektedir. Onların daveti Allah'ın birliğine, sadece O'na kulluğa ve ibadet etmeye yöneliktir. Kuşkusuz din, inanç ve ahlaktan oluşur. Ahlak O'na ibadet, inanç ise O'nu birlemektir. Şayet sana şöyle denilse: Bütün dini iki kelime ile özetleyebilir misin? Evet de. Allah'tan başka ilah olmadığına inanmak ve O'na kulluk etmektir, de. Allah'tan başka ilah olmadığına inanmaya gelince, evrendeki her şey bu inancı anlatır. O'na ibâdete gelince, ibadet, sevginin galebe çalmasıyla birlikte Cenab-ı Hakk'a teslimiyetin son noktasıdır. İbadet sevgiyle teslimiyettir ve temeli bilgidir. Çünkü bilgi her şeyden öncedir ve ikincisi olmayan yol bilgidir. Zira Allah Teâlâ, eğer bilmiş olsaydınız bu sizin için yani "*Allah'a ibadet ve O'ndan sakınmak*" daha hayırlıdır, buyurmuştur.

Hz. İbrahim aleyhisselam, çok önemli konuları farklı seviyelerdeki muhatapların anlayabilmesi için basit, açık kelimelerle sunmuştur. Burada kastedilen, aklın amaçlanan orijinal anlamdan sapmaması ve yoruma yer bırakmamasıdır. Tebliğinin ana konusu; "Allah'a kulluk edin ve O'ndan sakının."

"Allah'a kulluk edin" kelimesi ise dinin temeli, merkezi ve direği olup, özeti tevhid ve yalnızca Allah'a ibadet etmektir. İbadet etmek insanın fıtratında vardır. Ya gerçek, hak olan Allah'a ibadet eder, ya da şeytana, şehvete, mala, paraya tapacaktır. Peygamberlerin görevi, insanları yalnızca Rablerine kulluk etmeye geri döndürmektir. Sahabi Rabi b. Amir'in (r.a), fars komutanı Rüstem'e söylediği söz ne güzeldir. Ona dedi ki: Allah bizi, kula kul olmaktan çıkarıp, kulların Rabbine kul olmak için gönderdi.

İbadet kavramı, hayatın bütün işlerini düzenleyen kapsamlı bir kavramdır. Hayatın her alanı potansiyel ibadet alanlarıdır. Bu hayatın herhangi bir

---

667 Araf Suresi, 59.

668 Enbiya Suresi, 25.

etkinliğinde Allah'ın rızası aranırsa, hayattaki her faaliyet ibadete dönüşür ve niyetle âdetler ibâdet olur, niyetsiz ibâdetler ise âdet olur.[669]

Hz. İbrahim (a.s)'ın davetinin içeriğinde, insanları sadece Allah'a kulluğa çağrı vardır. Cenab-ı Hak, kitabında O'nun çağrısını ve çabasını övmüş, böylece Cenab-ı Hak, Hz. İbrahim'i (a.s) onun Allah'ın itaatkâr bir kulu olduğunu, dosdoğru olduğunu, müşriklerden olmadığını ve Allah'a şükrettiğini beyan etmiştir. "*İbrahim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan değildi. Allah'ın nimetlerine şükrediciydi. Çünkü Allah, onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.*"[670]

Cenabı hak, Hz. İbrahim (as)'ı kullukla nitelemiş, yapılan tazimlerin içine katmış, kadir ve kıymetini yükseltmiştir ve şöyle buyurmuştur: "*Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandır.*"[671] O'nu kulluğun en yüksek mertebesi olan ihsan vasfıyla nitelendirmiştir. İhsan, bir kişinin Rabbine, O'nu görüyormuş gibi ibadet etmesidir. Zira O, Allah'ı görmese de Allah Teâlâ onu görmektedir. Hz. İbrahim (a.s) Cenâb-ı Hakk'a ibadeti savunmuş ve bunu kendisi de bizzat hakkıyla yerine getirmiştir. Bütün işlerinde O'na karşı ihlâslı davranmış, ömrünü Cenab-ı Hakk'tan başkasına ibâdet için harcamamıştır. Bilakis, ömrünü hem zâhirî hem de batinî, hem sözlü hem de fiili olarak onu Yaratıcısına sarf etmiştir.

Hz. İbrahim (a.s) Allah'ı vahiy, fıtrat-ı selime, doğru akıl ve gerçek bilgi ile tanımış, yakini iman ile O'na ibadet etmiştir. İbadetlerde son derece gayretli, daima Allah'a şükreden ve bunları da hakkıyla yerine getiremediğini itiraf edecek kadar da mütevazı bir Peygamberdi.

Allah Teâlâ onu, oğlu ve torunu ile beraber kullukla nitelendirdi. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*(Ey Muhammed!), Kuvvetli ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Ya'kub'u da an. Biz onları özellikle ahiret yurdunu*

---

669 Ahmed Nevfel, *Tefsîr'u sûreti Hûd* "*Dirâsetün Tahliliyyetün Mevdûiyyetün,*" Cem'iyyetü'l-Muhâfazati ale'l-Kur'an'i-l Kerîm, Umman, Ürdün, 1. Baskı, H.1439, M. 2018, s. 112.

670 Nahl Suresi, 120-121.

671 Saffat Suresi, 110-111.

düşünen ihlâslı kimseler kıldık. Doğrusu onlar bizim katımızda seçkin iyi kimselerdendir."[672]

Hz. İbrahim (a.s), kadir ve kıymeti yüksek, kulluk mertebesinde önde olan yüce bir Peygamberdir.

⁂

b- "Ona karşı gelmekten sakının"

Hz. İbrahim (a.s) kavmini, tevhid inancına çağırmaya ve sadece O'na kulluk yapmaya, takvaya teşvik etmeye büyük önem verdi. Çünkü Allah'tan korkmak, insanların Allah'ın yolunda dimdik durmalarının, oradan oraya kaçmamalarının, onu aldatmamalarının gerçek garantisidir. Aynı zamanda, ikiyüzlülük, gösteriş ve aldatma olmaksızın Allah'a bakan erdemli ahlakın kaynağıdır. Takva, itaat ederek ve yasaklardan sakınarak Allah'ın azabından korunmak demektir.[673]

Yüce Allah'ın Kitabı üzerinde tefekkür eden kimse, Kur'ân-ı Kerîm'in en çok ilgilendiği şeylerden birinin takva olduğunu ve nefsleri ona dikkat etmeye sevk ettiğini ve takvanın aslının ihlâsta olduğunu söyler. Takvanın birinci mertebesi, şirkten sakınmak; ikinci mertebesi, büyük günahlardan kaçınmak, takvanın tamamlandığı üçüncü mertebe ise, küçük günahlardan uzak durmaktır. Bu Resûlullah'tan rivayet edilenlerle kanıtlanmıştır. Buyurdu ki: "*Bir kul günaha girerim korkusuyla, yapılması sakıncalı olmayan bazı şeylerden bile uzak durmadıkça, müttakîler derecesine çıkamaz.*"[674]

Buna göre takva, bir müminin kendisi için ne kadar uğraşırsa uğraşsın yükselmesi gereken en yüksek mertebedir.

⁂

TAKVANIN TARİFLERİ

Takva için çok tarifler zikredildi. Bunlardan bazılarını yolumuza ışık olsun diye zikredeceğiz.

---

672 Sad Suresi, 45-47.

673 Ali Muhammed Sallâbî, *Nûh Aleyhi's-Selâm ve't-Tûfanu-l Azîm*, s. 127.

674 Sünen-i Tirmizî, *Kitâbu Sıfati'l-Kıyame*, Had. No: 2451.

*Denildi ki: Takva, Allah'a itaat edip, isyan etmemek, onu daima hatırlayıp unutmamak, şükredip nankör olmamaktır.

*Bir başka tarif: Takva; velev ki küçük olsun günahta ısrar etmemek, büyük bile olsa ibadetle gururlanmamaktır.

*Denildi ki: Takva; Allah'tan başkasını tercih etmeyip, bütün herşeyin Allah'ın elinde olduğunu bilmendir.

*Denildi ki: Rabbinin seni yasakladığı yerde görmemesidir.

Bu tarifler özet olarak 3 madde de toplanabilir:

1. Küçük olsun, büyük olsun günahın her türlüsünden sakınmak.
2. Dikenli bir yolda yürüyen kimse gibi, söylediğin ve yaptığın her şeyden sakınmak, attığı her adıma dikkat etmek. Allah onlardan râzı olsun, bazı sahabeler arasında onu takvalı yapan da buydu. Denildi ki: Hz. Ömer, Ubey ibn Ka'b'a takvayı sordu, O da O'na dedi ki: Hiç dikenli bir yolda gittin mi? Evet, dedi: Ne yaptın? Dedi ki: Paçalarımı topladım basmamaya çalıştım. İşte bu takvadır, dedi.
3. Küçük de olsa hiçbir işi hakir görmemek. Peygamber Efendimiz (s.a.v)'den şöyle rivayet edildi: Efendimiz (s.a.v) yerde düşmüş bir hurma gördü ve dedi ki: Sadaka olmasaydı bu hurmayı yerdim.[675]

Rivayete göre: "İnsanların en cömerdi olmayı isteyen Allah'tan korksun. İnsanların en güçlüsü olmayı isteyen Allah'a tevekkül etsin. Kim de insanların en zengini olmayı isterse Allah'a güvensin."

⁂

İBADET VE TAKVA ARASINDAKİ FARK

Yukarıda anlatılanlardan takvanın önemini, büyüklüğünü ve yüceliğini anlıyor ve onun, mü'minin karşılaşabileceği engelleri ve krizleri aşabileceği tek silah olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Takva iman, itaat, isyanı terketme, tövbe ve ihlâs gibi beş şeyden elde edilmesi gereken olgun bir meyvedir. Bu beş şeyden biri olmazsa takva ortadan kalkar. Dolayısıyla,

[675] Sahih-i Buharî, Buyû, 905.

pek çok kişinin düşündüğü gibi, takvanın ibadet olmadığını biliyoruz. Çünkü bir kimse çok ibadet edebilir ama ibadeti onu takva derecesine yükseltmez. Kitap ve Peygamberin Sünnetinde, anlatılan şeylerin birçok delili vardır.[676]

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"*İbrahim'i de gönderdik. O kavmine şöyle demişti: Allah'a kulluk edin. O'na karşı gelmekten sakının.*"[677]

"*Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar, diye Nuh'u kendi kavmine gönderdik. Ey kavmim dedi, ben sizin için açık bir uyarıcıyım. Allah'a kulluk edin; O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.*"[678]

"*Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş (Allah'ın azabından kendinizi kurtarmış) olursunuz.*"[679]

Bu ayetlerde, ibadet ve takva birbirinden ayrılmıştır. Hz. Nuh da Hz. İbrahim de kavmine Allah'a kulluğu ve takvalı olmayı emretmiştir.

Peygamberimizin (s.a.v) sünnetinde ise şöyle gelmiştir: Ebû Hureyre'den (r.a) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Zandan sakının. Çünkü zan, yalanın ta kendisidir. Birbirinizin konuştuğuna kulak kabartmayın, birbirinizin özel hâllerini araştırmayın, birbirinizle üstünlük yarışına girmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize kin beslemeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun! Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz, onu düşmana teslim etmez. Müslüman kardeşinin ihtiyacını gideren kimsenin Allah da ihtiyacını giderir. Kim bir Müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah Teâlâ o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Kim bir Müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah Teâlâ da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter. Her Müslümanın diğer*

---

[676] Ali Muhammed Sallâbî, *Nûh Aleyhi's-Selâm ve't-Tûfanu-l Azîm*, s. 130

[677] Ankebut Suresi, 16.

[678] Nuh Suresi, 1-3.

[679] Bakara Suresi, 21.

Müslüman'a, kanı, malı, ırzı haramdır. Allah Teâlâ sizin suret cisimlerinize değil, ancak kalbinize ve amellerinize bakar, göğsünü işaret ederek, takva burdadır, takva burdadır."[680]

Öncelikle bu hadisten şunu anlıyoruz: Bu zem edilen amellerden uzak durmalıyız. İkinci olarak, takvanın Rab ile kul arasında sır olduğunu anlıyoruz ki, bundan dolayı Efendimiz (sav) göğsünü işaret etti. Bunu Yüce Allah Teâlâ'nın şu ayeti de desteklemektedir: "*Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.*"[681]

Takva gerçeğini açıklayan ayetler arasında kapsamlı bir ifade yer almakta ve bu takvanın, türlü türlü faziletler ile vasıflandırılmadıkça, sıcaklığından, gölgesinden ve ışığından yararlanamayacağını, ibadetin özüne ulaşılamıyacağını açıklamaktadır. Ayet şu şekildedir: "*İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!*"[682]

Bu güzel ayetin bahsettiği asil niteliklere ve şeriatın üç ilkesine bakınız. Akaid, ibadetler ve ahlakı nasıl zikretmiştir. ayrıca takvayı tüm bunların meyvesi yapan on beş niteliğe bakın! "*İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!*"[683]

Yukarıdakilerden Allah'ın Yüce Kitabının başlangıcında takvadan bahsetmesinin hikmetini ve sırrını kavrarız. "*Elif. Lâm. MÎm. O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.*"[684] Allah'ım bizi haklarında, "*Kullarımızdan, takvâ*

---

[680] Sahîh-i Müslim, *Kitâbu-l Birr ve't-Takva,* Had. No: 2564.

[681] Necm Suresi, 32.

[682] Bakara Suresi, 177.

[683] Bakara Suresi, 177.

[684] Bakara Suresi, 1-2.

sahibi kimselere verdiğimiz cennet işte budur"[685] buyurduğun muttakiler zümresinden eyle![686]

Bu ayetler özellikle Allah'ın Kitabında yer alan ve takva sahiplerinin hallerini gösteren ilk ayetler olduğu için Müslümanın araştırması, sahip olmaya çalışması gereken sıfatları içermektedir.[687]

"*Elif. Lâm. Mîm. O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir. Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar. Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; ahiret gününe de kesinkes inanırlar. İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.*"[688]

Bu sıfatlar şöyledir:

1. Sıfat: "*Onlar gayba inanırlar.*"

2. Sıfat: "*Namazı kılarlar.*"

3. Sıfat: "*Kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.*"

4. Sıfat: "*Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler.*"

5. Sıfat: "*Ahiret gününe de kesinkes inanırlar.*"

Bu sıfatlardan sonra Allah Teâlâ, müttakilerin mükâfatını zikrediyor: "*İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.*" Onlar öncelikle hidayet üzerinde sabit durmuşlar, zira hidayet Allah'ın en büyük nimetlerindendir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Doğru yolu bulanlara gelince, Allah onların hidayetlerini arttırır ve sakınmalarını sağlar.*"

---

685 Meryem Suresi, 63.
686 Fadl Hasan Abbâs, *Humâsiyyetün Muhtâratün Fi Tehzib'in-Nefsi-l Emmâre*, s. 30.
687 Fadl Hasan Abbâs, *Humâsiyyetün Muhtâratün Fi Tehzib'in-Nefsi-l Emmâre*, s. 30.
688 Bakara Suresi, 1-5.

Bu büyük mükafatın birinci kısmıdır, ikinci kısmı ise kurtuluşa ermektir, çünkü onlar tam bir mutluluk ve saadet vardır.[689]

Kur'ân-ı Kerîm, takvanın değerini açıklamış ve onu arzu edilen bir gaye haline getirmiştir. Pek çok âlim onun hakkında yazmış çizmiş, gerçekliğini, meyvelerini ve etkilerini, takva sahiplerinin ibadet ve davranış özelliklerini ve bu yüce ilahî değerle ilgili her şeyi açıklamıştır.

⁂

2 – "**Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır.**"

Bunu yaparsanız sizin için dünyada ve ahirette hayır olur, hem de şer, sizden uzaklaşır.

Bu değerlendirme cümlesi onları cahilliklerini bırakıp kendileri için hayırlı olanı seçmeye özendiren anlamlar içermektedir. Bu, aynı zamanda köklü bir gerçeğin ifadesidir de. Sırf etkileyici sözlerle heyecanlandırma amacını gütmüyor.[690]

Eğer Allah'a itaati, ibadeti, takvayı hayırlı görüyorsan, sen Alimsin demektir. Şayet itaatte zorluk, ibadette ziyan, takvada hüsran görüyorsan, en üst derece diploma da alsan sen bilgin değilsin (cahilsin) demektir. İlmin ölçüsü, Allah'a itaat, O'na kulluk ve takvadır. O'na isyanda ve O'nun metodundan sapma da ise kötülük olduğunu görmektir. Bu denklem kaçınılmaz olarak sabit bir ölçüdür. Çünkü Cenab-ı Hak: "**Bu sizin için daha hayırlıdır**" buyuruyor, bu bizi yaratanın sözüdür. Bize diyor ki: Bu sizin için hayırlı olandır ey kullarım! Çünkü siz Allah'ı bilmedikçe, O'na ibadet etmedikçe Alim olamazsınız ve doğru bir hidayet üzerinde değilsiniz ve onun yöntemini izlemedikçe vizyonsuzsunuz demektir.[691]

İbadet ve takvaya tâbi olmak, bu dünyada ve ahirette iyiliğin yoludur. Bu

---

689 Fadl Hasan Abbâs, *Humâsiyyetün Muhtâratün Fi Tehzib'in-Nefsi-l Emmâre*, s. 37. Ali Muhammed Muhammed Sallâbî, *Nûh Aleyhi's-Selâm ve't-Tûfa-.nu'l-Azîm*, s. 136; Tefsîr-i İbn Kesîr, 6, 279 – 280

690 *Fi Zilali'l-Kur'an* 5, 2728.

691 Tefsîru'n-Nablusî, 9, 200.

hakiki ilim ve dünya ile âhireti birbirine bağlamakla ilgili ilâhî çalışmanın, insanın varoluş gayesini ve Allah'ın onun için yarattığını bilmenin delilidir.

⁂

İkinci Ayet-i kerime: "*Siz Allah'ı bırakıp birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz. Bilmelisiniz ki, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, size rızık veremezler. O halde rızkı Allah katında arayın. O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Ancak O'na döndürüleceksiniz.*"[692]

Yani Allah'ı bırakıp da taptığınız şeylerin hepsi puttur. Put ise ne fayda verir ne de zarar.[693] Put, ister granit, ister kireç, ister mermerden olsun, isterse altın, gümüş, demir…gibi madenden olsun, isterse tahtadan olsun hangi türden olursa olsun takdis edilmek ve tapılmak için taştan, madenden veya tahtadan yapılmış şeydir. Bazı putperestler putlarını hurma ezmesinden yapar acıkınca da onu yerdi. Hz. Ömer de başından geçen böye garip bir olayı anlatmıştır. Hangi akıl ve mantıkla dağa gider, oradan taş koparır ondan bir şekil yapıp sonra da Allah'ı bırakıp kendi elinlen yaptığın bu şeye taparsın! Rüzgar onu devirse sen düzeltirsin, kırsa sen tamir edersin. Böyle bir şeyi hangi akıl kabul eder ki?[694]

Sizin Allah dışında taptıklarınız faydasız ve zararsız putlardır. Bunlar için getirdiğiniz tüm gerekçeler, yorumlar, çalışmalar, analizlerin hepsi yalan dolandır, iftiradır. İftira ise hakikati terse çeviren bile bile yalan söylemek demektir.[695]

Hz. İbrahim (a.s) diyor ki: Siz bu putlardan sanki bir iş yapıyorlarmış, sanki ikram ve ihsanda bulunuyorlarmış, öfkelenip razı oluyorlarmış gibi söz ediyorsunuz. Bunları kutsal sayıyor ve insanları da bunların kutsal olduğuna inandırmaya çalışıyorsunuz. Allah'a da yalan yere iftira atıyorsunuz. Bu söylediklerinizin tamamı asılsız sözlerdir. Hakikatin hilafınadır. Çünkü

---

[692] Ankebut, 17

[693] Tefsir-i Nablusi, 9, 201.

[694] Tefsir-i Şa'ravî, 18, 11108.

[695] A.g.e., 18, 11108; Tefsir-i Nablusi, 9, 201.

bu taptıklarınız fayda ve zarar vermez putlardır. Gerekçelendirmek için konuştuunuz sözleriniz ise yalandır.[696]

Burada Hz. İbrahim, insanın hayatının devamı için gerekli olan rızık dediğimiz çok önemli bir meseleye de temas ediyor. Sizin Allah dışında taptığınız bu putlar size rızık vermeye güç yetiremezler. Şayet Allah Teâlâ sizden yağmuru kesse yeri kuraklaştırsa açlıktan ölürsünüz. O halde düşünmelisiniz: geçim kaynaklarınız size nereden geliyor? Bu konuda en büyük pay sahibi kim ki, ibadet ve taatle kendisine yönelesiniz?[697]

Rızık meselesi ruhların, özellikle imanın kaplamadığı nefislerin en büyük uğraşıdır. Şu kadar var ki, rızkı sadece Allah katından aramak sırf ruhlardaki gizli eğilimleri harekete geçirmek amacı ile değil, bir gerçek olduğu için vurgulanmaktadır. En sonunda ise, onları rızıkları bahşeden, birçok nimet lütfeden yüce Allah'a ibadet etmeye, nimetlerine karşılık O'na şükretmeye çağırıyor: "*O'na kulluk ediniz, O'na şükrediniz.*" Bu ifadenin sonunda da Allah'dan kaçıp kurtulamayacaklarını, iyisi mi O'na ibadet ederek, O'na şükrederek mü'min kullar olarak O'na dönmelerini belirtiyor: "*O'nun huzuruna döndürüleceksiniz.*" Bütün bunlardan sonra yine de peygamberi yalanlıyorlarsa, bundan basit, bundan önemsiz ne var ki! Çünkü onlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. O'nun peygamberine hiçbir şey kaybettiremezler. Nitekim onlardan önce de birçok toplumlar kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamışlardı. Peygamberin, Allah'ın mesajını açıkça duyurmaktan başka bir görevi yoktur.[698]

Hz. İbrahim (a.s) kavmine Allah Teâlâ'dan rızık istemeleri gerektiğini, putlarından istememeleri gerektiğini açıklamıştı. Ancak böyle yaparak hakikate ulaşabilirlerdi. Onlara hem dünyada hem de ahiret fayda verecek şeyleri bir bir göstermişti. Mesela rızkın Allah Teâlâ'dan olduğunu, rızkı elinde bulunduran, takdir eden ve sebeplerini kolaylaştıranın Allah Teâlâ olduğunu, canlıların ise buna ancak Allah'ın emriyle sahip olabileceklerini açıklamıştı. Rızkı genişletmek ve daraltmak, dilediği gibi taksim etmek yalnızca

---

696 Tefsir-i Nablusi, 9, 201.

697 Tefsir-i Şa'râvî, 18, 11109.

698 Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 5, 2728.

Allah Teâlâ'nın elindedir. Rızık ancak Allah Teâlâ'dan istenir. İbadet edilmeyi, şükür edilmeyi hak eden yegane zat O'dur.

Her bir mahlukun rızkı Allah Teâlâ tarafından takdir edilmiştir. Allah Teâlâ mahlukatının rızka erişme yollarını hazırlamıştır. İşte bu rızık sebeplerine sarılmak, aramak ve peşinden koşmak Allah Teâlâ'ya ibadet kabilindendir. Bazen rızka erişmeye neden olan bu sebeplerin tamamı yahut bir kısmı, yalnızca Allah Teâlâ'nın bildiği bir hikmet gereği bazı mahlukatın önünden kaldırılır ve sebepsiz rızıklandırılır. Ancak aslolan bu değildir, bu istisnadır. Aslolan sebeplere sarılarak rızka erişmektir.

Allah Teâlâ rızkı indirmese hiç kimse insanlara rızık getirmeye kadir olamaz. Bu her Müslümanın iyice kavraması gereken bir gerçektir. Çünkü bu hakikatle çarpışmak yahut bu hakikate yüz çevirmek ahmaklık ve apaçık haktan nefretle inat etmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Peki, Allah rızkını keserse, kimdir size rızık verecek olan? Hayır, onlar azgınlık ve nefretle direnip durdular.*"[699]

Rızık meselesi insan hayatında çok önemli ve çok ince bir meseledir. Geçmişteki ve günümüzdeki olaylar insanı bazen ekmek parası yüzünden bir başkasını esir almaya kadar götürdüğünü gösteriyor. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim bu meselede insanı bir başkasının köleliliğinden kurtaracak sadra şifa olan açıklamayı yapmaktadır. Kur'an-ı Kerim insanın yalnızca Allah Teâlâ'nın kulu olduğunu, onu yaratanın ve rızıklandıranın yalnızca Allah Teâlâ olduğunu, ibadet edilmeye layık olanın yalnızca O olduğunu bildirmektedir. Başlangıç O'ndandır sonuç O'ndandır.[700]

Kur'an-ı Kerim rızık ile ibadeti bir arada zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*O halde rızkı Allah katında arayın. O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Ancak O'na döndürüleceksiniz.*"[701] Bu rızkın insan hayatında ne kadar önemli olduğuna bir delildir. İnsanları ve cinleri rızıklandırmak kimin elindeyse hakiki manada ibadet ve itaat edilmeye layık olan odur.

---

699 Mülk Suresi, 21.

700 Süleyman es-Sadık el-Beyyire, *er-Rizku fi'l-Kurâni'l-Kerim,* Mektebetü Melik Fahd, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1426, M. 2005, s. 73.

701 Ankebut Suresi, 17.

Kur'an-ı Kerim Allah Teâlâ'dan başkasına ibadet edenlerin taptıkalrı şeylerin rızık vermeye muktedir olmadıklarını ifade etmiştir: "*Allah'ı bırakıp da, kendilerine göklerden ve yerden hiçbir rızık sağlayamayan ve buna gücü de yetmeyen şeylere tapıyorlar.*"[702]

ALLAH TEÂLÂ'NIN ER-REZZAK İSM-İ ŞERİFİ

Allah Teâlâ'nın er-Rezzak ism-i şerifi Kur'an-ı Kerim'de ism-i tafdil kipiyle 5 kere geçmektedir. Örneğin bazı yerler şöyledir:

1- "*Meryem oğlu İsa, "Ey Allahım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandıranların en hayırlısısın (hayru'r-râzikîn)" dedi.*"[703]

2- "*Ey Muhammed! Yoksa sen onlardan bir vergi mi istiyorsun (da inanmıyorlar)? Rabbinin vergisi daha hayırlıdır. O, (hayru'r-râzikîn) rızık verenlerin en hayırlısıdır.*"[704]

3- "*(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: "Allah'ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, (hayru'r-râzikîn) rızık verenlerin en hayırlısıdır.*"[705]

er-Rezzak ismi-i şerifi ise Kur'an-ı Kerim'de bir kere geçmektedir. Bu da şu ayet-i kerimededir: "*Şüphesiz Allah* (Rezzak'tır) *rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir.*"[706] Allah Teâlâ'nın Rezzak olmasının anlamı şudur: Her canlının gıda ihtiyacını karşılayarak rızkına kefil olan O'dur. O'nun rızkı ve rahmeti herkesi kuşatmıştır. Bu hususta mümin-kafir, dost-düşman ayırmamıştır. Sağlam, güçlü kuvvetli birine rızık verdiği gibi çaresiz kalan, kazanç kapısı olmayan zayıfa da rızkı gönderir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Nice canlılar vardır ki, rızıklarını taşımazlar (yiyecek biriktirmezler).*

---

[702] Nahl Suresi, 73; Süleyman es-Sadık el-Beyyire, *er-Rizku fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 73.

[703] Maide Suresi, 114.

[704] Müminun Suresi, 72.

[705] Cuma Suresi, 11.

[706] Zariyat Suresi, 58.

Onları da sizi de Allah rızıklandırır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[707] *Yine şöyle buyurmaktadır:* "*Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı)dır.*"[708]

Sa'di der ki: Allah Teâlâ'nın kullarını rızıklandırması 2 türlüdür:

1– İyi-kötü, önceki-sonraki herkesi kapsayan genel rızıklanırma. Bu bedenin rızkıdır.

2– Özel rızıklandırma. Bu kalplerin rızkı ve ilim ve imanla beslenmesi şeklindeki ve dini düzgün yaşamaya yardımcı olan helal rızıktır. Bu derecelerine göre farklılık arzetmekle birlikte Allah Teâlâ'nın hikmeti ve rahmeti gereği sadece müminnlere özeldir.[709]

– "O'na kulluk edin…"

Allah Teâlâ'ya imanın ve tevhidin semeresi olan ibadet etmek de rızka nail olmanın en önemli sebeplerindendir. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben, onlardan bir rızık istemiyorum. Bana yedirmelerini de istemiyorum. Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir.*"[710] Allah Teâlâ mahlukatı kendilerini rızıklandırmaya ya da başkalarını rızıklandırmaya mükellef tutmamıştır. Onları yalnızca kendisine ibadet etmekle ve tevhid akidesine sahip olmakla mükellef tutmuştur. Rızka kefil olan ise bizzat Allah Teâlâ'dır.[711]

İbadet sadece İslamın zahiri şiarlarını yerien getirmek demek değildir. Bunun yanında bir de hayatın değişi alanlarında Allah Teâlâ'ya tam manasıyla kulluk yapmak da ibadettir. Çünkü kainatta sadece tek bir ilah vardır. O'nun dışında kalan herşey O'nun kuludur. Bu bakımdan tam manasıyla deri bir sevgiyle O'na boyun eğmek ve itaat etmek gerekir. Bunun

---

[707] Ankebut Suresi, 60.

[708] Hud Suresi, 6; Abdulaziz Nasır el-Celil, *Ve Lillahi'l-Esmai'l-Hüsna,* s. 496.

[709] Abdulaziz Nasır el-Celil, *Ve Lillahi'l-Esmai'l-Hüsna,* s. 497.

[710] Zariyat Suresi, 56-58.

[711] Süleyman es-Sadık el-Beyyire, *er-Rizku fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 93.

neticesinde kulun benliğinde harikulade patlamalar hasıl olacaktır. Sabit adımlarla zorlanmadan hedeflerine doğru harekete geçecek, Allah'ın yardımı ve inayetiyle rızık sebeplerinin peşine düşecektir. Allah Teâlâ kula bir şey emretti ve garanti de verdi. Eğer kul Allah'ın emrine sadakat ve samimiyetle, çalışarak boyun eğerse Allah Teâlâ da ona garanti ettiği rızkı, yardımı gönderecek, ihtiyaçlarını giderecektir. Zira Allah Teâlâ kendisine ibadet edenin rızkına kefil olmuştur. Kendisine tevekkül edene yardım edecektir. Tüm gayesi ve arzusu Allah olana yine Allah Teâlâ yetecektir.[712]

– "**Ve O'na şükredin.**"

O halde sizi yarattığı için O'na şükranlarınızı sunun. Size mallar, evlatlar, eşler, aile ve yuva bahşetti. Size sağlık verdi, duyu organları ihsan etti. İcad nimetiyle, imdad nimetiyle, irşad nimetiyle nice nimetler bahşetti size. Kainattaki herşeyi sizin hizmetinize verdi. Size akıl gibi bir nimet verdi. Sizi çok yüce bir fıtrat üzere yarattı. Size seçme hakkı verdi. Tüm bunlara karşılık şükredilmeye değmez mi?![713]

Rızık nimetine karşılık Allah Teâlâ'ya şükretmek gerekir. Rızkı veren, rızık yollarını kolaylaştıran O'dur. Bu bile tek başına şirk koşmadan yalnızca O'na ibadet etmeyi vacip kılıyor.[714]

Şükür terim olarak Allah Teâlâ'nın nimetinin eserinin kullarının;

– *dillerinde itiraf ve övgü,*
– *kalplerinde muhabbet ve tasdik etmek*
– *azalarında ise itaat ve boyun eğmek şeklinde kendisini göstermesi demektir.*[715]

Hz. İbrahim'in hayatını dikkatice inceleyenler O'nun vermiş olduğu nimetlere karşılık şükrünü açığa vurmak arzusuyla ve kendisini peygamber ve dost seçtiği için Allah Teâlâ'ya itaat noktasında hem kavli hem fiili olarak canla başla çalıştığını görecektir. Allah Teâlâ'ya şükretmek rızkın artma

---

712 A.g.e., s. 95.
713 Tefsir-i Nablusi, 9, 203.
714 Süleyman es-Sadık el-Beyyire, *er-Rizku fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 93.
715 *Tehzîbu Medârici's-Salikin,* Daru'l-Beşir, Mısır, 1. Baskı, 1997, 2, 611.

sebeplerindendir. Şükreden kişi kendisine gelen nimeti koruma altına almış ve daha fazlasını kazanmış demektir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: "Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.*"[716]

Şükrün Allah Teâlâ katındaki değeri çok büyüktür. Bu nedenle şeytan şükür makamının en üstün makamlardan olduğunu anlayıp bu makamın değerinin farkına vardığında tüm çabasını insanları bu yoldan koparmak için harcamaya koyuldu. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Sonra (pusu kurup) onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükreden (kimse)ler bulamayacaksın.*"[717] Allah Teâlâ kendisine ancak şükredenlerin ibadet ehli olduğunuı O'na şükretmeyenlerin ise ibadet ehli olmadığını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah'a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah'a şükredin.*"[718]

Kur'an-ı Kerim'de şükür ile küfür karşılaştırılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Kitaptan bilgisi olan biri, "Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm" dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: "Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.*"[719] Yine şöyle buyurmaktadır: "*Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz ki Allah sizin iman etmenize muhtaç değildir. Ama kullarının inkâr etmesine razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizin için buna razı olur. Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın yükünü yüklenmez. Sonra dönüşünüz ancak Rabbinizedir. O da size yaptıklarınızı haber verir. Çünkü O, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilir.*"[720]

---

[716] İbrahim Suresi, 7.

[717] Araf Suresi, 17.

[718] Bakara Suresi, 172; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Uddetu's-Sâbirîn ve Zehîratu'ş-Şâkirin*, s. 117.

[719] Neml Suresi, 40.

[720] Zümer Suresi, 7.

İnsanların yaşamında farkedilen bir şey de şudur: Kim söz, fiil ve haliyle çokça şükretmişse Allah Teâlâ'nın ona ihsanı daha fazla olmuştur. Şükretmesi artışa sebeptir. Şükür hafız/koruyan diye isimlendirilmiştir. Çünkü şükür mevcut nimeti korur ve gelecek olanı da koruma altına alır.[721]

– "**Ancak O'na döndürüleceksiniz.**"

Kıyamet gününde O'na döndürüleceksiniz. Her amel sahibi amelinin karşlığını alacaktır.[722] Allah Teâlâ'nın "*Ancak O'na döndürüleceksiniz*" kavli şerifinde bir uyarı ve yaratıcılarına hesap vermek için yapacakları dönüşe hazırlık vardır.

⁂

"*Eğer (size tebliğ edileni) yalan sayarsanız, bilin ki sizden önceki birçok milletler de (kendilerine tebliğ edileni) yalan saymışlardır. Peygamber'e düşen, yalnız açık bir tebliğdir.*"[723]

Hz. İbrahim içinde bulundukları küfür ve putperstliğin batıl oluğunu beyan ettikten sonra kavmine dedi ki: Eğer yalanlıyorsanız bilin ki siz ilk yalanlayanlar değilsiniz. Sizden önceki yalancıların başına gelenlerde sizin için ibret vardır. Onlara bakın da ibret alın! Allah Teâlâ onları helak etmiş ve yerle yeksan etmiştir. tıpkı Nuh, Ad ve Semud kavimlerine yaptığı gibi. Onların başına gelenin sizin de başınıza gelmesini bekleyin görün.[724]

Bu ayet-i kerimede bazı hususlara vurgu yapılıyor:

1 – İnsanın şeytan vesvesesi baskısı altında olduğu gerçeği. Allah'ın rahmet ettikleri dışındakiler bu vesvese yüzünden hakkı yalanlamaya ve hak yoldan çıkmaya meylederler. Tarih boyunca insanlığın gidişatı bunu tekid etmektedir. Bu yüzden rabbimiz kulu ve resulü Hz. İbrahim dilinden kavmine bu gerçeği vurgulayarak şöyle buyuruyor: "*Eğer (size tebliğ edileni) yalan sayarsanız, bilin ki sizden*

---

[721] *Uddetu's-Sâbirîn ve Zehîratu'ş-Şâkirin,* s. 120.

[722] Tefsir-i İbn Kesir, 6, 279-280.

[723] Ankebut, 18

[724] Mustafa el-Adevî, *Kasasu'l-Enbiya,* 2, 120.

önceki birçok milletler de (kendilerine tebliğ edileni) yalan saymışlardır."

2 – İnsanın özgürlüğünün, nefsinin kabul ettiği herhangi bir dini seçmede olduğunun vurgulanması. Zira o seçtiği bu dine göre ahiretteki ebedi kalacağı yer belli olur. Ya ebedi cennet yahut ebedi cehennem. Bu Kur'an-ı Kerim'de şöyle beyan edilmiştir: "*Peygamber'e düşen, yalnız açık bir tebliğdir.*"

⁂

Dördüncü ayet-i kerime: "*Allah'ın, yaratılanı ilk baştan nasıl yarattığını, (ölümden) sonra bunu(nasıl) tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye kadirdir.*"[725]

Allah Teâlâ Hz. İbrahim'in kavmini inkar ettikleri ahirete inanmaya nasıl irşat ve davet ettiğinden haber vermektedir. Hz. İbrahim onları kendilerine ve nasıl yaratıldıklarına bakmaya yönlendirdi. Hatırlanabilir bir şey değilken Allah Teâlâ'nın onları nasıl var ettiğini düşünmeye sevketti. Dolayısıyla yoktan var etmeye kadir olan tekrardan diriltmeye elbette kadirdir. Daha sonra onları dünyanın dört bir yanındaki gözle görülen ayetlere bakmaya ve her insanın ameline karşılık bulacağı kıyamet günü için hazırlanmaya irşad etti. Bu ayet-i kerimelerdeki hitap bazı alimlerin ifade ettiği üzere Hz. Muhammed'e (s.a.v)'dir.[726]

1 – "*(O kâfirler), görmediler mi, Allah (nutfeden) yaratmağa nasıl başlıyor, sonra (kıyamette) onu nasıl iade edecek? (Bunu kitabda okuyup anlamadılar mı?) Şüphesiz ki bu (yaratmak ve iade etmek) Allah'a pek kolaydır.*"[727]

Yüce Allah bir önceki ayet-i kerimede ilk aslı yani Tevhid'i açıkladıktan sonra bu ayet-i kerimede ikinci asla işaret buyurmaktadır ki o da Risalet'tir.

---

[725] Müniy Abdullah b. Davud, *Menhecu'd-Da've ila'l-Akîde fî Davi'l-Kısasi'l-Kurânî,* s. 115.

[726] Ankebut, 19-20

[727] Ankebut Sûresi, 19

"Resul / elçi üzerine düşen ancak apaçık bir tebliğdir." Sonra üçüncü aslı açıklıyor ki oda Haşır ve Mead'dır.[728] Bu üç asıl ilahi hitapta asla birbirinden ayrılmaz.

a – "(O kâfirler) görmediler mi?"

Bu ve daha sonra gelecek benzer ayet-i kerimeler Yüce Allah'ın azametine apaçık delildirler. Şu halde kelamın takdiri şöyle olur: Mekke halkı ve Kureyş kâfirleri bakmazlar mı? Yine onlar evrende meydana gelen bu kadar kevni olayı görmezler mi? "Allah mahlûkatı yoktan nasıl yarattı?" Evet, Allah Teâlâ onları, onlar hiçbir şey değilken yarattı. İnsanı da bulanık bir sudan yarattı. Sadece bu bilgi bile Allah Teâlâ'nın insanı yeniden dirilteceğine dair yeter delildir. Zira dirilişe inanmak ilk yaratılışa inanmaktan farklı bir şey değildir. Allah Teâlâ'nın ilk yaratmayı hiçbir şey ve hiçbir madde olmadan yarattığını bilmiyorlar mı? Bunu elbette biliyorlar. İşte "yeniden yaratılış" da böyle olacak. Allah Teâlâ ahirette yeniden diriliş gününde insanlara tekrar diriltecektir.[729]

Bu ayet-i kerimeden anlaşılan mana kısaca şudur: Halilurrahman İbrahim (a.s.) yeniden diriliş gününü inkâr eden kavmini kendi yaratılışlarında olan ve varlığına şahitlik ettikleri şeylerle doğru yola sevk etmeye çalıştı.

b – Allah (nutfeden) yaratmağa nasıl başlıyor, sonra (kıyamette) onu nasıl iade edecek?

Yeni bazı araştırmacılar demişlerdir ki karaciğerin beşbin görevi vardır. Bu nedenle vücutta gerçekten çok büyük vazifeler ifa eder. O görevlerden birisi de yağlı gıdaları şekere çevirmesi, ihtiyaç fazlası şekerli gıdaları da yağa çevirmesidir. Bunu Yüce Allah'ın kudretiyle karaciğer yapar. Yine o, kanda bulunan pıhtılaşma ve seyreltme hormonlarını dengeli bir şekilde salarak kanın çok hassas bir kıvamda akmasını sağlar. Eğer karaciğer pıhtılaşma hormonunu fazla salsa o takdirde kan inceliğini, akışkanlığını kaybeder ve pıhtılaşıp damarlarda hareketsiz kalırdı. Eğer kanı incelten

---

[728] Dönüş, dönüş yeri anlamında kıyamet için kullanılan bir terim.

[729] Menhecü'd-Da'veti li'l-Akide, 21, 265

hormonu fazla salsaydı o takdirde de vücuttaki bütün kan tek bir burun kanaması ile dışarı boşalırdı. Her kimin karaciğeri çalışmazsa üç saatten fazla yaşayamaz.

Astronomi ile ilgilendiğinde bazı yeni galaksilerin ortaya çıktığını, bazılarının hala gizli kaldığını ve bazılarının da genişlediğini, gökyüzünün ötesinde bazı kara deliklerin oluştuğunu görürsün. İşte bütün bu olağanüstü şeylerin künhüne vakıf olmak istersen o takdirde yaratılışın nasıl başladığı noktasına ve yeniden diriliş meselesine dönersin.[730]

Tekrar yeniden diriliş konusuna gelince Rabbimiz birçok ayet-i kerimede ahiret gününü Allah'a iman ile birlikte zikretmiştir. Zira senin Allah Teâlâ'nın emirlerine dosdoğru bir şekilde uyman ancak O'nun varlığına, O'nun ilmine ve ahiret gününe iman etmen ile olur. Zira Yüce Allah nefislere şehvet duygusunu yerleştirmiş ve görünürde bir kuvvet vermiştir. İşte bu şehvet ve arzular kuvvetle birleşince insanı hızlıca kendisine çekiyor. Peki, bu şehvetlere karşı frenleyecek insan da ne var? Onu frenleyecek Allah Teâlâ'dan ve O'nun hesabından korkma duygusudur. İmam Taberani'nin Mu'cemü'l-Kebir isimli eserinde nakledildiğine göre bir keresinde Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz hanımı Ümmü Seleme annemize şöyle demiştir: "Eğer kıyamet gününde kısas korkusu olmasaydı şu misvakla canını acıtırdım."[731]

Ahiret günü için iki delil vardır: Birisi nakli delil, birisi de akli delil. Nakli delil Kur'an-ı Kerim'de bulunan ayet-i kerimelerdir. Akli delile gelince şu evrene baktığında bu uçsuz bucaksız evrenin yaratıcısının çok büyük olduğunu bilirsin. Bu yaratıcının en güzel isimleri ve en yüce sıfatları vardır. Onun için kullarını hiçbir hesaba çekmeden, mükâfat veya cezaya çarptırmadan bırakması düşünülemez. Zira onları hesaba çekmeden bırakması O'nun adalet ve kemal sıfatlarına ters düşer. Nitekim dünyada zengin olan vardır, fakir olan vardır. Kuvvetli olan vardır, zayıf olan vardır. Hasta olan vardır, sağlıklı olan vardır. Hükmeden vardır, hüküm olunan vardır. Eğer hesaba çekilme duygusu olamasa mü'mini zulüm ve

[730] Tefsiru'n-Nablusi, 9, 206
[731] Tefsiru'n-Nablusi, 9, 207

öldürmeden alıkoyacak şey nedir? Eğer insanların tümü Allah Teâlâ'dan korksalar bütün sorunlar çözülür. Fakat imanları zayıf olduğu için bir kısımları haddini aşıyor, bir kısımları hırsızdık yapıyor. Eğer bunlar yakîn / kuvvetli bir iman sahibi olsalar aldıkları şeyin parasını vermek için yarışırlar. Zira böyle birisi asla Allah Teâlâ'nın azabını aklından çıkarmaz. O halde ahirette bütün insanlar hesap için Allah Teâlâ'nın huzuruna çıkarılacak ve herkese hak ettiği verilecektir.[732]

c – "Bu Allah'a çok kolaydır."

İnsanlığın yaratılışı da, sonra öldükten sonra diriltilmesi de Allah Teâlâ için çok kolaydır. Burada Allah Teâlâ meseleyi bizim zihinlerimize yaklaştırmak, anlaşılır kılmak için buyuruyor ki: "Bir şeyin hiç örneği olmadan icad edilmesi daha büyük gayret ve daha büyük güç ister. Hâlbuki aynı şeyin ikinci kez yapılması birinciye göre daha kolaydır. Tabii bu biz insanlar için geçerlidir. Zira biz bir şeyin sanatını öğrenmek için onu defalarca tekrarlamadan kolay bir şeklide yapamayız. En güzel misaller Allah Teâlâ'ya aittir. Burada da bu misali bize veriyor. Zira Allah Teâlâ için birinci veya ikinci kez yaratma arasında bir fark yoktur. O; bir şeyi var etmek istediğinde o şeye sadece "ol" der ve o şey hemen oluverir. O'nun ilmi kadimdir ve her şey O'na göre kolaydır. Fakat burada Rabbimiz bu misali vererek bizi kâinatın oluşumu hakkında düşünceye, tefekküre çağırıyor. Bu kâinatı Allah Teâlâ yaratmadı mı? O halde onu ikinci kez yaratması da O'na zor gelmez."[733]

Allah Teâlâ'ya yaratılışça zor gelecek hiçbir şey yoktur. Fakat Allah Teâlâ burada insanın kıyasıyla bir kıyas yapıyor. Yani insan için bir şeyi ikinci kez yapmak birinciye göre daha kolaydır. Yoksa Allah Teâlâ için bir şeyi yoktan var etmekle, yok oluşundan sonra onu ikinci kez yaratma arasında bir fark yoktur. Onun yaratası hep "ol" emri iledir ve bu emri irade buyurduğunda o iş hemencecik olur.[734]

---

[732] Tefsiru'n-Nablusi, 9, 207

[733] Tefsiru'n-Nablusi, 9, 207

[734] Fi Zilai'l-Kur'an, 5, 2729

2 – "*De ki: "Dünyayı gezin dolaşın da, Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın. Sonra, Allah tekrar yaratmayı da ölümden sonra diriltmeyi de gerçekleştirecektir. Allah elbette her şeye kadirdir.*"[735]

Bundan önceki ayet-i kerimede İbrahim (a.s.)'ın yeniden dirilişi inkâr eden kavmine karşı bunu ispatlamak için onlara yaratılışlarının ilk evresini, değersiz bir şey (sperm) oldukları hali hatırlatarak onları kendi yaratılışlarına şahit tutuyor. İnsanın yaratılışı önce hiçbir değeri olmayan bir sperm hücresinden başlıyor, ana rahmine düştükten sonra Yüce Allah ona göz, kulak ve hayatiyetini sürdürmesine yarayan diğer azaları veriyor ve ona bir zamana kadar yaşaması için ömür takdir ediyor. Bu zaman bitince de öldürüyor. İşte bu hayatı başlatan Yüce Allah elbette ki onu ölümünden sonra tekrar diriltmeye kadirdir. Hatta bu ilk yaratılışa göre daha kolaydır.[736]

Allah Teâlâ insana kendi nefsindeki, yaratılışındaki harikalara bakmaya davet ettikten sonra onu gökyüzüne, ufuklara bakmaya yönlendiriyor. "De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye kadirdir."[737]

Yani yeryüzünde yürüyün. Gökleri inceleyin. Sabit ve gezen yıldızlara bakın. Dönün yere bakın. Oradaki dağlara, ovalara, vadilere, ağaçlara, meyvelere, nehirlere, denizlere bakın. Bunların tamamı kendilerinin sonradan var olduklarına ve kendilerini yokluk âleminden varlık âlemine çıkaran bir sai'a, bir yaratıcının varlığına şahitlik ederler. O yaratıcı ki bir şeyin olmasını istediğinde sadece ona "ol" der ve o şey hemencecik oluverir. İşte böylesine her şeye kadir olan bir yaratıcı insanları ölümünden sonra tekrar diriltmeye kadir olmaz mı? İkinci kez var edemez mi? Elbette eder. Zira O, her şeye kadirdir.[738]

---

[735] Ankebut Sûresi, 20
[736] Fi Zilal, 5, 2729
[737] Et-Tedebbür Ve'l-Beyan, 56, 26
[738] Ankebut Sûresi, 20

Ayet-i kerime, onları yeryüzünde dolaşmaya, yüce Allah'ın yaratma ve meydana getirme işlemlerindeki, canlı-cansız varlıklardaki sanatını ve ayetlerini gözlemlemeye çağırıyor. Böylece ilk defa meydana getirenin, bu işlemi hiç zorlanmadan yineleyeceğini anlamalarını amaçlıyor!

Yeryüzünde gezmek, gözün ve kalbin daha önce alışık olmadıkları, farkında olmadıkları yeni manzaralar, yeni sahneler görmelerini sağlar. Bu ifade son derece ince bir gerçeğe yönelik oldukça derin etkili bir işaret içeriyor. İnsanoğlu alışık olduğu yerde yaşamını sürdürürken, buradaki göz kamaştırıcı sahnelere, ilginç evrensel gelişmelere dikkat etmeye başlar. Fakat yolculuğa çıkınca, başka tarafa taşınınca, seyahat edince her sahne karşısında duyguları uyanır, bu yeni mekândaki her manzaraya dikkat kesilir. Oysa daha önce yaşadığı yerde bu sahne ve manzaraların aynısına hatta daha görkemlisine aldırmadan, dikkat etmeden geçip giderdi. Belki de, yolculuğundan ve bir süre ayrılışından önce fazla önemsemediği sahneleri, manzaraları düşünmek, onları açık bir kalple seyretmek üzere yepyeni bir duyguyla, değişik bir ruhla dönecektir eski yerine. Bu sefer yaşadığı yerdeki sahneler ve olağanüstü manzaralar ona daha önce farkında olmadığı, ya da kendisine göre bir anlam ifade etmediği, enterese etmediği şeyler söyleyecektir.[739]

a – "Onlara de ki; yeryüzünde geziniz de Allah'ın canlıları ilk kez nasıl yarattığını görünüz."

İlk kez yaratmanın nasıl gerçekleştiğini görsünler diye yeryüzünde gezmelerine ilişkin emirden sonra geçmiş zaman kipi ile kurulan "ilk kez nasıl yarattı" cümlesi insan ruhunda belli bir duyguyu uyandırıyor. Yeryüzünde hayatın ilk ortaya çıkışına, ilk yaratma eyleminin nasıl başladığına tanıklık eden olayları ve manzaraları gözlemlemek mümkündür. Nitekim günümüzde hayatın gelişim sürecini; nasıl ortaya çıktığını, nasıl yayıldığını, nasıl geliştiğini-hayatın sırrına ilişkin doyurucu bir sonuca ulaşmamış olsalar bile, hayatın ne olduğunu, yeryüzünde hangi kaynaktan geldiğini, yeryüzündeki ilk canlı varlığın nasıl meydana geldiğini öğrenmek için çeşitli kazı faaliyetlerini yürüten arkeologların çalışmaları bu amaca yöneliktir.

---

[739] Fi Zilal, 5, 2730

Yeryüzünde hayatın ilk kez ortaya çıkışını, arkeolojik kazılar yoluyla araştırmak, bunu öğrendikten sonra bu eylemi ahiretteki dirilişe bir kanıt olarak algılamak yüce Allah'ın bu ayette ifadesini bulan bir direktifidir.[740]

Bunun yanı sıra bir başka düşünce de akla geliyor. Şöyle ki, bu ayete ilk kez muhatap olan Araplar günümüzde ortaya çıkan bu tür bilimsel araştırmalar yapacak durumda değildiler. Şayet bu ayette kastedilen bu tür bir bilimsel araştırma olsa bile o gün için ayetin arka planındaki gerçeğe ulaşmaya güç yetiremezlerdi. Şu halde Kur'an-ı Kerim'in onların yapabilecekleri ve elde ettikleri sonuçla kolaylıkla ahiretteki diriliş gerçeğini kabul edebilecekleri bir şeyi istemesi kaçınılmaz oluyor. O zaman onlardan istenen her tarafta hayat olgusunun bitkilerde, hayvanlarda ve insanlarda ilk kez nasıl ortaya çıktığını gözlemlemeleridir. Biraz önce de değindiğimiz gibi, burada yeryüzünde gezmeye çıkmaya ilişkin buyruk, yeni sahneler görmek suretiyle duyguların uyanması amacına yöneliktir. Gece ve gündüz her an, her saniye açıkça gözlemlenebilen hayat olgusunun ortaya çıkışı ile belirginleşen Allah'ın sonsuz gücünün eserlerini düşünmeye, etraflıca incelemeye bir çağrıdır.

Burada Kur'an'ın özelliğine uygun düşen önemli bir ihtimal daha var. Kur'an-ı Kerim insanlara direktiflerini yönlendirirken, bu direktiflerin insanlığın tüm kuşaklarının hayatlarına, yaşam düzeylerine, içinde yaşadıkları her türlü koşula, sahip bulundukları tüm araçlara uygun olmasını göz önünde bulundurur. Amaç her birinin kendi hayat şartlarına ve ölçülerine uygun direktifi alıp uygulamalarıdır. Bunun yanı sıra hayatın sürekli gelişimine yardımcı olacak, yol göstericilik yapacak direktifler de kalıcılığını sürdürür. Bu yüzden bu ayetin açıklamasına ilişkin olarak burada sunduğumuz bu iki düşünce arasında bir çelişki söz konusu değildir.[741]

b – Sonra, Allah tekrar yaratmayı da ölümden sonra diriltmeyi de gerçekleştirecektir.

Nitekim son bahar gelince ağaç yaprakları sararır ve dökülür. Yapraklarından arınmış ağaçlar adeta bir kuru odun haline gelir. Sonra ilkbahar

[740] Fi Zilal, 5, 2730

[741] Fi Zilal, 5, 2730

gelir ve ağaçlar tekrar yeşerip insanları büyüleyen, bakışları celbeden yapraklarına kavuşur. Bütün bunlar Allah Teâlâ'nın yaratması ile olur[742]

"Sonra, Allah tekrar yaratmayı da ölümden sonra diriltmeyi de gerçekleştirecektir." Yani birinci yaratılışı gözlerinizle gördüğünüz gibi Allah Teâlâ yapmıştır. Bu yaratılışı ancak O yapar. Buna başkasının gücü yetmez. Bu gösteriyor ki Allah Teâlâ için iki yaratılış arasında yani ilk yaratılış ve sonra ikinci kez yaratma arasında bir fark yoktur. Esasen bir şeyin ikinci kez yaratılması daha kolaydır. Ama her ikisi de yeniden icad ve var etmedir. Aralarında bir fark yoktur. İlk olmaları ve ya sonra olmaları bir fark oluşturmaz.[743]

Nitekim bu hususu kıyamet gününde azaba uğrayan kâfiler şöyle dile getirerek ikrar edecekler: "Ey rabbimiz!" diyecekler, "Bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Şimdi günahımızı itiraf etmiş bulunuyoruz, bir çıkış yolu yok mu?"[744]

c – "Allah elbette her şeye kadirdir."

Allah bu sınırsız gücü ile hayatı ilk kez yaratır, sonra bu yaratmayı tekrarlar. Allah'ın bu sınırsız gücü, insanların yetersiz düşünceleri ile, sınırlı deneyimleri sonucu öğrendikleri ve mümkün olan ile mümkün olmayanı ona göre belirledikleri kanunlar olarak algıladıkları bağlar ile sınırlandırılamaz.[745]

Allah Teâlâ kudretin tam kemali, dilemenin ve irade buyurmanın tamamı ile vasıflanmıştır. O, dilediğini dilediği gibi yapandır.[746]

"Allah elbette her şeye kadirdir." İfadesi öncesini ta'lildir. Yani kim Allah Teâlâ'nın bütün eşya üzerindeki kudretini bilirse –ki o kudretinden birisi de ilk yaratmasıdır- o takdirde ölümünden sonra onları ikinci kez yaratması konusunda tereddüd etmez.[747]

---

[742] Tefsiru'n-Nablusi, 9, 209
[743] Et-Tefsiru'l-Mevzui, 6, 379
[744] Mü'min Sûresi, 11
[745] Fi Zilal, 5, 2730
[746] Et-Tefsiru Hedaiku'-Ruh, 21, 366
[747] Et-Tefsiru'l-Mevzui, 6, 380

– "*Dilediğine azab eder, dilediğine de merhamet eder ve ancak O'na döndürüleceksiniz. Siz, ne yerde, ne de gökte (Rabbinizi azab etmekten) aciz bırakacak değilsiniz. Sizin için Allah'dan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır. Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler ise, işte onlar Allah'ın rahmetinden ümidini kesmiş olanlardır. Onlar için acıklı bir azab da vardır.*"[748]

1 – "Dilediğine azab eder, dilediğine de merhamet eder ve ancak O'na döndürüleceksiniz."[749]

a) "Dilediğine azab eder."

Allah Teâlâ dilediğine azab eder, Zira hüküm ve tasarruf O'nundur. Burada kâfirlerden ve itirazcı inkârcılardan bahsedildiği için ayet-i kerime "dilediğine azap eder" ifadesi ile başlamıştır. Buradaki ifade bu ise de; kâfirlere de, başkalarına da dünyada da ahirette de hükmünün adaleti gereği ve mahlûkatı için koyduğu değişmez kurallarla azab eder.

b) "Dilediğine merhamet eder."

Dilediğine kendi ikramı ve ihsanı olarak merhamet eder. Zira O; mülkünde dilediğini yapmaya güç yetiren tek ve gerçek hâkimdir. O'nun hükmünü hesaba çekecek birisi yoktur. Yaptıklarından sorumlu değildir. Ama mahlûkat sorumludur.[750]

c) "Ve ancak O'na döndürüleceksiniz."

Ayet-i kerimde geçen "döndürüleceksiniz" anlamındaki "Tuklebun" kelimesi kahr ve kayıtsız şartsız teslimiyete işaret eder. Yüce Allah bu inkârcı kâfirlere kendi nimetleri inkâr edip tuğyan etmelerinin kendilerini ebedi kılmayacağını ve neticede bu tuğyanları, suçları ile birlikte kendisine döndürüleceklerini haber vererek onları tehdit ve ihtar etmiş oluyor. Artık onlara bundan başka bir çıkış yolu yok.[751]

---

[748] Ankebut Sûresi, 21-23
[749] Ankebut Sûresi, 21
[750] Et-Tedebbür ve'l_Beyan, 11, 179
[751] Tefsiru'ş-Şa'ravi, 18, 11121

Yüce Allah başka ayet-i kerimelerde geçtiği gibi "ileyhi turceun" değil de benzer manada "ve ileyhi tuklebun" buyurması insanın ahirete intikal etmesinden sonra bütün ölçülerin değiştiğini gösteriyor. Dünyada kazandığı bütün her şey ölümle birlikte sona eriyor ve artık başka ölçüler geliyor. Amel-i salih, insanlara faydalı olma, Allah Teâlâ'nın emirleri istikametinde dosdoğru olma ölçüleri gibi. Evet, orada artık sadece şer'i ölçekler vardır.[752]

"*O vâkıa (o kıyâmet) koptuğu zaman! Onun meydana gelişini yalanlayacak olan hiçbir kimse yoktur. (O, kimini) alçaltıcıdır, (kimini) yükseltici-dir.*"[753]

Allah Teâlâ'ya döneceğimiz o günde sanki her şeyde bir inkılap olacak. Zira dünyaya ait herşey dünyada kalacak. Şöyle ki: Dünyada insanların en mes'ud ve mutlusu ahirette en bedbahtı olacak; dünyada en akıllı olanlar ahirette en ahmak olacak…

Kalb / döndürmenin manası: Dünyada bazı ölçüler konmuştur ama ahirette bu ölçüler işe yaramayacak, başka bir ölçü, değer yargısı olacaktır. Mesela dünyada insanlar güzellikleri, malları, nesepleri, makamları, zekâları kuvvetleri ile kıyaslanır ve ölçülürler. Bunların hepsi de insanı dünyada güçlü kılan şeylerdir. Ancak ahirette tek bir kıyas, ölçü vardır. O da Allah için halis olarak yapılan amel ölçüsüdür."[754]

Allah Teâlâ'nın dilediğine azab etmesi ve dilediği affetmesi O'nun kudretinin delillerindendir. Zira O'nu böyle davranmaktan menedecek, aciz bırakacak hiçbir kimse yoktur. Azab da, rahmet de Allah Teâlâ'nın dilemesine tabidir. Allah Teâlâ hidayet yolunu da, dalalet yolunu da göstermiş ve insana da bu iki yoldan birisini seçecek irade ve kuvvet vermiştir. Artık kul bundan sonra dilediğini yapar. Kişi rağbet ve yönelişini hakka doğru yöneltirse Allah'ın yardımıyla hakka ulaşır. Yok, eğer hidayet yolunun açık delillerinden yüz çevirip sapıklığa yönelirse de ona da o yolların

---

[752] Tefsiru'n-Nablusi, 9, 211

[753] Vakıa Sûresi, 1-3

[754] Tefsiru'n-Nablusi, 9, 211

önü açılır. İşte bu iki tercihin neticesine göre kula, ya azab veya rahmet ile muamele edilir.[755]

2 – "**Siz, ne yerde, ne de gökte (Rabbinizi azab etmekten) aciz bırakacak değilsiniz. Sizin için Allah'dan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.**"[756]

a) "Siz, ne yerde, ne de gökte (Rabbinizi azab etmekten) aciz bırakacak değilsiniz."

Ne siz ve ne de yeryüzünde bulunan hiçbir kimse bu geri dönüşe engel olacak değilsiniz. Hatta bazen kendilerine tapındığınız ve gökyüzünün hâkimi zannettiğiniz melekler de buna engel olamaz.[757]

Allah Teâlâ sizi huzuruna çağırıp diktiğinde asla başka bir tarafa dönemez ve asla başka bir çıkış kapısı bulamazsınız. Bilakis küçültülmüş, aşağılanmış olarak huzura çağrılırsınız ve siz asla başka türlü davranamazsınız. Kıyamet gününde hesap meydanından firar etmek, kaçıp kurtulmak insan zihnine asla gelmeyecek bir şeydir. Çünkü artık insan gerçeği görmüş, dizinin bağları çözülmüştür."[758]

b) "Siz (Rabbinizi azab etmekten) aciz bırakacak değilsiniz."

O gün sizler, Allah'ın lütfu ve ikramı dışında size yardım alacağınız bir dost, bir arka çıkan bulamazsınız. Allah Teâlâ'nın azabı karşısında büyük bir eziyetten başka bir şey söz konusu değildir. O esnada sizler büyük bir inkılap geçirmişsiniz, dünyadaki hürriyetiniz elinizden alınmıştır. Artık dilediğiniz gibi davranma yolları tıkanmıştır. Ölümle kullarını kahreden Allah Teâlâ yüceler yücesidir.[759]

"Sizin için Allah'dan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır." İfadesi birisinin çıkıp da "Onlar aciz bırakamazlar ama arkalarında olan

---

[755] Fizilal, 5, 2731
[756] Ankebut Sûresi, 22
[757] Fizilal, 5, 2731
[758] Tefsiru'n-Nablusi, 9, 213
[759] Tefsiru'ş-Şa'ravi, 18, 11123

başka birisi aciz bırakabilir" şeklindeki bir anlayışı baştan geçersiz kılmak içindir. Burada "Veli / dost" ile "nasir / yardımcı" kelimeleri ayrı ayrı zikredilmiştir. Zira bu ikisi arasında fark vardır. "Veli / dost" kişinin sevgi ve yakınlık duyduğu birisidir. Bu kişi sana siyasetle ve iyilikle yardım eder. Eğer onun bir yardımına, aracılığına ihtiyaç duyarsan bundan kaçınmaz. Ama nasir / yardımcı" kelimesi ise kuvvetle, maddi olarak yardımı ifade eder. İşte bu iki kelime birlikte zikredilerek maddi ve manevi her türlü yardımın kesildiğini, yardım yolarının tümüyle kapalı olduğu ifade edilmiştir.

Burada tek bir şey mümkündür. O da Allah Teâlâ tarafından gelecek te'yid ve tardım. Eğer bir kişi ahiret gününde bir dost ve yardımcı istiyorsa Allah Teâlâ'ya iman ve itaat etmesi gerekir. Yarın ahiret gününde iman ve itaat edenlerin dostu ve yardımcısı Allah Teâlâ olacaktır. Sanki Allah Teâlâ şöyle demiş oluyor: "Eğer sizler içinde bulunduğunuz küfürden tevbe eder e dönerseniz ben de sizin dost ve yardımcınız olurum."[760]

3 – "**Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler ise, işte onlar Allah'ın rahmetinden ümidini kesmiş olanlardır. Onlar için acıklı bir azab da vardır.**"[761]

Bu küfür Allah Teâlâ'nın azametine delalet eden mucizeleri inkâr etme küfrüdür. Bunlar Allah Teâlâ'nın kudretine delalet eden kevni / yaratılış ile ilgili sabit olan delilleri inkâr ettikleri gibi, Allah Teâlâ'nın yaratma hikmetine de dönüp bakmazlar. Gece ile gündüzün ardı sıra gelişi, güneş ve ay gibi mucizevi yaratılışlarda bakmazlar. Yine bu kâfirler Allah Teâlâ'nın kendilerini desteklemek için peygamberlere verdiği mucizelere de itibar etmezler. Onlar bu mucizelerle desteklenmiş peygamberlerin getirdiği her şeyi yalanladılar ve hiçbir şeye inanmadılar ve bunda ısrarcı da oldular. Aynı şekilde ahiret günündeki kavuşmayı da inkâr ettiler. Dolayısıyla da Allah Teâlâ'nın rahmeti onlardan uzak oldu. Onlar o günden ye's içindedirler.

Ye's: Bir işten ümit kesmek demektir. Kâfilerin ahiret hayatına ait hiçbir ümitleri yoktur. Çünkü onlar kendilerine hiçbir fayda ve zararı

---

[760] Tefsiru'ş-Şa'ravi, 18, 11123

[761] Ankebut, 23

dokunmayan heykellere tapınıyorlar ama zararı da, faydayı da kudret elinde tutanı inkâr ediyorlar.[762]

Yine onlar Allah Teâlâ'nın rahmetinden ümidi kesmişler ve kendilerine vereceği ahiret hediyelerine sırt dönmüşlerdir. Onların varı da, yoğu da dünyalarıdır. Bunun için şirk ve isyan üzere yaşamayı kendileri için bir yol, bir hayat tarzı belirlediler. Kalplerinde kendilerine Allah'ın azabından korkutacak bir korku olmadı. "İşte onlar Allah'ın rahmetinden ümidini kesmiş olanlardır." Zira Alla Teâlâ'nın rahmetini celbedecek tek bir amel bile yapmamışlardır. Eğer Allah Teâlâ'nın rahmetini arzulasalardı elbette bunun için amel yapalardı."[763] Çünkü insanın kalbi kâfir olup Allah'la arasındaki bağ kopmadıkça Allah'ın rahmetinden ümit kesmez. Aynı şekilde bir insanın kalbi ile Allah arasındaki ilişki bozulmadıkça, kalbinin yumuşaklığı kurumadıkça ve artık onun için Allah'ın rahmetine ulaştıracak bir yol kalmadıkça kâfir olmaz. Akibet ise bellidir: "Onları acıklı bir azap beklemektedir."[764]

Kıssanın akışı içinde, genelde iman davasını inkâr eden tüm kâfirlere, özelde de Hz. İbrahim'in –selâm üzerine olsun– soydaşlarına yönelik bu ara hitaptan sonra, ayeti kerime Hz. İbrahim'in soydaşlarının verdiği cevabı açıklamaya dönüyor. Bu gerçekler karşısında onların verdiği cevap oldukça tuhaf ve ilginç olarak beliriyor. Küfür ve zorbalığın sahip olduğu maddi güç ve iktidara güvenerek büyüklük taslayışı, övünmesi şaşkınlık verici bir tutum olarak gözler önüne seriliyor!"[765]

Sonra ayet-i kerimeler İbrahim (a.s.)'ın başına gelen büyük felaketten söz etmeye başlıyor ve Allah Teâlâ'nın rahmetinin ona nasıl kavuştuğunu, onu nasıl kanatları altına aldığını açıklıyor. Bu esnada o, bela ve çilelerin tam ortasında idi. Zira o bu esnada sadece Allah'a dayandı ve sadece O'nu dost bildi. Allah Teâlâ'da kendisine dayanıp güvenen esfiya / seçkin ve evliya kullarını yardımsız bırakmaz, onları hecil etmez."[766]

---

762 Tefsiru'ş-Şa'ravi, 18, 11123

763 Tefsiru'n-Nablusi, 9, 213

764 Fi Zilal, 5, 2731; Tefsiru's-Sa'di, 1309

765 Fi Zilal, 5, 2731; Tefsiru's-Sa'di, 1309

766 Tefsiru'l-Mevzui, 6, 381

– "*Kavminin İbrahim'e verdikleri cevap sadece "Bu adamı öldürünüz, ya da yakınız " biçiminde oldu. Fakat Allah onu ateşte yanmaktan kurtardı. Hiç kuşkusuz bu olayda mü'minlerin alacakları birçok ders vardır.*"[767]

Ankebut suresinde İbrahim (a.s.)'ın kavmini Tevhid'e davet, onları Allah Teâlâ'ya ihlasla ibadet etmeye, O'nun azabından korkmaya çağrısı ile ilgili kavmi ile giriştiği diyaloglardan bahsediliyor. Sonra onların kalplerini yumuşatmak, imanı onlara sevdirmek için imanın onlar için daha hayırlı olduğunu söylüyor. Sonra onların duygularını coşturmak için cehaletle çatışan faydalı ilme yöneltmeye çalışıyor. Sonra da onlara acziyetlerini ve tutarsızlıklarını göstererek putlara tapmaktan uzaklaştırmaya çalışıyor, rızkı asıl sahibinin yanında aramalarını istiyor. O da Allah Teâlâ'dır ki dönüş mutlaka O'na olacaktır. Sonra kavmini kendisini yalanmaya devam etmekten vazgeçirmeye çalışıyor. Onların bakışlarını sevab, ikab ve hesaba yönlendirmeye, kendisinden önce gelen peygamberleri yalanlayan kavimlerin tarihi hakkında derin düşünmeye, sonlarının nasıl olduğunu tefekkür etmeye çağırıyor. Bu etkileyici ve mantıklı sözlerle başlayan hatırlatmalarını yaptıktan, muhkem bir üslupla onları uyardıktan sonra kavminin kendisine nasıl cevap verdiklerini aktarıyor:

1 – "**Kavminin İbrahim'e verdikleri cevap sadece "Bu adamı öldürünüz, ya da yakınız " biçiminde oldu.**"

Kavmi bütün bu uyarıları kulak arkası ederek birbirlerine: "Bu adamı öldürünüz, ya da yakınız " dediler. Zira İbrahim (a.s.)'ın getirdiği kuvvetli delilleri anladılar ve akaidlerinin bozukluğunu ve sapıklığını hissettiler, hatta bunu açıkça ikrar ettiler ve onun huzurunda Allah'tan başkasına ibadet etmek suretiyle kendi nefislerine zulmettiklerini itiraf ettiler. Nitekim bu itirafları Enbiya suresinde şöyle geçmektedir: "*Bunun üzerine (orada bulunanlar) kendi vicdanlarına döndüler de (kendi kendilerine):* "*Gerçekten zâlim olanlar, ancak sizlersiniz*" *dediler.*" (Enbiya, 64)

Kavminin İbrahim (a.s.)'a bu cevabı onların fikrinin iflasına ve hezimetine delalet etmektedir. Şüphesiz ki bu kendi yönelişlerinden apaçık bir yüz çevirme ve delillerinin iflasının ifadesidir. Bu cevap vermekte zorlananların

[767] Ankebut, 24

cevabıdır ki o da tehdit, kuvvetle bastırma ve aşırı şiddet uygulama mantığıdır. Bu ise fikre karşı hiçbir delil ve hüccet bulamayanların kullandığı metoddur.[768]

2 – "Fakat Allah onu ateşte yanmaktan kurtardı."

Allah Teâlâ, İbrahim (a.s.) ateşe atıldıktan sonra onu kurtardı. Hem de ateşin yakıcılığından hiçbir şey ona dokunmadan. Aksine ateş onun için soğuk ve selametli olmuştu. Nitekim bunun tafsilatı Enbiya suresinde geçmişti. "*Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol*" *dedik. Ona böyle bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları en çok zarar edenler durumuna düşürdük.*" (Enbiya, 69-70)

3 – "Hiç kuşkusuz bu olayda mü'minlerin alacakları birçok ders vardır."

Şüphesiz ki İbrahim (a.s.)'ın ateşten kurtulmasında çok açık ve hayrete düşüren ibretler vardır. Bu Allah Teâlâ'nın kudretine ve İbrahim (a.s.)'ın doğruluğuna ve Rabbine olan güvenine delalet etmektedir. Allah Teâlâ, kendisini dost bilip kendisine sığınanları asla geri çevirmeyeceğini de göstermektedir. "Hiç kuşkusuz bu olayda mü'minlerin alacakları birçok ders vardır."

Birinci ayet-i kerime Hz. İbrahim'in ateşten kurtuluşunu, ikinci ayet-i kerime ise Allah Teâlâ'nın kurtuluşunu irade buyurduğu tek bir adam karşısında dahi tuğyanın aciz kaldığını bildiriyor. Üçüncü ayet-i kerime ise en harika mucizelerin dahi kasten inkâr eden kalpleri hidayete erdiremeyeceğini bildirmektedir. İşte bu hususlar hidayet ve dalalete etki eden şeyleri, kalplere etki eden vesileleri ve davet tarihini derin bir şekilde incelemek isteyenler için çok önemlidir.[769]

Yedinci ayet-i kerime:

"*(İbrahim kavmine) dedi ki: "Siz dünya hayatında birbirinizi sevmek için Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. (O putlara tapmanız,*

---

[768] Sanaatü'l-Hivar, 230

[769] Fi Zilal, 5, 2731

dünyada aranızda bir sevgi meydana gelmesine sebep olsa bile) daha sonra kıyamet gününde birbirinizi inkâr eder ve birbirinizi la'netlersiniz. Varacağınız yer de ateştir ve hiçbir yardımcınız da yoktur."

İbrahim (a.s.) artık kavminin arasından ayrılmaya karar verdi. Onların arasından ayrılmadan önce kavmine kalbinden geçen her sözü söyledi ve nihayet onların şirk ve küfürlerinden beri olduğunu ilan ederek onlara veda etti.[770]

1 – "(İbrahim kavmine) dedi ki: "Siz dünya hayatında birbirinizi sevmek için Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz."

Sizler; aranızda bir sevgi ve bir bağ oluşturmak için putları veli edinip onlara tapmaya başladınız. Putlara ibadet etme konusunda birleşip bu inanç üzere ittifak ettiniz. Yahut da bazınız bazınıza olan sevgisi putlara tapma konusunda birbirinizi gayrete getirdi, birbirinizi teşvik etti.[771]

Esasen sizin putlarınız bir takım rumuzlardan başka bir şey değildir. Siz bunlara kör bir taassupla bağlanıyorsunuz. Bu konuda hiçbir delil ve burhan yoktur. Halbûki ki bu putlar, veli edinmeye, tazim edilmeye ve ibadet edilmeye asla layık değildir. Bu çok açık bir gerçek olmasına rağmen maalesef bu anlayış şu anda da birçok kavim ve halkta hala devam etmektedir.[772]

2 – "Sonra kıyamet gününde birbirinizi inkâr eder ve birbirinizi la'netlersiniz."

Kıyamet gününde bütün işler değişir insanların aralarındaki bağlar kopar. Aralarındaki sevgi ve yakınlık, nefret ve düşmanlığa dönüşür. Zaten dünyada iken de bu sevgi ve yakınlık bozuk ve batıl temeller üzerinde kurulmuştu. Nitekim Rabbimiz şöyle buyuruyor: "*(Küfürde birleşip sevişen) dostlar, o gün birbirlerine düşmandırlar; takva sahipleri ise müstesnadır.*"[773] Bu ayet-i kerime bu güruhun ahirette takınacakları tavrı açıkça ortaya koymaktadır. Zira dünyada iken aralarında olan sevgi ve muhabbet onları

---

[770] Tefsiru'l-Mevzui, 6, 383
[771] Ruhu'l-Meani, 20, 150
[772] Tefsiru'l-Mevzui, 6, 383
[773] Zuhruf Sûresi, 67

Allah Teâlâ'yı birlemekten ve yalnızca O'na ibadet etmekten onları alıkoydu. Onları İblis'in ipine tutunmaya sevk etti. İşte bunun için kıyamet gününde bunlar birbirine düşman olacak, birbirini lanetleyecek ve birbirlerine kin duyacaklar. Tabi olanlar / emir kulları, kendilerine emir verenlerden / efendilerinden, amirlerinden nefret edecekler, dostlar dostluklarını inkâr edecekler. Her bir grup diğerini kendisini saptırmakla itham edecek. Her bir iğvacı, diğerini kendisini yoldan çıkarmakla itham edecek. Ancak bütün bu inkârlar ve dil oyunları hiçbir mana ifade etmeyecek ve hiç birisini azaptan kurtarmayacaktır.[774]

İbni Kayyım şöyle diyor: Dünyada iken insanların bir kısmının diğer bir kısmı üzerine inşa ettikleri sevgi ve yakınlık ahirete gerçekler ortaya çıkınca tersine döner ve pişmanlığından parmaklarını ısırırlar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*O gün zâlim kimse, ellerini ısırıp şöyle der:* "*Keşke ben, peygamberle berâber bir yol tutsaydım!*" "*Vay hâlime! Ne olurdu ben falancayı dost edinmeseydim!*" "*Yemîn olsun ki, (o) bana geldikten sonra beni Zikir'den (Kur'ân'dan), saptırdı.*" *Şeytan ise, insanı (işte o gün, böyle) yardımsız bırakır.*"[775] Diğer bir ayet-i kerimde ise şöyle buyurulmuştur: "*(Küfürde birleşip sevişen) dostlar, o gün birbirlerine düşmandırlar; takva sahipleri ise müstesnadır.*"[776] Yüce Allah, Hz. İbrahim'in dilenden onun kavmine uyarısını bizlere şöyle haber veriyor: "(İbrahîm, kavmine) dedi ki: "- Siz, dünya hayatında, aranızda sevgi olsun diye, Allah'ı bırakıp bir takım putlara tapındınız. Sonra kıyamet gününde ise, bir kısmınız bir kısmınıza küfür isnad edecek ve bir kısmınız bir kısmınızı lânetliyecektir. Barınacağınız da ateştir. Sizin için (Allah'ın azabını kaldıracak) hiç bir yardımcı yoktur."[777]

Bu durum aynı maksatla bir araya gelen herkesin karşılaşacağı sondur. Bunların birbirine bağlılığı ve sevgisi çıkar ilişkisine dayanır. Çıkar sona erdiğinde hemen onun arkasından pişmanlık, hüzün ve elem başlar.

---

[774] Fi Zilal, 5, 2732

[775] Furkan Sûresi, 27-29

[776] Zuhruf Sûresi, 67

[777] Ankebut Sûresi, 25

Aralarındaki sevgi ve yakınlık hemencecik kine, lanete ve birbirlerini suçlamaya dönüşür.

Nitekim bu dünyada da bir suç ortaklığı yapanlar, utanılacak bir işi ortaklaşa yapanlar da yakalanıp hesaba çekildiklerinde aralarındaki sevgi ve alaka kin ve düşmanlığa dönüşür. O halde batıl bir iş üzerine birbirleri ile yardımlaşanların arlarındaki muhabbet ve iyi ilişkilerin sonuçta kin ve düşmanlığa dönüşmesinden başka bir yol yoktur.[778]

3 – "Varacağınız yer de ateştir ve hiçbir yardımcınız da yoktur."

Onların başına gelen felaket ve karşılaşacakları ceza sadece birbirlerini lanetlemek ve kendi nefislerini hesaba çekerek bin pişman olmakla sınırlı değildir. Bilakis onlar çok daha şiddetli bir azaba sürüklenecekler. "*Varacağınız yer de ateştir ve hiçbir yardımcınız da yoktur.*"[779]

Burada görüyoruz ki Rabbimiz onlara hitaben "*hiçbir yardımcınız da yoktur*" buyruğunda "*Allah'tan başka*" ifadesine yer vermedi. Zira kâfirlere yönelik Rabbimizin bu hitabı ahirette olacak ve artık orada tevbe ve dönüş olmadığı gibi Allah Teâlâ'dan başka bir dost ve yardımcı da bulunmaz. Dolayısıyla artık burada dünyada iken Allah Teâlâ dışında taptıkları ve yardım istedikleri ama hiçbir şekilde de cevap alamadıkları şu işitmez ve konuşmaz putların / heykellerin ve taşların kendilerine yardımcı olamayacaklarının bilincindedirler. Dolayısıyla "Allah Teâlâ'dan başka" ifadesi zikredilmemiştir.[780]

İbrahim (a.s.) onlara ifade ediyor ki: Varacağınız yer cehennemdir ve bu dehşetli günün azabından siz kurtaracak hiçbir dost da yoktur. Ancak seni içine atmış olduğunuz ateşten kurtaran kendi rahmetiyle ahirette de beni cehennem ateşinden kurtaracaktır. Yine aynı şekilde bütün mü'minleri de kurtaracaktır.

– "*Bunun üzerine İbrahîm'e (ilk olarak) Lût iman etti. İbrahîm şöyle dedi: "Ben, Rabbimin emrettiği yere (Harran'dan Filistin'e) hicret edeceğim.*

---

[778] Medaricü's-Salikin, 1, 455

[779] Ankebut Sûresi, 25

[780] Tefsiru'ş-Şa'ravi, 18, 11130

Şüphe yok ki Allah, Azîz'dir = her şeye galibdir, Hakîm'dir = hükmünde hikmet sahibidir."[781]

İbrahim (a.s.) Irak halkının kendisini içine attığı ateşten Allah Teâlâ'nın kendisine ikram ettiği mucize ile kurtulunca Irak'ta bulamadığı emniyet ve sükûnu bulacağı bir yer bulmak ve orayı vatan edinmek için Şam bölgesine hicret etti. Onun bu hicretle istediği, istediği gibi Allah Teâlâ'ya ibadet etme ve inancından dolayı bir kovuşturma ve cezaya çarptırılmama, sevmediği ve istemediği şeylere ibadet etmeye zorlanmama, dini konusunda fitneye düşmeme, kendinin iman ettiği Tevhid ilkelerini ve dinini yayma, insanları bu dine çağırarak bütün bunları onlara öğretmeydi.[782]

1 – "**Bunun üzerine İbrahîm'e (ilk olarak) Lût iman etti.**"

Lût (a.s.) İbrahim Halilullah'ın ateşe atılıp da ateşin onu yakmaması mucizesini görünce hemen peygamberliğini tasdik etti. Bu mucize ile kendisi açısından İbrahim (a.s.)'ın gerçek bir peygamber olduğu hususu açıklığa kavuştu. Zira bu olay sıradan bir iş değildi. O bir mucize idi ki onu ancak her şeye hükmeden büyük yaratıcı gerçekleştirmiştir. Bu olay gösteriyor ki Allah Tela kendisine dayanıp güvenenleri en ümitsiz, imkânsız anlarda dahi bu zorlukları kaldırıp onlara bir kurtuluş kapısı açar. İşte o anda Irak halkı İbrahim (a.s.)'ı yakmak istediler. Fakat bu olay neticesi İbrahim (a.s.) hem ateşten kuruldu ve hem de hanımı Sare'den sonra kendi peygamberliğini tasdik eden bir mü'min kazandı.

İmam Kurtubi bu konuda şöyle diyor: Lut (a.s.), Hz. İbrahim Halilullah'ı ateşe atıldığında ateşin kendisine soğuk ve selametli bir şekle dönüştüğünü görünce ilk iman eden kişi oldu.[783]

Şa'ravi de şöyle diyor: İbrahim (a.s.)'ın kıssasındaki "Bunun üzerine İbrahîm'e (ilk olarak) Lût iman etti." İfadesi cümle-i itiraziyedir (ara

[781] Ankebut Sûresi, 26
[782] Millete Ebiküm İbrahim, 80
[783] Tesiru Kurtubi, 13, 339

cümledir). Zira İbrahim (a.s.)'ın nihai maslahatı kavmini davet etmektir. Bunun için siyak bir kez daha İbrahim (a.s.)'a dönüyor.[784]

2 – "**Ben, Rabbimin emrettiği yere hicret edeceğim.**"

Yani ben Rabbime özgürce ibadet edeceğim, O'na itaatimi sorunsuzca yerine getireceğim yere gideceğim. Artık orada sizin heykellerinizi, putlarınızı gördükçe duyduğum acıyı duymayacağım. Sizin azabınızdan kurtulmak için yardım istemek zorunda kalmayacağım."[785]

Hz. İbrahim bu hicretini Rabbine yaklaşmak ve O'na iltica etmek için yaptı. Ancak o, etiyle, kanıyla hicrete başlamadan önce zaten bütün kalbiyle, akidesiyle hicret etmişti. O, küfür ve sapıklık yurdundan uzaklaşıp; ibadeti yalnız Rabbine has kılmak, kalbini yalnızca O'na ayırmak ve bütün hareket ve sükûnunu O'nun emirlerine göre yapabilmek için bu hicrete karar verdi. Zira artık kavminin hidayete ve imana erişeceğine dair hiçbir ümit ve emare kalmamıştı.[786]

Şüphesiz ki Allah Teâlâ'ya davet eden davetçilerin hicreti ibadetin temekkün etmediği / yerleşmediği bir yerden Allah'a ibadetin yerleştiği, egemen olduğu bir yere olur. İşte bu sebep hicreti gerekli kılan en büyük sebeptir. Muhakkak ki İbrahim (a.s.) peygamberlerin babası ve bizim peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra davetçilerin en büyüğüdür. O, davetini başarıya ulaştırmak için hicret yolunu deneyen ilk peygamberdir. O; vatanını çok sevdiği halde orayı terk etti, hicret etti. Yaşamakta olduğu Irak'tan (Harran'dan) Şam bölgesine hicret etti. Bu ağır yükü Allah'a davet yolunda üstlendi. Hicret yoluna düştüğü zaman yanında sadece hanımı Sare ve kardeşinin oğlu Lût vardı. İbrahim (a.s.) insanları Tevhid'e davet etmek için önce Şam'a, oradan da Mısır'a hicret etti. Sonra tekrar Şam'a döndü. Sonra Mekke-i Mükerreme'ye vardı ve orada hanımı Hacer ve oğlu İbrahim'i bıraktı. Nitekim bu husus çok meşhur ve malumdur. Bu konudan yeri geldiğinde tekrar genişçe malumat verilecektir. İbrahim (a.s.) hicret etmesi ile birlikte Allah Teâlâ'nın kendisine ihsan

---

[784] Tefsiru'ş-Şa'ravi,18, 11132

[785] Mehasinu't-Te'vil, 13, 147

[786] Fi Zilal, 5, 2732

ettiği salih evlatlara kavuştu ve Allah Teâlâ onun neslini peygamberliğe ve indirilen kitaplara ehil kıldı.[787]

İbrahim (a.s.) bu hicretiyle Hanif olan İbrahim milletinin yapı taşlarından bir başka taşı da ortaya koymuştur. Onun hicreti bize diyor ki: Şüphesiz ki bir Müslüman için Allah Teâlâ'ya layık- veçhile ibadet edilemediği, dini inançlarını yaymaya güç yetiremediği, hak ve doğru şeyleri yayamadığı, marufu yaymaya, münkere engel olmaya güç yetiremediği, hakkı ve hakikati anlatmaktan menedildiği yerde Müslümanın yaşaması, orayı vatan edinmesi asla mümkün değildir. Kâfirlerin hâkim olduğu yerlerde, korku ve tamah ile hayatlarını kâfirlerle ortak olarak sürdürenler, inanç ve akideleri için hiçbir şey yapamayanları elbette Allah Teâlâ hesaba çekecektir. Zira onlar inandıkları değerlerin uygulandığı vatana hicret etmediler veya en azından kendilerine Hakk'dan gelen emrolundukları hükme, hicret emrine uymadılar.[788]

"*Kendilerine yazık etmekte iken hayatlarını sona erdirdikleri kimselere melekler "Ne işte idiniz?" dediler, (onlar) "O yerde zayıf görülenlerden idik" cevabını verdiler. Melekler ise "Allah'ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir ve orası gidilecek ne kötü bir yerdir!*"[789]

Bunlar İslam yurduna hicret etme imkânları olduğu halde kâfirlerin arasında yaşamaya devam eden kimselerdir. Ancak bu hüküm herkesi kapsayan genel bir hüküm değildir. Bunun istisnaları vardır. Kadınlar ve çocuklar mustaz'af sayıldıkları için hicret etmek farz değildir. Aynı şekilde erkek oldukları halde hastalık veya hapislik gibi sebeplerle hicret etmeye bir ol bulamayanlar da bu hükümden istisna edilmiştir. Nitekim Rabbimiz bu konuda şöyle buyuruyor:

"*Erkekler, kadınlar ve çocuklar içinden zayıf sayılanlar (yani) çaresiz kalanlar ve hiçbir kurtuluş yolu bulamayanlar müstesnadır. İşte bunları,*

---

787 Ed-Da'vetü İle'llah Fi Sureti İbrahim, 465

788 Millete Ebiküm İbrahim, 81

789 Nisa Sûresi, 97

umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, günahları bağışlayıcıdır."[790] Ancak erkekler ve gençler hicrete güç yetirdiklerinde bunlar istisna edilmiş değillerdir.[791]

Ancak bu hicretin Allah katında makbul bir amel olması için bunun şahsi çıkar veya her hangi bir dünyalık menfaat elde etmek için değil, sadece Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak için yapılmış olması lazımdır. Nitekim sahih bir hadis-i şerifte Rabbimiz şöyle buyuruyor:

"*Yapılan işler niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kimin niyeti Allah'a ve Resul'üne varmak, onlara hicret etmekse, eline geçecek sevap da Allah'a ve Resûlü'ne hicret sevabıdır. Kim de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa, onun hicreti de hicret ettiği şeye göre değerlenir.*"[792]

Şüphesiz ki Allah Teâlâ kendi rızası için hicret edip yola çıkan kimseye kapalı kapıları açacağını, işini kolaylaştıracağını rızkını genişleteceğini, bütün sıkıntı ve darlıkları kaldıracağını vaad ediyor. Bu vaad hayatta olduğu sürece daima devam edecektir. Eğer hicret yurdunda ölürse de çok özel bir sevaba kavuşur.[793] Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"*Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok güzel yer ve bolluk (imkân) bulur. Kim Allah ve Resulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*"[794]

"Ben Rabbime hicret ediyorum" ayet-i kerimesi Allah'a ima etmenin birtakım çile ve şiddetlerle sınanmayı içerdiğini göstermektedir. Hicret ise mü 'minin iman yolunda yürümesine engel olan her şeyden sıyrılarak Allah Teâlâ'ya yönelmesidir. Şöyle ki mü'min Allah için yola çıkarken

---

[790] Nisa Sûresi, 98-99

[791] Millete Ebiküm İbrahim, 81

[792] Buhârî, Bed'ü'l-vahy 1, Îmân 41, Nikâh 5, Menâkıbu'l-ensâr 45, İtk 6, Eymân 23, Hiyel 1; Müslim, İmâret 155. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Talâk 11; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 16; Nesâî, Tahâret 60; Talâk 24, Eymân 19; İbn Mâce, Zühd 26

[793] Millete Ebiküm İbrahim, 81

[794] Nisa Sûresi, 100

kendisini bu yoldan çevirebilecek aile, mal, vatan ve daha başka ne varsa hepsiyle bağını koparacak, bu yolda kendisine isabet eden hiçbir zarar ve eziyete kulak asmayacaktır. Velev ki bu işin sonunda kendisini bekleyen ölüm olsa dahi!

Burada Mekke döneminde Kureyş'in şirk yönetimi altında korku ve çeşitli çilelere göğüs gererek yaşamış olan mü'minlere de bir işaret vardır. Çünkü onlar da hicret ettiler. Hâlbuki onlar da bu ayet-i kerimeler indiğinde henüz beldelerinden hicret etmemişler, vatanlarından ayrılmamışlardı ama onlar da hicret edeceklerdi. Nitekim onlar da vatanlarından çıkarak hicret ettiler. Esasen Allah Teâlâ'ya samimiyetle iman eden mü'min sürekli hicret halindedir. Zira itaatkâr bir mü'min daima Allah Teâlâ'nın haramlarından kaçarak helallerine yönelir. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların emin olduğu kişidir. (Asıl) muhacir de Allah'ın yasakladıklarını terk edendir."[795]

Lût (a.s.)'ın amcası İbrahim (a.s.) ile birlikte yaptığı hicret de mübarek bir hicretti. Zira hicretle birlikte kendisine peygamberlik verildi ve kendilerine Allah Teâlâ'nın özel ikramda bulunduğu seçilmiş kullarının arasına girdi.[796]

3 – "**O, azizdir, hâkimdir.**"

İbrahim (a.s.)'ın hicretle kastettiği şey Allah'ın dinini galip ve yeryüzünde hükümran kılmak olunca şöyle demesi de münasip oldu: ""O, azizdir, hakimdir." Yani izzet, Allah'ındır, O'nun seçilmiş peygamberinin ve bütün kullarınındır. Hâkim'dir çünkü Allah Teâlâ bütün söz, iş ve şeriatında son derece hikmet sahibidir.[797] "O, azizdir" yani sizleri hidayete erdirmeye kadirdir ama "Hakimdir" hikmetinin gereği olarak siz istemediğiniz için sizleri hidayete erdirmiyor.[798]

---

[795] Buhârî, Îman 4, 5, Rikak 26; Müslim, İman. 64-65

[796] Et-Tefsiru'l-Kur'anu bi'l-Kur'an, 10/425

[797] İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'an, 6/282

[798] Et-Tefsiru's-Sa'di, 1311

İbrahim (a.s.) bu konuda Rabbinin sıfatlarından "el-Aziz" sıfatını seçtiğini görüyoruz. Bunun manası O'na galip gelecek yoktur. Ateşten yanmadan çıkmasına münasip olan sıfat da zaten budur. O, sanki kavmine şöyle demiş oluyor: "Ben "Aziz" olan yani her şeyi kahredip üstün gelen Rabbime gidiyorum ki, O'nun azametine, büyüklüğüne, ceberrutuna ve kibriyasına asla ulaşılamaz.[799]

Allah Teâlâ Azizdir. Zira izzet bütünüyle O'na aittir. Kuvvet izzeti, galebe izzeti, engelleme izzeti tümüyle O'nundur. Mahlûkattan hiçbir kimse bu mani olması sebebiyle kendisine ulaşamaz. Bütün mahlûkatın üzerinde kahredici tek güçtür.[800]

İbrahim (a.s.)'ın "el-Hakîm" kelimesini seçmesinin manası ise: "O, tasarruflarında hikmetle davranmaktadır" demektir. Yani demek istiyor ki: Benim Rabbim beni davetimi rahatça yayacağım münasip bir yere kavuşturacak ve benim davetimi layık olduğu seviyeye çıkaracak. Siz bu gün yüz çevirmiş olduğunuz Hakkın üstünlüğünü o gün gözlerinizle göreceksiniz.[801]

"el-Hâkim" olan, her işini hikmetle yapan Allah Teâlâ mahlûkatı arasında hükmederken tam bir hikmetle hükmeder. O, ilmî çok geniş olan, her işin künhünü ve kaynağına muttali olan, övgüsü son derece geniş olan, tam bir kudrete sahip olan, rahmeti her şeyi kapsayandır. O, her şeyi yerli yerine koyan, bütün ve yaratışında her şeyi layık olduğu dereceye indirendir. O'na asla bir soru yöneltilmez ve asla O'nun hikmetinden sorulmaz.[802]

İbrahim (a.s.) kavminin arasından sıyrılıp onlardan ayrıldığında kavmi putlara / heykellere tapmaya bulunmaya devam ediyorlardı. Ancak O, kavmini helak edecek bir azabı göndereceğine dair bir uyarıda bulunmadı. Bilakis sadece onlardan ayrılacağını söyledi. Zaten hicreti, onlardan ayrılması da onların gözü önünde oldu. İsrailiyyat olarak anlatılan ve Allah Teâlâ'nın

---

799 Ve lillahi Esma-il-Hüsna, 405
800 Ve lillahi Esma-il-Hüsna, 405
801 Ve lillahi Esma-il-Hüsna, 405
802 el- Hakkul Vazıh, 50

onlara sivrisinekleri musallat kılıp bütün kanlarını emdiklerine, etlerini yediklerine ve bir kısmının diğer bir kısmını yok ettiğine ilişkin haberler hakkında her hangi bir şer'i delil yoktur. İbrahim (a.s.) kavmine azap indirmesi için Allah Teâlâ'ya dua etmedi ama başka peygamberler etmişti. Zira o, çok merhametli, yumuşak huylu ve yaratılmışlara karşı son derece şefkatli idi. Onun bu şefkatli tavrı ve Rabbine kavmini helak etmesi için dua etmemiş olması kavminin üzerine umumi bir azabın inmemesinin sırlarından biri olabilir. Buna işaret eden deliller vardır. Zira kendi kavminden olmadıkları halde Lût (a.s.)'ın kavmini helak etmeye giden melekleri de geri çevirmek istemişti. En iyisini Allah Teâlâ bilir.[803]

– "*Ve (biz) ona İshâk'ı ve (torunu) Ya'kub'u ihsân ettik; hem peygamberliği ve kitâbı onun neslinde(n gelenlere vermeyi mukadder) kıldık; ona dünyada da mükâfâtını verdik. Hiç şüphesiz o, âhirette de sâlih kimselerdendir.*"[804]

Hiç kuşkusuz bu, büyük bir lütuf, sonsuz bir bağıştır. Bu bağışta, her şeyiyle Allah'a adanmanın somut örneği olan; azgınların ateşte yakmak için etrafını kuşattığı buna karşılık çevresindeki her şeyin esenlik ve serinliğe, bağış ve nimete dönüştüğü bu adama yönelik Allah'ın hoşnutluğu belirginleşmektedir. Elbette bu ödül onun yaptıklarına yakışır bir karşılıktır.[805]

1 – "**Ve (biz) ona İshâk'ı ve (torunu) Ya'kub'u ihsân ettik.**"

Allah Teâlâ onu gurbet illerinde korudu ve yaşının çok ilerlemiş olasına rağmen İbrahim (a.s.)'ı çocuk ile rızıklandırdı. Bundan sonra da çok uzun bir ömür sürdü ve hatta oğlu İshak'dan olan torunu Ya'kub'u dahi gördü. Nitekim ona başka bir oğul olarak da İsmail (a.s.)'ı Mısırlı hanımı Hacer'den kendisine hibe etmişti. Fakat ayet- kerimeler burada İsmail (a.s.) konusunda sukût ediyor. Zira İsmail (a.s.) daha anne sütü emdiği yaşta Harem topraklarında İbrahim (a.s.)'dan çok uzakta yaşıyordu. Bunun için

[803] Et-Tefsiru's-Sa'di, 1311
[804] Ankebut Sûresi, 27
[805] Fi Zilal, 5/2732

İbrahim (a.s.)'ın Hz. İshak ve Hz. Yakub ile olan ünsiyeti gibi bir ünsiyet onunla peydah olmamıştı.[806]

"Biz ona hibe ettik" ifadesi salih bir evladın Allah Teâlâ'nın hibesi olduğunu ifade etmektedir. Kimin salih bir evladı olursa bunun için Allah Teâlâ'ya secde etsin ve şu şekilde tazarruda, dua ve niyazda bulunsun: "*Ey Rabbim! Bu nimetin için ancak sana hamd ederim*." Zira bir kişi için salih bir çocuktan daha büyük bir nimet yoktur. Zira salih bir evlat kişinin ölümünden sonra Allah Teâlâ'ya ibadet etmeye ve insanlara dini öğretmeye devam eder.[807]

Bu konuda en büyük rızık İbrahim (a.s.)'a verilmiştir. Zira Onu Hz. İshak ve Hz. Yakub ile rızıklandırdı ve onları peygamber yaparak Allah'ın emrine insanları çağıran önderler kıldı. Onlara hayırlı işler ve namazı koruma ve zekâtı verme konusunda vahiy indirdi. Sonra da onları şöyle niteledi: "*Bize ibadet edicilerdi.*"[808]

2 – "**Hem peygamberliği ve kitâbı onun neslinde(n gelenlere vermeyi mukadder) kıldık.**"

İbrahim (a.s.)dan sonra gelen bütün peygamberler onun soyundan gelmiştir. Yine indirilen bütün kitaplar onun neslinden gelen peygamberlere indirilmiştir. Hatta bu halka en son onun neslinden gelen Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimizle son buldu. Hepsinin üzerine salat ve selam olsun. İşte bu en büyük övünç kaynağı

Hidayet yolunun göstericilerinin, rahmet, saadet, kurtuluş ve felah yolarının onun zürriyetinden gelenlerin eliyle olması, bütün hidayete erenlerin onun neslinden gelen peygamberler eliyle hidayete ermesi, iman eden herkesin onlar vasıtasıyla iman etmesi ve bütün salih insanların iyiliklerinin onlar vasıtasıyla yapılması en büyük şeref ve övünçtür.[809]

İsrailoğullarına gelen peygamberlerin tamamı İbrahim (a.s.)'ın oğlu

---

[806] Tefsiru'l-Mevzui, 6/384
[807] Tefsiru'n-Nablusi, 9/221
[808] Enbiya Sûresi, 73
[809] Tefsiru's-Sa'di, 1311

Yakub (a.s.)'dan olan torunu İshak (a.s.)'ın soyundan gelmişlerdir. Nitekim bu konuda Rabbimiz şöyle buyuruyor:

"*Biz O'na İshak ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve O'nun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola iletmiştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da (doğru yola iletmiştik). Hepsi de iyilerden idi. İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık. Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarına da (üstün meziyetler verdik). Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik. İşte bu, Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi. İşte onlar, kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar (kâfirler) bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz.*" (En'am, 84-89)

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimiz de İbrahim (a.s.)'ın diğer oğlu İsmail (a.s.)'ın soyundan gelmiştir. Dolayısıyla peygamberlik onun temiz ehl-i beyti ile sona erdi. Dolayısıyla İbrahim (a.s.) kendisinden sonra gelen bütün peygamberin babası ve bütün peygamberlerin kendi soyundan geldiği kişidir. Aynı şekilde Vahiy, Risâlet ve Hanif millet cihetinden de bütün mü'minlerin babasıdır. Kendisinden sonra gelen nebi ve resuller onun çocukları ve Tevhid davetinin önderleridir.[810]

Ayeti kerimede geçen "kitab" lafzı ile kastedilen onun zürriyetinden peygamberlere indirilen Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim'dir.[811]

3 – "**Ona dünyada da mükâfatını verdik. Hiç şüphesiz o, ahirette de sâlih kimselerdendir.**"

İbni Kesir şöyle diyor: Bunun manası ahiret saadetine ulaştıran dünya da ona saadet verdik. Zira onun dünyadaki rızkı çok geniş ve boldu. Geniş ev, saliha zevce, güzel övgü, salih nesil ve çok sevilen birisi idi. Herkes onu

[810] Evzau'l-Beyan, 1, 85

[811] Tefsiru Şa'ravi, 18, 11138

sever ve onunla dost olmaya çalışırdı. Müfessirlerinden İbn Abbas, Mücahid, Katade ve başkalarının da dediği gibi o aynı zamanda hayatın bütün yönlerinde Allah Teâlâ'ya itaat üzere idi. Nitekim bu konuda Rabbimiz şöyle buyuruyor: "*Ve memur olduğu şeyi bihakkın itmam etmiş olan İbrahim'in sahifelerindeki de kendisine haber verilmedi mi?*"[812]

Bunu manası İbrahim (a.s.) bütün emirleri yerine getiriyordu demektir. Bunun için Rabbine olan itaati kemale erdi. Bunun için Rabbimiz şöyle buyurmuştur: "*Biz, ona dünyada da mükâfâtını verdik. Hiç şüphesiz o, âhirette de sâlih kimselerdendir.*"[813] Yine şöyle buyurmuştur: "Kuşkusuz İbrâhim, bir tevhid önderi olarak Allah'a gönülden itaat eden iyilik rehberiydi, müşriklerden de değildi. Allah'ın nimetlerine şükrederdi; Allah onu seçkin kılmış, doğru yola yöneltmişti. Biz İbrâhim'e bu dünyada iyilik verdik; kuşkusuz o, âhirette de sâlihlerden olacaktır."[814]

"Biz İbrahîm'e bu dünyada iyilik verdik." Ayet-i kerimesi hakkında Sa'di şöyle demiştir: "Ona güzelliği çok dikkat çekici çok güzel hanım, geniş rızık, göz aydınlığı olan çocuklar, Allah'ı tanıma, O'nun sevgisi ve O'na yönelme verildi. "*Şüphesiz o, âhirette de sâlihlerden olacaktır.*" Şüphesiz ki bu ümmetin salihlerinin tartışmasız olarak en faziletlisi ve derece bakımından en üstünü Hz. Muhammed (s.a.v.) de onun neslindendir. İşte Allah Teâlâ onda bu şekilde dünya ve ahiretin saadetini birleştirmiştir.[815]

Fahruddin Razi şöyle diyor: İbrahim (a.s.) Tevhid inancını anlatmaya başlayınca Allah Teâlâ önce ondan dünyadaki ateş azabını defetti. Ama o, kavminin kendisini ateşe atmasına rağmen oradan kurtulunca yine de davetine devam etti. Israrla onları Tevhid'e çağırdı ama kavmi de yalanlama ve ona çile çektirmede ısrar etti. Bunun sonunda da Yüce Allah ona dünyadaki ikinci mükâfatını verdi. "*Biz O'na İshak ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da armağan ettik.*"

---

[812] Necm, 37
[813] Necm, 37
[814] Nahl, 120-122
[815] Tefsiru's-Sa'di, 1311

Ayet-i kerimede bir latife vardır. O da İbrahim (a.s.)'ın dünyada iken başına gelenleri Allah Teâlâ'nın zıtları ile değiştirmesidir. Kendi milleti onu ateşe atarak azab etmek istediklerinde İbrahim (a.s.) tek başına bir kişi idi. Allah Teâlâ onun bu tekliğini çokluk ile değiştirdi ve dünya onun zürriyetinden gelenlerle doldu. Yine onun kavmi ve akrabaları hem sapkın ve hem de saptırıcı bir pozisyonda idiler. Onların başında da Âzer geliyordu. Allah Teâlâ onun o sapkın akrabalarını hidayete eren ve hidayete çağıranlar ile değiştirdi. Nübüvvet onun bu akrabalarına geldi, kitapllar onun yakınlarına indi. Yine onun başlangıçta ne bir makamı ve de malı vardı. Hâlbuki bu ikisi dünya zevklerinin zirve noktalarıdır. Allah Teâlâ onun mükâfatını mal ve makam cihetinden de verdi. Allah Teâlâ ona o kadar çok mal verdi ki artık sürülerinin sayısını dahi bilmiyordu. Makam ve itibara gelince kıyamet gününe kadar bütün peygamberlere onun adı ile birlikte salat-u selam okunacak. Yine adı hiç anılmazken peygamberlerin babası oldu. Öyle ki putları kırdığında isminden bahsedilirken ismi bile hatıra gelmeyecek kadar gerilerde birisi idi. Bunun için adı hatırlanmayarak: "*Onları diline dolayan bir genç işittik; kendisine İbrâhim deniyormuş*"[816] ayet-i kerimesinin ifade ettiği gibi adı-sanı bilinmez birisi idi. Bu söz insanlar arasında ancak meçhul / tanınmayan, bilinmeyen kişiler için kullanılır. Sonra Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Şüphesiz o, ahirette sâlihlerden olacaktır.*" Yani o, sadece bu dünyada değil ahirette de sâlihlerden, kendisine bolca ikramda bulunulanlardan olacak. Nitekim dünyada iken ahirete sevap gönderen herkes de ahirette sâlihlerden olacaktır. Onun için Hz. İbrahim'e dünyada verilenler onun peşin olarak aldığı mükâfattır. Ahirete de kendisine Risâlet ve hak yola delaletinin karşılığını alacak, sâlihlerden olacaktır. Eğer kişi sâlihlerden olursa en yüksek mertebede olur. Salih olan kişinin kendisine layık olduğu şekilde mükâfatının verileceğini açıklayınca artık onlar için azab olmayacağı anlaşılmış oldu. Orada sevaplarının güzelliği nedeniyle her istediği kendisine verilecektir."[817]

Peygamberlerin babası İbrahim (a.s.)'ın ulaşmış olduğu bu mertebe onun Tevhid 'in hakikatini anlaması ve ona davet etmesi sebebi iledir. Allah

[816] Enbiya, 60

[817] Mefetihu'l-Gayb, 25, 57

Teâlâ onun haberlerini Kur'an-ı Kerim'de zikretmiş, onun akidedeki konumunu açıklamış ve tek başına Allah'a davet eden bir ümmet olmuştur. O, asla müşriklerden olmamıştır. Bütün peygamberler de onun metodu üzere gitmişlerdir. Fakat onun Tevhid daveti konusundaki salabeti, ilminin genişliği uzun yaşayışı ve davetinin şümulü sebebiyle temeyyüz etmiştir.[818]

[818] Et-Tetedebbbür Ve'l-Beyan, 26, 71

Altıncı Konu

SAFFAT SURESİNDE İBRAHİM ALEYHİSSELAM

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"*İbrahim de Nuh'un milletindendi. Çünkü tertemiz bir kalp ile Rabbine gelmişti. Babasına ve kavmine "neye tapıyorsunuz?" demişti. Allah'dan başka uydurma tanrılar mı istiyorsunuz? Âlemlerin Rabbi hakkında düşünceniz nedir? Kavmi telaş içinde ona doğru koşarak geldiler. İbrahim şöyle dedi: "Yonttuğunuz heykellere mi tapıyorsunuz? Oysa sizi de yaptıklarınızı da Alla yaratmıştır. Kavmi: "Onun için bir bina yapın ve onu alevli ateşe atın. Böylece ona bir tuza kurmak istediler. Biz de onları en alçak kimseler kıldık. İbrahim dedi ki: "Ben Rabbime gidiyorum, O bana yol gösterecektir. Rabbim bana sâlihlerden olacak bir evlat ver. Biz de ona yumuşak huylu bir oğul müjdeledik. Nihayet çocuk babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa gelince (İbrahim): "Ey Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin? Dedi. O da: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. Allah dilerse beni sabredenlerden bulursun, dedi. Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca: Ey İbrâhim!" diye ona seslendik; "Tamam, rüyanı gerçekleştirmiş oldun." İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı. Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim'e selâm olsun. Muhsinleri, İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o mümin kullarımızdandı. Biz onu sâlihlerden bir nebi olarak İshak ile de müjdeledik. Onu da İshak'ı da*

bereketli / uğurlu kıldık. Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de."[819]

Saffat süresinde İbrahim (a.s.) kıssası iki ana bölüm şeklinde gelmektedir. Bir bölümde; onun kavmini davet etmesi, putları kırması, kavminin kendisini öldürmeye kalkışması, Rabbinin kendin koruması, düşmanlarını yüz üstü bırakması yer alır. Bu bölüm, bundan önce çeşitli surelerde tekrar edilmişti.

Ancak Hz. İbrahim (a.s.)'ın hikâyesinde yeni bir bölüm var ki bu diğer surelerde anlatılmaz, sadece burada anlatılır. O da İbrahim (a.s.)'ın gördüğü rüya, oğlunu kesmeye teşebbüs etmesi, oğluna bedel fidye verilmesi olaylarıdır. Bunlar bu bölümün etkileyici üslubu, müthiş ifade gücü içinde adım adım, merhale merhale açıklanır. Bizlere de uzun akide dünyasında itaatin, fedakârlığın, bedel vermenin ve teslimiyetin en yüce tablolarını sergiler.[820]

– "*İbrahim de Nuh'un milletindendi. Çünkü tertemiz bir kalp ile Rabbine gelmişti. Babasına ve kavmine "neye tapıyorsunuz?" demişti. Allah'dan başka uydurma tanrılar mı istiyorsunuz? Âlemlerin Rabbi hakkında düşünceniz nedir?*"[821]

1 – "**İbrahim de Nuh'un milletindendi.**"

Hikâyenin giriş ve ilk sahnesi böyle… Hz. Nuh'dan, Hz. İbrahim'e geçiş. Zira iki peygamber arasında akide, davet ve yol bağı var. İki Peygamber arasında uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen Hz. İbrahim ile Hz. Nuh aynı davanın bağlılarıdır. Çünkü karşılaştıkları, ortak oldukları ve bağlısı oldukları sistem aynı sistem.[822]

Ayet-i kerime Nuh (a.s.)'a övgüyü bir kez daha tekit ediyor. Sena / övgü önce Hz. İbrahim ile başlıyor. Ayet-i kerimede geçen "şiati" kelimesi yardımcı, taraftar anlamına gelmektedir. "Şia" kelimesinin aslı "şin- ya- ayn"

---

819 Saffat Sûresi, 83-113
820 Fi Zilal, 5, 2992
821 Saffat Sûresi, 83-87
822 Fi Zilal, 5, 2992

harflerinden oluşur. Her kavmin durumu aynıdır. Bir kısmı diğer bir kısmının görüşlerine tabi olur. Bir kısmı öncülük eder diğer bir kısmı da onlara yardım eder. İşte onlar diğerlerinin taraftarlarıdır.[823]

Yüce Allah ayet-i kerimede "ensarihi" veya "a'vanihi" tabirlerini değil de "şi'atihi" lafzını seçmiştir. Bununla zaman ve mekân birliğine değil, fikirde, görüşte ve yönelişte müşterek düşünce sahibi olduklarına işaret etmektedir. Zira bu iki büyük Peygamber zaman ve mekân bakımından birbirlerinden çok uzaklık vardı. Hâlbuki yardımcı manasındaki "a'van" ve "ensar" kelimeleri aynı mekânda ve aynı zamanda olanlar ve biri birine madden destek olanlar için kullanılırlar. Hâlbuki "min işatihi" kelimesinin manası "onun dini, metodu ve sünneti üzere" manası anlaşılır.[824]

2 – "**Rabbine salim bir kalp ile geldi**"

Bu tasvir Rabbine gelişinde şekillenen katıksız bir teslimiyetin ve kalp temizliği şeklinde beliren duruluğun, temizliğin ve doğruluğun görüntüsüdür. Temizlik ifadesi kendi anlamını da kalbe ilham eden bir ifadedir. Bu aynı zamanda basittir, anlamı kolaydır ve mefhumu açık bir ifadedir. Bununla birlikte temizlik, arınmışlık, samimiyet ve doğruluk gibi birçok nitelikleri de kapsar. Ancak şu kadar var ki, ayette geçen bu ifade basitliği, karmaşık olmaması ile birlikte, sıraladığımız niteliklerin hep birden ifade ettikleri anlamdan daha geniş bir ifade gücüne sahiptir. İşte bu, Kur'an ifadelerinin eşsiz anlatım harikalarından birisidir.

Hz. İbrahim bu temiz kalp ile kavminin yaptıklarını hoş görmemiş aksine çirkin görmüştür. Sağlam bir sağduyunun tiksinmiş olduğu, her türlü düşünce ve tutumu çirkin görmesi gibi çirkin görmüştür.[825]

İbrahim (a.s.)'ın Allah'ın tevfiki ile düşmanlarının ellerinden kurtulmasının sırrı işte bu temiz kalpte yatmaktadır. Kalbi Rabbi için son derece ihlaslı / samimi idi. Zira onun kalbi Tevhid, İhlas ve İman'a zıt olan her şeyden arınmıştı. Yine onun kalbi diğer bütün kalbi hastalıklardan da

---

[823] el-Hivaru Fi Kıssati Aleyisselam Fi'l-Kur'an, 373

[824] el-Hivaru Fi Kıssati Aleyisselam Fi'l-Kur'an, 373

[825] Fi Zilal, 5, 2992

arınmıştı. İşte bu saf, arınmış ve tertemiz olmuş kalp onun hayatına yön ve şekil veriyordu. İşte bu kalple risaletini tebliğ etti, düşmanlarına hücum edip Rabbine yöneldi. Onun için bir yükselişten diğerine, bir başarıdan diğer bir başarıya koştu.[826]

İbrahim (a.s.)'ın kalbi Rabbine halis kulluğu sayesinde hayâ, korku, reca ve ümit ile doldu. O'nun sevgisi sayesinde başka sevgilerden kurtuldu. O'nun korkusu sayesinde başka korkulardan kurtuldu. Her şeyi O'ndan beklemesi sayesinde başkalarından beklenti içeresinde olmaktan kurtuldu ve tamamıyla Yüce Allah'ın kaza ve kaderine teslim oldu. O, asla kaderini töhmet altına itmedi, asla çekişmedi, başına gelenlerden dolayı asla kızgın olmadı. O kendisini, Rabbine tam bir itaat, tevazu, kulluk, huşu ve huzur içerisinde teslim etti. O, bütün sözlerinde, amellerinde, zevklerinde gizli ve aşikâr tüm hareketlerinde kendisini Rabbine teslim etti. Onun temiz kalbi sadece Allah'ın dostlarıyla, Allah'a ibadetle öne çıkmış muvahhidlerle ünsiyet kurdu. Müşrik ve kâfirlere ise amansız düşman oldu.[827]

3 – "**Babasına ve kavmine "neye tapıyorsunuz?" demişti.**"

Taptığınız bu şeyler nedir, ne değeri var? İbrahim (a.s.) sanki kavmine şöyle diyordu: "Şu tapmış olduğunu putlar / heykeller ibadet ve saygıyı hak etmiyorlar. Nasıl olurda Yüce Allah'ı bırakıp bu cansız heykellere tapınırsınız? Bu tapmakta olduğunu şeyler asla ibadet edilecek, saygı duyulacak şeyler değildir.[828]

Ayet-i kerimede geçen "Maza te'budune" kelimesindeki soru istifham-ı inkaridir. Bu ifade ihbari cümleden daha kuvvetlidir. Çünkü ihbari olan şeyin inkârı mümkündür. Ama istifhamda hasmın / karşı tarafın iddiayı ikrar etme mecburiyeti vardır, inkâr etmesine hiçbir yol yoktur.[829]

4 – "**Allah'dan başka uydurma tanrılar mı istiyorsunuz?**"

Allah'ın dışında tanrı edinmiş olduğunuz bu heykellere bu vasfı siz

---

826 Salah el-Halidi, el-Kısasu'l-Kur'ani, 1,400

827 el-Kulubu Vel'-Efidetü Ve's-Sudur, 165

828 Kıssatu İbrahim aleyhsselam Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 63

829 Tefsiru'ş-Şa'ravi, 20, 12790

verdiniz, siz onların ilah olduğuna dair bir yalan uydurdunuz. Şu karşısına geçip saygı duruşunda bulunduğunuz, ibadet ettiğiniz heykellerin ilahlığı tamamen uydurma, iftira ve batıl üzerine bina etmiş durumdasınız. Bu ifadeler o putları kötüleme konusunda mübalağalı ifadelerdir.[830]

Ayet-i kerimede geçen "ifk" kelimesi yalanların en çirkinini ifade eder. Zira her yalan eşit değildir. Yalanların çirkinliği söylendiği mevkiye göre değişiklik arz eder. Eğer uydurulan yalan Yüce Yaratıcı hakkında ise bu yalanların en çirkini olur. Allah Teâlâ'ya şirk koşmak gibi.[831]

Eğer yalan bir şahıs hakkında alelade yalan uydurma şeklinde söylenmişse ona "kizb" denir. Ancak Allah Teâlâ Aişe (r. anha) hakkında atılan iftirayı "ifk" diye isimlendirmiştir. Çünkü bu çok büyük bit bühtandır. "(Peygamber'in eşi hakkında) o yalanı uyduranlar içinizden bir güruhtur."[832]

"Allah'dan başka uydurma tanrılar mı istiyorsunuz?" ayet-i kerimesindeki İbrahim (a.s.)'ın sorusu Allah Teâlâ'yı inkâr edip putlara tapınan babasına ve kavmine yöneliktir ve istifham-ı inkaridir. Yani bu putlara ibadet edilmesi için hiçbir hakları yoktur. O halde neden onlara tapınıyorsunuz? Yani tapınmayın. Bu katıksız bir yalan ve iftiradır. Bunda asla şüphe yoktur.[833]

5 – "**Âlemlerin Rabbi hakkında düşünceniz nedir?**"

Bana haber verin, Allah Teâlâ hakkında ne düşünüyorsunuz? O'nun ulûhiyeti hakkındaki kanaatiniz nedir? Nasıl oluyor da kendi kendinize nasıl da tuzak kuruyor ve âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'dan yüz çeviriyorsunuz! "Ey insan! O Kerîm (çok cömert olan) Rabbine karşı seni aldatan nedir?"[834]

Bunun için ariflerden birsi şöyle demiştir: "Sanki Allah Teâlâ insanlara cevabı vermiştir. O da Allah Teâlâ'nın çok kerim olmaları ile aldanmalarıdır. Onların şirklerinin batıl olduğuna dair açık delillerin olmasına rağmen onların Allah Teâlâ'ya şirk koşmalarına Cenab-ı Hak taaccüp ediyor ve

---

830 Kıssatu İbrahim aleyhisselam Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 63
831 Kıssatu İbrahim aleyhisselam Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 63
832 Necm Sûresi, 53
833 Fi Zilal, 5,2992
834 İnfitar Sûresi, 6

Bakara suresinin başına şöyle buyuruyor: "Sizler cansız iken size O hayat verdiği halde Allah'ı nasıl inkâr edebiliyorsunuz? Sonra sizi öldürecek, sonra diriltecek, sonra O'na götürüleceksiniz."[835] Yani bu sizin bu işiniz çok garip bir iş, aklın asla kabul etmeyeceği bir meseledir.[836]

Âlemlerin Rabbi hakkındaki düşünceniz, zannınız nedir?" Hz. İbrahim onların putlara taptıklarını görmekte ve sağlam bir fıtratın sesi ile şiddetli bir tiksinme ile seslenmektedir. "Neye tapıyorsunuz?" Nelere? Çünkü sizin taptıklarınızın ne tapılacak ve ne de kendisine ibadet edenlerinin olması uygundur.[837]

Allah ile beraber başkalarına da ibadet ettiğinize göre peki Allah Teâlâ hakkındaki kanaatiniz nedir? BU onları şirk üzere devam ettikleri takdirde bir tehdittir, korkutmadır. Yani Allah Teâlâ'da ne gibi noksanlık gördünüz ki, o noksanlığı tamamlamak için O'na ortaklar koştunuz![838]

Enbiya ve Şuara sureleri kavminin Hz. İbrahim'i reddetmesini açıklıyor. Konunun izahı yerinde tamamlanmıştır.

– "*Sonra yıldızlara şöyle bir baktı. Ben hastayım dedi. Bunun üzerine diğerleri onu arkasında bırakıp gittiler. İbrahim gizlice tanrılarının yanına vardı; niçin bir şeyler yemiyorsunuz*" *dedi. Neyiniz var, niçin konuşmuyorsunuz? Sonra güçlü darbeler indirmeye başladı.*"[839]

1 – "**Sonra yıldızlara şöyle bir baktı.**"

Buradaki bakıştan maksat rastgele bir bakış değildir. Bilakis çok derin düşünceler daldıran, tefekküre sevk eden, çeşitli çıkarımlar yapan bir bakışla baktı. Bu manada şöyle deriz: "Fiha nazarun" Yani bu mesele üzerinde tekrar tekrar düşünmek lazımdır. "Nücum / yıldızlar" kelimesi çoğuldur. Tekili ise "Necm"dir. Gökyüzünde parlayan her şeye yıldız denir. Nitekim güneş de yıldızlardan bir yıldızdır. "*Sonra yıldızlara şöyle bir baktı*" ifadesi

---

835 Bakara, 28
836 Bakara, 28
837 Fi Zilal, 5, 2992
838 Bakara, 28
839 Tefsiru's-Sa'di, 1474

İbrahim (a.s.)'ın yıldızlara uzunca bir zaman tefekkür ederek baktığını ifade etmektedir. Çünkü o bu bakışı esnasında fasılasız olarak yıldızları, ayı ve güneşi temaşa etmiştir. Bu olayı başka bir yerde Rabbimiz bizlere şöyle açıklamaktadır:

"*Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi. Ay'ı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu gösterme Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. "Şüphesiz ki ben, Hanîf (hakka yönelmiş) olarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim ve ben (sizin gibi) müşriklerden değilim!*"[840]

İbrahim (a.s.)'ın bakışı çok uzun ve teenni ile idi. Çünkü o, önce yıldızların doğuşunu ve kayboluşunu izledi. Sonra ayın doğuşunu ve kayboluşunu izledi. Sonra da güneşin doğuşunu ve kayboluşunu izledi.[841]

Bu müşahedeleri sonrası anladı ki bu görünüp kaybolan şeyler ilah olamazlar, ibadete layık olamazlar. Allah Teâlâ bırakılıp da bunlara tapılmaz. Bu incelemesinden sonra kavmini göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allah Teâlâ'ya ibadet etmeye, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaya, Tevhid'e ve ibadet yalnızca O'na yapmaya çağırdı.

O; yıldızlara bu bakışları esnasında Allah Teâlâ'nın eşsiz kudretini ve her şeyi yoktan var edenin O olduğunu anladı. Bütün bu gök cisimlerini Allah Teâlâ'nın ilminin, kudretinin, hikmetinin ve büyüklüğünün işaretleri olarak gördü.

2 – "**Ben hastayım.**"

İbrahim (a.s.) bu sözü ile: "Sizin Allah Teâlâ dışındaki varlıklara ibadet etmenizden dolayı kalbim rahatsızdır." Demek istedi. Ancak kavmi onun bu sözünden bedenen hasta olduğunu anladı. "Ben rahatsızım." Sözünden

---

[840] Tefsiru'ş-Şa'ravi, 20, 12792

[841] Tefsiru'ş-Şa'ravi, 20, 12793

murat benim kalbim sizin bir ve tek olan, her şeyin sahibi ve yaratıcısı olan Allah Teâlâ'ya kulluk etmek yerine bu heykellere saygı duyma ve tapınma saçmalıklarınıza kalbim artık dayanmıyor, tahammül etmiyor, demektir. İşte İbrahim (a.s.)'ın "ben rahatsızım" sözüyle kastı buydu.[842]

İbrahim (a.s.) kendisinin hasta olduğunu söyleyince, kavmi bayram kutlama yerine giderken onu geride yalınız başına bıraktılar ve kendileri bayram törenine katılmak için çıkıp gittiler.[843]

Bu konuda Ebu Hureyre (r.a.)'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "*İbrahim asla yalan söylemedi ancak üç yer hariç. Bunlardan ikisini Allah Teâlâ'nın zatı hakkında (kavmini uyandırmak için) söyledi.* "*Ben hastayım.*" *Sözü ile* "*Bilakis onu büyükleri yapmıştır*" *sözü. Diğer bir sözü ise zalim Kral'a hanımı Sâre hakkında* "*onun kız kardeşinin olduğunu* " *söylemesi.*[844]

Âlimlerimiz Hadis-i şerifin maksad ve mefhumunun ne olduğunu açıklamışlardır. Zira Hz. İbrahim (a.s.) "Ben hastayım" dediğinde aslında yalan söylememişti. Bilakis bu sözünde doğru idi. Zira ayet-i kerimede geçen "*sakim*" kelimesi "hasta" manasınadır. Ancak onun hastalığı, maddi, el, kol ya da ayak gibi bedensel bir hastalık değildi. Ancak onun hastalığı nefsi ile ilgili idi. O esnada manen çok rahatsızdı. Çünkü kavminin her tülü küfür ve fücuru işledikleri bayramın arifesinde idi. Ne zaman ki bayram vakti geldi İbrahim (a.s.)'ın hüznü ve elemi ziyadeleşti. Nefsine darlık, sıkıntı, elem ve hüzün hâkim oldu. İşte bu nefsine hâkim olan manevi hastalıktır. O halde İbrahim (a.s.) "ben hastayım" dediğinde doğru söylemişti.[845]

O halde hadis-i şerif neden İbrahim (a.s.)'ın "ben hastayım" sözünü yalan olarak nitelemiştir? Çünkü bu söz her ne kadar hakikati başka olsa da zahiri itibariyle yalana benziyor. Zira kavmi İbrahim (a.s.)'dan "hastayım" sözünü işitince bundan cismani, maddi bir hastalık olduğunu anladılar. Ancak o bedensel değil, manevi bir rahatsızlık içerisindeydi.

---

[842] Et-Tefsiru'l-Mevzui, 7, 156
[843] el-Kasasu'l-Kur'aniyyu, 1, 344
[844] Buhari, 2217; Müslim, 2371
[845] el-Kasasu'l-Kur'aniyyu, 1, 345

İbrahim (a.s.) burada "ta'riz / tevriye" sanatın kullanmıştır. Bu tür ifadelerde sözü söyleyenin niyeti bir şeyi kastediyordur ama muhatap, muarız o sözden başka bir şey anlıyor. İşte sözü söyleyen ile muhatap arasındaki bu muaraza zahirde yalana benziyor. Ama hakikatte yalan değildir. Bilakis gerçeğin kendisidir. Bir insan mecbur kalırsa tevriye yaparak bu türden söz söyleyebilir ve bu yalan olmaz. İşte İbrahim (a.s.)'ın yaptığı da budur. Onun yaptığı da ta'riz kısmındandır ve yalan değildir. En doğrusunu ise Allah Teâlâ bilir.

İbni Kuteybe (r.a.) bu konuda şöyle demiştir: "Bu tür söz söyleme konusunda ruhsat gelmiştir. Yine denilmiştir ki burada yalana bir genişlik vardır. Tıpkı İbrahim Halilullah'ın hanımı Hz. Sâre için "kardeşim" demesinde olduğu gibi. Zira İbrahim (a.s.) bu sözünü "Mü'minler kardeştir" düşüncesinden hareketle söylüyor, muhatabı ise onun gerçekten kız kardeşi olduğunu anlıyor. "*Belki de bu işi (heykellerin) büyükleri yapmıştır. Konuşuyorlarsa onlara sorun*"[846]

Hz. İbrahim "Eğer konuşuyorlarsa" ifadesiyle konuşmanın bir şey yapmak için şart olduğunu söylemiş oluyor. O heykeller konuşmadıklarına göre bir şey de yapamazlar. "Ben hastayım" ifadesi ise gelecekte hasta olacağını ifade etmektedir. Zira sonlu, ölümlü olan her varlık için hastalık kaçınılmazdır. Nitekim Allah Teâlâ Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz için şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki sen de öleceksin, onlar da ölecek."[847] Bu ayet-i kerime indiğinde Allah Resulü hayatta idi ve diğerleri de hayatta idiler. Ancak bu ayet-i kerime ile kastedilen yakında sen de onlar da ölecekler.[848]

Burada önemli olan İbrahim (a.s.) kavmine "ben hastayım" dediğinde hüzün, gam ve kederi kastetmiştir. Kavmi ise bundan maddi, bedensel bir hastalığa yakalandığını anlamıştır. Bu sebeple onu şehirde yalnız başına bırakarak bayram kutlamasının yapıldığı yere gitmişlerdir.[849]

---

[846] Enbiya Sûresi, 63
[847] Zümer Sûresi, 30
[848] Te'vilu Muhtelefi'l-Hadis, 81
[849] el-Kasasu'l-Kur'aniyyu, 1, 346

3 – "**Bunun üzerine diğerleri onu arkasında bırakıp gittiler.**"

Onu şehirde tek başına bırakarak şehir dışında kutlanmakta olan bayram yerine gittiler. Oyun oynamak, çeşitli fısk, fücur ve günah işlemek için tarlalara, bostanlara daldılar ki bu tür isyan dolu kutlamalar cahiliye toplumlarının geleneklerinden idi.

4 – "**İbrahim gizlice tanrılarının yanına vardı; niçin bir şeyler yemiyorsunuz? Neyiniz var, niçin konuşmuyorsunuz? Dedi.**"

İbrahim (a.s.) kavmini başından savunca niyetindeki işi gerçekleştirmek için tam bir gizlilik içinde, hiçbir kimseye görünmeden ve çok süratli bir şekilde heykellerin bulunduğu puthaneye intikal etti.[850]

İbrahim (a.s.) çok gizli bir şekilde ve çok süratli bir şekilde puthaneye girince kavminin putlar için yapıp önlerine bıraktıkları yemekleri hazır buldu. İbrahim (a.s.) putları / heykelleri ve onlara tapanları aşağılamak için, onların konuşmadığını, duymadığını, görmediğini, anlamadığını, idrak etmediğini, önlerinde duran şeylerden haberlerinin olmadığını bile bile: "Yiyin" dedi. Ama sözü ile putların gerçekten yemelerini kastetmedi. Zira heykellerin cansız varlıklar olduğunu ve yiyip içme kudretlerinin bulunmadığını biliyordu. Ancak İbrahim (a.s.) onların bu yönü yani cansız varlıklar oluşları ile eğlenmek ve aşağılamak için bu ifadeyi kullandı. Tabii olarak heykeller onun bu çağrısına cevap vermediler. Ona cevap veremedikleri, konuşamadıkları gibi önlerindeki yemeği de yemediler. Onlardan sorusuna cevap alamayınca İbrahim (a.s.) tekrar başka bir soru sordu: "Neyiniz var, niçin konuşmuyorsunuz? Niye bana cevap vermiyor, niçin benimle konuşmuyorsunuz?" dedi. İbrahim (a.s.) ile putlar/heykeller arasındaki bu diyalog doğal olarak tek taraflı idi. İbrahim (a.s.) tek başına konuşuyor ve tek başına cevaplıyordu. Zira bu heykeller cansız cisimlerdi. Konuşmaz, anlamaz ve cevap veremezlerdi. İbrahim (a.s.) da zaten bunları biliyordu. Ancak o bu heykelleri parçalamadan önce onlarla tek taraflı bir diyaloğa geçerek onlarla alay edip gülmenin zevkini tatmak istedi.[851]

---

[850] el-Kasasu'l-Kur'aniyyu, 1, 347

[851] el-Kasasu'l-Kur'aniyyu, 1, 348

5 – "**Sonra güçlü darbeler indirmeye başladı.**"

İbrahim (a.s.) putları parçalamak için onlara doğru yöneldi. Sağ elinde taşıdığı çok metin, kuvvetli bir alet ile onlara darbeler indirdi ve onları parçaladı. Herkesçe malumdur ki insanlar genellikle işlerini sağ elleri ile yaparlar, sağ ellerini daha çok kullanırlar. Ayet-i kerimede de buna işareten Hz. İbrahim'in putları sağ eliyle parçaladığına vurgu yapılıyor. İbrahim (a.s.) bu aletle birisi hariç bütün putları / heykelleri kırdı. "*Sonunda onları param parça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı, belki ona müracaat ederler diye.*"[852]

İbrahim (a.s.) ne yaptığını gayet iyi biliyordu. Zira o, kavminin kutsallarına, kanunla koruma altına alınan heykellerine dokunmakla başına gelecekleri hesaplamıştı. Zira onun her yaptığı iş, bir ders vermeye, onunla başka bir hedefi gerçekleştirmeye yönelikti. Dolayısıyla onun bu heykelleri parçalaması sadece onları kırmak ve onlardan kurtulmak hedefine yönelik değildi. Bilakis bu heykellerin kavmi ile iman arasına örmüş oldukları duvarı yıkmak, engeli kaldırmak istiyordu.

İbrahim (a.s.)'ın bütün putları kırarken sadece büyük putu sağlam bırakması da bir hedefe yönelikti. "*Yalnız onların büyüğünü bıraktı, belki ona müracaat ederler diye.*"[853] İşin doğal olanı müşrikler büyük put hariç diğer hepsinin parçalandıklarını gördüklerinde –kendisinden her türlü yardımı bekledikleri- sağlam kalan büyük puta burada ne olduğunu sormalarıdır. Bütün heykeller parçalanırken o, orada değil mi idi? O küçük heykeller / büstler parçalanırken olanları o seyretmedi mi? Kimin kırdığını göremedi mi? İbrahim (a.s.)'ın kavmi puthanede olanlarla ilgili olarak en doğru, en gerçekçi haberi ancak bu büyük puttan alabilirlerdi. Zira putların parçalanması esnasında ondan başkası orada yoktu. Bunun için ona mutlaka bu işin aslını sormaları gerekirdi. Biz Hz. İbrahim'in her yaptığı işin, her attığı adımın eğitim amaçlı olduğunu söylemiştik. Burada da Hz. İbrahim ne yaptığını, yaptığı işle neyi kastettiğini çok iyi hesaplamıştı. İşte bu hesap ve kitap işi sebebiyle bütün heykelleri parçalarken sadece en büyük olanını

[852] Enbiya, 58
[853] Enbiya, 58

sağlam bırakmıştı. İbrahim (a.s.)'ın kavmi bayram kutlamalarından dönünce puthaneye uğradılar ama büyük put hariç hepsinin parçalanmış olduğunu gördüler. Bunun üzerine dehşete kapıldılar, feryat ettiler ve bunu çok garipsediler.[854]

İbrahim (a.s.)'ın Enbiya suresinde geçen kıssasını anlatırken onun muhakemelerinin tafsilatını açıkladım. Muhakkak ki İbrahim (a.s.)'ın sağ elini kullanması İbrahim (a.s.)'ın yoludur. Tüm dünyada da insanların büyük kısmına sağ elleri ile iş yapmak daha kolay gelir. İslam gelince de bu şeriat, bu yol zerine birçok şeyi dayandırdı. İbadetler, temiz ve güzel ameller sağ el ile başlamayı öne aldı. Resûlüllah (s.a.v.)'in bu konuda çokça hadis-i şerifleri vardır. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz mübarek sağ elini birçok amelde kullanmıştır. Bunun için Hadis uleması kitaplarında sağ ile ilgili birçok bab / bölüm başlığı koymuşlardır. Mesela sağ elle yemek babı, sağ ayakla mescide girmek babı, abdest ve gusüle sağdan başlama babı ve daha başkaları. Sağ taraf Resûlüllah (s.a.v.) için çekici geliyordu. Bu konuda Müslümanlarında çok haris olmaları lazımdır.[855]

– "*Kavmi telaş içinde ona doğru koşarak geldiler. İbrahim şöyle dedi:* "*Yonttuğunuz heykellere mi tapıyorsunuz? Oysa sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır.*"[856]

1 – "Kavmi telaş içinde ona doğru koşarak geldiler."

Bunun üzerine puta tapanlar koşarak İbrahim'e geldiler ve çevresini çabucak çevirdiler. Onlar kızgın, heyecanlı büyük bir topluluk, Hz. İbrahim ise bir tek kişidir. Fakat o, mü'min inanmış bir tek kişi. Yolunu bilen bir kişi. İlahı hakkında açık tasavvurlu bir kişi. Akidesi kendince malum ve belli. Onu kendi benliğinde özümsemiş ve çevresindeki kâinatta onu görmüş tek kişi. İşte bu tek kişi, o heyecanlı, azgın, akidesi bulanık, tasavvuru çelişik bu çoğunluktan daha güçlüdür. Bundan dolayı Hz. İbrahim onların

[854] el-Kasasu'l-Kur'aniyyu, 1, 350
[855] Şir'atü'l-Enbiya, 185
[856] Saffat Sûresi, 94-96

karşısına basit ve fıtri hak ile dikilmekte, onların çokluğuna, azgınlığına ve birbirlerine dayanarak üzerine gelmelerine asla aldırmamaktadır.[857]

2 – "**İbrahim şöyle dedi: "Yonttuğunuz heykellere mi tapıyorsunuz? Oysa sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır.**"

İbrahim (a.s.)'ın onlarla münakaşası yerli yerince, mantıklı ve akıllıca idi. Ama kavmi ikna olmak istemediği için mantık onlara fayda vermiyordu.

Hz. İbrahim onlara şöyle dedi: Siz nasıl oluyor da önce bu taşları yontup heykel yapıyor, sonra onları bir kaidenin üstüne koyuyor, sonra onları ilah ediniyor ve sonra da tapınıyorsunuz. Bunları yontan, şekil veren sizler değil misiniz? O halde sizler onlardan daha kuvvetlisiniz. Hiç insan kendi Rabbini yapar mı? Sonra da ona tapınır mı? Sonra ondan zararı defetmesi ve menfaat sağlaması istenir mi?

Yine onlara şöyle dedi: Sizi de, sizin yaptıklarınızı da, yontmuş olduğunu putlarınızı da Allah Teâlâ yaratmıştır. Size gereken O'na tek başına ibadet etmenizdir. Çünkü yaratıcı sadece O'dur. O'ndan başka yaratıcı yoktur. O halde Allah 'dan başka ma'budun da olmaması gerekir.[858]

Ayet-i kerimede geçen "sizin yaptıklarınızı da" ifadesi ile kastedilen: "Ellerinizle yapmış olduğunuz putlarınız"dır. Allah Teâlâ bu müşrikleri de, onların elleriyle yaptıkları ve sonra da tapındıkları putlarını/ heykellerini de yaratmıştır. Hz. İbrahim'in bunca beliğ davetine rağmen müşrikler bu sözlerden asla etkilenmediler ve onu yargılamakta ısrar ettiler. Onlar istiyorlardı ki bu heykelleri kırdığını İbrahim (a.s.) itiraf etsin ve onu bundan dolayı hesaba çekip cezalandırsınlar. Fakat İbrahim (a.s.) aklı, mantığı ve ortaya koyduğu delilleri ile onlara galip geldi. Hatta işi tersine çevirip müşrikleri yargılamaya, hesaba çekmeye başladı. Müşrikler İbrahim (a.s.)'ı zayıf görürlerken bir anda kendileri zayıf konuma düştüler. Hücum etmekten vazgeçip müdafaa etmeye başladılar. Öyle ki Hz. İbrahim (a.s.) onları kendisine itham etmekten uzaklaştırıp, onları itham edilen kişiler yaptı.

---

857 Fi Zilal, 5, 2993

858 el-Kasasu'l-Kur'aniyyu, 1, 354

İbrahim (a.s.) onları önce susturdu, sonra delilleri ortaya koyarak onları aşağılamaya başladı. İşte daima doğru olan bir mantıktır. İşte bu, batıl ordularına hücum ettiklerinde hak davetçilerinin daima bulundukları konumdur.[859]

– "*Kavmi:* "*Onun için bir bina yapın ve onu alevli ateşe atın. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en alçak kimseler kıldık.*"[860]

Zalimler apaçık güçlü hak söz karşısında sıkıştıklarında, delil ve dayanaktan yoksul olduklarında ateş ve demirden başkasını tanımazlar. Onların mantıkları budur.[861]

1 – "Onun için bir bina yapın ve onu alevli ateşe atın."

Onu ateşe atmak için çok büyük bir bina yapın ve ateşini tutuşturduğunuzda içine atın. Onlar binayı yapıp Hz. İbrahim (a.s.)'ı içine atmak istediklerinde İbrahim (a.s.) onlarla bir tartışmaya girmedi, vazgeçirmeye çalışmadı, muztarip de olmadı. Bilakis kalbi sabit ve Rabbiyle bağı çok kuvvetli olarak kendi halinde gayet sakin olarak kaldı. Gökyüzünde uçuşan kıvılcım parçacıkları, ya da etrafında bağırıp çağıran, göster yapan kalabalığın şamataları da onun gözünü korkutmadı. Hz. İbrahim (a.s.) o esnada kalbi ve dili ile sürekli olarak şu zikri tekrarlıyordu: "Hasbiyallahu ve ni'mel vekil / Allah bana yeter, O ne güzel vekildir."[862]

Sahihi-i Buhari'nin İbn Abbas (r.a.)'dan rivayeti ise şöyledir: "İbrahim (a.s.) ateşe atıldığında "*Hasbiyallahu ve ni'mel vekil* / Alla bana yeter, O ne güzel vekildir." Zikrini tekrarladı. Hz. Muhammed (s.a.v) ise: "*Bir kısım insanlar mü'minlere:* "*Düşmanlarınız olan insanlar size karşı asker topladılar, onlardan korkun*" *dediklerinde bu söz onların imanlarını artırdı ve:* "*Hasbiyallahu ve ni'mel vekil / Allah bize yeter, O ne güzel vekildir* "*dediler.*"[863] dediklerinde bu zikri tekrarlamıştır.[864]

---

[859] el-Kasasu'l-Kur'aniyyu, 1, 354
[860] Saffat, 97-98
[861] Fi Zilal, 5, 2993
[862] Et-Tefsiru'l-Mevzui, 7, 157
[863] Al-i İmran, 173
[864] Buhari, 4563

2 – "Böylece ona bir tuza kurmak istediler. Biz de onları en alçak kimseler kıldık."

Allah Teâlâ bir işin sahibi ise düşmanların kurdukları tuzaklar ne işe yarar ki? Tağutlardan, zorbalardan, saltanat sahiplerinden ve zorbaların diğer büyük devlet adamlarından olan rezil ve zayıf kişiler Allah Teâlâ'nın koruması altına aldığı ihlaslı kullarına ne yapabilirler ki?[865]

İbrahim (a.s.)'ın yaptığı bu iş üzerine "*Ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en alçak kimseler kıldık.*" Çünkü onlar İbrahim (a.s.)'ı zayıf ve çok kolay galip gelecekleri birisi zannettiler. Yaktıkları ateş kuvvetle gürleyince de onu tutup fiilen ateşin içine attılar ve artık bunun galip geldikleri saat olduğunu zannettiler.

Ancak gerçekle yüzleşmeleri çok süratli oldu. Allah Teâlâ'nın murat ettiği o büyük mucize gerçekleşti. Eğer Allah Teâlâ isteseydi onlar yakalamadan önce İbrahim (a.s.)'ı kurtarabilir yahut gökten yağmur yağdırarak ateşi söndürebilirdi. Ancak Allah Teâlâ bunları murad buyurmadı, zira onların delillerini yok etmek istiyordu. Eğer İbrahim (a.s.) ateşe atılmadan önce kaçıp kurtulsaydı diyeceklerdi ki: "Eğer kaçmasaydı mutlaka onu yakacaktık." Eğer yağmur yağarak ateşi söndürseydi diyeceklerdi ki: "Ne yapalım yağmur yağdı ateşi söndürdü, biz tabiatın işine müdahale edemeyiz ki!"

Bunların hiç birisi olmadı. İşte İbrahim ve işte kıvılcımları göklere fırlayan yaktıkları ateş! Buna rağmen İbrahim (a.s.) kurtuldu. Zira Hak nida, yaratıcıdan yaratılmış olana hak söz geldi: "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol."[866] Ateş bütün yakıcı özelliklerini barındırıyor olmasına rağmen Allah Teâlâ'dan: "Serin ve esenlik ol." emrini alınca kendi yakıcılık vasfından hiçbir şey kaybetmeden sadece Hz. İbrahim için selametli oldu. (Ateşin tabiatı değişmedi, içine başka bir şey atılsa derhal yakar küle çeviridi.) Tıpkı zakkum ağacı gibi. Dışardan bakınca yeşil ağaç zannedersin, ama o onları (cehennemdekileri) yakan bir ateştir."[867]

---

[865] Fi Zilal, 5, 2993

[866] Enbiya, 69

[867] Tefsiru'ş-Şa'ravi, 20, 12976

"Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu açar. Onu beklemediği yerden rızıklandırır. Kim, Allah'a tevekkül ederse O, kendisine yeter. Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur."[868]

"Allah ona bir çıkış yolu açar." İfadesinin manası kapalı işleri, kapalı kapıları, muhkem zincirleri, tıkalı yolları açar. Allah Teâlâ o kişiye asla mümkün görülmeyen yollar açar. Bu kıssanın anlatmak istediği sadece münferit bir olayı bildirmek değildir. Bilakis Allah Teâlâ'nın ihlaslı bütün mü'minleri kurtaracağının anlaşılmasıdır. Allah Teâlâ'nın bu müjdesine nail olan mü'minlere mübarek olsun. Bütün gayret ve çabasını Allah'ın rızasını kazanmak için harcayan mü'minlere müjdeler olsun. Kader çizgisinin neticesi başına gelen belaları dahi Hakk'ın hizmetine sunan, vesile kılanlara müjdeler olsun. İşte Said olan / kurtulan budur.[869]

– "*İbrahim dedi ki:* "*Ben Rabbime gidiyorum, O bana yol gösterecektir. Rabbim bana salihlerden olacak bir evlat ver.*"[870]

Bundan sonra Hz. İbrahim'in kıssasının ikinci bölümü gelmekte. Artık babası ve kavmi ile işi bitmiştir. Onu o alevli ateş dedikleri ateşe atarak öldürmek istediler. Yüce Allah ise onların kaybeden taraf olmasını diledi ve onların tuzaklarından kurtardı. Hz. İbrahim işte o anda hayatından bir bölümü geride bıraktı ve yeni bir merhaleyi kucakladı. Bir sayfayı kapatıp yeni bir sayfa açtı.[871]

1 – "İbrahim dedi ki: "Ben Rabbime gidiyorum, O bana yol gösterecektir."

Onun bu yolculuğu bir hicrettir. Ama mekânsal hicretten önce nefsi olarak hicret etmişti. Zira maziye ait hayatında ne varsa hepsini terk etmişti. İşte birinci hicreti buydu. Babasını, kavmini, ailesini, evini vatanını ve yerle ilgiline varsa hepsini terk etti. Kısaca kendisini oyalayan, meşgul eden ne

---

868 Talak, 2-3
869 Tefsiru'n-Nablusi, 10,452
870 Saffat, 99-100
871 Fi Zilal, 5, 2994

varsa hepsini elinin tersiyle itti, onlar arasından sıyrılıp Rabbine teslim olmuş bir mü'min olarak çıktı. Ama Rabbinin kendisine doğru yolu göstereceğine kesin bir inancı vardı.

Bu bir hicrettir, bir halden diğerine, bir durumdan ötekine. Bu benliğinde başka bağların ortak olmadığı yalnız bir bağa hicrettir. Bu, soyutlanmanın, samimiyetin, teslimiyetin, iç huzurun ve kesin bir imanın ifadesidir.

Hz. İbrahim bu ana kadar bitip tükenmez bilmeyen bir yalnızlık içindeydi. Arkadaşlık, akrabalık ve tanışıklık bağlarını geride bırakıyordu. Hayatının geçmişinde alıştığı bir şeyi, üzerine büyüdüğü şu toprağa kendisini bağlayan her şeyi, o toprak üstünde yaşayan ve kendisini ateşe atan kavmi ile yol ayrımına geldiği şu toprağa kendisini bağlayan her şeyi geride bırakıyordu. Kendisine gittiğini açıkladığı Rabbine yöneliyordu. O'ndan imanlı bir nesil, iyi bir evlat dilemek için O'na gidiyordu.[872]

2 – "Rabbim bana salihlerden olacak bir evlat ver."

İbrahim (a.s.) Irak'ı terk edip Şam'a doğru yola koyulunca, konuşmadan yürüdüğünü, kendisiyle ünsiyet karacağı, konuşacağı ve kendisine yardım edecek bir çocuğun eksikliğini hissetti. İbrahim (a.s.) o ana kadar bir çocuk sahibi olamamıştı. Bunun için Rabbine son derece kalbi kırık, huşu ve tevazu içerisinde yöneldi. Kendisine davet yolunda yardım edecek, davasını kendisinden sonra sürdürecek bir evladının olması lazım geldiğini hissetti. Bu hissi bir şuurdur, insan fıtratında yer alan bir duygudur. "Rabbim bana salihlerden olacak bir evlat ver." Dedi. Yaşayışında salih olacak, davetinde salih olacak, kendi nefsinde salih olacak. Kısaca "salih "kelimesi hangi manaları kapsıyorsa hepsini istedi. Yüce Allah bu hicret eden ve kendisi de salihlerden olan, tertemiz bir kalp sahibi bulunan, yalnız başına hakka davet eden bu kulunun duasını kabul buyurdu.[873]

3 – "Biz de ona yumuşak huylu bir oğul müjdeledik."[874]

İbni Kesir diyor ki: Bu duanın neticesi İsmail (a.s.) doğmuştur. Çünkü

---

[872] Fi Zilal, 5, 2994

[873] Kasasu'l-Enbiya, 125

[874] Saffat, 101

İsmail (a.s.) onun ilk müjdelendiği çocuğudur. İsmail (a.s.)'ın Hz. İbrahim'in ilk çocuğu olduğu konusunda Müslümanların ve Ehl-i kitabın ittifakı vardır. Hatta Ehli kitabın kaynaklarında İsmail (a.s.) doğduğunda Hz. İbrahim (a.s.)'ın 86 yaşında olduğu, İshak (a.s.) doğduğunda ise yaşının 99 olduğu yazılıdır. Onların kitaplarında da Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim'e oğlunu kesmesini emrettiği yazılıdır. Ancak onlar kitaplarını tahrif ederek yalan ve iftira ekerek bu oğlunun Hz. İshak olduğunu söylemişlerdir. Bu onların kendi kitaplarına da muhaliftir. Onların İshak (a.s.)'ı tercih etmeleri kendi soylarının ondan gelmesinden dolayıdır. Zira İsmail (a.s.) Arapların babasıdır. Onların hasedi işte bu yüzdendir.

Esasen ömrünün son demine kadar çocuğu olmayan bir babanın ilk çocuğu baba için çok kıymetlidir ve imtihan ve belanın da o çocuğun boğazlanması şeklinde gelmesi daha beliğdir.

İslam âlimlerinden bir grup boğazlanan oğulun İshak (a.s.) olduğunu söylemişler ve bunu seleften bir taifeden hikâye etmişlerdir. Hatta aynı şekilde bazı sahabilerden de nakledilmiştir. Ancak bunun ne kitapta ve ne de sünnette bir yeri vardır. Bunun ehli kitaptan alındığını da zannetmiyorum. Kanaatim o dur ki bu görüş hiçbir delile dayanmadan doğrudan bazı rivayetlere karışmıştır. İşte bu kitap boğazlananın Hz. İsmail (a.s.) olduğuna dair şahit ve mürşiddir. Çünkü ayet-i kerimede "yumuşak huylu bir oğul müjdeledik" buyuruluyor ve onun boğazlanmasının istendiği belirtiliyor. Bundan sonra da: "*Biz İshak'ı da salihlerden bir Nebi olarak müjdeledik.*"[875] buyuruluyor. Melekler, Hz. İbrahim'in yanına geldiklerinde ona dediler ki: "*Korkma biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz.*"[876] Diğer bir ayet-i kerime ise şöyledir: "*Biz, ona İshak'ı, ondan sonra da Yakub'u müjdeledik.*"[877] Yani Hz. İsmail ve Hz. İshak hayatta iken üçüncü bir oğul olarak Hz. Yakub diye isimlendirilen bir çocuk ile müjdeleniyor. Onun zürriyetinden neslinin devam edeceği bildiriliyor. Daha öncede anlattığımız gibi Hz. İshak daha çok küçükken boğazlanmasının bir manası olmaz. Zira Allah Teâlâ bu ikisine (Hz. İshak ve Hz. Yakub) zürriyetlerinin devam edeceğini bildiriyor. O

[875] Saffat,112
[876] Hicr, 53
[877] Hud, 71

halde nasıl olur da bir taraftan zürriyetlerinin devam edeceği bildirilirken diğer taraftan da boğazlanması istensin! Bu olacak şey değildir. Ayrıca; İsmail (a.s.) ayet-i kerimede "halim / yumuşak huylu" olarak nitelenmektedir. Bunun manası bu işe uygun olan odur.[878]

İşte bu Yüce Allah'ın, Hz. İbrahim'in duasını kabul ederek müjdelediği halim / yumuşak huylu çocuk Hz. İsmail'dir. "Hilm" kelimesi malum olduğu üzere, akıl, derin tefekkür, gözetleme ve sabır manalarını da içine almaktadır.[879]

Şüphe yok ki davette halimlik başarılı olmak için asli unsurlardan birisidir. Bu çocuk babası ihtiyarladığı bir zamanda kendisine verildi ve bu onun tek çocuğu idi. Babası da geleceğini bu çocuk üzerine bina etmişti. Çünkü Allah Teâlâ da bu çocuğu akıl, zekâ ve neciblik yönünden övmüştü. Bunun için de bu çocuk babasının göz aydınlığı olmuştu. Ona olan sevgisi çok büyüktü.[880]

"*Biz de ona yumuşak huylu bir oğul müjdeledik.*"[881] ayet-i kerimesinde ilk bakışta şu üç husus öne çıkıyor:

1 – Bu çok zeki bir çocuktur.

2 – Hilm, yumuşak huylulukta zirveye çıkmıştır.

2 – Küçük çocuk hilm ile vasıflanamaz.

"Sabi / çocuk" ise doğumundan gençliğe ulaşıncaya kadar süren vakittir. Ayet-i kerimede geçen "Ğulam" kelimesi ise çocukluktan çıkıp gençliğe adım attığı dönemi ifade eder. Bunun tesniyesi "Ğulaman" cem'isi (çoğulu) ise, Ğulmetun ve Ğilman'dır.[882]

Daha önce açıkladığımız gibi Yüce Allah'ın Hz. İbrahim'e doğacağını müjdelediği çocuğu Hz. İsmail'dir. İsmail kelimesi A'cemi (Arapça olmayan) bir isimdir. Kendisinde bulunan alemiyet ve ucmelikden dolayı gayri

---

878 Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 7, 27

879 Darbu İbrahim Aleyhisselam, 265

880 Kısasu'l-Enbiya, 125

881 Saffat Sûresi, 101

882 Min Letaifi Ta'biri'l-Kur'an, 183

munsariftir. Seyyid ez-Zebidi, Tarihu'l-Arus'da şöyle der: "İsmail kelimesinin Süryanicedeki manası "Allah'a itaat eden" demektir. Bunun için adı İsmail olanlar "Ebu Muti / itaat edenin babası" künyesini alırlar. Feyruzabadi de "Basairu Zevi't-Temyiz'de şöyle der: "Hz. İbrahim'in oğlu İsmail Hz. Âdem evladından bu ismi ilk alan kişidir.[883]

Bazı dilbilimcileri ise İsmail kelimesinin iki kelimeden mürekkep olduğunu söylemişlerdir. Birinci kısmı "semia" fiilenden, ikinci kısmı "iyl" den müştaktır. O da Yüce Allah'ın isimlerindendir. Eğer bunun vezni "ifaliyl" olursa o zaman manası: "Allah Teâlâ onu işitti ve isteğini verdi" olur. Bunun "fealiyl" vezninde olduğunu söyleyenlere göre ise: İsmail'in aslı "Semâiyl" dir. Bunun da manası: "Allah Teâlâ'dan gelen sözü işitti ve ona itaat etti."

1. İSMAİL (A.S.)'IN ANNESİ HZ. HACER'İN KISSASI

İbrahim (a.s.) ata yurdunu terk ettikten sonra mukaddes topraklar olan mübarek Filistin'de ikamet etmekteydi. Burada ancak Allah Teâlâ'nın bildiği bir müddet kaldıktan sonra Allah Teâlâ'nın tedbiri ile Mısır topraklarına girdi. Mısır topraklarına girdiğinde artık risalet görevini yüklenmiş Allah'a çağıran bir davetçi idi. Onun için her hareketi ve her adımı Hakk'a davete, risaleti insanlara tebliğe yönelik idi.[884]

Bu yolcuğun neticesi olarak İbrahim (a.s.)'ın hanımı Hz. Sâre'ye, Hz. Hacer hediye edildi ve Hz. Hacer, İbrahim (a.s.)'ın ikinci hanımı oldu. İbrahim (a.s.)'ın büyük oğlu olan İsmail (a.s) ve bu yolculukla ilgili malumat ise Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği şu hadise dayanmaktadır. Bu konuda Ebu Hureyre (r.a.)'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "İbrahim asla yalan söylemedi ancak üç yer hariç. Bunlardan ikisini Allah Teâlâ'nın zatı hakkında (kavmini uyandırmak için) söyledi. "Ben hastayım." Sözü ile "Bilakis onu büyükleri yapmıştır" sözü. Diğer bir sözü ise zalim Kral'a hanımı Sâre hakkında "onun kız kardeşinin olduğunu " söylemesi.[885]

---

[883] Bkz. Tacu'l-Arus, 6, 139

[884] Kısasu'l-Kur'ani, 1, 375

[885] Buhari, 2217; Müslim, 2371

Bu konu ile ilgili konular, Enbiya ve Saffat surelerindeki İbrahim (a.s) ile ilgi ayet-i kerimelerde geçmişti.

Mısır'da Hz. İbrahim ve Hz. Sâre birlikte iken Mısır'ın zalim kralının adamlarından birisi onları gördü ve gidip krallarına: "Şurada bir adam var, onun yanında dünyanın en güzel kadını bulunuyor" diye haber verdiler. Zalim kral hemen adam gönderdi ve İsmail (a.s.)'ı yanına getirtti. İbrahim (a.s.): "Yanındaki kimdir?" diye sordu. O da: "Kardeşimdir." Dedi. Kral onu serbest bıraktı. Hz. Sâre'nin yanına dönünce ona dedi ki: "Yeryüzünde benden ve senden başka mü'min yoktur. Şu adam senin hakkında sordu ve ben de senin benim kardeşim olduğunu söyledim, sakın beni yalancı çıkarma!"

Çok geçmeden kralın adamları geldi ve bu sefer Hz. Sâre'yi alıp götürdüler. Sâre Kral'ın (Firavun'un) yanına girince Kral ona yönelip eliyle tutmak istedi. Ancak Hz. Sâre Rabbine yalvararak bu Kral'ın şerrinden koruması için dua etti. Bu sırada Kral da şiddetli bir nefesdarlığı, boğulma belirtisi oluştu. Bunun üzerine Hz. Sâre'ye: "Benim için Allah'a dua et, ben sana asla zarar vermeyeceğim. " dedi. Hz. Sâre dua etti. Kral kurtuldu ama ikinci bir kez daha hamle yapmak istedi. Bu sefer de birincisinin aynısı veya daha şiddetlisi bir nefes darlığı, boğulma meydana geldi. Kral tekrar dedi ki: "Allah'a dua et, sana asla zarar vermeyeceğim." Hz. Sâre tekrar dua etti ve kral düzeldi. Bunun üzerine: "Siz bana insan değil bir şeytan getirmişsiniz" dedi ve ona hizmet etmesi için Hacer'i verdi. Hz. Sâre yanında Hacer olduğu halde geldiğinde Hz. İbrahim ayakta namaz kılıyordu. Eliyle imada bulundu. Hz. Sâre dedi ki: "Allah Teâlâ facir adamın tuzağını kendisine geri çevirdi." Ebu Hureyre (r.a.) demiştir ki: "İşte bu anneniz ey semanın sularının çocukları!"[886]

Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği bu hadis Hz. İbrahim ve hanımı Hz. Sâre'nin Mısır'a yolculukları esnasında başına gelen acaib olayları, Hz. Sâre'nin gösterdiği kerametleri ve oranın zalim kralından nasıl kurtulduğunu haber veriyor.[887]

---

[886] Buhari, 2217; Müslim, 2371

[887] el-Kısasu'l-Kuraniyyi, 1, 376

Mısır Halkına Olan Akrabalık, Zimmet ve Ahd

Mısır'da Hz. İbrahim'in başına gelen bu olaylar gösteriyor ki hadis-şerifte geçen zalim kral Mısır'ın kralı (Firavun'u) dur. Başka bir hadis-i şerif de Hz. Hacer'in Mısırlı olduğuna delalet ediyor.

İmam Müslüm ve daha başkaları Ebu Zer el-Ğıfari (ra.:)'dan rivayetlerine göre Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki siz Mısır'ı fethedeceksiniz. Orada Kîrat diye adlandırılan bir yer vardır. Orayı fethettiğinizde oranın halkına iyi davranın. Çünkü onların zimmeti (koruma garantisi) ve rahmi / akraba yakınlığı vardır. (Yahut ta şöyle dedi: Onların hısımlık ve zimmeti vardır.) Lebine denen yerde iki adamın birbirine düşmanlık ettiğini gördüğünde oradan çık."

Ebu Zer (r.a.) diyor ki: "Ben Abdurrahman b. Şurahbil b. Hasene ve kardeşi Rebia'yı gördüm, Lebine denen yerde birbirleri ile çekişiyorlardı. Ben oradan çıktım."[888]

Bu hadis-i şerif gösteriyor ki Mısır halkının Arapların yanında bir hısımlığı, akrabalığı ve zimmeti vardır. Âlimler hadis-i şerifte geçen "Kîrat" kelimesi hakkında demişlerdir ki: "Bu dinarın veya dirhemin parçalarından bir parçadır. Mısır halkı bunu çokça kullanıyorlar ve konuşuyorlardı. Zimmet: Hürmet ve haktır. Rahm (akrabalık) da İsmail (a.s.)'ın annesi Mısırlılardan olduğu içindir. Mısır halkı Mekke ve Hicaz halkının dayılarıdır. Sıhr (hısımlık) da Mısır halkı Resûlüllah (s.a.v.)'i kendilerine hısım yaptıkları içindir. Çünkü dönemin Mısır Kralı Mukavkıs, Mariye el-Kıbti (r.a.)'ı Peygamberimize hediye etti. Ondan da Peygamberimizin oğlu İbrahim doğdu. Bunun için Resûlüllah (s.a.v.) sahabilerine Mısır halkına iyi davranmalarını emrediyor, onları akrabalık, hısımlık ve zimmet bağlarını gözetmeye çağırıyor.[889]

Hadis-i Şerif'in Hz. İbrahim'in Mısır Ziyaretine Dair Vurguları:

- Hz. İbrahim'in hanımının adı Sâre'dir. Nitekim bu isim Hadis-i Şerif'te açıkça geçmektedir.
- Hz. Sâre kadınların en güzeli idi.

---

[888] Müslim, 2543

[889] el-Kısasu'l-Kuraniyyi, 1, 378

- Dönemin Mısır kıralı zalimlerden bir zalim idi. Ayrıca şehvetine çok düşkün bir azgın idi. Kadınların arasına karışarak toplu zina ederdi.
- Kendisinin oluşturduğu bir içki meclisi vardı ki burada kadınların güzelliklerinden ve onların gerek isteyerek ve gerekse zorla bu aşağılık krala getirilmesinden bahsedilirdi. Bu işret âlemleri uygulaması bütün zaman ve mekânlardaki cahiliye düzenlerinin en çok önem verdikleri, asla vazgeçmedikleri temel bir uygulamadır.
- Hz. İbrahim hanımına kralın yanına gittiğinde kendisinin kardeşi olduğunu söylenmesini emretmiştir. Yoksa bu kral onu yanında alıkoyacaktı. Ancak Allah Teâlâ orada mucize yaratarak Hz. Sâre'yi koruduğu gibi bir de üstüne Hz. Hacer'i alıp geri geldi.
- Hz. İbrahim hanımına kardeşi olduğunu söylenmesini isterken bundan kastının dinde kardeşlik olduğunu açıklıyor. Yani yalandan kaçınmak istiyor. Zira o dönemde sadece iki Müslüman vardı. Biri kendisi birisi de hanımı. İkisi karı-koca olsalar da İslam kardeşliği ikisini bir arada topluyordu. Dolayısıyla Hz. İbrahim, hanımı Sâre için "kardeşim" dediğinde bu sözünde doğru idi. Zira bu sözüyle iman kardeşliğini kastediyordu. Zaten bu durumu hanımına açıkça söylemiş ve şöyle demişti: "Yeryüzünde benden ve senden başka mü'min yoktur. Şu adam senin hakkında soru ve ben de senin benim kardeşim olduğunu söyledim, sakın beni yalancı çıkarma!" Ancak o zalim kral bu sözden kan bağıyla gelen kardeşliği anladı ve Hz. Sâre'yi salıverdi. Hz. İbrahim'in sözünün zahirine göre yalan söylediği anlaşılır. Çünkü zahirde / görünüşte yalana benziyor. Ama hakikatte doğru söyleyenlerdendir.[890]
- Hz. İbrahim (a.s.) bir peygamberdir ve Allah Teâlâ peygamberini yönlendirir ve ona vahyeder. Dolayısıyla onun Mısır'a gitmesini yönlendiren Allah Teâlâ'dır. Kralın yanında iken kalbinin mutmain ve teslimiyet içerisinde olmasını ona sağlayan da Yüce Allah'tır. Çünkü o, Allah Teâlâ'nın gözetimi ve koruması altında olduğunu biliyordu. Bunun için de zalim kral kendisine hiçbir şey yapamadı. Çünkü Hz. İbrahim (a.s.) işini Allah'a havale etmiş ve bütün işlerinde O'na teslim olmuştu.

[890] el-Kısasu'l-Kuraniyyi, 1, 379

- Allah Teâlâ, Hz. Sâre'ye açık bir keramet vererek zalim kralın kötülüklerinden korudu. Onunla bu zalim krala haddini bildirdi, Allah'ın kuvvet ve kudretini ve zalim kralın acizliğini gösterdi. Zalim kral Hz. Sâre'ye dokunmak için ilk kez elini uzattığında eli tutuldu ve bir tarafa fırlatıldı. Zalim kral elini hareket ettirmeye ve ona hükmetmeye güç yetiremedi. Bu durum onu çok acayibine gitti ve çok garipsedi. Zira böyle bir iş ilk defa başına geliyordu. Hz. Sâre'den Rabbine dua edip elini açmasını istemesini istedi ve kendisine eziyet etmeyeceğini söyledi. Ancak el, açılınca sözünde durmadı ve ikinci kez Hz. Sâre'ye sahip olmak istedi. Ama yine aynı şey başına geldi. Bunu üçün kez denediğinde yine anısı başına geldi. Sonunda bu zalim kral anladı ki bu kadına ulaşmak imkânsız. Ona dokunamayacağını artık iyice kanaat getirdi. Burada onu koruyan, onu himaye eden başka bir kuvvetin olduğunu gördü. Zaten bu olaydan maksat da ona bu acziyetini ve onu koruyan bir üstün gücün varlığını zalim krala göstermekti. İşte bu işin hikmeti budur.
- Hz. İbrahim (a.s.) hanımın yanından alınıp zalim krala götürülmesi esnasın Rabbine yönelmiş bir vaziyette dua ediyor, yardım istiyor, hanımını korumasını istiyordu. Sâre kendisine namaz kılarken geldi. Resûlüllah (s.a.v.) bir işte zorlandığında yahut kalbi daraldığında yaptığı uygulama da bu idi.[891]
- Hz. Sâre zalim krala doğru götürülürken şöyle dua etmişti: "Ey Allah'ım! Eğer benim sana inandığımı, resulünü tasdik ettiğimi ve namusumu eşim hariç koruduğumu biliyorsan bana kâfiri musallat etme."[892]
- Hz. Sâre'nin dönmesi ile birlikte Hz. İbrahim ferahladı. Hz. Sâre'nin başına nelerin geldiğini öğrenme konusunda çok aceleci idi. Onun için namazı bitirmeyi beklemedi ve namazın içinde eliyle ima ederek neler olduğunu öğrenmek istedi. Ama diliyle konuşmadı. Çünkü namazın içindeydi. Ama işaret ile ne olduğunu sordu.
- Hz. Sâre'nin cevabı karşısında Allah Teâlâ'ya olan imanı daha fazla

[891] el-Kısasu'l-Kuraniyyi, 1, 380

[892] Buhari, Kitabu'l-Büyü.

arttı ve kuvvet buldu. Ama bu hıfzı ve gözetmeyi kendisine değil Allah Teâlâ'ya isnad etti. Allah Teâlâ'nın fazlı ve ihsanı kimin üzerine ise fazilet ve üstünlük onun olduğu bir kez daha görülmüştü.

- Ebu Hureyre (r.a.) bu konuda çok güzel bir rivayeti nakletmiştir. Allah Resulü sahabilerine: "Ey Gökyüzü suyunun çocukları! İşte bu annenizdir." Buyurmuştur. Zira Hz Hacer Mısırlıdır ve Hz. İbrahim ile evlenerek Mekke'ye yerleşmiştir. Mekkeliler Hz. İsmail'in çocukları olması hasebiyle onun annesi Hz. Hz. Hacer Mekkelilerin de annesi oluyor.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin "Ey Gökyüzü suyunun çocukları!" diye hitap etmesi ise Arapların yaşadıkları yerlerde su ihtiyacını yağmur suları ile karşılamalarından ötürüdür. Zira ziraatları, meraları hep yağmur suları ile beslenir.

İşte bunlar ilk bakışta sahih hadisten çıkan çıkardığımız işaret ve faydalardır.[893]

- Yahudilerin Tevrat'ında iddia edilen batıl iddialardan sakınmak lazımdır. Muharref Tevrat'taki iddiaya göre Hz. İbrahim (a.s.)'ın Mısır'a hicret etmesinin sebebi geçim sıkıntısı, maişet teminidir. Muharref Tevrat'taki iddiaya göre o dönemde Hz. İbrahim'in yaşadığı Şam bölgesine büyük bir kıtlık ve kuraklık hâkim oldu. Tabii bu uydurma bir haberdir. Zira Hz. İbrahim (a.s.)'ın Mısır seferi tamamen dini sebeplerle, insanları Tevhid'e davete ve ibadeti yalnızca O'na has kılmaya yönelikti. Zira Hz. İbrahim (a.s.) hicret ettiği esnada insanlar arasında davetini yaymaya müsait bir ortam vardı.
- Yahudilerin kitaplarında Hz. İbrahim (a.s.) ve hanımı Sâre ile Mısır Kralı arasında geçtiği iddia edilen olaylar İslami kaynaklarda geçenler ile tamamen zıttır. Yahudilerin kitaplarında anlattıkları rezil aşağılık işler ve kötü sıfatların tümü reddetmek şarttır. Yahudiler kitaplarında Hz. İbrahim (a.s.)'a yalan söyleme, hayatı için ölümden korkma, deyyusluk, hanımının ırzını çiğneterek mal kazanma, ırz ve şeref ile oynama ve benzeri çok çirkin iftiralar atmışlardır. Bu çirkinlikleri

[893] el-Kısasu'l-Kuraniyyi, 1, 380

Yahudilerin Hz. İbrahim (a.s.)'a atmalarının sebebi bu çirkin işleri kendilerinin yapmalarına yol açmak, mubah kılmak içindir. Yahudiler bugün bu çirkinlikleri işlerken kendilerine hiç de zor gelmemekte zira Hz. İbrahim (a.s.)'ın yolunu ve metodunu takip ettiklerini iddia etmektedirler.[894]

2. HZ. HACER'İN ŞAM TOPRAKLARINA GELMESİ VE HZ. İSMAİL'İN DOĞMASI

İbrahim (a.s.) ve hanımı Hz. Sâre Mısır'dan tekrar Şam'a döndüler. Bu sefer yanlarında cariyeleri Hacer de vardı. Hz. Sâre yaşlanmış ama çocuğu olmamıştı. Hz. İbrahim de artık yaşlanmıştı ama hiçbir çocuğu olmamıştı. Hz. Sâre kısır olduğunu bilmesi ve kocasına bir çocuk verememesi kendisine çok ağır gelmeye başlamıştı. O halde neden kendisine hediye edilen Hacer'i kocasına hediye etmiyordu? Belki de o kocasına bir çocuk verebilirdi.[895]

Hz. Hacer, İbrahim (a.s.) ve hanımı Hz. Sâre'yi çok sevmişti. Her ikisinden de kalp temizliği ve iyilik görmüştü. Bunun için onların dinlerine ikna oldu. Allah Teâlâ'ya iman edip ihlaslı kullardan oldu. Hz. Hacer nefsinden razı, kendisi ile barışıktı. Zira Allah Teâlâ ona hayır murat etmiş ve kendisine ibadet yolunu göstermişti. O, namaza durduğu zaman etrafındaki her şeyi unutuyor ve tüm kalbi le Allah Teâlâ ile beraber oluyordu. Hz. Hacer ibadet ve münacaat dışında hiçbir istemiyordu. Düşünüyordu ki Allah Teâlâ, İbrahim (a.s.) ve hanımı Hz. Sâre'yi Mısır'a kendisini almaları için göndermişti. O, iman kafilesinde çok pahalı bir inci idi. O, Allah Teâlâ'nın bereketlendirdiği büyük bir cevherdi ve onu büyük gün için hazırlıyordu.

Hz. Hacer ve Hz. Sâre'nin özellikleri birbirlerine çok benziyor, biri diğerini çok seviyordu. Allah Teâlâ'ya ibadet konusunda çok çalışıyor ve yarışıyorlardı. Hz. Hacer kendisini karanlıklardan aydınlığa çıkardığı, iman ve tevhid üzere bina edilmiş, yalnızca Allah Teâlâ'ya ibadet edilen mübarek bir aile içine yerleştirdiği ve için Allah Teâlâ'ya çok dua ediyordu.

Zaman zaman Hz. Sâre'nin hatırına Hz. İbrahim (a.s.)'ın halisane

---

[894] İbrahim Aleyhisselam Fi Esfaril Yahud, 154

[895] el-Kısasu'l-Kur'aniyyu, 1, 381

yaptığı şu dua aklına geliyordu: "Rabbim bana salihlerden olacak bir evlat ver." Hz. Sâre kocası ile uzun, mutlu ve Rabbani bir ömür sürdü ama çocuğu olmadı, çünkü kısırdı. Artık yaşlı bir kadın olmuş, çocuk doğurma ihtimali tümden bitmişti. Bir gün sevinçle kocası Hz. İbrahim (a.s.)'ın karşısına çıktı ve şöyle dedi: "İşte Hacer! Onu kendine al. Umulur ki Allah Teâlâ ondan seni bir çocukla rızıklandırır."[896]

Neticede Allah Teâlâ'nın takdir etmiş olduğu bu iş oldu. Hz. İbrahim Hz. Hacer ile evlendi. Aradan günler ve aylar geçtikten sonra Hz. Hacer'in hamile olduğu görüldü. Çok mutlu idiler. Nihayet bir oğlan çocuk doğurdu. Hz. Sâre çocuğunu büyük bir sevgi ile kucağına alıp Hz. İbrahim'e verdi. Hz. İbrahim bu vaad edilmiş çocuğa bir sevgi bakışı attı. Artık gönlündeki şefkat pınarları coşmuş, kalbi ferahla dolmuştu. İşte bu İsmail'di. . Hz. İbrahim ve Hz. Hacer kendilerine verilen bu çocuğa şükrederek şöyle dua ettiler: "Âlemlerin Rabbi Allah Teâlâ'ya hamd olsun. Ey Rabbimiz! Biz, oğlumuz İsmail ve onun zürriyetini taşlanmış şeytanın şerrinden koruman için sana sığınıyoruz."

Artık Hz. İbrahim ile Hz. Hacer arasında evlilik hayatı başlamıştı. Bu gelen çocuk İsmail, hayatlarına yeni bir renk katmıştı. Bu çocuk hayatlarına öylesine etki etmişti ki; Hz. İbrahim, Hz. Sâre ve Hz. Hacer'in hayatları değişmişti. Hz. İsmail büyümeye başladığında ilahi hikmet tecelli etti ve İsmail ve annesinin Rabbinin emrettiği yere, Ümmül Kura'ya (Mekke-i Mükerreme'ye) götürmesi emri geldi. Zira bu hareket Mekke-i Mükerreme'ye hayatı yeniden döndürecek, Allah Teâlâ'nın dilediği vakte kadar da kalacak.

İlim ehlinden bazı müfessirler ve bir kısım yazarlar Hz. İbrahim ile Hz. Hacer'in Mekke'ye gitmelerini Hz. Sâre'nin kıskançlığına bağlarlar. Güya Hz. Sâre, Hz. İbrahim'e demiş ki: "Ben bu Hacer'i görmek istemiyorum, onu benden uzaklaştır ve gözümün önünden kaybet." Bu yanlışa düşen musanniflerden birisi de İbn Kayyım el-Cevziyye'dir. İbn Kayyım "Zadu'l-Mead" adlı kitabında şöyle diyor: "Hz. Sâre çocuğu olmayan bir kadındı. Bunun için Hz. Hacer ve oğlunu çok kıskanıyordu. Zira daha önce Hz.

[896] el-Hayatü'z-Zevciyyetü Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 220

Hacer kendisinin cariyesi, hizmetçisi idi. Ne zaman ki İsmail'i doğurdu ve babası onu sevmeye başladı Hz. Sâre'nin kıskançlığı çok şiddetlendi. Bunun üzerine Allah Teâlâ Hz. Sâre'deki bu kıskançlık ateşini söndürmek için Hz. Hacer ve oğlunun oradan uzaklaştırmasını ve Mekke-i Mükerreme'ye yerleştirmesini Hz. İbrahim'e emretti. İşte bu Allah Teâlâ'nın ra'feti / acıması ve rahmetinin bir eseridir.[897]

Biz inanıyoruz ki Hz. Sâre böyle basit düşüncelerin çok ötesindedir. O çok muttaki, çokça ibadet eden ve haramlardan çokça sakınan birisi idi. Haliurrahman'ın yanında tertemiz bir hayat sürdü. Şahsiyeti onun gözleri önünde şekillendi. Kocasının iyilik ve faziletlerinden çok şey öğrendi. Dolayısıyla kalbinde kıskançlık duygusunu yerleştirip büyütmesi mümkün değildir. Hele hele, süt emmekte olan bir çocuğun ve onun annesinin sürülmesini hiçbir sebep ortada yokken istemesi hiç mümkün değildir. Bilakis Hz. Hacer ve oğlu İbrahim'in Mekke-i Mükerreme'ye gönderilmesi gaybların bilgisi sadece kendisinde olan Allah Teâlâ'nın bir muradı ve bir emridir. İşte bu günlerde Allah Teâlâ Hz. İbrahim'e emrederek hanımı Hz. Hacer ve oğlu İsmail'i alarak Ümmül Kura'ya (Mekke-i Mükerreme'ye) götürüp yerleştirmesini vahyediyor. Bu Allah Teâlâ'nın orayı bütün âlemler için mübarek kılması için irade buyurduğu bir iştir.[898]

Celaleyn Haşiyesi Savi Tefsiri'nde şöyle denmektedir: "Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'e oğlunu ve annesini Mekke-i Mükerreme'ye nakletmesini emretti o da Rabbinin emrine yapışarak Burak (isimli binitle) İsmail ve Hz. Hacer'i emredilen yere götürdü."[899]

Bu konuda İsrailiyyat ve diğer uydurma haberleri büyütmekten sakınmamız lazımdır. Güya "Hz. Sâre'de, Hz. Hacer'e karşı, oğlu İsmail'i doğurmasından sonra çok büyük bir kıskançlık ve hasetlik peydah oldu. Hz. Hacer ve oğlunu evde görmeye tahammül edemedi. Bunun için de Hz. İbrahim'e onları buradan kendilerini asla göremeyecekleri bir yere uzaklaştırmasını emretti. Hz. İbrahim de hanımı Sâre'nin emrini yerine getirerek

---

[897] el-Hayatü'z-Zevciyyetü Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 220

[898] el-Hayatü'z-Zevciyyetü Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 220

[899] Haşiyetü's-Savi Ala Tefsiri Celaleyn, 2, 242

onları Hicaz bölgesine götürdü." Biz bu söylenenleri asla kabul etmeyiz. Zira bu rivayetler hakkında kabul edebileceğimiz hiçbir sahih hadis yoktur. Kur'an kıssalarının tafsilatında da bu konuda asla hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu söylenenleri kabul etmemiz için bunları iddia edenlerin ya sarih bir ayet veya sahih bir hadisten delil getirmeleri gerekir. Sonra İsrailiyattan olan rivayetlerde dahi Hz. Sâre'nin çok muttaki bir kadın olduğu anlatılmaktadır. Hz. Hacer'i, Hz. İbrahim'e sunan da zaten kendisidir. Zira Hz. İbrahim'in ondan bir çocuğunun olmasını kendisi istiyordu. Durum böyle iken nasıl olurda çocuk dünyaya geldikten sonra ondan kurtulmak istesin. Eğer o böyle bir işi yapmak isterse idi elbette zalimlerden olurdu. Aynı şekilde Hz. İbrahim karısının sözüne uyarak Hz. Hacer ve oğlu İsmail'i Hicaz'a götürüp baraksa idi o da zalimlerden olurdu. Hz. İbrahim de, hanımı Hz. Sâre de böyle zulüm etmekten çok uzaktır.[900]

Hz. Hacer ve Hz. İsmail Hicaz Bölgesinde

Hz. İbrahim (a.s.) hanımı Hz. Hacer ve oğlu İsmail'i de aynına alarak Hicaz bölgesine yöneldi ve Allah Teâlâ'nın emrini yerine getirmek için onları ekin bitmeyen, ziraat yapılmayan bir vadiye bıraktı. Onlarda ayrılınca Allah Teâlâ'ya huşulu bir kalp ile çok içten bir dua ile dua etti. Bu duanın tam metni Sahih-i Buhari de bulunmaktadır ve inşaallah ileride gelecektir. Tercih edilen görüş ise Hz. İbrahim (a.s.) hanımı Hz. Hacer ve oğlu İsmail'i o bölgeye yerleştirdiğinde henüz Mescid-i Haram inşa edilmemişti ve burada hiçbir yerleşim alanı yoktu. Bunun tafsilatı inşaallah ileri de gelecek. Hz. İbrahim anladı ki burası Kâbe-i Muazzama'nın inşaa edileceği yer olacak. Bu, ona vahiy yoluyla ile bildirildi.[901]

Bu vadide yerleşen Hz. Hacer ve oğlu İsmail'in durumu Resûlullah (s.a.v.)'den rivayet edilen sahih bir hadiste anlatılmıştır. (Bu rivayetlerden birisinde) İmam Buhari'nin Abdullah İbn Abbas (r.a.)'ın rivayetine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Uzun etek kadınlar arasında ilk olarak kullanan İsmail'in annesidir. O, izini Sâre'den gizlemek için uzun etek giymişti. Sonra Hz. İbrahim onu ve henüz süt emme çağındaki oğlu

[900] el-Kısasu'l-Kur'aniyyu, 1, 385

[901] el-Kısasu'l-Kur'aniyyu, 1, 385

İsmail'i götürdü, Kâbe'nin bulunduğu yerde, Mescid'in üst tarafında zemzemin yukarısındaki büyük bir ağasın yanında bıraktı. O tarihte Mekke 'de kimse yaşamıyordu, su bile yoktu."

a. Hz. Hacer ve Hz. İsmail'in Durumları ve İstiğase Konusu

Hz. İbrahim, hanımı Hz. Hacer ve oğlu İsmail yanlarında bir miktar ve biraz su bırakarak oradan ayrıldı. İsmail'in annesi Hz. İbrahim'in peşinden yürüyerek: "Ey İbrahim! İnsanın da cinin de bulunmadığı bu ıssız vadide bizi bırakıp da nereye gidiyorsun?" Hz. Hacer bu sorusunu birkaç kere tekrarladı. Ancak Hz. İbrahim bir cevap vermediği gibi dönüp bakmadı da. Sonunda aklına geldi ve şöyle dedi: "Bunu sana Allah Teâlâ mı emretti?" Hz. İbrahim: "Evet" dedi. Bunun üzerine Hz. Hacer: "O halde O bizi zayi etmez." Dedi ve oğlunun yanına geri döndü. Hz. İbrahim yürüyüp "Seniyye" denilen yere gelince artık oğlu ve hanımı görünmez olmuştu. Yönünü Mescid-i Haram'a dönerek ellerini kaldırıp şu kelimelerle dua etti: "*Ey Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını senin kutsal evinin yanında ekin bitmeyen bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları, için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.*"[902]

İsmail'in annesi Hz. İbrahim'in bıraktığı sudan içiyor ve çocuğunu emziriyordu. Ancak bırakılan kaptaki su bitti. Kendisi de oğlu da susamaya başladı. Oğlu susuzluktan ciğeri kavrulmuş bir vaziyette kendisine bakıyordu. Ama kendisi –oğlunun bu halini görmemek için- ona bakamıyordu. Kalktı ve yakınındaki Sefa tepesine çıkarak vadiyi gözetlemeye başladı. Ama kimseyi göremedi. Sonra oradan indi ve koşarak Merve tepesine çıktı. Etrafa bakındı, acaba her hangi bir kimseyi görebilecek miydi? Ama nafile… Gelen giden hiçbir kimse göremedi. Bu iniş çıkışları yedi kere tekrarladı. İbn Abbas (r.a.) diyor ki: "*İşte bu iki tepe arasında (Hac ve Umre ziyaretlerinde) insanların yaptığı sa'y'dır.*" Hz. Hacer, Merve tepesinde su arayışında iken oğlunu bıraktığı yerden bir ses işitti.

---

[902] İbrahim Sûresi, 37

Durdu kendi kendine: "Sah / dinle" dedi ve dikkat kesildi. Sonra bu sesi tekrar tekrar işitti.[903]

b. Melek, Zemzem Suyunun Çıkması ve Curhum Kabilesinin Buraya Yerleşmesi

Hz. Hacer su arayışında iken oğlunu bıraktığı yerden bu sesi işitince Cebaril (a.s.) tarafından kazılan topraktan su kaynadığını fark etti. Çıkan su ile oğlu İsmail'in oynadığını gördü. Koşup gelerek suyun önünü kesip bir gölcük oluşturdu. Sonra avuçları ile sudan kana kana içti. . İbn Abbas (r.a.)'ın rivayetine göre Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah İsmail'in annesine rahmet etsin. Eğer suyun önünü kapamasaydı zemzem şarıl şarıl akıp giden bir nehir olurdu." Kendisi suyu içti, sonra çocuğunu emzirdi. Melek (Cebrail) ona dedi ki: "Sakın zayi olmaktan ötürü korkma. Çünkü burası Allah'ın evidir. Burayı şu çocuk ve babası yapacaktır ve Allah Teâlâ buranın ehlini asla zayi etmez."

Kâbe'nin bulunduğu yer üzeninden sellerin aktığı hafif yükseklikte bir yer idi. Seller sağından ve solundan bir şeyler götürmüştü. Böylece bir zaman geçtikten sonra o taraftan Cürhüm kabilesinden bir grup geçiyordu. Kâbe'nin yukarında bulunan "Keda" denilen yerde konakladılar. Bu esnada suyun bulunduğu yerde, suyun üzerinde uçan bir kuş gördüler. Bunun üzerine dediler ki: "Bu kuş ancak suyun üzerinde uçar. Yemin olsun ki bu vadide su var." Bir ya da iki cariye yollayıp durumu tetkik etmek istediler. Cariyeler kuşun uçtuğu yere gelince suyu gördüler ve gidip kafileye haber verdiler. Kafile kalkıp suyun yanına geldi. İsmail'in annesi suyun başında idi. Kâfilerdekiler dediler ki: "İzin verir misin biz de senin yanına inelim." Hz. Hacer: "Evet ama su benim, suda sizin bir hakkınız olmayacak." Dedi. Onlarda "evet" dediler. Resûlüllah (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Ümmü İsmail ünsiyeti (insanların arasında yaşamayı) severdi."

Bu kafile buraya inip yerleşti. Sonra adam gönderip kabilenin diğer mensuplarını da buraya çağırdılar. Nihayetinde burası birçok evin bulunduğu bir yerleşim yeri oldu. Hz. Hacer'in çocuğu büyüdü, bu kabileden

---

[903] el-Kısasu'l-Kur'aniyyu, 1, 388

Arapçayı öğrendi, delikanlı olunca Cührümlülerin çok hoşuna gitti ve kendilerinden bir kadınla onu evlendirdiler. İsmail'in annesi de vefat etti.[904]

c. Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'in Evini Ziyaret Etmesi

Hz. İbrahim (a.s.)i Hz. İsmail'in evliliğinden sonra Mekke-i Mükerreme'ye geldi. Ancak onu evinde bulamadı. Hanımına oğlunun nerede olduğunu sordu. O da, yiyecek bulmak için çıktığını söyledi. Sonra onların durumlarını ve yaşayışlarını sordu. Kadın: "Biz bir şer, darlık ve zorluk içindeyiz" dedi ve kocasını şikâyet etti. Hz. İbrahim dedi ki: "Kocan gelince ona selam söyle ve ona de ki: " Kapısının eşiğini değiştirsin."

İsmail (a.s.) eve gelince evde bir şeylerin olduğunu hissetti ve hanımına sordu: "Size herhangi bir kişi geldi mi?" Hanımı: "Evet şöyle, şöyle bir ihtiyar geldi. Bana seni sordu, bende haber verdim." Benden yaşantımızı sordu. Ben de sıkıntı ve darlık içerisinde olduğumuzu söyledim." Dedi. Hz. İsmail: "Her hangi bir tavsiyede bulundu mu?" dedi. Hanımı: "Evet, bana sana selam söylememi emretti ve kapının eşiğini değiştirmen gerektiğini söylememi istedi." İsmail (a.s.) dedi ki: "Bu gelen babamdır. Bana senden ayrılmamı emretmiş. Sen ailenin yanına dön."

İsmail (a.s.) hanımını boşadı ve aynı kabileden başka bir hanımla evlendi. Hz. İbrahim bu arada Allah Teâlâ'nın dilediği vakte kadar bekledi. Sonra tekrar oğlu İsmail (a.s.)'ın yanına geldi. Onu yine evinde bulamadı. Hanımının yanına girdi ve oğlunu sordu. Hanımı: "Bize yiyecek getirmek için çıktı" dedi. Sonra İbrahim (a.s.): "Nasılsınız, hayatınız nasıl, geçiminiz nasıl?" diye daha önce geldiğinde sorduğu soruların aynısını sordu. Hanımı: "Biz büyük bir genişlik ve afiyet içerisindeyiz." Dedi. İbrahim (a.s.): "Yemeğiniz nedir?" dedi. Hanımı: "Et" dedi. İçeceğiniz nedir? Diye sordu. Hanımı: "Su" dedi. Bunun üzerine Hz. İbrahim (a.s.) şöyle dua etti: "Allah'ım! Onların etini ve suyunu bereketli kıl." Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "O gün onlar için hububat (arpa-buğday) yoktu." Eğer bunlar olsaydı bunlar için de dua ederdi.

---

[904] el-Kısasu'l-Kur'aniyyu, 1, 390

Diğer bir rivayet ise şöyledir: İbrahim (a.s.) geldi ve: "İsmail nerede?" diye sordu. Hanımı avlanmaya çıktığını söyledi. Sonra Hz. İsmail'in hanımı: "İnmez misin, bir şeyler yiyip içsen" dedi. İbrahim (a.s.): "Yemeğiniz ve içeceğiniz nedir?" dedi. Hanımı: " Yiyeceğimiz et, içeceğimiz de su" dedi. Bunun üzerine İbrahim (a.s.) şöyle dua etti: "Allah'ım! Onların yiyeceklerini ve içeceklerini bereketlendir." Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bu İbrahim'in duasının bereketidir." İsmail (a.s.) eve gelince hanımına sordu: "Size herhangi bir kişi geldi mi?" Hanımı: "Evet, görünüşü güzel bir ihtiyar geldi ve benden seni sordu, ben de haber verdim. Benden yaşantımızı sordu. Ben de hayır içerisinde olduğumu söyledim. İsmail (a.s.): "Sana her hangi bir tavsiyede bulundu mu?" dedi. Hanımı: "Evet, bana sana selam söylememi emretti ve kapının eşiğini sabit tutmanı emrettiğini söylememi istedi" dedi. İsmail (a.s.) dedi ki: "Bu gelen babamdır. Sen ise benim eşiğimsin. Bana seni tutmamı, ayrılmamamı emretmiş. Sonra Allah'ın dilediği kadar beraber yaşadılar.[905]

d. İbrahim (a.s.) ile İsmail (a.s.)'ın kavuşması ve Kâbe'yi Yapmaları

İsmail (a.s.) bir gün Zemzem suyunun yanında bulunan ağacın altında oturmuş okunun bakımını yapıyordu. Uzaktan babasını görünce ayağı kalktı, bir çocuğun babasına göstermesi gereken saygıyı göstererek onu karşıladı. Babası da aynı şekilde bir babanın evladına karşı davranması gerektiği şekilde davrandı. Sonra İbrahim (a.s.) dedi ki: "Allah Teâlâ bana bir iş emretti." İsmail (a.s.): "Rabbinin sana emrettiği şeyi yap" dedi. İbrahim (a.s.): "Bana yardım edecek misin?" dedi. İsmail (a.s.): "Evet, sana yardım edeceğim?" dedi. İbrahim (a.s.): "Allah Teâlâ işte şurada bir ev yapmamı emretti." Dedi ve etrafından biraz yüksekte duran bir tümseğe işaret etti. Hemen işe koyuldular. Temeller yükseliyordu. İsmail (a.s.) taş getiriyor, İbrahim (a.s.) da onu duvara koyuyordu. Bina yükselince Hacer-i Esved geldi. Hz. İsmail Hacer-i Esved'i babasına uzattı o da yerine koydu. Bu işi yaparken her ikisi de şöyle diyorlardı: "Ey Rabbimiz! Sen bizden kabul buyur. Çünkü sen işitensin, bilensin."[906]

---

[905] Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 1, 207

[906] Buhari, 3363

Bu hadis-i şerif Resûlüllah (s.a.v.)'den merfu ve sahih olarak rivayet edilmiştir. Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Hacer ile ilgili meseleleri ve müşahedeleri topluca bize bildiriyor.[907]

e. İsmail (a.s)'ın boğazlanması İle İlgili Rüya ve Kâbe'nin Yapılışı

Acaba Hz. İsmail'in boğazlanması babası Hz. İbrahim'in Mekke'ye yaptığı üçüncü ziyarette Hz. İsmail'in onu karşılaması ve Kâbe'yi yapmalarından sonra mı olmuştur? Yoksa bu boğazlama ve Allah yolunda feda olayı başka bir ziyaret esnasında mı olmuştur? Bununla ilgili net bir bilgi yoktur.

Bizim yanımızda bunu tesbit edecek sahih bir bilgi yoktur. Dolayısıyla biz bir tesbit, bir tahdit yapamayız. En doğrusunu Allah Teâlâ bilir. Birkaç mevkuf, merfu olmayan rivayet vardır. Mesela Fakihi'nin Hz. Ali (r.a.)'dan yaptığı rivayete göre: "Hz. İbrahim Haz. Hacer'i her ay Burak adlı biniti ile ziyaret ederdi. Sabah erkenden Mekke-i Mükerreme'ye gelir, öğlen uykusu için Şam'daki evine dönerdi.[908]

Büyük olasılıkla iki iş yani Kâbe-i Muazzama'nın yapımı ve Hz. İsmail (a.s.)'ın boğazlanması işi aynı ziyaret esnasında olmuştur ki o da uzun yıllar kaybolduktan sonra İsmail (a.s.)'ın babasını karşıladığı ziyarettir. Bu ziyaret esnasında Kâbe-i Muazzama'yı yaptılar. Hz. İbrahim Hac için insanlara ilanda bulundu. Bu esnada İbrahim (a.s.) oğlu Hz. İsmail'i kestiğine dair rüyayı gördü. Vakit Kurban bayramı vakti ve hac vazifelerinin yapıldığı vakit idi. Galiba tercihe şayan görüş budur.[909]

f. Geçmiş Milletlerde Çok Evlilik Meselesi

Geçmiş milletlerde çok fazla kadınla evlilik yapılırdı. İslam geldi ve buna ilahi bir sınır, şer'i bir hüküm koydu. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Hoşunuza giden kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Eğer adaleti gözetmekten korkarsanız o zaman bir tane ile (evlenin)."[910]

---

907 el-Kısasu'l-Kur'aniyyu, 1, 392

908 Fethu'l-Bari, 6, 287

909 el-Kısasu'l-Kur'aniyyu, 1, 395

910 Şir'atullahi Li'l-Enbiya, 157

İslam'ın birden fazla kadınla evlenmeye izin vermesinde çok büyük hikmetler vardır. Özellikle de ihtiyaç anında. Hz. Sâre de olduğu gibi kadınlar bazen doğurgan olmaz. O takdirde ikinci bir evlilik bir kurtarıcı olur ve boşanmayı önler. Zira kadın için en kötü olan boşanmaktır. Bundan başka birçok sebepleri vardır. (Savaşlar, kadınların erken yaşta doğurganlıklarını kaybetmeleri, hayız ve nifaslı geçen günleri gibi.) Bu gibi durumlarda birden çok evlilik ilahi bir çözüm ve kıyamet gününe kadar sürecek mucizevi ilahi bir hukuktur.

Esasen Yahudi şeriatında da çok evlilik vardır. Hristiyanların şeriatında da ilk dönemlerinde vardı. Çok evliliği daha sonraları kilise yasakladı. Birden fazla enlilik bu gün de birçok ülkede serbesttir. Ancak zinanın serbest olduğu, erkeklerin onlarca metres tutabildiği ülkelerde yasaktır. Bu gün ise çok daha büyük bir tehlike ile karşı karşıyayız. Zira insanlar evlilikten tümden kaçınıyorlar. Çünkü evlilik hayatın getirdiği maddi bir külfet, çocuk yetiştirme zahmeti gibi şeylere insanlar katlanmak istemiyor. Zira çağdaş cahiliye kadın-erkek ilişkisini sadece cinselliğe indirgemiş ve bu arzunun tatmini için hiçbir maddi külfet gerektirmeyen yollar açmış, fuhuşu serbest bırakmışlardır. Bu gün Feministler tüm dünyada –sözde kadın hakları savunucusu kesilirken kerhanelerde para karşılığı kadnların vücutlarının satılmasını, şunun bunun altına yatan yüzbinlerce seks kölesi kadınların mağduriyetlerini asla dert edinmezler. Bu çağdaş cahiliyenin kadını ilk cahiliye bataklığına sürüklemesinin bir zulmüdür. Çağdaş cahiliye kadının namusunu satmasını bir sektör haline getirmekle de yetinmedi bunun üzerine bir de oğlancılığı/ ibneliği ve lezbiyenliği de serbest bıraktı. Dolayısıyla ilk cahiliye dönemini bile sapıklıkta solladı. Allah Teâlâ'dan içimizdeki alçaklar yüzünden bizi helak etmemesini, bizi gizli ve açık her türlü fitnelerden kurtarmasını, çağdaş cahiliyenin zararlarından bizi ve toplumumuzu korumasını diliyoruz.[911]

g. Annenin Çocuğuna Olan Şefkati

Hz. İbrahim, hanımı Hz. Hacer ve oğlu İsmail'i yalnız başlarına bırakınca Hz. Hacer bunun çok garipsedi. Hz. İbrahim'in peşinden yürüyerek: "*Ey İbrahim! İnsanın da cinin de bulunmadığı bu ıssız vadide bizi bırakıp da*

[911] Şir'atullahi Li'l-Enbiya, 157

nereye gidiyorsun?" Hz. Hacer bu sorusunu birkaç kere tekrarladı. Ancak Hz. İbrahim bir cevap vermedi. Sonunda dedi ki: "*Bunu sana Allah Teâlâ mı emretti?*" Hz. İbrahim: "*Evet*" dedi. Bunun üzerine Hz. Hacer: "*O halde sen git, O bizi zayi etmez.*" Dedi.[912]

İsmail (a.s.) bütün yönleri ile güçlensin diye yalınızca annesinin koruması ve gözetimi altında kaldı. Onun yiyeceğini, içeceğini, giyeceğini ve diğer bütün ihtiyaçlarını annesi tek başına karşılıyordu. Annesi çocuğunun bu en kritik, korumaya en muhtaç olduğu döneminde ona gözü gibi bakıyordu. Zira çocuğu çok küçüktü ve kendi başına hiçbir şey yapamıyordu. Esasen bütün canlılar küçüklüklerinde korunmaya ve bakılmaya muhtaçtırlar. Ama canlılar içerisinde en uzun korunan ve beslenen ise insandır. Zira insan yavrusu çok geç büyüyüp olgunlaşmaktadır. Küçük yaşlarda yapılacak bir ihmali bir kusur çocuğun hayatına mal olabilmektedir. Bunun için çocuk bakım ve terbiyesi çok büyük bir gayret ve özveri isteyen bir görevdir. Çocuğu kendisine zarar verecek her türlü şeyden korumak lazımdır. Bunun için Allah Teâlâ annelik şefkati ve anne-babanın çocuklarını koruyup gözetme duygusu insan fıtratına / kodlarına yerleştirilmiştir. Özellikle de annenin. Annenin çocuğuna karşı şefkati küçük yaşlarda çok daha fazladır. Bunun için Allah Teâlâ anneye çocuğunu emzirmesini emretmiştir.

"*-Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için- anneler çocuklarını -Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için- anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. -Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın- (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu sütten kesmek isterlerse onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir süt anneye) emzirtmek istemeseniz örfe uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir.*"[913]

---

[912] Buhari, 3185

[913] Bakara, 233

Annenin çocuğuna karşı gösterdiği şefkat ve merhamet insanlığın ilk başlangıcından beri vardır ve kıyamet gününe kadar da sürecektir. Bu hususu bütün şeriatlar, nizamlar ve kanunlar ikrar ederler. Ancak insanlıktan çıkmış bir takım ideoloji ve çağdaş cahiliye ürünü kanunlar hariç. Mesela komünizm gibi. Çünkü komünist sitemde çocukları annelerin ellerinden alırlar. Onun için de komünizm krize girdi, çöktü. Bu gün artık bütün devletler annenin –belli bir dönem- ya tüm vaktini ve ya bir kısmını çocuğu ile geçirebilmesi için düzenlemeler yapmaktadırlar. Tabii anneyi evden uzaklaştırmanın yol açtığı felaketleri gördükten sonra. Bu kanunlarla çocuğun daha güzel korunması, terbiyesi ve sağlıklı bir şekilde büyütülmesi amaçlanmaktadır. Annelik duygu ve şefkati Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan oluşan ilk aile ile başlamıştır. Sonra Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail, Hz Sâre ile oğlu İshak ve bütün beşeriyette bunu görüyoruz. İşte bu annelik duygu ve şefkati faziletli annelerin en önemli özelliği ve insan hayatında en yüksek makamdır.[914]

– "*Nihayet çocuk babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa gelince (İbrahim): "Ey Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin? Dedi. O da: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. Allah dilerse sabredenlerden bulursun, dedi.*"[915]

İsmail (a.s.)'ın yaşı ilerledikçe koşup oynama başladı, büyüyüp gelişti. Taki güç kuvvet bulup çalışıp iş yapma çağına yani gençlik dönemine ulaştı. Bu arada anne-babasının da ona olan sevgileri ve bağlılıkları kat be kat arttı. Seneler geçtikçe bu sevgi daha fazla ziyadeleşmeye başladı. Her şey çok güzel giderken babası bir rüya gördü. Rüyasında oğlunu boğazlıyordu. Babası bu rüya ile anladı ki oğlunu kesmesi lazım. Bu Rabbinin kendisini belalarla sınamasından yeni bir sahne idi. Zira kendisi daha önce putları / heykelleri kırma ve ateşe atılma musibetleri ile imtihan edilmiş ve bunları kazanarak Allah Teâlâ'ya olan sıdk ve güveni kat be kat artmıştı. Ancak önceki imtihanların manası açıktı. Mısır'a sefere çıkması, putları kırması, ateşe atılması tüm bunlar şu an karşı karşıya olduğu sınama ile kıyas edilemezdi. Şimdi çok daha ağır bir imtihanla karşı karşıya idi. Putları kırmanın manası açıktı, zira Allah

[914] Şir'atullahi Li'l-Enbiya, 149

[915] Saffat, 102

Teâlâ ile birlikte başka tanrılara ibadet edilemezdi. Selim insan aklı bunu reddeder ve bundan yüz çevirir. Aynı şekilde putperestlerin / heykelleri kutsayanların kendisini ateşe atmalarının da manası açıktı. Çünkü onları kızdırmıştı ve kendisi Allah yolunda bu yaptığı işin ceremesini çekecekti. O bunun şuurundaydı ve bunun için sebat etti, sabretti ve Allah Teâlâ –kendi yolunda olan herkesi kurtardığı gibi- onu da kurtardı.[916]

İbrahim (a.s.) Mısır'a hicreti esnasında da çok ağır imtihanlar verdi. Zalim Mısır Kralının kendisine ve hanımına musallat olması çok büyük bir baladır. Şimdi ise Allah Teâlâ, oğlunu boğazlaması için kendisine işarette bulunmuştu. Bunun hikmeti –İbni Kayyım'ın da dediği gibi- Allah Teâlâ ilk doğan çocuğun diğerlerine göre anne-babaya daha sevimli olduğunu göstermek istedi. İbrahim (a.s.)'ın uzun yıllar çocuğu olmadı. O da dua etti ve Rabbinden kendisine çocuk vermesini istedi. Allah Teâlâ da ona çocuğu verdi. Çocuk doğunca da -daha önce kalbinde yalnızca Allah sevgisi varken- çocuğuna da bir köşe ayırdı. Hâlbuki Allah Teâlâ kendisini halil / dost edinmişti. Dost ise bütün sevgiyi kendisine ister. Dostluk muhabbetin tevhidini, birliğini, kendisi ile başkası arasında bir şerikliğin olmamasını gerektirir. Hâlbuki Hz. İbrahim'in çocuğu doğunca kalbinde ona da bir yer ayırdı, sevgisini böldü. Allah Teâlâ da oğluna karşı oluşan bu sevgiden tam olarak kurtulmasını sağlamak için ona oğlunu boğazlamasını emretti.[917]

Allah Teâlâ'ya olan muhabbet ve sevgisi oğluna olan sevgisinden daha ağır basıp da oğlunu boğazlamaya kalkışınca muhabbette şirkten kurtuldu. Bu sevgiden kurtulunca da artık oğlunu boğazlamasına gerek kalmadı zira Rabbinin muradı yerine gelmiş, İbrahim (a.s.)'ın rüyası doğrulanmıştı.[918]

Kıssanın siyakından anlıyoruz ki Allah Teâlâ'nın asıl muradı Hz. İbrahim'in oğlunu boğazlaması değildir. Çünkü boğazlama gerçekleşmedi. Asıl boğazlanmak istenen Hz. İbrahim'in oğluna karşı hissettiği sevgi idi ki bu dostluğa zarar veriyordu. Zira halillik / dostluk ortaklığı kabul etmez.[919]

---

916 Kasasu'l-Enbiya, 126
917 Kıssatu İbarahim Aleyhisselam, 129
918 Kıssatu İbarahim Aleyhisselam, 130
919 İbrahim Aleyhisselam, 129

1 – "**Nihayet çocuk babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa gelince (İbrahim): "Ey Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin? Dedi.**"

İbrahim (a.s.) yakınlarından ve ailesinden kopmuş, toprak ve vatanından hicret etmiş ve yaşlanmıştır. İşte bu yaşlı adama ihtiyarlığında bir oğul veriliyor. Uzun zamandır ümitle beklemişti onu gelişini. Bu çocuk dünyaya gelince Rabbinin uysal diye nitelediği meziyete sahip bir oğul olarak dünyaya geliyor.

Tam oğluna alıştığında ve oğlu çocukluktan kurtulup da onunla birlikte koşma çağına eriştiğinde ve yaşantısında ona eşlik edebilecek çağa geldiğinde, evet tam o anda rüyasında oğlunu boğazladığını görür. Bu rüyanın oğlunu boğazlamak için bir işaret olduğunu anlar. Hiç tereddüt etmez. Aklına itaat ve teslimiyetten başka bir şey gelmez. Sadece bir işaret açık bir vahiy değil. Direkt bir emir de değil. Yalnız bir işaret… İşte bu yeter. Uymak ve yerine getirmek için bu yeterli. İtiraz etmeden, "Ya Rabb! Biricik çocuğumu niçin bağazlayayım?" diye Rabbine sormadan itaat için bu yeterli.

Hz. İbrahim bu isteğe can sıkıntısı içerisinde uymuyor. Sabırsızlık göstererek teslim olmuyor. Gönül huzursuzluğu içerisinde boyun eğmiyor. Asla! Tutumunda görülen kabul, hoşnutluk, iç huzuru ve sükûnettir. Bütün bunlar korkunç durumu acaib bir içi huzuru ve sükûnetle oğluna açtığı sözlerden görüyoruz.[920]

"*Nihayet çocuk babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa gelince (İbrahim): "Ey Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin? Dedi.*"

Bu sözler sinirlerine hâkim, yüz yüze geldiği emrin hak olduğuna emin, görevin, yaptığına güvenen bir insanın sözleridir. Aynı zamanda bu sözler, kendisini korkutup da acele ve telaşla bir an önce ondan kurtulmaya ve işi bitirmeye çalışan ve işin sinirlerinin üzerindeki baskısını atıp rahat etmeye çabalayan bir kimsenin sözleri değildir.

Durum gerçekten zordur. Bunda hiç şüphe yoktur. Kendisinden biricik

[920] Fi Zilal, 5, 5995

oğlunu savaşa göndermesi istenmiyor. Ondan bu işi bizzat kendisi yapması isteniyor. Bizzat neyi yapacak? Oğlunu boğazlayacak. O bununla birlikte, oğlundan kendi durumunu iyice düşünmesini ve bu konuda görüşünü belirtmesini istemektedir.

İbrahim (a.s.), Rabbinin işaretini yerine getirmek için oğlunu aldatmaya başvurmuyor. Aksine oğluna bu emri alışılmış bir emir gibi sunuyor. Zaten bu emir Hz. İbrahim'e göre diğer emirleri gibidir. Rabbi istiyor. Rabbinin istediği olsun. Baş ve göz üstüne. Oğlu bunu bilmeli. Emri zorla ve mecbur ederek değil itaat ve teslimiyet içerisinde kabul etmeli. Böylece o da itaatin karşılığını elde etmeli, o da teslim olmalı ve teslimiyetin tadını atamalı. Hz. İbrahim kendisinin tatmış olduğu itaatin tadını o da tatsın istiyor. Kendisinin görmüş olduğu hayrı dünya hayatından daha baki ve daha kazançlı olan hayrı o da elde etsin istiyor.[921]

a – "**Nihayet (çocuk babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa gelince…**"

Bu ayet-i kerimede İbrahim (a.s.) ile İsmail (a.s.) arasındaki çok yakın ilişki ve yakınlığı "mea / beraber" ve "sa'y / koşma" kelimelerinin bir arada kullanılmış olmasından anlıyoruz. Buradan da hareket metodu ve ortak çalışma alanlarına ilişkin işaretler çıkmaktadır. Bütün bunlar ikisi arasındaki sevgiyi, yakınlaşmayı ve iç içe olmayı göstermektedir.

Bu üslup ile muamele etmek baba ve çocukları arasındaki engelleri kaldırmada çok önemli bir yere sahiptir. Bu muamele ile çocuk babasının kendisine olan yakınlığını hisseder, rüyalarında ve emellerinde ona ortaklık eder. Gamlarını ve kederlerini ona hissettirir. Burada gençlik / ergenlik çağında olan çocuğa doğru bir terbiye metodunun ana ilklerini resmeden büyük bir şahsiyetin önündeyiz. Ergenlik yaşı gençlerin bocaladığı ve türlü zorluklar ve sıkıntılar çıkardıkları bir dönemdir. Onun için bu yaştaki çocuklara nasıl davranacaklarına dair babaların akıllarında çok net ve çok açık bir davranış modelinin şekillenmiş olması lazımdır. Bu yaş babanın çocuğuna çok yakın ilgi göstermesi gereken yaştır. Bu ancak birlikte zaman geçirme, yakınlık gösterme, şefkat ve aradaki külfetleri kaldırmakla olur.

---

[921] Fi Zilal, 5, 5995

Ayet-i kerimede geçen "mea / beraber" kelimesi sevgi ve bir şeyi değerine atfetme anlamlarına da gelir. Bu da babanın oğlundan maişet ve çalışma konusunda istifade etmesidir.[922]

İsmail (a.s.) babası ile birlikte davet işlerine koşan rüştüne ermiş bir genç oldu. Babası ile birlikte insanları Allah'ın yoluna davet etmek için koşturduğu gibi, yine babası ile birlikte gündelik işleri de yapıyordu.

b – "**Ey Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin?**"

Hz. İbrahim'in oğluna hitap ederken:"Ya buneyye / Ey oğulcuğum!" ifadesini kullanmıştır. Bu tabir nida harfi ile birlikte hem babalığı ifade etmekte ve hem de ismi tasğir sigası ile birlikte oğluna olan sevgisini ifade etmektedir. Hz. İbrahim bu zor emri oğluna ifade etmeden önce kalbinin katılaşmş, sevgi ve merhamet duygularından yoksun olmadığını ifade etmek istemiştir. Fakat bu duyguların hepsinde daha kuvvetli ve daha baskın olan ve şu anda bize lazım olan şey Yüce Allah'ın iradesine teslim olmaktır.

Bu olayda görüyoruz ki zor ve tahammülü güç olan şeyleri tebliğ etmeden önce insanların kalbini okşamak lazımdır. Şeyh Abdulfettah Ebu Gudde şöyle diyor: "Hoş karşılanmayan bir şeyi yahut feci / korkunç bir olayı, yahut yakınının vefat haberini, yahut arkadaşının yanında çok değerli olan birsinin vefat haberini, yahut buna bezer istenmeyen olayları bildirmek zorunda kalırsan bu haberleri vermeden önce haber vereceğin kişiye iltifatta bulunman güzel olur. Ayrıca musibetin tesirini onun üzerinde azaltmaya çalışman lazımdır. Mesela vefat haberi vereceğin kişiye şöyle demen güzel olur: "Bana gelen habere göre filan kişi çok aşırı rahatsızlanmış. Durumu çok şiddetlenmiş, çok kritik. Duyduğuma göre de vefat etmiş Allah Teâlâ rahmet eylesin."[923]

"Rüyada seni boğazladığımı görüyorum." İfadesinde "era / görüyorum" sığasını kullanmış, "raeytü / gördüm (fiili muzari)" sığasını kullanmamıştır. Bununla oğluna rüyaların henüz sonuçlanmadığını anlatmak

[922] Sanaatü'l-Hivar, 133
[923] Edebü'l-Kelam, 327

istemiştir. Çünkü fiilin muzari sigası – Alusi ve Beyzavi'nin de dediği gibi- rüyanın tekrarını gerekli kılar. Mukatil b. Süleyman'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İbrahim (a.s.) bu rüyayı peş peşe üç gece gördü. Çünkü Fiili muzari sigası / kipi istimrar ifade eder. İbrahim (a.s.) sanki oğluna şöyle diyor: "Ey oğulcuğum! Nefsimde temsil edilen bu iş kesin ve açık bir iştir. Sanki ben o rüyayı şimdi görüyor gibiyim. Burada başka bir şey daha var ki, o da Hz. İbrahim'in sanki oğlundan özür diler bir durumunun olması. Çünkü onun gönlünü alabilmek için söylenmesi gereken her şeyi söylüyor. Zira cidden çok zor ve tahammülü kolay olmayan bir işle karşı karşıyalar.[924]

Peygamberlerin rüyada gördükleri şeyler uyanık halde iken gelen vahiy gibidir. Çünkü peygamberlerin sadece gözleri uyur, kalpleri uyumaz. Enes b. Malik (r.a.)'dan gelen bir hadis-i şerifte olduğu gibi. "Resûlullah (s.a.v.) vahiy gelmeden önce Mescid-i Haram'da uyurken üç adam geldi. Birincisi dedi ki: "O, onların hangisi?" Onlardan ortanca olanı dedi ki: "O, onların en hayırlısıdır." O esnada Resûlullah (s.a.v.)'in gözleri uyuyor, ama kalbi uyumuyordu."[925]

Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: "Resûlüllah (s.a.v.) Ramazan ayında veya diğer aylarda (gece namazını) 11 rekâttan fazla kılmazdı. Önce dört rekât kılardı. Onun uzunluğundan ve güzelliğinden bir şey sormazdık. Sonra dört rekât daha kılardı. Onun uzunluğundan ve güzelliğinden bir şey sormazdık. Sonra üç rekât kılardı. Ben dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü! Vitirden önce uyuyordun." Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu ki: "Gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz."[926]

Şüphe yok ki Hz. İbrahim'in oğlunu boğazlama emrini uyanık halde iken gelen vahiyle değil de uykuda iken gelen vahiy ile alması daha ağır bir imtihandır. Hz. İbrahim'in oğlunu boğazlama emrini alması onun teslimiyetini ve şerefini artırmaya yönelik ilahi bir tekliftir.[927]

---

[924] Edebü'l-Kelam, 328

[925] Buhari, 3570

[926] Tefsiru'l-Mevzuui, 7, 160

[927] Buhari, 3569

c – "**Bir düşün, ne dersin?**"

Hz. İbrahim oğluna Allah Teâlâ'dan aldığı boğazlama emrini bildirdikten sonra şöyle hitap etti: "Bir düşün, ne dersin?" Allah Teâlâ'dan alığı emri infaz etmek, yerine getirmek mecburiyetinde olduğu halde yine de oğlu ile istişare ediyor. Çünkü bu istişare ile rüyada görmüş olduğu şeyi ilan etmiş oluyor ki, bunu sebat ve sabırla kabul etsin ve bu iş ona kolaylaşsın. Esasen İbrahim (a.s.) oğlunun dinin emirlerine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve Allah Teâlâ'nın emirlerinin uygulanmasına karşı çıkmayacağını biliyor. Bunun için durumu oğluna bir emir sigası ile değil de istişare sigası ile arz ediyor. İşte bu Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail ile diyaloglarındaki edebini gösteriyor.[928]

Bu istişare aynı zamanda Hz. İbrahim'in oğluna olan güvenini ve hüsnü zannını da gösteriyor. Onun bu konuda kendisine yardımcı olacağına işaret ediyor. Nitekim Hz. İbrahim'in oğlundan bu beklentileri tahakkuk ediyor."[929]

2 – "**Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. Allah dilerse sabredenlerden bulursun.**"

Bu cevap daha ömrünün baharında olmasına rağmen Hz. İsmail'in yüksek idrakine ve teslimiyetine işaret etmektedir. O peygamberlerin gördükleri rüyaların vahiy olduğunu idrak ediyordu. Dolayısıyla babasının gördüğü rüya ilahi bir emirdi. Babası işi onunla istişare tarzında konuşmuş olmasına rağmen kendisi babasını bu işi yapması için teşvik etti. Babasının kendisine "Ey oğulcuğum!" şeklinde gelen hitabında bir merhamet, bir sevgi yüklemesi vardı. Buna karşılık olarak da oğul da babasına "Ey babacığım!" şeklinde saygı ve ihtiram dolu bir hitapla mukabelede bulundu.[930]

"Ey babacığım!" ifadesinde ihtiram ve itaati ortaya koyma vardır. Zira burada asıl mananın Hz. İsmail'in babasına itaati olduğunu ilham ediyor.

---

928 Edebü'l-Kelam, 328

929 Tefsiru'l-Mevzuui, 7, 160

930 Ruhu'l-Me'ani, 23, 329

Burada baba ve oğul arasındaki çok güzel diyalog ortaya çıkmış oluyor. Babadan sevgi ve merhamet, oğuldan saygı ve itaat.[931]

3 – "**Allah dilerse sabredenlerden bulursun.**"

Burada İsmail (a.s.)'ın Allah Teâlâ'ya karşı olan ahlakının yüksekliğini ve kendi zayıflığı karşısında O'nun yüce kudreti ve gücünden istinanede / yardım talebinde bulunmasını mülahaza etmekteyiz. Yine kendisinin boğazlanması konusunda Allah Teâlâ'dan yardım istemesi ve bu emre itaate güç yetirmesini dilemesini görmekteyiz. Kendisi kahramanlık ve şecaat arz etme gibi yollara sapmıyor, ancak Allah'ın yardımı olursa muvaffak olacağını bildiriyor. Kendi şahsına bir pay, bir tartı, bir ölçü koymuyor. Aksine bütün fazileti Allah Teâlâ'ya yönlendiriyor. "Eğer Allah Teâlâ yardım eder, ister ve sabır verirse" bu imtihanı başarabileceğini söylüyor, kendisine hiçbir pay biçmiyor. "Allah dilerse sabredenlerden bulursun." Bu ne büyük bir edeb, ne büyük bir imani teslimiyet, ne büyük bir itaat ve ne büyük bir teslimiyet.[932]

– "*İkisi de Allah'ın emrine teslim oldular. İbrahim oğlunu alnı üzerine yatırdı. Biz de ona şöyle seslendik:* "*Ey İbrahim! Rüyana gerçekten sadakat gösterdin. Şüphesiz ki biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandı.*"[933]

Rüyada emredilen boğazlanma işinin infaz edilmesi için her şey hazırlanmıştı. Bununla beraber boğazlanma gerçekleşmedi. Peki, ne oldu? Hz. İbrahim oğlunu boğazlamayı çok istedi. Boğazlanma işinin infaz etmek için her şey hazırladı. Zira baba yakinen inanıyordu ki rüyada gördüğü şey mutlaka gerçekleşecek. Oğlu da inanıyordu ki bu işi itiraz etmeden kabullenirse Allah Teâlâ'nın bir emrini yerine getirmiş olacağından dolayı sevap kazanacak. Bunun için baba da, oğul da Allah Teâlâ'nın emrine teslim oldular. Kur'an-ı Kerim her ikisinin de o anki hallerini şöyle haber veriyor:

---

931 Edebü'l-Kelam, 329

932 Edebü'l-Kelam, 329

933 Saffat, 103-106

1 – "**İkisi de Allah'ın emrine teslim oldular. İbrahim oğlunu alnı üzerine yatırdı.**"

Şeytan baba ve oğlu yollarında caydırmak için büyük bir görev yüklenmiş olmasına rağmen onlar Allah Teâlâ'ya teslim oldular. Şeytan Hz. İbrahim'e giderek rüyada görülen her şeyin yerine getirilmesi gerekmediğini zira rüyalarda birçok lüzumsuz şeylerin görüldüğünü söyledi. İnsanın gördüğü bir rüyaya uyarak oğlunu boğazlaması akıl işi mi? diye sordu. Belki o güdüğün şey bir hayal, belki bir vehimdir. Zaten rüyada görülen şey mücerred bir hayalden ibarettir. Onunla oğlunun boğazlanması emredilmez. Fakat o rüyasında oğlunu boğazladığını görmüştü. Tabii oğlunu boğazladığını görmek ile, oğlunu boğazlamakla emrolunması arasında fark vardı. İkisi aynı şey değildi. İşte bu anda İbrahim (a.s.) şeytanın kalbine nüfuz etmek istediğini hissetti. Şeytanı taşlayarak ona yedi küçük taş attı. Onu kesin bir şekilde reddetti. Ancak şeytan ümitsizliğe kapılmadı zira o başladığı işi bitirme konusunda çok inatkardır. Bunun üzerine şeytan babadan yüz çevirerek, onu bırakarak: "Bu görülen salt bir rüyadır, baban seni sırf bir rüyaya sebep mi boğazlayacak?" diyerek Hz. İsmail'in yanına gitti. Hz. İsmail de şeytanın bu pis planını anladı ve bunları söyleyenin şeytan olduğunu bildi. Ona yedi taş atarak onu taşladı ve kovdu. Bunun üzerine şeytan koşarak Hz. İsmail'in annesinin yanına giderek şöyle dedi: "Oğlunun başına ne geldiğini biliyor musun? Babası onu boğazlamak istiyor. İş bitmeden git onu kurtar. Ancak anne de şeytanı yedi taşla taşlayarak kovu. Çünkü onun kocasına sonsuz güveni vardı. O, vahyin dışında bir iş yapmazdı.

Her üçü de kötülüklerin en büyük kaynağı olan şeytanı taşlayarak yanlarından kovdular. İşte bu şerrin kaynağı olan şeytanı taşlama işi bir sembol oldu ve her yıl Hac mevsiminde hacılar Beytullah'ı ziyarete gittiklerinde Haccın bir parçası olarak şeytanı taşlarlar. Burada yapılan iş, her türlü şerrin, kötülüğün ana kaynağı olan İblis'e tekrar tekrar atılan bu taşlarla Hacc amellerinin son bulmasının hikmeti nedir? Bunun hikmeti, her türlü şer ve günahtan mutlak bir şekilde uzaklaşma azminin resmedilmesidir. Bu aynı zamanda hacıların şehvetlerinin esiri olmayacaklarına, fitnelere bulaşmayacaklarına, her türlü hayrın peşinde olacaklarına, şeytanın kendi nefislerine etki etmesine asla müsamaha göstermeyeceklerine, şeytanı taşlayarak

nefislerini temizlediklerine ve şeytanın etki etmesinin asla mümkün olmadığı ihlaslı kullarından olacaklarına dair azim ve kararlılığın ilanıdır.[934]

İbrahim (a.s.) ve İsmail (a.s.) Allah Teâlâ'ya teslim oldular. O'na teslim olunca yani bütünüyle başka şeylerden kurtulup mutlak ve kesin bir şekilde Allah Teâlâ'ya teslim olduklarında, bütün benlikleri ile görevlerini yapmaya hazır olduklarında o görevi yerine getirmiş olurlar. İşte her ikisi büyük bir imandan başka hiçbir gücün yerine getirmeye asla güç yetiremeyeceği bu görevi yerine getirdiler. Aslında gerçek iman da budur. Zira ancak böyle bir iman, her hal ve şart altında Allah Teâlâ'nın buyruklarına uymayı sağlar. Ancak böyle bir iman sahibi istenen şeyi anlar, yaptığı işin farkında olur, Allah Teâlâ'nın emirlerini yerine getirirken zevk alır, Allah'ın razı olduğu her işi kalbi mutmain olarak yapar."[935]

İşte burada Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (a.s.) görevlerini yerine getirmişler, Allah 'a teslim olmuşlardı. Emri ve teklifi uygulamaya başlamışlardı. Geriye İsmail (a.s.)'ın boğazlanmasından başka bir şey kalmamıştı. Onu önce yüzüstü yatırdı, ardından da boğazlama daha kolay olsun diye yanağı üzere çevirdi.[936]

İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir: İbrahim (a.s.) boğazlamak için oğlunu yere yatırınca oğlu kendisine şöyle seslendi: "(Ey Babacığım!) İplerimi kipleştir ki sana darbe vurmayayım. Elbiseni de topla ki kanımdan her hangi bir şey üzerine sıçramasın. Zira eğer elbisene kan bulaşırsa annem onu görür ve üzülür. Bıçağını da keskinleştir ve gırtlağımı süratle kes ki ölüm bana kolay olsun."

Bunun üzerine İbrahim (a.s.): "Evet, ey oğulcuğum! Sen Allah'ın emri üzere olan bir kulsun" dedi ve oğlunu göğsüne bastırdı ve onu öpmeye başladı. Sonra da oğluyla son kez vedalaştı. Sonra İbrahim (a.s.) oğlunu teslim aldı ve yere yatırdı. Sonra bıçağı boğazına koydu ve gırtlağını kesmeye çalıştı. Fakat bıçak bir türlü kesmiyordu. Çünkü Allah Teâlâ – İbrahim (a.s.) ateşin içine atıldığında - ateşin yakıcılığını kaldırdığı gibi şimdi de bıçaktan

---

[934] Kasassu'l-Enbiya, 129

[935] Fi Zilal, 5, 2996

[936] İbn Kesir, Tefsir, 4, 15

kesicilik özelliğini kaldırmıştı. Öyle ki İsmail (a.s.)'ın boğazına tekrar, tekrar sürdüğü halde zerre miktarı bir kesik, bir çizik oluşmamıştı. Bunun üzerine Hz. İsmail (babasının kendisini sahiden kesmediğini zannederek) dedi ki: "Ey babacığım! Sen beni yüz üstü yatır. Zira boğazlarken yüzüme bakarsan sende bir acıma hissi oluşur, bu seninle Allah'ın emri arasına girerek işi değiştirir." Çok şefkatli ve merhametli olan İbrahim (a.s.) denileni yaptı. Sonra bıçağı itaatkâr oğlunun ensesine vurdu. Ancak buraya da ne bıçak işledi ve ne de kan çıktı.[937]

İmtihan bitmiş, gerçekleşmiş, sonuçları ortaya çıkmıştı. Hedefleri gerçekleşmişti. Geriye sadece bedensel bir acı eksik kalmıştı. Sadece kan akmamıştı. Kesilmiş bir ceset yoktu. Zira Allah Teâlâ'nın imtihan etmekteki hedefi insanların canını almak değildi. Onların kanlarından ve cesetlerinden bir beklentisi yoktu. Kullar Allah Teâlâ'ya karşı samimi olduklarında bütün beklentileri ile görevlerini yapmaya hazır olduklarında o görevi yerine getirmiş olurlar. Teklifi gerçekleştirmiş olurlar ve imtihanı başarı ile vermiş olurlar. Yüce Allah Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in doğruluklarını bilmişti. Böylece onları görevlerini yapmış ve doğru olmuş saydı.[938]

2 – "**Biz de ona şöyle seslendik: "Ey İbrahim! Rüyana gerçekten sadakat gösterdin. Şüphesiz ki biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız.**"

Rüyana sadakat gösterdin ve onu eylem halinde gerçekleştirdin. Yüce Allah'ın istemiş olduğu ancak boyun eğmek ve kendisine samimi bağlılıktır. Bunun gönülde Allah Teâlâ'dan başkasına yer olmayacak şekilde olması, O'nun emrinden başkasına değer verilmemesi ve O'ndan başkasına sevgi beslenmemesi şeklinde istenir. Söz konusu insanın ciğer paresi oğlu, canı ve hayatı da olsa… Ve sen ey İbrahim! Bunu yaptın. Her şeyi ve en değerli varlığını cömertçe verdin. Ve onu hoşnutluk içerisinde sükûnetle, gönül huzuru içerisinde ve kesin bir imanla cömertçe sundun. Geriye et ve kandan başka bir şey kalmadı. Bunun yerine kurbanlık geçerlidir. Yani et ve kandan ibaret olan kurbanlık bunun yerine geçer. Yüce Allah teslim olan ve görevini yerine getiren bu nefsi kurtarır. Evet, bunu büyük bir kurbanlıkla

[937] Min Letaifi't-Ta'bir, 205

[938] Fi Zilal, 5, 2996

kurtarır. Derler ki bu kurbanlık bir koçtu. Hz. İbrahim onu Rabbinin iradesi ve yaratması ile Hz. İsmail'in yerine bedel olarak kesmek için hazır halde bulmuştu.[939]

Yüce Allah Hz. İbrahim'e şöyle seslenir: "*Ey İbrahim! Rüyana gerçekten sadakat gösterdin. Şüphesiz ki biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız.*" Onları böyle imtihana sokarak mükâfatlandırırız. Onları kalplerini yönlendirerek ve vefakârlık seviyesine çıkararak mükâfatlandırırız. Onlara görevlerini yerine getirirken sabır ve güç vererek ödüllendiririz. Böylece de onları hak ettikleri ödüllerle ödüllendiririz.[940]

Ragıb el-İsfahani "Müfredat" isimli eserinde şöyle der: "Denir ki ihsan iki türlüdür. Birincisi başkasına vermektir. Mesela şöyle denir: ""Filana iyilikte bulundu." İkincisi ise amelini / işini güzel yapmaktır. Mesela bir ilmi güzel bilmek veya bir işi güzel yapmak gibi."[941]

İhsan (iyilik etmek), in'amdan (vermekten) daha kapsamlıdır, daha geneldir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "*Eğer iyilik derseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz.*"[942] "*Allah iyiliği ve adaleti emrediyor.*"[943]

İhsan (iyilik) adaletin de üzerindedir. Zira adalet: "Kendine ait olanı alman, başkasına ait olanı da sahibine vermendir." İhsan ise "Kendine ait olandan daha azını almak, başkasına hak ettiğinden daha fazlasını vermektir." O halde ihsan, adaletin üzerine yapılan ziyadedir. Ama adaleti gözetmek farz, ihsanda bulunmak ise nafile ibadet ve menduptur. Bunun için Allah Teâlâ ihsan da bulunanları övmüş ve şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah ihsanda bulunanlar ile beraberdir."[944] Diğer bir ayet-i kerimede ise şöyle buyurmuştur: "Biz ihsanda bulunanları işte böylece mükâfatlandırırız." Bu ayet-i kerimede İbrahim (a.s.)'ın oğlu İsmail (a.s.)'ın kurtulmalarına işaret vardır. Zira bu imtihanda İbrahim (a.s.) ve oğlu İsmail (a.s.) amelde

---

939 Fi Zilal, 5, 2996
940 Fi Zilal, 5, 2996
941 el-Müfredat, 1, 236
942 İsra Sûresi, 7
943 Nahl Sûresi, 90
944 Ankebut Sûresi, 69

ihsan ve itkan'ın en üst seviyesine çıkmışlardır ve yaptıkları ile kendileri muhsinlerden olmuşlar ve ihsan derecesi hak etmişlerdir.[945]

"*Biz ihsanda bulunanları işte böylece mükâfatlandırırız.*" Ayet- kerimesin manalarından birisi de şudur: "Bize ibadet ve itaati güzel yapanlardan onların hoşlanmayacakları şeyleri ve şiddetleri geri çevirir iz. Ona işinde bir ferahlık kapısı, bir çıkış yolu açarız." Nitekim Rabbimiz şöyle buyurmuştur: "*Kim Allah'tan sakınırsa ona bir çıkış yolu kılarız.*"[946]

3 – "**Şüphesiz bu apaçık bir imtihandı.**"

Allah Teâlâ Hz. İbrahim'in başından geçen bu imtihanın çok büyük bir imtihan olduğunu açıklıyor. Çünkü Hz. İbrahim yaratılmışlar içerisinde kendisine en sevgili gelen ilk çocuğu ile imtihan edildi. Kendisine kendi eliyle oğlunu kesmesi emredildi. İşte bu insan nefsine en ağır gelen şeydir. Bununla birlikte Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail bu imtihanı pekiyi derece ile başardılar.[947]

Böylece İbrahim (a.s.)'ın saflığı, Rabbine olan muhabbetinin ve dostluğunun kemali ortaya çıktı. Ne zaman ki Allah Teâlâ'ya olan sevgisini her şeyin önüne geçirdi ve O'nun sevgisini hevasına tercih etti, oğlunu boğazlamaya azmetti ve kalbindeki acıma duygusunun kendisine engel olmasını yok etti, geriye sadece oğlunu boğazlaması kaldı ki bunda da bir fayda yoktu.[948]

Bu olayla birlikte İsmail (a.s.)'da Allah Teâlâ'nın emrine tam teslimiyet, inkiyad, şaşılacak bir hilm / uysallık, herkese misal olacak bir sabır, büyük yaratıcıya olan muhabbet, sevgi, ihtiram, risalet ve nübüvvet sahibi kerim bir babayı takdir ortaya çıktı.

Bu apaçık belada çok büyük ibretler ve hikmetler vardır ki onun benzerlerinin bir parçası şeklinde her mü'minin başına gelebilir, her mü'min yaşayabilir. Zira mü'min olan kişi imtihan edilmeden asla kurtulamaz. Zor

---

945 Kıssatü İbrahim Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 129

946 Talak, 2

947 Kıssatü İbrahim Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 129

948 Tefsiru's-Sa'di, 706

seçimlerle mutlaka karşı karşıya gelir ki imanı ortaya çıksın. İmanı için bedel ödesin. İtaati ortaya çıksın, muhabbeti ortaya çıksın, verası ortaya çıksın, korkusu ortaya çıksın. Eğer bu imtihanlar esnasında Allah Teâlâ'nın rızasını dünyalığa tercih ederse hem kurtuluşa erer ve hem de dünya ayağına gelir. Nitekim İmam Tirmizi ve daha başkalarının Hz. Aişe (r.a.)'dan rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "*Kim insanların kızmalarını göze alarak Allah Teâlâ'nın rızasını gözetirse Allah Teâlâ o kişiden razı olur ve insanları da ondan razı ettirir. Kim de insanların rızasını kazanmayı Allah Teâlâ'nın rızasına tercih ederse Allah Teâlâ o kişiye kızar ve insanları da o kişiye karşı kızdırır.*"[949]

"*Ona büyük bir kurbanlık fidye verdik.*"

Allah Teâlâ Hz. İsmail'e fidye olarak büyük bir koç verdi. Ayet-i kerimede geçen "azim / büyük" kelimesinin manası ya "tavlı / besili" ya da "kıymeti çok büyük" anlamınadır. Çünkü bu koç peygamber oğlu peygambere fidye olarak verilmiştir.[950]

İmam Ahmed b. Hanbel kendi senedi ile İbn Abbas (r.a.)'dan şunu rivayet ediyor:

"İbrahim (a.s.) Haccın menasiki ile emrolununca şeytan kendisine sa'y yerinde göründü ve onu geçti. Sonra İbrahim (a.s.) onu geçti. Sonra Cebrail (a.s.) Hz. İbrahim'i Akabe cemresine götürdü. Şeytan orada da kendisine göründü. Hz. İbrahim şeytana yedi küçük taş attı o da oradan gitti. Sonra orta cemrede kendisine tekrar göründü. Hz. İbrahim orada da şeytana yedi küçük taş attı. Bu esnada Hz. İsmail'in üzerinde beyaz bir gömlek vardı. Babasına dedi ki: "Ey babacığım! Benim bundan başka elbisem yok, beni onunla kefenle. Onu üzerinden çıkarmaya yeltenince arkasından şöyle nida edildi: "Ey İbrahim! Rüyana gerçekten sadakat gösterdin." Bunun üzerine Hz. İbrahim arkasına döndü ve bir de ne görsün büyük bir koç."[951]

---

[949] Tirmizi, 2414; İbn Hibban, 377.

[950] Kıssatu İbrahim Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 129

[951] Müsned, 2794

"Ona büyük bir kurbanlık fidye verdik." Ayet-i kerimesinin tefsirinde İbn Abbas (r.a.)'dan şu rivayet gelmiştir:

"İbrahim (a.s.)'ın yanında bir koç ortaya çıktı. İbrahim (a.s.) oğlunu (koçu yakalaması için) gönderdi. O da koçun peşine takıldı. Onu birinci cemre (şeytan taşlama) yerine çıkardı. Orada yedi taş attı. Sonra orayı geçti ve orta cemre yerine geldi. Orada da yedi taş attı. Sonra orayı da geçti büyük cemre yerine geldi. Orada da yedi taş attı. Sonra koçu tutarak Mina'da kurban kesme yerine geldi ve orada boğazladı. İbn Abbas'ın canı elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu İslam'da ilk (kurban kesme)dir. Şüphesiz ki bu koçun başı Kâbe'nin su oluğuna asıldı ve orada bozuluncaya kadar kaldı.[952]

Böylece imanın gerçek yüzü, itaatin güzelliği ve teslimiyetin büyüklüğü için bir meşale olarak yükselen bu büyük olayın anısı olmak üzere, kurban kesme geleneği devam etmektedir. İslam toplumu, bu olayı inceleyip dinine uymuş oldukları, soyuna ve inanç sistemine mirasçı oldukları babaları İbrahim'in gerçek kimliğini tanır. Akidenin üzerinde durduğu veya dayandığı asıl karakterini kavrar… Akidenin asıl karakterinin, hoşnutluk içinde güvenle ve O'nun çağrısına uyarak Rabb'ine "Niçin?" diye sormadan, O'ndan ilk işaret ve ilk emir gelir gelmez O'nun iradesini gerçekleştirmede hiç tereddüt etmeden nefsinde kendine hiçbir pay çıkarmadan, Rabb'ine sunacağı şeyin "metod ve şekli"nin seçimini kendi yapmaksızın, Rabb'i kendisine nasıl sunulmasını istiyorsa, öyle davranarak "Allah'ın takdirine teslimiyet" olduğunu öğrenir… Sonra İslam toplumu, bu olayı inceleyerek, Rabb'lerinin "imtihan"la kendilerine azap vermek ve "bela" ile canlarını yakmak istemediğini, O'nun asıl hedefinin kendisine boyun eğerek, çağrısına uyarak, ahdine vefa göstererek ve görevini yaparak, O'nun huzurunda ne ileri giderek ne de gevşek davranarak "teslimiyet içinde huzuruna gelmek" olduğunu öğrenir… Onların bu konudaki samimiyetleri belli olunca, canlarını feda etmekten ve acı çekmeden bağışlayacağını, sözlerini yerine getirmiş, görevlerini yapmış kabul edeceğini, yaptıklarını kabul edeceğini öğrenirler… Kendi yerlerine bedel kabul edip, canlarını kurtaracağın, babaları İbrahim'e ikram ettiği gibi onlara da ikram edeceğini öğrenirler.[953]

---

[952] Müsned, 2794

[953] Fi Zilal, 5, 2996

Koçun özellikleri ile ilgili birçok söz sözlenmiştir ki onları âlimlerimiz saymışlardır. Bu konuda cumhur ulemanın görüşü şöyledir: O beyaz bir koçtu. Değeri çok yüksekti." Mücahid ise şöyle demiştir: "O, yakinen kabul edilmiş bir kurban olduğu için değeri yüksektir." Yine denilmiştir ki: "O, Allah tarafından gönderildiği için çok değerlidir." Başka bir görüşte: "O, bir koyundan doğmamış, kevni olarak yaratılmıştır."[954]

Bu konuda çokça rivayetler vardır ki bunların Hadis ilmi kriterlerine göre cerh ve ta'dile tabi tutan ilmi araştırmalar yapılması lazımdır. İmam Azam Ebu Hanife Rahmetullahi aleyh: "Ona büyük bir kurbanlık fidye verdik." Ayet-i kerimesini delil getirerek oğlunu kurban etmeyi adayan bir kişinin bir koç kurban etmesi gerektiğine hükmetmiştir.[955]

"Ona büyük bir kurbanlık fidye verdik." Ayet-i kerimesinin tefsirinde Sa'di şöyle demiştir: "Yani Hz. İsmail'in bedeli büyük bir koç oldu ki, onu da Hz. İbrahim kesti. O koçun birkaç yönden büyüklüğü vardı. Öncelikle Hz. İsmail için fidye olması onun büyüklüğünü gösterir. İkinci olarak da onun boğazlanması bir ibadet olması hasebiyle büyüktür. Üçüncü olarak da kıyamet gününe kadar kurban ve sünnet olarak kalan yolu açtığı için büyüktür.[956]

Boğazlanan Kim?

Boğazlananın İslami (a.s.) olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Bu konuda âlimlerin sözleri çoktur. Onlardan bir kısmı şöyledir:

a – Âlimler, A'rabi'nin Resûlüllah (s.a.v.)'e hitap derken kullandığı: "Ey iki boğazlananın oğlu" sözünü ve Resûlüllah (s.a.v.)'in: "Ben iki boğazlananın oğluyum." sözünü delil getirmişlerdir. İki boğazlanan Hz. İsmail ve babası Abdullah'tır.[957]

---

954 Min Letaifi Ta'biri'l-Kur'ani, 212
955 Min Letaifi Ta'biri'l-Kur'ani, 212
956 Tefsiru's-Sa'di, 1477
957 el- Muharrerül Veciz, 5, 422

b – İmam Ahmet b. Hanbel şöyle diyor: "Boğazlanan İsmail (a.s.)'dır. Bu konuda selef ve halef âlimleri aynı görüştedir."[958]

c – İbni Teymiyye şöyle diyor: "Boğazlananın Hz. İsmail olduğuna kesin olarak inanmak vacibdir. Kitap, sünnet ve diğer meşhur olan deliller bu yöndedir." Başka bir yerde de şöyle diyor: "Boğazlanan, âlimlerden gelen iki görüşten en sahih olanına göre İsmail (a.s.)'dır. Çoğunluğun görüşü budur ve kitap ve sünnette buna delalet etmektedir.[959]

d – Kıssa ile ilgili Kur'an ayetleri teselsül ve delalet yönüyle bu konuda bizi kâfi derecede aydınlatıyor. Bunlar delil olarak yeter. Bunlar hüküm çıkarma açısından boğazlananın Hz. İsmail olduğuna kuvvetli delillerdir. Bunu Nebevi hadisler de teyit etmektedir. Ayrıca Ehli kitaptan gelen bazı haberler de bu yöndedir. Bu deliller boğazlananın kesin olarak Hz. İsmail olduğuna dair yeterli delildirler. Nitekim Hafız İbn Kesir de bu görüştedir.[960]

e – İbni Kayyum, boğazlananın İshak (a.s.) olduğunu iddia edenlerin görüşlerinin batıl olduğunu yirmi yönden ispatlamış, doğru olanın Hz. İsmail'in boğazlandığı ve bu konuda sahabe, tabiin ve onlardan sonra gelen âlimlerin aynı fikirde olduklarını açıklamıştır.[961]

f – Bukai demiştir ki: Bu çocuk hiç şüphesiz İsmail (a.s)'dır. Bunun birkaç yönden ispatı vardır. Onlardan birincisi: "halim / yumuşak huylu" olarak nitelenmesidir. Hâlbuki İshak (a.s.) Hicr suresinde "âlim" olarak nitelenmiştir. İkinci olarak İbrahim (a.s) çocuk sahibi olmak için duasını memleketinden Şam bölgesine hicreti esnasında yapmıştır ki o zaman daha gençlik döneminde idi. İsmail (a.s) işte bu duanın müjdesi olarak doğdu ve o, boğazlanma yeri olan Mekke'de yaşıyordu. Onun boğazlanmaya giderken yaptığı ameller Mina'da hac menasiki oldu. Nitekim işin başında annesinin çocuğunun susuzluğunu gidermek için Mekke'de yaptıkları da Hac menasiki (sa'y) oldu. Ama İshak (a.s.) gelince o ansızın ve hiçbir çocuk beklentisinin

---

958 Tefsiru'l-Hatib eş-Şirbini, 3, 386

959 Kıssatü'z-Zebih İnde Ehli Ktab Ve'l-Müslimin, 200

960 Kıssatü'z-Zebih İnde Ehli Ktab Ve'l-Müslimin, 200

961 Zadu'l-Mead, 1, 71

olmadığı, hanımının da kısır olduğunu bildiği halde yaşlılık döneminde doğdu. Ayrıca Hz. İshak'ın annesinin Kudüs'te bulunan Beyti'l-Makdis'den ayrıldığına dair hiçbir haber nakledilmemiştir.[962]

g – Ebu's-Suud bu konudaki tercihini şöyle açıklamıştır: En kuvvetli ve meşhur olan buradaki muhatabın İsmail (a.s.) olduğudur. Çünkü hicretin bir hediyesi olarak o doğmuştur. İshak (a.s.) ise Hz. İsmail'in müjdelenmesinden sonra ona atfen müjdelenmiştir.[963]

h – Boğazlananın İsmail (a.s.)'ın olduğunun tercih edilmesi kardeşi İshak (a.s.) için bir noksanlık olmasını gerektirmez. Çünkü Allah Teâlâ onu da, ilim, nübüvvet ve bereketle, en hayırlı seçilmişlerden olmakla övmüştür. Yine onun özellikle ahiret yurdunu düşünen ihlaslı kimselerden olduğunu belirtmiştir.[964]

"Kuvvet ve basiret sahibi kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da an. Çünkü biz onları özellikle ahiret yurdunu düşünen ihlaslı kimseler kıldık. Şüphesiz onlar bizim katımızda seçkin iyi kimselerdendirler."[965]

İsmail (a.s.) ve Kur'an-ı Kerim'in Ondan Bahsetmesi

İsmail kelimesi Kur'an-Kerim'de sekiz surede ve on iki yerde geçmektedir. Onlar: Bakara, Al-i İmran, Nisa, En'am, İbrahim, Enbiya, Sa'd ve Meryem sureleridir. Ancak çoğu yerde sadece ismi geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen birçok peygamberi Allah Teâlâ, İbrahim (a.s.)'ın soyundan seçip göndermiştir. Hz. İshak, Hz. Yakub, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyüb, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Zekeriyya, Hz. Yahya, Hz. İsa, Hz. İlyas, Hz. İsmail, Hz. Yesa, Yunus, Lût. Tabii onlardan öncede Hz. Nuh gelmiştir. Bu ayet-i kerimelerde adları geçen peygamberlerin toplamı on sekizdir.

İbrahim suresi 39'inci ayet-i kerimesinde ismi bir kere geçmektedir ki burada Hz. İbrahim'in tek başına Rabbine şükrettiği bildirilmektedir. Çünkü yaşanın büyüklüğüne rağmen kendisine iki evlat, İshak ve Yakub hibe

---

962 Nazmu'd-Dürer, 7, 179

963 Tefsiru Ebi's-Suud, 7, 200

964 Hadisü'l-Kur'an, 525

965 Sa'd Sûresi, 45-47

edilmiştir. Yine Meryem suresinde de isimi bir kere geçmektedir ki burada da Yüce Allah kendisini övmüştür. Çünkü o, vaadine sadakat gösteren birisi ve Nebi ve Resuldü. Ailesine namazı ve emrederdi. Allah Teâlâ katında kendisinden razı olunmuştu.[966]

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "*Bu kitapta İsmail'i de okuyup an. O gerçekten sözüne sadıktı, Nebi ve Resuldü. Halkına namazı ve zekâtı emrederdi ve Rabbinin rızasına ermişti.*"[967]

Allah Teâlâ kendisinin birçok özelliğini Kur'an-ı Kerim'de zikretmiştir. Onlardan bazıları şunlardır:

a – *Sadık ve Ahdine Vefalıydı.*

İmam Taberi, tefsirinde bu ayet-i kerime hakkında şu izahı yapıyor: Yüce Allah, son peygamberi Hz. Muhammed'e hitaben buyuruyor ki: "Ey Muhammed! Kitapta İsmail b. İbrahim'i de an." Onun haberlerini kıssa et, anlat. Çünkü o, vaad ettiğinde yalan söylemez ve vaadinden dönmezdi. Çünkü o, ister Rabbine bir vaadde bulunduğunda, isterse Rabbinin kullarından bir kula vaadde bulunduğunda mutlaka onu yerine getirirdi.[968]

Onun vefasının en büyük örneklerinden birisi de boğazlanmaya karşı sabretmesidir. "*Beni Allah dilerse sabredenlerden bulacaksın*" dediğinde buna sabır gösterdi ve babası da bu boğazladı. "*İkisi de Allah'ın emrine teslim oldular. İbrahim oğlunu alnı üzerine yatırdı.*"[969]

b – Onun vefa örneklerinden birisi de Kâbe'yi yapma konusunda babasına verdiği yardım sözünü tutmasıdır. Çünkü İbrahim (a.s.) oğluna demişti ki: "Ey İsmail! Senin Rabbin bana kendisi için bir ev yapmamı emretti." Bunun üzerine oğlu: "Rabbine itaat et" dedi. İbrahim (a.s.) devamla dedi ki: "Şüphesiz Rabbim senin bana yardım etmeni emretti." Bunun üzerine Hz. İsmail: "O halde yaparım" dedi.[970] Babasına Rabbimizin aziz kitabında

---

966 Kasasu'l-Kur'an, 1, 383
967 Meryem Sûresi, 54-55
968 Tefsiru't-Taberi, 15, 561
969 Saffat Sûresi, 103
970 Buhari, 3365

buyurduğu şekilde yardım etti. "İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyordu: "*Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur, şüphesiz sen işitensin, bilensin.*"[971]

Esasen bu övülen hasletler bütün peygamberlerin yüksek ahlakındandır. Ancak Allah Teâlâ bunları özellikle İsmail (a.s.)'ın hasleti olarak bize bildirmiştir ki, onun şerefi artsın ve ona ikram olsun. Çünkü bu hasletler onunla şöhret bulmuş, özel bir şekilde barizleşmiştir. Yine bu hasletlerin onun özelliği olarak zikredilmesi onun büyüklüğünü tembihlemek içindir. Bunun için vefanın zıddı olan döneklik münafıklığın alametlerinden sayılmıştır.[972]

İsmail (a.s.)'ın Davet ve Islah Çalışmalarındaki Hırsı

İsmail (a.s.) önce kendi ailesinden ve yakınlarından başladı. Önce Allah Teâlâ'ya ihlas ve samimiyeti ifade eden namazı emrediyor, sonra kullara ihsanı / iyilik yapmayı içerisinde bulunduran zekatı emrediyordu. Böylece kendisini de, başkalarında kemale erdiriyordu. Onun yanında insanların en has olanı, en çok ihtimam gösterdikleri ise ailesiydi. Çünkü ailesi davet konusunda başkalarından daha öncelikliydi. Zira ancak bu şekilde örnek alınan, hayır ve ihsan konusunda taklid edilen bir aile olabilirlerdi. Nitekim Rabbimiz de son elçisine bunu emretmiştir. "*Ailene namazı emret ve kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz. Sana rızık veren biziz. Güzel sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.*"[973] "*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem azabından koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.*"[974]

İsmail (a.s.) böylece iyilikle ıslahı bir arada toplamıştır. O, gerek kendi yakın akrabalarının ailelerini ve gerekse kavminin ailelerini hakka davet eden bir davetçiydi.

---

971 Bakara Sûresi, 127
972 Es-Senau Fi'l-Kur'ani'l-Kerim, 325
973 Taha, 132
974 Tahrim, 6

Rabbinin Emrine Yapışması ve Ona İtaat yolunda çabalaması Nedeniyle Rabbinin Ondan razı Olması

Allah Teâlâ'nın rızasını kazanma konusunda İsmail (a.s.)'ın büyük bir hırsı vardı. Allah Teâlâ da ondan razı oldu ve onu has kullarından ve mukarreb evliyasından kıldı. "O, Rabbinin katında razı olunmuşlardandı." Ayet-i kerimesinin tefsirinde Fahruddin Razi şöyle diyor: "Bu övgünün son noktasıdır. Çünkü Allah katında razı olunan kişi bütün ibadet ve itaatlerinde en yüksek derece ile kurtuluşa erendir."[975]

İsmail (a.s.)'ın Sabır ile Nitelenmesi

Enbiya suresi 85'inci ayet-i kerimesinde Hz. İdris ve Hz. Zükifl ile birlikte şöyle geçmektedir: "İsmâil, İdrîs ve Zülkifl'i de hatırla. Onların her biri sabırla bütünleşmiş kullarımızdandı." Hz. İsmail'i ve Hz. İdris'i, Kur'an-ı Kerim diğer bazı peygamberlerle birlikte sabır ile nitelemiştir.

Sabır: Nefsin hoşlanmadığı şeylere tahammül etmesi, Allah yolunda eza ve cefalara katlanmasıdır. Taatları sürekli yapma hususunda sabretmesi, günahlardan el çekme konusunda sabretmesi, elem ve acı veren Allah Teâlâ'nın kaderine sabretmesidir. Sabrın bu her iki çeşidi de bir kişide tahakkuk etmedikçe o kişi sabır ile anılamaz. Ama bu peygamberlerde sabrın iki kısmı da tahakkuk etmiştir.

Hayırlılardan Olarak Vasıflanması

Yüce Allah aziz kitabında İsmail (a.s.)'ın hayırlılardan olduğuna şahitlik yapmıştır. Rabbimiz şöyle buyuruyor: "*İsmail'i, Elyesa'ı, Zülkifl'i de an. (İşte) bütün bunlar hayırlı (insan) lardı.*"[976]

Ayet-i kerimede geçen "الْاَخْيَارِ / en hayırlılar" kelimesinin manası: "Şerli olan şeylerin her çeşidinden kaçınanlar, temizlenenler" demektir. Yüce Allah son peygamberi Hz. Muhammed (s.a..v)'e bu peygamberleri en güzel anışla anmasını, en güzel övüşle övmesini emretmiştir. Çünkü bunlar Allah Teâlâ'nın mahlûkat içerisinden seçtiği en hayırlı kimselerdendirler. Bunun

[975] Tefsiru Kebir, 21, 233

[976] Sa'd Sûresi, 48

için de Allah Teâlâ onlara, en güzel ahlakı, en kâmil amelleri, en güzel özellikleri, hasletleri onlar için seçmiştir.[977]

Nübüvvet ve Risalet ile Vasıflaması

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "(Habîbim, yâ Muhammed!) Kitab'da İsmâîl'i de an! Çünkü o, sözünde duran bir kimse idi ve bir resûl, bir nebî idi."

Allah Teâlâ, İsmail (a.s.)'ı Cürhüm kabilesine peygamber olarak göndermişti. Onun bu peygamberliği babasının peygamberliğinin bir devamıdır. Bu Allah Teâlâ'nın bu aileyi seçimine delalet etmektedir.

Resullerden bir Resul olarak İsmail (a.s.) da, Mekke'de, Mekkelilerle birlikte ikamet ederken, Allah'ın fazlı ve Rahmeti gereği Mekke toplumuna Resul olarak gönderilmiştir. Hz. İsmail'in Allah katındaki yeri ve önemi çok üstündü. Çünkü Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ, birine risalet / elçilik görevi vermesi, halkı hakka davet etmesi için ona böyle önemli bir görevi, risalet görevini vermesi kolay bir iş değildir. Çünkü Allah Teâlâ, insanlar arasında birini resul seçerken, onun böyle bir önemli göreve denk, onu yapabilecek biri olduğunu seçmeden, sıradan biri gibi böyle bir göreve getirmesi söz konusu değildir. Zaten Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Allah, risalet/elçilik görevini kime vereceğini çok iyi bilir.*" (Enam, 124)[978]

Araştırma esnasında karşımıza ufkumuzu açan şöyle bir gerçek çıktı. Bu gibi birçok yer ve beldede aynı dönemde birçok resullerin gönderilmesinin caiz olduğunu, olabileceğini gördük. Mesela Hz. İbrahim (a.s.), Hz. İsmail (a.s.) ve Hz. Lut (a.s.) gibi resuller aynı dönemde Allah tarafından resul olarak gönderilmişlerdir. Çünkü Lût (a.s.) bir Resuldür. Zira onun bir resul olduğunu Allah Teâlâ'nın şu ayeti doğrulamaktadır. Allah şöyle buyuruyor: "*Şüphesiz Lût da resul olarak gönderilenlerdendi.*"[979]

Kaldı ki İbrahim (a.s.) bir yerde / bölgede resul iken, Lût (a.s.) da aynı

---

[977] Tefsiru's-Sa'di, 840

[978] Bak: Muhammed Abdülkadir Ebu Faris, Maal Enbiyai Fi'd-Da'veti İlallahi, 213. Dar el-Memûn Linneşri ve'l-Tevzii, Amman, Ürdün. 2013.

[979] Saffat Sûresi, 133

dönem içerisinde bir başka bölgede resul olarak görev yapıyordu. Çünkü her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah Teâlâ bize bu gerçeği haber veriyor ve şöyle buyuruyor:

(*Elçilerimiz/Melekler İbrahim'e (iki oğul ihsan edeceğimize dair) müjdeyi getirdiklerinde şöyle dediler: Biz şu memleket halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir. İbrahim,* "*Ama orada Lût var*" *dedi. Onlar/Melekler,* "*Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı başka. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır.*"[980]

Hatta aynı bölgede bir yerde birden fazla resulün bulunması da caiz olur. Burada örnek olarak Hz. Musa ile Hz. Harun'u örnek olarak gösterebiliriz. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*Ona gidin ve şöyle deyin: Şüphesiz biz Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını (serbest bırak ve) bizimle gönder. Onlara işkence etme. Sana Rabbinin katından bir mucize getirdik. Selâm, doğru yola uyanlara olsun.*"[981]

Hatta bir tek bölgeye aynı anda ve aynı zamanda birden çok nebi de gönderilebilir. Buna örnek olarak Hz. İshak ile oğlu Hz. Yakub'u gösterebiliriz. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*İbrahim, onları da onların taptıklarını da terk edince, ona İshak ile Yakub'u bağışladık ve her birini nebi kıldık.*"[982]

Hz. İsmail'in Risalet'inin garantisi, aynı zamanda Hz. İbrahim'in de bizzat risaletinin garantisi ve muhtevasıdır. Çünkü her ikisi de Tevhid inancına ve Allah'ın birliğine davet ediyor ve her ikisi de ibadet ve kullukta Allah'ı bir ve tek olarak sadece ve sadece bir tek ona kulluk etmişlerdir. Her ikisi de insanlara en güzel ahlakı öğrettikleri gibi insanlar arasında güzellikle ve iyilikle muamelede bulunmakla görevlendirilmişlerdi.[983]

---

[980] Ankebut Sûresi, 31-32

[981] Taha, 47

[982] Meryem, 19

[983] Akîl Hüseyin Akîl, "İbrahim (a.s.) Min Vahyi'l-Kur'an, 351. Dar İbn Kesir, Dımaşk, 1. Basım.2010.

İsmail (a.s.)'ın Hilm / Yumuşaklıkla Nitelenmesi

İsmail (a.s.), Kur'an-ı Kerim'de "Hilm" sıfatıyla nitelenir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Biz de ona Halîm/yumuşak huylu, akıllı ve uysal bir oğul ile müjdeledik.*"[984]

Ayet-i kerimede geçen "Halîm" kelimesiyle murat olunan mana, yapıp edeceği işlerde, kararlı, dengeli ve sonuçları dikkate alıp değerlendirerek, acele etmeksizin, tedbiri elden bırakmadan sabırla ve yumuşak bir huy ile ele alıp değerlendiren anlamındadır. Zaten bu özellik gerçekten akıl sahibi olan kişilerin sahip oldukları bir özelliktir. Bu itibarla Hilm sıfatı veya niteleme vasfı, özelliği işleri neticelendirmek, problemlere çare üretmek, sıkıntı ve zorlukların altından kalkabilmek için acele etmeksizin, ileriye dönük olarak sabırla, ilim ve hikmetle çözüm arayan ve çare üreten kimse demektir.

Güçlü ve Azim / Kararlı sahibi olması

Hz. İsmail'in (a.s.) bir diğer vasfı ve özelliği de güçlü, kuvvetli ve azimli yani kararlılık sahibi olmasıdır. Biz, onun bu özelliğini Allah Teâlâ'nın onu bize tanıttığı şu ayetinde görmekteyiz. Allah Teâlâ bu ayetinde şöyle buyuruyor:

"(*Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor,* "*Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin*" *diyorlardı.*"[985]

Bilindiği gibi Hz. İsmail'in, babası Hz. İbrahim (a.s.) ile birlikte Beytullah'ın temellerini yükseltmeleri, inşa etmeleri, hiç kuşkusuz bu, İsmail'in aynı zamanda beden ve vücut yapısı açısından onun güçlü ve kuvvetli olduğunu gösterir. Bu, aynı zamanda onun gerçekten bu işte ehil bir olduğunun da bir göstergesidir. Kaldı ki İsmail (a.s.) aynı zamanda önemli bir atıcı ve bir silah kullanıcısı idi. Dahası İsmail (a.s.) bu özelliği yanında çok güçlü ve kuvvetli bir ruh yapısına ve inanca da sahip olan bir kişilik ve karaktere sahipti. Çünkü babası İbrahim (a.s.), kendisine:

---

[984] Saffat, 101

[985] Bakara, 127

"*Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Düşün bakalım, ne dersin?*"[986] dediğinde, Oğul İsmail de babasına: "*Babacığım, emrolunduğun şeyi derhal yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın*." (Saffat, 102)[987] diye cevap verir.

Başkalarına Olan Fazileti ve Üstünlüğü

Hz. İsmail, başkalarına göre çok daha faziletli ve Erdem sahibi olmakla da tanınan bir kişiliğe sahip olan bir kimseydi. Allah Teâlâ İsmail'den haber verirken, onun hakkında bilgi aktarırken, Allah Teâlâ kendisini nebilerden ve resullerden sayarak onun âlemlere üstün fazilet sahibi bir olduğunu belirtmiştir. Bunun için de Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*(İsmail'i, Elyasa'ı, Yunus'u ve Lût'u da hidayete/doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık.*" (Enam, 86)[988]

Hz. İsmail'in (a.s.) fazilet ve erdemlilik açısından birkaç özellik bakımından farklılıklara sahipti. Onlardan bazıları şunlardı:

* – İman ve Akide açısından olan üstünlüğü,
* – Allah Teâlâ'ya ibadet ve itaat yönünden olan üstünlüğü,
* – Risalet ve Nübüvvet açısından olan üstünlüğü,
* – Nebevi bir soya mensup olması bakımından olan üstünlük gibi özelliklere sahip olan bir Nebi ve Resul olma üstünlüğü.
* – İsmail (a.s.) aynı zamanda nebi ve resullerin sonuncusu olan -Allah'ın salat ve selamı hepsi üzerine olsun- Hz. Muhammed'in (s.a.v) de dedesi olma özelliğine de sahiptir.

Hz. İsmail (a.s.) hakkında dile getirdiğimiz bu özellikler dışında onun daha sayamayacağımız birçok özellikleri bulunmaktadır. Bizim buraya aldığımız özellikler, sadece birkaç özellik idi. Onun bu özelliklerini sunarken,

---

[986] Saffat, 102

[987] Bak: Akîl Hüseyin Akîl, İbrahim (a.s.) Min Vahyi'l-Kur'an, 229.

[988] Meryem, 19

biz yalnızca Hz. İsmail'in efdaliyet ve erdemlilik yönünden az da olsa bir fikir sahibi olunsun diye verdik.[989]

Allah Teâlâ'nın Bir Hibesi Olması

Hz. İsmail'in (a.s.) Hz. İbrahim (a.s.)'a Allah tarafından verilen bir hibe, bir bağış olması da Hz. İsmail'in bir başka sıfatıdır. Allah Teâlâ İbrahim'in dilinden şöyle buyuruyor:

"*Yaşlılık halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duaları işitendir.*"[990]

Hz. İbrahim'in (a.s.) bu ihlas içeren duasından sonra Allah Teâlâ ona, İsmail'i hibe etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, İbrahim'in (a.s.) duasından haber verirken şöyle buyuruyor:

"*İbrahim: "Doğrusu ben Rabbim uğrunda sizi bırakıp gidiyorum; O beni doğru yola eriştirir" dedi. "Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla" diye yakardı. İşte o zaman biz de onu halim (yumuşak huylu) bir oğul ile müjdeledik.*"[991]

İsmail (a.s.) Allah tarafından, İbrahim (a.s.)'a bir hibesidir. Terim olarak "Hibe" kelimesi, herhangi bir karşılık beklenmeksizin verilen bağış demektir.[992]

Ayet-i Kerimelerin araştırılması ve incelenmesi sırasında, Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İsmail'in birçok niteliklerinin yer aldığı gerçeğini görmüş olduk. O sıfatlar aslında açık ve net olarak Hz. İsmail'in adının geçtiği yerlerdeki ayetlerde çok açık ve net olarak yer aldığını görmüş olduk. Bu niteliklerden en önemli olanlarından bazısı şu özellikler olduğunu gördük: İsmail (a.s.), bir Resul ve Nebidir, sözünde duran sadık ve dürüst biridir. Ailesine, namaz kılmaları ve zekât vermeleri için emir verip uyaran bir kişidir. Allah

---

[989] Akîl Hüseyin Akîl, Sıfatu'l-Enbiya Min Kısas'il-Kur'an: "İbrahim, İsmail, İshak ve Lût, 218.

[990] İbrahim, 39

[991] Saffat, 99-101

[992] Bak: Akîl H. Akîl, 223.

katında, Allah'ın rızasını kazanmış biridir. Allah'ın kendisine rahmetiyle muamelede bulunduğu sabreden salihlerden biridir. Bütün bunların yanında İsmail (a.s.); kendilerini nebi ve resul olarak seçkinlerden bir seçkin nebi ve resul olduğudur.[993]

3. HADİS / SÜNNET KAYNAKLARINDA HZ. İSMAİL

Biz daha önce bu kitapta Hz. İbrahim'in Mısır Melik'i ile olan kıssasını ve İbrahim'in geri dönüşünü anlattığımız gibi, aynı zamanda Hz. İbrahim'in Hacer ile olan kıssasını, onu götürüp Mekke-i Mükerreme'de yerleştirdiğini, aynı zamanda her ayda bir kez olmak üzere Hacer ile oğlunu görmek için onların yanlarına gittiğini zikretmiştik. Nitekim Hacer'in Allah'a karşı olan tevekkülünü de dile getirmiştik. Kaldı ki biz bu arada Mısır halkına karşı Hz. Peygamberin vasiyetini/tavsiyesini dile getirdiğimiz gibi Hz. Hacer'i ve Zemzem konusundaki kıssasını da anlatmıştık. Aynı şekilde bu çerçevede Şerefli ve saygın olan Kâbe-i Muazzama'nın yapılışını/inşasını ve bu binanın inşası sırasında oğlu İsmail'in yapım ve inşa çalışmasında babasına nasıl yardım ettiğini de daha önceki sayfalarda ele almıştık.

Şimdi hadis kaynaklarında İsmail (a.s.) ile ilgili yer alan sahih hadislerden örnekler aktarabiliriz. Şöyle ki:

a. İbrahim'in (a.s.), oğulları İsmail ve İshak için Allah Teala'dan Korumasını istemesi

İbni Abbas (r.a.) rivayet ediyor. Nebi (s.a.v) efendimiz, torunları Hasan ile Hüseyin'i, Allah'ın sığınması ve korumasına havale buyurarak şöyle yakarırmış:

"*Her tür şeytandan ve her tür haşereden ve göz/nazar değmesine sebep olabilecek her gözden sizleri Allah'ın tam olan ve şifa içeren kelimeleriyle sizi Allah'ın sığınmasına havale ediyorum*"[994] diye dua buyurur. Bunun sonrasında da Resûlüllah (s.a.v) : "*İbrahim (a.s.), oğulları İsmail ile İshak'ı*

[993] Salah el-Halid, el-Kasas el-Kur'anî Arzu vakayi' ve Tahlilu Ahdas, 1, 384

[994] Buhari, 1371.

bu dua ile bu şekilde Allah'ın sığınma ve korumasına havale ederdi"[995] diye buyurdu.

b. İsmail (a.s.) Atıcılıkta Usta Biriydi

Seleme b. Ekva (r.a.) rivayet ediyor. Nebi (s.a.v) çıkıp Seleme oğullarından bir toplumun yanına gelir. Bu sırada onlar ok atma yarışı yapmaktaydılar. Bu durumu gören Nebi (s.a.v.) : "*Ey İsmail peygamberin oğulları! Dikkatli ok atınız / kullanınız. Çünkü atalarınız gerçekten iyi ok kullanan kimselerdi. İyi ok kullanın. Çünkü bu konuda ben filan oğullarıyla birlikteyim*" diye buyurur. Ravi diyor ki bunun üzerine iki guruptan biri, yani karşı taraf ellerini oklardan çektiler, yarışı bıraktılar. Bu durum karşısında Allah Resulü (s.a.v.) : "*Ne oluyor ki size, oklarınızı bıraktınız?*" diye sorar. Karşı taraf da: "Sen diğer gurubun yani Mihcen oğulları yanında yer alırken biz nasıl ok atabiliriz ki?" diye cevap verirler. Bu cevap üzerine Nebi (s.a.v.) efendimiz: "*O halde yarışın bakalım, çünkü ben hepinizin yanında ve hepinizin tarafındayım*"[996] buyurdu.

c. Fasih Arapçayı İlk Konuşan Hz. İsmail'dir

İbn Abbas (r.a.) rivayet ediyor. Aslında bu, oldukça uzun olan bir hadistir. Zaten daha önce geçmişti. Orada biz bunu zikretmiştik. Suyu ilk bulan ve insanların oraya yerleşmesine müsaade eden Hz. İsmail'in annesi Hz. Hacer idi. Çünkü Hz. Hacer ünsiyeti, yakınlaşmayı seven bir kadındı. Hepsi konakladıkları yerde o bölge halkının yanlarına vardılar ve onlarla birlikte konakladılar. Burada o toplum ile adeta bir aile ortamını oluşturdular. Dolayısıyla bu çocuk orada büyüyüp yetişti ve Arapçayı da onlardan öğrendi.[997]

Hz. Ali'nin (r.a.) rivayet ettiği hadiste göre dediğine göre Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuş: "*Dilini apaçık fasih Arapça ile ilk olarak Fetk eden,*

---

[995] Sahihu İbn Hibban, h:1012.

[996] Buhari, Cihad ve Siyer, bap:78, h:2899. Bkz. İbrahim Muhammed el-Ali, el-Ehadis el-Sahiha Min Ahbari ve Kısasi'l-Enbiyai, 72. Dar el-Kalem, Dımaşk. el-Dar el-Şamiye, Beyrut, 1. Basım. 1995.

[997] İbrahim Muhammed el-Ali, el-Ehadis el-Sahiha Min Ahbari ve Kısasi'l-Enbiyai, 72.

yaran ve açan kişi, İsmail'dir. Kendisi o sırada on dört yaşında bulunuyordu."[998]

İbn Hacer Askalanî, Fethu'l-Bari adlı eserinde diyor ki: "Burada ilk olmanın başı, bu konuda beyan, konuşma ve izah açısından ziyadelik yönüyledir. Yoksa bu ilk oluş, mutlak manada ilk oluş anlamında demek değildir. Bu durum, Hz. İsmail'in Cürhum kabilesinden bu dilin aslını öğrenmesinden sonra olmuştur. Çünkü Hz. İsmail ilk önce Arapça konuşmayı Cürhum kabilesinden öğrendikten sonra Allah Teâlâ ona, bu dili çok daha güzel konuşması için bu özelliği ilham etmiştir."[999]

Deylemî diyor ki: "el-Fetk" kelimesi, aslında, "el-Şakk" yani "yarmak" anlamındadır. Dolayısıyla mana: "Allah Teâlâ, Hz. İsmail'in dilini, Arapça dilini en mükemmel olarak konuşana dek, hep konuşturdu. Böylece İsmail (a.s.), Arapçayı fasih olarak en güzel ve en iyi konuşan kimse oldu."

Nitekim "el-Misbah" adlı eserde de diyor ki: "Denildiğine göre Arab-i Aribe, denilen Araplar, önceleri Ya'rab b. Kahtan oğullarının konuştukları dil olup bu da Arapların kullandıkları en eski dildir. Bir de Arab-i Müsta'rebe var ki, bunlar da Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in kullandıkları dili konuşanlardır. Bu da Hicazlıların ve o çevrede bulunanların kullandıkları konuşma dilidir."[1000]

d. Vasile b. el-Eska' (r.a.) Hadisi

Vasile'nin dediğine göre Resûlüllah (s.a.v.) demiş ki: "*Doğrusu Allah Teâlâ, İbrahim oğullarından İsmail'i seçti. Kinane oğullarını da İsmail oğullarından seçti. Kinane oğullarından da Kureyşlileri seçti. Haşim oğullarını ise Kureyşlilerden seçti. Beni de Haşim oğullarından seçti.*"[1001]

---

[998] Süyutî, Camiussağir, 2837.

[999] Fethu'l-Barî Şerhu Sahihi'l-Buharî, 6, 403.

[1000] Muhammed Abdürrauf b. Tacul-Arifin b. Ali b. Zeynul-Abidin el-Haddad el-Münavî, Feydu'l-Kadîr Şerhu Camiil-Sağir, el-Mektebet el-Ticariyye el-Kübra, Mısır, İlk Basım, 3, 92-93. Hicri, 1356.

[1001] Mecmu' el-Fetava, 27, 472.

4. HZ. İBRAHİM VE HZ. İSMAİL'İN HEYKELLERİNİN ELLERİNDEKİ FAL OKLARININ UZAKLAŞTIRILMASI

İbn Abbas (r.a.) rivayet ediyor. Dediğine göre, Resûlüllah (s.a.v.) Kâbe'ye geldiklerinde, Beytullah'ın içerisinde ilahların / putların bulunuyor olması sebebiyle girmekten kaçınmış ve o heykeller oradan çıkarılmasını emir buyurmuş ve heykeller oradan çıkarılmıştır. Hz. İbrahim (a.s.) ile Hz. İsmail'in heykellerini, büstlerini çıkarırlarken, her ikisinin de ellerinde fal okları bulunuyormuş. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"*Allah, İbrahim ile İsmail'i bu şekilde resm edenlere lanet eylesin ve onların iki yakasını bir araya getirmesin. Allah adına yemin olsun ki, putlara tapan o kimseler de, İbrahim ile İsmail'in hiçbir zaman ve asla fal oklarını kullanmadıklarını biliyorlardı.*"

Böylece Resûlüllah (s.a.v.) Beytullah'a girer, içinde her tarafını dolaşır, tekbir getirir ve fakat Beytullah'ın içerisinde namaz kılmaz.[1002]

İsmail'in (a.s.) adı, babasının adıyla beraber Kur'an-ı Kerim'de defalarca tekrarlanmıştır. Zaten bunu önceki bölümlerde de görmüştük. Daha sonra da Hz. İsmail'in adı, babasının adından ayrı olarak diğer nebi ve resullerin adlarıyla beraber olmak üzere 212 ayette zikredilmiştir. Kaldı bundan ayrı olarak Hz. İsmail'in adı, faziletleri ve menkıbeleri birçok hadislerde dile getirilmiştir.[1003]

5. TARİHÎ KAYNAKLARDA HZ. İSMAİL (A.S.)

Hz. İbrahim'in (a.s.) oğlu Hz. İsmail (a.s.), İsa'dan (milattan) önce 1794 yılı dolaylarında Filistin'de baskın kanaate göre Bi'r-i Seb' denilen yedi kuyu bölgesinde dünyaya gelmiştir. Bu sırada babası Hz. İbrahim (a.s.) 86 yaşlarında idi. Hz. İbrahim, ömrünün yaklaşık on yılını Filisin bölgesinde geçirmişti. Fakat çocukları olmuyordu. Bu sebepten ötürü İbrahim (a.s.), kendisine bir çocuk vermesi için Rabbine dua etti. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

[1002] Buhari, Sahih, hadi, 1601.

[1003] Muhammed Mustafa el-Zuhaylî, Şir'atullahi Li'l-Enbiya, 201.

"*Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla. Biz de ona Halim (yumuşak huylu) bir erkek çocuk bağışladık.*"[1004]

İsmail (a.s.), Hz. İbrahim'in ilk ve en büyük çocuğuydu. Tercih edilen görüşe göre; Yüce Allah'ın bir kurbanlıkla kurban edilmekten kendisini kurtardığı kurbanlık da Hz. İsmail'di. İsmail (a.s.) o dönemde babasının biricik, tek ve çok sevgili çocuğu idi.[1005] Hz. İsmail'in annesi, Mısır Firavunlarının eline esir düşen ve aslında Emire / lider konumunda olan Mısırlı Hacer idi. Hacer, bilinen malum hikâyede görüldüğü üzere, Hz. İbrahim'in asıl hanımı olan Sâre'ye kral tarafından hediye edilmişti. Böylece İbrahim (a.s.) Filistin'e giderken hanımı Sâre ile birlikte onu da yanlarına almıştı. İşte İsmail (a.s.) Kudüs'e döndüklerinde dünyaya gelmişti. Ancak İbrahim (a.s.) daha sonra Hacer'i Filistin'den alıp çocuğu İsmail ile birlikte Mekke'yi Mükerreme'ye götürüp buraya yerleştirdi. Çünkü bu bölgeye Arap kabileleri gelip yerleşiyor ve burada karar kılıyorlardı.[1006]

Nihayet İsmail (a.s.) burada yetişir ve büyür, adı üzerinde tartışma bulunan bir kız ile evlenir. Bu kızın, Sa'd b. Usame adında birinin Umare ismindeki kız olduğu söylenmiştir. Gerçi kızın adının Sa'd kızı Cuda veya Esad b. Amlak kızı Huba, olabileceği dile getirildiği gibi adının Reybe veya Meyreybe olduğu da ileri sürülmüştür. İsmail (a.s.) daha sonra bu hanımdan ayrılır.

Bu defa Hz. İsmail, Curhum kabilesinden olan Madad b. Amr kızı Ra'le ile evlenir. İsmail (a.s.) hayatını bu hanımıyla devam ettirir. İsmail'in bu hanımından on iki oğlu ve bir de kızı dünyaya gelir. İşte bunlar Arab-i Musta'rabe denilen ve aslen Arap olmayıp sonradan Araplaşmış olan günümüz Arapların atalarıdırlar. Dolayısıyla İsmail (a.s.) Arapların büyük atası, dedeleri oluyor. Gerçi Hz. İsmail'in Mühelhel b. Sa'd b. Avf adında bir adamın Same adında bir kızı ile üçüncü bir evlilik yaptığı da söylenmiştir.[1007]

[1004] Saffat Sûresi, 100-101

[1005] Fevzi, Muhammed Hamîd, Alemu'l-Edyan Beyne'l-Ustureti ve'l-Hakikati, 308.

[1006] Dr. Abdulhalim Mahmud, Kasasu'l-Enbiya Fi Rihabi'l-Kevn, 236. Fevzi, Hamîd Muhammed, 309.

[1007] Fevzi, Muhammed Hamid, 310.

Tarihsel kaynaklar, Beliğ ve fasih Arapça dilini ilk kullanan kişinin Hz. İsmail (a.s.) olduğunu zikreder. Bunu, Arab-i Aribe'den olup da Mekke'ye gelip buraya yerleşen Curhumlulardan[1008], Amaliklerden ve Yemen halkından İbrahim Halil'den (a.s.) önce gelerek buraya yerleşen bu toplumlardan nakletmiştir. Nitekim rivayet olunduğuna göre ilk olarak dilini fasih ve apaçık Arapça ile kullanan kişinin İsmail (a.s.) olduğu belirtilmektedir. Ki İsmail (a.s.) fasih olarak Arap Dilini kullandığı sıralarda on dört yaşlarında idi.[1009]

Curhum kabilesi mübarek olan Mekke'ye yerleştiklerinde, bu kabileden her bir çadır sahibi kimse, Hz. İsmail'e bir veya iki koyun hibede bulunurlar. Böylece İsmail (a.s.) bir sürü sahibi olmuş olur. İsmail (a.s.) o taptaze ömrünü, hayatını ve gelişmesini Curhumluların çocukları arasında geçirmiştir. Nihayet yetişip delikanlılık çağına geldiğinde, o dönemde çevresinde yaşayan toplumlarda adet olduğu üzere o da çobanlık ve avcılıkla hayatını geçirmeye başlar.[1010]

Hacer ve oğlu İsmail (a.s.) İbrahim'in (a.s.) Mekke'ye yanlarına gelip de beraberlerinde kaldığında büyük bolluk, ihsan, huzur ve güven içerisinde hayat sürdürüyorlardı. Bu durum, kurban edilme ve buna karşılık Allah tarafında fidye / kurbanlık bağışlanma kıssasına dek sürer. Zaten daha önce bu konuyu anlatmıştık. Nitekim yine önceden de geçtiği gibi İbrahim (a.s.) oğlu İsmail (a.s.) ile birlikte yardımlaşarak Şerefli Kâbe'nin yapım işini de tamamlamışlardı.

Kur'an-ı Kerim İsmail'i (a.s.), ğulam / delikanlı, halîm / uysal, sözü ve özü doğru, sözünde duran gibi özelliklerle tanıtır ve onu bu özellikleriyle dile getirir. Namazına devam eden, çocuklarına da namazlarını aksatmamalarını emir buyuran diye de Kur'an ondan söz eder. Cahiller tarafından ona nisbet olunan her türlü kötülük ve fenalıktan Allah kendisini koruyup hep temize çıkarmıştır.[1011]

[1008] Dr. Abdulhalim Mahmud, 310
[1009] Fevzi, Muhammed Hamid, 311-312.
[1010] Dr. Abdulhalim Mahmud, 244
[1011] Fevzi, Muhammed Hamid, 311.

Hz. İsmail (a.s.) ailesiyle birlikte olarak 137 yıllık bir hayat sürdürmüş ve 137 yaşında iken vefat etmiştir. İsmail (a.s.) vefat edince annesi Hacer'in yanında, Kâbe civarında bulunan ve Hicr denilen yerde defnedilmişlerdir.[1012]

İsmail (a.s.) Babası İbrahim (a.s.), Mekke-i Mükerreme'de ikamet ettiği zamanlar, hep onunla beraberdi. Babasından ayrılmazdı. Aslında Hz. İsmail'in yolu, hayatı babasının hayatına yakın bir hayat geçiriyordu. Örneğin: Hicret, çok eşlilik, çocuğun emzirme ve büyütülme süresinin annesinin yanında geçmesi, namaz ikame etmesi, sünnet olma olayı, Kâbe'nin inşası, tavaf ve itikaf, Mekke'de emniyet ve güvenin gerçekleşmesi, Hac menasiki (hac ile ilgili ibadet ve hizmetler), çocuğunu kurban etme konusundaki rüya, şura ve istişare, Allah'a itaat ve onun emrine teslimiyeti, kurban edilme konusu, fidye / kurtarmalık gönderilmesi ve kurban, Safa ile Merve arasında sa'y yapmaları, şeytan taşlamaları, Beytul-Haram'ın arındırılıp temizlemesi gibi hususlarda Hz. İsmail (a.s.) hep babası İbrahim (a.s.) ile birlikte yerine getirirlerdi.[1013] Allah'ın izniyle bütün bu konular kısa detaylarla ele alacağız.

Kâbe'yi Müşerrefe'nin Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail'in elleriyle inşasından ve duvarlarının yükseltilmesinden sonra, artık Babası İbrahim (a.s.) Mekke'den ayrılmıştır. İsmail (a.s.) bundan böyle annesi Hacer ile beraber Mekke'de kalırlar. İbrahim (a.s.) Mekke'de bulunduğu dönemlerde Filistin'de bulunan hanımı Sâre ile oğlu İshak'ı (a.s.), gidip Beytulmakdis'te ziyaret ederdi.[1014]

Hz. İsmail'e (a.s.) gelince o, hep Mekke-i Mükerreme'de ikamet etmiş ve Mekke'den hiç ayrılmamıştır. Allah Teâlâ'nın Beyt-i Haramıyla ilgili hizmetleri ilk üstlenen kişi, kendisi olmuştur. Ölümünden sonra Kâbe ile ilgili hizmetleri oğlu Nabit üstlenmiştir. Daha sonrasında ise Nabit, bu hizmet işini Cürhüm oğullarından olan dayılarına bırakmıştır. Bu sırada liderleri Cürhüm oğullarından olan Madad b. Amr idi. Bu kişi, Cürhüm

[1012] Fevzi, Muhammed Hamid, 310
[1013] M. Mustafa el-Zuhayli, 202.
[1014] M. Mustafa el-Zuhayli, 210.

oğullarından bu görevi devralan ilk kişidir. Bunun sonrasında bu görevi, Madad'ın oğlu Haris alır. Bunun sonrasında da görev Amr b. Haris'e intikal eder. Kâbe'ye hizmet görevini, Hanif olan Tevhid dinine bağlı kaldıkları sürece hep Cürhumoğulları devam ettirdiler. Bu dönemde bir azgınlık ve taşkınlık görülmediği gibi herhangi bir zulüm ve haksızlık da olmuyordu. Burada kimse, hiçbir kimsenin kanını haksız yere dökmezdi. Hatta Harem içerisinde sayılan hiçbir yerde, otlar koparılmaz ve ağaçlar kesilmez, herhangi bir av hayvanı avlanmazdı. Buraya sığınıp yardım istenen kimse dokunulmaz olurdu. Böylece Harem hep güvenli ve her zaman huzurlu bir yer idi.

Yalnız Cürhum oğullarından daha sonradan gelip de Beytullah'ın bakım ve hizmet görevlerini üstelenenler, Mekke'nin saygınlığını koruyamadılar. Kâbe-i Müşerrefenin olsun Haram Beldesi olan Beytullah'ın olsun, buraların hizmet ve bakımlarını gereğince yerine getirmez oldular. Aksine burada azgınlık ve taşkınlık etmeye başladılar. Kutsal olan yerlerin dokunulmazlığına halel getirdiler. Haram olan şeyleri helal saymaya başladılar. Bozgunluğu giderek artırdılar. Giderek azdılar ve Mescid-i Haram'da ilhada, dinsizliğe başladılar. Buralı olmayanlardan gelip buraya girenlere zulmetmeye, haksızlık yapmaya başladılar. Beytullah'a bağışlanan hediye ve malları yemeye başladılar. Nihayet Yüce Allah bunların başlarına büyük belalar getirerek imtihan etti. Sonunda bunlardan birçokları helak olup gittiler. Beytullah'a bakım hizmeti yaklaşık üç yüz yıl kadar Cürhumoğullarında devam etti.

Cürhumoğullarından sonra bu hizmet işi, Amalikoğullarından Sümeydi' b. Hevber'in liderliğine geçti. Bunlardan önce Beytullah'ın hizmeti Cürhumoğullarında iken, bunların azgınlaşarak halka zulmetleri üzerine görev böylece el değiştirmiş oldu. Amalikoğulları Beytullah'a ilaveler yatılar. Hz. İbrahim'in (a.s.) temelleri üzerinden duvarları daha da yükselttiler.[1015]

Bundan sonra Beytullah'a hizmet görevi, İyad b. Nizar b. Ma'd'a geçti. Ancak Mudar b. Nizar ile İyad arasında savaş baş gösterdi. Nihayetinde sonuç Mudar lehinde neticelendi. Bunlar İyad'ı ve onun yanında yer alanları

[1015] Zuhaylî, Muhammed Mustafa, 210

Mekke'den çıkarıp Irak yönüne doğru sürgün ettiler. Son merhalede Beytullah'ın velayeti, bakımı Huzaa kabilesine geçti. Bunlardan da görev Kusay b. Kilab oğullarına geçti. Çünkü bunlarla Huzaalılar arasında kız alıp vermeleri bakımından akrabalık bağları bulunuyordu. Zaten Huzaalılar, Beytullah ile ilgili tüm hizmetleri ve Kureyş'in riyasetini, onun oğlu Abduddar'a bıraktılar. Çünkü Kureyşliler soy bakımından Abduddaroğulları ve Abdmenafoğulları diye iki kola ayrılmışlardı.

Daha sonra bu iki kol, aralarında anlaşarak, gelen hacılara su dağıtma işi ile fakir ve yoksulları yedirip doyurma görevi Abdmenafoğullarına bırakıldı. Hicabet yani gelen hacılara teşrifat, yönetim, sancaktarlık ve bayraktarlık görev ve hizmetleri de Abduddaroğullarına bırakıldı. Böylece bu hizmet uzun yıllar devam etmiş olur.[1016]

Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eliyle Mekke'nin fethini sağlayınca, bu defa Sikaye yani su dağıtma hizmeti Abbas b. Abdulmuttaliboğulları ile Abdmenaf oğullarına geçti. "Sikaye" denilen hizmet, içinde Zemzem suyunun ve kuyusunun yer aldığı yerin adıdır.[1017]

Kâbe'nin anahtarı, Abduddaroğullarından Osman b. Ebu Talha el-Abderi'nin elinde idi. Resûlullah (s.a.v.) Mekke'yi fethedince, ondan anahtarı alıp Kâbe'ye girdi. Burada namaz kıldı. Putları kırdı. Makam'ı İbrahim'i çıkardı. Bu arada: "*Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.*"[1018] ayet-i kerimesi nazil olur.

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) Osman b. Ebi Talha ile onun amcası oğlu Şeybe b. Ebu Talha'yı çağırır ve anahtarı o ikisine verirken Beytullah'ı korumaları ve hizmetini güzelce yürütmelerini de ister.[1019]

Allah Resulü (s.a.v.) o ikisine: "Bu anahtarı ebedi bir hizmet görevini

---

[1016] Fevzi, Muhammed Hamid, 328-330'dan özetlenerek alınmıştır.
[1017] Buhari, 1553.
[1018] Nisa, 58
[1019] Kurtubî Tefsiri, "el-Cami' Li Ahkami'l-Kur'an", 6, 423.

sürdürmek üzere alın. Onu elinden kim alırsa o kimse mutlaka zalimdir"[1020] diye buyurdu. Bundan böyle Kâbe'nin anahtarı ve buraya bakım hizmeti görevi, o günden ta bu günümüze dek hep onların elinde bulunmaktadır.[1021]

Allame Seyyid Süleyman Nedvî, "Tarihu Ardi'l-Kur'an" adlı kitabında Hacer ve İsmailoğullarından ve bunların çocuklarından, İsmail soyundan gelen çocukların meydana getirmiş oldukları kabilelerden söz eder. Örneğin Ensar'dan Gassan, Evs ve Hazrec oğullarını burada misal olarak verebiliriz. Bunların hepsi Hz. İsmail'in oğlu Nabit soyundan gelen aile ve kabilelerdir. Nitekim Süleyman Nedvî sözkonusu eserinde Kureyş'ten de söz eder. Bunların köklerinin Mudar b. Nizar b. Adnan b. Kaydar b. İsmail'e dayanır. Kısaca Kureyşliler, Hz. İsmail'in oğlu Kaydar soyundan gelmedirler. Evet, bu kabileler ve daha başka nice kabileler sonuç itibariyle soyları varıp Hz. İsmail'e dayanır. Bu konuda daha fazla bilgi edinmek isteyenlere bu kitabı kendilerine öneririz.[1022]

6. HZ. İSMAİL'İN DİNİNİ İLK DEĞİŞTİRENLER

Ebu Hureyre (r.a.), Resûlullah (s.a.v.)'in , Eksem b. el-Cevn el-Huzaî'ye şöyle derken işittiğini söylüyor:

"Ey Eksem! Ben, Amr b. Luhay b. Kamaate b. Hındif'i, cehennem ateşinde bağırsaklarını yerde sürürken gördüm. Doğrusu onun kadar sana benzeyen ve senin kadar ona benzeyen bir adam görmedim" buyurur. Bunun üzerine Eksem de: "Ey Allah'ın Resulü! Ola ki onun bana benzerliği, bana zarar vermiş olsun!" der. Resûlüllah da (s.a.v.) : "Hayır, sen müminsin, o ise kâfirdir. Çünkü İsmail'in hak olan dinini değiştiren ilk kişi odur. Çünkü o putları dikmiş, Bahire, Saibe, Vasîle ve Ham diye birtakım şeyler uydurmuştur"[1023] buyurur.[1024]

[1020] Zuhaylî, 211.

[1021] Zuhaylî, 211.

[1022] Süleyman Nedvî, "Tarihu Ardi'l-Kur'an", 257-426. Dar el-Kalem Littabaa venneşr, Dımaşk, ilk basım. Tarih:2016.

[1023] Silsilet el-Ehadîs el-Sahiha, 4, 243.

[1024] Bu hadiste adı geçen hayvan isimlerinin açıklaması:

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

– "*Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim'e selâm olsun. Muhsinleri, İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o mümin kullarımızdandı. Biz onu salihlerden bir nebi olarak İshak ile de müjdeledik. Onu da İshak'ı da bereketli / uğurlu kıldık. Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de.*"[1025]

Şimdi bunlarla ilgili açıklamaya geçebiliriz. Şöyle ki:

1 – Bu ayetlerin ilkinde: "*Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık*"[1026] diye buyuruluyor. Yani İbrahim'e selam olsun. Çünkü onun adı nesiller boyu, tüm nesillerin içerisinde, çağlar boyunca her çağda adı anılan bir Resul ve Nebi idi ve o, tüm nebilerin babası ve atası olarak bir tek ümmet idi. Kaldı ki o, bu Müslüman ümmetin de babası ve atasıdır. Çünkü bu Müslüman ümmet onun dininin mirasçılarıdırlar. Allah Teâlâ bu Müslüman ümmetin lehinde ve aleyhinde olmak üzere onlara insanlığı, İbrahim'in (a.s.) dini üzere yönetme görev ve liderliğini yazmıştır. Çünkü Allah Teâlâ bu Müslüman ümmeti, ta kıyamete dek nesep olarak kalmak ve onun yolundan ve izinden gitmeleri için onları İbrahim'in (a.s.) ardılı kılmıştır.[1027]

Şeyh Mustafa el-Adevî, bu ayetle ilgili olarak diyor ki: "İbrahim'den sonra gelen ümmetler arasında biz onun için güzel bir ad, bir ün bıraktık.

"***Bahîre***", "***Sâibe***", "***Vasîle*** ve "***Hâm***", putperest Arapların ilâhlarına kurban ettikleri veya onlar adına serbest bıraktıkları hayvanlara verilen isimlerdir. "***Bahîre***" beşincisi erkek olmak üzere beş batın doğuran ve sağılmayıp, binilmeyip, kulağı yarılarak salıverilen deve; "***Sâibe***" bir kimsenin yakalandığı hastalıktan kurtulduğu takdirde "***Bahire***" yapmayı adadığı deve demektir. "***Vasîle***" Araplar, koyun dişi doğurursa yavruyu kendilerine saklar, erkek doğurursa bunu putlara kurban ederlerdi. Kuzuların, dişili erkekli ikiz olmaları hâlinde dişinin hürmetine, erkeği de kurban etmeyip "***Vasîle***" adıyla salıverirlerdi. "***Hâm***" ise on nesil deveyi dölleyen ve sırtına yük vurulmayıp salıverilen erkek deve demektir. (Çeviren)

[1025] Saffat Sûresi, 108-113

[1026] Saffat Sûresi, 108.

[1027] Fi Zılali'l-Kur'an, 5, 2997.

Çünkü İbrahim'den (a.s.) gelen ümmetler hep onu güzel bir ad ile sena etmişlerdir. Aksine Yahudilerle Hıristiyanlar bile kendilerini İbrahim (a.s.)'a nispet ederler. Oysa Allah Teâlâ, İbrahim (a.s.) hakkında:

"*İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, Hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslüman'dı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi.*" (Ali İmran, 67)[1028] diye buyurmuştur.

En iyisini Allah bilir ya belki de bu sena ve övgü, Hz. İbrahim'in duasına icabet istek ve talebi olabilir. Çünkü İbrahim (a.s.) şöyle dua etmişti: "*Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl.*"[1029]

İşte bu ve bu güzel şekilde yapılan övgü; Allah Teâlâ'nın, sena ve övgü esnasında bu sebepten ötürü Aziz Kitabında onu tekrar tekrar zikredilmesini sağlamıştır. Nitekim belki de bizim, namaz kılarken namazlarımızda onun adını anmamız da bu sebeptendir. Çünkü bizler kıldığımız her namazımızda ona salat ediyor ve onu övgüyle anıyoruz. Onun için Allah'tan duamız, Allah'ın onu mübarek ve bereketli kılması, onun alini, Ehli Beytini ve hepsini bereketli kılsın içindir. Kaldı ki bizim sabah ve akşam ettiğimiz zikir ve dualarımızda aynı şekilde hep onu zikrederiz.[1030]

2 – "*İbrahim'e selâm olsun.*"[1031]

Efendimiz İbrahim (a.s.), Allah Teâlâ'nın emrine teslimiyet gösterip sabredince, Allah Teâlâ tarafından sıkıntılar giderilmeye başlandı. Böylece evladını kurban etmekten, evladı da kurban edilmekten affedildiler. Haliyle bizler de onunla birlikte bu problemden bağışlanmış ve kurtulmuş olduk. Nitekim her ne zaman ve her nerede Hz. İbrahim'den söz edilince, bizler de hemen: "Ona selam olsun" anlamında "Aleyhisselam" diyoruz. Çünkü

[1028] [Not: Yahudiler Hz. İbrahim'i yahudi, hıristiyanlar da onu hıristiyan kabul ediyor ve böylece aralarında Onun hakkında tartışıp duruyorlardı. İşte bu ayet, bu konuda onlara gerçeği ifade ediyor. (Çev.)]

[1029] Şuara, 84.

[1030] Mustafa el-Adevî, 2, 252.

[1031] Saffat, 109

İbrahim (a.s.) bizi böylesi zor olan bir konumdan korumuş ve himaye altına almış oldu.[1032]

Hz. İbrahim'e selam olsun. Rabbi tarafından İbrahim'e selam olsun. Çünkü bu öyle bir selamdır ki, Allah'ın baki olan Kitabı Kur'an ile tescil edilmiştir. Bu, büyük varlığın kaynağında, Levh-i Mahfuz'da bu, numaralandırılmıştır.[1033]

3 – Yukarıda geçen ayet kümesinden üçüncü ayette Allah Teâlâ şöyle buyuruyordu: "*Muhsinleri, İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.*"[1034]

İşte bu şekilde biz, vefa, zikir, selam ve tekrim ile belalara karşı koyanları en güzel şekilde ödüllendiririz.[1035] Nitekim biz aynı şekilde İbrahim ile birlikte olan her uhsin kimseyi de mükâfatlandırırız. Çünkü ihsan sahipleri, kendilerinden istenen vacip olan matlup sınırla yetinmeyip daha fazlasını yapan ihsan sahibi muhsinleri fazlasıyla ödüllendiririz. Zira bunlar, kendilerine mükellef kılındıkları farz kılınan şeyler cinsinden olmak üzere daha fazlasını da yerine getirirler.

Bilindiği gibi Hak Teâlâ bize bir gün ve gecede olmak üzere beş vakit namazı farz kılmıştır. Kim de bilinenin üzerinde daha fazlasını yaparsa işte bu fazla olanı ihsandandır. Kaldı ki Hak olan Allah Teâlâ bizim üzerimize fakirlere verilmek üzere bir hakkı farz kılmıştır ki bu hak da zekâttır. Kim zekâtın üzerinde daha fazlasını verir ve verilen bu fazlayı da gizli şekliyle yerine getirirse işte bu da ihsandandır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınarak takva üzere hareket edenler, Rablerinin kendilerine verdiği şeyleri alarak cennetlerde ve pınar başlarında bulunurlar. Şüphesiz onlar bundan önce ihsan sahibi olan kimselerdi.*"[1036]

[1032] el-Şa'ravî, Muhammed Mütevelli, Tefsiru'l-Şa'ravî, 20, 12802.
[1033] Fi Zilal, 5, 2997.
[1034] Saffat, 110
[1035] Fi Zilal, 5, 2997.
[1036] Zariyat, 15-16

Ayette de geçtiği gibi (Muhsin): Allah'ın farz kılmış olduğu ibadetler cinsinden olmak üzere bunların üzerinde ikram ve ihsanda bulunan kimse demektir. Kaldı ki daha sonra Allah Teâlâ bu ihsan haysiyetinin, nitelik ve niceliğini, değer ve şerefini şöyle açıklıyor:

"*Onlar geceleri pek az uyurlardı. Seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi. Onların mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır.*"[1037]

İşte Muhsin bu ödüllere ve iyiliklere hak kazanan kimsedir. Çünkü Muhsin vasfını haiz olanlar, Allah Teâlâ'nın kendilerine farz kıldığının da üzerinde yaptıkları iyi ve güzel amellerle Allah'a yakınlık elde ederler. Aslında bu, teklif ve mükellefiyet aşkından kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi Allah Teâlâ onları, hak ettikleri şeyin üzerinde de daha az olan ile mükellef kıldığı halde, onlar bunun üzerinde daha fazlasını yapanlardır.[1038]

4 – Burada geçen ayet kümesinin içerinde yer alan "*Çünkü o mümin kullarımızdandı*"[1039] mealindeki ayet hakkında yazar şu açıklamalara yer veriyor: Bu özellik, imanın ödülüdür. O, apaçık imtihandan İbrahim'i kurtaran Allah Teâlâ'nın söz konusu ödülü, işte bu imtihanın, zor ve sıkıntılı günlerin açıkça ortadan kaldırıldığının hakikati ve gerçeğidir.[1040]

İşte bu iman, Allah Teâlâ'nın sayesinde İbrahim'i (a.s.) övdüğü imandır. Çünkü o, bunun sayesinde yakîn derecesinin zirveye ulaşmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*İşte böylece biz, yakîn derecesinde kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu, hükümranlık ve nizamını gösteriyorduk.*"[1041] (En'am, 75)[1042]

[1037] Zariyat, 17-19

[1038] el-Şa'ravî, Muhammed Mütevelli, Tefsiru'l-Şa'ravî, 5, 2997.

[1039] Saffat, 111

[1040] Fi Zilal, 5, 2997.

[1041] Fi Zilal, 5, 2997.

[1042] Ayrıca bak: Tefsir el-Sa'dî, Teysiru'l-Kerimi'l-Rahman Fî Tefsiri Kelami'l-Mennan, 1479 [Not: Mealdeki "hükümranlık ve nizam" ifadesi, âdetteki "melekût" kelimesinin karşılığıdır. Melekût, Allah'a özgü hükümranlık demektir. "Melekûtu göstermek" de

5 – Daha önce geçen ayet kümesi içerisindeki bu ayette Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Biz onu salihlerden bir nebi olarak İshak ile de müjdeledik.*"[1043]

Bu ikinci müjde ile İbrahim (a.s.)'a bir nebi olarak oğlu İshak'ın müjdesi ve peşinden de torunu yani İshak'ın oğlu Yakub'un müjdesi veriliyor. Böylece Hz. İbrahim'in varlığı ve bekası kendisine müjdelenmiş olmaktadır. Bunun yanında soyundan nebi ve resul olarak gelecek olanların da müjdesi de verilmiş oluyor. Bunların salihlerden birer nebi olacakları bildiriliyor. Doğrusu bütün bunlar müteaddit müjdeler olmaktadır.[1044]

6 – Bilindiği gibi başta tamamını verdiğimiz ayetlerden bu verdiğimiz ve açıklamasını yapacağımız sonuncu ayettir. Allah Teâlâ bu ayetinde şöyle buyuruyordu: "*Onu da İshak'ı da bereketli / uğurlu kıldık. Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de.*"[1045]

Biz o ikisi üzerine bereket indirdik. Yani gelişme, artma ve ziyadelik verdik. Hem ilimlerinde ve hem amellerinde, hem de her ikisinin de soylarına ihsanda bulunarak hepsinde de artış sağladık. Allah o ikisinin soyundan gelen ve yeryüzünde yayılıp artan üç büyük ümmet meydana getirdik.

Birincisi: Arap ümmeti olup bunlar da Hz. İsmail'in (a.s.) soyundan gelenlerdir.

İkincisi: İsrailoğulları ümmeti ve üçüncüsü de Rum ümmeti olup bu ikisi de Hz. İshak'ın (a.s.) soyundan gelenlerdir. Ki bunlar: "*Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de.*"[1046] ayetinde, dikkat çekilenler işte bu iki toplum, İsrailoğulları ile Rum toplumudurlar. Bunların içerisinde salih olanlar olduğu gibi zalim olanlar da vardı. Adil olanlar olduğu gibi haksızlık yapalar da vardı. Bunların zulüm ve

---

Yüce Allah'ın kâinata koyduğu, hissedilebilen veya hissedilemeyen muazzam nizamı ve tabiat kanunlarını araştırıp anlayabilecek, inceliklerini kavrayabilecek yeteneğin verilmesidir. (Çev.)]

[1043] Saffat, 112

[1044] Tefsir el-Sa'dî, Teysiru'l-Kerimi'l-Rahman Fî Tefsiri Kelami'l-Mennan, 1479

[1045] Saffat, 113

[1046] Saffat, 113

haksızlıkları küfürleriyle şirklerinden ileri gelmekteydi. Belki de bu, bir vehmi ortadan kaldırılması kabilindendir. Çünkü Allah Teâlâ'nın: "*Onu da İshak'ı da bereketli / uğurlu kıldık.*"[1047] diye buyurması, söz konusu bereketi, o ikisinin soyundan gelecek olanları gerektiren bir durumdur.

Bereketin tamamlanması ve sağlanması konusuna gelince, soyların hepsinin de Muhsin yani ihsan sahibi kimseler olmaları olabilir. Oysa Allah Teâlâ'nın verdiği habere göre onların soyları içerisinden kimileri muhsinlerden olurlarken kimileri de zalimlerden olmaktadırlar.[1048] Aslında ayet-i kerimeler, dinin veraseti ile bunun metodunun önemini açıklamaktadır. Kim bunlara tabi olursa onlar Muhsin olanlardır. Kim de inhiraf edip Hakk'dan yan çizerse onlar da kendilerine zulüm ve haksızlık edenlerdir. Hal böyle olunca, bunlar ister nebilere yakın soydan, ister uzak soydan olmuş olsun, nebilerin onlara hiçbir faydası olmaz.[1049]

[1047] Saffat, 113

[1048] Tefsir el-Sa'dî, Teysiru'l-Kerimi'l-Rahman Fî Tefsiri Kelami'l-Mennan, 1480.

[1049] Fi Zilal, 5, 2997.

Üçüncü Bölüm

HZ. İBRAHİM (A.S.)'IN ZALİM KRAL İLE KONUŞMASI VE KRALIN HZ. İBRAHİM'E "SENİN RABBİN ÖLÜLERİ NASIL DİRİLTİR?" DİYE SORMASI

Birinci Konu:
Hz. İbrahim zalim kral ile konuşması ve kralın, İbrahim'in Rabbinin ölüleri nasıl dirilttiğini sorması

İkinci Konu:
Tevbe, Zuhruf ve Mümtehine Surelerinde Hz. İbrahim ile ilgili yer alan Kıssa

Üçüncü Konu:

Hz. İbrahim'in meleklerle yaşlılığı, bolluk içerisinde geçen yaşantısı, İshak ile Yakub'un kendisine müjdelenmeleri hakkında aralarında geçen konuşma. Meleklerin ona Lut kavmini helak edeceklerini haber vermesi gibi konular hakkında Hud, Hicr, Ankebut ve Zariyat Surelerinde geçen hususlar gibi konular bu bölümde ele alınacaktır.

Birinci Konu

HZ. İBRAHİM ZALİM KRAL İLE GÖRÜŞMELERİ VE KRALIN, İBRAHİM'İN RABBİNİN ÖLÜLERİ NASIL DİRİLTTİĞİNİ SORMASI

HZ. İBRAHİM ZALİM KRAL İLE GÖRÜŞMELERİ

Allah Teâlâ, Efendimiz Hz. İbrahim'i (a.s.) Fırat ve Dicle gibi nehirlerin yer aldığı Rafid (sulak) beldeleri (Mezopotamya) bölgesi halkına Resul olarak göndermiştir. İbrahim (a.s.) onları bir ve tek olan Yüce Allah'a kulluk ve ibadet etmeye çağırdı. Onları putlara, gezegen ve yıldızlara tapmamaları konusunda uyardı. Çünkü o toplumlar arasında gezegenlere, yıldızlara, gök cisimlerine tapmak oldukça yaygın idi. Fakat onlar, Hz. İbrahim'i yalanladılar ve onun davetine, onun çağrısına icabet etmediler. Buna rağmen, Hz. İbrahim (a.s.) risalet görevini, yükümlü bulunduğu ilahi mesajı tebliğ etme görevini ısrarla sürdürdü. Onları hakka davet yolunda çok çeşitli metotlar uyguladı. Onları şirkin zulüm ve karanlıklarından iman nuruna çağırma görevini uzun zaman devam ettirdi.

Hz. İbrahim Halil (a.s.) görevini çok mahirane bir şekilde, kavmiyle görüşüp karşılıklı konuşmalarla, tartışmalarla sürdürdü. Daveti sırasında bu çabaları, kullandığı üslup özellikle davetçilerin, ıslahatçıların ve araştırmacıların özenle dikkat etmesi gereken bir tarzda yürütüyordu. Özellikle Allah Teâlâ bizi, onun dinine, onun yoluna ve onun gösterdiği hidayete yönlendirerek şöyle buyuruyor:

"*Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir?*

Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de iyilerdendir."[1]

İşte biz bu konu çerçevesinde Allah Teâlâ'nın yardımı ve bizi muvaffak kılmasıyla burada bu konuları ele alacağız. İbrahim'in (a.s.) zalim olan o kral ile görüşme ve konuşması nasıl bir hava içerisinde geçmiş ve İbrahim'in Rabbinin ölüleri nasıl dirilttiğine ilişkin sorusunu, Hz. İbrahim'in ona cevaplarını bu bağlamda ele alacağız.

1. Hz. İbrahim (a.s.) Zalim Kral İle Görüşmesi

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

– "*Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim,* "*Benim Rabbim diriltir, öldürür.*" *demiş; o da,* "*Ben de diriltir, öldürürüm*" *demişti. (Bunun üzerine) İbrahim,* "*Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir*" *deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.*"[2]

1 – ***Ayetin öncesiyle münasebeti***: Allah Teâlâ'nın bundan önce geçen ayette müminler üzerindeki velayetini ve onları zulüm ve karanlıklardan nura çıkardığını, tağutların velayetinin ise kâfirlere yönelik olduğunu dile getirmişti. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştu:

"*Allah, iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğûttur. O da onları aydınlıktan karanlıklara sürükleyip çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.*"[3]

Her şeyden münezzeh olan Hak Teâlâ bu ayetinde, Allah'ın velayetinin müminler üzerinde ve onlara yönelik olduğuna delalet ederken, Hz. İbrahim'in Rabbi konusunda, -ayetin siyakında da görüldüğü gibi- o zalim kral ile nasıl çekiştiğini, onu susturmak için nasıl susturucu hüccet ve kanıt

---

1 Bakara Sûresi, 130.

2 Bakara Sûresi, 258.

3 Bakara Sûresi, 257

ortaya koyduğunu, o zalimin cüretkârca konuşmasını nasıl gerçekleştirdiğini kaynaklarda görüyoruz.[4]

Sanki şöyle deniyor gibidir: "İbrahim'e bir bakın hele, nasıl da önemli hüccet ve kanıtlarla Allah'ın velayeti sayesinde doğru yolu bulduğunu bir görün bakalım! Çünkü Hz. İbrahim bu sayede kendisine arız olan ve karşı karşıya kaldığı şüphelerden nasıl da çıkıp kurtulabilmiş! Böylece o, Rabbi tarafından bir nur üzeredir.

Zalim kral ise; kendisince birtakım hüccetler ileri sürerek tağutu veli edinmesi yüzünden gözleri körelmiş halde nasıl da hüccetin, gerçek kanıtın nurundan körelmiş halde şaşkın bir vaziyette yol almaya çabalıyor? Zulmet, karanlıklar ve şüpheler içerisinde birinden ötekisine doğru nasıl da kıvranarak dönüp dolaşıyor, bir türlü nuru görmüyor, görmek istemiyor."[5]

Aziz ve Celil olan her şeyden münezzeh Allah, iman edenlerin velisidir. Onları zulmetlerden, karanlıklardan çıkarıp nura, hakkın aydınlığına kavuşturuyor. Oysa kâfir olanlara gelince, onların velileri, tağuttur[6], kendilerini güdenler kâfir olan inkârcılardır. Çünkü onlar, insanları nurdan çıkarıp zulmetlere, karanlıklara sokuyorlar. Zaten bu gerçeği gösteren şahit, söz konusu ayetlerden sonra gelen ayetler gösteriyor. O, şahitlerden biri de zaten bu ayettir. Çünkü bu ayet, kâfir olan inkârcıların nasıl bir sapkınlık ve dalalet içerisinde olduklarına tanıklık ediyor. Nitekim mümin olan iman ehlini de hidayete, dosdoğru olan yola sevk ediyor.

---

4 Mahmud Sa'd Abdülhamid Şems, el-Hivar Fi Kıssati'l-Halil (a.s.) Fi'l-Kur'ani Durus ve İber, 430

5 Tefsiru'l-Menar (Tefsiru'l-Kur'an'il-Kerim), 373.

6 Tağut: şeytan ve Allah'tan başka tapılan her şey demektir. İnsanın nefsi yani kötü arzuları şeytanın saptırmasına kanar. Onun için nefsine uymayan kimse kolay kolay günah işlemez. Aslında dinin koyduğu kaidelere uymamıza mâni olan, içimizdeki kötü arzulardır. Nefsini eğitmek suretiyle insan kendini kötülüklerden koruyabilir. İslâm insanları, din duygularını uyandırmak ve akıllarını doğru yönde işletmek suretiyle kendisine davet etmektedir. Ayrıca her kavmin veya toplumun Tağutu denildiğinde bu, sözkonusu toplumların Allah ve Resulünün hükümleri dışında hakem kabul edip uygulamaya soktukları ve Allah'tan başka kulluk edip tapındıkları her şey tağuttur. Bak: Muhammed b. Said el-Kahtani, "İslam'a göre Dost ve Düşman.Çeviren: Harun Ünal." (Çev.)

Onun istiklal ve bağımsızlığı, şaşkınlık ve hayret uyandıran bir durum olup, bu sebepten ondan şu sözün sudur etmesi gerçek manada hayret uyandırmaktadır. Çünkü Aziz ve Celil olan Allah hakkında kendince hüccet ve kanıt gösterme cüretkârlığına kalkışıyor. Oysa onun o cüretkâr sırasında onun ne kadar bir ahmaklık içerisinde olduğunu çok muazzam bir şekilde aptallığını da ortaya koymuş olmaktadır.[7]

2. Hz. İbrahim ile Nemrud Arasında Bu Münazara Ne Zaman Oldu?

Hz. İbrahim (a.s.) davetini yaparken farklı yol ve yöntemler izliyordu. Böylece bir yöntemden bir başka yönteme intikal ederek tebliğ ve davetini sürdürmekteydi. Tedrici ve fakat düzenli bir yöntem ve metod ile hareket ediyordu. İbrahim (a.s.) davetini yürütürken, insanları Allah'a ve onun yoluna davet ederken ilk önce tebliğ ve davet işine, kendisine en yakın olan kişi olarak babasından başlar. Bunun peşinden akrabalık noktasından kendisine en yakın olan insanları davete başlar. Bunun da ardından bu defa kavmini hakka davet eder. Dolayısıyla bu, davetinin en geniş halkasıydı.

Hz. İbrahim (a.s.) bundan sonra bunu izleyen adımını atar. Bu adım, kralı Allah'a, hak olan yola davet etme adımıydı. Çünkü kral, o toplumun başı ve reisi konumunda bulunuyordu. Bilinen kavramı ile İbrahim (a.s.) davetini yaparken kavmiyle olan münakaşa ve tartışmaları, onlarla olan mücadelesi ve karşılarına hüccet ve kanıtla çıkarak davetini sürdürürken doğal olarak bunlar giderek halk arasında yayılıyor, davası giderek şöhret buluyordu. Giderek ünü etrafa yayılmıştı. Artık halk onu biliyor ve tanıyordu. Onu ve davetinin, çağrısının mahiyetinin ne olduğunu öğrenme, muradının ve amacının ne olduğunu kavramaya çalışıyorlardı.

Şurası çok açık bir gerçektir ki Hz. İbrahim'in davet ve davası gün geçtikçe yaygınlaşması üzerine bu durum ta kralın saray çevresine bile varıp erişmişti. Kralın kendisi bile onun yaptıklarından haberdar olmuştu. Bu sebepten ötürü İbrahim (a.s.), bir davetçi olarak davetini krala çevirdi. Ona

---

[7] Bak: Meryem Nafil el-Düveyle, "el-Tenasüb el-Kur'anî Fi Ayeti Kıssati İbrahim (a.s.) ve'l-Melik Nemrud." Camiat el-Kuveyt, Meclis el-Neşr el-İlmî, Mecelle el-Şeria ve'l-Dirasat el-İslamiyye, Mücelled, cilt:32, sayı:111, 31

karşı elindeki hüccet ve kanıtları ortaya koymasının yanında onunla olan mücadelesine de devam ediyordu.[8]

Tefsir âlimleri olsun, başkaları olsun bu dönemle ilgili olsun, İbrahim (a.s.) ile Allah'ın lanetli kulu Nemrud arasında tartışmanın ve görüşmenin nasıl başladığı hakkında anlaşmazlık içerisindedirler. Hz. İbrahim ile Nemrud arasında baş gösteren tartışmalar acaba, İbrahim (a.s.) ateşe atılmazdan önce miydi yoksa sonra mı? Bu konudaki tartışma ve ihtilaf üç madde halinde şu şekildedir:

a – Bu üç guruptan birine göre İbrahim (a.s.) ile Nemrud arasında baş gösteren münazara ve tartışma, Hz. İbrahim henüz ateşe atılmazdan önceydi. Bu görüşü ileri sürenler Ebussuud[9] ile Zemahşerî'dir.[10] Bu her iki müfessir de tefsirlerinde bu görüşü ileri sürmektedirler. Ancak her ikisi de savundukları bu görüşü herhangi bir kaynağa nispet etmiyorlar.

b – Bir diğer guruba göre İbrahim (a.s.) ile Nemrud arasında baş gösteren tartışma, İbrahim'in ateşe atılmasından ve buradan kurtulmasından sonra meydana gelmiş olduğu görüşüdür. Bu görüşü ileri sürenlerden olarak Taberi, tefsirinde[11], İbn Kesir de tefsirinde[12] ve ayrıca el-Bidaye ve'n-Nihaye[13] adlı eserinde dile getirmişlerdir. Aslında bu görüş, Süddî'ye nisbet edilmektedir.[14]

c – Bu gurupta yer alan ilk iki görüşü dikkate almadıkları gibi, bu görüşten herhangi birisini tercih etmeyenlerdir. Bu görüşü savunanlardan biri, "Ruhu'l-Maanî" adlı tefsirinde İmam Âlusi[15], "et-Tefsir el-Kebir" adlı

---

8 Salah, Halidî; "el-Kasas el-Kur'anî Arzu Vakayi' ve Tahlilu Ahdas", 1, 337

9 Tefsiru Ebi's-Suud: "İrşadu Akli's-Selîm İla Mezaya el-Kitab el-Kerîm", 1, 191

10 Carullah Zemahşerî, Tefsiru'z-Zemahşerî, "el-Keşşaf An Hakaiki Ğavamidi'l-Tenzîl", 5, 280

11 Taberî, Tefsir, "Camiu'l-Beyan Fî Te'vili'l-Kur'an", 5, 436.

12 İbn Kesîr, Tefsiru'l-Kur'an'il-Azîm, 1, 326.

13 İbn Kesîr, el-Bidaye ve'l-Nihaye, 1, 149.

14 Abdullah Ali Muhammed Ebu Yusuf, el-Halil İbrahim (a.s.) Fi'l-Kitabi ve'l-Sünneti, 40. Mastır çalışması. Külliyyetu'l-Şeria ve'l-Dirasat el-İslamiyye, Camiatu'l-Melik Abdülaziz, Fer'u Mekketi'l-Mükerreme, el-Suudiyye, h, m:1397, 1977.

15 Alusî, Ruhu'l-Maanî Fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve'l-Sebu'l-Mesanî, 3, 15

eserinde" Fahruddin er-Razî[16], "el-Bahr el-Muhît" adlı tefsirinde Ebu Hayyan[17], Hazin ve Kurtubi de tefsirlerinde bu görüşü benimseyenlerdendir.

Adları geçen bu tefsir âlimleri de İbrahim (a.s.) ile Nemrud arasında vakit olarak bu tartışmanın ne zaman başladığı konusudur. Bunlar arasındaki anlaşmazlık bu konudadır. Kimisi, bu olayın Hz. İbrahim'in putları kırması olayından sonra ve ateşe atılmazdan önce meydana geldiğini ileri sürmektedir. Aslında bu görüş, Mukatil ve el-Rebi'den gelen bir rivayettir. Kimisine göre de bu olay Hz. İbrahim ateşe atıldıktan sonra, ateşin gül-gülistanlık haline gelmesinden sonra olduğunu ileri sürüyorlar. Bu görüş de Cafer-i Sadık ile Süddî'den rivayet olunmuştur.[18]

Tercih Edilen Görüş

Aslında bu tartışma, Hz. İbrahim (a.s.) ateşe atılıp oradan kurtulduktan sonra kendisi ile Nemrud arasında meydana gelmiştir. Çünkü Hz. İbrahim'in ateşe atılmasının sebebi, onun putları kırmasından sonradır. Zira Kur'an'ın üslubu bunu gösteriyor. Zaten muhakeme de bu konu ile ilgili olmuştur. Kaldı ki Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İbrahim'in (a.s.) ateşe atılma sebebinin onun, Nemrud ile olan tartışmasından sonra olduğuna ilişkin yakından veya uzaktan Kur'an'da buna işaret eden ve bunu gösteren bir delil bulunmamaktadır. Zaten bu kıssada, kralın Hz. İbrahim'i çağırttığı veya yapılan muhakemenin ardından aralarında olan münazaradan sonra ve onun yakılması için emir vermezden önce olduğuna dair bir şey bulunmamaktadır.

Söz konusu münazara veya tartışma, İbrahim (a.s.) ateşten kurtulduktan sonra olmuştur. Çünkü kral, onun ateşten kurtulmasından ötürü büyük bir şaşkınlık ve dehşet içerisindedir. Zira karşısında olağan üstü bir olay gerçekleşmiş ve o bunu gözleriyle görmüştür. Bu olay, insanların alışageldikleri olağan bir hadise değildir. Kaldı ki Hz. İbrahim üzerinde başka baskı ve zor kullanma yoluyla ondan bunun sırrını öğrenmenin de bir yolu kalmamıştır. Geriye bir tek yol kalmıştır. O da kralın güzellikle İbrahim (a.s.)'a yaklaşarak tartışma veya münazara yoluyla onu alt edebilir miyim hilesidir.

---

16 Tefsiru'l-Razî, el-Tefsir el-Kebîr Mefatîhu'l-Ğayb, 7, 23.

17 Ebu Hayyan el-Endelüsî, el-Bahr el-Muhît Fi't-Tefsir, 2, 287.

18 Abdullah Ali Muhammed Ebu Yusuf, el-Halil İbrahim (a.s.) Fi'l-Kitabi ve'l-Sünneti, 41.

İddiasına göre ola ki, bu yoldan İbrahim'i yanıma çekebilirim umududur. Belki de bu sayede İbrahim, döner de onların mabutlarına tapar ve krala da boyun eğebilir düşüncesiyle başvurulan bir hile yoludur. Böylece İbrahim (a.s.) ile Nemrud arasında, Allah Teâlâ'nın Kitabında dile getirdiği gibi olay cereyan etmiştir.[19]

3. Bu Kral Kimdir ve Ülkesinin Adı Nedir?

Hz. İbrahim (a.s.) ile mücadele eden bu kral kimdir? Mülkünün ve varlığının emare ve belirtileri nedir? İlahlık iddiasına kalkışmasının kıssası nedir? Ülkesinin ve başkentinin adı nedir? Bu kralın sonu ne oldu?

Evet, dile getirmiş olduğumuz bu sorulardan hiçbirisi ile ilgili olarak Kur'an'da bunların bir cevabı bulunmamasının yanında Allah Resulü (s.a.v.)'in de hadislerinde bu sorulara dair bir cevap yoktur. Biz bu soruları, Kur'an'da müphem kalan ve yer verilmeyen şeyler olarak değerlendiriyoruz. Dolayısıyla bu sorulara herhangi bir cevap verilmeksizin bu şekilde müphem kalmaya devam edecektir. Çünkü bu sorulara, itimat olunan hiçbir sahih nassta açıklanmamıştır.

Bizim bildiğimiz gerçek, tüm bu sorularla ilgili cevaplar İsrailiyyat kaynaklarında etraflı cevapları yer almaktadır. Kısaca söylemek gerekirse müphem kalan tüm bu soruların cevapları efsane içeren kaynaklarda açıklanmıştır. Kaldı ki tarihçiler ve İsrailiyyat ravilerinin dediklerine göre bu kralın adı Nemrud'dur. Kendisi Babil krallarındandır. Allah Teâlâ onu, bir sinekle helak etmiştir. Çünkü bir sinek, Nemrut'un burnunda girip beynine yerleşir. Beyninde harekete geçip vızıldadıkça bu, onu rahatsız ediyordu. Bunun için rahatsızlığı ve ıstırabı önlemek amacıyla bir terlikle kafasına vurulmasını istermiş. İşte bu türden İsrailiyyat haberleri devam edip gidiyor.

Bir bilgi olarak verilen bu türden haberler hakkında herhangi bir şey demek istemiyor ve bunları da dile getiriyor değiliz. Biz, tıpkı sahabenin muamele ettikleri gibi yalnızca ayetlere göre ve bize ulaşan Hadis-i şeriflere göre muamelede bulunuruz. Bizim İbrahim (a.s.) ile kral kıssasından

---

[19] Abdullah Ali Muhammed Ebu Yusuf, el-Halil İbrahim (a.s.) Fi'l-Kitabi ve'l-Sünneti, s, 42

anladıklarımız ve çıkardığımız mana, sahabe bunu nasıl anlayıp değerlendirmiş ise, biz de aynı şekilde anlıyor ve öyle değerlendiriyoruz. Sahabenin (Allah onlardan razı olsun) sustuğu gibi biz de susuyoruz. Onlar bu konuda ne kadar konuşabiliyorlar idiyse, hangi sınırda susuyorlar idiyse, biz de aynı şekilde davranıyoruz. Bizim bu kral hakkında tüm söylediklerimiz şunlardan ibarettir:

"Onun kâfir bir kral olduğu, ilahlık iddiasında bulunduğu, halkının da Allah'ı bırakıp ona kulluk ettikleridir. Bu sebepten İbrahim (a.s.) ona yönelmiş, onunla kanıtlar ortaya koyarak tartışıp mücadele etmiş ve kendisiyle tartışmış olduğudur. Hz. İbrahim hüccetini ve kanıtını ortaya koyunca, onu nihayetinde susturup yenmiştir. Böylece Kral, Hz. İbrahim'in önünde hezimete uğramış, onun karşısında apışıp durmuş, cevap verme gücünü kendisinde bulamamıştır."[20]

4. Tarih Kitaplarında Krallara İbadet ve İlahların Taaddüdü Konusu

Tarih kitapları krallara ibadet edildiğinden ve ilahların taaddüdünden ister eski, ister yeni olsun, öteden beri bunlardan hep söz edilir. Bu kaynakların dile getirdiklerine göre Hz. İbrahim'in (a.s.) içinde bulunduğu toplum müteaddit ve çeşitli ilahlara tapıyorlardı. Buna bir de ayrıca timsallerden, heykellerden, gezegen ve yıldızlardan olmak üzere birçok değişik örnekler de verilebilir. Nitekim o dönemde o bölgede güneşe ve aya tapanlar ve ibadet edenler de vardı. Bunların yanında bir azgın tağut olan kral Nemrut'a da ibadet edenler bulunuyordu. Zaten bu, garipsenecek bir durum da değildi. Çünkü bu putperest toplumlar, muhtelif birçok ilahlara tapınmaktaydılar. Tüm bu çoklu ilahlara rağmen bir de onlar arasında savaşlar, kavgalar ve anlaşmazlıklar baş göstermekteydi.

Ancak muhtelif ilahlara tapınmalarına rağmen bunlara tapmakta olan ve onlara ibadet edenler gönüllerini genişçe birçok ilaha açan toplumlardı. Bunların birçok ilahları da başkalarının ilahlarına muhalif idi. Çünkü işin aslında onların tümünün şeytanların askerleri olmalarıydı. Hatta

[20] Salah el-Halidî, 1, 338

birtakım yeni yeni ilahlar icat ettiklerinde, başka ilahların yanında yeni ilahlara da tapınmakta müşterek hareket ederlerdi. Bunu bir eksiklik olarak görmezlerdi.

Bunun içindir ki putperest toplumlar yüzlerce ilaha tapınma ve dua ile çığlıklar, her bir taraftan yakarış sesleri ortalığı kaplar. Örneğin şu bolluk ilahıdır, şu savaş ilahıdır, bu da sevgi ve aşk ilahıdır, o da şarap ve içki ilahıdır. Şu ilahlar ise yağmur yağdırma ilahlarıdırlar. Bu ilahlara gelince bunlar da av ilahlarıdırlar. Şu ilahlara gelince onlar da belli hastalıklar için şifa dağıtan ilahlardır. Bütün bu ilahlara tapılır, dua edilir, nehir taşana dek dualar hep devam eder. Bir kısım ilahlar da var ki, onlar da kurban ve adak ilahlarıdırlar. Onların şerlerinden ve kötülüklerinden korunmak için onlara adaklar adanır ve onlar için kurbanlar sunulur ki, onların kötülüklerinden ve ezalarından kurtulabilsinler. Kısaca her toplumda bu manada ilahlar veya tanrılar vardır ve onlara tapılır.

Nitekim bir dönem yıldızlara ibadet ve tapınma zamanı olduğu gibi, putlara tapanların gönüllerinde yatan bir de aya ve güneşe tapma vardır. Tapınma sadece bunlarla kalmayıp ayrıca bir zamanlar idareci ve tanınmış, bir varlık göstermiş olan kimselere de ilah olarak tapma inancı bulunuyordu. Hem de öylesine bir bağlılık ki, onlardan ayrı kalmaları neredeyse düşünülemezdi. Dahası tahrif edilen Tevrat'ta belirtildiği gibi zalim ve cebbar olan kimselerin aslında Allah'ın neslinden gelen oğulları konumunda kabul edilirlerdi.

Aynı şekilde çok eski zamanlardan tutun da, ta bizim bu günümüze dek bu azgın ve sapkınlara ibadet ve kulluk edildiği iddia edilir. Nitekim Mısır'da görülen Firavun dönemindeki Firavunlar ayı zamanda birer tanrı olarak kabul edilirlerdi. Aynı şekilde Rumların lider konumundaki adamları ve patrikleri de birer ilah idiler. Hatta dahası Babil Kralları da aynı zamanda birer tanrı konumunda bulunuyorlardı. Fars toplumunun Kisraları, Çin toplumlarının Reisi, başkan veya liderleri de ilah konumunda oldukları gibi Hint kralları da birer tanrı idiler. Bunların en sonuncuları ikinci dünya savaşından önce ilah olarak görülüp ve öyle kabul edilen kişi, Japonların lideriydi.

Gerçekten en garip ve şaşılacak olan bir şey de Çinlilerin eski devlet başkanları olan Mao Zedung, Çin'de ilhadı ve dinsizliği, komünizm hareketini ortaya atan kişi ve Çinlilerin komutanı idi. Bu kişi, 1970 yılında İngiltere'den gönderilen gözlemcilere, onlarla uzun bir süre birtakım icraatlar gerçekleştirdikten sonra diyor ki:

"Ne diye ben de bir ilah olmayayım ki? Mutlaka her milletin ve her toplumun tapınacakları bir ilahlarının olması gerekir. Hal böyle iken, ne diye benim ilahlığımı kınayıp ayıplıyorlar ki? Neden ben de bir ilah olmayayım ki? Çin'de hiçbir insanın yapmadığı hizmetleri ben yaptım. Bununla da yetinmeyip Çin'e öyle prensipler getirdim ki, getirdiğim prensiplerin hiçbir örneği yoktur. Hal böyle olunca o takdirde bu Çin halkının tanrısı olmam ve onların da bana tapmaları gerekir! O halde bu kadar benim aleyhimde hareket edip beni buna layık görmüyor ve benim tanrı olmamı ne diye yadırgıyorsunuz ki?

Zaten yaklaşık dört bin yıldan bu yana, ta İbrahim (a.s.) döneminden tutun da bu mesele hep böyle geçmiştir. Dünyada bunun örnekleri oldukça fazladır. Nitekim Nemrut bile bizzat kendisini bir tanrı olarak ilan eder, onun halkından -daha doğrusu kölelerinden- biri çıkıp Nemrut'un karşısına dikiliyor ve ona: "Behey şaşkın sen bir ilah değilsin!" diye meydan okuyor. Bakın hele şu şaşkına! Böyle birisi hangi şeyine güvenerek kalkıp ilahlığını ilan eden birinin karşısına dikilip onun ilah olmadığını söylemek cüretkârlığında bulunuyorsun ki? Oysaki o, bütün halk tarafından açıkça, herkesin gözleri önünde ilah olduğunu haykırıyor. Bu, olacak bir şey mi ki?

Eğer o, sıradan bir adam olsaydı hemen oracıkta vereceği bir emirle onu öldürtürdü. Ancak İbrahim (a.s.) öldürtülmedi, o, yakılmak üzere ateşe atıldı ve oradan da sağ-salim çıkıp kurtuldu. Çünkü o, bir ve tek olan Kahhar bir zat tarafından muhafaza edilip korunuyordu. İşte bu sebepten dolayıdır ki, Nemrut Hz. İbrahim'i öldüremedi.[21]

---

[21] Muhammed Ali el-Baz, 92

5. "Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi?"[22]

a – Ayetin başında yer alan soru edatı "görmedin mi?" demek olan "اَلَمْ تَرَ» kelimesinin başındaki hemze (اَ) harfi bir soru edatıdır. Bu edata yer verilmesinden asıl kasıt, "takrir" yani ifadeyi kesinleştirmek ve bir de ifadeye "taaccüp" yani şaşkınlık ve hayret uyandırma anlamını kazandırmak içindir. "Takrir" ifadesine gelince bununla kast edilen mananın kesin olduğu, bu konuda herhangi bir şek ve şüpheye, kuşkuya yer kalmadığıdır. "Taaccüp" ifadesine gelince bu da şu şaşkınlık ve hayret uyandıran garipsenecek, içinde Allah için hüccet ve kesin kanıt barındıran olayın kavramaya muhatabı davet etmesi, buna dikkat çekmesi hadisesidir.[23]

Hal böyle olunca ayetin başında yer alan soru edatlı (اَلَمْ تَرَ) fiili, mana olarak: "*Sen görmedin mi?*" değil, "*Sen onu gördün*" anlamındadır. Görme eylemi "*göz*" ile olan bir olaydır. Hal böyle olunca o halde Allah Resulü Hz. Muhammed (a.s.) bu olayı gerçekten gördü mü? Çünkü Rabbi tarafından Kur'an-ı Kerim'e doğrudan ve ilk muhatap olan insandır. Hâlbuki bizim sözünü ettiğimiz olay, Hz. İbrahim (a.s.) döneminde, kendisi ile zalim kral arasında geçen bir olaydır. O takdirde Resûlüllah, o zamanda yaşamadığına göre bu görme işi gerçekten olmuş mudur? Doğal olarak hayır, öyle bir durum söz konusu değildir. Gerçek bu olduğuna göre, ayette geçen ve (görmedin mi? anlamındaki (اَلَمْ تَرَ) metni, burada anlam olarak manası: "Bilmedin mi? öğrenmedin mi?" demektir.[24]

Bu durumda bu demektir ki, "*sana verilen haberde olduğu gibi sen adeta olayı görmüş gibisin*" anlamındadır. Burada sana düşen görev, bunu dikkate alacak, sanki sen doğru olarak onu baş gözüyle görmüş gibi olacaksın. Kaldı ki "Göz" duyusu, senin diğer duyu organlarından bir duyudur. Ama kimi zaman duyular seni yanıltabilir. Yalnız, senin Rabbin asla seni yanıltmaz. O halde: "Görmedin mi?" anlamındaki (اَلَمْ تَرَ) metniyle demek

---

[22] Bakara, 258

[23] Muhammed b. Salih el-Useymin, "Kasasu'l-Kur'an, 43. Sar el-İman, Littab'ı ve'l-Neşr, ve'l-Tezi', el-İskenderiye, 2004.

[24] el-Şa'ravî, Muhammed Mütevelli, Tefsiru'l-Şa'ravî, 2, 1122.

istenen mana: "Sen, yakînî manada, kesin olarak "ilme'l-yakîn" olarak Allah'ın sana sağladığı bilgi ile bilmiş ve öğrenmiş değil misin?" demek olup, bu da aslında, "Benim sana verdiğim bilgi sayesinde sen bu gerçeği hiçbir şüpheye yer kalmaksızın biliyorsun. Sen, Allah'ın sana verdiği haber olarak zaten bunu bilmektesin, öğrendin" demektir.[25]

Özet olarak mana şöyle olmaktadır: "Sen bu kıssayı, vahye dayalı bir haber olarak, hiçbir kuşkuya yer kalmaksızın açık ve net olarak elinde bir belge ile öğrendin, bunu artık kesinlikle bilmektesin. Sen, onu belirlemede ve açıklığa kavuşturmada sanki baş gözü ile bakarak görür gibi oldun." Aslında bu ibare, "Allah onu sana gösterdi, sen de onu gördün" kabilinde bir anlamdadır. Gerçi buradaki "görme" olayı, "bilme" anlamındadır.

Buna göre mana şöyle oluyor: "Düşün ve basiretinle, kalp gözünle olaya bak! Bir de azıp sapmış olan, tuğyan içinde bulunan zalimin halini değerlendir! Ki bu azgın ve zalim kişi, bu haline rağmen hala insanları zulümlere, karanlıklara zorluyor ve onlara böyle bir yükü yüklüyor. Eğer sen bunları gerçekten düşünüp değerlendirecek olursan, ey mükellef insan, bu durumda sen onu öğrenmiş olursun veya ey okur! Sen, Kur'an'ı gereğince okuyabilirsen, o zaman bu azgın ve sapkın kişinin zulüm ve haksızlıklarının, sapıklık ve sapkınlıklarının ne boyda olduğunu, onun azgınlarının nerelere ulaştığını da görür ve öğrenirsin."[26]

Bu ayette "Görmedin mi?" diye başlayan söz konusu olan muhatap, Allah'ın Resulü Muhammed (s.a.v.)'dir. Her düşünen kişi, onun ümmetine bakarak kendisine bir ders çıkarabilir. Çünkü o, halkı bunlardan yararlanmaya, İbrahim (a.s.) ve zalim kral kıssasından kendisi için ders çıkarmaya çağırıyor.[27]

b – "Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye şımarıp böbürlenerek Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı…"

Rabbi hakkında İbrahim (a.s.) ile tartışan kişi, Babil kralı Nemrud b.

---

[25] el-Şa'ravî, Muhammed Mütevelli, "Tefsiru'l-Şa'ravî, 2, 1122.

[26] Muhammed Ebu Zehra, "Zehrat'uTefasir, 2, 956)

[27] Salah el-Halidî, 1, 338.

Kenan b. Kûş b. Sam b. Nuh idi. Gerçi bu kralın Nemrud b. Falih b. Abir, b. Salih b. Erfahşid b. Sam b. Nuh olabileceği de söylenmiştir.[28] Bu görüşlerin ilki Mücahid ve başkalarının görüşüdür.[29] Ancak ayette sözü edilen kralın adı geçmemektedir. Ancak ayetin dile getirmiş olduğu olay, bir ibret ve ders vermesi açısından kralın adının geçmesinin bir manası ve katkısı yoktur. Bilgi açısında artı bir yarar sağlayacak değildir.[30]

Evet, Kur'an-ı Kerim'de bu zalim ve cebbar kralın adına yer verilmemiştir. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) de hadislerinde bu kralın adından söz etmemiştir. İşte bu sebepten ötürü, burada konu anlatılırken evla olanı, olması gerekeni, onun adından söz edilmemesi ve açıklamada onun adından söz edilmeksizin olayın aktarılmasıdır. Gerçi Allah Teâlâ, bu zalim ve azgın kraldan söz ederken, kelimeyi ism-i mevsul yani ilgi zamiriyle tanımlamış, açık olarak onun isminden söz etmemiştir. İsmine yer vermemesi, onu tahkir ve aşağılama, onu önemsememe sebebiyledir. Yani bu kişi, adından söz edilmeye değer olan biri olmadığı anlamında, bu kralın adı verilmemiştir. Bir konu ve olay hakkında, adının zikredilmesi, konuya ayrıca bir değer de kazandırmayacağından sadece kral olarak geçiştirilmiştir. Burada asıl ders çıkarılacak olan şey, onun adı değil, onun kişilik olarak haddini aşması ve Allah'a karşı cüretkârca davranması sebebiyledir.[31]

Ayette geçen (حَاجَّ) kelimesi, "Mufaale" kalıbında gelen ve çakışta, tartışma, hasmane (düşmanca) bir şekilde karşı çıkma gibi manalara gelir.[32]

Aynı kökten gelen "اَلْمَحَاجَّةُ / el-Mahaccatu" kelimesi, birinin diğerine karşı, kısaca tarafların birbirlerine karşı üstün gelmek adına karşılıkla kanıtlarla üstün gelme gayretidir.

"Hüccet": karşılıklı tartışma esnasında birinin diğerine açık ve net olarak ortaya kanıt sürmesi, doğru olanı, istikamet üzere olanı gösterip ortaya koymasıdır. Bu tartışmada konunun sahih ve doğruluğunu gerektiren şey ise,

---

28 Taberi Tefsiri, "Camiu'l-Beyan Fî Te'vili'l-Kur'an", 4, 568

29 Meryem Nafil el-Duveyle, 41.

30 Meryem Nafil el-Duveyle, 41.

31 Mahmud Sa'd Abdülhamid Şems, 432.

32 Muhammed Tahir b. Aşur, "Tefsiru'l-Tahrir ve't-Tenvir", 3, 32

çelişik gibi olan iki şeyden hangisinin doğru olduğunu, bu ikisinden birinin doğru ve gerçekçi olduğunu gösteren delildir.[33]

"اَلْمَحَاجَّةُ / el-Mahaccatu": Taraflardan her birinin diğerinden delilini ortaya koymasını ve birinin ötekisini susturup gerçeğin ortaya konmasını istemesidir. Burada genelde batıl olan bir yoldan hasmı yenmesi manasını dile getirir.[34]

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Kavmi onunla tartışmaya girişti. Dedi ki:* "*Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışmaya mı kalkışıyorsunuz?*"[35] Bir diğer ayette de Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "Ateşin içinde (*zayıf olanlarla güçlü olanlar) birbirleriyle tartışırlarken*"[36] "اَلْمَحَاجَّةُ / el-Mahaccatu" kelimesinin iki manaya ihtimali bulunmaktadır. Şöyle ki:

Birincisi: Hüccete karşı, yine hüccetle karşı konulmak suretiyle muarazaya, tartışmaya girilmektir.

İkincisi: karşı tarafın kanıtını iptal edip geçersiz kılmak için, muarızın gösterdiği hüccete itirazda bulunmak, onun kanıtına karşı durmaktır.[37]

İmam Muhammed Ebu Zehra diyor ki: "İlgilinin sözünün "Hüccet" olarak adlandırılması, sadece lafız açısından bir müşakele yani benzerlik kabilinden olan bir durumdur. Ya da bu, ilgili açısından sağlıksız veya sakat bir hüccet olduğundan ilgilinin düşünesini, fikrini ifsat ederek bozabilir ve onu gerçek olandan saptırabilir. Kimi zaman ise böylece vehmedebilir veya hayal edebilir. Bunun sonrasında ise bir zanna kapılır, kendi bildiğinden ve hakkı, gerçeği bilmekten sapabilir. Bu durumda öyle bir konuma düşer ki herhangi bir akli selim sahibi olan bir kimse kabul olunamayacak birtakım durumlara düşebilir."[38]

---

33 Ragıb el-Isfahanî, el-Müfredat Fî Garibi'l-Kur'an, 119

34 Meryem Nafil el-Duveyle, 41.

35 En'am, 80

36 Mü'min, 47

37 Ebul Hasan el-Maverdî, "el-Nüket ve'l-Uyûn" (Tefsiru'l-Maverdî) 1, 329, Dar el- Kutub el-İlmiyye, Müesseset el-Kutub el-Sakafiyye, Beyrut, Lübnan, 2008

38 Muhammed Ebu Zehra, 2, 955

Ayette yer alan ve: "İbrahim ile tartışan kişi" anlamındaki ibaresinin manası: "*O kişi, batıl, geçersiz ve anlamsız bir şekilde, İbrahim'in Rabbi olan Allah'ın sıfatları karşısında onunla tartışan*"[39] demektir.

İşte bu kral, "*İbrahim'in Rabbi hakkında onunla tartışı*" demek, "Hz. İbrahim'in davetini reddetti" demektir. Çünkü Hz. İbrahim; bu kişinin ilahlık iddia ve davasından vazgeçmesini, âlemlerin Rabbi olan Allah'a boyun eğeceğini ve eğdiğini ilan etmesini, ona teslim olması ve Allah'ı Rab edinmesini ondan istiyordu.[40]

Gerçek şu ki, İbrahim (a.s.) kralı, bir ve tek olan, şeriki, ortağı olmayan Allah'a ibadet ve kulluğa çağırıyordu. Ancak bu azgın ve zalim olan kral, Allah'ın Rububiyeti ve onun ilahlığı konusunda İbrahim (a.s.) ile batıl adına mücadele ediyordu.[41]

Ayette geçen "Rabbihi" ifadesindeki zamir, Hz. İbrahim'e izafe ediliyor. Zamirin Hz. İbrahim'e izafe edilmesi, onun şeref ve saygınlığını göstermek içindir.[42]

c – "Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye…"

Rabbi hakkında Hz. İbrahim (a.s.) ile tartışan bu kral, aslında Allah'ın varlığını inkâr etmiyordu. O, Rububiyyet ve ulûhiyet noktasından vahdaniyeti, bir ve tek oluşu inkâr ediyordu. Kâinatı tek olarak tasarrufu altında bulundurmasını, bir ve tek oluşu gerçeği her şeyi idaresi altında bulundurmasına karşı çıkıyordu. Nitekim cahiliye dönemlerinde Hak'dan inhiraf edip yan çizerek hakkı tanımayanlar gibi davranıyordu. Çünkü o cahili toplumlar da Allah'ın varlığını kabul ediyorlardı. Ancak her şeyin onun tasarrufunda olmasına karşı çıkmaktaydılar. Zalim ve azgın kralın yaptığı da aynısıydı.

Çünkü Cahili toplumlar Allah'a bir takım denk eşler ediniyorlar ve hayatlarında bunlara birtakım görevler ve işler nispet ediyorlardı. Böyle davranmakla hâkimiyetin, egemenliğin sadece ve sadece Allah'ın olmayacağına

---

[39] Muhammed Tahir b. Aşur, 3, 32

[40] Salah el-Halidî, 1, 338.

[41] Muhammed b. Salih el-Useymin, 44.

[42] Meryem Nafil el-Duveyle, 42.

karşı çıkarak bunu inkâr ediyorlardı. Yeryüzündeki işlerin hâkimiyetinin sadece Allah'ın hüküm ve iradesine karşı çıkmaktaydılar. Toplumların yalnızca O'nun tarafından idare edilmesine muhalefet ediyorlardı.[43]

Ancak bu inkârcı ve inatçı kral, birtakım sebeplerden ötürü bir ve tek olan Allah'a iman etmesi ve O'na şükürde bulunması gerekirken, o, bütün bunları inkâr ederek karşı çıkıyordu. Bunun içindir ki Allah Teâlâ üzerinde durduğumuz bu ayetinde: "*Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye*" mealindeki bu ayetinde bu hususlara dikkat çekiyor. Çünkü Allah'ın kendisine hükümranlık verdiği bu kimsenin, bundan ötürü Allah'a fazlasıyla iman etmesi ve O'na şükretmesi gerekirken, o verilen nimete şükran yerine, nankörlük ederek, küfranı nimette bulunmuştur.

Oysaki Allah onun eline "Sultanlık" denen bir nimet ihsan etmiştir. Burada ona yakışanı, Allah'a şükretmesi ve O'nun nimetlerini itiraf etmesi gereğiydi. Mademki bu kişi, Allah'ın nimetlerini takdir edenlerden ve verilen nimetin kaynağını idrak edenlerden değildir. Elbette bunun da gereği yapılacaktı ve nitekim de öyle olmuştur. Zaten bu durumda olan sırf bu sebepten ötürü, küfrü ve nankörlüğü şükrün yerine koymaktadırlar. Doğru olan yola yönlenmeleri gerekirken, onları sapıtmışlardır. Onlar hâkimdirler. Çünkü onları hüküm noktasına getiren Allah'tır. Allah, onları, insanları kendilerine kul etsinler diye o makama getirmemiştir. Kendiliklerinden birtakım zorlayıcı şeriatler / yasalar koyarak halkı köleleştirsinler istememiştir. Çünkü kendileri de Allah'ın kullarıdırlar. Onların da tıpkı insanlar gibi kanunlarını Allah'tan almaları gerekir. Allah'ın izni olmaksızın hüküm koyma ve o hükümleri icra noktasında değildirler. Zira onlar asıl değil, halifedirler, vekildirler.[44]

Kaldı ki "*Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye*" anlamında olan ayette çok açık ve net olarak birçok eğitim dersleri bulunmaktadır. Bu ayette görüldüğü gibi kimi zaman nimetler, tuğyan ve azgınlık sebebi olabilmektedir. Çünkü bu azılı adam, başka değil, sadece Allah kendisine mülk ve

---

[43] Fi Zilal, 1, 297.

[44] Fi Zilal, 1, 297

varlık verdi diye azıp sapmıştır. Yaratan Rabbini inkâr etmiştir. Oysa onun elinde bulunan mülk ve imkanları veren ve sağlayan O'dur.

Bunun içindir ki bazen hastalıklar, yoksulluk ve musibetler kul için Allah'tan bir nimet olabilir. Çünkü bir insan, eğer hayatını hep nimetler içerisinde sürdürmüşse, bolluk içerisinde bir yaşam geçirmişse böyleleri kimi zaman gelir azıp saparlar ve aziz ve celil olan Allah Teâlâ'yı unuturlar.[45]

7. "Hani İbrahim: 'Benim Rabbim diriltir, öldürür' demişti."

Gayet açık bir şekilde her şey ortada görüldüğü gibi İbrahim (a.s.), azgın kralın kendisine yöneltmiş olduğu bir sorusuna gayet açık olarak bu ayetle ona cevap vermişti. Hz. İbrahim'in bu cevabı, tıpkı Firavun'un Hz. Musa'ya yönelttiği soruya benzer bir sorudur. Çünkü Hz. Musa'ya: "*Firavun, 'Sizin Rabbiniz kim, ey Mûsâ?' dedi*"[46] diye sormuştu. Firavun'a: "*Mûsâ da, 'Rabbimiz, her şeye hilkatini / yaratılış özelliklerini veren, sonra onlara yol gösterendir' dedi*"[47] diye cevap vermişti.

Hz. Musa (a.s.), Firavun'a verdiği cevapta, Allah'ın varlığına yaratılış ve hidayet ifadeleriyle cevap vermişti. Nitekim Hz. İbrahim (a.s.) Şuara suresindeki şu ayetle cevap veriyordu: "*Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur.*"[48]

İbrahim (a.s.) burada zalim krala cevap verirken, Allah'ın varlığını burhan ve kanıt olarak diriltme ve yaşatma ile karşılık veriyor. Zaten bütün bunlar apaçık ortada var olan delillerdendir. Kesin olan hüccet ve belgelerdir. Dolayısıyla tüm bu gerçekleri inkâr edenler, ancak kesif olan zulmet karanlıklarının onu kuşatması, çok kalın olan perdelerin, onun görmesini engellemesidir.[49]

"*Diriltir, öldürür*" mealindeki ayette, önce diriltme / hayat ifadesine yer verip, ölüm olayını bundan sonraya bırakmasına gelince, burada asıl amaç

---

45 Muhammed Salih el-Useymin, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim, 3, 285.

46 Taha Sûresi, 49

47 Taha Sûresi, 50

48 Şuara Sûresi, 78

49 el-Tefsir el-Mevduî Lisuveri'l-Kur'ani'l-Kerîm, 1, 386.

ilgili delilin zikredilmesidir.[50] Mademki amaç, kişiyi Allah'a ve O'nun dinine davet ise, olması gereken budur. Bunun için delilin çok açık ve net olarak ortaya konmasıdır. Kaldı ki hayat / yaşam halinde yaratılışın şaşkınlık uyandıran birçok durumlarının olduğu konusunda şüphe yoktur. Çünkü insanın bunlara muttali olması en çok tamamlayıcı olan unsurdur. Hiç kuşkusuz, burada hücceti ortaya koymada ilk önce hayatın, dirilişin veya diriltilmenin anlatılmasının zorunluluğunda kesinlikle şüpheye yer yoktur. Nitekim ayette konu ile ilgili kelimelerin muzari (şimdiki ve geniş zaman) kipleriyle getirilmesi, mana olarak devamlılık ve sürekliliği ifade eder. Çünkü yaratma ve öldürme her gün devam eden ve süregelen görülen, hissedilen bir vakıadır, bir gerçektir.[51]

Özellikle İbrahim'in (a.s.) diriltme ve öldürme ayetlerine dikkate çekmesi, kanıt olarak bu ikisini göstermesine gelince, mucizeler içerisinde en çok dikkat çeken, en bedii olan, en meşhur olan ve Allah'ın ve varlığı ile kudretini gösteren bu iki ayet olması sebebiyledir.[52]

İbrahim (a.s.) bu iki delili öne sürerken zalim ve azgın krala: "Benim Rabbim öyle bir varlıktır ki, insanları hem diriltir ve hem öldürür. Nitekim sen, bu gerçekleri zaman zaman birçok vakitlerde bizzat müşahede edip duruyor ve görüyorsun. O halde burada sana düşen görev, senin değil ma'bud olman, bir kul olarak O'na ibadet ve kulluğunu tahsis etmen, O'nun önünde huşu ve huzu içerisinde eğilmendir. Sen buna mecbursun. Bu itibarla içinde bulunduğun küfrü, tuğyanı, azıp sapmayı da çıkarıp atman icap eder" demek istiyordu.[53]

Evet: "*O (Allah Teâla) diriltir ve öldürür*" kavli ile şunu dile getiriyor; O, tasarrufta bulunduğu her şeyde ve fiilde ve bunların her nev'inde birdir, tektir, münferittir, yapıp işlediği şeylerin hiçbirinde şeriki ve ortağı yoktur. Diriltme işi de, öldürme işi de sadece ve sadece O'na özgüdür, O'na hastır. Çünkü bunun her ikisi de Allah Teâlâ'nın en büyük tedbirlerindendir.

---

50 Fahruddin Razî, el-Tefsir el-Kebir Mefatîhu'l-Gayb, 7, 24

51 Muhammed Ebu Zehra, 7, 24.

52 Ebu Hayyan el-Endelusî, 2, 957.

53 el-Bu'du'l-Akdî Fî Kıssati İbrahim (a.s.) Maa kavmihi Min Hilal el-Kur'an el-Kerîm, 87.

Kaldı ki diriltme işi dünya hayatının ilk başlangıcıdır. Öldürme fiili ise ahirette olup bitecek olan şeylerin mebdei ve ilkidir.[54]

Ayrıca Allah'ın varlığının delil ve etrafı aydınlatan gerçek işte hiç durmaksızın sürekli tekrarlanıp duran bu diriltme ve öldürme mucizesidir. Ortada ihya eden, dirilten bir varlık yoksa orada hayat da yoktur. Varlık âleminde bir öldüren yoksa, ora da ölüm de yoktur. O, öyle bir varlıktır ki, kendisine halkı çağırıp ona ibadete ve onun birliğine davet ettiğim bir ve tek olan yegâne zattır.[55]

Doğrusu Halil İbrahim (a.s.), şu âlemde müşahede olunan ve görülen, canlıların diriltilmesinden tutun da onların ölümlerine kadar her şeyin yaratanının ve icat edeninin, kısaca hadis olan tüm bu şeylerin var edeninin O, olduğuna bunları delil olarak gösteriyor. Çünkü hadis olan, sonradan var edilen ve müşahede olunan tüm bu varlıkların mutlaka bir failinin olması gerekir. İşte bunun içindir ki İbrahim (a.s.): "*Benim Rabbim diriltir, öldürür*" demişti.

Hz. İbrahim, azgın ve sapkın olan zalim krala, onun beşerî olan aczini burada ona açıklamış oluyor ve böylesine aciz olan bir beşerin ilah ve Rab olmaya ehil olmadığını gösteriyordu. Bunun için İbrahim (a.s.) hep hayat ve ölüm yani diriltme ve öldürme meselesini gündemde tutuyordu. Çünkü bu mesele hem mülahaza olunan ve maişet meselesidir. Her gün ve her an birçok şahıslar doğup yaşadıkları gibi yine her gün ve her an bazı şahıslar ölüyor ve defnediliyorlar. Bu sebeple ölüm de hayat da yalnızca Allah Teâlâ'nın elindedir. Zaten bu sebepten ötürü de İbrahim (a.s.) o krala: "*Benim Rabbim diriltir, öldürür*" demişti.

O halde insanları yaratan kim? Şüphesiz Allah! Peki ya onları dünyaya getiren, doğmalarını sağlayan, yaşatan ve maişetlerini sağlayan kim? Elbette ki Allah! O halde orada insanları öldüren kim? Şüphesiz Allah! Onların ecellerini sona erdiren ve ruhlarını / canlarını alan kim? Şüphesiz Allah! Öyle bir Allah düşünün ki O, diriltiyor ve öldürüyor. İşte bu, bedihî ve fıtrî

[54] Tefsiru Sa'dî, 1, 189

[55] İbn Kesir, 1, 386

olan bir durumdur. Tüm insanlar bu gerçeği bilirler. Müslüman olsun, kâfir olsun, hepsi de eşit olarak bunun böyle olduğunu bilirler.[56]

İbrahim (a.s.) Rabbini öylesine vasfedip tanıttı ki, Rabbinin o sıfatında hiçbir varlık O'nunla müşterek ve ortak olmaz, olamaz. Hiçbir kimse ve varlık da böyle bir iddiaya kalkışamaz, kalkışmaları mümkün olmaz. Bu kral, Hz. İbrahim'e, kimlerin O'nun Rububiyetine boyun eğdiğinden ve kimlerin O'ndan başkasını hükmün ve yasa koymanın kaynağı gördüklerinden soruyor. Hz. İbrahim (a.s.) ona: "*Benim Rabbim diriltir, öldürür*" diye cevap verirken, aynı zamanda onun yukarıda sorduğu soruların da cevabını vermiş oluyor. Böylece hükmü koyan da, şeriat / yasa koyanın da Allah olduğunu verdiği cevapla dile getirmiş oluyor.[57]

Yalnız zalim ve azgın olan bu kral, İbrahim (a.s.) ile Rabbi konusunda tartışırken kendisinin kavminin hâkimi, onlar hakkında yaşatma ve öldürme kararının kendisinin elinde ve egemenliğinde olduğunu gösterme gayretine düşmüştü. Mademki yaşatma ve öldürme meseleleri Rububiyetin özelliklerinden bir özelliktir o halde bu eylemleri ben de yapıyorum, ben de bir rab ve ilahım demeye getiriyordu. Zaten bunun için o zalim kral Hz. İbrahim'e: "Bu toplumun efendisi benim. Onların işlerini çekip çeviren, tasarrufu altında bulunduran da benim. Hal böyle olunca ben de rabbim. Bu durumda ben rab olduğuma göre sana düşen görev bana boyun eğmen gerekir ve onun yani benim hâkimiyetime teslim olan icap eder" demeye getiriyordu.[58]

8. Rabbimiz ayetin devamında şöyle buyuruyor ve: "o/zalim kral da, 'Ben de diriltir, öldürürüm' demişti"

Mütekebbir olan kral da yukarıda geçen ifadeyi ya işleri birbirine karıştırdığından veya büyüklük taslamasından ileri geliyordur. Zaten müfessirlerin birçoğu da böyle demişlerdir. Dediklerine göre kral huzura iki kişi getirtir, bunlardan birini öldürtür, diğerini de serbest bırakır. Bunun sonrasında da: "Bak iste, bu ikisinden birini öldürdüm, ötekisini de dirilttim"

---

[56] Salah el-Halidî, 1, 339

[57] Fi Zilal, 1, 298

[58] Fi Zilal, 1, 298.

diye söyler. Aslında bu ifade müfessirlerce çok meşhur olarak bilinen ve söylenen bir sözdür. Adam bu uygulaması üzerine yani "Kral: Ben de diriltiyor ve öldürüyorum" demiş. Aslında bu tür bir ifade, bir demagojidir, işi amacından saptırma, konuşmayı bir başka yöne çevirmedir.

İşin gerçeğine bakılacak olunursa burada ne bir diriltme ve ne de bir öldürme olayı var. Adamın burada yaptığı şey, kendisi birilerini bizzat öldürüyor, buna öldürme diyor. Diğerini ise öldürmeyip sağ bırakıyor, buna da diriltme adını veriyor. Çünkü adam, öldürmeyip de sağ bıraktığı kişi için, onu diriltme davası olarak lanse ediyor. Kasten öldürdüğünü de öldürme olarak dile getiriyor. Oysa onun tarafından bir hayat, bir yaşam bulunuyor değildir.

Aksine kimileri de diyor ki aslında adam söylediklerini büyüklük taslayarak dile getiriyor. Zaten kendisi de kimseyi diriltmeyeceğini bildiği gibi kimseyi öldüremeyeceğini de biliyor. Sanki kral, işlediği eylem ile İbrahim (a.s.)'a: "*Mademki senin Rabbin hem diriltiyor ve hem öldürüyor. Öyleyse bak, ben de diriltiyor ve öldürüyorum*" diye konuşuyor.[59]

Allah'ı takdis ve tenzih ederim. Bakın hele adam lafı nasıl da çarpıtıyor. Gurur onu esir almıştı. İbrahim'in dile getirmiş olduğu ifadenin manasını amacından saptıran kral, bunu kendi lehine nasıl da çarpıtıp yönlendiriyor! Emirler ve hükümler nasıl olur da ilk inşa ve yaratma gibi yoktan var etme ve mutlak manada yok etme gibi olur? Bütün bunlara kişiyi sevk eden şey gururdur. Kaldı ki yaşadığı deneyimleri gereği kral bilmez mi ki, onun her defasında birini yok etme azminde olması gerektiğini hiç bilmez mi? Ancak hayatı bağışlayan bunu murat etmez. Çünkü her şey, ancak hayatı bağışlayanın onu irade buyurmasıyla tamamlanır, başka değil.

Kaldı ki kral nice kez bir işin kararlılığında ve azminde olur da, fakat kılıç bunun önüne geçer. Çünkü ecel -ki o Allah'ın elindedir- yaklaşmıştır. Kral hala şunu bilmeyecek ve uyanmayacak mı? Eğer krallar gerçekten diriltmeye kadir olmuş olsalardı, o takdirde onun ilk atası veya dedesi asla ölmezdi. Hal böyle olunca o kralın eline de günlerden bir tek gün de olsa,

[59] Muhammed Salih el-Useymin, 46

böyle bir fırsat geçmezdi. Evet, kralların kendileri de bu gerçeği biliyorlar. Fakat büyüklük taslıyorlar.

Bu ilk hüccete rağmen -ki onun eserlerine dokunmakla ortaya çıkması mümkün olmaz- böylesi bir büyüklük taslamaya gelince, yaratma ve yok etme olayı, gayb âlemiyle ilgili olan sırlardır. Oysa İbrahim (a.s.) dokunulan susturucu bir hüccete, bir kanıta sığınmış, ona başvurmuştur. Belki de İbrahim (a.s.), kralı sevenlerinin ve taraftarlarının gözleri önünde susturulmasını mümkün hale getirmek istemiş olabilir. Kaldı ki âlemlerin Rabbi tarafından mümin olana ilham edilen elindeki Rabbani hüccet, her zaman ve her yerde geçerlidir.[60]

9. "Bunun üzerine İbrahim, 'Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir' dedi."

İşin bu noktasında Hz. İbrahim'in soruya verdiği cevap ile önce diriltme ve öldürme vasıflarıyla cevap vermesinin hikmeti ve münazaradaki cevap vermede görülen ustalığı ve üstünlüğü ortaya çıkmış bulunuyor. Burada biz ister: Bu durumda İbrahim, kanıttan bundan daha açık ve net olanına intikal etme kabilinden olan bir şeydir, diyelim. İster hüccet üzerine hüccet ile kanıt üzerine kanıt ile detaya girerek karşılık verme kabilinden olan bir şeydir, diyelim. Kısaca ne dersek diyelim, fark etmez, her iki şekilde cevaplanması da eşittir.[61]

Ancak bu konuda tefsirciler ihtilafa düşmüşler ve: "Bu durum, bir delilden bir diğerine geçiş midir yoksa her iki yerde de bir tek delil midir?" diye anlaşmazlık içerisine düşmüşlerdir.

Zemahşerî, bu iki görüşten birincisini tercih etmiş ve: "Yapılan itiraz önceden hazırlanmış bir cevaptır. Ancak Hz. İbrahim (a.s.) ahmak olan bu adamın cevabını duyunca, onunla bu şekilde kanıtlar yoluyla tartışmayı bırakır. Burada o ahmak kralın cevap vermeye güç yetiremeyeceği bir soruya geçer. Böylece onu vereceği cevap konusunda alt ederek hemen en baştan onu susturma yolunu seçer. İşte bu türden soru ve cevaplarda bir konudan

---

[60] Ferhat b. Ali el-Ca'berî, 32

[61] Muhammed Salih Useymin, 48

bir başka konuya hüccet noktasından intikal yoluyla geçiş yapılmasının caiz olabileceği buradaki durumdan öğrenmiş oluyoruz.[62]

Ebu Hayyan ise o da: "*Bahru'l-Muhît*" adını verdiği tefsirinde diyor ki: "Zemahşerî'nin görüşünün manası, söz konusu itiraz, önceden Hz. İbrahim tarafından hazırlanmış bir cevaptır. Eğer İbrahim (a.s.) isteseydi, krala: 'öldürdüğün adamı dirilt bakalım' derdi. Bu da bu konuda ilk hüccetin yardımı ve zaferi olurdu."[63]

İkinci görüşe gelince: Bu, bir delilden, bir başka delile intikal / geçiş değildir. Aksine her iki yerde de delil bir tektir. Bu da, muhakkiklerin görüşüdür. İbn Kesir diyor ki; "Kral büyüklük taslayınca İbrahim (a.s.) da ona: "'*Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir' dedi.*" Yani mademki sen, "Ben de diriltir ve öldürürüm" iddiasında bulunuyorsun, o halde dirilten ve öldüren zat, tüm zatları yaratmada onların varlıklarının yaratılışı ile ilgili tasarrufu elinde bulundurur. Gezegenleri ve bunların hareketlerini kendi emri altında tutar, hepsini emrine amade kılar. İşte güneş. Onu, her gün doğudan doğmaktadır. Eğer sen de gerçekten bir ilah isen ve iddia ettiğin gibi yaratma ve öldürme fiilleri senin elinde ise, o takdirde sen de güneşi batıdan doğdur"[64] der.

Hz. İbrahim'in mana açısından ortaya koyduğu işte bu hüküm, birçok mantıkçıların ileri sürdüklerinden çok daha güzeldir. Çünkü Hz. İbrahim'i birinci makamdan ikinci makama geçişi, aslında bir delilden çok daha açık ve net olan bir diğer delile intikalidir. Kimileri de kimi zaman çok daha aşağı ve basit olan mutlak olarak bir ibareyi ileri sürmüş olsalar da, mesele onların dedikleri gibi değildir. Aksine ilk makam sanki ikinci makama geçiş için bir mukaddime, bir giriş gibidir. Aslında bu, Nemrut'un iddia edip ileri sürdüğü birinci ve ikinci girişimlerinin batıl ve geçersiz olduğunu açıklıyor.[65] Eğer sahih yani doğru ise iddia sahibinin kendi hüccetinin tart edilmesini gerektirmektedir.

---

[62] Zemahşerî, el-Keşşaf An Hakaiki Ğavamidi'l-Tenzîl, 1, 489

[63] el- Endülüsî, Ebu Hayyan, Bahr el-Muhît, 2, 300

[64] İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, 1, 686.

[65] İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, 1, 686-687

Nitekim Bukaî, Hz. İbrahim'in hüccetinin güzelliğine işaret ederek diyor ki: "Mademki hüccet ve kanıt ortaya koymanın güzel olan yolu, birtakım karışık hüccet yollarına başvurmak yerine tartışmayı terk etmek daha yerindedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*O hâlde, Ashab-ı Kehf hakkında apaçık tartışmayı aktarmaktan başka bir tartışmaya girme.*"[66] Dahası Hacca da insanın içinde / nefsinde meydana gelen, dış âlemdeki hüccete taşıyarak, bunları en büyük yıldızla, güneşle açıklıyor. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şâhit olması yetmez mi?*"[67]

Bu ayete bakıldığında görünürde bir delil ortaya koymanın bir intikal olduğunu göstermekle birlikte, konuyu iç içe ele aldığımızda ikinci delilin birincisini ikrar ettiği görülür.[68]

Kaldı ki mananın delaleti ve takviyesi meydana gelmesi için (diriltir) anlamındaki (يُحْيِي) ve (öldürür) manasındaki (يُميتُ) kelimeleri ile "Doğudan" anlamındaki (اَلْمَشْرِقُ) ve "Batıdan" anlamındaki (اَلْمَغْرِبُ) kelimeleri arasında üslup açısından akıcı, yumuşak ve bir zorlamaya yer bırakmaksızın uyum olması gerekir. Aynı zamanda manaya artı bir değer getirmeli, onu açıkça ortaya koymalı ve takviye etmelidir. Bu da ancak biri ötekisiyle zıt olan iki şey arasında mukarenet yani yaklaşım ve kıyaslama bulunmalı, biri ötekisiyle zıt olan bu şeyler birinin meydana getirdiği tasvir, aynı zaman da zıt olan ötekisini de tasvir özelliğini de içermelidir. İşte buna göre zihin biri diğeriyle zıt/ters olan şeyi düşünürken ötekisine de hazırlıklı olmalıdır. Dolayısıyla birincisi ikincisi üzerinde varit olduğunda gerçek sabit olur ve onu da te'kit yoluyla pekiştirmiş olur.[69]

Bilimsel bir güzellik olarak daha önce geçen gerçeği ortaya çıkaran şey; karşılıklı tartışmada asıl olan şey, batıl olan şeyi geçersiz kılmak resullerin

---

66 Kehf Sûresi, 22

67 Fussilet Sûresi, 53.

68 el-Bukaî, "Nazmu'l-Dürer Fî Tenasüb-il-Ayati ve'l-Süveri", 1, 504.

69 Meryem Nafil el-Duveyle, 51.

makamları bakımından da hakkı ortaya koymaktır. Çünkü Allah Teâlâ'nın: "*Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi?*" (Bakara, 258) kavlini dikkate aldığımızda, bu ayetin işaret ettiği noktayı görebiliyoruz. Ayet-i kerime, bir insan bir kimse ile tartışırken mutlaka münazara ve tartışma yollarını bilmesi ve bunları öğrenmesi gereğine işaret ediyor. Çünkü o yollar aslında, hakkı ortaya koymanın ve batılı geçersiz kılmanın vesilesi ve yoludur. Kişi, o yolun basamaklarını bilmek durumundadır.[70]

Hz. İbrahim (a.s.) hasmıyla münazara yoluyla tartışırken, kişilerin nefislerinde, iç dünyasında var olan gerçeğe dayanarak münazarasını sürdürüyordu. Çünkü İbrahim (a.s.) hasmına: "*Benim Rabbim diriltir ve öldürür*" (Bakara, 258) diye cevap verdiği gibi bir de âfakta yani dış dünyadaki hakikate göre hasmıyla tartışmasını devam ettiriyor ve şöyle diyordu: "*Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir*" (Bakara, 258) Bu cevapların her ikisi de gerçek cevaplar olması yanında her ikisi de kevnidirler ve her ikisi de korkutucudurlar. Bununla birlikte yine her ikisi de (gece ve gündüz) tekrarlanıyor ve aynı zamanda her ikisi de gece ve gündüz olmak üzere hem basaire (iç âlemdeki gözlere) ve hem ebsara (baş gözlerine) arz olunuyorlar. Bunun için bunlar derin manada herhangi bilimsel bilgiye de ihtiyaç duyurmamaktalar. Üzerinde uzun uzadıya bir tefekkür veya düşünmeyi de gerektirmiyor.

Esasen Allah Teâlâ kullarına karşı çok merhametlidir. İman ile ilgili herhangi bir meselede ve onunla doğru yolu bulma noktasından ilim yoluyla kimi zaman gecikse veya bir tökezleme olsa bile onlarla konuşur. Kaldı ki kimi zaman tefekkür yoluyla da herhangi bir bedaîliğe/açıklığa hazırlık yapamasa bile konuşur.

Allah Teâlâ, bu hayatî konuda onlarla konuşur. Çünkü kulları fıtrat açısından bundan müstağni kılınmış değildir. Hayatlarının dununda bu durum istikamet üzere olmasa bile, toplumları düzen ve intizam açısından bunu kaybetmiş olsalar da, insanlar bunun dışında şeriatlerini, değerlerini ve edeplerini nereden alacaklarını bilemeseler de, Allah yine de soyut olarak onlarla fıtratlarının hemen herkese sunulan kâinat gerçekleri yoluyla da konuşur. Ki zaten onlar fıtratları gereği nefs üzerine farz kılınan hakikatlerdir.

---

[70] Meryem Nafil el-Duveyle, 51.

Bu itibarla bunların insana vahyettiklerinden, ilham olarak sunulan gerçeklerden kolay kolay yan çizmez. Çünkü o ilham kişiyi ilca edicidir, zorlayıcıdır. Ancak buna rağmen yan çizecek olursa o da ancak zor yoluyla, meşakkatle, inatçılık ve taannüt ile olur.

İtikat konusunda durum ne ise, hayati olan her konudaki durum da aynen böyledir. Zaten insan beşerî hayatı gereği onun yaşaması buna bağlıdır. Örneğin canlı olan hayat, yemeden, içmeden ve havadan söz eder. Tıpkı beşerî hayatının aynı zamanda üreme, çiftleşme ve çoğalma gibi şeylerden fıtratları gereği bunları araştırdığı gibi, yeme, içme ve hava içinde gerekli olan araştırmayı yaparlar. İnsan bu konuyu, bu hayatta tefekkür özellikleri mükemmele ve olgunlaşmaya erene dek bunu hep araştırıp dururlar. Bu durum gerçekleşene dek araştırmayı terk etmezler. Ya da bilgileri gelişene ve artana dek araştırmalarını hep sürdürürler. Aksi takdirde kâinatın canlı olan hayatı dumura uğrar, tarumar olur. İman da, insan için nasıl ki yeme, içme ve hava hayatî bir ihtiyaç ise, iman da onlar için aynı şekilde hayatî olan bir ihtiyaçtır. Bundan ötürüdür ki Allah Teâlâ kulların fıtratlarıyla buluşmak suretiyle kâinatın hemen her aşamasına yaymış olduğu ayetleri sayesinde konuşur ki zaten bütün bunlar Enfüs ve Afakı ilgilendirir.

10. "Kâfir şaşırıp kaldı."

Ayette geçen (فَبُهِتَ) kelimesi, mana olarak "Dehşete kapıldı, şaşırdı" demektir. Zalim ve kâfir olan bu kral ilk önce dehşete kapılıyor. İkinci olarak Hz. İbrahim'e nasıl bir cevap vereceğine ilişkin şaşkınlık geçiriyor. Bunun doğal bir sonucu olmak üzere üçüncüsünde yenilip hezimete uğruyor. Bu, şaşılacak bir durum değildir. Çünkü zalim olan bu kral kâfir olduğuna, inkârcı olduğuna göre zaten onun bir velisi, bir arkası olmadığı gibi, olduğunu var saysak bile o da kâfir kral gibi hiçbir şeye kadir değildir. "*Zaten onların velileri, yardımcıları da tağuttur.*"[71] İbrahim (a.s.)'a gelince, onun velisi Allah'tır.[72]

---

[71] Bakara, 257

[72] el-Şa'ravî, Muhammed Mütevelli, Tefsiru'l-Şa'ravî, 2, 1129.

Bu ayette başka bir kelimenin değil de (فَبُهِتَ) kelimesinin tercih edilmesinin sebebi, çünkü kelimenin mana içeriği açısından durumu çok geniştir. Kelime, "kesilmek, geçersiz ve batıl olmak, dehşete kapılmak, şaşkınlık geçirmek gibi birçok manaları bulunmaktadır. Buna göre: "Kâfir kralın hücceti kesildi, sonuçsuz kaldı, geçersiz oldu. Adam dehşetler içerisinde kaldı, şaşkına döndü, ne yapacağını ve nasıl davranacağını bilemez hale geldi" gibi manaları içeriyor.[73]

Ayetteki (فَبُهِتَ) lafzı, kendini beğenmiş ukala mütekebbir kral, münazara ve tartışmanın sonunda, Hz. İbrahim (a.s.) adamın teşhisini koyuyor ve konumunu ortaya çıkarmış oluyor. Sonucu da mükemmel bir şekilde teşhis yoluyla tanımlayarak, ondaki şaşkınlığı ve nasıl nefes nefese geldiğini, sessizliğini somut olarak ortaya koymuş bulunuyor. Çünkü hiç beklemediği bir durumla karşı karşıya kalan kral, ansızın büyük bir korku içerisinde ne yapacağını bilemez duruma düşmüş, gücünü yitirmiş, büyük bir hezimet içerisinde yıkılıvermiştir. Elinde kanıt diye bir şey kalmamış, hepsi geçersiz, işlevsiz duruma düşmüştür. Bu şaşkın kral öyle bir haldedir ki biz onu, azgınlık ve tuğyanının sonucu olarak nasıl bir dehşet içerisinde kıvranır hale geldiğini görür gibi oluyoruz.

Artık adam şaşkındır, tümüyle aciz kalmıştır. Rezil ve rüsvay olmaktan ötürü kendisinin beti benzi atmıştır. Dehşetten ötürü gözleri göz yuvalarından fırlayacak hale gelmiştir. Bu defa dudakları bir başka mugalata ile depreşmeye, konuşmaya başlamak istiyor ama bir türlü konuşamıyor. Biz onu adeta şu hâlde görür gibiyiz; acze düşmüş biri olarak rezil bir halde gözlerini yere dikmiş öylece duruyor, çevresine bile bakamıyor. Halk çevresinde toplanmış ne kadar düşkün bir duruma geldiğini gördüklerinden, hepsi de ona bakıp durmaktadırlar.[74]

İşte zalim ve kâfir kral böyle bir vasıfla: "Kâfir şaşırıp kaldı." (Bakara, 258) diye onun düştüğü durumu özetle gözler önüne sermiş bulunuyor. Ayetin siyakı / gelişi bu büyük neticeyi ve hasmının belini kıran kurtuluşu özetle dile getirmektedir. Çünkü İbrahim Halil kendini üstün gören mütekebbir

---

[73] Meryem Nafil el-Duveyle, 52.

[74] Hamd Abdullah el-Seyf, "Sanaatu'l-Hivar", 348.

hasmını yere sermeyi gerçekleştirmiştir. Çünkü o mütekebbir hasım, bir anda sara hastalığına yakalanmış gibi az bir süre ile de olsa kendisinin yere yıkıldığını görür. Azılı kâfir kral bu haliyle Hz. İbrahim'in, âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından desteklenen deneyimi ve hüccetiyle karşı karşıya kalır. Sonunda onun dediklerine aldananlar, onun iddialarının boş ve batıl olduğunu görürler. Rububiyyette Allah ile ortak olduğu iddiasının da asılsızlığı böylece meydana çıkmış olduğuna tanıklık edereler.

Artık Tevhidin hakikati gün gibi ortaya çıkmıştır. Çünkü Allah'ın bir ve tek olduğunu, yaratmada ve tedbirlerinde ortağının olmadığını, Halili olan İbrahim'e nasıl yardım ettiğini, onu, ondan sonra gelecek olan resuller ve müminler için uyulması gereken ve örnek edinmeleri icap eden biri olduğunu göstermiştir.[75]

Ayetin bu kısmında geçen ve: "O kâfir" ibaresiyle şu noktaya dikkat çekiliyor: "İşte bu kâfir zorba kralın tartışması, münazarası, aslında batıl, anlamsız ve geçersiz bir tartışma idi." Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İnkâr eden kâfirler ise, hakkı batılla çürütmek için mücadele ederler. Âyetlerimizi ve kendilerine yapılan uyarıları alaya alırlar.*"[76]

Bu ayet ayrıca Allah'ın hükümlerine kesin olarak karşı koyanların hepsinin de kâfir olduklarını açıklıyor.[77]

11. "Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez"

Ayeti kerimenin, "*Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez*" diye sona ermesi ne kadar manidardır.[78] Çünkü Allah Teâlâ açıklamasını yaptığımız bu ayeti, bu derece üstün bir cümle ile bitirmesi gerçekten çok ama pek çok manalar ifade etmektedir. Zira bu cümle birtakım şeyleri göstermekte olup onlardan bir kısmı şöyledir:

Birincisi: Hakka karşı direnen ve direnmelerini inatla sürdürenler her zaman için zalim ve haksızdırlar. Bunlar sadece ve sadece kendilerine

---

75 Hamd Abdullah el-Seyf, "Sanaatu'l-Hivar", 124

76 Kehf, 56

77 Muhammed Salih b. el-Useymin, 50.

78 Fadl Hasan Abbas, Kasasu'l-Kur'ani'l-Kerîm, 322.

zulmederler, kendilerine haksızlıkta bulunurlar ve yalnızca kendilerini ezmiş olurlar. Çünkü bu tür zalimler nurun menfezlerini, nüfuz edebileceği yerleri hep tıkarlar. Bu sebepten o nur, onların kalplerine ulaşmaz. Bunlar sadece kendilerine değil, aynı zamanda kendi kavimlerine de haksızlıkta bulunurlar. Çünkü bu zalimler, onları dalalete sürüklerler. Hakka karşı inatla durarak zulüm yaparlar. Çünkü bu zalimlerine hak ile savaşları vardır.

İkincisi: Onların zulümleri tüm sapkınlıklarının önüne geçer. Bu sebeple onlar, şehvetlerinin tahakkümü ve baskısı altındadırlar. Bu durum, o zalimleri hep, kendilerinin olmayan şeyleri istemeye iter. Sonrasında şeytan devreye girer, onlarla dilediği gibi oynar. Onları tamahkârlık üstüne tamahkârlıklara sürükler. Hal böyle olunca hadlerini aşarlar ve azgınlaşarak tuğyana saparlar. Sonrasında kendilerince dört dörtlük bir sapkınlığın ve dalaletin içine saplanırlar. Bundan böyle basiretleri görmez olur, kalp gözleri de körelir. Kalplerinin üzerine hakka karşı kilit vurulur. Kalpleri öylesine taşlaşır ki, yumuşama nedir, bilmez olur.

Üçüncüsü: Doğrusu zulüm, bir kez nefiste kökleşmeye dursun. Artık bundan böyle tüm burhan ve kanıtlar görülmez olur. Aksine inadına artar ve ısrarcılığını devam ettirir. Bunun içindir ki Zulümde ısrarcı olanlar, ister teker teker olsunlar, ister toplu halde bulunsunlar, Allah bunlar için hidayet yazmamıştır. Allah Teâlâ yalnızca, kendisini emir ve yasaklarına riayet ederek hayatlarını takva üzere sürdürenlerin velisi ve yardımcısıdır.[79]

Dördüncüsü: Bu kıssanın nihayetinde, kıssanın sonu, hikâyenin üzerinde bina olunduğu şekilde ayet de buna uygun olarak: "*Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez*" diye bitmiştir. Çünkü ayetin bu son kısmı, öncesinde geçen manayı içererek bunu kesin bir ifade ile sonlandırmıştır.[80]

---

[79] Muhammed Ebu Zehra, 2, 959.

[80] Meryem Nafil el-Duveyle, 53.

Zaten bu, mananın dikkat noktasından bir delaletidir. Haberi, olumsuz olan isim cümlesiyle pekiştirmiştir.[81] Lafza-i Celali açıkça dile getirmekle, bunun mehabet ve korkunçluğunun eğitim yolunu göstermiştir.[82] İşte biz böylece ayetin sonu ile başı arasında bir münasebeti görüyor ve bu cümle, ayetin bu şekilde tüm manasını da içermiş oluyor.[83]

Burada eğitim açısından bize gösterilen yol, şu olmaktadır: "Bir insan, ne kadar zalim olur ve ne kadar halkı ezerse, o kimse hidayetten o oranda uzaklaşmış olur. Çünkü Allah Teâlâ, zulmün olduğu yerde, hidayete yer olmadığını dile getiriyor. Burada Allah Teâlâ, hükmü zulme bağlamaktadır. Böylece Yüce Allah bunun illetini, gerekçesini göstermiş oluyor. Gerekçe ne kadar kuvvetli olursa, buna taalluk edecek olan hüküm de o oranda kuvvetli olur.[84]

Böylece bu kıssa aslında en veciz ve en beliğ bir lafız ile dile getirilmiştir. Bu kıssa belagat özelliğinin oldukça ağır basan yönüyle bir seçkinlik taşımaktadır. Burada manaya nasıl ulaşılır, özellikle buna dikkat çekilmiştir. Hem de oldukça veciz ve özlü ifadelerle aktarılarak aynı zamanda taşımakta olduğu işaretlerle tasvir olunan kıssaya delalet etmektedir. Bunu da manaların somutluğu çerçevesinde paylaşmıştır. Bu haliyle sanki bu kıssa hala capcanlı karşımızda duruyor gibidir. Neredeyse hayat belirtilerini gösteren hareket nabızlarıyla bir varlık gözler önüne sermiş bulunuyor.[85]

İbn Kayyım el-Cevziyye diyor ki: "Şüphesiz bu ayet çerçevesinde hüccet ve kanıtların konum ve yerini düşünüp teemmül edenler, en veciz ve özlü ifadelerle en büyük bir burhanın ortaya konulduğu noktasında durup düşünmek zorunda kalır."[86]

---

81 Muhammed Said el-Debl, Delilu'l-Belagati'l-Kur'aniyye, 345.
82 Ebussud, Tefsir, 1, 240.
83 Meryem Nafil el-Duveyle, 54.
84 Muhammed b. Salih el-Useymin, (Tefsir) 3, 285.
85 Meryem Nafil el-Duveyle, 55.
86 Es-Savaik el-Mursile Fi'l-Reddi Ale'l-Cehmiyye ve'l-Muattıla, 2, 490

12. Bu Kıssada Hz. İbrahim'in En Önemli Vasıfları

Hz. İbrahim (a.s.) ile zalim kral arasında cereyan eden tartışması, Hz. İbrahim'in en önemli ve en dikkat çeken özelliklerinden birkaçı şöyledir:

a. İbrahim'in (a.s.) Hak olan İlah ile sürekli bağlantısı

İbrahim (a.s.) Rabbine çok ama pek çok sıkı sıkıya bağlı olan bir kimseydi. Allah Teâlâ'nın her şeyde ve her konuda, gizlide ve aşikârda, güçlü zamanlarında ve zayıf anlarında olsun, hayatında olsun, ölümünde olsun hep ve her zaman kendisiyle beraber olduğunun şuuruna sahip olan bir kuldu. Özellikle de Risalet'le ilgili işlerde hareket ederken büyük bir gayrete, çabaya, hayatını bu uğurda vermeye, şehadete yürürcesine hareket ederdi. Hz. İbrahim'in bu anlardaki Rabbine olan kulluğu ve bağlılığı açıkça görülürdü. Rabbine karşı olan tevekkülü gibi tüm bu manada olan özellikleri onu en yüksek makama ulaştırdığı gibi en üstün bir menzile, bir konuma da ulaştırdığının farkında idi. Allah'a karşı olan sevgi ve bağlılığı, düşmanları karşısında Rabbinin ona olan yardımını, onu zafere erdirdiğini bir örnek halinde İbrahim'in (a.s.) üzerinde görülürdü.[87]

İşte Hz. İbrahim'in bu muhaveresi, bu diyalogu örnek gösterilecek olan bir tatbikat ve bir uygulama idi. Bütün bu özellikler Hz. İbrahim (a.s.) üzerinde Allah'ın mümin kullarına karşı olan velayet şekli somut bir halde gözükürdü. Aziz ve Celil olan yaratan Yüce Allah Hz. İbrahim'e böylesine her şeyini Rabbi uğruna feda edebilecek bir kişilik bahşeylemişti. Bu, dehşet veren bir bahşişti. Bu, davetini yayma konusunda o dava içerisinde fani olmak ve kendini yok bilmek, kendinden geçmekti.

Onun en büyük davası ve hedefi bu idi. Çünkü insanları Allah'ın birliğine ve O'na imana çağırıyordu. Kaldı ki o, şirkin her türünden uzaktı, hepsini her şekliye ve her uygulamasıyla uzak durmuş biriydi. Biz onun bu halini onun hamasetinde, hem de o zalim, cebbar, küfrü ile ün salan, azgınlığında üzerinde kimsenin olmadığı bu kral ile bir araya geldiğinde hep böyle gördük. Nitekim Kur'an-ı Kerim de onu böyle hikâye ediyor değil

---

[87] Alûsî, 2, 16

miydi? Çünkü Kur'an Hz. İbrahim'i şöyle tanıyordu: "*Çünkü İbrahim: 'Benim Rabbim diriltir, öldürür' demişti.*" (Bakara, 258)

Bu, öyle bir akide idi ki, onun tüm benliğini doldurmuş ve her düşüncesinde uğraşısı davası olmuştu. Bu şuur ve bu tefekkür, bu hayattan ayrılana dek onda hep devam etti. O, her nereye indiyse, konmuş ise davası da onunla beraber oraya iner ve oraya konardı. O, davasını egemen kılmak için hiçbir zaman kodamanlara, büyüklük taslayanlara, kendini beğenmiş olanlara asla yağcılıkta bulunmazdı. Onlara yaklaşmak için onların çevresinde dolanıp durmaz, kimseye boyun eğmezdi. O bu konuda ve bu amaç uğruna evlat, vatan bile tanımazdı.

İnsanı büyük bir dehşete düşüren şey ise biz onu, geçen ve üzerinde durduğumuz üç ayet çerçevesinde düşündüğümüz zaman -ki o ayetler çerçevesinde birçok diyalog ve tartışmalar geçmişti-, burada gördüğümüz tek şey, Hz. İbrahim'in (a.s.) getirdiği akide, uğrunda mücadele verdiği, hayatını ortaya koyduğu davası, aslında Ayete'l-Kursi içeriğinde yer alan hükümlerdi. Zaten Ayete'l-Kürsî, Kur'an-ı Kerim içerisinde yer alan en büyük ayettir.[88] Çünkü tevhide davet bunda bu basamaktan çıkmakla başlar. Öncelikler buradan itibaren devam eder. Akideyi ıslah ve düzeltme burada yer alır. Böylece daha ilk basamaktan itibaren akidenin sağlam temelleri atılmış olur. Sağlam ve sağlıklı bir temel bu kapsamda gerçekçi ve yaygın olan bir ıslah ile başarır ve devam eder.[89]

b. İbrahim'in Geniş kapsamlı Bir İlme Sahip olması

Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s.)'a verdiği ilim, yakînî manada sunduğu kesin bilgi, Muhammed (a.s.) dışında hiçbir nebi ve resule vermemiştir. İşte İbrahim'deki (a.s.) bu özellik, yaklaşık olarak onun tüm diyaloglarında bunlar görülmekteydi. Ancak burada en çok dikkat ettiği ve seçtiği nokta, onun seçmiş olduğu hüccetler ve deliller idi. Bir hüccetten bir diğerine geçmekle ortaya koyduğu, kimsenin karşısında duramayacağı kesin delillerdi.

---

[88] Bakara Sûresi, 255

[89] Hamd Abdullah el-Seyf, 118

Doğrusu Hz. İbrahim'in hüccet olarak diriltme ve öldürme meselesini tercih edip bunu seçmesi, meydan okuması için, o, bunu konun mihveri ve odak noktası haline getirmişti. Bu özellik ise onun köklü ilmî derinliğini ve çok dakik ve ince bir kavrama kabiliyetine sahip olduğunu gösteriyordu. Kaldı ki bu mesele ya da kaziye, bugün bile beşerî ilimler açısından tam olarak çözülebilmiş değildir. Hem de çok büyük bilimsel oluşumların aktarılmasına rağmen bu başarılamamıştır. Zaten günümüz beşeriyeti de bunu müşahede etmektedir.

Bu mesele veya kaziye hala meçhul bir kaziye olarak önümüzde durup devam ediyor. Her az, meydan okumaya açık bir kaziye… En mükemmel münazaralara, kapılara açık bir konu. Bütün bunlar Hz. İbrahim'in ne kadar kapsamlı bir bilgiye sahip olduğunun kanıtıdır. Ne kadar yakîn derecesinde kesinlik ifade eden bir ilmin kaynağı olduğunu ortaya koyan bir kişiliktir İbrahim (a.s.). Keşke gelecekte Hz. İbrahim'in bu ilim yönünü daha fazla ortaya çıkarıp önümüze koyabilseler.[90]

c. İbrahim (a.s.) her şeyden haberdar olan bir diyalog sahibi idi

Bu zalim, azgın, haddini bilmez, Rububiyet iddiasına kalkışan, münazara, tartışma ve diyalog konularında hep yenilen, hüccetler karşısında dili tutulan bu kralı yerden yere vurma işi için Allah Tela Hz. İbrahim'i görevlendirmiştir.

Doğrusu bu muhavere, bu diyalog üzerinde düşünen biri, Hz. İbrahim'in hüccet ve kanıt ortaya koymasında ne kadar deneyim sahibi olduğunu, hasmını belgelerle, kesin burhanlarla, kendisine olan güven, öfkesini yenen sakin biri olarak hasmını yere serdiğini göreceği gibi hasım tarafının ise ne kadar hileci, düzenbaz, tuzaklar kuran, kibirli ve gururlu biri olmasına rağmen nasıl yenilip yere serildiğini görecektir. İbrahim'in ise gerçekten ne kadar uyulmaya, iktidaya ve tabi olunmaya, hakkı savunanlar ve davetini ıslahatçı nebi ve resullerin menhec ve metodu üzere hareket ettiğini de göreceklerdir.[91]

---

[90] Hamd Abdullah el-Seyf, 120

[91] Hamd Abdullah el-Seyf, 120

13. Kralın Şahsiyeti

Söz konusu zalim kralın kişiliği tarih kitaplarında, "Nemrud b. Kenan" olarak dile getirilmektedir. Bu, aslında tarihsel kaynaklarda tağutların, azgın ve sapkın, mütekebbir cebbar kralların apaçık bir örneğidir. Çünkü bunun varlığı doğudan batıya varana dek her tarafa genişleyerek yayılmıştır. Hükmü ve egemenliği ise tarihçilerin de belirttikleri gibi dört yüz yılı aşkın bir süre devam etmiştir.

Açıkça görüldüğü gibi Nemrut'un bu mekânsal genişliği ve zamansal uzama sürelerine bir de onun görünen maddi varlıklarına halkın kendisine boyun eğmesini ekleyin, işte bütün bu özellikleri nedeniyle bu durum onu şımartmış, azgınlaştırmış, kendi adına rububiyet iddiasına kalkışmıştır. Bu sebepten ötürü insanları sınavlara tabi tutmaya başlamış, onların din ve fıtratları açısından fitneye sürüklemiştir.

Bu sebepten ötürü Allah Teâlâ ona Halil İbrahim'i (a.s.) göndermiş ve o da, Nemrut'la diyaloga geçerek münazara ve tartışmalarda bulunmuş, nihayetinde Hz. İbrahim (a.s.) onun bütün tuzaklarını yerle bir ederek geçersiz kılmış, halkın huzurunda onun yalan ve iftiralarını ortaya çıkarmıştır. Böylece Hz. İbrahim onunla olan diyaloğunu bu çerçevede çok geniş kitlelerin önünde sergileyerek bu zalim ve iftiracı, yalancı kralın foyasını ortaya koymuştur. Hatta bununla yetinmeyerek onun bazı niteliklerini de şu şekilde açıklamıştır:

* O, Allah'ı inkâr eden bir kâfirdir.
* O, güçlü ve kuvvetli, zalim ve mağrur, kendini beğenmiş biridir.
* Tuzaklar kuran, hileci ve aynı zamanda ahmak olan biridir ve
* Zalim biridir.[92]

14. Tarihsel Açıdan Aczine İlişkin Yönü

Ahdi Kadîm denilen eski zamanlarda Hz. İbrahim'in (a.s.) hayatında bu olay geçmemektedir. Bunun sadece Kur'an-ı Kerim'de geçmiş olması, bunun tarihsel manada verilen haberler noktasından Nemrut'un acze

[92] Hamd Abdullah el-Seyf, 123

düşürüldüğü yönlerden bir yöndür. Çünkü Tarihsel haberlere bakıldığında, şu kıssacıların iddialarını çürütüp yalan ve yanlışlarını ortaya serivermektedir. Çünkü iddiacılara göre, Kur'an kıssaları, aslında Ahd-i Kadim gibi eski kaynaklardan yararlanıldığını dile getiriyorlar. Eğer böyle bir gerçek eski kaynaklarda da yer alıyorsa, bilimsel açıdan bilinmelidir ki, bir konu veya bir bilgi hakkında herhangi bir kaynakta benzer manada yer alıyorsa, böyle bir benzerlik görülebiliyorsa, bu durum Kur'an-ı Kerim'in aleyhinde değil, lehinde olan bir hüccet, bir kanıt demektir.

Çünkü semavî vahyin kaynağı birdir. O, da her şeyden münezzeh ve beri olan Allah'tır. Burada açıkça görülen fark ise, bunun gerçekten bir vahiy olduğu hakikatini göstermektedir. Çünkü Allah Teâlâ, vahye dayalı olan şeylerin korunmasını mutlak olan taahhüdü ile üzerine almıştır. On dört asrı geçkin bir süredir o, korunmuş halde varlığını sürdürmektedir. Evet, Allah Teâlâ'nın vahiy dili olan "bizzat Arap Diliyle kendisiyle korunmasını" aynen devam ettirmiştir.

Bir de onu asılları kaybedilen vahiyle de -ki bu vahiy, vahiy dili olmayan başka dillerle daha sonra tedvin edilmiştir-. Onlar da pek bilinmeyen ve tanınmayan insanların ve masum olmayan kimselerin ellerinde dolaşmaktadır. Yani semavi olan vahiyden, tahrif, tezyif ve tezvire, bozmaya uğramış olsa bile hala gerçekliğini devam ettiriyor ve Allah'ın izniyle, onun dilediği zamana dek aynı şekilde devam ettirecektir.[93]

15. Belagat Yönünden Bu Kıssanın Bir Mucize Olması

Şüphesiz Hz. İbrahim'im zalim kral ile olan kıssası, zirve bir mucize, i'caz ortaya koyan bir kıssadır. Bununla beraber çok veciz bir kelam, bir ibare olması yanında, birçok hususlara işaret eden delilleri havi olan bir kıssadır. Çünkü bunun benzeri bir kıssa karşısında bir kıssa ortaya koymaktan tüm insanlık aciz kalmışlardır. Bir defa bu kıssa, nazmındaki lafızların fesahati ile birlikte, ayet-i kerimeler arasındaki tertibin güzelliği de bir başka mucizedir.

Zaten Kur'an, olayları ortaya koyarken, meseleleri gözler önüne sererken işte o zaman Kur'an'ın belagat yönü kendini gösteriyor. Hadiseyi

---

[93] Dr. Zağlul Neccar, "Min Ayati'l-'cazi'l-İnbaiyyi ve'l-Tarihiyyi", 1, 330.

aktarırken hem bir kesinlik ifade eden bir vitrin ile sergiliyor, hem de içerisinde sorular barındırması hasebiyle de insanları şaşkına çeviriyor, hayretler içerisinde bırakıyor. Kaldı ki kesinlik, muhataba bir ikrar ve sorumluluk yüklemektedir. İfade içerisinde yer alan "istifham / soru" insanı, buna ihtimam göstermeye yönlendiriyor. Kaldı ki Allah Teâlâ'nın: "*Allah, kendisine egemenlik verdi diye şımarıp böbürlenerek Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi*?" anlamındaki kavlinde hem soru edatı var, hem kesinlik manası var. Çünkü her aşamasında birtakım hedefler yüklemekte ve bunların hepsi de benzer delalet içeriyor, vahyettiği güzelliği hedefle birlikte ortaya koyuyor. Bu, aslında talep edilen amaca vefa hususuna da delalet ediyor.

Bu gibi kıssaların araştırılmasında ve öğrenilmesinde mutlaka tenasüb yani uyum bilgisine sahip olunması lazım gelir. Çünkü böylece Kur'an kıssalarının konuları itibariyle birliği ortaya çıkmış olur. Kur'anî kıssaların ayetler açısından surede yer alan ayetlerden, kıssadan önceki ayetler ile sonraki ayetler arasında konunun münasebet yönü açıklanmalıdır. Buna da kıssanın başlangıcı ile bitimi arasındaki münasebet ve ilişki yönleri de eklenmelidir. Yani Kur'an kıssalarınn icaz yönleri birinin diğerine aksı açısından bunlar değerlendirilmelidir.

Kimi ayetlerde Kur'anî lafızlardaki belagat ortaya çıkarken bu, manaların tecessüm edildiği, arz ve eda yönünden süratleri de belirginleşmiş olur. İşte konunun bu yönü, etki bakımında meseleye güç kazandırır. Onu öğrenenlerin, telakki yoluyla öğrenenlerin nefislerinde, iç dünyalarında ikna olmalarını sağlar.[94]

16. Hz. İbrahim'in Ayetlerde Adının Üç Kez Geçmesi

Ayet-i Kerime, İbrahim (a.s.) adını üç kez zikretmektedir. Oysa zalim ve kadir kralın bir tek defa da olsa, adına yer verilmemiştir. Hz. İbrahim'in adına ayette yer verilmesi, onun saygınlığı sebebiyledir. Rabbinin ona muvafakatinden ötürü, ona bir şeref, bir paye vermiştir.[95]

---

[94] Meryem Nafil el-Duveyle, 56.

[95] İshak Muhammed Hamdan el-Bedarîn, "Kıssatu İbrahim Fi'l-Kur'ani'l-Kerîm", 75.

İBRAHİM (A.S.)'IN RABBİNE SORUSU: ÖLÜLERİ NASIL DİRİLTİRSİN?

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

– "*Bir vakit İbrahim:* "*Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster.*" *demişti. Allah buyurdu:* "*Yoksa inanmadın mı?*" *İbrahim:* "*İnandım, ancak kalbimin iyice yatışması için.*" *dedi. Allah buyurdu ki:* "*Öyle ise kuşlardan dördünü tut ve onları kendine çevir, iyice tanıdıktan sonra her dağ başına onlardan birer parça dağıt. Sonra onları çağır, koşa koşa sana gelsinler. Bil ki, Allah gerçekten güçlüdür ve hikmet sahibidir.*"[96]

1. Bu Ayetin Kendinden Önceki Ayetle Alakası

Bu ayet, ba'sın (yeniden dirilişin) ispatının üçüncü delili olması itibariyle önceki ayetle bağlantılıdır. Nitekim ilk delil: "*Baksana, Allah kendisine hükümdarlık verdi diye, Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya kalkana!*"[97] İkinci delil ise: "*Yahut altı üstüne gelmiş ıpıssız bir şehre uğrayıp:* "*Allah, bunu bu ölümünden sonra nereden diriltecek?*" *diyen kimse gibi.*"[98] Ayetleridir.

Allah insanı başlangıçta nasıl yarattıysa, aynı şekilde insan öldükten sonra da kıyamet günü diriltmeye gücü yeter. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın kudretini anlatan bir ayet-i kerimede Rabbimiz şöyle buyuruyor: "*Hem yaratmayı ilkin yapan O'dur. Sonra onu çevirip yeniden yapacak olan da O'dur.*"[99] Gerçekten Kur'an; ceza, hesap ve yeniden diriliş günlerine vicdanî, aklî ve mantıkî delillerle örnek vermeyi çok önemsemiştir.[100]

Allah Teâlâ "*Allah, bunu bu ölümünden sonra nereden diriltecek?*" ayetinde ve bir önceki ayette bu soruyu soranın kim olduğunu zikretmemiştir. Son iki ayetin bağlamının aynı olmasına rağmen ki o da: -Ölülerin nasıl

---

96 Bakara Suresi, 260.

97 Bakara Suresi, 258

98 Bakar Suresi, 259

99 Rum Suresi, 27

100 Duau'l Enbiya ve'r-Rusul, Mahmud Ahmet Ve Musa el-Hatîb, 85.

diriltildiğini görme talebidir-; son geçen ayette İbrahim (a.s)'ın ismini zikretmiştir. İşte bu, Allah'ın İbrahim (a.s)'ı yüceltmesi ve konumunu üstün kılmasıdır. İbrahim (a.s)'ın bu ayette zikredilmiş olması; büyüklüğünü övme, güzel ahlakını gösterme ve Rabbine karşı edebini bildirmedir.[101]

2. İbrahim (a.s.)'ın Rabbine Sorusu

İmam Nevevi, İbrahim (a.s.)'ın sorusunun sebebiyle ilgili olarak Âlimlerin farklı görüşler zikrettiğini söylemiştir[102]:

a) En meşhuru: İbrahim (a.s.) istidlali olarak diriltmeyi anlayıp bildikten sonra, müşahede ederek de diriltmenin nasıl olduğunu bilip kalbini tatmin etmek istedi. Nitekim İstidlal ilmi, gözle görüp anlamanın aksine, cümle içinde bazen şüphelere kapı arayabilir ki bu zaten temel bir olgudur. Bu, İmam Ebu Mansur el-Ezherî ve diğerlerinin görüşüdür.

b) Duasına icabet edecek mi düşüncesiyle Rabbinin katındaki değerini ve mertebesini bilmek istedi. Buna binaen "*Yoksa inanmadın mı?*"[103] ayetinin manasına şöyle yorum getirdiler: "Katımdaki mertebenin ululuğunu, seçilmiş olmanı ve dostluğunu doğrulayabilirsin!"

c) Şüphe bildiren bir ilim mertebesi olmamasına rağmen yakîn bilgisini arttırmak istedi ve İlme'l yakînini, ayne'l yakin mertebesine yükseltmek istedi. Zira İki ilim arasında fark söz konusudur. Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (r.h.) şöyle buyurmuştur: İbrahim (a.s.) nuru'l-yakinin tam manasıyla yerleşip artması için göz perdelerinin açılmasını istedi.

d) İbrahim (a.s.) ne zamanki müşriklere Rabbinin diriltir ve öldürür olduğuna dair delil getirdi, Rabbinden gözüyle görebilecek şekilde delilini aşikâr etmesini istedi. Bu konu hakkında birçok görüş olduğu ve diğerlerinin belirleyici olmadığı söylenmiştir.[104]

---

[101] Bir önceki kaynakla aynı. Sayfa 86

[102] İmam Nevevi, Müslim Şerhi, 2. Baskı 1392 h. 2, 184

[103] Bakar Suresi / 260

[104] el-Hivar ve'l istidlal fi'l-Kur'ani'l-Kerim, Halid Süleyman Yasin, Daru'l Gavsani, İstanbul 1. Baskı 2017 187. S.

3. "Bir vakit İbrahim: "Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster.' demişti."

Bu âlemlerin Rabbi ile dostu İbrahim'in karşılıklı konuşmasıdır. İbrahim (a.s.) Hanif olarak Allah'a itaat ederdi. Bilgiyi elde etmek için derin düşüncelere dalar, birçok şey hakkında derinlemesine düşünür ve görünen hakikatin ötesini araştırıp ulaşmak için derin fikirlere dalardı. Kendini Halil / Dost edinen Rabbine şöyle dedi: "*Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster.*" Yani cesetleri paramparça olup un ufak olduktan sonra.

İbrahim (a.s.) gerçeği ikrar ederek, boynunu büküp hükmüne boyun eğerek, ba's ve yeniden dirilişe iman ederek Rabbine işte böyle nida etmişti. Muhakkak Allah öldüren ve diriltendir. O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. Fakat İbrahim (a.s.) hakkın beyanı ile zaten bildiğini hissederek de bilmek istiyor; açık delil ile bildiğini gözüyle de görüp bilmek istiyordu.

Aynı zamanda Allah'a inanarak daha fazla kalbî ve aklî tatmin için büyük soruların cevaplarını araştırmak, nefis ve akıldaki şüpheli soruların arka planını araştırmak İbrahim (a.s.)'ın sünnetindendir. Gerçekten İbrahim (a.s.) Rabbine ölüleri nasıl dirilttiğini, direkt gözüyle görüp açıklaması için dua etmişti. Ayet bu soruyu yeniden dirilişi teyit etmeye yönelik bir arayışa bağlar.

Bu ayet-i kerime bize İbrahim (a.s.)'ın ilahi sanatın sırrının nedenlerine özlem duyduğunu açıklar. Bu özlem, yumuşak huylu, çokça dua eden Mü'min, yakın dost ve huşu sahibi İbrahim (a.s.)'dan gelince, bu bize mukarreb kalplerde ilahi sanatın sırlarının görünebildiğinden dolayı arzudan ve meraktan bazen kalbinin heyecanla atıp duygularının harekete geçtiğini bize açıklar.[105]

Durum şu ki, bu arzu imanın var olması, artması veya yerleşmesiyle ilgili bir durum veya imanı güçlendirecek ve kesin delil istemeyle ilgili bir olay değildir. Bu İbrahim (a.s.)'ın yaptığı başka bir olay başka bir lezzettir. Pratik olarak vukuu sırasında ilahi sırrın nedenlerine ruhsal arzu

[105] Fi Zilal, 1, 302

duymaktır. Beşerî hayattaki bu tecrübenin lezzeti gaybe imanın lezzeti dışında başka bir lezzettir. Rabbiyle konuşan Rabbinin de kendisiyle konuştuğu İbrahim (a.s.)'ın imanı bu olsaydı ki bu iman için bir delil ve inanç değildi. O sadece Bu nedenlerin lezzetine varabilmek için Rabbinin kudret kapısını çalışıyor ve dirilişn nasıl olacağını müşahede etmek, aynel yakîn görmek istedi. Böylece bununla rahatlayabilir ve onun havasından içine çekebilirdi. Bu ise sonrasında iman olmayan bir inanıştan başka bir durumdur. Buradaki diyalog ve tecrübe, merak eden ve bu lezzetleri özlem ile uman kalpte imanî lezzetlerin çeşitliliğini ortaya çıkarmıştır.

4. "Allah buyurdu: 'Yoksa inanmadın mı?' İbrahim: 'İnandım, ancak kalbimin iyice yatışması için.' dedi."

Yüce Allah, "Benim öldükten sonra tekrar dirilteceğime İnanmadın mı?" diye Hz. İbrahim'e soru yöneltirken elbette onun imanını biliyordu. Ancak Allah Teâlâ, onun dilinden insanlar bunu görsün istedi.[106]

Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim'e yönelttiği soruda; halim ve hakka yönelmiş kuluna karşı göstermiş olduğu keremini, rahmetini ve sevgisini görmekteyiz.[107]

"*İbrahim: 'İnandım, ancak kalbimin iyice yatışması için.' dedi.*" Hz. İbrahim, beni öldükten sonra dirilteceğine inancım tamdır ve ben bu hususta asla bir şüphe içerisinde değilim. Ancak kalbimin iyice yatışmasını istedim. Yani kalbim Allah Teâlâ'nın beni öldükten sonra diriltileceğine ameli ve tecrübi olarak şahitlik etsin istedim. Zira bu olay kalpte olmayan bir imanı var edecek ve inşa edecek değildir. Ancak var olan imanı takviye eder, kuvvetlendirir. İşte bu ziyade kalbinin mutmain olması için gelen ziyadedir.[108]

İbrahim (a.s.) bu isteği ile nazari iman ile ilmi tecrübeyi cem etmek, bir araya getirmek istiyor. Zira o, Allah Teâlâ'nın ölüleri nasıl dirilteceğini bizzat gözleri ile görmek istiyor ki, yakınî imanı artsın. Yine bu ameli tecrübe

---

[106] et-Tefsiru'l-Mevzui, 1, 390

[107] Fi Zilal, 1, 302

[108] el- Kasasu'l-Kur'ani, 1, 446.

ile Allah Teâlâ'nın insanları nasıl dirilteceği konusunun diğer insanlar nezdinde de açıklığa kavuşmasını istiyor.

İbrahim (a.s.) çeşitli izah vesilelerini nazari hakikatlerin te'kid edilmesi için çoğalttığını görmekteyiz. Böylece nazari kanaatlar ilmi tecrübeler ile ispatlanmış oluyor. Onun bu metodunu daha önce de kavminin karşısında yıldızların ilah olamayacaklarını gece boyu bekleyip onların sönüp gitmeleri akabinde ispatlaması olayında görmekteyiz. Yine zalim kraldan güneşin hareket yönünü değiştirmesini istemesinde de görmekteyiz. Yine puthanedeki bütün putları kırıp sadece en büyük heykeli sağlam bırakması olayında da görmekteyiz. Nitekim bu son olayda putların kavmine cevap veremeyecekleri bir soru yönelttiğini görmekteyiz. Ayet-i kerimede açık olarak Hz. İbrahim'den şek ve şüpheyi nefyettiğini, onun asla bir şüpheye düşmediğini görmekteyiz.[109]

Bu ayet-i kerime İbrahim (a.s.)'ın Rabbinden ölüleri nasıl dirilteceğini kendisine göstermesini istediğini açıklıyor, şüphe ettiğini değil. "Yoksa inanmadın mı?" diye Rabbimiz kendisine soru yönelttiğinde onun iman ettiğini biliyordu. Zaten Hz. İbrahim de bu soruya hiç tereddüd etmeden "bela / evet" cevabını verdi. Bu "bela" kelimesi –bilindiği gibi- kabul etmeye delalet eder. Bunun manası "evet, ben inandım" fakat kalbim mutmain olsun istedim, demektir. Kalbin mutmain olmasını istemek bir şek ve şüphenin bulunmasına işaret etmez. Nitekim başka ayet-i kerimelerde de bu manada izahlar bulunmaktadır. Misal olarak Rabbimiz şöyle buyuruyor: "Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bu sayede mutmain olsun (rahatlasın) diye yaptı. Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır."[110]

Rabbimizin bu hitabı Resûlüllah (s.a.v.)'e ve sadık mü'minlere yöneliktir. Bizim için bunları şüphecilikle suçlamamız hiç mümkün mü? Zira kalbin mutmain olma, yatışma isteği ne yakından ve ne de uzaktan kalplere ve nefislere tesir eden şüphelere delalet etmez.[111]

---

[109] el- Kasasu'l-Kur'ani, 1, 446.

[110] Al-i İmran, 126.

[111] Kasasu'l-Kur'ani'l-Kerim, 323

Biz imanın üç yönden arttığını ve eksildiğini bilmekteyiz. Bu üç yönden yalnızca bir tanesi konumuz olduğu için söyleyelim. O da delillerdir. Delillerin, kanıtların ortaya çıkması çok olduğunda, etkisi büyük olduğunda bunlar iman sahibinin imanını artırır. Zira "gören işiten gibi değildir." Nitekim ilmel yakîn, aynel yakîn ve hakkel yakîn arasında da fark vardır. Bütün bunlar gösteriyor ki Hz. İbrahim bu diriltme delilinden yardım alarak itminanını ve müşahedesini artırmak istemiştir.[112]

Kalbin itminana kavuşması, kalbin sekinet bulması, huzura kavuşması ve bir konudaki fikrinin kökleşmesidir.[113]

Nitekim Hz. İbrahim'in imanına en hayırlı şahit olan Allah Teâlâ şahitlik etmektedir.

"Kalben tatmin olup kesin bilgi edinenlerden olsun diye."[114]

"Andolsun biz İbrahim'e daha önce rüşdünü vermiştik"[115]

"Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi."[116]

Resûlüllah (s.a.v.) de bu konuda şahitlik yapmıştır. Bir hadis-i şerifte şöyle gelmiştir: "Biz şüphe etmeye İbrahim'den daha çok hak sahibiyiz."[117]

Bunun manası biz ondan daha fazla itminanı istemeye hak sahibiyiz. Zira Peygamber (s.a.v.)'in büyüklüğü Hz. İbrahim'den daha ileridedir. Dolayısıyla bu konuda da ondan ileride olmaya hak sahibidir. Yani Peygamber (s.a.v.) Efendimiz demiş oluyor k: "Eğer İbrahim şüphede ise biz ondan daha ileri şüphe duymaya hak sahibiyiz." Ancak bununla birlikte asla şüphe etmeyiz. Ne başında ve ne de sonun da İbrahim (a.s.) asla şüphe etmemiştir. Bilemiyorum Hz. İbrahim (a.s.)'a şüphe isnad edenler kendi nefisleri için bunu uygun görüyorlar mı? Eğer Allah Teâlâ onun her hangi bir şüphe

---

[112] Kasasu'l-Kur'ani'l-Kerim, 323
[113] Menhecü'd-Daveti İlellah, 46
[114] En'am Sûresi, 75
[115] Enbiya Sûresi, 51
[116] Nahl Sûresi, 120
[117] Buhari, 3372

içerisinde olduğunu bilseydi elbette onu cezalandırırdı yahut azarlardı. Fakat onun bu sorusuna rağmen ona ikramda bulunup cevap veriyor.[118]

5. "Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler." buyurdu. (Bakara, 260)

Yüce Allah, Hz. İbrahim'e dört kuş seçmesini, bunları önüne koyup yakından incelemesini, daha sonra onları kolayca tanıyabilmesi için nişanlarını ve özelliklerini iyice bellemesini, arkasından kesip vücutlarını parçalamasını ve parçaların her birini çevredeki dağların biri üzerine atmasını, bir süre sonra da bu kuşları çağırmasını emrediyor. Bu çağrı üzerine kuşların parçalanıp dağıtılmış organları bir araya gelecek, tekrar vücutlarına can verilecek ve koşa koşa Hz. İbrahim'e geleceklerdi. Tabii ki böyle de oldu.

Hz. İbrahim, bu ilâhi sırrın gözleri önünde meydana gelişini gördü. Bu sır her an meydana gelen bir olgu. Yalnız insanlar, onun gerçekleştikten sonraki belirtilerini, sonuçlarını görebiliyorlar. Bu sır, can verme, hayat bağışlama sırrıdır. O hayat ki, ilk başta, hiç yokken meydana geldi ve her yeni canlı ile birlikte oluşumu sayısız defalar tekrarlanmaktadır.

Hz. İbrahim, işte sırrın gözleri önünde meydana gelişini gördü. Canları çıkmış, parçalanmış organları birbirinden uzak yerlere atılmış kuşların vücutlarına yeniden hayat sunuluyor ve koşarak yanına geliyorlar![119]

Peki nasıl? Bu, kavranması, insan kapasitesini aşan bir sırdır. İnsan idraki bunu Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi kimi zaman görür, ya da bütün müminlerin yaptığı gibi ona inanır. Fakat karakteristiğini kavrayamaz, yordamını bilemez. O, Allah'a özgü işlerden biri olup insanlar, Allah'ın bilgisinin sadece O'nun dilediği kadarını kavrayabilirler. Allah, bilgisinin bu kısmının insanlarca kavranmasını dilemedi. Çünkü O, onları aşan bir şey. İnsanların karakteristik yapıları ile bu sırrın karakteristiği çok farklı. Üstelik halifelik görevleri için bu bilgi gerekli de değil.

---

[118] Kısasu'l-Kur'ani'l-Kerim, 324

[119] Fi Zilal, 1, 302

Bu sır, sırf Allah'ı ilgilendiren, sırf O'na özgü bir olgu. Yaratıklarının bilgisi buna erişmez. Eğer ona doğru boyunlarını uzatacak olurlarsa karşılarında saklı sırrın önüne gerilmiş perdeden başka bir şey göremezler, harcanan emekler boşa gitmiş olur. Gizlilikleri, gayplerin bilicisi olan Allah'a özgü tekelinde olmasını içlerine sindiremeyenlerin emekleri yani.[120]

İşte tam bu anda Hz. İbrahim çok acayip ve dehşetli bir manzara gördü. Parçalanıp birbirine karıştırılmış kuş parçalarının birbirlerine doğru nasıl uçtuklarını ve her kuşun kendi parçası ile nasıl kuvvetli bi şekilde yapıştığını ve sonra da kendi mekânlarına döndüklerini gördü. Aynı şekilde boğazlanma esnasında akan kanların dahi kendi yerlerine nasıl döndüklerini gördü. Allah Teâlâ'nın onlara hayatı iade etmesinden sonra damarlarındaki kanın nasıl hareket ettiğine de şahitlik yaptı. Ayet-i kerime bu çok acayip ve dehşet verici manzaradan sonrasını bizim hayalimize, bizim bakışımıza bırakıyor. Etler havada uçuşup birbirine yapışıyor ve sonrasında hayat yeniden başlıyor ve kuşlar uçuyor…[121]

Hz. İbrahim'in Rabbinin irşad etmesiyle birlikte attığı adımları şöyle sıralayabiliriz:

Birinci adım: "Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala."

İkinci adım: " Onları yanına al"

Üçüncü adım: "Sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy."

Dördüncü adım: "Sonra da onları kendine çağır."

Beşinci adım: "Sana koşarak gelirler."

Yani birbirinden ayrılmış parçalar önce birbirine doğru koşarak her parça kendi parçasıyla birleşip bütünleşir ve sonra da sana koşarak gelirler. İşte bütün bu parçaları, birbirine döndürüp bitiştiren ve sonra da ölümlerinden sonra tekrar can veren Yüce Allah'ın dilemesi ve tam bir kudret sahibi

---

[120] Fi Zilal, 1, 302

[121] Et-Tefsiru'l-Mevzui, 1, 193

olmasının eseridir. Öyle ki bu kuşlar sanki hiçbir şey başlarına gelmemiş gibi önceki hayatlarına döndüler ve tekrar yaşamaya başladılar.[122]

İşte bu apaçık ve hareketli bir sahnedir. Sanki İbrahim (a.s.) senin gözlerin önünde dört adet kuş alıyor ve sonra kalkıp onları boğazlıyor ve sonra onları parçalayıp birbirine karıştırıyor ve sonra da bu et parçalarını dörde ayırıp dört ayrı dağı üzerine koyuyor. İşte tam bu esnada İbrahim (a.s.)'ın mübarek çağrısı duyuluyor, kuşları kendisine doğru çağırıyor ve onlar da kendisinin çağrısına anında karşılık veriyor ve koşarak kendisine doğru geliyorlar. İşte bu noktada tablonun canlılığı ve heyecanı daha da artıyor.[123]

6. "Bil ki Allah azizdir, hâkimdir."

Yüce Allah'ın bu dört kuşu öldürüp sonra yeniden diriltmesi sahnesi Allah Teâlâ'nın kemal-i kudretine ve her işi hikmetle yaptığına delildir. Yine bu tablo bize gösteriyor ki insanların öldükten sonra diriltilmesi de O'nun kemal-i kudreti, azameti, sultasının genişliği, adaletinin tamlığı ve fazileti ile olacaktır.[124]

Şunu herkes bilir ki Allah Teâlâ bütün kevni olayları kuşatmada işine galiptir. Onun güç ve kuvvetinden hiçbir şey kaçıp kurtulamaz. Öldürme ve hayata döndürme O'nun için çok basit ve küçük bir şeydir. Tıpkı birbirine karıştırılan kuşlarda olduğu gibi insanın bedeni toprağa karışsa bile bu Allah Teâlâ için bir zorluk oluşturmaz. Zaten Allah Teâlâ meydana gelen bütün kevni olaylarda hikmeti ile çok dakik olarak ölümü yarattığını ve sonra onları tekrar canlı olarak terkip ettiğini müşahede ediyoruz.

Ayet-i kerime Yüce Allah'ın, Hz. İbrahim'e: "Bil ki Allah azizdir, hakimdir." Hitabıyla son buluyor.

O halde senin "el-Aziz" ve "el-Hakîm" ism-i şeriflerin ne manaya geldiğini bilmen gerekir.

---

[122] Et-Tefsiru'l-Mevzui, 1, 193

[123] el- Edaul Harekiyyi Li'ş-Şahsiyeti Fi Kasasi İbrahim, 80

[124] Tefsiru's-Sa'di, 191.

el-Azîz:

"Güçlü, kendisini hiçbir şeyin aciz bırakamadığı ve hiçbir kimsenin galip gelemediği mutlak galip" demektir. "Yüce Allah'ın "el-Aziz" isinin geçtiği yerde genellikle "el-Hakim" isim-i şerifi de geçer. Bu Allah Teâlâ'nın dilediği şeyi yapmaya kadir olduğunu bildirir. Onu ne yerde ve ne de göklerde aciz bırakacak birisi bulunmaz. Eğer bir şeyi yaratmak isterse onu yaratır ve yaşatır. Bir şeyi de helak etmek istediğinde onu helak eder, hayatiyeti ondan soyup alır. İşte ölüleri kendi irade buyurduğu bir vakitte diriltmesi de bu cümledendir. O, bir şeyin olmasını murad ettiğinde ona sadece "ol" der ve o da olur.[125]

el-Hakîm:

Yüce Allah yarattıklarında ve bütün işlerinde çok büyük hikmet sahibidir. O, her şeyi en güzel şekilde yaratandır. Nitekim şöyle buyurmuştur: "Gerçeği kesin olarak bilip kabul eden kimseler için Allah'tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir?"[126]

Allah Teâlâ abes / boş yere hiçbir şey yaratmaz. Lüzumsuz şeriat / hüküm koymaz. Dünyada da, ahirete de söz ve hüküm yalınızca O'nundur.

Kullarının arasında şeriatına göre hüküm vermede, onların kaderlerinde ve onlara amellerinin karşılığını verme hususunda hiç kimseyi kendisine ortak etmez.

"Hikmet" ise her şeyi kendi yerine koymak, kendi mevkiinde kullanmaktır.[127]

---

[125] Maal Enbiya, 155

[126] Maal Enbiya, 155

[127] Ve Liillahi Esmaü'l-Hüsna, 283

İkinci Konu

TEVBE, ZUHRUF VE MÜMTEHİNE SURELERİNDE HZ. İBRAHİM ALEYHİSSELAM

MÜMTEHİNE SURESİNDE HZ. İBRAHİM ALEYHİSSELAM

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

– "*(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara. İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.*"[128]

İbni Cerir et-Taberi'nin Görüşü

Bu eyet-i kerimenin iniş sebebi hakkında te'vil ehli ihtilaf ettiler. Bazıları dedi ki: "Bu, Ebu Talib'in durumu hakkında inmiştir. Çünkü Resulullah (s.a.v.) amcasının vefatından sonra ona mağfiret dilemek istedi. Allah Teala peygamberini bundan nehyetti." Bazıları da demiştir ki: "Bilakis Resulullah (sçaçv)'in annesinin durumu hakkında inmiştir. Çünkü Resulullah (s.a.v.) annesi için mağfiret dilemek istedi. Allah Teala peygamberini bundan nehyetti. Diğer bir lısmı ise öyle demiştir: "Müslümanlardan bazı kimseler

[128] Tevbe, 41-42

müşrik olarak ölen akrabalarının bağışlanması için istiğfarda, af talebinde bulunuyorlardı. Allah Teala onları bundan nehyetti."[129]

İbni Cerir et-Taberi bu ayet-i kerimenin tefsirinde ise şöyle demiştir: "Allah Teala müşriklerin affedilmeyeceğine hükmetti. O halde hiçbir Müslümanın Allah Teala'nın affetmeyeceğini bildiği halde onlar hakkında bağışlanma istemeleri uygun olmaz. Eğer derlerse ki Hz. İbrahim müşrik olan babası için istiğfarda bulundu." Cevap olarak deriz ki: "İbrahim (a.s.) ona bir vaadde bulunduğu için bunu yaptı. Yani va'dini yerine getirmek istedi."[130]

İmam Kurtubi şöyle demiştir: Hz. İbrahim'in "Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim" va'di buna delalet etmektedir. İbn Atiyye'nin de dediği gibi o takdirde mana şöyle olur: "Ey MÜ'MİNLER! İbrahim (a.s.)'ın babasına bağışlanma dilemesinde sizin için bir delil yoktur. Çünkü o bunu babasına verdiği sözü yerine getirmek için yaptı.[131]

Ayet-i kerimenin "Nezaman ki babasının Allah düşmanı olduğunu öğrendi" kısmı hakkında İbn Arabi şöyle drmiştir: "Yani babasının kafir olarak öldüğünü bilince artık bundan geri durdu.[132]

2. "Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."

Ayet-i kerimede geçen "tevvüh" kelimesi her tütlü hüzün için kullanılır. İbrahim (a.s.) çok çileler çekti, ızdıraplar yaşadı. Halim kelimesi ise çok yumuşak huylu olan, eza ve cefalara karşı sabırlı olan, günahlardan yüz çeviren demektir. Zira "hilm" (yumuşak huylu) olmanın aslı mefsi kızgınlığın, gadabın heyecen dalgalarına karşı nefsi zaptetmek ve tutmaktır. Bunun çoğulu ise "ahlam" gelir. Hilm ise akıl demektir.[133]

Fahruddin Radi şöyle demiştir: "Allah Teala bu makamda İbrahim (a.s.)'ı iki vasıfla vasıflamıştır. Çünkü o, çok şefketl, merhemetli günehlre kerşı çok korku sahibi birisiydi. Tabii bir kişide bu özellikler olunca o kişi babasına

---

[129] Tefsiru't-Taberi, 11, 41-42
[130] Tefsiru't-Taberi, 11, 40-41
[131] Tefsiru Kurtubi, 8, 174
[132] Aridatu'l-Ahvadi, 11,252
[133] Et-Tedbir ve'l-Beyan, 13, 586

ve ailesine karşı da son derece ince kalpli ve merhemetli olur. Ama buna rağmen İbrahim (a.s.) babasının kafir olarak ölüğünü görmesi ile birlikte ondan geri durdu ve istiğfar dilemekten vazgeçti. Babası son nefesine kadar küfür üzere kalma hususunda ısrar edince kalbi ona karşı kızgınlıkla doldu. İşte bu birinci mana. Aynı şekilde onun "yumuşak huylu" olması kalbinin çok ince, yufka yürekli olmasını doğuruyordu.[134]

Sa'di şöyle demiştir: Mü'minlere müşrik olarak ölenlerin –velev ki anne-baba gibi çok yakınları bile olsa– bağışlanmasını dilemeleri uygun olmaz. Zira bunlar şirk üzerinde ısrar ettiklerinde ya da bu hal üzere öldüklerinde artık bunlara azab hak olur. Bunlara hiçbir şefaatçinin şefaati ve hiçbir isriğfar edenin istiğfarı fayda vermez.[135]

Şüphe yo ki gerek Paygamber (s.a.v.) ve gerekse diğer mü'minler onunla birlikteAllah Teala'nın rızasına ve gadabına uygun bir şekilde davranmaları gerekir. Allah Teala'nın dostlarına dost, düşmanlarına da düşman olmaları gerekir. Halbuki cehennem ashabı oldukları kesin olan kişilere istiğfarda bulunmak bu anlayışa zıddır. Ama İbrahim (a.s.)'ın babasına olan istiğfarı ise ona verdiği bir vaadi yerine getirmek içindi. Bu da babsının küfür üzere ölmesinden önce, daha hayatta iken tevbe dere ümidini koruması sebebi ileydi. Ancak ne zaman ki babsının küfür üzere ölmesine şahit oldu Rabbinin emrine uygun davranarak artık onun için istiğfarda bulunmaktan geri durdu. Çünkü İbrahim (a.s.) her işinde Allah Teala'ya teslim olmuş, çokça zikir ve istiğfar eden, bütün işlerinde Rabbine yönelen, O'nun rızasını arayan, mutlak itaat sahibi birisiydi.[136]

3. Şirk ve Küfür Ehline İstiğfar Dilemenin Yasaklanması Konusunda Sünnette Bulunan Deliller

Said b. Müseyyib babasından şu olayı naklediyor: Ebu Talib'in ölüm anı haklaşınca Resulullah (s.a.v.) onun yanına geldi. Ebu Cehil ve Abdullah b. Ebi Umeyye b. el-Muğire de oradaydı. Resulullah (s.a.v.): "Ey amca! 'La ilahe illallah' deki bu kelime seni Allah katında kurtarsın" dedi. Ebu Cehil

[134] Et-Tefsiru'l-Kebir, 16, 217
[135] Tefsiru's-Sa'di, 353
[136] Tefsiru's-Sa'di, 353

ve Abdullah b. Ebi Umeyye b. el-Muğire hemen müdahele ederek: "Abdulmuttalib'in dininden dönecek misin?" dediler. Resulullah (s.a.v.) tekrar tekrar bu isteğini dele getirdi. Ama Ebu Cehil ve arkadaşı da her defasında aynı şekilde mukabele ettiler. Sonunda Ebu Talib'in son sözü Ebu Talib'in dini üzere olduğunu söylemek oldu ve "La ilahe İllallah" demekten kaçındı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.): " Allah'a yemin olsun ki senin için istiğfarda bulunacağım (bağışlanmanı taleb edeceğim) dedi." Bu olaydan sonra Allah Teala "Şüphe yok ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, ancak Allah dilediğini hidayete erdirir."[137] ayet-i kerimesi nazil oldu.[138]

4. Kıyamet Gününde Hz. İbrahim'in Babasının Durumu

Ebu Hureyre (r.a.)'ın rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İbrahim, kıyamet gününde babası Azer ile Azer'in yüzünde duman isinden kaynaklı siyahlık ve toz toprak birikmiş olarak karşılaşacak." İbrahim ona diyecek ki: "Ben sana bana isyan etme (karşı çıkma) demedim mi?" diyecek. Babası deiyecek ki: "Bu gün sana karşı gelmeyeceğim." Bunun üzerine İbrahim: "EyRabbim! Sen beni diriliş gününde alçaltmayacağını va'd etmiştin. Babamın benden çok uzak olmasından daha aşağılayıcı ne vardır?" Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyuracak: "*Şüphesiz ki ben, cenneti kafirlere haram kıldım.*"

Daha sonra şöyle denilecek: Ey İbrahim! Ayaklarının altında ne var?" Bakınca orada çok kıllı çamura bulanmış, bir sırtlan görmesin mi? Ayaklarından tutulup cehennem ateşine atılacak"[139]

İbni Teymiye şöyle demiştir: İbrahim (a.s.)'ın Allah Teala katında çok büyük makamı ve ğeri olmasına rağmen babası kafir olarak ölünce bu yüksek değerine rağmen babası için yaptığı isitğfar hiçbir fayda sağlamadı.[140]

İbrahim (a.s.)'ın babasının çok kıllı çamura bulanmış, bir sırtlan şeklinde gösterilmiş olmasının hikmeti sırtlanın en ahmak hayvan olmasından

---

[137] Kasas, 56
[138] Buhari, 4772
[139] Buhari, 4772
[140] Mecmuul Fetava, 1, 146

dolayıdır. Azer de insanların en ahmakı idi. Zira oşlu gözleri öünde ateş cehenneminden kurtuldu ve oğulun daha nice olağan üstü hallerine şahit olduğu halde bunların hiç birisinden etkilenmeyerek kör inadı üzere devam ederek küfür üzere öldü. İbrahim (a.s.) babasını küfür bataklığından kurtarmak için gösterdiği olanca çaba, şefkat, ısrar ve isteğine rağmen ahmaklığından dolayı bunaların hiç birisinden etkilenmedi ve küfür üzere kalmakta ısrar etti. Bunun için de kıyamet gününde bu şekilde aşağılandı.[141]

Bu hadis-i şerif gösteriyor ki –eğer baba Müslüman değilse– çocuk insanların en şereflisi olsa dahi kendisine hiçbir fayda sağlamıyor.[142]

ZUHRUF SURESİNDE İBRAHİM ALEYHİSSELAM

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

– "*Bir zaman İbrahim, babasına ve kavmine demişti ki: Ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben yalnız beni yaratana taparım. Çünkü O, beni doğru yola iletecektir. Bu sözü, ardından geleceklere devamlı kalacak bir miras olarak bıraktı ki, insanlar (onun dinine) dönsünler.*"[143]

Kureyş kabilesi Hz. İbrahim'in soyundandır. Bu doğrudur. Ancak onların İbrahim (a.s.)'ın milleti (dini) üzere oldukları iddiası yanlıştır. Zira Hz. İbrahim, açık ve çok kuvvetli bir şekilde, tartışmasız ve nizasız olarak Kelime-i Tevhid'i ilan etti.

Kureyş müşriklerinin yüz çevirdiği, kabul etmeye yanaşmadığı tevhid (yani Allah'ın birliği) çağrısı ataları İbrahim'in vargücüyle insanlara duyurmaya çalıştığı çağrının kendisidir. Hz. İbrahim -selâm üzerine olsun- bu çağrı ile babasına ve soydaşlarına karşı çıkmış, onların çarpık inanç sistemlerine ters düşmüştür. Onların kendi atalarından devraldıkları inanç sistemlerinin peşine takılmamış, sırf babasının ve soydaşlarının uyduğunu gördüğü için körükörüne bu inanç sistemine bağlanmamıştır. Daha doğrusu açık ve kesin ifadelerle onlarla ve inanç sistemleri ile hiçbir ilişkisinin olmadığını, onlardan ve çarpık inançlarından uzak olduğunu duyururken onlara

[141] Fethu'l-Bari, 8, 641
[142] İrşadu'-Savi, 7, 310
[143] Zuhruf, 26-28

şirin görünme, onları memnun etme çabası içine girmemiştir. Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim'in bu amaçla sarfettiği sözleri şu şekilde aktarıyor: "Ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben yalnız beni yaratana taparım. Çünkü O, bana doğru yolu gösterecektir."

Hz. İbrahim'in sözlerinden ve kendisini yaratan Allah hariç onların taptıkları diğer düzmece ilahlardan uzak olduğunu belirtmesinden anlaşılıyor ki, Hz. İbrahim'in soydaşları Allah'ın varlığını temelden inkar etmiyorlardı, sadece O'na birtakım düzmece tanrıları ortak koşuyor, ondan başkasına kulluk sunuyorlardı. Bu yüzden Hz. İbrahim onların kulluk sunduğu düzmece tanrılardan uzak olduğunu belirtiyor ama yüce Allah'ı bu genellemenin dışında tutuyor ve yüce Allah'ı en başta kulluk sunmayı gerektiren bir sıfatla nitelendiriyor; O'nun kendisini yoktan varettiğini vurguluyor. Var eden O olduğuna göre kulluk sunmayı hakkeden O'dur, diyor. Kendisini yoktan vareden, dünyaya getiren Allah olduğuna göre, O'nun kesinlikle kendisine doğru yolu göstereceğine ilişkin sarsılmaz inancını dile getiriyor. Kuşkusuz yüce Allah kendisine doğru yolu göstermek için onu yaratmıştır. Çünkü onu doğru yola nasıl ileteceğini en iyi O bilir.

"*Ve bu tevhid sözünün ardından kalıcı bir söz yaptı ki insanlar Allah'a dönsünler.*"

Kuşkusuz Tevhid (Allah'ın birliği) mesajının yeryüzünde yaygınlık kazanmasında ve soyu kanalı ile kendisinden sonraki kuşaklara aktarılmasında en büyük pay sahibi Hz. İbrahim'dir. Onun soyundan gelen peygamberler bu görevi, yani Allah'ın birliği ilkesine dayalı inanç sistemini insanlara duyurma görevini üstlenmişler. Bu peygamberlerden üçü evrensel boyutta çığır açıcı peygamberlerdir: Hz. Musa, Hz. İsa ve son peygamber Hz. Muhammed –salât ve selâm üzerlerine olsun–… Bugün onlarca asır sonra büyük dinlere bağlı bir milyarı aşkın insan ataları İbrahim'in sunduğu ve kendisinden sonra kalıcı bir prensip olarak insanlık hayatına yerleştirdiği tevhide yani Allah'ın birliği ilkesine boyun eğmektedir. Bu prensipten sapanlar oluyor. Ancak Hz. İbrahim'in sunduğu tevhid mesajı kaybolmaz bir kalıcılık, sarsılmaz bir değişmezlik, çarpıklığa, batıla yer vermeyen bir açıklılık örneği olarak etkinliğini sürdürüyor: "Ki insanlar Allâh'a dönsünler."

Kendilerini yoktan vareden Allah'a dönsünler, O'nu bilsinler ve sırf O'na kulluk sunsunlar diye. Tek ve değişmez gerçeğe dönsünler; O'nu kavrasınlar ve kesinlikle O'ndan ayrılmasınlar diye.

Kuşkusuz insanlık Hz. İbrahim'den önce de tevhid gerçeğini biliyorlardı. Ne var ki insanlığın Nuh, Hud, Salih ve belkide İdris peygamberin, ayrıca bunların dışında geride tevhid ilkesine inanan, onu yaşayan ve onun için yaşayan bir kitle bırakmayan, daha nice peygamberin kanalıyla öğrendiği, tanıdığı bu gerçek ancak Hz. İbrahim'den sonra yeryüzüne kök salmıştır. İnsanlık bu gerçeği İbrahim peygamberden duyunca, ondan sonra kesintisiz olarak sürdürmüştür. Ondan sonra gelen peygamberler zinciri kesintisiz bu görevi yerine getirmiştir. Nihayet İsmail'in soyundan ve kendisine en çok benzeyen son oğlu, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e -salât ve selâm üzerine olsun- kadar sürmüş-tür. Hz. Muhammed -salât ve selâm üzerine olsun- tevhid mesajını son, eksiksiz ve evrensel şekliyle duyurmuştur. Tüm hayatın bu ilke etrafında döndüğünü göstermiştir. İnsanın her hareketinde, her düşüncesinde tevhidin izinin olmasına imkan sağlamıştır.

İşte soyundan geldiklerini ileri sürdükleri ataları İbrahim'den bu yana süren tevhid gerçeğinin hikayesi. İşte İbrahim'in kendisinden sonra kalıcı bir hayat düsturu olarak bıraktığı tevhid gerçeği. Ve işte İbrahim'in soyundan birinin kanalıyle bu kuşağa sunulan aynı mesaj. Peki İbrahim'in soyundan geldiklerini, onun dinine uyduklarını ileri sürenler bu mesajı nasıl karşılıyorlar?

Kuşkusuz aradan uzun zaman geçti. Yüce Allah peşpeşe gelen kuşaklarla onların sayılarını arttırdı. Artık kökü eskilere dayanan bir millet olmuşlardı. Bu yüzden ataları İbrahim'in dinini unutmuşlardı. Tevhid (yani Allah'ın birliği) gerçeğine yabancı, onun varlığından habersiz bir toplum haline gelmişlerdi. Bu gerçeği kendilerine getiren peygamberi en olumsuz, en çirkin bir tavırla karşıladılar. Gökten gelen mesajı tutup yeryüzü menşeli kriterlerle ölçtüler. Böylece sahip oldukları tüm ölçüler bozuldu, birbirine karıştı.[144]

[144] Fi Zilal, 5, 3148

İbni Kesir'in Görüşü

Müşriklerin ve Ehl-i Kitab'ın kendilerini Haniflerin imamı, halilullah, Resulü vr krndisinden sonra gelen peygamberlerin babası, Hz. İbrahim'e nisbet ettiklerini, onun yolunda gitme iddiasında olduklarını haber veriyor. Halbu ki İbrahim (a.s.) babasını ve kavmini putlara tapmaktan uzaklaştırmak için çok uğraşmıştı. "İbrahim, babasına ve milletine demişti ki: "Beni yaratan hariç, sizin taptığınız şeylerden uzağım. Beni doğru yola eriştirecek olan şüphesiz O'dur." Bu kelime Yüce Allah'a tek başına ibadet etmek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, O'nun dışında her şeyden sıyrılıp kurtulmaktır. Bu kelime "La ilahe illallallah" Kelime-i Tevhid'idir.[145]

Sa'di'nin Görüşü

Müşriklerin ve Ehl-i Kitab'ın kendilerini Haniflerin imamı, halilullah, Allah Teâlâ'nın kulu ve Resulü Hz. İbrahim'e nisbet ettiklerini, onun yolunda gitme iddiasında olduklarını haber veriyor.

Şankıti'nin Görüşü

Salat ve selam üzerine olsun Hz. İbrahim bu ayet-i keimede bildirildiğne göre babası hakkında "ben ondan beriyim" demiştir. Yani ben onun Allah Teala dışında taptığı, ibadet ettiği her şeyden uZağım. Böylece İbrahim (a.s.) kendisini yok var eden, Allah Teala'nın dışında kavminin ilah diye taptığı, karşısına geçilip saygı duruşunda bulunduğu heykellere tapınmaktan beri olduğunu, onları reddettiğini açıklamış oluyor.

Bu hususu Allah Teala Yğce katıbında başka bir yerde şöyle açıklıyor:

"*İbrahim dedi ki: İyi ama, ister sizin, ister önceki atalarınızın; neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü? İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur);*" *Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur.*"[146]

---

[145] Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 6, 224

[146] Şuara, 75-78

"*Güneşi doğarken görünce, "Rabbim budur; zira bu daha büyük" dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! ben, sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." "Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim.*"[147]

Berae suresinde de onun putlara tapınmaktan beri olmasına ilaveten ayrıca onlara düşman olduğunu Allah Teala haber veriyor.

"*İbrahim´de ve onunla beraber olanlarda, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine demişlerdi ki: "Biz sizden ve Allah´ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah´a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir." Şu kadar var ki, İbrahim babasına: "Andolsun senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat Allah´tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez" demişti. (O müminler şöyle dediler:) Rabbimiz! Ancak sana dayandık, sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır.*"[148]

Bunun bir benzeri şu ayet-i kerimelerdedir:

Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.[149]

Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş (Allah'ın azabından kendinizi kurtarmış) olursunuz."[150]

Sizi ve önceki nesilleri yaratan (Allah) dan korkun."[151]

De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" "Allah'tır" de. De ki: "O'nu bırakıp da kendilerine (bile) bir faydası ve zararı olmayan dostlar (mabutlar) mı edindiniz?" De ki: "Kör ile gören bir olur mu? Ya da karanlıklarla

147 En'am, 78-79
148 Mümtehine, 4
149 En'am, 78
150 Bakara, 21
151 Şuara, 184

aydınlık bir olur mu? Yoksa Allah'a, O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma ile Allah'ın yaratması onlara göre birbirine mi benzedi?" De ki: "Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O, birdir, mutlak hâkimiyet sahibidir."[152]

O, göklerin ve yeryüzünün mülkü (hükümranlığı) kendisine ait olandır. Çocuk edinmemiştir. Mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir."[153]

Ve daha başka bir çom ayet-i kerim vardır.[154]

Esasen "La ilahe illlah" kelimesi nefiy ve isbattan müteşekkildir. Yani önce red, sonra kabul. Önce kişi "La ilah" diyerek ilahlık taslayan ne varsa hepsini reddedecek (İlke ve izimlerden kurtulacak) sonra "İla Allah" diyerek gerçek ve tek ilahın yalnızca Allah Teala olduğunu isbat edecektir. Nefy olmadan isbat olmaz. Çünkü Allah Teala şerik kabul etmez. Bunun için imana giriş anahtarı olan Kelime-i Tevhid "La" yani inkar ile başlıyor. Önce sahte ilahların kalpten çıkarılması ve sonra "illa" diyerek gerçek ilahın kalbe yerleştirilmesidir. Bunun için Hz. İbrahim de: önce: "Ben sizin tapmakta olduklarınızdan beriyim" dedi ve sonra da "Ancak beni yaratan bana doğru yolu gösterecektir." Dedi.[155]

Ayet-i kerimenin "Bu sözü ardından geleceklere bir miras olarak bıraktı" kısmından iki mana çıkar.

Birincisi: Bu onun çocuklarına vasiyyetidir. Onlar bu vasiyyete uyarak nesilden nesile Hanif dinini naklederek bu itikad üzerine yaşadılar. Nitekim bu hususa Rabbimiz şöyle işaret ediyor:

"*İbrahim´in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir.*

---

[152] Ra'd, 16
[153] Furka, 2-3
[154] Evdau'l-Beyan, 7, 229-230
[155] Evdau'l-Beyan, 7, 229-230

Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Âlemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti."[156]

İkinci mana ise; OnunRabbinden neslinin imanını ve salahını korumasını istemesidir. Nitekim Allah Teala şöyle buyurmuştur:

"Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti. "Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)" dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu."[157]

Kendi neslinden imamlar, önderler çıkarması için Rabbine yaptığı dua ise şöyledir:

"Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle; ey Rabbimiz! Duamı kabul et!"[158]

"*Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: "Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!*"[159]

"*Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin. Soyumuzdan, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak bir elçi çıkar rabbimiz! Çünkü yalnız sensin kudret ve hikmet sahibi.*"[160]

Allah Teala onun bu duasını kabul etti ve son peygamber olarak da onun neslinden olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'i peygamber olarak gönderdi. Nitekim Resulullah (s.a.v.): "*Ben, İbrahim'in duasıyım*"[161] buyurmuştur.

---

[156] Bakara, 130-132
[157] Bakara, 124
[158] İbrahim, 40
[159] İbrahim, 35
[160] Bakara, 128-129
[161] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4, 129; İbn Hibban, 14, 312; Hakim, 656

İbrahim (a.s.) dan sonra Allah Teala gönderdiği bütün peygamberleri onun neslinden göndermiştir.

"*Ona İshak ve Ya'kub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, ahirette de sâlihler (zümresin) dendir.*"[162]

"*Andolsun ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik, peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan (insanlardan) kimi doğru yoldadır; içlerinden birçoğu da yoldan çıkmışlardır.*"[163]

Bu ikinci görüşe göre ayet-i kerimeyi anlarsak burada bir işkal çıkar. Yani İbrahim (a.s.)'ın neslini şirk ve küfürden koruması için Rabbine yaptığı dua kabul olunduğuna göre neden br kısımları bu yola saptılar? Bunun cevabı ise ayet- kerimede mevcuttur. Çünkü Allah Teala onun bütün neslini koruyacağını söylemiyor. Bilakis ahdinin zalimleri kapsamadığını bildiriyor. Nitekim Mekke müşrikleri onun soyundan geldikleriş halde Resulullah (s.a.v)'i yalanladılar, ona çeşitli iftiralar attılar, yalancı, sihirbaz, şair, mecnun gibi aşağılayıcı vasıflarla vasıfladılar. Onlardan bir çokları bu inançları ile ölüp gittiler, iman nasip olmadı. Nitekim Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

"*Doğrusu ben hem bunları hem de atalarını yıllarca nimetler içinde yaşattım; sonunda onlara Kur'an ve apaçık bir Peygamber geldi. Karşılaştır 30: Fakat gerçeği tüm açıklığıyla ortaya koyan âyetlerimiz kendilerine ulaşınca: "Bu bir büyü! Biz onu kesinlikle inkâr ediyoruz" dediler.*"[164]

Zuhruf suresindeki bu ayet-i kerime gösteriyor ki İbrahim (a.s.)'ın neslinden bir kısmı onun arkasından onun yolunu terk ettiler. Nitekim bu hususa işeret eden başka ayet-i kerimeler de vardır.

"*Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti.*

---

[162] Ankebut, 27
[163] Zuhruf, 29-30
[164] Hadid, 26

"Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!) " dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu."[165]

Yani İbrahim'in zürriyetinden zalim olanlar.

"*Onu da İshak'ı da uğurlu kıldık. Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de.*"[166]

"*Yoksa onlar, Allah'ın lutuf ve kereminden bağışladığı nimetlerden dolayı insanları mı kıskanıyorlar? Evet, biz İbrâhim'in soyuna kitabı ve hikmeti verdik; onlara büyük bir mülk ve hâkimiyet bahşettik. Buna rağmen onlardan bir kısmı Peygamber'e inandı, kimi de ondan yüz çevirdi. İnanmayanlara, kaynar ve alevli bir ateş olarak cehennem yeter!*"[167]

Hadidi suresine ise onun neslinden hidayet üzere olmayanların çok olduğu belirtilmiştir.

"*Andolsun ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik, peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan (insanlardan) kimi doğru yoldadır; içlerinden birçoğu da yoldan çıkmışlardır.*"[168]

Ayet-i kerimede geçen: "Umulur ki onlar dönerler (tevbe ederler)" ifadesi yoldan çıkmışlara nasihat etmenin, onlara doğru yolu göstermenin fayda vereceğini, mü'minlerin uyarısı ile onların uyanabileceğini ifade ediyor. Çünk Hak onların arasında mutlaka kalacak, korunacaktır. Hak ve hak davanın mensupları her asırda var olacağına göre yoldan sapmışların da bu hak dvavanın mensuplarının irşadları ile dopru yolu bulmaları umulan ve beklenen şeydir. Bu umma, beklenti içinde olma işi tabii kullar çindir. Çünkü insanlar kimşnHakka yöneleceğini, kimşn de sapıklığa sürükleneceğini bilemezler.[169]

---

[165] Bakara, 124
[166] Saffat, 113
[167] Nisa, 54-55
[168] Hadid, 26
[169] Evdau'l-Beyan, 7, 231-234

Mümtehine Suresi'nde Hz. İbrahim (a.s) Kıssası

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

– "*İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine, "Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir" demişlerdi. Yalnız İbrahim'in, babasına, "Senin için mutlaka bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez" sözü başka. Onlar şöyle dediler: "Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır. Rabbimiz! Bizi, inkar edenlerle imtihan etme. Bizi bağışla. Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin. Andolsun, onlarda (İbrahim ve beraberindekilerde) sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır. Ola ki Allah sizinle, içlerinden düşman olduğunuz kimseler arasına bir sevgi (ve yakınlık) koyar. Allah, hakkıyla gücü yetendir. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir. Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, âdil davrananları sever. Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.*"[170]

⁂

Bu âyetler, inanç esasında nuruyla ayrıcalık sunan vela ve bera kavramları hakkında önemli bir mihenk taşını beyan etmektedir. Vela ve bera olmadan akide ve tevhid olmaz. Hatta hiç kimse vela ve bera olmadan islama giremez. İslamın yarısı vela diğer yarısı ise beradır. Kelime-i tevhidin "la ilahe" kısmı Allah'tan başka ibadet edilen her şeyden beri olmayı "illallah" kısmı ise kulluğun sadece Allah'a yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

[170] Mümtehine Suresi, 4-9.

Buna göre "la ilahe illallah" ifadesinin anlamı "Allah'tan başka gerçek mabud yoktur" olur.[171]

Allah Teâlâ, burada şerhetmeye çalıştığımız ayet-i kerimelerde bize vela ve bera konusunda hanfierin imamına uymamızı emretmiştir. Bu akidede vela ve bera kavramları öyle dille geçiştirilebilecek kelimeler değildirler. Bu iki kelime uğruna peygamberler vatanlarını terketti, çeşitli eziyetlere katlandılar. Hz. İbrahim (a.s) da bunlar arasındadır. Bu iki kavram uğruna Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabı Şi'b-i Ebi Talib'de mahsur kaldılar.[172]

⁂

– "*İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine,* "*Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir*" *demişlerdi. Yalnız İbrahim'in, babasına,* "*Senin için mutlaka bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez*" *sözü başka. Onlar şöyle dediler:* "*Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır.*"

Müslüman baktığında tarihin derinliklerinden kaynaklanan bir soyu, uzun bir geçmişi, zamanın derinliklerine doğru uzanan örnek şahsiyetleri olduğunu görmektedir. Bağının Hz. İbrahim'e kadar uzandığını görmektedir. Sırf inancı açısından değil. Karşılaştığı deneyimleriyle O'na kadar uzandığını hissetmektedir. Kendi kişisel deneyimlerinden, içinde yaşadığı neslin tecrübelerinden daha büyük ve zengin bir deneyimler hazinesine sahip olduğunu anlamaktadır. Zaman süreci içinde Allah'ın dinine inanan, O'nun sancağı altına giren herkesi kuşatan bu uzun kafile onun yaşadığı olayların benzerlerini yaşamıştır. Deneyimleriyle olanların vardıkları sonuca kendisi de varmıştır. Yani mesele yeni değildir. Uydurma değildir. Müminlere zor gelen bir yük değildir. Sonra müminin uzun zamandan beri sürüp gelen geniş bir ümmeti vardır. İnanç konusunda onlarla bütünleşmekte ve ona

[171] Abdulaziz Nasır el-Celil, *Vakâfatun Terbeviyyetun fî Davi'l-Kurâni'l-Kerim*, 3, 143.
[172] A.g.e., 3, 143.

dayanmaktadır. O'nunla inancının düşmanları arasındaki bağlar koptuğunda bu ümmete dayanır. Çünkü O kökleri derinliklerine kadar inen, pek çok dalları bulunan, geniş gölgeleri olan yüksek ve büyük bir ağacın dalı durumundadır. Müslümanların ilki olan Hz. İbrahim'in diktiği ağacın dalı.

Hz. İbrahim ve O'nunla birlikte iman edenler de Mekke'den hicret eden Müslümanların karşılaştıkları sıkıntıların aynısıyla karşılaşmışlardı. Onlar bu nedenle şimdiki Müslümanlar için güzel bir örnekti: "*Onlar kavimlerine demişlerdi ki:* "*Biz sizden ve sizin Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir' demişlerdi.*"

Bu onların kendi toplumlarından, ilahlarından ve ibadetlerinden tamamen uzaklaşmaları demekti. Bunların hepsini inkar sadece Allah'a iman demekti. Toplum da yalnız Allah'a inanıncaya kadar sona ermeyecek olan bir düşmanlık ve öfke vardı artık aralarında. Bu kesin ve apaçık bir ayrılıştı. Bunun ötesinde artık herhangi bir bağ ve herhangi bir ilişki kalamazdı. Çünkü inanç bağı ve iman ipi kopmuştu aralarında. Bu tutum, bu tür durumlarla karşılaşan her inanmış nesil için güzel bir deneyimdi. Gerçeği ortaya koyan bir tavırdı. Hz. İbrahim ve O'nunla birlikte iman edenlerin bu kararı kıyamet gününe kadar varolacak Müslümanlar için güzel bir örnekti.

Bazı Müslümanlar Hz. İbrahim'in müşrik olan babası için dua etmesini kendi bastırılmış duyguları ve kendilerini müşrik olan yakınlarına bağlayan hislerini dile getirmek için bir çıkış yolu olarak kullanmaya yelteniyorlardı. Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim'in babası için: "**Senin için mağfiret dileyeceğim**" sözünü söylerken ki gerçek tavrını, Müslümanlara açıklamak için meseleyi bu vesileyle açmayı uygun görüyor.

Hz. İbrahim bu sözü babasının şirk üzere ısrar ettiğine kesin kanaat getirmeden önce söylemişti. Bunu söylerken onun inanacağını umuyor, iman edeceğini ümit ediyordu: "*Babasının bir Allah düşmanı olduğunu kesinlikle anlayınca onunla ilişkisini kesti.*"[173] Nitekim başka bir surede bu konu izah edilmektedir.

---

[173] Tevbe Suresi, 114.

Hz. İbrahim'in işin tamamını Allah'a havale ettiği ve herhalde tevekkül, yöneliş ve dönüş ile O'na yöneldiği burada belirtilmektedir: "*Fakat sana Allah'tan gelecek herhangi bir şeyi savmaya gücüm yetmez' sözü bu örneğin dışındadır. Ey inananlar deyin ki: `Rabbimiz, sana güvendik, sana yöneldik, dönüşümüz sanadır.*"

İşte bu, Allah'a kesin ve sınırsız teslim oluş Hz. İbrahim'in kişiliğinde apaçık ortaya çıkan imanın simgesidir. Burada o simge ön plana çıkarılarak onun Müslüman torunlarının bu noktaya dikkatleri çekilmek isteniyor. Hikayeler ve bunlara getirilen yorumlarla eğitmenin ve yönlendirmenin bir halkasıdır bu. Kur'an-ı Kerim kendi metoduna uygun olarak kıssanın seyri içinde önemli işaretleri, simgeleri ve yönlendirmeleri yerleştirmektedir.

Bu teslim oluş Hz. İbrahim'in geri kalan duasında ve Rabbine niyazında da devam etmektedir: "**Rabbimiz, bizi inkar edenlerle imtihan etme.**"

Ey müminler topluıluğu! "**İbrahim'de ve O'nunla beraber olanlarda**" ona iman edenlerde "**sizin için gerçekten**" uyulmaya layık ve size fayda sağlayacak "**güzel bir örnek vardır.**" Çünkü sizlere İbrahim'in hanif olan dinine tabi olma emri verilmiştir.[174]

"Hani onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: "Şüphesiz biz sizden de, Allah'ın dışında ibadet ettiğiniz şeylerden de uzağız...' demişlerdi." Yani İbrahim ve be raberindeki mü'minler, müşrik kavimlerinden ve Allah'tan başka tapındıklarından uzak olduklarını bildirmişler, sonra da bu düşmanlıklarını açık bir şekilde ifadelen direrek "**Sizi** (ve yaptıklarınızı) **reddediyoruz**." demişlerdi.

"**Bizimle sizin aranızda sonsuza kadar düşmanlık ve kin baş göstermiştir**." Kalplerde kin açıkça ortaya çıkmış, oradaki sevgi sona ermiştir, bedenen de düşmanlık ortaya çıkmıştır. Bu düşmanlık ve kinin herhangi bir vakti ya da sınırı da yoktur. Aksine sizler küfrünüzü sürdürmeye devam ettiğiniz sürece bu ebediyen devam edecek, "**sizler yalnızca Allah'a iman edinceye kadar**" da sürecektir. Ne zaman ki sadece Allah'a iman edersiniz,

[174] Tefsir-i Sa'dî, s. 1813.

işte o vakit size olan kin ve düşmanlığımız ortadan kalkar, sevgi ve dostluğa dönüşür.

İşte ey iman edenler! Ibrahim'de ve Ibrahim ile birlikte bulunanlarda, iman ve tevhidin gereklerini yerine getirmelerinde, sadece Allah'a ibadet etmeleriyle ilgili bütün hususlarda uyulmaya değer güzel bir örnek vardır. Bundan bir husus müs tesnadır. O da şudur: "**İbrahim'in**," kendisini iman ve tevhide davet ettigi vakit, bunu kabul etmeyen, inatlaşan, şirk koşan, kâfir babası Azer'e "**söylediği 'Senin için elbette mağfiret dileyeceğim**." Bununla birlikte ben "**Allah'a karşı sana hiçbir fayda sağlayamam.**" Ama Rabbime dua edeceğim, olur ki Rabbime dua etmekten dolayı mahrum kalmam. "**sözü** (bu güzel örnekten) **müstesnâdır**."

İşte sizler, İbrahim'in müşrik biri için yaptığı bu duada ona uyamazsınız. Müş riklere dua edip de "Biz bu konuda İbrahim'in dinine uyuyoruz." diyemezsiniz. Çünkü Yüce Allah bu hususta İbrahim aleyhisselam'in mazeretini beyan ederek şöyle buyurmuştur: "**İbrahim'in, babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdi ği bir sözden dolayı idi. Ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca ondan uzaklaştı.**"[175]

Yine İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda Allah'a dua edip O'na tevek kül etmeleri, O'na yönelmeleri, acziyetlerini ve kusurlarını itiraf etmeleri husu sunda da sizin için güzel bir örnek vardır. Onlar şöyle demişlerdi: "**Rabbimiz, yalnız sana tevekkül ettik.**" Bizim için faydalı olacak hususları elde etmek, zararlı şeyleri önlemek hususunda sadece Sana güvendik.

"**Yalnız Sana yöneldik ve dönüş de yalnız Sanadır.**" Sana itaate, Senin razı olacağın şeylere ve Sana yakınlaştıracak olan herşeye yöneldik. Biz bunun için çalışıyoruz. Hayır işler yapmak için gayret ediyoruz. Dönüşün yalnız Sana olacağını biliyoruz. Bu yüzden Senin huzuruna glmeye hazırlanıyor ve bizi Sana yakınlaştıracak ameller işliyoruz.[176]

⁂

[175] Tevbe Suresi, 114.

[176] Tefsir-i Sa'dî, s. 1814.

– "*Rabbimiz! Bizi, inkar edenlerle imtihan etme; bizi bağışla, doğrusu sen, güçlü olan, Hakim olansın. Andolsun, onlarda (İbrahim ve beraberindekilerde) sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır.*"

Onları başımıza musallat etme. Bu onlar için bir sınav aracı olmasın. Bu durumda onlar şöyle derler: "**Eğer inananları korusaydı biz onların üzerine musallat olmaz ve kendilerini yenmezdik!**" Bu çoğu zaman insanların kalplerinde rahatsızlık yaratan bir şüphedir. Nerede Allah'ın bildiği bir hikmet gereği olarak herhangi bir zaman diliminde batıl hakka karşı güçlenmişse, azgın zalimler iman edenlere egemen olmuşsa orada bu şüphe zihinleri tırmalamaya başlamıştır. İnanmış insan sıkıntılara, belalara karşı sabreder. Fakat bu onun kendisini gönüllerde şüphelere ve denemelere yol açacak belalara uğratmaması için Allah'a dua etmesine engel değildir.

Duanın devamı şöyle: "**Bağışla bizi.**" Rahman'ın dostu olan Hz. İbrahim böyle diyor. Rabbinin hak ettiği, layık olduğu ibadet düzeyini idrak ettiğinden Allah'ın nimetlerini ve bağışlarını karşılayabilecek düzeyde bir ibadet yapmaktan aciz kalışını, yetersiz oluşunu anladığından dile getiriyor. Rabbinin yüceliğini ve büyüklüğünü takdis ederek Rabbinden bağışlanma diliyor. Böylece kendisiyle birlikte olanlara ve sonra gelecek nesillere bilinçli, duyarlı bir örneklik sergiliyor.

Duasını, niyazını ve bağışlanma arzusunu noktalarken Rabbinin bu duaya uygun düşecek sıfatları ile niteliyor: "**Rabbimiz, doğrusu sen güçlü olan, Hakim olansın.**"

Aziz: Herşeyi yapmaya gücü yeten. **Hakim**: Uyguladığı planı ustaca uygulayan.[177]

Mümin kafire nasıl imtihan konusu olur? Bu 2 şekilde olur:

Birinci Şekil: Müminler bir savaşta kafirler karşısında yenilgiye uğradıklarında kafir imtihana tabi tutulur. Çünkü kafir der ki: "Onlar eğer Allah'a inanıyorlarsa yenilmezlerdi" ya da "eğer onları savunacak ve koruyacak bir

[177] Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kurân,* 6, 3542.

rableri olsaydı yenilmezlerdi" ya da "eğer imanlarında sadık iselerdi yenilmezlerdi." İşte imtihan budur.

İkinci Şekil: Kafir, müminlerin günah işlediklerini ve Allah'ın şeriatına göre yaşamadıklarını gördüğünde müminle imtihan edilir ve islamdan bu sebeple uzak durur. Maalesef bu günümüz Müslümanlarının bizzat içinde bulunduğu durumdur. Yaşantılarıyla insanları dine çekmek yerine dinden uzaklaştırıyorlar. Bu yüzden alimler şöyle buyuruyorlar: Bu ümmet ancak evvelkilerin düzeldiği şey ile düzelir.[178]

Mümin bundan mesuldür. Allah'ın dininden alıkoymaktan mesuldür. Bu yüzden şöyle dua edilmiş "**Rabbimiz! Bizi, inkar edenlerle imtihan etme.**" Bizi, başkalarına dini sevdirecek şekilde senin emirlerini yerine getiren kullardan eyle. Öyle ki dinden uzaklaşmaları için bahaneleri olmasın. Bu durum bize bu dinin gereklerine harfiyen uymamızı gerekli kılıyor. Ta ki kimse Müslümana bakarak; "mümin olduğunu söyleyip de inandığının aksine davranan bu kişi mi Müslüman" demesin.[179]

"**Ve bizi bağışla, ey Rabbimiz!**" İşlediğimiz büyük, küçük günahlarımızı, emrolunduğumuza hususlardaki kusurlarımızı bağışla! "**Çünkü**" her şeye boyun eğdirici "**Aziz**" her şeyi yerli yerince koyan "**hakim olan yalnız Sensin.**" O halde izzetin ve hikmetin hakkı için düşmanlarımıza karşı bize zafer ver, günahlarımızı bağışla ve kusurlarımızı ıslah eyle![180]

Daha sonra Yüce Allah, onlara uymayı tekrar teşvik ederek şöyle buyurmaktadır: "**Andolsun onlarda sizin için, Allah'ı ve âhiret gününü umanlar için güzel bir örnek vardır.**" Ancak onlara uymak ve onları örnek almak herkes için kolay değildir. Bu, ancak Allah'a ve ahiret gününe kavuşacağına iman edenler için kolaydır. Çünkü iman, ecir ve mükâfat alacağını ummak, kula her türlü zorluğu kolaylaştırır, çok gibi görünen şeyleri az gösterir, Allah'ın salih kullarına ve peygamberlerine daha çok uymasını sağlar. Çünkü o, böyle bir şeye son derece muhtaç olduğunu görür.[181]

---

[178] Bu ibare İmam Malik'in ibaresidir.

[179] Tefsir-i Şaravî, 24, 15122.

[180] Tefsir-i Sa'dî, s. 1814.

[181] Tefsir-i Sa'dî, s. 1815.

Hz. İbrahim'in ve O'nunla birlikte olanların tutumu bu şekilde sergilendikten, Hz. İbrahim'in teslim oluşu ve O'na niyazda bulunuşu ortaya konduktan sonra tekrar dönülüyor. O'nun güzel bir örnek olduğu tekrar ifade ediliyor. Müminlerin kalplerine yeniden dokunarak deniyor ki: "**Andolsun Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için bunlarda güzel örnekler vardır. Kim yüz çevirirse, şüphesiz Allah zengindir, övülmeye layık olandır.**" Allah'a ve ahiret gününe bel bağlayanların örneği Hz. İbrahim ve O'nunla birlikte olanların hayatında gerçekleşmiştir. İşte bunlar sözü edilen onurlu kafilenin yaşadığı olayları, elde ettikleri deneyimlerin değerini kavrayabilecek kimselerdir. Onlar Hz. İbrahim ve beraberindekileri izlenmesi gereken bir örnek, yol gösteren bir kılavuz kabul ederler. Allah'a ve ahiret gününe bel bağlayanlar onları kendilerine örnek alsınlar. Bu o zaman yaşayan müminler için gerçekten etkili bir direktiftir.

Kim de bu sistemden yüz çevirmek, bu kafilenin yolundan sapmak, bu köklü nesle bağlılıktan sıyrılmak istiyorsa yüce Allah onlara asla muhtaç değildir. "**Şüphesiz Allah zengindir, övülmeye layık olandır.**"

Bu bölüm sona erdiğinde müminler artık uzun tarihlerinin başlarına kadar ulaşmışlardır. Yeryüzündeki ilk ortaya çıkışlarını hatırlamışlardır. Nesiller boyunca elde etmiş bulundukları yığınlarca deneyimlerini görmüşlerdir. Bu tecrübeleri yaşayanların vardıkları son kararı, son aşamayı idrak etmişlerdir. İçine girdikleri yolun ilk yolcuları olmadıklarını, kendilerinden önce çok yolcuların buradan geçtiklerini anlamışlardır.

Kur'an-ı Kerim bu anlayışı yer yer tekrarlamakta ve pekiştirmektedir ki, inanmış kafileyi birbirine bağlayıp bütünleştirsin. Onlar tek başına yola giren insanın yalnızlığını ve endişesini taşımasınlar. İsterse bir nesil içinde tek başlarına olsunlar. Bu yolcu yürüyen herkesin onunla birlikte nice sıkıntıları ve zorlukları göğüslediklerini, ona göstererek yükünü hafifletmektedir.

Bundan sonra dönüyor. Bu sıkıntıların kendilerine yükledikleri düşmanlık ve sertlik halinin ortadan kaldırılmasını şiddetle arzu eden, onun için can atan bu kalplere bir meltem gönderiyor. En güzel umutları taşıyan hafif rüzgarları estiriyor üzerlerine. Bu, sözkonusu düşmanların islamın sancağı altına girmeleri ve Müslümanların saflarına katılmalarına ilişkin

haberdir. İşte aralarındaki sertliğin ortadan kaldırılması ve sağlam bir temele dayalı olarak dostluğun oluşması ancak bu yolla mümkündür. Sonra bir kere daha meseleyi hafifletiyor, biraz daha kolaylaştırıyor. Müslümanlarla Müslüman olmayanların devletler arası ilişkilerini düzenleyecek en temel islami ilkeyi belirliyor. Sürtüşme ve ilişkilerin kesikliğini, saldırı ve düşmanlık hallerine has kılıyor. Bu düşmanlık ve saldırının olmadığı zamanlarda ise iyiliği hak edenlere iyiliğin yapılabileceğini, ilişkilerde ise dürüstlüğün ve adaletin ilke olacağını belirtiyor.[182]

"**Kim**" Allah'a itaat etmekten ve Allah'ın peygamberlerine uymaktan "**yüz çevirirse**" kendisinden başka kimseye zarar veremez. Allah'a d hiçbir zararı olmaz. Çünkü "*Allah'ın hiçbir şeye/kimseye ihtiyacı yoktur.*" O, bütün yönleriyle tam ve mutlak zengindir, hiçbir yönden hiçbir varlığa muhtaç değildir. "**O, her türlü hamde layık olandır.**" Yani zatında, isimlerinde, sıfatlarında ve fiilerinde övgüye layıktır. O, bütün bunlardan dolayı endisine hamdedilendir.[183]

el-Ganî, "*kendisi ve yanındakiler tam, kamil ve bir başkasına ihtiyacı olmayandır.*" Allah (c.c), bu sıfatla muttasıftır. Çünkü ihtiyaç bir noksanlıktır. Muhtaç, ihtiyaçlarını yerine getirmekten ve ona ulaşmaktan acizdir. Muhtaç için, muhtaç olmayan bir zatın bulunması bir lütuftur. Acziyet, noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah hakkında caiz değildir. Bütün üstün vasıflara sahip bir kimsenin aciz olması düşünülemez. Çünkü O, kendisi dışındaki her şeyi bizatihi kendisi yaratmıştır. Yoktan yaratılan, sonradan yaratılan bir başka şeye malik olamaz. Allah her şeyin yaratıcısıdır. Allah'ın dışındaki her şey fakirdir. O, noksan sıfatlardan münezzeh ve âlemlerden müstağnidir.

⁂

– "*Ola ki Allah sizinle, içlerinden düşman olduğunuz kimseler arasına bir sevgi (ve yakınlık) koyar. Allah, hakkıyla gücü yetendir. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.*"

İslam barış dinidir. İslam inancı sevgiye dayalı bir inançtır. Bütün

---

[182] Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kurân,* 6, 3542.

[183] Tefsir-i Sa'dî, s. 1815.

insanlığın onun himayesinde o havayı teneffüs etmesini hedefler. Bütün dünyaya sistemini egemen kılmak ister. İnsanların tümünü Allah'ın sancağı altında birbiriyle tanışan birbirini seven kardeşler haline getirmek ister. İslamın bu temel misyonuna islama ve Müslümanlara karşı düşmanlık ve saldırı temeline dayalı yönelişlerden başkası engel sayılmaz. Onlar barış içinde yaşamayı istediklerinde islam ille de sürtüşmeyi ön görmez. Kendisi de böyle düşmanca bir ortamı istemez. Hatta islam sürtüşme hallerinde bile gönüllerde sevginin tohumlarını muhafaza eder. Güzel davranmayı, ilişkilerde adaleti gözetmeyi öngörür. Her zaman düşmanlarının yüce sancağın altına girdiklerinde kurtuluşa ereceklerine kanaat getirecekleri günü bekler. Bütün ruhların ve gönüllerin düzeleceği, doğru yola geleceği ve sağlam yöne yöneleceği bu günden islam asla umudunu kesmez.

Birinci ayette ümitsizliğin asla alt edemeyeceği bu umuda işaret edilmektedir. Mekke'den hicret eden bazı Muhacirlerin gönüllerini rahatlatmak, aileleri ve yakınlarıyla ilişkilerini kesmiş olmanın ve onlarla savaşmanın zorluklarıyla, sıkıntılarıyla boğuşarak yorgun düşen kalpleri beslerken buna değinmektedir:

"*Ola ki Allah sizinle, içlerinden düşman olduğunuz kimseler arasına bir sevgi (ve yakınlık) koyar. Allah, hakkıyla gücü yetendir. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.*"

Allah tarafından belirtilen bu umudun anlamı onun kesin gerçekleşeceği anlamına gelir. Bu haberi duyan müminlerin de onun gerçekleşeceğine kesin kanaat getirmeleri gerekir. Zaten kısa bir zaman sonra Mekke fethedildiğinde Kureyşliler Müslüman olduklarında, hepsi tek sancağın altında toplandığında o zamana kadarki bütün kinler ve intikam duyguları sona erdiğinde, hepsi kalpleri birbirine ısınan kardeşler haline geldiklerinde bu umut gerçekleşmiştir.[184]

Yüce Allah, mü'minlere, müşriklere karşı düşmanlık beslemelerini, onlar şirk ve küfürlerini sürdürdükçe müminlerin de düşmanlıklarını sürdürmelerini emrettikten sonra şunu da bildirmektedir: Hüküm, ona sebep olan hususa (illete) bağlı olduğu için, eğer onlar imana girecek olurlarsa o zaman

[184] Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kurân,* 6, 3543.

onlara karşı iman sevgisinin beslenmesi söz konusu olur. O halde ey mü'minler, onların imana dō neceklerinden yana ümit kesmeyin! "*Olur ki Allah, sizinle düşman olduğunuz o (*müşrikler*) arasında bir sevgi meydana getirir.*" Ki bunun sebebi de onların imana dönüşleri olacaktır.

"*Allah'ın*" her şeye "*gücü yeter.*" Kalplere hidayet vererek onları bir halden bir hale evirip çevirmesi de buna dahildir. "*Allah Ğafür'dur, Rahim'dir.*" Ba ğişlayamayacağı büyük günah, örtemeyeceği kusur yoktur. "*De ki: Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Muhakkak O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.*"[185]

Bu âyet-i kerimede, o sıralarda mü'minlere düşman olan birtakım müşriklerin Müslüman olacaklarına dair bir işaret ve müjde vardır. Nitekim bu gerçekleşmiştir. Allah'a hamdolsun.[186]

⁂

– "*Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, âdil davrananları sever.*"

Allah'ın sözü gerçekleşene kadar yüce Allah, inananların din konusunda kendileriyle savaşmayan ve kendilerini yurtlarından çıkarmayan müşriklerle dostluk kurmalarına izin vermiştir. Onlara iyilik yapmalarındaki sakıncayı kaldırmıştır. Onlarla ilişkilerinde adaleti gözetmelerini, onların haklarına tecavüz etmemelerini öngörmüştür. Bunun yanında din konusunda kendileriyle savaşan, kendilerini yurtlarından çıkaran ya da çıkarılmalarına yardımcı olmuş kimselerle dostluğu kesin biçimde yasaklamıştır. Onlarla dostluk kuranların zalimlerin ta kendileri olduğuna hükmetmiştir. Hiç şüphesiz ki "*Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür.*"[187] ayetini gözönünde bulundurduğumuzda zulmün anlamlarından birinin de şirk olduğunu söyleyebiliriz. Bu ise korkunç bir tehdittir. Müminler ondan ürperir. Onun korkunç olan kapsamına girmekten kesinlikle uzak dururlar.

---

[185] Zümer Suresi, 53.

[186] Tefsir-i Sa'dî, s. 1815.

[187] Lokman Suresi, 13.

Müslüman olmayanlarla ilişkileri düzenleyen bu ilke islam dininin yapısına, yönelişine, insan hayatına hatta onun bu evrene ilişkin köklü anlayışına, en uygun ve en adil ilkedir. Çünkü bütün bir varlık çeşitliliğine ve yüzeysel ayrılıklarına rağmen ilahi kaynaklı özünde ve ezeli planında birbiriyle uyum içindedir, dayanışma içindedir. Tek bir ilahtan gelmiştir. Tek bir ilaha yönelmiş bulunmaktadır.

Bu ilke, islamın devletlerarası hukukunun da temelidir. Buna göre islam ile insanlar arasında barış hali değişmeyen temel tutumdur. Bu hal ve tutum, savaş açılması ve bu savaşa karşılık verilmesinin zorunlu olması veya antlaşma yapıldıktan sonra ihanet edilmesi durumları dışında değişmez. Antlaşmaya ihanet ise saldırıyla tehdit etmek demektir. Davanın özgürlüğü ve inanç hürriyeti önünde kaba kuvvetle durmak da bunun gibidir. Bu da bir saldırıdır. Bunların dışındaki hallerde islam tüm insanlara barışı, sevgiyi, iyiliği ve adaleti öngörür.

Sonra bu ilke islam düşüncesiyle de uyum içine girmektedir. İslam düşüncesine göre müminler ile onların düşmanları arasındaki temel sorun, inanç davasıdır. Başkası değil. Müminin uğrunda her fedakârlığı göze alabileceği ve ölebileceği tek davanın sadece inanç davası olduğunu ortaya koymaktadır. Müslümanlarla diğer insanlar arasında düşmanlığa yol açabilecek ve çarpışmalarına neden olabilecek tek şey davanın özgürlüğü ve inancın özgürlüğüdür. Yeryüzünde Allah'ın sisteminin gerçekleştirilmesi ve sözünün yüceltilmesidir.

Bu yöneliş, surenin tüm akışıyla da uyum içindedir. Sure bütünüyle inancın değerini ortaya koymakta ve onun tüm Müslümanların altında toplanacakları biricik sancak olduğunu ön plana çıkarmaktadır. Kimi Müslümanlarla birlikte bu sancak altında durursa o Müslüman topluluktandır. Kim de bu topluluğa karşı savaşırsa o da Müslümanların düşmanıdır. Kim islam toplumuyla barış antlaşması yapar, onları inançları ve davalarıyla başbaşa bırakır, insanları ondan alıkoymazsa, insanların onu duyup anlamasına engel olmazsa ve ona iman edenlere zorluk çıkarmazsa o da Müslümanlarla barış içinde demektir. İslam bu insanlara iyilik yapmayı ve onlara adil davranmayı yasaklamaz.

Müslüman bu yeryüzünde inanç davası için yaşar. Kendisine ve insanlara karşı en önemli sorunu inancıdır. Müslüman çıkar için düşmanlık yapmaz. Irk, vatan, soy ve aile gibi tutkunluklar ve taassuplar için savaşmaz. Onun savaşı sadece Allah'ın sözünü yüceltmek içindir. İnancının hayatta uygulanan egemen bir sistem olması içindir.[188]

Müşrik Akrabaları Gözetmek

Hz. Ebûbekir'in (r.a) kızı Esmâ (r.a.) şöyle anlatır:

"İslâm'a girmemiş olan annem, Resûlullah zamanında yanıma gelmişti. Allah Resûlü'nün fikrini öğrenmek için: "*Annem, beni özleyip gelmiş. Ona ikramda bulunabilir miyim?*" diye sordum. Efendimiz (s.a.v): "*Evet, annene iyi davran!*" buyurdu.

İbn Uyeyne der ki: Allah Teâlâ bu hususta şu ayet-i kerimeyi indirmiştir: "*Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, âdil davrananları sever.*"[189]

Hattabi der ki: Buradan kafir olan akrabaya tıpkı Müslüman akraba gibi para vb. iyilik yapılabilir. Bunda kafir anne-babanın geçimini sağlamanın Müslüman evlada vacip olduğunu ileri sürenler için delil bulunmaktadır.[190]

Taberi'nin Görüşü

Taberi, burada zikredilen insanlardan maksadın herhangi bir dinden olan insanlar olabileceğini söyleiş, âyet-i kerimenin, herhangi bir insanı özellikle kasdetmediğini beyan etmiştir. Taberi'ye göre bu âyetin neshedildiğini söylemenin de bir manası yoktur. Zira.mUmin bir insanın, kendisine karşı savaşmayan ve kendisine karşı savaşanlara da yardım etmeyen bir kafire,

---

188 Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kurân,* 6, 3544.

189 Sahih-i Buhari, Had. No: 5978; Sahih-i Müslim, Had. No: 1003.

190 Muhammed b. Abdirrahman el-Mağrâvî, *et-Tedebbür ve'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kuran bi-Sahihi's-Sünen,* 34, 380.

ister akrabası olsun ister yabancı olsun, iyilikte bulunması ne haramdır ne de yasaklanmıştır.[191]

Şeyh Atiyye Salim'in Görüşü

Lafzın umumuna baktığımızda ayet-i kerimenin Müslümanlara düşmanlık beslemeyen ve kötülük etmeyen tüm kişilere şamil olduğu açıktır. Bu kişiler kafirler arasından Müslümanlara en yakın kişilerdir. Çünkü zayıf Müslümanlara iyilik etmek dinen zaruri bilinen hususlardandır. Buna göre burada nesh var iddiası bu kapsamlı nassın açık ifadesine karşı koyacak kuvvetli bir delile muhtaçtır. Neshin oluşum şartları da tefsir usulü ilminde bildirilmektedir. Yine Kurtubî'nin tefsir alimlerinin birçoğundan bu ayetin muhkem olduğu hususunda naklettikleri de bunu teyid etmektedir. İbn Cerir Taberi de bunu doğru kabul etmiş ki, dinin ruhuna uygun olan da budur.[192]

Sa'dî'nin Görüşü

Kâfirlere düşmanlık beslemeyi teşvik eden âyet-i kerimeler nazil olduğunda mü'minler üzerinde gereken etkiyi yaptı, onlar bunu tam anlamıyla yerine getir diler. Hatta müşrik birtakım akrabalarıyla olan bağlarını gözetmenin dahi günah olabileceğinden çekindiler ve bunun da yasak kapsamına girdiğini sandılar. Yüce Allah da bu ayetle bu tutumların Allah'ın haram kıldığı şeylerin çerçevesine gir mediğini haber vermiştir. Buna göre Yüce Allah, akrabalarınızdan olsun baş kalarından olsun din hususunda size karşı savaşmamış, sizi ülkelerinizden çıkarmamış durumda olan müşrik kimselere iyilikte bulunup akrabalık bağ larını gözetmenizi, onlara iyilik yapmanızı, iyiliklerine karşılık verip adaletli davranmanızı yasaklamaz.

Böylelerinin akrabalık bağını gözetmenizden dolayı sizin için günah yoktur. Bu durumda olanların bağlarını gözetmede herhangi bir sakınca, herhangi bir sorumluluk yoktur. Nitekim Yüce Allah, kâfir olan anne-babanın Müslüman olan çocuklarına hitaben şöyle buyurmaktadır: "*Eğer onlar*

---

[191] Tefsir-i Taberi, 28, 65-66.

[192] Muhammed b. Abdirrahman el-Mağrâvî, *et-Tedebbür ve'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kuran bi-Sahihi's-Sünen,* 34, 380; Muhammed Şenkıtî, *Edvau'l-Beyan,* 8, 84.

bilmediğin şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme! Bununla beraber dünyalık hususlarda onlarla iyi geçin."[193]

– "*Şüphesiz Allah, âdil davrananları sever.*"

Hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "*Verdiği hükümlerde, ailesinin ve halkın yönetiminde adaletli davranan yöneticiler, kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın yanında nurdan yüksek koltuklar üzerinde otururlar.*"[194] Allah Resulü (s.a.v) bu sahih hadisinde adaletli yöneticiyi Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde gölgelendireceği yedi zümreden saymıştır.[195]

Bu ayet-i kerime savaş ve diğer durumlar arasındaki farkı izah ediyor. Ayet-i kerimede yasaklanan veladan maksat size düşman olan muhariplerdir. Ayet-i kerime aynı zamanda güzel davranış ile yasaklanan vela arasındaki farkı da izah ediyor. Allah Teâlâ Müslümanlara meyleden, onlarla savaşmayan, onlara düşmanlık beslemeyen Huzaa, Müzeyne, Eslem, Cüheyne ve Ğıfar kabileleri gibi kabilelere, kişilere iyilikte bulunmayı Müslümanlara yasaklamamıştır. Bu kabileler müşriktiler ama Hz. Peygamber (s.a.v)'in Kureyş'e karşı galip olmalarını isterlerdi. İşte Allah Teâlâ bunlara iyilikte bulunmayı size yasaklamamıştır. Bu tüm kafirleri aynı kefeye koyup hepsine aynı davrananlara bir ders de vermektedir. Kafirlerin bazısı Müslümanlara açıkça düşmanlık yapmakta, İslam'ın yoluna engel koymaktadır. Bazısı barışçıl ve tarafsız iken bazısı da mazlum Müslümanların haklarını savunur.

Günümüzde de kafirlerden İslam meselelere, meselelerin netliği ve gerçeği ifade etmesi nedeniyle sempati duyanları görüyoruz. Böylelelerini kutlamak gerek. Böyleleri sayesinde köprüler kurulur. Bunlara hem maddi hem de manevi ikramlarda bulunmak, güzel ahlakla davranmak ve güzel sözlerle muamelede bulunmak gerek.

Mesela Ebu Talip meselesi gibi. Peygamber Efendimiz (s.a.v) onu severdi ve ölümüne üzülmüştü. Allah Teâlâ bunun üzerine şu ayet-i kerimeyi indirdi: "*Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat*

---

[193] Lokman Suresi, 15; Tefsir-i Sadî, s. 1816.

[194] Sahih-i Müslim, Had. No: 1827.

[195] Sahih-i Buharî, Had. No: 1423; Sahih-i Müslim, Had. No: 1031.

Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir."[196]

Allah Teâlâ iki grup kafirin arasını ayırmıştır. Savaşmayan kafirler hakkında iki hususu meşru saymıştır:

a) Sözlü ve fiili olarak iyi daranmak

b) Adaletli olmak

Adalaet herkes hakkında uygulanabilir kıymetli bir meziyettir.[197]

⁂

– "*Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.*"

Her kim de:

1) Din konusunda sizinle savaşmak

2) Sizi yurtlarınızdan çıkarmak

3) Yurdunuzdan çıkarılmanız için düşmana destek çıkmak

hasletlerinnden 3 haslet ya da bunlardan birazı bulunursa onları dost edinmemeniz için sizin men edilmenize yeterlidir.

Bazı alimler bu ayetin mensuh olduğunu öne sürmüş fakat doğrusu bu ayet-i kerimede herhangi bir nesih söz konusu değildir. Taberi ve müfessirlerin geneli nesh iddiasını kabul etmemişlerdir. Çünkü bu ayetin nüzulü çok sonralarıdır. Hicri 8. sene dolaylarında inmiştir ve ardından onu neshedecek bir ayet inmemiştir.[198]

⁂

[196] Kasas Suresi, 56.

[197] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, Müessesetü'l-İslami'l-Yevm, Suudi Arabisatan, 1. Baskı, M, 1970, 2, 111.

[198] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 2, 112.

Üçüncü Konu

HUD, HİCR, ANKEBUT VE ZARİYAT SURELERİNDE GEÇEN HZ. İBRAHİM (A.S)'IN YAŞLILIĞINDA MELEKLERLE ARALARINDA GEÇEN DİYALOGU, İYİ YAŞAMI, HZ. İSHAK VE HZ. YAKUB İLE MÜJDELENMESİ, KENDİSİNE LÛT KAVMİNİN HELAK OLACAĞINI BİLDİRİLMESİ

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN MELEKLERLE ARALARINDA GEÇEN DİYALOGUN HUD SURESİNDE İŞLENİŞİ

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"*Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde getirdiler ve:* "*Selam (sana)*" *dediler. O da:* "*(Size de) selam*" *dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi. Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. Dediler ki: Korkma! (biz melekleriz). Lût kavmine gönderildik. O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da Ya'kub'u müjdeledik. (İbrahim'in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.(Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur. İbrahim'den korku gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında (adeta) bizimle mücadeleye başladı. İbrahim cidden yumuşak huylu, bağrı yanık, kendisini Allah'a vermiş biri idi. (Melekler dediler ki):*

Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azap) emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!"[199]

Bu kıssa Hûd sûresinde anlatılan kıssaların dördüncüsü olup ana konusu itibariyle Lût aleyhisselâm ve kavmim ele almaktadır. Lût, Güney Bâbil'deki Ur şehrinin yerlilerinden ve Hz. İbrahim'in kardeşi Haran'ın oğludur. Hz. İbrahim ile birlikte Irak'tan ayrılmış; daha sonra da Ölüdeniz (Lût gölü) kıyısındaki Sodom ve Gomore'ye yerleşmişti. Bu sebeple "Lût kavmi" tabiri Hz. Lût'un mensup olduğu kavmi ifade etmeyip onun aralarında yaşamaya karar verdiği ve peygamber olarak görevlendirildiği Sodom sakinlerini ifade etmektedir.

Hz. Lût'un ikamet ettiği Sodom halkı, inkarcı oldukları gibi ahlâksızlık ve sapık ilişkiler içinde bulunuyorlardı. İşte Lût bu kavmi ıslah etmekle görevlendirilmişti ancak yöre halkı onun nasihatlerini dinlemedi ve sapık ilişkilerine devam ettiler. Allah Teâlâ da onları helak etmek üzere elçilerini gönderdi. Kur'ân-ı Kerîm elçilerin kimler olduğu hakkında ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte müfessirler bunların insan şekline girmiş melekler olduğunu kabul ederler.

Hz. Lût, aynı çağda Filistin'de ikamet eden Hz. İbrahim'in şeriatını uygulamak üzere gönderildiği için olay onu da ilgilendiriyordu. Bu sebeple Allah'ın elçileri, durumdan onu haberdar edip ümmeti hakkında herhangi bir korkuya kapılmamasını sağlamak için öncelikle onu ziyaret ettiler. Hz. İbrahim, misafirlerin yemeğe el uzatmadıklarını görünce durumlarından şüpheye kapıldı. Melekler, Lût kavmini helak etmek için geldiklerini haber verdikten sonra İbrahim'e inananların bu felâketten kurtulacağını söyleyerek onu rahatlattılar. Kitâb-ı Mukaddes'e göre çocuk müjdesi verildiğinde Hz. İbrahim 100 yaşında, eşi Sâre ise doksan yaşında bulunuyordu Hicr sûresinin 54. âyetinde Hz. İbrahim'in de yaşlılığı nedeniyle olayı yadırgadığı bildirilmektedir. Melekler, müjdeye şaşıran peygamber hanımını, bir müminin Allah'ın işine şaşmaması gerektiğini söyleyerek teskin ettiler. Zira tabiat kanunlarını koyan Allah'tır; bu kanunlar kâinatta carî olmakla beraber

[199] Hud Suresi, 69-76.

Allah'ın iradesini sımrlayamaz. O, istisnaî tasarruflarla mucizeler yaratır ve peygamberlerini destekler.

⁂

– "*Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde getirdiler ve:* "*Selam (sana)*" *dediler. O da:* "*(Size de) selam*" *dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.*"

Bu mübarek âyetler, Hz. İbrahim'e, meleklerin müjde ile gelmiş, birbirlerine selâm vermiş olduklarını ve Hz. İbrahim'in onları misafir insanlar sanarak kendilerine yemek hazırladığını ve onların bu yemeğe el uzatmadıkları için Hz. İbrahim'in onlardan endişeye düştüklerini bildiriyor. Bunun üzerine meleklerin Lût kavmini helak etmekle emrolunmuş olduklarını bildirerek Hz. İbrahim'in zevcesine anne olacağını müjdelediklerini o muhterem hanımın da kendisinin ve kocasının ihtiyarlığından dolayı anne olmasını acâip gördüğünü, meleklerin de Allah'ın kudreti karşısında buna şaşırmaya gerek olmadığını söylemiş olduklarını beyan buyurmaktadır.

Şöyle ki: "*Andolsun ki elçilerimiz*" yani, meleklerimiz, bunlar bir rivayete göre Hz. Cibril (a.s), Mikâil (a.s) ve İsrafil (a.s) idi. Diğer bir rivayete göre de Cibril (a.s) ile diğer yedi veya onbir melek idi. Bunlar genç, güzel insanlar suretinde görünümüşlerdi. "*İbrahim'e müjde getirdiler*" yani, kendisinin İshak adındaki oğlu ile ondan sonra da torunu Yakup'un dünyaya geleceklerini veya Lût kavminin helak olacağını müjdelemişlerdi. Bu melekler Hz. İbrahim'e "*Selam (sana)*" *dediler*" yani, selâm verdiler. "*O da:* "*(Size de) selam dedi*" yani, sizin işiniz selâmettir veya benim size cevabım da selâmdır veyahut sizin üzerinize selâm olsun diye karşılıkta bulundu. Böyle mü'minlerin biribirleriyle karşılaşınca selâm vermeleri, dinî hususlardandır. Bu bir sevgi ve dostluk, iyilikseverlik alâmetidir. Bunun yerini başka tabirler tutamaz. "*Ve hemen*" bu selamlaşmayı müteakip İbrahim (a.s) bu misafirlerine ikram için "*kızartılmış bir buzağı getirdi.*" Misafirlere hürmet etmek, icabına göre onlar için sofra hazırlamak yüce bir sünnettir, cömertlik gereğidir.

Hz. İbrahim'e (a.s) gelen misafirler uzak yoldan gelmişlerdi. Bu misafirler melek mi yoksa başka varlıklar mıydı bu konuda ihtilaf vardır.

"*Elçilerimiz*" kelimesi bunların üçten fazla olduğunu ve bunların melek olduğunu gösteriyor. Zira bir başka ayet-i kerimede şöyle geçmektedir: "*Allah, meleklerden de resûller seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.*"[200]

- Melekler Allah Teâlâ'nın yarattığı varlıklardan hatta en büyüklerindendir.
- Melekler Kur'an-ı kerim'de çokça zikredilmektedir.
- Onların varlığına iman etmek gerekir.
- Meleklere iman iman altı şartından biridir.
- Melekler latif cisimlerdir.
- Değişik şekillere girme gücüne sahiptirler.
- Nurdan yaratılmışlardır.
- Allah Teâlâ'nın emirlerine isyan etmezler.
- Allah Teâlâ neyi emretmişse onu yerine getirirler.
- Her meleğin yapmakla mükellef olduğu bir vazifesi vardır.

Kur'an-ı Kerim meleklerin özelliklerini de anlatmaktadır. Mesela yaratılışlarından, onların kocaman kanatlarından bahseder. Kimisinin iki kanadı, kimisinin üç kanadı, kiminin ise dört kanadından bahseder. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediğini artırır. Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter.*"[201]

- Meleklerin dişiliği ve erkekliği yoktur.
- Melekler yemez ve içmezler.
- Meleklerin ahlaki özelliklerinden birisi "*haya sahibi*" olmalarıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: "*Meleklerin kendisinden utandığı bir adamdan utanmayayım mı?*"[202]

---

[200] Hac Suresi, 75; Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 4, 75.

[201] Fatır Suresi, 1.

[202] Sahih-i Müslim, Had. No: 2401; Tehanî İbrahim Abdurrahman, *el-Mesâilu'l-Akadiyye fÎ Hivârati İbrahim aleyhisselam fi'l-Kurâni'l-Kerim,* Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Nilain Üniversitesi, Hartum, Sudan, H. 1439, M. 2018, s. 66.

MELEKLERİN ÖZELLİKLERİ

Meleklerin Hz. İbrahim kıssasında bahsi geçen sıfatlarını 3 başlık altında ifade etmek mümkündür:

Şekil Değiştirme Kabiliyeti

Allah Teâlâ melekleri nurdan yaratmış ve onlara her türlü şekle girme kabiliyeti bahşetmiştir. Bu husus meleklerin Hz. İbrahim'e insan suretinde gelme hadisesinde açıkça görülmektedir. Hz. İbrahim ilk başta onları tanıyamamıştı. Çünkü O'na insan şeklinde gelmiştlerdi. Önlerine yemeği koyup ellerini yemeğe uzatmadıklarını gördüğünde zaten onları bir garipsemişti. Derken melekler işin içyüzünü açıklamışlardı. İnşallah ileriki sayfalarda bu konuya değiniliecektir.

Melekler Yemez İçmezler

Meleklerin bir özelliği de Allah Teâlâ'nın meleklerin Hz. İbrahim'le yaptıkları diyalogta haber verdiği gibi yemek yemezler. Hz. İbrahim (a.s) onlara kızartılmış bir buzağı sunduğunda ellerini bile yemeğe uzatmamışlardı. Bu yüzden alimler meleklerin yemez ve içmez varlıklar olduklarında görüş birliği etmişlerdir.[203]

Meleklerin Görevleri

Meleklerin, Kur'an ve Sünnet'te zikredilen bir takım görevleri olduğunu bilmeliyiz. Hz. İbrahim kıssasında meleklerin görevlerine dair varid olan hususlar şöyledir:

- Müjde vermek
- Azab indirmek
- Müminlere yardım etmek

Şenkıtî dedi ki: Burada meleklerin Hz. İbrahim'e getirdiği müjdenin ne olduğuna temas edilmemiş. Fakat bundan sonra "*O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da*

[203] *el-Mesâilu'l-Akadiyye fî Hivârâti İbrahim aleyhisselam fi'l-Kurân'il-Kerîm*, s. 68.

Ya'kub'u müjdeledik"[204] ayetinde Hz. İshak ve Hz. Yakub'un müjdelenmesine işarette bulunulmuş. Temiz bir nesil müjdesi hem anayı hem babayı içine alır. Yine "*Biz onu salihlerden bir peygamber olarak İshak ile de müjdeledik*" ayetiyle, "*(Yemediklerini görünce) onlardan İbrahim'in içine bir korku düştü. Onlar,* "*korkma*" *dediler ve onu bilgin bir oğul ile müjdelediler*" ayeti ve "*Onlar,* "*Korkma, biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz*" *dediler*" ayet-i kerimesi de bu hususa işaret etmektedir.[205]

Denildi ki; meleklerin müjdesi, Hz. İbrahim'e Lût kavmini helak etmek için gönderildiklerini haber vermeleridir. Örneğin bu surede geçen şu ifadelerinden anlaşıldığı gibi: "*Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içinde bir korku duydu. Dediler ki:* "*Korkma, çünkü biz Lût kavmine gönderildik.*"[206] Bir diğer ayet-i kerime de şöyledir: "*Şöyle dediler:* "*Şüphesiz biz suçlu bir millete gönderildik. Yalnız Lût ailesi suçlu değil, biz onların hepsini kurtaracağız.*"[207] Bir başka ayet-i kerime ise şöyledir: "*Onlar şöyle dediler:* "*Biz suçlu bir kavme (Lût'un kavmine), üzerlerine çamurdan, pişirilmiş ve Rabbinin katında haddi aşanlar için belirlenmiş taşlar yağdırmak için gönderildik.*"[208] Bir başka ayet-i kerimede de yine şöyle buyurulmaktadır: "*Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde,* "*Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir*" *dediler.*"[209] Fakat doğru olan birinci görüştür. Bu zikrettiğimiz son ayet-i kerime de buna delalet etmektedir. Çünkü burada Lût kavmini hela edeceklerini haber vermeleri müjdeyi getirdikten sonra olduğu açıkça anlaşılmaktadır.[210]

"*Andolsun ki*" o şerefli meleklerden oluşan "*elçilerimiz*," rasülümüz Halil "*İbrahim'e müjde ile geldiler.*" Yüce Allah, onlar Lût kavmini helak etmek Üzere göndermiş. İbrahim'e de uğramalarını emredip ona Ishak'in

---

[204] Hud Suresi, 71.
[205] Muhammed Şenkıtî, *Edvau'l-Beyan,* 3, 29-30.
[206] Hud Suresi, 70.
[207] Hicr Suresi, 58-59.
[208] Zariyat Suresi, 32-34.
[209] Ankebut Suresi, 31.
[210] Muhammed Şenkıtî, *Edvau'l-Beyan,* 3, 29-30.

doğacağı müj desini vermelerini söylemişti. Onlar, onun yanına girdiklerinde "*Selâm* (ederiz sana)' *dediler. O da* "(Size de) *selâm' dedi*." Yani melekler, İbrahim'e seläm verdiler, o da onların selâmını aldı. Bu buyruk selâmın meşruiyetine, İbrahim aleyhisselam'ın dininde de selamlaşmanın olduğuna, selâmın kelamdan/konuşma dan önce olduğuna, selam alma ifadesinin de selâm verme ifadesinden daha güzel olmasının uygunluğuna delil vardır. Çünkü meleklerin verdikleri selam, sürekli lik ifade etmeyen fiil cümlesi şeklinde olduğu halde selam alma ifadesi, devamlı lığa ve kalıcılığa delil teşkil eden isim cümlesi şeklindedir. Arap dilinde -bilindiği gibi- bu iki tür cümle arasında büyük bir fark vardır.

Allah Teâlâ kitabında şöyle buyurur: "*Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır.*"[211]

Hz. İbrahim de Allah'ın elçilerini bu şekilde karşıladı. Ayet-i kerime selamın islam selamı olduğuna aynı zamanda meleklerin selamı olduğuna delalet etmektedir. Yine Allah Teâlâ bu selamın mümin kulların ahiretteki selamı olduğunu müteaddid ayetlerde haber vermiştir. Mesela Ra'd suresinin 23 ve 24. ayetlerinde şöyle buyurur*:* "*Bu sonuç da Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler (ve şöyle derler):* "*Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!*""[212]

Yine Zümer suresinin 73. ayetinde şöyle buyurur: "*Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der:* "*Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin.*"[213]

"*Ve*" İbrahim, melekler yanına girdiklerinde "*vakit geçirmeden gidip kızarmış bir buzağı getirdi.*" Yani hemen evine girip misafirlerine semiz ve

---

[211] Nisa Suresi, 86.

[212] Ra'd Suresi, 23-24.

[213] Zümer Suresi, 73; İmad Züheyr Hafiz, *el-Kısasu'l-Kurâniyyu beyne'l-Abâi ve'l-Evlad*, s. 136.

kızdırılmış taşlar üzerinde pişirilmiş bir dana ikram edip önlerine yaklaştırarak "Buyurmaz mısınız?" dedi.[214]

Alimler şöyle demişlerdir: Hz. İbrahim (a.s), kendisine hiç misafir gelmeksizin onbeş gün bekledi. Bunun için üzüldü. Daha sonra da kendisine melekler gelince, bunların, daha önceki misafirler gibi olmadığını gördü. İşte bundan dolayı hemen acele ederek, kızarmış bir buzağı getirdi. Binâenaleyh, Cenâb-ı Hakk'ın, buyruğunun manası, "*O, bu buzağıyı getirmede hiç çekinmedi, aksine acele etti...*" şeklindedir. Veyahut da kelamın takdiri, "Onun gelmesi gecikmedi..." şeklindedir. *İcl* sığırın yavrusuna denilir. *Hanız* ise, yerde kazılan bir çukurda kızdırılmış taşlarla yapılan kebaba verilen isim olup, bu kebap çöl araplarının bilinen bir âdetidir. Bu kelime *mahnûz* anlamındadır. Yine hanız kelimesinin, yağı damlayan şey anlamına geldiği de söylenir.[215]

Hz. İbrahim'in melekler girer girmez hemen onlara kızartılmış taze buzağı eti sunması O'nun aşırı derecede cömert olduğunun bir göstergesidir. Halbuki onlara alelade bir et yahut bir kuzu ikram etmekle iktifa edebilirdi. Ama onlara buzağı ziyafeti sunmak ancak ve ancak böylesine cömert bir adamdan beklenirdi.[216]

- ✓ Misafir ağırlamak güzel ahlaktandır.
- ✓ Misafir ağırlamak İslam adabındandır.
- ✓ Misafir ağırlamak peygamberlerin ve salih insanların ahlakındandır.

İbn Kesir der ki: Bu ayet-i kerime pekçok yönden misafir ağırlama edeplerini içermektedir.[217]

Mesela misafir ağırlama edeplerinden bazıları şöyledir:

- ✓ Misafiri güzel karşılamak.
- ✓ Misafirin halini hatırını, açlık-tokluk durumunu sormadan hemen sofra hazırlamak.

---

[214] Tefsir-i Sa'dî, s. 758.
[215] Tefsir-i Razi, 13, 67-68.
[216] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 419.
[217] Tefsir-i İbn Kesir, 4, 264.

- ✓ Ayet-i kerimede geçen "*vakit geçirmeden gidip kızarmış bir buzağı getirdi*" kavl-i şerifi Hz. İbrahim'in kıymetli misafirleri için yemek hazırlarken ki çabukluğuna delalet etmektedir.
- ✓ Hz. İbrahim'in yemek hazırlaması çok kısa bir zaman almış. Halbuki O'nun hazırladığı yemek, kızdırılmış taş üzerinde kızartılmış etine dolgun buzağı eti gibi lezzetli ama uzun vakit alabilecek bir yemekti. Bu da, Hz. İbrahim'in misafirlerine ikramda bulunuşunu ve onları güler yüzle karşıladığını açıkça gösteriyor. Zira elindeki en kıymetli şeyi onlara ziyafet sunmuştu.[218]

❖ İşte Hz. İbrahim (a.s) bu yüzden "Misafir Babası" namını almıştı.

❖ İlk misafir ağırlayan O olmuş ve cömertliği her tarafa yayılmıştı.

O'nun cömertlik özelliklerinden birisi ise şöyledir:

- ✓ Az sayıda kişiye çok kişilik yemek sunardı.

Böylesi bir cömertlik israf sayılmaz. Çünkü arta kalan yemek ya aile fertleri tarafından yenir ya da fakir fukaraya dağıtılır.[219]

⁂

– "*Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. Dediler ki: Korkma! (biz melekleriz). Lût kavmine gönderildik.*"

Hz. İbrahim'in misafirlerine yemek hazırladığını anlatan önceki ayet-i kerime ile misafirlerin ellerini yemeğe uzatmadıkları anlatılan bu ayet-i kerime arasındaki bağlantı gayet açık ve sıkıdır. Hz. İbrahim, konuklarının ellerinin kızarmış buzağıya doğru gitmediğini görünce; "*... onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü.*" Bedevi adetlerine göre ikram edilen yemeği yemeyen konuk kuşku uyandırır; ev sahibine yönelik bir hainliği, bir kötülüğe niyetlendiği imajını verir. Bizim kırsal kesimimizin insanları yedikleri yemeğe ihanet etmeyi, daha doğrusu yemeğini yedikleri kimseye kötülük etmeyi mertliklerine yediremezler, böyle bir kalleşliği

---

[218] Ahmed Şerkavi, *el-Mer'etu fi Kısasi'l-Kurâniyyi,* Daru's-Selam, Kahire, 1. Baskı, H. 1421, M. 2001, 1, 162.

[219] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Suresti Hud,* s. 258.

yapmaktan kaçınırlar. Bu yüzden eğer birinin yemeğini yemek istemezlerse, bu istemezlik, o adam hakkında kötülük düşündükleri, ya da adamın kendilerine yönelik niyetinin iyiliğinden emin olmadıkları anlamına gelir.

İş bu noktaya varınca, yüce Allah'ın elçileri, gerçek kimliklerini açıklıyorlar.

"Bu sırada konukları "*Korkma! (biz melekleriz). Lût kavmine gönderildik.*" Hz. İbrahim, Hz. Lût'un soydaşlarına bu meleklerin niçin gönderildiğini anlamıştı. Fakat tam o sırada başka bir olay oldu ve bu olay konuşmanın akışını değiştirdi.[220]

Ayet-i Kerimeden Alınacak Dersler ve İbretler

- Peygamberler de insandırlar ve onları da diğer insanlar gibi korku, hüzün ve acı kaplayabilir.
- Bedevi adetlerine göre, misafirperverin sunduğu yemeği yemeyen misafirin durumu kuşku vericidir. O ya bir kötülük düşünüyordur yahut misafir edene güvenmiyordur.[221]

Bu kıssa Hz. İbrahim'in (a.s) doğduğu yer olan Irak'ın Keldanililer yurdundan hicret edip Allah'ın bereketlendirdiği Kenan yurduna yerleşmesinden sonra vuku bulmuştur.

⁂

– "**O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da Ya'kub'u müjdeledik.**"

Hala Hz. İbrahim'in (a.s) misafirleri konusundayız. Bu ayet-i kerimede değerli bir peygamberin karısından bahsedilmektedir. O ayakta kocasıyla beraber misafirlere hizmet ediyordu. Karabalık bağı en sağlam kulptur.[222]

Kadın, belki de, Hz. Lût'un iğrenç soydaşlarının helâke uğrayacaklarına sevindiği için gülmüştü. Hz. İbrahim'in eşi kısırdı, hiç çocuk doğurmamıştı, üstelik o sırada iyice yaşlanmıştı. Bu yüzden Hz. İshak'a ana olacağı

[220] Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kurân,* 4, 1912.
[221] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti Hud,* s. 304.
[222] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti Hud,* s. 304.

müjdesi onun için şaşırtıcı bir sürpriz olmuştu. Üstelik bu müjde katmerli idi. Çünkü Hz. İshak'ın da Yakub adında bir oğlu olacaktı. Böylesine inanılması zor bir müjdeli haber bir kadını -özellikle kısır bir kadını- tepeden tırnağa titretir, haberi ansızın öğrenmesi ise bu titremeyi sarsıntıya, duygusal fırtınaya dönüştürür.

İbn Cevzi der ki: Âlimler Hz. İbrahim'in (a.s) hanımının nerede ayakta durduğu konusunda 3 görüşe ayrılmışlardır:

- Vehb demiştir ki: Perde arkasından konuşmaları dinliyordu.
- Mücahid ve Süddi dedi ki: Ayakta onlara hizmet ediyordu.
- Muhammed b. İshak dedi ki: Ayakta namaz kılıyordu.[223]

Meleklerin, Hz. İbrahim'e, Lût kavmini helak etmek için gönderildiklerini söyledikleri sırada Hz. İbrahim'in karısı Hz. Sare perdenin arkasında, ayakta dikiliyor ve konuşulanları dinliyordu. Lût kavminin helak olacağı haberini duyunca, sevincinden güldü. Biz aynı zamanda o melekler vasıtasıyla, Hz. İbrahim'in karısı Hz. Sare'ye kendisinden İshak isminde bir oğlan doğacağını, Hz. İshak'tan da torunu Hz. Yakub'un meydana geleceğini müjdeledik.

Burada Hz. İbrahim (a.s)'ın hanımı Hz. Sare'nin, Lût kavmine azap emri geldiği halde onların hâlâ gaflet içinde olmalarına şaştığından veya onların helak olacaklarına sevindiğinden yahut da kendisi ve kocası Hz. İbrahim yaşlı oldukları halde, kendilerinin nasıl olup da çocuklarının doğacağına hayret ettiğinden güldüğünü söyleyen müfessirler vardır.

- Cumhur âlimler der ki: Burada bildiğimiz "gülmek" kastedilmektedir. Ancak bunun mahiyeti hakkında farklı görüşler vardır. Bunun hayret ve şaşkınlık ifade eden gülmek olduğu söylenmiştir.
- Mukatil de der ki: Hz. İbrahim, misafirlerine hizmet ederken ve ihtişamıyla ortada iken üç kişiden korkması ve titremesine gülmüştü. Çünkü Hz. İbrahim tek başına yüz kişiye bedel kabul ediliyordu.
- Rivayet edildiğine göre melekler buzağıyı elleriyle sıvazlamışlar,

[223] Muhammed b. Abdirrahman el-Mağravî, *et-Tedebbür ve'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kurân bi-Sahîhi's-Sünen*, 15, 269.

bunun üzerine de yerinden kalkıp annesinin yanına varmış. İşte Hz. İbrahim'in hanımı Hz. Sare bunu görünce gülmüş, melekler de ona Hz. İshak müjdesini vermişlerdi.

- Yine anlatıldığına göre Hz. İbrahim misafirlerine ikramda bulunmak istediğinde Hz. Sare'yi da onlara hizmet etmek üzere ayakta tutardı. İşte yüce Allah'ın: "Eşi de ayaktaydı yani onlara hizmet etmek maksadıyla ayakta gider gelirdi, buyruğu bunu anlatmaktadır.
- Şöyle de açıklanmaktadır: Hanımı Hz. İbrahim'in korkusu dolayısıyla ayakta duruyordu. Meleklerin; "korkma!" demelerinden ötürü de güvenlik altında olması sebebiyle sevincinden güldü.[224]

Hz. İbrahim'in Hacer'den İsmail adındaki oğlu dünyaya gelince, Hz. Sare de oğlu olmasını temenni etti. Ancak yaşı ilerlemiş olduğundan dolayı ümidini kesmişti. Bu sefer ona peygamber olacak ve peygamber babası olacak bir çocuk müjdesini verdi. İşte bu, aynı zamanda onun hem oğlunu, hem de torununu göreceği müjdesi idi. İshak İbranicede "gülen" demektir.[225]

Allah Teâlâ Bakara suresindeki ayette şöyle buyurur: "*Yoksa Yakub'a ölüm geldiğinde siz ora da mıydınız? Hani o, oğullarına: Benden sonra neye ibadet edecek siniz? demişti. Onlar da: Senin ilâhına ve ataların İbrahim'in, İshak'ın tek ilâhı olan Allah'a ibadet edeceğiz. Ve O'na teslim olmuşuz, demişlerdi.*"[226] Bu ayeti delil olarak alanlar, Hz. İbrahim'in boğazlayacağı oğlunun İsmail olduğunu, bu çocuğun İshak olmasının mümkün olmadığını söylerler. Zira kendisi hakkında müjde verilen ve Yakub'un kendisi için doğacağı müjdelenen İshak'tır. Henüz varlığı vaat edilen Yakub isminde çocuğu olmamışken ve küçük bir çocuk iken Hz. İbrahim onu boğazlamakla nasıl emrolunabilir? Allah'ın vaadi haktır ve onda dönme olmaz. O halde bu durumda İshak'ın boğazlanmasının emredilmesi mümkün değildir ve neticede boğazlanması emredilenin, İsmail olduğu ortaya çıkar. Bu istidlal son derece güzel, sıhhatli ve açıktır. Allah'a hamd ederiz. Allah Teâlâ bu ayet-i kerime'de Hz. Sare'nin şöyle dediğini hikâye eder: "*Vay başıma gelenler,*

---

[224] Tefsir-i Kurtubi, 9, 104-109.

[225] İsmail Hamid, *Mevsuatu Nisâi'l-Enbiya,* Mektebetü'n-Nafize, Gize, Mısır, 1. Baskı, 2011, s. 69.

[226] Bakara Suresi, 133.

ben mi doğuracağım? Ben kocamış biri, şu erim de bir ihtiyar iken." Allah Teâlâ Hz. Sare'nin ne yaptığını Zâriyât süresinde şöyle hikâye eder: "*Bunun üzerine zevcesi, hayretle seslenerek döndü, yüzünü kapayarak: Kısır bir kocakarı, dedi.*"[227] Nitekim kadınlar, şaşkınlık halinde söz ve işlerinde böyle davranırlar. Melekler: Allah'ın işi ne mi şaşarsın ey evin hanımı? Allah'ın işine şaşma. Zira O, bir şeyin olmasını istediği zaman ona ol, der ve o da hemen oluverir.[228]

Yüce Allah'ın işine şaşılmaz. Çünkü herhangi bir şeyin normalde belirli bir şekilde olması, aynı çizgiyi izlemesi, o şeyin değişmez bir kanun olduğu anlamına gelmez. Yüce Allah, herhangi bir hikmete dayanarak o işin başka türlü olmasını dileyince, iş alışılmışın dışında bir gerçekleşme gösterir. Sözünü ettiğim hikmet, bu olayda, yüce Allah tarafından müminlere vaat edilmiş olan rahmetin ve bereketin Hz. İbrahim ailesine yansımasıdır. Üstelik bu normal dışı gelişme, yine de bizim sınırlarını bilmediğimiz ilahi geleneğin çerçevesi içinde meydana gelir. Bizler her hal-ü kârda kısıtlı bir süreyi kapsayan gözlemlerimizle normal gelişmelere bakarak bu normal dışı gerçekleşmeler hakkında hüküm veremeyiz. Çünkü bizler evrende meydana gelen bütün olayları gözlem ve inceleme süzgecinden geçiremeyiz.

Yüce Allah'ın dilediğini, bildikleri doğal yasaların çerçevesi ile sınırlandıranlar, bizzat yüce Allah'ın Kur'an'da belirttiği gibi Allah gerçeğinden habersiz kimselerdir. Kuşkusuz tartışmaları kesecek son söz yüce Allah'ın sözüdür. İnsan aklına, O'nun sözü karşısında başka bir şey demek düşmez. Hatta yüce Allah'ın dileğini, bizzat yüce Allah'ın "bunlar benim koyduğum yasalardır" diyerek belirlediği kanunların çerçevesi ile sınırlayanlar da Allah gerçeğini bilmiyorlar. Çünkü yüce Allah'ın dileği, bizzat kendisinin belirlemiş olduğu yasaların ötesinde özgürdür, söz konusu ilahi yasalar bu dilek için bağlayıcı olamazlar.

Evet. Yüce Allah, şu evreni önceden belirlediği yasalar uyarınca yönetir. Fakat bu ayrı bir şeydir ve yüce Allah'ın iradesinin, O'nun tarafından yürürlüğe konan bu yasalarla sınırlı olduğunu ileri sürmek ayrı bir şeydir. Çünkü

---

[227] Zariyat Suresi, 29.

[228] Tefsir-i İbn Kesir, 4, 265-266.

herhangi bir doğal yasa her uygulanışında yüce Allah'ın takdiri ile yürürlüğe girer, işlerlik gösterir. Hiçbir doğal yasanın yürümesi ve işlerlik göstermesi "otomatik" değildir. Buna göre yüce Allah herhangi bir doğal kanunun o ana kadarki sayısız uygulanışlarından farklı bir şekilde yürümesini takdir ederse, bu farklı uygulama gerçekleşir, söz konusu kanun bu yeni ilahi takdirin pratiğe yansımasını engelleyemez. Çünkü bütün doğal yasaların kaynağı olan "ana-ilke" yüce Allah'ın dileğinin özgür olduğu, hiçbir sınırlamaya bağlı olmadığı prensibidir. Her doğal yasa, her pratiğe yansıyışında yüce Allah'ın bu özgür takdirinin özel kararı ile gerçekleşir, işlerlik kazanır.

Gelişmelerin bu noktasında Hz. İbrahim'in -Allah'ın selâmı üzerine olsun Allah'ın elçileri olan konuklarından yana hiçbir endişesi kalmaz. Fazla olarak bu elçilerin getirdikleri müjdeli habere sevinir. Fakat Hz. Lût ile günahkâr soydaşları bir türlü aklından çıkmaz; gelen meleklerin onları helâk etmekle, toptan yok etmekle görevli olmaları konusu içine dert olur. -Bu arada şunu hemen belirtelim ki, Hz. Lût, O'nun kardeşinin oğludur, doğup büyüdüğü yurdundan, kendisi ile birlikte göç etmek zorunda kalmıştır ve şimdi de yakınına düşen bir bölgede oturmaktadır- Çünkü Hz. İbrahim, merhametli ve sevecen bir karaktere, sahiptir. Bu yumuşak karakteri, bir toplumun helâk olmasını, toptan yok olmasını soğukkanlılıkla karşılayamıyor, böyle bir olaya kolayca katlanamıyor.[229]

⁂

– "*(İbrahim'in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi. (Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, hamittir/övülmeye lâyıktır, mecittir/iyiliği boldur.*"

O muhterem anne "*Olacak şey değil!*" ne büyük bir iş!. "*Ben çocuk mu doğuracağım?*" Bu, tabiat kanununa göre uzak görülecek bir durum. Çünkü "*ben bir koca karıyım*". Rivayete göre doksan veya doksan dokuz yaşında bulunuyordu. "*Kocam*" Hz. İbrahim de "*bir ihtiyar iken…*" Bu yüce zat da o zaman yüz veya yüz yirmi yaşında idi. Bu müjde ile Hz. İshak'ın

[229] *Fî Zilali'l-Kurân,* 4, 1914.

doğumu arası bir seneydi. "*Bu*" iki ihtiyardan bir çocuğun dünyaya gelmesi, Allah'ın kudretine göre değil, tabiat kanunları bakımından "*gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.*" Sübhanallâh demek ki, biz bu halde evlât sahibi olacağız. Melekler de o mübarek kadına, yani Hz. Sare'ye "*dediler ki: Allah'ın emrine*" O'nun kudret ve iradesine mi "*şaşıyor musun?*" Elbette şaşırmamalısın! Çünkü Cenâb-ı Hak her şeye kadirdir, dilediğini hemen meydana getirebilir. "*Ey ev halkı!*" yani: Ey Hz. İbrahim'in ailesi! "*Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir.*" Siz daima Cenab-ı Hakk'ın rahmetine, bereketlerine kavuşursunuz, siz ki bir Yüce Peygamberin ev halkından bulunuyorsunuz, öyle bir Peygamber ki, nice mucizelere ulaşıp, nice ilâhî lütuflara kavuşup durmaktadır. Bu harikaları bildiğiniz halde öyle ihtiyarlığınız zamanında evlat sahibi olmanızı nasıl uzak görebilirsiniz? "*Şüphesiz ki O*" harikaları yaratan Yüce Yaratıcı "*hamittir / övülmeye lâyıktır.*" Yani, şükür ve hamdı celbeden şeyleri işleyicidir ve "*mecittir/ iyiliği boldur.*" Kullarına hayır ve ihsanı pek çoktur, şeref ve kerem sahibidir. Sizi de öyle nice nimetlere, muvaffakiyetlere eriştirmeye kadirdir. Buna inancımız tamdır!

Ayet-i Kerimelerden Alınacak Dersler ve İbretler

- Bir mümini kendisi için hayırlı olan bir şeyle müjdelemek, salih bir rüya bile olsa müstehabdır. Yani güzeldir.
- Başkasının yanma giden, yanında duran veya yanından geçen kimsenin selam vermesi sünnettir. Selamı almak ise, farzdır.
- Ev halkının konuklarına hizmet etmesi çok güzel bir davranıştır. Misafire ikramda bulunmak İslâm'ın teşvik ettiği güzel ahlaklardan biridir. Resûlullah Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "*Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse konuğuna ikramda bulunsun, onu iyi ağırlasın.*"
- Hz. İbrahim peygamberin (a.s) ev halkı Allah katında şerefli bir dereceye sahiptir.
- Allah Teâlâ tabiat kanunlarını insanlar işlerini görsünler diye kâinata yerleştirmiştir. Allah Teâlâ ise ne zaman dilerse dilediği kişiye bu kanunları yarabilir. Böylelikle insanlar bilsinler ki bu kâinatın bir ilahı vardır. Tabiat kanunlarını yarmak müminlerin yüce yaratıcıya olan imanını kuvvetlendirir ve tevekküllerini arttırır.

- Çocuk sahibi olamamaya neden olan tüm sebepler her iki eşte mevcuttu. Kısırlık sadece birinde değil ikisinde de mevcuttu. Ama Allah Teâlâ'yı hiçbir şey acze düşüremez.
- Ara ara Allah Teâlâ insanlara ayetlerini gösterir ve hayatın sıradan ve alışageldik işleyişini değiştirir.[230]
- Hz. Sare, Allah'ın kudretini nazar-ı dikkate almaksızın, örf ve âdete göre hayret etmiştir. Zira Müslüman bir kimseye, doğru sözlü bir haberci, "Allah şu dağı, saf altına çevirecek" dediği zaman, hiç şüphe yok ki o, Allah'ın buna kadir oluşunu yadırgadığı için değil de, genel âdete göre buna şaşar.[231]

⁂

Allah Teâlâ'nın "el-Hamid" İsm-i Şerifi

Arapçada "kendisindeki güzel vasıflardan ve yaptığı iyiliklerden dolayı, tazim düşüncesi ve teşekkür kastıyla, ihsan sahibi bir büyüğü övmek, ona medih ve senada bulunmak" demektir. Hamd kavramı, kendisine hamd olunan zatın, gerçekten övgüye lâyık vasıflar, herkes tarafından kabul edilebilen objektif değerlere sahip bulunmasını, kendisine hamd edene karşı daha önceden karşılıksız ihsan ve lütuflarının olmasını, hamd edenin de bu "hamd" fiilini, karşısındakini tazim etme düşüncesi yanında sevgi, muhabbet ve içtenlikle yapmasını gerektirmektedir.

O, zatında, sıfatlarında, fiillerinde övülen demektir. Çünkü O'nun bütün sıfatları kemal sıfatlarıdır. Fiilleri de övülendir. Çünkü O'nun filleri ihsandır, cömertliktir, iyiliktir, hikmettir, adalettir.[232] Allah Teâlâ ezelde kendi zatını övmüş ve ebede kadar da kullar onu övecektir! Bu, zikri edenlerin zikrini göz önünde tutarsak, cemal, uluvv ve kemal sıfatlarına dönüştüğünü görürüz! Çünkü Hamd, kemal sıfatlarını zikretmekten ibarettir![233]

⁂

---

[230] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti Hud,* s. 368.

[231] Tefsir-i Razi, 18, 29.

[232] Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâi'l-Hüsna*, s. 387.

[233] Gazali, *Şerhu Esmaillahi'l-Hüsna,* Kıbrıs, 1. Baskı, 1987, s. 115.

Allah Teâlâ'nın "el-Mecid" İsm-i Şerifi

"Mecid" olmak, sıfatların azametli ve kapsamlı olması demektir. Bütün kemal sıfatları yalnız O'nundur. O bütün kemal sıfatların en mükemmeline, en eksiksiz ve en kapsamlı olanına sahiptir.

"el-Mecid" sıfatların büyüklüğü ve genişliği demektir. Allah Teâlâ'nın tüm sıfatları çok yücedir. Allah Teâlâ kamil ilim sahibi olan Alim'dir. Rahmeti her şeyi kuşatan Rahim'dir. Kendisini hiçbir şey aciz bırakmayacak Kadir'dir. Kamil hilim sahibi Halim'dir. Kamil hikmet sahibi Hakim'dir. Diğer isim ve sıfatları da böyledir.[234]

Allah Teâlâ hazretleri bir hadis-i kudside şöyle buyurmuştur:

"*Ben kıraati kulumla kendi aramda iki kısma böldüm, yarısı bana ait, yarısı da ona. Kuluma istediği verilmiştir: Kul:* "*Elhamdülillahi Rabbi'l-alemin, (Hamd alemlerin Rabbine aittir)*" *deyince, Aziz ve Celil olan Allah:* "*Kulum bana hamdetti.*" *der.* "*er-Rahmanirrahim*" *deyince, Allah:* "*Kulum bana senada bulundu*" *der.* "*Maliki yevmiddin (ahiretin sahibi)*" *deyince, Allah:* "*Kulum beni tebcil ve ta'ziz etti (büyükledi).*" *der.* "*İyyakena'budü ve iyyakenestain (yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım isteriz)*" *deyince, Allah:* "*Bu benimle kulum arasında bir (taahhüddür). Kuluma istediğini verdim*" *der.* "*İhdina's'sırata'l-müstakim sıratallezine en'amte aleyhim gayr'il-mağdubi aleyhim ve la'd-dallin. (Bizi doğru yola sevket, o yol ki kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoludur, gadaba uğrayanların ve dalalete düşenlerin değil)*" *dediği zaman, Allah:* "*Bu da kulumundur, kuluma istediği verilmiştir*" *buyurur.*"[235]

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'i de "mecid" vasfıyla nitelemiştir. Şöyle buyurmaktadır: "*Kâf. Şerefli Kur'ân'a andolsun ki kâfirler, aralarından bir uyarıcının gelmesine şaştılar ve şöyle dediler:* "*Bu tuhaf bir şeydir!*"[236]

Bir diğer ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: "*Hayır, o (yalanlamakta*

---

[234] Sa'dî, *el-Hakku'l-Vazihu'l-Mübin fî Şerhi Tevhidi'l-Enbiya ve'l-Mürselin mine'l-Kafiyeti'ş-Şafiye*, s. 33.

[235] Sahih-i Müslim, Had. No: 395.

[236] Kaf Suresi, 1-2.

oldukları kitap) şanı yüce bir Kur'an'dır. O, korunmuş bir levhada (Levh-i Mahfuz'da)dır."[237]

⁂

– *İbrahim'den korku gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında (adeta) bizimle mücadeleye başladı.*"

"*İbrahim'den*" misafirleri dolayısıyla karşı karşıya kaldığı "*korku gidip kendisine*" çocuğu olacağına dair "*müjde gelince*", bu sefer Lût kavminin helak edilmesi hususunda "*bizimle*" elçilerimizle "*mücadeleye başladı*" ve onlara "*Ama orada Lût var*" *dedi. Onlar,* "*Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı başka. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır.*"[238]

Melekler ile tartışmaya başladı; "Lût kavminin hemen birden helâki uygun mudur, onların arasında Lût (a.s) da bulunuyor dedi veyahut o kavmin helâki tehir edilse küfür ve isyandan dönerek mümin olmaları düşünülemez mi?" diye temennide bulundu. Melekler de orada mümin olup olmayanları bildiklerini, Hz. Lût ile mümin olan çoluk çocuğunun helâkten korunacaklarını söylediler. Kısacası: Bu mücadele, bir hakikatin tamamen ortaya çıkıp güzelce anlaşılması için yapılan bir tartışma mahiyetinde bulunmuş olduğu için övülmüştür, kınanmış bir mücadele mahiyetinde değildir. Eğer öyle kınanmış olsa idi Cenâb-ı Hak, Hz. İbrahim'i böyle methetmezdi.

Burada Hz. İbrahim'in meleklerle Lût kavmi konusunda ne hakkında tartıştığı açıklanmamış. Ancak Ankebut suresi buna şöyle işaret edilmiştir: "*Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde,* "*Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir*" *dediler. İbrahim,* "*Ama orada Lût var*" *dedi. Onlar,* "*Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı hariç. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır.*"[239] Tartışmanın özeti şöyleydi: Siz orayı helak edeceksiniz ama orada müminler var ve o

[237] Buruc Suresi, 21-22.

[238] Ankebut Suresi, 32; Tefsir-i Sa'di, 2, 491.

[239] Ankebut Suresi, 31-32.

müminler de günahsız oldukları halde helak olacaklar. Bunun üzerine şöyle cevap verdiler: "*Biz orada bulunanları iyi biliyoruz.*" Bunun ir benzeri de şu ayet-i kerimelerde geçen şu ifadelerdir: "*Orada (Lût'un yöresinde) bulunan mü'minleri çıkardık. Zaten orada bir ev halkından başka Müslüman bulamadık.*"[240]

Ayet-i Kerimeden Alınacak Dersler ve İbretler

- Peygamberler Allah Teâlâ'nın mahlûkat içerisinden seçtiği kullardır. Onlara mahlûkata en merhametli davrananlardır.
- Peygamberler de diğer insanlar gibi korkabilir ve dehşete kapılabilirler.
- Kişi hakkı bulma gayretinde olduğu sürece tartışmaya girmesine müsaade edilmiştir.
- Hz. İbrahim'in meleklerle mücadeleye girmesi hilim sahibi olduğunun göstergesidir.
- Hz. İbrahim eğer bu işin kesin kılınmış bir karar olduğunu bilseydi bu konuda tartışmaya girmesi düşünülemezdi.[241]

⁂

– "*İbrahim cidden yumuşak huylu, bağrı yanık, kendisini Allah'a vermiş biri idi.*"

"*İbrahim cidden yumuşak huylu*" yani huyu güzel, kendini bilmezlerin cahilliklerine karşılık kalbi geniş ve hemen kızmayan "**bağrı yanık**" yani bütün vakitlerde Yüce Allah'a yalvarıp yakaran "**ve kendisini Allah'a vermiş biri idi**". Yani Allah'ı bilmesi ve muhabbeti dolayısıyla Allah'a çokça dönen, O'na çokça yönelen ve O'nun dışındaki şeylerden yüz çeviren biriydi. İşte bundan dolayı Yüce Allah'ın helak edilmelerini kesin hükme bağladığı kimseler hakkında tartışıyordu.

"Hoşgörü (halimlik)" "öfkeye yol açan sebeplere katlanmak, sabretmek, bunları soğukkanlılıkla karşılayarak feveran etmemek" demektir. "Yumuşak kalplilik (evvah'lık)", "Allah korkusu ile O'na içten yakarma edebini

---

[240] Zariyat Suresi, 35-36; Şenkıtî, *Edvau'l-Beyan,* 3, 31.

[241] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti Hud,* s. 376.

benimseme" demektir. "Kendini Allah'a adamışlık" da "Her durumda hızla Allah'a yönelmek" anlamını taşır. İşte bu saydığımız sıfatlar, Hz. İbrahim'i, Hz. Lût'un soydaşlarının acı akıbeti konusunda melekler ile tartışmaya sürüklemiştir. Gerçi bu tartışmanın nasıl bir tartışma olduğunu bilmiyoruz. Çünkü okuduğumuz ayetler, bu konuda ayrıntılı bilgi vermiyorlar. Bildiğimiz bir şey varsa, bu tartışma girişimine verilen cevap; sözü noktalayıcı niteliktedir. Çünkü Hz. İbrahim'e, Lût'un soydaşlarına ilişkin ilahi hükmün kesinleştiği, bu konudaki tartışmanın yersiz olduğu kesin bir dille bildirilmektedir.[242]

Peygamberler genellikle yumuşak huylu, yufka yürekli ve her yönleriyle Allah'a teslimiyet ve mahviyet içinde yönelmiş kişilerdir. Bu sıfatlar İbrahim Peygamber'de (a.s) huy olarak daha belirgindi. O sebeple Lût kavminin hemen helak edilmesini istemiyor, biraz daha mühlet verilmesini arzu ediyordu. Aynı zamanda Lût ailesinin başına bir felâketin gelmesi ihtimali de onu endişelendiriyordu. Melekler ilâhî emrin artık indiğini, hükmünün mutlaka gerçekleşeceğini, bunun gecikmesinin söz konusu olamayacağını hatırlatırken Lût ve ailesinin kurtulacağını da ilâve etmişlerdi, İbrahim Peygamber ilâhî hükmün geri çevrilemeyeceğini çok iyi bildiğinden meleklerin hatırlatmasıyla duygusallığı bırakıp bütün mevcudiyetiyle Hakk'a teslimiyet gösterdi.

Tevrat'ta Lût kavminin yok edileceğini öğrenen İbrahim Peygamberin Rabbin önünde durup salih kişileri kötülerle beraber yok edecek misin? diyerek tartışmayı sürdürdüğü ve Rabbin ona, "Eğer Sodom'da şehrin içinde elli salih bulursam, bütün yeri onların hatırı için bağışlayacağım.." buyurur ve karşılıklı mükâleme on kişinin bulunacağına kadar sürüp gider. Şüphesiz ki, bunlar Allah kelâmına karıştırılan insan sözleridir. Kur'ân konunun özünü ve özetini en doğru şekilde açıklayarak her türlü şüphe ve tereddüdü kaldırır.[243]

---

[242] *Fi Zilali'l-Kurân*, 1912.

[243] *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 6, 2864-2867.

Ayet-i Kerimeden Alınacak Dersler ve İbretler

- Hilm/yumuşak huyluluk en yüce ahlaklardandır. Hatta ahlakın efendisidir.
- Kullara karşı şefkat ve merhametli olmak peygamberlerin en yüce meziyetlerindendir.
- Allah'a yönelmek tüm müminlerin genel karakteridir. Peki ya peygamberler bu konuda nasıldırlar, bir düşünün!?
- Hilm Allah'ın kullarında görmeyi sevdiği bir haslettir.
- Hilm üstün bir nefis terbiyesi çalışmasının ürünüdür. Duyguları kontrol altına alır ve davranışları zabt-ı rabt altına alır.
- Hz. İbrahim hilm konusunda bir model, üstün bir örnektir.[244]

⁂

– "*(Melekler dediler ki): Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azap) emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!*"

Ona şöyle denildi: "*Ey İbrahim! Bundan…*" yani bu tartışmadan "*vazgeç.*" Bu meseleye müdahil olma, uzak dur! "*Çünkü Rabbinin*" onların helak edileceklerine dair "*(azap) emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!*" O nedenle senin tartışmanın bir faydası yoktur.

Bu kesin ifadenin arkasından ayetler susuyor. Hiç kuşkusuz Hz. İbrahim de susuyor. Hz. "İbrahim ile eşi" sahnesinin perdesi iniyor, arkasından Hz. Lût ile ilgili kalabalık, hareketli, reaksiyonlu sahnenin perdesi açılıyor. Hz. Lût'un soydaşları, Sodom ve Amurî'ye (Gomor) adlı Ürdün şehirlerinde yaşıyorlardı.[245]

Şenkıti der ki: Burada çaıkça ifade dilen azap Lût kavmine mutlaka gelmiştir. Ondan geri dönüş yoktur. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yerlerinde açıklanmıştır. Mesela şu ayet-i kerime gibi: "*(Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Üzerine de Rabbinin katında işaretlenmiş pişirilmiş*

---

[244] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti Hud,* s. 378.

[245] *Fi Zilali'l-Kurân,* 1913.

balçıktan taşlar yağdırdık. Bunlar zalimlerden uzak değildir."[246] Diğer ayet-i kerimeler de şöyledir:

"*Hemen onların altını üstüne getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık. Şüphesiz bunda düşünüp görebilen kimseler için ibretler vardır.*"[247]

"*Andolsun, senin kavmin, belâ yağmuruna tutularak yok edilen kente uğramışlardır. Yoksa onu görmüyorlar mıydı (ki ibret almadılar)? Hayır! (Görüyorlardı fakat) tekrar dirilmeyi ummuyorlardı.*"[248]

"*Sonra diğerlerini helâk ettik. Onların üzerine bir yağmur (gibi taş) yağdırdık. (Başlarına gelecekler konusunda) uyarılanların yağmuru ne kadar da kötü idi!*"[249]

"*Onlar şöyle dediler: "Biz suçlu bir kavme (Lût'un kavmine), üzerlerine çamurdan, pişirilmiş ve Rabbinin katında haddi aşanlar için belirlenmiş taşlar yağdırmak için gönderildik.*"[250]

Ayet-i Kerimeden Alınacak Dersler ve İbretler

- Allah Teâlâ'nın değerli peygamberlerine karşı lütfu.
- Allah Teâlâ'nın emri geldi mi onu geri çevirecek hiçbir kimse yoktur.
- Allah Teâlâ'nın günahkar toplumlara gönderdiği azabı def edecek kimse yoktur.
- Allah Teâlâ el-Halim'dir. Merhametlidir. İnsanlar hidayete girsinler diye tabir-i caizse dizginleri serbest bırakır. Ama çok ileri giderlerse onları güçlü bir sultan gibi yakalar ve cezaya çarptırır.
- Allah Teâlâ kimseyi kayırmaz. Peygamberlere yönelik hitabı rabbani bir terbiye ve eğitimden geçirildiklerini gösterir.[251]

---

[246] Hud Suresi, 82-83.
[247] Hicr Suresi, 74-75.
[248] Furkan Suresi, 40.
[249] Şuara Suresi, 172-173.
[250] Zariyat Suresi, 33-34.
[251] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti Hud,* s. 380.

HZ. İBRAHİM'İN (A.S) MELEK MİSAFİRLERİNİN HİCR SURESİNDE ANLATILMASI

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

– *"Onlara İbrahim'in misafirlerinden de haber ver. Hani misafirler İbrahim'in yanına girmiş ve "Selâm" demişlerdi. O da, "Gerçekten biz sizden korkuyoruz" demişti. Onlar, "Korkma, biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz" dediler. İbrahim, "Bana yaşlılık gelip çatmış iken beni mi müjdeliyorsunuz? Bana neyi müjdeliyorsunuz?" dedi. Biz sana gerçeği müjdeledik. Sakın ümitsizlerden olma" dediler. Dedi ki: "Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser? İbrahim, "Ey Elçiler! Göreviniz nedir?" dedi. Şöyle dediler: "Şüphesiz biz suçlu bir millete gönderildik. Lût'un ailesi başka (Onlar suçlu değillerdir). Lût'un karısı dışında onların hepsini kurtaracağız. Biz, onun geride kalanlardan olmasını takdir ettik."*[252]

"Onlara İbrahim'in konuklarından da haber ver" buyruğunda sözü edilen İbrahim'in konukları, kendisine oğlu olacağı ve Lût kavminin helak edileceği müjdesini veren meleklerdir. Bunlardan daha önceden (Hûd, 11/69, âyet ve devamında) söz edilmişti. Hz. İbrahim (a.s)'ın künyesi 'misafir babası" idi. Hiç bir misafiri ağırlamadan kaçırmasın diye evinin dört kapısı vardı.

Melekler Hz. İbrahim' (a.s) oğlan evladıyla müjdeledikleri zaman, yaşı hayli ilerlemiş olan bu büyük peygamber, verilen haberin nasıl gerçekleşeceğini bir anda kavrayamadı da sordu: Gençleşecek miyim, yoksa olağanüstü bir doğum mu olacak? Melekler O'nun ne demek istediğini anladılar ve şu cevabı verdiler: "Seni hak ile, ilâhî sünnetin câri âdetiyîe müjdeliyoruz. O, sebepleri oluşturacak ve normal ölçüler doğrultusunda bir doğum olacak!"

Bu cevap Hz. İbrahim'i (a.s.) hayli rahatlattı ve Allah'ın kudretinin her şeye yeteceğini düşünerek gönülden O'na hamd-u senada bulundu.

---

[252] Hicr Suresi, 51-60.

Burada tekrar edilmesî ise, yeni ve değişik bilgiler getirmekte, aynı zamanda birçok arap kabileleri tarafından bilinen ve sevilen bir peygamberden uyarıcı misaller, yönlendirici safhalar nakledilmektedir ki bunun büyük faydaları söz konusudur. Şöyle ki:

Hûd Sûresinde:

1– Hz. İbrahim'e (a.s) Allah'ın elçileri müjdeyle gönderildiği,

2– Gelen elçi meleklerin selâm verip selâm aldıkları,

3– Çok geçmeden kızartılmış bir buzağının ikram edildiği,

4– Gelen elçilerin ellerini sofraya uzatmadıklarını gören Hz. İbrahim'in (a.s), insan suretine girmiş ilâhî elçilerin ne maksatla geldiklerini azçok tahmin ederek endişe duymaya başladığı,

5– Melek olup Lût kavmini helak etmekle görevli bulunduklarını açıkladıkları,

6– Hz. İbrahim'in (a.s) ayakta duran eşinin güldüğü ve ona İshak adında bir oğul ve ardından da Yakub adında bir de torun verileceğini müjdeledikleri,

7– Kadının hem kendinin, hem de kocasının iyice yaşlılığını, aynı zamanda kısırlaştığını düşünerek şaşkınlık gösterdiği,

8– Meleklerin ilâhî buyruğa şaşmanın gereksizliğini söylemesi, Allah'ın rahmet ve bereketinin İbrahim ailesi üzerine inmesi anlatılmaktadır.

Hicr Sûresinde:

1– Gelenlerin konuk oldukları, Hz. İbrahim'e (a.s) selâm verdikleri,

2– Hz. İbrahim'in (a.s) onların mübhem halinden endişelendiği,

3– Konukların Hz. İbrahim'e (a.s) güven verip onu oğlan evladıyla müjdeledikleri,

4– Hz. İbrahim Peygamberin (a.s) bu müjdeye karşt hayretini izhar edip çok yaşlandığını ifade ettiği,

5– Meleklerin ona, ümitsiz olmamasını hatırlattıkları,

6– Hz. İbrahim'in (a.s) bu söze karşı, sapıklardan başkasının Allah'ın rahmetinden umutsuz olmayacağını belirttiği anlatılmaktadır.

Görülüyor ki, aynı olayın değişik noktalarıyla iki ayrı sûrede anlatılması, bizlere değişik, fakat önemli mesajlar vermektedir.

Hûd Süresindeki Mesajlar:

- ✓ Meleklerin peygamberlere bazen insan suretinde geldikleri bir gerçektir. Bizlere ise beşerî surete temessül edip gelmezler. Ancak yüksek derecedeki veliler bir istisna teşkil edebilirler. Melekler bizim kalbimize ilhamda bulunurlar ki mü'minlerin önsezişleri daha çok onların ilhamından kaynaklanır.
- ✓ Misafire ikram, Hz. Adem'den (a.s) son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar gelip geçen her peygamberin güzel sünnetlerinden bindir. Ancak Peygamber (s.a.v) Efendimiz de bu sünnet kemâl derecesinde idi.
- ✓ Melekler bizim gibi yiyip içmezler. Onların gıdası, zikir ve teşbihtir.
- ✓ Kadınların çoğu çok ciddi konu ve meseleler karşısında bile gülerler. Bu bir bakıma utangaçlıktan, bir bakıma da hayretten kaynaklanır.
- ✓ Kadın iyice yaşlanmış bile olsa, Allah murat edince gebe kalabilir, doğum yapabilir. Çünkü Allah'ın "kün (ol)" emrinin tecelli etmesiyle sebepler zinciri harekete geçirilir.
- ✓ İlâhî buyruklara hayret etmek, diğer bir deyişle şaşmak, fevkalâde bir durum arzetmesi sebebiyledir.
- ✓ Allah'ın rahmet ve bereketi, inanan ve konuksever olan faziletli aileler üzerinedir.

Hicr Süresindeki Mesajlar:

- ✓ Mü'minler meleklerden korkmazlar. Çünkü melekler onlara rahmet ve bereket havası getirirler.
- ✓ Yaşlı çiftlerden doğacak çocuğun ekseriya çok zeki ve bilgin olmaya istf'datlı olması genetik bir olaydır.
- ✓ Oğlu olacağı müjdelenince, Hz. İbrahim'in (s.a.v) gülmediği, sadece yaşlı bulunduğunu hatırlatması, erkeklerin önemli meseleler ve konular karşısında ciddi olduklarına işaret ediliyor.

- ✓ Allah'ın rahmetinden ancak sapıkların, doğru yoldan çıkmışların umutsuz olacakları; iman edenlerin ise, hep umut besleyecekleri hatırlatılıyor.

Bu son maddeyle aynı zamanda Allah'a güvenip dayanan ve bütün umudunu O'na bağlayan Hz. Muhammed (s.a.v) Efendimiz ile ashabının yakında ilahî yardıma nail olacaklarına, inkarcıların da hüsrana uğrayacaklarına işaretler yapılmaktadır. Aynı müjdenin Hz. Muhammed'in (s.a.v) izinde yürüyenler için de geçerli olduğu söz konusudur.

Böylece İbrahim (a.s) kıssasının belirtilen önemli safhaları bize ilham kaynağı olmakta ve birçok müşkillerimizi halletmektedir.

⁂

– "**Onlara İbrahim'in misafirlerinden de haber ver.**"

Ey Resullerin efendisil, "*onlara*" yani o benim kullarıma Hz. (*İbrahim'in misafirlerinden de haber ver*) onların kıssasını öğrensinler, ondan da bir ibret dersi alsınlar. İbrahim (a.s) nasıl bir müjdeye kavuşmuştu, Lût (a.s) ile ona imân edenler nasıl bir kurtuluşa ermişlerdi, onu inkâr edenler de nasıl Allah'ın kahrına uğramışlardı? Bunlar düşünülmelidir!

Bu cümle daha önce geçen "*Kullarıma haber ver.*"[253] ayetine matuftur. Atıfta bunun gerçek olduğuna işaret vardır."İbrahim'in misafirleri" melekler idi. Sayıları 12 veya 10 yahut 3 idi. Aralarında Cebrail de vardı.

❖ Sadi'nin İfadesi

Yani o hayret verici kıssayı anlat. Çünkü senin onlara peygamberlerin kıssalarını ve başlarından geçenleri anlatışın, ibret almalarını ve onlara uymalarını sağlayabilir. Özellikle de Yüce Allah'ın, dinine tabi olmamızı emrettiği Hz. İbrahim'in (a.s) kıssaları böyledir. Ona gelen misafirler melaike-i kiram idi. Allah bu melekleri konuk göndermekle O'na lütufta bulunmuştu.[254]

---

[253] Hicr Suresi, 49.

[254] Tefsir-i Sa'di, s. 864.

Ayet-i Kerimeden Alınacak Dersler ve İbretler

- Geçmiş yani mazi dersler ve ibretlerle doldur. Kur'an-ı Kerim bu geçmişten bize sunduğu derslerle dolup taşmaktadır. Ama nerde bu hazineleri bulup ibret alacaklar kimseler!
- Hz. İbrahim (a.s) ulü'l-azm peygamberlerin en büyüklerindendir. Bu yüzden bu büyük şahsiyeti anmak, O'nu örnek göstermek gerekir.
- Arapça dilinin kaidelerini, sırlarını, geçen kelimelerin anlamlarını bilmek büyük önem arzetmektedir.
- Kur'an kıssaları katıkısız haktır. Onları İsrailiyat hurafeleriyle, peygamberlere attıkları iftiralarla karıştırmak asla caiz değildir.[255]

⁂

– *Hani misafirler İbrahim'in yanına girmiş ve "Selâm" demişlerdi. O da, "Gerçekten biz sizden korkuyoruz" demişti.*

"*Hani misafirler, İbrahim'in yanına girmiş* " buyruğunda "misafirler"-den çoğul diye söz edilmesi, "misafir" anlamındaki "dayf" kelimesinin hem tekil, hem çoğul, hem tesniye, hem müzekker, hem müennes -mastar gibi- kullanılmaya elverişli bir isim oluşundan dolayıdır.

"*Selâm demişlerdi*" yani, bir selâm vermişlerdi. "*O da: Gerçekten biz sizden korkuyoruz*" çekiniyoruz "*demişti*." Hz. İbrahim bu sözleri, buzağıyı önlerine yaklaştırıp onların yemediklerini görmeleri üzerine -Hûd Sûresi'nde (69. âyetin ve devamının tefsirinde) geçtiği üzere- söylemişti. Hz. İbrahim'in asıl "selâm" sözünü garip karşıladığı da söylenmiştir. Çünkü onların yaşadıkları yerde selâm diye bir adet yoktu.

Kur'an-ı Kerim'in Hicr suresindeki bu ifadeleri bize Hz. İbrahim'in onların selamına verdiği cevabı kaydetmemektedir. Çünkü başka yerinde anlatıldığından burada tekrar edilmemiş. Kıssayı anlatan her bir yer kıssanın değişik br yönünü arzetmekte, kıssayı bütünleştirmekte, böylece kıssanın sahneleri tamamlanmaktadır.[256]

⁂

[255] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 280.
[256] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 281.

– *Onlar,* "*Korkma, biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz*" *dediler.*

"*Korkma*" yani, melekler ona, korkma "*...biz sana çok bilgili*" Mukatil'in açıklamasına göre halim (tahammülkâr), cumhurun görüşüne göre de alîm "*bir oğul müjdeliyoruz*, dediler." Burada da müjdelenen kişi Hz. İshak'tır. Zira Kur'an-ı Kerim'in bir diğer yerinde, Hud suresinde bu müjdenin ne olduğu açıkça ifade edilmektedir: "*İbrahim'in karısı ayakta idi. (Bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı müjdeledik; İshak'ın arkasından da Yakûb'u.*"[257] Görüldüğü ayet-i kerimede hem müjdenin adı hem de müjdenin oğlunun adı sarahaten geçmektedir.

Hz. İbrahim'i şu iki hususla müjdelemişlerdir:

a) Çocuğun erkek olması.

b) Onun bilgin olması.

Alimler, buradaki "âlim" tabirinin ne manaya geldiği hususunda ihtilaf etmişlerdir Bu cümleden olarak, "Meleklerin Hz. İbrahim'e, onun erkek olmasının yanında, onun peygamber olacağı müjdesini de verdikleri ileri sürülürken, ona, "Onun dinî hususlarda bir bilgin olacağı müjdesini verdikleri" de söylenmiştir.

Hud suresinde anlatılan kıssada Hz. İbrahim meleklerin selamına şöyle karşılık vermişti: "*Andolsun, elçilerimiz (melekler), İbrahim'e müjde getirip* "*Selâm sana!*" *dediler. O,* "*Size de selâm*" *dedi ve kızartılmış bir buzağı getirmekte gecikmedi.*"[258] Zariyat suresinde ise şöyle buyrulmaktadır: "*Hani onlar, İbrahim'in yanına varmışlar ve* "*Selâm olsun sana!*" *demişlerdi. O da* "*Size de selâm olsun.*" *demiş,* "*Bunlar tanınmamış (yabancı) kimseler*" *(diye düşünmüştü). Hissettirmeden ailesinin yanına gidip, (pişirilmiş) semiz bir buzağı getirdi.*"[259]

Ahmed Nevfel der ki: Hz. İbrahim'in meleklerin selamına "*biz sizden korkuyoruz*" şeklinde bir cevap vermesi düşünülemez. Ben bu sözün açıkça, aşikarane söylendiğini düşünmüyorum. Herhalde içinden, hal ve tavrından

[257] Hud Suresi, 71.
[258] Hud Suresi, 69.
[259] Zariyat Suresi, 25-26.

böyle anlaşılmıştı. Çünkü Kur'an'da nice "dedi, dediler…" gibi ifadeler geçmektedir de bunlarla içten geçirme, iç ses kastedilmiştir. Mesela bunlardan birisi şu ayet-i kerşmede geçmektedir: "*Dediler ki:* "*Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.*" *Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden,* "*Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor*" *dedi.*"[260] Sözün özü; benim kanaatime göre bu Hz. İbrahim'in iç sesidir. Melekler O'nun yüz sayfasından, yüz hatlarından bunu okumuşlardı.[261]

Ayet-i Kerimeden Alınan Dersler ve Faydalar

- Peygamberler de diğer insanlar gibi korkabilir, üzülebilir, daralabilirler… Ancak değişik ölçülerle.
- Peygamberler ne gaybı ne de eşyanın arkasındaki sır perdesini bilirler. Ancak Allah Teâlâ onlara öğretirse bilebilirler.
- Kur'an-ı Kerim bazen bir şeyi bir yerde hazfedip zikretmezse başka bir yerde zikrettiği için hazfetmiştir. Tıpkı burada Hz. İbrahim'in meleklerin selamına verdiği karşılığı hazfetmesi gibi.[262]

⁂

– *İbrahim, "Bana yaşlılık gelip çatmış iken beni mi müjdeliyorsunuz? Bana neyi müjdeliyorsunuz?" dedi.* "

Bu soru, ya inkârî ya da taaccübîdir. Yani, ya "bu olmaz" demektir ya da "Hayret benim yaşımdaki bir insan çocuk sahibi olabilir mi?" anlamındadır.

Buradaki soru lafzı olan "ma" edatı, teaccüb manasında bir istifham (soru edatı) olup, buna göre o sanki, "Beni, hangi ilginç şeyle müjdeliyorsunuz?" demek istemiştir.

Bu durumda, ayette şu iki sual ortaya çıkar:

1) O, ihtiyar iken, kendisinden bir oğulun meydana getirilmesini Allah'ın kudretinden nasıl olup da uzak görebilmiştir? Halbuki, bu gibi hususlarda Allah'ın kudretini kabul etmemek, yadırgamak bir küfürdür.

---

[260] Yusuf Suresi, 77.

[261] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 281.

[262] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 284.

2) O, onların kendisini neyle müjdelediklerini ayan beyan bildiği halde, artık nasıl olup da "Beni neyle müjdeliyorsunuz?" demiştir. Binâenaleyh, buradaki bu sorunun varid olmasının faydası nedir? Kâdî şöyle der: "Buna cevaben ileri sürülen görüşlerin en güzeli şudur: Hz. İbrahim, Allah Teâla'mn, kendisine bu oğulu, onun ihtiyarlık sıfatı üzere devam ettirdiği halde mi vereceğini, yoksa onu gençleştirip de sonra mı ona o çocuğu vereceğini öğrenmek istemiştir. Binâenaleyh, bu sorunun varid olmasının sebebi, örfe göre çocuğun, tam ihtiyarlık haline gelmiş bir kimseden olmaması, aksine onun ancak, gençlik çağında iken meydana gelmiş olmasıdır.[263]

Ayet-i Kerimeden Alınan Dersler ve Faydalar

- Kainatta insanların yaşamak zorunda kaldıkları, bağlı oldukları kanunlar vardır.
- Allah Teâlâ ne zaman dilerse bu kanunları deler, bozar.
- Hz. İbrahim (a.s) Allah'ın bu nimeti karşısında hayrete düştü, Allah'ın azameti karşısında şaşırıp kaldı.
- O'nun sorusu inkar mahiyetinde değil, bu olağanüstü kudrete duyduğu şaşkınlıktan dolayı bir taaccüb sorusudur.

⁂

– "*Biz sana gerçeği müjdeledik. Sakın ümitsizlerden olma*" *dediler.*"

Yani karamsarlardan olma. Hz. İbrahim derhal kendine geliyor ve Allah'ın rahmetinden ümit kesme kuşkusunu içinden söküp atıyor.[264]

Ayet-i Kerimeden Alınan Dersler ve Faydalar

- Tabiat kanunları ilahi iradenin gerçekleşmesinin önüne engel oluşturmaz.
- Allah'ın vaadi haktır.
- Allah'ın rahmetinden ümit kesilmez.
- Meleklerin hz. İbrahim'i rahmetten ümit kesmekten men etmeleri Hz. İbrahim'in rahmetten ümit kesmeye hazırlandığı yahut ümit

[263] Tefsir-i Razi, 14, 116.

[264] *Fî Zilali'l-Kuran*

kestiği anlamı taşımaz. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?*"[265]

⁂

– *Dedi ki:* "*Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?*

Hz. İbrahim onlara cevaben "*Rabbinin rahmetinden*" Rablerini tanımayan ve kemal derecesindeki kudretini bilmeyen "*sapıklardan başka kim ümit keser ki?*" Allah'ın kendilerine hidayet ve büyük ilim nimetini ihsan ettiği kimselerin ümitsizliğe kapılmaları ise mümkün değildir. Çünkü bu kimseler, Yüce Allah'ın rahmetine ulaştıran pek çok yol ve sebep olduğunu bilirler.[266]

İbrahim peygamberin (a.s) sözü aktarılırken "rahmet" kelimesi özellikle vurgulanıyor. Bu ise, bölümün giriş kısmı ile bir ahenk oluşturuyor. Bununla birlikte şu temel gerçek de ön plana çıkıyor: Sapıklardan başkası Rabbinin rahmetinden ümit kesmez. Allah'ın yolundan sapmış, O'nun ruhundan teneffüs etmeyen, O'nun rahmetini hissetmeyen, O'nun şefkatini, iyiliğini ve koruyuculuğunu algılamayan kimseler ümit keser Allah'ın rahmetinden. Ama imanın tazeliğine ulaşmış, rahmana bağlanmış bir kalp, zorluklar kendisini çepeçevre kuşatsa da, şartların ağır baskısı altında kalsa da hava kapkaranlık ve buLûtlu olsa da, göz gözü görmez bir karanlıkta realitenin yoğun baskısı içinde hedefini yitirecek gibi olsa da karamsarlığa düşmez. Allah'ın rahmetinden ümit kesmez. Çünkü Allah'ın rahmeti de doğru yolu bulmuş mü'min gönüllere yakındır. Allah'ın gücü sonuçları ortaya çıkardığı gibi sebepleri de ortaya çıkarır. Realiteyi değiştirdiği gibi, vaadedilen süreyi de değiştirir.

Burada İbrahim artık meleklerden korkmuyor. Sakinleşmiş ve müjdeden dolayı güven içindedir meleklerin geliş sebebini, amaçlarını öğrenmeye çalışıyoruz.[267]

Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, ancak şunları bilmemekten dolayı olur:

---

[265] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 292.

[266] Tefsir-i Sadi, s. 864.

[267] *Fî Zilali'l-Kuran*

- Allah Teâlâ'nın, o şeye kadir olacağını bilememe.
- Allah Teâlâ'nın, kulunun ihtiyaç duyduğu şeyleri bildiğini bilememe.
- Allah Teâlâ'nın, cimrilikten, muhtaç olmaktan ve cehaletten münezzeh ve berî olduğunu bilememe...

İşte bütün bunlar, sapmanın sebepleridir. İşte bundan dolayı Hz. İbrahim, "*Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümidini keser?*" demiştir.[268]

Ayet-i Kerimeden Alınan Dersler ve Faydalar

- Ümitsizlik ve iman bir arada bulunmaz.
- Küfrün esası dalalet içerisinde olmaktır. Tersi de doğrdur. Yani dalaletin esası küfür içerisnde olmaktır. İkisi arasında çekişmeci bir bağlantı bulunmaktadır. Her biri diğerine neden olmaktadır.
- Allah'ın rahmeti yakındır. Rahmetini uman hiç kimse bu rahmete erişmekten ve kendisini kuşatmasından ümit kesmemelidir.
- Hz. İbrahim (a.s) Allah'ın rahmetinin ümidini kesmiş olduğu için bu durumu garip karşılamış değildi. Sadece Allah'ın kainata ve insanlar arasına koyduğu kanunlar penceresinden olaya bakmıştı. Yoksa O Allah'ın dilediğini yapan olduğunu, tabiat kanunlarını dilediği zaman hiçe sayacağını umutmuş değildi haşa![269]

⁂

– "**İbrahim, "Ey Elçiler! Göreviniz nedir?" dedi.**"

Bu ayet-i kerimede Hz. İbrahim (a.s) meleklerle olan diyalogunu sürdürüyor. Hud suresinde anlatıldığı gibi, ayetlerin akışı içinde Hz. İbrahim'in Lût ve kavmi hakkında meleklerle girişiştiği tartışmaya yer verilmiyor. Meleklerin açıklaması haberin tümü verilene kadar sürüyor. Çünkü bu konuşma Lût ve ailesine yönelik Allah'ın rahmeti ile karısı dahil kavmine yönelik azabını doğrulamak için yer almaktadır. Bununla meleklerin Hz. İbrahim'le olan işleri bitiyor, Lût kavmi ile olan işlerini görmek için yollarına devam ediyorlar.

---

[268] Tefsir-i Razi, 14, 117.

[269] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 295.

"Hatb" kelimesi, tehlikeli bir durum, önemli bir hal demektir. Yani sizin işiniz nedir? Bana verdiğiniz müjdeden başka bir vazife ile gönderildiniz mi? diye onlara sordu. Çünkü onların sadece müjde vermek için gelmediklerini anlamıştı. Kesinlikle onların tehlikeli bir durum için gönderildiklerine inanıyordu. Çünkü melekler birkaç kişiydi. Müjde ise pekâlâ bir kişi ile verilebilirdi. Bu yüzden Hz. Zekeriya ve Hz. Meryem'le ilgili müjdenin götürülmesi için bir tek melek gönderilmişti. Melekler meselenin safhaları arasında, korku ortadan kalksın diye Hz. İbrahim'e bu müjdeyi verdiler. Eğer müjde meleklerin gelmesinin maksadını teşkil eden yegâne nokta olsaydı, başta bu müjde verilirdi.

Ayet-i Kerimeden Alınan Dersler ve Faydalar

- Peygamberler diyalog kurmada, konuşma hususunda, varlıklarla ilişkilerde ve yaratıcıyla ilişkilerde incelik ve zarafet numuneleridir.[270]

⁂

– "**Şöyle dediler: "Şüphesiz biz suçlu bir millete gönderildik.**"

Yani fesatları çok, kötülükleri büyük bir kavme, onlara azap ve ceza indirmek üzere gönderildik.[271] Melekler, bu kadar söz söylemekle yetinmişlerdir. Çünkü Hz. İbrahlm (a.s), melekler günahkâr kimselere gönderildiklerinde, bunun onları helak etmek ve köklerini kazımak için olduğunu anlamıştı.

Ayet-i Kerimeden Alınan Dersler ve Faydalar

- Allah'ın isimlerinden biri es-Sabur'dur. Ancak bununla birlikte zalimler hadlerini aştıklarında azabı da çetindir.
- Günah işlediği halde cezası geciken kişi, yaptıklarının hesabı sorulmayacak gibi yalancı ve sahte bir emniyet hali içerisine girer. Ama daha sonra ani bir sürprizle karşılaşacaktır.
- Günaha alışmak günahın kendisini işlemekten daha tehlikelidir.
- Modern kültür bu işi adi bir iş olarak görmesine rağmen bu çirkin

[270] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 296.

[271] Tefsir-i Sa'dî, s. 865.

işin işlenmesinde suç ortağıdır. Bu da modern kültürün ansızın gelecek olan bir azaba düşmeye davetiye çıkarmaktadır.

- Batı uygarlığının bir ivmesi ve ağırlığı vardır, öyle ki alışkanlıklarını ve kötü huylarını yumuşak veya kaba kuvvetiyle dilediği gibi empoze eder.
- İslam ümmeti bu medeniyetin kötülüklerinden uzak olmalıdır.
- Bu medeniyet, mazlum halklar için kötülük, dinsizlik, ahlaksızlık, adaletsizlik ve yağma saçar.
- İradeleri kontrol altına almak servetleri yağmalamaktan daha ağırdır.[272]

⁂

– "**Lût'un ailesi başka (Onlar suçlu değillerdir). Lût'un karısı dışında onların hepsini kurtaracağız.**"

Keşşâf sahibi şöyle der: "Eğer bu istisna "kavm" kelimesinden yapılmış bir istisna ise, munkatî olur. Çünkü, o kavim günahkâr olmakla tavsif edilmiştir. Halbuki, Lût ailesi ise günahkâr ve mücrim değildir. Bu demektir ki, cinsler farklı olmuştur. Bu sebeple, istisnanın munkatı olması gerekir. Yok, eğer bu istisna, kelimesinin tahtında bulunan zamirden yapılmış bir istisna ise, o zaman muttasıl bir istisna olur. Buna göre sanki, "*Biz, sırf Lût ailesi müstesna, hepsi günahkâr ve mücrim olan bir kavme gönderildik*" *denilmiş olur. Bu tıpkı,* "*Fakat orada, Müslümanlardan bir ev (halkın)-dan başkasını da bulamadık*"[273] ayeti gibidir." O, sözüne devamla şöyle der: "Yapılan, farklı bu iki izaha göre, mana da farklı olur. Çünkü istisnâ-i munkatîda, Lût ailesi, gönderilmenin hükmünün dışında tutulmuştur. Çünkü bu takdire göre melekler sadece, mücrim olan o kavme gönderilmiş oiup, Lût ailesine ise asla gönderilmemiş olur. Ama, istisnâ-i muttasıl'da ise, melekler, hepsine gönderilmiş olur; böylece de, onlar mücrimleri helak etmiş, ama Lût ailesini ise kurtarmış olurlar."[274]

Burada Hz. Lût'un iki kızı vardı, şöyleydi böyleydi gibi İsrailiyat hikayelerine girmeyeceğiz. Bu rivayetlerin bize göre güvenilir bir kaynağı olmadığından bunlara dayanarak birşeyler söyleyemeyiz, güvenemeyiz. Zira biz

[272] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 299.
[273] Zariyat Suresi, 36.
[274] Tefsir-i Razi, 14, 119-120.

Hz. Lût'un erkek evladı olduğunu ve kaç tane olduğunu, yine kızlarının sayılarının ne kadar olduğunu bilmiyoruz. Zaten Kur'an-ı Kerim de böyle tafsilatlara girmez. Sadece "Lût ailesi hariç" dedi ve ardından karısını bunların dışında bıraktı.[275]

Ayet-i Kerimeden Alınan Dersler ve Faydalar

- İsrailiyat haberleri bilgi kaynağı olamaz.
- Bir kişini ailesi, eşi ve çocuklarıdır. Kur'an terminolojisinde de bu böyledir.
- Azab indiğinde Allah Teâlâ dilediğini kurtarır. Bazen herkese isabet ettirir. Nitekim bir ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: "*Sadece içinizden zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan bir azaptan sakının ve bilin ki Allah, azabı çetin olandır.*"[276]
- Ümmetin her daim uyanık olması gerekir. Zira aralarında şımarık tipler bir hayli arttı. Şımarıklık ise azaba, belaya, musibete sebep olabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Biz bir memleketi helâk etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şımarık elebaşlarına (itaati) emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz.*"[277]

⁂

– **Biz, onun geride kalanlardan olmasını takdir ettik.**

Anladığım kadarıyla bu meleklerin sözü değil Allah Teâlâ'nın kelamıdır. Melekler "biz takdir ettik" demezler. Onların sözü olamaz. Takdir eden Allah Teâlâ'dır. Takdirlerin tümü Allah Teâlâ'nındır, tüm iradeler Allah Teâlâ'nındır. Allah Teâlâ ile beraber başka bir irade eden yoktur. Yahut bu "takdir ettik" sözünden maksat Allah'ın emrini yerine getirdik demektir. Bu aynı Kehf suresinde salih kulun (Hz. Hızır) söylediği söze benzer: "*Böylece, Rablerinin onlara, bu çocuğun yerine daha hayırlı ve daha merhametli*

---

[275] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr*, s. 301.

[276] Enfal Suresi, 25.

[277] İsra Suresi, 16.

bir çocuk vermesini diledik."[278] Dileyen Allah Teâlâ'dır. Salih kul ise sadece Allah'ın iradesini uyguladı.[279]

Ayet-i Kerimeden Alınan Dersler ve Faydalar

- Kalp kapalı olduğu sürece yakınlık bir fayda sağlamaz.
- Hz. Lût'un karısı ve ondan önce de Hz. Nuh'un karısı en verimli ortamda biten kötü bir nebata örnektirler. Bitki kötü ise çevre fayda vermez. En verimli toprağa Ebucehil karpuzu eksen üzüm alabilir misin mesela?
- Kurtuluş Hz. Lût'un karısına çok yakındı fakat o yola gelmedi. Dalalet ve cehalet gemisine bindi. Kendisini dünyada helake uğrattığı gibi ahirette de azaba düçar olacaktır.
- Ömür fırsatı dünyanın içindeki tüm altınlardan ve mücevherlerden daha değerli ve kıymetlidir. Fakat buna rağmen insanoğlu bu fırsatı oyun ve eğlenceyle heba ediyor. Onları kim uyandıracak? Ne zaman uyanacakalr bu gaflet uykusundan?[280]

⁂

HZ. İBRAHİM'İN (A.S) LÛT KAVMİ HAKKINDA MELEKLERLE TARTIŞMASININ ANKEBUT SURESİNDE ANLATILIŞI

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

– "*Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde,* "*Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir*" *dediler. İbrahim,* "*Ama orada Lût var*" *dedi. Onlar,* "*Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı başka. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır.*"[281]

Kıssa, Hz. Lût'un, Hz. İbrahim'le birlikte Rabb'ine hicret edip Ürdün vadisinde konaklamalarından sonra Hz. Lût'un, yalnız başına ölü denizin

---

[278] Kehf Suresi, 81.
[279] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 304.
[280] Ahmed Nevfel, *Tefsiru Sureti'l-Hicr,* s. 305.
[281] Ankebut Suresi, 31-32.

ya da kendisinden sonrakï adıyla Lût gölünün kıyısına yerleşmiş kabilelerden birinin arasına katılıp yaşamını sürdürmesinden sonraki gelişmeleri içeriyor. Hz. 1ût'un aralarına katıldığı kabile Sodom kentinde yaşıyordu. Hz. Lût da uzun süre aralarında kalmaktan dolayı onlardan biri olmuştu.

Daha sonra bu toplumda tuhaf anormallikler baş gösterdi. Kur'an-ı Kerim böyle bir olayın insanlık tarihinde ilk kez meydana geldiğini belirtmektedir. Bu anormallik, yüce Allah'ın erkekler için yarattığı kadınlar yerine erkeklere karşı duyulan sapık cinsel eğilimdi. Oysa yüce Allah, her iki cinsi, aralarında bütün canlı türlerinde geçerli olan normal fıtri eğilime uygun olacak nesil yoluyla hayatın devamını garantileyen üretici doğal birleşmeler gerçekleştirsinler diye yaratmıştır. Çünkü yüce Allah bütün canlıları,dişi ve erkek olmak üzere çift çift yaratmıştır. Dolayısıyla Lût kavminden önce böyle bir anormallik, aynı cinse karşı duyulan böyle bir sapık eşcinsel eğilim görülmüş değildi.

Erkek-erkeğe cinsel ilişkide bulunuyorlardı. Bu ise fıtratın kökten bozulduğunu, sapıttığını gösteren iğrenç ve anormal bir eylemdir. Çünkü fıtrat kimi zaman kadınlarla normal ve temiz ili kinin sınırını aşmakla bozulabilir. Bu tür bir suç çirkin bir eylemdir. Ama yine de fıtri çerçeve içinde, onun mantığına uygun bir eylemdir. Fakat Lût kavminin gerçekleştirdiği öteki anormal ilişki ise, bütün canlıların fıtri eğilimlerinden uzaklaşmadır. İnsanın, hem ruhsal, hem de organik yapısının bozulmasıdır. Yüce Allah, en büyük hayat çizgisi ile âhenk oluşturacak şekilde iki eş arasındaki cinsel ilişkiye bir lezzet vermiştir. Aynı şekilde bu büyük hayat çizgisinin devamını da bu birleşmenin ürünü olan nesle bağlı kılınıyor. Yine bu ahenge uygun olarak her iki cinsi bu birleşmeden hem ruhsal, hem de bedensel olarak lezzet alabilecekleri yeteneklerle donatmıştır. Fakat bu anormal ilişkinin amacı yoktur. Bu tür bir ilişkinin herhangi bir amacının olmayışına bağlı olarak yüce Allah insan fıtratını bundan zevk alacak özellikte yaratmamıştır. Eğer bir insan bu tür bir ilişkiden zevk alıyorsa bunun anlamı, o insanın fıtrat çizgisinden nihai olarak sıyrıldığı, hayat çizgisi ile uyuşmayacak şekilde çarpık bir tabiata büründüğü, tersyüz olduğudur.

Ayrıca yolları kesip, soygunculuk yapıyorlardı. Gelip geçenleri korkutuyor, etrafa dehşet saçıyorlardı. Yakaladıkları erkeklere zorla tecavüz

ediyorlardı. Bu ise, talan, soygunculuk ve yeryüzünde bozgunculuk yapmak gibi eylemlerin yanında, kötülük bakımından ilkinden bir adım daha ilerde bir kötülüktür.

Öte yandan bu iğrenç eylemi kendi aralarında düzenledikleri toplantılarda gerçekleştiriyorlardı. Açıktan açığa, hep beraber, birbirlerinden utanmayan toplu halde işliyorlardı. Bu ise kötülük bakımından daha ileri bir derecedir. Fıtratın büsbütün bozulmasıdır, dejenere olmasıdır. Artık düzelmesi mümkün olmayacak şekilde insanın rezaletle, iğrençlikle övünç duymasıdır.

Burada kıssa özetle sunuluyor. Ancak öyle anlaşılıyor ki, Hz. Lût önce onlara emrediyor, güzellikle bu eylemlerine engel olmak istiyor. Onlar ise bu eylemlerinde ısrar ediyorlar. Bu sefer Hz. Lût onları Allah'ın azabı ile korkutuyor, işledikleri bu büyük suçun iğrençliğini yüzlerine vuruyor!

"Soydaşlarının tek cevabı `Eğer doğru söylüyorsan, Allah'ın azabını başımıza getir bakalım' demeleri oldu."

Bu söz, uyarıya karşı küstahlıkta bulunmanın, uyarıyı yalanlamakla birlikte tehditlere meydan okumanın, dönüşü imkânsız bir kaçışın ifadesidir . Peygamberleri de elinden geleni yapmış ve Rabb'inden son olarak yardım dilemek üzere O'na yönelmekten başka yapacak bir şeyi kalmamıştır!

"Lût dedi ki; `Rabb'im şu bozgunculara karşı bana yardım et."

Burada Lût'un duasının üzerine perde iniyor ve duaya verilen cevabın sunulduğu sahne açılıyor. Bu arada Hz. Lût'un duasının karşılığı olarak kavminin işlediği iğrenç suçun cezasını infaz etmek üzere görevlendirilen melekler yolda Hz. İbrahim'e konuk oluyorlar. Daha önce kısır olan eşinden salih bir evlâdının olacağını müjdeliyorlar!

– "**Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde…**"

Bu sahnede, Hz. İbrahim'in yanındaki meleklere değinerek kısaca geçiliyor. Çünkü amaç, bu sahneyi detaylı olarak sunmak değildir. Daha önce İbrahim kıssasında yüce Allah'ın ona İshak ve Yakub'u evlât olarak bahşettiğine değinilmiştir. Burada ise, müjdeye konu olan İshak'ın doğuşudur. Bu yüzden kıssa ayrıntılı olarak sunulmuyor. Çünkü güdülen amaç burada Lût'un kıssasını tamamlamaktır. Meleklerin İbrahim'e uğramalarının

amacının ona bir müjde vermek olduğuna değinilmişti. Sonra melekler ona asıl görevlerinin ne olduğunu bildiriyorlar.[282]

– "**Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir" dediler.**

Hz. İbrahim'in duyarlılığı ve yumuşaklığı kendini gösteriyor ve meleklere o kentte Lût'un bulunduğunu, onunsa zalim biri olmayıp tam tersine salih bir insan olduğunu anlatmaya başlıyor.

Melekler onu rahatlatacak bir cevap vererek görevlerinin bilincinde olduklarını ve bunu herkesten daha iyi bildiklerini vurguluyorlar.

"*Elçiler şöyle dediler; Biz orada kimlerin olduğunu herkesten iyi biliyoruz. Lût'u ve yakınlarını kurtaracağız. Yalnız eşi orada azaba çarpılanlardan olacaktır.*"

Çünkü karısının gönlü onun kavminden yanaydı. Onların çürümelerini ve sapıklıklarını onaylıyordu. Bu ise, tuhaf bir durumdu. Sonra ayetlerin akışı üçüncü sahneye geçiyor. Bu sahnede Hz. Lût yer alıyor. Melekler de güzel, parlak delikanlılar görünümünde yanına gelmişler. O ise kavminin yaygın sapıklığını ve bu konukları bekleyen kötülüğü, üstelik onlara engel olamayacağını biliyor. Bu yüzden canı sıkılıyor, bu kötü şartlar altındayken konuklarının gelmiş olmasından huzursuz oluyor![283]

⁂

HZ. İBRAHİM (A.S)'IN MİSAFİRLERİ KISSASI VE LÛT KAVMİNİN HELAKİ KISSASININ ZARİYAT SURESİNDE ANLATILIŞI

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

- "*(Ey Muhammed!) İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi? Hani onlar, İbrahim'in yanına varmışlar ve* "*Selâm olsun sana!*" *demişlerdi. O da* "*Size de selâm olsun.*" *demiş,* "*Bunlar tanınmamış (yabancı) kimseler*" *(diye düşünmüştü). Hissettirmeden ailesinin yanına gidip,*

[282] *Fi Zilali'l-Kur'an* 5, 2732-2734.

[283] *Fi Zilali'l-Kur'an* 5, 2734.

(pişirilmiş) semiz bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu. "Yemez misiniz?" dedi. (Yemediklerini görünce) onlardan İbrahim'in içine bir korku düştü. Onlar, "korkma" dediler ve onu bilgin bir oğul ile müjdelediler. Bunun üzerine karısı bir çığlık koparark yönelip elini yüzüne vurdu. "Ben kısır bir kocakarıyım (nasıl çocuğum olabilir?)" dedi. Onlar dediler ki: "Rabbin böyle buyurdu. Şüphesiz O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir." İbrahim, onlara: "O hâlde asıl işiniz nedir ey elçiler?" dedi. Onlar şöyle dediler: "Biz suçlu bir kavme (Lût'un kavmine), üzerlerine çamurdan, pişirilmiş ve Rabbinin katında haddi aşanlar için belirlenmiş taşlar yağdırmak için gönderildik." Orada (Lût'un yöresinde) bulunan mü'minleri çıkardık. Zaten orada bir ev halkından başka Müslüman bulamadık. Orada, elem dolu azaptan korkacaklar için bir ibret bıraktık."[284]

⁂

– "*(Ey Muhammed!) İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi?*"

Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasının sahnelerinin en meşhurlarından biri de bu olaydır. Buradaki sual kıssanın büyüklüğünü ve önemini vurgulamak kastıyladır. Çünkü bu kıssa ibret ve öğüt alınacak bir kıssadır. Kur'an-ı Kerim'de bu üslup çokça kullanılan bir üsluptur. Mesela aynı tarzda Naziat suresinde: "*(Ey Muhammed!) Mûsâ'nın haberi sana geldi mi?*"[285], Buruc suresinde: "*(Resulüm!) O orduların haberi sana geldi mi?*"[286], Sad suresinde: "*Sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi.*"[287] Bu üslubu kullanmaktan maksat kıssaya dikkat çekmektir.[288] Kur'an ayetleri daima dikkat çekilmeyi hakkeden ilginç şeylere değinir. Allah Teâlâ bu şekilde kendisini tanımaya bizleri teşvik etmektedir. Örneğin şu ayet-i kerime gibi: "*Ey iman edenler! Sizi elem dolu bir azaptan*

[284] Zariyat Suresi, 24-37.
[285] Naziat Suresi, 15.
[286] Buruc Suresi, 17.
[287] Sad Suresi, 21.
[288] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 129.

kurtaracak bir ticaret göstereyim mi size?"[289] Burada bizi "Evet ya Rabbi! Göster bize!" demeye teşvik ediyor.[290]

– "*İbrahim'in şerefli misafirleri…*"

Bu misafirler meleklerdi. Ayet-i kerimede gelen misafirler birkaç melek olmasına rağmen misafir kelimesi müfred biçimde getirilmiştir. Bu hane sahibinin misafirlere aynı muamelede bulunması gerektiğine, hepsini aynı yüzle karşılaması, birini diğerine üstün tutmaması, birine diğerlerinden daha cana yakın bir tutum sergilememesi ve ayrımcılık yapmaması gerektiğine bir işarettir. İşte Kur'an-ı Kerim'de bu yüzden ضيف /misafir kelimesi müfred kalıpta getirilmiştir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) bize bu dersi vermektedir. Sevgili peygamberimiz meclis arkadaşlarına eşit davranır hatta bakışlarını dahil eşit şekilde yöneltirdi. Öyle ki, oradaki her biri sanki mecliste kendisinden başkası yokmuş hissine kapılırdı.[291]

Kur'an-ı Kerim'de hedeflerin ve gayelerin bir olduğu durumlar anlatıldığında, özellikle Allah'ın emri üzere birleşildiğinde çoğunlukla çoğul kalıp yerine müfred kalıp kullanılır. Zira Allah'ın emri her daim birdir, değişmez. Böyle durumlarda cemaat tek bir fert hükmünde olur. Mesela Hz. Musa ve Hz. Harun kıssasına air şu ayet-i kerime buna örnek verilebilir: "*Firavun'a gidin ve deyin:* "*Şüphesiz biz âlemlerin Rabbinin elçisiyiz.*"[292]

Bu şerefli melekleri şereflendirenin (ağırlayanın) kim olduu hususunda iki anlam bulunmkatadır:

* Allah Teâlâ şereflendirmiştir yani ağırlamış, onlara ikram etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*(Böyle iken)* "*Rahmân, çocuk edindi*" *dediler. O, böyle şeylerden uzaktır, yücedir. Hayır, (evlat diye niteledikleri) o melekler ikrama erdirilmiş kullardır. Onlar Allah'tan önce söz söylemezler ve hep O'nun emriyle iş görürler.*"[293]

---

[289] Saf Suresi, 10.
[290] Tefsir-i Şa'râvî, 23, 14581.
[291] Tefsir-i Şa'râvî, 23, 14584.
[292] Şuara Suresi, 16; Tefsir-i Şa'râvî, 23, 14584.
[293] Enbiya Suresi, 26-27.

* Hz. İbrahim (a.s) yemek hazırlayıp sunarak onlara ikram etmiş onları şereflendirmiştir. Hz. İbrahim (a.s) melekleri ağırlarken kölelerine hizmet ettirmemiş bizzat kendi elleriyle hizmet etmiştir. Karısı da ona yardım etmiştir. Onlara selamlarına daha güzel karşılık vererek de ikramda bulunmuştur. Hz. İbrahim (a.s) meleklere hazır olan bir yemek ikram etmemiş bilakis yeni bir hayvan (buzağı) kesip ikramda bulunmuştu. Bir yerde bu buzağı semiz olduğu bir yerde ise pişirilmiş olduğu anlatılmıştır.[294]

– *Hani onlar, İbrahim'in yanına varmışlar ve "Selâm olsun sana!" demişlerdi. O da "Size de selâm olsun." demiş, "Bunlar tanınmamış (yabancı) kimseler" (diye düşünmüştü).*

Anlaşılan o ki meleklerin Hz. İbrahim'in yanına varmaları ani olmuş. Zira Hz. İbrahim (a.s)'ın kapısı her daim misafirlere açıktı. Yani evinde özel misafir odası vardı. Bu yüzden de Hz. İbrahim (a.s)'ın misafirperverliğini bildiğiklerinden gelen misafirler izin almadan girebiliyorlardı.

"*Selâm olsun sana!" demişlerdi.*" Hz. İbrahim (a.s) da onların selamına daha güzeliyle karşılık vermiş "*Size de selâm olsun.*" *demişti.* Hz. İbrahim (a.s)'ın selamının daha güzel oluşu şu yöndendir: Meleklerin selamı Arapçada سلامًا şeklinde fiil cümlesiydi. Hz. İbrahim (a.s)'ın selamı ise daha güçlü ve kuvvetli olan سلامٌ şeklinde isim cümlesidir. Fiil cümlesi sebat ifade etmez. İşte bu selam Hz. İbrahim (a.s)'ın ikramlarının başlangıcıydı.[295]

"*Bunlar tanınmamış (yabancı) kimseler" (diye düşünmüştü).*" Hz. İbrahim (a.s) bu sözü direkt söylemedi, gizli söyledi.[296] Onları tanıyamamıştı. Güzel ve bakımlı gençler görünümündeydiler. Bu meleklerin 3 tane olduğu söylenmiştir: Cebrail (a.s), İsrafil (a.s) ve Mikail (a.s).[297] Yine 10, 12 yahut 13 melek olduğu da söylenmiştir.[298]

---

294 Tefsir-i Şa'râvî, 23, 14584.

295 İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân,* Daru'l-Fikr, Beyrut, 2013, 9, 161.

296 el-Vahidî, *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kurâni'l-Mecîd,* Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H.1415, M. 1994, 4, 178.

297 Tefsîr-i Razî, 28, 174; Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 130.

298 Tefsir-i Nesefî, 3, 375; Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 130.

Bazı eserlerde genç kılığında, son derece güzel üç melek olduğu zikredilmiştir. Hz. İbrahim (a.s) onları tanımıyordu, daha önce görmemişti. Simaları tanıdık gelmemişti. Selam vermeleri de garipti. Çünkü insanlar doğru dürüst selam vermeyi bilmiyorlardı. Melekler "**Selâm olsun sana!**"dediklerinde eve izinsiz girmelerine ek olarak selamları da garipti. Bilinen tarzda değildi.[299]

Hz. İbrahim gibi Allah Teâlâ'nın dost edindiği yüce bir imamın böylesine derin anlamlara ve gizli hakikatlere dalacak basiret ve irfana sahip olduğu aşikar. Ama bu görünürde sanki yokmuş gibi gelebilir. Bu yüzden O, durumun pek de doğal olmadığını daha ilk andan hissetmişti. Hz. İbrahim (a.s)'ın bu yaşadıklarının pratik bir hikmet yönü bulunmaktadır. Şöyle ki, insan bir şeyi garipseyince böyle bir durumda doğal davranması gerekir. Daha sonra işin özünü araştırması gerekir. Acele bir tutum sergilememesi gerekir. Hz. İbrahim'in (a.s) öne çıkan misafirperverliğinin kemal yönlerinden biri de gelen misafirleri karşılarken yabancılıklarını yüzlerine vurmayışıdır. Evet, belki içinden yahut gelen misafirlere yemek yapmalarını söylemek için ailesine giderken bunu söylemiş olabilir.[300]

– *Hissettirmeden ailesinin yanına gidip, (pişirilmiş) semiz bir buzağı getirdi.*"

"*Hissettirmeden gitmesi*" misafire hemen ikramda bulunmaya çalışması ve misaifri mahcup edip utandırmadan ikram yapması anlamını barındırır içinde. Ağır ağır hareket eden, misafire soğuk davranan, misafirin gözüne gözüne sokarak ağırlamaya çalışan, aldığı şeyi tartan, kap kacağı misafirin gözüne sokacak şekilde sergileyerek misafiri mahcup eden kişinin misafirperver olduğundan söz etmek mümkün değildir. "Ailesinin yanına gitmesi" ailesinin de misafir ağırlamaya hazırlıklı olduklarını, misafiri ağırlamak için komşudan yahut bir başkasından borç yapmaya ihtiyaç duymadıklarını, gerekli malzemenin yanlarında her an hazır halde bulunduğunu çağrıştırmaktadır.[301]

---

[299] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 131.

[300] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 131.

[301] İbn Kayyim, *Bedâiu't-Tefsîr,* Daru İbn Cevzi, Suudi Arabistan, t.y, 4, 243.

– "*(Pişirilmiş) semiz bir buzağı getirdi.*"

Bu ifadede de Hz. İbrahim 3 şekilde övülmüştür:

1) Misafire bizzat hizmet etmesi. Bir başkasını göndermeyip kendisi bizzat bu işi üstlenmişti.
2) Misafirlere tam bir hayvan getirdi, yarısını ya da herhangi bir parçasını değil. Böylelikle hayvanın diledikleri ve sevdikleri yerinden yiyebilsinler.
3) Bu hayvan besilidir, cılız değil. Besili buzağı kıymetli mallardandır. İnsanlar böylesine sahip olmakla övünürler. Hz. İbrahim'in (a.s) cömertliğinin nişanesi de buzağıyı içi gitmeden, gönül rahatlığıyla kesmesi ve misafire sunmasıdır.[302]

⁂

– "*Onu önlerine koydu.*"

Yemek hazır olunca misafirlerin ayağa kalkmasına gerek kalmadan yemeği onların önüne koydu. Bu hareket o dönem örften ise de örf ve adetler çeşit çeşittir ve insanların durumları da değişkenlik arzetmektedir. Günümüzde artık örf değişmiş ve sofralar büyüdüğünden yemeği misafire sunmak yerini misafiri yemek masasına çağırmaya bırakmıştır. Hz. İbrahim'in (a.s) yaptığı ise kendi dönemi açısından sade ve mükellef olmayan mükemmel bir misafir ağırlama anlamına gelmektedir. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "Misafir için külfete girmemiz yasaklandı."[303]

Hz. İbrahim evine gelen misafirleri tanımadığı hâlde yapabileceği ikramın en iyisini yapmaya çalışmış ve hemen giderek "semiz bir buzağı" ile geri dönmüştür. Hz. İbrahim'in misafirlerine sunduğu yiyecek türü, ettir. Etin en lezzetlisi, en sağlıklısı ve en besleyicisi de en "semiz" olanıdır. Yani misafir ağırlanırken malzemelerin en tazesi, en kalitelisi ve en lezzetlisi seçilerek, özenli bir biçimde hazırlanmalıdır ki, bu şekilde davranmak, âyet-i kerîmenin işaret ettiği hususlardan birisidir.[304]

---

[302] Abdulazîz Nasır el-Celil, *Vakafâtun Terbeviyye fî Davi'l-Kurâni'l-Kerim,* 3, 119.
[303] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Had. No: 23733.
[304] Zemahşerî, *Keşşâf*, 4, 30; Fahreddin Râzi, *Tefsîr-i Kebîr*, 28, 213-214.

⁂

– "*Yemez misiniz?*" *dedi.* "

Misafire ikram etmenin güzel şekillerinden biri de budur. Hz. İbrahim emri vaki yapar gibi "Yiyin" demedi kemal-i edeple takdim ederek nazik bir davetle "Yemez misiniz?" dedi.[305] Hz. İbrahim'in misafirleri kıssasından Millet-i İbrahim'de misafir ağırlama kurallarını şöyle özetleyebiliriz:

* Misafir değerlidir.

* Misafir eve kolay ve rahatça girer.

* Misafir ağırlayan kişi misafirin selamını güler yüzle almalı.

* Ağırlama işini geciktirmemeli.

* Ev halkı yemeği kendileri hazırlamalı ve bu işi misafiri utandırmadan gizlice yapmalı.

* Misafire malzemelerin en tazesini, en kalitelisini sunmalı ve önüne koymalı. Misafiri yemeğe değil yemeği misafire getirmeli.

* Misafiri nazik ve kibarca davet etmeli.

* Misafirle konuşmalı.

* Ağırlama faslı bittikten sonra sebeb-i ziyareti sorulmalı.

* Ev hanımı kocasının gelen erkek misafirlerine ikram etmesine yardım etmeli. Ancak bu yardımın sınırı aynen Hz. İbrahim'in eşinin yaptığı kadarıyladır. Birlikte oturmak ve muhabbete varacak şekilde konuşma olmayacak sadece yemek ve içecek hazırlamak, misafire hoş geldin demek gibi misafire ikram konularında yardım edecek.

* Misafir ağırlamak İbrahim milletine uyanların ahlakındandır. Hz. İbrahim'e (a.s) "Misafir babası" denilirdi. Misafirlerine elindeki en iyi şeyi ikram ederdi. Bu da O'nun üstün cömerliğinin ve asaletinin, misafire ikram ederek Rabbine yakınlaşmaya gayret ettiğinin delilidir.[306]

---

[305] Tefsir-i Ruhu'l-Beyan, 9, 162; Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 132.

[306] Ahmed Abid el-Kübeysî,

⁂

– "*(Yemediklerini görünce) onlardan İbrahim'in içine bir korku düştü. Onlar,* "*korkma*" *dediler ve O'nu bilgin bir oğul ile müjdelediler.*"

Misafirler yemek yemeyince Hz. İbrahim'in içine korku düştü. Hud suresinde geçen bir diğer ayet-i kerime de şöyledir: "*Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü.*"[307] Hz. İbrahim'in (a.s) korkması tabii bir durum. Zira misafir yemeğe el uzatılmadığında ortada kötü giden bir durum olduğu düşünülür. İçine korku düşmesi onların şahıslarından korktuğu anlamına gelmez. O bu misafirlerin arkasında ne var, geliş sebepleri ne gibi bir endişeye kapıldı. Genelde kapalı kalan şeyler korkuya sebep olur. Bu yüzden melekler O'na "*korkma*!" dediler.[308]

⁂

– "*Onlar,* "*korkma*" *dediler ve O'nu bilgin bir oğul ile müjdelediler.*"

Hz. İbrahim'in yüz hatlarında korku izleri belirmişti. Melekler O'nu sakinleştirmek ve rahatlatmak için "*korkma*"*dediler ve O'nu bilgin bir oğul ile müjdelediler.*" Korku anında yerini sevince bıraktı. Bu müjde Hz. İshak'tır. Annesi de Hz. Sare'dir. Bir sonraki ayet-i kerimede de bu müjdenin adı verilerek şöyle geçmektedir: "*O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da Ya'kub'u müjdeledik.*"[309]

Hz. Sare büyük bir insani tavır ortaya koymuştur. Yaşlanınca evladı olmamıştı. Kendisinin kısır olduğunu biliyordu. Cesaretini topladı ve kocasına evlat vermesi için cariye olan Hz. Hacer'i hediye etti. Allah Teâlâ Hz. İsmail'in (a.s) Hz. Hacer'den doğmasını, Hz. İshak'ın (a.s) Hz. Sare'den doğmasını takdir etti. Ayet-i kerime de "güzel bir çocuk", "uzun bir çocuk" denilmemiş "alim, bilgin bir çocuk" denilmiş. Bu gösteriyor ki övülmeye ve zikredilmeye layık olan özellikler manevi özelliklerdir. Bir başka ayet-i kerimede de şöyle geçmektedir: "*İşte o zaman biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik.*"[310] Zariyat Suresi'nde geçen ayette zikredilen vasıf Hz.

---

[307] Hud Suresi, 70.

[308] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 133.

[309] Hud Suresi, 71.

[310] Saffat Suresi, 101.

İshak hakkında, Saffat Suresi'nde geçen vasıf ise Hz. İsmail hakkındadır. Hz. İshak "alîm/bilgin", Hz. İsmail ise "halîm/uslu" olarak vasıflanmıştır.[311]

⁂

– "*Bunun üzerine karısı bir çığlık koparark yönelip elini yüzüne vurdu.* "*Ben kısır bir kocakarıyım (nasıl çocuğum olabilir?)*" *dedi.*"

Ellerini yüzlerine ve yanaklarına vurmak kadınların adetidir. Bazılarının zannettiği gibi kadınların aklının zayıflığını göstermez. Bu bağlamda böyle bir şey söylenmesi doğru değildir. Hz. Sare'nin akli olgunluğunu göstermesi açısından Hz. İbrahim'e (a.s) fedakar bir eş olması ve O'nunla birlikte sıkıntılara göğüs germesini göstermek yeterlidir. Bu kendiliğinden gelişen, aşırı sadakatten ve garipsemeden doğan bir harekettir.[312]

– "*Ben kısır bir kocakarıyım.*"

Kısırlık doğurmamanın sebebidir. Hz. Sare genç bir kızken çocuk doğuramadı yaşlı bir kocakarıyken ve kocası da kendisi gibiyken nasıl doğursun? Elbette garipsedi bu durumu. Olay gerçekten şaşırtıcıdır. Çünkü kadınlar belirli bir yaşa gelince adetten kesilirler ve artık hamile kalmazlar. Fakat yüce Allah'ın sınırsız gücüne göre hiçbir şey şaşırtıcı değildir. Nitekim ayet-i kerimede şöyle geçmektedir: "*(İbrahim'in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.*"[313]

Hiçbir zaman beklemediği bu çarpıcı müjde karşısında kendisinden geçmiş ve unutmuştu müjdeyi meleklerin getirdiğini. İşte o sırada melekler onu ilk gerçeğe, kendisini hiçbir şeyin kayıtlayamayacağı ve her işi hikmet ve ilim ile idare eden kudret gerçeğine döndürürler.[314]

– "*Onlar dediler ki:* "*Rabbin böyle buyurdu. Şüphesiz O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.*"

Bu meleklerin sözüdür. Ona bunun bir dua yahut temenni

---

311 Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 134.
312 Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 134.
313 Hud Suresi, 72.
314 *Fî Zilali'l-Kurân*, 6, 3383.

olmadığını Allah Teâlâ'dan bir haber olduğunu bildirdiler.[315] Yani bunu takdir edip hükme bağlayan Allah'tır. Allah'ın kudretinde ise hayret etmeyi gerektiren bir durum yoktur. "*Şüphesiz ki O, Hakim'dir.*" Her bir şeyi yerli yerine koyandır, hikmetle yapandır. "Alim'dir." O'nun bilgisi her şeyi kuşatmıştır. Siz de O'nun hükmüne teslim olun ve nimeti dolayısıyla O'na şükredin.

Yüce Allah "ol" demiştir. O halde O'nun sözünden sonra neye gerek var bir şeyin olması için. Ancak ne varki alışkanlık ve adetler beşerin kavramasını sınırlandırıyor, düşüncelerini daraltıyor ve bu yüzden insan alışageldiği şeye aykırı bir şeyin olduğunu görünce dehşete kapılıyor ve nasıl olacağına hayret ediyor. Zaman zaman da şımarıklık ederek onun oluşunu inkara yelteniyor. Oysa mutlaka dileme (yüce irade) yoluna devam etmektedir, beşerin küçük ve sınırlı olan alışkanlıkları ile kayıtlı değildir. Dilediğini hiçbir kayıt ve sınır tanımadan yoktan var eder.[316]

Bazı yerlerde "el-Hâkim" ismi "el-Alîm" isminden önce gelmektedir. Örneğin şu ayet-i kerime gibi: "*İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin el-Hakim / hüküm ve hikmet sahibidir, el-Alim / hakkıyla bilendir.*"[317]

Bu birlikteliklerin çoğunda "el-Alîm" ismi "el-Hâkim" isminden önce gelmektedir. Örneğin şu ayet-i kerime gibi: "*Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen el-Alim /, her şeyi hikmetle yapan el-Hakim / sensin*" *dediler.*"[318]

"el-Alîm" isminin "el-Hâkim" isminden önce geldiği yerlere bakıldığında önce ilimle alakalı daha sonra hikmetle alakalıdır. Acziyet ve ilmin yetersizliğinin anlatıldığı yerlerde ise tam tersidir. el-Alim'i kabul edip teslim olmak lazımdır. "el-Alîm" olan zat bir de "el-Hâkim" olunca bu

---

[315] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 134.
[316] *Fî Zilali'l-Kurân,* 6, 3383.
[317] En'am Suresi, 83.
[318] Bakara Suresi, 32.

durumda bu ilim kusursuz bir ilimdir. Bu durumda bu itiraf rıza ve teslimiyetle birliktedir.[319]

Sabrın ve kurtuluşu beklemenin söz konusu olduğu yerlerde bu bağlantı çok kuvvetlidir. Çünkü kul büyük iman sahibi ve Rabbine kuvvetle bağlı olduğunda kurtuluş onu yakalar ve bu kuvvetli imanı sarsılmaz. Çünkü o umduğu kurtuluş için uygun zamanın seçilmesi hususunda Allah Teâlâ'nın ilmine itimat eder. Koşulların hazırlanmasında mümkün olan en iyi yola düşmesi için O'nun hikmetine güvenir. Tıpkı Hz. Yakub'un şu sözü gibi: "*Yakub,* "*Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, el-Âlim / hakkıyla bilendir, el-Hâkim / hüküm ve hikmet sahibidir*" *dedi.*"[320]

Yine bu, tevazu ve Allah Teâlâ'nın fazl-ı ihsanını anlatma konusunda da böyledir. Çünkü bunların özünde olan el-Alim ve el-Hakim olan Allah Teâlâ'nın ilmine ve hikmetine dönen olaylardır. Bu da tıpkı Allah Teâlâ'nın Hz. Yusuf'tan naklen buyurduğu şu kavl-i şerifi gibidir*:* "*Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, el-Alim / hakkıyla bilendir, el-Hakim / hüküm ve hikmet sahibidir.*"[321]

Yasama ve hükmün tasdiki makamına gelince, mesele öncelikle kapsamlı ilim ile ilgilidir. Çünkü ilim, hüküm koymanın temelidir. Sonra hükmü hayata yansıtmak için hikmet devreye girer. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefaret ödemeyi) size meşru kılmıştır. Allah, sizin yardımcınızdır. O, el-Alim / hakkıyla bilendir, el-Hakim / hüküm ve hikmet sahibidir.*"[322]

Bu ayet-i kerimelerde "el-Alim" ismi "el-Hakim" isminden önce zikredilmiş. Çünkü hükümler, önce kuşatıcı bir ilme bağlıdır. Sonra hikmet, fıkhî hükümlerle insan tabiatları arasında bir uyum ve ahenk sağlayacak şekilde

---

[319] el-Celil, *Velillahi'l-Esmâi'l-Hüsna,* s. 303.

[320] Yusuf Suresi, 83.

[321] Yusuf Suresi, 100.

[322] Tahrim Suresi, 2.

ilmi gerçeğe aktarır. İşte İslam hukukunu diğer anayasalardan ve insan yapımı kanunlardan ayıran şey budur.

"el-Hâkim" isminin "el-Alîm" İsminden Önce Gelmesi İki Bağlamda Göze Çarpmaktadır:

– Tevhid bağlamında. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz.. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.*"[323]

– Mucize gösterme bağlamında. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Onlar dediler ki: "Rabbin böyle buyurdu. Şüphesiz O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir."*[324]

Tevhid bağlamındaki uluhiyetin içeriği kahır, kuvvet ve galebedir. Kullar muvacehesinden bunların karşılığı taat, ibadet ve boyun eğmektir. Hikmetin burada önce zikredilmesi – Allah daha iyi bilir - Allah Teâlâ'nın göklerde ve yerlerde geçerli olan ilahlığının yolunun hikmet olduğu bilinmesi içindir.[325] Kuşkusuz "*Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti*" kavl-i şerifinde Hz. Adem'e Allah'ı tanımak ve esma-i hüsna çerçevesinde O'na iman etmek konusunda büyük bir kapı açılmıştır. Böylece O Allah Teâlâ'nın el-Hakim ism-i şerifi ve onun yaşamındaki tecellileri, nefsindeki eseri, evrendeki işaretleri ve kendisine indirilen hükümleriyle birlikte yaşamıştır.

Hz. İbrahim'den (a.s) korku gidip kendisine müjde gelince Hz. İbrahim (a.s) meleklerin sadece kendisine müjde vermek için gelmediklerini hissetti. Müjde ikinci meseleydi. Asıl mesele başkaydı. Bu yüzden Allah Teâlâ Hz. İbrahim'in (a.s) dilinden şöyle buyurmuştur: "**O hâlde asıl işiniz nedir ey elçiler?" dedi.**"[326]

⁂

– "*İbrahim, onlara: "O hâlde asıl işiniz nedir ey elçiler?" dedi.*

---

[323] En'am Suresi, 83.

[324] Zariyat Suresi, 30.

[325] el-Celil, *Velillahi'l-Esmâi'l-Hüsna,* s. 305.

[326] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 135.

Hz. İbrahim gelenlerin melek olduğunu anlayınca çok mühim bir iş için geldiklerini anlaması uzun sürmedi.[327] Melekler şöyle cevap verdiler:

– "*Biz suçlu bir kavme gönderildik.*"

Bu Lût kavmidir. Suçlu diye nitelendirildiler çünkü onlar Allah'a şirk koşuyorlar ve çirkin bir iş yapıyorlardı. Onlar "*İnsanlar içinden erkeklere yaklaşıyorlardı*"[328] Daha önce hiçbir insan böyle bir şey yapmamıştı. Toplantı alanlarına gelip gündüz gözüyle bu pislik işi yapıyorlar, peygamberlerine de iftira atıyorlar ve O'na itaat etmiyorlardı. Onlar üç açıdan suçlu ve günahkarlardı:

1) En büyüğü Allah'a şirk koşmaları ve peygamberlerini yalanlamaları
2) Livata yapmaları
3) Düşmanlık ve azgınlık yapmaları

Ayet-i kerimelerden anlaşıldığına göre onlar kendilerini tasdik etmeyenlere kafa tutuyor ve ileri gidiyorlar ve bu çirkin işi yapmalarına zorluyorlardı. Hz. Lût'un misafirlerine de insan olduklarını zannederek ahlaksızca musallat olmak istediler.[329]

– "*Üzerlerine çamurdan, pişirilmiş ve Rabbinin katında haddi aşanlar için belirlenmiş taşlar yağdırmak için gönderildik.*"

Bu taşlar, Allah'ın göğe kaldırıp ardından üzerlerine yağdırdığı volkanik taşlar türünden taşlardı.[330] Taş tabiati itibariyle çamurdan farklıdır. Taşlar da taşın cinsine göre sertlik ve katılık açısından biribirinden farklıdır. Mermerden başlayıp, granit, kireç taşı şeklinde devam eder. Taş nasıl çamurdan oluşur. Bunlar aslında birbirine ızıt iki oluşumdur? Denildi ki: Taş, ateşte pişirilip katı ve sert haline gelmiş çamurdur.[331]

– "**Rabbinin katında haddi aşanlar için belirlenmiş taşlar…**"

Yani her taş üzerine düşecek kişinin adı ve sanını taşıyordu. Sadece ona

---

[327] A. g.e., 1, 135.
[328] Şuara Suresi, 165.
[329] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 136.
[330] Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 136.
[331] Tefsir-i Şaravî, 23, 14589.

özeldi başkasına değildi. Ona doğru yönelmekte yönünü şaşmamaktaydı. "**Rabbinin katında…**" ifadesi bu taşların semadan geldiğini, yeryüzü taşlarından olmadığını, bu şeklide hazır halde Allah katında belirlenmiş olduğunu ifade etmektedir.

– "**Haddi aşanlar için…**"

Her şeyin bir sınırı vardır. Helalin bir sınırı vardır. Haramın bir sınırı vardır. Allah Teâlâ bunları beyan etmiş ve bu sınırları nasıl koruyacağımızı da bize öğretmiştir. Allah Teâlâ helal hakkında şöyle buyurmaktadır: "(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir."[332]

Haram hakkında da şöyle buyurmaktadır: "*Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşarak) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarıncaya) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun. Bununla birlikte siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlara yaklaşmayın. Allah, kendine karşı gelmekten sakınsınlar diye, âyetlerini insanlara böylece açıklar.*"[333]

Yani helal dairesinde dur, başka şeylere tenezzül etme. Harama sakın yaklaşma. İşlemeyi bırak yaklaşma bile! Çünkü harama yaklaşırsan işlemen

[332] Bakara Suresi, 229.
[333] Bakara Suresi, 187.

işten bile değil! İşte harama yaklaşmamak seni harama düşmekten koruyacaktır.[334]

Allah Teâlâ Hz. Adem'e şöyle buyurmuştu: "*Dedik ki:* "*Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.*"[335] Yine Kur'an-ı Kerim'de zina fiilini yasaklarken şöyle buyurmaktadır: "*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.*"[336]

Allah Teâlâ'nın haram konusundaki hükmüne bakar mısınız! Bize haram işlemeyi değil harama götürecek sebepleri yasaklıyor. Peki, bu haddi aşan mücrimler hangi konuda haddi aşmışlardı? Bu mücrimler Allah Teâlâ'nın yarattığı şekliyle temiz olan insan fıtratına aykırı olan haram bir işi (livata) işleyerek haddi aşmışlardır.[337] Bu halkın işlemiş olduğu ve bu sebeple çeşitli azabı hakketmelerine neden olan suç onların helal yoldan gidermeleri gereken fıtri bir ihtiyacı Allah Teâlâ'nın haram kıldığı ve faydasız bir yoldan, fıtrata aykırı olan bir şekilde gidermeleridir.

Bu mücrimler Allah Teâlâ'nın kendilerine eş olarak yarattığı ve helal kıldığı kadınları bırakıp erkeklerle cinsel ilişkide bulunuyorlardı. Malumdur ki, İslam şeriatında ve fıtratında cinsel ilişki ürün alınacak, insan meydana getirecek yoldan olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Kadınlarınız sizin (ürün veren, insan yetiştiren) tarlanızdır; tarlanıza nasıl (ve ne zaman) isterseniz geliniz. Bir de kendiniz için önceden (güzel ve yararlı) amelleri sunun; Allah'tan korkun; O'na elbette kavuşacağınızı bilin. Ve Sen, inananları müjdele!*" Bu da ancak Allah Teâlâ'nın helal kıldığı evlilikle olur, başka bir yolla değil!

Ancak ne var ki Lût kavmi hadlerini aştılar ve erkek erkeğe livata suçunu, günahını işlediler. Cinsel ihtiyaçlarını şeytani bir yolla gidermişlerdi. Bu fiil zina sayılıp recmedilmeyi hakkettiklerinden Allah Teâlâ da onları yerden değil gökten gelen taşlarla recmetti. Herbirinin başına adı yazılı

---

[334] Tefsir-i Şaravî, 23, 14589.

[335] Bakara Suresi, 35.

[336] İsra Suresi, 32.

[337] Tefsir-i Şaravî, 23, 14592.

şekilde iniyordu.Taşın üzerinde kimin adı yazılıysa ona isabet ediyor, şaşmıyordu. Öyle ki, onlardan geriye hiç kimse kalmadı.[338]

– "*Orada (Lût'un yöresinde) bulunan mü'minleri çıkardık.*"

Yani onlara azabı indirmeden önce içlerinden mümin olanları oradan çıkardık. Bunun anlamı şudur: Onlara "çıkın" demedik. Onların içlerine attığımız hislerle onlara çıkış yollarını hazırladık, bu yüzden oradan çıktılar ve onlara azap dokunmadı.[339]

Bu kavmin yaşadığı yerin adı Sedum'du. Sedum Şam bölgesinde ölüdenize yakın bir yerdir. Oradan çıkanlar ise Lût ailesiydi. Ancak Hz Lût'un karısı hariç. Çünkü o mümin değildi. Ancak görünüşte müminlerden sayılıyordu. Hz. Lût'a itaat eder gibi gözüküyordu. Fakat Allah Teâlâ onun gerçek yüzünü biliyordu. Tahrim suresinde onu ihanetle vasıflamıştır: "*Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denildi.*"[340] O görünürde Müslüman gibiydi fakat işin aslı o kavmiyle birlikteydi.[341]

Hz. Lût'un karısının ihaneti, kavmine gelen misafirleri haber vermesi ve kalben kavmiyle birlikte olmasıdır. Yoksa zina işlememişti. Namussuzluk ihaneti değildi onun ihaneti. Din konusunda ihanet etmişti. Çünkü hiçbir peygamberin karısı zina etmemiş, namussuzluk yapmamıştır.[342]

– "*Zaten orada bir ev halkından başka Müslüman bulamadık.*"

Münafık görünürde Müslümanlardan sayılır ama mümin sayılmaz. Bu yüzden ev halkı Müslümanlıkla vasfedildi. Oradan çıkarılanlar ve kurtulanlar ise sadece müminlikle vasıflandı.[343]

---

338 Tefsir-i Şaravî, 23, 14592.

339 Tefsir-i Şaravî, 23, 14592.

340 Tahrim Suresi, 10. 0

341 Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 137.

342 Muhammed b. Abdurrahman el-Meğrâvî, *et- Tedebbür ve'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kurân bi-Sahihi's-Sünen*, 32, 557.

343 Selman el-Avde, *İşrakatun Kurâniyye*, 1, 137.

Ankebut Suresi'nde geçen ayet-i kerimede Hz. Lût'un karısının helak edilenlerden olduğu açıklanmıştır: "*Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı, onlar hakkında çaresizlik içine düştü. Elçiler ona,* "*Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karın başka. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır.*"[344]

– "*Orada, elem dolu azaptan korkacaklar için bir ibret bıraktık.*"

Muhammed Mütevelli Şa'râvî şöyle der: Onların helak edilişlerinden sonra geriye kalan alamet Allah Teâlâ'nın onları helak ettiği taşlardır. Bu taşlar halen mevcuttur. Taşları gören "bunlar dünya taşı değil, başka bir şey" zanneder. Bu ayet, aynı işi işlemeye kalkışanları caydırmak için işte böyle ibret verici şekilde durmaktadır.[345] Korkanlar bu kanıtı görürler, kavrarlar ve ondan yararlanırlar. Diğerleri ise, gözleri kör olduğundan ne yeryüzünde, ne benliklerinde ve ne de tarih olaylarında Allah'ın varlığını ve kudretini gösteren delilleri göremezler.[346]

⁂

HZ. İSHAK (A.S)'II KUR'AN-I KERİM'DE ZİKREDİLEN ÖZELLİKLERİ

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İshak (a.s)'dan söz eden ayet-i kerimeler, Hz. Musa, Hz. Süleyman, Hz. Yusuf vb. gibi tafsilatlı değildir. Sadece işaret şeklindedir. Örneğin:

1) *Allah'ın hibesi*. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*O'na İshak'ı ve ayrıca da Yakub'u bağışladık ve her birini salih kimseler yaptık.*"[347]
2) *Kendisine Vahyedilen*. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyüb'e, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davûd'a da Zebûr vermiştik.*"[348]

---

[344] Ankebut Suresi, 33.
[345] Tefsir-i Şaravî, 23, 14595.
[346] *Fî Zilâli'l-Kurân*, 6, 3383.
[347] Enbiya Suresi, 72.
[348] Nisa Suresi, 163.

3) *Bilgin oğul.* Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Onlar,* "*Korkma, biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz*" *dediler.*"[349]
4) *Salihlik.* Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Biz onu salihlerden bir peygamber olarak İshak ile de müjdeledik.*"[350]
5) *Güçlü ve basiretli.* Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*(Ey Muhammed!) Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da an.*"[351]
6) *Allah'ın kendisine nimetini tastamam verdiği kimselerden.* Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"[352]
7) *Tevhid milleti üzere olmak.* Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim, Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.*"[353]
8) *Müjde olarak verilen. .* Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*O'na da İshak'ı müjdeledik; İshak'ın arkasından da Yakûb'u.*"[354]

⁂

HZ. İSHAK (A.S)'IN PEYGAMBERLİĞİ

Tarih kitapları, Allah Teâlâ'nın Hz. İshak (a.s)'ı Şam ve Filistin diyarında yaşayan Kenanlılara peygamber olarak gönderdiğini zikreder. Hz. İshak (a.s) da tüm peygamberlerin yaptığı gibi onları tevhide ve yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet etmiştir. Allah Teâlâ Hz. Yusuf (a.s)'ın dili üzerinden şöyle buyurmaktadır: "*Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine*

[349] Hicr Suresi, 53.
[350] Saffat Suresi, 112.
[351] Sad Suresi, 45.
[352] Yusuf Suresi, 6.
[353] Yusuf Suresi, 38.
[354] Hud Suresi, 71.

uydum. Bizim, Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler."[355]

Hz. İshak amcasının kızı "Refika" ile evlenmiştir. Ondan iki çocuğu olmuştur. Biri ehl-i kitabın "İsû" dedikleri "İs", diğeri İsrail lakaplı "Hz. Yakub (a.s)" dır. Dedesi Hz. İbrahim (a.s)a ve nenesi Hz. Sare'ye müjdesi verilen ise Hz. Yakub (a.s)'dır. Tarih kitaplarının aktardığı üzere, Hz. İshak (a.s) vefat ettiğinde babası Hz. İbrahim (a.s)'ın defnedildiği yer olan Halilurrahman kasabasına defnedilmiştir.[356]

⁂

HZ. İSHAK'IN ANNESİ HZ. SARE

Hz. Sare Hz. İbrahim (a.s)'ın eşidir. Ulü'l-azm olan, Hz. Muhammed'den (s.a.v) sonra mutlak manada insanların en faziletlisi olan bir peygamberin eşi! Hz. Sare:

- Hem bir nebi hem bir resul olan Hz İbrahim (a.s)'ın eşidir.
- Bir peygamber olan Hz. İshak (a.s)'ın annesidir.
- Bir peygamber olan Hz. Yakub (a.s)'ın nenesidir.
- Bir peygamber olan Hz. Yusuf (a.s)'ın dedesinin annesidir- büyük nenesidir-.
- Bir peygamber olan Hz. İsmail (a.s)'ın annesi olan Hz. Hacer'in komşudur.
- Beni İsrail peygamberleri ana tarafından ona dayanır. Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. İsa ve diğerleri…

Tarih kitaplarının naklettiğine göre Hz. Sare son derece güzelmiş. Hz. Havva'nın sahip olduğu güzelliğin yarısına sahipmiş. Bu güzellik aldatma, hile ve ilahi fıtratı değiştirerek elde edilen bir güzellik değil, gerçek ve asli

---

[355] Yusuf Suresi, 38.

[356] Seyyid Abdulmaksud Asker, *Fî Suhbeti'r-Rusüli'l-Kiram,* Daru'l-Beşir, Kahire, 2000, s. 92.

güzelliktir.[357] Kocası Hz. İbrahim (a.s) ile birlikte hicret etmiş ve Allah yolunda kocasıyla birlikte her türlü sıkıntıya katlanmıştır. Allah Teâlâ O'nun gönlünü Hz. İshak (a.s)'ı ve torunu Hz. Yakub (a.s)'ı bahşederek almıştır. Peygamberlerin anasına selam olsun. Selam olsun oğlu ve torunu Hz. İshak ve Hz. Yakub'a. Selam olsun kocası Hz. İbrahim'e.[358]

⁂

ŞAM BÖLGESİ TEVHİD FENERLERİNİN YANDIĞI YERDİR

Allah Teâlâ iradesiyle, Hz. İbrahim (a.s)'ın hicret ettikten sonra Şam diyarında tevhid kandilini yakmasını dilemiştir. Hz. İshak (a.s) Hz. İbrahim'den (a.s) peygamberliği miras almış, O'ndan sonra da Hz. Yakub (a.s), O'ndan sonra Hz. Süleyman'a (a.s) kadar peşpeşe peygamberler birbirinden bu görevi miras almışlardır.

Mekke diyarına bakıldığında Hz. İbrahim (a.s) Hz. Hacer'i getirip oraya bırakmıştı. Allah Teâlâ Hz. Hacer'in arapların annesi olmasını murad etmişti. Hicaz'daki ve Yemen'deki araplara Hz. İsmail'i (a.s) peygamber olarak göndermiştir. Hz. İsmail onları tevhid yoluna davet etmiş, yalnızca Allah Teâlâ'ya ibadet etmelerini tebliğ etmiştir. Onlar da Hz. İsmail'in çağrısına kulak vermiş ve davet ettiği yolu benimsemişlerdir. Bu davetin izleri Hz. İsmail'in (a.s) soyundan gelen Hatemu'l-Enbiya Hz. Muhammed (s.a.v) gönderilene dek kesilmemiştir.

Böylece Hz. İshak'ın temsil ettiği Şam diyarı, Hz. İsmail'in temsil ettiği Arap Yarımadası ile birleşmiş oldu. Hz. İbrahim (a.s) da bu değerli birliğin öncüsüydü. Allah Teâlâ dostunun iki evi olmasını murad etmiştir. Biri Kudüs'te ötekisi Mekke'de. Hz. İbrahim bu iki eve gider gelirdi. Bu da bu bölgelerin özde bir bölge olduğunun açık bir delilidir. Bu hikmetten dolayı olsa gerek Allah Teâlâ Hz. Muhammed'in (s.a.v) Miraç olayının Mekke'den Kudüs'e yapılmasını dilemiştir. Orada peygamberler imamlık yapacak ve ardından göğe yükselecektir. Allah Teâlâ şöyle

---

[357] Mustafa Murad, *Zevcâtu'l-Enbiya,* Dâru'l-Fecr, Kahire, ty., s. 28-29.

[358] A.g.e., s. 31.

buyurmaktadır*:* "*Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.*"[359]

Allah Teâlâ dileseydi Hz. Peygamber'i (s.a.v) Mekke'den göğe yükseltirdi Mescid-i Aksa'dan değil. Fakat Allah Teâlâ Hz. Peygamber (s.a.v)'in İsra'sının Mekke'den Kudüs'e olmasını, göğe yükselmesinin ise Kudüs'ten olmasını dilemiştir. Bu da Kudüs ile Mekke arasındaki bağlantıyı gösterir. Rasulullah'ın (s.a.v) ashabı bu hakikati idrak etmişlerdi bu yüzden de Şam diyarını fethetmek için acele etmişlerdir. Fethettikten sonra Mescid-i Aksa'yı Romalıların düzmece tanrılarından, putlarından temizlemişlerdir. Allah düşmaları defalarca Kudüs'ü ele geçirmeye çalışmışlardır. Ancak tüm çabaları Müslümanların kararlılığı ve yiğitlikleri karşısında boşa çıkmıştır.[360]

Hutatu'ş-Şam kitabı sahibi şöyle demiştir: Tüm dünya eskiden beri Şam diyarının öneminin farkındadır. Her zaman fatihlerin ve gazilerin hedefi olmuştur. Firavunlar karadan ve denizden, Babilliler ve Farslılar doğudan ve kuzeyden, Gazan, Hülagü ve Timurlenk doğudan, Napolyon hem güneyden hem deniz üstünden batıdan, Mısırlı İbrahim Paşa hem karadan hem denizden yani hem güneyden hem de güneybatıdan, İngiliz, Fransız ve Arap –yani Faysal b. Hüseyin'in ordusu- müttefik orduları güneyden ve batıdan oraya gelmeye çalışmışlardır.

Şam diyarı fetih önderlerinden Ömer b. Hattab'ı, Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı, Halid b. Velid'i, Musa b. Nasir'i, Ömer b. Abdulaziz'i, Nureddin Zengi'yi, Selahaddin Eyyûbî'yi ve Buhtunnasır, Hülagü, Cengiz Han, Gazan, Timurlenk gibi tahripkar şahısları görmüştür.[361] Şam diyarı vahyin indiği ve peygamberlerin yaşadığı bir bölgedir. Hz. İbrahim'in ve oğlu Hz. İshak ile

---

[359] İsra Suresi, 1.

[360] Muhammed Surur b. Nayif Zeynulabidin, *Menhecu'l-Enbiya fi'd-Da'veti ilallah,* s. 179.

[361] Muhammed Kürd Ali, *Hutatu'ş-Şam,* Mektebetu'n-Nuri, Dımeşk, 3. Baskı, H. 1403, M. 1983, 1, 12-16; Muhammed Surur b. Nayif Zeynulabidin, *Menhecu'l-Enbiya fi'd-Da'veti ilallah,* s. 179.

peygamber olan torunlarının yerleştiği yerdir. Allah Teâlâ yedi kat göğün fevkinden onları mübarek kılmıştır.

⁂

Dördüncü Bölüm

BAKARA SURESİNDE HZ. İBRAHİM'İN İMTİHANI GEÇMESİ, İNSANLARA İMAM OLMASI, KÂBE'Yİ YAPMASI VE ÇOCUKLARINA VASİYETİ / İBRAHİM SURESİNDE HZ. İBRAHİM'İN DUASI, YAKARIŞI, HAMDİ VE İNSANLARI HACCA ÇAĞIRMASI

Birinci Konu:

Bakara Suresinde Hz.İbrahim'in İmtihanı Geçmesi,
İnsanlara İmam Olması, Kâbe'yi Yapması ve Çocuklarına Vasiyeti

İkinci Konu:

İbrahim Suresinde Hz. İbrahim'in Duası, Yakarışı,
Hamdi ve İnsanları Hacca Çağırması

Birinci Konu

BAKARA SURESİNDE HZ.İBRAHİM'İN İMTİHANI GEÇMESİ, İNSANLARA İMAM OLMASI, KÂBE'Yİ YAPMASI VE ÇOCUKLARINA VASİYETİ

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"*Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti.* "*Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)*" *dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu. Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik. İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. Allah buyurdu ki: Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası! Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin. Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin. Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin. İbrahim'in*

dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir. Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Alemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti. Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakub da: Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz (dedi). Yoksa Ya'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub) oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler. Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz. (Yahudiler ve hıristiyanlar Müslümanlara:) Yahudi ya da hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi. "Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve esbâta indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk" deyin. Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; dönerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir. Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin). De ki: Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz olduğu halde, O'nun hakkında bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na gönülden bağlananlarız. Yoksa siz, İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve esbâtın yahudi, yahut hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir. Onlar bir ümmetti; gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da size aittir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz."[1]

Bu surenin daha önceki bölümlerinin içerdiği tartışma, Kitap Ehline dönüktü. Sözkonusu tartışmanın eksenini yahudilerin tarihi; onların

[1] Bakara Suresi, 124-141.

peygamberlerine, şeriatlerine yüce Allah ile aralarındaki antlaşmalarına ve taahhütlerine karşı takınmış oldukları olumsuz tutumlar oluşturuyordu. Hz. Musa zamanından başlayarak Peygamberimin zamanına kadar süren bu dönemin irdelenmesi sırasında çoğunlukla yahudilerden, bazan da hristiyanlardan söz ediliyordu. Bu arada, Ehli Kitap ile uyuştukları ya da Ehli Kitab'ın kendileri ile aynı görüşü paylaştıkları konular ortaya çıktıkça zaman zaman müşriklere (putperestlere) de değinilmişti.

Şimdiki bölümde ise Hz. Musa döneminden daha eski bir tarih dönemine, yani Hz. İbrahim (a.s) (selâm üzerine olsun) dönemine geçiliyor. Hz. İbrahim (a.s) kıssası, burada ele alınan biçimiyle, hem ayetlerin akışı içinde yerine oturuyor, hem de yahudiler ile Medine'de oluşan Müslüman cemaat arasında amansız ve çok yönlü çatışmada son derece önemli bir rol oynuyor.

Yahudiler ile Hıristiyanlar soy bakımından Hz. İshak (a.s) yolu ile Hz. İbrahim (a.s)'e dayanırlar. Onlar gerek bu mensubiyetten ve gerekse yüce Allah'ın Hz. İbrahim (a.s) ile soyundan gelenlere vaadettiği gelişme ve bereketten, O'na ve kendisinden sonra gelecek olan soyuna yapmış olduğu vaadlerden gurur duyuyorlardı. Bundan dolayı doğru yolu, din önderliğini, davranış ve uygulamaları ne olursa olsun Cennet'i kendi tekellerinde görüyorlardı.[2]

Kureyş kabilesi de soy bakımından Hz. İsmail yolu ile yine Hz. İbrahim (a.s)'e dayanır. Bunlar da bu mensubiyetten gurur duyuyorlar, bu durumu Beytullah'ın yönetim ve bakım yetkisini ellerinde tutmalarının gerekçesi olarak kullandıkları gibi Araplar üzerinde dini otorite sahibi, üstün, itibarlı ve saygın bir konumda olmalarını buna dayandırıyorlardı.

Bir önceki ayetlerde Cennet ile ilgili, klişeleşmiş yahudi ve hıristiyan iddiaları şöyle dile getirilmişti: "*Onlar; `Yahudiler ile hıristiyanlardan başka hiç kimse Cennet'e giremeyecek' dediler.*" Burada da onların doğru yolda yürümek isteyen Müslümanları yahudileştirme ya da hıristiyanlaştırma girişimleri anlatılarak sözkonusu iddia ile bu girişim arasında bağlantı kuruluyor: "*Onlar size; `Ya yahudi ya da hıristiyan olunuz ki, doğru yolu bulasınız' dediler.*"

---

2 *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 111.

Ayrıca burada mescidlerde yüce Allah'ın adının anılmasına engel olanlardan ve oraları yıkmaya çalışanlardan da sözedilmeye devam ediliyor. Bir önceki bölümün bu konu ile ilgili ayetlerini açıklarken şöyle demiştik: "Bu ayeti celile, özellikle, yahudilerin kıble değiştirilmesi olayı ve bu olayı bahane ederek Müslümanlar arasında giriştikleri zehirli propaganda ile ilgili olabilir."

Şimdi burada, ayetlerin akışı ile uyumlu bir havada Hz. İbrahim (a.s)'den, Hz. İsmail'den, Hz. İshak'dan (selâm üzerlérine olsun), Kâbe'den, bu mabedin yapılışından ve bakımından sözediliyor. Amaç; yahudilerin, hıristiyanların ve müşriklerin, ağız birliği ile, bu isimlerle aralarında bağ ve ilişki kuran iddiaları konusunda katıksız gerçekleri belirlemek ve Müslümanların yönelecekleri kıble olayını açıklığa kavuşturmaktır.

Bu arada yine konu ile uyumlu olarak Hz. İbrahim (a.s)'ın katıksız Tevhid ilkesine dayanan dininin gerçek mahiyeti, bu din ile Ehl-i Kitab'ın ve müşriklerin ortaklaşa bağlı oldukları yozlaşmış ve sapık inançların birbirinden uzak oldukları, buna karşılık Hz. İbrahim (a.s)'ın, Hz. İsmail'in ve yahudilerin atası olduğu için, İsrail olarak da anılan Hz. Yakub'un inançları ile Müslüman cemaatin inanç sistemini oluşturan son din arasında yakınlık olduğu anlatılıyor.

Bunlara bağlı olarak yüce Allah'ın dininin birliği, bütün peygamberler arasında elden ele geçerken bir zincirin halkaları gibi bir süreklilik gösterdiği, herhangi bir milletin ya da ırkın tekelinde olduğu düşüncesinin asılsız olduğu vurgulandıktan sonra inanç sisteminin kör akrabalık taassubunun değil, mümin kalbin mirası olduğu, bu mirasa varis olmanın kan ya da ırk yakınlığına değil, iman ve inanç sistemi yakınlığına dayandığı, buna göre bu inanç sistemine inananların ve onun gereklerini yerine getirenlerin, hangi kuşaktan ve hangi kabileden olurlarsa olsunlar, bu dinin bağlıları olmaya onun önderlerinin öz çocuklarından ve soyca akrabalarından daha lâyık oldukları, çünkü bu dinin yüce Allah'ın dini olduğu, yüce Allah ile kullarından hiçbiri arasında soy ve kan bağı bulunmadığı belirtiliyor.

Kur'an-ı Kerim, İslâm düşünce sisteminin temel dayanaklarının bir bölümünü oluşturan bu gerçekleri burada şaşırtıcı bir ifade uyumu, estetik bir

sıralama ve anlatım düzeni içinde açıklıyor. Bizleri Hz. İbrahim (a.s) döneminden başlayan bir tarih yolculuğunda adım adım ilerletiyor. Bu yolculuk sırasında Hz. İbrahim (a.s)'ın Rabbi tarafından imtihan edildiğini, bu imtihanı kazanarak seçildiğini ve bunun sonucu olarak insanlara önder yapıldığını anlatıyor. Bu yolculuğu Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) ilâhî önderliği altında doğup gelişen İslâm ümmetine bağlıyarak sürdürüyor. Bu ümmetin doğup gelişmesini Hz. İbrahim (a.s) ile Hz. İsmail'in Kâbe'nin duvarlarını yükseltirken yapmış oldukları duanın yüce Allah tarafından kabul edilişi ile irtibatlandırıyor. Sonunda bu emanetin varisi olmaya Hz. İbrahim (a.s)'ın tüm torunlarının değil de sadece bu ümmetin hak kazandığını vurguluyor ve bu inanç varisliğine dayanaklık eden tek gerekçenin Peygambere inanmak, bu imanın gereğini güzelce yerine getirmek ve bu inancın getirdiği düşünceyi koruyarak sürdürmek olduğunu anlatıyor.

Ayetlerde bu tarihi yolculuk boyunca şu noktalara da parmak basılıyor: Sırf yüce Allah'a yönelmek anlamına gelen İslâm, ilk peygamberlik misyonunun özünü oluşturduğu gibi son peygamberlik misyonunun özünü de oluşturur. Hz. İbrahim (a.s)'ın inancı bu olduğu gibi ondan sonra gelen Hz. İsmail'in, Hz. İshak'ın, Hz. Yakub'un ve torunlarının da inancı budur. Bu inanç daha sonra aynı şekilde Hz. Musa'ya ve Hz. İsa'ya, bir süre sonra da Hz. İbrahim (a.s)'ın varisleri olan Müslümanlara devredildi. Demek ki, kim bu değişmez inanç sistemine kararlılıkla sahip çıkarsa hem bu inancın ve hem de bu inancın içerdiği taahhüt ve müjdelerin varisi olur. Buna karşılık kim bu inanç sisteminden sapar da kendi iradesi ile Hz. İbrahim (a.s)'ın dininden ayrılırsa yüce Allah'a vermiş olduğu sözden caymış ve bunun sonucu olarak bu inanç sisteminin içerdiği taahhüt ve müjdelere varis olma hakkını kaybetmiş olur.

Buna göre, yahudilerin, ve hıristiyanların sırf Hz. İbrahim (a.s)'ın soyundan geldikleri için Allah'ın seçkin ve imtiyazlı kulları oldukları, Hz. İbrahim (a.s)'ın varislerinin ve temsilcilerinin kendileri olduğu biçimindeki tüm iddiaları geçersiz hale geliyor. Çünkü onlar bu inanç sisteminden saptıkları andan beri sözünü ettikleri varislik hakkını kaybetmişlerdir. Tıpkı bunun gibi, Kureyş kabilesinin, Kâbe'nin denetimi, gözetimi ve bakımı konusunda öncelik hakkına sahip oldukları şeklindeki tüm iddiaları da

geçersiz oluyor. Çünkü bu kabile Kâbe'nin kurucusu ve duvarlarının yükselticisi olan Hz. İbrahim (a.s)'ın inancından ayrılmakla, onun mirasçıları olma hakkını yitirmişlerdir. Aynı gerekçe ile Müslümanların yönelecekleri kıble konusundaki yahudi iddiaları da tümü ile desteksiz kalıyor. Çünkü Kâbe, Müslümanların ve atalârı Hz. İbrahim (a.s)'ın kıblesidir.

Bütün bunlar, düşündürücü işaretler, derin anlamlı değinmeler ve son derece etkili açıklamalarla dolu şaşırtıcı bir ifade uyumu içinde anlatılıyor. Şimdi bu parlak beyanın ışığı altında, sözünü ettiğimiz yüksek düzeyli uyumu gözden geçirelim.[3]

⁂

– "*Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti.* "*Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)*" *dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu.*"

Allah Teâlâ hikmeti gereği kulu İbrahim'i imtihan etmeyi murad etmiş ve Hz. İbrahim (a.s) bu imtihanı büyük bir başarıyla kazanmıştır.

1) "**Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınadı,** (O da) **onları tam olarak yerine getirdi.**"

Burada yüce Allah Peygamberimize buyuruyor ki; "İbrahim peygamberin Allah tarafından birtakım emirler ve yükümlülükler yolu ile imtihan edilişini ve onun bu emir ve yükümlülüklerin gereğini eksiksiz olarak yerine getirişini hatırla". Yüce Allah başka bir ayette de İbrahim peygamberin, O'nun hoşnutluğunu kazandıracak ve yüce şahitliğini hak ettirecek biçimde yükümlülüklerinin gereğini yerine getirdiğine bizzat tanıklık ederek şöyle buyuruyor: "Ve sözünü yerine getiren İbrahim'in..."(Necm Suresi, 37) Hz. İbrahim (a.s)'ın erdiği bu makam, yüce bir makamdır. Yani verilen sözü ve alınan emri gereği gibi yerine getirdiğini bizzat yüce Allah'ın tanıklığı ile kanıtlama makamı.. Çünkü insan, zayıflığı ve yetersizliği sebebiyle bu anlamda vefakâr ve istikametli olamıyor.[4]

---

[3] *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 111.

[4] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 112.

Hz. İbrahim (a.s) bir takım dini emirlerle sınandı ve onları sabrederek ve ecrini Allah Teâlâ'dan umarak tastamam yerine getirdi. Bu ayetin tefsirinde Hz. İbn Abbas'tan rivayet edilen sahih hadis-i şerifte bu dini emirlerden söz edilmektedir. İbn Abbas (r.a) der ki: Allah Teâlâ O'nu temizlikle imtihan etti. Bu temizliklerin 5'i başta, 5'i bedendeydi.

Baştaki 5 temizlik:

- Bıyıkları kısaltmak,
- Mazmaza (ağız temizliği) yapmak,
- İstinşak (burun temizliği) yapmak,
- Misvak kullanmak,
- Saçları ayırmak

Bedendeki 5 temizlik:

- Tırnakları kesmek,
- Kasık traşı olmak,
- Sünnet olmak,
- Koltuk altlarını kesmek,
- Büyük ve küçük abdest bozduktan sonra su ile temizlenmek.

Müslüman olmak, haccetmek, ihrama girmek, tavaf yapmak, sa'y yapmak, şeytan taşlamak da bu dini emirlerdendir.[5] Bunun gibi birtakım tefsirler yapılmıştır. Dr. Abdulhalim Mahmud, Hasan-ı Basrî'ye istinad ederek ileri sürdüğü görüş ise şöyledir: Allah Teâlâ O'na her neyi emrettiyse eksiksiz yerine getirdi.[6]

Hz. İbrahim (a.s), Allah'ın lütfuyla birçok imtihandan başarıyla geçmiştir: O imtihanlardan bazıları şöyleydi:

- Babası, kavmi ve kavmin liderini davet etme noktasındaki davet etme imtihanını başarıyla geçmiştir.

---

[5] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* Daru'l-Abîkân, Riyad, 1. Baskı, 2016, s. 215.

[6] Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn*.

- Kafirlerle karşı karşıya kaldığında hak üzere sebat ederek yüz yüze gelme imtihanını başarıyla geçmiştir.
- Eşi Hz. Hacer ile birlikte mukaddes topraklara hicret ederek hicret etme imtihanını başarıyla geçmiştir.
- Eşi ve çocuğunu ekinsiz bir vadiye bırakıp ayrılırken "ayrılma" imtihanını başarıyla geçmiştir.
- Allah Teâlâ oğlunun yerine fidye vermemiş olsaydı, gördüğü rüya üzerine oğlunu boğazlama emrini yerine getirdiğinde kurban intihanını başarıyla geçmiştir.
- Cömertlik ve misafirperverlik imtihanında başarılı oldu.
- Kâbe'yi inşaa etme imtihanını başarıyla geçmiştir.
- İbadet, zikir, şükretmek, tövbe, fıtrat kanunların, sünnet olma ve dua konusundaki imtihanı başarıyla geçmiştir.
- İmamlık, komutanlık ve önderlik imtihanını başarıyla geçmiştir.[7]

İnanç, ibadet, davet, ahlâk ve diğer şeylerle ilgili emirler, yasaklar, hükümler ve görevler de Allah'ın İbrahim'e yüklediği kelimelere dahildir.[8]

"*Onları tam olarak yerine getirdi*" yani en güzel şekliyle. İhmal, geciktirme yahut kısıtlamaksızın bu kelimeleri hakkıyla yerine getirdi. Dini emirleri yerine getirdi. Allah'a itaat konusunda ecir ve mükaafatını O'ndan bekleyerek her türlü sıkıntıya katlandı. Bu yüzden Allah Teâlâ O'nun mertebesini yüceltti ve dünyada ve ahirette O'nu mükafaatlandırdı.[9]

Bununla Allah Teâlâ, "*Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirdi*" buyurmakla O'nun kelimelere dair taahhüdü yerine getirdiğine, görev ve yükümlülükleri yerine getirdiğine şehadet etti. Belki de Hz. İbrahim (a.s)'ın imtihandaki başarısının nedeni ve O'nu kelimeleri ve görevleri tamamlamaya sevk eden şey, Allah'la olan ilişkisinin sağlamlığı, kalbinin bela ve sıkıntılardan emin olması, Allah'ın övdüğü gibi iman ve sadaka dolu olmasıdır. Allah Teâlâ O'nu şu

---

7 Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 441.

8 A.g.e. 1, 441.

9 Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 215.

kavl-i şerifiyle övmüştür: "*Şüphesiz İbrahim de O'nun taraftarlarından idi. Hani o, Rabbine temiz bir kalple gelmişti.*"[10] Hz. İbrahim (a.s) imtihanı başarıyla geçip aldığı kelimeleri tastamam yerine getirince Allah Teâlâ insanlara imam yaparak O'na ikramda bulundu.[11]

2) "Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti."

İmam insanların kendisine uyduğu kişidir. İyilikte ona uyar, onun yolunu izler ve ahlakıyla ahlaklanırlar. Rağıb el-Asfahânî der ki: İmam; kendisine uyulan kişidir. Gerek yaptıklarına ya da sözlerine uyulan insan gerek kitap vb. bir şey olabilir. Hak yahut batıl olması arasında bir fark yoktur.[12]

Salih bir insan iyilikte ve hayırda imam ve önderdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Sabredip âyetlerimize kesin olarak inandıkları zaman, içlerinden emrimizle doğru yola ileten önderler çıkardık.*"[13] Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ı tüm zamanlar ve mekanlardaki tüm insanlar için kendisine uyulacak bir hidayet rehberi kıldı: "*Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti.*" Hz. İbrahim (a.s) kendinden sonra gelen müminler için imama olarak kaldı. İsrailoğullarının, Hristiyanların imamıydı ve Müslümanların da imamı oldu. Halen daha bu ümmetin imamıdır ve bu ümmet var olduğu sürece imam kalmaya da devam edecektir. Hz. İbrahim (a.s) davet imamı, hidayet pınarı, inanç abidesiydi. Var olduğu andan kıyamet sabahına kadar yolu aydınlatan bir nurdur.[14]

Allah Teâlâ, yüzünü gökleri ve yeri yaratana hanif ve Müslüman olarak çeviren herkesin örnek alacağı canlı model olması için O'nu insanlar için bir imam kılmış ve O'na beşerî tecrübelerle zengin bir hayat hazırlamıştır. Bu O'nun çağrısının evrensel olduğu anlamına gelir. Hz. İbrahim (a.s), hayatının her anında bir imamdı, Allah yeryüzünü ve üzerindekileri miras alana kadar insanların dünya ve ahiret hayatlarına dair ebedî kurallar kaydediyordu. Allah'ın O'na ikram ettiği insanların imamı olma vasfı, O'nun

---

10 Saffat Suresi, 83-84.

11 Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 442.

12 Rağıb el-Asfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân,* s. 24.

13 Secde Suresi, 24.

14 Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 442.

kelimeleri yerine getirme ve imtihanlardaki başarısından sonra geldi. Bu, imâmetin ancak iş ve vazifelerin ifasından sonra geleceğinin delilidir. Çünkü imâmet yolu kolay değildir. Emek ve gayret, sabır ve sebat, meşakkat ve yorgunluğa tahammül gerektiren çetin bir yoldur. Hayatın kıyısında yaşayan bir kimse imam olamaz, hayatın ıvır zıvırlarıyla yaşayan bir kimse imam olamaz, tembel, bencil ve kayıtsız yaşayan bir kimse imam olamaz. İmametin güçlü adamları, öncüleri, sadıkları vardır ve hepsnin imamı, peygamberlerin de babası olan Hz. İbrahim (a.s)'dır. Allah Teâlâ O'nu insanlara imam yaptığını bildirince Hz. İbrahim (a.s) soyundan kimlerin imam olacağını sordu.[15]

3) "Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)" dedi."

Hz. İbrahim (a.s) halkın önderliği konumundan memnun kalınca, derecelerinin yükselmesi için soyundan gelenler için de bunu istedi. İşte o anda insan fıtratı, yani soyundan gelecek olanlar yolu ile sürekli olma eğilimi, sosyal hayatın gelişmesi, belirlenen yolunda sürekli ilerlemesi, öncekilerin başlattıkları işi sonradan gelenlerin tamamlayabilmesi, bütün kuşakların işbirliği ve kesintisizlik içinde olabilmeleri için bizzat yüce Allah tarafından insan fıtratına yerleştirilen o köklü bilinç Hz. İbrahim (a.s)'e egemen oluyor. Bu bilinci bazıları ortadan kaldırmaya, engellemeye ya da baskı altına almaya kalkışıyorlar. Oysa bu bilinç, sözünü ettiğimiz uzak vadeli gayeyi gerçekleştirmek için insan fıtratının özüne yerleştirilmiştir.[16]

İslâm, miras hukukunu bu fıtrî bilince dayalı olarak, onun gereğini gözönünde tutarak, onun etkisini göstermesini teşvik ederek, yapabileceğinin azamisini yapmasına meydan vermek üzere düzenledi. Bu temel bilinci yok etmeye yönelik girişimler, insan fıtratını temelden yok etmeye kalkışmaktan ve sapıklıktan kaynaklanan bazı sosyal bozuklukları tedavi edeyim derken düşülmüş bir zorlamadan, kısa görüşlülükten ve işi yokuşa sürmekten başka birşey değildir. Elimizde, fıtrî yapıyı yıkmadan, sözkonusu sosyal sapmayı düzeltecek başka bir çözüm yolu, vardır. Fakat bu çözüm yolu hidayeti, imanı, insan psikolojisi konusunda derinlemesine uzmanlaşmayı, insan benliğinin oluşumu konusunda ince ve ayrıntılı bilgiye sahip olmayı,

---

[15] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 442.

[16] *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 112.

bunun yanında yapmaktan ve düzeltmekten çok yıkmayı ve yok etmeyi amaçlayan taşkın kinlerden arınmış bir bakış açısını gerektirir. Yukardaki ayeti okumaya devam edelim: "*Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)*" *dedi.*" Hz. İbrahim (a.s)'ın bu dileğine, kendisini imtihan ederek seçmiş olan Rabbi tarafından (daha önce öğrendiğimiz) son derece önemli bir kuralı belirleyen şu cevap veriliyor: Önderlik; davranışları, bilinci, yapıcılığı ve imanı ile buna lâyık olanlarındır, yoksa soya ve nesebe dayanan bir miras değildir. Akrabalık et ve kan ilişkisi değil, din ve inanç ilişkisidir. Kan, milliyet ve ırk akrabalığı davası, hakk İslâm düşüncesi ile taban tabana çatışan bir cahiliye dönemi davasından başka birşey değildir. Devam ediyoruz: "*Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu.*"[17]

4) "**Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu.**"

Zulüm çeşit çeşit ve renk renktir. Allah'a ortak koşmak insanın kendi kendine zulmetmesi, başkalarının hakkını çiğnemek ise insanlara zulmetmesidir. Zalimlere yasaklanan imamlık (önderlik); peygamberlik, halifelik ve namaz imamlığı da dahil olmak üzere imamlığın bütün anlamlarını, liderliğin her türlüsünü kapsamına alır. Buna göre bütün anlamları ile adalet, hangi biçimi ile olursa olsun imamlığın (önderliğin) temel şartını oluşturur. Kim zulmederse -yaptığı zulmün türü ne olursa olsun- kendini her anlamı ile imam olma yeterliliğinden uzaklaştırmış, bu hakkını kendi eli ile kaybetmiş olur.[18]

Ayet-i kerime zalimlerin halkların yönetiminde bir hakka sahip olmadıklarını açıklıyor. Siyaset, inanç, iktisat ve maneviyat…gibi alanlarda tüm zararlı şeyleri ortadan kaldırıp yararlı şeyleri sağlayarak halkları yönetmektir. Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Muhammed (s.a.v) gibi peygamberlerin siyasi uygulamaları da Allah'ın dini ve koyduğu hükümlere muvafık bir şekildeydi. İnsanları siyasetin kirli, dinin temiz olduğuna, kutsalı pislikle karıştırmanın bize yakışmadığına inandırmaya çalışanlar, siyaseti dinin ve ahlakın denetiminden uzaklaştırmaya çalışıyorlar. Bu eski bir cahili ilkedir: "Sezar'ın olanı Sezar'a ve Tanrı'nın olanı Tanrı'ya bırakın." İlkesi. İnsanları yönetirken dini inançlarıyla siyaseti ayırmaya çalışırlar. İnsanları inançlarına

---

[17] *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 112.

[18] A.g.e. 1, 112.

göre değil de kendi heveslerine göre yönetmek gerçekten kötü bir yöntemdir. Sonra da omuz silkerek onlara diyorsun ki: Siyasette din, dinde siyaset yoktur.

Bu adaletsiz ilke, işlerin dizginini, insanların en yozlaşmış, en adaletsiz, meşruiyeti kabul etmeyen ve Kitaba başvurmayanların eline bırakır. Allah, işlerin dizginlerini zalimlere devretmesini yasakladığı için onların batıl fikirlerini yok etti. "**Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem)**" ayet-i kerimesi onların yanlış fikirlerini yıkmaktadır. Allah, işlerin dizginlerinin zalimlere bırakılmasını haram kılmıştır. Siyasî pozisyon, işlerin ehil olmayana verilmesini haram kılar. Bu aynen peygamberlerin ardından onların yolundan gitmeyenlerin, insanları kendi heva ve heveslerine göre idare etmeye çalışanların halef olmasına benzer. Yapmadıklarını söylerler, ibadetlerde emrolunmadıklarını yaparlar. Allah'ın insanı kendisi için yarattığı halifelik görevi saptırıldığında, insanları idare etme dizginlerinin zalimlerin elinde olması kesinlikle haram olur. Özellikle kitabı (Kur'ân'ı) okuyucudan, şeriatı yargıdan, dini siyasetten ayıranların eline geçmesi!

İşte bu Allah'ın, meseleyi Hz. İbrahim (a.s)'e emanet ettiğinde ve O'nu, insanları Allah'ın koyduğu sisteme göre yönetmesi için bir imam tayin ettiğinde vurguladığı şeydir. Hz. İbrahim (a.s), bu imamın kendi neslinden olmasını istedi. Aldığı cevap ise, bu görevi zalimlere devretmenin yasaklanmasıydı.[19] Zalimlerin, kendilerine meyletme yasağı şöyle dursun bu makama getirilmesi kesinlikle haramdır. İlim ehli, bu ayetten, İmam Maverdi'nin dediği gibi, yönetimde zulüm yolunu takip ederse, yetkililerin imamı görevden almakla yükümlü olduğunu çıkarmışlardır.[20] İbn Teymiyye dedi ki: Bu ayet-i kerime, zalimlere uyulmaması gerektiğini gösterir.[21]

---

[19] Muhammed Mas'ad Yakut, *Ru'yetun İslâmiyye li'n-Nehda bi-Vâki'il-Ümme,* Dâru's-Selâm, Kahire, 1. Baskı, 2013, s. 22.

[20] el-Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'i,* Thk: Şeyh Ali Muhammed Muavviz- Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcud Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1419, M. 1999, 12, 154.

[21] *Minhâcu's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzi Kelâmi'ş-Şia el-Kaderiyye,* Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1406, M. 1986, 8, 255.

es-Sa'di de dedi ki: Ayetin mânâsı, zâlim olmayanın, ancak gereklerini yerine getirme şartıyla, liderliği kazanacağına işaret etmektedir.[22]

Bir grup ilim adamı bu âyet-i kerimeyi imamın (İslâm Devlet Başkanı'nın) bu işi üstlenebilecek gücün yanında, adaletli, ihsan sahibi ve fazilet sahibi bir kimse olması gerektiğine delil göstermişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)'in işin ehli olan kimseler ile çekişilmemesine dair emri de bu gibi kimseler hakkındadır. Nitekim buna dair açıklamalar daha önceden geçmiş bulunmaktadır.[23]

⁂

– "*Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik.*"

1) "Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık."

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın imamlığına delalet eden kalıcı bir numune zikretmektedir. Bu numune, günahların silinmesi için kendisine gitmek islamın şartlarından biri olan Beytulharam'dır. Orada Hz. İbrahim (a.s) ve neslinin imamlığını gösterecek izler bulunmaktadır.[24] Kâbe'nin Beytulharam olarak adlandırılması dört köşeli ve çıkıntılı olmasından ve dünyada adının yükseklere çıkması ve şöhretinden dolayıdır. Bu yüzdendir ki Arapça'da şanı büyük olana فلان علا كعبه "falanın kadri yüceldi" denir.[25]

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de Kâbe için birkaç isim zikretmiştir.

- بَيْتُ الْعَتِيقِ / *Beyt-i Atik*: "**Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler.**"[26] Kâbe'nin Beyt-i Atik diye isimlendirilmesi hakkında birkaç sebep zikredilmiştir:

---

[22] Tefsîr-i Sa'dî, s. 91.

[23] Tefsîr-i Kurtubî, 2, 74-75.

[24] Tefsîr-i Sa'dî, s. 91.

[25] Muhammed Abdullah, *Beytullahi'l-Haram el-Kabe,* s. 30.

[26] Hac Suresi, 29.

- Çünkü Allah Teâlâ onları zalim ve zorabların tasalLûtundan âzâd etmiştir.
- *Atik* kadim yani eski demektir.
- O asla kimsenin mülkü olmamıştır.
- Çünkü o tufan zamanında su altında kalmamıştır.[27]

❖ بَكَّة / *Bekke.* "*Gerçek şu ki, insanlar için ilk kurulan Ev, Bekke (Mekke) de, o, kutlu ve bütün insanlar (alemler) için hidayet olan (Ka'be) dir.*"[28] Bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi hakkında alimler farklı görüşlere sahiptir:

- Kâbe'de insanlar kalabalık oluşturdukları için. *Bekke* "kalabalık etmek" anlamına gelir. İnsanların kalabalık oluşturdukları o araziye de Bekke denmiştir.[29]
- Çünkü zorbaların ve zalimlerin boyunlarını ezer. Zira oraya musallat olmaya çalışan tüm zalimleri yok etmiştir.[30]
- Çünkü kibirlilerin gururunu kırar, yani onlar Kâbe'nin yanında hor ve hakir bir halde olurlar ve boyun eğerler.[31]

❖ اَلْمَسْجِدُ الْحَرَامِ / *Mescid-i Haram.* "*(Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir.*"[32]

❖ أُمُّ الْقُرَى / *Ümmü'l-Kurâ.* Değeri ve diğer bölgelere olan üstünlüğünden dolayı böyle isimlendirilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İşte böylece biz sana Arapça Kur'ân indirdik ki, Ümmü'l-Kurâ'yı (Mekke halkını) ve çevresindekileri uyarasın ve meydana geleceğinde hiç şüphe olmayan o toplanma (Kıyamet) gününü hatırlatıp*

---

27 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Müsîru'l-Ğarâmi's-Sâkin ila Eşrafi'l-Emâkîn,* Thk: Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1. Baskı, H. 1415, M. 1995, s. 243.

28 Al-i İmran Suresi, 96.

29 Tefsîr-i İbn Kesir, 2, 57.

30 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l-Mesir fî İlmi't-Tefsîr,* el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, Lübnan, 4. Baskı, H. 147, M. 1987, 1, 344.

31 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l-Mesir fî İlmi't-Tefsîr,* 1, 343.

32 Bakara Suresi, 144; Muhammed Abdullah, *Beytullahi'l-Haram el-Kabe,* s. 31.

korkutasın. (O gün insanların) bir kısmı Cennette, bir kısmı da çılgın ateşli Cehennem'dedir."[33] Yine şöyle buyuruyor: "*Bu indirdiğimiz kitap mübarekti; ellerindeki (Tevrat ve İncil'i) tasdîk edicidir. Ümmu'l-Kurâ (=Kentler Anası Mekke)lileri ve çevresindekileri uyarman içindir. Âhirete imân edenler, namazlarına devam ederek ona da imân ederler.*"[34] Kâbe'ye, yeryüzü oradan döşenmeye başlandığı için *Ümmü'l-Kurâ* denilmiştir. Tüm şehirler ondan başlayarak meydana geldiği için şehirlerin anası oldu. Tıpkı çocuğun anneden doğması gibi.

- اَلْبَلَدُ الْأَمِينُ / *Beled-i Emin.* "*Bu güvenli şehre (Mekke'ye) andolsun ki.*"[35]

– "**İnsanlara toplanma mahalli yaptık.**" Ne zaman ondan ayrılsalar, onu özlerler ve hac, umre ve ibadet için dönerler. Ona olan arzular tükenmez, ruhlar ona doymaz. Onlar duada kalpleriyle ve bedenleriyle ona yönelirler ve her gün ve gece onu anarlar.[36]

Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî "*Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık*" ayet-i kerimesinin tefsirinde şöyle der: البيت / *Beyt* kelimesi ve مثابا / *toplanma mahalli* kelimesi üzerinde duralım. البيت / *Beyt* kelimesi sığındığınız, yaşadığınız ve rahata erdiğiniz, eşinizin ve çocuklarınızın bulunduğu barınak olan بيتوتة kelimesinden alınmış bir kelimedir. Kâbe'ye de bu yüzden ev denilir. Çünkü o, Allah'ın bütün yarattıklarının dayandığı ve rahatladığı yerdedir. مثابا / *toplanma mahalli* kendisine dönülen yer demektir. Bu yüzden Mescid-i Haram'a bir kere giden daha sonra tekrar tekrar ona dönmesi gerekir. O halde Mescid-i Haram kişinin sığınağıdır. Çünkü o, Rabbinin evinde bulunmanın lezzetini tatmıştır. İddia ediyorum, Allah'ın mukaddes evinde aklını Allah'ı anmaktan, kelâmından, Kur'ân'ından ve namazından başka bir şeyle meşgul eden bir kimse olamaz.[37]

---

[33] Şura Suresi, 7.

[34] En'am Suresi, 92.

[35] Tin Suresi, 3; Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim,* s. 186.

[36] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 217.

[37] Tefsîr-i Şa'râvî, 1, 575.

Kabaye bakıyorsun, içinde ne kadar gam ve keder varsa hepsi gidiyor. Ne aileni ne de dünya işlerini düşünüyorsun. Eğer Allah'ın evinin bu cazibesi insanları kaplamaya böyle sürekli devam etse insanlar Kâbe'nin dibinde kalmak için bütün dünyevi işlerini terkederlerdi. Bu yüzden olsa gerek, Hz. Ömer (r.a) insanlar hac görevlerini bitirdikten sonra derhal memleketlerine ve ailelerine dönmelerini istiyordu. Dünyanın, hacının zihninden ve kalbinden kaybolması da Allah Teâlâ'nın rahmetindendir. Çünkü hacılar rablerinin evindedirler ve ne zaman kendilerine bir sıkıntı ya da bir şey dokunsa, oradayken rablerine yönelirler, böylelikle onlardan endişe ve ızdırap hali gider. Bu nedenle Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir.*"[38] bedenleri değil, kalpleri meylettir diyor.[39]

– "*Güvenli bir yer kıldık.*" İnsanların orada kanları ve malları emniyettedir, hatta av hayvanları ve ağaçlar kesilmekten emniyettedir. İçinde yaşayanlar için güvenli bir yerdir. İslam öncesi devirde bir adam, babasının ve kardeşinin katilini haremde görür, ona dokunamazdı. Onlar şirklerine rağmen Mekke'yi değiştirmediler. Hz. Peygamber (s.a.v) orada güvenliği sağlamak için Mekke-i Mükerreme'de silah taşımayı yasakladı ve şöyle buyurdu: "*Orada savaşmak için silah taşınmaz.*"[40]

⁂

– "*Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın).*"

Makam ayak basılan yerdir. Makam-ı İbrahim ise Hz. İbrahim (a.s)'ın Kâbe'yi bina ederken üzerine bastığı taştır. Taşları yerleştirirken zorlanıyordu bu yüzden taşın üzerine basıyordu. Hz. İsmail de O'na taş veriyordu. Ayrıca insanlara hac çağrısı yaptı. Bu değerli taşta Hz. İbrahim (a.s)'ın ayak izleri bulunmaktadır. Allah Teâlâ bu taşın rutubetli çamuruna Hz. İbrahim (a.s)'ın ayaklarının izini bıraktı. Bu açık bir alamet olsun diye ayakları içine battı. Bu taş Kâbe'de insanların bu güne kadar bildiği, yannda iki rekat

---

38 İbrahim Suresi, 37.

39 Tefsîr-i Şa'râvî, 1, 576.

40 Sahih-i Müslim, Had. No: 1374; Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 217.

tavaf namazı kıldıkları taştır. Hz. İbrahim (a.s)'ın makamının tarifi hakkındaki bu görüş, ilim adamlarının çoğuna ve muhakkik müfessirlere göre doğru görüştür.[41]

Mütekaddim müfessirlerin bir kısmından Makam-ı İbrahim ile kastedilen ne olduğuna dair başka sözler de vardır. Ben onları –her ne kadar makbul olmasalar da- sözü tamamlamak için zikredeceğim.

– Arefe, Müzdelife ve Cemerat'tır, denildi.

– Haremin tamamıdır, denildi.

Çoğunluk tarafından kabul edilen yukarıdaki, ayak izinin bulunduğu taş olduğuna dair ilk görüşün doğruluğuna delil ise, Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifidir: "*Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın).*"[42] Namazın ne haremle ne de makbul olmayan diğer görüşlerde bahsedilen diğer yerlerle hiçbir bağlantısı yoktur.[43]

Hz. Enes (r.a), Hz. Ömer İbnu'l-Hattab'dan (r.a) rivâyet ettiğine göre Hz. Ömer dedi ki: "Ben Rabbimin emrine üç şeyde tevafuk ettim." Dedim ki: Ey Allah'ın Resulü, Makam-ı İbrahim'i namazgâh edinsen (orada namaz kılsan) nasıl olur." Bunun üzerine Cenab-ı Hak "*Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)*"[44] ayet-i kerimesini indirdi. Hz. Peygamber (s.a.v) Makam-ı İbrahim'in arkasında namaz kıldı. Müslim'in Sahih'inde, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) haccının tarif edildiği bölümde geçen Cabir hadisinde olduğu gibi Hz. Cabir (r.a) dedi ki: Uç tur hızlı, dört de (âdi) yürüyüşle tavaf yaptı. Sonra Hz. İbrahim (a.s)'ın makamına ulaşarak: "*Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)* âyetini okudu ve Makam'ı, kendisiyle Beyt-i Şerif arasına

---

41 Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim ve ZikruTârihihima ve Ahkamihima'l-Fıkhiyye vema Yetallaku bihimia,* Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, Lübnan, 1996, s. 102.

42 Bakara Suresi, 125.

43 Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim ve ZikruTârihihima ve Ahkamihima'l-Fıkhiyye vema Yetallaku bihimia,* s. 102.

44 Sahih-i Buharî, Salat, 32; Sahih-i Müslim, Had. No: 24.

aldı. Bu da göstermektedir ki Allah Teâlâ'nın İbrahim'in makamından muradı taşın bulunduğu yerdir.[45]

Bu isim gelenekte bu taşa özel kullanılır. Çünkü ayaklarının altındaki taşa bastığında taşın toprağının rutubetinden dolayı ayağının izi çıkmıştı. Bu onun bir mucizesidir. Dolayısıyla taşın Hz. İbrahim (a.s)'e özel olması diğerlerine özel olmasından daha güçlüydü, bu yüzden ona bu ismi vermek daha uygun düşmektedir.[46]

HZ. İBRAHİM (A.S) HACCA ÇAĞIRMAK İÇİN MAKAM-I İBRAHİM'DE

Makam-ı İbrahim, Hz. İbrahim (a.s)'ın Kâbe'yi inşa etmek için üzerine çıktığı değerli taştır. O, hacca çağırmakla emrolunduğu zaman da onun üzerine çıkmıştır. Bir kere Kâbe'yi inşa etmek için, bir kere de insanları hacca çağırmak için taşa tekrar tekrar çıkmasında anlamca bir sakınca yoktur. Bu konudaki sarih rivayetlerde böyle geçmektedir. Hafız İbn Hacer "*Fethü'l-Bari*'sinde Hz. Osman hadisine ekleyerek şöyle der: Hz. İbrahim (a.s) Kâbe'yi inşa etmeyi bitirdiğinde, Hz. Cebrail geldi ve O'na yapılacak tüm ibadetleri gösterdi. Sonra Hz.İbrahim makamda durdu ve "Ey insanlar, Rabbinizin çağrısına icabet edin" dedi. Hz. İbrahim (a.s) ve İsmail o makamda durdular.[47]

Fakihî, Mücahid aracılığıyla sahih bir rivâyet zinciri ile İbn Abbas'tan naklen şöyle demiştir: Hz. İbrahim (a.s) taşın yanında kalktı ve dedi ki: Ey insanlar, Hac size yazılmıştır, erkeklerin ve kadınların rahimlerinde olanlara bunu duydu. İman edenler ve Allah'ın ilminde önceden kıyamete kadar hac yapacakları bilinenler buna şöyle cevap verdi: *Lebbeyk Allahümme Lebbeyk* / "Buyur Allahım buyur."[48]

---

[45] İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî,* 2, 299.

[46] Ebû Hayyan el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr,* 1, 381.

[47] Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim ve ZikruTârihihima ve Ahkamihima'l-Fıkhiyye vema Yetallaku bihimia,* s. 107.

[48] el-Fakihî, *Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehr ve Hadîsihi,* Thk: Abdülmelik b. Abdullah b. Dehiş, Dâru Hıdır, Beyrut, 2. Baskı, H. 1414, M. 1994, 1, 446.

MAKAM-I İBRAHİM'DEKİ TAŞTA HZ. İBRAHİM (A.S) HALİL'İN AYAK İZİ

Allah Teâlâ'nın emniyetli hareminde çağlar boyu kalıcı olan alametlerinden biri de Hz. İbrahim (a.s)'ın Makam-ı İbrahim'deki bu değerli taştaki ayak izleridir. Allah Teâlâ bu ayak izini Hz. İbrahim (a.s) için bir mucize kılmıştır. Taş aslında serttir ama Hz. İbrahim (a.s)'ın ayakları altında çamur gibi yumuşadı. Hz. İbrahim (a.s) ayağını kaldırınca da Allah Teâlâ taşı tekrar eski sertliğine döndürdü ve Hz. İbrahim (a.s)'ın ayak izi o günden bugüne –yaklaşık 5 bin yıl kadar süredir- taşta durmaktadır.[49] Hz. İbrahim (a.s)'ın ayak izi sahabe zamanında açıkça görünüyordu. İbn Vehb'in Muvatta'sında Yunus'tan, o da İbn Şihab'tan rivayet ettiğine göre Hz. Enes (r.a) şöyle demiştir: "Makam-ı İbrahim'de Hz. İbrahim (a.s)'ın parmak ve ayak taban izini gördüm. Fakat insanların çokça dokunmasından ötürü izi gitmişti."[50]

Taberî tefsirinde Said b. Ebi Arûbe tarikiyle "*Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)*" ayeti hakkında Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Makam-ı İbrahim'in yanında namaz kılmakla olundular dokunmakla değil. Bu ümmet daha önceki ümmetlerin mükellef tutulmadığı şeylerle mükellef tutuldu. Bazıları Hz.İbrahim'in parmak ve topuk izini gördüklerini bize aktardılar. Bu ümmet çokça dokunduğundan artık bu iz yıpranmış ve silinmiş.[51]

Hz. Enes'in Muvatta'da geçen ifadesinden anlaşılan o ki, Hz. İbrahim (a.s)'ın ayak parmakları ve topuk izi önceden görünüyordu.Fakat insanların sürekli ellemesinden dolayı neredeyse silinmiş bir haldedir ancak tamamen silinmemiştir. Kim dikkatli bakarsa bu izi görebilir. 14'ncü asrın Mekke tarihçilerinden olan Muhammed Tahir el-Kürdî Makam-ı İbrahim'i açıp baktığını zikretmiştir.[52]

İbn Hacer der ki: Makam-ı İbrahim'de daha önceden Hz. İbrahim

---

[49] Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim,* s. 108.

[50] İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî,* 8, 169.

[51] Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim,* s. 113.

[52] A.g.e., s. 113.

(a.s)'ın ayak izi duruyordu ve Mekkeliler bunu biliyorlardı. Hatta Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) amcası Ebû Talib meşhur kasidesinde şöyle diyor:

İbrahim'in ayak izi yaş halde taştaydı. Ayakları çıplaktı, nalin yoktu

Hz. İbrahim (a.s)'ın makamdaki ayak izinden anlaşılıyor ki, Hz. İbrahim (a.s) taşa bastığında ayakları çıplaktı. Çünkü taşın üzerindeki izden öyle anlaşılıyor. Aynen Ebû Talib'in kasidesinde geçtiği gibi.[53] Muhammed Tahir el-Kürdî Makam-ı İbrahim'i açıp baktıktan sonra izlenimlerini şöyle aktarır: Ayak izlerine baktığımızda Hz. İbrahim (a.s)'ın zamanımızdaki -14'ncü asırdaki- normal bir insan boyunda olduğu, ne uzun ne de kısa olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) dedesi Hz. İbrahim (a.s)'e benzerdi. Sahih-i Buharî'de geçtiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) İsra hadisinde Hz. İbrahim (a.s)'ı tarif ederken şöyle buyurmuştur:"*Hz. İbrahim (a.s)'ı gördüm. Ben evlatları arasında O'na en çok benzeyenmişim.*"[54]

İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında, Abdulmuttalib'in Peygamber Efendimizin (s.a.v) sorumluluğunu üstüne almasının anlatıldığı bölümde İbn Sa'd şöyle demiştir: Müdlicoğullarından bir grup Hz. Peygamber (s.a.v)'in dedesi Abdulmuttalib'e Hz. Peygamber'i (s.a.v) korumasını, O'na (s.a.v) dikkat etmesini söylediler.[55] Dediler ki: Çünkü biz O'nun (s.a.v) ayaklarından başka Makam-ı İbrahim'deki ayak izine benzeyen başka bir ayak görmedik.[56]

MAKAM-I İBRAHİM'İN FAZİLETLERİ

Allah Teâlâ Makam-ı İbrahim'e birtakım faziletler bahşetmiş ve değerli olduğunu pekçok ayetlerde zikretmiştir. Hem Kur'an-ı Kerim'de hem Sünnet-i Seniyye'de Makam-ı İbrahim'in faziletine dair ifadeler mevcuttur.

1. Kur'an-ı Kerim'de Makam-ı İbrahim'in Anılmasının Ebedileştirilmesi

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de Kâbe-i Muazzama'dan bahsettiği iki ayet-i

---

53 Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim,* s. 114.

54 Sahih-i İbn Hibban, Had. No: 51.

55 Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim,* s. 115.

56 Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim,* s. 115.

kerimede Makamı-ı İbrahim'den de söz etmiştir. İşte asırlar boyunca fazilet ve değerini ifade etmesi ve zikrinin kalıcı olması için, bir de peygamberlerin atası Hz. İbrahim (a.s)'ı onurlandırmak için Kur'an-ı Kerim'de bu makam anıldı. Allah Teâlâ Makam-ı İbrahim'i Allah'ın haremi Kâbe'nin büyük alametlerinden açık bir ayet olarak zikretmiş ve müminlere de orayı namazgah edinmeyi emretmiştir. "*Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın).*" Bu ayet-i kerimedeki makamı namazgah edinme emriyle Makam-ı İbrahim'in değer ve şerefine işaret edilmekte ve ismi, Kur'an-ı Kerim okunmaya devam etttiği sürece anılacak, Kâbe tavaf edilmeye devam edildiği sürece onu anımsayacaktır. Ta ki kıyamet kopana dek böyle devam edecektir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *Gerçek şu ki, insanlar için ilk kurulan Ev, Bekke (Mekke) de, o, kutlu ve bütün insanlar (alemler) için hidayet olan (Ka'be)dir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)*"[57] İşte Allah Teâlâ makamın adını bu şekilde Kâbe'yle birlikte daima anılır kılarak kalıcı hale getirmiştir.[58]

2. Allah Teâlâ'nın Kâbe'deki En Büyük Ayetleri

Allah Teâlâ kullarını mübarek evi Kâbe-i Muazzama'da açık seçik ayetlerinin olduğunu beyan etmektedir: "*Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır.*" Makam-ı İbrahim ve Kâbe'ye girenin emniyette olması Allah'ın harreminde bulunan büyük ayetlerden sayılmışlardır. Değerli ve büyük ayetler olduklarından özel olarak zikredilmişlerdir.[59]

Makam-ı İbrahim ayeti başlı başına bünyesinde birden fazla açık ve müthiş ayetler ve parlak mucizeler içermektedir. Bu zikredilecekler bir ayet içinde bulunan ayetlerdir. İşte Makam-ı İbrahim'de bulunan ayetler:

---

[57] Al-i İmran Suresi, 96-97.

[58] Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim*, s. 146.

[59] Tefsir-i İbn Atiyye, 3, 224.

- Sert taştaki ayak izi bir ayettir.
- Topuklara varıncaya kadar ayakların taşa batması bir ayettir.
- Taşın yumuşatılması bir ayettir.
- Kâbe'yi inşa ederken yukarı çıkan Hz. İbrahim (a.s)'le birlikte taşın da yükselmesi bir ayettir.
- Geçen bunca asır boyunca taşın kalması bir ayettir.
- Olanca düşmana ve aşırı düşmanlıklarına rağmen binlerce yıl korunması bir ayettir.
- Makam Hz. İbrahim (a.s)'ın bir mucizesi olup peygamberliğine bir delildir.
- Arkasında namaz kılan, rüku ve secde edenlerin hiçbir zaman eksik olmaması da Makam-ı İbrahim'in ayetlerindendir.[60]

3. Makam-ı İbrahim'in Namazgah Edinmesine Yönelik İlahi Emir

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın).*" Bu, Makam-ı İbrahim'in namazgah edinmesine dair Allah Teâlâ'dan açık bir emirdir. Bu da makamın Allah Teâlâ katında ne kadar değerli olduğunu gösteren bir delildir.[61]

4. Duanın Kabul Edildiği Yerlerden Biri: Makam-ı İbrahim'in Arkası

Alimler ve fakihler kılınan iki rekat tavaf namazından sonra Makam-ı İbrahim'in arkasında edilen dualaların makbul olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü orası duların kabul edildiği yerlerdendir. Buna göre namaz kılan kişi makamın arkasında dünya ve ahirete dair dilediği şeyler için dua eder. Efdal olan riavyetlerde gelen duaları yapmaktır.[62]

Makam-ı İbrahim'in arkasında namaz kılmak Beyt-i Atik'in banisi Hz. İbrahim (a.s)'ı hatırlatmaktadır. Zira Allah Teâlâ O'nu bizlere güzel bir

---

[60] Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim,* s. 149.

[61] A.g.e., s. 150.

[62] Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim,* s. 154.

örnek ve önder kılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır.*"[63] O güzel vasıflarından ve ahlakından ve Allah Teâlâ'nın O'na bahşettiği yüce ve değerli makamlardan ötürü bir önderdir.

Bu somut makamın, Hz. İbrahim (a.s)'ın üzerine çıktığı bu mübarek taşın arkasında namaz kılan kişinin Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s) peygambere bahşettiği bu yüce makamları ve ilahi ikramları düşünüp tefekkür etmeli ve duaların kabul olunduğu, bereketlerin umulduğu bu makamdayken Yüce Allah'tan bu İbrahimî makamlardan kendisi için bol bol nasibini istemeli. Zira Allah Teâlâ kuluna çok yakın ve duasına icabet edendir.[64]

5. Makam-ı İbrahim ile Alakalı Bazı Fıkhî Hükümler

İki rekat tavaf namazını makamın arkasında kılmak müstehaptır. Sahih-i Buhari'de İbn Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre İbn Ömer (r.a) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v) geldi ve Beyt-i Şerif'i yedi kez tavaf etti ve Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekat namaz kıldı sonra da Safa tepesine çıktı. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Elbette sizin için Allah Resul'ünde güzel örnek vardır.*"[65]

Müslim Sahih'inde Hz. Cabir'den (r.a) Hz. Peygamber (s.a.v)'in haccının tarifini rivayet etmiştir. Hz. Cabir (r.a) dedi ki: Nihayet Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte Kâbe'ye geldik. Rüknü selamladı ve üç tur hızlı, dört de (normal) yürüyüşle tavaf yaptı. Sonra Hz. İbrahim (a.s)'ın makamına ulaşarak: "*Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)*" âyetini okudu. Makamı, kendisiyle Beyt-i şerif arasına aldı. Babam, onun kıldığı iki rek'at namazda İhlâs ile Kâfirûn sûrelerini okurduğunu söylerdi.[66] İmam Aliyyu'l-Kâri'nin de ifade ettiği üzere müfessirlerin ve fukahanın cumhuru Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekat tavaf namazı kılmanın müstehap olduğu görüşündedirler.[67]

---

63 Mümtehine Suresi, 4.

64 Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim,* s. 158.

65 Sahih-i Buhari, Hac, İki Rekat Tavaf Namaz Kılan Babı, 3, 487.

66 Sahih-i Müslim, Hac, 2, 887.

67 Said Bektaş, *Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim,* s. 171.

⁂

– *İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik.*"

❖ Sa'dî'nin Görüşü

İbrahim ve İsmail'e Allah'ın evini tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için şirkten, küfürden ve masiyetten, pislik, necaset ve kirlilikten temizlemelerini emrettik. Ayette önce Mescid-i Haram'a özel olduğu için önce tavaf zikredildi ardından itikaf. Çünkü tavafın şartı mescidin bulunması ve namaz kılınmasıdır. Bu anlamından dolayı da daha faziletlidir.

Allah Teâlâ Kâbe'yi birkaç açıdan kendisine nispet etmiştir:

- Bu nispet Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'in Kâbe'yi Allah'ın evi olduğu için temizlemeye daha fazla ihtimam göstermelerini ve bütün gayretlerini bu uurda harcamalarını gerektirir.
- Bu nispet şereflendirme ve değerli kılmayı beraberinde taşır. Bunun zımnında kulalrına oraya tazim ve hürmet etmelerini emretmektedir.
- Bu nispet kalpleri kendisine çekmesinin sebebidir.[68]

❖ Dr. Fuad Mahmud b. Sindî'nin Görüşü

Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e Kâbe'yi temizlemesini emretmesi Kur'an-ı Kerim'de iki kere geçmektedir. Birincisinde emri doğrudan sadece Hz. İbrahim (a.s)'e yöneltmiştir. Bu Hac Suresi'nde şöyle geçer: "*Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini,* "*Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle*" *diye belirlemiştik.*"[69] İkincisinde ise emri hem Hz. İbrahim (a.s)'e hem de Hz. İsmail'e Kâbe'nin yapımını tamamladıktan sonra yöneltmiştir. Bu Bakara Suresi'nde şöyle geçer: "*Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik.*"[70]

---

[68] Tefsir-i Sa'dî, s. 92.

[69] Hac Suresi, 26.

[70] Bakara Suresi, 125.

İlk ayette Hz. İbrahim (a.s) Kâbe'yi tavaf edenler ve namaz kılanlar için temizlemekle emrolundu. İmam Kurtubî der ki: Allah Teâlâ bu ayet-i kerimede namazın rükünlerinin en büyüklerini zikretmiştir: Kıyam, rükû ve secde. Bunlar namazı oluşturan şekillerdir.[71] İkinci ayette ise Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail Allah'ın evini etrafında tavaf edenler, itikaf edenler ve orada namaz kılanlar için temizlemekle emrolundular. Hac Suresi'nin ayeti Beytülharam'daki abidlerin iki sınıfını da yani "tavaf edenler ve namaz kılanlar"ı bir arada toplamıştır. Bakara Suresi'nin ayeti ise üç sınıfını bir arada toplamıştır: Tavaf edenler, itikaf yapanlar ve namaz kılanlar.[72]

❖ İbn Aşur'un Görüşü

Evin temizlenmesinden murad şudur: Fiziki temizliktir. Yani evi pisliklerden ve kirlerden temizlemektir. Böylece orada ibadet eden kişi rahatsız olmadan ibadetine yönelebilecektir. Bir de manevi temizliktir. Yani evin yapım maksadına yakışmayan huduları çiğnemek, günah işlemek ve kişiliğ zedeleyecek davranışlarda bulunmakt gibi her türlü putların ve hakka aykırı davranışların oradan uzaklaştırılmasıdır. Örneğin erkek ve kadınların çıplak bir şekilde tavfa yapmalarının engellenmesi. Burada müşriklerin Mescid-i Haram'ı imar etmeye ehil olmadıklarına da atıfta bulunulmaktadır. Çünkü onlar oradan temizlenmesi gerekenleri temizlememişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Onlar Mescid-i Haram'dan (mü'minleri) alıkoyarken ve oranın bakımına ehil de değillerken, Allah onlara ne diye azap etmesin? Oranın bakımına ehil olanlar ancak Allah'a karşı gelmekten sakınanlardır. Fakat onların çoğu bilmez.*"[73] Yine buyuruyor ki: "*Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllarından sonra, Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, Allah dilerse lütfuyla sizi zengin kılar. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"[74]

---

71 Tefsîr-i Kurtubî, 12, 37.

72 Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn*, s. 256.

73 Enfal Suresi, 34.

74 Tevbe Suresi, 28; Tefsîr-i İbn Aşur, 1, 114.

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'e Kâbe'yi yapma şerefini bahşetmiş, Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v) ise orayı şirkin pisliklerinden, kafirlerin ve müşriklerin Allah'ı bırakıp taptıkları putlardan temizleme şerefini bahşetmiştir. Hz.İbrahim orayı başta sırf Allah rızası için Allah'tan başkasına ibadet edilmesin diye bina etmişti. Yılların geçmesiyle birlikte müşrikler orayı Allah'la beraber tapılan putlarla donatmışlardı. İşte en mühim ve en büyük görev Hz. Muhammed'in (s.a.v) boynundaydı ve en mükemmel vechiyle bu görevi yerine getirmiştir.[75]

⁂

– "*İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. Allah buyurdu ki: Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!*"[76]

Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'ın oğlunu ve karısını bıraktığı zaman ettiği dualar bereketiyle Harem-i Şerif'in kazandığı bazı kendine has özelliklerini beyan etmektedir. Geride Saffat Suresi'nin ayetlerini açıklarken buna değinmiştik.

– "*İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle.*

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın duasını kabul etti ve burayı güvenli bir yer yaptı. Buranın halkı kıtlıktan, yere batmaktan, savaştan, talan edilmekten, yağma edilmekten, dehşetten, korkudan, hayvanlara dönüşmekten, açlıktan vb. durumlardan emin kılmıştır. Bu genellikle çağlar boyunca böyledir. Mekke'de meydana gelen ve bu güvenliği bozan birkaç olay bununla çelişmez. Zira istisnalar kaideyi bozmaz. Çünkü hüküm genele göredir. Mekke, geçen zamanların çoğunda güvendeydi. Şeri açıdan bakıldığında ise

---

[75] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* Dâru İbn Cevzî, Suudi Arabistan, 1. Baskı, 2017, s. 126.

[76] Bakara Suresi, 26.

Allah Teâlâ, Mekke'de güvenliği korumamızı, onu bozmamamızı ve diğer yerlerde olduğundan daha fazla gözetmemizi emretmiştir.[77]

Hz. İbrahim (a.s)'ın bu duası peygamberliğin bir peygambere kattığı Cevamiu'l-Kelim özelliği kapsamında değerlendirilir. Çünkü bölgenin ve yolların güvenliği, hayattaki mutluluğun tüm özelliklerini içinde barındırıyor ve adalet, gurur ve refah gerektiriyordu. Çünkü bunlar olmadan güvenden söz edilemez. Ayrıca bu güvenlilik bölgede bayındırlık ve faydalı olan işlere yönelmeyi netice verir. Bu güvenli ortamla, islamın doğduğu yer olması hasebiyle bu bölgenin imkanlarını orada yaşayanlara kolaylaştırmak istenmiştir.[78]

Bu duada orada ikamet edenler için hayat refahı ve ikamet etmek için gerekli olan araçların sağlanması istenmiştir. Öyle ki, canları oradan ayrılmayı istemesin. Çünkü onların Kâbe'nin inşa ediliş amacı olan evhid ve hanif dininin özelliklerini tesis eden savunucular olacaklarını ummuştur. Hz. İbrahim (a.s), bölge halkı arasında imanı yaymaları için kendilerine rızık istediği kişilerden "*halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları*" diyerek müminlere ayrıcalık tanıdı.[79] Ahiret gününe ahiret yani son gün denmesi kendinden sonra başka bir gün yani yaşam, hayat bulunmamasından dolayıdır. Yani, Allah'a itaat konusunda çalışmaları için bilhassa Allah'a ve ahiret gününe iman eden müminleri rızıklandır.[80]

Fakat takdir-i ilahi rızkın, ister mümin ister kafir olsun yeryüzündeki tüm insanlar arasında paylaşılmasını murad etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Rabbinin lütfundan her birine; onlara da, bunlara da veririz. Rabbinin lütfu (hiç kimseye) yasaklanmış değildir.*"[81] Bu yüzden Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın duasının hemen akabinde şöyle buyurmuştur:[82]

---

77 Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 219.

78 Müniy Abdullah b. Davud, *Menhecu'd-Da've ila'l-Akîde fî Davi'l-Kısasi'l-Kurânî,* s. 94.

79 Tefsîr-i İbn Aşur, 1, 715-716.

80 Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 219.

81 İsra Suresi, 20.

82 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 193.

⁂

– *Allah buyurdu ki: Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!*"

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın duasını kabul edip şöyle buyurdu: Ben kafirleri de rızıklandırırım. Allah'ın rızkı mümine ve kafire ve tüm insan ve hayvanlara şamildir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı)dır.*"[83] Yerde bir haşere görürsün ve etrafında hiçbir şey yoktur, fakat Allah onun rızkını, hiç farkına varmadığı ve ummadığı yerden gönderir. Bu hususta pekçok ilginç hikayeler anlatılır. Sağır ve kör bazı hayvanlar vardır, ihtiyacı olan rızkı Allah Teâlâ ona gönderir ve o da yer. Allah Teâlâ herşeye kadirdir.

Dünayadaki rızık ne ve nasıl olursa olsun gerçekte azdır. Çünkü geçicidir.[84] Hatta tüm dünya bir kişiye verilse yine de azdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*De ki:* "*Dünya geçimliği azdır. Ahiret, Allah'a karşı gelmekten sakınan kimse için daha hayırlıdır. Size kıl kadar haksızlık edilmez.*"[85]

Bu ayet-i kerimede birkaç faide vardır:

- Mertebesi ne olursa olsun hiçbir insanın Allah'a dua etmemesi düşünülemez.
- Dua maksada ulaşmaa sebeptir.
- Hz. İbrahim (a.s)'ın Mesvid-i Haram'ı yönetenlere karşı merhameti.
- Allah'a ve ahiret gününe inananlara rızık taleb etmesinde ihtiyatlı davranışı.
- Allah'ın mümin ve kafir ayırt etmeksizin her canlıyı rızıklandırması.
- İmamet (yöneticilik) dinî bir nimet olduğu için zalimleri bu göreve

---

[83] Hud Suresi, 6.

[84] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 193.

[85] Nisa Suresi, 77; Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 220.

gelmekten hariç tutmuştur. Çünkü zalimler bu şerefe layık değiller. Ama rızık ise dünyevî bir nimet olduğundan Allah Teâlâ mümin ve kafir ayırt etmeksizin herkese vermiş, kafiri hariç tutmamıştır. Çünkü dünya geçimliği azdır. Allah katında sivrisineğin kanadı kadar bir değeri ve hükmü yoktur. Bu yüzden sevdiğine de sevmediğine de verir.[86]

⁂

– "İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin."

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e Mescid-i Haram'ı yani Kâbe'yi inşa etmesini emretti ve O'da oğlu Hz. İsmail ikamet ettiği Mekke'ye yöneldi.

Oğluna dedi ki: "Allah bana bir emir verdi."

Hz. İsmail dedi ki: "Rabb'inin sana emrettiği şeyi yap!"

Hz. İbrahim (a.s): "Bana yardım edecek misin?" dedi.

Hz. İsmail: "Sana yardım edeceğim" dedi.

Hz. İbrahim (a.s): "Allah bana burada bir ev inşa etmemi emretti" dedi ve oradaki yüksekçe bir tepeye işaret etti. İşte o esnada Kâbe'nin temelini kaldırmaya başladılar. Hz. İsmail taş getiriyordu Hz. İbrahim (a.s) de inşa ediyordu. Duvarlar yükselmeye başlayınca Hz. İsmail Makam-ı İbrahim'deki taşı getirip oraya koydu ve Hz. İbrahim (a.s) de üzerine çıkarak binayı yapmaya devam etti. İkisi şöyle diyorlardı: "*Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.*"[87]

Kur'an-ı Kerim ayetleri Kâbe'yi Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'in inşa ettiğine işaret etmektedir.[88]

Bazı alimler Kâbe'nin Hz. İbrahim (a.s)'den önce inşa edildiğini kabul etmektedirler. Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'in yaptıkları iş ise Kâbe'nin

---

[86] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 220.

[87] Sahih-i Buharî, Had. No: 3363.

[88] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 403.

bir bakıma yenilenmesiydi inşası değildi. Çünkü Kâbe önceden bina edilmişti. Fakat sadece temelleri duruyordu. Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail ise bu temellerden alarak tekrar duvarlarını yükseltiler. Diğer bazı alimler ise Kâbe'nin Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'den önce inşa edilmediği görüşündedirler. Onlardan önce kimse Kâbe'nin yerini bilmiyordu. Eğer önceden yapılmış ve sonradan yıkılmış olsaydı Araplar bunu bilirlerdi ve onu Hicaz'a, Yemen'e veya diğer bölgelerine naklederlerdi. Madem onlar naklet-memişler öyleyse bu Kâbe'nin daha önceden bina edilmediğini gösterir. Kâbe'yi ilk inşa edenler Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'dir.

Kâbe'nin Hz. İbrahim (a.s)'den önce inşa edildiğini gösteren sahih bir hadisi şerif bulunmamaktadır. Bu konudaki dayanakları isnatları sahih olmayan rivayet ve haberlerdir. Doalyısıyla tartışma konusunda bu rivayetlere itimad edilmez.[89] Kâbe'nin Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'den önce inşa edildiğini savunanların delili ise Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifidir: "*Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.*"[90] Hz. İbrahim (a.s) oğlu Hz. İsmail ile karısı Hz. Hacer'i getirip bu ekinsiz vadiye yerleştirdiğinde böyle dua etmişti.

Kâbe'nin yapılışı ile alakalı bilgi edinmek isteyenler bu konudaki ayetleri okuması gerekir. İlk görüş sahipleri şu ayet-i kerimelerin de zahirine dayanmışlardır:

1) "Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini, "Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle" diye belirlemiştik."[91]
2) "İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor

[89] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 407.
[90] İbrahim Suresi, 37.
[91] Hac Suresi, 26.

(şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin."[92]

Kâbenin yeri Hz. İbrahim (a.s)'den önce mevcuttu ancak örtülmüş ve yer altında kalmıştı. Çünkü Kâbe'ye yıkılmıştı. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e Kâbe'nin yerini belirtmiş ve göstermişti. Temellerinin bulunduğu yeri bildirmişti. O ve oğlu Hz. İsmail Kâbe'nin duvarlarını bu temeller üzerine inşa ettiler. İki ayetin de onların dediklerine delalet etmediğini görüyoruz. "*Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini,* "*Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle*" *diye belirlemiştik*"[93] kavl-i şerifi, Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e Kâbe'nin inşa edileceği yeri bildirdiğine ve Allah'ın belirlerdiği bu mekana Kae'yi yapmasını emrettiğine delalet ediyor. Zaten Allah Teâlâ ikm-i ezelisiyle Kâbe'nin yapılacağı yeryüzündeki en kıymetli ve şererfli yeri biliyordu.

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e Kâbe'nin yerini gösterip onu inşa etmeisni emredince Hz. İbrahim (a.s) oğlu Hz. İsmail'le birlikte temelini sağlamlaştırdılar ardından da duvarlarını yükselttiler. Allah Teâlâ'nın "*İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin*" kavl-i şerifi Kâbe'nin yapılış aşamalarından ikincisinden bahsetmekte, ilk aşamadan ise bahsetmemektedir. Bundan Kâbe'nin temellerinin Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'den önce atıldığı çıkarılamaz. Kâbe'nin Hz. İbrahim (a.s)'dan önce bina edildiğini gösteren sahih hadislerin bulunmayaşına bakarak biz ayetlerin zahiri anlamlarına bağlı kalarak şöyle demek durumundayız: Kâbe'yi ilk inşa edenler Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'dir ve Kâbe onlardan önce bina edilmemiştir.[94]

İbn Kesir bu anlamda şöyle der: Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e bir ev inşa etmesini emretti. Bu ev yeryüzündekilere tıpkı meleklerin semadaki mabedi gibi bir mabet olacak. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e, yerler ve gökler yaratıldığından beri Kâbe'nin yapılması için hazırlanmış olan yeri gösterdi. Sahih hadiste şöyle geçer: "Allah Teâlâ bu beldeyi yerleri ve gökleri

---

92 Bakara Suresi, 127.

93 Hac Suresi, 26.

94 Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 408.

yarattığı andan beri harem kılmıştır. Burası kıyamete kadar Allah'ın haram kılmasıyla haremdir."[95]

Hiçbir sahih hadis-i şerifte Kâbe'nin Hz. İbrahim (a.s)'dan önce inşa ediliğine dair bir bilgi geçmemektedir. "*Kâbe'nin yerini belirlemiştik*" kavli şerifine sarılanlara denilecek şudur: Bu mana açık değildir. Çünkü bundan maksat Hz.Adem'den Hz. İbrahim (a.s)'e kadar Allah'ın ezeli ilminde mukadder olan yeridir. Biz Hz. Adem'in Kâbe üzerine kubbe diktiğini, meleklerin O'na gelip "Biz senden önce bu evi tavaf etmiştik" dediklerini, Hz. Nuh'un gemisinin onu kırk kere tavaf ettiğini vb. rivayetleri zikretmiştik. Ancak bu haberlerin hepsi İsrailiyattandır. Bunlara ne inanılacağını ne yalanlanacağını ne delil alınacağını ifade etmiştik.[96]

Kâbe'yi meleklerin inşa ettiği görüşünün sahih bir delili yoktur. Aynı şekilde Hz. Adem'in inşa ettiği görüşünün de. Hiç kimse bu konuda kesin bir söz söyleyemez. Her ne kadar bazı tarihçiler zikretse de Hz. Şit'in, Kusay b. Kilâb'ın inşa ettiği yönündeki görüşlerin de sahih bir dayanağı yoktur. Abdulmuttalib'in inşa ettiğinin de dayanağı yoktur.[97] Kabul edilen görüş Kâbe'nin islamdan önce yapıldığı görüşüdür.

Kâbe İslam'dan önce 4 kere inşa edilmiştir:

1) Hz. İbrahim (a.s)'ın inşa etmesi. Bu Kâbe'nin sıfırdan ilk inşasıdır.
2) Amalikalıların inşası.
3) Cürhümlülerin inşası.
4) Kureyşlilerin inşası.

Kureyşlilerin Kâbe'yi inşası bi'setten 5 sen önce gerçekleşmiştir. Kâbe'nin inşasına dair harcamalara haram mal sokmamayı şart koştular. Temiz kazanç şartı Kâbe'yi tam inşa etmekten engelledi. Bu yüzden Hicr-i İsmail tarafından altı zira ve bir karış yani takriben 3 metre 25 cm kadar yeri kestiler, eksik yaptılar.[98] İnsanlar, arkasından tavaf etsin diye kestikleri bölüme

---

[95] İbn Kesir, *Kısasu'l-Enbiya,* Dımeşk, 1. Baskı, H. 1421, M. 2001, s. 152-153.
[96] A.g.e., s. 152-153.
[97] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* s. 31-32.
[98] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* s. 33.

kısa bir duavr ördüler. Bazı değişiklikler de yaptılar. Yüksekliğini 18 zira'a çıkardılar ve bir de çatı yaptılar. Bundan önce çatısı yoktu. Tahtadan bir oluk yaptılar. Batı kapısını kapattılar. Doğu kapısını ise dilediklerini sokabilmek ve dilediklerini engellemek için yerle hizalayıp yükselttiler. Allah Resulü (s.a.v) de bu çalışmada taş taşıyarak onlara yardım etti. Bina bitip sıra Hacer-i Esved'i koymaya geldiğinde aralarında büyük bir tartışma çıktı. Her kabile Hacer-i Esved'i yerine koyma şerefine kendisi nail olmak istiyordu. Kâbe kapısından ilk girenin aralarında hakem olmasına razı oldular. Kapıdan ilk giren Hz. Peygamber (s.a.v) oldu ve Hacer-i Esved'i aldı, bir bez parçasının içine koydu ve her kabilenin bezin bir tarafından tutmasını emretti. Bezi kaldırdılar ve Hz. Peygamber (s.a.v) taşı aldı ve yerine koydu. Bu harika ve yüce hakemlik sayesinde, neredeyse birliklerini bozacak ve aralarından birçoğunun canına mal olacak raddeye gelen aralarındaki bu tartışma sona erdi.[99]

Kâbe İslam'dan sonra 3 kere inşa edilmiştir:

- Abdullah b. Zübeyr'in inşası.
- Haccac b. Yusuf'un inşası.
- Sultan Murad Han'ın inşası.[100]

Bu konuda geniş malumat almak isteyenler Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe* adlı eserine bakabilir.

1 – "İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyordu."

Ayet-i kerimede Kâbe'nin temellerini kimin attığına dair açık bir delalet yoktur. Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail miydi yoksa onlardan önce birilerimiydi? Doğrusunu Allah bilir. Ancak hadis-i şerifler Hz. İbrahim (a.s)'e işaret ediyor. Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Görüyor musun kavmin Kâ'be'yi bina etmişler İbrahim temellerinden noksan yapmışlar?*" buyurmuş. Hz. Aişe (r.a) anlatıyor: "*Ben: Ey Allah'ın Resulü! Sen onu İbrahim (a.s)'ın temelleri üzerine çevirsene!*"

---

[99] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* s. 34.

[100] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* s. 36.

dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v): "*Eğer kavmin küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı bunu yapardım*" *buyurdular.*[101]

Ayetlere haber kipi ile başlanıyor. Tıpkı bir hikâye anlatır gibi. Tekrarlıyoruz*:* "*Hani İbrahim ile İsmail, Kâbe'nin duvarlarını yükseltiyorlardı.*" Biz hikâyenin gerisini beklerken ansızın Hz. İbrahim (a.s) ile Hz. İsmail geçmişin perdesini yırtarak karşımıza çıkıyor, biz de onları hayalimizde canlandırarak değil, çıplak gözle görür gibi oluyoruz. Karşımıza dikilmişler, nerede ise yüce Allah'a yakaran seslerini duyacağız*:* "*Ey Rabbimiz, yaptığımız işi kabul et; hiç şüphesiz herşeyi işiten ve bilensin*."

Burada dua namesi, dua musikisi, dua atmosferi, bunların tümü son derece somut biçimde karşımızda; sanki şu an oluyormuş gibi canlı, müşahhas ve hareketli durumda. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in etkileyici üslubunun özelliklerinden biridir. Yani geçmişin karanlığına karışarak ortadan kaybolan manzaraları, sesleri işitilebilir, görülebilir, hareket edebilir, boşlukta yer kaplar ve nefes alıp-verir gibi somut tablolara dönüştürme özelliği. Bu elimizdeki ölümsüz Kitaba, yani Kur'an'a yaraşır, gerçek anlamda bir "Edebi Tasvir" özelliğidir.

Acaba duanın içeriği nedir? Bu içerik peygamberlik edebi, peygamberliğe yaraşır iman, şu evrende inancın değerini tam olarak kavramış peygamberî bir şuurdur. İşte Kur'an-ı Kerim'in, peygamberlerin varisleri olan mü'minlere öğretmek, kalplerinin ve duygularının derinliklerine yerleştirmek istediği bu edep, bu iman ve bu şuurdur. Tekrarlıyoruz*:* "*Ey Rabbimiz, yaptığımız bu işi kabul et; hiç şüphesiz sen herşeyi işiten ve bilensin.*"

Burada dile gelen, kabul edilme isteğidir. Asıl amaç budur. Yapılan iş (Kâbe inşaatı) sırf Allah için yapılmış bir ameldir. Bu amel tam bir duyarlılık ve saygı içinde yüce Allah'a yönelmişliğin somut bir ifadesidir. Ardında yatan maksat ise Allah'ın hoşnutluğu ve kabulüdür. Kabul edileceği umudu ise yüce Allah'ın duaların işiticisi ve bu amelin arkasındaki niyetin ve şuurun iyi bilicisi olmasına dayandırılıyor.[102]

---

[101] Sahih-i Müslim, Had. No: 1333; Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 194.

[102] *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 114.

Ayet-i kerimede bir babanın oğluna karşı iyiliğini ve iyilikte yardımlaşmayı, müminin ne yaparsa yapsın Allah'a karşı bir tevazu göstergesi olarak ve gurur ve kibirden kaçınmak için yaptığı işe daima noksan gözüyle baktığını ve temellerinden alarak binayı sağlam şekilde yapmanın önemini görmekteyiz.[103]

Ayet-i kerime bize Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'in Allah'ın huzurunda ve O'nun emriyle çalıştıklarını ve çok büyük bir ibadet halinde bulunduklarını, en değerli ibadetle O'na (c.c) yaklaşmaya çalıştıklarını beyan etmektedir. Allah korkusu kalplerine işlemiş, Allah Teâlâ'dan sadece ibadetlerinin kabulünü istemişlerdir. Ne kadar muazam bir huşu ve bağlılık içindeler. Bununla birlikte Allah Teâlâ'dan daha fazlasını istiyorlar. İnsanın kemali kulluğunun kemaliyle, Rabbinin emir ve yasaklarına boyun eğmesiyle ölçülür.[104]

Ayet-i kerimeler, Hz. İbrahim (a.s)'ın Allah Teâlâ'yı Esma-i Hüsna'sı üzerinden tanıdığını beyan etmekte ve hayatımızı Allah Teâlâ'nın "es-Semî' ve el-Alîm" isimlerine uygun nasıl yaşayacağımızı öğretmektedir. Ebû Hayyan el-Endelusî *el-Bahru'l-Muhît* adlı tefsirinde "**sen herşeyi işiten ve bilensin**" kavl-i şerifinin tefsirinde der ki: Bu iki sıfat birbiriyle son derece uygun bir haldedir. Çünkü baba-oğul her iki peygamberden amel ve yakarış meydana gelmiştir. Zira Allah Teâlâ onların yakarışlarını işiten ve ihlaslı amellerini bilendir.[105]

YÜCE ALLAH'IN ES-SEMÎ' İSM-İ ŞERİFİ

Allah'ın es-Semî' ism-i şerifi Kur'an-ı Kerim'de 45 kere geçmiştir. Örneğin şu ayet-i kerimede: "*O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu sûretle sizi üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.*"[106]

---

[103] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 221.

[104] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 194.

[105] Ebu Hayyan el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr,* 1, 388.

[106] Şura Suresi, 11.

Bir de şu ayet-i kerimede: "*Ey Rabbimiz, yaptığımız bu işi kabul et; hiç şüphesiz sen herşeyi işiten ve bilensin.*"[107]

Sa'dî Allah'ın es-Semî' ism-i şerifi hakkında şöyle der: Allah'ın ism-i şeriflerinden biri farklı dillerdeki tüm sesleri ve çeşitli ihtiyaçları işiten es-Semî' ismidir. Gizli olan O'nun katında açıktır, uzak olan yakındır. Allah'ın işitmesi iki türlüdür: Birimcisi: Gizli-açık tüm sesleri işitmesi ve bütünüyle kuşatması. İkincisi: İsteği olanların, dua edenlerin ve abidlerin dualarına icabet ederek iştimesi. Onların dualarını kabul eder ve karşılığını verir. Bu manada Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Hamd, iyice yaşlanmış iken bana İsmail'i ve İshak'ı veren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbim duayı işitendir.*"[108] Yine namaz kılanın rükudayken dediği "Semiallahu limen hamideh / Allah kendisine hamd edeni işitti" sözü de "kabul etti" anlamındadır.[109]

ALLAH'IN EL-ALÎM İSM-İ ŞERİFİ

Allah'ın el-Alîm ism-i şerifi Kur'an-ı Kerim'de 57 kere geçmiştir. Örneğin şu ayet-i kerimede: "*Allah; Ka'be'yi, o saygıdeğer evi, haram ayı , hac kurbanını ve (bu kurbanlara takılı) gerdanlıkları insanlar(ın din ve dünyaları) için ayakta kalma (ve canlanma) sebebi kıldı. Bunlar, göklerde ve yerde ne varsa hepsini Allah'ın bildiğini ve Allah'ın (zaten) her şeyi hakkıyla bilmekte olduğunu bilmeniz içindir.*"[110] *Bir de şu ayet-i kerimede:* "*Melekler,* "*Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin*" *dediler.*"[111]

Sa'dî Allah'ın el-Alîm ism-i şerifi hakkında şöyle der: O Allah ki, ilmi tüm gizli ve açıkları, vacibatı, müstehilatı ve mümkinatı, ulvî ve süflî şeyleri, geçmişi, şimdiyi ve geleceği kuşatandır. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. İnsana bilmediğini öğreten O'dur.[112]

---

[107] Bakara Suresi, 127.
[108] İbrahim Suresi, 39.
[109] Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâu'l-Husna,* 617.
[110] Maide Suresi, 97.
[111] Bakara Suresi, 32.
[112] Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâu'l-Husna,* 333.

⁂

– "*Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.*"

"*Ey Rabbimiz!*" lafzının tekrarlanmasında kendini açıkça acındırma ve bu lafızdaki ittatli tutumu, boyun eğişi ve duasının kabul edilmesine olan rağbeti gözlerimize çarpmaktadır.[113] Hakikatte büyük bir ibadet olan duanın ehemmiyetini mülahaza etmekteyiz. Dua en büyük ve en mühim ibadetlerdendir. O, Allah'ın da belirttiği gibi başlı başına bir ibadettir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Rabbiniz şöyle dedi:* "*Bana dua edin, duânıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir.*"[114] Hz. Peygamber (s.a.v) bunu açıkça şöyle ifade etmiştir: "*Dua ibadetin özüdür.*" Ardından da "*Rabbiniz şöyle dedi:* "*Bana dua edin, duânıza cevap vereyim*" ayetini okudu.[115] Dileğe ulaşmanın, korkuyu defetmenin en büyük sebebi duadır. Allah'a karşı ihlaslı olmayı gerçekleştirmeye en büyük yardımcı duadır.[116]

"*Bizi sana boyun eğenlerden kıl.*" Yani senin hükmüne oyun eğenlerden eyle. Tevhidle ve sana ibadet etmekle yüzümüzü sana çevirdik. Senden başkasına değil. Sana itaat konusunda Sana başkasını ortak koşmadık.[117] Her iki kıymetli peygamber Allah'ın kendilerine bahşettiği İslam nimetine rağmen tekid olsun diye bu faziletin arttırılmasını istiyorlar. Allah'tan kendilerine kayıtsız, mutlak bir itaat ve boyun eğme hali talep ediyorlar. Bu boyun eğme ve itaat etme halini isteme yalnızca Allah Teâlâ'ya hastır.[118] Hz.

---

[113] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* Mecelletu Câmiati'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, Suudi Arabistan, Sayı 10, H. 1414, s. 218.

[114] Mümin Suresi, 60.

[115] Sünen-i Tirmizî, Had. No: 2969.

[116] Hamd Aluheybî, *el-İhlas fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 153.

[117] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 220.

[118] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* s. 218.

İbrahim (a.s) İslam üzere sabit kalmayı sadece kendisi ve oğlu için istemekle yetinmemiş nesli için de aynı duayı yapmıştır.[119]

"*Neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar.*" Nesil, çocuklar ve çocukların çocuklarıdır… Yani gelecek olan nesiller kastedilmektedir. Bu ileri görüşlü bir bakış açısı ve tarih boyunca muvahhidlerin yeryüzünde kaldıkları sürece tevhidi koruma hevesidir. Duasında Allah'tan, neslini O'nun emrine boyun eğen, O'nun itaatine, şeriatına, otoritesine ve hükümlerine tabi, emirlerine boyun eğen bir ümmet yapmasını istedi. İşte bu, Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar gelen tüm peygamberlerin dinidir.[120] Burada Hz. İbrahim (a.s) ile Hz. İsmail, İslâm'a yöneltilmeleri konusunda Rabblerinin yardımını istediklerini, kalplerinin, yüce Allah'ın iki parmağı arasında olduğu gerçeğinin bilincinde olduklarını, hidayetin sadece Allah'tan olduğunu, kendilerinin bu konuda hiçbir irade ve güç sahibi olmadıklarını, yaptıkları şeyin yönelmek ve istemek olduğunu, kendilerine yardımcı olacak olanın yüce Allah olduğunu iyi bildiklerini dile getiriyorlar.

Sonra sözü Müslüman ümmetin önemli bir karakteristiğine; dayanışma, yani kuşaklar arasında inanç dayanışması karakteristiğine getirerek "Soyumuzdan da sana teslim olan bir ümmet çıkar" diye yakarıyorlar.

Bu dua cümlesi, önem verdiği şeyleri açığa vuruyor. Böyle bir kalbin ana meşgalesi ve birinci derecede önem verdiği şey, inanç meselesidir. Hz. İbrahim (a.s) ile Hz. İsmail'in (selâm üzerlerine olsun) yüce Allah tarafından kendilerine bağışlanan nimetin, yani iman nimetinin değerinin bilincinde olmaları, onları, bu nimetin kendilerinden sonra da devam etmesini güçlü bir arzu ile istemeye, hiçbir dengi olmayan bu nimetten soylarının da yoksun kalmaması için Rabblerine dua etmeye sürüklüyor. Bu yüzden soylarını çeşitli ürünlerle beslesin diye yüce Allah'a dua ederken onları iman besininden de mahrum etmemesini, onlara ibadet yerlerini gösterip ibadet biçimlerini açıklamasını ve hem tevbelerinin kabul edicisi hem de merhametli olması hasebiyle tevbelerini kabul etmesini dilemeyi de unutmuyorlar.[121]

---

[119] Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim,* s. 227.

[120] Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim,* s. 228.

[121] *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 115.

– "**Bize ibadet usullerimizi göster.**"

Yani, hac efalini, vakitlerini ve oradaki bize ibadet yerlerini göster. Buradan ibadetlerin tevkifî olduğu ancak Allah'ın emrettiği şekilde sahih olur sonucu çıkmaktadır. Bir ibadetin nasıl yapılacağında şerî' bir delile bakılır.[122] İbadet usulleri ile kastedilenin, bağlamdan da anlaşıldığı kadarıyla hac ibadetlerinin tamamı olması muhtemeldir. Lafzın umumunun delalet ettiği gibi anlamın dinin tamamı veya tüm ibadetler olması gibi bundan daha genel olması da mümkündür. Buna göre onların dualarının neticesi, faydalı ilim ve salih ameldeki başarıya döner.[123]

Menasik ile kastedilen haccın tavaf etme, sa'y yapma, Arafat'ta vakfe ve namaz kılma gibi hac fiilleri ile Mina, Arafat ve Müzdelife gibi hac kanunlarının uygulandığı mevziler ve yerlerdir.[124] Hz. Ali'den (r.a) rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Hz. İbrahim (a.s) Kâbe'nin yapımını bitirince bu duayı yaptı. Allah Teâlâ O'na Hz. Cebrail'i gönderdi ve beraber haccettiler. Safa ve Merve tepelerine çıktılar, Mina'ya ve Meş'ar-i Haram'a gittiler, Arafat'a çıktılar. Daha sonra Hz. Cebrail Hz. İbrahim (a.s)'e: Gösterdiklerimi anladın mı? diye sordu, Hz. İbrahim (a.s) de "Evet" dedi.[125]

"*Tevbemizi kabul et.*" Sana itaatte kusurlarımızı ört, bizleri affet. Çünkü kul Rabbine itaate ne kadar çalışırsa çalışsın ya unutarak ya doğru olanı terkederek mutlaka taksiri olur. İşte Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'in duaları bundan dolayıydı. Yoksa zaten onlar masumdurlar. Bu ayetin anlamının şöyle olduğu da söylenmiştir: Sana itaat haline dönünceye kadar evlatlarımızdan zalimleri affet. Yine denilmiştir ki: Onlar insanlara Allah'ın evini ve oradaki ibadetleri tanıtmak ve öğretmek istiyorlardı. Buralar günahlardan kurtulma mekanları ve gaybları bilen Allah'ta af dileme yerleridir.[126]

---

[122] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* s. 220.

[123] Tefsîr-i Sa'dî, s. 93.

[124] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 221.

[125] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 222.

[126] A.g.e., s. 224.

Tevbe konusunda tevbe edenlerin makamları farklı farklıdır.

1) Müslümanların genelinin tevbesi geçmiş günahlardan dolayı pişman oılmak ve nihai olarak terketmeye azmetmek ve haksızlıkları önlemektir.
2) Havas kulların tevbesi ise amellerde kötü düşüncelere dalmak ve kötülüklerden dönmek yahut ibadetlerde taksirde bulunmaktan ve mükemmel şekilde eda edememekten kaçınmaktır.
3) Üçüncü bir tevbe ise Havassu'l-havasın tevbesidir ki, onların tevbesi derecelerinin yükselmesi ve makamlarının artması içindir. Her iki peygamberin tevbesi her ne kadar kendileri için ise de aslında bu üçüncü kısım tevbeden sayılır.[127]

Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'in tevbelerinden maksat derecelerinin ve makamlarının yücelmesini istemektir. Peygamberler böyledir. Diğer bir açıdan bakıldığında bu Kur'an-ı Kerim ayetlerinin üstünde durduğu ahlaki ve açık bir terbiyedir. Bu doğru bir davranıştır ve her Müslüman kendine ve nesline daima iyilik talebinde bulunsun diye diye Kur'an-ı Kerim'de bu davranış nazara verilmektedir.[128]

Tevbe davranışa yön veren temel rükünlerden olup çeşitleri vardır:

- *Tevbetü'l-İnabe*: Senin üzerindeki kudretinden dolayı Allah Teâlâ'dan korkmandır.
- *Tevbetü'l-İsticabe*: Sana yakın olduğu için Allah Teâlâ'dan haya etmendir.
- *Tevbetü's-Sahiha*: Kul bir günah işlediğinde samimi bir şekilde ondan tevbe etmesidir.
- *Tevbetü'l-Faside*: Günahın lezzetinin akılda kalmasıyla birlikte dil ile tevbe etmektir.
- *Tevbetü'n-Nasûh*: Kalbin günahtan temizlenmesi. Bu tevbenin

[127] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* s. 221

[128] A.g.e., s. 221.

alametleri ise şöyledir: Kulun günahı çirkin görüp nefret etmesi, hiçbir şekilde aklına gelmemesidir.[129]

Âlimler "Günahın her çeşidinden tevbe etmek vaciptir" demişlerdir. Eğer günah, kul ile Allah arasından olup insan haklarıyla ilgili bulunmazsa, böyle bir günahtan tevbe etmenin üç şartı vardır:

1) Günahtan tamamen uzaklaşmak

2) Günahı işlediğine pişmanlık duymak

3) Bir daha günaha dönmemeye kesin karar vermek. Bu üç şarttan biri bulunmazsa tevbesi sahih olmaz. .

Eğer günah kul hakkıyla da ilgili olursa, o günahtan tevbe etmenin dört şartı vardır. Üçü (yukarıda) sayılan şartlar(ın) dördüncüsü de, hak sahibinin hakkından arınmaktır. Eğer bu hak, mal ve benzeri ise, sahibine geri verir. Eğer bu (iftira) atmaktan dolayı lâzım gelen bir hakk ise; hak sahibinin o hakkı icra etmesine imkân verir veya ondan bağışlanmasını diler. Eğer o hak gıybet ise, ondan sahibi ile helalleşir. Bu suretle günahların tümünden tevbe etmek vaciptir. Eğer (kişi) günahların bir kısmından tevbe ederse, Sünnet ehline göre o günah hakkındaki tevbesi doğru olur, diğerleri üzerinde kalır.[130]

Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail İbrahim milletine tabi olanlara dua ederken nasıl edebli davranılacağını öğretiyorlar. Duayı bitirince kabul olunmasını sağlayacak şeyle bitirmeyi şöyle öğretiyorlardı:

– "*Zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.*"

Allah Teâlâ tevbeleri çokça kabul ettiğinden Tevvab diye, çokça rahmet ettiğinden de Rahim diye anılır. Rahim sıfatı Allah için olduğu gibi kullar için de olabilir. Mesela Hz. Peygamber (s.a.v) için "*Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok*

---

[129] Muhammed Ali et-Tehânevî, *Keşşâfu İstılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm,* Thk: Refik el-Acem-Ali Dehrûc, Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1. Baskı, 1996, 1, 231.

[130] İmam Nevevi, *Riyazu's-Sâlihin,* Thk: Şuayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, Lübnan, 3. Baskı, H. 1422, M. 2001, s. 11.

ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir."[131] Denilmiştir ki: Allah Teâlâ dünyada Rahman, ahirette ise Rahimdir. Çünkü O'nun nimetleri dünyada mümin-kafir herkese şamildir, ahirette ise sadece müminlere hastır.[132]

Ayet-i kerimede Tevvab sıfatı Rahim sıfatından önce geçmiştir. Çünkü "**Tevbemizi kabul et**" kavline uygun düşen Tevvab ismidir.[133] Rahmet sıfatının sonradan gelmesi de rahmetin umumi mana içermesinden dolayıdır. Tevbe rahmettenndir. Rahmet tevbeden daha umumidir.[134]

ALLAH'IN ET-TEVVAB İSM-İ ŞERİFİ

Allah Teâlâ'nin "et-Tevvab" ismi Kur'an-ı Kerim'in 11 ayetinde geçmektedir. Bu ayetlerin dokuzunda *mesela* "*Adem (vahiy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbe sini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır.*"[135] "*Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın.*"[136] "*Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.*"[137] ayetlerinde olduğu gibi "er-Rahim" ismiyle birlikte zikredilmiştir. "*Allah tövbeleri kabul eden, hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı, häliniz nice olurdu?*"[138] ayetinde "el-Hakîm" ismiyle birlikte zikredilmiş ve "*Çünkü O, tövbeleri çok ka bul edendir.*"[139] ayetinde de tek kullanılmıştır.

Şeyh Sa'di konuyla ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: Allah, öncelikle tövbe et mek isteyene tövbe etmeyi ve kalbiyle kendisine yönelmeyi nasip

---

131 Tevbe Suresi, 128.

132 Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam*, s. 221.

133 A.g.e., s. 222.

134 Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn*, s. 224.

135 Bakara Suresi, 37.

136 Bakara Suresi, 128.

137 Hucurat Suresi, 12.

138 Nur Suresi, 10.

139 Nasr Suresi, 3.

etmekle Tevváb çokça tövbeyi kabul edendir. Aynı şekilde O, tövbe edenin tövbesini kabul edip hatalarını affetmekle Tevvâb'dir.[140] Allah Teâla'nın kendisini "Tevväb" olarak va sıflandırması kendisine karşı tövbe edenlerin fazla olmasındandır.[141]

ALLAH'IN ER-RAHİM İSM-İ ŞERİFİ

Allah Teâlâ'nin " er-Rahim " ismi Kur'an-ı Kerim'in 123 ayetinde geçmektedir. Bu ism-i şerif çoğu zaman "el-Ğafur" ismiyle brilikte zikredilmiştir. Bu yerlerden biri şudur: "*Kendiniz için önceden ne iyilik gönderirseniz, onu Allah katında daha üstün bir iyilik ve daha büyük mükâfat olarak bulursunuz. Allah'tan bağışlama dileyin. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*"[142]

Rahim isminin geçtiği yerlerden bazısı şöyledir: "*O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size merhamet eden; melekleri de sizin için bağışlanma dileyendir. Allah, mü'minlere çok merhamet edendir.*"[143] "*Hamd , Âlemlerin Rabbi , Rahmân , Rahîm , hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) mâliki Allah'a mahsustur.*"[144] "*Şüphesiz senin Rabbin, mutlak güç sahibi ve çok merhametli olandır.*"[145]

Rahim nimetleriyle kullarına rahmet eden ve rahmetiyle nimetlerini bol bol akıtandır.[146] Kullarının günahlarını bağışlaması, onları affetmesi ve günahlarını silmesi ve tevbe kapısını onlara daima açık bırakması da O'nun rahmetindendir.[147]

⁂

– "*Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir*

---

[140] Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâu'l-Husna,* 582.

[141] Tefsir-i Sa'dî, s. 582; Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâu'l-Husna,* 582.

[142] Müzzemmil Suresi, 20.

[143] Ahzab Suresi, 43.

[144] Fatiha Suresi, 2-4.

[145] Şuara Suresi, 191; Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâu'l-Husna,* 118.

[146] Tefsir-i Şa'râvî, 24, 15125.

[147] Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâu'l-Husna,* 134.

peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin."

Ayet-i kerimeler, peygamberlerin salih zürriyetlere karşı merhamet ve şefkatle akan duygularını aktarmayı böylece devam ettirmektedir. Gördüğümüz gibi onların duası, sadece İslam'a ve tövbeye yönelik geçici bir dua değil, bunun daha çok derinlerine inmektedir. Bundan sonra da Müslüman ümmeti için hayır dilemeye devam ederler, bu yüzden alçakgönüllülük, huşu ve tevazu ile duanın başında duanın kabul olunmasını istemeyi tam gösteren "Rabbimiz" diyerek cümlesiyle başlamaktadırlar. Duada istenilen, bu peygamberin onlardan, yani kendilerine hiçbir şekilde yabancı olmayan biri olması, bir yandan da eğer onlardan biriyse, onun dürüst ve doğru olduğunu bilmelerine ek olarak, onunla gurur ve onur duymaları için bir neden olurdu.[148]

Duaları kabul edildi ve nesillerinden son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v) gönderildi. Ebû Umame'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Dedim ki: Ey Allah'ın Resulü! Senin durumunun başlangıcı nasıl oldu? Şöyle buyurdu: "*Babam İbrahim'in duası, İsa'nın müjdesiyle oldu. Annem kendinden sanki Şam saraylarını aydınlatan bir nur çıktığını gördü.*"[149]

Bu makbul dua Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed'i (s.a.v), okuma yazma bilmeyenlere ve insan ve cinlerden olan tüm uluslara bir peygamber olarak atama konusundaki önceki hükmüyle uyuşuyordu. Allah Teâlâ'nın şu kavli şerifi de bunu desteklemektedir: "*O, ümmîlere, içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hâlbuki onlar, bun dan önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.*"[150] Okuma yazma bilmeyenler Araplardı. Çünkü okumazlar ve yazmazlardı. Bu yüzden ümmilik aralarında meşhurdu. Nitekim Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Biz Arab kavmi, ümmî bir topluluğuz. Yazı yazmaz ve (yıldız) hesabı yapmayız.*"[151]

---

[148] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* s. 224.

[149] Elbânî, *Sahihu'l-Câmi'is-Sağir*, Had. No: 3451.

[150] Cuma Suresi, 2.

[151] Sahih-i Buhari, Had. No: 1913; Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bî-*

Allah Teâlâ Mekke ve çevresine yalnızca son peygamber habibi Hz. Muhammed'i (s.a.v) göndermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in peygamberliğinin evrensel olduğunda ve tüm insanlara olduğunda şüphe yoktur. Yukarıda geçen "*Babam İbrahim'in duası*"hadis-i şerifinde dua Hz. İbrahim (a.s)'e isnad edilmiş ve Hz. İsmail O'na tabi kılınmıştır. Çünkü Hz. İbrahim (a.s) dua ediyor Hz. İsmail ise duasına amin diyordu. Amin diyen de dua eden gibidir. Nitekim Allah Teâlâ Hz. Musa ve Hz. Harun hakkında şöyle buyurmaktadır: "*Allah da,* "*Her ikinizin de duası kabul edildi.*"[152] Hz. Musa dua ediyor Hz. Harun ise duaya amin diyordu. Ama ayet-i kerimede dua her ikisine de nispet edilmiştir.[153]

Hz. İbrahim (a.s)'ın duası hakkındaki ayet-i kerimeler Hz. Peygamber (s.a.v)'in görevini açıklamakla devam etmektedir:

1 – "**Senin âyetlerini kendilerine okuyacak.**"

Yani Kur'an-ı Kerim ayetlerini okuyacak, harflerini ve lafızlarını açıklayacak, okurken teenni ile okuyacak ve tertil edecektir. Onlara Kur'an okumasıyla Kur'an-ı Kerim'in okunuş keyfiyetine vakıf kılacak. Hz. Peygamber'e (s.a.v) Kur'an-ı Kerim verildi. Kur'an-ı Kerim, Allah Teâlâ tarafından Hz. Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e indirilen, tilavetiyle ibadet edilen ve mushaflarda yazılı olan, şüphe kabul etmeyecek bir şekilde tevatüren nakledilen kitaptır. Allah Teâlâ peygamberine Kur'an-ı Kerim'i kendisine ve kavmine ve bütün insanlara okumasını emretmiştir*:* "*De ki:* "*Bana ancak, bu beldenin (Mekke'nin); onu mukaddes kılan ve her şey kendisine ait olan Rabbine kulluk yapmam emredildi. Yine bana, Müslümanlardan olmam ve Kur'an'ı okumam emredildi.*" *Artık kim doğru yola girerse yalnız kendisi için girer. Kim de doğru yoldan saparsa, de ki:* "*Ben ancak uyarıcılardanım.*"[154]

2 – "**Onlara kitap ve hikmeti öğretecek.**"

---

ri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn, s. 225.

[152] Yunus Suresi, 89.

[153] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 226.

[154] Neml Suresi, 91-92; Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 227.

Kitap'tan maksat Kur'an-ı Kerim'dir. Allah Teâlâ'nın kitapları arasında Kur'an-ı Kerim'in kitap diye adlandırılması tüm kitapları hatta tüm ilimleri içermesinden dolayıdır. Hz. Peygamber kavmine Kur'an-ı Kerim'in manalarını öğretiyor, onlara hükümleri açıklıyordu. Helali, haramı, farzı, sünneti, öğütleri, örnekleri, teşvikini, korkutmasını, haşrı, neşri, cezayı, sevabı, cenneti ve cehennemi hepsini açıklıyordu.[155] Kur'an*ı kerim'i öğretme onu tilavetten sonra zikredilmiş. Çünkü kulağa öncelikle çalınacak şey tilavet ve Kur'an telaffuzudur.Bundan sonra anlamlarını öğretmek gelir. Talim yani öğretme işi Hz. Peygamber'e (s.a.v) nispet edilmiştir. Çünkü öğrenecek kişiye kelamı anlatacak ve öğretecek kişi O'dur. Tilavette Kıraat ilmine ve onunla alakalı hususlara işaret edilmektedir. Talimde ise tefsir ilmine ve mücmeli, müşkili, mübhemi açıklama, farz ve nafilelerin adedi gibi onunla alakalı hususlara işaret edilmektedir.

"*Onlara hikmeti öğretecek*" kavlindeki hikmetten maksat Hz. Peygamber onlara sünneti öğretecek ve şeriatın ahkamını açıklayacak. Hikmet lafzı ile de Hadis ilmine ve onunla alakalı hususlara işaret edilmektedir. Sana öğüt içeren veya iyiliğe çağıran veya seni çirkin işten meneden her kelime hikmettir.[156]

3 – "**Onları temizleyecek.**"

Yani Hz. Peygamber onları hem zahiren hem batınen temizleyecek. Batınen her türlü şirk ve şüphe pisliğinden, zahiren ise günahları eleyen ve nimete erişmeyi sağlayan tekliflerle temizler.[157] İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: Tezkiye, itaat ve ihlastır. Denilmiştir ki: Onların temizlenmesine sebep olacak zekatı onlardan alır. Yine denilmiştir ki: Onları zeki ve takvalı kılacak şeylere çağırır.[158]

Nefsin temizlenmesiyle insan dünyada güzel övgüleri, ahirette ise ecir ve sevabı hakkeder. Bu da insanın kendisini temizleyecek şeyleri arayıp

---

[155] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 228.

[156] Ebu Hayyan el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr,* 1, 393.

[157] Ebu Hayyan el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr,* 1, 393.

[158] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 228.

bulmasıyla mümkün olur. Bu iş bazen kulun kendi kazanımı olduğu için ona nispet edilir. Allah Teâlâ'nın şu kavl-i şerifinde geçtiği gibi: "*Onu (nefsini) arındıran kimse, gerçekten kurtulmuştur.*"[159] Bazen de gerçek fail olduğu için Allah Teâlâ'ya nispet edilir: "*Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Hayır! Allah, dilediğini temize çıkarır ve kendilerine kıl kadar zulmedilmez.*"[160] Bazen de bir vasıta olduğu için Hz. Peygamber'e nispet edilir: "*Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.*"[161]

4 – "Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin."

Aziz kendinden daha üstünü olmayan, Hakim ise herşeyi yerli yerince koyandır. İzzet kitap ve sünnete uygun düşmektedir. Çünkü her ikisi kendilerine sarılanları yüceltirler. Ayrıca bu iki kaynağı öğretmek ve onlarla amel etmek kolay iş değildir. Hz. İbrahim (a.s)'ın duasını ayet-i kerimede zikredilen bu iki sıfatla nasıl sonlandırdığını görüyoruz. Çünkü bu duanın kabul edilmesini daha çok vesiledir. Denilmiştir ki: Kul duasının kabul olunmasını istiyorsa Allah'a uygun olan isim ve sıfatlarıyla dua etsin.[162]

ALLAH TEÂLÂ'NIN EL-AZİZ İSM-İ ŞERİFİ

Allah Teâlâ'nın el-Aziz ism-i şerifi Kur'an-ı Kerim'de 72 kere geçmektedir. Çoğu yerde başka isimlerle birlikte gelmiştir. Bu yerlerden bazısı şöyledir: "*Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*""[163] "*Yoksa mutlak güç sahibi ve çok bağışlayan Rabbinin rahmet*

---

[159] Şems Suresi, 9.

[160] Nisa Suresi, 49.

[161] Tevbe Suresi, 103; Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-Kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 228.

[162] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* s. 224.

[163] Bakara Suresi, 260.

hazineleri onların yanında mıdır?"[164] "*O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir. Mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.*"[165]

Şeyh Sa'dî el-Aziz isminin manalarını şöyle izah ediyor: el-Aziz olan bütün izzetler kendisine ait olan; kuvvet izzeti, galebe izzeti ve imtina' izzeti. Bu izzete mahlukattan birinin ulaşması imkansızdır. Aziz Allah tüm varlıklara galip gelmiş ve tüm mahlukat O'na teslim olup azametine boyun eğmiştir.[166]

ALLAH TEÂLÂ'NIN EL-HÂKİM İSM-İ ŞERİFİ

"el-Hâkim", tam hikmet ve mahlukatı arasında tam hüküm vermekle mevsuf olandır. "el-Hâkim", ilmi geniş, her şeyin başına ve sonuna muttali olandır. Kudreti tam, rahmeti bol olandır. Bu, yaratmasında ve idare etmesinde eşyayı yerli yerine ve olması gereken yerlere yerleştiren zata soru sorulmaz, hikmetine laf edilmez. "el-Hâkim" ism-i şerifi, Kur'an-ı Kerim'de 91 yerde geçer. Tüm bu yerlerde bu isim Allah Teâla'nın bir diğer güzel ismiyle birlikte gelmiştir. Allah Teâlâ'nın el-Hâkim ismiyle birlikte en çok gelen isim el-Aziz ism-i şerifidir. Bunun örnekleri çoktur. Bunlardan bazıları şöyledir: "*Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ı tespih etmektedir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"[167] Hakim sadece doğruyu söyleyen ve doğruyu yapandır. Allah Teâlâ böyle vasıflanmayı hakkediyor. Çünkü O'nun tüm işleridört dörtlük, yaptığını ise eksiksiz yapar. Dört dörtlük eksiksiz iş yalnızca hikmet sahibi zattan meydana gelir.[168]

"el-Hâkim", yaratmasında ve işlerinde yüce hikmetler bulunan, her şeyi güzel şekilde yaratandır. "*Kesin olarak inanacak bir toplum için, kimin hükmü Allah Teâlâ'nınkinden daha güzeldir?*"[169] O, hiçbir şeyi boş yere yaratmaz ve boş yere kanun koymaz. Dünyada ve ahirette hüküm O'ndadır. O'nun, kendisine hiçbir ortağın ortak olmadığı üç hükmü vardır: Kulları

---

[164] Sad Suresi, 9.
[165] Sad Suresi, 66.
[166] Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâu'l-Husna,* 406.
[167] Hadid Suresi, 1.
[168] Beyhekî, *el-Esmâ ve's-Sıfât,* s. 22.
[169] Maide Suresi, 50.

arasında şeriatında, kaderinde ve mükâfatında hüküm verir. Hikmet, eşyayı yerli yerine koymak ve her şeyi kendi konumuna indirmektir.[170] İşte Hz. İbrahim (a.s) Allah'a kulluığu gerçekleştirmiş, Allah'a karşı tam bir doğruluk içerisinde olmuş ve Allah Teâlâ da O'nun duasını kabul etmiş, O'nu gözetmiş ve başarıya ulaştırmıştır.[171]

İnsan Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'ın duasını sürekli kabul etmesindeki sırrı merak ediyor. Duanın kabul edilmesi için şartlar vardır, şartlar yerine geldi mi dua kabul olunur. Örneğin İbn Abbas (r.a) rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: "*Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır*"[172] ayetini Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında okudum. Bununğzerine Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a) ayağa kalktı ve "Ya Rasulallah! Allah'a dua et de beni duası makbul olanlardan eylesin" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: "*Ey Sa'd! Yiyeceğini helal ve temiz tut, duan kabul olur. Muhammed'in canı kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki kul, karnına koyduğu bir lokma haramdan dolayı, Allah onun kırk gün amelini kabul etmez. Hangi kulun eti de haramdan biter (gelişirse) ona Cehennem daha uygundur.*"[173]

Duanın kabul olunması için en temel şart insanın kendi nefsinde ubudiyyeti samimi bir şekilde gerçekleştirmesidir. Kulluğu gerçekleştirmek öyle lafta olmadığı gibi niyetsiz amel, amelsiz niyet de değildir. Bedenin azaları, dil ve kalp birbirini destekler ve böylelikle "yalnızca Sana ibadet eder ve yalnızca Senden yardım dileriz" kavl-i şerifi tahakku eder. Kulluğun gerçekleşmesi insanın farzları yerine getirmesi, nafileleri çokça yapması ve kalben Allah'a karşı ihlaslı olmasıyla mümkündür. Bütün bunlar Hz. Peygamber'in şu kavlinde toplanmıştır: "*Allah şöyle buyurdu:* "*Kim benim bir velî kuluma (dostuma) düşmanlık ederse, ben de ona harp ilân ederim. Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum nafile ibadetlerle de bana yaklaşmaya devam eder, ta ki ben onu*

---

[170] Tefsîru's-Sa'dî, 5, 621; Abdulaziz Nasır el-Celil, *Velillahi'l-Esmâu'l-Husna,* 283.

[171] Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn,* s. 142.

[172] Bakara Suresi, 168.

[173] Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn,* s. 142.

severim. (Sevince de) artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden isterse muhakkak ona (istediğini) veririm. Bana sığınırsa muhakkak onu korur ve kollarım..."[174]

⁂

YERYÜZÜNDE İNSANLAR İÇİN YAPILMIŞ İLK EV

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"*Gerçek şu ki, insanlar için ilk kurulan Ev, Bekke (Mekke) de, o, kutlu ve bütün insanlar (alemler) için hidayet olan (Ka'be)dir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)*"[175]

Allah Teâlâ Beytulharam'ın ne kadar büyük olduğunu, onun kendine ibadet edilmesi ve zikrinin ikame edilmesi için kurduğu ilk ev olduğunu, içerisinde alemler için nice bereketler ve hidayet vesileleri, nice faydalar olduğunu haber vermektedir. Orada Hz. İbrahim (a.s)'ın makamlarını ve hac için seyahatlerini yad eden nice apaçık ayetler vardır. Ondan sonra da tüm peygamberlerin efendisi ve imamı olan Hz. Peygamber'in hatırasını yad eden ayetler vardır. Orası güvenli olup oraya giren emniyette olur. Bu hususları bünyesinde barındırdığından Allah Teâlâ hangi vasıtayla olursa olsun yoluna gitmeye gücü yeten ve azığı olan mükelleflere haccı farz kıldı. Kur'an-ı Kerim'de bu lafızla gelmesi ilerleyen teknoloji sayesinde üretilen tüm yeni araçları içine alması içindir. Bu Kurân ayetlerinin hükümleri tüm zamanlar ve mekanlar için caridir. Onsuz tam bir dindarlık mümkün değildir. Kim buna boyun eğip gereğiyle amel ederse o kimse hidayet üzere olan müminlerdendir. Kim de inkar ederse ve Allah'ın evini haccettmeyi reddederse o kimse dinden çıkar. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Kim*

---

[174] Abdulhalim Mahmud, *Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn*, s. 142.; Sahih-i Buhari, Rakaik, Had. No: 6502.

[175] Al-i İmran Suresi, 96-97.

inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)"[176]

KÂBE'NİN FAZİLETLERİ

❖ Kâbe Allah Katında Muazzamdır

Kâbe Hz. İbrahim (a.s)'ın inşa etmesinden bugüne kadar hem fıtraten hem dini bir gereklilik olarak müminlerin nefislerinde hep muazzam ve müşerref olmuştur. Allah Teâlâ Kâbe'yi seven ve hürmet edenlerin kalplerine Kâbe'ye tazim etmeyi yerleştirmiştir. Bir de Allah Teâlâ emrettiği için ve namaz gibi Müslümanların kılarken kalpleri ve bedenleriyle kendisine döndüğü namaz ibadetinin bağlantısı olmasından dolayı diyaneten müminlerin kalplerine O'na tazim etme ve yüceltme duygusu yerleşmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) Mekke'ye yaptığı yolculuğu kıssasında bu tazimi vurgulamış ve şöyle buyurmuştur: "*Bugün Allah'ın Kâbe'yi muazzam kıldığı ve elbisesinin giydirildiği gündür.*"[177]

Kâbe'nin muazzam oluşunun göstergeleri çoktur. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'e evini tavaf edenler, itikaf yapanlar ve rukü ve secde edenler için temizlemesini emretti.
- Allah Teâlâ "evimi temizle" Kâbe'yi teşrif için kendisine nispet etti.
- Allah Teâlâ gökleri ve yeri yarattığı günden beri Kâbe'yi harem kılmıştır.
- Allah Teâlâ Kâbe'yi Ebrehe'den korumuş ve fiillerin onu yıkmasını engellemiştir.
- Allah Teâlâ insanlara hac veya umre için Kâbe'ye gelerek onun şerefiyle müşerref olmalarını, oradan alacakları faydayı görmelerini emretti. Bu gelmeyi gücü yeten hacıya farz kıldı.
- Hz. Peygamber (s.a.v), Kâbe'ye karşı edepli olmak amacıyla hacet giderirken önü ya da arkayı Kâbe'ye çevirmeyi yasaklamıştır.

---

[176] Tefsîr-i-Sa'dî, 230.

[177] Sahih-i Buharî, Had. No: 4280.

- Hz. Peygamber (s.a.v), Kâbe'ye karşı edepli olmak amacıyla gerek namazda gerekse namaz dışında olsun kıbleye doğru tükürmeyi de yasaklamıştır.[178]

Kur'an-ı Kerim Beytülharam Kâbe'nin büyük özelliklerinden ve güzelliklerinden söz etmiştir. Allah Teâlâ Kâbe'yi şöyle vasıflamıştır:

- Yeryüzündeki evlerin ilkidir.
- Mübarektir. Mübarek olması hayrının çok ve sürekli olmasıdır. Dünya evlerinden ondan daha daha bereketli, daha hayırlı, mahlukata daha faydalı bir ev yoktur.
- Alemler için hidayet kaynağıdır.
- Orada apaçık ayetler vardır.
- Oraya giren emniyettedir.[179]

❖ Kâbe'ye Gitmenin Faziletleri

Bu konuda pekçok hadis-i şerif varid olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: "*Kim Allah için hacceder de (Allah'ın rızasına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, (kul hakkı hariç) annesinden doğduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner.*"[180]

❖ Hacer-i Esved'in Faziletleri

Hadis-i şerifte geçtiğine göre Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "**Hacerü'l-Esved cennet taşlarındandır.**"[181]

Alimler bu mevzuda pekçok hadis-i şerif zikretmişlerdir. Alimler Rükni Yemânî'nin faziletleri, Kâbe etrafında tavaf etmenin faziletleri, makam-ı İbrahim'in faziletleri, Zemzem suyunun faziletleri ve Kâbe'de yapılan iyiliklere kat kat karşılık verilmesi konularında rivayetler nakletmişlerdir.[182]

---

[178] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* s. 56.
[179] A.g.e., s. 56.
[180] *Sahihu't-Terğib ve't-Terhib*, Had. No: 1113.
[181] *Sahihu Camii's-Sağir ve Ziyâdetühü,* 1, 606, Had. No: 3175.
[182] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* s. 113.

MESCİD-İ AKSA KÂBE'DEN 40 SENE SONRA HZ. İBRAHİM (A.S) YA DA HZ. YAKUB TARAFINDAN YAPILMIŞTIR

Hz. İbrahim (a.s) Kâbe'yi bina ettikten kısa bir süre sonra ikinci mübarek Mescid olan Beyt-i Makdis'teki Mescid-i Aksa'yı yaptı. Hz. İbrahim (a.s) hem Kâbe'nin hem Mescid-i Aksa'nın banisidir. Hz. Peygamber (s.a.v) bize bunu haber vermiştir. Buharî ve Müslim Ebû Zerr el-Ğıfârî'den rivayet ettiğine göre Ebû Zer (r.a) dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Yeryüzünde ilk yapılan ev hangisidir?" diye sordum. "**Mescid-i Haram'dır**." buyurdu. "Sonra hangisidir?" diye sordum. "**Mescid-i Aksa'dır**." buyurdu. "Aralarında ne kadar zaman geçmişti?" diye sordum. "**Kırk sene**" buyurdu.[183] Bu hadis-i şerif Hz. İbrahim (a.s)'ın hem Kâbe'nin hem Mescid-i Aksa'nın banisi olduğunu göstermekte ve iki mescid arasındaki zaman aralığının kırk sene olduğunu berlitmektedir.

Buradan anlaşılıyor ki, Beyt-i Makdis'teki Mescid-i Aksa İsrailoğulları'nın Hz. Musa'dan sonra Filistin'e girmesinden ve Hz. Davud ve Hz. Süleyman'dan ve Yahudilerin iddiasının aksine Hz. Süleyman'ın mabedi inşa etmesinden önce bina edilmiştir. Dolayısıyla Küdüs'ün bir İslam şehri olması çok eskiye dayanr. Hz. İbrahim (a.s)' dayanır. Mescid-i Aksa'nın yapılışı çok eskidir. Henüz Yahudi cemaati mevcut değilken, Filistin'in kendi hakları olduğunu savunmalarından çok önce yapılmıştır. Müslümanların Kudüs'te hak sahibi olmaları Yahudi ve Hıristiyanlar'dan –tabi eğer hakları varsa– daha önce gelir. Müslümanların bu hakkı ataları Hz. İbrahim (a.s)'e uzanır.

Hz. İbrahim (a.s)'ın inşa ettiiği Mescid-i Aksa'nın düşmanca saldırıya uğradığını ve yıkıldığını, bu yüzden yerinin belli olduğunu ve "Aksa" olarak kutsal kaldığını biliyoruz. annesi Hz. Peygamber Miraç gecelerinde Mescid-i Aksa binasının yıkıntıları üzerinde peygamberlere namaz kıldırdı. Sonra Müslümanlar Emeviler döneminde Mescid-i Aksa'yı inşa ettiler ya da daha doğrusu yenilediler. Hz. İbrahim (a.s), Kâbe'yi inşa ettikten sonra Beytü'l-Makdis'e döndüğünde, oğlu Hz. İsmail, Mekke'de Kâbe'nin

[183] Sahih-i Buharî, Had. No: 3366; Sahih-i Müslim, Had. No: 520.

yanında hacıları, tavaf yapanları, ibadet edenleri ve itikaf edenleri denetleyici olarak oturmaya devam etti.[184]

Osman el-Hamis *Fe bihüdâhum İktedih* adlı kitabında şunları kaydeder: Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail Kâbe'yi, Hz. İbrahim (a.s)'ın torunu Hz. Yakub ise Beyt-i Makdis'i inşa etti. Mescid-i Aksa yeryüzünde inşa edilen ikinci kutsal evdir. Hz.Yakub daha sonra babası Hz. İshak'ın yanına döndü. Hz. İshak da çok geçmeden vefat etti. Denilmiştir ki: Hz. İshak vefat ettiğinde yaşı 180'e ulaşmıştı. Tabi ki doğrusunu Allah bilir.[185]

HZ. İBRAHİM (A.S) MEKKE İÇİN. HZ. MUHAMMED MEDİNE İÇİN DUA EDİYOR

Hz. İbrahim (a.s) Kâbe'nin yapımını tamamladıktan sonra ora ve ahalisi için dua etti ve orayı harem tayin etti. Orada savaş haramdır. Avlanmak, ağacını kesmek ve otunu koparmak haramdır. Haremin sınırlarını çizdi. Bütün bunlar Allah'tan aldığı vahiyle belirlenmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bize Hz. İbrahim (a.s)'ın Mekke'yi harem tayin ettiğini ve oraya dua ettiğini haber vermiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) ise Medine'yi harem tayin etmiş ve oraya dua etmiştir.

Müslim'in rivayet ettiği hadis-i şerifte şöyle geçer:

Mehrî'nin azadlısı Ebu Saîd'den rivayet edilmiştir: "Bunlara, Medine'de geçim darlığı ve hayat zorluğu isabet edince, bu kimse, Ebû Saîd el-Hudrî'ye gelip: "Ben, ailesi kalabalık bir kimseyim. Sıkıntıya maruz kaldık. Dolayısıyla ailemi ekilip biçilen bir köye/araziye taşımak istiyorum" dedi. Ebû Saîd el-Hudrî: "Böyle yapma! Medine'de kal! Çünkü biz, Allah'ın peygamberi (s.a.v.)'le yola çıktık. Zannederim şöyle dedi; Usfân'a geldik. Orada birkaç gece kaldı. Cemâat: "Vallahi, bizim burada bîr işimiz yok. Ailemizin yanında onları koruyacak hiç kimse yoktur. Onların başına gelecek bir kötülükten de emin olamıyoruz" dediler. Bu tür sözler Peygamber'e (s.a.v.)

---

[184] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 415.

[185] Osman el-Hamis *Fe bihüdâhum İktedih,* s. 180.

ulaştı. Peygamber (s.a.v.): "***Konuştuklarınızdan bana ulaşmış bu sözler de nedir?***"

Ravi: "Nasıl dediğini bilemiyorum" dedi. Kendisine yemin ettiğim Allah hakkı için ya da nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, gönlümden geçti yahut dilerseniz bunların hangisini dediğini bilemiyorum deveme semerinin bağlanmasını emredeyim, sonra da Medine'ye varıncaya kadar onun bir düğümünü çözmeksizin hızlıca yola devam edelim" buyurdu. Daha sonra Resulullah (s.a.v.) dua etti:

"*Allahım! Doğrusu İbrahim Mekke'yi haram kılarak onu dokunulmaz yaptı. Ben de, Medine'yi, onun iki dağı arasındaki alanı iyiden iyiye haram kıldım. Bu sınırlar arasındaki Medine'nin hareminde kan dökülmemeli, savaş için silâh taşınmamalı, ağacından yaprak düşürülmemeli. Sadece hayvanı yemlemek için dal kırmama müstesna olmak üzere hiçbir ağacın kesilmemesini esas kıldım.*

Allahım! Bize Medine'miz hakkında bereket ihsan eyle!

Allahım! Bize sâ'ımız hakkında bereket ihsan eyle!

Allahım! Bize müddümüz hakkında bereket ihsan eyle!

Allahım! Bize sâ'ımız hakkında bereket ihsan eyle!

Allahım! Bize müddümüz hakkında bereket ihsan eyle!

Allahım! Bize Medine'miz hakkında bereket ihsan eyle!

Allahım! Bir bereketin yanısıra iki bereket ihsan eyle!

Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim kî, Medine'nin her dağ yolu ve geçidinde iki melek vardır. Siz varıncaya kadar onu korurlar."

Daha sonra da cemaata: "Haydi yola koyulun!" buyurdu.

Bunun üzerine biz de yola koyulup Medine'ye geldik. Kendisine yemin ettiğimiz yahut kendisine yemin olunan -buradaki şüphe hadisin râvîsi Hammâd'dan kaynaklanmaktadır- Allah hakkı için Medine'ye girdiğimiz zaman henüz hayvanlarımızın semerlerini indirmemiştik. Derken

üzerimize Abdullah b. Gatafân oğullan kabilesi baskın yaptı. Halbuki bundan önce onları harekete geçirecek bir sebep yoktu.[186]

Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'ın harem ve ahalisine duası berektiyle kafir araplara nimet bahşetmiş ve Mekke'yi huzurlu ve güvenli bir şehir yaptı. Onların bu nimete karşılık Allah'a şükretmeleri ve yalnızca O'na iman etmeleri ve peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) tabi olmaları gerekir.Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Onlar, "Sizinle beraber doğru yolu tutarsak, kendi yurdumuzdan koparılıp çıkarılırız" dediler. Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenlikli bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.*"[187] *Yine şöyle buyuruyor: "Çevrelerindeki insanlar kapılıp götürülürken, bizim, onların yurtlarını saygın ve güvenlikli bir yer kıldığımızı görmediler mi? Onlar hâlâ batıla inanıyorlar da Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?*"[188] Öyleyse geride geçn ayetlerin ve sahih hadislerin de ifadesiyle Kâbe'yi yapan Hz. İbrahim (a.s)'dır. Yapımını bitirince insanlara oraya haccetmeye davet etti sonra da ikametgahı olan Filistin'e döndü.[189]

KÂBE DÜNYANIN MERKEZİDİR

İlk dönem İslam alimleri Kâbe'nin ve Mekke'nin dünaynın merkezi ve ortası olduğunu keşfetmişlerdir. Dil ve tefsir alimlerinden şu görüşler aktarılmıştır:

a) İbn Atiyye el-Endelüsî

Kâbe'ye Ümmü'l-Kurâ denilmesinin sebebi olarak 4 gerekçe zikreder:

- Din ve şeriatın çıkış noktasıdır.
- Yeryüzü Kâbe'den itibaren döşenmeye başladı.
- Dünyanın ortasıdır ve diğer şehirlerin bir bakıma noktası gibidir.
- Dinen dünyanın her bölgesinin kıblesi olduğu için.

---

[186] Sahih-i Müslim, had. No. 1374.
[187] Kasas Suresi, 57.
[188] Ankebut Suresi, 67.
[189] Osman el-Hamis *Fe bihüdâhum İktedih*, s. 181.

Bu sebeplerden dolayı Kâbe şehirlerin anası diğer şehirler ise kızları mesabesindedir.[190]

b) Yakût el-Hamevî

Rivayetlerde geçtiğine göre, Allah Teâlâ'nın yeryüzünde ilk yarattığı şey Kâbe'nin bulunduğu yerdir. Daha sonra yeryüzü oradan itibaren döşenmeye başlandı. Kâbe yeryüzünün göbeği ve dünyanın ortasıdır. Şehirlerin ilk anası Kâbe'dir. Kâbe'nin etrafı Mekke'dir. Mekke'nin etrafı Harem'dir. Haremin etrafı ise tüm dünyadır.[191]

Hülasa; Kâbe ve Mekke-i Mükerreme yeryüzünün ortasındandırlar. Ya Mekke isminin lügat anlamından ya da Kur'an-ı Kerim'in orayı şehirlerin anası olarak nitelemesinden yahut varid olan bazı ayetlerdeki tefsir ve anlam üzerinden bu anlaşılmaktadır.[192]

KÂBE'NİN MERKEZ OLMASININ MANEVÎ VE MADDÎ BOYUTU

İlk dönem alimler ümmetin vasat ümmet olması, adil ve şerefli olması ile Kâbe'nin merkez olması arasında irtibat kurmuşlar. Bu vasatlılığın iki boyutu vardır:

- Manevî Boyut: Müslüman ümmetin diğer ümmetlere karşı üstün kılınması ve Allah'ın kendisine takdir ettiği yüce konumu ve değeriyle temsil edilmektedir.
- Maddî Boyut: Mekanın vasatlılığıyla temsil edilmektedir. Ümmet bu mekan üzerinden risalet görevini yerine getirebilecek ve nurunu dünyaya dengeli ve eşit bir şekilde yayabilecektir. İşte dünyanın merkezinde olması bunu sağlayacaktır.

İlk dönem islam âlimlerinin, mertebe ile mekânın vasatiliği arasını birleştiren bu görüşü tercih etmeleri, Cenab-ı Hakk'ın onlara ihsanı ve

---

[190] Tefsir-i İbn Atiyye, 2, 322.

[191] Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân,* Daru Sâdır, Beyrut, 2. Baskı, 1995, 4, 463.

[192] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* s. 169.

yarıdımı sayesinde olmuştur. Modern bilim de onların söylediklerini desteklemiş ve doğrulamıştır.[193]

Çağdaş bilimsel araştırmalar, Kâbe'nin ve Kutsal Toprakların, eski "Asya, Afrika ve Avrupa" kıtalarının ve yeni "Amerika, Avustralya ve Antarktika" kıtalarının merkezinde bulunduğunu kanıtlamıştır. Yani, dünyanın yüzeyindeki arazi, Mekke-i Mükerreme çevresine eşit olarak dağılmıştır. Böylece, Kutsal Kâbe'nin yeri eşsiz ve seçkin bir yerdir. Hiçbir bölge veya şehir bu hususta Kâbe'yle yarışamaz. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de şehirlerin anası olarak tanımlanmaktadır.[194]

⁂

– "*İbrahim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir.*"

Hz. İbrahim (a.s)'ın milleti tevhid ve İslam üzere olan ve yalnızca Allha'a ibadet eden millettir. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ı muvahhdilerin imamı yapmıştır. O'nun ardından gelen tüm peygamberler O'nun zürriyetinden ve O'nun milletine davet edegelmişlerdir. Kimsenin bu milletten yüz çevirmememesi gerekir.[195]

1. "İbrahim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir?

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın ardından tüm insanları O'nun milletine uymaya çağırmıştır. Çünkü O'nun milletine uymak fıtrata uymaktır ve erdemli nefisten ve hikmetli bir akla yönelmekten kaynaklanır.[196] Buradaki istifham inkari olup Yahudi, Hıristiyan ve müşrikleri gibi tevhid milletinden sapanları azarlama ve uyarma içermektedir.[197]

"**Kim yüz çevirir?**"**:** Yüz çevirmek iki durumu içine alır: Birincisi: Rağbet etmesi gerektiğini bildiği halde gelişigüzel yüz çevirmek ve terketmek değil, bilerek ve isteyerek yüz çevirmektir. İkincisi: Yönelmesi gereken

---

[193] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* s. 170.
[194] Mahmud Ahmed ed-Devserî, *el-Ka'betu'l-Müşerrefe,* s. 174.
[195] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 198.
[196] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 411.
[197] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 198.

şeyden yüz çevirip başka şeye yönelmek ve rağbet etmektir. İşte Allah Teâlâ bu kendini bilmezlerin yüz çevirmelerini yermiştir.[198]

"**Kendini bilmezlerden başka**" kavl-i şerifinde bahsedilenler, dini aptalca ve anlamsız hale getirmiş kimselerdir. Çünkü dürüst insan nefsi onu doğru olan hakkı idrak etmesine götürecek hayır kaynağı bulunduğundan Allah'a yönelir. İnsan nefsnin yaratılışını ve oluşumunu düşündüğümüzde doğruya ulaşırız. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Hâlâ görmüyor musunuz? Gökte rızkınız ve size vaad olunan şeyler vardır.*"[199]

Şenkıtî der ki: "*İbrahim'in dininden kim yüz çevirir?*"kavl-i şerifinde millet-i İbrahim'in ne olduğu açıklanmamıştır. Şu ayet-i kerimede açıklanmıştır: "*De ki:* "*Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk'a yönelen İbrahim'in dinine iletti. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.*"[200] Bu ayet-i kerimede millet-i İbrahim'in Allah'ın habibi Hz. Muhammed'e (s.a.v) gönderdiği İslam dini olduğu açıkça ifade edilmiştir. Aynı şekilde şu ayet-i kerimede de açıklanmıştır: "*Sonra da sana,* "*Hakka yönelen İbrahim'in dinine uy. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi*" *diye vahyettik.*"[201] Hac suresinde ise şöyle geçer: "*Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim'in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'an'da Müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın. O, sizin sahibinizdir. O, ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır!*"[202]

İbrahim'in dini tüm peygamberlerin dinidir. Çünkü Allah Teâlâ imam olarak O'nu seçmiş ve O'nu bir takım kelimelerle (emirler vererek) imtihan etmiştir. O daima rabbinin nimetlerine şükrederdi. Allah Kâbe'nin yapımı

---

198 Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 412.

199 Zariyat Suresi, 21-22; Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 412.

200 En'am Suresi, 161.

201 Nahl Suresi, 123.

202 Hac Suresi, 78; Muhammed el-Emin eş-Şenkıtî, *Edvâu'l-Beyân fî İzâhi'l-Kurâni bi'l-Kurân,* 1, 86.

için O'nu seçmişti. Hac ibadetinin esaslarını insanlara öğretmesi için ve tüm peygamberlerin babası olmak için O'nu seçmişti.[203] Bütün bu gerekçelerden dolayı Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

– "**Andolsun ki, biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir.**"

Allah'ın O'nu seçmesinin manası şudur. Yani nefsini temizleyecek ve Allah'a karşı halis kılacak, kalbinde Allah'tan başkasına yer bırakmayacak hale getirecek şeylerle O'nu imtihan ettikten sonra O'nu seçmiştir. Allah Teâlâ kendisine doat olarak kulları arasından O'nu seçmiştir. Tek başına bir ümmet ve imam idi. Çok içli ve yumuşak huylu olup daima Allah'a yönelirdi. Allah Teâlâ O'nun ahirette de salihlerden olacağını vurgulamıştır.[204]

⁂

– "**Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Alemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti.**"[205]

Ey Muhammed! Ümmetine anlat. Allah Teâlâ İbrahim'e "**Müslüman ol**" yani dininive amelini yalnızca Allah'a has kıl demişti. O da hemen "**Alemlerin Rabbine boyun eğdim**" diye cevap verdi.[206] Yani dinimi O'na has kıldım, işimi O'na havale ettim. Bu hem zahir hem batın olan İslam'ı içine alır.[207] Nefsimi, kalbimi ve tüm organlarımı kendisinden başka ilah olmayan alemlerin rabbine teslim ettim.[208]

"**Alemlerin Rabbine boyun eğdim**" ifadesinin manası şudur: O kainatta tek başına olmayacaktır. Çünkü O göklerdeki ve yerlerdeki herşeyi O'nun hizmetine sunan Allah'a teslim olduğunda Allah tarafından insan için yaratılmış olan kainatla uyum içerisinde olmuş olur. Akılca en olgun kişi Allah'a teslim olmuş kişidir. Çünkü bu asla yenilmeyecek olan Aziz ve

---

[203] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 412.
[204] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 413.
[205] Bakara Suresi, 131.
[206] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 224.
[207] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 225.
[208] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 199.

Hakim olan, kudreti asla tükenmeyen Kadir olan, asla mağlub olmayacak Galib olan, rızık ancak kendisinden gelen Rezzak olan Allah'a teslim olmuştur. Böylelikle sanki hayrın tamamına teslim olmuş oluyordu.[209] Hz. Adem'den bu ana kadar Allah katında gerçek din İslam'dır. Hz. İbrahim (a.s) bize Allah'a ve dinine nasıl teslim olacağımızı ve boyun eğeceğimizi öğretiyor.[210]

"**Alemlerin Rabbine boyun eğdim**" yani alemleri yaratan, işlerini yürütendir. Bu sözüyle Hz. İbrahim (a.s) her zamanki gibi Allah Teâlâ'ya şükretmektedir. Bu ifade Hz. İbrahim (a.s)'ın hiç tereddüt ve gevşeklik göstermeden rabbinin emrine icabet etme boyutunu açıklamaktadır.[211]

İşte Hz. İbrahim (a.s)'ın dini bu. Yani katıksız ve apaçık İslâm. Kendine zulmedenler, benliğini aşağılığa mahkûm edenler ve ona kıyanlar dışında ondan hiç kimse yüz çevirmez. Yüce Allah'ın kendisini dünyada önder olarak seçtiği ve Ahirette de salih kulları arasında yeralacağına peşinen tanıklık ettiği Hz. İbrahim (a.s)'e, Rabbi, "Teslim ol" deyince tereddüt etmeksizin, duraksamaksızın, bocalamaksızın derhal bu emri kabul etti.[212] Hz. İbrahim (a.s), bu inancın sırf kendi inancı olması ile yetinmeyerek onun gelecek kuşakların da inancı olmasını istemiş ve bu isteğinin gerçekleşmesi için onu oğullarına tavsiye etmiştir. Kim bunu inkar ederse Allah Teâlâ'yı ve Hz. İbrahim (a.s)'ın vasiyyetini inkar ve reddetmiş olur. Hz. İbrahim (a.s) buna razı olmamıştı. Evlatlarının müşrikler gibi rabblerini inkar etmmesini istemiyordu. Ama evlatları O'nun dini değiştirdiler. Yahudi ve Hıristiyanlar Hz. İbrahim (a.s)'ın kendileri gibi Yahudi ve Hıristiyan olduğunu iddia ediyorlardı. Allah Teâlâ onların iddialarını şu kavli şerifiyle reddediyordu: "*İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi.*"[213]

⁂

[209] Tefsir-i Şa'râvî, 1, 503.

[210] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 199.

[211] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 414.

[212] *Fi Zilâl'l-Kurân,* 1, 116.

[213] Al-i İmran Suresi, 67, Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 415.

– "*Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakub da: Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz (dedi).*"[214]

Hz. İbrahim (a.s), oğullarına Müslüman olmayı tavsiye etti. Yani ibadette, tevhid inancında samimi olmalarını, kalb ve bütün uzuvlarını ona boyun eğdirmelerini tavsiye etti. Hz. İbrahim (a.s), oğullan Hz. İsmail ve Hz. İshak'a böyle vasiyet ettiği gibi, Hz. İshak'ın oğlu olan Hz. Yakup da kendi oğullarına aynı vasiyeti yaptı. Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. Yakup, oğullarına şöyle demişlerdi: "Ey oğullarım, Allah size vaadettiği bu dini seçti. Bu din de îslamdır. O halde Islama sarılın ve İslam dini üzere ölün. Hayatınızda bu dinden hiç ayrılmayın. Çünkü hiçbir kimse, ölümün kendisine ne zaman geleceğini bilemez. Her zaman gelebilecek ölüme karşı tedbirli olun ve İslamı bir an bile terketmeyin."[215]

İbn Kesir bu vasiyeti şöyle izah etmektedir: Yani dedi ki: "Ey oğullarım, Allah sizin için dinini seçti. Onun için siz de, yalnız Müslüman olarak can verin dedi. Hayatta iken iyi davranın ve Allah'ın sizi öldüreceği zamana kadar bu gerçeğe hağlanın ve İslâm üzere ölmeye çalışın. Çünkü kişi çoğunlukla olduğu şekilde ölür ve öldüğü şekilde diriltilir. Allah Celle Celâluhu'nun kanunu odur ki; kim bir hayr murad ederse o bunda muvaffak kılınır ve hayrı işlemesi kendisine kolaylaştırılır. Kim de iyi bir şey yapmak niyeti beslerse niyetinde sebât ettirilir.[216]

Hz. İbrahim (a.s)'ın vasiyyetinden şunu çıkarıyoruz: Tevhid inancının ve içerdiği davranış ve güzel ahlakın buyruğunun, bir babanın çocuklarına hayatlarının her döneminde ta ki Rablerine kavuşup O'nun üzerine olana kadar tavsiye ettiği en önemli şeylerden biridir. Burada söz konusu olan din, Yüce Allah'ın şu kavl-i şerifinde belirtilen dindir: "*Babanız İbrahim'in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'an'da Müslüman diye isimlendirdi.*"[217]

---

[214] Bakara Suresi, 132.
[215] Tefsir-i Taberî, 1, 438.
[216] Tefsîr-i İbn Kesir, 1, 280.
[217] Hac Suresi, 78.

Dolayısıyla İslam dininin ayet-i kerimede sözü geçen din olduğu ve Allah'ın peygamberler göndermesinden bu yana ondan başka bir din olmadığı öğrenilmektedir.Hz. İbrahim (a.s)'ın kendisi de bu din ile emredilmiş daha sonra evlatlarına emretmişti. Anne babalar çocuklarına karşı çok dikkatli olmalı, onları Allah'ın dinine uymaları ve sarılmaları konusunda rehberlik etmelidirler. Bu, bir babanın oğluna sunabileceği en iyi şeydir. Bununla onu Allah'ın gazabından ve azabından kurtarır ve onu Aziz ve Celil olan Allah'ın rızık ve sevgisine eriştirebilir.[218]

Fahruddin Razî bu konuda şöyle der: Bil ki bu kıssa, dini kabule teşvik eden birçok incelikleri ihtiva etmektedir:

a) Cenâb-ı Hak, sadece, "İbrahim oğullarına emretti" demeyiş, aksine "Onlara vasiyet etti.." buyurmuştur. Vasiyet, emretmekten daha güçlüdür. Çünkü vasiyet ölümün başa gelmesi beklendiği zaman yapılır. O esnada insan, her zamankinden dahs fazla dinine dikkat ve itina gösterir. Hz. İbrahim (a.s)'ın, o vakitte bu işle ilgilendiği ve bu hususta çok dikkatli olduğu bilinince, onun sözü kabule daha yakındır.

b) Hz. İbrahim (a.s), bu vasiyeti yalnızca oğullarına yapmıştır. Bunun sebebi şudur: Babanın evlâdlarına şefkati, başkalarına olandan daha fazladır. Hz. İbrahim (a.s) ömrünün sonunda oğullarına özellikle bunu vasiyet edince anlıyoruz ki, onun buna olan ilgi ve ihtimamı başka şeylerden daha fazladır.

c) Hz. İbrahim (a.s) bu vasiyyetini bütün oğullarına teşmil etti ve bunu, onlardan herhangi birisine tahsis etmedi. Bu da, O'nun bu şeye ne kadar önem verdiğini gösterir.

d) Hz. İbrahim (a.s) bu vasiyyeti belli bir zaman ve belli bir mekânla sınırlamadı. Sonra oğullarını, ancak Müslüman olarak ölmeleri hususunda iyice uyardı. Bu da aynı şekilde Hz. İbrahim (a.s)'ın, bu şeye ne kadar fazla ehemmiyet verdiğini gösterir.

e) Hz. İbrahim (a.s), bu vasiyyetine başka bir vasiyyeti ilâve etmedi. Bu da, O'nun bu işe ne kadar önem verdiğine delildir. Hz. İbrahim (a.s),

---

[218] İmad Züheyr Hafız, *el-Kısasu'l-Kurânî beyne'l-Âbâi ve'l-Ebnâ,* s. 141.

fazileti, güzei tavrı ve güzel ahlâkı müşahede edilen bir zât olup, bundan sonra onun bu işe son derece ehemmiyet verdiği anlaşılınca, o zaman bu işin, kendisine önem verilmeye ve riâyet edilmeye lâyık en önemli bir iş olduğu da anlaşılır. İşte Hz. İbrahim (a.s)'ın ailesine ve oğullarına sırf bu vasiyyeti yapmasının sebebi budur. Yoksa, Hz. İbrahim (a.s)'ın bütün herkesi daima İslâm'a ve gerçek dine davet ettiği malûmdur...[219]

Hz. İbrahim (a.s) ve Yakup oğullarına emretti. Emir "**Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti**" şeklindeydi. Bu emir, ne Hz. İbrahim (a.s)'den ne de Hz. Yakub'dan bir emirdi. Allah'ın insanlar için seçtiği bir emirdi. Bu yüzden ne Hz. İbrahim (a.s) ne de Hz. Yakup çocuklarına Allah'ın seçtiği dışında başka bir emir bulamadılar.

– "**O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz (dedi).**"

Yani bir an bile İslam'dan ayrılmayın ki, ölüm seni Müslüman olmadan yakalamasın. Cenab-ı Hak, ölüm tarihini, yerini ve sebebini insanların her an, her yerde ve her zaman onu beklemesi için gizlemiştir. Bu nedenle, içinde ölüm olan şeylerde afiyeti isteriz. Şair şöyle demiştir:

إن نام عنك فكل طب نافع * أو لم ينم فالطب من أذنابه

Eğer ecel seni yakalamayacaksa tıp fayda verir.
Eğer ecel seni yakalayacaksa tıp ölüm sebebi olur.

Mesela ameliyat masasına yatarsın senin ölüm sebebin olabilir. Kişi İslam'a bağlı olmalı, asla gafil kalmamalıdır. Olur ya ölüm ona gaflet halinde gelmesin ve bir gayrimüslim gibi ölmesin diye.[220]

İşte Hz. İbrahim (a.s)'ın de Hz. Yakub'un da evlâtlarına yaptıkları vasiyyet buydu. Bu vasiyyet, Hz. Yakub'un hayatının son anında tekrarladığı, ölümün ve koma halinin bile kendisine ihmal ettiremediği tek meşgalesi olmuştu.[221] İsrailoğulları (yahudiler) şu ilâhî buyruğa iyi kulak versinler:

⁂

[219] Tefsir-i Razi, 4, 72-73.
[220] Tefsir-i Şa'râvî, 1, 596.
[221] *Fi Zilâl'l-Kurân,* 1, 116.

– "*Yoksa Ya'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub) oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler.*"[222]

"**Yoksa Ya'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz?**"

Hz. Yakub'un ölüm anında evlâtlarıyla yapmış olduğu konuşmaları canlandıran bu tablo, son derece anlamlı, alabildiğine duygulandırıcı, insanı derinliğine etkileyici bir tablodur. Ölmek üzere olan bir baba düşünelim:- Son nefesini vermenin eşiğindeyken bu babanın zihnini meşgul eden mesele, ölüm sancıları içinde kıvranırken kafasını kurcalayan endişe, garantiye bağlamak istediği, emin olmayı arzu ettiği son derece önemli konu nedir acaba? Hayata gözlerini yummak üzereyken evlâtlarına bırakmak istediği, başına bir hal gelmeden onlara geçmesi için titizlik gösterdiği, bu yüzden kendilerine yüzyüze teslim etmeyi tercih ettiği, hakkındaki her türlü ayrıntının belgelere bağlanmasını istediği miras neydi acaba? Ölüm sancılarının ve son hayatî çırpınışlarının bile kendisine unutturamadığı bu mesele inanç sistemi meselesi idi. İşte sözünü ettiğimiz miras, hazine, büyük dava, herşeyin önüne geçen tek endişe ve son derece önemli konu buydu.

Yani "*Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?*" "Sizi bunun için toplantıya çağırdım. Emin olarak ölmek istediğim mesele budur. Benim size devredeceğim emanet, hazine ve miras budur." "*Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler.*" Görüldüğü gibi, Hz. Yakub'un oğulları gerçeği biliyorlar ve bunu açıkça ifade ediyorlar. Onlar mirası teslim alıyor ve onu titizlikle koruyacaklarına söz veriyorlar. Onlar ölmek üzere olan babalarına güven verip kendisini rahatlatıyorlar. Böylelikle Hz. İbrahim (a.s)'ın evlâtlarına yapmış olduğu vasiyyet, Hz. Yakub'un evlâtları arasında da geçerliliğini sürdürmüş oluyor, başka bir deyimle onlar da "Allah'a teslim olduklarını" açıkça belgeliyorlardı. Burada Kur'an-ı Kerim, yahudilere; "*Yoksa siz, Yakub ölmek üzereyken yanında mıydınız?*" diye soruyor. Bu olmuş olan bir olaydır. Bizzat Allah bu olaya tanıklık ediyor, onu anlatıyor,

[222] Bakara Suresi, 133.

bununla onların bütün yanıltıcı ve saptırıcı bahanelerini etkisiz kılıyor; yine bununla kendileri ile ataları İsrail, yani Hz. Yakub arasında gerçek anlamda hiçbir bağ olmadığını vurguluyor. Bu ifadenin ışığı altında o eski ümmet ile Medine'de İslâm çağrısının karşı karşıya geldiği kuşak arasındaki kesin ayrım meydana çıkıyor. Öyle ki, bu ikisinin eskisi ile yenisi arasında ilişki kurmaya, varislik bağı varsaymaya imkân yok.[223]

⁂

– "*Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.*"

Hz. İbrahim (a.s) ve oğullarına dair yapılan her övgüyü Yahudiler üstlerine alır ve insanlara karşı sanki onların yolundaymışlar gibi övünürlerdi. Halbuki onlar Hz. İbrahim (a.s) ve oğullarının yolunda değiller. Cenab-ı Hak onların ve Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail'in soyundan olmakla övünen diğerlerinin sözlerini yalanladı. Onlar ne onlar gibi amel ediyorlar ne de onların yolundan gidiyorlar. O soydan gelmenin Allah katında ve insanlar katında bir değer ve şeref vesilesi olduğunu zannediyorlardı. Allah Teâlâ buyurdu ki: "*Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.*"[224]

"Onlar" diyerek kendilerine işarette bulunulan bu faziletli cemaat Hz. İbrahim (a.s), Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakub ve onların yolundan giden nesilleridir. Onlar işledikleri hayrın karşılığını Allah'tan alacaklardır. Ey Arap topluluğu size de düşen eğer İbrahim'e bağlı olduğunuzu düşünüyorsanız İbrahim'e uymak, emrini tutmak ve yalnızca birleyerek Allah'a ibadet etmenizdir. Ancak bu şekilde soy ve ittiba şerefini cem etmiş olursunuz. İttiba olmadan sadece soy yakınlığı hiçbir fayda sağlamaz. Aynı şekilde, siz Yahudiler topluluğu! Alemlerin Rabbi olan Allah'a ve İslam'a bağlılık içinde onlara uymadıkça, onların babalarınız olmakla övünmeye ve onların tarihini tarihinize bağlamaya hakkınız yoktur. Aksi takdirde, onları istismar

---

[223] *Fi Zilâl'l-Kurân,* 1, 117.

[224] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 420.

eden haydutlar, savaşçılar olursunuz. Eğer onlara uyma konusunda elinizden geleni yapmazsanız o zaman yaptıklarınızın karşılığını alacaksınız.[225] Bu yüzden Allah Teâlâ "*Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir*" buyurmuştur. Eğer onların yaptıklarını yapar, rehberliğine uyar ve emirlerini yerine getirirseniz, o zaman bu sizin için büründüğünüz bir giyecek ve örtü olur, sizi örter. Bu, örneğe uymaya yönelik bir teşvik ve bir çağrıdır. Eğer günaha dalar ve emri ihlal ederseniz yaptığınızın günahı boynunuzdadır.

Siz onların iyi ya da kötü davranışlarından sorumlu değilsiniz. Aynı şekilde, onların amelinin sizin ameliniz, onların soyunun sizin soyunuz olduğunu iddia etmek size düşmez. Çünkü siz amellerinizle onlardan ayrıldınız. Bu yüzden Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.*" Onların ameli sizi bağlamaz. Eğer hayır işlemişlerse hayırları kendilerine döner. Ancak eğer siz onlar gibi amel etmişseniz o ayrı. Yoksa kimse kimsenin günahını yüklenemez. Hz. İbrahim (a.s)'ın milleti yani dini tevhid ve tüm putlardan temizlenme diniydi. Tevhid Allah Teâlâ'nın bizler için seçtiği dinin özüdür. Tevhid hakkı batıldan ayıran ölçüdür. Kim tevhide inanırsa hidayet bulur, kim de muhalefet ederse doğru yoldan sapar. Ehl-i kitap sözleri çarpıttılar, değiştirdiler ve çizilen yoldan çıktılar. Kendi inandıklarının hak olduğunu zannedip Hz. İbrahim (a.s)'ın hidayet dinini terkettiler. Zihinleri de bulanmıştı. Yahudiler selametin Yahudilikte olduğunu, Hıristiyanlar putperest Hıristiyanlıklarında olduğunu zannediyorlardı. Hepsi sapkın yolda bocalayıp duruyorlardı.[226]

⁂

– "*(Yahudiler ve hıristiyanlar Müslümanlara:) Yahudi ya da hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi.*"[227]

Taberi'nin Görüşü

Yahudiler Müslümanlara "Yahudi olun ki doğru yolu bulaşınız." dediler.

---

[225] A.g.e. 1, 420.

[226] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 421.

[227] Bakara Suresi, 135.

Hıristiyanlar da "Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız ve hakka erişesiniz." dediler. Ey Muhammed, onlara de ki: "Biz, Yahudi ve Hıristiyanlara tabi olmayız. Onların dinine uymayız. Biz, İbrahimin, bâtılı bırakıp hakka yönelen Hanif dinine tabi oluruz. Onun izinden gideriz. O, hiçbir zaman putlara tapan müşriklerden olmadı. Yahudi ve Hıristiyan da değildi." O halde gelin hep beraber, Allahın seçtiği, razı olduğu ve hepimizin, Allanın dini olduğuna dair şahitlik ettiğimiz, İbrahimin dinine tabi olalım. Üzerinde ihtilaf ettiğiniz diğer dinleri bırakalım. Çünkü İbrahimin dini, Hanif dini olan İslamdır. Ona ve onun dinine uyan ise Haniftir. Yani gerçek dine uymuştur.[228]

Kasımî'nin Görüşü

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın Hanif bir Müslüman olduğunu ortaya koyup diğer dinleri reddederek "**O, müşriklerden değildi**" buyurdu. Bunda ehl-i kitabın boş ve batıl inançlarına ve "Üzeyir Alllah'ın oğludur", "İsa Allah'ın oğludur" hezeyanlarına rağmen Hz. İbrahim (a.s)'e uydukları iddiasının geçersiz olduğuna gönderme vardır. Bu ayet-i kerime her iki fırkanın benimsediği inancın mahza dalalet ve batıl olduğunu, Allah katında razı olunan dinin yalnızca İslam olduğunu ifade etmektedir. İslam halkı tevhide ve hiçbir şey ortak koşmadan yalnızca Allah'a ibadet etmeye çağırmaktadır. Müşrikler bu esasa muhalefet edince Allah Teâlâ peygamberlerin son halkası ve mührü olan Hz. Muhammed'i (s.a.v) tüm insanlığı bu asla davet etmek üzere gönderdi.[229]

Yani de ki; "Gelin siz de biz de Hz. İbrahim (a.s)'ın dinine dönelim. Ortak atamız, İslâm dininin kaynağı, bizzat Rabbi tarafından `O müşriklerden değildi' diye hakkında garanti verilen Hz. İbrahim (a.s)'ın dinine. Oysa siz Allah'a ortak (şirk) koşuyorsunuz." Kur'an-ı Kerim, bunun arkasından, Müslümanları büyük din birliğini, yani peygamberlerin atası Hz. İbrahim (a.s) döneminden Hz. İsa'ya ve Hz. İsa'dan İslâm'ın son mesajına kadar

---

[228] Tefsir-i Taberî, 3, 102.

[229] Cemaluddin el-Kasımî, *Mehâsinu't-Te'vil,* 1, 407.

bütün peygamberlerin şeriatlerinin birliğini ilân etmeye ve Kitap Ehlini bu ortak dine dâvet etmeye çağırıyor[230]

⁂

– "*Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve esbâta indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk*" *deyin.*"

Bu ayet-i kerime iman edilmesi gereken tüm hususları içermektedir. Bil ki, kalbin bu esaslara tam olarak iman etmesi ve kalplerin ve uzuvların fiillerini de içine alan imana bu itibarla İslam da girer ve tüm salih ameller de girer. Salih ameller imanın bir parçasıdır ve etkilerindendir. İman lafzı söylendiğinde bu zikredilenler içine girer. Aynı şekilde İslam lafzı da, söylendiğinde içine iman girer. İman ile İslam birlikte kullanıldığında iman kalp ile tasdik, dil ile ikrar demektir. İslam ise zahiri ameller demektir. Bu ayırım iman ile salih ameller hakkında da geçerlidir.[231]

Nasıl ki kalbe iman etmeden dil ile konuşmak münafıklık ve küfürse, kalbin amelinden yoksun bir söz, yararsızdır ve pek bir işe yaramaz. Eğer kul iyiyse ve imanın aslı kalbinde varsa bunun mükâfatını görür. Ancak, sadece söz ile kalbin ameli arasında fark vardır. Ve "**İman ettik**" sözünde, ümmetin hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılması gerektiğine bir işaret vardır. Davetçileri ve amelleri bir olduğundan bir araya gelmeler için Müslümanları teşvik etmekte, bölünmekten nehyetmekte ve müminlerin tek vücût gibi olduğuna işaret etmektedir.

"**Allah'a inandık deyin.**" O'nun mevcut olduğuna, tek ve bir olduğuna, kemal sıfatlarla muttasıf olup noksan sıfatlardan münezzeh olduğuna inandık deyin. Her türlü noksandan, kusurdan ve ayıptan münezzehtir. Tüm ibadetleri tek başına hak eder ve kendisine hiçbir şekilde hiçbir şeyin ortak koşulmasını hakketmez.[232]

---

[230] Seyyid Kutub, *Fi Zilâl'l-Kurân,* 1, 118.

[231] Tefsir-i Sa'dî, 1, 96.

[232] Tefsir-i Sa'dî, 1, 96.

"*Bize indirilene inandık deyin.*" yani Kur'ân ve Sünnet'e inandık deyin. Çünkü bir başka ayet-i kerimede "*Allah sana kitap ve hikmeti indirdi*" buyrulmaktadır. Hikmetten maksat ise Sünnet-i Seniyye'dir. Dolayısıyıla Kitap ve Sünnet'te geçen, Allah'ın sıfatları, peygamberlerin özellikleri, ahiret günü, geçmiş ve gelecek tüm gayba iman etmeye iman etmeyi ve şer'i şerifin emir ve yasaklarına iman etmeyi kapsar.

"*İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve esbâta indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlere inandık deyin.*" Burada da tüm peygamberlere indirilen tüm kitaplara ve hem genel hem de ayet-i kerimede özel olarak ifade edilen peygamberlere inanmayı içine alır.[233]

"*Onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık.*" Hepsine inanırız. Bu Yahudilik, Hıristiyanlık, Sabiiilik gibi diğer tüm dinler arasında sadece Müslümanlara has bir özelliktir. Her ne kadar peygamberlere ve kitaplara inandıklarını söyleseler bazılarını inkar ederler. Peygamberler ve kitaplar arasında ayırımcılık yaparlar.Bazılarına inanırlar bazılarına ise inanmazlar. Bunların inandıklarını ve tabi olduklarını söyledikleri peygamberler de tüm peygamberlere özellikle Hz. Muhammed'i (s.a.v) tasdik etmişlerdir. Onlar Hz. Muhammed'i (s.a.v) yalanladıklarında verdiği haberlerde kendi peygamberlerini yalanlamış oluyorlar ve kendi peygamberlerini de inkar etmiş oluyorlar.[234]

"*Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere inandık deyin.*" Bu ifade din ihsanı dünya ve ahiret saadetini gerçekleştiren gerçek ihsan olduğuna delalet edtmektedir. Zira biz peygamberlere verilen mal ve mülke iman etmekle emrolunmadık. Bilakis kendilerine verilen kitaplar ve şeriatlara inanmakla emrolunduk. Bu ayet ayrıca peygamberlerin Allah tarafından görevlendirilen tebliğciler ve dini tebliğ noktasında Allah ile kulları arasında aracılar olduğunu da göstermektedir.

"*Rableri tarafından…*" ifadesi Allah'ın rab oluşunun kemalini gösteren hususlardan biri kullarına kitaplar indirmesi ve peygamberler göndermesi olduğuna işaret etmektedir. Peygamberlere verilenler Allah tarafından

---

[233] A.g.e. 1, 96.

[234] Tefsir-i Sa'dî, 1, 97.

verildiğinden burada bir peygamberle peygamberlik iddiasında bulunan arasında bir fark ortaya çıkmaktadır. Aralarındaki fark sadece çağrıda bulundukları şeyi bilmekle anlaşılır. Peygamberler yalnızca iyiliğe davet ederler ve yalnızca kötülükten men ederler. Her bir peygamber diğerini tasdik eder ve rableri katından geldiğini bildiklerinden aralarında çelişki ve çekişme meydana gelmeden her biri diğerinin hak üzere olduğuna şahitlik eder. "*Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.*"[235] Peygamberlik iddiasında bulunanlar ise böyle değildir. Zira onların verdikleri haberlerde, emir ve yasaklarda ekçok çelişki ve zıtlık bulunur. Bu onların hallerinden ve davet ettikleri şeyleri bilmekle rahatlıkla anlaşılmaktadır.[236] Bu ayet-i kerime tüm peygamberlere, tüm kitaplara iman etmeyi, kalple tasdik, dille ikrarı ve erkanla amel etmeyi ve ihlaslı olmayı, gerçek peygamberle sahte ve yalancı peygamber arasında fark olduğunu kapsamaktadır.[237]

Şüphesiz bütün dinlerin aslı birdir. Allah Teâlâ bütün peygamberleri bu aslı haber vermek üzere göndermiştir. Hepsi o asıl üzere birleşmiş ve o asla davet etmiştir. Dinlerdeki çokluk ise, o asıldan türeyen farklı hükümlerden kaynaklanmaktadır. Allah Sübhânehû peygamberleri, dini anlatmak, insanlara menfaat ya da zarar verecek ve dünya ve ahiretlerini ıslah edecek şeyleri göstermek için kendisiyle insanlar arasında birer elçi olarak göndermiştir.

Hepsi de aslında kendisine hiçbir şeyi ortak koşmadan sadece Allah'a ibadet etmeyi, tevhidi ve onun sapasağlam ipine sımsıkı sarılmayı anlatmak için gönderilmiştir. Yine onlar, Allah'a ulaştıran yolları göstermek, Allah'a ulaştıktan sonra ne ile karşılaşacaklarını beyan etmek için gönderilmiştir. Dolayısıyla onların daveti şu üç asılda birleşmiştir:

1. Tevhidin ispatı ve ümmet içerisinde yerleşmesi için Allah Teâlâ'ya davet, kendisine hiçbir şeyi ortak koşmadan sadece Allah'a ibadete ve onun dışındakilere ibadeti terk etmeye davet. Tevhid Adem'den (a.s.) bu ümmetten son kişinin alacağı son nefese kadar bütün âlemlerin dinidir.

---

[235] Nisa Suresi, 82.

[236] A.g.e., s. 97.

[237]

2. Nübüvvetin ve nübüvvetle gelip kimi zaman emirden kaynaklanan vücubiyet ve istihbab, kimi zaman nehiyden kaynaklanan haram ve kerahet ya da ibaha gibi teklifî hükümlerden namaz, zekât, oruç, cihat gibi kanun niteliğindeki hükümlerin ispatı konusunda Allah Subhânehû'ya ulaştıracak yolu anlatmak ve adaleti, faziletli amelleri, arzulanan ve sakınılan hususları belirlemek.

3. Ölüm ötesinin ispatı ve ahiret gününe, ölüme, kabir hayatına, kabirdeki ikram ya da azaba, öldükten sonra dirilmeye, cennete, cehenneme, sevaba ve cezaya iman gibi mahlûkatın Allah'a kavuştuktan sonraki halini anlatmak. Bu üç asıl, bütün işlerin ve yaratılışın nirengi noktası olmakla beraber bütün resullerin, getirmiş oldukları hakikatlerin ve ümmetlerin arasındaki en büyük ortak noktadır.[238]

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) "Şüphesiz peygamberler topluluğu farklı annelerin çocuklarıdır, fakat dinleri birdir." sözünden kastettiği de işte bu hakikattir. Allah Teâlâ'nın da "*Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine (peygamber) seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.*"[239] sözünden kastettiği de aynı hakikattir.

İşte bu küllî asıllar Kur'ân-ı Kerim'in Mekkî surelerinin genelinin içermiş olduğu hakikatlerdir. Allah'ın mahlûkatı yaratmasındaki sırrı (ki o sır, "*Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet/kulluk etsinler diye yarattım.*"[240] ayeti kerimesinin de ifade buyurduğu gibi kulluktur) düşündüğümde, milletin, dinin ve yolun bir olduğunu çok net bir şekilde görüyorum. Bundan dolayı Allah Teâlâ Ümmü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın anası) ve Allah'ın kitabının fatihası olan surede "Bizi doğru yola ilet. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yoluna…" (Fâtiha, 6 – 7) buyurduktan sonra peşinden Yahudi ve Hıristiyanların bu doğru yolda olmadıklarını

[238] Muhammed Ali Sallabi, *el-İman bi'r-Rusül ve'r-Risâlât,* s. 20.

[239] Şura Suresi, 13.

[240] Zariyat Suresi, 56.

"Kendilerine gazap ettiklerin ve sapkınların yoluna değil…" sözleriyle ifade buyurmuştur.

Böylelikle Allah Teâlâ'nın bize Kur'ân-ı Kerim'de peygamber kıssalarını ve ümmetleri ile aralarında geçen olayları anlatmasının ne büyük hikmetler taşıdığı anlaşılmış oldu. Kısaca ibret almak, düşünmek, peygamberlerin kalplerini yatıştırmak, nübüvveti ve risâleti ispat etmek, müminlere öğüt vermek ve peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin halini, akıbetlerini ve kendi yolundan ayrılanlara karşı sünnetullâhın ne olduğunu anlatmak gibi hikmetlerden söz edebiliriz.

Bu itibarla baktığımızda asıl din genel anlamıyla "İslam Dini"dir. Bu da kişinin tüm benliğini Allah'a adaması, O'na itaat etmesi, sadece O'na ibadet etmesi, şirkten uzak durması ve nübüvvet meselesine, yaratılış ve en son varılacak yer olan ahirete iman etmesi anlamına gelmektedir.[241]

Bütün nebilerin ve resullerin davetindeki din bir olduğu için Allah Subhânehû Kur'ân ayetlerinin tamamında "yolu" bir saymış ve bu dini de "İslam Dini" kabul etmiştir. Ayetlerde geçen bir kısmı peygamber olan Hz. Nuh, Hz. İbrâhim, oğulları, Hz. Yusuf-u Sıddık ve Hz. Musa ile ilgili anlatmış olduğu din bu dindir. Hz. Süleyman'ın Sebe Melikesi Belkıs'ı davet etmesi ve onun icabet şekli, havarilerin, Firavun'un sihirbazlarının ve boğulacağı anda Firavun'un kıssalarında konusu geçen din işte bu dindir.

O halde "İslam Dini" bütün nebilerin, resullerin ve halkların dinidir. Şüphesiz, her peygamberin İslam'ı ümmetinin önünde olup ümmete gönderiliş gayesidir ve getirmiş olduğu şeriattan tuttuğu yolun kendisidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Andolsun ki biz, "Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının" diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik.*"[242] Ve yine şöyle buyurmaktadır: "*Senden önce hiçbir resûl göndermedik ki ona: "Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım.*"[243]

---

[241] Bekir Abdullah Ebû Zeyd, *el-İbtâl li Nazariyyeti'l-Haltı Beyne Dîni'l-İslâmi ve Ğayrihî Mine'l-Edyân*, 50-51.

[242] Nahl Suresi, 36.

[243] Enbiya Suresi, 25.

Şu ayeti kerimede de Allah Subhânehû "İslam Dini"nin genel anlamıyla peygamberi Hz. İbrahim (a.s)'ın milleti/dini olduğunu özellikle ifade buyurmuştur: "*Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, hakka yönelmiş olarak İbrahim'in milletine/dinine uyunuz.*"[244] Bunun sebepleri şunlardır:

1) Hz. İbrahim (a.s) tevhidi yerleştirme ve şirki yerle bir etme konusunda direnmiş ve Allah Subhânehû da Kur'ân'da hikâyesi anlatıldığı üzere bu hususta ona yardım etmiştir.
2) Allah Teâlâ onun zürriyetine nübüvvet ve kitap nasip etmiştir. Bundan dolayı kendisine "Ebu'l-enbiyâ" (Peygamberlerin babası) denmiştir. Bu sebeple Allah Teâlâ kendisi hakkında "*Babanızın dini…*"[245] ifadesini buyurmuştur. Kur'ân'da O'nun zürriyetinden olarak ismi geçen on sekiz peygamber zikredilmiştir. Bunlar: Oğlu Hz. İssmail ,-ki Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onun zürriyetindendir- diğer oğlu Hz. İshak, Hz. İshak'ın zürriyetinden olanlar da Hz. Yakup bin İshak, Hz. Yusuf, Hz. Eyyub, Hz. Zülkifl, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. İlyas, Hz. Elyasa, Hz. Yunus, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Zekeriyya, Hz. Yahya ve Hz. İsa'dır.
3) Yahudi ve Hıristiyanların, kendilerinin Hz. İbrahim (a.s)'ın dini üzerine olma iddialarını çürütmüştür. Allah Teâlâ şu buyruğuyla onları yalanlamıştır: "*Yoksa siz, İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve esbâtın Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.*"[246]

Allah Teâlâ onların delillerini şu ayeti kerime ile reddetmiştir: "*Ey kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz. Oysa Tevrat da, İncil de ondan sonra indirilmiştir. Siz hiç düşünmüyor musunuz? İşte siz böyle kimselersiniz! Diyelim ki biraz bilginiz olan şey hakkında tartıştınız. Ya hiç bilginiz olmayan şey hakkında niçin tartışıyorsunuz? Allah bilir, siz bilmezsiniz. İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir*

[244] Al-i İmran Suresi, 95.
[245] Hac Suresi, 78.
[246] Bakara Suresi, 140.

tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi."[247]

Sonra da Allah Subhânehû insanlardan Hz. İbrahim (a.s)'e en layık olanın onun milleti/dini ve yolu üzerine olanlar olduğunu şu ayeti kerime ile açıklamıştır: "*Şüphesiz, insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü'minlerdir. Allah da mü'minlerin dostudur.*"[248]

Allah Subhanehû ehl-i kitabın bu iddiaya meyletmesi hususundaki sapkınlıklarında ne kadar aşırıya gittiklerini ve içerisinde bulundukları aşırılığı ve sapkınlığı şu sözleriyle beyan etmiştir: "*De ki: Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğru sundan uzaklaşan bir topluma uymayın.*"[249]

Yine Allah Subhânehû, ehl-i kitabın bu sefil yalan girişimlerini Müslümanlar hakkında da yürüttüklerini, Müslümanları da dinlerinden saptırmaya ve hak ile batılı birbirine karıştır maya kalkıştıklarını şu ayetlerle izah etmektedir: "*(Yahudiler ve Hıristiyanlar Müslümanlara:) Yahudi ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, hanif olan Ibra him'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi. "Biz, Allah'a ve bi ze indirilene; İbrahim, Ismail, Ishak, Ya'kub ve esbâta indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamber lere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk" deyin. Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; do nerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.*"[250]

Böylece Allah'ın Kitabını düşünerek okuyan kişi birçok ayette Kur'ân-ı Kerim'in ancak Ibrahim'in (a.s.) dinini tecdid et mek için indirildiğini görür. Hatta Yahudi ve Hıristiyanları sev medikleri bir biçimde/isimle "ibrahim'in milletine/dinine" da vet etmiş ve şöyle buyurmuştur: "*Allah*

[247] Al-i İmrsan Suresi, 65-67.
[248] Al-i İmran Suresi, 68.
[249] Maide Suresi, 77.
[250] Bakara Suresi, 135-137.

uğrunda, hakkını vere rek cihad edin. O, sizi seçti; din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi; babanız İbrahim'in dininde (de böyleydi). Peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için, O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda), gerekse bunda (Kur'an'da) size "Müslümanlar" adını verdi."[251]

Özetle: "İslam" lafzının biri genel biri de özel olmak üzere iki mana si vardır. Genel manası: Allah'ın kendilerine göndermiş olduğu peygamberlerden herhangi birine tabi olan bütün ümmetlerin İslam'ıdır ki bu kişiler sadece Allah'a ibadet etmek ve kendile rine gönderilen peygambere tabi olmakla birlikte İbrahim'in (a.s.) milleti/dini üzere olup hanif Müslüman olurlar. Dolayısıy la Kur'ân ile nesh edilmeden ve tahrif olmadan önce Tevrat'a inananlar İbrahim'in (a.s.) milleti ve "İslam Dini" üzere olmakla hanif Müslüman idiler. Peşinden Allah İsa'yı (a.s.) peygamber olarak gönderdiğinde İslam onun dini oldu. Sonrasında Mu hammed'i (s.a.v.) şeriatı tüm insanlığa gönderilmiş son şeriat ve risâleti de son risâlet olduğu halde son peygamber olarak gönderildiğinde O'nun şeriatina uymak ve getirdiği her şeyi kabul etmek ehl-i kitaba ve diğer tüm Müslümanlara vacip ol du. Kim O'na tabi olmazsa o İslam'la, haniflikle ve İbrahim'in (a.s.) milletinden olmakla nitelenemez bir kâfir olur. Ardından gitmiş olduğu Yahudilik ve Hıristiyanlık ona fayda vermez. Al lah o kimseden tuttuğu yolu asla kabul etmez.[252]

Netice itibariyle Muhammed'in (s.a.v.) gönderilişinden yer yüzü ve yeryüzündekiler bütünüyle Allah'ın oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar, "Islam" kavramı sadece Peygamber Efendi miz'e tabi olanlara ait oldu. İşte bu, "İslam"ın başka bir dine kullanılması caiz görülmeyen özel kullanımıdır. Nasıl caiz ola bilir ki! İslam'ın ötesinde olanların tamamı ya tahrif edilmiş ya da nesh edilmiştir. Bir ehl-i kitap Müslümanlara "*Ya Yahudi olun ya da Hıristiyan olun…*" *dediğinde Allah'ın (Celle Celâlühû) Müslümanlara emri "Hayır, bilakis biz hanif olan İbrahim'in milletine/dinine uyarız…*"[253]

---

[251] Hac Suresi, 78.

[252] Bekir Abdullah Ebû Zeyd, *el-İbtâl li Nazariyyeti'l-Haltı Beyne Dîni'l-İslâmi ve Ğayrihî Mine'l-Edyân*, 55.

[253] Bakara Suresi, 135.

Bugün hiç kimse Hatemu'l-Enbiyâ ve rasullerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'e (s.a.v.) tabi olmadan ne Müslüman olduğunu ne hanif olan İbrahim'in milletinden olduğunu ne de Allah'ın hanif bir kulu olduğunu söyleyebilir.[254]

⁂

İSLAM'I DİĞER DİNLERLE BİRLEŞTİRME TEORİSİNİN ÇÜRÜTÜLMESİ

Dr. Bekir Abdullah Ebu Zeyd, bu alanda değerli bir kitap yazmış ve kitabına *İslam ve Diğer Dinler Arasındaki Karışıklık Teorisinin Geçersizliği* adını vermiş ve bir dizi sonuç çıkarmış:

- Müslümanların şu teoriye inanmamaları gerekir: Her muharref ve mensuh dinin, kendinden önceki dinlerin ahkamını yürürlükten kaldıran, bozulma ve tahrifattan korunan, kesin ve hak olan İslam dini ile birliğini." Bu İslam itikadının bedihiyatı ve değişmez esaslarındandır.
- Yeryüzü ahalisi, bütün peygamberlerin tevhid, nübüvvet ve ahiret konularındaki çağrılarında akide ve din birliği içerisinde olduklarına inanmaları farzdır. Bu tevhid birliğinin aslı İslam'dadır. Yahudi ve Hıristiyanlar bu birliği bozmuş özellikle Allah'a, kitaplara ve peygamberler iman konularında çelişki içerisindedirler.
- Yeryüzü ahalisi, şeriatların çokluğuna ve çeşitliliğine ve İslam şeriatının, kendisinden önceki tüm şeriatları ortadan kaldıran şeriat olduğuna inanmalıdır. Dolayısıyla mahlûkattan hiç kimsenin, Allah'a İslam şeriatından başka bir şeriat ile ibadet etmesi caiz değildir.[255]
- Bu tevhid birliğinin aslı İslam'dadır. Yahudiler, Hz. İsa'nın ve Hz. Muhammed'in şeriatına inanmadıkları için bu aslı inkar ettiklerinden kafirdirler. Hıristiyanlar, Hz. Muhammed'in şeriatına ve risaletinin alemşumul oluşuna inanmadıkları için bu aslı inkar ettiklerinden

[254] Bekir Abdullah Ebû Zeyd, *el-İbtâl li Nazariyyeti'l-Haltı Beyne Dîni'l-İslâmi ve Ğayrihî Mine'l-Edyân*, 56.

[255] Bekir Abdullah Ebû Zeyd, *el-İbtâl li Nazariyyeti'l-Haltı Beyne Dîni'l-İslâmi ve Ğayrihî Mine'l-Edyân*, 91.

kafirdirler. Her iki ümmet de bu aslı inkar etmektedir. Hz. Muhammed'e iman etmemeleri, O'nun şeriatına uymamaları, diğer şeriatları terketmemeleri, İslam şeriatının kendisinden önceki şeriatları nesh ettiğine iman etmemeleri, Kur'an'ın getirdiği ahkama ve kendinden önceki kitap ve sahifeleri nesh ettiğine inanmamalarından dolayı kafirdirler. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.*"[256] Sahih-i Müslim'de geçtiğine göre Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu ümmetten, yahudi veya hristiyan olsun, her kim beni işitir de risâletime îmân etmeden ölürse mutlaka Cehennem ehlinden olur.*"[257]

- Allah'ın peygamberleri tarafından getirilen, Hz. İbrahim (a.s)'ın dini olan İslam'ın dini, onu tahrif ve nesh arasındaki diğer kanunlarla karıştırma teorisini geçersiz kılmakta ve geriye sadece İslam ve Kur'an'ın kaldığı, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra bir peygamberin bulunmadığının, O'nun şeriatının kendinden öncekileri nesh ettiğini ve ondan başkasına uymanın caiz olmadığını bildirmektedir.[258]
- Bir Müslüman'ın Tevrat'ı ve İncil'i basması, dağıtması ve yayımlaması caiz olmadığı gibi, bunları Kur'an-ı Kerim'le tek bir kapakta basma teorisi bir sapıklık ve büyük bir küfürdür. Çünkü bu, hak olan Kur'an-ı Kerim'i, tahrif ve tebdil edilmiş, içlerindeki hak olan bilgiler ise nesh edilmiş ve bu yüzden batıl olan Tevrat ve İncil'le bir araya getirmektir ki bu asla caiz değildir.
- Bir blokta "cami, kilise ve mabet" yapılması çağrılarına, dinlerin bir olduğu ve insanların İslam'dan başka Allah'a ibadet edilen herhangi birini din olarak kabul etmesini ve tüm dinlerin eşit şartlarda olduklarını ve İslam'ın kendinden öncekileri nesh etmediğini içerdiğinden dolayı icabet etmek câiz değildir. Bu kabul görmeyen menfi

---

[256] Al-i İmran Suresi, 85.

[257] Müslim, Îmân, 240; Bekir Abdullah Ebû Zeyd, *el-İbtâl li Nazariyyeti'l-Haltı Beyne Dîni'l-İslâmi ve Ğayrihî Mine'l-Edyân*, 92.

[258] Bekir Abdullah Ebû Zeyd, *el-İbtâl li Nazariyyeti'l-Haltı Beyne Dîni'l-İslâmi ve Ğayrihî Mine'l-Edyân*, 94.

girişimler küfür ve dalalettir. Müslümanların umumen Musevi ve Hıristiyanlardan gelen, kafirlerin Müslümanları yanıltma ve onlara karşı tuzak kurma niyetlerine karşı çok dikkatli olmalıdırlar. Çünkü Allah'ın yeryüzünde Allah'ın evleri yalnız "camiler"dir. "*Resulüm!) De ki: Rabbim adaleti emretti. Her mescitte yüzlerinizi (O'na) doğrultun ve dini yalnız kendisine has kılarak O'na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz.*"[259]

- Camiler İslam'ın şiarlarındandır. Bu yüzden onlara hürmet etmek, kutsallığına ve mimarisine özen göstermek bir görevdir. Kutsallığına ve mimarisine duyulan saygı ve hürmet arasında: Kafirlerin kiliselerinin Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v), peygamberliğine, kendisine indirilen Kur'an-ı Kerim'e, kendinden önce geçen büyük dinleri nesheden şeriatına dadanmasına rıza göstermemek bulunmaktadır.
- Öyle ki, her Müslüman bilsin ki, Müslümanlarla ehl-i kitap ve diğer inkarcı ümmetler arasında, şu ayet-i kerimede belirtilen esaslar dışında hiçbir anlaşma ve uzlaşma yoktur: "*(Resulüm!) De ki:* "*Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda eşit olan bir söze gelin. Allah 'tan başkasına kulluk yapmayalım, O'na hiçbir şey ortak koşmayalım; Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler edinmesin.*" *Eğer (yine) yüz çevirirlerse deyin ki:* "*Şahit olun biz Müslümanlarız.*"[260] Bu söz, Cenab-ı Hakk'ın birliği ve hüküm ve kanunlarda O'na itaat etmek, Tevrat'ın ve İncil'in müjdelediği Hatemu'l-Enbiya Hz. Muhammed'e (s.a.v) uymak ve Allah'a irk koşmayı terketmektir. Öyleyse bu ayet, Müslümanlar ile Ehl-i Kitap ve diğerleri arasındaki her tartışmanın şiarı olmalıdır. Bu ilkelerin dışındaki herhangi bir şeyi elde etmek için gösterilen her çaba batıldır, batıldır, batıldır.[261]

⁂

[259] Araf Suresi, 29; Bekir Abdullah Ebû Zeyd, *el-İbtâl li Nazariyyeti'l-Haltı Beyne Dîni'l-İslâmi ve Ğayrihî Mine'l-Edyân*, 100.

[260] Al-i İmran Suresi, 64.

[261] Bekir Abdullah Ebû Zeyd, *el-İbtâl li Nazariyyeti'l-Haltı Beyne Dîni'l-İslâmi ve Ğayrihî Mine'l-Edyân*, 101.

– "*Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; dönerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.*"[262]

Taberî'nin Görüşü

Eğer Yahudiler ve Hıristiyanlar Hz. Muhammed'i (s.a.v), size indirilen Kitab'ı, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlara indirilenleri, Musa ve İsa'ya ve rableri tarafından peygamberlere verilenleri siz müminler gibi tasdik edip ikrar ederlerse işte o zaman hak ve hidayet yoluna girmiş ve kabul etmiş olurlar. İşte o zaman onlar sizin dininize girmekle sizden, siz de onlardan olursunuz. Allah Teâlâ bu ayet-i kerimeyle bu saydığı manalara iman etmeyen kimsenin amelini kabul etmeyecğini göstermektedir.[263]

Yüce Allah'ın bu sözü, bu açık tanıklığı, müminin kalbine taşıdığı inançtan ötürü ona iftihar duygusu kazandırır. Sebebine gelince doğru yolda olan yalnız kendisidir. Onun inandığına inanmayan kimse, gerçekle kavgalı ve hidayete düşmandır. Hidayet yoksunlarının, imansızların sosyal çalkantıları, hileleri, tuzakları, saldırı girişimleri ve düşmanlıkları mümine zarar dokunduramaz. Çünkü yüce Allah bunlar karşısında onu koruyacaktır. Allah'ın koruyuculuğu ona yeter de artar bile.[264]

"*Eğer dönerlerse.*" Hz. Muhammed'e (s.a.v) ve ashabına "Yahudî veya Hıristiyan olun" diyenler eğer dönerlerse yüz çevirmiş ve ey Allah'a ve peygamberlerin getirdiklerine iman eden müminler sizin gibi iman etmemiş olurlar. Allah ile peygamberleri arasını ayırmış, bazısına inanmış bazısını inkar etmiş olurlar. Bilin ki ey müminler! Onlar sadece isyan ve ayrılık içerisindedirler ve Allah'la, Resulü'yle ve sizinle harb halindedirler.[265]

O dilleriyle sana dediklerini, ağızlarıyla açığa vurdukları cehaletlerini, küfre ve yanlış dine çağırmalarını işitendir ve içlerinde sana ve ashabına

---

[262] Bakara Suresi, 137.
[263] Tefsir-i Taberi, 3, 113.
[264] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 118.
[265] Tefsir-i Taberi, 3, 113.

karşı gizledikleri hasedi ve kini bilendir. Allah teala bu âyet-i kerimede vaadetiklerini yerine getirdi. Peygamberini onların şerrinden kurtardı. Peygamber onların bir kısmını öldürdü, bir kısmını sürgün etti, bir kısmını ise zımmi yapıp cizye ile vergiye bağlayarak zillete düşürdü.[266]

Sa'dî'nin Görüşü

Ey müminler topluluğu! eğer ehl-i kitap sizin inandığınız gibi tüm peygamberlere ve tüm kitaplara inanırlarsa ve sadece Allah'a teslim olurlarsa, hiçbir peygamberi diğerinden ayırmazlarsa nimetler dolu cennete ulaştıran doğru yolu bulmuş olurlar. Yani hidayet için onların bu imandan başka çıkar yolu yok. Yoksa zannettikleri gibi "*Yahudi veya Hıristiyan olun ki hidayete eresiniz*" sözleriyle değil. Onlar zannettiler ki hidayet kendi inandıkları şeyde.[267]

Hidayet, hakkı bilmek ve ona göre amel etmektir. Tersi ilimden sapmak ve bildikten sonra da amelden sapmaktır. Yüz çevirip döndüklerinde aldıkları hal şikak halidir. Şikak ehli kimse bir tarafta, Allah ve Resulü diğer taraftadır. Ayrılıkçılık" şeklinde çevrilen "şikak" kelimesi için "düşmanlık duygularıyla ayrılıkçılık yapmak, doğru yolda olanlarla ihtilâfa düşmek, inatlaşmak, tartışma ve çekişmeye girişmek, haktan sapmak" gibi anlamlar verilmiştir. Bu şikak halinden hiddet ve aşırı düşmanlık hali meydana gelir. Bu yüzden Allah Teâlâ peygamberine onlara karşı yeteceği sözünü vermiştir. Çünkü O, diller ne kadar farklı olursa olsun tüm sesleri işitendir, gizli-açık, öndekileri ve arkadakileri bilendir. Durum böyle olunca Allah Teâlâ seni onların şerrrinden koruyacaktır. Allah Teâlâ peygamberine verdiği vaadini yerine getirmişve O'nu onlara musallat etmiştir. Öyle ki, birbirilerini öldürmüşler, esir almışlar, sürgün etmişler ve evsiz barksız bırakmışlardır. Burada Kur'an-ı kerim'in mucizelerinden bir mucize vardır. Bu mucize "bir şey daha meydana gelmeden onu haber vermek ve o şeyin haber verdiği gibi çıkması" mucizesidir.[268]

İşte Kur'an-ı Kerim'in sistemi budur. Hak ile batılın ayrımında apaçık

---

[266] Tefsir-i Taberi, 3, 116.

[267] Tefsîr-i Sa'dî, 98.

[268] Tefsîr-i Sa'dî, 98.

olan alemlerin Rabbinin sözleridir. Hak haktır ve batıl batıldır. Hakkın tamamı alınmalı ve hiçbir şeyden feragat edilmemelidir. Bu sebeple Allah, Peygamberi Muhammed'e (s.a.v.), Yahudilerin ve Hıristiyanların batıl telkinlerine kulak asmamasını, O'nun şeriatına ve Allah'ın kendisine farz kıldığı şeylere uymasını emretmiştir. Böylece bu sistem, gökler ve yer var olduğu sürece ebedi kalacaktır.[269] Müslümana düşen tek görev, girdiği yolda sebatla ilerlemek, doğrudan doğruya Rabbinden gelen gerçekle ve dostları yeryüzünde tanınsın diye bizzat yüce Allah tarafından dostlarının yüzüne basılan damga ile iftihar etmektir.[270]

⁂

– "*Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin).*"

"**Allah'ın rengi**"**:** İbn Abbas (r.a) ve başkaları bunu "Allah'ın dini" olarak tefsir etmişltir. Din, eserini sahibi üzerinde gösterdiği için renk diye isimlendirilmiştir. Tıpkı boyanın renginin boyanan nesnede gözükmesi gibi. Aynı şekilde Allah'ın dinini din edinen kişinin alnında, davranışında, sıfatlarında ve şeklinde dindarlığının eseri görünür. Boya için boyanacak ve üstünde duracak bir nesne lazım olduğu gibi dindar kişi de dini üzere sabit ve devamlı kalır. Bir başka açıdan bakıldığında, Allah Teâlâ tabiattaki her şeyi çeşitli renklerle boyamıştır. Allah Teâlâ'nın doğal boyayla eşyayı boyadığı renkler nerde insan ürün yapay boya nerde![271]

Allah'a ve İbrahim'in dinine ve peygamberler indirilene iman bedene işleyen ilahi boyadır. Boya tabiri imanın senin tüm bedenine işleyeceğini bilmen içindir. Çünkü o bedeninin dışında bir boya değildir. Allah'ın kalbin her hücresine sirayet ettirdiği bir boyadır bu. Yaratıldığı andan itibaren onda mevcuttur. Bu yüzden sevgili peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi yahut Hıristiyan veya Mecûsî yapar…"[272] İman fıtraten var olan bir boya gibidir.

---

[269] Muhammed b. Abdurrahman el-Ğamrâvî, *et-Tedebbür ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân bi-Sahîhi's-Sünen,* 2, 319.

[270] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 118.

[271] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 233.

[272] Sahih-i Buhari, Had. No: 1358.

Allah'ın boyası.. Eğer doğan çocuğun ana-babası Müslümanlarsa çocuk fıtrat üzere kalır. Eğer ana-babası Yahudi veya Hıristiyan ise o zaman onu Yahudi veya Hıristiyan yaparlar. Yani çocuğu alırlar ve suya sokarlar (vaftiz). Sonra da onu vaftiz suyuyla boyadık derler. İşte Allah'ın boyasının manası budur.[273]

Allah Teâlâ bize bunu açıklamak istiyor. Renklerimizin farklı olmasını kudretinin işaretlerinden kılmıştır. Değişik renklerde olmamız Allah'In boyasıdır. İnsanların renklerinin farklılığı boyama sayılmaz bilakis yaratılışta bu vardır. Kimisi beyaz, kimisi esmer, kimsi sarışın, kimisi kırmızı, kimisi şu kimisi bu renktedir. İşte Allah'ın boyası budur. Gayr-i müslimlerin doğan çocuğa yaptıkları vaftiz işlemi değildir. Çünkü iman ve din insana dışından gelmez, içinden gelir. Bu yüzden iman bedenin tüm organlarında güçlü bir etki bırakır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Allah, sözün en güzelini; âyetleri, (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların derileri (vücutları) ondan dolayı gerginleşir. Sonra derileri de (vücutları da) kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Kur'an Allah'ın hidayet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur.*"[274] Allah'ın kalplere koyduğu bu etki dahili bir hususdur, harici değil. Gayr-i müslimlerin imanı harici bir kaplamadır, dahili bir boya değildir. Çünkü onlar Allah'ın boyasını terketmişlerdi. Onlara deriz ki: Hayır, bu sizin kendi boyanızdır. Bizim dinimiz ise Allah'ın boyasıdır.[275]

Ayet-i kerimede bir irşad vardır. Yani: Allah'ın boyası olan dinine sarılın. Gizli-açık tüm amellerini ve inanılması gereken hususları her vakit hakkıyla yerine getirin ki sizin için boya ve bir özellik olsun. Bu sizin bir özelliğiniz halini alınca bu sizin isteyerek ve gönül rahatlığıyla emirlere boyun eğmenizi sağlar. Din elbisenin olmazsa olmazı olan boya gibi sizin tabiatinizin bir parçası olur. Bu şekilde dünya ve ahiret saadetihasıl olur. Çünkü din güzel ahlaklı olmaya, güzel ameller işlemeye ve üstün işler yapmaya teşvik

[273] Tefsir-i Şa'râvî, 1, 613.
[274] Zümer Suresi, 23.
[275] Tefsir-i Şa'râvî, 1, 613.

eder.[276] Bu din, yüce Allah'ın insanlığa son mesajı olmasını dilediği bir ilâhi renktir. Amaç; taassuba ve kine yer vermeyen, ırk ve deri rengi ayrımı tanımayan geniş çaplı bir insanlararası birliğe dayanak sağlamak, zemin hazırlamaktır. Burada Kur'an-ı Kerim'in derin anlamlı ifade özelliklerinden birine parmak basmak istiyoruz. Yukardaki ayetin baş tarafını oluşturan "Bu din, Allah'ın verdiği bir renktir; kim Allah'tan daha iyi bir renk verebilir?" cümlelerinden ilki yüce Allah'ın belirleyici karakterli bir buyruğu, geriye kalan kısmı ise müminlerin sözüdür. Ayet, müminlerin sözünü, aralık vermeksizin yüce Allah'ın sözü ile birleştiriyor. Her iki bölüm de yüce Allah tarafından indirilmiş bir Kur'an parçasıdır, ama ilk bölüm Allah'ın sözünü, ikinci bölüm ise müminlerin sözünü naklediyor. Bu üslup, yani aynı ayetin akışı içinde müminlerin sözünün yüce Allah'ın sözünün arkasına eklenmesi, müminlere büyük bir şeref bağışlamakta ve müminler ile Rabbleri arasında sıkı ilişki bulunduğu, müminlerin, Allah'a ulaştıran bir istikamet üzerinde bulundukları gerçeğini düşündürmektedir. Kur'an'da benzerlerine sık sık rastladığımız bu ifade tarzı, müminler için son derece büyük bir onurlandırma özelliği taşır.[277]

Allah'ın boyası ile diğer boyalar arasındaki farkı anlamak için bir örnek istiyorsan şüpheyi tersiyle kıyasla. Rabbine sahih bir şekilde iman eden, imanı kalbine ve azalarına tesir eden, daima güzel özelliklerle, güzel davranışlarla, güzel ahlakla bezenen ve her türlü çirkin ve kusurlu vasıftan temizlenen bir kul söz ve davranışlarında samimidir. Sabırlı, yumuşak huylu, iffetli ve cesurdur. Sözleriyle ve davranışlarıyla iyi ve güzel olan işler yapar. Allah'ı sever ve O'ndan korkar. Rabbine karşı ihlaslı kullara karşı iyilikseverdir. Şimdi böyle bir kulu, rabbini inkar edip O'ndan yüz çeviren, kullara yönelen, şirk, küfür, yalan, hıyanet, hile, aldatma, iffetsizlik, sözleriyle ve fiilleriyle insanlara kötülük eden, rabbine karşı samimiyetsiz, kullarına da iyiliksever olmayan bir kafir ile karşılaştır. İşte o zaman aradaki büyük farkı görecek ve Allah'ın boyasından daha güzel bir boya olmadığını, aynı zamanda O'nun boyası haricindeki boyaların ne kadar çirkin olduğunu anlayacaksın.[278]

---

[276] Tefsîr-i Sa'dî, 98.

[277] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 1, 118.

[278] Tefsîr-i Sa'dî, 99.

– "**Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin).**"

O'na boyun eğer ve itaat ederiz. İbadet, emrettiklerini yaparak ve yasakladıklarından kaçınarak Allah'a boyun eğmektir. Allah'ın boyasıyla boyanan ve dini üzere olan kimse ibadet eder, nefsini Allah'a itaatle donatır.[279] İbadet, Allah'ın sevdiği ve razı olduğu tüm fiilleri ve sözleri içeren bir kavramdır. Bir söz ve fiil ancak Allah'ın peygamberinin bildirmesiyle ibadet sayılır. İhlaslı olmak, amel işlerken sadece Allah'ın rızasını ummaktır.[280]

⁂

– "*De ki: Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz olduğu halde, O'nun hakkında bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na gönülden bağlananlarız.*"[281]

Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e, "*Bir de) yahudiler ve hıristiyanlar,* "*Biz Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız*" *dediler.* "[282] kavl-i şerifinde belirtildiği üzere Allah katında bir özel bir konuma sahip olduklarını iddia eden yahudi ve hıristiyanlara şöyle demesini emretti:

– "**Allah hakkında bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz?**"

"Allahın dini hakkında bizimle tartışıp mücadeleye mi girişiyorsunuz? Peygamberinizin, bizim Peygamberimizden, kitabınızın bizim kitabımızdan daha önce gelmesinden dolayı sizin, Allaha bizden daha yakın olduğunuzu mu zannediyorsunuz[283].

– "**O bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir.**"

Allah Teâlâ peygamberine onlara tartışmaya gerek olmadığını söylemesini emretti. Bu yüzden O'na "**O bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir**" demesini emir buyurdu. Hepimizin Allah'la bağlantısı birdir. O hepimizin

---

[279] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 233.
[280] Tefsîr-i Sa'dî, 99.
[281] Bakara Suresi, 139.
[282] Maide Suresi, 18.
[283] Tefsir-i Taberî, 3, 120-121.

rabbidir. Bu açıdan aramızda bir farklılık yoktur. Bu açıdan bakıldığında ne siz O'na daha yakınsınız ne de biz.[284]

O bizi de yaratandır sizi de. Bizi de sizi de yöneten O'dur. Kullarını en iyi bilen O'dur. Kimin peygamber olmaya daha uygun olduğunu, hangi dinin neshedileceğini en iyi bilendir.[285] Peygamber Efendimiz (s.a.v) onlara Allah'ın emrini hatırlattı ve aradaki farkın amel hususunda olduğunu bildirdi. Bu yüzden Allah Teâlâ onlara "**Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir**" demesini emretti.

– "**Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir**"

Bizim amellerimiz içerisinde hayır ve fayda bulundurduğundan karşılığı vardır. Sizin amelleriniz ise eğer hayır ise karşılığında hayır görürsünüz, şer ise karşılığında şer görürsünüz. Allah'a yakınlık veya uzaklık yapılan amellere göredir. Allah'a yaklaştıran ve Allah'tan uzaklaştıran, karşılığında ceza veya mükafaat verilen şey işlenilen amellerdir.[286]

– "**Biz O'na gönülden bağlananlarız.**"

O'na ibadet ve yönelme hususunda ihlaslıyız. İhlas, bir şeyi her türlü şaibeden temizlemektir. Mana şöyledir: Biz Allah'a ibadet ederken ihlaslıyız. İbadetimize hiçbir şekilde şirk şaibesi bulaşmaz.[287] İhlas için yapılan tariflerden biri şöyledir: Ameli insanların değerlendirmelerine kapatmaktır.

- ✓ İnsanlar için amel yapmak *şirktir*.
- ✓ İnsanlar için bir amel-i salihi terketmek *riyadır*.

İhlas ameli bu iki durumdan kurtarmak demektir.[288]

- ✓ *İhlas Allah ile kul arasında bir sırdır. Onu melek bilmez ki yazsın, şeytan bilmez ki bozsun*.

Kısacası ihlas ibadeti sağlama almak demektir.[289]

---

[284] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 429.
[285] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 234.
[286] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 429.
[287] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 234.
[288] A.g.e., s. 234.
[289] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 430.

Ayet-i kerime Allah'ın birliği ve rabliği hususunda tartışmaya girmenin yersiz olduğunu beyan ediyor. Yani, "Sizin de bizim de Rabbimiz olan Allah'ın birliği ve ilâhlığı gerçeğini tartışma konusu yapmak yersizdir. Biz yaptıklarımızın hesabını vereceğiz, siz de yaptıklarınızın yükünü taşıyacaksınız. Bizler, bütün samimiyetimizle Allah'a bağlıyız, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayız, asla O' nunla birlikte bir başkasına dilek yöneltmeyiz." Bu sözler Müslümanların tutumunu ve inançlarını belirler. Bu tutum ve inanç, tartışma, inatlaşma ve kanıtlama çabası götürmez. Böyle olduğu için ayetin akışı, sözü bu kadarla bağlayarak diğer bir tartışma alanına geçiyor. Yalnız bu alanın da tartışma ve inatlaşmaya elverişli olmadığı açıktır.[290]

⁂

Kur'an-ı Kerim konuyu buradan alıp tartışma konusu olan bir diğer alana intikal ediyor. Yahudi ve Hıristiyanların "İbrahim yahudiydi yahut hıristiyandı" hezeyanlarını zikrederek şöyle buyuruyor:

– *Yoksa siz, İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve esbâtın yahudi, yahut hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.*[291]

Kur'an-ı Kerim Allah hakkında tartışmaya giren, Allah'ın birliğini tartışma konusu yapan bu insanları azarladıktan sonra şimdi de başka bir konuda azarlamaya geçmektedir. Bu konu Allah'ın peygamberlerinin yahudi veya hıristiyan olduğu iddialarıdır. Yahudiler "İbrahim Yahudiydi" derler, Hıristiyanlar ise "İbrahim Hıristiyandı" derler.[292]

– "*Yoksa siz, İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve esbâtın yahudi, yahut hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz?*"

Allah Teâlâ onların bu hezeyanlarını Al-i İmran suresinde şu kavl-i şerifiyle reddetmektedir: "*İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak*

---

[290] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân*, 1, 19.

[291] Bakara Suresi, 140.

[292] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân*, s. 234.

koşanlardan da değildi."[293] Hz. Musa'nın gönderilişi ve Tevrat'ın indirilişi Hz. İbrahim (a.s)'dan sonradır. Hz. İsa'nın gönderilişi ve İncil'ın indirilişi de Hz. İbrahim (a.s)'dan sonradır. Peki, buna göre Hz. İbrahim (a.s) nasıl Yahudi veya Hıristiyan olabilir ki? Hz. İsmail en büyük oğludur. Hz. İshak Hz. İbrahim (a.s)'ın ikinci oğlu olup Hz. İsmail'in kardeşidir. Hz. Yakub Hz. İshak'ın oğludur ve kendisine İsrail denilir. Esbat ise hz. Yakub'un on iki oğludur.[294] Esbat'ın tüm Beni İsrail peygaberleri olduğuna söyleyenler de vardır.[295]

Siz bunlar Yahudilik ya da Hıristiyanlık dini üzere olduklarını mı zannediyorsunuz? Cevap olarak tarihi malumatların delil getirilmesinin yanı sıra Allah Teâlâ onların iddialarını başka bir yolla da iptal etmektedir.

– "**Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?**

Allah'tan daha iyi bildiklerini söyleyemezler. Zira Allah Teâlâ daha iyi bilir. Bu soru rakibi susturmak içindir. Allah Teâlâ bir şey söylediği zaman bunlar da ona aykırı bir şey söylediklerinde kimin sözü daha doğru ve muteberdir? Hiç kuşkusuz Allah Teâlâ'nın sözü! Dolayısıyla Allah Teâlâ tartışmacılara sanki "Bu peygamberlerin hangi dinde olduğunu siz mi daha iyi biliyorsunuz yoksa Allah mı?" diye soruyor.[296]

Cevab çok basit! Elbette, bu peygamberler ne Yahudi ne de Hıristiyanlardı. Tevhid ehli Müslümanlardı. Onların daveti İslam diniydi ve çocuklarını İslam'ı emrettiler. Sizin kitaplarınız bu zikredilmişti ama siz onu gizlediniz. Allah Teâlâ'nın sizden güvence aldığı şehadeti gizlediniz.[297]

– "*Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir?*"

Şahitliği gizleme hususunda inandığı dinin Allah Teâlâ tarafından indirilen kitabında yazan şahitliği insanlardan gizleyenden daha zalim kimse yoktur. Bunlar yahudi ve Hıristiyanlardır. Allah Teâlâ'nın indirdiği din olan

---

[293] Al-i İmran Suresi, 67.

[294] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 235.

[295] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 202.

[296] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 235.

[297] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 205.

İslam'ı gizlediler ve Yahudiliği ve Hıristiyanlığı seçtiler. Hz. Muhammed'i (s.a.v) gizlediler. Halbuki O'nun Allah Teâlâ'nın peygamberi olduğunu biliyorlar, Tevrat'ta ve İncil'de O'nun (s.a.v) hakkında yazılanları biliyorlardı.[298]

Bu şahitlik Allah Teâlâ'nın onlara emanet ettiği bir şahitliktir, kulların değil. Bu yüzden yerine getirmeye son derece önem göstermek gerekir. Fakat onlar şahitliği gizlediler aksini ortaya attılar. Hakkı gizlemek ve söylememekle batılı ortaya atmak ve ona çağırmayı birlikte yaptılar. Bu en büyük zulüm değil de nedir? Evet, bu en büyük zulümdür. Allah Teâlâ onları en ağır şekilde cezalandıracaktır.[299]

– "**Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.**"

Bu Allah Teâlâ'nın durumunu bildirmek ve bir uyarıdır. Allah Teâlâ kesin bir dille onların yaptıklarından gafil olmadığını ve onları günahlarından dolayı hesaba çekeceğini belirtiyor.[300] Ayet-i kerime, Allah Teâlâ'nın onların amellerinin hesabını tuttuğunu ve bir bir saydığını, karşılıklarını sakladığını ifade etmektedir. Onlara verilecek karşılık ne kötü karşılıktır. Zalimlerin yeri cehennem ne kötü yerdir. İçinde karşılığı verilecek amelleri zikreden ayetlerin peşinden Allah Teâlâ'nın ilim ve kudretini beyan ederken Kur'an-ı kerim'in izlediği yol budur. Bu yol vad ve vaidi, terğib ve terhibi ifade eder. Ahkam ayetlerinin ardından esma-i hüsnanın zikredilmesi de o dini emrin ve ona verilecek karşılığın o isimlerin bir eseri olduğunu ve onların gereklerinden olduğunu ifade eder.[301]

Allah Teâlâ'nın, "*Allah yaptıklarınızdan gâfil değildir*" buyruğu, her türlü va'idi içine alan bir sözdür. Cenâb-ı Hakk'ın, kendisinin gizlediğini ve açıktan yaptığını bildiğini, hiçbir şeyin O'na gizli kalmadığını, her işinin gerisinde Allah'ın mücâzâtının olduğunu, işi iyi ise iyilikle, yaptığı kötü ise kötülükle cezalandırılacağını düşünen kimse, göz açıp kapayacak kadar bir zaman bile korkusuz ve endişesiz olamaz. Görmüyor musun ki içimizden birisini hükümdar adına gözetleyen birisi bulunup da, o onun adetâ

---

[298] Muhammed Salih el-Müncid, *Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Alu İmrân,* s. 235.

[299] Tefsîr-i Sa'dî, s. 100.

[300] Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 430.

[301] Tefsîr-i Sa'dî, s. 100.

nefeslerini sayarsa, bu gözetleyen zahiri şeylerden başka bir şey bilemeyeceği hatde, gözetlenende bundan dolayı devamlı bir endişe bulunur. Buna göre, gizliyi ve en gizliyi bilen, herşeyi gözetleyen Rabb karşısında, o Rab böyle bir söz ile tehdid edip korkuttuğu zaman, onun halinin nasıl olacağını artık siz düşünün...[302]

⁂

Onlar Hz. İbrahim (a.s), Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Ya'kub ve esbâtın dinine uyduklarını zannetmeleri münasebetiyle Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

– *"Onlar bir ümmetti; gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da size aittir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz."*[303]

Onları öne sürmeyin. Her insan kendi amelinden ve kazancından sorumludur. Onların Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını söylemenizi kıyamet gününde size hiç faydası yok. Allah Teâlâ sizin bahanenizi kabul etmeyecektir. Biz İbrahim'in, İsmail'İn, İshak'ın Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını yani İslam dini dışında başka bir din üzerinde olduklarını zannediyorduk demeyin. Çünkü makbul bir bahane değildir. Siz mi yoksa onların Müslüman olduklarına şahitlik eden Allah Teâlâ mı daha iyi biliyor!?[304] Sizin inancınız onların inancıyla örtüşmediği sürece kendinizi onlara intisabınızın size hiçbir faydası yoktur.

Ayet-i kerimeler ehl-i kitabın ileri sürdüğü tüm hüccetleri bu şekilde boşa çıkarmıştır. Onların önceki peygamberlerle bağlantılarının kopuk olduğunu beyan etmiştir. Onlar hiçbir bağlantıları yok elbette. Ne akidede, ne iabdette ne de şeriatta! Onlarla bağlantı kurmanın tek yolu ancak ve ancak Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) ve tüm peygamberlerin dini olan İslam dinidir.[305]

Kur'an-ı Kerim evlatlarla babalarını, öncekilerle sonrakileri ve

---

[302] Tefsir-i Razî, 4, 100.

[303] Bakara Suresi, 141; Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 205.

[304] Tefsir-i Şa'râvi, 1, 622.

[305] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 1, 205.

peygamberlerle zürriyetlerini ayırt eder. Bunların tek ölçüsü peygamberlerin tebliğ ettiği hususlara ittiba etmektir. Nesep çığırkanlığı yapmanın bir faydası yok. Ne bir peygambere, ne bir sahabiye, ne bir tabiye, ne bir alime ne de salih bir zata soyun dayanmasının hiçbir faydası olmaz. Herkesin ameli kendinedir ve amelinin karşılığını görecektir.[306]

Allah Teâlâ her şahsın amelinin kendini bağladığını, herkesin kendi amelinin rehini olduğunu, kimsenin kimsenin günahını çekmeyeceğini ifade etmektedir. Onların kazancı onlara sizin kazancınız size. Geçmişlerin işlediği hayırlar sizin hayrınız sayılmadığı gibi işledikleri kötülüklerin günahını da siz çekmeyeceksiniz. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Her insanın amelini kendi boynuna doladık. Kıyamet günü, onun önüne, açık bulacağı bir kitap getireceğiz.*"[307] Yine şöyle buyurmaktadır: "*De ki: O, her şeyin Rabbi iken ben Allah'tan başka bir Rab mi arayayım? Herkesin kazandığı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonra dönüşünüz (yine) Rabbinizedir. O, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.*"[308] Yine şöyle buyurmaktadır: "*İnsan için ancak çalıştığı vardır.*"[309]

Soy akrabalığı ne kadar gerçek olursa olsun tek başına yeterli değildir. Mesela Peygamber Efendimizin (s.a.v) soyundan gelen ama O'nun buyruklarına aykırı davranan kişiye bu soy bağlılığını hiçbir faydası olmaz. Nitekim Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) bunu açıkça ifade ederek şöyle buyurmuştur: "*Ey Kureyş topluluğu! Kendinizi Cehennem'den kurtarınız! Ben Allah'tan gelen hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam! Ey Abdi Menâf Oğulları! Sizi de Allah'ın azabından kurtaramam! Ey Abbâs ibn-i Abdilmuttalib! Seni de Allah'ın azabından kurtaramam! Ey Allah Rasûlü'nün halası Safiyye! Seni de Allah'ın azabından kurtaramam! Ey Muhammed kızı Fatıma! Malımdan dilediğini iste benden. Ama Allah'ın azabından hiçbir şeyi senden uzaklaştıramam!*"[310]

---

306 Muhammed b. Abdurrahman el-Ğamrâvî, *et-Tedebbür ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân bi-Sahîhi's-Sünen,* 2, 332.

307 İsra Suresi, 13.

308 En'am Suresi, 164.

309 Necm Suresi, 39; Muhammed Ebû Zehra, *Zehretu't-Tefâsîr,* 1, 432.

310 Muhammed b. Abdurrahman el-Ğamrâvî, *et-Tedebbür ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân*

Zamanımızda soy sop çığırtkanlığı yapanlar o kadar fazla ki! Hz. Muhammed'e (s.a.v) tabi olan soylarına ve atalarına aykırı bir hayat yaşamaktadırlar. Allah Teâlâ aynen Hz. İbrahim (a.s), Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın soyundan geldiklerini ileri süren ve onlara aykırı davranan, onların gittiği tevhit ve istikamet yolundan gitmeyen Benî İsrail'i ayıpladığı gibi içimizden nesep çığırtkanlarını da ayıplamıştır. Bunların hiçbiri onlara fayda sağlamaz.[311]

bi-Sahîhi's-Sünen, 2, 332; Buhârî, Tefsîr, 26, 2; Müslim, İman, 348-351. Bkz. Tirmizî, Tefsîr, 27, 2; Nesâî, Vesâyâ 6)

311 Muhammed b. Abdurrahman el-Ğamrâvî, *et-Tedebbür ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân bi-Sahîhi's-Sünen,* 2, 332.

İkinci Konu

İBRAHİM SURESİNDE HZ. İBRAHİM'İN DUASI, YAKARIŞI, HAMDİ VE İNSANLARI HACCA ÇAĞIRMASI

Allah Teâlâ şöyle buyumaktadır:

"*Hani İbrahim demişti ki: "Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut." Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin." Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler." Rabbimiz! Şüphesiz sen, gizlediğimizi de, açığa vurduğumuzu da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."" Hamd, iyice yaşlanmış iken bana İsmail'i ve İshak'ı veren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbim duayı işitendir."" Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle." "Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana babamı ve inananları bağışla."*[312]

İbrahim suresi Mekkî bir suredir. İçinde Hz. İbrahim (a.s)'dan, putlara tapmaya devam ettikleri için Mekke halkını ve diğer Arapları eleştirisini içeren bir dizi yükümlülük özelinde bahseder. Kendilerine ülkelerinde bu

312

güvenliği bahşeden Allah'a kulluk etmek ve rabbinden burayı güvenli bir ülke yapmasını, kendisini ve oğullarını putlara tapmaktan esirgemesini ve onları ondan uzaklaştırmasını dilediği zaman, ettiği duasını hatırlamaları onların göreviydi. Hz. İbrahim (a.s), oğullarını kendisine bağlayan asıl bağın, "*Bana uyan bendendir*" inancı olduğunu açıklar. Ayet-i keriemler, Hz. İbrahim (a.s)'ın bu güvenli memlekete ve sakinlerine olan düşkünlüğünü göstermektedir. Bütün bunlar, onlara Allah'ın nimetlerine şükretmeleri, nankörlük etmemeleri ve kendilerine lütufta bulunan Allah Teâlâ'tı inkar etmemeleri içindir. Hz. İbrahim (a.s) bizzat bu şükür için misal olarak verilir. Kendisine yaşlılığında iki oğlu Hz. İsmail ve Hz. İshak'ı bahşeden Allah'a hamd eder. Her şeyi işiten rabbinden, kendisini namazı dosdoğru kılan ve neslini de aynı şekilde namazlarını kılanlardan eylemesini ister. Ana-babasını ve müminleri bağışlamasını ister.

İbrahim Suresi'nde geçenlerin Hz. İbrahim (a.s) kıssasının yeni bir yönü olduğunu, bir yandan sûrenin konusu, diğer yandan vasfı ve ismi ile uyumlu olduğunu görüyoruz. İbrahim Suresi'ndeki bu ayet-i kerimeler, peygamberlerin babası ve hanifilerin hocası olan babamız Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssası, İbrahim'in Kâbe ve oğlu Hz. İsmail ile olan ilişkisi hakkında daha önce konunun başında bahsettiğimiz şeylere dair İslam karşıtlarının söylediklerine en açıklayıcı cevaplardır.[313]

⁂

– "*Hani İbrahim demişti ki:* "*Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut.*"

Bu, birçok dua paragrafını içeren ayetlerin başlangıcıdır. Bu duaların bazısı edep ve haya sembolu olarak zikredilirken çoğu ise rabbini büyükleyerek ve ümitvar bir şekilde hali izah ve beyan olarak zikredilmiştir. Gördüğümüz üzere Hz. İbrahim (a.s) dualarının başında ortasında ve sonunda hamd ile başlamıştır. Şimdi gelelim kısaca değindiğimiz ayetlerin tefsirlerine.[314]

– "**Hani İbrahim demişti ki:** "**Rabbim! Bu şehri güvenli kıl.**"

---

[313] Fadl Hasan Abbâs, *Kısasu'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 305.

[314] Muhammed Mahmud Ramevsî el-Hatîb, *Duâu'l-Enbiyai ve'r-Rusül,* s. 130.

Duayı terbiye eden yaratanına kaldırarak, cömert rabbinden ihsanın istemektedir. Tüm şehirler arasından ilk önce Mekke-i Mükerrem'ye dua yapılmaktadır. Çünkü Mekke o vakitler içerisinde hiçbir şey olmayan bomboş bir vadiydi. Hz.İbrahim ilk olarak buraya dua etmek istedi. Ta ki Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail bu mekana güvenle yerleşebilsinler ve burada kalabilsinler. İşler yerine oturudu ve bu mekan insanların içinde yaşadığı diğer şehirler gibi bayındır bir şehir oldu. Doğal olarak yüce peygamberin hikmetli oluşu bu mekana güvenlik duası yapmak icab etti. Çünkü güvensiz bir şehirde yaşamanın bir kıymeti yoktur.[315]

Hz. İbrahim (a.s)'dan güvenlik duası iki kere sadır olmuştur:

1) Kâbe'nin yapımından önce. Bu medenî olan Bakara suresi 126'ncı ayetinde geçmektedir. "*Rabbim! Bu şehri güvenli kıl.*"
2) Kâbe'nin yapımından sonra. Bu mekkî olan İbrahim suresi 25'inci ayetinde geçmektedir. "*Rabbim! Bu şehri güvenli kıl.*"

Yani ya rabbi! Şehir edindiğim ve tanınmasını sağladığım bu mekanı senden daha önce de istediğim gibi güvenli bir şehir yap.[316] Hz. İbrahim (a.s), Allah'ın kendisine icabet ettiği bu duayla, bu memlekette ibadet edene hiç kimseden korkmadan ve tehdit etmeden ibadet edebilmesinin yolunu açmış, Mekke'de güvenlik, sükûnet ve istikrar galip gelmiş, oraya iyilik hakim olmuştu. Orada yaşayanların sayısı çoğaldı, zanaat ve ticaret sahipleri buraya akın etti. Hz. İbrahim (a.s) bu isteğinde haklıydı. Çünkü güvenli ortam tüm hayırların kaynağı ve Allah'ın insanlar üzerindeki nimetlerinin en büyüğüdür. Zira tüm dinî ve dünyevî işler güvenli ortamla tamamlanır.

Bu nedenle ilim ehlinden birine şu soru soruldu: Güvenlik mi daha iyi yoksa sağlık mı? Şöyle cevap vermiştir: "Bir koyunun bacağı kırılsa, bir süre sonra iyileşir, sonra kalkıp otlamaya ve yemeye başlar. Ama koyun bir yere bağlanır ve yanına bir kurt bağlanırsa, ölünceye kadar yemekten kaçınır."

---

[315] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* s. 130.

[316] Muhammed Fuâd Sindî, *Min Letâifi't-Ta'bîri'l-kurânî havle Siyeri'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn,* s. 103.

Bu eğer bir şeye işaret ediyorsa o da şudur, korkudan kaynaklanan zarar, beden ağrısından gelen zarardan daha acı vericidir.

Hz. İbrahim (a.s) Mekke için güvenlik istedi ve Allah Teâlâ O'nun duasını kabul etti. Orası inanç şehridir ve yeryüzünde insanlar için ibadet, güvenlik ve İslam için inşa edilen ilk ev orada olduğundan, ona daha ayrı bir emniyet vermiştir. Korkan kimse orada emniyette olur. Hatta bir kimse en sevdiği kişinin katiliyle orda karşılaşsa ona hiçbir kötülük yapamaz.[317]

Hz. İbrahim (a.s), Allah'ın kendisine binlerce yıl önce vermiş olduğu kesin inançla, Kâbe'nin inşa edildiği ülkenin, güvenli olmadıkça ilahi insan medeniyetini gerçekten yükselten bir ülke olmayacağını anladı. Nitekim Allah Teâlâ dostunun duasına icabet etti. Çünkü bugün Kâbe'nin kuşları yakalanmaz, bitkileri koparılmaz. Hatta insanlar şirk koştuğunda bile evin dokunulmazlığı vardı ve güvenlik içindeydi.

Bugün insanlık, kentleşmenin kurallarını koyarken, güvenlik nedenlerini de onunla birlikte ortaya koymaya dikkat etmeli. Güvenlikle ilgili kanunlar, bu hususta İslam hukukunundan alınmadıkça, gerçekten güvenli olmayacaktır. Bunların arasında mesela komşuluk hakları vardır. Hz. Cebrail, kendisine mirasçı olacağını zannedene kadar Hz. Peygamber'e (s.a.v.) komşu tavsiyesinde bulunuyordu. İnsanlığın dünyanın uçsuz bucaksız metropollerinde bu tür anlamlar nerede? Vatandaş, yazarların bir tür güvenlik kazanacakları umuduyla tasvir etmekte ustalaştığı, akla hayale gelmeyecek korkunun acısını yudumlamıştır. Ancak bu güvenlik, onlar doğru yoldan saptıkları için uzak kalmaktadır.[318]

Güvenlik nimeti, insan için vazgeçilmez bir nimettir. İnsanın duyguları üzerinde büyük etkisi vardır bu nimetin. İnsanın kendisine düşkünlüğü ile ilgilidir güvenlik... Ayetlerin akışı bu nimeti şu anda bu beldede ikamet edenleri uyarmak için dile getirmektedir. Çünkü onlar bu nimetten yararlandıkları halde şükretmiyorlar. Oysa yüce Allah ataları ibrahim'in duasını kabul etmiş ve bu şehri güvenli kılmıştı. Ama onlar İbrahim'in yolundan başkasına uydular, nimeti inkâr ettiler, Allah'a eşler koştular, Allah'ın

---

317 Muhammed Mahmud Ramevsî el-Hatîb, *Duâu'l-Enbiyai ve'r-Rusül,* s. 97.

318 Ferhat Ali el-Ca'beyrî, *Ve İbrahimellezi Veffâ,* s. 93.

yoluna engel oldular. Bu şehrin güvenli kılınmasına ilişkin duanın ardından ataları İbrahim şu duayı etmektedir:

– "**Beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut.**"

Hz. İbrahim (a.s)'ın ikinci isteğinde, Rabbine kesin teslimiyeti, gönlünün en özel duygularında ona sığınışı göze çarpmaktadır. Hz. İbrahim (a.s), hem kendisini hem de çocuklarını putlara kulluk yapmaktan uzak tutması için Allah'a yalvarmaktadır. Ondan yardım istemekte, kendisine doğru yolu göstermesini istemektedir. Ayrıca bunun da yüce Allah'ın nimetlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır. Hiç kuşkusuz kalbin, şirk ve cahilliğin karanlıklarından iman ve tevhidin aydınlığına çıkması bir nimettir. Bataklıktan, şaşkınlıktan, sapıklık ve başıboşluktan bilgiye, güvenliğe, istikrar ve huzura kavuşması bir nimettir... İnsanın onurunu kaybetmek suretiyle değişik rabblere boyun eğmekten, onurlu ve saygın bir şekilde kulların Rabbine boyun eğme derecesine yükselmesi bir nimettir... Hiç kuşkusuz bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın Rabbinden koruyup kalıcı kılmasını, kendisini ve çocuklarını putlara ibadet etmekten uzak tutmasını istediği bir nimettir.

Hz. İbrahim (a.s), gerek kendi döneminde, gerekse kendisinden önceki nesiller arasında birçok insanın bu putlar yüzünden saptığını gördüğü bunlara kanıp yoldan çıkanların, fitneye kapılanların çoğunlukta olduğunu bildiği için bu duayı ediyor...[319]

Ebû Suud Efendi bu ayetin tefsirinde şöyle demektedir: Bizi üzerinde bulunduğumuz tevhid ve islam dini ve putlara tapmaktan uzak durma hali üzere sabit kıl. Bu ayet-i kerime gösteriyor ki, peygamberlerin masum olması Allah Teâlâ'nın tevfikiyledir. Hz. İbrahim (a.s)'ın evlatlarından maksat ise soyundan gelen evlatlarıdır.[320] İbn Aşur da der ki: Hz.İbrahim evlatlarıyla sulbünden gelenleri kasdetmiştir. Onlar da o gün için Hz. İsmail ve İshak'tı. Hz. Brahim duasında genel itibariyle bütün neslini kasdetmişti ama bu duası soyundan bazıları için kabul edildi. Şenkıtî ise şöyle der: "*Beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut.*" kavl-i şerifinde Hz. İbrahim (a.s)'ın bu duasına icabet edilip edilmediği açıklanmamıştır. Fakat başka

[319] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2109.

[320] Tefsir-i Ebî Suud, 5, 50.

yerlerde Allah Teâlâ'nın neslinden bazıları hakkında bu duayı kabul ettiği açıklanmıştır. Örneğin "*Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de.*"[321] Ayet-i kerimesiyle "*İbrahim bunu, belki dönerler diye, ardından gelecekler arasında kalıcı bir söz yaptı.*"[322] ayet-i kerimesi gibi.

⁂

– "*Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin.*"

"*Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar.*" Bu kavl-i şerifte Hz. İbrahim (a.s)'ın putlardan en çok nefret eden kişi olduğuna, onlara tapanların dalalette olduğunu farkeden olduğuna delil vardır. Bu yüzden saptırmayı taşlara nispet etmiştır. Halbuki saptırmak her türlü vesvesenin kaynağı olan şeytandandır. Çünkü insanlar putlara taptıkça pekçok vesveseye kapılırlar. Her bir vesevese başka bir vesveseyi doğurur ve artarak devam eder. Bu açıdan saptırma işinin putlara isnadı doğru olur. Hz. İbrahim (a.s) saptıranların çok sayıda olduklarını, az olmadıklarını ifade etti. "*Eğer yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyuyorlar ve onlar sadece yalan uyduruyorlar.*"[323] Mekke halkının kendilerine intisapla şereflendikleri, Kâbe-i Muazzama'nın banisi olan Hz. İbrahim (a.s)'ın diliyle putların saptırdıklarının zikredilmesinde putlara tapmaya devam ettikleri sürece Hz. İbrahim (a.s)'ın onlardan uzak olduğu beyan edilmiştir. Bu yüzden Hz. İbrahim (a.s) duasında şöyle demiştir:[324]

– "*Artık kim bana uyarsa, o bendendir.*"

Hz. İbrahim (a.s)'ın milleti/dini tevhid milletidir/dinidir. Nitekim Allah Teâlâ da şöyle buyurmaktadır: "*Sonra da sana,* "*Hakka yönelen İbrahim'in dinine uy. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi*" *diye vahyettik.*"[325] Kim

---

321 Saffat Suresi, 113.

322 Zuhruf Suresi, 28; Muhammed Emin eş-Şenkıtî, *Edvâu'l-Beyân,* 3, 112.

323 En'am Suresi, 116.

324 Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4036.

325 Nahl Suresi, 123.

O'na uyarsa O'ndandır. Buna göre kim tevhid yolunda O'na uymazsa ve putlara taparsa O'ndan değildir. Çünkü bir kimsenin O'ndan olması için muvvahid olması şart kılındı. Bu yüzden O'na uymayandan beridir. Tıpkı babasından ve kavminden beri olduğu gibi.[326]Hz. İbrahim (a.s) burada "kim uyarsa" diyerek "uymakla" kendi dini üzere gitmeyi, O'na uyanın hanif ve Müslüman olmasını kasdetmiştir. Burada "*o bendendir*" ifadesinin güzelliği yanı sıra yüceliğini düşünelim. Yücelik, uyanın uyulan kişiyle fazlaca münasebeti olduğu için onun bir parçası olmasında gizlidir.[327] Kim bana uyarsa o benim dinimden, milletimden ve benim ipime sımsıkı sarılanlardandır.[328]

– "*Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin.*"

Burada son derece şefkatli, merhametli, yufka yürekli ve yumuşak olan Hz. İbrahim (a.s)'ın karakteri kendini gösteriyor. Soyundan gelip de kendisine karşı çıkan ve yolundan ayrılanların yokolmasını, hemen azaba uğratılmalarını istemiyor. Hatta azabın sözünü bile etmiyor. Onların durumunu yüce Allah'ın bağışlamasına, merhametine bırakıyor. Böylece sahnenin havasına bağışlama ve merhamet gölgeleri egemen oluyor. Bu gölgelerin etkisi ile isyan gölgesi ortadan kayboluyor. Son derece merhametli ve yumuşak olan Hz. İbrahim (a.s) bu durumun sahneye yansımasını istemiyor.[329]

Burada Hz. İbrahim (a.s)'ın rabbine karşı edebi açıkça gözükmektedir. Zira "Sana isyan eden" dememiştir. Zira O biliyordu ki peygamberlere isyan etmek onları gönderen zata yani Allah Teâlâ'ya isyan etmek demektir. Kulların Allah Teâlâ'ya isyan etmeye cüret etmeleri nefsine ağır geldiğinden olsa gerek bunu Allah Teâlâ'ya isyan olarak değil de kendine uymamak ve risaleti üzere yürümemek olarak ifade etmişti. Bu da ifadedeki edep ve güzellik olarak yansımaktadır.[330]

---

[326] A.g.e. 8, 4036.

[327] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* s. 234.

[328] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 4, 3289.

[329] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2109.

[330] Muhammed Mahmud Ramevsî el-Hatîb, *Duâu'l-Enbiyai ve'r-Rusül,* s. 100.

⁂

– "*Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.*"[331]

Kur'an-ı Kerim'in akışı Hz. İbrahim (a.s)'ın her duasını kendisiyle açtığı lafzın aynısını tekrarlayarak şöyle devam ediyor:[332]

– "**Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını yerleştirdim.**"

"*Rabbimiz!*" Bu lafız bize muhterem bir peygamberin dua anındaki feyiz yüklü duygularını nakletmektedir. Görüldüğü üzere birinci çoğul kişi zamiriyle "*rabbimiz*" şeklinde getirlimiş ardından da duanın sadece Hz. İbrahim (a.s) tarafından yapıldığını gösteren birinci tekil şahıs zamiri olan "*ben*" getirilmiş. "*Rabbimiz*" ifadesinde Hz. İbrahim (a.s) Allah Teâlâ'nın, geçimlerini ve yaşamlarına dair tüm gereksinimlerini karşılamayı üstüne aldığı tüm mahlukatını kuşatan mükemmel rububiyetini ikrar etmektedir. Öyleyse Hz. İbrahim (a.s)'ın tek bir duası bile kabul olunmaya layıktır. "*Ben*" lafzı Hz. İbrahim (a.s)'ın alemlerin rabbinin huzurunda zayıf ve acizliğinin farkında olduğunu ima etmektedir. "*Yerleştirdim*" ifadesi Hz. İbrahim (a.s)'ın eşi ve oğlunu bırakmasından arkasında yatan ince bir anlam aktarmaktadır ki, o da şudur; O ailesini buraya amaçsızca yahut geçici süreliğine bırakmışdeğildir. Bilakis bu vadiye yerleşmeleri niyetiyle buraya koyduğunu ifade etmektedir.[333] "*Çocuklarımdan bazısını*" kavl-i şerifi Kur'an-ı Kerim'in gaybî ve tarihi i'caz yönlerinden birini vurgulamktadır. "*Çocuklarımdan bazısını*" tabirinde, Hz. İbrahim (a.s)'ın çocuklarından sadece biri Mescid-i Haram'ın yanına yerleştirilmişti, o da Hatemu'l-Enbiya Hz.Muhammed'in (s.a.v) kendi

---

[331] İbrahim Suresi, 37.

[332] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam*, s. 234.

[333] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam*, s. 234.

soyundan geldiği Hz. İsmail idi. Bu ise sağlam tarihi hakikatlerden biridir.[334]

– "**Senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim.**"

Bu da Kur'an-ı Kerim'in gaybî, tarihi ve bilimsel i'caz yönlerinden bir diğeridir. Zira o zamanlar Mekke vadisi ekinsiz, meyvesiz, susuz ve hiçbir insan izi olmayan çorak bir araziydi. Çünkü ekin, yerleşime elverişli yerlerde yeşerir. Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e oğlu Hz. İsmail ve karısı Hz. Hacer validemizi Mescid-i Haram'ın duvararı dibine yerleştirme emrini verdiği zaman Mekke bölgesinde hiçbir yerleşimci yoktu ve herhangi bir ekim imkanı yoktu fakat tabi ki dikenli çalılar gibi bazı doğal bitkilerinin bulunması da göz ardı edilemez. Hz. İbrahim (a.s)'ın soyundan bazısının bu ekinsiz çorak vadiye yerleştirilmesi, peygamberlerin atası Hz. İbrahim (a.s)'ın Allah Teâlâ'nın emriyle yaptığı Beyt-i Atik'i tamir maksadıyladır. Zira "*Senin muharrem/kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında*" kavl-i şerifinde Kâbe Allah Teâlâ'ya nispet edilerek değer atfedilmiş ve teşrif edilmiştir. Muharremdir, çünkü orada kan dökmek haramdır. Kâbe kendisine sığınanlar için güvenli bir haremdir. Açgözlülerin ve saldırganların istilasından güvende olması için çorak bir arazide bina edilmiştir. Çünkü onlar açgözlülüklerini ve hırslarını tatmin etmek, haksız ve insafsız sömürülerini genişletmek için yeryüzünün tüm nimetlerini arzularlar. Bu yüzden Kâbe öyle bir yerde yapıldı ki, hiçbir açgözlü onu arzulamayacak ve hiçbir işgal girişimine maruz kalmayacaktı. Hz. İbrahim (a.s) rabbinin duasını alçakgönüllülükle tekrarladı ve dedi ki:[335]

– "**Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım).**"

Yani ya rabbi! Ben onları namaz kılsınlar ve orayı namazlarıyla imar etsinler diye oraya yerleştirdim. Yoksa orası ibadetsiz, insansız virane bir yer olarak devam etsin diye değil. Burada Hz. İbrahim (a.s)'ın neslinden gelen müşriklerin, içini putlarla doldurarak Kâbe'yi yapılış amacından saptırdıklarına işaret de edilmektedir.[336] "*Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle*

---

[334] Zeğlûl Neccâr, *Min Âyâti'l-İ'câzi'l-İnbâî ve't-Târîhî,* 1, 351.

[335] Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4038.

[336] Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4039.

yaptım)" kavl-i şerifinde Hz. İbrahim (a.s) Allah Teâlâ'dan öncelikle ibadette kendilerine yardım etmesini, istikametten ayırmamasını ve namaz, zikir ve ibadete muvaffak kılmasını istemiştir.[337]

Hz. İbrahim (a.s)'ın bu duadaki kasdı Allah Teâlâ'nın onları namazı dosdoğru kılmaya muvaffak kılmasıdır. Herhalde Hz. İbrahim (a.s) bu duasıyla, Allah Teâlâ'dan evlatlarına ve torunlarına ve onlardan sonra gelenlere daha çocukluklarından itibren namaz kılmalarını, namaz kılmada tembellik ve gevşeklik göstermemelerini ilham etmesini istemiştir.[338] Çünkü namaz kılmak dinin en faziletli ve ne özel amellerindendir. Dolayısıyla namaz kılan dinini ayakta tutmuş demektir.[339] Kurtubî şöyle demiştir: Bu ayet göstermektedir ki, Mekke'de kılınan namaz diğer yerlerde kılınan namazlardan daha faziletlidir.[340] Zira Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edilen hadis-i şerifte şöyle geçmektedir: "*Şu benim mescidimde kılınacak bir namaz, Mescid-i haram müstesna, öbür mescitlerde kılınacak bin namazdan daha hayırlıdır. Mescidi Haram'da kılınan bir namaz, diğer mescitlerde kılınan yüz bin namazdan daha faziletlidir.*"[341]

Hz. Cabir'den (r.a) merfu olarak rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "*Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, diğer mescitlerde kılınan yüz bin namazdan daha faziletlidir.*"[342] Ebu'd-Derda'dan (r.a) merfu olarak rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "*Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, yüz bin namaza bedeldir. Mescidimde kılınan bir namaz bin namaza bedeldir. Beytü'l-Makdis'te kılınan bir namaz beş yüz namaza bedeldir.*"[343]

---

337 Halid Abdulalim, *Vekafâtun fî Hayâti'l-Enbiya aleyhimüsselam,* Daru İbn Kesir, Dımeşk, Beyrut, 1. Baskı, 2004, s. 77.

338 Muhammed Mahmud Ramevsî el-Hatîb, *Duâu'l-Enbiyai ve'r-Rusül,* s. 100.

339 Tefsir-i Sa'dî, s. 852.

340 Tefsir-i Kurtubî, 9, 371.

341 Elbani, *Sahihu'l-Câmii's-Sağir ve Ziyâdetühü el-Fethu'l-Kebir*, Had. No: 3838.

342 Sünen-i İbn Mace, Had. No: 1406.

343 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî,* 3, 302; Bezzar rivayet etmiş ve isnadı hasendir.

"*Rabbimiz!*" nidasının tekrarlanması Hz. İbrahim (a.s)'ın namaz kılmaya son derece önem verdiğini göstermektedir. Çünkü namaz dinin direğidir. Bu yüzden Hz. İbrahim (a.s) diğer ibadetler arasından namazı özellikle zikretmiştir.[344]

– "**Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir.**"

Gönül kalp demektir. Hz. İbrahim (a.s) sanki insanların oraya bile isteye, severek gelmelerini istiyordu. Bu duayı yapmasındaki maksat da ziyaretçilerin sürekli gelmesiyle ailesinin bulunduğu bu mekana alışmaları ve onlardan ihtiyaçlarını karşılamalarıdır. İnsanların onları sevmesiyle beraber o şehir de sevilecek ve tekrar tekrar ziyaret edilecektir. İşte insanların oraya ısınmalarının sebebi ve dini alametlerin tesis edilmesi noktasındaki rağbetleri dine davet etmeye dönmektedir.[345]

Sa'dî bu ayetin tefsirinde şöyle diyor: Yani onları ve bulundukları mekanı sevecek gönüller meylettir. Allah Teâlâ duasını kabul etti ve Hz. İsmail'in zürriyetinden Hz. Muhammed'i (s.a.v) çıkarttı ve O (s.a.v) Hz. İbrahim (a.s)'ın zürriyetini İslam dinine ve İbrahim milletine davet etti. İnsanlar bu daveti kabul etti ve namaz kılanlardan oldular. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın neslini yerleştirdiği Kâbe'yi haccetmeyi farz kıldı ve Kâbe'ye kalpleri kendine çeken çok acayip bir sır yerleştirdi. İnsan orayı haccettiğinde artık oradan sürekli bir biçimde kopması düşünülemez. Kul ona ne kadar uğrarsa hasreti, düşkünlüğü ve arzusu da o kadar artar. İşte bu Allah Teâlâ'nın Kâbe'yi kendine nispet etmesinin sırrıdır.[346]

"*İnsanlardan bir kısmının*" denilmiş "*insanları*" dememiştir. Çünkü böyle denilmiş olsaydı Müslümanlar, yer onları barındıramayacak duruma gelene kadar her yönden onlara saldırdı. Bu ayet-i kerimede Mekke'deki Mescid-i Haram'ın imar edileceği ve güvenli kılınacağı ve islamın yeryüzündeki tüm ırklar arasında yayılacağı müjdesi vardır.[347]

---

[344] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 4, 329.

[345] Müniy Abdullah b. Davud, *Menhecu'd-Da've ila'l-Akîde fî Davi'l-Kısasi'l-Kurânî,* s. 95.

[346] Tefsir-i Sa'dî, s. 853.

[347] Zeğlûl Neccâr, *Min Âyâti'l-İ'câzi'l-İnbâî ve't-Târîhî,* 1, 352.

"*Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir.*" İfadede bir incelik, bir titreşim sezilmektedir. Bu eve yönelen ve ailesini bu bitkisiz vadiye yerleştiren bir kalbin titreyişini, çırpınışını tasvir etmektedir. Öylesine yumuşak, öylesine içli bir ifadedir ki, bu kalplerin inceliği, duygusallığı ile çorak vadiyi yumuşatmakta, verimlileştirmektedir adeta.[348]

Yüce Allah'ın: "*Onlara meylettir*" buyruğu kalplerinin onlara meyletmesini, Beyt'i ziyaret etmeye şevk duymasını sağla, demektir. Yüce Allah Taif'te onlara sair ağaç çeşitlerinin yetişmesini sağlayarak ve diğer bölgelerden oraya çeşitli mahsullerin getirilmesi suretiyle onun duasını kabul buyurdu.[349]

– "**Onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.**"

Yani onları çeşitli meyvelerle rızıklandır ki, umulur ki Senin fazl-ı ihsanını itiraf ederek şükrederler. Burada dünya menfaatlerinin, ibadetleri yerine getirmeye ve dini yaşamaya yardımcı olmak amacıyla edinilmesi gerektiğine delil vardır.[350] Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ın duasına icabet etti ve böylece her türlü meyve oraya gelirdi. Mekke-i Mükerreme'ye baktığımızda her dönem meyveleri bol ve her taraftan rızkı gelirdi.[351]

Böylece ayet, Allah'ın dokunulmaz evinin, Kâbe'nin çevresinde yerleştiril: melerinin hedefini vurgulamış oluyor. Kurallarına uygun olarak, eksiksiz bir şekilde Allah için namaz kılmak. Aynı şekilde gönüllerin Allah'ın evinin çevresinde yaşayanlara doğru kaymaları ve onları yeryüzünde biten çeşitli meyvelerle rızıklandırmaları amacı ile edilen duanın hedefi de açıklanmış oluyor; kullarına çeşitli rızıklar bağışlayan, onlara sayısız nimetler veren Allah'a şükretmek... Bu duanın ışığında Allah'ın evinin komşuları durumunda olan Kureyşliler'in konumlarının farklılığı olanca netliği ile ortaya çıkıyor. Çünkü Allah için namaz kılınmıyor, Hz.

---

348 *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2110.

349 Tefsir-i Kurtubî, 9, 373.

350 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 4, 330.

351 Tefsir-i Sa'dî, s. 853.

İbrahim (a.s)'ın duasının kabul olunmasına ve her yönden insanların kalpleri ve çeşitli meyvalar onlara doğru akmasına rağmen Allah'a şükredilmiyor.[352]

Hz. İbrahim (a.s)'ın duasında olan güzel ahlâk, yalvarma kanununa göre davranma, hacetini arzetme, rahmetin inmesini istemesi ve rahmeti çekme çabası gözlere çarpmaktadır. Bu yüzden Allah Teâlâ en güzel şekilde duasını kabul edip istediğini vererek nimette bulunmuştur. Allah'ın dostu Halilurrahman hakkında bunlar şaşılacak şeyler değildir.[353] Hz. İbrahim (a.s), namaz kılsınlar ve Allah'a şükretsinler diye O'nun dokunulmaz evinin çevresinde ikamet eden soyu için, O'na dua etmeye devam ediyor. Yüce Allah'ın onların kalbinde yereden niyetleri, şükür ve duaları bildiğini vurgulayarak duayı sürdürüyor. Hiç kuşkusuz amaç (Kureyşli müşriklerin yaptığı) toplu gösteri yapmak, bağırıp çağırmak, el çırpmak ve ıslık çalmak değildir. Gizli açık her şeyi bilen, yerde ve gökte kendisinden hiçbir şey saklı bulunmayan yüce Allah'a kalbin yönelmesidir kastedilen.[354]

⁂

– "*Rabbimiz! Şüphesiz sen, gizlediğimizi de, açığa vurduğumuzu da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.*"[355]

Bu manevî akış, her ayetin başındaki "*Rabbimiz*" kelimesinin tekrarlanmasından anlaşılmaktadır. Rabbine cemi zamiriyle "*Rabbimiz*" diyerek seslendi. Zira O, O'nun rabbi, neslinin rabbi ve tüm kainatın rabbidir. O onların gizli ve açık tüm hallerini en iyi bilendir. O'nun ilmi birdir, gizli ile açık, gaib ve hazır O'nun ilminde birdir.[356] Açık ihtiyaçlarımızı bildiği gibi gizli ihtiyaçlarımızı da bilir. Biz bu ihtiyaçları Allah Teâlâ bilmiyor diye O'ndan istemiyoruz. Bilakis bizim O'na ihtiyacımızı ortaya koymak ve yüceliği karşılığında boyun eğmek için istiyoruz.[357]

---

352 Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2110.
353 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 4, 330.
354 Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2110.
355 İbrahim Suresi, 38.
356 Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4040.
357 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 4, 330.

Ey Rabbimiz! Sen kalplerde olanı bilensin. Gizli ve açık her şeyi bilirsin. "*Şüphesiz sen, gizlediğimizi de, açığa vurduğumuzu da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."* Yerde olsun gökte olsun kainattaki hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Nasıl gizli kalsın ki, onları var eden ve yaratan O'dur. İşte Hz. İbrahim (a.s) de Allah Teâlâ'ya layık-ı vechiyle hamd-ü sena ediyor ve Allah Teâlâ'nın her şeyin akibetini ve gelecekteki son durumlarını bildiğini itiraf ediyor. Sanki bu hamdiyle şöyle diyordu: Sen oğullarım İsmail ile İshak'ı neyle koruyacağını en iyi bilensin. Çünkü yerde ve gökte hiçbir şey Sana gizli kalmaz.[358]

Ebû Hayyan'ın Ayet-i Kerimeyi Tefsiri:

Hz. İbrahim (a.s) yalvararak ve sığınarak nidasını tekrarlıyor. "*gizlediğimizi de, açığa vurduğumuzu*" ile kastedilenin "aramızda meydana gelen ayrılıktan dolayı gizlediğimiz sevgiyi ve açığa vurduğumuz ağlama ve duayı bilirsin" demek olduğu söylenmiştir. Yine "gizlediğimiz ayrılık acısını ve O'nunla Hacer arasında geçenleri biliyoruz" demek olduğu da söylenmiş. Hz. Hacer'le vedalaşırken Hz. Hacer O'na: "Bizi kime emanet ediyorsun?" diye sorduğunda: "Allah'a emanet ediyorum sizi" dedi. Hz. Hacer: "Allah mı sana bunu emretti?" diye sordu. Hz. İbrahim (a.s): "Evet" dedi. Hz. Hacer: "Öyleyse korkmuyoruz. Bize yetecek olana bıraktın bizi" dedi. Ayet-i kerimenin zahirine göre bu Hz. İbrahim (a.s)'ın sözüdür. Bu tüm işleri ve ihtiyaçları kuşatır. Hiçbiri Allah Teâlâ'ya gizli kalmaz.[359] "*Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz*" ifadesinin, Allah Teâlâ'nın sözü olup Hz. İbrahim (a.s)'ı tasdik ettiği söylenmiştir. Bana göre "*gizlediğimizi de, açığa vurduğumuzu da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz*" kavl-i şerifi Hz. İbrahim (a.s)'ın sözünün tamamlayıcısıdır. Söz, korkutmak, hükmün kusurunu ve genelliğini bildirmek için hitaptan haber vermeye dönüşmüş.[360]

Şevkânî'nin Ayet-i Kerimeyi Tefsiri:

Müfessirlerin cumhuru dedi ki: Bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın, Allah Teâlâ'nın kulların gizledikleri ve açığa vurdukları her şeyi bildiğine dair söylediği

---

[358] Muhammed Mahmud Ramevsî el-Hatîb, *Duâu'l-Enbiyai ve'r-Rusül,* s. 101.

[359] Ebu Hayyan el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsir,* 5, 322.

[360] Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 4, 331.

sözlerin Teâlâ tarafından tasdik edilmesidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.*" Ne olursa olsun hiçbir şey gizli kalmaz. Göklerle yerin zikredilmesi kullar tarafından müşahede edilmesinden ötürüdür. Yoksa Allah Teâlâ'nın ilmi alemin içinde ve dışında olan her şeyi kuşatır. Denilmiştir ki: Bunun Hz. İbrahim (a.s)'ın ilk sözünü pekiştiren sözü olması da muhtemeldir. Genelden sonra tahsis kabilinden olabilir.[361]

⁂

– "*Hamd, iyice yaşlanmış iken bana İsmail'i ve İshak'ı veren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbim duayı işitendir.*"[362]

Nimete şükrettiğini bildirmesi için sözüne hamd ile başlıyor. Çünkü İbrahim suresinin bu ayetleri, Kâbe yapımının bitişinden, kendisinin ve zürriyetinin Allah Teâlâ'yı ikrar etmesinden, evlatlarına namaz kılmaları ve şirkten salim olmaları için dua etmesinden sonra Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatının son anlarından bahsetmektedir.[363]

– "**Hamd Allah'a mahsustur.**"

Yani hamd yalnızca Allah'a mahsustur. Nimet veren ve ihsan eden yalnızca O'dur.[364] Hz. İbrahim (a.s), verdiği nimetler karşısında ve sahip olduğu kemal vasıflardan ötürü Allah Teâlâ'ya hamdediyor.[365]

– "**İyice yaşlanmış iken bana İsmail'i ve İshak'ı veren…**"

Hibe Allah Teâlâ'nın karşılıksız bir şekilde bağışıdır. Neslin tümü hibedir.[366] Bu yüzden Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi*

---

361 Şevkânî *Fethu'l-Kadir*, 3, 160.

362 İbrahim Suresi, 39.

363 Süleyman İbrahim el-Husayn, *Hadîsu'l-Kurân an İsmail ve İshak aleyhimesselam*, s. 471.

364 Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr*, 8, 4042.

365 Sami Abdurrahman, *es-Senâu fi'l-Kurani'l-Kerim*, s. 37.

366 Tefsir-i Şa'râvî, 12, 7582.

hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü yetendir."[367] Hz. İbrahim (a.s) yaşlılığına rağmen kendisine Hz. İsmail ile Hz. İshak'ın hibe edilmesine karşı hamdediyor. Bu da nimetin son derece farkında olduğunu göstermektedir. Hiç şüphesiz bu Allah Teâlâ'nın harikulade, mucizevi bir ikramıdır. Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın zikredilmesiyle nimete şükretmekte çok yüce bir anlam yatmaktadır. Çünkü o ikisi, peygamberlerin atası Hz. İbrahim (a.s)'ın evlatlarıydı. Öyle ki peygamberlik sanki sadece O'nun nesline hasredilmişti. Nitekim Kur'an-ı Kerim kıssalarında bunu görüyoruz.[368]

"*İyice yaşlanmışken*" ifadesi zikredildi. Çünkü böylesine ileri bir yaşta evlat bahşedilmesi çok büyük bir nimettir Zira zaman doğum yapmaktan ümidin kesildiği bir zamandır ve dolayısıyla ümitsiz oluna bir vakitte ihtiyaca erişmek en büyük nimettir. Bu ileri yaşına rağmen çocuk sahibi olması Hz. İbrahim (a.s) için bir mucizedir.[369] "*İsmail'i ve İshak'ı veren…*" ifadesinde Hz. İsmail'in Hz. İshak'tan önce zikredilmesi Hz. İsmail'in büyük olduğunu gösterir.[370]

Hz İbrahim bize Allah Teâlâ'nın üzerimizdeki sayılamayacak kadar çok olan fazl-ı keremini ve nimetlerini itiraf etmeyi ve karşılığında bize düşenin hamd ve şükretmek olduğunu öğretiyor. Bunun şükrü ise verilen nimetleri Allah Teâlâ'ya itaat yolunda kullanmakla olur. Aynı şekilde insanlığa da dua etmekten geri kalmamayı, Allah Teâlâ'nın rahmetinden ümit kesmemeyi de öğretiyor. Bunu da "*Şüphesiz Rabbim duayı işitendir*" diyerek vurguluyor.[371]

– "**Şüphesiz Rabbim duayı işitendir.**"

Burada işitmekten maksat özel bir işitmektir. İcabet ve kabul işitmesidir genel bir işitme değil. Zira Allah Teâlâ her duyulan şeyi işitendir. Durum bu olunca buradaki dua hamd duası ve istek duasını içine alır. Allah

---

[367] Şura Suresi, 49-50.

[368] Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4042.

[369] Tefsir-i Razi, 9, 262.

[370] Süleyman İbrahim el-Husayn, *Hadîsu'l-Kurân an İsmail ve İshak aleyhimesselam,* s. 471.

[371] Ferhat Ali el-Ca'beyrî, *Ve İbrahimellezi Veffâ,* s. 100.

Teâlâ'nın O'nu işitmesi hamdini kabul etmesinde ve isteğine karşılık vermesinde tecelli etmektedir. İşte bu açıdan O işitendir.[372]

Hz. İbrahim (a.s) Allah Teâlâ'nın işiten olmasını şu şekilde tekidlemiştir:

1) İsim cümlesi
2) Tekid ifade eden إن ile.
3) لسميع الدعاء ifadesindeki lam ile.

"*Şüphesiz Rabbim*" ifadesinde Allah Teâlâ'ya minnet duygusu içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü O'nu terbiye eden, var eden, işlerini yürüten ve duasını kabul eden O'dur. Hz. İbrahim (a.s), insan fıtarının yüce bir suretini temsil ediyordu. Bu fıtrat, zürriyet sevgisi, onları sevme, değer verme, hakka ve Allah'a ibadete yöneltmede belirginleşti. Bu yüzden Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s) diliyle şöyle buyurdu:[373]

⁂

– "*Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle.*"[374]

Kur'an-ı Kerim akışı tekrar namazın önemini vurgulamaya ve Hz. İbrahim (a.s)'ın bunu hoş karşılamasına dönüyor. Hz. İbrahim (a.s) "*Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat*" diyordu. Hz. İbrahim (a.s) Allah Teâlâ'nın teveccühünü çekmek ve ve boyun eğişinin bir ifadesi olarak, her ayetin başını süsleyen "*rabbim*" ifadesini tekrarlıyordu. Bu ifade bir kandil gibi yolu aydınlatıyor ve bundan sonra duanın seyrini değişterecek bir fırsat tanıyordu.[375]

"*Beni namaza devam eden bir kimse eyle*" ifadesinde Hz. İbrahim (a.s) Allah Teâlâ'dan namaz kılmaya yardımcı olmasını istiyor. Zira bedeninde ve tüm dünyevi işlerinde gıdasını veren rabbinden bedensel gıdasından sonra manevi gıdası için de yardım istiyor. Yani; rabbim beni sabırlı ve

---

372 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâiu'l-Fevâid*, 3, 4.

373 Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4043.

374 İbrahim Suresi, 40.

375 Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* s. 241.

devamkar kıl, namaz kılmaya yönümü çevir ki onu en mükemmel şekliyle, mutlak huşu ve hudu ile tüm erkanı yerli yerinde eda edebileyim. Namaz hiçbir eğrilik göstermeden kamilen dinin hakkını yerine getirmenin bir sembolüdür.[376]

Hz. İbrahim (a.s) bir peygamber olmasına rağmen Mevla Teâlâ'dan namazı hakkıyla kılabilmek için yardım talep ediyor. İşte hiç kuşkusuz bu çok yüksek bir ahlak metodudur. Müminin nefsiyle gururlanmaması, nefsini temize çıkarmaması gerekir. Bilakis tüm amel ve sözlerinde doğruyu ve hassasiyeti aramalıdır.[377]

Dua ederken sadece kendine istemekle yetinmedi bu duaya neslini de "*Soyumdan da böyle kimseler yarat*" diyerek katmıştı. Ama Allah Teâlâ ileride O'nun neslinden Allah'a şükretmeyen, O'na (c.c) isyan edecek kimselerin geleceğine işaret etmişti. "*Soyumdan da böyle kimseler yarat*" ifadesi yani soyumdan bazılarını namaz kılanlardan eyle anlamındadır. Öyle ki ibadet ipi kıyamete dek uzasın, tevhid inancı kopmasın ve dini emirler kıyamete kadar yaşanabilsin.[378]

– "**Rabbimiz! Duamı kabul eyle.**"

İbadet ve itaatimi kabul et. Hz. İbrahim (a.s) yine Allah Teâlâ'ya karşı yüce bir edeple, boyun büküklüğü ile dua ediyor, Hak Teâlâ'dan fazl-ı keremini istiyor. Hz. İbrahim (a.s)'ın bu edepli tutumu oğlu Hz. İsmail ile birlikte Kâbe'nin duvarlarını yükseltirken de ortaya çıkmaktadır: "*Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin*" *diyorlardı.*"[379]

Taberi'nin Görüşü

Hz. İbrahim (a.s) bu âyette de, Allah Teâlâ'dan, kendisini ve soyundan

---

[376] Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4044.

[377] Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,* s. 241.

[378] Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4044.

[379] Bakara Suresi, 127; Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm,* 4, 331.

gelenleri, ibadetlerin en faziletlisi ve en geniş anlamlısı olan namaza devam etmelerine muvaffak kılmasını talep ediyor. Abdullah b.Mes'ud (r.a), Peygamber Efendimizin (s.a.v), namazın fazileti hakkında şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: "Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Ben, "*Ey Allah'ın Resulü, amellerin hangisi daha efdaldir?*" diye sordum. Resulullah (s.a.v) "*Vaktinde kılınan namazdır...*"[380] buyurdu ve ardından şu ayet-i kerimeyi okudu: "*Rabbiniz şöyle dedi:* "*Bana dua edin, duânıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir.*"[381]

Şevkânî'nin Görüşü

Hz. İbrahim (a.s) "*Rabbimiz! Duamı kabul eyle*" diyerek Allah Teâlâ'dan genel olarak bütün dualarını kabul etmesini istemişti. Bu isteğine bu konudaki duası ilk önce girmektedir. Buradaki duasından "ibadet" kastedilmektir. Yani; "Sana tekrar tekrar yaptığım ibadetimi kabul eyle demektir."[382]

⁂

– "**Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana babamı ve inananları bağışla.**"[383]

Hz. İbrahim (a.s), peygamber kişiliğinde, tüm yönleriyle fıtraten, dosdoğru insanı temsil ederdi. Fıtratında gördük ki, kendi neslini de kendini düşündüğü gibi düşünmüştür ve fıtrat O'na neslini düşündüğü gibi anne ve babasına da iyilik etmeyi düşündürüyordu. Hz. İbrahim (a.s) her zaman rububiyet makamına yöenliyor ve rabbine rububiyet sıfatını ön plana çıkararak nida ediyor ve mağfiret diliyordu. Öncelikle kendinden başladı af dilemeye sonra ana-babası için ve ardından Allah'a ve ahiret gününe inanan müminleri üçüncü sıraya aldı. Bunlar ister kendi soyundan olsunlar, ister başkalarından olsun farketmiyordu. Bu tüm müminler için bir duadır.[384]

---

[380] Müsned-i Ahmed b. Hanbel, 4, 267, 271; Sünen-i Tirmizî, Had. No: 2969; Tirmizî bu hasen sahih bir hadistir, dedi.

[381] Mümin Suresi, 60; Tefsir-i Taberi, 13, 235.

[382] Şevkânî, *Fethu'l-Kadir,* 3, 161.

[383] İbrahim Suresi, 41.

[384] Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4045 .

Hz. İbrahim (a.s)'ın duaları geneldi (toplumsaldı). Çünkü o insan kardeşliğine çağırıyordu. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın tevhidine, yalnızca O'na ibâdet etmeye ve O'nun metoduna göre O'na itaat etmeye dayanan kardeşliktir. Kıyamet günü olan ve her insanın iyi ve kötü yaptıklarının hesabını vereceği günde, Hz. İbrahim (a.s) mağfiret, günahlarının örtülmesi ve silinmesini diledi. Bu günde Allah'tan mağfiret diler ve mağfiretinin azabına galip gelmesini diler ki bu genelde müminler için özelde anne ve babası içindir.[385]

Ebu Hayyan şöyle demiştir: Anlaşılan o ki İbrahim, yakın ana-babası için mağfiret dilemiştir. Annesi mümindi, babasının ise imanından ümidini kesmedi ve babasının Allah'a olan düşmanlığını henüz anlamamıştı. Bu duaların farklı zamanlarda yapıldığını söylersek, bu tutarlıdır, bu yüzden bu makamda dua ettiği bazı şeyler toplandı. Annesini ve Hz. Nuh'u kasdettiği yahut Hz. Adem ve Hz. Havva'yı kasdettiği söylenmiştir. En doğru gözüken ilk görüştür. Babasına ettiği dua şu ayet-i kerimede geçmektedir: "*Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır.*" *Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır.*"[386]

– "**Rabbimiz! Beni bağışla.**"

Yani günah olarak gördüğüm kusurlarımı bağışla. Bu Hz. İbrahim (a.s)'ın rabbine karşı ne kadar tevzulu olduğunun ve nefsini nimet verene şükrü gerektiği gibi yerine getirmemekle itham ettiğinin delilidir. İşte bu bilinç Hz. Muhammed'i (s.a.v) Allah Teâlâ'ya ibadetini daha da arttırmasını ve geceleri ibadetle geçirmesini sağlıyordu. Hz. Muhammed (s.a.v) geceleri ayakları şişinceye kadar ibadet ederdi. Muğire b. Şu'be'nin (r.a) rivayet ettiği hadis-i şerifte Muğire şöyle demiştir: Hz.Peygamber (s.a.v) gece kalkar ve ayakları şişene kadar namaz kılardı. Niye böyle yaptığı sorulduğunda şöyle buyururdu: "*Şükreden bir kul olmayayım mı?*"[387]

– "**Ana babamı bağışla.**"

Görünen o ki Hz. İbrahim (a.s)'ın annesi mümindi. Babası için bağışlanma dilemesi ise babasının ölene kadar küfürde ısrar eden bir Allah

---

[385] Muhammed Ebû Zehra, *Zehratu't-Tefâsîr,* 8, 4045 .

[386] Şuara Suresi, 86; Ebu Hayyan el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsir,* 5, 422.

[387] Sahih-i Buharî, Had. No: 1130.

düşmanı olduğunu öğrenmeden önceydi. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi.*"[388]

– "**Hesap görülecek günde inananları bağışla.**"

Daha önce Hz. Nuh tüm müminler için Allah Teâlâ'dan bağışlanma istemişti: "*Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalimlerin de ancak helâkini arttır.*"[389] Şa'bi (rh.a) şöyle der: Nasibime Hz. Nuh ve Hz. İbrahim (a.s)'ın tüm mümin erkek ve kadınlara ettikleri dualarının düşmesi beni en pahalı develerden daha çok sevindiriyor.[390]

Bu büyük sahne, Hz. İbrahim (a.s)'ın, kalplerimizi ve ruhlarımızı, ancak Kur'an-ı Kerim'in üslubunun, tatlı ve narin bir Kur'an tınısı ve ayrıca yüksek anlam içeren bu üslubunun, Alemlerin Rabbinin sözlerinin sağlayabileceği tevhid ile dolduran sahnesi böylece son bulmaktadır.[391]

⁂

HZ. İBRAHİM'İN İNSANLARI HAC VAZİFELERİNİ YERİNE GETİRMEK İÇİN ÇAĞIRMASININ HAC SURESİNDE ELE ALINIŞI

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"*Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini, "Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle" diye belirlemiştik. İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler. Gelsinler ki, kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde (onları*

---

388 Tevbe Suresi, 114.

389 Nuh Suresi, 28.

390 Heyet, *et-Tefsîru'l-Mevdûî li Suveri'l-Kurâni'l-Kerîm*, 4, 331.

391 Semîre Adelî Muhammed Rızk, *Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam*, s. 241.

kurban ederken) Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula fakire de yedirin. Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler."[392]

Cenab-ı Hak, Mukaddes evin büyüklüğünü ve azametini, onu inşa eden Halilurrahman Hz. İbrahim (a.s)'ın büyüklüğünü zikretmektedir. Çünkü Allah orayı O'nun için hazırlamış, O'nu oraya yerleştirmiş ve neslinden bir kısmını da orada ikamet ettirmiştir. Allah Teâlâ O'na Kâbe'yi bina etmesini emretti. O da oğluyla beraber Kâbe'yi Allah'ın takvası üzerine bina etti. Allah Teâlâ O'na, amellerini ve niyetlerini temizleyerek Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamasını, evini şirkten, günahtan, pislikten ve kirlerden arındırmasını emretti. Allah Teâlâ, değeri ve faziletinden dolayı, sevgisinin kalplerde büyümesi ve her yönden O'na gelinmesi için onu kendisine nispet etti.[393]

O'na insanları davet etmesini, onlara öğretmesini, yakın ve uzaklarını, vazife ve faziletlerini onlara haber vermesini emretti. Zira sen onları davet edersen, hasretten yaya olarak hacılar ve umreciler olarak veya her uzak memleketten en şerefli yerlere gelinceye kadar çöller aşan ve yürümeye devam eden bir deve üzerinde sana gelirler. Halilurrahman bunu yaptı, O'nun ardından da oğlu Hz. Muhammed (s.a.v) yaptı. İnsanları bu evi haccetmeye davet etti. Onlar da bunu yapmaya başladılar ve tekrarladılar. Allah'ın vaat ettiği şey gerçekleşti, insanlar yeryüzünün doğusundan ve batısından yaya ve süvariler olarak oraya geldi. Sonra onu arzulayarak, Allah'ın Evi'nde, ancak orada yapılabilecek faziletli ibâdetlerden dinî faydalar elde etmeleri, kazanç ve dünyevî rızıklardan dünyevî menfaatler elde etmeleri için Allah'ın evi'nin faydalarını zikretmiştir. Bütün bunlar, dinî ve dünyevî menfaatlerdendir. Yani Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiklerinden ve kendilerine müyesser kıldığından dolayı Allah'a şükretmek için kurban keserken Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula da fakire de yedirin.

"*O halde adaklarını yerine getirsinler*" yani; ibâdetlerini yerine getirsinler, ihramlıyken başlarına gelen kir ve zararı gidersinler. Hac, umre ve

[392] Hac Suresi, 26-29.

[393] Tefsir-i Sa'dî, s. 1097.

hediye olarak kendilerine farz kılmış oldukları "*adakları*" yerine getirsinler. "*Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler*" yani; eski, gelmiş geçmiş en iyi camiyi tavaf etsinler. Bu genel hac vazifelerinin yanında özel bir tavaf emridir. Çünkü tavafın fazileti ve önemi bulunmkatadır. Hac'dan maksat tavaftır, ondan önceki işlemler ise tavafa vesiledirler. Bir de bir başka faide daha var ki o da şudur: Tavaf her zaman için meşrudur. İster başka bir ibadete bağlı olsun ister tek başına olsun her daim meşrudur, yapılabilir.

Hz. İbrahim (a.s), Allah Teâlâ'nın emrettiği ve kendisine vahyettiği şekliyle müminlere hac vazifelerini öğretmek üzere aldığı görevi yerine getirdi. Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) ise Hz. İbrahim (a.s)'dan sonra silinen ve şeytani vesilelerle geçen asırlar boyunca değiştirilen bu ibadetleri yeniledi.[394]

Hacıların gördüğü birçok yararlı şeyler vardır. Bir kere hac bir mevsim, bir kongredir. Hac bir ticaret ve ibadet mevsimidir. Toplanma ve tanışma kongresidir. Dünya ve ahiretin buluştuğu, aynı şekilde inanca ilişkin uzak-yakın anıların buluştuğu bir farzdır. Ticaret ve pazar esnafı hac döneminde oldukça hareketli, bol sürümlü bir mevsim yaşarlar. Çünkü bu dönemde bu dokunulmaz evin çevresine, dünyanın dört bir yanından, birçok ürün gelir. Her taraftan, her kafileden akın eden hacılar, değişik mevsimlerin yaşandığı farklı ülkelerden birçok ürünler sunarlar. Ama bu farklı mevsimlerde yetişen ürünler bir mevsimde bu kutsal evin çevresinde toplanır. Bu haliyle hac bir ticaret mevsimi, 'ürünlerin sergilendiği bir panayırdır. Her sene kurulan uluslararası bir pazardır.

Bir ibadet mevsimidir hac. Orada ruhlar arınır. Allah'ın dokunulmaz evinin çevresinde Allah'a yakınlığı hisseder. Parlak ve güzel hayaller gibi canlanan hatıralar bu evin çevresinde uçuşur, mü'minler kendinden geçer, huzura kavuşurlar.[395]

Önce, ciğerparesi İsmail'i ve annesini bu evin yanına bırakıp ürperen, sızlayan kalbi ile Rabb'ine yönelen Allah'ın dostu İbrahim'i -selâm üzerine olsun canlandırır hayalinde. "*Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin*

---

394 Tefsir-i Sa'dî, s. 1098.

395 Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2419.

kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler."[396]

Hacer canlanır bu sefer hayalinde... Hem kendisi hem de süt emen yavrusu için bu kavurucu sıcağın altında bu evin çevresinde su aramaya çıkıyor. Susuzluktan bitkin düşmüş bir halde safa ile merve arasında koşup duruyor. Dayanacak halı kalmamış ama yavrusunun çaresizliği karşısında yerinde duramıyor yine su aramaya koşuyor. Yedinci turun sonunda artık bütün ümidi kırılmıştır. Ama bir de bakıyor ki, çaresiz yavrucağın ayaklarının altından su fışkırıyor... Zemzem... Ümitsizlik ve kuraklık çölünde rahmet kaynağı... Yine İbrahim'in -selâm üzerine olsun- hayalı canlanıyor... Bir rüya görmüş İbrahim. Ciğerparesini kurban etmekte tereddüt etmiyor. İşte bu mü'mince itaat tavrı ile o erişilmez ufka yükseliyor:

"*İbrahim ona, `Yavrum, dedi, ben uykuda görüyorum ki, seni kesiyorum; düşün, bak ne dersin?*" Hz. İsmail, memnuniyetle ve uysallıkla karşılar babasını: "*Babacığım, sana emredileni yap, inşallah beni sabredenlerden bulacaksın dedi.*" Birden bu evlat kurbanı meselesinde yüce Allah'ın rahmeti beliriyor: "*Biz ona `İbrahim' diye seslendik. `Sen rüyayı doğruladın, işte biz güzel davrananları böyle mükafatlandırırız. Gerçekten bu apaçık bir imtihandı. Ve fidye olarak ona büyük bir kurban verdik.*"[397] Bu sefer Hz. İbrahim (a.s) ve İsmail'in -selâm üzerlerine olsun- hayalleri birlikte canlanıyor. Birlikte evin temellerini yükseltiyorlar. Allah'a yönelik bir yakarış ve' bir ürperti içindedirler. "*Ey Rabb'imiz, ikimizi de sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olan bir ümmet çıkar, bize ibadet yollarımızı göster, tövbemizi kabul buyur. Hiç şüphesiz sen tövbeleri kabul edensin ve çok merhametlisin.*"[398]

Bu hayaller ve anılar bu şekilde peşpeşe sıralanıp gidiyor. Sonra Abdülmuttalib'in hayalı canlanıyor... Şayet Allah kendisine on tane erkek çocuk

---

[396] İbrahim Suresi, 37.

[397] Saffat Suresi, 102-107.

[398] Bakara Suresi, 128; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2419.

bağışlayacak olursa onuncusunu kurban etmeye söz verir. Bu onuncu çocuk Abdullah'tır. Abdülmuttalip verdiği söze bağlı bir insandır. Kavmi de ona oğlu yerine fidye olarak bir hayvanı kurban etmesini önerir. Abdülmuttalip Kâ'be'nin çevresinde kura çekiyor, her seferinde kura Abdullah'a çıkıyor, fidye artıyor. Ta ki, onuncu çekilişte fidye sayısı yüz deveye ulaşana kadar. Bu öteden beri uygulanan diyetin miktarıdır. Böylece fidyesi kabul olunur, develer kurban edilir. Abdullah kurtulur. Yeryüzünde yüce Allah'ın en üstün kulu, Allah'ın peygamberi Muhammed'i -selâm üzerine olsun- Amine'nin rahmine bırakmak için kurtulur, sonra ölür. Sanki yüce Allah onu sırf bu biricik, onurlu ve büyük amacı gerçekleştirsin diye kurban edilmekten kurtarmıştır.[399]

Sonra hayaller ve anılar peşpeşe sıralanıp gidiyor. Allah'ın peygamberi Muhammed -salât ve selâm üzerine olsun- çocukluğunu, gençliğini, bu yerde, bu evin çevresinde geçiyor. Mübarek elleriyle karataşı (Hacarülesved) yerine koyuyor. Böylece kabileler arasında çıkmak üzere olan büyük bir fitneyi önlüyor. Namaz kılması... Kâ'be'nin çevresinde dönmesi... İnsanlara hitap etmesi... İbadet için bir köşeye çekilmesi canlanıyor. Zihinde canlıymış gibi adım atması, Hz. Peygamberin vicdanda olduğu gibi somutlaşması anılar dönemine dalmış hacıyı alıp engin ufuklara yükseltiyor. Onun saygıdeğer arkadaşlarının adımları, hayalleri bu yerlerde, bu evin çevresinde uçuşup duruyor. Kulaklar işitecek gibi oluyor seslerini. Nerdeyse gözle görülecekler.

Bunların yanısıra hac, dünyanın dört bir yanından gelen Müslümanların katıldığı bir kongredir. Ataları İbrahim'in döneminden bu yana zamanın derinliklerine kök salmış asıllarını bulurlar bu kongrede. "*Allah sizi gerek daha önceki kutsal kitaplarda, gerekse elinizdeki Kur'anda `Müslüman' olarak adlandırdı.*"[400] Orada topluca bağlandıkları ekseni bulurlar. Hep birlikte yöneldikleri, topluca buluştukları şu kıbledir eksenleri... Altında toplandıkları sancaklarını bulurlar. Tek ve değişmez inanç sancağıdır bu. Irk, renk ve ülke farklılıkları bu sancağın altında kaybolur gider. Bir zaman için farkında olmadıkları gerçek güçlerini bulurlar. Milyonların kenetlenmesinden, birleşmesinden

[399] A.g.e. 4, 2419.

[400] Hac Suresi, 78.

kaynaşmasından doğan güçtür bu. Şayet bu milyonlar tek ve değişmez sancağın inanç ve tevhid sancağının altında toplanacak olurlarsa hiçbir kuvvet karşılarına dikilemez.

Hac, bir tanışma, danışma, hareket çizgilerini uyuşturma, güçleri birleştirme, mal, bilgi ve deneyim alışverişinde bulunma kongresidir. Bu kongrede, Allah'ın gölgesi altında, onun evinin yakınında, uzak-yakın itaatlerin, eski-yeni anıların gölgesinde, en uygun yerde, en uygun atmosferde ve en uygun zamanda o günkü birlik ve beraberlik halindeki İslâm aleminin toplumsal hayatı için birtakım düzenlemeler yapılır.

Yüce Allah "**Gelsinler de çeşitli yararlarını gözleri ile görsünler**" buyuruyor. Buna göre her kuşak kendi şartları, ihtiyaçları, deneyimleri ve hayatın zorlukları doğrultusunda yarar sağlar. Bunlar yüce Allah'ın Müslümanlara haccı farz kıldığı ve Hz. İbrahim (a.s)'e -selâm üzerine olsun- insanları bu evi ziyaret etmeye çağırmasını emrettiği gün irade ettiği bazı hususlardır.[401]

⁂

HZ. İBRAHİM HAKKINDA FIRKALARIN ÇEKİŞMESİ

Dini gruplar Hz. İbrahim (a.s) hakkında çekişmişlerdir. Her grup O'na bağlı olduğunu ve O'nun yolunu izlediğini iddia etmiştir. Bu da ancak Hz. İbrahim (a.s)'ın tarihte, dinde ve hayattaki konumundan dolayıdır, çünkü O bir ümmettir ve Allah Teâlâ O'nu imam kılmış ve nesline de peygamberliğini ve kitabını vermiştir. Hz. İbrahim (a.s)'e bağlı olduğunu iddia eden mezheplerin en ünlüsü üçtür: Esasen Hz. İbrahim (a.s)'ın dininden uzak olsa da Yahudiler, Hıristiyanlar ve müşrik Araplardır.

Yahudiler, Hz. İshak ve Hz. Yakub'un oğulları olduklarından dolayı Hz. İbrahim (a.s)'e bağlı olduklarını iddia ederler. Hıristiyanlar O'nun dininde oldukları için O'na bağlı olduklarını iddia ederler. Müşrik Araplar da, Hz. İsmail'in çocukları oldukları ve Hz. İbrahim (a.s)'ın inşa ettiği evi haccettikleri için O'na bağlı olduklarını iddia ederler. Kur'an ayetleri bu konudan bahsetmiş, Yahudilerin, Hıristiyanların ve müşriklerin bazı iddialarını

---

[401] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kurân,* 4, 2420.

kaydetmiştir. Sonra onları reddetmiş ve cevap vermiş ve Hz. İbrahim (a.s)'ın dininin ne olduğunu ve gerçekten O'na mensup olanları ve O'nun yolundan gidenleri beyan etmiştir.[402]

Ben de Yüce Allah'ın Bakara Suresi'nde geçen "*Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de iyilerdendir*"[403]kavl-i şerifinden "*Onlar gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz*" kavl-i şerifine şerhettim ve bu ayet-i kerimeler ışığında Hz. İbrahim (a.s)'ın Müslüman olduğu, oğullarına da bunu tavsiye ettiği ve oğullarının babalarının nasihatine uydukları, aynı şekilde torunu Hz. Yakub ve oğullarının da Müslüman olduklarını beyan ettim. Hepsi Müslümandı. Yahudi ve Hıristiyanların daha sonra iddia ettikleri gibi Yahudi yahut Hıristiyan değillerdi. Yahudiler, insanlara: "Yahudi olun ki hidayete eresiniz" dedikleri zaman; Hristiyanlar da, insanlara: "Hıristiyan olun ki, hidayete eresiniz" dedikleri zaman yalan söylediler.

Bakara Suresi'ndeki ayetlerin gösterdiği sonuç şudur: Önceki mezhepler Hz. İbrahim (a.s) hakkında ihtilafa düşmüşler ve her biri Hz. İbrahim (a.s)'e bağlı olduklarını ve Hz. İbrahim (a.s)'ın kendi dinlerinden olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak hepsi bu konuda yalancıdırlar. Hz. İbrahim (a.s) ve oğulları (peygamberler) Musevi değillerdi, Hıristiyan değillerdi, müşrik de değillerdi. Bilakis Hanif Müslümanlardı ve her biri ölüm döşeğinde çocuklarına İslam'ı kabul etmelerini tavsiye ederdi.[404]

Aynı şekilde, Al-i İmran Suresi'nde, kendilerinin Hz. İbrahim (a.s)'ın yolunda olduklarını iddia eden Yahudi ve Hristiyanların münakaşasına yer verilmiştir. Ayetler bu iddiayı geçersiz kıldı ve Hz. İbrahim (a.s)'e en çok lâyık olanın kim olduğunu açıklığa kavuşturdu: "*Ey kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz. Oysa Tevrat da, İncil de ondan sonra indirilmiştir. Siz hiç düşünmüyor musunuz? İşte siz böyle kimselersiniz! Diyelim*

---

[402] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 451.

[403] Bakara Suresi, 130.

[404] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 452.

ki biraz bilginiz olan şey hakkında tartıştınız. Ya hiç bilginiz olmayan şey hakkında niçin tartışıyorsunuz? Allah bilir, siz bilmezsiniz. İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi. Şüphesiz, insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü'minlerdir. Allah da mü'minlerin dostudur."[405]

Bu ayetler, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hıristiyanların Hz. İbrahim (a.s) hakkındaki argümanlarını yalanlamakta, O'na olan bağlılıklarını geçersiz kılmakta ve Hz. İbrahim (a.s)'ın onlardan olduğu iddiasında onları yalanlamaktadır. Ayet-i kerimeler, Tevrat'ın Hz. Musa'ya indirildiğini ve Hz. Musa'nın Hz. İbrahim (a.s)'den yüzlerce olmasa da onlarca yıl sonra geldiğini gösteriyor. Öyleyse Yahudiler, Hz. İbrahim (a.s) onlardan yüzlerce yıl önce yaşadığı halde Hz. İbrahim (a.s)'ın Yahudi olduğunu nasıl iddia edebilirler.[406]

Yahudiler ve Hristiyanlar hiç düşünmezler mi? Tarihin yalanladığı bu iddiadan hala vazgeçmeyecekler mi? "*Ey kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz. Oysa Tevrat da, İncil de ondan sonra indirilmiştir. Siz hiç düşünmüyor musunuz?*"[407] Ayet-i kerimeler açıkça, Yahudilerin ve Hıristiyanların iddialarını yalanlamakta ve Hz. İbrahim (a.s)'ın üç kafir fırkadan, Yahudiler, Hıristiyanlar ve müşrik Araplardan biri olduğu düşüncesini reddetmekte ve O'nun Hanif bir Müslüman olduğunu ve dininin İslam olduğunu açıkça belirtilmiştir: "*İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi.*"[408]

Ayet-i kerimeler, üç mezhebi –Yahudileri, Hıristiyanları ve müşrikleri– Hz. İbrahim (a.s)'e olan bağlılıklarından, O'ndan, O'nun yolundan uzak saymakta, O'nun dinine tâbi olmadıklarından ve sapık kâfirler olduklarını ifade ettikten sonra, O'nun ümmetinin kim olduğu, kimlerin O'na bağlı

---

405 Al-i İmran Suresi, 65-68.

406 Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 454.

407 Al-i İmran Suresi, 65.

408 Al-i İmran Suresi, 67; Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 455.

olduğu, kimlerin hak dini üzerinde olduğunu açıklamaktadır. Bunlar 3 sınıftır: "*Şüphesiz, insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü'minlerdir. Allah da mü'minlerin dostudur.*"[409] Hz. İbrahim (a.s)'e en yakın olanlar, O'na uyanlardır, yani O'nunla çağdaş olan, O'nunla birlikte yaşayan, çağrısına icabet eden ve dinine giren salih müminlerdir. İster Irak'taki davetinin birinci aşamasında olsunlar, ister Filistin'deki davetinin ikinci aşamasında olsunlar.[410]

Hz. İbrahim (a.s)'e en yakın olan ikinci grup "*bir de bu peygamber*" diye ifade edilen Hz. Muhammed (s.a.v), üçüncü grup ise "**ve mü'minlerdir**" diye tabir edilen Hz. Muhammed'in (s.a.v) ümmetinden salih müminlerdir. Bu müminler islam ümmetinin ta kendileridir. Kıyamete dek şehadet, risalet, hilafet ve davet ümmeti olarak devam edecek olan ümmet! Bunlar Hz. İbrahim (a.s)'e en yakın olanlardır, çünkü O'nun dinindendirler. Bunlar hanif Müslümanlardır, Hz. İbrahim (a.s) de hanif bir Müslümandı.[411]

⁂

HZ. İBRAHİM'E VERİLEN SAHİFELER

Müfessirler bunların Hz. İbrahim (a.s)'e indirilen sayfalar olduklarını belirtmişlerdir. İbn Aşur ise bunların "*Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu:* "*Ben seni insanlara önder yapacağım.*" *İbrahim de,* "*Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)*" *demişti. Bunun üzerine Rabbi,* "*Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz*" *demişti.*" ayet-i kerimesinde geçen, Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'ı imtihan ettiği kelimeler/emirler olduğunu ifade etmiş ardından şöyle demiştir: Bunlar Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e vahyettiği şeyleri kaydeden sahifelerdi."Bunların sayısı konusunda ihtilaf edilmiştir. "10 sayfa olduğu" yahut "20 sayfa olduğu" söylenmiştir. İbn Aşur ise 10 sayfa olduğunu zikreder.[412]

Allah Teâlâ yüce kitabında şöyle buyurmaktadır: "*Şüphesiz bu hükümler*

---

[409] Al-i İmran Suresi, 68.

[410] Salah el-Halidî, *el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,* 1, 456.

[411] A.g.e. 1, 458.

[412] Ömer Abdulvehhab Mahmud, *Suhufu İbrahime ve Musa aleyhimesselam min*

ilk sayfalarda, İbrahim ve Mûsâ'nın sayfalarında da vardır."[413] Bu Hz. İbrahim (a.s)'ın kitap sahibi olduğu anlamına gelmektedir. Buna göre Allah Teâlâ'nın peygamberlerine indirdiği ve Kur'an-ı Kerim'de zikredilen kitaplar 5 tanedir. Zaman sıralamasına göre şöyledir:

- Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifeleri
- Tevrat
- Zebur
- İncil
- Kur'an-ı Kerim

Buna göre Hz. İbrahim (a.s)'e indirilen sahifeler ilk indirilen kitap olmuş oluyor.[414] Kur'an-ı Kerim bu sahifelerde geçen bazı ifadelere yer vermiştir. Örneğin şu ayet-i keirmedeki gibi: "*Arınan ve Rabbinin adını anıp, namaz kılan kimse mutlaka kurtuluşa erer. Fakat sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret, daha hayırlı ve süreklidir. Şüphesiz bu hükümler ilk sayfalarda, İbrahim ve Mûsâ'nın sayfalarında da vardır.*"[415] Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'ın dinine tabi olanlara Kur'an-ı Kerim'de rehber olması için Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerinden bu ifadeleri seçmiştir. Zira bu sahifelerde şöyle geçmektedir:

- "**Arınan kurtuluşa erer.**"

Buna göre arınmamış bir nefisle Allah Teâlâ'ya ulaşmak imkansızdır."Arınan" yani şirk ve günahlardan arınıp imanla, salih amelle temizlenen kurtuluşa erer.[416] Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle dua ederdi: "*Ya Rabbi nefsime takvasını ver (günahlardan sakınma duygusu) ve onu (her türlü günahtan) temizle, Sen temizleyenlerin en hayırlısısın. Onun*

Hilâli'l-Kurân ve's-Sünne, Mecelletü Külliyeti'l-Ulûmi'l-İslamiyye, Irak, C.11, S. 1, 19, 20109, s. 42.

413 Ala Suresi, 18-19.

414 Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim,* s. 188.

415 Ala Suresi, 14-19.

416 Ebû Bekir el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefâsîr li-Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebir,* Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, Medine-i Münevvere, Suudi Arabistan, 5. Baskı, H. 1424, M. 2003, 5, 558.

koruyucusu ve efendisi de sensin."[417] Bütün amellerin en üstünü Allah Teâlâ'yı zikirdir. İster yürüyerek ister oturarak, ister yerken ister içerken, ister elbise giyerken, ister yatmadan önce, ister rüzgar esince, ister hayvana binince, ister dolunaya bakarken olsun…her hal ve şartta zikir edilebilir. Hayatın her anında zikir vardır.[418]

Fahreddin er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb* adlı tefsirinde şöyle der:

Amellerin dereceleri şu üç şeydir:

a) Bozuk inançları, kalbinden izale etmek...

b) Cenâb-ı Hakk'ın marifetini, zati sıfatları ve isimleriyle birlikte kafasına ve gönlüne yerleştirmek...

c) Onun hizmeti ile meşgul olmak.

Bunlardan birinci mertebe, Cenâb-ı Hakk'ın, "Kad efleha men tezekkâ" ayetindeki "tezkiye" ile; ikincisi, "Vezkur isme rabbihi" ayetiyle; zira, kalbin zikri, ancak marifetullah olur-; üçüncüsü, yani hizmet de, "Fesallâ" ifadesiyle kastedilmiştir. Çünkü namaz, tevazu ve huşu'dan ibarettir. Binâenaleyh, kalbi, Allah'ın celâl ve kibriyasının bilgileriyle aydınlanmış olan kimselerin, gerek iş, gerekse dış uzuvlarında, mutlaka bu huzû ve huşûun eseri görülür.[419]

Hz. İbrahim (a.s) Hz. Muhammed'le (s.a.v) Miraç olayında dünya semasında karşılaşmış ve Peygamber Efendimize (s.a.v) oğlum diye seslenmişti. Bu bizzat böyle vuku bulmuştur. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyuruyor: "*Ben Kâbe'nin Hatîm kısmında uyku ile uyanıklık arasında idim... Yanıma merkepten büyük, katırdan küçük beyaz bir hayvan getirildi. Bu Burak'tı. Ön ayağını gözünün gördüğü en son noktaya koyarak yol alıyordu. Ben onun üzerine bindirilmiştim. Böylece Cibrîl -aleyhisselâm- beni götürdü. Dünyâ semâsına kadar geldik. Kapının açılmasını istedi.*

"**Gelen kim**?" *denildi.*

---

[417] Sünen-i Nesâî, Had. No: 5458.

[418] Ebû Bekir el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefâsîr li-Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebir,* 5, 559.

[419] Tefsir-i Razî, 31, 134.

"**Cibrîl!**" *dedi.*

"**Berâberindeki kim?**" *denildi.*

"**Muhammed -aleyhissalâtü vesselâm-**" *dedi.*

"**O'na Miraç dâveti gönderildi mi?**" *denildi.*

"**Evet!**" *dedi.*

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliştir!" *denildi ve kapı açıldı. Kapıdan geçince, orada Hazret-i Âdem -aleyhisselâm-'ı gördüm.* "Bu babanız Âdem'dir! O'na selâm ver!" *denildi. Ben de selâm verdim. Selâmıma mukâbele etti. Sonra bana:* "Sâlih evlât hoş geldin, sâlih Peygamber hoş geldin!" *dedi… Sonra Cebrâîl beni yedinci semâya çıkardı ve İbrâhîm -aleyhisselâm- ile karşılaştık. Cebrâîl -aleyhisselâm-:*

"–Bu, baban İbrâhîm'dir; ona selâm ver!" *dedi. Ben selâm verdim; O da selâmıma mukâbele etti. Sonra:*

"–Sâlih oğlum hoş geldin, sâlih peygamber hoş geldin!" dedi. Daha *sonra bana:*

"–Yâ Muhammed! Ümmetine benden selâm söyle ve onlara Cennetin toprağının çok güzel, suyunun çok tatlı, arâzisinin son derece geniş ve dümdüz olduğunu bildir. Söyle de Cennete çok ağaç diksinler. Cennetin ağaçları "Sübhânallâhi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllâhu vallâhu ekber!" demekten ibârettir." dedi.[420]

– "**Rabbinin adını anıp, namaz kılan kimse mutlaka kurtuluşa erer.**"

Bunlar da aynı şekilde Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerinde yer almaktaydı. Zira namaz dinin direğidir, gerçek bir nurdur. Kul ile rabbi arasındaki bağlantı ipidir. Namazdan kaçış yoktur. Namazsız hayat olamaz. Allah Teâlâ namazı hiç kimseden kaldırmamıştır. Ne bir peygamberden, ne fakir bir kuldan, ne hastadan ne de yaşlıdan… Diğer peygamberler Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerden peygamberlik ilhamını aldılar ve gerek manası dua

[420] Sahih-i Buhârî, Had. No: 3887.

olsun gerekse kıyam, rukû, secde ve tilavet-i Kur'an'dan oluşan tevkifi ibadet olsun genel anlamıyla namazı sürdürdüler.

Eğer Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerinde geçen "**fesalla**" dan maksat dua olursa o vakit mana "Rabbine dua eden kurtuluşa ermiştir" olur. Dua, Hz. İbrahim (a.s)'ın dininde ibadetin özü ve esasıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) buyuruyor ki: "*Şüphesiz dua ibadetin ta kendisidir.*"[421] Bu bakımdan dua her durumda Hz. İbrahim (a.s)'e eşlik ederdi. Hz. İbrahim (a.s) tüm hallerinde, bugüne kadar O'na uyanlara ışık tutacak dualar etmiştir. Kur'anı Kerim de bizler için bu samimiyet yüklü büyük duaları muhafaza edip bizlere aktarmıştır.[422]

Eğer Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerinde geçen "**fesalla**" dan maksat bildiğimiz Allah tarafından bildirilen namaz ise zaten Hz. İbrahim (a.s) bir duasında namazı da içine alacak şekilde şöyle dua etmişti: "*Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle.*"[423] Bu dua namazın önemini açıklayıcı bir duadır. Hz. İbrahim (a.s) duasında rabbinden kendisini **namaza devam eden bir kimse** kılmasını istiyordu. Allah Teâlâ'nın murad ettiği şekliyle namaz kılmak matluptur, yoksa sadece namaz kılmak değildir.[424]

– "**Fakat sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret, daha hayırlı ve süreklidir.**"

Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifeleri, insanın yeryüzündeki ıslah edici rolüne, salih amel işleyenlere müjde, kâfirlere, zalimlere ve günahkârlara uyarıda bulunulmasına ve Hanifliğin, batıldan hakka meyletmek ve bu hakta sebat etmek olduğunu vurgulamasına rağmen insanoğlu -rabbinin merhamet ettikleri müstesna- dünya hayatını bunların hepsinden üstün tutacak ve kendisine hedefinin bu baki olmayan, oyun ve eğlenceden ibaret fani dünya olmadığı emredilmiş olmasına rağmen onu tercih edecek ve ona meyledecektir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve*

---

421 Sünen-i Tirmizî, Had. No: 2969, Tirmizi, bu hadis hasen sahih bir hadistir, demiştir.
422 Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim,* s. 192.
423 İbrahim Suresi, 40.
424 Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim,* s. 193.

oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!"[425]

Buradaki dünya hayatı, ahlâkî, maddî ve dünyevî hususlarda insan hayatındaki her şey, insanın yaşını ve ömrünü, zenginliğini ve fakirliğini ve Cenab-ı Hakk'ın bu dünyada yarattığı insanlar, bitkiler, hayvanlar, cansız nesneler, gezegenler ve yıldızlar ve arzular, zevkler, mal-mülk vb. her şeyi kapsar. Burası bir imtihan evidir, mükâfat evi değildir. Yarışmacıların bunun için yarışması ve reKâbet etmesi ne akla ne de mantığa uyar. Dünya hayatının onu etkilememesi konusunda Hz. İbrahim (a.s)'ın dininin görüşü budur. Bilakis, ahiret hayatı için çalışmamızı sağlayacak kadar hayatta kalmamıza yarayacak şeyleri ondan alırız. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.*"[426]

Yaşadığımız hikayenin özeti bu. Biz aslen ahireti istiyoruz ve yaşadığımız bu hayatta bizim için olmazsa olmaz şartlar var ve bunları unutmamalıyız. Bu nedenle İbrahim'in sahifelerinde geçen "*Fakat sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz*" ifadesi böyle yapanlar için bir uyarı ve tehdittir. Çünkü bu çok büyük bir hatadır ve Hz. İbrahim (a.s)'ın insanlara uymayı emrettiği dininin açık bir ihlalidir. Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerindeki önemli konulardan birinin şu olduğunu söyler: "*Oysa âhiret, daha hayırlı ve süreklidir*" kavl-i şerifinde geçtiği gibi ahiret hayatından bahsetmesidir. Ahiret hayatı hakkında konuşmak, onsuz ne imanın ne de İslam'ın doğru olamayacağı inanç meselelerinden biri olduğu için önemlidir. Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerinde, ahiret yurdu, dünya yurdundan iki şekilde farklıdır:[427]

1) Ahiret hayatı dünya hayatından daha hayırlıdır.

Bu apaçık bir husustur. Ama sadece mümine göre böyledir. Zira onun ahiret ehlinin işlerini yaptığını ve Cenab-ı Hakk'ı kızdıracak hiçbir şey

[425] Ankebut Suresi, 64.

[426] Kasas Suresi, 7; Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim*, s. 194.

[427] Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim*, s. 194.

yapmadığını görürsün. Bu üstünlük ve hayırlı olmak kıyas kabul etmez. Ahiret saadeti çok çok büyüktür ve bu dünyada olanlara göre çok fazladır. Bu sözler bile bunu anlatmaya yeterli değildir. Bu yüzden Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Cennette bir kamçı kadar yer, dünyadan ve dünyada bulunan her şeyden daha hayırlıdır.*"[428]

2) Ahiret hayatı bu dünya hayatından daha kalıcıdır.

Ahiret hayatı sonsuz bir hayattır ve yok olmaz. O halde kim cennetteyse, kim cehennemdeyse orada ebedî kalacaklardır. Kur'an'ın cennetliklerin orada ebedî kalacağını bildirmesi sayılamayacak kadar çoktur. Örneğin şu ayet-i kerime gibi: "*De ki:* "*Size, onlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır.*" *Allah, kullarını hakkıyla görendir.*"[429]

Cehennemlikler de orada ebedî kalacaklardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Şüphesiz inkâr edenler ve zulmedenler (var ya), Allah onları asla bağışlayacak ve doğru yola iletecek değildir. (Allah onları) ancak içinde ebedî kalacakları cehennemin yoluna iletir. Bu ise Allah'a çok kolaydır.*"[430] Yine şöyle buyurmaktadır: "*Haydi, içinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!*"[431]

Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifeleri de diğer kitaplar gibi Ramazan ayında indirildi. Sahifeler Ramazan'ın ilk gecesi indirilmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*İbrahim Peygambere indirilen vahiy sahifeleri, ramazanın ilk gecesinde, Musa'ya indirilen Tevrat, Ramazan'ın altıncı gecesinde, İsa'ya indirilen İncil, ramazanın on üçüncü gecesinde, bana indirilen Kur'an da, Ramazan'ın yirmi dördüncü gecesinde vahyedildi.*"[432]

Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. Musa'nın sahifelerinde başka anlamların

---

[428] Sahih-i Buharî, Had. No: 2892.

[429] Al-i İmran Suresi, 15.

[430] Nisa Suresi, 168-169.

[431] Nahl Suresi, 29.

[432] Müsned-i Ahmed b. Hanbel, 28, 191; Elbanî, *Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha,* Had. No: 1575.

bulunduğunu gösteren ifadeler de gelmiştir. Allah Teâlâ bu sahifelerde geçenler hakkında Necm suresinde şöyle buyurmaktadır: "*Yoksa, Mûsâ'nın ve Allah'ın emirlerini bütünüyle yerine getiren İbrahim'in sahifelerindeki şu hakikatler kendisine haber verilmedi mi? Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez. İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir. Sonra çalışmasının karşılığı kendisine tastamam verilecektir. Şüphesiz en son varış Rabbinedir. Şüphesiz O, güldürür ve ağlatır. Şüphesiz O, öldürür ve diriltir. Şüphesiz O, iki eşi, erkeği ve dişiyi, (rahme) atıldığında az bir sudan (meniden) yaratmıştır. Şüphesiz tekrar diriltmek de O'na aittir. Şüphesiz O, başkalarına muhtaç olmaktan kurtardı ve varlık sahibi kıldı. Şüphesiz O, Şi'râ'nın Rabbidir. Şüphesiz O, önce gelen Âd kavmini ve Semûd kavmini helâk etti ve hiç kimseyi bırakmadı. Daha önce de Nûh'un kavmini helâk etmişti. Şüphesiz onlar daha zalim ve daha azgın kimselerdi. O, "Mu'tefike"yi de kaldırıp yere çarpmış ve onlara örttüğü azap örtüsünü örtmüştür. O hâlde Rabbi'nin nimetlerinin hangisinden şüphe ediyorsun (ey insan!).*"[433]

Şeyh Atiyye Salim dedi ki: Bunlar Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerinde geçen manalardandır. Bu da sahifelerdeki bilgilerin çoğunluğunun özdeyiş ve vaaz türünden konular olduğunu teyid etmektedir. Nitekim semavî kitaplar arasındaki bağlantıyı da vurgulamaktadır.[434] "*Yoksa, bu iddiacı Mûsâ'nın ve Allah'ın emirlerini bütünüyle yerine getiren İbrahim'in sahifelerindeki şu hakikatler kendisine haber verilmedi mi?*" Bu sahifelerde pekçok ahkam yer almaktadır. En önemlilerinden bir Allah Teâlâ'nın şu zikrettiğidir: "*Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez. İnsan için ancak çalıştığı vardır.*" Yani her amel işleyenin iyi veya kötü ameli kendisini bağlar. Başkasının ameli ve çalışması kendisini bağlamaz. Kimse bir başkasının günahını yüklenemez. "*Şüphesiz onun çalışması ileride ahirette görülecektir.* İyiliği kötülüğünden ayrılacaktır. *Sonra çalışmasının karşılığı kendisine tastamam verilecektir.* Yani işlenen tüm güzel ve ihlaslı ameller ile işlenen tüm çirkin ve kötü amellere tastamam karşılıkları verilecektir. Her biri Allah

[433] Necm Suresi, 36-56.

[434] Ömer Abdulvehhab Mahmud, *Suhufu İbrahime ve Musa aleyhimesselam min Hilâli'l-Kurân ve's-Sünne*, s. 22.

Teâlâ'ya hamdeder. Hatta cehennemlikler bile cehenneme girerlerken kalpleri rablerinin hamdi ile dolu olur. Hikmetinin mükemmeliyetini ve kendinden iğrenmeyi dile getirirler. Kendilerini oraya götüren ve en kötü yere düşüren yine kendileridir.[435]

Şüphesiz en son varış Rabbinedir. Tüm işlerin nihayeti O'na varır. Tüm şeyler ve tüm canlıların haşrı ve neşri O'na döner. Her halükarda her şey O'na dayanır. İlim, hikmet, rahmet ve tüm kemalat O'na dayanır. *Şüphesiz O, güldürür ve ağlatır.* Yani gülmeyi ve ağlamayı, hayır ve şer, sevinç ve zevk, endişe ve hüzün sebeplerini yaratan O'dur ve bunda O'nun büyük hikmeti vardır.[436] *Şüphesiz O, öldürür ve diriltir.* Var eden ve yok eden, mahlûkatı yaratan, onlara emirler veren ve yasaklar koyan yalnız O'dur ve onları ölümlerinden sonra diriltecek ve dünya yurdunda yaptıklarının mükâfatını verecek olan O'dur. *Şüphesiz O, iki eşi, erkeği ve dişiyi, (rahme) atıldığında az bir sudan (meniden) yaratmıştır.* Bu, onun kudretinin kemâlinin, izzet ve büyüklük bakımından eşsiz olduğunun en büyük delillerinden biridir. Zayıf bir su damlasından küçük ve büyük bütün canlıları var etmiş sonra bulûğa erene kadar yaratılışını tamamlamış ve kemale erdirmiş. Daha sonra insan, ya alay-ı illiyindeki en yüksek makamlara, ya da esfel-i safilindeki en aşağı makamlara ulaşır. Bu sebeple tekrar başlangıç evresine döndürmeye atıfta bulunarak şöyle buyurmuştur: *Şüphesiz tekrar diriltmek de O'na aittir.* Kulları cesetlerinden çıkarır, mikat günü için toplar, iyilik ve kötülükleri için onları mükâfatlandırır.[437]

Şüphesiz O, başkalarına muhtaç olmaktan kurtardı ve varlık sahibi kıldı. Yani, ticaretten ve çeşitli zanaatlardan elde edilen çeşitli kazançlardan geçimlerini kolaylaştırarak kulları muhtaç bırakmadı. *Varlık sahibi kıldı.* Yâni, kullarına her türlü maldan istifade ederek ona malik olmalarını sağladı. Bu, kulları için bir nimettir ve onlara bütün nimetlerin O'ndan olduğunu haber verdi. Bu da kulların O'na şükretmelerini ve hiçbir şey ortak koşmadan yalnız O'na ibadet etmelerini gerektirir. *Şüphesiz O, Şi'râ'nın Rabbidir.* Şi'râ, Mirzam adlı Sirius ya da Akyıldız olarak bilinen yıldızdır. Allah

[435] Tefsir-i Sa'dî, s. 1738.
[436] Tefsir-i Sa'dî, s. 1738.
[437] Tefsir-i Sa'dî, s. 1739.

Teâlâ, her şeyin rabbi olmasına rağmen onu ayrıca zikretmiştir. Çünkü bu yıldız İslam öncesi dönemde tapılan yıldızlardandır. Bu yüzden Allah Teâlâ, müşriklerin taptıkları şeylerin de yaratılmış olduğunu bildirmiştir. Allah ile beraber bir başka bir şeye nasıl tapılabilir ki?![438]

Şüphesiz O, önce gelen Âd kavmini –ki bunlar Hz. Hud'un kavmidir. Hz. Hud'u yalanladıklarında Allah Teâlâ onları uğultulu ve şiddetli bir rüzgar ile helak etti– **ve Semûd kavmini** –ki bunlar da Hz. Salih'in kavmidir–. Allah Teâlâ Hz. Salih'i onlara peygamber olarak gönderdi ve onlar Hz. Salih'i yalanladılar. Bunun üzerine Allah Teâlâ bir mucize olarak onlara bir deve gönderdi, onlar deveyi boğazladılar ve Hz. Salih'i yalanladılar. Bu üzden Allah Teâlâ onları helâk etti ve onlardan hiç kimseyi bırakmadı hepsini son ferdine kadar helak etti.

Daha önce de Nûh'un kavmini helâk etmişti. Şüphesiz onlar bu ümmetlerden daha zalim ve daha azgın kimselerdi. Bu yüzden Allah Teâlâ onları suda boğarak helak etti. O, Lût kavmi olan "*Mu'tefike"yi de kaldırıp yere çarpmış, şehrin altını üstüne getirmiş, üzerlerine çamurdan pişmiş taşlar yağdırmış ve onlara örttüğü azap örtüsünü örtmüştür. O hâlde Rabbi'nin nimetlerinin hangisinden şüphe ediyorsun (ey insan!)*." Zira Allah Teâlâ'nın nimetleri hiçbir şekilde şüphe kabul etmeyecek derecede zahirdir. Kulların sahip olduğu tüm nimetler O'ndandır, azabı da ancak O kaldırır.[439]

Şenkıtî "*İbrahim'e indirilene iman ettik*" ayetinin tefsirinde der ki: Allah Teâlâ burada Hz. İbrahim (a.s)'e indirilenin ne olduğunu beyan etmemiştir. Ancak Ala Suresi'nde Hz. İbrahim (a.s)'e indirilenin sahifeler olduğunu beyan etmiş ve bu sahifelerde geçen hususlardan bazısının şöyle olduğunu beyan etmiştir: "*Fakat sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret, daha hayırlı ve süreklidir.*"[440]

Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerinden bahseden iki ayetten farklı çağlardaki insanlığın bilmesi gereken sevap ve azap gibi genel kuralları içerdiği, insanın yaptıklarından dolayı sorumlu tutulacağı, dolayısıyla günahlarından

---

[438] Tefsir-i Sa'dî, s. 1739.

[439] Tefsir-i Sa'dî, s. 1740.

[440] Muhammed Emin eş-Şenkıtî, *Edvâu'l-Beyan fî İzâhi'l-Kurani bi'l-Kurân*, 1, 45.

ve yüklerinden dolayı cezalandırılacağı, başkalarının kusurlarından sorumlu tutulmayacağı ve başkalarının yaptıklarından değil, kendi yaptıklarından dolayı ödüllendirileceği anlaşılmaktadır. A'la Suresi'ndeki ayetlere gelince, içinde nefsi arındırmaya yönelik bir dürtü ve gerçek başarının ancak nefsi Allah'a itaat, O'na kulluk ve ahirete öncelik vererek arınmakla elde edilebileceği anlaşılmaktadır. Cenab-ı Hak, peygamberleri Hz. İbrahim (a.s)'e ve Hz. Musa'ya vahyettiği bu sahifelerde geçen malumatlardan bir kısmını haber verdi. Gerçek ilim Allah'ın katındadır.[441]

⁂

HZ. İBRAHİM'İN HUSUSİYETLERİ, FAZİLETLERİ VE ÖZELLİKLERİ

Hz. İbrahim (a.s) dünyanın simge isimlerindendir. Üstün şahsiyet, yüksek mertebe sahibidir. Değerli şahsında üstün özellikler ve faziletler vücut bulmuştur. Allah O'nu, çağlar boyunca her insana ve her koşula uygun, açık, dosdoğru ve hoşgörülü, büyük bir dinin temellerini atmaya yetkin ve faal kılmıştır. Hz. İbrahim (a.s) Allah'ın dostu, bir peygamber, sıddik, seçilmiş, doğru yol üzere olan, Peygamberlerin atası, şükreden, çok içli, yalvaran, yumuşak huylu, itaatkar, yakin sahibi, hanif, selim kalp sahibi, tek başına ümmet, imam, örnek, salih, sahifeler sahibi bir şahsiyettir. Yeryüzünde kendisine içinde ibadet edilsin diye Allah Teâlâ için ev bina eden ilk kişidir. Kıyamet günü ilk elbise giydirilecek kişidir. Allah Teâlâ'nın göklerin ve yerin melekutunu kendisine gösterdiği kişidir. Bunların tamamı Kur'an ve Sünnet'ten kesin delilleri bulunan özelliklerdir.[442]

Bu özelliklerin, niteliklerin ve faziletlerin en önemlileri arasında:

1. İslam Girmekte Öncelik

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"*Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir?*

---

[441] Ömer Abdulvehhab Mahmud, *Suhufu İbrahime ve Musa aleyhimesselam min Hilâli'l-Kurân ve's-Sünne,* s. 24.

[442] Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim,* s. 243.

Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de iyilerdendir. Rabbi ona "Teslim ol" dediğinde, "Âlemlerin Rabbine teslim oldum" demişti."[443]

Bu, Hz. İbrahim (a.s)'ın dininin İslam olduğunun açık bir ifadesidir ve İslam O'nun mümkün olan en yüksek mertebelerinden, en büyük fazilet ve sıfatlarından biridir. Allah'a teslim olmuş, sözünde, fiilinde ve inancında O'nun emrine teslim olmuş ve işini O'na havale etmiştir. Hz. İbrahim (a.s), yaratıcısının emrine teslimiyette zirvedeydi. Bu, biyografisinde açıkça görülmektedir. Oğlunu kurbana, bedenini ateşe, malını misafirlere teslim etmişti. Ruhunu, kalbini ve tüm benliğini Rahman'a teslim etmişti. Namazını, ibadetlerini, yaşamını ve ölümünü alemlerin rabbi olan Allah'a hasretmişti.[444]

2. Haniflik

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'in pekçok yerinde Hz. İbrahim (a.s)'ı Hanif olarak tavsif etmiştir. Örneğin: "*İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi.*"[445] Yine şu kavl-i şerif gibi: "*Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi.*"[446] Hanif, Allah Teâlâ'nın dinine bağlılıkta dosdoğru olan, şirkten sıyrılıp Allah'ın dinine meyleden kimsedir.[447] İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamber'e, (s.a.v) "*Allah katında hangi din daha makbuldür?*" diye sorulduğunda, "*kolaylaştırılmış haniflik*" buyurmuştur.[448] Hanfilik hem inanç hem ahkam hem öğretileriyle kolaylaştırılmış olan Allah'ın ve resulünün çağırdığı ve sevdirdiği dindir. Dinimizin özü olan din yani Hz. İbrahim (a.s)'ın şeriatıdır. Çünkü O şirkten ayrılıp hakka

---

[443] Bakara Suresi, 130-131.

[444] Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* Dâru's-Selam, Kahire, 1. Baskı, 2012, s. 245.

[445] Al-i İmran Suresi, 67.

[446] Nahl Suresi, 120.

[447] Cemaluddin el-Kasımî, *Mehâsinu't-Te'vil,* 2, 270.

[448] Müsned-i Ahmed, Had. No: 2108; Elbanî, *Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha,* Had. No: 881.

meyletmişti. Bu nakillerden anlaşılıyor ki, Hz. İbrahim (a.s) tüm dinleri terketmiş, İslam'ı seçmiş ve İslam üzere kalmıştır. İşte bu yüzden rabbi de O'nu Hanif olarak niteledi.[449]

3. Yumuşak Huyluluk

Allah Teâlâ dostu Hz. İbrahim (a.s)'ın ahlakını şöyle vasfetmiştir: "*Çünkü İbrahim çok yumuşak huylu, bağrı yanık ve kendisini tamamen Allah'a vermiş bir kimseydi.*"[450]Çünkü hilm/yumuşak huyluluk Allah'ın sevdiği sıfatlardandır. İbn Abbâs'tan (r.a) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) Abdülkays kabilesinden olan Eşecc'e şöyle dedi: "*Sende Allah'ın sevdiği iki haslet var: Akıllı/yumuşak hareket etmek ve teenni ile davranmak.*[451]" Yumuşak huyluların efendisi Hz. Muhammed (s.a.v) güçlü adamı, güreşte başkasını yenen değil öfke anında öfkesini yenen kimse olarak terif etmiştir: "*Yiğit dediğin, güreşte rakibini yenen kimse değildir; asıl yiğit kızdığı zaman öfkesini yenen adamdır.*"[452]

Kur'an-ı Kerim yumuşak huyluluğun peygamber ahlakı olduğundan bahseder. Tevbe suresinde peygamberlerin atası hakkında "*Çünkü İbrahim çok yumuşak huylu, bağrı yanık bir kimsedir*" der. Hud suresinde ise "*Çünkü İbrahim çok yumuşak huylu, bağrı yanık ve kendisini tamamen Allah'a vermiş bir kimseydi*" der. Yumuşak huylu kişi kendisine kötülük yapandan intikam almakta acele etmeyen kişidir.[453]

4. Evvah

"Evvah" kelimesi üzerinde de sekiz görüş vardır:

Birincisi: O mütevazı, çok dua eden ve yalvarandır.

Ikincisi: O, çok dua edendir.

---

[449] Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 245.

[450] Hud Suresi, 75.

[451] Sünen-i Ebî Dâvûd, Had. No: 5225.

[452] Sahih-i Buharî, Had. No: 6114.

[453] Ahmed eş-Şerbâsî, *Mevsûatu Ahlâki'l-kurân,* Dâru'r-Râid el-Arabî, Beyrut, 3. Baskı, H. 1441, 1, 185.

Üçüncüsü: O, çok merhametlidir.

Dördüncüsü: O, yakin sahibidir.

Beşincisi: O iman edendir.

Altıncısı: 0 tesbih edendir.

Yedincisi: O, Allah'ın azabını hatırladığı zaman ah edendir.Korkusundan ve Rabbinin taatine karşı titizliğinden dolayı yalvarıp yakaran, demektir.

Sekizincisi: O fakihtir.

Bu manalardan bana göre en yakın anlam birinci ve yedinci anlamdır. Çünkü evvah çokça ahlayıp vahlayandır. Bir üzüntüye delalet eden her söz için "teevvüh" denir. Hz. İbrahim (a.s) rabbine dua ettiği, yalvarıp yakardığı, tesbih ettiği sırada Allah'ın huzurunda inler, ah vah çeker, rahmetini ümit eder ve azabından korkardı.[454]

5. İnabe

Allah'a tevbe ve ihlaslı amelle dönüş yapmak demektir.[455]Rabbine döneni rabbi kendisine giden yola iletir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!*" *diye Nûh'a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya emrettiğini size de din kıldı. Fakat senin kendilerini çağırdığın şey (İslâm dini), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah, ona dilediğini seçer. İçtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır.*"[456] Yine şöyle buyuruyor*:* "*İnkâr edenler diyorlar ki:* "*Ona (Muhammed'e) Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!*" *De ki:* "*Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de doğru yola eriştirir.*"[457] Hz. İbrahim (a.s) daima ihlas üzere, tevbe ve itaat eder bir halde rabbine yönelirdi. Bu yüzden Allah Teâlâ'dan şu övgüyü hakketmiştir: "*Çünkü İbrâhîm cidden yumuşak huylu, yüreği yanık, kendisini tamamen Allaha vermiş biri idi.*"[458]

---

[454] Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 244.

[455] Rağıb el-Asfahânî, *el-Müfredât*, s. 507-508.

[456] Şura Suresi, 13.

[457] Rad Suresi, 27.

[458] Hud Suresi, 75.

6. Sıddıkiyet/Doğruluk

Sıddik çok doğru, çok samimi olan kimse demektir. Asla yalan söylemeyen kimsedir, denilmiştir. Doğruya o kadar alışık olduğundan kendisinden yalan sadır olmayan kimsedir, denilmiştir. Sözüyle, inancıyla doğru olan, doğruluğunu fiiliyle ispat eden kimsedir, denilmiştir.[459]

Kur'an-ı Kerim 3 peygamberi Sıddik olarak nitelemiştir:

1 – Hz. Yusuf

2 – Hz. İdris

3 – Hz. İbrahim (a.s)

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s) hakkında şöyle buyurmuştur: "*Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi.*"[460] Bu sıfatı peygamber olmayan başkaları için de kullanmıştır. Örneğin Hz. Meryem sıddıkaolarak nitelenmiştir. Allah'a ve Resulüne itaat etmekle Allah Teâlâ katında dereceleri artanlar, salihleri hatta şehitleri geçenler sıddıklardır. "*Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır.*"[461] Hz. İbrahim (a.s) sıddıklık sıfatını en geniş anlamlarıyla ve ne üstün dereceleriyle haizdir. Hz. İbrahim (a.s) çok doğruydu. Asla yalan günahına düşmemiştir. Sözü, fiili ve itikadıyla doğruydu. Bu yüzden de Halilurrahman olma vasfını sonuna kadar hakketmişti.[462]

7. Şükür

Şükür, nimeti tasavvur etmek ve izhar etmek demektir. Şükür 3 kısımdır:

- Kalbin şükrü: Nimeti tasavvur etmektir.
- Dilin şükrü: Nimet vereni övmektir.
- Azaların şükrü: Hak ettiği kadarıyla nimete karşılık vermektir.[463]

---

[459] Muhammed Murtezâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs fî Cevâhiri'l-Kâmus,* s. 405.

[460] Meryem Suresi, 41.

[461] Nisa Suresi, 69.

[462] Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 250.

[463] Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 250.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Kullarımdan şükredenler pek azdır.*"[464] Hz. İbrahim (a.s) kalben, lisanen ve azalarıyla Allah'a şükrederdi. Nimetlerini gönderen zata boyun eğer, O'nu sever ve fazl-ı keremini dile getirirdi. Verdiği nimetlerden ötürü O'nu över, nimetleri nimet verenin hoşnut ve razı olacağı yerlerde kullanırdı. Bu yüzden peygamber Efendimiz'den (s.a.v) sonra şükredenlerin efendisi haline geldi.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*(İbrahim) O'nun nimetlerine şükreden bir önderdi. Allah, onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.*"[465] İnsanın şükredenlerden olması rabbi tarafından tezkiye edilmesiyle olur. Bu da Allah Teâlâ'nın o kula verdiği nimetlerin tamamlanması demektir. İşte Hz. İbrahim (a.s) böyle biriydi. Çünkü ayet-i kerime de beyan ettiği üzere Allah'ın kulları arasından çok azı şükredenlerdendir.[466]

8. Dua

Hz. İbrahim (a.s) çokça dua eden bir kimseydi. Duacı olması nefsinin yüceliğini ve rabbini razı etme yolundaki çabasını gösterir. Rabbinden hikmeti, salahı, kurtuluşu, cenneti ve kıyamet gününde yüceliiği isityordu.[467]

Geride Hz. İbrahim (a.s)'ın ettiği pekçok duayı görmüştük. Allah Teâlâ bu duaları bizler içinde Yüce Kitab'ında muhafaza etmiş. Örneğin şu ayet-i kerimelerdeki gibi: "*Ey Rabbim! Bana bir hikmet bahşet ve beni salih kimseler arasına kat. Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl. Beni Naîm cennetinin varislerinden eyle. Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır. (Kulların) diriltilecekleri gün beni utandırma! O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka.*"[468]

9. Kunut

Allah Teâlâ dostunu kendisine ibadet eden olarak nitelemiştir: "*Şüphesiz*

---

[464] Sebe Suresi, 13.

[465] Nahl Suresi, 121.

[466] Abdussettar Kerim el-Mersûmî, *Millete Ebîkum İbrahim*, s. 202.

[467] Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 252.

[468] Şuara Suresi, 83-89.

İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi."[469] Kunut lafzının pekçok anlamı vardır. bunlar arasında en açığı ve öne çıkanı şudur: Teslimiyetle itaat etmek. Hz. İbrahim (a.s) tüm bu manalarla Allah'a itaat ederdi. Rabbine itaate sıkı sıkıya sarılan, boyun eğen ve O'na dua eden, her türlü kötülükten geri duran, ibadetinde huşu içerisinde olan ve kulluğunu mükemmel bir şekilde yerine getiren biriydi.[470]

10. Kalp Selameti

Hz. İbrahim (a.s)'ın bir sıfatı da salim bir kalbe sahip olmasıdır. Allah Teâlâ O'nun hakkında şöyle buyurmuştur: "*Hani o, Rabbine temiz bir kalple gelmişti."*[471] Her türlü şaibeden arınmış bir şekilde tevhide yönelmiş, fıtrat üzere kalmış ve her türlü noksandan ve afetten salim olmuştur.[472] Selamet, zahir ve batın hastalıklardan/afetlerden uzak olmaktır. "*Allah'a sağlıklı bir kalle gelenler başka."*[473] Yani fesattan uzak bir kalple. Bu ayet-i kerime batın ile ilgildir. Gerçek selamet ancak cennette olur. Zira orada sonu olmayan bir kalıcılık, fakirliği olmayan bir zenginlik, zilleti olmayan bir izzet ve hastalığı olmayan bir sağlık vardır.[474]

11. Mescid-i Haramı İmar Etme

Mescid-i Haram'ı yapan ve orayı haccetmek için insanları çağıran Hz. İbrahim (a.s)'dır. Allah Teâlâ'nın bu ameline karşılık O'na verdiği sevap Kâbe var oldukça, insanlar orayı hac ve umre yaptıkça kesilmeden devam edecektir. Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) ve ümmetine Hz. İbrahim (a.s)'e uymayı gerçekleştirmek ve hatırasını yaşatmak için Makam-ı İbrahim'i namazgah edinmelerini emretmiştir.[475]

---

[469] Nahl Suresi, 120.

[470] Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 254.

[471] Saffat Suresi, 84.

[472] Cemaluddin el-Kasımî, *Mehâsinu't-Te'vil,* 14, 5045.

[473] Şuara Suresi, 89.

[474] Rağıb el-Asfahânî, *el-Müfredât,* s. 1, 421.

[475] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Cilâu'l-Efhâm fî Fazli's-Salâti ala Muhammedi*

12. Misafire İkram

Asalet ve cömertliğin en belirgin özellikleri arasında misafire ikram etmek vardır. İslam bu erdemli davranışı teşvik etmiştir. Hz. İbrahim (a.s) bu vasıfla o kadar ünlenmişti ki, misafir babası olarak tanınırdı. Daha önce Hz. İbrahim (a.s)'ın cömertliği ile ilgili Hud, Hicr ve Zariyat surelerinde geçen ayetleri şerh etmiştik.[476]

13. Dostluk

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Kimin dini, iyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir? Allah, İbrahim'i dost edindi.*"[477] Bu özellik Hz. İbrahim (a.s)'ın kalbinde taşıdığı Allah sevgisine göre doğru bir özelliktir. Allah Teâlâ hakkında kullanılması ise muKâbele/karşılık yoluyladır. Hz. İbrahim (a.s)'ın dostluğu hakkında şöyle denilmiştir: O Allah için buğzeder, Allah için dostluk kurar ve Allah için severdir. Allah Teâlâ'nın dostluğu hakkında ise şöyle denilmiştir: Hz. İbrahim (a.s)'e kötülük yapmak isteyenlere karşı Hz. İbrahim (a.s)'e yardım etmesi, sevdiği şeyleri yapmasını sağlaması, kendinden sonra gelenlere imam ve önder yapmasıdır.[478] Hz. İbrahim (a.s)'ın kalbinin Allah sevgisiyle dolması ve rabbinin O'nu sevip seçmesinin neticesi olarak Allah Teâlâ O'na yardım etmiş ve O'nu tüm insanlara imam kılmıştır. Kuşku yok ki, Allah sevgisi Hz. İbrahim (a.s)'ın kalbini kaplamıştı. O Allah sevgisi hususunda son derece sadıktı.[479]

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ı üstün vasıflarla donattıktan sonra O'nu dost edinmiştir. Çünkü O'nun Allah sevgisiyle ve itaatiyle dolan kalbini biliyordu. Bu yüzden O'nu bu yüce ve kıymetli mertebeye layıık gördü. Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'ı "Halil/dost" ,"Halilurrahman" adıyla dost edinmesi sadece O'na özel bir şey değildir. Bu üstünlük hususunda sevgili

---

Hayri'l-Enâm, Thk: Şuayb el-Arnâut ve Abdulkadir el-Arnâut, Dâru'l-Arûbe, Kuveyt, 2. Baskı, H. 1407, M. 1987, s. 186.

476 Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 257.

477 Nisa Suresi, 125.

478 Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 233.

479 Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 233.

Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) Hz. İbrahim (a.s)'le ortaktır. Zira Allah Teâlâ sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'i (s.a.v) de dost edinmiştir.[480]

Buhari ve Müslim Sahih'lerinde Cündeb b. Abdillah'tan rivayet ettiklerine göre o şöyle demiştir: Nebi –sallallahu aleyhi ve sellem–'i vefat etmeden beş gün önce şöyle buyururken dinledim: "*Aranızdan bir dostumun olmasından Allah'a sığınırım. Çünkü yüce Allah nasıl İbrahim'i dost edindiyse beni de dost edinmiştir. Eğer ümmetim arasından birini dost edinecek olsaydım elbette ki Ebu Bekir'i dost edinirdim. Şuna da dikkat edin ki sizden öncekiler nebilerinin ve aralarındaki salih kimselerin kabirlerini mescit edinirlerdi. Dikkat edin, sakın kabirleri mescit edinmeyin. Ben size böyle yapmanızı yasaklıyorum.*"[481]

14. YARATILMIŞLARIN EN HAYIRLISI

Hz. Enes (r.a) anlatıyor: Resulullah'a (s.a.v) bir adam gelip: "Ey Hayru'l-Beriyye (yaratılmışların en hayırlısı)" diye hitab etmişti. sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) hemen müdahale etti: "*Bu söylediğin İbrahim aleyhisselâm(ın vasfı)dır.*"[482] Alimler şöyle demişlerdir: Peygamber Efendimiz (s.a.v) bunun tevazusundan ve Allah'ın dostu olduğu için bir de kendi atası olduğu için Hz. İbrahim (a.s)'e olan hürmetinden dolayı söylemiştir. Yoksa Peygamber Efendimiz (s.a.v) daha üstündür. Çünkü buyuruyor ki: "*Ben Ademoğullarının efendisiyim.*" Bunu övünmek için yahut kendinden öncekilere karşı haşa küstahlık etmek için söylememiştir. Bilakis sadece açıklamakla emrolunduğu hususu tebliğ etmek ve de hakikat böyle olduğu için söylemiştir. Bu yüzden peşinden "*övünmek yok*" diyerek zihinlere gelebilecek olası yanlış anlamları bertaraf etmiştir. Denilmiştir ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v) kendisinin yaratılmışların en hayırlısı olduğunu bilmeden önce Hz. İbrahim (a.s)'ın yaratılmışların en hayırlısı olduğunu söylemiş olabilir. Yine Hz. İbrahim (a.s)'ın kendi asrında yaşayanlara nazaran yaratılmışların en hayırlısı olduğunu söylemiş olmasının önünde de bir

---

480 Ahmed el-Bera el-Emirî, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 234.

481 Sahih-i Buhari, Had. No: 1904; Sahih-i Müslim, Had. No: 532; Sahih-i İbn Hibban, Had. No: 6425.

482 Sahih-i Müslim, Had. No: 2369.

engel yok. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) genel anlaşılabilecek bir ifade kullanmıştır. Çünkü O (s.a.v) son derece mütevaziydi.

Hz. İbrahim (a.s) hiç kuşkusuz kendi döneminin en hayırlısıydı. Hatta O Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed'den (s.a.v) sonra mahlukatın en üstünüdür. Nitekim bu hadis-i şerif de buna delildir.[483]

15. İmamlık

Allah Teâlâ'nın peygamberi Hz. İbrahim (a.s)'e verdiği nimetlerden bir diğeri O'nu tüm insanlar için kendisine uyulacak, izinden gidilecek bir imam yapmasıdır. Bunun sebebi ise fazilet ve şeref bakımından zirveye ulaşmış, tüm güzel ahlakları kendisinde toplamş olmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Ben seni insanlara önder yapacağım.*"[484] İbn Cerir et-Taberî tefsirinde şöyle demiştir: Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s) hakkında "*Ben seni insanlara önder yapacağım*" sözleriyle; "Seni senden sonra gelecek iman ehli kimselerin uyduğu biri kılacağım, sen onlara öncü olacaksın, senin açtığın yolda yürüyecekler, Benim sana emrettiğim ve vahyettiği üzere senin sünnetine göre yaşayacaklar" demek istemiştir.[485]

16. Seçilmişlik

Allah Teâlâ halili Hz. İbrahim (a.s) hakkında şöyle buyuruyor: "*Gerçekten İbrahim (tek başına) bir ümmetti; Allah'a gönülden yönelip itaat eden bir muvahhidi ve o müşriklerden değildi. Allah'ın nimetlerine şükredici idi. (Allah) onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.*"[486] Allah Teâlâ'nın O'nu seçmesi, kulun hiçbir çabası olmadan kendisine çeşitli nimetlerin verilmesine olanak sağlayan ilahi feyizle O'nu ayrıcalıklı kılmasıdır. Bu, peygamberlere ve onlara yakın olan sıddıklar ve şehitler içindir. İşte Allah Teâlâ bu üstün fazilet için Hz. İbrahim (a.s)'ı seçmiş, O'na geniş ikramlarda bulunmuş ve O'nu dosdoğru halis tevhid yoluna iletmiştir.[487]

---

[483] Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 235.

[484] Bakara Suresi, 124.

[485] Tefsir-i Taberî, 3, 18.

[486] Nahl Suresi, 120-121.

[487] Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 235.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de iyilerdendir.*"[488] Yüce Allah'ın bazı kulları seçmesi, kimi zaman Allah Teâlâ'nın onları başkalarında bulunan bulanıklıktan arı olarak yaratmasıyla olur.[489] O'nu ahirette Salihlerden kılan da O'dur.[490]

17. Rüşd

Allah Teâlâ halili Hz. İbrahim (a.s) hakkında şöyle buyuruyor: "*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[491] Bu ayet-i kerimede Allah'ın peygamberi Hz. İbrahim (a.s)'e çok büyük bir övgü bulunmaktadır. Allah Teâlâ O'na rüşdünü vermiş yani küçüklükten itibaren o'nu tevhid yoluna iletmiş. Çünkü Allah Teâlâ O'nun buna ehil olduğunu biliyordu. Burada ayrıca Hz. İbrahim (a.s)'ın daha süt emme çağındayken topluluk içine girip yıldızlara bakıp tefekkür ettiği, onların kendisini rabbi olduğuna inandığı gibi İsrailiyat rivayetlerine de red çıkmaktadır. Zira bu Allah Teâlâ'nın normal insanları bile üzerinde yarattığı fıtrata terstir. Zira Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) buyuruyor ki: "*Her çocuğu annesi fıtrat üzere dünyaya getirir. Onun bu hali konuşma çağına kadar devam eder, sonra ebeveyni onu hristiyan; yahûdi, mecûsî yapar. Eğer ana-babası Müslüman iseler, çocuk da Müslüman olur. Tıpkı hayvanın doğurunca, azaları tam olarak yavru doğurması gibi. Siz kesmezden önce, kulağı kesik olarak doğmuş hayvana rastlar mısınız?*"[492]

18. Soyuna Peygamberlik Verilmesi

Allah Teâlâ peygamberlik vazifesini ve Kitap indirilmeyi Hz. İbrahim (a.s)'ın nesline bahşettiği zikretmektedir: "*Ona (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitab verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, ahirette de salih*

---

488 Bakara Suresi, 130.

489 Rağıb el-Asfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân*, s. 283.

490 Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 237.

491 Enbiya Suresi, 51.

492 Sahih-i Buhari, Had. No: 1358.

kimselerdendir."[493] Bu Allah Teâlâ'dan kulu ve resulü olan Hz. İbrahim (a.s)'e bahşedilmiş büyük bir şereftir. Peygamberlik vazifesini ve kitabı yalnızca O'nun soyuna vermiştir. Dolayısıyla O'ndan sonra gelen her peygamber O'nu neslinden olmuş oluyor. Bu bakımdan O peygamberlerin atası ve Ulü'l-azm peygamberlerdendir.[494]

19. Makamının Namazgah Edinilmesi

Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'e (s.a.v) ve müminlere Hz. İbrahim (a.s)'ın makamını namagah edinmelerini emretmekle Hz. İbrahim (a.s)'e büyük bir ikramda bulunmuştur: "*Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın).*"[495]

20. Hz. Muhammed'in Velisi

Veli, dost, seven ve yardımcı olan demektir. Hz. İbrahim (a.s) bizim peygamberimize en yakın olan peygamberdir. Buradan Hz. İbrahim (a.s)'ın payına düşen fazilet ve meziyet de göz ardı edilemez. Her iki peygamber aradaki zamansal farklılığa ve uzaklığa rağmen muhabbet noktasında ve Allah Teâlâ katındaki mertebeleri bakımından birbirine yakındırlar. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Şüphesiz, insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü'minlerdir. Allah da mü'minlerin dostudur.*"[496]

21. Yumuşak Huyluluk ve Merhamet

İbrahim Haliullah'ın Allah Teâlâ tarafından vasfılandırıldığı özelliklerinden biri de mahlukata karşı yumuşak ve merahmetli olmasıdır. Allah Resulü (s.a.v) yumuşaklılık ve merhamet konusunda bizlere Hz. İbrahim (a.s)'ı örnek göstermiştir.

---

[493] Ankebut Suresi, 26-27.

[494] Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 238.

[495] Bakara Suresi, 125; Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 239.

[496] Al-i İmran Suresi, 68; Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 241.

Müşriklerle Müslümanlar arasında cereyan eden Bedir savaşında, Müslümanlar galip gelmişler ve onlardan esirler almışlardı. Müslümanlar ilk defa böyle bir durumla karşı karşıya kalmışlardı. Bununla ilgili olarak vahiy de gelmediğinden, ne yapılacağı durumu kesinlik kazanmamıştı. İşte böyle bir ortamda Hz. Peygamber (s.a.v), durumu neticeye bağlamak için istişareye başvurdu. Önce Hz. Ebû Bekir'e fikrini sordu. Ondan şu cevabı aldı: "Ya Resûlullah! Bunlar senin kavmin, kabilen ve senin milletindir. Gerçi sana ve Müslümanlara etmedik kötülük bırakmadılar. Fakat sen, af yolunu tutar ve bunları affeder, boyunlarını vurmaz ve bunları serbest bırakırsan, gönüllerini kazanır ve bunların hidâyete ermesine vesile olursun. Benim kanaatim, bunların affedilmesi yönündedir." Daha sonra da Hz. Ömer'e fikrini sordu. O da: "Ya Resûlullah! Şu anda elimizdeki esirler, Mekke'nin ileri gelenleridir. Bunlar öldürülürse, bir daha küfür belini doğrultup bizim karşımıza çıkamaz. Dolayısıyla bunların öldürülmesi gerekir. Hatta her Müslümana, kendi yakınını ver, onu bizzat o öldürsün. Akil'i Ali öldürsün, Abdurrahman'ı, babası Ebû Bekir öldürsün, falan akrabamı da bana teslim et, onu da ben öldüreyim" demiştir.[497]

Onların bu düşüncelerine karşı Hz. Peygamber: "Ya Ebû Bekir! Sen aynen atam Hz. İbrahim (a.s)'e benziyorsun. Nasıl ki, kavmi ona her türlü kötülüğü yapmış, hattâ onu ateşe atmıştı. Halbuki o ellerini kaldırıp Rabb'ine şöyle dua etmişti: "*Rabbim! Kim bana tabi olur uyarsa bendendir. Kim de bana isyan eder yüz çevirirse, (ne diyeyim) Sen Gafur ve Rahim'sin*"[498] Ve yine sen İsa'ya benziyorsun. Kavmi ona her türlü eza ve cefayı reva gördü. Halbuki onun duası da şuydu: "*Rabb'im! Eğer onlara azap edersen, onlar Senin kulların. Eğer affedersen, Aziz Sensin, Hakim Sensin.*"[499] "Ya Ömer! Sen de Nuh gibisin ki, o şöyle demişti: "*Rabb'im! Yeryüzünde bir tek kafir dahi bırakma.*"[500] Ve sen aynı zamanda Musa gibisin ki, o da şöyle demişti: "*Rabb'imiz! (Firavun ve taraftarlarının) mallarını yok et,*

---

[497] Müslim, Cihâd 58; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1, 31-32.

[498] İbrahim Suresi, 36.

[499] Maide Suresi, 118.

[500] Nuh Suresi, 26.

kalplerini sık; çünkü onlar, can yakıcı azabı görmedikçe inanmazlar"[501] buyurmuştur.

Bu hadisten öğreniyoruz ki, Allah'ın dostu Hz. İbrahim (a.s) Halilullah'ın sıfatları arasında gevşeklik ve zayıflık olmadan yumuşaklık ve halim selimlik vardır. Hz. Muhammed de (s.a.v) bu iki özelliği örnek olarak vermiştir. Hz. İbrahim (a.s)'ın biyografisini araştıran kişi de, bu özelliği O'nda açıkça bulacaktır.[502]

22. Ümmet Adamı

Herhangi bir mesele etrafında toplanan kalabalığa ümmet denir. Bu bir din üzerinde toplananlar olabilir, bir zamanda toplananlar olabilir yahut bir mekanda toplananlar olabilir. Tüm hayırlı vasıfları kendisinde toplayan kişi de ümmet olarak vasıflanır.[503]

Allah Teâlâ bu manada olmak üzere Hz. İbrahim (a.s)'ı şöyle vasıflamıştır: "*Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir ümmet idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi.*"[504] Allah'a ibadet noktasında bir topluluğun yerini tutabilecek bir kişi idi. Bu tıpkı *falan adam tek başına bir kabiledir* sözüne benzemektedir. İbn Mesud'dan (r.a) ve İbn Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre, *ümmet* insanlara hayrı ve dini öğreten kimsedir.[505] Hz. İbrahim (a.s)'ın makamının yüceliğine delalet etmesi ve Allah katındaki ve insanlara arasındaki faziletini göstermesi açısından bütün bu manaların bu lafzın anlam dairesine girmesinin önünde bir engel yoktur.[506]

23. Vefa

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s) Halilullah'ı övmüş ve O'nun vefalı olduğunu zikretmiştir: "*Yoksa Musa'nın ve Allah'ın emirlerini bütünüyle*

---

[501] Yunus Suresi, 88.

[502] Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 241.

[503] Razî, *Muhtaru's-Sıhâh,* Thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, el-Mektebetu'l-Asriyye ve'd-Dâru'n-Numûzeciyye, Beyrut, Sayda, 5. Baskı, H. 1420, M. 1999, s. 25.

[504] Nahl Suresi, 120.

[505] Rağıb el-Asfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân,* s. 23.

[506] Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 243.

yerine getiren İbrahim'in sahifelerindeki şu hakikatler kendisine haber verilmedi mi?"[507] Zira O tüm çabasını ve gücün rabbinin vermiş olduğu peygamberlik görevini tebliğ etmeğe, yaratanına itaate ve yerine getirilmesi gerekenleri yerine getirmeye sarfetmiş.[508]

24. İhlas

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*(Ey Muhammed!) Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da an. Şüphesiz biz onları, ahiret yurdunu düşünme özelliği ile (temizleyip) ihlâslı kimseler kıldık. Şüphesiz onlar, bizim katımızda hayırlı, seçkin kimselerdendir.*"[509] Ahiret yurdunu düşünmeyi, özel vakitlerini oraya ayırmayı kalplerine yerleştirdik ve Allah için ihlaslı amel işlemeyi ve muraKâbe halinde bulunmayı onların daimi vasfı kıldık. Onları hatırlanacak kişiler yaptık ki, umulur ki onların hallerini düşünenler öğüt ve ibret alırlar.[510]

25. Fetanet/Zekilik

Keskin akıl ve zekaya sahip olmaya fetanet denir. Bundan maksat hasma karşı uyanık ve zeki olmak ve onları susturmak, batıl davalarını çürütmektir. Fetanet ve zeka ince meseleleri idrak etmektir. Bu bakımdan fetanet fehmeden/anlayıştan daha özel bir anlam sahiptir.[511]

Fetanet, Cenab-ı Allah'ın Hz. İbrahim (a.s) Halilullah'a bahşettiği en önde gelen ahlaklarından biridir. Zira O, parlak dirayeti ve aşırı zekası ile düşmanlarını susturmaya ve onlara karşı reddedilemez argüman ve kanıtları sunmaya, tanrılarının ve inançlarının sapkınlığını göstermeye muktedirdi. Öyle ki, O'nunla tartışmaya ve münakaşa giremediler. Bu yüzden şiddete başvurdular. Tabi ki bu, deliller karşısında ezilen ve karşı delil getirmeye muktedir olamayanların genel durumudur. Delileri yoksa derhal kaba

---

[507] Necm Suresi, 37.

[508] Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 243.

[509] Sad Suresi, 45-47.

[510] Tefsir-i Sa'di, s. 1499.

[511] Ebû's-Suud es-Sibâi, *Hâşiyetu's-Sibâî ala Şerhi'l-Harîdeti'l-Behiyye fi'l-Akâidi's-Seniyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, H. 1427, M. 2006, s. 214.

kuvvete yönelirler. Fakat çok geçmeden Allah Teâlâ, güç ve baskı ile elde etmeye çalıştıkları üstünlük hayalini gerçekleştirmelerine imkan vermedi ve onları hayal kırıklığına uğrattı, küçük düşürdü. Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'ın kendi kavmiyle yaptığı tartışmalarında, O'nun son derece akıllılığına ve aşırı zekasına tanıklık eden sahneleri Yüce Kitabında nakletmiştir. Bu münazaralardan biri de onların taptıkları yıldızlar hakkındaydı. Onların tanrılığının geçersizliği konusunda onlara insaflı ve aklı başında olan kimse için hiçbir şüphe bırakmayacak şekilde çürütülemez deliller sunabilmiştir. Aynı şekilde putperestlerle, zalim kralla ve daha nice münazarası Kur'an-ı Kerim'de nakledilmektedir.[512]

26. İlim

Hz. İbrahim (a.s) Halilullah'ın özelliklerinden biri de vakti geçmeden ilim ile her şeyi olduğu gibi görmesidir. Daha insanlar görmeden önce O kötülüğü görürdü, anlardı, bilirdi. İbrahim'in bu doğru ve net görüşü, O'nun kişilik özelliklerinden biridir. Herşeyi hesaba katardı. Bu, müminin sezgisi ve hakikati Allah'ın kendisine öğrettiği sünnet ve kanunlara göre anlaması ile alakalı bir durumdur. Akaid ilimlerinde, tevhid ilimlerinde, Allah'ın isimleri, sıfatları, fiilleri, kaza ve kader, kendisinden önceki peygamberlerin tarihi, ahlak ilimleri, psikoloji, kalp hastalıkları ve tedavileri, ibadet ilminden Hac, namaz ve zekat gibi ibadetlerin ilimlerini…bilmede insani ilimlerin nihayetine ulaşmıştı.

Hz. İbrahim (a.s) Halilullah Allah'a, kendisine hidâyet etmesi, faydalı ilim ve salih amel vermesi için çok dua ederdi. Mesela şu ayet-i kerimede geçtiği gibi: "*Ey Rabbim! Bana bir hikmet bahşet ve beni salih kimseler arasına kat. Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl. Beni Naîm cennetinin varislerinden eyle.*"[513] Bu tertipteki bu dua boşa edilmemiş, Allah'tan kendisine hikmet, yani ilim vermesini istemiştir. Çünkü ilmin çok büyük faydaları vardır. Faydalarından biri de sahibini salihlere katılmaya ehil kılar, zira ilim olmadan salih amel yapılamaz. Çünkü salih amelin iki şartı vardır, birinci şart: Allah'a ihlas, ikinci şart: doğruluk ve

---

[512] Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 244.

[513] Şuara Suresi, 83-85.

şeriata uygunluk ki, bu da ancak ilim ile olur.[514] Bu duanın tertibinde, insanın ilim ile insanlar arasında güzel bir hatıra bıraktığına işaret bulunmaktadır. Bu yüzden alimlere teşekkür kabilinden olarak bıraktıkları ilimleriyle teşekkür edilir. Çünkü onlar ilimleriyle faydalı olmuşlardır. Bu sebeple ilim, ilim sahiplerinin hatırasını ölümsüzleştirmek için bir sebep olduğu gibi, sahibini onurlandırmak için de bir sebeptir ve cennete girme sebeplerinden de biridir. Bu, Resûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen sahih bir hadisle de teyid edilmektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: "*Kim ilim öğrenmek için bir yola girerse, Allah ona Cennete giden yolu kolaylaştırır.*"[515] Bu sebeple Allah Teâlâ, Resûlü Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kendisinden ilminin artmasını istemeyi teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur: "*Ve de ki:* "*Rabbim, ilmimi artır.*"[516]

Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'e tebliğ vazifesini ve Allah'a çağrıyı yerine getirebilmesi için ilim vermiştir ve o, ilmi ve ameliyle insanlara imam olmayı hak etmiştir. Bu yüzden babasını İslam'a çağırdığında babasına: "*Babacığım! Doğrusu, sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Bana uy ki seni doğru yola ileteyim.*"[517] Allah Teâlâ O'na erken yaşta olgunluk vermiş, yakin ve ilmi artırsın diye O'na göklerin ve yerin melekûtunu göstermiş. İlim, Hz. İbrahim (a.s)'ı birçok ibadete ve itaate yöneltmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar.*" Bu nedenle peygamberler Allah'ı en çok bilen, O'ndan en çok korkan ve O'na karşı en sadık olanlardır. İnsanlara dünya ve ahirette rol model ve güneştirler.[518]

27. Allah Teâlâ'ya Davet

Allah'a davet vasfı, Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinin baskın gelen özelliklerinden biridir. Çünkü O'nun asıl görevi, Allah'ın çağrısını insanlara ulaştırmak, onlara karşı deliller sunmak ve Allah'ın mesajını insanlara iletmek

---

[514] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 167.

[515] Sünen-i Tirmizî, Had. No: 2682; Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Had. No: 21715.

[516] Taha Suresi, 114.

[517] Meryem Suresi, 43.

[518] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 168.

için gerek şahsında gerek ailesinde ve gerekse çocuklarında çağrıda bulunduğu bu fikre bağlılıktan, davet edilenlerle kişisel temasa ve davet edilenleri ikna etmek için akılcı, mantıklı ve duygusal diyalogların kullanılmasına kadar tüm yöntemleri kullanmaktır. Hz. İbrahim (a.s) Halilullah insanları rablerinin yoluna iletmek için, tevhidini ve yalnızca O'na ibadet edilmesini gerçekleştirmek için pekçok yolculuklar ve mütevazi seyahatler gerçekleştirmiştir.

28. Delil Getirmek

Hz. İbrahim (a.s)'ın şahsiyetinin özelliklerinden biri de delil sunmasıdır. Allah Teâlâ O'na başkalarına deliller ikame etme kabiliyeti vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.*"[519] Hz. İbrahim (a.s)'ın delil getirdiği sahnelerin örnekleri şöyledir:

- Putperestliğin geçersizliğini kanıtlamak için babasıyla yaptığı diyalogda.
- Putperestliğin geçersizliğini ve yıldızlara tapınmanın geçersizliğini kanıtlamak için halkıyla yaptığı diyalogda.
- İnsan putlarına tapmanın geçersizliğini kanıtlamak için kralla yaptığı diyalogda.
- Putların yok edilmesinden sonra sorgusu sırasında ve ateşten kurtarıldıktan sonra kavmi ile yaptığı diyalogda.

Bütün bunlar, Hz. İbrahim (a.s)'ın başkalarını delil ve mantıkla kendi fikrine ikna etmesini sağlayan bu olağanüstü özelliğe sahip olduğunu kanıtlamaktadır.[520] Hz. İbrahim (a.s), İslâm'ı tebliğ ve davette en başarılı vasıtaları ve en güzel metotları kullanmıştır. Kavmiyle kanıtlayıcı ve diyaloga dayalı bir mantıkla tartıştı. Tek cevabı olan ilmi sorular sormak suretiyle dilediği delili sunmaya imkan bulabildi.[521]

---

[519] En'am Suresi, 83.

[520] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 169.

[521] A.g.e., s. 171.

29. Sabır

Sabır da, Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinin özelliklerinden biriydi ve gerçekten de O'nda göze çarpan niteliklerden biriydi. Çünkü o, Allah'ın kendisine emrettiği bütün emirleri yerine getirmiş ve Rabbinin "*ve emirleri yerine getiren İbrahim*" şahitliğini hak etmişti. Hz. İbrahim (a.s), başına gelen bütün imtihanları başarıyla atlatmış ve Cenab-ı Hakk'ın yanında ve insanlar arasında en yüksek derecelere yükselmiştir. Allah katında Allah ile dostluk mertebesine, insanlar arasında ise insanlara liderlik mertebesine erişmişti. Dünya ve ahiret hayrını kendinde toplamış ve Allah sevgisi ile insan sevgisini birleştirmişti. İşte sabır, Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinin özelliklerinden biriydi.[522]

30. Cesaret

Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinin özelliklerinden biri, Allah'a olan inancının, tevhid inancının ve yalnızca Allah'a ibadet etmesinin ve fayda ve zararın yalnızca Allah'tan olduğuna dair kesin inancının meyvelerinden olan cesarettir. Cesaret ve sabır birbirinden ayrılmaz iki vasıftır. Hz. İbrahim (a.s)'deki cesaretin derecesi, putları yok etmeye yönelişinde kendini göstermişti. Çünkü bu cüretkar operasyon nefsine yani ateşe atılmasına mal oldu. Canını ortaya koymak, cesaretin en üst mertebesidir. Putların yok edilmesinden sonra muhakeme sırasındaki tutumu, yüksek bir tepe gibi sarsılmaz ve kararlıydı, halkıyla gurur ve cesaretle konuşuyordu. O'nu büyük bir ateşe atarak idam etme hükmü verdiklerinde, yerinde sebat etmiş ta ki ateşten sağ çıkana dek. Bu olay karşısında cesareti ve yalana karşı duruşu bir kat daha arttı. Bütün putlardan ve bütün kâfirlerden beri olduğunu ilan etmiş, kavminden ayrılığını ve Allah rızası için hicret edeceğini ilan etmiştir. Bu cesaretin ötesinde bir cesarettir. Hz. İbrahim (a.s) insanlık tarihinde yerini almış kalıcı davetçilerden biridir. Allah için kınayanın kınamasından korkmayanlardandı. Cesareti her yönüyle kendinde toplamıştı. Cesurdu, imanı kuvvetliydi.[523]

---

[522] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 176.

[523] İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, *Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 178.

31. Fedakar Olmak

Hz. İbrahim (a.s) Allah Teâlâ yolunda en fedakar peygamberlerden biridir. Delili ise, yaptığı onca fedakarlıktan sonra Allah Teâlâ'nın O'nu insanlara imam kılmasıdır. İnsanlar için imamet mertebesine ancak emek vererek, ter dökerek, yorgunluk ve ıstırap çekerek ulaştı. İnsanlar, kendi güvenlerini kazanmadıkça, kendi gözlerinde büyük olmadıkça ve onu efendi yapacak nitelikleri kendisinde bulmadıkça, hiç kimseye liderlik vermezler. Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e yaptığı "*ve emirleri yerine getiren İbrahim*" tanıklığının kanıtladığı gibi, Hz. İbrahim (a.s) bu yüksek rütbeye liyakat ve hak edişiyle ulaştı. Hz. İbrahim (a.s) her şeyi Allah Teâlâ yolunda ve tevhid çağrısı için feda etti. Kurban Bayramı'nda kurban kesen Müslümanlar için bu sünneti başlatan zat için bu garipsenecek bir husus değildir. İşte fedakarlık, Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinin özelliklerinden biriydi.[524]

32. Soyuna Verilmiş Büyük Saltanat

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Yoksa, insanları; Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği şey dolayısıyla kıskanıyorlar mı? Şüphesiz biz, İbrahim ailesine de kitap ve hikmet vermişizdir. Onlara büyük bir hükümranlık da vermiştik.*"[525] İşte Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e, O'nun soyuna peygamberlik, kitap ve Hz. Davud ve Hz. Süleyman gibi peygamberler için seçtiği hükümdarlık budur.[526]

Ayet-i kerime ehl-i kitab'a yapılan hitabın zımnında, Cenab-ı Hakk'ın Hz. İbrahim (a.s) ailesine Kitap ve Hikmeti verdiğini ve onlara büyük bir hükümdar verdiğini de bildirmiştir. İşte şerefli İbrahimî miras ve büyük saltanat budur. Bu, İslam'ın manevi ve medeniyet mirası ve yeryüzündeki risaletidir.[527]

33. Sünnet Olmak

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v)

---

[524] A.g.e., s. 179.
[525] Nisa Suresi, 54.
[526] Tefsir-i Sa'dî, s. 315.
[527] Said eş-Şiblî, *Derbu İbrahim aleyhisselam*, s. 323.

şöyle buyurmuştur: "*İbrahim (a.s.m) seksen yaşında iken kadum/keser ile sünnet oldu.*"[528]

İlk sünnet olan Hz. İbrahim (a.s)'dır. Rabbinin bu emrine uymak için cesaret ve mertlik gerektiği aşikar. Bir insan için, hele ki seksen yaşını dolduran bir kimse için, vücudunun bir parçasını kendi eliyle kesmesi, vücudundan bir parçanın ayrılması ve vücudu kanarken bakması kabul edilmelidir ki, kolay bir şey değildir. Hz. İbrahim (a.s) de şüphesiz bundan acı duyuyordu, fakat o sabretti ve Cenab-ı Hakk'ın rızasını umdu.[529]

Bunlar, alimlerin, bize O'nun eşsiz kişiliğinin ve ahlakının net bir resmini vermek için Allah Teâlân'ın Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in Sünnet-i Seniyyesi'nde muhafaza ettiği büyük hayatı ve yaşantısı üzerinden bahsettikleri Hz. İbrahim (a.s)'ın bazı özellikleri, faziletleri ve nitelikleridir. Bu özellikler buzdağının sadece görünen kısmıdır. Bu faziletler bir bütünün sadece bir parçasıdır. Bu nitelikler, O'nun aydınlık biyografisinin ve ilahi yolunun karanlıkları aydınlatan işaretleri ve kalıcı kandilleridir.

⁂

HZ. İBRAHİM VE HZ. MUHAMMED (S.A.V) ARASINDAKİ BÜYÜK YAKINLIK

Hz. İbrahim (a.s) Halilullah ile oğlu Peygamberlerin Mührü, Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki bu yakınlık seni ne kadar çeker. Zamanın uzunluğuna ve mekanın boyutlarına rağmen bitişik bir yakınlıktır. Sanki birebir yakın babaymış gibi. Bu nedenle Hz. İbrahim (a.s), İsra ve Miraç gecesi, oğlu Hz. Muhammed'i mele-i a'lada babaların çocuklarını karşılama selamlaması ile hoş geldiniz diyerek, "Salih oğula ve salih peygambere merhaba" diyerek karşılamıştır. Hz. İbrahim (a.s) ve Hz.

---

[528] Kaddum hakkında "marangoz aleti, keser" olduğu yahut "Şam'da bir mekan" olduğu söylenmiştir. Kaddum şeklinde şeddeli okunuşu mekanı, şeddesiz okunuşu ise hem mekanı hem de aleti ifade etmektedir. Alimlerin çoğunluğu ise şeddesiz okunuşunu ve alet, keser anlamını kabul etmişlerdir. Sahih-i Buharî, Had. No: 3356; Sahih-i Müslim, Had. No: 2370.

[529] Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 253.

Muhammed'in siretlerini incelerken, bu benzerliği ve uyumu büyük sahnelerde buluruz. Bunların arasında:

1. Yetişme

Hz. İbrahim (a.s) başlangıcından beri akil bir insandı: "*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[530] "*Gerçekten İbrahim (tek başına) bir ümmetti; Allah'a gönülden yönelip itaat eden bir muvahhidi ve o müşriklerden değildi. Allah'ın nimetlerine şükredici idi. (Allah) onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.*"[531] Hz. İbrahim (a.s), hayatının hiçbir döneminde ne bir müşrik, ne de kafası karışmış bir insan olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v.) de öyleydi ve peygamberlikten önce bir puta tapmamış veya putperestliğe katılmamıştır.

2. Allah Teâlâ'nın Melekutunu Tefekkür Etmek

Allah Teâlâ evrensel ayetlerini göstererek Hz. İbrahim (a.s)'e tefekkürün ufuklarını açıyordu: "*Yakinen bilenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin hükümranlığını şöylece gösteriyorduk.*" Aynı şekilde Hz. Muhammed (s.a.v) de Hira Mağarası'nda Allah'ın evrensel ayetlerini düşünerek bir tefekkür ediyordu.

3. Akraba düşmanlığı

Hz. İbrahim (a.s), babası Azer ile aile içinden şiddetli bir reKâbetle karşı karşıya kaldı. "*İbrahim, babası Azer'e, "Putları tanrı olarak mı benimsiyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti.* Aynı şekilde Peygamberimiz (s.a.v.) de amcası Ebu Leheb'in dini husumetiyle karşı karşıya kalmış ve Kur'an'da bu kavgayı anlatan ayetler nazil olmuş ve Kur'an'da Ebu Leheb'den başka müşriklerden hiçbiri ismen tayin edilmemiştir.

4. Hz. İbrahim (a.s)'ın Babası İçin Mağfiret Dilemesi

Hz. İbrahim (a.s) babası için mağfiret diledi ancak bundan nehyedildi.

---

[530] Enbiya Suresi, 51.

[531] Nahl Suresi, 120-121.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi.*"[532]

Hz. Peygamber de (s.a.v) amcası Ebu Talib için mağfiret diledi. Dedi ki: "*Nehyedilmediğim sürece senin için mağfiret dileyeceğim.*"Bunun üzerine Allah Teâlâ şu ayet-i kerimeyi indirdi: "*Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne Peygambere yaraşır, ne de mü'minlere.*"

5. Hz. İbrahim (a.s) ve Mümin Akraba

Yeğeni Hz. Lût ile karısı Hz. Hacer Hz. İbrahim (a.s)'e iman ettiler. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Bunun üzerine Lût, ona (İbrahim'e) iman etti. İbrahim,* "*Ben, Rabbime (gitmemi emrettiği yere) hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*" *dedi.*"[533] Hz. Muhammed'e (s.a.v), amca oğlu Hz. Ali inandı, O'nunla birlikte hicret etti ve O'nunla birlikte cihad etti. Hz. Muhammed (s.a.v) O'na dedi ki: "*Ey Ali, bana nisbetle sen, Musa'ya nisbetle Harun derecesinde olmağa razı olmaz mısın? Şu kadar ki, benden sonra Peygamber yoktur.*"[534]

6. Hz. İbrahim (a.s) ve Kâbe'nin İnşası

Hz. İbrahim (a.s) Kâbe'yi inşa etti ve duvarlarını kaldırdı. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.*"[535] Ve insanları hacca çağırdı. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.*"[536] Aynı şekilde Rasûlullah (s.a.v.) de Kureyşliler yaptığı zaman

---

[532] Tevbe Suresi, 113-114.

[533] Ankebut Suresi, 26.

[534] Sahih-i Buhârî, Had. No: 3706.

[535] Bakara Suresi, 127.

[536] Hac Suresi, 27.

Kâbe'nin inşasına katılmış, sonra onu cehaletin pisliklerinden ve putperest âdetlerinden arındırmak ve eski haline döndürmek O'nun elindeydi. Onu babası Hz. İbrahim (a.s)'ın inşa ettiği zamanki haline geri döndürdü de dokuzuncu senede insanlara çağrısını gönderdi: "*Artık bu seneden sonra hiçbir müşrik hac, hiçbir uryân (çıplak) Beyt'i tavâf etmesin!*"[537] Kâbe de, Hz. Muhammed (s.a.v) ile babası Hz. İbrahim (a.s) arasında bir soydur, tıpkı babalık soyu gibi.

7. İnsanların Liderliği

Hz. İbrahim (a.s) bütün insanlara, kendi nesline ve kendisinden sonraki nesillere imamdı. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti.*"[538] Aynı şekilde Hz. Muhammed (s.a.v) de bütün insanlara gönderilmiş Allah'ın peygamberi idi. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*(Ey Muhammed!) De ki:* "*Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, diriltir ve öldürür. O hâlde, Allah'a ve O'nun sözlerine inanan Resûlüne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.*"[539]

8. Hicret

Hz. İbrahim (a.s) Irak'tan hicret etti, memleketini ve kavmini terk etti ve "*Ben, Rabbime (gitmemi emrettiği yere) hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*" *dedi.*"[540] Şam'a hicret etti ve orada vefat etti. Hz. Peygamber de (s.a.v) memleketi Mekke'den Medine'ye hicret etmiş ve orada vefat etmiştir.

9. Engin Merhamet

Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmi O'nu ateşle yakmaya çalıştıkları halde

---

[537] Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Had. No: 17233.
[538] Bakara Suresi, 124.
[539] Araf Suresi, 158.
[540] Ankebut Suresi, 26.

onlardan ayrılıp hicret etti, fakat onlar için beddua etmedi. Ve melekler O'na Hz. İshak'ın, arkasından da Hz. Yakub'un müjdesini getirdiğinde yaşlılığında evlat sahibi olma sevinci O'nu Lût kavmi hakkında meleklerle tartışmaktan ve azabı defetme isteğinden alıkoymadı. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İbrahim'in korkusu gidip, kendisine müjde gelince Lût kavmi hakkında bizim (elçilerimiz)le tartışmaya başladı.*"[541] Aynı şekilde Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de, dağların meleği, kendisine iki dağını Mekke-i Mükerreme halkının üzerine yıkmayı ve onları taşlarının altına gömmesini teklif ettiğinde, onlardan azabın gitmesini istedi ve şöyle buyurdu: "*Hayır. Belki Allah, soylarından, kendisine şirk koşmayan ve yalnızca ona ibadet eden kimseler getirir.*"[542]

10. Salli-Barik Duası (Salat-ı İbrahimiyye)

Hz. Muhammed (s.a.v) ümmetine Allah Teâlâ'dan tıpkı Hz. İbrahim (a.s)'e ve aline nasıl salat ve bereket ettiyse kendisine de salat ve bereket etmesi için dua etmelerini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "– "***Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ salleyte alâ âli İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd. Allâhümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ bârekte alâ âli İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd***: *Allahım! İbrâhim'in âline rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve âline de rahmet et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin. Allahım! İbrâhim'in âline hayır ve bereket Lûtfettiğin gibi Muhammed'e ve âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin, deyiniz.*"[543]

11. Hz. İbrahim (a.s)'ın Haremi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) Haremi

Hz. İbrahim (a.s) Mekke'yi, Hz. Muhammed (s.a.v) de Medine'yi harem kılmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyuruyor: "*Ey Allahım! Hz. İbrahim (a.s) Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de Medine'yi, iki dağı*

---

[541] Hud Suresi, 74.

[542] Sahih-i Buharî, Had. No: 3231.

[543] Sahih-i Buharî, Had. No: 3370.

arasıyla haram kılıyorum. Allahım, (Medine halkının) müdd ve sa'larına bereket ver."[544]

12. Bereket İçin Dua Etmek

Hz. İbrahim (a.s) Mekkeliler için bereket duası yapmıştı. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "*Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.*"[545] Hz. Muhammed (s.a.v) de Medineliler için kat kat bereket duası yapmıştır. Ebû Hureyre (r.a) dan yapılan rivayete göre: "İnsanlar (Medine'de) gördükleri ilk meyveyi Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'e getirirlerdi ve O da o meyveyi eline aldığı zaman, şu duayı yapardı: "*Allahım! Meyvelerimize bereket ver, Medine'mize bereket ver, sâımıza bereket ver, müddümüze bereket ver! Allahım! İbrahim senin kulun ve dostundur. Ben de senin kulun ve peygamberinim. O, sana Mekke için dua etti; ben de sana Medine için dua ediyorum. Tıpkı Mekke için dua ettiği gibi; hatta daha fazla vermen için dua ediyorum.*" Sonra orada bulunanlardan en küçük çocuğu çağırıp meyveyi ona verirdi.[546]

13. Allah Teâlâ'nın Onları Koruması

Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmi O'nu yakarak öldürmeye çalışmışlardı. Ancak Allah Teâlâ peygamberini onlardan korumuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Kavmi, "Onun için bir bina yapın, (içinde ateş yakın) ve onu ateşe atın" dedi. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en alçak kimseler kıldık.*"[547] Aynı şekilde müşrikler de Hz. Muhammed'i (s.a.v) öldürme girişiminde bulunmuşlardı. Ancak Allah Teâlâ onlardan Habibini kurtardı. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.*"[548]

---

[544] Sahih-i Müslim, Had. No: 1374.
[545] İbrahim Suresi, 37.
[546] Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Had. No: 937.
[547] Saffat Suresi, 97-98.
[548] Enfal Suresi, 30.

14. Mısırla Akrabalık

Hz. İbrahim (a.s) Mısırlı cariyesi Hz. Hacer'le birlikte olmuş ve ondan oğlu Hz. İsmail doğdu. Hz. Muhammed (s.a.v) Mısırlı cariyesi Hz. Mariye ile birlikte olmuş ve ondan oğlu Hz. İbrahim (a.s) doğdu.

15. Tefekkür Ufuklarının Açılması

Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. Muhammed (s.a.v) aklı kısıtlamadan tefekkür ufuklarını açmışlardır. Fakat tefekkür esnasında Hz. İbrahim (a.s) sorandı, Hz. Muhammed (s.a.v) cevaplayandı. Mesela Hz. İbrahim (a.s) şöyle sormuştu: "*Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster*" *demişti. (Allah O'na)* "*İnanmıyor musun?*" *deyince,* "*Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için*" *demişti.*"[549] Hz. Muhammed (s.a.v) suale cevap verirdi. Enes ibn Mâlik (r.a) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte oturduğumuz sırada deve üstünde bir kimse gelip, devesini mescide çökerttikten sonra bağladı. Ondan sonra: "Hanginiz Muhammed'dir? diye sordu. Hz. Peygamber sahâbîleri arasında dayanmış oturuyordu: "İşte, dayanmış olan şu beyaz kimsedir", dedik. O zât: "Ey Abdulmuttalib'in oğlu! diye hitâb etti. Hz. Peygamber: "*Seni dinliyorum*" buyurdu. O zât: "Ben sana bâzı şeyler soracağım, amma soracaklarım pek ağırdır; gönlün benden incinmesin" dedi. Hz. Peygamber: "*Aklına geleni sor*" buyurdu.[550]

16. Hasbünallu ve-Ni'me'l-Vekîl

İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: Hz. İbrahim (a.s) ateşe atıldığında "*Hasbünallu ve-Ni'me'l-Vekîl/Vekil olarak bana Allah yeter*" demişti. Hz. Muhammed (s.a.v) de "*İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun*" *dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!*"[551]

---

[549] Bakara Suresi, 260.

[550] Sahih-i Buharî, Had. No: 63.

[551] Al-i İmran Suresi, 173; Sahih-i Buharî, Had. No: 4563.

17. Görünüş ve Benzerlik

Hz. Muhammed (s.a.v) insnalar arasında Hz. İbrahim (a.s)'e en çok benzeyen kişiydi. Nitekim Miraç olayında görüştüğü peygamberleri şöyle tarif etmişti: "*Geceleyin yürütüldüğüm zaman Musa'yı gördüm. Baktim ki Mûsâ, Yemen'in Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibi uzun boylu, balık etli bir zâttır, isa'yı da gördüm. Baktım ki, o, orta yapılı, sanki hamamdan çıkmış gibi al çehreli idi. (Ben İbrâhîm'i de gördüm.) Çocukları içinde İbrahim'e en çok benzeyeni benimdir.*"[552] Yine şöyle buyurmuştu: "*İbrahim'e gelince, onu görmek isterseniz (kendisini kasdederek) sahibinize bakınız.*"[553]

(Abdullah) bin Abbâs (radıyallahü anhümâ)'dan; Şöyle demiştir: Kureyşliler kâhin bir kadının yanına varıp ona: (İbrahim (Aleyhisselâm)'in ayak izinin bulunduğu bilinen taşı işaretle) bu makam sahibine iz bakımından hangimizin daha çok benzediğini bize söyle, dediler. Kadın da; Suyun götürdüğü kum gibi yumuşak olan şu toprağın üzerine bir yaygı çekip üstünde (çıplak) ayakla yürürseniz size (istediğiniz) haberi veririm, diye cevab verdi. (Ravî) demiştir ki: Bunun üzerine Kureyşliler bir yaygı yaydılar. Sonra herkes yaygının üstünde yürüdü. Kadın, Resûlüllah (sallallahü aleyhi ve sellem)'in ayak izini gördü ve bunun üzerine O'na işaretle: Bu, benzerlik yönünden Makam sahibine (yani İbrahim Aleyhisselâm'a) en yakın olanınızdır, dedi. Bundan sonra Kureyşliler yirmi yıl veya Allah'ın dilediği kadar beklediler. Daha sonra Allah, Muhammed (sallallahü aleyhi ve sellem)'i elçi olarak gönderdi. "[554]

Hz. Muhammed (s.a.v) ile atası Hz. İbrahim (a.s) arasındaki bu yakınlık ve uygunluktan aradaki sevgiyi görebilmekteyiz. Bu yüzden Hz. Muhammed (s.a.v) küçük oğlunun ismini İbrahim koydu. Ashabına oğlunun doğumunu şöyle mğjdelemişti: "*Bu gece bir oğlum oldu ve ona babam İbrahim'in adını verdim.*"[555]

---

[552] Sahih-i Buharî, Had. No: 3394.
[553] Sahih-i Buharî, Had. No: 3355.
[554] Sünen-i İbn Mace, Had. No: 2350.
[555] Sahih-i Müslim, Had. No: 2315.

Hz. Aişe de bazen "İbrahim'in rabbine andolsun ki…" bazen "Muhammed'in rabbine andolsun ki…" diyerek yemin ederdi. Hz. Peygamber (s.a.v) ona şöyle dedi: "*Ben senin bana kızdığın ve benden razı olduğun zamanları biliyorum.*" Ben: "Bunu nereden anlıyorsun?" diye sordum. "*Benden razı olunca bana:* "*Hayır, Muhammed'in Rabbine yemin olsun*" *diyorsun. Bana öfkeli olunca:* "*Hayır, İbrahim'in Rabbine yemin olsun*" *diyorsun.*" dedi. Ben: "*Doğru, ey Allah'ın Resûlü, ben sadece senin adını terkederim.*" dedim.[556]

18. Millet-i İbrahim

Hz. İbrahim (a.s)'e en yakın olanlar Hz. Muhammed (s.a.v) ve O'na tabi olanlardır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Şüphesiz, insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü'minlerdir. Allah da mü'minlerin dostudur.*"[557] Millet-i İbrahim'e yeniliğini ve arılığını geri kazandıran O'dur. Yahudilerin, Hıristiyanların ve cahiliye putperestlerinin tahrifinden koruyup temizlemiştir.

Tahrif edilmiş dinlerde Hz. İbrahim (a.s)'e ittiba namına hiçbir iz ve yakınlık kalmamıştır. Dinleri birleştirmeye dayalı tüm girişimler İbrahimî dinler adı altında yapılmaya çalışılmıştır. Hâlbuki Hz. İbrahim (a.s), Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v) bunlardan beridir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İbrahim, ne yahudi, ne de hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; müşriklerden de değildi.*"[558] Yine şöyle buyurmaktadır: "*Ey kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz. Oysa Tevrat da, İncil de ondan sonra indirilmiştir. Siz hiç düşünmüyor musunuz?*"[559]

Millet-i İbrahim, Allah Teâlâ'nın uymayı emrettiği Hz. Muhammed'in (s.a.v) dinidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Sonra da sana,* "*Hakka yönelen İbrahim'in dinine uy. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi*" *diye*

---

[556] Sahih-i Buharî, Had. No: 6078.
[557] Al-i İmran Suresi, 68.
[558] Al-i İmran Suresi, 67.
[559] Al-i İmran Suresi, 65.

vahyettik."[560] Yine şöyle buyurmaktadır: "*De ki:* "*Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk'a yönelen İbrahim'in dinine iletti. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.*"[561]

Hz. Peygamber (s.a.v) her sabah şu zikri severdi: "*İslam fıtratı ve ihlas kelimesi üzerine ve bir de Peygamberimiz Muhammed (s.a.v)'in dini üzerine, babamız İbrahim (a.s) Peygamberin milleti üzerine sabahlamış olduk. O hanif ve müslim idi. Ve o asla müşriklerden olmadı.*"[562]

Dinleri karıştırma ve birleştirme çağrısı hiçbir dinin gerçek inananlarından gelemez. Mesela Hristiyanlar, bırakın kendi dinlerinden başka bir din ile birleşmeyi, birbirnden farklı kiliselerini bile birleştiremezler. Yahudiler de bırakın diğer ümmetlerle birleşmeyi, kendi mezheplerini dahi birleştirememişler. Müslümanlar da, tevhid ile şirk, İslam ile küfürü birbirine karıştıramazlar. Farklı din mensuplarından istenen ise birlikte yaşamaları ve üzerinde uzlaşılan hak üzere yardımlaşmalarıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın.*"[563] Aynen Hz. Peygamber (s.a.v)'in Kureyş kafirleri hakkında şöyle demiştir: "*Bugün beni bir hürmeti/kutsalı yüceltecekleri ve bir akrabalık bağını güçlendirecekleri bir plana davet ederlerse icabet ederim.*"[564]

Bir arada yaşama ve yardımlaşma alanı, dinleri değiştirmeden veya dinin temellerinden ve değişmez kurallarından herhangi bir sapma olmaksızın tüm insanlık ailesi arasında oldukça geniştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*(Resulüm!) De ki:* "*Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda eşit olan bir söze gelin. Allah 'tan başkasına kulluk yapmayalım, O'na hiçbir şey ortak koşmayalım; Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler edinmesin.*" *Eğer (yine) yüz çevirirlerse deyin ki:* "*Şahit olun biz Müslümanlarız.*""[565]

⁂

[560] Nahl Suresi, 123.
[561] En'am Suresi, 161.
[562] Müsned-i Ahmed b. Hanbel, had. No: 15364.
[563] Maide Suresi, 2.
[564] İbn Ebî Şeybe, *Musannef,* Had. No: 36855.
[565] Al-i İmran Suresi, 64.

KIYAMET GÜNÜNDE HZ. İBRAHİM

1. Mahşer Günü İlk Giydirilecek Kişi

İmam Müslim Sahih'inde İbn Abbas'tan (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: Nebi (s.a.v) aramızda ayağa kalktı ve bir konuşma yaparak şöyle dedi: "*Muhakkak sizler yalın ayak, çıplak olarak toplanacaksınız. 'Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar o hale getiririz. (Bu), üzerimize aldığımız bir vaat oldu. Biz (vaat ettiğimizi) yaparız.*"[566] *Mahluklar içinde kıyamet gününde ilk olarak elbise giydirilecek kimse İbrahim'dir.*"[567]

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurdu: "*Kıyamet gününde ilk defa İbrahim (a.s) giydirilecek ve ona ketenden bir elbise giydirilecek, daha sonra Rasûlullâh (s.a.s) arşın sağında iken pamuktan bir hülle giyinecek.*"[568]

Denilir ki: Hz. İbrahim (a.s)'ın bununla ayrıcalıklı kılınmasının hikmeti şudur ki; ateşe atıldığı zaman çıplak idi, bu yüzden Cenab-ı Hak O'nu ahirette mükafatlandırmak istedi, bu yüzden O'na elbise ve örtü vermekte acele edecektir. Yine denilir ki: Çünkü ilk şalvar giyen O'ydu. Bu sözler özel bir anlayıştan başka bir şey değildir ve bazı âlimlerin istinbatları bağlayıcı değildir. Çünkü bu gibi hususlar görüşle değil ancak vahiy ile bilinir.[569]

2. Hz. İbrahim (a.s)'ın Kıyamet Günündeki Şefaat Meselesindeki Konumu

Ebu Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Biz bir davette Resulullah ile beraberdik. Ona sofrada hayvanın ön budu(ndan bir parça) ikram edildi. Bud eti hoşuna giderdi. Ondan bir parça ısırdı ve:

"*Ben kıyamet günü ademoğlunun efendisiyim! Acaba bunun neden olduğunu biliyor musunuz? (Açıklayayım): "Allah o gün, öncekileri ve*

---

[566] Enbiya Suresi, 104.

[567] Sahih-i Müslim, Had. No: 2860; Sahih-i Buhari, Had. No: 3447.

[568] İbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buharî,* 13, 158.

[569] Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,* s. 240.

sonrakileri tek bir düzlükle toplar. Bakan onlara bakar, çağıran onları işitir. Güneş onlara yaklaşır. Gam ve sıkıntı, insanların tahammül edemeyecekleri ve takat getiremeyecekleri dereceye ulaşır. Öyle ki insanlar: "içinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musunuz, sizlere şefaat edecek birini görmüyor musunuz?" demeye başlarlar. Birbirlerine: "Babanız Adem var!" derler ve ona gelerek: "Ey Adem! Sen insanların babasısın. Allah seni kendi eliyle yarattı, kendi ruhundan sana üfledi. [Bütün isimleri sana öğretti]. Meleklerine senin önünde secde ettirdi. Seni cennete yerleştirdi. [Allah katında itibarın, makamın var.] Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın? Bizim şu halimizi, başımıza şu geleni görmüyor musun?" derler. Adem aleyhisselam da: "Bugün Rabbim çok öfkelidir, daha önce bu kadar öfkelenmedi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. (Esasen şefaate benim yüzüm yok, çünkü, cennette iken, Allah) beni o ağaca yaklaşmaktan men etmişti. Ben, bu yasağa asi oldum. [Ben cennette iken işlediğim günah sebebiyle cennetten çıkarıldım. Bugün günahlarım affedilirse bu bana yeter]. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. Nuh aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Nuh aleyhisselam'a gelecekler: "Ey Nuh! sen yeryüzü ahalisine gönderilen resullerin ilkisin. Allah seni çok şükreden bir kul (abden şeküra) diye isimlendirdi. İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun? Başımıza gelenleri görmüyor musun? Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın?" diyecekler. Nuh aleyhisselam da şöyle diyecek: "Bugün Rabbim çok öfkelidir. Daha önce hiç bu kadar öfkelenmedi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek! Benim bir dua hakkım vardı. Ben onu kavmimin aleyhine (beddua olarak) yaptım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. İbrahim aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar İbrahim aleyhisselam'a gelecekler: "Ey İbrahim! Sen Allah'ın peygamberi ve arz ahalisi içinde yegane Halilisin. Bize Rabbin nezdinde şefaat et! İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" diyecekler. İbrahim aleyhisselam onlara: "Rabbim bugün çok öfkeli. Bundan önce bu kadar öfkelenmemişti, bundan sonra da bu kadar öfkelenmeyecek. (Şefaat etmeye kendimde yüz de bulamıyorum. Çünkü ben) üç kere yalan söyledim!" deyip, bu yalanlarını birer birer sayacak. Sonra sözlerine şöyle devam edecek: "Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin![570]

[570] Sahih-i Buhari, Had. No: 4712; Sahih-i Müslim, Had. No: 194.

Übeyy b. Ka'b'dan gelen rivayet göre Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Ey Übey! Rabbim bana Kur'ân'ı bir harf ile okumam için (meleği) gönderdi. Ben "ümmetime kolaylaştır" diye ona karşılık verdim. Bunun üzerine bana ikinci defa "iki harfe göre oku" diye karşılık verdi. Ben ümmetime kolaylaştırması için yeniden müracaatta bulundum. O da bana üçüncü kez karşılık verdi ve,"Kur'ân'ı yedi harfe göre oku. Ayrıca, sana verdiğim her cevaba karşılık, benden istediğin bir dilekte bulunma hakkın vardır." buyurdu. Bunun üzerine ben, "ey Allahım! Ümmetimi bağışla. Ey Allahım! Ümmetimi bağışla" dedim ve üçüncüsünü bütün insanların, hatta İbrahim aleyhisselamın bile bana yönelip ihtiyacını arzedeceği vakte bıraktım.*"[571]

3. Hz. İbrahim (a.s)'ın Babasının Durumu

Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"*İbrahim, kıyamet günü babası Azer'le karşılaşır. Azer'in yüzünde toz-duman vardır. İbrahim (babasının bu haline üzüldüğü için): 'Ben sana, bana isyan etme, demedim mi?' diye çıkışır. Babası: 'Bugün artık sana isyan etmem.' der. Bunun üzerine İbrahim (as): "Ya Rabb! Kıyamet günü beni perişan etmeyeceğine dair söz vermiştin. Şimdi babamın rahmetten uzak kalmasından daha büyük bir perişanlık var mı?' diye Allah'a şekvada bulunur. Allah ise, "Muhakkak ki ben cenneti kâfirlere haram kıldım.' diye cevap verir. "Sonra Hz. İbrahim (a.s)'e 'ayaklarının altına bakması' söylenir. Hz. İbrahim (a.s) bakar ki orada pis kokan çamura bulaşmış bir Ayı görür. Derken, kol ve bacaklarından tutulup cehenneme atılır.*"[572]

4. Hz. Peygamber'in Bir Rüyasında Müşrik Çocuklarının Hz. İbrahim (a.s)'ın Etrafını Sarmaları

Buhari *Kitâbu't-Ta'bir*'de Semure b. Cündeb'ten (r.a) şöyle bir rivayet nakleder: Resulullah (sav) sık sık: "**Sizden bir rüya gören yok mu**?" diye sorardı. Görenler de, O'na Allah'ın dilediği kadar anlatırlardı. Bir sabah

---

[571] Elbânî, *Sahihu Camii's-Sağir ve Ziyâdetühü,* 1, 606, Had. No: 7841.

[572] Sahih-i Buhari, Had. No: 3350.

bize yine sordu: "*Sizden bir rüya gören yok mu?*" Kendisine: "*Bizden kimse bir şey görmedi!*" dediler. Bunun üzerine: "*Ama ben gördüm*" dedi ve anlattı:

"Bu gece bana iki kişi geldi. Beni alıp haydi yürü! dediler. Yürüdüm. Yatan bir adamın yanına geldik. Yanında biri, elinde bir kaya olduğu halde başucunda duruyordu. Bazan bu kayayı başına indirip onunla başını yarıyordu, taş da sağa sola yuvarlanıp gidiyordu. Adam taşı takip ediyor ve tekrar alıyordu. Ama, başı eskisi gibi iyileşinceye kadar vurmuyordu, iyileştikten sonra tekrar indiriyor, önceki yaptıklarını aynen yeniliyordu. Beni getirenlere: "Sübhanallah! nedir bu? dedim. Dinlemeyip: "Yürü! Yürü!" dediler.

Yürüdük, sırtüstü uzanmış birinin yanına geldik. Bunun da yanında, elinde demir kancalar bulunan biri duruyordu. Adamın bir yüzüne gelip, çengeli takıp yüzünün yarısını ensesine kadar soyuyordu. Burnu, gözü enseye kadar soyuluyordu. Sonra öbür tarafına geçip, aynı şekilde diğer yüzünün derisini de ensesine kadar soyuyordu. Bu da, yüz derileri iyileşip eskisi gibi sıhhate kavuşuncaya kadar bekliyor, sonra tekrar önce yaptıklarını yapmaya başlıyordu. Ben burada da: "Sübhanallah, nedir bu?" dedim. Cevap vermeyip: "Yürü! Yürü!" dediler.

Beraberce yürüdük. Fırın gibi bir yere geldik, içinden birtakım gürültüler, sesler geliyordu. Gördük ki, içinde bir kısım çıplak kadınlar ve erkekler var. Aşağı taraflarından bir alev yükselip onları yalıyordu. Bu alev onlara ulaşınca çığlık koparıyorlardı. Ben yine dayanamayıp: "Bunlar kimdir?" diye sordum. Bana cevap vermeyip: "Yürü! Yürü!" dediler.

Beraberce yürüdük. Kan gibi kırmızı bir nehir kenarına geldik. Nehirde yüzen bir adam vardı. Nehir kenarında da yanında bir çok taş bulunan bir adam duruyordu. Adam bir müddet yüzüp kıyıya doğru yanaşınca yanında taşlar bulunan kıyıdaki adam geliyor, öbürü ağzını açıyor bu da ona bir taş atıp kovalıyordu. Adam bir müddet yüzdükten sonra geri dönüp adama doğru yine yaklaşıyordu. Her dönüşünde ağzını açıyor, kıyıdaki de ona bir taş atıyordu. Ben yine dayanamayıp: "Bu nedir?" diye sordum. Cevap vermeyip yine: "Yürü! Yürü!" dediler.

Beraberce yürüdük. Çok çirkin görünüşlü bir adamın yanına geldik. Böylesi çirkin kimseyi gormemişsindir. Bunun yanında bir ateş vardı. Adam ateşi tutuşturup etrafında dönüyordu. Ben yine: "Bu nedir?" diye sordum. Cevap vermeyip: "Yürü! Yürü!" dediler.

Beraberce yürüdük, iri iri ağaçları olan bir bahçeye geldik. İçerisinde her çeşit bahar çiçekleri vardı. Bu bahçenin içinde çok uzun boylu bir adam vardı. Semaya yükselen başını neredeyse göremiyordum. Etrafında çok sayıda çocuklar vardı. Ben yine: "Bunlar kimdir?" dedim. Cevap vermeyip: "Yürü! Yürü!" dediler.

Beraberce yürüdük. Ulu bir ağacın yanına geldik. Ne bundan daha büyük, ne de daha güzel bir ağaç hiç görmedim. Arkadaşlarım: "Ağaca çık!" dediler. Beraberce çıkmaya başladık. Altun ve gümüş tuğlalarla yapılmış bir şehre doğru yükselmeye başladık. Derken şehrin kapısına geldik, Kapıyı çalıp açmalarını istedik. Açtılar ve beraberce girdik. Bizi bir kısım insanlar karşıladı. Bunlar yaratılışça bir yarısı çok güzel, diğer yarısı da çok çirkin kimselerdir. Sanki böylesine güzellik, böylesine çirkinlik görmemişsindir. Arkadaşlarım onlara: "Gidin şu nehire banın!" dediler. Meğerse orada açıkta bir nehir varmış. Suyu sanki safi süttü, bembeyaz.. Gidip içine banıp çıktılar. Çirkinlikleri tamamen gitmiş olarak geri geldiler. İki tarafları da en güzel şekli almıştı.

Beni dolaştıran arkadaşlarım açıkladılar: "Bu gördüğün Adn cennetidir. Şu da metin makamındır. Gözümü çevirip baktım. Bu bir saraydı, tıpkı beyaz bir buLût gibi. "Beni gezdirin, içine bir gireyim!" dedim. "Şimdilik hayır! Amma mutlaka gireceksin," dediler. Ben: "Geceden beri acaip şeyler gördüm, neydi bunlar?" diye sordum. "Sana anlatacağız," dediler ve anlattılar: "Taşla başı yarılan, o ilk gördüğün adam, Kur'an'ı atıp reddeden, farz namazlarda uyuyup kılmayan kimsedir. Ensesine kadar yüzünün derileri, burnu, gözü soyulan adam, evinden çıkıp yalanlar uydurup, etrafa yalan saçan kimsedir. Fırın gibi bir binanın içinde gördüğün kadınlı erkekli çıplak kimseler, zina yapan erkek ve kadınlardır. Kan nehrinde yüzüp ağzına taş atılan adam faiz yiyen adamdır. Ateşin yanında durup onu yakan ve etrafında dönen pis manzaralı adam, cehennemin, ateşin bekçisidir. Bahçede gördüğün uzun boylu adam İbrahim (a.s)'di. Onun etrafındaki çocuklar

ise, fıtrat üzere (buluğa ermeden) ölen çocuklardır." Cemaatten biri hemen atılarak: "Ey Allah'ın Resulü! Müşrik çocukları da mı?" diye sordu. Resulullah (sav) "Evet" "müşrik çocukları da" dedi ve anlatmaya devam etti: "Yarısı güzel yarısı çirkin yaratılışlı olan adamlara gelince, bunlar iyi amellerle kötü amelleri birbirine karıştırıp her ikisini de yapan kimselerdir. Allah onları affetmiştir."[573]

5. Hz. İbrahim (a.s)'ın Vefatı ve Kabri

Hz. İbrahim (a.s) M.Ö. 1821 dolaylarında 175 yaşındayken Filistin'de vefat etmiştir. Bundan farklı şeyler de söylenmiştir. Tarihi rivayetler birbiryle çelişmektedir. Denildi ki: Oğlulları Hz. İsmail ve Hz. İshak onu eşi Hz. Sare'nin defnedildiği yere yani bugünki Halilurrahman denilen beldeye defnettiler.[574]

Öyle anlaşılıyor ki, tarihi rivayetler Müslümanların arasına giren İsrailiyyatın ve kuşaktan kuşağa aktarılan ırkçı hikayelerin etkisinde kalmıştır. Farkında olmadan, bilgisizce tekrarlayıp duruyorlar. Hz. İbrahim (a.s)'ın kabri üzerine yapılan duvarı ören gerçek kişi Herodes denilen kişidir. Bu kişi Rumlar tarafından desteklenen o dönemin Filistin kralıydı.[575]

Kaynaklar, mezarı ibadet yeri edinen ilk kişilerin, Hıristiyanlığı kabul etikten sonra Romalılar olduğunu belirtmektedir. Duvarın büyük bir kısmını kaplayıp duvardan küçük, dar bir kapı açtılar ve burası bir ibadethane ve savaş sırasında müstahkem bir kale gibi bir hal aldı.[576]

Hicretin on beşinci yılında Müslümanlar Filistin'i fethedene kadar Yunanlılar, Persler ve diğerleri O'nun izini sürdüler. Hepsi ona hürmetle baktılar ve hiçbiri onu dördüncü asra kadar mescid edinmemişti. İbn Teymiyye, Hz. İbrahim (a.s)'ın türbesini ilk mescid edinenler hakkında

---

[573] Sahih-i Buhari, Had. No: 7047,

[574] Muhammed Mustafa ez-Zuhaylî, *Şira'tullahi li'l-Enbiya,* s. 42.

[575] Hafız Muhammed Haydar el-Ca'birî, *Kabru'l-Halil aleyhisselam ve Beyanu ma Fihi mine'l-Bida' Arz ve Nakd,* Mecelletü Camiati'l-Kudüs l-Meftûha li'l-Buhûsi'l-İnsaniyye ve'l-İctimâiyye, Camiatu'l-Kudüs el-Mefûha, s. 12, 2008, s. 240.

[576] A.g.e. s. 240.

şöyle demektedir: Hz. İbrahim (a.s)'ın türbesi üzerindeki yapı kapatılmış ve dördüncü yüzyıla kadar içine girilmemiştir. Denildi ki: Halifeye bağlı kadınlardan biri bunun hakkında rüya görmüş ve bunun için türbe yeri kazılmıştır. Ve denildi ki: Hristiyanlar buraları ele geçirdikleri zaman orayı kazdılar. Daha sonra gerçekleşen fetihlerden sonra orası mescid olarak bırakılmıştır.[577]

Müslümanlar her devirde bu türbeyle ilgilenmişlerdir. Emeviler devrinde türbe olduğu gibi kalmış, Abbasiler devrinde ise Hz. Yusuf'un kabri ortaya çıkarılmıştır. Eyyubiler devrinde Aşkelon şehrinden bugünde hala var olan minber getirilmiş, Memlûkler döneminde pek çok süslemeler eklenmiş ve Osmanlılar döneminde ise taş figürler, yazıtlar ve çeşitli bayraklarla süslenmiştir. Türbe Eyyubiler'den önce Haçlı, Ürdünlüler'den önce de İngiliz egemenliği altındaydı. Günümüzde ise Yahudilerin egemenliği altındadır. Yahudiler türbenin bir kısmını havraya çevirdiler, şimdi orası hem cami ve hem de bir havradır. Yahudiler ve Müslümanlar orada tek çatı altında, Hz. İbrahim (a.s)'ın medfun bulunduğu mağaranın üstünde namazlarını eda ediyorlar. Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi: "*Herkesin yöneldiği bir yön vardır.*"[578]

Peygamberlerin kabirlerine gelince, âlimler Hz. Peygamberin kabri tevatürle nakledildiğ için üzerinde ittifak etmişlerdir. Hz. İbrahim (a.s)'ın kabrine gelince, alimlerin çoğu, bu meşhur yerin onun kabri olduğu görüşündedir. Bir grup alim ise bunu kabul etmemiştir. İmamm Malik'in (r.a) kabul etmediği nakledilmiştir. İmam Malik (r.a) şöyle demiştir: Yeryüzünde Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kabrinden başka hiçbir peygamberin kabri bilinmemektedir.[579]

İmam Malik'e (r.a) peygamberlerin kabirleri soruldu: Bugün insanların ziyaret ettiği kabirler değiller mi? Dedi ki: "Üzerinde mutabık kalınan tek kabir, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) kabridir." Hz. İbrahim

---

[577] Hafız Muhammed Haydar el-Ca'birî, *Kabru'l-Halil aleyhisselam ve Beyanu ma Fihi mine'l-Bida' Arz ve Nakd,* s. 240.

[578] Bakara Suresi, 148; Hafız Muhammed Haydar el-Ca'birî, *Kabru'l-Halil aleyhisselam ve Beyanu ma Fihi mine'l-Bida' Arz ve Nakd,* s. 241.

[579] *Mecmûu'l-Fetâvâ,* 27, 444-445.

(a.s)'ın mezarı tartışmalıdır, ancak çoğunluğun görüşü, bugün bilinen yerin O'nun mezarı olduğu yönündedir.[580]

[580] A.g.e., 27, 444-445.

ÖZET

Peygamberlerin atası Hz. İbrahim (a.s) hayat hikayesini özetlerken O'nun Haniflerin imamı olduğunu, Allah Teâlâ'nın O'nu halil/dost edindiğini, peygamberlik ve kitap indirilme vazifesini O'nun zürriyetinden gelenlere vermesini zikretmemiz yerinde olacaktır. O ulü'l-azm peygamberlerden biridir. O Allah'ın sadık dostu, çok yalvarıp yakaran, yumuşak huylu, çok içli, hanif ve salih biridir. Kendisine sahifeler verilmiştir. Yeryüzünde Allah'a ibadet edilmesi maksadıyla Allah için ilk bina yapan O'dur. Kıyamet günü ilk elbise giydirilecek kişi O'dur. Allah kendisine göklerin ve yerin melekutunu göstermiştir.

Demek ki, Hz. İbrahim dünyanın önde gelen, olağanüstü etkili ve önemli şahsiyetlerinden biridir. Şahsında çok yüce özellikler ve faziletler vücut bulmuştur. Allah Teâlâ O'nu peygamberlik vazifesine, tevhid ve iman davetçiliğine hazırlamıştır. O da tüm zamanlarda ve tüm hallerde bütün beşerin faydasına olan, simgeleri gayet açık olan büyük bir milletin/dinin (Millet-i İbrahim'in) esaslarını ortaya koymuştur. Hz. İbrahim'in bu peygamberlik gayretleri ve üstün özellikleri hem Kur'an'dan hem de Sünnet'ten kati delillerle sabittir.

Şunu da özetlememiz mümkündür: Tüm semavi din mensupları Hz. İbrahim'in tarihi, dini ve insanlık hayatı açısından sahip olduğu konuma nazarla Hz. İbrahim'e mensup olma konusunda hep birbirileriyle tartışmışlardır. O tek başına bir ümmetti. Zira Allah Teâlâ O'nu insanlara imam kılmıştır. Zürriyetine de peygamberlik görevi vermiştir.

1. Hz. İbrahim (a.s) insanlığın üçüncü babası ve peygamberlerin atası sayılır. Çünkü ilk babamız Hz. Âdem, ikinci babamız Hz. Nuh'tur. Yeryüzü halkının tamamı Hz. Nuh'un neslindendir. Hz. İbrahim (a.s) ise Allah'ın kendine dost seçtiği, peygamberliği ve kitapları kendi neslinden getirdiği peygamber ve hanif inancına sahip olanların imamıdır.
2. Hz. İbrahim (a.s), tek başına insanlık âleminde peygamberlik davetinin öncüsü olduğu için "Peygamberlerin Hocası" ve "Peygamberlerin Babası" diye isimlendirilmiştir.
3. İsrailoğullarının bütün peygamberleri O'nun soyundandır. Çünkü onlar Hz. İshak'ın oğlu Hz. Yakub'un soyundandırlar. Hz. İshak ise Hz. İbrahim (a.s)'ın oğludur.
4. Peygamberlik ağacı Hz. İbrahim (a.s)'dan başlayarak peygamberlerin sonuncusuna kadar dallanıp budaklanır. Son peygamber Hz. Muhammed de Hz. İsmail'in evlatlarındandır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Ona (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitab verdik.*"[581]
5. Tarihçiler ve siyer âlimleri Hz. İbrahim (a.s)'ın doğduğu yer hakkında ihtilaf etmişlerdir. Ahvaz'ın Sus kentinde doğduğu yine Irak'ın Babil kentinde doğduğu söylenmiştir.[582] Kûş veya Kûşa'da doğduğu ve yine Harran'da doğduğu söylenmiştir.[583] İlim ehlinin geneli şöyle der: Hz. İbrahim (a.s) Nemrud yahut Nemrud b. Kûş zamanında doğmuştur.[584] Denilmiştir ki: Hz. İbrahim (a.s) Şam'ın Guta kentinde, Kasyun Dağı'nın eteğindeki Berze köyünde doğmuştur. İbn Asâkir bu konuda tashih ederek ve not düşerek der ki: Doğrusu Hz.

---

[581] Ankebut Suresi, 27; Ahmed el-Berâ el-Emîrî, *İbrahim aleyhisselam ve Da'vetühü fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 29.

[582] Sa'd el-Kahtânî, *Menhecu İbrahim aleyhisselam fî Takrîri'l-Akîde*, Yüksek Lisans Tezi, Câmiatu'l-Kurâni'l-Kerim ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Omdurman, Sudan, 2018, s. 13.

[583] A.g.e.,s. 13.

[584] İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1407 , M. 1987, 1, 53.

İbrahim (a.s) Ur şehrinin Babil kentinde doğmuştur. Siyer, Tarih ve Biyografi bilginlerinin de sahih ve meşhur kabul ettiği görüş budur.

6. Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim (a.s)'ın doğum yerini ve tarihini zikretmemiştir. Bunları kesin bir biçimde bildiren herhangi bir ifade yoktur. Bu yüzden de tarihçiler Hz. İbrahim (a.s)'ın doğum yeri hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hz. İbrahim (a.s)'ın tam olarak nerede ve hangi tarihte doğduğu hususundaki rivayetler çeşit çeşittir.
7. Hz. İbrahim (a.s) 3 kardeş içinden ortanca evlattı. Diğer iki kardeşin isimleri Haran ve Nahur'dur. Haran Hz. Lût'un babasıdır. Haran babası hayattayken Babil'de vefat etmiştir. Sahih olan görüşe göre Haran en büyük çocuktur.
8. Hz. İbrahim (a.s) kavminin, çeşitli Sami toplulukların yetiştiği Arap Yarımadası'nın kalbinden çıktığı ve O'nun, soyu Sam bin Nuh'a kadar uzanan Arap soyundan bir Arap olduğu ve O'nun, oğlu Hz. İsmail'in çocukları olan Adnani Arapların babası olduğu ve dolayısıyla İsrailoğulları'nın dedesi olmadan önce Arapların dedesi olduğu belirtilir.
9. Arap Yarımadası'na kadar uzanan Doğu Akdeniz bölgesi, medeniyetler diyarı ve semavi dinlerin beşiği ve yeryüzündeki medeniyet döngüsünün kaynağı olarak bilinir. Medeniyetler kuran halklar da Hz. Nuh'un oğullarındandır.
10. Hz. İbrahim (a.s), Mezopotamya'da (bugünkü Irak) doğdu ve gezegenlere ve putlara tapınmanın hüküm sürdüğü bir toplumda, insanların Allah'ı bırakıp krallara ve yöneticilere secde ettiği bir toplumda, insanlara putlar yontan ve rivayetlere göre bunun ticaretini yapan kâfir bir ailenin arasında büyümüştür.
11. Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'ı çocukluğundan beri şirkten korumakla onurlandırmıştır. Allah Teâlâ, O'na hidayet vermiş ve O'nu hak yola yöneltmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*"[585]

[585] Enbiya Suresi, 51.

12. Cenab-ı Hak, dostuna, göklerin ve yerin sahip olduklarını, onlarda yarattığı güneşi, ayı, yıldızları, ağaçları, hayvanları ve diğer yarattıklarının büyüklüklerini gösterdi. Allah'ın birliğinden emin olması ve kavminin putlara tapmalarında ve onları Allah'tan başka ilah edinmelerindeki sapıklıklarını görmeleri için meselelerin zahirini O'na açıkladı. Allah Teâlâ O'na sahip olduğu bu sağduyuyla, bu açık görüşle, hakikate bu şekilde bağlılıkla ve batılın inkârıyla, bunlar üzerinden göklerin ve yerin mülkünün hakikatini göstermiş, kâinatın içinde saklı olan sırları bildirmiştir ve O'na varlık sahifesindeki ayetleri göstermiştir. Böylece O kalbi ve fıtratıyla bu acayip evrendeki iman etmeyi gerektiren alametlere ve hidayete eriştiren delillere ulaşabilsin. Böylece halkının sahte tanrılara tapınmasını reddetme derecesinden gerçek ilahı benimseme derecesine geçer.
13. Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatı, Mezopotamya toplumunda ve daha sonra Şam, Mısır ve Hicaz bölgelerinde Allah'ın tevhidine ve yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet etmeyi temsil ediyordu.
14. Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmi yıldızlara, gezegenlere ve gök cisimlerine tapıyorlardı. Örneğin Sabii fırkasının, gezegenleri ve yıldızları kutsallaştırmaya ve onlara tapınmaya dayalı özel bir inancı vardı. Gökteki bu cisimler için yeryüzündeki tapınaklara semboller olarak putları koymuşlar ve daha sonra önlerinde dualar, ibadetler, adaklar, sunaklar ve diğer ritüeller gibi dini ritüelleri gerçekleştirmişler.
15. Hz. İbrahim (a.s)'ın kavminde yaygın olan ibadetlerden biri, kralla ra ibadet etmek ve onları kutsallaştırmaktı. Onların yaratma ve öldürme kabiliyetine sahip olduklarına, faydanın, zararın, saadetin ve sefaletin ellerinde olduğuna inanırlardı. Bu ibadetin içlerinde ortaya çıkış sebebine gelince, tufandan sonra hüküm süren ilk kralların gökten yeryüzüne indiklerine olan inançlarının bir sonucudur. İlahlık iddiasında bulunan krallar arasında Hz. İbrahim (a.s) ile tartışan zalim kral da vardı.
16. Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki yaygın dini ritüeller arasında günahların ve hataların kefareti ve tanrıları memnun etmek gibi çeşitli amaçlarla putlara kurbanlar ve adaklar sunmak da vardı. İnsanların tanrılara sundukları adaklar ya buğday, mısır, arpa, susam vb.

tarımsal adaklardı veya kuzu ve keçi gibi hayvan kurbanlarıydı. Adaklarını tanrıların heykelinin önündeki bir sunağa yerleştirirler ve daha sonra diğer bazı ritüellerin yanı sıra dua ve namazlarla dini törenlerine başlarlardı.

17. Tapınaklar, Kenan ve Mısır halklarında olduğu gibi Mezopotamya sakinleri arasında önemli bir yere sahipti. Tapınak, dini açıdan dini ve sivil yaşamın merkezini temsil ediyordu. Çünkü Mezopotamya sakinlerinin ve diğer eski halkların gözünde tapınak en kutsal yerdi. Bunun nedeni, tapınağın tanrının karısı, çocukları, maiyeti ve hizmetçileriyle birlikte oturduğu ve yaşadığı yer olduğuna inanmalarıdır.
18. Sâbiîlerin tarihleri, ayinleri ve inançları konusunda âlimler ihtilafa düşmüşlerdir. Onların, usûl ve furû bakımından birbiriyle çelişen ve zaman içinde değişim ve dönüşümden kurtulamamış çok sayıda mezhep ve kollara ayrılmış fırkalar olduklarını ifade etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim Sabiîlerden üç yerde söz eder.
19. Tarihçiler, Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen Sabîilerle, Harran Sabîileri ile Irak Sabîilerinin arasında bağlantı kurmuşlar ve onları iki fırkaya ayırmışlar:

❖ Hanif Sabiiler

Bunlar Hz. İbrahim (a.s)'ın dini üzerine olan ashabıdır.

❖ Müşrik Sabiiler

Bunlar bozuk olan ve yıldızlara inanan Sabiîlerdir.

20. Hz. İbrahim (a.s) döneminde mevcut olan sosyal aktiviteler arasında, toplumsal ve dini şölen ve kutlamalar düzenlemek vardı. Bu bayramların en önemlileri tanrıların bayramlarıdır. Tanrıların her birinin kendi dini bayramları vardı. Yine her yeni yılda en büyük bayramlarından biri olarak kabul edilen bir bayram kutlarlardı. Bu, - iddia ettiklerine göre- tüm tanrıların davetiyle oluyordu. Tüm şehir sakinleri, erkek, kadın ve çocuk, kralın önderliğindeki kutlamalara katılmak için bu bayrama çıkardı.
21. Hz. İbrahim (a.s) zamanında eğitim-öğretim mevcuttu ve insanlara okuma-yazma gibi farklı bilgileri vermek amacıyla tapınaklara ait

okullar her yere dağılmıştı. Islak kil levhalara kamış kalemlerle yazı yazıyorlardı. O dönemin insanları astronomi ile de ilgileniyordu. İnsanların geleceğini tahmin etmelerine ve kaderlerini belirlemelerine yardımcı olan gök cisimlerini gözlemlemek için yüksek yapılar inşa etmişlerdi.

22. Hz. İbrahim (a.s) devrinde yaygın olan ilimlerden biri matematik ilmidir. İnsanlar bu ilimle çok ilgileniyorlardı. Bu, mabetlerin ve adakların gelirlerinin hesaplamak, sayı bilmeyi gerektiren ticari faaliyetlerini ve diğer matematiğe dayalı meselelerini kolaylıkla halletmek içindi. Kitapları resmi belgeleriyle birlikte tapınaklarda ve kraliyet saraylarında tutarlardı.
23. Hz. İbrahim (a.s) devrinde din ahlâktan ayrı, değerler hayattan ve tatbikattan uzaktı. Gündüzleri alenen ahlaksızlık yapmaktan çekinmiyorlardı. Hatta insanlardan bazıları zinayı dinle bağdaştırıp, onu tanrılara yaklaşmak için bir araç haline getirmişti.
24. Mısır ve Babil, antik çağın en iyi uygarlıklarının kurulduğu iki müreffeh ülkeydi. Kenan diyarı, iki ülke arasındaki savaşların ve reKâbetlerin sonuçlarından etkilenmiş, Kenan diyarı ve sakinleri üzerindeki kontrol çoğunlukla onlarda olmuştur. Babil antik eserleri, Babil'in MÖ 3'ncü binyılda Kenan ülkesini kontrol ettiğini gösteriyor. Bu nedenle Kenan uygarlığı Babil uygarlığından etkilenmiştir.
25. Hz. İbrahim (a.s)'ın tüm hayatı Allah içindi. İnsanları tevhide, yalnızca Allah'a ibadet etmeye çağırdı.
26. Hz. İbrahim (a.s) Irak'ta çağrısına önce babasıyla, sonra kavmiyle, sonra ateşte yakılmasını emreden zalim, kafir kralla başladı. Fakat Allah O'nu bu zalim kralın şerrinden kurtardı ve ardından Allah Teâlâ O'na Irak'tan ayrılmasını ve hicret etmesini emretti. Neticede Hz. Lût ile birlikte kutsal topraklara gitti.
27. Hz. İbrahim (a.s), mübarek Filistin topraklarında ikamet ediyordu ve O'nunla birlikte mümine karısı Hz. Sare de vardı. Hanımı Hz. Sare ile Mısır'a gitti. Orada Mısır kralıyla bir olay yaşandı. Akabinde kral onlara Hz. Hacer'i hediye etti. Hz. Sare, Hz. Hacer'i kocası Hz. İbrahim (a.s)'e takdim etti. Hz. İbrahim (a.s) onunla evlendi ve

ondan ilk oğlu Hz. İsmail doğdu. Allah Teâlâ O'na Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i Hicaz'a götürmesini emretti. O da Allah'ın emrini yerine getirdi. Ardından O yaşlı bir ihtiyar, karısı da kısır bir kocakarı iken Allah Teâlâ onlara Hz. İshak'ı bahşetti. Hz. İshak, kendisinden önce Hz. İsmail'in yetiştiği gibi Hz.İbrahim'in hal-i hayatında yetişti ve büyüdü.

28. Nebi ve resul kelimeleri arasında fark vardır. Nebi, kendinden önceki peygamberin şeriatını anlatmak üzere gönderilmiş peygamberdir. Resul, yeni bir şeriatla gönderilen peygamberdir. Her resul nebidir ama her nebi resul nebi değildir.
29. Sahih görüşe göre resullerin ve nebilerin sayısını şu ayet-i kerimenin delaletiyle yalnızca Allah Teâlâ bilir: "*Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, kıssalarını sana anlatmadığımız kimseler de var.*"[586]
30. Hz. İbrahim (a.s)'ın Yüce Allah'tan aldığı öğretiler rabbinden vahiy yoluyla aldığı mesajı içerir. Allah Teâlâ Kur'an'da Hz. İbrahim (a.s)'ı kendilerine vahyolunan peygamberler arasında zikretmiştir.
31. Peygamberlerin hepsi vahyi Allah'tan almışlardır. Kendilerinden hiçbir şey katmış değillerdir. Yüce Allah'ın, peygamberine anlattığı ve anlatmadığı şu peygamberlerin gönderilmesini O'nun adaleti ve merhameti gerektirmiştir. Bunları, itaat eden müminler için hazırlanan nimet ve hoşnutlukları müjdelemek ve isyancı kâfirler için hazırlanan cehennem ve gazaptan korkutmak için göndermiştir.
32. Şayet müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler gönderilmiş olmasaydı, bunun, Allah'a karşı insanların ileri sürebilecekleri bir mazeret olacağını gerektiren ilahî adaletin karşısında duruyoruz. Bir yaratıcıya, onun birliğine tedbir ve takdirine, güç ve bilgisine şahitlik eden kanıtlarla dolu açık evren kitabına ve gizli nefis kitabına, fıtrata yaratıcısına kavuşma, onu bilme isteği ve eğilimine, onunla evren ve nefislerde yer alan yaratıcının varlığını gösteren kanıtlar arasındaki uyuma, çekiciliğe de denkliğe rağmen. Aynı zamanda insana bahşedilen bu alan, kanıtlar bulup sonuçlar çıkaracak şekilde yaratılmış

[586] Mü'min Suresi, 78.

olmasına rağmen, yüce Allah, tüm bu güçlerin üzerine çullanıp iş görmez hale getiren, bozan yada bastıran yada hükmüne yanılgı ve çelişki bulaştıran zaaf ve etkenlerini bildiğinden, kendisine görülen şeylerle karşı bu mekanizmaya bütünüyle uyandırmak için peygamber göndermediği sürece insanı evren, fıtrat ve aklın karmaşıklığından muaf saymıştır.

33. Peygamberliğin gerçekleştirdiği şeyin -bizzat aklın yöntemine göre- başka bir şekilde gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığının ve insan aklının hiçbir zaman kendi kendine yeterli olamayacağının kanıtı, insanlık tarihi boyunca, az bulunur büyük bir aklın, doğruluğu bulma bakımından peygamberliğe bağlı sıradan bir aklın düzeyine çıkamamış olmasıdır. Ne itikadî düşünce bakımından, ne bireysel ahlâk açısından, ne hayat düzeni ne de bu düzenin tek yasama merciine inanma bakımından...
34. Hz. İbrahim (a.s), Allah'ın nebi ve resullere emrettiği dini ikame eden ulu'l-azm peygamberlerdendir.
35. Allah Teâlâ'nın ulü'l-azm peygamberlere meşru kıldığı hükümler kâmil amel ve hikmetten kaynaklanmaktadır. Nitekim bu hükümlerin mezkûr peygamberlere nispetinin altında yatan gaye tüm peygamberlerin üzerinde birleştikleri bu hükümlerin eskiden beri süregelen birer din prensibi olduğuna dikkat çekmektir.
36. Allah Teâlâ bütün peygamberlerden söz aldığını haber vermiş ve özellikle de ulü'l-azm peygamberleri zikretmiştir. Kuşkusuz Allah Teâlâ peygamberlerden Nuh, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa'dan bu yoldaki emaneti yüklenmeye, bu yolda istikamet üzere kalmaya, insanlara bu yolu tebliğ etmeye ve gönderildikleri kavimlerde bunu hayata geçirmeye çalışacaklarına dair söz almıştır. Ta ki peygamberlerin tebliğleriyle bahaneleri ortadan kalkan insanlar doğru veya yanlış yolda olmalarından, imanlarından veya küfürlerinden dolayı sorumlu olsunlar.
37. Peygamberlik, yaratanın kanununu tebliğ etmede yaratan ile yaratılan arasındaki aracı; sultan ile kulu arasındaki elçilik müessesesi; kullarını karanlıklardan aydınlığa çıkarmak ve dünya

darboğazlığından alıp hem dünya hem ahiret genişliğine erdirmek için Rahman ve Rahim olan Yüce Allah tarafından gönderilen bir çağrıdır.

38. Nübüvvet, nebinin tercihiyle ve talebiyle gerçekleşmez, elde edilmez. Bu sebepten dolayı müşrikler: "*Bu Kur'ân iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?*"[587] dediklerinde Allah Teâlâ şöyle karşılık vermiştir: "*Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların maişetlerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini diğerine derecelerle üstün kıldık.*"[588]
39. Peygamberliğe iman etmek Allah Teâlâ'yı bilmeye ve sevmeye ulaştıran yol, Allah Teâlâ'nın rızasına ve cennetine ileten harita ve Allah Teâlâ'nın azabından kurtulmaya ve O'nun bağışlamasıyla kurtuluşa ermeye yönelten güzergâhtır.
40. Kullar, peygamberliğe inanmaya aldıkları nefesten, yedikleri yemekten, içtikleri içecekten daha çok muhtaçtırlar. Çünkü bu ihtiyaçlardan birinden yoksun olan kişinin yalnızca dünyası zarar görmüş olur. Ama peygamber inancından yoksun olan kişinin zararı daha ağır, daha kötüdür; çünkü bu durumda -Allah muhafaza etsin- hem dünyası hem de ahireti zarar görmüş olur.
41. Nebiler ve resuller yaratılmışların seçkinleridirler, hak tarafından seçilmişlerdir ve mahlûkatın onlara ihtiyacı hayati öneme sahiptir. İnsanlar, Allah Teâlâ'nın sevdiği ve razı olduğu şeyleri, sevmediği ve hoşnut olmadığı şeyleri kendilerine ulaştıracak peygamberlere muhtaçtırlar. İsyankâr ve yoldan sapmış birçok kimse, peygamberlerin bulunmasına rağmen şekavet dolambaçlarında bocalayıp durmaktadır. Ya müjdeleyici ve uyarıcı olan bu peygamberler gönderilmeseydi durum ne olurdu!
42. Allah Teâlâ kullarına olan merhameti gereği onlara lütfedip müjdeleyici ve uyarıcı olan, onlara rablerinin ayetlerini okuyan, onlara fayda verecek şeyleri öğreten, her ne kadar önceleri apaçık bir

[587] Zuhruf Suresi, 31.
[588] Zuhruf Suresi, 32.

sapkınlık içerisinde olmuş olsalar da onlara dünya ve ahiret saadetinin kaynağını gösteren peygamberler göndermiştir.

43. Allah Teâlâ'nın insanlığı yarattığı en büyük gaye, insanlığın kendisine ibadet etmeleri, o'nu birlemeleri, sevdiği işleri yapmaları ve sevmediği şeylerden kaçınmalarıdır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Ve ben, cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*"[589] İnsan ibadetin hakikatini, Allah Teâlâ'nın neleri sevip neleri sevmediğini, Allah Teâlâ'nın kerih gördüğü ve kabul etmediği şeyleri ancak Allah Teâlâ'nın kulları arasından seçtiği peygamberler vasıtasıyla bilebilir.
44. Allah Teâlâ, kâfirler bize uyarıcı gelmedi şeklinde inkârlarına kılıf bulamasın diye ve küfrün kökünü kazımak için, bir de Allah Teâlâ kim itaatkâr kim isyankâr açıkça belli olsun diye peygamberler gönderdi. Yoksa zaten Allah Teâlâ ezeli ilmiyle kimin kendisine itaat ettiğini kimin isyan ettiğini biliyor. Bunun yanı sıra kullara aksi iddia edilemeyecek kuvvetli bir delil sunmak hedeflenmiştir. Böylece getirilen delile inanarak ihya olan âbad olmuş olur; delilsiz ve burhansız kalan ise helak olmuş olur.
45. Peygamberler hidayet kandilleri, karanlıkları aydınlatan fenerlerdir. İnsanlık onlara uyar, onların siretlerinden ve hayatlarından örnekler çıkarır, selamet yurdu olan cennete ulaşana kadar izlerinden gider ve böylece dünya yolculuklarını bitirip rablerinin kurduğu meydanda yerlerini alırlar. Peygamberler; ibadet, ahlak ve muamelat alanında ve Allah Teâlâ'nın dini üzere kalma ve yaşama hususlarında kendilerine uyanlar ve itaat edenlere birer rehber ve güzel örnektirler.
46. Peygamberler nefisleri ıslah etmek, temizlemek, terbiye etmek ve nefisleri helak edecek her şeyden sakındırmak için gelmişlerdir. insanlığı sırat-ı müstakime ve dosdoğru yola iletmek, güzel ahlaka yönlendirmek ve kötü işlerden uzaklaştırmak namına gönderilmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Çünkü ümmîlere içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab'ı ve*

[589] Zâriyât Suresi, 56.

hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler."[590]

47. Peygamberlik kullar için bir zaruret, olmazsa olmaz bir zorunluluktur. İnsanlığın peygamberlere olan ihtiyacı her ihtiyacın üstündedir.
48. Peygamberler, insanlığın önderleridir; insanları hayırlı ve doğru yola iletirler, sapkınlık ve dalalet yollarından ise sakındırırlar. Onlar insanların ahlaki yapılarında ve ibadetlerinde, yaşam biçimlerinde önderleridirler. Allah Teâlâ onlara uymayı, onların yolundan gitmeyi emretmiştir: "*Bunlar, Allah Teâlâ'nın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy.*"[591]
49. Peygamberlerin hayatları üzerinde çalışmak insanlığa Allah'ın kainattaki değiştirme/dönüştürme yasasının, canlıları birbiriyle mücadele içinde yaşatma yasasının nasıl işlediğini öğretir. Yine hak davetçilerine hak ile batıl arasında binlerce yıldır devam eden bu uzun çekişmeyi ve işin nihayetinde zaferin ve üstünlüğn hakkın olduğunu öğretir.
50. Peygamberler insanlığın özü ve önderleridir. Onlar insandırlar, ademoğludurlar. Onların insani özellikleri de vardır ve bu özellikleri kendilerinden ayrılmaz. Ancak Allah Teâlâ onları seçmiş ve insanlara peygamber olarak göndermekle nimetlendirmiştir. Ve onlara diğer insanlarda bulunmayan bazı özellikler de bahşetmiştir.
51. Allah Teâlâ peygamberleri diğer insanlardan ismet sıfatıyla ayrıcalıklı kılmıştır. İsmet sıfatı peygamberliğin ve vahyin olmazsa olmaz gerekliliklerindendir. Allah Teâlâ peygamberleri insanlara tebliğ ettikleri akaid ve ahkam konularında masum kılmıştır. Faraza bir peygamber sözlü ya da fiili bir hata işlese ismet sıfatının gereği olarak Allah Teâlâ o anda onun o hatasını tasdiklemez ve peygamber anında o hatadan döner. Ve peygamberin hatadan tevbe ettikten sonraki hali hataya düşmesinden önceki halinden daha kamil olur.

---

[590] Cum'a Suresi, 2.

[591] En'âm Suresi, 90; Ömer Ahmed Ömer, *Risâletü'l-Enbiyâ min Şuayb ilâ İsa,* Dâru'l-Hikme li't-Tıbâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Kahire, 1997, 1, 7.

52. Allah'ın peygamberlerine karşı edepli olmak ve onları haklarını teslim etmek gerekir. Özellikle de bazı hatalara düşen ve Allah'ın kendilerini o hata anında tasdiklemediği ve hatadan dönmeye ve tevbe etmeye muvaffak kıldığı peygamberler hakkında.
53. Birçok müfessirin peygamber kıssalarına dair rivayet ettiği İsrailiyat haberlerinden sakınmak gerekir. Zira bu riavyetlerin bazısı peygamberlere karşı edepsizlik içermekte ve peygamberlerin ismet sıfatlarıyla bağdaşmamaktadır. Bu rivayetlerin asılları yoktur ve hem senet hem de metin açısından merduttur.
54. Allah Teâlâ'nın nebi ve resullerine yaptığı ikramlarından bir diğeri de; toprak onların bedenlerini yemez/çürütmez. Aradan ne kadar zaman geçse de bedenleri çürümekten korunmuştur. Hadis-i şerifte şöyle geçer: "*Allah Teâlâ yeryüzüne peygamberlerin cesetlerini yemeyi haram kılmıştır.*"
55. Allah Teâlâ peygamberleri dünyalık bırakmaktan korumuştur. Böylelikle peygamberlerin peygamberliğini karalamaya çalışanların eline,"peygamberler dünyalık elde ettiler ve varislerine bıraktılar" şeklinde konuşmaları için bir koz geçmemiş olur. Yine onların varisleri için mal topladığı şeklinde yanlış bir algı oluşmasın. Zira böyle düşünenler helak olur. Yahut varisleri onları ölümlerini bekleyip de helak olmasınlar diyedir. Yahut peygamber ümmetine bir baba mesabesinde olduğundan onun mirası tüm ümmeti için olacaktır. Bu da bir anlamda umumi bir sadakadır.
56. Bir kul, Allah Teâlâ'nın bize haber verdiği ve vermediği ne kadar peygamber varsa sınırlama getirmeksizin tümüne iman etmedikçe imanı tamamlanmış olmaz. Allah Teâlâ bize kıssalarını anlatmadığı nice peygamberlerin olduğunu Kur'ân-ı Kerim'de haber vermektedir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var.*"[592]
57. İslam bütün peygamberlerin dinidir. Hz. Âdem'in indirildiği andan itibaren O'nun dini İslam daveti İslam'dı. Sonra İslam inancı, şirk

[592] Mü'min Suresi, 78.

ilk olarak Nuh kavminde ortaya çıkana kadar O'nun nesli arasında on asır boyunca devam etti.

58. İslam, yalnızca Allah'a teslimiyet anlamını içerir. Bu yüzden O'na ve başkalarına teslim olan müşrik, O'na teslim olmayan ise O'na kulluktan büyüklük taslayandır. Müşrik kişiyle ibadetinde büyüklük taslayan kişi kâfirdir. Yalnızca O'na teslimiyet, sadece O'na ibadet etmeyi ve sadece O'na itaat etmeyi içerir. Bu, Allah'ın O'ndan başkasını kabul etmediği dindir.
59. Yeryüzündeki ilk inanç tevhid inancı üzerine kaim olan, Allah'ı birlemeyi ikrar etmeye dayanan İslam'dır.
60. Allah, iman esasları ve yerleşik değerler dışında, her elçiye kavmi için özel, kapsamlı ve eksiksiz bir şeriat koymuştur. Bu şeriatlar peygamberden peygambere farklılık gösterebilir, bazıları da uyuşabilir. Allah Teâlâ bütün şeriatları Hz. Muhammed'e (s.a.v) verdiği tam ve kapsamlı şeriatla mühürlemiştir. Bu şeriat ebedidir. Allah Teâlâ yeryüzünü ve üzerindekileri miras alana kadar her zaman ve her yerde kulların yararına hükümler içerir.
61. Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssası, Hz. Musa kıssasından sonra en uzun Kur'an kıssasıdır ve bir cüzden fazla alan kapsamaktadır. Ayetleri Mekke döneminin başlarında nazil olmuş ve Medine döneminin sonuna kadar devam etmiştir.
62. Hz. İbrahim (a.s) kıssası, İslam'a bağlılığı/teslimiyeti temsil eden bir kişiliğin özelliklerini ortaya koymuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Ben seni insanlara önder yapacağım.*"[593] Yine şöyle buyurmaktadır: "*Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi.*"[594] Yine şöyle buyurmaktadır: "*Yoksa Musa'nın ve Allah'ın emirlerini bütünüyle yerine getiren İbrahim'in sahifelerindeki şu hakikatler kendisine haber verilmedi mi?*"[595]
63. Hz. İbrahim (a.s) kıssası, peygamberlerin babası Hz. İbrahim (a.s) ile Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v) tabi olan

[593] Bakara Suresi, 124.
[594] Nahl Suresi, 120.
[595] Necm Suresi, 37.

Müslümanlar arasındaki bağı derinleştirmiştir. Hz. İbrahim (a.s) Kur'an-ı Kerim'de Mekkî ve Medenî olan 25 surede 69 defa kez zikredilmiştir. Hz. İbrahim (a.s) kıssasının sahneleri, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yerlerinde 17 cüze dağıtılmıştır.

64. Hz. İbrahim (a.s) kıssası bize meleklerin bazı sıfatlarını ve görevlerini açıklamıştır. "Meleklere İman" İslam inancının rükünlerinden biridir.
65. Hz. İbrahim (a.s) kıssası bize Hz. İbrahim (a.s)'ın diyalog, Allah'a davet ve O'nun emirlerine uyma konularında değerli tecrübeler kazandırmıştır. O, çocukluğundan ihtiyarlığına kadar bize örnektir. Kıssa aynı zamanda bize Hz. İbrahim (a.s) tarafından yetiştirilen eşi ve çocukları gibi diğer kişilerin de değerli deneyimlerinden de istifade etmeyi sağlamaktadır.
66. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim (a.s) kıssasından sahnelerin serpiştirilmesi, Hz. İbrahim (a.s)'ın tevhid çağrısının ve yalnızca Allah'a eden ibadet bir sembolü ve hak yolun bir mihenk taşı olduğuna işaret eder. Tevhide, Allah'a ibadete, şirkle ve küfürle mücadeleye çağrıda bulunan bu sembol akılda kalmalıdır ve bir Müslüman bunu asla unutmamalıdır.
67. Hz. İbrahim (a.s), Yahudiler gibi çeşitli maddi ve ticari kabiliyetleri olan veya "Rum- Habeşistan" gibi Hıristiyanlığı kabul eden ve Arap Yarımadası'na komşu olan büyük teşekküllerin ve ülkelerin mevcudiyeti gibi Arap Yarımadası'nda varlıkları bulunan ehl-i kitap arasında seçkin bir konuma sahiptir.
68. Arapların tarih boyunca hac ziyaret mekânı olan Kâbe'nin inşasına katılan oğlu Hz. İsmail aracılığıyla kendilerini Hz. İbrahim (a.s)'e atfettiklerini de unutmuyoruz. Araplar arasında soy o kadar önemlidir ki, soyu olmayanların Arap olmadığını düşünürlerdi.
69. Hz. İbrahim (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'deki hikayesi gerçektir. Ne Tevrat'ta ne de İncil kitaplarında böylesine doğru, hakikat ve tahrif ve tezyiften uzak tam bir hakikat vardır. Bu da, seçkin Kur'an söyleminin dokusuna saflık, sağlamlık ve derinlik katmaktadır. Çünkü o,

önünden veya arkasından batılın ilişmediği Yüce Allah'ın yüce kitabıdır.

70. Al-i İmran suresi, Hz. İbrahim (a.s)'ın kıssasından sahneler veya makamlar zikretmemekte, aksine ona intisap etme ve üzerinde bulunduğu dinin hakikatini anlatmaktadır.
71. En'am Suresi'ndeki ayetler, Hz. İbrahim (a.s) ile babası arasında geçen diyaloğun bir bölümünü sunmaktadır. Ayetlerin ifadesine göre, Hz. İbrahim (a.s) babasının Allah'tan başkasına tapmasını kabul etmemektedir. Daha sonra ayetler, Hz. İbrahim (a.s) ile kavmi arasındaki tartışma sahnesinden bahsediyor, diyalektik ve kanıtlayıcı bir mantıkla gezegenlerin tanrı olduğunu geçersiz kılıyor ve onlara Allah'a olan inancını ve taptıkları şeylerden beri olduğunu bildiriyor. Daha sonra ayetler O'nun soyundan gelen peygamberlere atıfta bulunur.
72. Hud Suresi, 69 ila 76'ncı ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, meleklerin Hz. İbrahim (a.s)'e insan suretinde geldiklerini, onları tanımadığını ve melek oldukları için onlara sunduğu yemeği yemediklerini ve Hz. İbrahim (a.s) ve eşi Hz. Sare'ye Hz. İshak'ı müjdelemelerini, Hz. Sare'nin bundan duyduğu şaşkınlığa verdikleri yanıtı ve Hz. İbrahim (a.s)'e Hz. Lût'un zalim kavmini yok etme görevlerini anlatmaları bildirmektedir.
73. Kendi adını taşıyan İbrahim Suresi 35 ila 41'nci ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasının bir sahnesinden bahseder. Bu ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın oğlu Hz. İsmail'i ve annesini Hicaz'da ekinsiz bir vadide nasıl bıraktığını ve rabbine insanları onların etraflarında toplaması, onlara güzel şeyleri rızık olarak vermesi ve kendisini ve oğullarını şirkten koruması için dua etmesinden, Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın doğumu da dahil olmak üzere kendisine bahşedilen nimetler için Allah'a şükretmesinden bahseder.
74. Hicr Suresi 51 ila 60'ncı ayetlerde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, meleklerin insan suretinde kendisine geldiklerine, O'na çocuk müjdelediklerine ve Lût kavmini helak etmek niyetinde olduklarını ona bildirdiklerine değinmektedir.

75. Meryem Suresi 41 ila 50'nci ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler O'nun babasına Allah'ı inkar etmeyi bırakıp Allah'ın dinine girmesi için yaptığı çağrıya atıfta bulunmakta ve babasının bu çağrıyı reddetmesinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın kavminden uzaklaşmasaından ve Allah'ın O'na Hz. İshak'ı ve ardından Hz. Yakub'u nimet vermesi hakkında söz etmektedir.
76. Hz. İbrahim (a.s) hakkında bize tafsilatlı bilgi veren ilk sure İslam'ın biraz erken döneminde inen Meryem suresidir. Cafer b. Ebî Talib'in (r.a) bu sureyi Habeş kralı Necaşi'ye ve yanındaki Hıristiyan din adamlarına okuması Meryem suresinin erken dönemde indiğinin delilidir.
77. Enbiya Suresi 51 ila 73'ncü ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın babasını ve kavmini Allah'tan başkasına tapmamaya ve onları Allah'a inanmaya davet ettiğinden, onların putlarını kırmasından, insanların gözleri önünde mahkeme edilmesinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın kendisine atılan iftira karşısındaki başarısından, imtihan sırasında kendilerine karşı delil getirmesinden ve onunla tartışmaları neticesinde bozguna uğradıktan sonra onu ateşle yakmaya başvurmalarından, Allah'ın O'nu ateşten kurtarmasından, Hz. Lût ile mübarek Filistin topraklarına çıkışı ve Allah'ın O'na Hz. İshak'ı ve ardından Hz. Yakup'u vererek lütufta bulunmasından bahseder.
78. Hac Suresi, 26 ila 29'ncu ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, surenin konusu olan hac, menasik, mukaddes ev ve kurban konularına uyan hikayesinin bir anlık görüntüsünü sunmaktadır.
79. Şuara Suresi, 69 ila 89'ncu ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın babasının ve kavminin kafirliğini reddettiğinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmini Allah'ın dinine girmeye davet etmesinden, Allah'tan başka taptıklarından beri oluşundan, Allah'a yönelişinden, ahiret günü düşüncesinden bahsetmekte ve o gün galip gelenlerden olmak için yaptığı duasına işaret etmektedir.
80. Ankebut Suresi, 16 ila 27'nci ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s)

kıssasından bahseder. Bu ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın kavmini yalnızca Allah'a kulluk etmeye çağırmasından ve başkalarına tapınmayı reddetmesinden sonra onları Allah'ın bazı sıfat ve fiilleriyle tanıştırmasından bahseder. Ayetler ayrıca kavminin O'nun bu güzel çağrısına onu ölümle veya yakmakla tehdit ederek karşılık verdiğinden, Hz. İbrahim (a.s)'ın onların tuzaklarından kurtulmasından sonra Hz. Lût'la birlikte Filistin'e hicret ettiğinden ve Allah'ın O'na Hz. İshak'ı ve ardından Hz. Yakub'u vererek nimetlendirdiğinden de söz eder.

81. Saffat Suresi, 83 ila 113'ncü ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, Hz. İbrahim (a.s)'ın sıhhatli bir kalbe sahip olmasına ve kavminin putlara tapmasını kabul etmeyişine, putlarını parçalamasına, kavminin onu yakmaya kalkışmalarına, Allah'ın onu ateşten kurtarmasına, oğlu Hz. İsmail'in doğumuna, rüyada oğlunu boğazlamasını görmesine, oğluyla birlikte Allah'ın emrine teslimiyetine, diğer oğlu Hz. İshak'ın peygamber olarak müjdelenmesine ve Hz. İshak'ın oğullarının salih ve iyi olanlarına Allah'ın lütfuna değinmektedir.
82. Zâriyât Suresi, 24 ila 34'nci ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Bu ayetler, meleklerin Hz. İbrahim (a.s)e'e misafir olarak gelişlerinden, Hz. İshak'ın doğumunu kendisine ve eşine haber vermelerinden, karısının şaşkınlığına karşılık vermelerinden ve Hz. İbrahim (a.s)'e Lût kavmini helak etme niyetlerini haber vermelerinden bahseder.
83. Mümtehine Suresi, 4 ila 6'ncı ayetlerinde Hz. İbrahim (a.s) kıssasından bahseder. Ayetler, Hz. İbrahim (a.s) ve sadık takipçileri için büyük bir iman tutumundan söz etmektedir. Bu tutum, kâfir kavimlerine karşı masum olmaları ve bir tek Allah'a iman edinceye kadar onlara düşmanlık ve kin beslediklerini ilan etmeleridir. Bu tutum, müminleri Hz. İbrahim (a.s) ve O'nun etbaına uymaya davet etmekte ve Hz. İbrahim (a.s)'ın babasına karşı tavrının hakikatini göstermektedir.
84. Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrahim (a.s)'ın doğum yeri ve zamanı, çocukluğu ve yetiştirilişi hakkında bir bilgi vermemiştir.

85. Hz. İbrahim (a.s) kıssası, Kur'an-ı Kerim'de çeşitli yerlerde ard arda zikredilmiştir. Bununla amaç, Bakara Suresi'nden başlayarak daha sonra Al-i İmran, En'am, Hud, İbrahim, Hicr, Meryem, Enbiya, Hac, Şuâra, Ankebût, Saffât, Zariyat ve Mumtehine ve diğer surelerdeki olaylar ve sahneler, her mü'min için bir örnek ve bir öğüt olsun.
86. Hz. İbrahim (a.s) figürü Kur'an söyleminde önemli bir yer tutmuştur. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen bütün peygamberler arasında merkezi bir şahsiyettir. O'nun kişiliğine olan bu ilgi belki de çeşitli mezhepler ve fırkalar arasındaki konumundan kaynaklanmaktadır. Gerek müşrikler gerek Yahudi ve Hıristiyan ehl-i kitap olsun O'nun üstünlüğünü kabul eder ve O'na bağlı olmaktan şeref duyarlar.
87. Cenab-ı Hakk'a şirk koşmak, O'na imanı bozan, zedeleyen şeylerden biridir. Aynı zamanda ilâhlığın mânâsını anlamada eksikliktir. Hele ki kâinatı mütefekkir olan kişi, içinde bulunduğu yapının birliğini görür. Bu birlik, yaratıcısının tüm yaratılmışların üstünde mutlak birliğine şehadet eder.
88. Allah'ın evreni harika yaratışını tanımak için evrene bakmanın gerekliliği ve yüce yaratıcıya olan inancın duyusal algı ve somut farkındalık yoluyla tasdik edilmesi zaruridir. Bu duyusal inanç, Cenab-ı Hakk'ın atamız Hz. Âdem'e yaratılışı anında öğrettiği ve daha sonra uzun bir peygamberler ve elçiler silsilesine indirdiği ve ardından Kur'an-ı Kerim'de ve Hâtemu'l-Enbiyâ'nın sünnetinde tamamladığı doğuştan gelen imana, yani fıtrat inancına bir destektir.
89. Hz. İbrahim (a.s) yeryüzünde Allah için ilk hicret edendir. Beraberinde yeğeni Hz. Lût ve eşi Hz. Sare de vardı. Bu ayet-i kerimede dinini yaşayabileceği, imanını muhafaza edeceği bir yere kaçabilen kişinin küfür diyarından kaçıp kurtulmasının vacip olduğuna delil vardır. Bu nevi hicretin vaciplik hükmü kalıcıdır. Bu husuta alimler arasında ihtilaf yoktur.
90. Hicret, zalimlerin tuzaklarından kurtuluş için gerçek bir başlangıç noktasıydı. Bu hicretin ilk zaferlerinden ve ilk rahmetlerindendir. Dolayısıyla kavminin çürümeye ve yok olmaya sevk etmek istediği Hz. İbrahim (a.s)'ın hayatı, bilhassa hicret anından itibaren yapıcı

ve hayat veren bir hal almıştır. Çünkü hicret, zâlimlerden kurtuluş ve nefsin kâfirlerle bir arada yaşama belasından kurtuluşudur. Aynı zamanda bundan sonraki tüm büyük İbrahimî başarıların yapı projesinin kuruluş noktası ve başlangıcı olacaktır.

91. Bu hicretin zaferlerinden biri de Hz. İbrahim (a.s)'ın ve ondan sonra ailesinin Allah'ın alemlere bereket kıldığı diyara varis kılınmasıdır. Nitekim Hz. İbrahim (a.s), ilk İbrahimî ümmet olan Yakub bin İshak bin İbrahim Halil'in oğulları için Cenab-ı Hakk'ın razı olduğu ilk kıble istikametine hicret etmişti.
92. İlk kıblenin zuhuru tarihte büyük bir hadisedir ve sadece dünya tarihinin ilahî planından bir şey görmeyenlere göre kolay ve basit, alelade bir şeydir. Müminlere gelince, böylesine büyük bir olayın tarihin ayırt edici alametlerinden biri olduğunu, insan yolculuğunun gerçekliğini ve milletlerin yeryüzündeki hareketlerinin sırlarını anlamak için önemli bir nokta olduğunu bilirler.
93. Hz. İbrahim'in (a.s) dualarının içinde yeryüzünün, dünyanın nimetlerinden hiçbiri yer almıyordu. Hatta vücud sağlığı bile. O'nun duaları, yüce ufuklara yönelen dualardır. Arınmış duygular onu harekete itmektedir. Allah'ı tanıyan ve bu nedenle O'nun dışındaki her şeyi değersiz ve basit gören, verdiklerinin tadını damağında hissettiği için daha fazlasını isteyen, tadına vardığı ve dilediği ölçüde korku ve ümit hali içinde derinleşen bir kalbin duasıdır.
94. Takvanın önemini, büyüklüğünü ve yüceliğini anlamamız ve onun, mü'minin karşılaşabileceği engelleri ve krizleri aşabileceği tek silah olduğunun idrakinde olmamız gerekir. Takva iman, itaat, isyanı terketme, tövbe ve ihlâs gibi beş şeyden elde edilmesi gereken olgun bir meyvedir.
95. Hz. İbrahim (a.s) kavminin bulunduğu bölge olan Irak'tan, Allah Teâlâ'nın âlemlere bereketler verdiği kutsal topraklar olan Filistin'e hicret etti ve orada ikamet etti. Hz. İbrahim (a.s) mübarek Filistin topraklarında ikamet ettiği süre içerisinde hem Kur'an-ı Kerim hem de Hadis-i Şerif'lerde zikredilen civar bölgelere yaptığı yolculukları gerçekleştirdi. İlk yolculuğu Mısır'a oldu.

96. Hz. İbrahim (a.s), mübarek Filistin topraklarında ikamet ediyordu ve O'nunla birlikte mümine karısı Hz. Sare de vardı. Hanımı Hz. Sare ile Mısır'a gitti. Orada Mısır kralıyla bir olay yaşandı. Akabinde kral onlara Hz. Hacer'i hediye etti. Hz. Sare, Hz. Hacer'i kocası Hz. İbrahim (a.s)'e takdim etti. Hz. İbrahim (a.s) onunla evlendi ve ondan ilk oğlu Hz. İsmail doğdu.
97. Hz. İbrahim'in karısının adı hadis-i şerifte de geçtiği üzere Sare idi.
98. Hz. Sare insanların en iyisi ve en güzeliydi.
99. Hz. İbrahim (a.s) kıssasında geçen kral zorba ve zalim krallardan biriydi. Facir biriydi. Kadınlara tasalLût ederdi. Adamları ve maiyeti vardı. Tek işleri güzel kadınları bulup isteseler de istemeseler de zorla krala getirmekti. Kralın "kadın avcısı" olması tüm zamanların ve mekanların cahiliye sistemlerinin önde gelen en bariz özelliklerindendir.
100. Hz. İbrahim eşi Hz. Sare'ye krala Hz. İbrahim'in kendisinin kardeşi olduğunu söylemesini emretti. Öyle ki kral onu almasın. O esnada Allah Teâlâ o krala, kendisinin kudretini görmesi, Hz. Sare'ye bir kötülük etmemesi ve Hz. Hacer'i Hz. Sare'ye vermesi için birtakım mucizeler ve olağanüstü şeyler gösterdi.
101. Hz. İbrahim Hz. Sare'nin kendisinin kız kardeşi olduğunu söyledi. Doğru söylüyordu. Çünkü Hz. İbrahim din kardeşliğini kastediyordu. Zira O da karısı da Müslüman. Her ne kadar karı-koca olsalarda İslam onları iman kardeşliği altında birleştirmiştir. Hz. İbrahim'in sözü ilk etapta soy kardeşliği olarak anlaşıldığında yalan sayılabilir. Çünkü görünüşte yalan gibi. Ama işin hakikatinde doğru söylemişti.
102. Hz. İbrahim (a.s) bir peygamberdir. O'na vahyeden ve O'nu yönlendiren Allah Teâlâ'dır. O halde karısını krala göndermesini ve teslim etmesini isteyen bizzat Allah'ın kendisidir. Bu yüzden gönlünü ferah tutması ve endişelenmemesi gerekir. Zira karısı kralın yanında Allah'ın riayeti ve koruması altında olacaktır. Kral ona hiçbir şey yapamayacaktır. Hz. İbrahim Allah Teâlâ'nın sözüne güveniyor ve işini Allah Teâlâ'ya ısmarlıyordu.

103. Allah Teâlâ Hz.Sare'yi kralın kötülüğünden korudu. Hz. Sare'ye apaçık bir keramet bahşetti ve zalim krala ise Allah'ın kuvvet ve kudretini, kralın acizliğini ortaya çıkaran bir mucize gösterdi. Zalim kral ilk defa elini Hz. Sare'ye uzattığında Allah Teâlâ onun elini yakaladı ve işlevsiz hale getirdi. Kral elini istediği gibi hareket ettiremez hale geldi. Çok şaşırdı ve garipsedi bu durumu. Çünkü ilk defa başına böyle bir şey geliyordu. Hz. Sare'den rabbine elini düzeltmesi için dua etmesini istedi ve kendisine bundan sonra zarar vermeyeceğini söyledi. Hz. Sare dua edip eli eski haline gelince tekrar elini uzattı, aynı şey oldu, bir daha uzattı yine aynı şey oldu. O zaman kral Hz. Sare'ye ilişemeyeciğini anladı ve O'na dokunamayacağının iyice anladı. Zira ortada bu kadını koruyan başka bir güç vardı. İşte olaydan anlatılmak istenen hikmet buydu.
104. Kral bu korunmuş ve iffetli kadına ikramda bulunmak istedi. Bu sebeple ona hizmetçilik yapsın ve cairyesi olsun diye bir kadın takdim etti. O cariye ve hizmetçi kadın Hz. Hacer'di. Allah Teâlâ Hz. Sare'yi hürmet görmüş, saygın, iffetli ve korunmuş bir şekilde Hz. İbrahim'e geri döndürdü.
105. Hz. İbrahim eşi Hz. Sare'nin kralın yanına gitmesiyle ardından O'na bir zarar gelmemesi için namaz kıldı, dua etti ve Allah'a sığındı. Allah Teâlâ'dan karısını korumasını istedi. Hz. Sare geri döndüğünde Hz. İbrahim namaz kılıyordu. Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) de kendisini üzen bir olay olduğunda yahut daraldığında hemen namaza sarılırdı.
106. Hz. Sare zalim krala giderken şöyle dua etmişti: "Ya rabbi! Eğer benim sana ve peygamberine iman ettiğimi, kocam haricinde namusumu koruduğumu biliyorsan bana kafiri musallat etme." Allah Teâlâ duasını kabul etti.
107. Hz. İbrahim Hz. Sare'nin dönüşüyle rahatladı. Zira neler olup bitiyordu diye çok sabırsız, endişeli ve merak içerisindeydi. Bu yüzden namazı bitirmeyi bile beklemeden namaz esnasında eliye işaret ederek: Ne oldu? Diye soruyordu. Namazda olduğu için konuşmadı eliyle işaret etti. Eliyle işaret etmesi de "ne oldu, ne yaşandı?" anlamına geliyordu.

108. Hz. Sare'nin cevabında Allah'a karşı beslediği imanın kuvveti tecelli etmektedir. Zira koruma ve himaye işini Allah'a havale etmişti. Bütün faziletleri, kendisine bu faziletleri veren Allah'a ait kılmıştı. Bu yüzden şöyle demişti: Allah Teâlâ facirin tuzağına başına çevirdi.
109. Yahudilerin Tevrat'ında Hz. İbrahim'in Mısır'a hicret etmesinin sebebinin geçim sıkıntısı olduğu, o dönem Şam diyarına kıtlık vurduğu yönündeki iddialarının batıl olduğunu belirtmek ve bunlardan kaçınmak gerekir. Doğrusu şudur ki; Hz. İbrahim'in Mısır'a hicreti Allah'ın birliğine ve yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet etmek gibi dini sebeplerledir. Zaten Hz. İbrahim'in Mısır'a hicreti esnasında Mısır'da dini hayat Hz. İbrahim'in davetini insanlar arasında yaymak için müsait bir vaziyetteydi.
110. Yahudilerin kitaplarında Hz. İbrahim ve Hz. Sare'nin Mısır kralıyla yaşadıklarıyla alakalı geçen bilgiler bu kıssaya dair olan İslami rivayetlerle çelişmektedir. Bu nedenle yahudilerin kendi kitaplarında Hz. İbrahim'e yaftaladıkları çirkin özellikleri, yalan söylemek gibi tüyler ürperten utanç verici bayağı işler yaptığına dair rivayetlerden sakınmak gerekir.
111. Hz. Sare ve Hz. Hacer validelerimizin her ikisi de biribine karşı dostça tavır sergilerdi. Her ikisi de biribirini severdi. Allah'a ibadet noktasında gayret ederlerdi. Hz. Hacer, karanlıklardan aydınlığa çıkardığı için, kendisini imanlı ve mübarek bir eve yerleştirdiği için Allah Teâlâ'ya çokça hamdederdi.
112. Kur'an-ı Kerim, boğazlanan kişinin Hz. İsmail olduğuna dair görüşü destekleyici yeterli ve kuvvetli bir delil olması için Hz. İbrahim kıssası hakkındaki ayetlerin çoğunu serdetmiştir. Yine hadis-i şerifler ve ehl-i kitabın bazı rivayetleri de bunu desteklemektedir. Bu kadar delil boğazlanan kişinin Hz. İsmail olduğunu söylemeye kesinlikle yeterlidir. Nitekim Hafız İbn Kesir de kesin ve sahih olan görüşün bu görüş olduğunu ifade etmiştir.
113. İsmail kelimesi Kur'an-ı Kerim'de toplamda 8 surede 12 kere geçer. Bu sureler: Bakara suresi, Al-i İmran suresi, Nisa suresi, En'am suresi, İbrahim suresi, Meryem suresi, Enbiya suresi, Sad suresidir. Adı çoğu yerde bir grup peygamberle beraber geçer.

114. Hz. İsmail M.Ö. 1794 senelerinde Filistin'de "Bi'ri Seb'" mevkiinde doğdu. O doğduğu esnada babası Hz. İbrahim 86 yaşındaydı. Hz. İbrahim Filistin'de yaklaşık 10 sene kadar zaman geçirmiş ve evladı olmamıştı. Rabbine kendisine nesil bahşetmesi için niyazda bulundu.
115. Allah Teâlâ Hz. İsmail'i Arapça lisan ile konuşturdu. İlk Arapça konuşan da O'dur. Ya'rib b. Kahtan'ın lisanıyla konuşanlara "Arab-ı Âribe" denir. Bu çok eski bir dildir. "Arab-ı Müsta'ribe" Hz. İsmail'in lisanıyla konuşanlara denir. Hz. İsmail'in lisanı Hicaz ve çevresinin lisanıdır.
116. Hz. İbrahim (a.s) kavmini davet aşamasında onlarla diyalog kurarken ve tartışırken çok becerikliydi. Takip ettiği üslup daha sonra gelen davetçilerin, ıslahatçıların ve araştırmacıların ilgi odağı oldu. Allah Teâlâ da bizi özellikle O'nun dinine ve yoluna uymaya irşad etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de iyilerdendir.*"[596]
117. Hz. İbrahim (a.s) Allah Teâlâ'ya çok sağlam bir bağ ile bağlıydı. Allah Teâlâ'nın gizli-aşikar, güçlü ve zayıf anlarında, yaşamında ölümünde hasılı tüm hallerde kendisiyle birlikte olduğununun bilincindeydi. Özellikle de fedakarlık ve daha fazla gayret isteyen davet yolundaki işler için hareket ederken!
118. Allah Teâlâ Hz. İbrahim'e Hz. Muhammed (s.a.v) dışındaki diğer peygamberlere vermediği bir ilim ve yakin vermişti. Bu özellik Hz. İbrahim'in tüm diyaloglarında göze çarpmaktadır.
119. Allah Teâlâ Hz. İbrahim'i ilahlık iddiasında bulunan zalim ve zorba krala karşı koymakla görevlendirdi. Hz. İbrahim (a.s) onunla münazaraya girişti ve getirdiği delillerle onu susturdu. Hz. İbrahim'in münazaradaki gücü Nemrud'u şaşkına çevirdi.
120. Tarih kitaplarında adı "Nemrud b. Kenan" olarak geçen kralın şahsı zalim ve zorba kralların açık bir nümunesidir. Bu kralın

[596] Bakara Suresi, 130.

hakimiyeti doğu ve btaı arasında geniş bir alana yayılmıştı Tarihçilerin aktardığına göre Nemrud'un saltanatı 400 seneyi geçmişti.

121. Eski Ahid'de Hz. İbrahim kıssası anlatılırken O'nun kralla olan diyalogu zikredilmemiştir. Bunun Kur'an-ı Kerim'de geçmesi ise Kur'an-ı Kerim'in tarihi ve haberi icaz yönlerinden biri sayılmaktadır. Bu da Kur'an-ı Kerim kıssalarının Eski Ahid gibi eski kaynaklardan alındığını iddia edenlerin iddialarını çürütmektedir.
122. Hz. İbrahim (a.s) kıssasından ağırbaşlılığın ve yumuşak huyluluğun önemi ortaya çıkmaktadır. Hayat kıssasının her sahnesi Kur'an-ı Kerim'de ele alınan bu yüce ve değerli zat yumuşak huylu, ağırbaşlı ve hoşgörülü muhterem bir zattır. Öfkelenmez, kızmaz ve sövüp saymaz. Yıldızların ilah olamayacğını ispatlarken kavmine karşı, zalim ve kafir kralla tartışırken, putları kırıp yerle bir ederken ağırbaşlı ve ymuşak bir tutum sergiledi. O putları öfkeyle yahut radikal bir tavırla değil yumuşak huyluluğuna yaraşır bir tarzda kırdı. Çünkü o kavmine karşı şefkatliydi. İman etmelerinin önündeki tüm engelleri kaldırmaya, imana giden kapılara açmaya azimliydi.
123. Hz. İbrahim Halilurrahman ilimde, ağırbaşlılıkta, Allah'a tevbe ve ihlaslı amelle dönüş yapmakta, sabırlı olmada ve hoşgörüde bir model ve örnekti. Bu konularda kendinden sonra gelenlerin önderidir.
124. "*İbrahim cidden yumuşak huylu*" yani huyu güzel, kendini bilmezlerin cahilliklerine karşılık kalbi geniş ve hemen kızmayan "*bağrı yanık*" yani bütün vakitlerde Yüce Allah'a yalvarıp yakaran "*ve kendisini Allah'a vermiş biri idi*". Yani Allah'ı bilmesi ve muhabbeti dolayısıyla Allah'a çokça dönen, O'na çokça yönelen ve O'nun dışındaki şeylerden yüz çeviren biriydi. İşte bundan dolayı Yüce Allah'ın helak edilmelerini kesin hükme bağladığı kimseler hakkında tartışıyordu.
125. Hz. Sare Hz. İbrahim (a.s)'ın eşidir. Ulü'l-azm olan, Hz. Muhammed'den (s.a.v) sonra mutlak manada insanların en faziletlisi olan bir peygamberin eşi! Hz. Sare:
    - Hem bir nebi hem bir resul olan Hz İbrahim (a.s)'ın eşidir.
    - Bir peygamber olan Hz. İshak (a.s)'ın annesidir.

- Bir peygamber olan Hz. Yakub (a.s)'ın nenesidir.
- Bir peygamber olan Hz. Yusuf (a.s)'ın dedesinin annesidir- büyük nenesidir-.
- Bir peygamber olan Hz. İsmail (a.s)'ın annesi olan Hz. Hacer'in komşudur.
- Beni İsrail peygamberleri ana tarafından ona dayanır. Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. İsa ve diğerleri…

126. Tarih kitaplarının naklettiğine göre Hz. Sare son derece güzelmiş. Hz. Havva'nın sahip olduğu güzelliğin yarısına sahipmiş. Bu güzellik aldatma, hile ve ilahi fıtratı değiştirerek elde edilen bir güzellik değil, gerçek ve asli güzelliktir.
127. Allah Teâlâ Beytulharam'ın ne kadar büyük olduğunu, onun kendine ibadet edilmesi ve zikrinin ikame edilmesi için kurduğu ilk ev olduğunu, içerisinde alemler için nice bereketler ve hidayet vesileleri, nice faydalar olduğunu haber vermektedir. Orada Hz. İbrahim (a.s)'ın makamlarını ve hac için seyahatlerini yad eden nice apaçık ayetler vardır. Ondan sonra da tüm peygamberlerin efendisi ve imamı olan Hz. Peygamber'in hatırasını yad eden ayetler vardır. Orası güvenli olup oraya giren emniyette olur.
128. Kâbe Hz. İbrahim (a.s)'ın inşa etmesinden bugüne kadar hem fıtraten hem dini bir gereklilik olarak müminlerin nefislerinde hep muazzam ve müşerref olmuştur. Allah Teâlâ Kâbe'yi seven ve hürmet edenlerin kalplerine Kâbe'ye tazim etmeyi yerleştirmiştir. Bir de Allah Teâlâ emrettiği için ve namaz gibi Müslümanların kılarken kalpleri ve bedenleriyle kendisine döndüğü namaz ibadetinin bağlantısı olmasından dolayı diyaneten müminlerin kalplerine O'na tazim etme ve yüceltme duygusu yerleşmiştir.
129. Beyt-i Makdis'teki Mescid-i Aksa İsrailoğulları'nın Hz. Musa'dan sonra Filistin'e girmesinden ve Hz. Davud ve Hz. Süleyman'dan ve Yahudilerin iddiasının aksine Hz. Süleyman'ın mabedi inşa etmesinden önce bina edilmiştir. Dolayısıyla Küdüs'ün bir İslam şehri olması çok eskiye dayanr. Hz. İbrahim (a.s)' dayanır. Mescid-i

Aksa'nın yapılışı çok eskidir. Henüz Yahudi cemaati mevcut değilken, Filistin'in kendi hakları olduğunu savunmalarından çok önce yapılmıştır.

130. Allah Teâlâ'nın yeryüzünde ilk yarattığı şey Kâbe'nin bulunduğu yerdir. Daha sonra yeryüzü oradan itibaren döşenmeye başlandı. Kâbe yeryüzünün göbeği ve dünyanın ortasıdır. Şehirlerin ilk anası Kâbe'dir. Kâbe'nin etrafı Mekke'dir. Mekke'nin etrafı Harem'dir. Haremin etrafı ise tüm dünyadır.

131. Çağdaş bilimsel araştırmalar, Kâbe'nin ve Kutsal Toprakların, eski "Asya, Afrika ve Avrupa" kıtalarının ve yeni "Amerika, Avustralya ve Antarktika" kıtalarının merkezinde bulunduğunu kanıtlamıştır. Yani, dünyanın yüzeyindeki arazi, Mekke-i Mükerreme çevresine eşit olarak dağılmıştır.

132. Hz. İbrahim (a.s)'ın milleti tevhid ve İslam üzere olan ve yalnızca Allha'a ibadet eden millettir. Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s)'ı muvahhdilerin imamı yapmıştır. O'nun ardından gelen tüm peygamberler O'nun zürriyetinden ve O'nun milletine davet edegelmişlerdir. Kimsenin bu milletten yüz çevirmememesi gerekir.

133. Cenab-ı Hak, Mukaddes evin büyüklüğünü ve azametini, onu inşa eden Halilurrahman Hz. İbrahim (a.s)'ın büyüklüğünü zikretmektedir. Çünkü Allah orayı O'nun için hazırlamış, O'nu oraya yerleştirmiş ve neslinden bir kısmını da orada ikamet ettirmiştir. Allah Teâlâ O'na Kâbe'yi bina etmesini emretti. O da oğluyla beraber Kâbe'yi Allah'ın takvası üzerine bina etti.

134. Hz. İbrahim (a.s), Allah Teâlâ'nın emrettiği ve kendisine vahyettiği şekliyle müminlere hac vazifelerini öğretmek üzere aldığı görevi yerine getirdi. Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) ise Hz. İbrahim (a.s)'dan sonra silinen ve şeytani vesilelerle geçen asırlar boyunca değiştirilen bu ibadetleri yeniledi.

135. Hac, dünyanın dört bir yanından gelen Müslümanların katıldığı bir kongredir. Ataları İbrahim'in döneminden bu yana zamanın derinliklerine kök salmış asıllarını bulurlar bu kongrede. "*Allah sizi gerek daha önceki kutsal kitaplarda, gerekse elinizdeki Kur'anda*

`Müslüman' olarak adlandırdı."[597] Orada topluca bağlandıkları ekseni bulurlar. Hep birlikte yöneldikleri, topluca buluştukları şu kıbledir eksenleri... Altında toplandıkları sancaklarını bulurlar. Tek ve değişmez inanç sancağıdır bu. Irk, renk ve ülke farklılıkları bu sancağın altında kaybolur gider.

136. Dini gruplar Hz. İbrahim (a.s) hakkında çekişmişlerdir. Her grup O'na bağlı olduğunu ve O'nun yolunu izlediğini iddia etmiştir. Bu da ancak Hz. İbrahim (a.s)'ın tarihte, dinde ve hayattaki konumundan dolayıdır, çünkü O bir ümmettir ve Allah Teâlâ O'nu imam kılmış ve nesline de peygamberliğini ve kitabını vermiştir. Hz. İbrahim (a.s)'e bağlı olduğunu iddia eden mezheplerin en ünlüsü üçtür: Esasen Hz. İbrahim (a.s)'ın dininden uzak olsa da Yahudiler, Hıristiyanlar ve müşrik Araplardır.

137. Müfessirler Hz. İbrahim (a.s)'e sayfalar indirildiğini belirtmişlerdir. İbn Aşur bunların "*Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu:* "*Ben seni insanlara önder yapacağım*." *İbrahim de,* "*Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)*" *demişti. Bunun üzerine Rabbi,* "*Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz*" *demişti.*" ayet-i kerimesinde geçen, Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'ı imtihan ettiği kelimeler/emirler olduğunu ifade etmiş ardından şöyle demiştir: Bunlar Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s)'e vahyettiği şeyleri kaydeden sahifelerdi." Bunların sayısı konusunda ihtilaf edilmiştir. "10 sayfa olduğu" yahut "20 sayfa olduğu" söylenmiştir. İbn Aşur ise 10 sayfa olduğunu zikreder.

138. Hz. İbrahim (a.s) dünyanın simge isimlerindendir. Üstün şahsiyet, yüksek mertebe sahibidir. Değerli şahsında üstün özellikler ve faziletler vücut bulmuştur. Allah O'nu, çağlar boyunca her insana ve her koşula uygun, açık, dosdoğru ve hoşgörülü, büyük bir dinin temellerini atmaya yetkin ve faal kılmıştır.

139. Hz. İbrahim (a.s)'ın dini İslamdı. İslam O'nun mümkün olan en yüksek mertebelerinden, en büyük fazilet ve sıfatlarından biridir. O

---

[597] Hac Suresi, 78.

Allah'a teslim olmuş, sözünde, fiilinde ve inancında O'nun emrine teslim olmuş ve işini O'na havale etmiştir. Hz. İbrahim (a.s), yaratıcısının emrine teslimiyette zirvedeydi. Bu, biyografisinde açıkça görülmektedir.

140. Allah Teâlâ dostu Hz. İbrahim (a.s)'ın ahlakını şöyle vasfetmiştir: "*Çünkü İbrahim çok yumuşak huylu, bağrı yanık ve kendisini tamamen Allah'a vermiş bir kimseydi.*"[598] Çünkü hilm/yumuşak huyluluk Allah'ın sevdiği sıfatlardandır. İbn Abbâs'tan (r.a) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) Abdülkays kabilesinden olan Eşecc'e şöyle dedi: "*Sende Allah'ın sevdiği iki haslet var: Akıllı/yumuşak hareket etmek ve teenni ile davranmak.*"

141. Hz. İbrahim (a.s) sıddıklık sıfatını en geniş anlamlarıyla ve ne üstün dereceleriyle haizdir. Hz. İbrahim (a.s) çok doğruydu. Asla yalan günahına düşmemiştir. Sözü, fiili ve itikadıyla doğruydu. Bu yüzden de Halilurrahman olma vasfını sonuna kadar hakketmişti.

142. Hz. İbrahim (a.s) çokça dua eden bir kimseydi. Duacı olması nefsinin yüceliğini ve rabbini razı etme yolundaki çabasını gösterir. Rabbinden hikmeti, salahı, kurtuluşu, cenneti ve kıyamet gününde yüceliiği isityordu.

143. Hz. İbrahim (a.s)'ın bir sıfatı da salim bir kalbe sahip olmasıdır. Allah Teâlâ O'nun hakkında şöyle buyurmuştur: "*Hani o, Rabbine temiz bir kalple gelmişti.*"[599] Her türlü şaibeden arınmış bir şekilde tevhide yönelmiş, fıtrat üzere kalmış ve her türlü noksandan ve afetten salim olmuştur.

144. Mescid-i Haram'ı yapan ve orayı haccetmek için insanları çağıran Hz. İbrahim (a.s)'dır. Allah Teâlâ'nın bu ameline karşılık O'na verdiği sevap Kâbe var oldukça, insanlar orayı hac ve umre yaptıkça kesilmeden devam edecektir. Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) ve ümmetine Hz. İbrahim (a.s)'e uymayı gerçekleştirmek ve hatırasını yaşatmak için Makam-ı İbrahim'i namazgah edinmelerini emretmiştir.

---

[598] Hud Suresi, 75.

[599] Saffat Suresi, 84.

145. Asalet ve cömertliğin en belirgin özellikleri arasında misafire ikram etmek vardır. İslam bu erdemli davranışı teşvik etmiştir. Hz. İbrahim (a.s) bu vasıfla o kadar ünlenmişti ki, misafir babası olarak tanınırdı.

146. Allah Teâlâ'nın peygamberi Hz. İbrahim (a.s)'e verdiği nimetlerden bir diğeri O'nu tüm insanlar içn kendisine uyulacak, izinden gidilecek bir imam yapmasıdır. Bunun sebebi ise fazilet ve şeref bakımından zirveye ulaşmış, tüm güzel ahlakları kendisinde toplamş olmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Ben seni insanlara önder yapacağım.*"[600]

147. Hz. İbrahim (a.s) bizim peygamberimize en yakın olan peygamberdir. Buradan Hz. İbrahim (a.s)'ın payına düşen fazilet ve meziyet de göz ardı edilemez. Her iki peygamber aradaki zamansal farklılığa ve uzaklığa rağmen muhabbet noktasında ve Allah Teâlâ katındaki mertebeleri bakımından birbirine yakındırlar. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Şüphesiz, insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü'minlerdir. Allah da mü'minlerin dostudur.*"[601]

148. Fetanet, Cenab-ı Allah'ın Hz. İbrahim (a.s) Halilullah'a bahşettiği en önde gelen ahlaklarından biridir. Zira O, parlak dirayeti ve aşırı zekası ile düşmanlarını susturmaya ve onlara karşı reddedilemez argüman ve kanıtları sunmaya, tanrılarının ve inançlarının sapkınlığını göstermeye muktedirdi. Öyle ki, O'nunla tartışmaya ve münakaşa giremediler.

149. Hz. İbrahim (a.s) Halilullah'ın özelliklerinden biri de vakti geçmeden ilim ile her şeyi olduğu gibi görmesidir. Daha insanlar görmeden önce O kötülüğü görürdü, anlardı, bilirdi.

150. Allah'a davet vasfı, Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinin baskın gelen özelliklerinden biridir. Çünkü O'nun asıl görevi, Allah'ın çağrısını insanlara ulaştırmak, onlara karşı deliller sunmak ve Allah'ın mesajını

---

[600] Bakara Suresi, 124.

[601] Al-i İmran Suresi, 68; Ahmed el-Bera el–Emiri, *Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim*, s. 241.

insanlara iletmek için gerek şahsında gerek ailesinde ve gerekse çocuklarında çağrıda bulunduğu bu fikre bağlılıktan, davet edilenlerle kişisel temasa ve davet edilenleri ikna etmek için akılcı, mantıklı ve duygusal diyalogların kullanılmasına kadar tüm yöntemleri kullanmaktır.

151. Sabır da, Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinin özelliklerinden biriydi ve gerçekten de O'nda göze çarpan niteliklerden biriydi. Çünkü o, Allah'ın kendisine emrettiği bütün emirleri yerine getirmiş ve Rabbinin "*ve emirleri yerine getiren İbrahim*" şahitliğini hak etmişti.
152. Hz. İbrahim (a.s), başına gelen bütün imtihanları başarıyla atlatmış ve Cenab-ı Hakk'ın yanında ve insanlar arasında en yüksek derecelere yükselmiştir.
153. Hz. İbrahim (a.s)'ın kişiliğinin özelliklerinden biri, Allah'a olan inancının, tevhid inancının ve yalnızca Allah'a ibadet etmesinin ve fayda ve zararın yalnızca Allah'tan olduğuna dair kesin inancının meyvelerinden olan cesarettir. Cesaret ve sabır birbirinden ayrılmaz iki vasıftır.
154. Hz. İbrahim (a.s) Allah Teâlâ yolunda en fedakar peygamberlerden biridir. Delili ise, yaptığı onca fedakarlıktan sonra Allah Teâlâ'nın O'nu insanlara imam kılmasıdır. İnsanlar için imamet mertebesine ancak emek vererek, ter dökerek, yorgunluk ve ıstırap çekerek ulaştı. İnsanlar, kendi güvenlerini kazanmadıkça, kendi gözlerinde büyük olmadıkça ve onu efendi yapacak nitelikleri kendisinde bulmadıkça, hiç kimseye liderlik vermezler.
155. İlk sünnet olan Hz. İbrahim (a.s)'dır. Rabbinin bu emrine uymak için cesaret ve mertlik gerektiği aşikar. Bir insan için, hele ki seksen yaşını dolduran bir kimse için, vücudunun bir parçasını kendi eliyle kesmesi, vücudundan bir parçanın ayrılması ve vücudu kanarken bakması kabul edilmelidir ki, kolay bir şey değildir. Hz. İbrahim (a.s) de şüphesiz bundan acı duyuyordu, fakat o sabretti ve Cenab-ı Hakk'ın rızasını umdu.
156. Kıyamet gününde ilk defa İbrahim (a.s) giydirilecek. Hadis-i şerifte varid olduğuna göre, Hz. İbrahim'e cennet hullesi giydirilecek. Bir

kürsü getirilip arşın sağına konulacak ve Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) gelecek ve bir hulle giyinecek.

157. Hz. İbrahim (a.s)'e en yakın olanlar Hz. Muhammed (s.a.v) ve O'na tabi olanlardır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Şüphesiz, insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü'minlerdir. Allah da mü'minlerin dostudur.*"[602] Millet-i İbrahim'e yeniliğini ve arılığını geri kazandıran O'dur. Yahudilerin, Hıristiyanların ve cahiliye putperestlerinin tahrifinden koruyup temizlemiştir.

158. Hz. İbrahim (a.s) M.Ö. 1821 dolaylarında 175 yaşındayken Filistin'de vefat etmiştir. Bundan farklı şeyler de söylenmiştir. Tarihi rivayetler biribiryle çelişmektedir. Denildi ki: Oğlulları Hz. İsmail ve Hz. İshak O'nu eşi Hz. Sare'nin defnedildiği yere yani bugünki Halilurrahman denilen beldeye defnettiler.

159. 159. Tarihi rivayetler Müslümanların arasına giren İsrailiyyatın ve kuşaktan kuşağa aktarılan ırkçı hikayelerin etkisinde kalmıştır. Farkında olmadan, bilgisizce tekrarlayıp duruyorlar. Hz. İbrahim (a.s)'ın kabri üzerine yapılan duvarı ören gerçek kişi Herodes denilen kişidir. Bu kişi Rumlar tarafından desteklenen o dönemin Filistin kralıydı.

[602] Al-i İmran Suresi, 68.

KAYNAKÇA

1. Kur'an-ı Kerim
2. Abbas Mahmud el- Akkad, ***İbrahim Ebu'l-Enbiya,*** Müessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's-Sekâfe, Mısır, 1. Baskı, 2012.
3. Abdulhamid Cevdet es-Sehhâr, ***İbrahim Ebu'l-Enbiya,*** Mektebetu Mısr, Kahire, 1965.
4. Fatıma binti Halid Radman, ***İbrahim aleyhisselam fi Esfâri'l-Yehûd*** "***Arz ve Nakd***", Yüksek Lisans Tezi, Usuluddin Fakültesi, Camiatu Ümmi'l-Kura, Mekke, Suudi Arabistan, H. 1421 – M.2001.
5. Akil Hüseyn Akil, ***İbrahim aleyhisselam fi Vahyi'l-Kurân***, Daru İbn Kesir, Dımeşk, 1. Baskı, 2010.
6. Ahmed el-Bera el-Emirî, ***İbrahim aleyhisselam ve Da'vetuhu fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Daru'l-Menâr, Cidde, Suudi Arabistan, 1406.
7. Muhammed Emin İsmail, ***İbrahim aleyhisselam fi'l-Kurâni'l-Kerim Dirâsetun Mevdûiyyetun***, Yüksek Lisans Tezi, Usuluddin Fakültesi, Camiatu Ümmi Derman el-İslamiyye, Sudan, 2000.
8. Bekr b. Abdillah Ebû Zeyd, ***el-İbtâlu li Nazariyyeti'l-Halti beyne Dîni'l-İslam ve Ğayrihi mine'l-Edyân,*** Dâru'l-Âsime, Riyad, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1417.
9. Mahmud Musa Hamdan, ***el-İtyanu ve'l-Mecîu Fıkhu Dilâletihima ve İsti'mâlihima fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Mektebetu Vehbe, Kahire, 1. Baskı, 1998.
10. İbrahim Muhammed el-Alî, ***el-Ehâdîsu's-Sahîha min Ehbâri ve Kısasi'l-Enbiya aleyhimussalatu ve's-Selam,*** Daru'l-Kalem, Dımeşk, ed-Daru'ş-Şâmiye, Beyrut, 1. Baskı, 1995.

11. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Ahkâmu Ehli'z-Zimme,*** Thk: Yusuf b. Ahmed el-Bekrî ve Şakir b. Tevfîk el-Ârûrî, Ramadî li'n-Neşr, ed-Dimam, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1418 – M. 1997.
12. el-Fâkihî, ***Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehri ve Hadîsihi,*** Thk: Abdulmelik b. Abdullah b. Duheyş, Daru Hadir, Beyrut, 2. Baskı, H. 1414 – M. 1994.
13. Cemal Abdulhâdî ve Vefâ Muhammed Rıf'at, ***Ahtâun Yecibu en Tusahhaha fi't-Târîh,*** Daru'l-Vefa, Mısır, 2005.
14. Hamd el-Vüheybî, ***el-İhlas fi'l-Kurani'l-Kerim,*** Yüksek Lisans Tezi, Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud, H.1433.
15. Fatıma Mestur el-Mes'udî, ***el-Edâu'l-Harakîyyi li'ş-Şahsiyyeti fi Kısasi İbrahime ve Zevîhi aleyhisselam fi'l-Kurân,*** Mecelletu Ulumi'l-Luğât ve Âdâbiha, Ümmi'l-Kura, Mekke, Suudi Arabistan, Sayı: 7, Muharrem H. 1433.
16. Avde Abdu Avde Abdullah, ***Edebu'l-Kelam ve Eseruhu fi Binâi'l-Alâkâti'l-İnsaniyye fî Dav'il-Kur'ani'l-Kerim,*** Dâru'n-Nefâis, Amman, Ürdün, 1. Baskı, 2005.
17. Buharî, ***el-Edebu'l-Müfred,*** Thk: Muhammed Fuad Abdulbâkî, Matbaatu's-Selefiyye, Kahire, H. 1375.
18. Muhammed Vasfî, ***el-İrtibâtu'z-Zemenî ve'l-Akâidî beyne'l-Enbiya ve'r-Rusul,*** Daru İbn Hazm, Beyrut, 1. Baskı, 1997.
19. Kastalanî, ***İrşâdu's-Sârî li Şerhi Sahihi'l-Buhârî,*** Thk: Abdulaziz el-Hâlidî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1416 – M. 1996.
20. Tâlib Muhammed İsmâil, ***Esâlîbu'l-Muhâvere fi'l-Kur'ani'l-Kerim,*** Daru Zehrân, Amman, 1. Baskı, 2013.
21. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Esmâullahi'l-Hüsnâ,*** el-Mektebetü't-Tevfîkiyye, b.y, t.y.
22. el-Beyhekî, ***el-Esmâ ve's-Sıfât,*** Thk: Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî, Mektebetü's-Sevâdî, Cidde, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1413 – M. 1993.
23. Selman el-Avde, ***İşrâkâtun Kurâniyye,*** Müessesetü'l-İslami'l-Yevm, Suudi Arabistan, 1. Baskı, 1970.
24. Muhammed el-Emin eş-Şenkıtî, ***Edvâu'l-Beyân fî Îzâhi'l-Kuran bi'l-Kuran,*** Daru'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, H. 1415 – M.1995.
25. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***İğâsetu'l-Lehfân fî Mesâyidi'ş-Şeytân,*** Thk: Muhammed Uzeyr Şems ve Mustafa b. Saîd Îytîm, Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî, Cidde, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1432.
26. Suad Sadık Muhammed, ***el-Enbiyâ fi'l-Kurân,*** Dâru'l-Livâ, Riyad, 1. Baskı, H. 1402 – M. 1982.

27. Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beydâvî, ***Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl (Tefsiru'l-Beydâvî),*** Thk: Muhammed Abdurrahman el-Mara'şlî, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1. Baskı, H. 1418.
28. Ebubekir el-Cezâirî, ***Eyseru't-Tefâsîr li Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebîr,*** Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, Suudi Arabistan, 5. Baskı, H. 1424 – M. 2003.
29. Es'ad Mahmud Havmed, ***Eyseru't-Tefâsîr***, 4. Baskı, H. 1419 – M. 2009.
30. Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî, ***el-Îmân bi'r-Rusul ve'r-Risâlât,*** Daru'l-Ma'rife, Beyrut, M. 2011.
31. Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî, ***el-Îmân bi'l-Yevmi'l-Ahir,*** Daru'l-Ma'rife, Beyrut, H. 1436 – M. 2015.
32. Ebu Hayyan el-Endelusî, ***el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr,*** Daru'l-Fikr Beyrut, 1. Baskı, H. 1420.
33. İbn Kesir, ***el-Bidâye ve'n-Nihâye,*** Mektebetü'l-Marife, Beyrut, Lübnan, 2. Baskı, 1974.
34. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Bedâiu't-Tefsîr,*** Thk: Yüsrî es-Seyyid, Salih eş-Şâmî, Daru İbni'l-Cevzî, Suudi Arabistan.
35. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Bedâiu'l-Fevâid,*** Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan.
36. el-Fîrûzâbâdî, ***Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz,*** el-Mecli-su'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Kahire, 1996.
37. Fatıma Muhammed Ahmed Ali, ***el-Bu'du'l-Akadiyyu fî Kıssati Seyyidina İbrahim aleyhisselam mea Kavmihi min Hilali'l-Kurâni'l-Kerim,*** Yüksek Lisans Tezi, Usuluddin Fakültesi, Camiatu Ümmi Derman el-İslamiyye, Sudan, 2013.
38. Zeyneb Abdullatif Kamil el-Kürdî, ***Belâğatu'l-İhticaci'l-Akliyyi fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1. Baskı, H. 1435 – M.2014.
39. el-Behiy el-Havlî, ***Benû İsrâîl fî Mîzâni'l-Kurân,*** Daru'l-Kalem, Dımeşk, 1. Baskı, 2003.
40. Ahmed Hayrî el-Amrî, ***el-Busulatu'l-Kurâniyye,*** Daru'l-Fikr, Dımeşk, 2005.
41. Abdulvehhab b. Nasır et-Tarîrî, ***Beyne İbrahim ve Muhammedin aleyhimasselam,*** İstanbul, 2020.
42. Muhammed Murteza ez-Zebîdî, ***Tâcu'l-Arûs fî Cevâhiri'l-Kâmûs,*** Daru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut, t.y.

43. Süleyman en-Nedvî, ***Târîhu Ardi'l-Kurân,*** Daru'l-Kalem, Dımeşk, 1. Baskı, 2016.
44. Et-Taberî, ***Tarîhu't-Taberî*** "***Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk***"**,** Daru'l-Meârif, Mısır, 2. Baskı, H. 1387 – M. 1967.
45. Salih Ahmed el-Alî, ***Târîhu'l-Arabi'l-Kadîm ve'l-Bi'seti'n-Nebeviyye-el-Irâku'l-Kadîm,*** Şeriketu'l-Matbûât, Abu Dabi, BAE, 1. Baskı, 2000.
46. Âdil Ahmed Sabır er-Ruveynî, ***Teemmulâtun fî Sureti Meryem,*** Dâru'n-Nevâdir, Dımeşk, Suriye, 2011.
47. İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vîlu Muhtelefi'l-Hadîs,* el-Mektebu'l-İslâmî ve Müessesetü'l-İşrâk, Beyrut, 2. Baskı, H. 1419 – M.1999.
48. Falih b. Mehdî Alu Mehdî ed-Devserî, ***et-Tuhfetu'l-Mehdiyye Şerhu'l-Akideti't-Tedmûriyye,*** Metâbiu'l-Câmiati'l-İslâmiyye, Medine, Suudi Arabistan, 3. Baskı, H. 1413.
49. Muhammed b. Abdirrahman el-Mağrâvî, ***et-Tedebbur ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân bi Sahîhi's-Sünen,*** Mektebetü'l-Mişkâti'l-İslâmiyye, Lübnan, H. 1435 – M. 2014.
50. Ebu's-Suûd Muhammed el-İmâdî el-Hanefî, ***Tefsîru Ebî's-Suûd*** "***İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm***"**,** Thk: Abdulkadir Ahmed Ata, Daru'l-Mushaf, Kahire, 2008.
51. el-Beğavî, ***Tefsîru'l-Beğavî*** "***Meâlimu't-Tenzîl***"**,** Thk: Muhammed Abdullah en-Nemir, Dâru Tayyibe, Riyad, 3. Baskı, H. 1416.
52. Muhammed et-Tahir b. Âşur, ***Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvîr*** "***Tahrîru'l-Ma'na's-Sedîd ve Tenvîru'l-Akli'l-Cedid min Tefsîri'l-Kitabi'l-Mecîd,*** ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tunus, 1984.
53. Hasan et-Türâbî, ***et-Tefsîru't-Tevhîdî,*** Dâru's-Sâkî, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 2004.
54. el-Hatîb eş-Şirbinî, ***Tefsîru'l-Hatîb eş-Şirbinî el-Müsemma*** "***es-Siracu'l-Münir fi'l-İâne alâ Marifeti Ba'di Meânî Kelâmi Rabbina'l-Hakim el-Habîr,*** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan. 1. Baskı, 2004.
55. Ez-Zemahşerî, ***Tefsîru'z-Zemahşerî*** "***el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl***"**,** Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 3. Baskı, H. 1407.
56. Muhammed Salih el-Müncid, ***Tefsîru'z-Zehrâveyn el-Bakara ve Âlu İmrân,*** Daru'l-Abîkân, Riyad, 1. Baskı, 2016.
57. Abdurrahman b. Nasır es-Sa'dî, ***Tefsîru's-Sa'dî*** "***Teysîru'l-Kerimi'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân***"**,** Dâru İbni'l-Cevzî, ed-Dimam, Suudi Arabistan, 4. Baskı, H. 1435.

58. Muhammed Mütevelli eş-Şa'râvî, ***Tefsîru'ş-Şa'râvî,*** Dâru Ahbâri'l-Yevm, Kahire, 2013.

59. Et-Taberi, ***Tefsîru't-Taberî*** "***Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kurân***", Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 1992.

60. İbn Kesir, ***Tefsiru İbn Kesir*** "***Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm***", Thk: Yusuf Al Bidyevî, Hasan Süveydân, Daru İbn Kesir, Dımeşk, Beyrut, 1. Baskı, H. 1434 – M. 2013.

61. Muhammed b. Salih el-Useymîn, ***Tefsîru'l-Kurâni'l-Kerim,*** Dâru İbni'l-Cevzî, Suudi Arabistan, H. 1424.

62. Abdulkerim el-Hatîb, ***et-Tefsîru'l-Kurânîyyi li'l-Kurân,*** Daru'l-Fikri'l-Arabî, Matbaatu's-Sünneti'l-Muhammediye, Kahire, 1. Baskı, H. 1390 – M. 1970.

63. Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, ***Tefsîru'l-Kurtubî*** "***el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kurân***", Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1427 – M.2006.

64. Fahruddin er-Râzî, ***et-Tefsîru'l-Kebîr Mefâtîhu'l-Ğayb*** "***Tefsîru'r-Râzî***", Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan, 2. Baskı, H. 1417 – M. 1997.

65. Ahmed Mustafa el-Merâğî, ***Tefsîru'l-Merâğî,*** Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, Mısır, 1. Baskı, H. 1365 – M. 1946.

66. Muhammed Reşid Rıza, ***Tefsîru'l-Menâr*** "***Tefsîru'l-Kurâni'l-Hakîm***", el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-Âmme, Kahire, 1990.

67. Bir grup alim, ***et-Tefsîru'l-Mevdûî li-Süveri'l-Kurâni'l-Kerim,*** Külliyetu'd-Dirâsâti'l-Ulyâ ve'l-Bahsi'l-İlmiyyi, Camiatu'ş-Şârika, BAE, 2010.

68. Muhammed Ratıb en-Nablusî, ***Tefsîru'n-Nablusî*** "***Tedebburu Âyâtillah fi'n-Nefs ve'l-Kevn ve'l-Hayat***", Müessesetü'l-Fursân, Amman, Ürdün, 1. Baskı, H. 1438 – M.2017.

69. Muhammed el-Emin b. Abdillah el-Eramî el-Alevî el-Herarî eş-Şâfî', Thk: Hâşim Muhammed Ali b. Hüseyin Mehdî, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1421 – M. 2001.

70. Ahmed Nevfel, ***Tefsîru Sureti'l-Hicr,*** Cemiyyetu'l-Muhafaza ale'l-Kurâni'l-Kerim, Amman, Ürdün, 1. Baskı, H. 1440 – M. 2019.

71. Ahmed Nevfel, ***Tefsîru Sureti'l-Hicr,*** Cemiyyetu'l-Muhafaza ale'l-Kurâni'l-Kerim, Amman, Ürdün, 1. Baskı, H. 1440 – M. 2019.

72. Meryem Nafil ed-Düveyle, ***et-Tenâsübü'l-Kurânî fî Ayi Kıssati İbrahim aleyhisselam ve'l-Melik Nemrûd,*** Camiatu'l-Küveyt, Meclisu'n-Neşri'l-İlmiyyi, Mecelletü'ş-Şeria ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, C. 32, S. 111.

73. Racâ bint Sâlih Muhammed el-Bahr, ***Tenevvu' Hitâbi'l-Kurâni'l-Kerim fi'l-Ahdi'l-Mekkî,*** Mektebetü'l-Mütenebbi, Kahire, 1. Baskı, 2016.

74. İbn Asâkir, ***Tehzîbu Târîhi Dımeşk,*** Thk: Abdulkadir Bedran, Amman, Ürdün, Dâru'l-Müseyyere, 2. Baskı, 1979.

75. Abdulmün'im Salih el-Arabî, ***Tehzîbu Medârici's-Sâlikîn,*** Dâru'l-Beşîr, Mısır, 1. Baskı, 1997.

76. Âmâl Salih Nusayr, ***et-Tevbe fi Davi'l-Kurân,*** Dâru'l-Endelüsi'l-Hadrâ, Cidde, Suudi Arabistan, 1. Baskı, 1998.

77. Muhammed Abdurraûf b. Taci'l-Ârifîn b. Ali Zeynilâbidin el-Haddâdî el-Menâvî el-Kâhırî, ***et-Tevkîf ala Mühimmati't-Teârîf,*** Âlemu'l-Kütüb, Kahire, 1. Baskı, H. 1410 – M.1990.

78. Muhammed el-Mekkî en-Nâsırî, ***et-Teysî fi Ehâdîsi't-Tefsîr,*** Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, Lübnân, 1. Baskı, H. 1405 – M. 1985.

79. Hanefî el-Mahlâvî, ***Semânûne Şahsiyyeten Meşhuraten fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Dâru'n-Neşr li'l-Câmiât, 2013.

80. Hatven Sâmî Abdurrahman Felembân, ***es-Senâ fi'l-Kurâni'l-Kerîm,*** Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1. Baskı, 2016.

81. İbn Teymiyye, ***Câmiu'r-Resâil,*** Thk: Muhammed Reşâd Sâlim, Dâru'l-Medenî, Cidde, Suudi Arabistan, 2. Baskı, H. 1405 – M. 1984.

82. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Cilâu'l-Efhâm fi Fazli's-Salâti ala Muhammedin Hayri'l-Enâm,*** Thk: Şuayb el-Arnâût ve Abdulkadir el-Arnâût, Daru'l-Arûbe, Kuveyt, 2. Baskı, H. 1407 – M. 1987.

83. İbn Teymiyye, ***el-Cevâbu's-Sahîh limen Beddele Dîne'l-Mesîh,*** Thk: Alî b. Hasan b. Nasır ve Abdulaziz b. İbrahim el-Asker ve Hamdân b. Muhammed el-Hamdan, Dâru'l-Âsıme, Riyad, Suudi Arabistan, 2. Baskı, 1999.

84. Ebu's-Suûd es-Sibâî, ***Hâşiyetu's-Sibâî ala Şerhi'l-Harîdeti'l-Behiyye fi'l-Akâidi's-Seniyye,*** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, H. 1427 – M. 2006.

85. Ahmed es-Sâvî el-Mâlikî, ***Hâşiyetu's-Sâvî ala Tefsîri'l-Celâleyn,*** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 1995.

86. el-Mâverdî, ***el-Hâvî'l-Kebîr fi Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi'ş-Şâfiî,*** Thk: eş-Şeyh Alî Muhammed Muavvaz ve eş-Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcud, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1419 – M. 1999.

87. Süleyman İbrahim el-Hasîn, ***Hadîsu'l-Kurân an İsmâil ve İshâk aleyhimesselam,*** Mecelletü Tibyân li'd-Dirâsâti'l-Kurâniyye, Cemiyyetu'l-İlmiyyeti's-Suûdiyye li'l-Kurâni'l-Kerim, 2016.

88. Hüseyin Munis, ***el-Hadâretu Dirâsetun fî Usûli ve Avâmile Kıyâmiha ve Tatavvuriha,*** Tab'atu'l-Meclisi'l-Vatanî, Kuveyt, Âlemu'l-Marife, 1970.

89. Abdurrahman b. Nasır es-Sa'dî, ***el-Hakku'l-Vâzihu'l-Mübîn fî Şerhi Tevhîdi'l-Enbiyâi ve'l-Mürselîn mine'l-Kâfiyeti'ş-Şâfiye,*** Dâru İbni'l-Kayyim, Riyad, Suudi Arabistan, 2. Baskı, H. 1407 – M. 1987.

90. Mansur Temîm Neşite, ***Hakikatu'l-Mesih ve't-Teslîs,*** Dâru Ğaydâ, Amman, 1. Baskı.

91. Abdurrezzak Afîfî, ***el-Hikmetu min İrsâli'r-Rusul,*** Dâru's-Samîî', Riyad, Suudi Arabistan, 2. Baskı, H. 1420 – M. 1999.

92. Mahmud Sa'd Abdulhamîd Şems, ***el-Hivâr fî Kıssati'l-HalÎl aleyhisselam fi'l-Kurân Durûs ve İber,*** Yüksek Lisans Tezi, Usûluddin Fakültesi, Câmiatu Ümmi Derman el-İslâmiyye, Sudan, 2008.

93. Halid Süleyman el-YâsÎn, ***el-Hivar ve'l-İstidlâl fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Dâru'l-Ğavsânî, İstanbul, Türkiye, 1. Baskı, 2017.

94. Abdulfettah Ahmed el-Hatîb, ***el-Hayatu'z-Zevciyye fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Dâru'l-Yemâme, Dımeşk, 1. Baskı, H. 1425 – M. 2004.

95. Eş-Şahhât Muhammed Ebû Sittît, ***Hasâisu'n-Nazmi'l-Kurânî fî Kıssati İbrahim aleyhisselam,*** Matbaatu'l-Emâne, Mısır, 1. Baskı, H. 1412 – M. 1991.

96. Muhammed Kurd Alî, ***Hutatu'ş-Şâm,*** Mektebetü'n-Nûrî, Dımeşk, 3. Baskı, H. 1403 – M.1983.

97. Abdullah Alî Muhammed Ebû Yusuf, ***el-Halîl İbrahim aleyhisselam fi'l-Kitâb ve's-Sünne,*** Yüksek Lisans Tezi, Külliyetu'ş-Şerîa ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Camiatu'l-Melik Abdulaziz, Mekke, Suudi Arabistan, H. 1397 – M. 1977.

98. Fadl Hasan Abbas, ***Humâsiyyâtun Muhtâretun fî Tehzîbi'n-Nefsi'l-Emmâre,*** Dâru'l-Beşir, Amman, 1. Baskı, H. 1410 – M. 1990.

99. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***ed-Dâu ve'd-Devâ,*** Dâru Âlemi'l-Fevâid, Mekke, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1429.

100. Muhammed Beyyûmî Mehrân, ***Dirâsâtun fî Târîhi'l-Arabi'l-Kadîm,*** Dâru'l-Marifeti'l-Câmiiyye, İskenderiye, 2. Baskı, 1998.

101. Muhammed Beyyûmî Mehrân, ***Dirâsâtun Târîhiyye mine'l-Kurâni'l-Kerim,*** Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, Lübnan, 2. Baskı, H. 1408 – M. 1988.

102. Said eş-Şiblî, ***Derabu İbrahim aleyhisselam,*** 1. Baskı, 2019.

103. el-Hatib el-İskâfî, ***Dürretu't-Tenzîl ve Ğurretu't-Te'vil,*** Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1422 – M. 2001.

104. Muhammed Mahmud Ahmed ve Musa el-Hatib, ***Duâu'l-Enbiya ve'r-Rusul,*** Merkezu'l-Kitab, Kahire, 1. Baskı, 1999.

105. Muhammed Ahmed el-Adevî, ***Da'vetu'r-Rusul ilallah,*** Dâru'l-Marife, Beyrut, 1. Baskı, 1997.

106. Muhammed b. Seydi b. el-Habîb, ***ed-Da'vetu ilallah fî Sureti İbrahim,*** Dâru'l-Vefa, Cidde, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1406 – M.1985.

107. Muhammed Said ed-Debl, ***Delîlu'l-Belâğati'l-Kurâniyye,*** Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, Suudi Arabistan, 2. Baskı, 2010.

108. Muhammed el-Uraybî, ***ed-Diyânâtu'l-Vad'iyyetu'l-Munkarida,*** Dâru'l-Fikri'l-Lübnânî, Beyrut, 1995.

109. Süleyman es-Sâdık el-Beyyira, ***er-Rizku fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1426 – M. 2005.

110. Abdurrahman Halelî, ***Risâlatu'l-Enbiyâ*** "***Dînun Vâhidun ve Şerâiu İdetun***", Merkezü Nema li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, Beyrut, 1. Baskı, 2015.

111. Ömer Ahmed Ömer, ***Risâletu'l-Enbiya min Şuayb ila İsâ,*** Dâru'l-Hikme, Kahire, 1. Baskı, 1997.

112. Ömer Süleyman el-Eşkar, ***er-Rusül ve'r-Risâlât,*** Mektebetü'l-Felâh, Lübnan, Dâru'n-Nefâis, Kuveyt, 4. Baskı, H. 1410 – M. 1989.

113. İsmail Hakki b. Mustafa el-Halvetî el-Burûsevî, ***Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân,*** Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2013.

114. el-Âlûsî, ***Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kurâni'l-Âzîm ve's-Seb'il-Mesânî,*** Thk: Alî Abdulbârî Atiyye, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, H. 1415.

115. İbn Hişam, ***er-Ravdu'l-Unuf fî Tefsîri's-Sîreti'n-Nebeviyye li İbn Hişâm ve meahu es-Sîretu'n-Nebeviyye,*** Thk: Mecdî b. Mansur b. Seyyid eş-Şûrâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 2009.

116. Muhammed Mas'ad Yâkût, ***Ru'yetun İslâmiyye li'n-Nehdati Bevâki'il-Ümme,*** Dâru's-Selam, Kahire, 1. Baskı, 2013.

117. el-İmâm en-Nevevî, ***Riyâdu's-Sâlihîn min Hadîsi Seyyidi'l-Mürselîn,*** Thk: Şuayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, Lübnan, 3. Baskı, H. 1422 – M. 2001.

118. İbnu'l-Cevzî, ***Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr,*** el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, Lübnan, 4. Baskı, H. 1407 – M. 1987.

119. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd,*** Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, Lübnan, 28. Baskı, H. 1415.

120. Muhammed Ebû Zehra, ***Zehratu't-Tefâsîr,*** Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, Mısır, 2008.

121. Mustafa Murad, ***Zevcâtu'l-Enbiya,*** Dâru'l-Fecr, Kahire, t.y.

122. el-Elbânî, ***Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha,*** Mektebetü'l-Meârif, Riyad, Suudi Arabistan, H. 1415 – M. 1995.

123. İbrahim hasan İsmail Râmî, ***Simâtu'l-Kiyâde fi'l-Kurâni'l-Kerim min Hilâli Kıssati İbrahim el-Halîl aleyhisselam,*** Mecelletü'l-Kalem, Câmiatu'l-Kalem li'l-Ulûmi'l-İnsâniyye ve't-Tatbîkiyye, Yemen, c.5, s. 10, 2018.

124. el-Beyhekî, ***es-Sünenü'l-Kübrâ,*** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 3. Baskı, H. 1424 – M.2003.

125. Ahmed Serîrât, ***Sünenullah fi'l-Hadâreti'l-İnsâniyye,*** Dâru's-Selam, Kahire, 1. Baskı, 2013.

126. Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî, ***es-Sîretu'n-Nebeviyye,*** Dâru'l-Meârif, Beyrut, 12. Baskı, H. 1433 – M.2012.

127. el-Kâdî İyâz, ***Şerhu Sahîhi Müslim*** "***İkmâlu'l-Mu'lim bi Fevâidi Müslim***"***,*** Dâru'l-Vefa, mısır, 1. Baskı, H. 1419 – M. 1998.

128. el-İmâm en-Nevevî, ***Şerhu Sahîhi Müslim,*** Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2. Baskı, H. 1392.

129. Muhammed Mustafa ez-Zuhaylî, ***Şiratullah li'l-Enbiya,*** Dâru İbn Kesir, Dımeşk, 1. Baskı, 2018.

130. Ömer Abdulvehhab Mahmud, ***Suhufu İbrahim ve Musa aleyhimesselam min Hilâli'l-Kurân ve's-Sünne,*** Mecelletü Külliyeti'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Irak, c.11, s. 1/19, 2019.

131. Muhammed b. Hibban et-Temîmî ed-Dârimî el-Büstî, ***Sahihu İbn Hibbân,*** Thk: Şuayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, Lübnan, 2. Baskı, H. 1414 – M. 1993.

132. el-Buharî, ***Sahîhu'l-Buhârî,*** Dâru İbn Kesir, Dımeşk, 4. Baskı, 2002.

133. el-Elbânî, ***Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb,*** Mektebetü'l-Meârif, Riyad, Suudi Arabistan, H. 1421 – M. 2000.

134. el-Elbânî, ***Sahîhu'l-Câmii's-Sağir ve Ziyâdetuhu el-Fethu'l-Kebir,*** el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, Lübnan, 3. Baskı, H. 1408 – M. 1988.

135. el-Elbânî, ***Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd,*** Mektebetü'l-Meârif, Riyad, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1419 – M. 1998.

136. Müslim b. el-Haccâc, ***Sahîhu Müslim,*** Thk: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan, 2. Baskı, 1972.

137. Ukayl Hüseyn Ukayl, ***Sıfâtu'l-Enbiyâ min Kısasi'l-Kurân*** "***İbrahim ve İsmail ve İshak ve Lût***"***,*** Sima li'n-Neşr, Kahire, Mısır, 2011.

138. Muhammed Haseneyn Mahlûf, ***Safvetu'l-Beyân li-Meâni'l-Kurân,*** Vizâretu'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Abudabi, BAE, 1981.

139. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***es-Salatu ve Hükmü Târikiha,*** Thk: Adnan b. Safâhân el-Buhârî, Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî, Cidde, Suudi Arabistan, 1. Baskı, t.y.

140. Hamd Abdullah es-Seyf, ***Sinâatu'l-Hivar,*** Merkezu Nemâ, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 2015

141. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***es-Savâiku'l-Mürsele fi'r-Redd ale'l-Cehmiyye ve'l-Muattile,*** Thk: Ali b. Muhammed ed-Dahîlullah, Dâru'l-Âsime, Riyad, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1408.

142. Muhammed b. Sa'd b. Münî' ez-Zührî, Thk: AlÎ Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire, 1. Baskı, H. 1421 – M.2001.

143. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Tarîku^l-Hicreteyn ve Bâbi's-Sâdeteyn,*** ed-Dâru's-Selefiyye, Kahire, Mısır, 2. Baskı, H. 1394.

144. İbnu'l-Arabî el-Mâlikî, ***Ârizatu'l-Ahvezî bi-Şerhi Sahihi't-Tirmizî,*** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 2006.

145. Fevzî Muhammed Hamîd, ***Âlemu'l-Edyân beyne'l-Ustûra ve'l-Hakîka,*** Dâru Hıttîn li'd-Dirâsât ve't-Terceme, Dımeşk, Suriye, 1. Baskı, 1993.

146. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Uddetu's-Sâbirîn ve Zehîratu'ş-Şâkirin,*** Daru İbn Kesir, Dımeşk, Beyrut, Mektebetu Dâri't-Türâs, Medine, Suudi Arabistan, 3. Baskı, H.1409/M.1989.

147. Heyet, ***el-Irâk fi't-Târîh,*** Dâru'l-Hürriyye, Bağdat, Irak, 1. Baskı, 1983.

148. Muhammed İzzet Derveze, ***Asru'n-Nebî aleyhisselam ve Bîetuhu Kable'l-Bi'set,*** Matba'atu Dâri'l-Yakaza el-Arabiyye, Dımeşk, 1946.

149. Abdurrahman Hasan Habenneke'l-Meydanî, ***el-Akidetu'l-İslâmiye ve Ususuha,*** Dâru'l-Kalem, Beyrut, Dımeşk, 2. Baskı, 1979.

150. Seyyid Saîd es-Seyyid Abdulğanî, ***el-Akîdetu's-Sâfiye li'l-Firkati'n-Nâciye,*** Dâru Tayyibeti'l-Hadrâ, Mekke, Suudi Arabistan, 1. Baskı, 2006.

151. Osman Muhammed el-Hamîs, ***Febihüdahum İktedih*** "***Kırâetün Te'sîliyyetün fi Siyer ve Kısasi'l-Enbiya***"***,*** Dâru Îlâfi'd-Devliyye, Kuveyt, 1. Baskı, H. 1431/M. 2010.

152. Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalanî, ***Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî***, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1410.

153. Abdulkadir Geylânî, ***el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî,*** el-Mektebetü's-Sekâfetu'd-Dîniyye, Kahire, Mısır, 1. Baskı, 2014.

154. eş-Şevkânî, ***Fethu'l-Kadîr,*** Dâru İbn Kesir, Dımeşk, 1. Baskı, 1414.

155. İbn Teymiyye, ***el- Furkân beyne Evliyâi'r-Rahman ve Evliyai'ş-Şeytân,*** Thk: Abdulkadir el- Arnâût, Mektebetü Dâri'l-Beyan, Dımeşk, 1. Baskı, H. 1405/M.1985.

156. Said Bektaş, ***Fadlu'l-Haceri'l-Esved ve Makami İbrahim ve ZikruTârihihima ve Ahkamihima'l-Fıkhiyye vema Yetallaku bihimia,*** Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, Lübnan, 1996.

157. Ahmed el-Bera el-Emirî, ***Fıkhu Da'veti'l-Enbiya fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Dâru's-Selam, Kahire, 1. Baskı, 2012.

158. Es-Seyyid Abdulmaksud Asker, ***Fî Suhbeti'r-Rusuli'l-Kirâm,*** Dâru'l-Beşir, Kahire, 2000.

159. Seyyid Kutup, ***Fî Zilâli'l-Kurân,*** Dâru'ş-Şurûk, Kahire, 32. Baskı, 2003.

160. Muhammed Abdurraûf b. Taci'l-Ârifîn b. Ali b. Zeynilabidin el-Haddâdî el-Münavî, ***Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sağîr,*** el-Mektebetü't-Ticariyyeti'l-Kübra, Mısır, 1. Baskı, H. 1356.

161. el-Hüseyn b. Muhammed ed-Dâmiğânî, ***Kâmûsu'l-Kurân ev İslâhu'l-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ani'l-Kerim,*** Thk: Abdülaziz Seyyid el-Ehl, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 4. Baskı, 1983.

162. Hafız Muhammed Haydar el-Ca'birî, ***Kabru'l-Halil aleyhisselam ve Beyanu ma Fihi mine'l-Bida' Arz ve Nakd,*** Mecelletü Camiati'l-Kudüs l-Meftûha li'l-Buhûsi'l-İnsaniyye ve'l-İctimâiyye, Camiatu'l-Kudüs el-Mefûha, s. 12, 2008.

163. İshak Muhammed Hamdan el-Bidâreyn, ***Kıssatu İbrahim fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Yüksek Lisans Tezi, Külliyetu'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, el-Câmiatu'l-Ürdüniyye, Amman, 1992.

164. Will Durant, ***Kıssatu'l-Hadâre,*** el-Munazzamatu'l-Arabiyye li't-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-Ulum, Tunus, Dâru'l-Cebel, Beyrut, t.y.

165. Fethî Muhammed ez-Zeğabî, ***Kıssatu'z-Zebîh inde Ehli'l-Kitabi ve'l-Müslimin Arz ve Nakd,*** Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 2010.

166. Abdulhalim Mahmud, ***Kısasu'l-Enbiyâ fî Rihâbi'l-Kevn,*** Dâru'r-Reşâd, Kahire, 1. Baskı, 2010.

167. İbn Kesir, ***Kısasu'l-Enbiya,*** Dâru'l-Feyhâ, Dımeşk, 1. Baskı, H. 1421, M. 2001.

168. Mustafa el-Adevî, ***Kısasu'l-Enbiya,*** Mektebetu Mekke, Tanta, Mısır, 1. Baskı, H.1436/M.2015.

169. Leyla Bilhayr, ***Kısasu Uli'l-Azm,*** Dâru Tayyibe, Dımeşk, Suriye, I. Baskı, 2014.

170. Fadl Hasan Abbâs, ***Kısasu'l-Kurâni'l-Kerim,*** Dâru'n-Nefâis, Amman, Ürdün, 3. Baskı, H. 1430/M.2010.

171. Muhammed Salih el-Useymîn, ***Kısasu'l-Kurân,*** Dâru'l-İman, İskenderiye, 2004.

172. İmad Züheyr Hafız, ***el-Kısasu'l-Kurânî beyne'l-Âbâi ve'l-Ebnâ,*** Daru'l-Kalem, Dımeşk, 1. Baskı, H. 1410/M. 1990.

173. Salah el-Halidî, ***el-Kısasu'l-Kurânî Arzu Vekâia' ve Tahlîlu Ehdâs,*** Dâru'l-Kalem, Dımeşk-ed-Dâru'ş-Şâmiye, Beyrut, 1. Baskı, H. 1419/M. 1998.

174. Abdussettâr el-Mersûmî, ***el-Kulûb ve'l-Efide ve's-Sudûr fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Dâru'l-Ğavsânî, İstanbul, Türkiye, 1. Baskı, 2013.

175. İbnu'l-Esir, ***el-Kâmil fi't-Târih,*** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1407 / M. 1987.

176. İbn Teymiyye, ***Kitâbu'n-Nübüvvât,*** thk: Abdulaziz b. Salih et- Tûyân, Edvâu's-Selef, Riyad, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1420/M. 2000.

177. Muhammed Ali et-Tehânevî, ***Keşşâfu Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm,*** Thk: Refîk el-Acem-Ali Dehrûc, Mektebetü Lübnan Naşirûn, Beyrut, 1. Baskı, 1996.

178. Mahmud Ahmed ed-Devserî, ***el-Kâbetu'l-Müşerrefe,*** Dâru İbni'l-Cevzî, Suudi Arabistan, 1. Baskı, 2017.

179. İbn Manzur (ö.H/711), ***Mu'cemu Lisâni'l-Arab***, Dâru Sâdır, Beyrut, Lübnan, 3. Baskı, H. 1414.

180. Muhammed Ali el-Bâz, ***Allahu celle celalühü ve'l-Enbiya aleyhimusselam fi't-Tevrât ve'l-Ahdi'l-Kadim*** "***Dirasetün Mukârene***", ed-Dâru'ş-Şâmiye, Beyrut, 2008.

181. İbnu'l-Cevzî, ***Müsîru'l-Ğarâmi's-Sâkin ila Eşrefi'l-Emâkîn,*** Thk: Mustafa Muhammed Hüseyn ez-Zehebî, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1. Baskı, H. 1415/M. 1995.

182. İbn Teymiyye, ***Mecmûu'l-Fetâvâ,*** Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, H. 1412.

183. Muhammed Cemaluddin el-Kâsimî, ***Mehâsinu't-Te'vîl,*** Dâru'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 2. Baskı, H. 1398/M. 1978.

184. İbn Atiyye el-Endelusî, ***el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*** "***Tefsîru İbn Atiyye***"***,*** Thk: Abdusselam Abduşşâfî Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, H. 1422/ M. 2001.

185. er-Râzî, ***Muhtâru's-Sıhâh,*** Thk: Yusuf eş-Şeyh Muhammed, el-Mektebetü'l-Asriyye ve'd-Dâru'n-Numûzeciyye, Beyrut, Sayda, 5. Baskı, H. 1420/ M. 1999.

186. Muhammed Ali es-Sâbûnî, ***Muhtasaru Tefsîri İbn Kesir,*** Dâru'l-Kurâni'l-Kerim, Beyrut, 7. Baskı, H. 1402/ M.1981.

187. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Medâricu's-Salikin beyne Menâzili İyyake Na'budu ve İyyake Neste'in,*** Daru'l-Fikr, Beyrut, H. 1412.

188. Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, ***Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl,*** Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Dımeşk, 1. Baskı, H. 1419 / M. 1998.

189. Ahmed Şerkavi, ***el-Mer'etu fi Kısasi'l-Kurâniyyi,*** Daru's-Selam, Kahire, 1. Baskı, H. 1421, M. 2001.

190. Tehanî İbrahim Abdurrahman, ***el-Mesâilu'l-Akadiyye fÎ Hivârati İbrahim aleyhisselam fi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Yüksek Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, Nilain Üniversitesi, Hartum, Sudan, H. 1439/M. 2018.

191. İmam Ebû Abdillah Hakim en-Nîsâbûrî, ***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,*** Thk: Mustafa Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, H.1411/ M. 1990.

192. el-İmam Ahmed b. Hanbel, ***Müsnedi Ahmed,*** Thk: Şuayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2. Baskı, 2008.

193. Necib Mihâîl İbrahim, ***Mısr ve'ş-Şarku'l-Ednâ'l-Kâdîm- Sûriyyetu'l-Fînîkiyyûn ve'l-Kenâ'niyyûn ve'l-İsrâiliyyûn ve'l-Filistiniyyûne'l-Ârâmiyyûn,*** Dâru'l-Meârif, Kahir, Mısır, 2. Baskı, 1964.

194. İbn Ebî Şeybe, ***Musannefu İbni Ebî Şeybe*** "***el-Kitabu'l-Musannef fi'l-Ehâdîs ve'l-Âsâr***"***,*** Thk: Kemal Yusuf el-Hut, Meltebetü'r-Rüşd, Riyad, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1409.

195. Muhammed Abdulkadir Ebû Faris, ***Mea'l-Enbiyâ fi'd-Da've ilallah,*** Dâru'l-Me'mûn, Amman, Ürdün, 1. Baskı, 2013.

196. Taberanî, *Mu'cemu'l-Evsat,* Tahkik: Tarık b. İvedillah bin Muhammed, Abdu'l-Muhsin bin İbrahim el-Hüseyni, Daru'l-Harameyn, Kahire, H. 1415.

197. Yâkût el-Hamevî, ***Mu'cemu'l-Buldân,*** Dâru Sâdır, Beyrut, 2. Baskı, 1995.

198. Taberani, ***Mu'cemu'l-Kebir***, , Thk: Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 2. Baskı, t.y.

199. İbn Fâris, ***Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luğa,*** Thk: Abdusselam Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, Kahire, H. 1399 /M. 1979.

200. İbn Mansûr el-Cevâlîkî, ***el-Muarreb mine'l-Kelâmi'l-A'cemiyyi ala Hur^-fi'l-Mu'cem,*** Thk: Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, H. 1361.

201. İbn Hişam el-Ensârî, ***Muğni'l-Lebîb an Kütübi'l-Eârîb,*** Thk: Mazin el-Mübarek Muhammed Ali Hamdullah, Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 6. Baskı, 1985.

202. İbn Kayyim el-Cevziyye, ***Miftâhu Dâri's-Saâde,*** Thk: Abdurrahman b. Hasan b. Kâid, Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî, Cidde, Suud-i Arabistan, 1. Baskı, 1997

203. Râgıb el- Asfahânî, ***Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân,*** thk: Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Dımeşk- ed-Daru'ş-Şâmiyye, Beyrut, 4. Baskı, H. 1430/M. 2009.

204. Ahmed Suse, ***el-Mufassal fî Târîhi'l-Arabi ve'l-Yehûd fi't-Târîh,*** Dâru'l-Verrâk, Beyrut, 1. Baskı, 2014.

205. Cevad Alî, ***el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm,*** Dâru's-Sâkî, Beyrut, 4. Baskı, H. 1422 / M. 2001.

206. Ahmed Şelebî, ***Mukârenetu'l-Edyân*** "***el-Yahûdiyye***", Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısriyye, Kahire, 9. Baskı, 1990.

207. Mustafa el-Hayri el-Mansûrî, ***el-Muktetaf min Uyûni't-Tefâsîr,*** Thk: Muhammed Alî es-Sabûnî, Daru's-Selam, Kahire, 1. Baskı, 2011.

208. el-Ğazzâlî, ***el-Maksadu'l-Esmâ fî Şerhi Esmâillahi'l-Hüsna,*** Kıbrıs, 1. Baskı, H. 1407 /M. 1987.

209. Abdussettar Kerim el-Mersûmî, ***Millete Ebîkum İbrahim,*** Dâru'l-Mi'râc, Dımeşk, 1. Baskı, 2021.

210. Eş-Şehristânî, ***el-Milel ve'n-Nihal,*** Müessesetu'l-Halebî, Kahire, H. 1387/ M. 1968.

211. Ahmed Abîd el-Kübeysî, ***Min Enbâi'l-Kurâ,*** Thk: Fatıma Muhammed Şuûn, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 2007.

212. Zeğlul Neccar, ***Min Âyâti'l-İ'câzi'l-İnbâî ve'-t-Târîhî,*** Dâru'l-Marife, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 2013.

213. Zeğlul Neccar, ***Min Âyâti'l-İ'câzi'l-İlmiyyi,*** Mektebetu'ş-Şurûk, Kahire, 13. Baskı, H. 1429 /M. 2008.

214. Muhammed Fuâd Sindî, ***Min Letâifi't-Tabiri'l-Kur'anî Havle***

Siyeri'l-Enbiya ve'l-Mürselîn "***Adem ve Nûh ve İbrahim***", Mektebetü'l-Melik Fahd, Suud-i Arabistan, 1. Baskı, 2002.

215. İbn Teymiyye, ***Minhâcu's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzi Kelâmi'ş-Şia el-Kaderiyye,*** Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, Suudi Arabistan, 1. Baskı, H. 1406, M. 1986.
216. Sa'd el-Kahtânî, ***Menhecu İbrahim aleyhisselam fî Takrîri'l-Akîde,*** Yüksek Lisans Tezi, Câmiatu'l-Kurâni'l-Kerim ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Omdurman, Sudan, 2018.
217. Müniy Abdullah b. Davud, ***Menhecu'd-Da've ila'l-Akîde fî Davi'l-Kısasi'l-Kurânî,*** Daru İbn Hazm, Beyrut, 1998.
218. Mahmud Surur b. Nayif Zeynulabidin, ***Menhecü'l-Enbiyâ fi'd-Da've ilallah,*** Daru'l-Erkam, Kuveyt, 3. Baskı, H. 1409 – M. 1988.
219. Muhammed Kutub, *Menhecu't-Terbiyyeti'l-İslâmiyye,* Dâru'ş-Şurûk, Kahire, 14. Baskı, H. 1414 /M. 1993.
220. Ahmed eş-Şerbâsî, ***Mevsûatu Ahlâki'l-Kurân,*** Dâru'r-Râidi'l-Arabî, Beyrut, 3. Baskı, H. 1441.
221. İsmail Hamid, ***Mevsuatu Nisâi'l-Enbiya,*** Mektebetü'n-Nafize, Gize, Mısır, 1. Baskı, 2011.
222. Muhammed Ali Sabûnî, ***en-Nübüvvetü ve'l-Enbiyâ,*** el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, Sayda, Lübnan, 2003.
223. İbnü'l-Cezerî, ***en-Neşr fi'l-Kırâ'âti'l-Aşr,*** Thk: Ali Muhammed ed-Dabbâ', el-Matbaatu't-Ticâriyyetü'l-Kübra, t.y.
224. Muhammed Lütfi Cum'a, ***Nazaratün Asriyyetin fi'l-Kur'ani'l-Kerim***, Alemü'l-Kütüb, Kahire, 1. Baskı, 1991.
225. Burhanuddin Ebu'l-Hasan İbrahim b. Ömer el-Bukâî, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyâti ve's-Süver,* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H. 1415 / M. 1995.
226. Ebu'l-Hasan el-Mâverdî, ***en-Nüket ve'l-Uyûn*** "***Tefsîru'l-Mâverdî***", Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, Lübnan, 2008.
227. Alî Muhammed Sallabî, ***Nuh aleyhisselam ve't-Tûfânu'l-Azîz,*** Dâru İbn Kesir, Dımeşk, 1. Baskı, 2020.
228. İbn Kayyım el-Cevziyye, ***Nûniyet'l-Kâfiyetu'ş-Şâfiye fi'l-İntisâr li'l-Firkati'n-Nâciye***, Daru Âlemi'l-Fevâid, Mekke-i Mükerrem, Suudi Arabistan, 1. Baskı, 2007.

229. Abdulhamid Cevde es-Sahhâr, ***Hâceru'l-Mısriyye Ummu'l-Arab,*** Mektebetu Mısr, Kahire, 1965.

230. Ferhât b. Alî el-Ca'beyrî, ***Ve İbrahimullezî Veffâ,*** Maskat, Umman, 2. Baskı, 2014.

231. Semîre Adelî Muhammed Rızk, ***Vucûhu'l-Beyân fî Duâi Seyyidina İbrahim aleyhisselam,*** Mecelletu Câmiati'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, Suudi Arabistan, sayı, 10, H. 1414.

232. el-Vahidî, ***el-Vasît fî Tefsîri'l-Kurâni'l-Mecîd,*** Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, H.1415/M. 1994.

233. Erşed Yusuf el-Abbas, ***el-Vasfu fi'l-Kıssati'l-Kurâniyye,*** Dâru'l-Mu'tezz, Amman, 1. Baskı, 2016.

234. Abdulazîz Nasır el-Celil, ***Vakafâtun Terbeviyye fî Davi'l-Kurâni'l-Kerim,*** Dâru Tayyibe, Riyad, Suudi Arabistan, 2. Baskı, H. 1419 /M. 1998.

235. Halid Abdulalim, ***Vekafâtun fî Hayâti'l-Enbiya aleyhimüsselam,*** Daru İbn Kesir, Dımeşk, Beyrut, 1. Baskı, 2004.

236. Abdulaziz Nasır el-Celil, ***Velillahi'l-Esmâu'l-Hüsna,*** Dâru Tayyibe, Riyad, 3. Baskı, H. 1430 – M.2009.

237. Afif Abdulfettah Tabbâre, ***el-Yehûd fi'l-Kurân,*** Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, Lübnan, 13. Baskı, 2001.